श्रीरायचन्द्र-जिनागमसंब्रहे

भगवत्सुधर्मस्वामिप्रणीतं

श्रीमद्भगवतीसूत्रम्

(न्याख्याप्रज्ञिः)

पश्चमाङ्गे प्रथमखण्डम्।

श्रीमद्-अभयदेवसूरिविरचितविवरणसहितम्।

श्रीयुत पुंजाभाइ हीराचन्दद्वारा संस्थापितायाः

श्रीजिनागमप्रकाशकसभाया मानदकार्यभारि-

मनसुखलाल रवजीभाई मेहता—प्रेरितेन

न्याय-व्याकरणतीर्थेन

श्रीजीवराजतनुज-पण्डित-बेचरदासेन

अनुवादितम्, संशोधितं च ।

मुम्बय्यां निर्णयसागरास्यमुद्रणालये मुद्रितम् ।

वि० सं० १९७४

समस्तभगवतीसूत्रमूल्यम्-४५-०-०

श्रीरायचन्द्र-जिनागमसंप्रहे

भगवत्सुधर्मखामित्रणीत

श्रीमिद्रमग्बतीसूत्र

(न्याख्याप्रज्ञासि.)

पश्चम अंग-प्रथम खण्ड

श्रीमद्-अभयदेवसूरिविरचितविवरणसहित.

श्रीयुता पुंजाभाई हीराचन्दद्वारा संस्थापित श्रीजिनागमप्रकाशकसभाना मानदकार्यभारी मनसुखलाल स्वजीभाई मेहताए

न्याय-व्याकरणतीर्थ

पण्डित वेचरदास जीवराज पासे

अनुवदाव्युं अने संशोधाव्युं.

मुम्बईः निर्णयसागराख्यमुद्रणालयमां मुद्रित थयुं.

वि० स० १९७४.

समस्त्रभगवतीसूत्रमूल्य-४५-->--०

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स भगवत्सुधर्मस्वामिप्रणीतं

श्रीमद्भगवतीसूत्रम् (व्याख्याप्रज्ञप्तिः)

पञ्चमाङ्गे प्रथमखण्डम् श्रीमद् अभयदेवसूरिविरचितविवरणेन श्रीजीवराज तनुज-पण्डितबेचरदासकृत-अनुवादेन च सहितम्।

पुनः प्रकाशने शुभाशीर्वादः सिद्धान्तमहोदधि स्व. आ. श्रीमद्विजय प्रेमसूरीश्वरजी म. सा. वर्धमानतपोनिधि पू. आ. श्रीमद्विजय भुवनभानुसूरीश्वरजी म.सा. श्रीसूरिमन्त्राराधक स्व.आ.श्रीमद्विजय धर्मजितसूरीश्वरजी म.सा.

> -: पुन: प्रकाशने प्रेरकाः :-श्रीसूरिमन्त्रपंचप्रस्थानानां चतुःकृत्वः आराधकाः पूज्यपादाचार्यदेव श्रीमद्विजय जयशेखरसूरीश्वराः

-: पुन: प्रकाशक: :-श्री दादर आराधना भवन जैन पौषधशाळा ट्रस्ट २८९, एस. के. बोलेरोड, दादर (वे.), मुंबइ - ४०० ०२८.

પુન: પ્રકાશન પ્રસંગે પ્રકાશકીય

સિદ્ધાન્તમહોદિધ કર્મસાહિત્યનિષ્ણાત સુવિશુદ્ધબ્રહ્મચારી સ્વ. આ. શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરછ મ. સા., વર્ધમાન તપોનિધ ગચ્છાધિપતિ પૂ. આ. શ્રીમદ્વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરછ મ.સા., સમતાસાગર સ્વ. પૂ. પંન્યાસ શ્રી પદ્મવિજયગણિવરછની પ્રેરણાના પીયુષપાનથી ધબકતો થયેલો દાદરનો આરાધનાભવન જૈન પૌષધશાળા સંઘ, જ્ઞાનરુચિની સાથે ક્રિયાચુસ્તતાનો સુભગ સુમેળ જાળવી રાખનારા સંઘોમાંનો એક અગ્રણી સંઘ છે. ગુજરાત કચ્છ વાગડ રાજસ્થાન વગેરે પ્રદેશોમાંથી, વ્યવસાયાર્થે મુંબઇ મહાનગરના દાદર ઉપનગરમાં આવીને સ્થિર થયેલા શ્રાવકોનો આ નાનો સંઘ, પ્રતિવર્ષ સુવિહિત ગુરુભગવંતોના ચાતુર્માસ તથા શેષકાળના અવસ્થાન દરમ્યાન ઉપદેશવચનામૃતોને ઝીલીને દાન-શીલ-તપ અને ભાવની નોંધ પાત્ર આરાધના કરી રહ્યો છે.

વિ. સં. ૨૦૪૮ ના ચાતુર્માસાર્થે સહજાનંદી સ્વ.પૂ.આ.શ્રીમદ્વજય ધર્મજિતસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન શ્રી સૂરિમંત્રની ચાર વાર આરાધના કરી ચુકેલા પૂ.આ.શ્રીમદ્વિજય જયશેખર સૂ.મ.સા. પધાર્યા. તેઓ શ્રીમદ્ની પાવનનિશ્રામાં થયેલી જ્ઞાનખાતાની ઉપજમાંથી, તેઓ શ્રીમદ્ની પાવનપ્રેરણા પામીને, અમે પંચમાંગ શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્ર (વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞખ્તિ) નો પ્રથમ ભાગ પુન: પ્રકાશિત કરતાં અનેરી ધન્યતા અનુભવીએ છીએ.

આ પુસ્તક શ્રીજિનાગમપ્રકાશક સભા - મુંબઇ દ્વારા વિ.સં.૧૯૭૪ માં પ્રકાશિત થયું હતું જે હાલ અત્યંત જીઈ અવસ્થાને પામ્યું છે તેમજ દુષ્પ્રાપ્ય છે. તેથી ઝેરૉક્ષ ઑફસેટ મુદ્રણ દ્વારા એ ગ્રન્થનું આ પુન: પ્રકાશન થઇ રહ્યું છે. અભ્યાસુઓને આ ગ્રન્થ સુલભ થાય તેમજ અધ્યયન માટે ઉપયોગી બને એ માટે મુદ્રિત કરાવેલી આ ૨૫૦ નકલો વેચાણ-વ્યવસાયનો ઉદ્દેશ ઘરાવતી નથી.

પૂર્વપ્રકાશનકાળે સંપાદન, ભાષાંતર, પ્રેરણા, આર્થિક સહયોગ વગેરે આપનાર દરકેનો આ પ્રસંગે આભાર માનીએ છીએ. વિશેષ કરીને, શ્રીયુત પુંજાભાઇ હીરાચંદ દ્વારા સંસ્થાપિત શ્રી જિનાગમપ્રકાશક સભાના માનદ કાર્યકર શ્રી મનસુખલાલ રવજીભાઇ મહેતા તથા તેમની પ્રેરણાથી આ ગ્રન્થનું સંપાદન અને અનુવાદ કરનારા ન્યાય-વ્યાકરણતીર્થ પંડિત શ્રી બેચરદાસ જવરાજનો, આ પુન:પ્રકાશન પ્રસંગે આભાર માનીએ છીએ.

આ પુન:પ્રકાશનનાં સહારે અધિકારીવર્ગ વાચના-પૃચ્છના વગેરે પંચવિધ સ્વાધ્યાય કરીને સ્વ-પર આત્મહિત સાધો એવી શુભેચ્છા સહ

લિ. શ્રી. દાદર આરાધના ભવન જૈન પૌષધશાળા દ્રસ્ટ

"यसिन् कसिन् पुरुषे यावतांऽरोन वीतरागता संभवति, तावतांऽरोन तस्य पुरुषस्य वाक्यं माननीयं स्यात्." "सर्वेभ्यो वीतरागवचनं संपूर्णतया प्रतीतिपात्रं कथयितुं समुचितम्, यतो यत्र रागादिदोषाणां संपूर्णः क्षयः स्यात् तत्र" "संपूर्णज्ञानस्वभाषप्रकटनोचितनियमो घटते-श्रीजिने या वीतरागता सा सर्वेभ्योऽतिरिच्यते, तेषां वचनं प्रसक्षं प्रमाणं ततः."

शारीरिकाद्यनन्तप्रकारैर्दुः खैर्न्याता अत एव विह्न्छा जीवास्तानि त्यक्तुमिच्छवोऽपि न त्यक्तुं शक्नुवन्ति. किमस्य कारणम् १ एतादृशं प्रश्नं नैके पुरुषाः समुत्पाद्यन्ति, परन्तु तं समाधातुं तु कश्चिद् विरल एव शक्नोति. यावच यथार्थतया दुःखमूल्मेव न ज्ञातम्, ता-धर्मोत्पित्तमूल-कारणम् । वत् कृतेऽपि तत्क्षयोपाये न तद् विनश्यति, किन्तु दुःखं प्रति आकण्ठं चाप्रियतायाम्, अभावुकतायां सत्यामपि तद् अनुभ-वनीयमेव. विपरीतोपायेर्दुःखं नाशयितुं प्रयतमाने जने, तन्नाशार्थं च असह्यपरिश्रमपूर्वकं कृतेऽपि प्रयत्ने यदि न तद् नश्येत्

तदा मुमुक्षुरत्यन्तं व्यामुद्याति, अथवा स मुमुक्षुः पुनः पुनरेवं चिन्तयिति—यत् किमेतत् १ कथं नेदं दुःखं टळिति १ केनाऽपि प्रकारेण न तद् ममेइम्, स्वमेऽपि न तत् प्रति वृत्तिळवः, तथापि तत् प्राप्यते, अहं च यान् प्रयत्नान् तन्नाशाय करोमि, ते सर्वेऽपि केवळं विफळा भवन्ति इति न,
किन्तु अहं दुःखमेव अनुभवामि; किमेतत् १ किमस्य कारणम् १ किं न नाशाई दुःखम् १ किं दुःखानुभूतिरेव जीवस्वभावः १ किमस्ति कश्चिद्
जगतः कर्ता १ किं तेनैवमेव कर्तुमुचितं गणितम् १ किं वैषा वृत्तिः भवितव्याधीना १ किमथवा केषांचिद् गत्कृतापराधानामेवेदं फळम् १ इत्येवंप्रकारान् अनेकान् विकल्पान् ते प्राणिनः कुर्वन्ति, ये सन्ति देह—मनोधारिणः. ये तु देहिनोऽपि मनोरहितास्ते प्राणिनः अव्यक्तं
दुःखम् अनुभवन्ति, इच्छन्ति च अव्यक्ततया यदेतद् अस्मदीयं दुःखं केनाऽपि प्रकारेण प्रणश्येत्. अस्मिन् जगति सर्वे शरीरिणः व्यक्तं
बाऽव्यक्तं तदेव समाकाङ्कृति यत् केनाऽपि प्रकारेण दुःखं संनश्येत् , कथाऽपि रीत्या नाहं दुःखमनुभवेयम् , सर्वथा सुखभागेव स्याम् ,
तेषां प्रयत्नोऽपि तदर्थमेव, एवं सत्यपि कथं न नश्यति तद् दुःखम् १ एतादशः प्रश्लो बहुनां विचारवतां मनसि पूर्वकाले समभूत् , वर्तमानेऽपि भवति, भविष्यत्यपि तादशविचारवन्तो भविष्यन्ति. तेषु अनन्ताऽनन्तिचारवत्तु अनन्ता विचारवन्तः पूर्वोन्त्तप्रक्षसमाधानं प्राप्तवन्तः,
मुक्ताश्च दुःखेन्यः, वर्तमानेऽपि ये ये विचारवन्तस्त्रथ्यं समाधानं प्राप्तवन्ति नात्र संश्यावकाशः.

केबलमीषधेनैव यदि शरीरदुः खं नश्येत्, धनादिप्रात्या मनोदुः खनाशो भवेत्, वा बाह्यसंसर्गजं दुः खं मनिस न किमिप प्रभावं विद्ध्यात् तदा दुः खनाशाय ये ये प्रयत्नाः कियन्ते, तेषां जीवानां ते ते सफलाः स्युः. किन्तु नैताद्दग् भवत् कैरिप दृष्टम्, तदैव विचारवतां मनिस प्रश्नः समुत्पन्नः यद् दुः खनाशाय अन्य एव उपायः स्यात्, योऽयं तदर्थे कियते प्रयत्नः स तु अयथार्थं एव, एवमेव प्रवृत्तो तु सर्वः श्रमो व्यर्थं एव, अतो यदि दुः खस्य मूलकारणं यथार्थतया इ।येत्, तदनुसारेण च उपायविधिभेवेत् तदा दुः खं विनश्येत्, नान्यथा. यथार्थतया दुः खमूलकारणजिज्ञासोत्कण्ठिता अपि केचिदेव विचारशीलाः तद्विषयं सत्यं समाधानं प्राप्ताः, केचित् तु यथार्थं समाधानम् अप्रामुवन्तो मतिव्यामोहादिना आत्मानं यथार्थसमाधानप्रापकं मन्यमानास्तदनुसारेण उपदेष्टुं प्रवृत्ताः, लोका अपि बहवः तदुपदेशानुसारेण प्रवृत्तिं विधातुं लग्नाः. जगति यदेतानि धर्मविषये भिन्नभिन्नमतान्तराणि दृश्यन्ते, तेषां सर्वेषामिद्रमेव मुख्यमूलम्, 'धर्माद् दुः खं विनश्येत्' एतादशः सिद्धान्तो बहूनां विचारवतां संजातः, परन्तु तेषां धर्मत्वरूपसंज्ञाने परस्परमधिको भेदः समजित, केचित् तु स्वीयाद् मूलविषयाद् अंशं प्राप्ताः, पुनश्च केऽपि तद्विषये मतिमोहाद् विविधतया नास्तिकादिपरिणामं गताः.

किमिस्त दुःखम् १ कानि च दुःखम् छकारणानि १ तानि च कथं नश्येयुः १ तत्संबन्धे जिनैर्वातरागैर्यद् मतं दर्शितम् तत्, – श्रीमतो विवरागधर्माऽ- वर्धमानजिनस्य वर्तमानकाले अन्तिमतीर्थकरदेवस्य -शिक्षयाऽधुना मोक्षमार्गाऽस्तित्वं वरिवर्ति, एतचात्र संक्षेपे- भिमायः। णोच्यते:----

"सर्वे जीवाः सुखं सिमच्छिन्ति, दुःखं तु सर्वेषामप्रियम्, दुःखाद् मुक्ता भवितुं सर्वे जीवा वाञ्छिन्ति, तत्स्वरूपस्य यथार्थतयाऽ-2 भ• सू• ज्ञानात् तद् दुःखं न नश्यति. तद्दुःखायन्तिकाभावं मोक्षमाचक्ष्महे. अयन्तवीतरागतामसंप्राप्य न भवेद् आयन्तिको मोक्षः, सम्याज्ञान-मन्तरा वीतरागता प्राप्तुमशक्या, सम्यादर्शनं विना ज्ञानमपि असम्यगुच्यते, येन खभावेन वस्तुनः खरूपम्, तेनैव खभावेन वस्तुनो ज्ञानं सम्याज्ञानमुच्यते. सम्यग्दर्शनं, सम्याज्ञानेन च प्रतीतमात्मभावमनुस्य यद् वर्तनं तच्चारित्र्यमुच्यते. एषां त्रयाणाम् [सम्याज्ञान—सम्यवचारित्राणाम्] एकतया जायते मोक्षमार्गः. जीवः खाभाविकः, जीवाश्चानन्ताः, परमाणवोऽप्यनन्ताः, जीव-पुद्रल्योरना-दिकः संयोगः, [परमाण्नां समुहः पुद्रलः] यावच जीवः पुद्रलेन संबद्धस्तावत् स सकर्मोच्यते, जीवो भावकर्मणां विधाता, भावकर्मणामपरं नाम विभावः, भावकर्मप्रभावेण जीवः पुद्रल्याशं संचिनोति, तत् एव तैजसादिशरीरसंबन्धः, औदारिकादिशरीरसंबन्धश्च संजायते. यदि जीवो भावकर्मतो विमुखो जायत तदा निजभावपरिणामी भवेत्. विना सम्यग्दर्शनं वास्तवेन भावकर्मतो जीवो विमुखीभवितुं न शक्नोति. जिनवचनाद् या तस्वार्थे प्रतीतिः, सैव सम्यग्दर्शनं मुख्यं साधनम्.

समुपदिशता इमे उपायाः — सम्यग्दर्शन-सम्यग्नान-सम्यक्चारित्रादयः, अथवा एषां त्रयाणां यदेकं नाम सम्यग्मोक्षः. सम्यग्दर्शना-दिष्ठ 'सम्यग्दर्शनमेव मुख्यम्' एवं रीत्या नैकस्थलेषु श्रीवीतरागैः प्ररूपितम्, यद्यपि सम्यग्नानादेव सम्यग्दर्शनमि अवज्ञक्ष्यते, तथापि सम्यग्दर्शनप्राप्तिरिहतं ज्ञानं संसारस्य—दुःखस्य—कारणिनिति मला मुख्यतया सम्यग्दर्शनमेव गृहीतम्, यथा यथा सम्यग्दर्शनं शुद्धं संज्ञायते, तथा तथा सम्यक्चारित्रं प्रति वीर्यं समुल्लसित. एवं क्रमेण सम्यक्चारित्रावाप्तिसमयो नैकत्यमेव प्राप्तोति, तत एव चारमिन स्थिरः स्वभावः सिध्यति, क्रमाच पूर्णतया स्थिरता प्राक्तव्यं प्राप्तोति, तत आत्मा निजपदे लीनो भूत्वा सर्वकर्मकलङ्करहितः शुद्धारमस्वभावेकरूपे मोक्षे परमाऽब्याबाधसुखानुभवसमुद्रे च स्थितो भवति. यथा सम्यग्दर्शनप्राप्तया ज्ञानं सम्यक्त्वभावं प्राप्तोति, एषः सम्यग्दर्शनस्य परमोपकारः तथा सम्यग्दर्शनं क्रमेण शुद्धं सत् पूर्णलेन यत् स्थिरतारूपं चारित्र्यं प्राप्तोति, तदर्थं तत् सम्यग्नानसामध्यं समपेक्षते.

सम्यन्ज्ञानप्राप्ताबुपायभूतं वीतरागश्चतम्, तत्तत्त्वोपदेष्टा महात्मा च. वीतरागश्चतपरमरहस्यज्ञाता, असङ्गः, परमकरुणाशीलो महात्मा असन्तं दुर्छमः, महाभाग्येनैव तद्योगः प्राप्यते तदसंशयम्. ईदशमहात्मनां योगो दुर्छभतमः, यदा सुषमे देशे, कालेऽपि एतादशम-हात्मनो योगो दुर्छभः, तदा दुःषमे काले स दुर्छभः स्यादेव, तत्र किं केन वक्तव्यम्, यदापि तादशमहात्मनां योगः कचिदेव-लभ्यते, तथाऽपि यदि शुद्धवृत्तियुतो मुमुक्षुः स्यात् तदैव स तादशपुरुषस्य मौहूर्तिकेऽपि समागमे अप्राप्तपूर्वे गुणं प्राप्नोति. येषां महात्मनां वचन-प्रभावाद् मुहूर्तमात्रेऽपि काले चक्रवर्तिनोऽपि राजानः स्वीयं राज्य-विभवादिकं परित्यज्य भयंकरे वने तपश्चर्यामाचरितुं संचरिताः, तेषां महा-त्मनां योगेन कथं नाऽधूर्वा गुणप्राप्तिभवेत् ? सुषमे देशे, कालेऽपि कविदेव तादशां महात्मनां योगो जायेत, यतस्ते अप्रतिबद्धविहारिणो भवन्ति. कश्चिद् मुमुश्चरेवमभिल्पेद् यद् एवंप्रकाराणां महात्मनां निरन्तरः समागमः कथं स्यात् १ यतो मुमुक्षवो मानवा दुःखक्षयेऽनन्यकारणभूतान् तान् पूर्णत्वेन समुपासीरन्. तद्विषयो मार्गः श्रीजिनेन भगवता एवमवलोकितः—नित्यं तत्समागमे आज्ञाधीनत्वेन वर्तनीयम्, तद्र्थं च बाह्यान्तरपरिम्रहादिः त्याज्यः, ये तु तं [परिम्रहादिकम्] सर्वथा परित्यक्तुं न शक्तास्तैर्देशतस्तत्त्यागपूर्वकमेवं वर्तनीयम्. तेषां महात्मनां गुणातिशयत्वेन, सम्यगाचरणात्, परमज्ञानात् , परमशान्तेः, परमनिवृत्तेश्च मुमुक्षुजीवस्य अञ्चभवृत्तयः परावृत्ताः सत्यः शुभस्वभावं प्राप्य स्वरूपं प्रति वलन्ति. तेषां पुरुषाणां वचनानि आगमस्वरूपाणि, तदिप पुनः पुनः स्ववचनयोगाऽप्रवृत्तेः, निरन्तरं समागमयोगाभाषात्, तद्वनयथास्थितस्मरणविरहात्, केषांचिद् भावानां खरूपज्ञाने परावर्तनज्ञानापेक्षणात्, अनुप्रेक्षावछवृद्ध्यर्थे च वीतरागश्रुतम् चीतरा-गशास्त्रम् -वलवदेकम् उपकारकारकं साधनम्, यद्यपि तादशमहापुरुषयोगेनैव प्रथमं तद्रहस्यं ज्ञानीयम्, पश्चाद् दृष्टी विशुद्धायां सत्यां महात्मसमागमविरहेऽपि तत् श्रुतं बलवदुपंकारकारकम् , अथवा यत्र केवलं तादशां महात्मनां योगो भवितुमशक्यः, तत्रापि विशुद्धदृष्टिमतां वीतरागश्रुतं परमोपकारं करोति, तदर्थं चैव महापुरुषैरेकश्लोकाद् आरम्य आद्वादशाङ्गं श्रुतप्रणयनमकारिः तद्द्वादशाङ्गस्य मूलतः उप-देष्टा श्रीसर्वज्ञो वीतरागः, यस्य खरूपं महात्मानो निरन्तरं ध्यायन्ति, खप्रतीत्या च तत्पदप्राप्तिमेव सर्वखप्राप्तिम् अनुभवन्ति. सर्वज्ञवचनानि संप्रधार्य महाचार्यैः तद् द्वादशाङ्गं न्यबन्धि, तदाऽऽश्रितैरपैराज्ञाङ्कितैर्महात्मिभः इतराण्यनेकशास्त्राणि संरचितानि. द्वादशाङ्गनामानि चैवमः 🕮 आचार-अङ्गम्, सूत्रकृत-अङ्गम्, स्थान-अङ्गम्, समवाय-अङ्गम्, व्याख्याप्रज्ञति-भगवती-अङ्गम्, ज्ञाताधर्मकथा-अङ्गम्, उपासकद-शा-अङ्गम्, अन्तक्रदशा-अङ्गम्, अनुत्तरीपपातिकदशा-अङ्गम्, प्रश्रव्याकरण-अङ्गम्, विपाक-अङ्गम्, दृष्टिवाद-अङ्गम्.

तेन्यः श्रीआचारादिशास्त्रेभ्यः काळदोषादनेकानि स्थळानि विसर्जनतां प्राप्तानि, अवशिष्टानि चाल्पानि स्थळानि; यानि चाल्पस्थळानि अवशिष्टानि वाल्पानि द्राप्तानि क्षित्राम्वरं प्रति क्षित्राम्वरं प्रति स्थलाम्बरं प्रति स्थलाम्बरं प्रति स्थलाम्बरं प्रति स्थलं विसंवादापेक्षया, मताप्रहृदृष्ट्या च तद् भेदद्वयं केवळं भिन्नभिन्नमार्गद्वयमिव दृश्यते. मतदृष्ट्या तत्संप्रे-क्षणे तयोर्द्वयोः मिन्नान्येव कारणानि दृश्यन्ते, विवादसंबन्धीनि बहूनि स्थलानि तु अप्रयोजनायमानान्येव तयोः, तान्यपि च परोक्षाणि, यानि च प्रतिक्षानि न तेषु तादशो भेदः, ततः संप्रदायद्वये उत्पद्यमाना गुणवन्तो जनाः सम्यग्दृष्ट्या पश्यन्ति, तथा च प्रवर्तन्ते यथा तत्त्वप्रतीतावन्तरायाऽल्पता भवेत्. यत् किञ्चद्वतु, परन्तु तद्भेदद्वयमस्यन्तं सानिभ्यमागच्छिति. "मोक्षमार्गप्रकाश' नामके दैगम्बरे प्रत्थे वर्तमान

निजनागमाः, ये श्वेताम्बरसंप्रदायसंमान्याः, ते निषिद्धाः, किन्तु न तिन्षेषः समुचितः, इतरदर्शनप्रन्थेष्विव वर्तमानागमेषु अमुकानि स्वलानि अधिकतया संदिग्धानीवावभासन्ते, तथाऽपि सत्पुरुषदृष्ट्या संप्रेक्षणे समस्ति तिनर्णयः. ततः उपशमदृष्ट्या तदागमावलोकने न कार्यः संशयः.

श्रीजिनागमा उपशमस्वरूपाः, उपशमस्वरूपैरेव पुरुषेरुपशमार्थमेते प्ररूपिताः—उपिद्धाः, स समुपशम आत्मार्थम्, नान्यप्रयोजनाय, सूत्राणि (जिनागमाः), तदनुसारेण च प्राचीनाचार्ये रिवतानि अन्यान्यपि बहूनि शास्त्राणि सन्ति विद्यमानानि, सुविहितपुरुषेस्तु तानि हितावहमत्येव विरचितानि, कैश्चिदपि मतवादिभिः, हठाप्रहिभिः, शैथिल्यपोषकैश्च पुरुषेः संकलितानि कानिचित् पुस्तकानि सूत्रेभ्यः, जिनाचारेभ्यो वा मिन्नानि, प्रयोजनमर्यादाबाह्यानि च झायेरन्, तेषां पुस्तकानामुदाहरणात् प्राचीनसुविहिताचार्यवचनोत्यापनप्रयत्नो न भवभीरुभिर्महात्मभिर्विधीयते परन्तु ततो भवति उपकार इति ज्ञात्वा तद्वद्व-मानं कुर्विद्वियथोचितं तानि सदुपयोगतया गृह्यन्ते.

येन मतभेदेनाऽयं जीवो गृहीतः, स एव मतभेदः तत्त्वरूपमावृणोति—वीतरागपुरुषस्य समागममन्तरा, तदुपासनां विना चास्मिन् जीवे कथं समुत्पदेतं मुमुक्षुता ? कुतः स्यात् सम्यन्ज्ञानम् ? कथं भवेत् सम्यन्दर्शनम् ? केन प्रकारेण चाऽऽविःस्यात् सम्यक्चारित्रम् ? तानि त्रीणि वस्तूनि नान्यत्र संभवन्ति.

वीतरागपुरुषाभावप्रायो वर्तमानः समयः, [जिनमार्गे] आश्चर्यकरा भेदाः, [स मार्गः] खण्डितः, [तम्] संपूर्यितुं दुर्गमं साधनं दश्यते, [तस्य] प्रभावे महानन्तरायः समस्ति, [तदर्यम्] च देश-कालादयः बहुप्रतिकूलाः वर्तन्ते, वीतरागकतमाने वीतरागमतं लोकप्रतिकूलं संजातम्, ये लोका वीतरागमतानुयायिनः, तेऽपि न तत्प्रस्यं सलक्ष्ये लक्षयन्ति, अथवा—अन्यमतमेव वीतरागमतं संज्ञाय ते सन्ति धर्मकरणे धावमानाः, यथार्थतया वीतरागमतज्ञानयोग्यता न तेषु लोकेषु लोक्यते, दिष्टरागस्य प्रबलं साम्राज्यं समस्ति, वेषादिव्यवहारे विटम्बनां कृत्वा मोक्षमार्गे अन्तरायं विदधानाः समुपविष्टाः संसन्ति. तुच्छाः,
दीनाः, विराधकवृत्तियुक्ताश्च पुरुषा अप्रेसरा वर्तन्ते, यदि किमपि तथ्यं सत्यं बहिराविःस्यात् तदा ते प्राणघातजमिव दुःखं समनुभवन्ति
इति विलोक्यते.

वीतरागपदं पुनः पुनः संविचारणीयम्, समुपासनीयम्, ध्येयं च. कालदोषाद् अपारश्रुतसागरस्य बहुलो भागो विसृष्टः, अविशिष्टं च वर्तमाने बिन्दुमात्रम्, अल्पमात्रं वा; बहुस्थलेषु च स्थूलनिरूपणापारिशेष्यादेव न लभते इदानीन्तनो जनो निर्प्रगमरूपसाधनगमरू

श्रीजिनेन कथिता भावा अध्यात्मपरिभाषाभूषिताः समवभासन्ते, अत एव ते दुःसंज्ञानाः, (तद्देदनार्थम्) परमपुरुषस्य योगः संप्राप्यःजिनपरिभाषाविषयको विचारो यथावकाशं विशेषतो निदिध्यासितव्यः, भगवता जिनेन कथितो लोकसंस्थानादिभीवो,
अधिजनपरिभाषा।

ऽध्यात्मपरिभाषया साधियतुं शक्यः, चक्रवर्त्यादिस्वरूपमपि तथाविधम्, मनुष्योचताप्रमाणाद्यपि तथाप्रकारम्, कालप्रमाणादिष्यपि तथाविधतेव घटामटति, निगोदादिस्वरूपमपि न तथाप्रकारतामतिकामति, सिद्धस्वरूपमपि तेनैव प्रकारेण निदिध्यासनीयम्संप्रापणीयम्, 'लोकं'-शब्दार्थः, 'अनेकान्त'-शब्दार्थश्च आध्यात्मिकः, 'सर्वज्ञ'-शब्दसंज्ञानं बहुगूद्धम्,धर्मकथारूपणि चरित्राणि आध्यासिक्षपरिभाषया परिभूषितानि, जम्बुद्वीपादिवर्णनमपि तथाप्रकारमेव.

भगवतीप्रभृतिसिद्धान्तेषु यत् किमिप जीवानां भवान्तरवर्णनमकारि, न तत्र किमिप संशयनीयम्, तीर्थकरास्तु पूर्णात्मखरूपाः, परन्तु ये पुरुषाः केवछं योग-ध्यानादिसमभ्यासबलात् स्थिताः, तेष्विप कियन्तः पुरुषाः तानि भवान्तराणि ज्ञातुं शक्तुवन्ति भगवतीवर्णनानि। एवं च यद् भवति न तत्र काऽपि कल्पितप्रकारता, यस्य पुरुषस्य ध्यात्मनो निश्चयात्मकं ज्ञानम्, स भवान्तरज्ञानी भवितुमहिति, काचिच ज्ञानतारतम्येन क्षयोपशमभेदाद् न तथा भवितुमञ्चति, किन्तु यो जनः आत्मानं पूर्णतया, शुद्धतया च अनुभवति स तु तद् क्षानं (भवान्तरज्ञानम्) जानातीति सुनिर्णीतम्.

'आत्मा नित्यः, अनुभवरूपः, वस्तुरूपश्च' इत्यादि संस्कारदृढीकरणार्थे शास्त्रेषु ते ते प्रसङ्गाः समुपवर्णिताः, यदि कोऽपि स्पष्टतया न स्याद् भवान्तरज्ञानी तदा तु कोऽपि आत्मज्ञान्यपि न भवेदिति वक्तव्यं स्यात्. किन्तु तथा तु नास्ति, यतः—आत्मज्ञानं जायते स्पष्टतया, तत प्व च भवान्तरज्ञानमपि सप्टतयैवावभासते यस्य कस्याऽपि ज्ञानिनः. स्वीयपरकीयभावसंज्ञानञ्चानं नैव केनाऽपि प्रकारेण विसंवादं प्रामोति.

—श्रीमद्राजचन्द्रः.

श्रीमद्राजचन्द्रात् श्रीजिनागमनिषयकिर्मदं शिक्षणमस्माभिर्छन्थम्, अहम्मद्रानादिनिवासिने श्रीमते हीराभाइ—स्नुश्रीपुंजाभाइनाम्ने सकोहिने तेषामियमाज्ञाऽऽसीद् यद् द्रव्यव्ययो ज्ञानोद्धाराय कार्यः, तदाज्ञानुसारेण श्रीपुंजाभाइनामा ज्ञानरसिकेन धनिना अकाले कालेन कवलितस्य स्वैकतरुणपुत्रश्रीकचराभाइनामः संस्मरणार्थं श्रीजिनागमप्रकटनयोजना कारिता, यत्र सर्वतः प्रथमं श्रीमत्सुधर्मस्वामिसंकिलतं श्रीभगवतीस्त्रभिदं प्रथमखण्डरूपेण संमुद्ध प्रकाश्यते. एतच भगवतीस्त्रप्रथमखण्डं न्यायतीर्थ—व्याकरण—तीर्थेतिपदवीद्वयधारिणा पण्डितवर्येण श्रीजीवराजतनुजन्मना नेचरदासेन अनुवादितम्, स्थले स्थले मूल-टीकागतप्राञ्चतच्छा-या—दिप्पणादिभिश्च संटिप्पितम्, सशोधितं च. आसीदिच्छा यद् एका आलोचनायुक्ता ऐतिहासिकी, शास्त्रसंमता च प्रस्तावनाऽनेन खण्डेन सहैव प्राकट्यं प्रामुयात्; परम् अत्रार्थेऽधिककालाऽपेक्षा इति अतः परं प्रकटियतुं निकीर्षितम्, अत्राऽस्माभिरस्माकं सर्वाः शक्तयः असं-कृचितं नियोज्य इदं प्रस्तकं यथोत्तमं स्यात् तथा सर्वे प्रयंताः कृताः. तदिदं पुस्तकं प्रजाजनप्रेमपात्रीभवतु इति प्रवल्तेन समाकाङ्कन् मनसुक्तारु रवजीभाइ मेहताः

शतक १.-परिचय,

मंगल.—शास्त्रप्रसावना.—मंथनामव्याख्या.—मङ्गलविचार.—अईत्.—सिद्ध.—आचार्य.—उपाध्याय.—साधु.—नमस्कारचर्चा.—अईदादिने प्र-धग् नमस्कार शामाटे !— ऋषभादिने पृथक् पृथक् शामाटे नमस्कार नथी कर्यो !—अईदादिने भिन्न नमस्कारनो हेतु.—नामोचारणपूर्वक नमस्कारनुं अशक्यत्व.—प्रथम सिद्धोने नमस्कार शमाटे नहीं !—सिद्धपूर्व अईत्ने नमस्कारनो हेतु.—प्रथम आचार्योने नमस्कार शामाटे नहीं !—अईद्धीनआचार्यसामध्यं.—द्रव्यश्रुतप्राधान्य.—हाद्घीलिपि,—शास्त्र ज मंगलस्वरूप छतां पुनः मंगल शामाटे !—शास्त्राभिधेय.— शास्त्रप्रल.—शास्त्रसंवंध.—भगवतीपरिमाण.—उद्देशकार्थ.—उद्देशकविषय.—श्रुतनमस्कार.—

शतक १.-प्रश्नोत्थान.

गुरुपर्वक्रमसंबंध.—सुधमीए जंबूने संबंधग्रंथ कहाानी प्रतीति शी?—सुधमीखामी अने जंबूखामी.—राजगृह.—राजगृहविशेष वर्णन.—
चैत्य.—ग्रेणिक.—चिल्लणा.—महावीर.—महावीरवर्णक.—समदसरणवर्णक.—सभानिर्गम.—धर्मकथा.—सभाविसर्जन.—गीतमखामी.—
प्रश्लोत्थान.—

शतक १.-उद्देशक १.

चलमान चित.—निर्जार्थमाण निर्जाणे.—एकार्थं छे ?—नानार्थं छे ?—उत्पन्नपक्ष.—विगतपक्ष.—सर्वजीवस्थिलादिविचार.—नैरियकस्थिति.—नैरियकस्थिति.—नैरियकस्थिति.—विरियक्षाह्मार्थाते पुद्रलं अहणादि.—नैरियककर्मवंधादि.—आहरकुमारिथिता.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहरकुमारिथिति.—अहर्विकायिकजीविध्यति.—अहर्विकायिकजीविध्यति। अहर्विकायिकजीविध्यति। अहर्विवादि.—अहर्विवादि

शतक १.-उद्देशक २.

-संबंध .-- एक जीववडे खयंकृत दुःख वेदाय छे?--हा, ना.--तेनुं कारण .--ए प्रमाणे चोवीशे दंडक .-- घणा जीवो संबंधे पूर्व प्रमाणे प्रश्नोत्तरो .--स्वयंकृत आयुष्य वेदाय छे ?—हा, ना.—तेनुं कारण —ए प्रमाणे सर्वत्र प्रश्लोत्तरो.—बधा नैरियकोने सरखो आहार, सरखं शरीर अने सरखो श्वासोच्छास छे १--ना.--तेनुं कारण.--महाश्वरीर.--अल्पशरीर.--नैरियको समान कर्मनाळा छे १--ना.--तेमां हेतु.--पूर्वोपपन्न-क.—पथादुपपन्नक.—नैरियकोनो वर्ण समान छे?—ना.—कारण.— नैरियकोनी छेर्याओ सरखी छे?—ना.-कारण.—नैरियकोनी पोडा सरखी छे?--ना.-कारण.-संज्ञिभूत.-असंज्ञिभूत.-नैरियकोने सरखी किया होय छे?--ना.--कारण.-सम्यग्द्धि.--मिथ्याद्धि.--मिश्रद्धि.--कियाविभाग.—नैरियकोनुं भायुष्य सरखुं होय छे? अने तेओ साथे पेदा थयेला छे?—ना.-कारण.—नैरियकोना चार प्रकार.—अधुरकुनार संबंधे पूर्व प्रमाणे विचार.—कर्म, वर्ण अने लेश्यामां भेद.—स्तानितकुमार.—पृथिवीकायिक संबंधे पूर्ववत् विचार.—आहार, कर्म, वर्ण अने छै-इयामां नैरियको साथे सरखाई.—बचा पृथिवीकायिकोने सरखी पीडा.-शेष सर्व नैरियक समान.—तेम ज बेइंदिय, त्रींद्रिय अने चतुरिंदिय.— पंचेंदिय तिर्येचो नैरियक समान.—िकयाभेद.—ितर्यचो संयतासंयत अने असंयत.—मनुष्यो नैरियक जेवा.—आहारभेद.—िकयाभेद.— वानव्यंतर, ज्योतिषिक अने वैमानिको असुरकुमार जेवा.—ज्योतिषिक अने वैमानिकमां वेदनाभेद.—हेश्यावाळा नैरियकादि चोवीश दंडक विषे पूर्ववत् विचार.—तुल्यता अने विशेषता.—पूर्वोवत विषयनो संब्रह.—हेश्या केटली ?— प्रज्ञापनानी साक्षि.—केटला प्रकारनो संसारसं-स्थानकाळ १—चार प्रकारनो .—केटला प्रकारनो नैर्यकसंसारसंस्थानकाळ १ — त्रण प्रकारनो — शून्य — अशून्य — मिश्र . — केटला प्रकारनो ति-र्थेचसंसारसंस्थानकाळ !--- वे प्रकारनो---अशून्य--- मिश्र -- मनुष्यो अने देवो नैरियक जेवा.--ए नैरियकादिकना काळनुं नोखं नोखं अल्पव-हुत्व.--वधाना काळनुं साथे अल्पवहुत्व.--जीव अंतिकया---कर्मनाश---करे?--हा, ना.--प्रज्ञापनानी साक्षि.--असंयतभव्यद्रव्यदेव,---अखंडितसंयमी,—खंडितसंयमी,—अखंडितसंयमासंयमी,—खंडितसंयमासंयमी,—असंज्ञी,—तापस,-कांदर्षिक,—चरकपरिवाजक,—िकल्बिन षिक, तिर्थंच, आजीविक, आभियोगी, वेषधर अने सम्यक्त्वरहितः ए वधा क्या देवलोकमां जाय ? कमवार उत्तर केटला प्रका-रहें असंक्षिआयुंष्य ?—चार प्रकारनुं.—असंक्षी जीव क्युं आयुष्य बांधे ?—चारे जातनुं.—बारे जातना आयुष्यनी ओछामां ओछी अने वधा-रेमां वधारे हद.—चारे जातना आयुष्यनुं अल्पबहुत्व.—उदेशकसमाप्ति-पौतमविहार.— 3 भ०सू०

शतक १.-उद्देशक ३.

कांक्षामोहनीय कर्म जीवकृत छे?—करवानी रीतिना चार प्रकार.—एक प्रकारने स्वीकार.—नैरियकादि चोवीशे दंडक संबंध कांक्षामोहनीय विषे त्रणे काळ विषयक चिंतन.—चय.—उपचय.—उदीरण.—वैदन.—निर्जरण.—संप्रह.—कांक्षामोहनीयना चेदननी रीति.—चेदनना कारण.—संदेह.—संधर्म मूकी परधर्मनुं प्रहण.—फलाशंका.—अनिश्चितपणुं.—विपरीतपणुं.—जिनमाधित सल्य.—तेम माननार—आचरनार आराधक.—अस्तिल तथा नास्तित्वना परिणामनो विचार.—प्रयोग.—सभाव.—कांक्षामोहनीयवंघ.—सेनी रीति.—कारण.—प्रमाद अने योग.—प्रमादनो जनक योग.—योगनुं जनक वीर्य.—वीर्यनुं जनक शरीर.—शरीरनो जनक जीव.—उत्थान तथा कर्मादिकनी अस्तिता.—उदीरण.—गर्हण.—संवरण.—कोनुं उदीरण ?—उदीरणायोग्यनुं उदीरण.—उत्यानादिकवडे उदीरण.—अनुदीर्णनुं उपशमन.—पूर्ववत् परिपाटी.—उदयप्राप्तनुं निर्जरण.—नैरियकादिक स्वनितकुमारांत जीवविषे वेदन विचार.—पृथिनीकायिक जीव कांक्षामोहनीयने वेदे ?—हा.—तेने तर्क, संज्ञा, प्रज्ञा, मन के वचन छे ?—नथी.—तो पण वेदे.—जिनोक्त सल्य.—ए प्रमाणे चार इंदियवाळा जीवो सुधी विचार.—जीवोनी पेठे पंचेंदिय तिर्यचो अने यावत्—वैमानिको.—श्रमणो कांक्षामोहने वेदे ?—हा.—केम ?—ज्ञानना, दर्शनना, चारित्रना, वेपना, प्रवचनना, प्रवचनना, प्रवचनाम्यासी पुरुषना, कल्पना, मार्गना, मतना, भांगाना, नयना, नियमना अने प्रमाणना भेदोने जोइ संदिग्ध थवाथी, स्वर्ध स्वज्ञां, फलाशंका थवाथी, अनिश्वितपणुं तथा विपरीतता पामवाथी श्रमणो कांक्षामोहने वेदे छे.—उद्दे-श्वरमाप्ति.—

शतक १.-उद्देशक ४.

क्रमंत्रकृति केटली ?—आठ.—गाथा.— उपस्थान. वीर्यथी के अवीर्यथी ? वालवीर्थ. पंडितवीर्थ. अपक्रमण. उपशांत मोहनीय.—पोताथी अपक्रमे के परथी अपक्रमे ?—हिंच अने अहिंच.—करेल कर्म वेया विना छूटकारो याय ?—ना.—कारण.—वे प्रकारनुं कर्म. अरहंते जाणे छुं. — आम्युपगिमकी वेदना.—आपक्रमिकी वेदना.—पुद्रल हतुं ?—पुद्रल हरे ?—हा. रकंघ. —जीव. —मात्र संयमादिकथी मनुष्य सिद्ध थयो ? थाय छे ? अने थरो ? —ना. —कारण. —आधोवधिक.—परमाधोवधिक. —केवली सिद्ध थया ? —हा. —केवलहानी थया पछी सिद्ध थाय ? —हा. —केवली ए पूर्ण कहेवाय ? —हा. —उद्देशकसमाप्ति. — १३१—१४०

शतक १.-उद्देशक ५.

पृथिवीओ केटली ?—सात.—ते सातेमां केटला निरयावास ?—असुरकुमारावासो केटला ?—पृथिवीकायिकावासो केटला ?—ज्योतिकावासो.— विमानावासो केटला ?—संप्रह.—नैरिथकस्थितिस्थान.—नैरिथको श्रं कोघोपयुक्त, मानोपयुक्त, मायोपयुक्त अने लोभोपयुक्त ले ?—मंगक.— अवगाहनास्थान.—शरीर.—संघयण.—संस्थान.—लेक्या.—हष्टि.—ज्ञान.—अज्ञान.—योग.—उपयोग.—असुरकुमारस्थितिस्थानादि.—लो-भप्राधान्य.—पृथिवीकायिकस्थितिस्थान.—वेइंद्रियादि जीव विषे पूर्ववत् विचार.—पंचेंद्रियतिर्थेचयोनिक.—मनुष्य.—नानव्यंतरादि.—ले-शक्तमाप्ति.—

शतक १.-उद्देशक ६.

सूर्य जेटले दूरथी उगतो देखाय छे तेटले ज दूरथी आयमतो पण देखाय छे?—हा.—उगता अने आयमता सूर्यनुं प्रकाशक्षेत्र सरखं छे?— हा.—क्षेत्रविचार.—लोकांत अलोकांतने अडके?—हा.—द्वीपांत सागरांतने अडके?—छायान्त आतपांतने अडके?—हा.—जीवोने प्रा-णातिपात किया छे?—हा.—कियाविचार.—ए प्रमाणे चोवीशे दंडक.—मृपायादादि.—रोह नामना श्रमणना प्रक्तो.—पहेलो लोक के अलोक?—बन्ने पहेला अने बन्ने पछी.—पहेला जीवो के अजीवो?—पूर्ववत्.—पहेला भव्यो के अभव्यो?—पहेला सिद्धो के असिद्धो?— पहेली सिद्धि के असिद्धि—संसार?—पहेलुं इंडुं के कुकडी?—पूर्ववत्.—ए प्रमाणेना अनेक प्रक्तो.—गौतमप्रक्त.—लोकिश्वितना केटला प्रकार?—आठ.—आकाश वगेरेनो परस्पर आधार आधेय भाव.—तेनां साथक लौकिक उदाहरणो.—जीवो अने पुद्रलो परस्पर बद्ध छे?— हा.—तेनुं साधक लौकिक उदाहरण.—सूक्ष्म स्नेहकाय पडे?—हा.—ते लांबो काळ रहे?—ना.—उद्शक्तमाप्ति.— १६१—१०४

शतक १.-उद्देशक ७.

नैरियकोत्पाद्विचार.—चोवीशे दंडंक.—नैरियकआहारविचार.—चोवीशे दंडक.—नैरियकउद्दर्तनविचार.—उपपन्न.—उद्द्तः,—विम्रहगतिसमापन्न.— काविम्रहगतिसमापन्न.—चोवीशे दंडक.—देवच्यवन.—गर्भशास्त—गर्भमां उपजतो जीव इंद्रियवाळो के इंद्रिय विनानो होय है—द्रव्यंद्रियः,— भावेंद्रियः,—गर्भमां उपजतो जीव शरीरवाळो के शरीर विनानो होय हे—अोदारिक.—वैक्षियः—आहारक.—तैजसः—कार्मणः—गर्भमां उपजतो जीव सौथी पहेळां शुं खाय है—मातृशोणितः—पितृशुकः,—गर्भमां गया पछी जीव शुं खाय है—मातृशोणितः साथे भाताए खाधेळो आहार.—गर्भमां रहेळ जीवने विष्टा वगेरे होय है—ना.—तेनं कारण हे—आहारनं वीजे बीजे रूपे परिणमनः—गर्भमां रहेळ जीव मुखवडे खाय है—ना.—कारण.—ते आखा शरीरथी आहारादि करें.—मातृजीवरसहरणी नाडी.—पुत्रजीवरसहरणी नाडी.—एंतानने केटळां मातानां अंग होय है—जणः—वारसामां मळेळां अंगो केटळा काळ सुधी रहे है—एतान जीवे त्यां सुधीः—गर्भमां गएळो जीव नरके जाय हे—हा.—ना.—कारणः—चंशीः—गर्भमां रहेळ जीवने शत्र संप्रामः—गर्भमां गएळो जीव देव थाय है—हाः—चाः—मर्भमां रहेळ जीवने था-पिक वचननुं अवणः—जीव गर्भमां चतो होय है—पुत्त होय होय हे—साताने सुखे सुखी अने दुःखे दुःखी होय है—हाः—प्रसूतिसमये माथा द्वारा अने पण द्वारा वहार आवे तो टीक आवेः—आडो थइ नेआवे तो मरण पामेः—दुवैणे थायः—उद्देशकसमाप्तिः—

शतक १.-उद्देशक ८.

एकांतबालक. —एकांतपंडित. - अंतिकया. - कल्पोपपत्तिका. - वालपंडित. - देवगतिनं कारण. - मृगधातक पुरुष. - किया. - काथिकी. - अधिक-रिक्की. - प्राद्वेशिकी. - पारितापनिकी. - प्राणातिपात. - तृणदाहक पुरुष. - धनुर्धारी पुरुष. - मृगवर. - पुरुषवर. - छ मास. - पुरुषघातक पुरुष. - सरखा वे पुरुष. - जय अने पराजयनं कारण. - वीर्यविचार. - लिखवीर्य अने करणवीर्य. - चोवीशे दंडक. - उद्देशकसमाप्ति. - १८५-१९६

शतक १.-उद्देशक ९.

जीवो भारेपणुं केम पामे ?—प्राणातिपातादियो.—जीवो इळवापणुं केम पामे ?—अहिंसादियी.—चार प्रशस्त.—चार अप्रशस्त.—शुं अवकाशांतर भारे छे ? इळवो छे ? भारेहळवो छे ? के भारेहळवो छे ? के भारेहळवा सिवायनो छे ?—ए संबंधे बीजा प्रश्नो.—कोधरिहतपणुं वगेरे निर्प्रधोने माटे सार्व छे ?—हा.—कांक्षाप्रदोष क्षीण थया पछी अथवा पूर्वे बहु मोहवाळो स्थितिमां रह्या पछी संवत यह अमण सिद्ध थाय ?—हा.—अन्यतीर्थिक.—एक जीव एक काळे वे आयुष्य करे ते केम ?—ते खोढ़ं.—एक जीव एक काळे एक आयुष्य करे.—गौतमविहार.—काळास्यवेषिपुत्र अनगार अने स्थविरो वचे प्रश्न.—काळास्यवेषिपुत्र अनगार अं अजाणपणुं.—चार महानत मूकी पांच महानतनो खीकार.—काळास्यवेषिपुत्र अनगारनो मोक्ष.—रोठ, दिह, लोभओ अने क्षत्रिय; ए वधा एक साथे अप्रत्याख्यान किया करे ?—हा.—तेतुं कारण.—आधाकर्म अन्न खावातुं श्रमणने फळ.—प्रामुक अन्न खावातुं श्रमणने फळ.—अस्थिर पदार्थ वदलाय ?—स्थिर पदार्थ न वदळाय ? इत्यादि.—हा.—गौतमविहार.—उदेशक-समाप्ति.—

शतक १.-उद्देशक १०.

अन्यतीर्धिक वक्तव्य—चलमान अचलित.—बे परमाणु परस्पर न चोंटे.—तेमां चिकाश नथी.—त्रण अणु चोंटे.—तेना वे सरखा भाग १॥, १॥ धाय.—अने त्रण भाग पण धाय.—वार अणु.—पांच अणुनुं कर्म बने.—ते शाश्वत छे.—कर्म चयापचय पामे.—बोल्या पहेलां भाषा ते भाषा.—बोलाती भाषा ते भाषा नहीं.—बोल्या पछीनी भाषा ते भाषा.—बोलतानी भाषा नहीं.—अणबोलतानी भाषा.—कर्या पहेलानी किया ते दुःखरूप.—कराती किया अदुःखरूप.—कर्या पछीनी किया दुःखरूप.—अकरणथी.—अकृत्य दुःख.—श्रीमहावीर वक्तव्य—अन्यतीर्थिकनुं असत्य.—चलमान चलित.—वे परमाणु परस्पर चोंटे.—तेना बे सरखा भाग थाय.—त्रण परमाणु चोंटे.—तेना बे भाग थाय, पण सरखा न थाय.—प्रण भाग थाय.—चार अणु.—पांच अणुनो स्कंध (कर्म नहीं).—ते अशाश्वत.—बोल्या पहेलानी भाषा ते अभाषा.—बोलाती भाषा भाषा.—बोल्या पछीनी भाषा अभाषा.—बोलतानी भाषा.—अणबोलतानी अभाषा.—भाषानी पेठे किया—कृत्य दुःख.—अन्यतीर्थिकमत.—एक जीन एक समये वे किया साथे करे.—ऐर्यापथिकी.—सापरायिकी.—ते खोटुं.—श्रीमहावीरमत.—एक जीन एक समये एक किया करे—केटला काळ सुधी नरकमां जीव उत्पन्न ज वाय रे—बार सहूर्त.—व्युत्कान्तिपद.—गीतमविहार.—उद्देशकसमाप्ति.—शतकसमाप्ति.—

शतक २.-उद्देशक १.

जन्खास.--पृथिवी वगेरेना जीवोने श्वासोच्छवास छे?--हा.--तेओ श्वासोच्छवासमां शुं हे अने शुं काढे?--एक जातनां (श्वासोच्छ्वासनां) अणुओ.--ते अणुओमां रूप, रस, गंध अने स्पर्श पण छे.--प्रज्ञापना सूत्र.--नैरियक.--छए दिशा.--पवनना जीवीने श्वासोच्छ्वास होय.--हा.—जीव पवनमांथी नीकळीने पाछो अनेक वार पवनमा आवे ?—हा.—तेनुं मरण केवी रीते थाय ?—आधात यवाधी.—सशरीर अने अशरीर.-पवनने चार शरीर.-सकर्मक मृतादी साधु.-प्राण.-भूत.-जीव.-सत्त्व.-विश.-वेत्ता.-अकर्मक मृतादी साधु.-सिद्ध.--बुद्ध.—मुक्त.—पारगत.—परंपरागत.—श्रीगौतमविहार.—आर्य श्रीस्कंदक.—कृतंगला नगरी.—छत्रपलाशक चैत्य.—रुशावस्ती नगरी.— व्यांकरण.—पिंगळ.—निरुक्त.—ज्योतिःशास्त्र.—पिंगलक नामे अमण.—वैशालिकश्रांवक.—कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक.—स्कंदक प्रले पिंगलकना प्रश्नो.—लोकनो छेडो छे के नथी?—जीवनो छेडो छे के नथी?—सिद्धिनो छेडो छे के नथी?—सिद्धनो छेडो छे के नथी?— कया मरणथी जीव वधे अने घटे?—स्कंदक परिवालकतुं मौन.—वे त्रण वार आक्षेपपूर्वक एना ए प्रश्नो.—स्कंदकने थएल शंकादि.— श्रीमहावीर पथार्यानी वात.— र्कंदंकनो विचार.—श्रीमहावीर पासे जइ पूर्वोक्त प्रश्नना खुलासा लेवानी जिज्ञासा.—श्रीमहावीरने सेववानी इच्छा.—तापसनो वेष.—स्कंदक परिवाजक विषे श्रीमहावीर अने श्रीगीतम वचे वातचित.—श्रीमहावीरना स्थान तरफ स्कंदकतुं यमन.— 'स्कंदक साधु यशें'? एम श्रीगीतमनो प्रश्न.—हा.—स्कंदकने आवता जोइने श्रीगीतमे करेलो तेमनो आदर.—तेनी गुप्त वातनुं स्पष्टीक-रण.—स्कंदकनो अचंबावाळो प्रश्न.—श्रीगौतमना धर्माचार्य (महावीर) उपर स्कंदकनुं वहु मान.—व्यावृत्तभोजी (नित्याहारी) श्रीमहावीर.— तेओना शरीरतं सौंदर्य.—श्रीमहावीरने मळ्या पछी स्कंदकने यएलो हर्ष. स्कंदकना पूर्वोक्त प्रश्नोना खुलासा —द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने भाव.-अमुक रीते लोक वगेरेनो छेडो छे अने अमुक प्रकारे तेनो छेडो नधी.—बालमरण.—पंडितमरण.—वालमरणना वारभेद—वलद्मरण.— वशाऽऽर्तमरण. अंतःश्रत्यमरण. तद्भवमरण. निरिपतन. तरुपतन. जलप्रवेश. अग्निप्रवेश. विषमक्षण. श्रवावपात. वैहान-स .-- गृद्रस्प्रष्ट .-- ए मरणोथी जीवनी संसार वधे .-- पंडितमरणना वे भेद .-- पादपोपगमन .-- भक्तप्रत्याख्यान .-- निर्हारिम .-- अनिर्हारिम .-- ए भरणोथी जीवनो संसार घटे.—स्कंदकप्रतिबोध.—धर्म सांभळवानी तेनी इच्छा.—धर्मनुं कथन.—श्रीमहावीरना प्रवचन उपर स्कंदकनी श्रदान प्रीति.—तापस नेषनो परिलाग.—वळता संसारनो विचार.—श्रीमहाबीर पासे साधु थवानी इच्छा.—श्रीस्कंदक साधु.—तेने श्रीमहाबीरे ंभापेली शिखामण.— स्कंदकतु आध्यात्मिक जीवन.— संकंदकतुं अग्यार अंगोतुं भणतुं.—तप करवा माटे श्रीमहावीरनी अनुमति.—श्रीस्कं-दकनी घणी आकरी तपस्या.—मिक्षुनी बार प्रतिमा अने तेतुं दुंकुं खरूप.—गुणरत्नसंवत्सर तप अने तेतुं दुंकुं खरूप.—आकरी तपस्या करवाथी स्कंदकना शरीरनी क्षीणता.—'श्रीमहावीर पासे अनशन करवुं' एवो श्रीस्कंदकनो विचार.—क्षमापना.—विपुल पर्वत.—विपुल

पर्वत उपर घणा साधुओनी साथे श्रीस्कंदक.—मगवंतने वंदना.—फरीबार अतनो उचार.--एक मास सुधी अनशन.—समाधिपूर्वक श्री-स्कंदकतुं कालगमन.—तेनां पात्रो अने वस्त्रो साथे साधुओतुं पुनरागमन.—श्रीगीतमप्रश्न.—ते स्कंदक कह गतिमां गया?—अच्युतकल्प.— बावीश सागरोपमनी आवरदा.—महाविदेहमां मुक्ति.—श्रीस्कंदकतुं जीवन समाप्त.—

शतक २.-उद्देशक २.

समुद्धात केटला?—सात.—वेदनासमुद्धात.—कपायसमुद्धात.—मरणसमुद्धात.—वैकियसमुद्धात.—तेजससमुद्धात.—आहारकसमुद्धात.— केवलिसमुद्धात.—भावितश्रातमा अनगार.—समुद्धातपद (प्रज्ञापनासूत्र).— २६१—२६४

शतक २.-उद्देशक ३.

पृथिवीओ केटली छे ?—सात.—रत्नप्रमा.—शर्कराप्रमा.—वालुकाप्रमा.—पंकप्रमा.—धूमप्रमा.—तमप्रमा.—तमतमाप्रमा.—सर्व जीवो नरकमां पूर्वे अनेकवार उत्पन्न थया छे ?—हा.—जीवाभिगमसूत्रनो बीजो उद्देशक.— २६५—१६६

शतक २.-उद्देशक ४.

्रईदियो केटली छे?—पांच.—रपर्शइंदिय.—रसइंदिय.—झाणइंदिय.—नेत्रइंदिय.—कर्णइंदिय.—प्रक्रापना सूत्रनो इंदियसंबंधी प्रथम उद्देशक.— इंदियोना भेदो.—इंदियोनो आकार.—इंदियोनी जाडाइ.—इंदियोनो विषय वगेरै.—

शतक २-उद्देशक ५.

अन्यतीर्थिकमत.—देवने स्रीओ न होय.—एक ज जीव एक काळे वे देदोने (वे स्थितिने) अनुभवे.—दे सोट्रे छे.—देवने स्रीओ होय.—एक जीव एक काळे एक वेदने अनुभवे.—केटला वस्तत सुधी उदकनो गर्भ टके ?—एक समय स्रते छ मास.—केटला वस्तत सुधी तिर्यंचयोनिकनो गर्भ टके ?—अंतर्गुहूर्त अने बार वरस.—कायभवस्थ केटला काळ सुधी टके ?—अंतर्गुहूर्त अने चीवीश वरस.—मनुष्य अने तिर्यंचयंचेदियना श्रीजमी श्रीजत्व क्या सुधी टके ?—अंतर्गुहूर्त अने चार सुहूर्त.—एक जीव एक भवे केटलानो पुत्र याय ?—एक, बे, त्रणनो के बसेंथी नवसेंनो.—एक जीवने एक भवे केटला पुत्र थाय ?—एक, बे, त्रणनो के बसेंथी नवसेंनो.—एक जीवने एक भवे केटला पुत्र थाय ?—एक, बे, त्रणनो के बसेंथी नवसेंनो.—एक जीवने एक भवे केटला पुत्र थाय ?—एक, बे, त्रण के बेथी नव लाख.—तेनुं कारण.—मैशुनथी थतो असंयम.—श्रीमहावीरिवहार.—द्वेगिका नगरी.—दुंगिका नगरीना श्रावको अने तेओनुं खरूप.—पार्थनाथना स्थितर शिष्यो.—तेओनी गासे जवा माटे तुंगिकाना श्रावकोनो विचार.—तेओनी तैयारी अने विनीतता.—ते स्थितरोनो धर्मोपदेश.—ते श्रावकोना प्रश्नो.—संयमनुं अने तपनुं गुं फळ?—अनाश्रव.—व्यवहान.—देवो देवलोकमां थाय तेनुं गुं कारण ?—कालिकपुत्र—पूर्वतप.—मेधिल स्थितर पूर्वतप.—भेधिल स्थितरोनो तिहार.—श्रीइंहमूर्ति अनगार.—तेओनुं तप अने पारणुं.—भिक्षा माटे जनुं.—तेओने स्थितरोनी वात सोमळी थएछं कौतुक.—भिक्षाथी पाछा कर्यो पछी यएल कौतुकनुं श्रीमहावीरने निवेदन अने खुलासो.—संयमनुं ग्रुं फळ?—शास्त्रवण.—तेनुं ग्रुं फळ?—साथ्रवण.—तेनुं ग्रुं फळ?—संवय.—संवय.—संवय.—संवय.—संवय.—संवय.—तेनुं ग्रुं फळ?—सिद्ध.—राजण्यहना ग्रुंड संवंध अन्यतीर्थिकनो मत अने श्रीमहावीरनो मत.—उद्देशकसमाप्ति.—

शतक २.-उद्देशक ६.

भाषा अवधारिणी छे ?---प्रज्ञापना सूत्र.---भाषापद.---

२९१—-२९४

शतक २.-उद्देशक ७.

देवो केटला प्रकारना छे?—चार प्रकार.—भवनवासी देवोनां स्थानो क्यां छे?—प्रज्ञापना सूत्रनुं स्थानपद.—खर्गोनो आधार.—विमानोनी जा-ढाई.—विमानोनी उंचाई—विमानोनो आकार.—जीवाभिगम सूत्रनो वैमानिक उद्देशक.— २९५—२९६

शतक २.-उद्देशक ८.

चमरनी सुधर्मा सभा क्यां छे? —जंबूद्दीपमां मंदर पर्वतनी दक्षिणे. —अरुणवर द्वीप. —तेनो वेदिकांत. —उत्पातपर्वत नामे तिगिच्छककूट. — तेनुं प्रमाण —गोस्तुम नामे आवासपर्वतनी समानता. —पद्मवरवेदिका. —वनलंड. —ते वन्नेनुं वर्णन. —एक प्रासादावतंसक. —तेनुं प्रमाण अने वर्णन. —मणिपीठिका. —अरुणोद्य समुद्र. —चमरनंचा राजधानी. —तेनो किल्लो. —सुधर्मा सभा. —जिनगृह. —उपपात सभा. — हृद. —अभिषेक. —अल्लंकार. —विजयदेव. —चमरनं ऋद्वपणुं. —

शतक २.-उद्देशक ९.

समयक्षेत्र ए हां !-- अढी द्वीप अने वे समुद्र -- श्रीजीवानिगमसूत्रनी साक्षी ---

303--308

शतक २--उद्देशक १०.

अस्तिकाय केटला छे ?—पांच.—घर्मास्तिकायमां केटला वर्ण वगेरे छे ?—ते वर्णादिशी रहित अने अवस्थित छे.—घर्मास्तिकायना पांच भेद.— इत्यर्था, क्षेत्रची, काळधी, भावधी अने गुणधी.—ए प्रमाणे वधा अस्तिकायो.—जीवमां केटला वर्ण वगेरे छे ?—तेमां वर्णादि नधी.—गति-गुण धर्मास्तिकाय.—स्थितिगुण अधर्मास्तिकाय.—अवगाहनागुण आकाशास्तिकाय.—उपयोगगुण जीवास्तिकाय.—महणगुण पुद्रलास्तिकाय.—पुद्रलास्तिकाय कहेवाय?—महीं.—ज्यां सुधी एक पण प्रदेश कणो होय ल्यां सुधी घर्मास्तिकाय न कहेवाय.—लाहवो आखो होय तो ज लाहवो कहेवाय, पण अहधो होय तो लाहवानो कटको कहेवाय.—ए प्रमाणे वधा अस्तिकायो.—आकाश, जीव अने पुद्रला अनंत प्रदेशो छे.—जीव.—उरथानादिक सहित जीवनो जीवभाव.—उपयोगलक्षण जीव.—आकाश.—आकाशना केटला प्रकार ?— वे.—लेकाकाश अने अलोकाशाः.—लोकाकाश जीवरूप, जीवदेशरूप, जीवप्रदेशरूप, अजीवरूप, अजीवदेशरूप अने अजीवप्रदेशरूप छे.—रूपी अजीवना चार प्रकार.—स्तंप, स्कंधदेश, स्कंधप्रदेश कने परमाणुपुद्रल.—अरूपी अजीवना पांच प्रकार.—अलेकाकाश.—ते अजीवद्रव्यदेश छे.— अगुकलपु छे.—लोकाकाशां केटला वर्ण वगेरे छे ?—तेमां वर्णादिक नथी.—धर्मास्तिकाय वंगरेतुं प्रमाण तथा स्पर्शना.—धर्मासिकाय केवहा मोटो ?—लोक जेवहो.—ए प्रमाणे लोकाकाश अने वधा अस्तिकाय.—धर्मास्तिकाय केटला भागने अधोलेक अटको भागने अवकाशांतरनी स्पर्शना.—ए प्रमाणे साते पृथ्वी.—जंबूश्लेपादिक द्वीप समुदो.—सौधर्म करण अने स्वावत्—श्वरप्रमानी, घनोदिकाय साथे रलप्रभानी, घनोदिवनी अने अवकाशांतरनी स्पर्शना.—ए प्रमाणे साते पृथ्वी.—जंबूश्लेपादिक द्वीप समुदो.—सौधर्म करण अने स्वावतः—श्वरप्रमानी। पृथ्विती.—तेम ज अधर्मास्तिकाय अने लेकाकाश.—गाथा.—

शुद्धिपत्रकम्

पृष्टे–	पङ्कौ⊶	अशुद्दम्∽	शब्स्-	पृष्ठे-	पङ्गौ	अशुद्धम्-	गुद्दम्−
ર	₹ ४	प्रज्ञापि,	त्रज्ञासि,	ષ્ઠ	35	स्थितिर्भणित्वा	स्थितीर्भणिला
\$	8	सुखाव	सुखाव-	96	₹ .	नैरइया	नेरइया
90	४०	पूर्वोक्तविषयः-प द	पूर्वोक्तविषय-प र	96	35	सिद्धि-	सिद्ध-
9 9	आ पानामां जे १६ मा नंबरवाळुं संस्कृत छे तेनो 'इति भण-				३५	करे, छे.	करे छे.
	नात्' सुधीनो भाग १५ मा नंबरबाळा भाषांतरमां जाणवानो			99	₹8	पुर्वावेवन्नगा	पुञ्बोदवन्नगा
	छे–तेनुं भाषांतर त्यां आवी गयुं छे माटे.			59	४३	बहुतरान्,	बहुतरान्
99	२9	हजारा	इ जार	43	४३	गौतम,	गौतम !
99	२ ३	माता पित	म ातापिता	९२	አ ጸ	आरम्भिकी!	आरम्भिकी,
19	34	शातामी [']	इ ।ताधर्म	९२	* cd	मिथ्याद्शैन	मिथ्यादर्शन
93	\$	समोवसरणो	समवसरणो	९४	23	अयातर	अर्थोतर
93	आ पानाम	ां जे १७ मा नं <mark>बरतुं संस</mark>	हत छे 'तेनो अभिधेयत्वात्'	. ९६	76	छे.	छे
	सुधीनो भाग ११ मा पृष्ठमा आवेख १६ नंबरवाळा भाषांतरमां			900	6	तत्,	तद्
	जाणवानो छे-तेनुं भाषांतर त्यां आव्युं छे माटे.			900	94.	છે.	છે
98	₹४	मूत्त्णं	<u>मुत</u> ्तूणं	903	29	प्रमत्ता-ऽप्रमता,	प्रमत्ता–ऽप्र मत्ता −
98	ą v,	वमुक्खजणो	व मुक्खजणो	904	3 64	विशेषधिक	विशेषाधिक
98	₹८	सब्दनु-	सञ्बन्ध-	१०६	96	बद्धमाणे हि	वदृमाणेहि
98	¥ 3	 અત્યં	अत्यं न	906	२ ०	संसार संस्था न	~~सं~~ सारसंस्थान
94	9'5	- बात्तरिं -	बावत्तरि	908	३७	मूल्छाया	मूलच्छाया
94	88	चक्रवर्तान <u>ो</u>	चकवर्तीनी	906	89	वर्तभानैहिं	वर्तमानैः
94	५३	समाचोरस	समचोरस	900	3.6	[गुणे'ति]	गुणे'ति]
२२	7 ~~₹~~	श तुचं	शत्रुन <u>ं</u>	900	% Y O	१ उ न्तरम् क्षप्यन्तेः	क्षप्यन्ते
^{२२}	२ ५	श्वउ प्रधानो	ग् ञु ङ प्रधाने			जीवैः जीवैः	प्र-प-ए जीवाः
				993	२६		
२५	9 4	भद्दावीरं नागपत्तिणो	महावीरं 	993	२७	कृतम्	अकार्षुः
,)	98	नागपात्त्रशा पलवं	नागपतिणो ं	993	* **	**	"
; >	₹ ४	पळव दा डिमन	पलंब	993	"	>7	> >
"	3 4	_	दाड़िमना 	996	२१ '	प्रथमा	प्रथम
37	¥6	उज्वल	उडव्ल	998	२४	ला	खां =िक्रे
२८	४२	अ ाउद्दर्	आरुह्इ	996	. , &	नत्थि ~~त~~	निधते
२८	83	आउहिता	आरुहिता	922	₹ 0	बध	बंध
२८	88	भागए	आणाए	970	3	प्राहिकत्वे ~~न~~	भाहकत्वेन २२२
36	49	् जावा	जाव .	935	35	रोचते	नो रोचते
3 0	Ę	गोत्रन	गोत्रना	333	ч	तिर्यंच	तिर्यंच
३०	२९	माडंलिको	माडंबिको	988	38	शतस इ स्राणि	शतसहस्राणि षद्
३२	4	दांत	दान्त			•	र् वारिंशत्
३२	४९	बर्धधर	वर्षधर	943	ृ३६	मायोपयुक्ता श्च	मायोपयु ~~क्तश्~~ व
३४	98	पाड्युं	पाड्युं	344	"	एवम्	एवं
sé .	३०	समयोग	समयोगां_	948	36	कहेबा	कहेबा
80	₹₹	आवीचिक	आवीचिकै	966	२७	प्राणाति पात्किया	प्राणातिपातकिया
५६	२४	काळा	काळे	950	90	संबंधो-	संबन्धः
५७	98	प्रतिपादनाथ म्	प्रतिपादनार्थ म्	986	Ę	उवासंतरे ?	उवासंतरे
49	ጸጸ	यानिभगवन्!	यानि भगवन्!	986	ષ્	पुच्छा.	पुच्छा १
६२	38	आहारिष्य माणाः	आहरिष्यमाणाः -	,,	34	^१ पृच्छा.	पृच्छा ?
६२	₹\$	ससुचयार्थक	समुचयार्थक	,,	४२	एवम्-अपि	एतद् अपि
ÉR	90	—भूयमान	भूयमान	909	२६	इत्यादि.	इलादि]
4 4	98	सरकाइलार्थः.	सत्का इत्यर्थः.	१७२	₹४	जीवपइद्विआ'	जीवपइद्विआ''
44	२७	भिजंति	भिज्ञंति	900	४२	श्रीभगवतीचूर्णि.	श्रीभगवतीचूर्णिः.
६ं६	२५	चलयं	चलियं	960	6	अर्थ	अर्थ
55	93	प्रकारणो मां	प्रकरणोमां	969	34	तत्प्रथमतया	तत् प्रथमतया
9	3	कोलओ	कालओ -	964	₹ . ₹ Ę	कांसायार जोणि	क्षेसायारजोणि
	-	अंतसुहूर्तने	अंतर्भेहूर्तने -	· - '	, 4	कातापार जान अने डाठी	अने केश, डाढी

પૃ ષ્ટે–	पङ्गी-	अशुद्धम्-	शुद्धम्−	प्रष्ठे-	पङ्गी-	~~अ~~ शुद्धम्—	शुद्धम्−
964	92	वळी डाढी	वळी केस, डाढी	२८१	₹ .	पिंडेहिता	पडिलेहिसा
959	¥٥	वनविदुग	यन विदुर्ग	२८२	२	भगवन्	भगवान्
२०५	99	अ न्न उंत्यिया	अन्न उत्थिया	२८२	2.3	अप्पमू	अणभू
२०७	३०	गामकटगा	गामकंटगा	. २८२	३४	श्रमणोपासकै	श्रमणोपासकैः
"	"	परिसहेवसम्मा	परीसहोवसग्गा	२८४	३२	अ सनोथी	आसनोथी
299	*	संबुडेणं	संवुडे णं	२८६	94	फलकार	फलाकारं
२१४	8•	दुखा	दुःखा	२८६	3 ¥	प्रश्नत्तरो	प्रक्तोत्तरो
394	94	भातिआ अमासा	भासिआ भासा	264	३६	पदो	पेदा
			अभासा	26	34	आपवाम	भापवामा <u>ं</u>
२१५	३ ६	पुद्रलः	पुद्रलाः	240	34	शमामां	सभामां
२१५	₹७	स्कन्धा	स्कन्धो	२८७	89	आरागस्य	अरायस
२१५	४०	अभाषाणा	अभाषा	290	98	विरुद्ध	विरुद्ध
२९५	४०	भाष्यमाणी	भाष्यमाणा	२९५	96	जोयणसहस्से	जोयणसय सहस्से
296	२३	हो	होइ	२९५	98	प्राप्त्याभि मुखं	प्राप्त्यभिमुखम्
२२३	२०	स्कंदकन	स्कंदकना				योजनशतस हस्राण ः
२२४	٦٩	श्वासमा	श्वासमा	२९५	39	योजनसहस्राणि नेटरं	
२२४	२ २	निःश्वासमा	निःश्वासमां	२९६	4	केइयं	केवइयं .
२२८	94	आदारिक	औदारिक	२९६	v	उच्चतमेव	उच्चसमेव
२३४	४५	श्रमणोः	श्रमणः	२९६	30	एंशी लाख योजन	एक लाख एंशी हजार
२३७	3 6	अनन्तै,	अनन्ते-			. *	योजन
२४५	9 9	प्रकारन	प्रकारना	२९६	90	अव्योतेर	एक छाल अठ्योतेर
244	₹ø.	पेठ	पेठे	२९७	38.	મૂછે	मूले
२६१	96	समुग्धाया	समुग्धाया	२९८	२ ७	मुलच्छाया	मूलच्छाया
२६६	98	क्या	क्यां	२९९	v	सचेश्वर	स चेश्वर
२७०	94	तेन	तेने	३०१	२३	अरुंकार श्वस भा	अलंकारश्व सभा
२७१	95	दो वैदं	दोवेर्द	३०१ .	4.8	पूर्व	पूर्व०
२७६	4	कार्याभवस्थ	कायमवस्थ	३०६	₹9	एगरगृह्य	ए य न्यहण
२७६	28	नागरमा	नगरमा	३०८	३२	भणता	अणंता
१७८	92	विद्रति	विद्दरंति	390	99	अलोगगासे 🐪	अलोगागासे
२७९	36	तेस्थविरा	ते स्थविरा	399	२६	परमाणुं	परमाणु
260	88	स्ताध्यायं	खाच्यायं	399	₹₹	जोचप्रदेशाश्व	जी दप्रदेशाश्व

अन्यान्यपि यानि दूषणानि मतिमान्यात् , दृष्टिदोषात् , सीसकाक्षरयोजकप्रमादाच सहदयानां मनो-नयनविषयमवतरेषुः, तानि तिर्महाषयैः संशोष्यानि, संसूचनीयानि चेति प्रार्थयते—

संकेतसूचना—

अनु०—अनुवादक.
उगा॰ तत्त्वा॰ अ॰ सू॰—उमाखातिनं तत्त्वार्यं, अध्याय, सूत्र.
क॰ आ॰—फलकत्ता आदृत्तिवालुं.
क॰ आ॰ म॰ दा॰ उ॰—कलकत्ता आदृत्तिवालुं भगवती, शतक, उद्देशक.
क॰ प्र॰ गा॰ टी॰—कमंत्रन्थ प्रथम गाथा टीका.
गा॰—गाथा.
विमनलाल डा॰—रा॰विमनलाल डाह्याभाइ मुदित.
प्री॰ क॰ आ॰—जीवाभिगम कलकत्ता आदृत्तिवालुं.
प्र॰ छा॰—प्रमाणभूत गाथाच्छाया.
म॰ टी॰—भगवती टीका.

भा॰—भावनगर मुद्रित.
भा॰ पृ॰—भावनगरमुदित १ष्ट.
य॰ प्रं॰
य० प्रं॰
चि॰ गा॰—विशेषावश्यक गाथा.
विशेषा॰—विशेषावश्यक.
शं॰—शंका.
श्रीअभय॰—श्रीअभयदेवसूरिजी.
समा॰—समाधान.

भगवत्सुधर्मस्वामिप्रणीत भगवतीसूत्र. ६ ३

श्रीअभयदेवसूरिविरचितवृत्तिसहित.

शतक १.-परिचय.

मंगल.—शास्त्रप्तावना.—प्रथनामन्याख्या.—मञ्जलिचार.—अहंत्.—सिद्ध.—आचार्य.—उपाध्याय.—साधु.—नमस्त्रारचर्चा.—अहंदादिने पृथग् नमस्तार शामाटे अवस्थातिने पृथक् पृथक् शामाटे नमस्तार नथी क्यों !.—अहंदादिने भिन्न नमस्तारनो हेतु.—नामोचारणपूर्वक नमस्तारनुं अश्वयतः—प्रथम सिद्धोने नमस्तार शामाटे नहीं !.—सिद्धपूर्व अहंत्ने नमस्तारनो हेतु.—प्रथम आचार्योने नमस्तार शामाटे नहीं !.—अहंदथीनआचार्यसामर्थ्यः—द्रथ्यश्रुतप्राधान्यः—अहंदिनि नमस्त्रार शामाटे नहीं !.—आहंदथीनआचार्यसामर्थ्यः—द्रथ्यश्रुतप्राधान्यः—अहंदिनि नमस्त्रार शासाटे !—शास्त्राभिषेयः—शास्त्रप्तर्थः—अहंदथीनआचार्यसामर्थः—द्रथ्यश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुत्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुतप्राधान्यः—अहंदश्रुत्यः—अहंदश

- १. सर्वज्ञमीश्वरमनन्तमसंगमध्यं सार्वीयमस्मरमनीशमनीहमिद्धम्, सिद्धं शिवं शिवकरं करणव्यपेतं श्रीमज्जिनं जितरिपुं प्रयतः प्रणौमि.
- २. नत्ना श्रीवर्धमानाय श्रीमते च सुधर्मणे, सर्वानुयोगवृद्धेभ्यो वाण्ये सर्वविदस्तथा; एतद्दीका—चूर्णी जीवाभिगमादिवृत्तिलेशांश्च, संयोज्य पश्चमाङ्गं विवृणोमि विशेषतः किश्चित्.
- १. सर्वज्ञ, ईश्वर, अनंत, असंग, अम्य, सर्वहितावह, अस्मर, अनीश, अनीह, तेजस्ती, सिद्ध, शिव, शिवकर, करण-इन्द्रियो अने शरीर- महन्तः रहित, जितरिषु श्रीमान् जिनने प्रयद्मपूर्वक प्रणमुं छुं.
- २. श्रीवर्धमानस्वामिने, श्रीसुधर्मगणधरने, सर्वानुयोगवृद्धोने अने सर्वज्ञनी वाणीने नमी, आ स्त्रनी टीका, चूर्ण अने जीवाभिगमादिवृत्तिना प्रारंभ. लेशो-अंशो-ने संयोजी कांइक विशेषथी पंचम अंग-मगवतीसूत्र-ने विवहं छुं.
- ३. व्याख्यातं 'समवाया'ख्यं चतुर्थमङ्गम्. अथावसरायातस्य 'विआहृपण्णिति' त्तिसञ्ज्ञितस्य पञ्चमाङ्गस्य समुन्नतजयकुङ्गरस्येव, लिलत-पदपद्धतिप्रबुद्धजनमनोरञ्जकस्य, उपसर्गनिपाताऽव्ययस्यरूपस्य, धनोदारशब्दस्य, लिङ्गविमित्तियुक्तस्य, सदाख्यातस्य, सल्वक्षणस्य, देवता-धिष्ठितस्य, सुवर्णमण्डितोदेशकस्य, नानाविधाद्धतप्रवरचितस्य, षट्त्रिशतप्रश्नसहस्रप्रमाणसूत्रदेहस्य, चतुरनुयोगचरणस्य, ज्ञान-चरण-नयन्युगलस्य, द्रव्यास्तिक-पर्यायास्तिकनयद्वितयदन्तमुसलस्य, निश्य-व्यवहारनयसमुन्नतकुम्मद्वयस्य, योग-क्षेमकर्णयुगलस्य, प्रस्तावना-वचनरचनाप्रकाण्डशुण्डादण्डस्य, निगमनवचनातुच्छपुच्छस्य, क्षालाद्यष्टप्रकारप्रवचनोपचारचारुपरिकरस्य, उत्सर्गा-ऽपवादवादसमुच्छ-लदतुच्छघण्टायुगलघोषस्य, यशःपटहपदुप्रतिरवाऽऽपूर्णदिक्चकवालस्य, स्याद्वादिवशदांकुशवशीकृतस्य, विविधहेतुहेतिसमृहसमन्वितस्य, मिथ्यात्वा-ऽज्ञाना-ऽविरमणलक्षणरिपुबलदलनाय श्रीमन्महावीरमहाराजेन नियुक्तस्य, बलनियुक्तकल्पगणनायकमतिप्रकल्पितस्य मुनियोधैरनावाध-

[े] १. काले विणए बहुमाणे उवहाणे तह अनिष्हवणे, वंजण अत्थ तदुमये अहिवही नाणमायारो.—पंचप्रतिकमणसूत्र. अथवा, कालातमहपसंबन्धाः स्रीसगीपिकिये तथा, गुणिदेशार्थशन्दाश्चेत्पष्टी कालादयः स्मृताः.—रत्नाकरावतारिका, चतुर्थपरिच्छेद.-अनुष्

मधिगमाय पूर्वमुनिशिल्पिकल्पितयोर्बहुप्रवरगुणत्वेऽपि हस्वतया महतामेव वाञ्छितवस्तुसाधनसमर्थयोर्दृत्ति-चूर्णिनाडिकयोः, तदन्येषां च जीवा-भिगमादिविविधविवरणदवरकलेशानां संघट्टनेन बृहत्तरा अत एवाऽमहतामप्युपकारिणी हस्तिनायकादेशादिव गुरुजनवचनात् पूर्वमुनिशि-ल्पिकलोत्पन्नैरस्माभिनीडिकेवेयं वृत्तिरारम्यते. इति शास्त्रप्रस्तावनाः

शास्त्रप्रसावनाः

- ३. 'समवाय' नामना चतुर्थ अंगनुं व्याख्यान करवामां आव्युं. हवे अग्रसरप्राप्त 'विआहपण्णति' नामक पंचम अंगनुं विवरण करीश. आ पंचम अंग ते एक प्रौढ जयकुंजर (मानीता हाथी) नी पेठे छे, के जे लिलतपदनी पद्धितिथी प्रदुद्ध मनुष्योना मनने रंजन करनार छ, जे उपसर्ग—निपाताव्ययस्वरूप छे, जेनो शब्श प्रच अने उदार छे, जे लिंग अने विभक्तिथी युक्त छे, जे सदाख्यात छे, जे सहक्षणयुक्त छे, जे देवाधिष्ठत छे, 'जेनो उद्देशक सुवर्णमंहित छे, जेनुं चरित विविध प्रकारनुं, अव्सुत अने श्रेष्ठ छे, जे छत्रीश हजार प्रश्नात्मक सुत्रदेहसहित छे, जेने वार अनुयोगरूप चार चरण छे, जेने श्रान अने चारित्रूप नयनयुग्छ छे, जेने द्रव्यास्तिक अने पर्यायासिक नामना ने नयरूप ने दन्तुश्च छे, जेने निश्चय अने व्यवहारनयरूप ने समुद्रत कुंमस्यछ छे, जेने योग अने क्षेमरूप ने कर्ण छे, जेने प्रसायनानी वचनरचनारूप प्रचंह छुंद छे, जेने निगमन—उपसंहार—वचनरूप अतुच्छ पुच्छ छे, जेने कौलादि अध्यक्तारना प्रवचनोपचाररूप मनोहर तंग छे, जे उत्सर्गवादरूप अने अपवादवादरूप उछळता ने अतुच्छ घंटना घोषयुक्त छे, जेने कौलादि अध्यक्तारना प्रवचनोपचाररूप मनोहर तंग छे, जे उत्सर्गवादरूप अज्ञान अने अविराय होत्रूप श्रामताथी दिक्चकवार—दिग्मंडल—पूरी दीधुं छे—गजावी मूक्युं छे, जे साद्वादरूप विश्व अंकुशथी वशीकृत छे, जे विविध हेतुरूप शस्त्रसमृह्यी युक्त छे, जेने श्रीमन्महावीरमहाराज मिथ्यात्व, अज्ञान अने अविरायत्वस्त्र श्रामताथी जाणी शके ए माटे पूर्वना सुनिरूप शिल्प छे, अने जे सैन्यनियुक्तकरुपणनायकनी मित्रिथी प्रकल्पित छे तेना खरूपने सुनिरूप योघाओ सुगमताथी जाणी शके ए माटे पूर्वना सुनिरूप शिल्पीओए वृत्तिरूप अने चूर्णिकारूप नाहिका रचेली छे; ते जो के बहुश्रेष्ठगुणयुक्त छे, तथापि संक्षित छे अने तथी ते महान पुरुपोना ज चाछित अर्थने साधी आपवामां समर्थ छे, माटे वृत्ति अने चूर्णिकारूप नाहिकाना तथा तदन्य 'जीवामिगम' आदि विविध विवरणस्त्राशेना संघटनथी महत्त्र गुरुपोना वचनथी आरंभीए छीए. ए प्रमाणे शास्त्रसत्वाना थई.
- ४. अथ 'विआहपण्णित्ते' ति कः शब्दार्थः? उच्यतेः 'वि'इति विविधा जीवाऽजीवादिप्रचुरतरपदार्थविषयाः, 'आ' अभिविधिना कथ- श्रिकिखिळक्षेयन्यास्या, मर्यादया वा परस्पराऽसंकीणळक्षणाभिधानरूपया'ख्याः' ख्यानानि भगवतो महावीरस्य गौतमादिविनेयान् प्रति प्रिक्षितपदार्थप्रतिपादनानि व्याख्याः, ताः प्रज्ञाप्यन्ते, प्ररूप्यन्ते भगवता सुधर्मस्वामिना जम्बूनामानमभि यस्याम्. अथवा 'वि'विविधतया, विशेषेण वा आख्यायन्त इति व्याख्या अभिळाष्यपदार्थवृत्तयः, ताः प्रज्ञाप्यन्ते यस्याम्. अथवा व्याख्यानामर्थप्रतिपादनानाम् , प्रकृष्टा ज्ञसयो ज्ञानानि यस्यां सा व्याख्याप्रज्ञतिः. अथवा व्याख्याया अर्थकथनस्य, प्रज्ञायाश्च तद्धेतुभूतबोधस्यः, व्याख्यासु वा प्रज्ञाया आप्तिः प्राप्तिः, आत्तिर्वाऽऽदानं यस्याः सकाशादसौ व्याख्याप्रज्ञाऽऽितः, व्याख्याप्रज्ञाऽऽितर्वाः, व्याख्याप्रज्ञाद वा भगवतः सकाशादाप्तिरात्तिर्वा गणधरस्य यस्याः सा तथा, अथवा विवाहा विविधाः, विशिष्टा वा अर्थप्रवाहाः, नयप्रवाहा वा, प्रज्ञाप्यन्ते, प्ररूप्यन्ते, प्रकृष्यन्ते, वा यस्याम् ; विवाहा वा विशिष्टसन्तानाः, विवाधा वा प्रमाणाऽवाधिताः प्रज्ञा आप्यन्ते यस्याः, विवाहा चासौ, विवाधा चासौ वा प्रज्ञप्तिः, विवाहप्रज्ञप्तिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञप्तिः, विवाहप्रज्ञप्तिः, विवाहप्रज्ञप्तिः, विवाहप्रज्ञप्तिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञपिः, विवाहप्रज्ञप्तिः, विवाहप्तिः, विवाहपातिः, व

अन्धनामन्याख्याः व्याख्याप्रहासे. 8. हवे 'विआह्पणिति'नो शब्दार्थ शो? ते कहीए छीए:-विआह्पण्णित-व्याख्याप्रश्नित=विविध+आ=अविध+ख्या=कथन+प्रश्नित्ति प्रस्पणा. जेमां कोइ रीते अभिविधिवडे-सर्व श्रेयपदार्थोनी व्याप्तिपूर्वक-अथवा मर्यादावडे-परस्पर असंकीर्ण-विशाळ-लक्षणकथनपूर्वक विविध जीवाजीवादि घणा पदार्थोनां विषयवाळां श्रीमहावीरभगवाने गौतमादिशिष्योप्रत्ये तेमना पूछेळा पदार्थोनां प्रतिपादनो करेळां छे ते व्याख्याओ अने ए व्याख्या-एटळे के कहेवायोग्य पदार्थोनी ह्यतिओ अने तनुं जेमां प्रशापन ते व्याख्याप्रश्नित. अथवा विविध प्रकारे, विशेषप्रकारे जे कहेवायेछुं छे ते व्याख्या-एटळे के कहेवायोग्य पदार्थोनी ह्यतिओ अने तनुं जेमां प्रशापन ते व्याख्याप्रश्नित. अथवा व्याख्याप्रश्नित पटळे अहण्य जेते विश्वाख्याप्रश्नित अथवा व्याख्याप्रश्नित, अथवा व्याख्याप्रश्नित, अथवा व्याख्याप्रश्नित (व्याख्याप्रश्नित करवामां कुशळ) भगवान पासेथी गणधरोने जेनुं प्रापण अथवा महण थयेछुं ते व्याख्याप्रश्नित, अथवा 'विवाह'-एटळे विविध के विशिष्ट अर्थप्रवाह अथवा नयप्रवाह तेनुं प्रस्पण वा प्रवोधन जेमां छे ते; अथवा 'विवाह' एटळे विशिष्ट विस्तारवाळी अथवा प्रमाणथी अवाधित प्रश्नाओ—श्नान—जेमांथी मळी आवे छे ते 'विवाहप्रश्नित,' 'विवाधप्रश्नित.' अवेव प्रवाह के 'विवाह' के 'विवाह' के 'विवाह' एटळे विशिष्ट विसाहप्रश्नित,' 'विवाहप्रश्नित,' 'विवाहप्रश्नित,' आने एना पूज्यपणने लीधे 'भगवती' ए प्रमाणे एण कहेवाय छे.

•था० प्रहासि, प्रशासि. विवाद ० ३७ प्रशासि. विवाध ० ३७ प्रशासि. विवाध ० ३७ प्रशासि.

^{9.} जेम 'भगवतीसूत्र,' द्वादशांगी अन्तर्गत होवाथी अने द्वादशांगी शाश्वती होवाथी उपसर्गांनो—विश्लोनो [दुण्यम, दुण्यमदुण्यमादिसमयादिनो] निपात थये छते पण अव्यय-अनश्वर छे, तेम हस्ती पण उपसर्गोंनो—विश्लोनो [दुःखद अंकुशादिनो] निपात थये छते अव्यय-अनश्वर छे. आ विश्लेषण 'भगवतीसूत्र'ना पक्षमां बीजा प्रकारे पण घटावी शकाय छे:—'भगवतीसूत्र'मा उपसर्गों, (प्र, परा वगेरे) निपातो अने अव्ययो आवता होवाथी ते 'भगवतीसूत्र' उपसर्गनिपातअव्ययस्वरूप कहेवाय. २. जेम 'श्लीभगवतीसूत्र'ना उद्शक्तो सुवर्ण—सारा वर्णों-श्ली मंडित छे तेम हस्तीनो उद्शक्त—शिरोभाग—स्वर्ण—सोना-थी मंडित छे—३. काल, विनय, बहुमान, उपधान, अनिह्वन (अपलाप न करवो ते) व्यंजन, अर्थ अने तदुभय (व्यंजन अने अर्थ ए अपनय) ए आठ प्रकारनो हानाचार छे.—पंचप्रतिक्रमणसूत्र, अथवा काल, आत्मरूप, संबंध, संसर्ग, उपकार, गुणिदेश, शब्द अने अर्थ ए आठ कालादि कहा छे.—रलाकरावतारिका, चतुर्थ परिच्छेद.—अतु०.

५. इह व्याख्यातारः शास्त्रव्याख्यानारम्भे फल-योग-मङ्गल-संमुदायार्थादीनि द्वाराणि वर्णयन्ति, तानि चेह व्याख्यायां 'विशेषावस्यका-' शास्त्रकारास्तु विप्रविनायकोपशमननिर्मित्तम् , विनेयजनप्रवर्त्तनाय च, शिष्टजनसमयसमाचरणाय वा मङ्गला-ऽभिषेय-दिभ्योऽवसेयानि. प्रयोजन-सम्बन्धानुदाहरन्ति. तत्र च सकलकल्याणकारणतया अधिकृतशास्त्रस्य श्रेयोभूतत्वेन विद्याः सम्भवन्तीति तदुपशमनाय मैक्स्ल-न्तरव्यपोहेन भावमङ्गलमुपादेयम् , मङ्गलान्तरस्यानैकान्तिकत्वात् , अनात्यन्तिकत्वाच भावमङ्गलस्य तु तद्विपरीतत्तया अभिलिषतार्थसाधन→ समर्थत्वेन पूज्यत्वात्, आह च-" की पुण तमणेगंतिअमचंतं च ण जओऽभिहाणाई, तिव्ववरीयं भावे तेण विसेसेण तं पूँजं. " भावमङ्गलस्य च तपःप्रमृतिभेदभिनत्वेन अनेकविधत्वेऽपि परमेष्ठिपञ्चकनमस्काररूपं विशेषेणोपादेयम्, परमेष्ठिनां मङ्गलत्वं लोकोत्तमत्व-शरण्य-आह च-"चैतारि मंगैलं" इत्यादि. तन्तमस्कारस्य च सर्वपापप्रणाशकत्वेन सर्वविद्योपशमहेतुत्वात्. आह च-"एँष पञ्चनमस्कारः सर्वपापप्रणाशनः, मङ्गळानां च सर्वेषां प्रथमं भेवति मङ्गळम्." अत एवायं समस्तश्रुतस्कन्थानामादावुपादीयते, अत एव चायं तेषामभ्यन्तरतयाऽभिधीयते. यदाह—''^८सो सव्यसुअक्लंघम्मंतरभूओं भित्त अतः शास्त्रस्यादावेव परमेष्ठिपञ्चकनमस्कारमुपदर्शयन्नाह— 'णमो अरहन्ताणं' इत्यादि.

५. ब्याख्यानकर्ताओ शास्त्रना व्याख्यानना आरंभे फल, योग, मंगल, समुदायार्थ वगेरे द्वारोनुं वर्णन करे छे. ते सर्व अहींनी व्याख्यामां मंगलिकचारः · विशेषीवस्थक ? वगेरे स्त्रमांथी निर्णीत करी लेवां. शास्त्रकारो तो विम्नविनायकना उपशमन माटे, तेम ज शिष्यजनोना प्रवर्तनमाटे अथवा शिष्टज-नोना सिद्धांतना पालन माटे मंगल, अभिधेय, प्रयोजन अने संबंध कहे छे, अने तेमां प्रस्तुत (ग्रंथ) शास्त्र तो सकल कल्याणनुं कारण होवाधी श्रेयः सरूप छे अने तेथी तेमां विद्रोनो संभव छे; माटे ते विद्रोना उपशमार्थे बीजां मंगठोने न हेतां भावमंगलनुं ग्रहण करवुं जोइए; कारण द्रव्यमंगलव्यशेह. के, बीजा मंगलो अनैकान्तिक अने अनात्यन्तिक छे; अने भावमङ्गल तो तेना करतां विपरीत-उलटुं-इष्टवस्तु साधवामां समर्थ होवाथी पूज्य छे-(नामादि द्रव्यमंगलो करतां मावमंगलमां विशेषता दर्शाववा कहां छे) के:-''वैळी शुं विशेष छे ? तो कहे छे:-जेथी; अभिघानादि-(नाममंगल, . स्थापनामंगळ अने द्रव्यमंगळो) अनैकान्तिक अने अनात्यन्तिक छे अने एनाथी भावमङ्गळ विपरीत (इष्टसाधनमां समर्थ) होवाथी आदिमां विशेष पुज्य छे." वळी, ए मावमुङ्गल तप वगेरे मेदोथी अनेक प्रकारतुं छे, पण तेमां परमेष्ठिपश्चकनमस्काररूप मावमङ्गल विशेषे करीने प्रहण करवुं जोइए. परमेष्ठिमां मङ्गलत्व रहेलुं होवामां प्रमाणरूपे तेमनुं लोकोत्तमत्व अने शरण्यत्व वर्णवेलां छे. कक्षुं छे के:-"मंगल चार छे" इत्यादि. से परमेष्ठिनो नमस्कार सर्व पापनो नाशक होवाथी विष्नशांतिमां कारण छे. कह्युं छे. के:-"मूँ पंचनमस्कार सर्व पापनो नाशक छे अने सर्व मंग-क्षोमां ते प्रथम मंगल छे." ए कारणथी सर्व श्रुतस्कन्धनी आदिमां तेनुं ग्रहण थाय छे अने तेथी ज ते सर्वश्रुतस्कन्धाभ्यंतर कहेवाय छे. कहुं है के:- हो सर्व श्रुतस्कन्धनो अभ्यन्तरभूत छे" अने तेथी शास्त्रारंभमां ज परमेष्ठिपश्चकना नमस्कारने ग्रहण करी दर्शाचे छे:-

गैंमो अरहन्ताणं. णमो सिद्धाणं. णमो आयरियाणं. णमो अर्हतीने नमस्कार हो. सिद्धोने नमस्कार हो. आचार्योने नमस्कार हो. उवज्हायाणं. णमो सन्वसाहूणं. * * * * णमो उपाध्यायोने नमस्कार हो. सर्व साधुओने नमस्कार हो. ब्राह्मी * * णमो सुअस्त. लिपिने नमस्कार हो. * * * * श्रुतने नमस्कार हो. वंभीर लिवीए. * * *

६. तत्र 'नमः' इति नैपातिकं पदं द्रव्य-भावसंकोचार्थम्. आह च-''नेवैडियं पयं दव्य-भावसंकोयण पयत्थो '' नमः-कर-चरण-मस्तकसुप्रणिधानरूपो नमस्तारो भवत्वित्यर्थः. केम्यः ?, इत्याह—अर्हद्भयः—अमरवरविनिर्मिताशोकादिमहाप्रातिहार्यरूपां पूजामहिन्तीत्पर्हन्तः. यदाह्-" औरहंति वंदण-नमंसणाणि, अरिहंति पूय-सकारं, सिद्धिगमणं च अरहा अरहंता तेण वृचंति." अत-स्तोभ्यः इह च चतुर्थ्यर्थे पष्ठी प्राकृतशैलीवशात्, अविद्यमानं वा रह एकान्तरूपो देशः, अन्तश्च मध्यं गिरिगुहादीनाम्, सर्ववेदितया समस्त-वस्तुस्तोमगतप्रच्छनत्वस्याऽभावेन येषां ते अरहोऽन्तरः, अतस्तेम्योऽरहोन्तर्म्यः. अथवा अविद्यमानो रथः स्यन्दनः सकलपरिप्रहोपलक्षणभूतः, अन्तश्च विनाशो जराद्युपळक्षणभूतो येषां ते अरथान्ताः, अतस्तेभ्यः. अथवा 'अरहंताणं' ति कविदप्यासक्तिमगच्छद्रयः क्षीणरागत्वात्. अथवा अरहयद्भयः—प्रकृष्टरागादिहेतुभूतमनोज्ञेतरविषयसम्पर्केऽपि वीतरागत्वादिकं स्व स्वभावमत्यजद्भय इत्पर्थः. 'अरिहन्ताणं'

www.jainelibrary.org

१. तस्स फल-मंगल-समुदायत्था तहेव दाराइं. इलादिविशेवावस्यकप्रन्थात्. २. दव्यमङ्गलव्यपोहेन. ३. विशेवावस्यकगाथा ५९. ४. प्र॰छायाः-कि पुनस्तदनैकान्तिकमत्यन्तं च न यतोऽभिधानादि, तद्विपरीतं भावे तेन विशेषेण तत् पूज्यम् ५. प्र•छायाः-चत्वारि मङ्गलम्. पौक्ष्याम्. ७. एतत्समानपाठोऽयम्-एसो पञ्चनमुक्कारो सञ्चपावप्पणासणो, मंगलाणं च सञ्बेसि पढमं हवह मंगलं.-नमस्कारमञ्जर सर्वेश्रुतस्कन्धाभ्यन्तरभूत इति. ९. विशेषावश्यकगाथा ९. १०. मूलच्छायाः-नमोऽर्हेझ्यः, नमः सिद्धेभ्यः, नम आचार्येभ्यः, नम उपाध्यायेभ्यः, नमः सर्वसाधुभ्यः. नमो ब्राइयै लिप्यै. नमः श्रुताय. ११. प्र॰छायाः-नैपातिकं पदं द्रव्य-भावसंकोचनं पदार्थः. तद्व्याख्यानमेवम्-अथ पदद्वारमुच्यते, पद्यते गम्यतेऽर्थोऽनेनेति पदम् तच पद्यधाः-नामिकम्, नैपातिकम् ओपसर्गिकम्, आख्यातिकम्, मिश्रं चेति. तत्र 'अश्वः' इति नामिकम्, 'खलु' इति नैपाति हम्, 'परि' इत्योपसर्गिकम्, 'धावति' इत्याख्याति हम्, 'संयतः' इति मिश्रम्, एवं नामादिपधप्रकारपदसंभवे सत्याह-'नेवाइयं पयं'ति निपत्तल्वर्हदादिपदानामादि पर्यन्तयोरिति निपातः, निपातादागतम्, तेन वा निर्हत्तम्, स एव वा खार्थिकप्रलयविधानाद् नैपातिकं 'नमः' इति पदम्, इति पदद्वारम्, अथ पदार्थद्वारमुच्यते—'दब्व-भावसंकोयण पयत्थों'ति इह 'नमोऽर्ह्यः' इलादिषु यद् 'नमः' इति पदं तस्य 'नमः' इति पदस्यार्थः पदार्थः, स पूजालक्षणः. सा च का ? इलाहः—'द्व्व-भावसंकोयण'ति द्रव्यसंकोचनम्, भावसंकोचनं च. तत्र द्रव्यसंकोचनं कर-शिरः-पादादिसंकोचः. भावसंकोचनं तु विशुद्धस्य मनसोऽईदादिगुणेषु निवेशः. विशेषावश्यकगाथा २८४०. १२. प्रव्छायाः-अईन्ति वन्दन-नमस्यनानि शर्हिन्ति पूजा- सत्कारम्, सिद्धिगमनं चाही अर्हन्तस्तेनोच्यन्ते.-आवश्यकिनेर्युक्ती नमस्कारिनर्युक्तिः.-अनु०

^{ी,} आ बात 'विशेषावस्यक'मां २ जी गाथाथी शरू थाय छे. २. बीजां मंगलो एटले द्रव्यमंगलो दहिं, अक्षत वगेरे. ३. आ अर्थ 'विशेषावस्य-क'मां ५९ मी गाथामां छे. ४. आ पाठ संवारागीरुवीमां छे. ५. आ पाठनो समानार्थ प्राकृत पाठ 'नमस्कारमन्त्र' मां छे. ६. आ अर्थ 'निशेषावस्यक'मां ९ मी गाथामां छे. ७. अहीं 'नमो अरहन्ताणं' ए पदमां चतुर्थीना अर्थमां षष्टी वापरेली छे ते प्राकृतशैलीना धोरणे छे.-श्री अभयदेव-

पाठान्तरम्, तत्र कर्मारिहन्तृभ्यः. आह च-''अँहिवहं पि य कम्मं अरिभूअं होइ सयलजीवाणं, तं कम्ममिरं हंता अरिहंता तेण वृचंति.'' 'अरुहन्ताणं' इत्यपि पाठान्तरम्, तत्रारोहज्ञोऽनुपजायमानेभ्यः, क्षीणकर्मबीजत्वात्. आह च-''दैग्धे बीजे यथात्यन्तं प्रादुर्भवति नाङ्करः, कर्मबीजे तथा दग्धे न रोहति भवाङ्करः.'' नमस्करणीयता चैषां भीमभवगहनभ्रमणभीतभूतानामनुपमानन्दरूपपरमपदपुरपधप्रदर्शकत्वेन परमोपकारित्वादिति.

अईत्: ----नमः

अर्हत्-अरहोन्तर्.

अर्थांत.

अर**हयत्.**

अरिइत.

अरो**इ**त्.

अईदुपकार. अईन्नमस्करणीयसाः इ. 'णमो अरहताण' इत्यादि. अहीं 'नमः' ए नैपातिक (निपातरूप अव्यय) पद द्रव्यतुं अने भावतुं संकोचार्थक छे. कहुं छे के:—''नैमः ए पद द्रव्यतुं अने भावतुं संकोचार्थक छे." 'नमः' एटले हाथ, पग अने मस्तक वहे सुप्रीणपानरूप नमस्कार कोने नमस्कार हो है तो कहें छे के अहितोने. इन्द्रे निर्मेली अशोकि महाप्रातिहार्यरूप पूजाने जे योग्य छे ते अहित कहुं छे के:—''वंदैन, नमस्कार हो है तो कहें छे के अहिताने. इन्द्रे निर्मेली अशोकि महाप्रातिहार्यरूप पूजाने जे योग्य छे तेथी ते अहित कहें वाय छे. अथवा 'अरहोन्तर्म्य:—जेने सर्वज्ञताने लीधे सर्व वस्तुसमूहगत प्रच्छावतानो अभाव होई रह (एकान्तरूप प्रदेश) नथी, तेम ज गिरिगुहादिनो अन्तर(मध्यभाग) नथी अर्थात् जे सर्वज्ञताने लीधे सर्व वस्तुसमूहगत प्रच्छावतानो अभाव होई रह (एकान्तरूप प्रदेश) नथी, तेम ज गिरिगुहादिनो अन्तर(मध्यभाग) नथी अर्थात् जे सर्वज्ञतानो लीधे जे कशामां पण आसित राखता नथी ते 'अरहन्त' तेमने (नमस्कार हो.) अथवा 'अरहन्ताणं' एटले क्षीणरागताने लीधे जे कशामां पण आसित राखता नथी ते 'अरहन्त' तेमने (नमस्कार हो.) अथवा 'अरहयद्धाः' एटले प्रकृष्ट रागना कारणभूत मनोहर अने अन्य विषयनो संबंध थवा छतां पण जे पोताना वीतरागतारूप स्वभावने त्यागता नथी तेमने (नमस्कार हो.) 'अरिहंताणं' एम पाठान्तर छे तेथी कर्मरूप्रातुने हणनार तेमने (नमस्कार हो.) एम अर्थ करवी, कहुं छे के:—''आठ प्रकारनं कर्म सर्व जीथोगा शत्रुरूप छुं ते कर्मश्चुने जे हणे ते 'अरिहंत' कहेवाय छे." 'अरहंताणं' एबो एण पाठ छे, 'अरोहज्ञः' एटले कर्मवीज क्षीण थवाथी जेने करी उत्पत्ति नथी अर्थात् जेने करी जन्मनं नथी ते 'अरहंत' तेमने (नमस्कार हो.) कहुं छे के:—''बीज बळी गया पछी जम अर्थत—सर्वथा—अंकुर फ्टाते नथी, तेम कर्मवीज बळी जतां भवांकुर (जन्मान्तर) उगतो नथी''. भवंकर भवारण्यां अमणथी भयभीत थयेला प्राणीओने अनुरम आनन्दरक्षण परमपदनगरना मार्ग दर्शावास्त्रत (अशोना परम उपकारिपणाने लीधे तेओनी नमस्करणीयता (नमस्कारनी योग्यता) छे.

७. 'णमो सिद्धाणं'ति हिसतं बद्धम् —अष्टप्रकारं कर्मेन्धनम्, ध्मातं दग्धं जाज्वल्यमानशुक्रध्यानानलेन यैस्ते निरुक्तविधिना सिद्धाः. अथवा 'विधु गती' इति वचनात् सेधन्ति सम अपुनराष्ट्रत्या निर्वृतिपुरीमगच्छन्, अथवा 'विधु संराद्धी' इति वचनात् सिद्धयन्ति सम निष्ठितार्था भवन्ति सम. अथवा 'विधू शास्त्रे माङ्गल्ये च' इति वचनात् सेधन्ति सम शासितारोऽभूवन्, माङ्गल्यरूपतां चानुभवन्ति स्मिति सिद्धाः. अथवा सिद्धा नित्या अपर्यवसानस्थितिकत्वात्, प्रख्याता वा भव्यैरुपलब्धगुणसन्दोहत्वात्. आह च— 'ध्मातं सितं येन पुराणकर्म्म यो वा गतो निर्वृतिसौधमूर्भि, ख्यातोऽनुशास्ता परिनिष्ठितार्थी यः सोऽस्तु सिद्धः कृतमङ्गलो मे.'' अतस्तिभ्यो नमः. नमस्करणीयता चैषामविप्रणाशिज्ञान-दर्शन-सुख-वीर्यादिगुणयुक्ततया खविषयप्रमोदप्रकर्षोत्पादनेन भव्यानामतीवोपकारहेतुत्वादिति.

सिद्धः सिद्धश्रद्धार्थः

सिद्धोपकारः सिद्धनमस्करणीयंता, ७. 'णमो सिद्धाणं'ति—आठँ प्रकारना कर्मरूप इन्धनने शुक्र ध्यानामिथी जेणे बाळी नांख्या छे ते (निक्क्तविधि प्रमाणे) 'सिद्ध,' (तेमने नमस्कार हो.) अथवा गत्यर्थक 'षिध' धातु उपरथी सिद्ध एटले अपुनरावृत्तिथी जेओ निर्वृतिपुरीमां पहोंच्या—गया—ते 'सिद्ध,' (तेमने नमस्कार हो.) अथवा निष्पत्य- थेक 'षिधु' धातु उपरथी सिद्ध एटले जेमना अर्थ निष्पन्न थया छे—जेओ कृतकृत्य थया छे ते सिद्ध, (तेमने नमस्कार हो.) अथवा शास्त्रार्थक अने माङ्गल्यार्थक 'षिधुल्य' धातु उपरथी 'सिद्ध'एटले जेओ शासनकर्ता थया अथवा तो जेओ मंगलत्वना स्वरूपने अनुभवे छे—जेओ मंगलरूप छेते 'सिद्ध,' (तेमने नमस्कार हो.) अथवा सिद्ध एटले नित्य—कारण के तेमनी स्थिति अविनाशी छे तेमने, अथवा भव्य जीवोने जेमनी गुणसमृह उपलब्ध होवाथी जे प्रसिद्ध छे ते 'सिद्ध,' (तेमने नमस्कार हो.) कथ्यं छे केः— "जेणे बांधेलुं प्राचीन कर्म द्व्य कर्यु छे, जे निर्वृतिरूप महेलना शिखरे पहोंची गया छे, जे स्थाता छे, अनुशासन करनार छे अने कृतार्थ छे ते सिद्ध प्रमु मारामाटे कृतमंगल थाओ' आम होवाथी ते सिद्धोने नमस्कार करेलो छे. तेओ अविनाशी श्वान, दर्शन, सुख, वीर्यादिगुणयुक्त होवाथी खिवषय आनन्दोत्कर्षना उत्पादक होई भव्य जीवोना उपर अप्रतिम उपकारिपणाने लीधे नमस्कार करवायोग्य छे, ते तेमनी नमस्करणीयता छे.

१. प्रव्छायाः-अष्टविधमपि च कर्मारिभूतं भवति सकलजीवानाम्, तं कर्मारि हन्तारोऽरिहन्तारस्तेनोच्यन्ते.-आवश्यकनिर्युक्तौ नमस्कारिनर्युक्तिः. १. तत्त्वार्थाधिगमसूत्रे दशमाध्याये सप्तमसूत्रभाष्येऽष्टमः श्लोकः. ३. एतत्समानप्राकृतम्—बीआण पुणरवि अग्गित्रहृाणं अंकुरूपत्ती ण भवइ, एवामेष सिद्धाणं कम्मवीए दक्के पुनरवि जम्मुप्पत्ती ण भवइ.—औपपातिक सूत्रे (क० आ०) पृ—३४८. ४. इदं 'सिद्धशब्दविवेचनं प्रद्वापनोपाने प्रथमपदे, १० १. (क० आ०)

^{9.} आ अर्थ 'विशेषावर्यक'नी २८४० मी गाथामां छे. तेनी व्याख्या आ प्रमाणे छः—हवे पदद्वार कहीए छीए. पद एटळे जेथी अर्थनुं ज्ञान थाम ते. ते पद पांच प्रकारनुं छे. नामिक, नेपातिक, आपसार्गिक, आख्यातिक, अने मिश्र. तेमां 'अश्व' ए नामिक, 'खलु' ए नेपातिक, 'पि' ए औपसिंगिक, 'धावति' ए आख्यातिक अने 'संयत' ए मिश्र पद छे. ए प्रमाणे पांच प्रकारना नामादि संभवे छे; तो कहे छे के- 'नेवाइयं पयं'ति. अर्हत वगेरे पदोनी शरुआतमां अने छेडे जे निपते ते निपात. तेथी आवेलुं, तेथी बनेलुं अथवा ते ज, खार्थिकप्रत्यय थवाथी 'नैपातिक' कहेवाय. अने 'नमः' ए नैपातिक पद छे. ए प्रमाणे पदद्वार कहुं, हवे पदार्थद्वार कहे छे के, दव्य-भावसंकोयण पयत्थी'ति, अर्ही 'नमोऽर्ह् छः' इत्यादिमां जे 'नमः' ए पद छे, तेनो प्जारूप अर्थ ते पदार्थ छे, ते पूजा कह १ तो कहे छे के- 'दव्य-भावसंकोयण'ति दव्यसंकोचन अने भावसंकोचन, इत्यसंकोचन एटले हाथ, माधुं अने पग वगेरेनुं संकोचनुं अने भावसंकोचन एटले विशुद्धमननुं अर्हत् वगेरेना गुणोमां निवेशन कर्तुं, २. आ गाया आवश्यक निर्युक्तिमां, नमस्कारनिर्युक्तिमां छे. ३. आ अर्थ तत्त्वार्थाधिगममां १० मा अध्यायमां ७ मा सूत्रना भाष्यना ८ मा श्लोकमां छे. ४. आ पाटने मळतो प्राकृत पाठ औपपातिक सूत्र (क० आ०) मां ३४८ में पाने छे. ५. आ 'सिद्ध' शब्दनुं विवेचन प्रहापना उपांग (क० आ०)मां २ जे पाने छे.— अनु०

८. 'णमो आयारियाणं'ाति आ-मर्यादया तद्विषयविनयरूपया, चर्यन्ते सेव्यन्ते जिनशासनार्थोपदेशकतया तदाकाङ्किभिरित्याचार्याः. उत्तं चः—''स्त्तर्थैविऊ लक्खणजुत्तो गच्छस्स मेढिमूओ य, गणतत्तिविप्यमुक्को अत्थं वाएइ आयरिओ'' शांनाचारादिः पञ्चधा, आ-मर्यादया वा चारो विहार आचारः, तत्र साधवः स्वयंकरणात्, प्रभाषणात्, प्रदर्शनाचेत्याचार्याः. आह चः-·'पंचैविहं आयारं आयरमाणा तहा पभासंता, आयारं दंसंता आयरिआ तेण नुचंति.'' अथवा आ—ईपद् अपरिपूर्णा इत्यर्थः, चारा हेरिका ये ते आचाराश्चारकल्पा इत्यर्थ:-युक्तायुक्तविभागनिरूपणनिपुणा विनेया:, अतस्तेषु साधवी यथावच्छास्त्रार्थोपदेशकतयेत्या-चार्याः, अतस्तेभ्यः. नमस्यता चैषामाचारोपदेशकतयोपकारित्वात्.

८. 'णमो आयरियाणं'ति-आचार्योने नमस्कार हो. आ=मर्यादापूर्वक +चार्य=सेवाय=जे मर्यादापूर्वक सेवाय ते, अर्थात् जिनशासनना अर्थना उपदेशक होवाथी तेनी (जिनशासननी) आकांक्षा राखनाराओवडे जेओ तद्भिषय (आचार्यविषय) विनयरूप मर्यादापूर्वक सेवाय तेओ 'आचार्य-कह्यं छे के:-''सैत्रार्थने जाणनार, लक्षणयुक्त, गच्छना नायक, गणना तापथी विमुक्त एवा आचार्य अर्थना वाचक छे; अर्थात् (ते आचार्य कहेवाय.)'' अथवा ज्ञानाः बारादि पांच प्रकारना आचार, वा आ=मर्यादापूर्वक+चार एटले विहार ते 'आचार,' तेने विषे स्वयं आचरवाथी, कहेवाथी, अने दर्शाववाथी जे श्रेष्ठ ते 'आचार्य.' कहां छे के:--''पांचै प्रकारना आचारने जे आचरता, प्रभाषता-कहेता-अने दर्शावता ते 'आचार्यों' कहेवाय.'' अथवा आ≔कंइक अपरिपूर्ण+ चार +दत-ते 'आचार' एटले चारजेवा, युक्तायुक्त विभागनं निरूपण करवामां जे चतुर शिष्यो, ते शिष्योमां यथार्थ शास्त्रार्थनो उपदेश करवाथी जेओ आचारोंपकार. साधु (निपुण) तेओ 'आचार्य-' माटे ते आचार्योने नमस्कार हो. तेओ आचारना उपदेशक होवाथी ते उपकारिपणाने लीघे नमस्कारने योग्य छे.

आचार्यशब्दार्थ.

९. 'णमो उनज्ज्ञायाणं'ति उप समीपमागत्य, अधीयते-'इड् अध्ययने' इति नचनात् पठ्यते; 'इण् गतौ' इति वचनाद् वा अधि-आधिक्येन गम्यते; 'इक् स्मरणे' इति वचनाद् वा स्मर्थते सूत्रतो जिनप्रवचनं येभ्यस्ते उपाध्यायाः. यदाहः—''बारसंगो जिणक्लाओ सन्हाओं कहिओं बुहे, तं उवइसंति जम्हा उवन्हाया तेण बुचंति.'' अथवा उपाधानम्—उपाधिः—संनिधिस्तेनोपाधिना, उपाधौ वा आयो छाभः श्रुतस्य येषाम्, उपाधीनां वा विशेषणानां प्रक्रमाच्छोभनानामायो लाभो येभ्यः, अथवा उपाधिरेव सन्निधिरेव, आयम् इष्टफलं दैवजनितलेन, आयानामिष्टफलानां समूहस्तदेकहेतुत्वाद् येषाम्; अथवा आधीनां मनःपीडानामायो लाभ आध्यायः, अधियां वा नञः कुत्सार्थत्वात् कुबुद्धीनामायोऽप्यायः, 'ध्यै चिन्तायाम्' इत्यस्य धातोः प्रयोगाद् नञः कुत्सार्थत्वादेव च दुर्ध्यानं वा अध्यायः, उपहतः आध्यायः, अध्यायो वा यैस्ते उपाध्यायाः, अतस्तेभ्यः. नमस्यता चैषां सुसंप्रदायायातजिनवचनाध्यापनतो विनयनेन मञ्यानामुपकारि-त्वादिति.

९. 'णमो उवज्झायाणं'ति—उपाध्यायोने नमस्कार हो. उप-जेओनी समीप आवीने (अध्ययनार्ध 'इङ्' धातुपरथी) स्त्रात्मकजिनशास्त्रनं अध्ययन कराय (जेमनी पासे जहने भणाय) तेओ उपाध्याय कहेवाय, अथवा (गत्यर्थक 'इण्' धातुपरथी) अधि=अधिकताथी-जिनप्रवचन जेमनाथी जणाय ते उपाध्याय, अथवा (स्मरणार्थक 'इक्' धातुपरथी) अधिकपणे जेमनाथी सूत्रथी जिनशास्त्र स्मराय ते 'उपाध्याय' कहेवाय. कहुं छे के:-''जिनेश्वर कथित द्वादशांगरूप साध्याय पंडितोए-गणघरोए-कहेलो छे ते साध्यायनो जेओ उपदेश करे तेओ 'उपाध्याय' कहेबाय''. अथवा उपाधान एटले उपाधि, उपाधि एटले समीपता=जेनी समीपताथी के समीपतामां श्रुतज्ञाननो लाभ थाय ते 'उपाध्याय.' अथवा उपाधिनो एटले सारां सारां विशेषणोनो लाभ जेमनी पासेथी मळे ते 'उपाध्याय'. अथवा उपाधि एटले सामीप्य, जेमनुं सामीप्य ज दैवजनितताए इष्टफलरूप होवाथी लाभरूप छे अथवा जेओनुं सामीप्य आय-इष्ट फल-ना समूहनो मुख्य हेतु छेते 'उपाध्याय.' अथवा 'आधि'नो एटले मननी पीडानो लाभ ते 'आध्याय,' अथवा 'अधी'शब्दमां नकारवाचक 'अ' कुर्तित अर्थमां वपरायेलो छे तेथी 'अधी' एटले 'कुबुद्धि' तेनो लाम ते 'अध्यायः' 'ध्यै' धातुनो अर्थ चिंतन करवुं एवो थाय छे अने नकारवाचक 'अ' कुत्सितार्थमां वपरायेलो छे एथी 'अध्याय' एटले 'दुर्ध्यान,' जेनाथी आध्याय अथवा अध्याय नाश पान्यो छे ते 'उंपाध्याय' कहेवाय. ते उपाध्यायने नमस्कार हो. सुसंप्रदायथी आवेला जिनवचनोनुं अध्यापन करावी भन्य जीवोने विनयमां प्रवर्तावेछे ते उपकारिपणाने लीधे तेओ नमस्कार करवा वोग्य छे.

उपाध्यायशब्दार्थ.

्रै ०. 'णमो सव्वसाहूणं' इति साधयन्ति ज्ञानादिशक्तिभिर्मोक्षमिति साधवः, समतां वा सर्वभूतेषु ध्यायन्तीति निरुक्तिन्यायात् साधवः, यदाह:-''निर्वेवाणसाहए जोए जम्हा साहेंति साहुणो, समा य सव्वभूएसु तम्हा ते भावसाहुणो''. साहायकं वा संयमकारिणां धारयन्तीति साथवः, निरुक्तेरेवः; सर्वे च ते सामायिकादिविशेषणाः प्रमत्तादयः, पुलाकादयो जिनकल्पिक-प्रतिमाकल्पिक-यथालन्दकल्पिक-परिहारविशु-द्धिकल्पिक-स्थिवरकल्पिक-स्थितकल्पिक-स्थितास्थितकल्पिक-कल्पातीतभेदाः, प्रत्येकबुद्ध-स्वयंबुद्ध-बुद्धबोधितभेदाः, भारतादिभेदाः, सुपमदुष्ध-मादिविशेषिता वा साधवः सर्वसाधवः, सर्वम्रहणं च सर्वेषां गुणवतामविशेपनमनीयताप्रतिपादनार्थम्, इदं चार्हदादिपदेष्वपि बोद्धन्यम्, न्यायस्य समानत्वादिति. अथवा सर्वेभ्यो जीवेभ्यो हिताः सार्वास्ते च ते साधवश्च, सार्वस्य वाऽर्हतो न तु बुद्धादेः, साधवः सार्वसाधवः, सर्नान् वा ग्रुभयोगान् साधयन्ति कुर्वन्ति, सार्वान् वाऽर्हतः साधयन्ति तदाज्ञाकरणादाराधयन्ति, प्रतिष्ठापयन्ति वा दुर्नयनिराकरणादिति

९. प्र॰छायाः — सूत्रार्थविल् लक्षणयुक्तो गच्छस्य मेधिभूतश्च, गणतप्तिवित्रमुक्तोऽर्थं वाचयत्याचार्यः. इयं च-आवश्यकिर्वर्यक्तीर्युक्तौ नमस्कारितर्युक्तौ.

प्र∘छायाः—पद्यविधमाचारमाचरमाणास्तथा प्रभाषमाणाः, आचारं दर्शयन्त आचार्यास्तेनोच्यन्ते. इयं च-विशेषावस्यकस्त्रे गाथा ३१९०. र्वे प्रवृद्धायाः -- द्वादशाङ्गो जिनाल्यातः स्वाध्यायः कथितो बुधैः, तमुपदिशन्ति यसाद् उपाध्यायास्तेनोध्यन्ते. इयं च-विशेषावश्यकसूत्र गाथा ३१९०.

प्रविधायाः—निर्वाणसाधकान् योगान् यस्मात् साधयन्ति साधवः, समाश्र सर्वभूतेषु तस्मात् ते भावसाधवः. इयं च-आवश्यकिर्युक्ती नमस्कारिन्युंक्ती.

^{ीं} आ गाथा आवर्यकर्निर्युक्तिमां नमस्कारनिर्युक्तिमां छे. २. आ गाथा 'विशेषावर्यक'मां ३१९० मी छे. ३. आ गाथा 'विशेषावर्यक' सूत्रमां ३१९७ मी छे-

सर्वसाधवः, सार्वसाधवो वा; अथवा श्रव्येषु श्रवणाहेषु वाक्येषु, अथवा सव्यानि दक्षिणान्यनुकूळानि यानि कार्याणि तेषु साधवो निपुणाः श्रव्यसाधवः, सव्यसाधवो वा; अतस्तेभ्यः. 'णमो लोए सव्यसाहूणं'इति कचित्पाठः, तत्र सर्वशब्दस्य देशसर्वतायामपि दर्शनाद्परिशेष— सर्वतोपदर्शनार्थमुच्यतेः—लोके मनुष्यलोके, न तु गच्छादौ, ये सर्वसाधवस्तेभ्यो नम इति. एषां च नमनीयता मोक्षमार्गसाहायककरणेनोन पकारित्वात्. आह चः—''असहाए सहायत्तं करेंति मे संजमं करेंतस्स, एएण कारणेणं णमामि हं सव्वसाहूणें"ति.

साधुः

सामुशब्दार्थः

सर्वसःभु.

सार्वसाधुः श्रन्यसाधुः सन्यसाधुः

साधूपकार,

१०. 'णमो सव्यसाहूणं'ति—सर्व साधुओने नमस्कार हो. ज्ञानादिशक्तिवडे मोक्षने साधनार अथवा (निरुक्तिप्रमाणे) सर्व प्राणीमां समत्व धारनार ते साधु कहेवाय. कछुं छे के:—''निर्वाणसाध (ज्ञानादिक) योगने जेओ साधे अने सर्व प्राणीओने विषे जेओ सम होय ते 'मावसाध' कहेवाय छे.'' अथवा संयम करनारने सहाय आपे ते (निरुक्त प्रमाणे) 'साधु' कहेवाय छे. सामायिकादि विशेषणयुक्त प्रमत्तादिक, पुठाकादिक, प्रिनकित्यक, प्रतिमाकत्यिक, यथाउंदकत्यिक, परिहारविद्युद्धिकल्पिक, स्थिवस्तिकत्यक, स्थितास्थितकल्पिक, तथा कल्पातीत भेदवाळा; प्रत्येकबुद्ध, स्थंबुद्ध, बुद्धबोधित वंगेरे भेदवाळा; भारतादिक्षेत्रभेदवाळा, अथवा सुवम, दुष्पमादि काळभेदवाळा ते सर्व साधु. अहीं ('सव्यसाहृणं' एमां) 'सर्व' पद लीधुं छे ते सर्व गुणवानोनी अविशेष नमनीयता प्रतिपादनार्थ छे अने एप्रमाणे ते 'सर्व' पद अहदादि पदमां पण जाणी लेखुं; कारणके, न्याय समान छे. अथवा सर्व जीयोना हित-कर ते 'सार्व' अने तेवा जे सार्व साधुओ तेमने नमस्कार हो. अथवा सार्व एटले बुद्धादिमा नहीं पण अहताना ज जे साधु ते 'सार्वसाधु,' तेमने नमस्कार हो. अथवा सर्व ग्रुमयोगने साधे ते 'सर्वसाधु;' अथवा सार्व—अहतो—ने तेमनी (अहतोनी) आज्ञा प्रमाणे वर्तीने आराधे, अथवा दुर्नयनो नाश करी अर्हतोने प्रतिष्ठापे ते 'सार्वसाधु' कहेवाय. तेमने नमस्कार हो. अथवा अथवा अथ्य एटले अवण करवायोग्य वाक्य तेमां, अथवा सव्य एटले अनुकूल एवा जे कार्य तेमां निपुण ते 'श्रव्यसाधु' अथवा 'सव्यसाधु' कहेवाय. माटे तेवा साधुओने नमस्कार हो. 'णमो लोए सव्यसाहुणं' एवो एण केटलेक ठेकाणे पाठ छे. 'सर्व' शब्द देशसर्वतानो पण वाचक होवाथी अपरिशेष सर्वता बताववाने त्यां 'लोके' ए शब्द लीधो छे. 'लोके' एटले मनुष्यलोकमां, नहीं के गच्छादिमां, माटे ते सर्व साधुओने नमस्कार हो. मोक्षमार्गमां सहायकारी होवाथी ते उपकारिणाने लीधे तेओनी नमनीयता छे. कर्धुं छे के:— ''संयर्गमें पालन करनार मने—असहायने—(साधुओ) नमस्कार हो. मोक्षमार्गमां सहायकारी होवाथी तर्व साधुओने नमस्कार करे छुं.'

११. ननु यद्ययं संक्षेपेण नमस्कारस्तदा सिद्ध-साधूनामेव युक्तः, तद्वहणेऽन्येषामप्यर्हदादीनां ग्रहणात्, यतोऽर्हदादयो न साधुत्वं न्यिम्न्यरित. अथ विस्तरेण, तदा ऋषभादिव्यक्तिसमुचारणतोऽसौ वाच्यः स्यादिति. नैवम्, यतो न साधुमात्रनमस्कारेऽर्हदादिनमस्कार्फलम्वाप्यते, मनुष्यमात्रनमस्कारे राजादिनमस्कारफल्वदिति कर्तन्यो विशेषतोऽसौ, प्रतिव्यक्ति तु नासौ वाच्योऽशक्यत्वादेवेति. ननु यथाप्रधानन्यायमङ्गीऋत्य सिद्धादिरानुपूर्वी युक्ता, अत्र सिद्धानां सर्वथा ऋतऋत्यत्वेन सर्वप्रधानत्वात्. नैवम्, अर्हदुपदेशेन सिद्धानां ज्ञायमानत्वात्, अर्हतामेव च तीर्थप्रवर्त्तनेनात्यन्तोपकारित्वादित्यर्दद्वादिरेव सा. नन्वेवमाचार्यादेः सा प्राप्नोति?, कवित् काले आचार्यम्यः सकाशादर्दद्वादिनां ज्ञायमानत्वाद्, अत एव च तेषामेव अत्यन्तोपकारित्वात्. नैवम्, आचार्याणामुपदेशदानसामर्थ्यमर्हदुपदेशत एव, निर्ह स्वतम्रा आचार्यादय उपदेशतोऽर्थज्ञापकत्वं प्रतिपयन्ते, अतोऽर्हन्त एव परमार्थेन सर्वार्थज्ञापकाः, तथाऽर्हत्परिषद्वप् एवाऽऽचार्यादयः, अतस्तात्रमस्करणमयुक्तम्, उक्तं चः—''नै वि कोइ परिसाए पणामित्ता पणमए रण्णो''त्ति.

एवं तावत् परमेष्ठिनो नमस्कृत्याऽधुनातनजनानां श्रुतज्ञानस्यात्यन्तोपकारित्वात् तस्य च द्रव्य—भावश्रुतरूपत्वाद् भावश्रुतस्य च द्रव्यश्रुतहेतुक-त्वात् संज्ञाऽक्षररूपं द्रव्यश्रुतं नमस्कृर्वनाहः—'णमो बंभीए विवीए'। ति विषिद्ध पुस्तकादावक्षरिवन्यासः, सा चौष्टादशप्रकाराऽपि श्रीमन्नाभेयजिनेन स्वसुताया नाह्मीनामिकाया दर्शिता, ततो ब्राह्मीत्यभिधीयते. आह चः—''लेहं विवीविहाणं जिणेण बंभीए दाहिणकरेण'' इति. अतो 'ब्राह्मी'ति स्वरूपविशेषणं विवेरिति. ननु अधिकृतशास्त्रस्यैव मङ्गलत्वात् किं मङ्गलेन १ अनवस्थादिदोपप्राप्तेः. सत्यम्, किन्तु शिष्यमितमङ्गलपरिप्रहार्थे मङ्गलोपादानं शिष्टसमयपरिपालनाय चेत्युक्तमेवेति.

१. आवस्यकिनिर्युक्तीं नमस्कारिनिर्युक्ती. २. प्र•छायाः असहाये सहायत्वं कुर्विन्ति सस संयमं कुर्वतः, एतेन कारणेन नमान्यदं सर्वसाधूनाम्. ३. एतरसमानार्थोऽयं प्राकृतपाठः अरहंतुवएसेणं सिद्धा नजन्ति तेण अरहाई, विशेषावस्यकसूत्रे गाथा ३२१३. ४. प्र•छायाः नाऽपि कथित् परिषदे प्रणम्य प्रणमित राज्ञे. इति विशेषावस्यकसूत्रे गाथा ३२१३. ५. अष्टाद्श लिपयः हंसलिवी भूअलिवी, जक्खी तह रक्खसी य बोधच्वा; उद्दी जवणि तुरुक्की, कीरी दिवडी य सिंधवीया. मालविणी निंड नागरी, लाङिलवी पारती य बोधच्वा; तह अनिमित्ती य लिवी, आणकी मूलदेवी य निशेषावस्यकसूत्रे, गाथाटीका ४६४. ६. प्र•छायाः —लेखं लिपीविधानं जिनेन बाह्या दक्षिणकरेण. ७. इयं गाथा— आवस्यकिर्विर्युक्ती उपोद्धातिर्युक्ती. ८. एतरसमानार्थोऽप्रमः लिखितं हंसिलप्यायाद्याद्यशिक्षिविधानम्, तच भगवता दक्षिणकरेण बाह्या उपरिष्टम् कल्पसूत्रे श्रीकृषभदेवचरिते. ९. अत्र विशेषचर्चा त्यिम्ः मंगलकरणा सत्यं न मंगलं, अह व मंगलस्तावि; मंगलमओऽण्वत्या, न मंगलमांगलतावा. विशेषावस्यकमूल, गाथा १५. प्रेरकः प्राहः मो आचार्य। तवदीयं शाखं न मक्तलं प्राप्नीति. कुतः ! इत्याहः मजलकरणात्, अमजले हि मजलकुपादीयते, यत्तु खयमेव मजलं तत्र कि मजलविधानेन ?, न हि शुक्रं शुक्रीक्रयते, नाऽपि क्रिण्यं क्रेखते; तस्याद् तमक्रलेपादानान्यथानुपपतेः शाखं न मङ्गलम्, अथ मजलं शाखम्, मजलसाऽपि सतस्याऽन्यद् मङ्गलं क्रियत इत्यन्यप्रम्यते; अत एवं सित तर्दि अनवस्था मजलनामवस्थानं न किचित् प्राप्नीति. तथादि —यथा मङ्गलसाऽपि सतः शाख्रस्य अन्यद् मङ्गलमुपादीयते, तथा मङ्गलसाऽपि तद्भस्य सत्ते। केन वार्यते ! अथ शाखे यदुपातं मङ्गलं स्थातं ह्यं नेच्यते, तत्र दूषणमाहः पंन मङ्गलं इति शाख्रमङ्गलकरणार्थमुपात्तमङ्गलस्थानवस्थानयेनान्यमङ्गलकरणेन तद्भक्षलं स्थातं, शाख्रवत् , इत्यादः इत्युक्तं भवति —यदि मङ्गलस्थ अपराङ्गलविधानामावेनानवस्थानेवान्यमङ्गलकरणेन तद्भक्षलं न स्थातं, तथा मङ्गलस्थान्यमङ्गलकरणेन तद्भक्षलं न स्थातं, तथा मङ्गलस्थान्यमङ्गलेऽविदिते मङ्गलं न स्थातं, न्यायस्य समानत्वात् तथा च किमनिष्टं स्थात् इत्याहः अर्थादः स्थाहः अर्थाते न स्थातं, तथा च किमनिष्टं स्थात् इत्याहः स्थादः भवते, न्यादस्य समानत्वात् तथा च किमनिष्टं स्थात् इत्याहः स्थादः स्थाहः स्थाते न स्थातं, तथा मङ्गलस्थान्यसङ्गलकर्यान्यसङ्गलकर्यान्यसङ्गलस्यसङ्गलसङ्गलकर्यान्यसङ्गलस्यसङ्गलस्यसङ्गलकर्यस्यसङ्

^{1.} आ गाया 'आवश्यकिनर्युक्ति'मां आवेली नमस्कार निर्युक्तिमां छे.

११. शंकाः — जो आ नमस्कार संक्षेपथी करवो होय तो सिद्धने अने साधुओने नमस्कार करवो युक्त छे; कारण के, सिद्धोनुं अने साधुओनुं ब्रहण कर्युं तो अहत् वगरेने विषे पण साधुपणानो व्यभिचार नहीं होवाथी तेओनुं बहणपण सहेलाइथी थई जरो अने जो विस्तारपूर्वक नमस्कार करवो होय तो ऋषभस्वा-म्यादिक अर्हतोने भिन्नभिन्न-नामोचारणपूर्वक-नमस्कार करवो जोईए. समा०-एम नहीं. जेम अविशेष (सामान्यरीते) मनुष्योने नमस्कार कर्ये छते नृपादिक मोटा पुरुषोना नमस्कारनुं फळ नमस्कर्ताने मळतुं नथी तेम अविशेष साधुमात्रने नमस्कार कर्ये छते अहत् विगेरेना नमस्कारनुं फळ मळतुं नथी. तेथी विशेषथी-भिन्न भिन्न प्रकारे-ग्रहण करी अईतादिने पण नमस्कार करवी जोइए. परंतु भिन्नभिन्न अईत व्यक्तिओनां नामोचारणपूर्वकं नमस्कार करवो अशक्य ज होवाथी ते प्रतिव्यक्ति नमस्कार अहीं कथनीय नधी, अने एटला माटे ज सुशक्य साधारण अहतनमस्कार अहीं कयों छे; जेमां सर्व अर्हत व्यक्तिओनो समावेश थयेलो छे. शंका:-यथाप्रधानन्यायने अंगीकरीने जे प्रधान होय तेने प्रथम नमस्कार करवो उचित छे, अर्थात् आ पंच नमस्कारमां प्रथम सिद्ध, पछी अर्हत, आचार्य, उपाध्याय अने साधु, ए प्रकारे आनुपूर्वी (अनुक्रम)राखवी युक्त छे, कारणके, सर्वप्रकारे कृतकृत्य थवाथी सर्वथी प्रधान ने सिद्धोतिमने प्रथम नमस्कार करवो जोइए. समा०-एम नहीं. कारण के, अर्हत्त्ना उपदेशथी न सिद्धो ओळेखाय छे; तथा तीर्थना प्रवर्तक होवाथी अर्हतो ज अत्यंत उपकारक छे माटे ते आलुपूर्वी (कम) अर्हतथी शरु थती-अर्हत, सिद्ध, आचार्य, उपाध्याय अने साधु, एममाण ज युक्त छे. शंकाः-जो एम होय-अपकारकने ज प्रथम नमस्कार करवो अचित होय-तो ते कम आचार्यथी शरू थतो-प्रथम आचार्य पछी अहितादि, ए-प्रमाणे-राखवो जोइए; अर्थात् आचार्योने प्रथम नमस्कारं करवो जोइए. कारण के, कोइ वस्तते अर्हतो एण आचार्योथी ज्ञायमान-ओळखाय-छे, अने तथी ज तेओ पण अत्यन्त उपकारक होवाथी प्रथम नमस्करणीय छे. समा०-एम नहीं. अईतना उपदेशयी ज आचार्योनुं उपदेश देवानुं सामध्ये छे. आचार्यो सतंत्रपणे उपदेशद्वारा अर्थनी ज्ञापकतावाळा नथी-अर्थने जणावता नथी, तेथी तत्त्वतः अर्हतो ज सकल अर्थोना ज्ञापक-जणाववावाळा-छे. वळी अर्हतनी सभाखरूप आचार्यों छे अर्थात् आचार्यो अर्हतनी सभाना सभ्यो-सभासदो-छे तेथी तेमने-आचार्योने-नमस्कार करी अर्हतोने नमस्कार करवो अयुक्त छे. कह्युं छे के:- ''कोई पण माणस परिषद्ने-कचेरीने-नमस्कार करी पछी राजाने नमस्कार न करे, परंतु पहेलां ज राजाने ज नमस्कार करे"

ए प्रमाणे पंचपरमेष्ठिने प्रथम नमस्कार करी हालना मनुष्योने श्रुतज्ञान अत्यन्त उपकारक होवाधी अने तेना (श्रुतना) द्रव्यश्रुत अने भावश्रुत एवा वे भेदने विषे द्रव्यश्रुत, भावश्रुतनुं कारण होवाधी संज्ञाअक्षररूप द्रव्यश्रुतने नमस्कार करता शास्त्रकार कहे छे:— ['णमो बंभीए लिवीए'ति—] ब्राह्मी लिपिने नमस्कार हो. पुस्तक बगेरेने विषे अक्षरनी जे रचना ते लिपि. ते अढारे प्रकारनी लिपि श्रीऋषभदेव- प्रभुए पोतानी ब्राह्मी नामनी पुत्रीने बतावी जेथी ते 'ब्राह्मी' कहेवाय छे. कह्युं छे के;—'' श्रीजिनेश्वरे (आदीश्वरप्रभुए) जमणे हाथे लेखरूप लिपिनुं विधान ब्राह्मीने शिखव्युं.'' तेथी 'ब्राह्मी' ए प्रमाणे, लिपिनुं स्वरूपविशेषण छे. शंकाः—आ शास्त्र ज मंगलरूप छे, छतां शामाटे शास्त्रकारे जुदा मंगलनो उल्लेख कर्यो है तेम करवाथी—मंगलरूप शास्त्रमां पण जुदुं मंगल करवाथी—'अनवस्था' बगेरे दोषोनी प्राप्ति थशे. समा० – सत्य छे. परंतु

नमस्कार चर्चाः
अर्हदादिने पृथक्
नगस्कार.
क्राव्यादिने पृथक्
नमस्कार घटे हैं
अर्हदादिने भिन्न
नमस्कारनो हेतु.
प्रथम सिद्धोने नमस्कार शामाटे नहीं ?
सिद्धपूर्व अर्हद्देन
नमस्कारनो हेतु.
प्रथम आचायोंने
नमस्कार घटे हैं
अर्हद्यीन आचार्यसामध्ये.

द्रव्यक्षतप्राधान्यः

बाह्मीलिपिः शास ज मंगलस्य स्प छतां पुनः मंगल १:

अमङ्गलता—मङ्गलमावः—शास्त्रे यद् मङ्गलमुपात्तं तदन्यमङ्गलशून्यत्वाद् न मङ्गलम्, तस्य च मङ्गलत्वाभावे शास्त्रमपि न मङ्गलम्, इति व्यक्त एव मङ्गलाभाव इति भावः. 'वा' शब्दः पक्षान्तरसूचकः—अनवस्था, मङ्गलाभावो वेलार्थः—विशेषावश्यकगाथाटीका १५. १९. एतरसमानार्थोऽयम्ः— सीसमद्दमंगलपरिग्गहत्यमेतं तदिभिहाणं.-विशेषावश्यकसूत्रगाथा, २०. किन्तु शिष्यमतिमङ्गलपरिष्रहार्थम्, शिष्यो हि तस्मित्रभिहिते 'मङ्गलमेत-च्छास्नम्, इत्येवं स्वमतौ तन्मङ्गलतापरिष्रदं करोतीति भावः—विशेषावश्यकगाथाटीका, २०.

१. अर्थात् लाघव इच्छनार शास्त्रकारे वे नमस्कार ज करवा जोइएः---एक नमस्कार सिद्धोने करवो जोइए, जेथी सिद्धोमां सर्वमुक्तात्माओनो अने भतीतादितीर्थंकरोनो अन्तर्भाव थाय छे; अने वीजो नमस्कार साधुओने करवो जोइए, जेथी साधुओमां, विहरता अईतोनो, आचार्योनो अने उपाध्यायोनो अन्तर्भाव यह शके छे, कारण के ते-अहँतो, आचार्यों अने उपाध्यायो-पण साधुओ ज होय छे. २. आ अर्थवाळो प्राकृत पाठ 'विशेषावश्यक' सूध्रमां ३२१३ मी गाथामां छे. ३. आ कथन 'बिशेषावश्यक' सूत्रमां ३२१३ मी गाथामां आवेलुं छे. ४. अढार लिपिओ कही छे ते आ प्रमाणेः—१ इंसलिपि, २ भृतिलिपि, ३ जक्षीलिपि, ४ राक्षसीलिपि, ५ उद्गीलिपि, ६ यवनीलिपि, ७ तुरुक्कीलिपि. ८ कीरीलिपि, ९ द्रविडी-लिपि, १० सिंधवीयलिपि, ११ मालवीनीलिपि, १२ नटीलिपि, १३ नागरीलिपि, १४ ठाटलिपि, १५ पारसीलिपि, १६ अनिमित्तीलिपि, १७ चाणाक्यलिपि, १८ मूलदेवीलिपि—विशेषावस्यकसूत्र, गाथाटीका ४६४. ५. आ गाथा आवश्यकनिर्धुक्तिमां उपोद्धात निर्धुक्तिमां छे अने भा भर्यने दर्शावनारो संस्कृत पाठ श्रीकल्पसूत्रमां आदीश्वरचरित्रमां छे. ६. विशेषणी वे प्रकारनां छे:-एक व्यावर्तक विशेषण अने बीजुं सहप बिशेषण. न्यावर्तक विशेषण ते ज कहेवाय के जे, विशेष्य पदार्थने बीजा बधा पदार्थींथी व्यावृत्त-जुदो-करे, अने खरूप विशेषण ते ज कहेवाय के जे, मात्र खतो व्याग्रत विशेष्य पदार्थना खरूपने दर्शावे. ७. 'अनवस्था' आदिशब्दथी बीजा दोषो पण आवेछे एम समजवुं. आ बात विशेष प्रकारे आ प्रमाणे स्पष्ट करेली छेः प्रेरक-प्रतिवादी-कहे छे के:-हे आचार्य! तमे आ शाखमां मंगल कर्युं छे माटे तमाहं शास्त्र मंगलपणाने प्राप्त करतुं नथी. जे अमंगल-मंगलरूप न होय तेमां ज मंगलतुं प्रहण थाय छे; जे पोताना खभावे ज मंगलरूप छे; तेमां (गीजुं) मंगल करबायी शुं ? लोक-संसार-मां पण 'घोळाने घोछुं करवुं, चिकणाने चिकणुं करवुं' एम बनतुं नथी माटे मंगलरूप शास्त्रने पण संगल करवानी जरूर नथी. छतां शास्त्रमां प्रहण करेल मंगलनी अन्यथा-बीजे प्रकारे-उपपत्ति-सफलता-न थती होवाथी एम स्वीकारबुं ज जोइए के शास्त्र मंगलरूप नथी; कदाच मंगलरूपने पण मंगल करनार एम खीकारे के मंगलरूप शास्त्रनुं पण बीजुं मंगल कराय छे; तो तेम स्वीकार-बामां 'अनवस्था' दूषण आवशे एटले कोइ पण स्थळे मंगलतुं अवस्थान थशे नहीं. अनवस्थानुं खरूप दर्शावेछे:---मंगलरूपशास्त्र छे तो पण तेनुं वीर्जु मंगल कराय छे. तेमज मंगलरूप मंगलनुं पण बीजुं मंगल करतुं जोइए, तेम ज तेनुं पण बीजुं मंगल अने तेनुं पण इतर मंगल करतुं जोइए. ए प्रमाणे आवतुं 'अन-बस्था' दूषण कोण अटकावी शके ? अर्थात् मंगलरूप शास्त्रनुं पण मंगल करवायी 'अनवस्था' आवशे. हवे कदाच मंगलने पण मंगल करनार वादी एम माने के शाक्रमां करेल मंगलने मंगल करवा जुढ़ें मंगल न कर्युं होनायी आनतुं अनवस्था' दूषण पण इच्छता नथी. तो पण मंगलने मंगल करवाथी तो (बीजुं पण) दूषण आवेछे. दूषण दर्शावे छे के:-शास्त्रने मंगलकरवा शास्त्रमां जे मंगलकरेल छे तेने-शास्त्रोक्त मंगलने-पण मंगल करवा अनवस्था दूषणना भयथी जो बीज़ं मंगल न मूकाय तो जैम मंगलरूप शास्त्र-पण बीजा मंगलनी गेरहाजरीथी अमंगल गणाय छे तेम ज बीजा मंगलनी अविद्यमानताथी मंगलरूप मंगल पण मंगल नहीं गणाय. तात्पर्य एवं छे के:-जो मंगलने मंगल करवा बीजुं मंगल नहीं करवाथी 'अनवस्था' दूषण नथी इच्छता तो भले, पण जेम 'मंगल-रूप शाद्ध पण थीजा मंगळ सिवाय मंगल थतुं नथी' एम स्वीकाराय छे तेम शास्त्र अने मंगलमाटे न्यायनी सरखाइ होवाथी मंगलरूप मंगल पण बीजा

शिथ्योनी मतिमां मंगलना परिग्रहने माटे अर्थात् 'आ शास्त्र मंगल छे' ए प्रमाणे शिष्यो पोतानी मतिमां शास्त्रना मंगलपणानो स्वीकार करे माटे, तथा शिष्टपुरुषोना आचारना परिपालनमाटे मंगल कर्यु छे. आ बात आगळ पण कहेवाई गई छे.

- १२. अभिधेयादयः पुनरस्य सामान्येन 'न्याख्याप्रश्निति'रिति नाम्नैवोक्ता इति ते पुनर्नोच्यन्ते. तत एव श्रोतृप्रवृत्यादीष्टफलिसिद्धेः, तथाहिः— इह भगवताऽर्थन्याख्या अभिधेयतयोक्ताः, तासां च प्रज्ञापना, वोधो वाऽनन्तरफलम्, परंपराफलं तु मोक्षः, स चास्य आसन्यम्बत्तादेव फलतया सिद्धः; निह् आतः साक्षात्, पारंपर्येण वा यन्न मोक्षाङ्गं तत् प्रतिपादियतुमुत्सहते, अनासत्वप्रसङ्गात्. तथाऽयमेव संबन्धः— 'यदुतास्य शास्त्रस्य इदं प्रयोजनम्' इति. तदेवमस्य शास्त्रत्येषश्चतस्य स्तित्याच्ययनशतस्यमावस्य, उदेशकदशसह्स्त्रिप्रमाणस्य, षट्त्रिंशत्प्रश्नसहस्प्रमाणस्याद्यशितिसहस्राधिकलक्षद्वयप्रमाणपदराशेर्मङ्गलादीनि दर्शितानि. अथ प्रथमे शते प्रन्थान्तरपरि-माषयाऽच्ययने दशोदेशका भवन्ति, उदेशकाश्चाऽच्ययनार्थदेशाभिधायिनोऽच्ययनिभागाः—उद्दिश्यन्ते उपधानविधिना शिष्यस्याचार्येण 'यथै-तावन्तमच्ययनमागमधीष्व' इत्येवमुदेशाः, त एव उदेशकाः, तांश्च सुखधरण-स्मरणादिनिमित्तमाद्याभिधयाभिधानद्वारेण संप्रहीतिममां गाधान्माहः—'रायिगृह' इत्यादि.
- १२. वळी 'व्याख्याप्रज्ञित' ए प्रमाणे शास्त्रना नाममात्रथी ज शास्त्रना अभिषेय वगेरे सामान्यरीते कहेवाइ गया छे. जेथी तेने फरीथी अहिं कहेता नथी. कारण के, ते नामथी ज (अभिषेय वगेरेने जाणी) श्रोताओनी शास्त्र तरफ प्रवृत्ति वगेरे इष्टफलनी सिद्धि थई जशे. तथाहि—अभिषेयादि दर्शाव छे:—आ शास्त्रमां मगवाने अर्थव्याख्याओ अभिषेयपणे कही छे. अने ते व्याख्याओनी प्रज्ञापन अथवा बोध ते साक्षात् फल छे. परंपरा फल तो मोक्ष छे. आ शास्त्र आसवचनरूप होवाथी ज ए मोक्षरूप फल सिद्ध छे. कारण के, साक्षात् अथवा परंपराए जे मोक्षनुं अंग न होय तेने कहेवामाटे आप्त-पुरुषो उत्साह करता नथी; अर्थात् मोक्षना अंगमृत कार्यमां ज आप्त पुरुषो प्रवृत्ति करे छे. अन्यथा—जो तेम न करे-तो आप्तपणानी हानि धवानो प्रसंग आवे. तथा आ ज—'आ शास्त्रनुं आ प्रयोजन छे' ए प्रमाणे—शास्त्रनो (प्रयोज्य—प्रयोजकभाव) संबंध छे. आ प्रमाणे एक श्रुतस्कंधस्त्रस्त्र, सो अध्ययनोथी अधिक अध्ययनवाळा, दसहजार उद्देशकोना प्रमाणवाळा, छत्रीशहजार प्रश्लोना प्रमाणवाळा अने बेलाख अठाशीहजार २,८८,००० पदोना समृहवाळा आ शास्त्रनां मंगलादिक देखाड्यां. हवे प्रथम शतक, जे अन्यश्रंथोनी परिभाषा—संकेत—प्रमाणे अध्ययन कहेवाय छे, तेने विषे दस उद्देशको होय छे. उद्देशको एटले के अध्ययन—शतक—ना अथदेशने कहेनारा अध्ययनना विभागो 'अध्ययनना आटला विभागने तुं भण,' एप्रमाणे उपधानविधिपूर्वक आचार्य वडे जे उद्देशाय ते उद्देशकं कहेवायः ते उद्देशकोनुं सुखपूर्वक धारण तथा स्मरण रहेवाने माटे तेमां (दश उद्देशामां) आवतां आच—प्रथम—नामोना कथनद्वारे ते दशे उद्देशाने संग्रहवा आ 'रायगिह' इत्यादि गाथाने कहे छे:—

रौहिगिह १ चलण. २ दुनसे. ३ कंसपओसे. य ४ पगइ. ५ पु- राजगृह नगरने विषे १ चलन. २ दु:स्व. ३ कांक्षाप्रदोष. ४ दिवीओ, ६ जावंत. ७ नेरइए. ८ वाले. ९ गुरुए य १० प्रकृति ५ पृथ्वीओ. ६ जावंत... ७ नैरियक. ८ बाल. ९ गुरुक चलणाओ.

१३. अधिकृतगाथार्थी यद्यपि वक्ष्यमाणोद्देशकदश्काऽभिगमे स्वयमेवावगम्यते, तथाऽपि बालानां सुखावबोधार्थमभिधीयतेः—तत्र 'रायगिह' ति ल्वससाम्येकवचनत्वाद् राजगृहे नगरे वक्ष्यमाणोद्देशकदशकस्यार्थो भगवता श्रीमहावीरेण दर्शित इति व्याख्येयम्. एवमन्यत्रा-पीष्टविभत्तयन्तताऽवसेया. 'चलण' ति चलनविषयः प्रथमोदेशकः 'चलमाणे चलिए' इत्याद्यर्थनिर्णयार्थ इत्यर्थः. 'दुक्खे' ति दुःखविषयो द्वितीयः 'जीवो भदन्त! स्वयंकृतं दुःखं वेदयति '' इत्यादिप्रश्निर्णयार्थ इत्यर्थः. 'कलपं ओसे' ति काङ्का मिध्यात्ममोहनीयोदयसमुत्योऽन्यान्यदर्शनप्रहणक्त्यो जीवपरिणामः, स एव प्रकृष्टो दोषो जीवदूषणं काङ्काप्रदोषस्तद्विषयस्तृतीयः 'जीवेन भदन्त! काङ्कामोहनीयं कर्म कृतम् ?' इत्यादर्थनिर्णयार्थ इत्यर्थः. चकारः समुचये. 'पगई' ति प्रकृतयः कर्मभेदाश्चतुर्थोदेशकस्यार्थः 'कति भदन्त! कर्मप्रकृतयः' इत्यादिश्वासौ. 'पुढवीओ'ति रक्षप्रभादिपृथिव्यः पञ्चमे वाच्याः, 'कति भदन्त! पृथिव्यः'! इत्यादि च सूत्रमस्य. 'जावते'ति यावच्छन्दो-पलक्षितः षष्ठः, 'यावतो भदन्त! अवकाशान्तरात् सूर्यः' इत्यादिसूत्रश्चासौ. 'नेरइए'ति नैरियकशन्दोपलक्षितः सप्तमः, 'नैरियको भदन्त! निरये उत्यद्यमानः' इत्यादि च तत्सूत्रम्, 'वाले'ति बालशन्दोपलक्षितोऽष्टमः 'एकान्तबालो भदन्त! मनुष्यः' इत्यादिसूत्रश्चासौ. 'गुरुए'ति

मंगल विना मंगल थाय नहीं एम खीकार बुं जोइए. इवे वादी कहे छे के, कदाच अमे शाख अने मंगल माटे उपर कहेवायेलुं एक सरखी रीते खीकारीए तो अमार्ठ शुं अनिष्ट थाय है. अनिष्टता दर्शायेले के:-मंगलाभावरूप दूषण आवे. अर्थात् तमारा स्वीकारप्रमाणे शाखमां मूकेलुं मंगल बीजा मंगल-विना मंगलरूप न थाय अने ज्यारे शाख्रोक्त मंगल बीजा मंगल सिवाय मंगल न थाय तो पछी शाख्र पण मंगल नथी. ए 'मंगलाभाव'हप दूषण स्पष्टरीते आवे छै. आ गाथामां मुकेलो 'वा' शब्द 'अनवस्था अथवा मंगलाभाव' ए बेमांथी कोइ दूषण आवशे ए प्रमाणे पक्षांतरनो सूचक छे.-विशेषावश्यक सूत्र, गाथाटीका १५.

- मूलच्छायाः-राजगृहे १ चलनम्, २ दुःखम्, ३ काह्वाप्रदोषश्च. ४ प्रकृतिः, ५ पृथिव्यः, ६ यावन्तः, ७ नैरियकः, ८ वालः ९ गुरुकथ १० चलनानि.
- 1. आ बात 'विशेषावर्यकसूत्र'मां पण छे. ते आ प्रमाणे —शास्त्र मंगलहप छे, तो पण शिष्यमितमां मगंलपरिष्रह थाय ते माटे शास्त्रमां बीजं मंगल कर्युं छे, अर्थात् 'आ शास्त्र मंगल छे' ए प्रमाणे शिष्य पोतानी बुद्धिमां शास्त्रनी मंगलता स्वीकारे-समजे-ए माटे बीजं मंगल कर्युं छे. ए तात्पर्य छे.-विशेषावर्यक सूत्र, गाथा टीका २०. २. आ भगवती सूत्रमां सो शतको छे अने 'शतक' तथा 'अध्ययन' ए बने शब्दो सांकेतिक होई एक ज अर्थने कहेवावाळा छे: माटे ज श्रीवृत्तिकारे शतकने बदले अध्ययन शब्द प्रयोज्यो छे. ३. 'उद्शे' शब्दथी स्वार्थमां 'कं' प्रस्य आवी 'उद्शेषक' शब्द वने छे.-श्री अभयदेव. ४. ते ते उद्शेकना सूचन माटे आ गाथामां मात्र दश उद्शामां आवता शहआतना ज एक एक शब्दनो उहेस कर्यो छे.-अनु०

शास्त्राभिषेयः शास्त्रफरुः

शाससंबंधः भगवतीपरिमाणः

उद्देशकार्थः

गुरुकविषयो नवमः, 'कथं भदन्त! जीवा गुरुकत्वमागच्छन्ति'? इत्यादि च सूत्रमस्य. चः समुचयार्थः, 'चलणाओ'ति बहुवचननिर्देशाच-लनाचा दशमोदेशकस्यार्थाः, तत्त्र्त्रं चैवम्:-'अन्यंय्थिका भदन्त ! एवमाख्यान्ति:-चलद् अचलितम्' इत्यादि. इति प्रथमशतोदेशकसंप्रह-णीगाथार्थः.

- १३. जो के उपर्युक्त चालु गाथानो अर्थ वक्ष्यमाण-ते ते दश -उदेशकनं ज्ञान थया पछी स्वयमेव जणाय तेम छे, तोपण बालजीवोना सुखाव उद्शक्तिकयः बोध माटे ते अर्थ कहीए छीए. तेमां ['रायैगिह 'ति] भगवान् श्रीमहावीरे राजगृह नगरमां वक्ष्यमाण दशे उद्देशकनो अर्थ दर्शाच्यो छे. एप्रमाणे व्याख्या-करवी. एप्रमाणे बीजे (लुसविभक्तिवाळुं पद होय त्यां) पण (ते पदने माटे) इष्ट विभक्त्यन्तपणुं जाणी लेवुं. ['चलण 'ति] चलनविषयक पहेलो उद्देशक 'चालतुं ए चाल्युं' इत्यादि अर्थना निर्णय माटे छे. ['दुक्खे' ति] दुःखविषयक बीजो उद्देशक 'हे भगवन्! पोते करेल दुःखने जीव वेदे हे ?' इत्यादि प्रश्नना निर्णय माटे हे. ['कंखपओसे' ये ति] मिध्यात्वमोहनीयना उदयधी उत्पन्न थयेलो अने अन्य अन्य दर्शनना ग्रहण करवारूप जीवनो जे परिणाम ते कांक्षा; ते ज मोटुं जीवनुं दूषण ते कांक्षाप्रदोष; तेना विषयवाळो त्रीजो उदेशो 'हे भगवन् ! जीवे कांक्षामोहनीय कर्म कर्रों छे?' इत्यादि अर्थना निर्णय माटे छे. ['पगइ ' ति] प्रकृति एटले कर्मना भेदो, ए चोथा उद्देशकनो विषय छे. ' हे भगवन् ! कर्मनी प्रकृतिओ केटली छे ?' इत्यादि अर्थवाळो आ—चोथो उद्देशो छे. ['पुढवीओ' ति] रत्नप्रमा वगेरे पृथ्वीओ पांचमां उद्देशकमां कहेवानी छे; 'हे भगवन् ! केटली पृथ्वीओ छे ? इत्यादि एनुं सूत्र हो. ['जावंते' ति] 'यावत्' शब्दथी उपलक्षित छट्टो उद्देशों हो अने 'हे भगवन्! जेटला अवकाशांतरथी सूर्य' इत्यादि एनुं सूत्र' छे. ['नेरइए' ति] नैरियक शब्दना चिन्हवाळो सातमो उद्देशो छे अने ' हे भगवन् ! नैरियक निरयमां उत्पन्न थतो' इत्यादि तेनुं सूत्र छे. ['बाले' ति] बाल' शब्दनी निशानीवाळो ए आठमो उद्देशो ' हे भगवन् ! एकान्त बाल मनुष्य ' इत्यादि सूत्रवाळो छे ['गुरुए' ये ति] नवमो उद्देशी 'गुरुक' विषयवाळो छे अने 'हे भगवन्!जीवो भारेएणुं केवी रीते पामे छे?' इत्यादि एनुं सूत्र छे. ['चलणाओ' ति] आहें बहुवचन मुकवाथी 'चलन' वगेरे दशमा उद्देशाना अर्थो छे अने तेतुं सूत्र आ प्रमाणे छे:--' हे भगवन् ! अन्य मतवाळा आप्रमाणे कहे छे के:---चालतुं ए चाल्युं नथी' इत्यादि. ए प्रमाणे प्रथम शतकर्ना उद्देशोनी संग्रहणी गाथानो अर्थ छे-
- १४. तदेवं शास्त्रोदेशे कृतमङ्गलादिकलोऽपि प्रथमशतस्यादौ विशेषतो मङ्गलमाहः—'णमो सुअस्स'त्ति नमस्कारोऽस्तु श्रुताय द्वादशा-ङ्गीरूपाऽहित्यवचनाय.
- · १४. ए प्रमाणे शास्त्रना उद्देशमां मंगल वगेरे कार्यों कर्यों छे तो पण प्रथम शतकनी शरुआतमां विशेषप्रकारे मंगल कहे छेः—['णमो सुअस्स'ति । श्रुतनमस्कारः श्रुतने नमस्कार हो. श्रुतने-द्वादशांगीरूप अर्हत्रयचनने-नमस्कार थाओ.

- ५. 'रायगिह' एप्रमाणे छप्त सप्तम्यन्त होवाथी 'राजगृहनगरने विषे' एप्रमाणे अर्थ कर्यो छे:-श्री अभयदेव. २. 'च' शब्द समुचय अर्थमां छे:-श्री अभयदेव.
  - ९. समवायाङ्गसूत्रगतो द्वादशाङ्गयाः परिचयः संक्षिप्यात्र उद्धतः, स चैवम्:---
- भाचारांगः--आयारे णं समणाणं निरगंधाणं आयार-गोयर-विणय-वेणइअ-ठाण-गमण-चंकमण-पमाण-जोग-जुंजण-भासा-समिति-गुत्ति-सेजो-वहि-भत्त-पाण-उग्गम-उप्पाय-एसणा-विसोहि-सुद्धासुद्धग्गहण-वय-णियम-तवो-वहाणसुपसत्थमाहिज्जइ. × × × × × × अंगे दो सुअन्खंधा, पणवीसं अज्झयणा, पंचासी उद्देसणकाला, पंचासी समुद्देसणकाला, अद्वारस पयसहस्साई.
- सूत्रकृतः--सूअगडे णं ससमया सूइजंति, परसमया सूइजंति, स-परसमया सूइजंति, जीवा सूइजंति, अजीवा सूइजंति, जीवाजीवा सूइजंति, छोगे सूइजंति, अलोगे सूइजंति, लोगालोगे सूइजंति; सूअगडे गं जीवाजीये पुण्णपावासवसंवरनिजरणबंधमुक्खावसाणा पयत्था सूइजंति. 🗙 🗴 🗙 🗴 × × असीइअस्स किरिआवाइअसयस्स, चउरासीए अकिरियवाईणं, सत्तद्वीए अण्णाणियवाईणं, बत्तीसाए वेणइअवाईणं-तिण्हं तेसद्वाणं अण्णदिहियसयाणं छूढं किचा ससमए ठाविजंति. × × × × दोचे अंगे दो सुअक्खंघा, तेवीसं अज्झयणा, तेतीसं उद्देसणकाला, तेतीसं समुद्देसणकाला, छत्तीसं पदसहस्साई.
- स्थानांगः—ठाणे णं ससमया टाविजंति. परसमया ठाविजंति, ससमयपरसमया ठाविजंति, जीवा ठाविजंति, अजीवा ठाविजंति, जीवाजीवा ठाविजंति, लोगा, अलोगा, लोगालोगा वा ठाविजंति. 🗴 🗴 🗴 🗴 तइए अंगे पण सुअक्खंधे दस अज्झयणा, एकवीसं उदेसणकाला, एकवीसं समुद्देसणकाला, बावत्तरिं पदसहस्ताई.
- समवायांगः--समवाए णं ससमया सूइजंति, परसमया सूइजंति, ससमय-परसमया सूइजंति, समवाए णं एकाइयाणं एगठाणं एगुत्तरियं परिवृङ्गीए दुवाळसंग-स्स य गणिपिडगस्स पहन्यमे समणुगाइज्जइ. × × × × × × चउत्थे अंगे एमे अज्झयणे, एगे सुअक्लंधे, एगे उद्देसणकाले एगे समुदेसणकाले, एगे चउयाले पदसहस्से.
- व्याख्याप्रकृतिः—(भगवती)—विआहे णं ससमया विआहिजांति, परसमया विआहिजांति, ससमय-परसमया विआहिजांति, जीवा विआहिजांति, अजीवा विआहिजंति, जीवाजीवा विआहिजंति; लोगे विआहिजइ, अलोगे विआहिजइ, लोगालोगे विआहिजइ, विआहे पं नाणाविहसुरनिंदरायरिति विविद्दसंसइअपुच्छिआणं जिणेणं वित्थरेण भासिआणं द्व्य-गुण-खित्त-काल-पज्जव-पदेस-परिणाम-जहत्थिअभावअणुगम-निक्खेय-णय-प्पमाणसुनिरुणोवकमविविहप्पकारपगडपयासिआणं लोगालोगपयासिआणं, संसारसमुद्दंदउत्तरणसमत्थाणं, सुरवद्संपूजिआणं भविअ-जणपयहिअयाभिनंदिआणं, तमरयविदंसणाणं, सुदिइदीवंभूअईहामतिवुद्धिवद्धमाणाणं छत्तीससहस्समण्णयाणं वागरणाणं दंसणाओ, सुअत्थवहुविहप्पगारा सीसहिअत्था गुणहत्था. × × × × पंचमे अंगे एगे सुअक्खंध, एगे साहरगे अज्झयणसये, दस उद्देसगसहस्साइं, दस समुद्देसगसहस्साइं, छत्तीसं वागरणसहस्साइं, चउरासीइं पयसहस्साइं.
- श्राताधर्मकथाः--णायाधम्मकहासु णं णायाणं नगराई, उज्जाणाई, चेइआई, वणखंडा, रायाणो, अम्मापियरो, समोसरणाई, धम्मायरिआ, धम्मकहाओ, इहलोइअ-परलोइअइड्रिविसेसा, भोगपरिचाया, पवजाओ, सुअपरिग्गहा, तवोवहाणाई परियागा; संलेहणाओ, भत्तपचक्खाणाई, २ भ० सू०

१५. नन्विष्टदेवतानमस्कारो मङ्गलार्थो भवति, न च श्रुतिमष्टदेवतेति सथमयं मङ्गलार्थः १ इति. अत्रोच्यते.-श्रुतिमष्टदेवतैव.

हात इष्टदेव छे ?

१५. शंका:-इष्टदेवताने करेलो नमस्कार मंगलमाटे होइ शके छे अने द्वीदशांगील्य श्रुत तो इष्ट देवता नथी, तो ते श्रुतने करेलो आ नमस्कार मंगलमाटे केम होइ शके ?. समा०-अत्र कहीए छीए:-श्रुत सिद्धनी पेठे, अईतोने नमस्करणीय होवाथी इष्टदेवता ज छे.

पाओवगमणाइं, देवलोगगमणाइं, सुकुलपचाया, पुण बोहिलाभो, अंतिकिरियाओ अ आघितिज्जंति. × × × × छु अंगे दो सुअक्खंधा, एगूणतीसं अज्झयणा, ते समासओ दुविहा पण्णता, तंजहा, चिरता य किपिआ अ; दस धम्मकहाणं वग्गा, तत्य णं एगमे-गाए धम्मकहाण पंच पंच अक्खाइआसयाइं, एगमेगाइ अक्खाइआए पंच पंच उवक्खाइआसयाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच अक्खाइअउवक्खाइअसयाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच अक्खाइअउवक्खाइअसयाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच अक्खाइअउवक्खाइअसयाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच उवक्खाइअस्थाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच अक्खाइअअवक्खाइअस्थाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच उवक्खाइअस्थाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच उवक्खाइआस्थाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच उवक्खाइआस्थाइं, एगमेगाए उवक्खाइआए पंच पंच उवक्खाइआस्थाइं, एगमेगाए उवक्खाइआस्थाइं, एगमेगाह अक्खाइआस्थाइं अक्खाइआस्थाइं, एगमेगाह अक्खाइआस्थाइं अक्खाइआस्थाइं अक्खाइआस्थाइं अक्खाइं अक्खा

- उपासकद्शाः— उवासगदसासु णं उवासयाणं नगराइं, उजाणाइं, चेइआई, वणखंडा, रायाणो, अम्मापियरो, समोसरणाइं, धम्मायरिआ धम्मकहाओ, इहलोइअ-परलोइअइिड्निविसेसा; उवासयाणं सील्व्य-वेरमण-गुणपचक्खाण-पोसहोदवासपिडविज्ञआओ, सुअपरिग्गहा, तवोवहाणाइं,
  पिडिमाओ, उवसम्मा, संलेहणा, भत्तपचक्खाणाइं, पाओवगमणाइं, देवलोगगमणाइं, सुकुलपचाया पुणो बोहिलाभो अंतिकिरियाओ
  आध्विज्ञंति. × × × × × सत्तमे अंगे एगे सुअक्खंधे, दस अज्झयणा, दस उद्देसणकाला, दस समुद्देसणकाला,
  मंखेजाइं पयसयसहस्साइं
- अन्तकृद्दशाः—(अंतगडदशा) अंतगडदसासु णं अंतगडाणं नगराइं, उज्ञाण-चेइअ-वणखंड-राया-अम्मापिय-समोसरण-धम्मायरिअ-धम्मकहा, इहलोइअ-परलोइअइबिइबिसेसा, भोगपरिचाया, पवजाओ, सुअपरिगगहा, तवोवहाणाइं, पिडमाओ बहुविहाओ, खमा, अज्ञवं, मह्वं, सोअं च सचसिहअं, सत्तरसिवहो संजमो, उत्तमं च बंगं, अकिंचणया, तवो, किरियाओ, सिमइगुत्तीओ चेव, तह अप्पमाय-जोगो, सज्झायज्झाणेण य उत्तमाणं दोण्हं पि लक्खणाइं, पत्ताण य संजमं, जिअपरीसहाणं, चउविवहकम्मक्खयम्मि जह केवलस्स लंभो, परियाओ जित्तओ य जह पालिओ मुणीहिं, पायोवगओ य जिहं, जित्तयाणि भत्ताणि छेअइत्ता अंतगडो मुणिवरो, तमरयोध-विमुक्को, मुक्खसुहमणंतरं च पत्ता एए, अने य एवमाइत्थ वित्थरेण पह्नवेइ. × × × × × अहमे अंगे एगे, सुअवखंधे, दस अज्झयणा, सत्तवग्गा, दस उद्देशणकाला, दस समुद्देसणकाला, संखेजाइं प्यसहस्साइं.
- अनुत्तरोपपातिकदशाः—अणुत्तरोववाइअदसासु णं अणुत्तरोववाइआणं नगराइं, उज्जाणाइं, चेइआइं, वणखंडा, रायाणो, अम्मापियरो, समोसरणाइं, धम्मायरिआ, धम्मकहाओ, इहलोग-परलोअइङ्गिविसेसा, भोगपरिचाया, पवजाओ, सुअपरिग्गहा, तवोवहाणाइं, परियागो, पिडमाओ संलेहणाओ, भत्त-पाणपचक्खाणाईं, पावोवगमणाईं, अणुत्तरोववाओ, सुकुलपचाया, पुणो बोहिलाहो अंतिकिरियाओ आघविजांति × × × × वनमें अंगे एगे सुअक्खंधे, दस अज्झयणा, तिण्णि धग्गा, दस उद्देसणकाला, दस समुद्देसणकाला, संखेळाईं पयस्यसहस्साईं.
- प्रश्नव्याकरणः—पण्हावागरणेसु अद्भुत्तरं पितणसयं, अद्भुत्तरं अपितणसयं, अद्भुत्तरं पितणपितणसयं, विज्ञाइसया, नाग-सुवन्नेहिं सिद्धं दिव्वा संवाया आधिकांति. विम्हयकराणं, अइसयमइअकालदमसमितित्थकरुत्तमस्स ठिइकरणकारणाणं, दुरिहगमदुर्वगाहस्स सव्वसव्वण्णुसम्मअस्स, अयुहजणवीहकरस्स, पच्चस्वपश्चयकराणं पण्हाणं विविहगुणमहत्था जिणवरप्पणीआ आधिकांति. × × × × दसमे अंगे एगे सुअक्खंधे, पणयालीसं उद्देसणकाला, पणयालीसं समुद्देसणकाला, संखेळाणि पयसहस्साणि.
- विपाकश्रुतः—विवागसुए णं सुक्कड—दुक्कडाणं कम्माणं फलविवागे आधिविज्ञंति, से समासओ दुविहे पण्णते, तं जहा; दुहविवागे सुहविवागे चैव. तत्य णं दस दुहविवागणि, दस सुहविवागणि; से किं तं दुहविवागाणि?, दुहविवागेसु णं दुहविवागाणं नगराई, उज्ञाणाई, चेद्आई, वण्यंडा, रायाणो, अम्मापियरो, समोसरणाई, धम्मायरिआ, धम्मकहाओ, नगरगमणाई संसारपवंधे, दुहपरंपराओ य आधिवज्ञंति सेत्तं दुहिववागाणि. से किं तं सुहविवागाणि?, सुहविवागेसु णं सुहविवागाणं नगराई, उज्ञाणाई,चेद्धाई,वण्यंडा, रायाणो, अम्मापियरो, समोसरणाई, धम्मायरिआ, धम्मकहाओ, इहलोअ-परलोअइङ्गिविसेसा, भोगपरिचाया, पञ्चजाओ, सुअपरिग्गहा, तवोवहाणाई, परियागा, पिंकमाओ, संलेहणाओ, भत्तपाणपच्चव्याणाई, पावोवगमणाई, देवलोगगमणाई, सुकुलपचाया, पुण वोहिलाहो अंतिकिरियाओ आधिवज्ञंति. × × × × × × एक्कारसमे अंगे वीसं अञ्झयणा, वीसं उद्देसणकाला, वीसं समुद्देसणकाला, संखेज्ञाई पथसयसहस्साई.
- दृष्टिनादः—दिदिवाए णं सन्वभावपरूवणया आघविजांति, से समासओ पंचिवहे पणते, तं जहाः, परिक्रमां, सत्तादं, पुष्वगयं, अणुओगो, चूलिआः समनायांग सूत्र-(क॰ आ॰) पृ--१६७ थी १९७. अनु॰
- : ** पूर्वोक्तविषयः-पदपरिमाणादि कालवशतो न्यूनमिदानीतनसूत्रेषु इति धृद्धाः.
  - 9. 'समवायांग'सूत्रगत द्वादशांगीनो परिचय संक्षेपीने अहीं आ प्रमाणे उद्धृत करेलो छे:---
- आचारांगः—आचारांगमां प्ररूपेटा विषयो नीचे प्रमाणे छे:—श्रमणनिर्प्रथोनो सुप्रशस्त आचार, गोचर (भिक्षा ठेवानो विधि) विनय. वैनयिक, कायोत्सर्गादिस्थान, विहारभूम्यादिमां गमन, चंक्रमण एटले शरीरनो श्रम दूर करवा उपाश्रयांतरमां गमन, आहारादि पदार्थोतुं भाष, साध्या-यादिमां नियोग, भाषासमिति, गुप्ति, श्रया, उपि।भक्त, पान, उद्गमादि (उद्गम, उत्पाद अने एषणा) दोषोनी विशुद्धि, शुद्धाशुद्धप्रहण, व्रत, नियम, तप अने उपधान. प्रथम (आचारांग) अंगमां वे श्रुतस्कंध, पचीश अध्ययन, पंचाशी उद्देशनकाल, पंचाशी समुद्देशनकाल तथा अटार हजार पदो छे.
- सूत्रकृतः—'सूत्रकृतांग' (सूअगडांग) मां प्ररूपेला विषयो नीचे प्रमाणे छेः—खिखांत, परिसदांत, ख अने परिसदांत, जीव, अजीव, जीवाजीव, लोक अलोक, लोकालोक, जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा,वंध अने मोक्ष सुधीना पदार्थों, इतर दर्शनथी मोहित, संदिग्ध नवा दीक्षितनी बुद्धिनी शुद्धिमाटे एकसो एंशी कियावादिना मत, चोराशी अकियावादिना मत, सडसठ अक्षानवादिना मत, बत्रोश विनयवादिना

१६. अर्हतां नमस्करणीयत्वात् , सिद्धवत् . नमस्कुर्वन्ति च श्रुतमर्हन्तः 'नमस्तीर्थाय' इति भणनात् . तीर्थं च श्रुतं संसारसागरोत्तरणाऽ-साधारणकारणत्वात् ,

१६. अने 'तीर्थने नमस्कार हो' एप्रमाणे कहेवाथी अर्हतो श्रुतने नमस्कार करे छे. संसारसागरने तस्वामां मुख्य कारण होवाथी श्रुत ए तीर्थ छे अने तीर्थस्य श्रुतनो आधारभूत होवाथी ज संघ, तीर्थ शब्दवडे वाच्य छे.

शतने अश्तोनी नमस्कार. शत पण तीर्थः

- मत ए कुलमळीने त्रणसोने त्रेसठ अन्यदृष्टिना मतनो परिक्षेप करीने खसमय स्थापन. सूत्रकृतांग सूत्रमां चीजा अंगमां चे श्रुतस्कंध छे, त्रेनीश अध्ययन छे, तेत्रीश उदेशनकाल, तेत्रीश समुद्देशनकाल अने छत्रीश हजार पदो छे.
- स्थानांगः—'स्थानांग' सूत्रमां निरूपेला विषयो आ प्रमाणे छेः—स्त्रसमयनुं, परसमयनुं अने खपरसमयनुं स्थापन, जीवनुं, अजीवनुं, जीवाजीवनुं, स्रोकनुं, अलोकनुं अने स्थापन श्रीजा (स्थानांग) अंगमां पांच श्रुतस्कंघ, दश अध्ययन, एकवीश उद्देशनकाल, एकवीश समुद्देशनकाल अने बहोंतर हजार पदो छे.
- समबायांगः—'समवायांग'मां कहेला विषयो नीचे प्रमाणे छेः—खिरिद्धांत, परिसद्धांत, खपरिसिद्धांत अने एकादिक केटला पदार्थोतुं एकोत्तरिक परिवृद्धिपूर्विक प्रतिपादन अर्थात् प्रथम एकसंख्यक पदार्थोतुं निरूपण पछी द्विसंख्यक पदार्थोतुं, एम कमपूर्विक प्रतिपादन अने द्वादशांग गणिपिटकना
  पर्यवोतुं प्रतिपादन चतुर्थ (समवाय) अंगमां एक अध्ययन, एक श्रुतस्कंध, एक उद्देशनकाल, एक समुद्देशनकाल, अने एकलाख अने
  सुमाठीस हजार पदो छे.
- द्धाख्याप्रकृतिः (भगवती)—'भगवतीसूत्र'मां निरूपेला विषयो नीचे प्रमाणे छेः—खसमय, परसमय, खपरसमय जीव, अजीव, जीवाजीव, लोक, अलोक, लोकालोक, जुदा जुदा प्रकारना देव, राजा राजर्षि अने अनेक प्रकारे संदिग्ध पुरुषोए पूछेला प्रश्नोना श्रीजिने विस्तारपूर्वक कहेला उत्तरो, जे उत्तरो, द्रव्य, गुण, क्षेत्र काल, पर्यव, प्रदेश अने परिणामना अनुगम, निक्षेपण, नय, प्रमाण अने विविध तथा सुनिपुण उपकमपूर्वक यथास्ति भावना प्रतिपादक छे, लोक अने अलोक जेनाथी प्रकाशित छे, जेओ विशाल संसार समुद्रथी तारवामां समर्थ छे, इन्द्रपूजित छे; भव्यलोकोना हृदयना अभिनंदक छे, अंधकाररूप मेलना नाशक छे, सुष्ठु दृष्ट छे, दीपभूत छे, ईहा, मित अने बुद्धिना वर्धक छे, जेनी संख्या बराबर छत्रीश हजार छे, अने जे उत्तरोना उपनिवंधनथी बहुप्रकारना श्रुतायों शिष्यहितार्थ गुण हस्तरूप छे. पंचम अंग (भगवतीसूत्र) मां एक श्रुतस्कंध, साधिक सो अध्ययन, दश हजार उद्देशक, दश हजार समुद्देशक, छत्रीश हजारा प्रश्न अने चोराशी हजार पदो छे.
- शताधर्मकथाः—'ज्ञाताधर्मकथासूत्र'मां निरूपेला विषयो आ प्रमाणे छेः—उदाहरणभूत पुरुषोना नगरो, उद्यानो, चैत्यो, वनखंडो, राजाओ, मातापित समवसरणो, धर्माचार्यो, धर्मकथाओ, ऐहलीकिंक अने पारलीकिक ऋदिविशेषो भोगपरिलाणो प्रवज्याओ, श्रुतपरिप्रहो, तपो, उपधानो, पर्यायो, संलेखना, भंक्त प्रलाख्यानो, पादपोपगमनो, देवलोकगमनो, सुकुलमां प्रलवतारो, बोधिलामो अने अंतिकयाओ. छहा (ज्ञातार्मकथा) अंगमां बेश्रुतस्कंधो अने ओगणत्रीस अध्ययनो छे. ते अध्ययनो वे प्रकारना आप्रमाणे कह्याछेः—चरित्र अने कित्पत. धर्मकथाना दश वर्गो छेः तेमां एक एक धर्मकथामां पांचसो पांचसो आख्यायिकाओ छे; एक आख्यायिकामां पांचसो पांचसो उपाख्यायिकाओ छे; एक एक उपाख्यायिक कामां पांचसो पांचसो आख्यायिकाओ छे अने एप्रमाणे ज सपूर्वापर (बधी मळीने) साडात्रण कोड आख्यायिका थाय छे एम कर्षु छे. ओगणत्रीश उद्देशन काल छे, ओगणत्रीश समुद्देशन काल छे अने संख्याता लाख पदो छे अर्थात् पांच लाख अने छोंतर हजार पदो छे.
- उपासकद्शाः—'उपासकद्शांग' सूत्रमां कहेला विषयो नीचे प्रमाणे छे:—उपासकोना (श्रावकोना) नगरो, उद्यानो, चैत्यो, वनखंडो, राजाओ मातापिताओ, समवसरणो, धर्माचार्यो, इहलोकना अने परलोकना ऋदिविशेषो तथा श्रावकोना शीलवतो, विरमणो, गुणवतो, प्रत्याख्यानो पौषधोपवासो, श्रुतपरिग्रहो, तपो, उपधानो, प्रतिमाओ, उपसर्गो, संलेखना, भक्तप्रत्याख्यानो, पादपोपगमनो, देवलोकगमनो, सुकुलमां जन्मो, बोधिलान अने अंतिकिया. सातमा (उपासकद्शा) अंगमां एक श्रुतस्कंध, दश अध्ययन, दश उद्देशनकाल, दश समुद्देशनकाल अने संख्याता लाख पदो अर्थात् अग्यार लाख अने वावन हजार पदो छे.
- अंतक्तर्शाः—'अंतगडदशांग' सूत्रमां निरूपेला विषयो आ प्रमाणे छेः—अंतकृत् (तीर्थंकरादि) पुरुषना नगरो, उद्यानो, चैलो, वनसंडो, राजाओ, मातापिता, समवसरणो, धर्माचार्यो, धर्मकथाओ, आ लोकनी अने परलोकनी ऋदि, भोगपरिलागो, प्रव्रज्याओ, श्रुतपरिम्रहो, तपो, उपधानो बहुविध-प्रतिमाओ, क्षमा, आर्जव, मार्दव, सत्यसहित शोच, सत्तर प्रकारनो संयम, उत्तम ब्रह्मचर्य, अकिंचनता, तप, कियाओ, सिमितिओ, गुप्तिओ, अप्रमादयोग, उत्तम खाध्याय अने ध्याननुं सहूप, उत्तम संयमने प्राप्त अने जितपरीषह पुरुषोने चार प्रकारना कर्मनो क्षय थया पछी थएलो केवल झाननो लाभ, मुनिओए पाळेलो जेटलो पर्याय, पादपोपगत पवित्र मुनिवर जेटला भक्तोने (भोजनोने) बीतावीने ज्यां अंतकृत थया ते, अने बीजा मुनिओ, जेओ मुक्तिसुलने पाम्या छे. ते इलादि आठमा (अंतगडदशा) अंगमां एक श्रुतस्कंध, दश्च अध्ययनो, सात वर्गो, दश उद्देशनकाल, दश समुदेशनकाल, अने संख्याता लाख पदो अर्थात् वेवीश लाख अने चार हजार पदो छे.
- भद्वसरोपपातिकः—'अनुत्तरोपपातिक' सूत्रमां नीचे प्रमाणे विषयो निरूपेला छेः—अनुत्तरोपपातिकोना नगरो, उद्यानो, चैलो, वनखंडो, राजाओ, मातापिताओ, समवसरणो, धर्माचार्यो, धर्मकथाओ, आ लोकना अने परलोकना ऋदिविशेषो, भोगपित्यागो, प्रत्रज्याओ, श्रुतपरिप्रहो, तपो, उपधानो, पर्याय, प्रतिमा, संलेखना, भक्तपानप्रलाख्यानो, पादपोपगमनो, सुकुलावतारो, बोधिलाभो अने अंतिक्रयाओ नवमा (अनुत्तरोपपातिक) अंगमां एक श्रुतस्कंध, दश अध्ययन, त्रण वर्ग, दश उद्देशनकाल अने दश समुद्देशनकाल तथा संख्याता लाख अर्थात् छेताळीश लाख अने आठ हजार पदो छे.
- प्रश्नव्याकरणः—'प्रश्नव्याकरण'मां दर्शावेल विषय नीचे प्रमाणे छे:-एकसो आठ प्रश्नो, एकसो आठ प्रश्नो, एकसो आठ प्रश्नाप्रश्नो, विद्याना अतिशयो अने नागकुमारनी अने सुवर्ण कुमारनी साथे थएला दिव्य संवादो. × × × × दशम (प्रश्नव्याकरण) अंगमां एक श्रुतस्कंध, पीस्ताळीश उद्देशनकाल, पीस्ताळीश समुद्देशनकाल. अने संख्याता लाख अथीत् बाणुं लाख अने सोळ हजार पदो छे.

१७: तदाधारत्वेनैव च संघस्य तीर्थशब्दाभिधयत्वात्. तथा सिद्धानिप मङ्गळार्थमर्हन्तो नमस्कुर्वन्त्येव. ''काऊण नमोकारं सिद्धाणम-भिग्गहं तु सो गिण्हे'' इतिवचनादिति.

सिंडीने अईसनी नमस्कारः १७. तथा मंगलने माटे अईतो सिद्धोने पण नमस्कार करे छे ज; कारण के ''अभिष्यह तो सिद्धोने नमस्कार करीने ते—अईत्-प्रहण करें' एउं वचन छे.

विपाकश्रुतः—विपाकश्रुतमां नीचे प्रमाणे विषयो वर्णवेला छेः—मुकृतकर्मोनो अने दुष्कृत कर्मोनो फलविपाक. ते फलविपाक संक्षेपयी वे प्रकारनो कहारो छे. ते आप्रमाणेः-दुःखविपाक अने सुखविपाक, तेमां दश दुःखविपाक अने दश सुखविपाक छे. दुःखविपाकमां दुःखविपाकवाळोना नगरो, उद्यानो, चैल्यो, मातापिता, समोसरणो, धर्मावार्यो, धर्मकथा, नगरगमनो, संसारप्रबंध अने दुःखपरंपरा. सुखविपाकमां सुखविपाकवाळोना नगरो, उद्यानो, चैल्यो, वनखंडो, राजाओ, मातापिताओ, समोवसरणो, धर्मावार्यो, धर्मकथा, आ लोकना अने परलोकना ऋद्विविशेषो, भोतपरिलागो, प्रवच्याओ, श्रुतपरिमहो, तपो, उपधानो, पर्यायो, प्रतिमाओ, संलेखनाओ, भक्तप्रलाख्याको, पादपोपगमनो, देवलोकगमनो, सुकुलावतारो, बोधिलाम अने अंतिकयाओ. अग्यारमा (विपाकश्रुत) अंगमां वीश अध्ययन, वीश सहेशनकाल, वीश समुदेशनकाल अने संख्याता लाख अर्थात् एक कोड, चोराशी लाख अने बत्रीश हजार पदो छे.

दृष्टिवादः---दृष्टिवादमां सर्वे पदार्थोनी प्ररूपणा छे. ते दृष्टिवाद आ प्रमाणें पांच प्रकारनो छे:-परिकर्म, सूत्र, पूर्वगत, (पूर्व) अनुयोग अने चूलिका. समवायांग सूत्र (क॰ आ॰) पृ-१६७ थी १९७.--अनु॰

- ु* पूर्वोक्तविषय अने पदपरिमाणादि अत्यारना उपलब्धसूत्रोमां काळवशथी घटीगयानुं रुद्धो कहे छे.
- ९. आ अर्थ 'विशेषावस्यकसूत्र'मां ३२९० मी गाथानी टीकामां छे.
- १. प्र•छायाः—कृला नमस्कारं सिद्धानामभिष्रहं तु स गृहीयात्. २. "सिद्धाणं नमोकारं काऊणमभिग्यहं तु सो गिण्हे"-विशेषावस्यकसूत्रे ३२९० गाबाटीकायाम्.-अनु०

शतक १.-प्रश्नोत्थान.

गुरुपर्वक्रमसंबंध.—सुधर्मोध जंबूने संबंधमंथ कद्यानी प्रतिति ही ?.—सुधर्मोखामी अने जंबूस्वामी.—राजगृह.—राजगृहविशेष वर्णन.—चेत्य.—श्रेणिक.—विछणा.—
महावीर.—महावीरवर्णक.—समवसरणवर्णक.—समानिर्गम.—धर्मकथा.—समाविसर्जन.—गौतमस्वामी.—प्रश्लीत्यान.

- १. एवं तावत् प्रथमशतोद्देशकाभिधेयार्थलेशः प्राग् दर्शितः, ततश्च 'यथोद्देशं निर्देशः' इति न्यायमाश्रित्यादितः प्रथमोद्देशकार्ध-प्रपञ्चो वाच्यः, तत्य च गुरुपवक्रमलक्षणं संबन्धमुपदर्शयन् भगवान् सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामिनमाश्रित्येदमाहः—'ते-णं काले-णं, ते-णं समए-णं' इत्यादि.
- १. ए प्रमाणे प्रथम शतकना उद्देशकोनो थोडो वाच्यार्थ पहेलां दर्शाव्यो त्यार बाद-हवे-'जेबो उद्देश तेबो निर्देश-जे कमप्रमाणे पदार्थी उद्देशाया-शरुआतमां कहेवाया-होय, ते कमप्रमाणे तेतुं निर्देशन-व्याख्यान-करबुं जोइए' ए न्यायने अवलंबी शरुआतथी-सौथी पहेलां-पहेला उद्देशकना अर्थनो विस्तार कहेवो जोइए. तेथी प्रथम उद्देशकार्थने कहेवा माटे ते पहेला उद्देशकनो गुरुपर्वकमलक्षणसंबंध दर्शावतां भगवान् सुधर्म-स्वामी जंब्स्लामी प्रत्ये आ-'ते काले, ते समये' इत्यादि कहे छे:-

गुरुपर्वक्रम-संबंध.

ते-णं काले-णं, ते-णं समए-णं रायेगिहे णामं णयरे होत्था-वण्णओ. ते काले, ते समये रीजगृह नामनुं नगर हतुं. वर्णक. ते राजगृह तस्स णं रायगिहस्स णयरस्स बहिया उत्तर-पुरिथमे दिसीमाए गुण- नगरनी बहार उत्तर अने पूर्वना दिग्भागमां-ईशानकोणमां-गुणसिलक- सिलए नामं चेइए होत्था. सोणिए राया- चिल्लणा देवी. नामनुं चैत्य-व्यंतरायतन-हतुं. श्रेणिक राजा अने चिल्लणादेवी राणी हतां.

Jain Education International

^{9.} मूलच्छायाः—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये (तेन कालेन, तेन समयेन) राजगृहं नाम नगरमभनत्. वर्णकः. तस्य राजगृहस्य नगरस्य बहिक्तर-पौरस्त्ये दिग्भागे गुणसिलकं नाम नैत्यमभनत्. श्रेणिको राजा. निल्लणा देवी. २. अतीताद्धायां क्षितिप्रतिष्ठितं पुरम्. जितरात्रू राजा तत् क्षीणवास्तुकं मत्वा वास्तुपाठकैर-न्यनगरस्थानं विलोकयति स्म. चनकक्षेत्रमेकं पुष्पितं (फलितम्) हष्ट्वा तत्र चनकपुरं स्थापितम्, कालेन तद्यि क्षीणं मत्वाऽरण्येऽन्याजय्यं वृषभं हष्ट्वा तत्र क्षणभपुरं निवेशितम्. कालेन तस्मित्रपि क्षीणे कुशस्तम्नं हष्ट्वा कुशाप्रपुरं कृतम्. तस्मिन् पुनः पुनरिवता ज्वलिते सति प्रसेनजित्रपेण राजगृहं स्थापितम्. न आवश्यकनिर्युक्तसम्वृणेण १ अपेन अपेन श्रेण पाटलातकस्थाने पाटलीपुरं स्थापितम्. तत्र उदायिमरणेन नविभनंन्दे राज्यं कृतम्. नवमे नन्दे राज्यं कुर्वति कल्पकमिश्चवंशप्रसूतः शकटालो सन्त्री, तस्य द्वी पुत्री—स्थूलभद्रः, सिरीयकश्चः यक्षायाः सप्तपुत्रयः, पण्डितवरक्षिकपटेन शकटाले विपन्ने नन्देन दीयमानाममात्यमुद्रां नेन्छित स्म स्थूलभद्रः, स्व वैराग्यात् संभूतयतिपार्थे प्रत्रिताः पूर्वं कोशागृहे द्वादशवर्षा स्थितोऽपि स भगवांस्तयाऽक्षोभ्यो जातः. शिक्षां प्रति योगाः संगृहीताः स्थूलभद्रस्तिमा-अवस्थकनिर्युक्तयवन्त्राः.

^{9.} भूतकाळे क्षितिप्रतिष्ठित पुर हतुं. जितशतुराजाए ते पुरने सीणवास्तुक मानी वास्तुपाठकोनी—वास्तुशाखिओनी सहायतावढे बीजुं नगर-स्थान अवलोक्युं.—बीजे स्थळे नगर स्थापवा विचार्युं. पुष्प अने फलवाळुं एक चनकक्षेत्र जोइ ते स्थळे चनकपुर स्थाप्युं. काले करी तेने पण क्षीण मानी अरण्यमां अन्यथी अजय्य वृषभ—बळद-ने जोइ त्यां ऋषभपुर स्थाप्युं. कालकमे ते पण क्षीण धयुं. त्यारबाद कुश-डाभना गुल्मने जोइ कुशाप्रपुर स्थाप्युं. ते पण वारंवार अग्निथी बळी गया पछी प्रसेनजितराजाए 'राजगृह' नगर स्थाप्युं. -आवश्यकिर्युक्तव्यवचूर्णि.

२. श्रेणिक राजा प्रसेनजितनो पुत्र इतो. तेना मरण पछी कोणिक नामना पुत्रे चंपानगरीने पोतानी राजधानी करी. कोणिकनुं अवसान ययाबाद तेना पुत्र उदायितृषे पाटलात्तरने स्थाने पाटलीपुर स्थाप्युं. उदायिराजाना मरण पछी तेमां नवनंदीए राज्य कर्युं. नवमी नंद राज्य करतो इतो त्यारे कल्पकमंत्रिना वंशमां उत्पन्न थयेल शकटाल नामनो मंत्री इतो. तेने स्थूलभद्र अने सिरीयक नामना वे पुत्रो अने यक्षादि—यक्षा, यक्षदत्ता, भूता,

२. अथ कथिमदमवसीयते-यदुत सुधर्मस्वामी जैम्बूस्वामिनमभिसंबन्धप्रन्थमुक्तवान् ? इति. उच्यते-सुधर्मस्वामिवाचनाया एवानुवृत्तत्वात्, आह चः-''तिरैथं च सुहम्माओ निरवचा गणहरै। सेसा" सुधर्मस्वामिनश्च जम्बूस्वाम्येव प्रधानः शिष्यः, अतस्तमाश्रित्येयं वाचना प्रवृत्तेति.

भूतदत्ता, सेणा, वेणा अने रेणा ए सात पुत्रीओ हती. पंडित वररुचिना कपटथी ज्यारे शकटालमंत्रिनुं अवसान थयुं त्यारे नंदवडे देवामां आवेली अमालामुद्राने स्थूलमद्रे न इच्छी; ते स्थूलमद्रे वैराग्यथी संभूतयितपासे प्रवज्या लिधी. प्रवज्या लीधा पूर्वे ते स्थूलमद्र कोशा नामनी वेश्याने त्यां बार वरस रह्या हता; तो पण तेवडे ते अक्षोभ्य थया. स्थूलमद्रस्वामिए शिक्षा प्रति योगो संप्रह्या हता.—आवश्यकनिर्युक्तिनी अवचूर्णि.

- ३. आ समये 'विशाला' नामनी नगरी घणी ज प्रसिद्ध हती. ते नगरीनो राजा 'चेटक' पण सुप्रसिद्ध ज हतो. राजा चेटकने सात पुत्रीओ हती. ते साते उत्तमोत्तम लक्षणोथी विभूषित अने जिनेश्वर भगवाने कहेल तत्त्वोमां निपुण हती. तेम ज घर्ममां पण पूर्णश्रद्धा राखती हती. ते कन्या- ओने दरेक प्रकारनी शिक्षा मळेली हती. आ सात कन्याओमां पहेली पांचनां नाम आ प्रमाणे हताः— १ प्रभावती, २ शिवा, ३ मृगावती ४ ज्येष्ठा अने पद्मावती. आ सिवाय वे सौथी न्हानी कन्याओ हती. जेओनुं नाम 'सुज्येष्ठा' अने चिल्लणा हतुं;'' इल्लादि.—शाणीसुलसा, प्र० ६, पा० २८.
- 9. "समणस्स णं भगवओ महावीरस्स कासवगुत्तस्स अज्ञसुहम्मे घेरे अंतेवासी अग्गिवेसायणगुत्ते"-अष्टमक्षणे कल्पसूत्रमूले. "श्रमणस्य भगवती महावीरस्य काश्यपगोत्रस्य आर्यस्थमां स्थविरः शिष्योऽग्निवेश्यायनगोत्रः श्रीवीरपट्टे श्रीसुधर्मस्यामी पश्चमो गणधरः, तत्स्वरूपं चेदमः—कुल्लागसिवेशे धिम्मलवित्रस्य भार्यो भिद्दला. तयोः सुतश्चतुर्दशविद्यापात्रं पश्चाशद्वर्षान्ते प्रवित्तः, त्रिंशद्वर्षाणि वीरसेवा, वीरनिर्वाणाद् द्वादशवर्षान्ते—जन्मतो द्विनविवर्षान्ते च केवलम्, ततोऽश्चे वर्षाणि केवलित्वं परिपाल्य शतवर्षायुर्जम्बूस्वामिनं स्वपदे संस्थाप्य शिवं गतः."-अष्टमक्षणे कल्पसूत्रटीकायाम्.
- २. "थेरस्स णं अज्ञ सहस्मस्स अग्निवेसायणगुत्तस्स अज्ञ जंबुनामे थेरे अंतेवासी कासवगुते."—अष्टमक्षणे कल्पसूत्रमूले. "स्थितरस्य आर्येस्थर्मणो- इतिवेदयायनगोत्रस्य आर्थे अम्बूनामा स्थावेरः शिष्यः कादयपगोत्रः, श्रीजम्बून्सामिस्तरुणं चेदमः—राजग्रहे ऋषभ-धारिण्योः पुत्रः पद्यस्य गां स्युतो जम्बूनामा श्रीसुधर्मस्वामिसमीपे धर्मश्रवणपुरस्सरं प्रतिपत्रशील-सम्यक्तवोऽपि पित्रोईडाग्रह्वशादधी कन्याः परिणीतः, परं तासां सस्नेहामिर्वागिनं व्यामोहितः. यतः—सम्यक्तव-शिल्हाम्बाग्यां भवाध्यसीर्यते सुखम्, ते द्यानो मुनिर्जम् स्त्रोनदीष्ठ कयं युवेत्?. ततो रात्रौ ताः प्रतिवोधयंश्वीयां मागतं चतुं:शतनवनवित्योरपरिकरितं प्रभवमपि प्रावोधयतः, ततः प्रातः पत्रशत्यारक-तज्ञनक-जननी-स्वजनक-जननीमः सह स्वयं पत्रशत्य सम्यव्यातितमो नवनवित्यनेकक्षेदीः परिलाज्य प्रत्रजितः, कमात् केवली मृत्वा षोडश वर्षाणि गृहस्थत्वे, विश्वतिरुखाद्यस्यो, चतुश्रवारिशत् केवलिते—अशीतिवर्षाण सर्वायः परिणाल्य श्रीप्रमवं स्वपदे संस्थाप्य सिद्धि गतः अत्र कविः—जम्बूसमस्तलगरक्षो न भूतो न भविष्यति, शिवाध्ववाहकान् साधून् चौरानिप वकार यः प्रभवोऽपि प्रमुर्जीवाचौर्येण हरता धनम्, लेभेदनर्पाचौर्येहरं रलत्रितयमद्भतम्, तत्र, वारसवासिहं गोअमु विद्धो वीराओ वीसिह सुद्धमो, चउसिहए जंबू बुच्छित्रा तत्य दस ठाणाः "मण-परमोहि-पुलाए आहारग-खवग-उवसम-कप्पो, संजमतिअ-केवलि-विज्ञणा य जम्बुम्मि वृच्छिणणाः"-विशेषावश्यक्रम्तस्य, गाथा २५७३. 'मण'ति मनःपर्यायज्ञानम् 'परमोहि'ति परमावधियस्मित्रुत्यत्रेऽन्तर्महूर्तान्तः केवलोत्यादिः 'पुलाकलिध्वर्या चक्रवर्तिसेन्यमपि चूर्णाकर्तु प्रमुः स्यात् 'आहारग'ति आहारकशरीरलिध्यः 'खवग'ति क्षपकश्रेणःः 'उवसम'ति उपशमश्रेणःः 'कृष्य-विश्वर्यामम् स्वयंत्रेत्र पेति प्राप्य शिवश्रीनांन्यमिच्छति.—अष्टमक्षणे कल्पसूत्रदीकायाम्. ३. प्रव्छायाः—तीर्थं च सुपर्यणो निरपत्या गणधराः शेषाः इयं च—आवश्यकनिर्युक्ते गणधरप्रकरणेः
- १. भगवता भद्रवाहुस्वामिना निजावश्यकिनिर्युक्ती गणधरवृत्तमेवं निर्दिष्टमः—तं दिव्बदेवघोसं सोऊणं माहंँणा तिहं तुद्वा, अहो ! जिलएण जदं देवा किर आगया इहवं. १ इकारस वि गणहरा सक्वे उन्नयविसालकुलवंसा, पावाए मिज्जमाइ समोसदा जनवाडिमा. २ पटिमित्य इन्दमूई बीए पुण होइ अग्निमूइ ति, तहए य वाउमूई तओ विअते सुहम्मे य. ३ मंडिय मोरियपुते अकंपिए चेव अयलभाया य, मेअज्जे अ पमासे गणहरा हुंति बीरस्स. ४ जं कारण निक्समणं युच्छं एएसि आणुपुव्बीए, तित्थं च सुहम्माओ निरवचा गणहरा सेसा. ५ जीवे कम्मे तज्जीव भूभ तारिस य संधमुक्खे य देवा नेरह्या वा पुत्रे परलोयनिव्वाणे. ६ पंचण्हं पंचसया अद्भुद्धसया य हुंति दुण्ह गणा, दुण्हं तु जुयलआणं तिसओ तिसओ हवइ गच्छो. ७ सोऊण कीरमाणि महिमं देवेहिं जिणवरिन्दस्स, अह एइ अहम्माणी अमिरसओ इन्दमूहत्ति. ८ मूतूणं ममं लोगो किं धावइ एस तस्स पामूले, अन्नो वि जाणइ मए ठिअम्मि कत्तुचियं एयं १. ९ विज्ञ वमुक्खजणो देवा कह पेण विम्हयं नीया १, वंदित संधुणंति य जेणं सव्वन्नुयुद्धीए. १० अहदा जारिसओ चिय सो नाणी तारिसा सुरा ते वि, अणुसरिसो संजोगो गामनडाणं च मुक्खाणं. ११ काउं हयप्पयावं पुरओ देवाण दाणवाणं च, नासेहं नीसेसं खणेण सव्वन्नुवायं से. १२ इअ वुतूणं पत्तो दहुं तेलुक्षपरिनुडं वीरं, चउतीसाइसयनिहं ससंकिओ चिट्ठिओ पुरओ. १३ आमदो य जिणेणं जाइ—जरा—मरणविष्यमुक्केणं, नामेण य गुत्तेण सव्वनु—सव्वदरिसिणा. १४ हे इंदभूइ ! गोयम ! सागयमुक्ते जिणेण चितेइ, नामं पि मे वियाणइ अहवा को मं न याणेइ १. १५ जइ वा हिययगयं मे संसयं मिन्न अहव छिदिजा, ता हुज विम्हओ मे इय चिंतती पुणो भणिओ. १६

इन्द्रभूतिः—िकं मन्ने अत्थि जीवो उयाहु नित्थित्त संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. १७ भित्रभूतिः—िकं मन्ने अिथ कम्मं उयाहु नित्थि ति संसयो तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. २५ वायुभूतिः—तज्जीवतस्सरीरं संसओ न वि य पुच्छसे किंचि, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ३९ व्यक्तः—िकं मन्ने जारिसो इह मनिम्म सो तारिसो परमन्ने वि, वेयपयाण य अत्थं याणासि तेसिमो अत्थो. ३५ सिप्नांः—िकं मन्ने वंध-मोन्खा संति न संति ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ३६ मिथिपुनः—िकं मन्ने वंध-मोन्खा संति न संति ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ४३ मीथिपुनः—िकं मन्ने अत्थि देवा उयाहु नित्थि ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ४० अकम्पितः—िकं मन्ने नेरइया अत्थि नित्थि ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ५९ अचलस्राताः—िकं मन्ने पुण्ण—पावा अत्थि नित्थित्ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ५५ मेतार्यः—िकं मन्ने परलोओ अत्थि नित्थित्ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ५५ मेतार्यः—िकं मन्ने परलोओ अत्थि नित्यित्ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ५५ प्रभासः—िकं मन्ने निव्याणं अत्थि नित्यित्ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ५५ प्रभासः—िकं मन्ने निव्याणं अत्थि नित्या ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ५५ प्रभासः—िकं मन्ने निव्याणं अत्थि नित्या ति संसओ तुज्झं, वेयपयाण य अत्थं न याणासि तेसिमो अत्थो. ६३

तथा पष्ठाङ्गे उपोद्धात एवं दृश्यते, यथा किल मुधर्मस्वामिनं प्रति जम्बूनामा प्राहः—"जैइ णं भंते ! पंचमस्त अंगस्त विआहपण्णत्तीए समणेणं भगवया महावीरेणं अयमट्ठे पण्णत्ते, छ्रहस्त णं भंते ! के अहे पण्णत्ते ?" ति. तत एविमहाऽपि सुधर्मेव जम्बूनामानं प्रति उपोद्धातमवस्यमभिहितवानित्यवसीयत इति. अयं च उपोद्धातप्रनथो मूलटीकाकृता समस्तशास्त्रमाश्रित्य व्याख्यातोऽप्यस्माभिः प्रथमोदेशक-माश्रित्य व्याख्यायते, प्रतिशतं प्रत्युदेशकमुपोद्धातस्यह शास्त्रेऽनेकधाऽभिधानादिति. अयं च प्राग् व्याख्यातो नमस्कारादिको प्रन्थो वृत्तिकृता न व्याख्यातः कृतोऽपि कारणादिति.

२. शंका:-हुवे, आ केवी रीते निश्चित थइ शके के श्रीसुर्धर्मस्वामिए जंबै्स्वामि प्रति [गुरुपरंपरास्वरूप] संबन्धप्रंथ कह्यो छे ? समा०-कहिए छीएः सुधर्म-

सुवर्गाय भेष कहा ?

मगहा गुन्वरगामे जाया तिन्नेव गोयमसगुत्ता, कुल्लागलंनिवेसे जाओ वियतो छहम्मो य. ६६ मोरियसंनिवेसे दोभायर मंडिमोरिया जाया, अयलो य कोसलाए मिहिलाए अकंपिओ जाओ. ६७ तुर्गियसंनिवेसे मेयजो वच्छभूमीए जाओ, भगवं पि य पभासो रायगिहे गणहरो जाओ. ६८ जिट्ठा कत्तिय साई सबणो हरधुत्तरा महाओ य, रोहिणी उत्तरसाढा मिगतिर तह अस्सिणी पुस्से. ६९ वसुभूई धणमित्तो धम्मिल धणदेव मोरिए चेव, देवे वसू य दत्ते बले य पियरो गणहराणं. ७० पुह्वी य वाहणी मिहिला य विजयदेवा, तहा जयंती य नंदा य वरुणदेवा अहमहा य मायरो. ७१ तिन्नि य गोयमगुत्ता भारहा अगिगवेस वासिट्ठा, कासव-गोयम-हारिअ कोडिन्नदुगं च गुत्ताई. ७२ पन्ना च्छायालीसा वायाला हुंति पन्न पन्ना य, तेवन्न पंचसढी अहमालीसा य छायाला. ७३ छित्तिसा सोलसगं अगारवासो भवे गणहराणं, छउमत्थ परियागं अहकमं कितहस्सामि. ७४ तीसा बारस दसगं बारस वायाल चउदसतुगं च, नवगं वारस दस अहगं च छउमत्थपरियाओ. ७५ छउमत्थपरियागं अगारवासं च चुक्कसित्ताणं, सञ्चाउयस्स सेसं जिणपरियागं वियाणाहि. ७६ वारस सोलस अहारसेव अहारसेव अहेव सोलस, सोलस तह इक्कवीस चउइस सोले य सोले य. ७७ बाणउई चउइत्तरि सत्तरि तत्तो भवे असीई य, एगं च सयं तत्तोः तेसीई पंचणउई य. ७८ अहत्तरि च वासा तत्तो च वात्तरि च वासाई, बावही चता खलु सञ्चाणहराज्यं एयं. ७९ सञ्चे य माहणा जचा सन्वे य अञ्चावया विक्र, सन्वे दुवालसंगीआ सन्वे चउइसपुन्विणो. ८० परिनिन्वुया गणहरा जीवंते नायए नव जणा ओ, इंदमूई सुहम्मो अ रायगिहे निन्वुए वीरे. ८९ मासं पाओवगया सन्वे वि य सन्वलदिसंपन्ना, वज्ञरिसहसंघयणा समचउरसा य संठाणे. ८२—आवश्यकनियुक्ति (यशो० प्रं०) प्र० १९०—१९९—अनु०

- 9. अयं पाठः श्रीमता वृत्तिकृता ज्ञाताङ्गात् संक्षिप्य लिखितः, तत्रैवं विस्तीणः पाठः—"जइ णं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयंसंबुद्धेणं, लोगणाहेणं, लोगपत्रेचेणं, लोगपज्ञोयगरेणं, अभयदएणं, सरणदएणं, चक्खुदएणं, मग्गदएणं, धम्मदएणं, धम्मदेसएणं, धम्मदेसएणं, धम्मदेसएणं, धम्मदेसएणं, अभयदएणं, बोहएणं, मुत्तेणं भोयगेणं, तिण्णेणं, तारएणं सिवमयलम् अभग्गंतमक्खयमञ्चाबाह्मप्पणरावित्तियं सासयं ठाणमुवगएणं पंचमस्स अंगस्स अथमद्वे पण्णते. छद्वस्स णं अंगस्स भंते! णायाधम्मकहाणं के अद्वे पण्णते?" ज्ञाता० (क० आ०) पृ-२०-२८-अनु० २. प्र०छायाः—यदि भगवन्! पञ्चमस्याङ्गस्य, विवाहप्रज्ञप्तेः श्रमणेन भगवता महावीरेणायमर्थः प्रज्ञप्तः, वृष्ठस्य भगवन्! कोऽर्थः प्रज्ञप्तः १ इति.
- १. ''कास्यपगोत्रीय श्रमण भगवंत महावीरना अंतेवासी-शिष्य-अग्निवैस्यायनगोत्रीय आर्य श्री सुधर्मा स्थविर हता. ते आर्यसुधर्मस्थविरतुं स्वरूप-जीवनवृत्त आ प्रमाणे छे:-कुळागनामना सन्निवेश-आभीरपिळ-मां थिमिलनामना विप्रना अने भिद्दलनामनी स्त्रीना ते (आर्यसुधर्मखामी) पुत्र हताः ते चौद विद्याना जाणनार हता. तेओए पचास वर्षना अंते प्रवज्या लीधी हती. ३० वर्ष श्रीवीरनी सेवा करी हती. श्रीवीरना निर्वाणपछी वारवर्षे एटले जन्मथी बाखुं वर्षे तेओए केवलज्ञान मेळव्युं हुतुं. त्यारबाद आठ वर्ष सुधी केवलिपणुं परिपाली पोताना स्थाने श्रीजंबूस्वामिने संस्थापी सो वर्षना आयुष्यवाळा ते आर्यसुधर्मा मुक्ति प्रत्ये गया-अजरामर थया.-कल्पसूत्र आठमो क्षण. २. अप्निवेदयायनगोत्रीय श्रीआर्यसुधर्माना शिष्य कार्यप-गोत्रीय आर्थ श्रीजंबूनामना स्थिवर हता. श्रीजंबुखामिनुं खरूप आ प्रमाणे छेः−राजगृह नगरमां, ऋपभश्रेष्टीना अने धारिणीश्रेष्ट्रिनीना ते आर्यजंबू पुत्र हता. तेओ पंचमस्वर्मथी च्यवीने मनुष्यदेह पाम्या हता. तेओए आर्य श्री सुधर्मास्वामिपासे धर्मश्रवणपूर्वक शील अने सम्यक्तव स्वीकार्युं हतुं अने माता पिताना दृढ आग्रह्थी तेओ आठ कन्याओने परण्या हता; तोपण कन्याओनी क्षेह्युक्तवाणीयी व्यामोहित थया न हता. यतः-सम्यक्तव अने शीलरूप वे तुंबडावडे भवरूपसमुद्र मुखपूर्वक तरी शकाय छे, तो शील अने सम्यक्तवरूप वे तुंबडाने धारण करनार जंबूमुनि स्नीरूप नदीओमां केम बुढे !-न ज बुढे. विवाहित थया बाद ज परणेली आठे कन्याओने रात्रीमां प्रतिबोधता जंधूस्वामिए चोरी करवा आवेल चारसो नवाणु चोरना परिवारवाळा प्रभव (नामना चोर)ने प्रवोध्यो, त्यार बाद प्रातःकाळे पांचसो चोर, आठ कन्याओ, आठे कन्याओना माता पिता अने योताना माता पिता साथे-कुळ पांचसो छव्वीश माणसो साथे पोते पांचसो सत्तावीशमा थइ नवाणुकोटि सुवर्णनो त्याग करी श्रीसुधर्मात्वामिपासे प्रवज्या लीधी. पछी कमथी केवली थइ एंशी वर्षेतुं आयुष्य परिपाळी एटले १६ वर्षे गृहस्थ अवस्थामां, २० वर्ष साधुपणे छद्मस्थ अवस्थामां अने ४४ वर्ष केवलिअवस्थामां ए प्रमाणे एंशी वर्षेतुं आयुष्य भोगवी पोताना स्थाने श्रीप्रभवस्यामिने संस्थापी आर्यजंबुखामी सिद्धि पाम्या. अत्र कवि कहेळे के:-जंबूखामिसमान कोइ कोटवाळ थयो नथी अने थशे नहीं, कारण के जे जंबूखामीए चोरोने पण शिवमार्गना वाहक साधु वनाव्या हता; चोरीथी धनने छंटता प्रभवस्त्रामीए अनर्ध्य अचौर्यहर, अने अद्भुत (ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप) त्रण रत्नो मेळव्यां छे ते प्रभव प्रभु पण जय पामो. भगवान् श्रीमहावीर पछी बार वर्षे श्रीगौतम, वीश वर्षे श्रीसुधर्मा अने चोसठ वर्षे श्रीजंबूखामी सिद्ध थया. श्रीजंबूखामी सिद्ध थया पछी नीचे उक्केखेलां दश स्थानो व्युच्छित्र थयां छे. "१ मनःपर्यज्ञान. २ परमाविधज्ञान, जे परमाविधज्ञाननी उत्पत्ति थया बाद अन्तर्महुतें केवलज्ञान थाय छे. ३ पुलाकलन्धि-जे पुलाकलन्धिवडे चकवर्तीनो सैनाना पण चूरेच्रा करवा समर्थं थइ शकाय छे. ४ आहारकशरीरलन्धि. ५ क्षपकश्रेणि. ६ उप-.शमश्रेषि. ७ जिनकल्प. ८ संयमत्रिक-परिहारविशुद्धिकसंयम, सूक्ष्मसंपरायसंयम अने यथाख्यातसंयम. ९ केवलज्ञानी अने १० सिद्धिप्राप्ति" अत्र आर्ये जंबू माटे कवि कहे छे के:-जंबूखामी महामुनिनुंसीभाग्य खरेखर लोकोत्तर छे, केमके जे आर्थे जंबूने पति तरिके पामी शिवशी-मोक्षरूपलक्षी-आज सुधी पण बीजा पतिने इच्छती नथी अर्थात् आर्यजंबू पछी सुक्तिप्राप्ति व्युच्छित्र होवाथी कोइ जीव (आ क्षेत्रधी) सिद्धिने मेळवी शक्यो नथी.—कल्पसूत्र, बाठमो क्षण.--अनु॰

शेष गणधरो शिष्य-रहित,

स्वामीनी वाचना ज अनुवर्तेली छे-परंपराए आवेली छे. कह्युं छे के:-''सुधर्मस्वामिथी तीर्थ प्रवर्त्युं छे, बाकीना मैणधरो निरपत्य-शिष्यरहित-हता.''

- १. आ गाया आवश्यकिनयुक्तिमां गणधरप्रकरणमां छे.
- भगवान् भद्रवाहुए पोतानी 'आवश्येक निर्युक्ति'मां गणधरोनं वृत्त आ प्रमाणे निर्देश्यं छे:—

"ते दिव्य देवघोपने सांभळीने बाझणो तुष्ट थया के, अहो! याझिक केंद्रं यजन कर्युं के देवो अहिं आव्या. १ अग्यारे गणधरो उन्नत अने विशास कुलवंशना हता अने तेओ मध्यम पावापुरीमां यज्ञवाडामां समोसर्या हता. २ प्रथम इंद्रभूति, बीजो अपिभूति, त्रीजो वायुभूति, चोथो व्यक्त, पांचमा सुधर्मा, छट्टो मंहित, सातमो मोर्यपुत्र, आठमो अकंपित, नवमो अचलन्नाता, दसमो मेतार्य अने अग्यारमो प्रभास, ए बधा श्रीवीरना गणधरो हता. ३-४ तेओए शा कारणधरी वीक्षा लीधी ? तेने हुं कमपूर्वक कहीश. तीर्धनी प्रवृत्ति सुधर्मगणधरथी यह छे अने वाकीना गणधरो शिष्य विनानां हता. ५ प्रथम गणधरने जीवनो, बीजाने कर्मनो, श्रीजाने जीव अने शरीरना भेदनो, चोधाने भूतनो, पांचमाने बंधनो, छठाने मोक्षनो, सातमाने देवनो, आठमाने नैरियकनो, नवमाने पुण्यनो, दशमाने परलोकनो अने अग्यारमाने निर्वाणनो संशय हतो. ६ पांच गणधरना पांचसो, बेना साडात्रणसो अने बीजा ने बेना त्रणसो गण हता. ७ देवोद्वारा करातो जिनवरेंद्रनो महिमा सांभळीने अहंमानी, अमर्शवाळो इंद्रभूति आवे छे. ८ लोको मने मूकीने तेना (महावीरना) पादमूल तरफ शामाटे दोडे छे १ हुं छुं छतां बीजो जाणे छे ते केम होइ शके १९ तेना तरफ मूर्ख लोको तो जाओ, पण तेणे देवोने शीरीते विस्मय पमाच्यो के जेवी देवो तेने सर्वज्ञ मानीने वांदे छे अने तेनी स्तुति करे छे १० अथवा जेवो ते ज्ञानी हशे तेना ज आ देवो हशे; गामना नटो अने मूर्ख लोकोनी पेठे ते बेनो संशेग ठीक थयो छे. ९१ देवोनी अने दानवोनी आगळ ते पुरुवने हतप्रताप करीने एक क्षणमां तेना समस्त सर्वज्ञवादनो नाश करीश. १२ एम कहीने त्रिलोकीथी परिवृत्त अने चोत्रीश अतिशययुक्त वीरने जोवा माटे ते सर्शक थइने आगळ वध्यो. १३ जन्म, जरा अने मरणथी विश्रमुक्त सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी ते वीर जिनेक्षरे तेना नाम अने गोत्रोचारपूर्वक तेने बोलाव्यो:-१४ 'हे इन्द्रभूते! गोतम! तने खागत छे.' एम ज्यारे ते वीर कही हाम था छो वा सर्व वीर करीथी कही काण वा छोदे तो मने विस्मय थाय. ज्यारे ते इंद्रभूतिए एम विचार्यु खारे श्री वीरे फरीथी कही केस निर्ता वा तो वीर । मारा हृदयगत संशयने जाणे वा छोदे तो मने विस्मय थाय. ज्यारे ते इंद्रभूतिए एम विचार्यु खारे श्री वीरे फरीथी कही केस निर्ता वा ती वीर । मारा हृदयगत

हे इंद्रभूते ! 'जीव छे के नथी ?' ए प्रमाणे तने संशय छे, तुं नेदना पदोनो अर्थ जाणतो नथी, तेनो अर्थ आ (आ प्रमाणे) छे. १७०

हे अग्निभूते ! तुं आ प्रमाणे विचारे छे के शुं कर्म छे अथवा नथो ? ए तारी संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. २५.

हे वायुभूते ! छुं जे वस्तु जीव छे ते ज वस्तु शरीर छे ? अर्थात् जीव अने शरीर ए वे वस्तु जूदी नथी, ए तारो संशय छे अने तेने दूर करवामाटे मने कांइ पूछतो नयी, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ३१.

हे व्यक्त ! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के हुं भूतो छे अथवा नथी १ ए तारी संशय छे, कारणके वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ३५.

हे सुधर्मन् ! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के शुं जे आ भवमां मनुष्य छे ते परभवमां पण मनुष्य थाय छे ! ए तारो संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ३९.

हें मिण्डित! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के छुं बंध अने मोक्ष छे अथवा नथी १ एप्रमाणे तारो संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ४३.

हे मौर्यपुत्र ! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के छुं देवो छे अथवा नथी १,ए तारो संशय छे, कारण के वैदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ४७०

हे अवकंपित! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के छुं नैरियक छे अथवा नथी ? ए तारो संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ५१.

हे अचलश्रात ! तुं एप्रमाणे विचारे छे के शुं पुण्य पाप छे अथवा नधी ? ए तारी संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नधी तेथी संशय, करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ५५.

हे मेतार्थ! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के शुं परलोक छे अथवा नथी ? ए तारो संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे छे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ५९.

हे प्रभास ! तुं ए प्रमाणे विचारे छे के हुं निर्वाण छे अथवा नथी ? तारो संशय छे, कारण के वेदना पदोनो अर्थ तुं जाणतो नथी तेथी संशय करे हे पण तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे. ६३.

अने जंबस्वामि श्रीसुधर्मस्वामिना मुख्य शिष्य हता. माटे ज तेओने—जंबस्वामिने—आश्री आ वाचना प्रवर्तेली छे. तथा छहा 'झाता'नामना अंगमां उपोद्धात आ प्रमाणे देखाय छे:—जेम, जंबनामे (शिष्य) सुधर्मस्वामि प्रति कहे छे के:—" हे भगवन् । जो विवाहप्रज्ञिति—भगवती—नामना पांचमा अंगनो आ अर्थ श्रमण भगवंत महावीरे कछो छे, (तो हवे) छहा (ज्ञाता नामना अंग) नो शो अर्थ कछो छे?" ते छहा अंगमां कहेल उपोद्धातथी एम निर्णीत करी शकाय छे के, ए प्रमाणे अर्ही पण जंबनामना शिष्यप्रति सुधर्मास्वामिए ज जरूर उपोद्धात कहेलो होवो जोइए. मूलनी टीका करनारे आ उपोद्धात प्रथनं व्याख्यान आखा शास्त्रने उद्देशी कर्नु छे, पण अमे आ उपोद्धात प्रम्थनं व्याख्यान मात्र प्रथम उद्देशकपरत्वे कर्नु छे, कारण के आ शास्त्रमां दरेक शतके, दरेक उद्देशके अनेक प्रकारे उपोद्धात कछो छे. पहेलां विवेचेल आ नमस्कारादि प्रथनी वृत्तिकारे कोइपण कारणधी व्याख्या करी नथी.

ज्ञाताथमैकथीगः सुधर्मास्त्रामी जने जन्स्यामीः

सास्त्रमा	द्रक शतक		द्शक अ	नक प्रका	र उपाद	ात कसा 	છ ે. પ દ્ લ	भाववच	ल आ न	मस्का राह	६ अथना —-	ष्ट्रात्तकार
श्रीगणघरवंत्रः	मोक्षनगरः	राजशृह†	:	î	2	*		3	2	2	*	
	मोक्षगमनः	महावीर पछी	महाबीर पहेला	*	•	महाबीर पछी	महाबीर पहेंला	*	3	3	•	â
	अंगः	e-	*	*	2	. .	*	2	2	2	:	2
	堂	<u>چ</u>	*	2	. *		*	2	2	£.	3,	2
	सर्वायुः	९२ वर्ष	ंड यमे	رة م	८ • वर्ष	ी०० वर्ष	८३ सर्दे	'ছ ড ১	०८ व्यक्	७२ वर्षे	६२ वर्ष	४० वर्ष
	केवल:	१२ सर्व	न स स	९८ वर्ष	१८ सर्व	्र क क्ष	१६ वर्ष	१६ वर्ष	१९ वर्ष	9 ४ सर्	अ ६ स	न स्
	छदास्यः	३० व	१२ स्क	ी ० व्यक्	१२ वर्ष	४२ वर्ष	९४ वर्ष	१४ वर्ष	क व र	% वर्षे	क प्र •	य प्
	युह्बासः	a क क	४६ वर्ष	४२ वर्ष	45. 10. 5.	क स • •	५ वर्ष	₩ ₩ ₩	४८ मधे	र स स	३६ वर्ष	न ६ व व
	गोत्रः	गीतम	•	2	भारद्वाज	अमिवैश्या- यन	बासिष्ठ	काङ्यप	गौतम	हारित	कींडिन्य	2
	इति:	माहाण	*	*	3	2	2	2	*	•	*	*
	माताः	दृखिनी	:	•	मारुणी	महिला	विजया	*	जयंदी	मं	मरुणदेवा	भितिभद्रा
	मिताः	बसुभूति	*	.	धनमित्र	भक्तिल	धनदेव	मीय	PA.	न च	संस	<u> </u>
	नस्त्रः:	<u>ु</u> नेष्ठा	कृतिका	स्ताति	अवत	हस्तोतरा	भक्ता	रो हिणी	उत्तराषादा	स्यक्षिर	मिश्रनी	इं
	गामः	गुस्दर (गोबरगाम)	3	•	कोह्नाक संनिवेश	7	मीरिक सीनेवेश	â	भिष्य	कोषाळा	बत्त्तभूमें, तुंशिक चै॰	राजगृह
	स्प्रमामः	इंस्मू वि	अभिभूति	मादुभूति	म	स्पा	मंदित	मीयेषुत्र	मक्पित	अन् डश्रता	भेताय	प्रभास
	ij.	महाबीर	2	3	ŝ	•	:	:	3	•	3	S

१. आ पाठ 'हाता' सुत्रमां छे. पण तेने, ते सूत्र उपरथी टुंको करीने श्रीवृत्तिकारे अहीं लख्यो छे. देमां लांबी पाठ आ प्रमाणे छः-(जंबुखामी, सुधर्मखामिने कहे छे के)-हे भगवन ! यदि आदिकर, तीर्थकर, खयंसंबुद्ध, लोकनाथ, लोकप्रदीप, लोकप्रदी-तकर, अभयद्य, शरणद्य, चक्षुना देनार, मार्गदय, धर्मना दय-देनार, धर्मदेशक, धर्मवरचातु-रंतचकवर्ती-धर्ममां उत्तम चक्र-वर्तिसमान, अस्खलित झान अने दर्शनना धारणकरनार, जिन, जापक-रागादिशत्रुओने जिता-डनार, बुद्ध, बोधक, मुक्त, मो-चक, भवसमुद्रने तरेल, तारक अने शिव, अचल, अरोग, अनंत, अक्षय, अव्यावाध, पु-नराष्ट्रितिरहित शाश्वत स्थानने पामेल श्रमण भगवंत महावीरे पांचमा अंगनो अर्थ कह्यो छे तो है भगवन्! ज्ञाताधर्मकथा (नामना) छहा अंगनो शो अर्थ कह्यो छे १-इतता० (क**० आ**० go 30-32.)

†राजगृह नगर आज पण विद्यमान छे. बिहार प्रान्तमां पटणा जिल्लामां ते आवेछं छे. खांसुधी भागगाडी छे. मगध देशनी अने प्रख्यात श्रेणिक राजानी ते राजधानी हतुं. आ 'भगवती-सुत्र'मां शतक २, उद्देशक ५ मा मां उहेख कर्या प्रमाणे खां गरम पाणीना कुंडो आज पण अस्तिल धरावे छे. विकमनी पांचमी शताब्दीमां हिंदना प्रवासे चीनाई प्रवासी फाहियान तथा सातमी शताब्दीमां हुएनसांग आव्या इता. तेओए राजगृह जोयानं तथा तेमां गरम पाणीना झराओ जो-यानुं वर्णन पोताना प्रवासवर्ण-नमां आपेलं छे. अत्यारे पण ते एक जैनतीर्ध तरिके प्रसिद्ध छे.

राजगृह्यी अर्घा गाउनी दूर पांच पहाडो छे, जेना उपर जिनदेवालयो, पाषाण अने घातुना जिनविंगे तथा चरणपादुकाओ छे.-अनु॰

§ते णं काले णं, ते णं समए णं समणे भगवं महावीरे, आइगरे, तित्थ-गरे, सहसंबुद्धे, पुरिसुत्तमे, पुरिससीहे, पुरिसवरपुंडरीए, पुरिसवर-गंधहत्थी, लोगुत्तमे, लोगनाहे, [लोगिहिए,] लोगपईवे, लोगपज्जोयगरे, अभयदए, चक्खुदए, मग्गदए, सरणदए, [बोहिदए,] धम्मदए, धम्म-देसए, [धम्मनायगे,] धम्मसारही, धम्मवरचाउरंतचक्कवटी, अप्प-डिह्यवरणाण-दंसणधरे, वियट्छउमे, जिणे, जाणए, बुद्धे, बोहए, मुत्ते, मोयए, सव्वण्णू, सव्वद्रिसी, सिवमयलमरूअमणंतमक्खय-मव्वाबाहमप्पुणरावित्तियं, सिद्धगइनामधेयं ठाणं संपाविजकामे जाव समोसरणं. * * * परिसा णिग्गया. * * * धम्मो किन्नओ. * * * परिसा पडिगया. ते काले, ते समये (श्रमण भगवान् महावीर) आदिकर, तीर्थकर, सहसंबुद्ध-स्वयं तत्त्वना ज्ञाता, पुरुषोत्तम, पुरुषसिंह, पुरुषवरपुंडरीक-पुरुषोमां उत्तम कमळसमान, पुरुषवरगंधैहस्ती-पुरुषोमां उत्तम गंघहस्तिसमान, लोकोत्तम, लोकनाथ, [लोकहितकर], लोकप्रदीप-लोकमां प्रदीपसमान, लोकप्रयोतकर—लोकमां प्रयोत करनार, अभ-यदय-अभय देनार, चक्षुर्दय-नेत्रें देनार, मार्गेदैय-मार्गने देनार, शरणदर्य-शरण देनार, [बोधिदय-सम्यक्त्वने देनार], धर्मदय-धर्मने देनार, धर्मदेशक, [धर्मनायक], धर्मसारथि-धर्मरूप रथना सार्थि, धैर्मवरचातुरंतचऋवर्ती-धर्मने विषे उत्तम चातुरंत चऋ-वर्तिसमान, अप्रतिहत ज्ञानना अने दर्शनना धारण करनार, छव-शठता-रहित, जिन-रागद्वेषना जीतनार, सकल तत्त्वना आयक-जाणनार, बुद्ध, बोधक-तत्त्वोना जणावनार, मुर्त्त, मोचके-मुका-वनार, सर्वर्ज, सर्वर्दशी एवा श्रमण भगवान् महावीर शिव, सर्वबाधा-रहित, अचल, अँरुज-रोगरहित, अनंत—अनंत पदार्थ विषयक ज्ञानस्वरूप, अक्षय, व्याबाधरहित, पुनरावृत्तिरहित, 'सिद्धिगति' एवा प्रशस्तनामवाळा स्थानने संप्रापवानी इच्छावाँठी (विहरे छे) यावत् स-मवसरण-समवसरण सुधीनुं वर्णन जाणवुं. *. * * सभा नीकळी. * * * धर्म कह्यो. * * * सभा प्रतिगमी-पाछी गई.

३. 'ते-णं काले-णं' ति 'ते' इति प्राक्चतशैलीवशात् तिस्मन् यत्र तद् नगरमासीत, 'णं' कारोऽन्यत्राऽपि वाक्यालंकारार्थः, यथा-'इमाँ णं मंते ! पुढवी' इत्यादिष्ठ. काले अधिकृतावसपिंणीचतुर्थविभागलक्षणे, 'ते-णं' ति तिस्मन् यत्राऽसौ भगवान् धर्मकथाम-करोत्, 'समए-णं'ति समये कालस्येव विशिष्टे विभागे, अथवा तृतीयैवयम्, ततस्तेन कालेन हेतुभूतेन, तेन समयेन हेतुभूतेनैव, 'रायिगिहे' ति एकारः प्रथमेकवचनप्रभवः . 'कर्यरे आगच्छइ दित्तरूवे' ? इत्यादाविव. ततश्च राजगृहं नाम नगरं 'होत्य' ति अभवत् निव्यानीमपि तन्नगरमस्तीलतः कथमुक्तमभवदिति ?. उच्यते वर्णकप्रन्थोक्तविभूतियुक्तं तदैवाभवत्, न तु सुधर्मखामिनो वाचनादानकाले, अवसर्पिणीत्वात् कालस्य तदीयशुमभावानां हानिभावात् . 'वण्णओ' ति इह स्थानके नगरवर्णको वाच्यः, प्रन्थगौरवभयादिह तस्याऽलिखितत्वात्. स चैवम्-''रिक्वॅत्थिमियसिमिन्धे'' ऋदं पुरभवनादिभिर्वृद्धम्, स्तिमितं स्थिरं स्वचक्रादिभयवर्जितत्वात्, समृदं धनधान्यादिविभूतियुक्तत्वात्, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः. ''पंमुङ्यजणजाणवर्'' प्रमुदिता हृष्टाः प्रमोदकारणवस्तूनां सद्भावाद् जना नगरवास्तन्यलेकाः, जानपदाश्च जनपदभवास्तत्रायाताः सन्तो यत्र तत् प्रमुदितजनजानपदम्, इत्यादिर्-औपपातिकात् सन्याख्यानोऽत्र दर्यः. 'तस्स णं'

[§] मूलच्छायाः—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः, आदिकरः, तीर्थकरः, सहसंवुद्धः, पुरुषोत्तमः, पुरुषविद्धः, पुरुषवरपु•
ण्डरीकम्, पुरुषवरगन्धहस्ती, लोकोत्तमः, लोकनाथः, लोकहितः, लोकप्रदीपः, लोकप्रयोतकरः, अभयदयः, चश्चर्दयः, मार्गदयः, शरणदयः, चोधिदयः,
धर्मदयः, धर्मदेशकः, धर्मनायकः, धर्मसारथिः, धर्मवरचातुरन्तचकवर्ता, अप्रतिहतवरज्ञान-दर्शनघरः, व्यावृत्तल्द्या, जिनः, ज्ञायकः, बुद्धः, बोधकः, मुक्तः,
मोचकः, सर्वज्ञः, सर्वदर्शा, शिवमचलमरुजमनन्तमक्षयमव्यावाधमपुनरावृत्तिकं सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं संप्राप्तुकामो यावत् समवसरणम्, पर्षद् निर्गताः,
धर्मः कथितः, पर्यत् प्रतिगताः

१. श्रुत (आचारांगादिग्नंथस्क्ष्प) ना आदिकर-प्रथमथी करनार. २. तीर्थ (प्रवचन अथवा एंघ) ना करनार. ३. पुरुषोमां उत्तम गंधहितसमान एटले जेम गंधहित्तना गंधथी पण बीजा बधा हाथीओ भागी जायछे तेम ज भगवंतना विहारथी दुर्भिक्ष, मरकी बगेरे नाशी जाय छे. ४. ज्ञानरूप नेश्रने देनार. ५. मोक्षरूप मार्गना दायक. ६. शरण-बाधारहितस्थान-निर्वाण-ने देनार. ७. त्रण समुद्रो अने चतुर्थ हिमालय ए चार पृथ्वीना अंतो छे, ते चतुरंत कहेवाय, ते चतुरंतनो खामी चातुरंत कहेवाय, अर्थात् समस्त पृथ्वीना खामी उत्तम चकवातसमान भगवान् छे. ८. बाह्याभ्यंतर परिमहथी मुक्त-मुका-एला. ९. कमंथी लोकोने मुकावनार. १. आ विशेषणो मुक्तावस्थाने आश्रीने छे. १०. रोगना कारण-शरीर अने मननो मुक्तस्थितमां अभाव होवाथी रोग-रिहत. ११. ज्यां गया पछी पाछुं फरीथी संसारमां न अवतरखुं पडे ते अपुनरावृत्तिक स्थान. १२. भगवंत तो मोक्षे अने संसारे उभयत्र सम ज होय छे, छतां अर्ही जे भगवंतनी मोक्षेच्छा बतावी छे ते औपचारिक छे.

^{9.} प्रव्हायाः-इयं भगवन् पृथिवी. २. प्रव्हायाः-कतर आगच्छिति दीसस्यः १ ३. अवसर्षो भावानां पतत्प्रकर्पता, सोऽस्यामस्ति अवसर्पिणी इति-हैगः. ४. प्रव्हायाः-ऋद्धिस्तिमतसमृद्धम्. ५. प्रव्हायाः-प्रमुदितजन-जानपदम्. ६. स चैवमः-''आइण्णजणमणुस्सा, हलसयसहस्ससं-किट्टिविकिटलट्ठपण्णतसेउसीमा, कुकुंड-संडेयगामपउरा, उच्छु-जव-सालिकलिआ, गो-महिस-गवेलगप्पभूआ, आयारयंतचेइय-जुवइविविहस्यण्यविद्व-बहुला, उक्कोडिय-गायगंिटभेय-भड-तक्कर-खंडरक्खरहिआ, खेमा, तिस्वद्वा, सुभिवस्ता, वीरात्यसहावासा, अणेगकोडिकुडंवियाइण्यणिव्युय-सहा, णड-णहग-जल्ल-मल-मुद्धिय-वेलंवय-कह्ग-पवग-लासग-आइक्सग-लंख-मंख-तूणइल-तुंववीणियाऽणेगतालायराणुचरिआ, आरामुजाण-अगड-तलाग-दीहिय-विप्पणुणोववेया, नंदणवणसंनिभप्पमासा, उविवद्धविउलगंभीरखायफलिहा, चक्क-गय-मुसंबि-उरोह-सयग्धिनअकवाडघण-

ति षष्ठयाः पञ्चम्यर्थन्वात् तस्माट् राजगृहनगरात्, 'वाहिय' ति बहिस्तात्, 'उत्तर-पुरियमे' ति उत्तर-पौरस्त्ये, 'दिसीभाए'ति दिशां भागः, दिमूपो वा भागो गगनमण्डलस्य दिग्भागस्तत्र गुणसिलकं नाम 'चेइए'ति चितेर्लेप्यादिचयनस्य भावः कर्म वेति चैत्यं संज्ञाशब्दत्वाद् देविबम्बम्, तदाश्रयत्वात् तद्गृहमि चैत्यम्, तचेह व्यन्तरायतनम्, न तु. भगवतामहितामायतनम्. 'होत्थ'त्ति बभूव. इह च यन व्याख्यास्यते तत् प्रायः सुगमत्वादित्यवसेयमिति.

३. ['तें-णं काले-णं'ति] जे काले ते (राजगृह) नगर हतुं ते चाल अवसर्पिणीना चोथा विभागरूप कालने विषे ['ते-णं' ति] जे समये ए श्रमण राजगृह: भगवंत महावीर धर्मकथा करता हता ते ['समए-णं'] चोथा विभागरूपकालना अमुक भागरूप समये अथवा, हेतुँभूत ते काले ते समये ['रॉयगिहे'ित] राजगृह नामनुं नगर ['होत्थ'ति] हतुं. शंका:-हमणां पण ते नगर विद्यमान छे छतां ते 'हतुं' एम केम कह्युं ? समा०-कहीए छीए:-राजगृहनगरना वर्णन करनार ग्रंथमां तेनी जे विभूतिओ कही छे ते विभूतिओथी युक्त तो ते, ते समये ज हतुं; पण सुधर्मखामी जे समये वाचना देता हता ते समये तेवुं न हतुं. कारण के श्रीमहावीर पछीनो अवसर्पिणीकाल होवाथी ते नगरना केटलाक सारा पदार्थीनी हानि थवाथी ते राजगृह जेवुं श्रीमहावीरना काले हतुं तेवुं अत्यारे न होवाथी 'हतुं' एम कह्युं छे. ['वण्णओ'ति] आ स्थळे आ नगरनो वर्णक-वर्णन दर्शावनार-पाठ कहेवो. मन्यंगीरवनी मीतिथी अहीं तेने लख्यो नथी. ते आ प्रमाणे छे:-["रिद्ध-त्थिमिय-समिद्धे"] पुरना भवनादिवडे वृद्ध-मोदुं, खचक वगेरे भयथी रहित होवाथी स्थिर अने पैसानी तथा अनाज वगेरेनी विभूतिथी युक्त होवाथी समृद्ध, ["पमुइयजण-जाणवए"] ते नगरमां आनंदना साधनरूप अनेक वस्तुओ होवाथी त्यां रहेनारा छोको अने त्यां आवेळा ते देशना छोको ज्यां प्रमोद पाम्या छे एवं राजगृह नगर हतुं. इत्यादि वर्णकपाठ आपपातिक-उववाइअ-सूत्रयी व्याख्यासहित अहीं जाणी छेवाँ ['र्तस्स णं'ति] ते राजगृह नगरथी ['बहिय'ति]बहार ['उत्तर-पुरत्थिमे'ति] उत्तर अने पूर्वनी बच्चेना ['दिसीभाए'ति] दिशाना भागमां अथवा गगनमंडलना दिग्लप भागमां गुणसिलक नामनं ['चेईय'ति] चैत्य ['होत्य'ति] हतुं. आ व्याख्यामां ज्यां जे शब्दनुं व्याख्यान न थाय त्यां ते सुगम होवाथी नथी कर्यु एम जाणी लेवुं.

द्रप्पवेसा, धणुकुङिलवंकपागारपरिक्खिता, कविसीसयवटरइयसंठियविरायमाणा, अष्टालय-चरिय-दार-गोपुर-तोरणउण्णयसुविभत्तरायमगगा, छेयायरियर-इयदढफलिहइंदकीला, विवर्णि-वणिच्छेय-सिप्पिआइण्पणिव्युयसुहा, सिंघाडग-तिग-चउक्क-चचरपणियावणविविहमत्थुपरिमंडिआ, सुरम्मा, नरवद्दप-विद्रण्णमहिवद्रपद्दा, अणेगवरतुरग-मत्त-कुंजर-रहपकर-सीय-संदमाणीयाद्रण्णजाणजुरगा, विमुउल्लयबणलिणिसोमियजला, पंहुरवरमवणसण्णिमहिआ, उत्ताणणयणपेच्छणिजा, पासाइया, दरसणिजा, अभिरूवा, पडिरूवा."-औपपातिकसूत्रे (क० आ० १० २-९.)

 ते शब्दनो 'तिस्मन्-तेमां' एवो अर्थ प्राकृत शैलीथी कर्यों छे.
 'इमाण भंते! पुढनी' 'हे भगवन्! आ पृथ्वी.' आ वाक्यनी पेठे अहीं 'णं' शब्द वाक्यालंकार माटे छे. एम अन्यत्र पण जाणवुं. ३. अथवा 'ते-णं काले-णं' इत्यादि शब्दनो 'ते कालमां, ते समयमां' एवो अर्थ न करवो. पण 'णं' ने वाक्यालंकारमाटे न गणतां 'तेन कालेन, तेन समयेन' एप्रमाणे त्रीजि विभक्ति ज समजवी अने तेनो अर्थ 'हेतुभूत ते कालवढ़े, ते समयवडे' एवो करवो. ४. 'कयरे आंगच्छइ दित्तरूवे' दीप्तरूपवाळो कोण आवे छे १ ए वाक्यनी पेठे 'रायगिहे' ए शब्द प्रथमा विभक्तिवाळो छे:-श्री-अभयदेव. ५. जे काले पदार्थोंना प्रकर्षनी पडती अवस्था होय ते अवसर्षिणी काल छे.-हैंसकोश-अनु० ६. 'रिद्ध, थिमिय अने समिद्ध' ए त्रणे शब्दोनो कर्मधारयसमास करवो.-श्रीअभयदेव. ७. राजगृह नगरनो वर्णक श्रीटीकाकारे 'औपपातिक' सूत्रथी जाणवानो लख्यो छे पण ते सूत्रमां चंपापुरीनो वर्णक छे. राजगृह अने चंपा बन्नेनां वर्णको तुल्य होवाथी टीकाकारे चंपानो वर्णक अत्रे स्वीकार्यो छे; ते आ प्रमाणे छे:-"ते राजगृह नगर, मनुष्यजनोधी, आकीर्ण हतुं, राजगृहनगरना मार्गनी सीमा सेंकडो अने हजारों हळोद्वारा दूर दूर सुधी खेडाएठी, लष्ट-सारी-अने बीज वाववाने योग्य थयेली हती. खां कुकडा अने सांढडाओ घणा हता. ते शेरडी, यब अने शालिधी युक्त हतुं. तेमां बलद, पाडा अने गवेलक-मेंढाओ-घणा हता. त्यां सुंदर आकार-वाळा चैत्यो अने सारी युवतिओना संनिवेशो-रहेठाणो-बहुलताए हतां. ते लांच खानाराओथी, केडवगेरेथी सोना वगेरेनी पोटलीने कापनाराओथी, बलात्कारे प्रवृति करनारा भटोथी, चौरोथी अने फांसा देनाराओथी रहित हतुं ते क्षेम, निरुपद्रव, ज्यां भिक्षुकोने सारी भिक्षा मळे तेवुं, विश्वासिओ माटे श्चमावासवालुं अने अनेक कुदुम्बपालकोथी भरेलुं, संतुष्ट अने शुभ हतुं. वळी नटो, नाचनाराओ, दोर उपर खेलनाराओ, मल्लो, मुष्टियुद्ध करनाराओ, मक्कराओ, पुराणीओ, कुदनाराओ, रासडा गानाराओ, शुभाशुभनुं आख्यान करनाराओ, मोटा वांसडा उपर खेलनाराओ, चित्र बतावनारा भिक्षुओ, तूण नामतुं वाजुं वगाडनाराओ, तुंबडानी वीणा वगाडनाराओ अने अनेक ताल देनाराओं ते नगरने सेवता हता. ते आराम, उद्यान, कूप, तळाव, दीर्घिका अने पाणीना क्याराओना सौंदर्यथी युक्त हतुं; ते नंदनवन समान प्रकाशनाळुं हतुं. त्यां विशाळ गंभीर-उंडी-अने नीचे उपर सरखी स्रोदेली स्ताय हती. ते चक्र, गदा, मुसंढि-शस्त्रविशेष, उरोह-छातीने हणनार शस्त्र, शतझी-सीने मारनार शस्त्र (तोप) अने साथे जोडेळां तथा निश्छिद्र कपाटोधी घणुं दुष्प्रवेश हतुं. ते वांका धनुष्य करतां पण वांका किल्लाशी व्याप्त हतुं. ते बनावेला अने जुदाजुदा आकारवाळा गोळ कांगराओशी विराजमान हतुं. अटारीओवडे, चरिय-किल्ला अने नगर वचेना आठ हाथ लांना मार्ग-वडे, किल्लाना अने नगरना द्वारी वडे अने तोरणो वडे उन्नत अने जुदा जुदा राजमार्गवाछं हतुं. ते नगरनो मजबुत परिघ अने इन्द्रकील चतुर आचार्ये-शिल्पिए-बनाव्यो हतो. तेमां बजारो तथा वाणिआना स्थानो हतां अने ते शिल्पिकोथी आकीर्ण, निर्देत अने सुखरूप हतुं. ते त्रिकोणस्थान, ज्यां त्रणशेरी भेगी थाय ते त्रिक, चोक, ज्यां अनेक शेरीओ भेगी थाय ते चत्वर अने करीयाणानी दुकानो अने विविध वस्तुओथी मंडित हतुं. ते सुरम्य हतुं. त्यां राजमार्ग राजाओथी आकीर्ण हतो. ते अनेक सारा घोडाओ, मत्त हाथीओ, रथना समूहो, शिविकाओ अने सुखपालोथी व्याप्त हतुं. ते यानोथी अने युग्यो-वे हाथना वेदिकावाळा वाहनो-थी युक्त हतुं. त्यां निर्मेल अने नबी कमलिनीओथी पाणी शोभतुं इतुं. ते धवळ सारा भवनोथी सन्निमहित हतुं अने ते उंची आंखोवडे प्रेक्षणीय, मनने प्रसन्नता देनाहं, दर्शनीय, अभिरूप अने प्रतिरूप हतुं."-औपपातिक सूत्र (क॰ आ॰ प्र॰ २ थी ९)-अनु॰ ८. 'तस्स' अहीं छही विभक्ति पश्चमी विभक्तिना अर्थमां छे, माटे 'तस्स'-ते नगरथी. ९. लेप्य वगेरे पदार्थना चयनने 'चिति' कहे छे, ते चितिनुं चितिपणुं अथवा ते चितिनुं कर्म ते 'चैल्य'. आ चैल्यशब्द संज्ञावाचक शब्द होवाथी तेनो व्यवहार अर्थ देवतुं विंव अथवा देवविंबतुं आश्रय होवाथी देवग्रह पण चैला कहेवाय छे. अही अर्हत् भगवंतोतुं चैला→ आयतन-न हेवं पण व्यंतरायतन हेवं.-श्रीअभयदेव.

राजगृह 'एतुं' १ राजगृह् 'हतुं' राजगृह-विशेष-वर्णन.

४. 'ते णं काले णं, ते णं समए णं समणे'ति 'श्रम तपसि खेदे च' इति वचनात् श्राम्यित तपस्यतीति श्रमणः; अथवा सह क्षोमनेन मनसा वर्तत इति समनाः, शोमनत्वं च मनसो व्याख्यातं स्तवप्रस्तावात्; मनोमात्रसत्त्वस्य अस्तवत्वात् संगतं वा यथा मवस्येषमणिति भाषते, समो वा सर्वभृतेषु समणिति—अनेकार्थत्वाद् धातूनां प्रवर्तते इति समणो निरुक्तिवशात्. 'भगवं' ति मगवान् ऐश्वर्यादियुक्तः पूज्य इत्यर्थः 'महावीरे'ति वीरः, 'शूर वीर विकान्तौ' इति वचनाद् रिपुनिराकरणतो विकान्तः, स च चक्रवर्यादिरिप स्यात्, अतो विशिष्यते— महांश्वासौ दुर्जयाऽऽन्तरिपुतिरस्करणाद् वीरश्वेति महावीरः, एतच देवैभगवतो गौणं नाम कृतम्, यदाहः—''अयले भयभेरवाणं, संतित्वमे परीसहोवसग्गाणं देविहं कए महोवीरे''ति. 'आइगरे'ति आदौ प्रथमतः श्रुतधर्ममाचारादिप्रन्थात्मकं करोति तदर्थप्रणायकत्वेन प्रणयतीत्येवं-शील आदिकरः. आदिकरत्वाचासौ किविधः १ इत्याहः—'तित्थगरे'ति तरन्ति तेन संसारसागरिमिति तीर्थं प्रवचनम्, तद्व्यितरेकाचेह संघस्तीर्थम्, तत्करणशील्वात् तीर्थकरः. तीर्थकरत्वं चास्य नान्योपदेशपूर्वकिमित्यत आहः—'सहसंबुद्धे'ति सह आत्मनैव सार्धमनन्योपदेशत इत्यर्थः, सम्यग् यथावत्, बुद्धो हेयो-पादेयो-पेक्षणीयवस्तुतत्त्वं विदितवानिति सहसंबुद्धः. सहसंबुद्धत्वं चास्य न प्राकृतस्य सतः, पुरुषोत्तमत्विदयत् आहः—

समण:

सगवान्ः मदानीरः

आदिकरः तीर्थकरः

सहस्रुद्धः

8. ['ते णं काले णं, ते णं समए णं समणे' ति] ते काले, ते समये. श्रम अने खेद अर्थवाळा 'श्रम्' धातु उपरथी जे तप करे ते 'समण.' अथवा सारा मन सहित होय ते 'समण,' स्तुतिनो प्रसंग होवाथी मननुं सारापणुं व्याख्यात समजनुं. अथवा मनोमान्न सत्तनुं अस्तवपणुं—नहीं स्तुतिकरवा पणुं—होवाथी संगत एटले जेवुं होय तेवुं बोले ते 'समण' कहेवाय. वा, धातुओ अनेकार्थक होवाथी सर्व प्राणीओने विषे जे तुल्य प्रवर्ते ते निरुक्तिवर्त्त 'समण' कहेवाय. ['मगवं'ति] मगवान्—ऐश्वर्यादियुक्त, पूज्य. ['महानीरे 'ति] महावीर—पराक्रम अर्थवाळा 'श्रूर अने वीर' धातु उपरथी शत्रुओनुं निराकरण करवामां विकांत अर्थात् वीर—पराक्रमी. पराक्रमी तो ककवर्ती वगेरे एण होय माटे विशेषणद्वारा भगवंत महावीरना पराक्रमिणणानी विशेषता बतावे छे:—दुर्जय रागद्वेधादिक आंतर शत्रुओनुं निराकरण करवाथी महान्—मोटो—जे वीर—पराक्रमी—ते महावीर कहेवाय. भगवंतनुं आ (महावीर) गौण—गुणनिष्यन—नाम देवताओए आप्युं छे. कह्युं छे के:—''भैय—आकस्मिक विजळी वगेरेथी उत्पन्न थतां मयोमां अने भैरव—सिंह वगेरेथी थनारां भयोमां अचल होवाथी तथा परीषह अने उपसर्गोने क्षमापूर्वक सहन करनार होवाथी देवोए 'महावीर'ए प्रमाणे नाम कर्यु.'' ['आइगरे'ति] आदिकर—प्रयम्यी आचारादि ग्रंथस्वस्य श्रुत्रभंसंकंपी अर्थना प्रणयन शील होवाथी भगवान् आदिकर छे. अने आदिकर होवाथी भगवान् केवा प्रकारना छे ? तेने माटे कहेछेः—['तिरथगरे'ति] तीर्थकर—जेवड संसार समुद्र तराय ते तीर्थ एटले प्रयन्न अने प्रवचनयी अभिन्न होवाथी अर्दी 'संघ' तीर्थ कहेवाय. भगवान् ए तीर्थने करवाना सभाववाळा होवाथी 'तीर्थकर' ए विशेषण आप्युं छे. वळी ते महावीरनं तीर्थकरपणुं अन्यना उपदेशपूर्वक नथी माटे कहे छे:—['सहसंबुद्ध'ति] सहसंबुद्धः अन्यना उपदेश विना—आत्मानी ज साथे एटले जनमधी ज हेय, उपादेय अने उपेक्षणीय पदार्थोने जे सारीरीते जाणे ते सहसंबुद्ध कहेवाय. मगवंतनुं सहसंबुद्धतणुं साधारण मनुष्यतरिकेनुं नथी एण पुरुषोत्तमत्वयी छे; माटे कहे छे:—

५. 'पुरिसुत्तमे'ति पुरुषाणां मध्ये तेन तेन रूपादिनाऽतिशयेनोङ्कृतलादूर्ध्वर्तिलादुत्तमः पुरुषोत्तमः अध पुरुषोत्तमत्वमेवास्य सिंहाद्युप्पानत्रयेण समर्थयनाहः—'पुरिससीहे'ति सिंह इव सिंहः, पुरुषअसी हिंहश्चेति पुरुषसिंहः. लोकेन हि सिंह शौर्यमतिप्रकृष्टमभ्युपगतमतः शौर्ये स उपमानं कृतः, शौर्ये तु भगवतो बाल्ये प्रत्यनीकदेवेन भाष्यमाणस्याप्यभीतत्वात्, कुल्शिकाठिनमुष्टिप्रहारप्रहतिप्रवर्धमानामरशरीरकुन्नताकरणाचेति. तथा, 'पुरिसवरपुंडरीए'ति वरपुण्डरीकं प्रधानधवलसहस्वपत्रम्, पुरुष एव वरपुण्डरीकिमिवेति पुरुषवरपुण्डरीकिम् धवलत्वं चास्य भगवतः सर्वाद्यभमलीमसरहितत्वात् सर्वेश्च द्युभानुभावैः शुद्धत्वात्; अथवा, पुरुषाणां तत्सेवकजीवानां वरपुण्डरीकिमिव वरप्लत्रमिव यः संतापातपनिवारणसमर्थलाद् भूषाकरणत्वाच स पुरुषवरपुण्डरीकिमिति. तथा 'पुरिसवरगंषहाद्यि'ति पुरुष एव वरगन्धहस्ती पुरुषवरगन्धहस्ती. यथा गन्धहस्तिनो गन्धेनाऽपि समस्तेतरहस्तिनो भञ्यन्ते, तथा भगवतस्तदेशविहरणेन ईति —परचक्र—दुर्भिक्ष—ईमर—मरकादीनि दुरितानि नश्यन्तीति पुरुषवरगन्धहस्तीत्युच्यत इति. अत उपमात्रयात् पुरुषोत्तमोऽसौ. न चायं पुरुषोत्तम एव किंतु लोकस्या-ऽप्युत्तमः, लोकनाथत्वादेव. एतदेवाहः—'लोगणाहे'ति लोकस्य संज्ञिभव्यलोकस्य, नाथः प्रभुलीकनाथः. नाथत्वं च योग—क्षेमकारित्वम्. ''योग—क्षेमकृत्वाथः'' इति वचनात्. तचास्याऽप्राप्तस्य सम्यग्दर्शनादेर्योगकरणेन, लब्धस्य च परिपालनेनेति. लोकनाथत्वं च यथावस्यित्तसमस्तवस्तुस्तोमप्रदीपनादेवेति; अत आहः—

पुरुषोत्तमः पुरुषसिदः ५. ['पुरिस्तामे'ति] पुरुषोत्तम-पुरुषोने विषे ते ते रूपादिक अतिशयोथी ऊर्ध्ववर्ती-उश्च-होवाथी उत्तम होय ते पुरुषोत्तम कहेवाय. हवे शासकार सिंहादि त्रण उपमाओ वडे मगवंतना पुरुषोत्तमपणानुं समर्थन करता कहे छे:-['पुरिससिंह'ति] पुरुषसिंह-सिंह एटले सिंहसमान, पुरुषरूप जे सिंह ते

^{9.} प्र॰ छायाः-अचलो भयभैरवाणाम्, क्षान्तिक्षमः परीषहोपसर्गाणाम्, देवैः कृतो महावीर इति. २. एष एव पाठः श्रीकल्पसूत्रे महावीरचिरते एवम्:-''अयले भयभेरवाणं, परीसहोचसरगाणं खंतिखमे, पडिमाणं पालए, धीमं, अरहरइसहे, दिवए, वीरिअसंपन्ने देवेहिं से नामं कये समणे भगवं महावीरे.'' ३. 'ईतिर्धान्याद्युपद्रवकारी प्रचुरो मूचकादिः प्राणिगणः'इति हैमः. ४. 'डमरो लुख्यादिः' इति हैमः.-अनु॰

^{9.} आ शब्दमां कथनार्थक 'अण्' धातु छे. २. आ शब्दमां कथनार्थक 'अण्' धातुनो 'प्रश्वत्ति' अर्थ करनो. ३. आकस्मिक विद्युत्पातादि भय अने भैरन-सिंहादिजन्य भय तेमां अचल, बावीश परिषद्दोने अने देवजन्य, मनुष्यजन्य तथा तिर्यग् जन्य वगेरे उपसर्गोने क्षमापूर्वक सद्दन करनार, भदादि प्रतिमाओ-अभिष्रद्व विशेषो-ना पालक, धीमान्, अरित अने रितने सद्दन करनार, द्रव्य-गुणभाजन अथवा रागद्वेषरिद्वत अने वीर्यसंपन्न होवाथी देवोए ते भगवाननुं नाम श्रमण भगवान् "महावीर" कर्युं; आवो पाठ कल्पसूत्रमां महावीरचरित्रमां छे.-अनु॰

पुरुषसिंह अर्थात पुरुषोने विषे शौर्यादि गुणोवडे जे सिंहसमान होय ते पुरुषसिंह कहेवाय. ठोकोए सिंहने विषे अत्युक्तृष्ट शौर्य स्वीकार्यु छे, जेथी शौर्यन अंगे सिंहनी उपमा आपी. भगवंतने बालपणने विषे शत्रुरूपदेवे बीवराव्या छतां बीना न हता तथा देवनुं प्रवर्धमान—लांबुं थतुं-शरीर वन्नसमान कठिन मुठिना प्रहारनी प्रहतिथी कुन्ज-कुन्बुं-करी दीघुं हतुं जेथी तेमनुं श्रूरपणुं प्रकट छे; तथा ['पुरिसवरपुंडरीक- सर्व अञ्चम मल्कर उत्तम, पुंडरीक एटले हजार पांखडीवाळुं सफेद कमल, आ उपरथी जे पुरुष धवलकमलसमान होय ते पुरुषवरपुंडरीक. सर्व अञ्चम मल्करित होवाथी तथा सकल ग्रुम अनुभाववडे ग्रुद्ध होवाथी भगवंत पण कमलनी पेठे श्रेत छे. जेथी तेनी साथे उपमा आपी; अथवा पुरुष एटले पोताना सेवकरूप जीवो, तेना संतापरूप तापने निवारण करवामां समर्थ होवाथी तथा शोमानुं कारण होवाथी वरपुंडरीक—श्रेष्ठ छत्र—नी समान भगवंत छे, जेथी तेमने पुरुषवरपुंडरीक कह्या. ['पुरिसवरगंघहिय'ति] पुरुषवरपुग्चहित्ती—श्रेष्ठ गन्यहित्तनी समान जे पुरुष ते पुरुष ज पुरुषवरगन्यहस्ती कहेवाय. जेम गंघहित्तना गंघवडे बीजा बधा हाथीओ नाशी जाय छे, तेम भगवंतना पण ते देशोना विहारवडे ईति—अनाज वगेरेने नुकशानकारक घणा उंदर, तीड वगेरे प्राणीनी उत्पत्ति, परचक—बीजा राज्यनो भय, दुर्भिश्च—दुकाल, डमर—लंटकाट वगेरे विश्व अने मरकी वगेरे दुरितो नष्ट याय छे; माटे भगवंत पण पुरुषवरगंघहस्ती कहेवाय. आ प्रमाणे 'पुरुषसिंह, पुरुषवरपुंडरीक अने पुरुषवरगंघहस्ती' आ त्रण उपमावडे भगवंत पुरुषोत्तम केवल पुरुषोत्तम ज नथी किंतु लोकना नाथ होवाथी लोकोने विषे पण उत्तम छे माटे कहे छे:—['लोगणाहे'ति] लोकनाय—संज्ञिभव्य प्राणिओना खामी. ''योग अने क्षेम करनार ते नाथ'' एवं वचन होवाथी मगवंत पण संज्ञिमव्य प्राणिओना योग अने क्षेमकारी होवाथी नाथ छे, तथी कहे छे:—

शीर्थ. पुरुषवर-पंदरीक.

> पुरुषवर्-गंधहस्ती.

लोकनाय.

६. 'लोगपईवे'ित लोकस्य विशिष्टतिर्यम्-नरा-ऽमररूपस्य,आन्तरतिमिरिनराकरणेन प्रकृष्टप्रकाशकारित्वात् प्रदीप इव प्रदीपः. इदं विशेषणं द्रष्टृ हुलोकमाश्रित्योक्तम्. अय दृश्यलोकमाश्रित्याहः—'लोगपज्ञोयगरे'ित लोकस्य—लोक्यत इति लोकः,अनया व्युत्पत्या लोकालोकस्यरूपस्य समस्तवस्तु-स्तोमस्याज्ञखण्डमार्तण्डमण्डलम्ब निखलभावस्यमावावभासनसमर्थकेवलालोकपूर्वकप्रवचनप्रभापटलप्रवर्तनेन प्रद्योतं प्रकाशं करोतिर्यवंशीलो लोकप्रद्योतकरः. उक्तविशेषणोपेतश्च मिहिर-हरि-हर-हिरण्यगर्भादिरिप तत्तीर्थिकमतेन भवतीति 'कोऽस्य विशेषः' ? इत्याशङ्कायां तिद्वशेषाभिधानान्याहः—'अभयदृष्य'ित न भयं द्यते ददाति प्राणापहरणरिसकेऽस्युपसर्गकारिणि प्राणिनीत्यभयद्यः, अभया वा सर्वप्राणिभयपरिहारवती दया अनुकम्पा यस्य सोऽभयद्यः. हरि-हर-मिहिरादयस्तु नैविपति विशेषः, न केवलमसावपकारिणाम्, तदन्येषां वाऽनर्थपरिहारमात्रं करोतिः; अपि वर्षप्राप्तिमिपि करोतीति दर्शयत्राहः—'चक्खुद्ये'ित चक्षुरिव चक्षुः श्रुतज्ञानं श्रुमाऽशुभार्थविभागोपदर्शकत्वात्. यदाहः—'चक्खुद्ये'ित चक्षुरिव चक्षुः श्रुतज्ञानं श्रुमाऽशुभार्थविभागोपदर्शकत्वात्. यदाहः—'चिशुप्यन्तस्त एवेह ये श्रुतज्ञानचक्षुपा, सम्यक् सदैव पश्यन्ति भावान् हेयेतरान् नराः" तद् दयत इति चक्षुर्यः. यथाहि लोके कान्तारगतानां चौरिर्विष्ठप्तधनानां बद्धचक्षुषां चक्षुरुद्दानेन चक्षुर्दस्या वाञ्चितमार्गदर्शनेनोपकारी भवति, एवमयमिप संसारारण्यवर्तिनां रागादिरिपुविष्ठप्तधनानां कुवासनाऽऽच्छादितसज्ञानलोचनानां तदपनयनेन श्रुतचक्षुर्दस्वा निर्वाणमार्गं यच्छन्नपक्तरीः; इति दर्शयनाहः—

लोकप्रदीप. लोकप्रबोतकरः

६. ['लोगपईवे'त्ति] लोकप्रदीप-तिर्येच, नर अने अमररूप विशिष्ट लोकना आंतर अंघकारने दूर करी प्रकृष्ट प्रकाशना करनारं होवाथी प्रदीपसमान-आ विशेषण देखनार लोकने आश्रीने कहुं. हवे दृश्य-देखाय एवा-लोकने आश्रीने विशेषण कहेन्छः-['लोगपजोयगरे'ति] लोकप्रद्योतकर-' जे देखाय ते लोक.' ए प्रमाणे 'लोक' शन्दनी व्युत्पत्तिअनुसारे लोकने एटले सकलवस्तुसमूहरू^प लोकालोकस्वरूपने अखंड, सूर्यमंडलनी पेठे बधा पदार्थीना स्वभावनो प्रकाश करवामां समर्थ केवलज्ञानरूप आलोकपूर्वक प्रवचनप्रभासमूहने प्रवर्ताववाथी प्रद्योतने एटले प्रकाशने करवाना स्वभाववाळा भगवंत होवाथी 'लोकप्रचोतकर' विशेषण आप्युं. उक्त विशेषणयुक्त तो सूर्य, हरि, हर अने ब्रह्मा वंगरे पण, तेओना अनुयायिओने अनुसारे छ, तो तेओथी भगवंतनी शी विशेषता छे ? आ प्रमाणे आशंका थये छते शास्त्रकार तेओ-हरिहरादि-थी भगवंतनी विशेषता दर्शाववा कहे छं:-['अभयदए'त्ति] अभयदय-प्राणनो नाश करवामां रसिक तथा उपसर्गोने करवावाळा प्राणिओने पण भय न आपनार होवाथी भगवंत 'अभयदय' छे; अथवा अभया एटेले सर्वप्राणिओना भयनुं परिहरण करवाबाळी दया-अनुकंपा-छे जेने एवा मगवंत छे. 'अभयदय' आ विशेषणथी युक्त हरि, हर तथा सूर्य न होवाथी तेओथी भगवंतनी विशेषता छे. भगवंत अपकारिना तथा तेथी अन्य प्राणिओना अनर्थनो परिहार मात्र ज करे छ एटलुं ज नहीं, पण तेओने पदार्थनी प्राप्ति पण करे छ अर्थात् भगवंतद्वारा ते जीवो पदार्थनी प्राप्ति पण करे छे; माटे शास्त्रकार कहे छेः ['चक्खुदये'ित] चक्षुर्दय --शुभाशुभपदार्थना विभागने दर्शावनारुं होवाथी श्रुतज्ञान चक्षुसमान छे; कह्युं छे कः-''ते ज मनुष्यो आंखवाळा कहेवाय छे, के जेओ श्रुतज्ञानस्य नेत्रवडे हेय अने इतर-हेयथी जुदा-उपादेयादि-पदार्थोंने निरंतर ज सारी रीते जुवे छे." ते श्रुतज्ञानरूप चक्षुना आपनार होवाथी भगवंत पण चक्षुर्दय कहेवाय. अटवीने विषे आवेला, चोरोवडे लुंटाइ गयेल धनवाळा अने पाटावडे 'जेमनी आंखो बांधी दीधी छे एवा मनुष्योने चक्षु आपी-पाटा छोडी-चक्षु उधाडी इष्टमार्ग बतावनार जेवी रीते लोकमां उपकारी गणाय छे, तेवी रीते आ भगवंत पण, संसाररूप अरण्यने विषे रहेला, रागादि शत्रुओवडे जेओनुं धर्मरूप धन छुंटाइ गयुं छे, जेओनां सद्ज्ञानरूप लोचनो दुष्टवासनाओवडे ढंकाइ गया छे, तेओने हठावी-कुवासनारूप पाटा दूर करी-श्रुत-ज्ञानरूप चक्षु आपी निर्वाणरूप इष्टमार्गने आपता-बतावता(एवा भगवंत पण) उपकारी छे; ए प्रमाणे दर्शावता शास्त्रकार कहे छे:-

अभयदय, भगवंतनी विशेषताः चक्षुदंय,

७. 'मग्गद्ये'ति मार्गं सम्यदर्शन-ज्ञान-चारित्रात्मकं परमपदपुरपथं दयत इति मार्गदयः. यथाहि—छोके चक्षुरुद्धाटनम्, मार्गदर्शनं च कृत्वा चौरादिविछ्तान् निरुपदवं स्थानं प्रापयन् परमोपकारी भवतित्येवमयमपीति दर्शयन्ताहः—'सरणद्ये'ति शरणं त्राणम्—नानाविधोपद्रवोपद्धतानां तद्रक्षास्थानम्,तच परमार्थतो निर्वाणम्; तद् दयते इति शरणदयः. शरणदायकत्वं चास्य धर्मदेशनयैव इत्यत आहः—'धम्मदेसए'ति धर्म 'श्रुत—चारित्रात्मकं देशयतीति धर्मदेशकः. 'धम्मदए'ति पाठान्तरम्. तत्र च धर्म चारित्ररूपं दयत इति धर्मदयः. धर्मदेशनामात्रेणाऽपिधर्मदेशक उच्यत इत्यत आहः—'धम्मसारहि'ति धर्मरथस्य प्रवर्तकलेन सार्थिरिव धर्मसारिधः. यथा रथस्य सारथी रथम्, रथिकम्, अश्वांश्च रक्षति, एवं

Jain Education International

मगवान् चारित्रधर्माङ्गानां संयमा—ऽऽत्म—प्रवचनाख्यानां रक्षणोपदेशाद् धर्मसारधिर्भवतीति. तीर्धान्तरीयमतेनान्येऽपि धर्मसारधयः सन्तीति वि-शेषयन्नाहः—'धम्मवरचाउरंतचक्रविट'ति त्रयः समुद्राः, चतुर्थश्च हिमवान्, एते चलारोऽन्ताः 'पृथिव्यन्ताः; एतेषु स्वामितया भवतीति चाः तुरन्तः, स चासौ चन्नवर्ती च चातुरन्तचन्नवर्ती, वरश्चासौ चातुरन्तचन्नवर्ती च वरचातुरन्तचन्नवर्ती राजातिशयः, धर्मविषये वरचातुरन्तचन्न-वर्ती धर्मवरचातुरन्तचन्नवर्ती. यथाहि—पृथिव्यां शेषराजातिशायी वरचातुरन्तचन्नवर्ती भवति, तथा भगवान् धर्मविषये शेषप्रणेतॄणां मध्ये सातिशयत्वात् तथोच्यत इति. अथवा, धर्म एव वरमितरचन्नापेक्षया, किपलादिधर्मचन्नापेक्षया वा; चातुरन्तं दानादिभेदेन चतुर्विभागम, च-तसृणां वा नर-नारकादिगतीनामन्तकारित्वाचतुरन्तम्; तदेव चातुरन्तं यचन्नं भावाऽरातिच्छेदात्, तेन वर्तितुं शीलं यस्य स तथा. एतच धर्म-देशकत्वादिविशेषणकदम्बकं प्रकृष्टज्ञानादियोगे सति भवति; इत्याहः—

मार्गेद्य.

शरणदय. धर्मदेशक.

र्थमसार्थि.

धर्मवरचातुरंत-चक्रवर्ती.

कपिलादिकनुं-चक्र.

७. ['मग्गद्ये'ति] मार्गद्य-परमपद-मोक्षरूप नगरना सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्ररूप मार्गने आपनार होवाथी भगवंत मार्गद्य छे. जेम लोकने विषे, चक्ष उघाडी अने मार्ग बतावी चौरादिवडे छुंटायेला लोकोने उपद्रवरहित स्थाने पहोंचाडनार परमोपकारी थाय छे, तेम भगवंत पण परमोपकारी छे; एम बतावता शास्रकार कहे छे: —['सरणदए'त्ति] शरणदय-नाना प्रकारना उपद्रवोधी दुःखी थयेल जीवने शरण-रक्षास्थान एटले परमार्थथी निर्वाणने आपे ते शरणदय कहेवाय. भगवंतनुं शरणदायकपणुं धर्मदेशनावडे ज छे; तेथी कहे छे:--['धम्मदेसए'ति] धर्मदेशक-श्रुत अने चारित्ररूप धर्मने देखाडनार होवाथी भगवंत धर्मदेशक छे. धिम्मदए] एवं पाठांतर छे. तेनो अर्थ चारित्ररूप धर्मने आपनार होवाथी भगवंत धर्मदय छे. धर्मदेशक तो (धर्मप्रवर्तकपणावडे नहीं पण) मात्र धर्मनी देशनावडे कहेवाय छे; माटे कहे छे:-['धम्मसारहि'ति] धर्मरूप रथना प्रवर्तक होवाथी भगवंत सारथिसमान छे. जेवी रीते सारथि रथनुं, रथमां बेसनारनुं अने रथने ठइ जनार घोडाओनुं रक्षण करे छे, तेम भगवंत पण चारित्र धर्मना संयम, आत्मा अने प्रवचन (आगम) रूप अंगोना रक्षणनो उपदेश करनार होवाथी धर्मसारथि छे. अन्यमतावलंबिओना मते बीजा पण धर्मसारथिओ छे; माटे तेओथी भगवंतनी विशेषता दर्शावता शास्त्रकार कहे छेः-['धम्मवरचाउरंतचक्कवहि'तिं] धर्मवरचातुरंतचकवर्ती−त्रण समुद्रो अने चोथो हिमाचल ए चार पृथ्वीना छेडा छे; ते चारे छेडाओमां जे खामी होय ते 'चातुरंत' कहेवाय. चातुरंतरूप जे चक्रवर्ती ते चातुरंत चकवर्तीः वर-श्रेष्ठ-जे चातुरंत चकवर्ती ते वरचातुरंतचकवर्ती-आतिशयिक राजा; मगवंत धर्मने विषे वरचातुरंतचकवर्तिसमान होवायी धर्मवरचातुरंतचक्रवर्ती कहेवायः जेवी रीते पृथ्वीने विषे वरचातुरंतचक्रवर्ती शेष-बीजा-राजाओ करता अतिशयवंत होय छे तेम भगवंत पण बधा धर्मप्रणेताओमां अतिशयवंत छे माटे ज 'धर्मवरचातुरंतचकवर्ती' कहेवाय छे; अथवा धर्मरूप वर एटले बीजा चक करतां, वा कपिल वरेगरेना धर्मचक्र करतां श्रेष्ठ, चाँतुरंत-दान वगेरे भेदवडे चार प्रकारनुं, अथवा नारक वगेरे चारगतिनुं अंत-नाश-करनारुं, भाव-आंतर-ज्ञूनुं उच्छेदक होवाथी जे चक्र, ते चक्रवडे वर्तवाना स्वभाववाळा जे ते धर्मवरचातुरंतचक्रवर्ती ए 'धर्मदेशक' वरेगरे विशेषणीनी झुमखो प्रकृष्ट ज्ञान वरेगरेनी योग होय त्यारे घटे छे; माटे कहे छे:---

८. 'अप्पिडिह्यवर्गाण-दंसणघरे'ित अप्रतिहते कट-कुट्यादिभिरस्बिलते, अविसंवादके वा; अत एव, क्षायिकत्वाद् वा वरे प्रधानो ज्ञान-दर्शने केवलाख्ये विशेष-सामान्यबोधात्मके धारयित यः स तथा. छद्मवानप्येवंविधसंवेदनसंपदुपेतः कैश्चिदम्युपगम्यते, स च मिथ्योप-देशित्वाद् नोपकारी भवतीति निर्छ्याताप्रतिपादनायाऽस्याऽऽह, अथवा कथमस्याऽप्रतिहृतसंवेदनत्वं संपन्नम्?, अत्रोच्यते, आवरणाभावात्. एतमे-वास्याऽऽवेदयन्नाहः—'विश्वट्टछउमे' ति व्यावृत्तं निवृत्तम्—अपगतम्, छद्म—शठत्वम्, आवरणं वा यस्यासौ व्यावृत्तच्छद्मा. छद्माभावश्चास्य रागा-दिजयाद् जात इत्यत आहः-'जिणे'ित जयित-निराकरोति, राग-देषादिरूपानरातीनिति जिनः. रागादिजयश्चास्य रागादिखरूप-तज्जयोपायज्ञानपूर्वक एव भवतीत्येतदस्याहः—'जणए' ति जानाति छाद्मस्थिकज्ञानचतुष्टयेनेति ज्ञायकः. 'ज्ञायकः' इत्यनेनास्य स्वर्थसंपत्त्युपाय उक्तः, अधुना तु स्वर्थसंपत्तिपूर्वकं परार्थसंपादकत्वं विशेषणचतुष्टयेनाहः—'वृद्धे'ित बुद्धो जीवादितत्त्वं बुद्धवान्. तथा, 'बोह्ए'ित जीवादितत्त्वस्य परेषां बोधियता. तथा, 'मुत्ते'ित मुक्तो बाह्याभ्यन्तरप्रन्थिबन्धनेन मुक्तत्वात्. तथा, 'मोथए'ित परेषां कर्मबन्धनाद् मोचियता.

अप्रतिहतवर्शान-दर्शनथर.

असत्योपदेशक-छबस्य. व्याष्ट्रच्छवा.

जिन.

श्चायक.

बुद्ध. बोधक.

मुन्त-मोचक्,

८. ['अप्पडिह्यवरनाण-दंसणघरे'ति] अप्रतिहत-कट, कुटी वगेरे वहे अस्खिलत अर्थात् कट-सादही अने कुटी प्रभृति पदार्थीनुं व्यवधान होवा छतां पण तेनी पाछलना पदार्थीने जाणनार, अथवा विसंवादरहित, विसंवादरहित होवाथी अथवा क्षायिक होवाथी वर श्रेष्ठ, विशेषबोध अने सामान्य-बोधरूप 'केवल' ए नामवाळां जे ज्ञान अने दर्शन ते बजेने धारण करवावाळा होवाथी भगवंत अप्रतिहतज्ञान-दर्शनघर छे. कोइ अन्यमितओं छग्नस्थने पण उपर्युक्त ज्ञानसंपत्तिसहित माने छे, परंतु ते (छग्नस्थ) असत्योपदेशक होवाथी उपकारी थतो नथी; माटे शासकार भगवंतना छग्नरहितपणानुं प्रतिपादन करवा कहे छे, अथवा भगवंतने अप्रतिहत ज्ञान शायी उत्पन्न थयुं तो कहे छे के, आवरण-ज्ञानावरणीय-नो अमाव थवाथी भगवंतने अप्रतिहत ज्ञान थयुं छे अने ए ज आवरणना अमावने दर्शावता शासकार कहे छे:-['विअट्टछम'ति] व्यावृत्तच्छग्ना-जेओनुं छग्न-शटपणुं-अथवा आवरण व्यावृत्त-गयेछुं-छे एवा भगवंत होवाथी 'व्यावृत्तच्छग्ना' विशेषण आप्युं छे. रागादिनो जय करवायी भगवंतने छग्ननो अभाव थयो छे; माटे कहे छे:-['जिणे'ति] राग अने द्वेषादिरूप शत्रुने जिते ते 'जिन' कहेवाय. रागवगेरेनुं खरूप जाणवाथी अने तेना-रागादिना-जयना उपायोना ज्ञानपूर्वक ज रागादिनो जय थाय छे, माटे भगवंतने पण ए रागादिना खरूपनुं ज्ञान अने तेना जयना उपायोनुं श्लान दर्शावता कहे छे:-['जाणए'ति] छग्नस्थानस्थानां चार ज्ञानवहे जाणनारा ते ज्ञायक. 'ज्ञायक' ए विशेषणद्वारा भगवंतनी स्वार्थसंपत्तिनो उपाय कक्षो. हये सार्थ संपत्तिपूर्वक भगवंतनी परार्थ संपादकता चार विशेषणो द्वारा कहे छे:-['खुढे'ति]' जीवादितत्त्वना जाणनारा तथा, ['बोहए'ति] बीजाओने जीवादितत्त्वनो बोध पमाडनार तथा, ['बुहेए'ति] बाह्य अने आंतरिक अन्य-परिम्रहरूप बंधनथी मूकाएला, तथा, ['मोयए'ति] ते परिम्रहरूप बंधनथी बीजाओने मुकावनार.

^{9.} खार्थमां 'अण्' प्रत्यय आववाथी 'चतुरंत' शब्द उपरथी 'चातुरंत' शब्द बने छे.—श्रीअभयदेव.

९. अय मुक्तावस्थामाश्रिस विशेषणान्याहः—'सञ्चण्यू, सञ्चदिरासि'त्ति सर्वस्य वस्तुस्तोमस्य विशेषरूपतया ज्ञायकत्वेन सर्वज्ञः, सामान्यरूप-तया पुनः सर्वदर्शीः; न तु मुक्तावस्थायां दर्शनान्तराभिमतपुरुषवद् भविष्यज्ञडलम्, एतच पदद्वयं क्वचिन्न दृश्यत इति. तथा, 'सिवमयलं' इत्यादि. तत्र शिवं सर्वाऽऽबाधारहितत्वात्, अचलं स्वाभाविक-प्रायोगिकचलनहेत्वभावात्, अरुजमविद्यमानरोगं तिन्वन्धनशरिर-मनसोरभा-वात्, अनन्तम्—अनन्तार्थविषयज्ञानस्वरूपत्वाद्, अक्षयमनाशं साद्यपर्यविस्तितिश्यतिकत्वाद्, अक्षतं वा परिपूर्णत्वात् पौर्णमासीचन्द्रमण्डलवद्, अव्याबाधं परेषामपीडाकारित्वात्. 'सिद्धिगङ्गामधेयं'ति सिद्ध्यन्ति निष्ठितार्था भवन्ति यस्यां सा सिद्धिः, सा चासौ गम्यमानत्वाद्, गतिश्व सिद्धिगतिस्तदेव नामधेयं प्रशस्तं नाम यस्य तत् तथा. 'डाणं'ति तिष्ठति अनवस्थानिवन्धनकर्माभावेन सदाऽवस्थितो भवति यत्र तत् स्थानम् क्षीणकर्मणो जीवस्य स्वरूपम्, लोकाग्रं वाः जीवस्वरूपविशेषणानि तु लोकाग्रस्य आधेयधर्माणामाधारेऽव्यारोपादवसेयानि. तदेवं— भूतं स्थानम् 'संपाविजकामे'ति यातुमना न तु तत् प्राप्तः, तत्प्राप्तस्याकरणत्वेन विवक्षितार्थानां प्ररूपणाऽसंभवात्, 'प्राप्तुकाम' इति च यदुच्यते तदुपचारात्, अन्यथा हि निर्मालाषा एव भगवन्तः केवलिनो भयन्ति. ''भोक्षे भवे च सर्वत्र निरमृहो मुनिसत्तमः'' इति वचनादिति.

९. हवे मुक्तावस्थाने आश्रीने विशेषणो कहे छे:—['सव्यण्णू, सव्यदिसि'ति] वस्तुना समुदायनुं विशेषस्पे जाणपणुं होवाथी सर्वज्ञ अने ते ज समूहनुं सामान्यस्पे जाणपणुं होवाथी सर्वदर्शी अर्थात् भगवंत देहमुक्त—देहरिहत—थाय तो पण सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी छे; पण दर्शनान्तरने संगत मुक्तावस्थामां स्थित पुरुषनी पेठे भगवंत भविष्यज्ञडतावाळा—जेमां जडता थनारी छेतेवा—नथी. 'सर्वज्ञ' अने 'सर्वदर्शी' आ वे पदो कोइ स्थळे देखातां नथी. तथा ['सिवमयलं' इत्यादि] तेमां सर्व प्रकारनी बाधाओथी रहित होवाथी शिव, स्यामाविक अने प्रयोगजन्य चलनना हेतुनो अभाव होवाथी अचल, रोगनां कारण शरीर अने मननो अभाव होवाथी रोगरिहत, अनंतपदार्थविषयक ज्ञानस्वस्प होवाथी अनंत, आदिवाद्धं पण अंतरिहत होवाथी अक्षय अथवा सुखयी परिपूर्ण होवाथी पूर्णमासीना चंद्रमंडल पेठे अक्षत, बीजाओने पीडा न करतुं होवाथी व्यावाधरित—अव्यावाध, ['सिद्धिगइनामघेयं'ति] जेमां जवाथी निष्ठितार्थ—कृतकृत्य—थवाय ते सिद्धि, ते तरफ गित थती होवाथी ते सिद्धिगति कहेवाय- सिद्धिस्प गित ते सिद्धिगति, अने ते ज—सिद्धिगतिरूप—जेतुं प्रशस्त नाम छे ते सिद्धिगतिनामघेय, ['ठाणं'ति] अनवस्थान—अस्थिरपणा—तुकारणकर्म न होवाथी ज्यां हमेशां अवस्थित—स्थिर—थाय ते स्थान कहेवाय-स्थान एटले क्षीणकर्म जीवनुं सक्ष्य अथवा लोकनो अग्रमागः, ते प्रकारना स्थान पित ['संपाविउकामे'ति] जवाना मनवळा, परंतु गयेला नहीं, कारण के जो ते स्थान प्रति गयेला होय तो त्यां गया बाद शरीर अने इन्द्रियोनो अभाव थवाथी भगवतद्वारा विवक्षित—कहेवाने इष्ट—अर्थोनुं प्ररूपण संभवतुं नथी माटे ते 'स्थान प्रति जनारा' ए प्रमाणे भगवंतनुं विशेषण छे. वळी भगवंतनुं जे 'प्रापुकाम'—'पामवानी इच्छावाळा'—ए विशेषण छे. ते तो उपचारथी कहुं छे, कारण के केविल भगवंतो अभिलापा—इच्छा—विनाना ज होय छे. कहुं छे केः—''उत्तमो—क्ता सुनि मोक्ष अने संसार ए बक्षेमां स्पृहा विनानो होय छे.''

१०. 'जाव समोसरणं'ति ताबद् भगवद्दर्णको वाच्यो यावत् समवसरणम्— समवसरणवर्णक इति. स च भगवद्दर्णक एवम्—''भुँ-यमोयग—मिंग—नेल—कज्जल—पहट्टममरगणनिद्धनिकुरुंवनिचियकुंचियपयाहिणावत्तमुद्धसिरए'' भुजमोचको रत्नविशेषः, भृङ्गः कीटविशेषः, अङ्गारविशेषो वा; नैलं नीलीविकारः, कज्जलं मधी, प्रदृष्टभ्रमरगणः प्रतीतः; एते इव स्निग्धः कृष्णच्छायः, निकुरुम्बः समूहो येषां ते तथा, ते च ते निचिताश्च निविद्धाः, कुञ्जिताश्च कुण्डलीभूताः, प्रदक्षिणावर्ताश्च मूर्धि शिरोजा यस्य स तथा. एवं शिरोजवर्णकादिः ''रर्नुष्णल-

अचल,गरोम,अनंत. अझत, अन्यावाथ. सिद्धिगति. स्थान.

सर्वदर्शी.

शिव,

मुक्तिमां जडत्व १

पामवानाः अस्पृहाः

^{9.} रक्षाकरावतारिकायामपि श्लोकार्थमिदं प्रमाणत्वेन गृहीतम्.-रत्नाकरावतारिका (य॰ प्रन्थ॰ प्र-१६१.) २. प्र॰छायाः-सुजमोचक-मृङ्ग-नैल-कञ्चल-प्रहृष्टप्रमरगणक्षिम्थनिकुहम्बनिचितकुचितप्रदक्षिणावर्तमूर्धिशरोजः.

३. औपपातिकसूत्रे भगवतः शरीरवर्णक एवम्:—''दालिमपुष्फप्पगास–रत्ततवणिज्ञसरिसनिम्मलसुणिद्धकेसंतकेसभूमी, घणनिचियच्छतागारुतमंगदेसे, णिव्यणसमल्द्रमद्वचंदद्धसमनिलाडे, उडुवइपडिपुण्णसोमवयणे, अल्लीणपमाणजुत्तसवणे, सुस्सवणे, पीणमंसलकवोलदेसभाए, आणामियचावरुइलकिण्हञ्भ-राइतणुकतिणणिद्धभमुहे, अवदालियपुंडरीयनयणे, कोयासियधवलपत्तलच्छे, गहलायतज्ज्तुंगणासे, उअचिअसिलप्पवालविवक्रलसण्णभाषक्हे, पंडुरस-सिसयलविमलनिम्मलसंख-गोखीर-फीण-कुन्द-दगरय-मुणालियाधवलदंतसेढी, अखंडदंते, अफुडियदंते, अविरलदंते, सुनिद्धदंते, सुजायदंते, एगदंतसेढी विद अणेगदंते, हुयवहणिदंतधोयतत्ततवणिज्ञरत्ततलतालुजीहे, अवद्वियसुविभत्तचित्तमंसू, मंसलसंटियपसत्यसदूलविउलहणुए, चउरंगुलसुप्पमाणकंबुव-वरमहिसवराह-सीह-सद्ल-उसभ-नागवरपडिपुण्णविजलक्लंधे, जुगसण्णिभपीणरइअपीवरपउद्गसंठिअसुसिलिद्रविसिद्वधणथिरसुबद्ध ्रभुयर्देसरविउलभोगआयाणफलिहउच्छूढदीहवाहू, रत्ततलोवइअमउयमंसलसुजायलक्खणपसत्थअच्छिद्दजालपाणी, त्पीवरको-मरुवरंगुरी, आयंवतंबतिलणसुइरुइरुणिद्धणक्खे, चंदपाणीरुहे, सूरपाणीरुहे, संखपाणीरुहे, चक्कपाणीरुहे, दिसासोत्थियपाणीरुहे, चंद-सूर्→ संख-चक्क-दिसासोत्थियपाणीलेहे, कणगसिलातलुजलपसत्थसमतलउनचियवित्थिण्णपिहुळवच्छे, सिरिवच्छंकियवच्छे, अकरंडुयकणगरूइयणिम्मलमुजाय-निरुवहयदेहधारी, अट्टसहस्सपडिपुण्णवरपुरिसलक्सणधरे, सन्नयपासे, संगथपासे, सुंदरपासे, सुजायपासे, मियमाइयपीणरइअपासे, उज्ज्यसम-सहियजचतणुकसिणणिद्धआइज्ञलडहरमणिज्ञरोमराई, इस-विहग-सुजायपीणकुच्छी, झसोदरे, सुद्दकरणे, गंगावत्तपयाहिणावत्ततरंगभंगुररविकिरण-तरुणबोहियअकोसायंतपउमगंभीरवियडनाभे, साहयसोणंद-मुसल-द्प्पणणिगरियवरकणगच्छरसरिसवर्वयस्वलियमज्झे, अइरेगवद्वियकडी, वरतुरगसुजायगुज्झदेसे, आइण्णहओ व्य णिठवलेवे, वरवारणतुल्लविक्रमधिलसियगई, गयससणमुजायसिश्रोह, समुग्गणिमगगगुढ-एणी-कुर्रविदानत्तवदाणुपुञ्चजंघे, संदियस्रसिलिद्दगूढगुप्फे, सुपइद्विअकुम्सचाहचलणे, अणुपुञ्चसुसंह्यगुलीए, उण्णयतणुतवणिदणक्षे"---औपपातिकसूत्रे (क॰ आ॰ पृ–४४–५४.). ४. प्र॰ छायाः–रक्तोत्पलपत्रमृदुकसुकुमालकोमलतलः–अनु॰

^{9.} लोकाप्रभागरूप स्थान तो आकाशरूप होवाथी तेने 'शिव, अचल, अरूज, अनंत, अक्षय, अव्यावाध' वगेरे विशेषणी घटी शकतां नधी, तो पण आधेय धर्मीनो आधारमां अध्यारोप करवाथी ते विशेषणो लोकाप्ररूप स्थानने घटाव्या छे. एक पदार्थनो धर्म, जे बीजा पदार्थमां नहीय तो पण तेमां तेने भानवो तेने 'अध्यारोप' कहे छे; जेमके, पर्वत उपर घास बळतुं देखवामां आवे तो पण लोक एम कहे छे के, 'पर्वत वळे छे,' कारण के पर्वत उपर रहेलुं माटे आधेय जो घास, तेमां रहेलो 'बळवारूप' जे धर्म, ते धर्म पर्वतमां नधी तो पण घासनो आधाररूप पर्वत होवाथी जेम तेमां ते अविद्यमान धर्म

पत्तमजयसुकुमालकोमलतले" इति पादतलवर्णकान्तः शरीरवर्णको भागवतो वाच्यः. पादतलविशेषणस्य चायमर्थः—रक्तं लोहितम्, उत्पलपत्रवत् कमल्दलवद् मृदुकमस्तव्यम्, सुकुमालानां मध्ये कोमलं च तलं पादतलं यस्य स तथाः तथाः, ''अष्टमहस्सवरपुरिसल-क्लणधरे, आगासगएणं चकेणं, आगासगएणं छत्तेणं, आगासगयाहिं चामराहिं, आगासफिलहामएणं सपायपीढेणं सीहासणेणं' आकाशस्फिटिकमितिस्वल्लिफिटिकविशेषस्तन्मयेन 'उपलक्षितः' इति गम्यतः ''धैम्मज्झएणं पुरओ किल्लुक्लमाणेणं' 'देवैः' इति गम्यते. ''वैउद्सिहीं समणसाहस्सीहीं, छत्तीसाए आक्रियासाहस्सीहीं सिदीं संपरिवृद्धे" 'साहस्री'शब्दः सहस्रपर्यायः, सार्धे सह, तेषां विद्यमानतयाऽपि सार्धमिति स्वात्, अत उच्यतेः—संपरिवृतः परिकरित इति. ''पुँक्लाणुपुक्कि चरमाणे'' न पश्चानुपूर्व्यादिना, ''गोमाणुगामं दृङ्क्लमाणे'' प्रामश्च प्रतीतः, अनुप्रामश्च तदनन्तरप्रामो प्रामानुप्रामम्, तद् द्रवन् गन्छन्. ''क्षुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव रायगिहे णयरे, जेणेव गुणसिलए चेइए; तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता अहापिडिरूवं उग्गहं ओगिण्हइ, ओगिण्हिता संजमेणं, तवसा अप्याणं भावेमाणे विहरइ''ित समवसरणवर्णके च ''सैमणस्स भगवओ अतेवासी बहवे समणा भगवंतो, अप्रेगइया उग्गपव्वइया' इत्यादिस्विवर्णको

पण मनाय छे तेम 'शिव, अचल, अरुज,' वगेरे विशेषणो लोकाय भागमां नथी घटता, तोपण लोकायभाग जीवनो आधार छे अने ते विशेषणो आधेय-रूप जीवमां घटे छे माटे पूर्वोक्त प्रमाणे ते जीवरूप आधेयना विशेषणो लोकायभागमां नथी तोपण तेमां तेने अध्यारोपवां-कल्पी लेवां.-श्रीअभयदेव. २. आ लोकार्घने रत्नाकरावतारिकामां पण प्रमाणरूपे प्रह्युं छे.-रत्नाकरावतारिका (य० प्रन्थ० पृ-१६१.)

9. सन्दर्शोऽपि एतत् सर्वं भगवद्वर्णनमीपपातिकेऽपि चम्पागमनसमये. प्र०छायाः-अष्टसहस्रवरपुरुषलक्षणधरः, आकाशगतेन चकेण, आकाशगतेन, छत्रेण, आकाशगताभ्यां चामराभ्याम्, आकाशरूफिटकमयेन सपादपीठेन सिंहासनेन. २. प्र०छायाः-धर्मध्वजेन पुरतः कृष्यमाणेन. ३. प्र०छायाः-चतुर्देशभिः श्रमणसहसैः, षट्त्रिंशताऽऽर्थिकासहसैः सार्धे संपरिवृतः. ४. प्र०छायाः-पूर्वानुपूर्वी चरन्. ५, प्र०छायाः-प्रामानुष्रामं द्वन्.-अनु०

६. प्र॰छायाः-सुखं सुखेन विहरन् येनैव राजगृहं नगरम्, येनैव गुणिस्तरकं चैत्यम्; तेनैवोपागच्छति, उपागम्य यथा प्रतिरूपमवग्रहमवगृह्णाति, अवरुह्य संयमेन, तपसा आत्मानं भावयन् विहरति.-अनु० ७. प्रव्छायाः-श्रमणस्य भगवतोऽन्तेवासिनो बहवः श्रमणा भगवन्तः, अप्येकैका ८. औपपातिकसूत्रे भगवत्साधुवर्णक एवम्:-"ते णं काले णं, ते णं समए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहुवे समणा भगवंतो, अप्पेगइया उग्गपव्वइया, भोगपव्वइया, राइण्ण-णाय-कोरव्वखत्तिअपव्वइआ, भडा, जोहा, सेणावई, पसत्थारो, सेट्टी, इब्सा; अण्णे बहुवे एवमाइणो उत्तमजाति–कुल-रूव-विणय-विण्णाण-वण्ण-लावण्ण-विक्कमप्पहाणसोहग्गकंतिजुत्ता, बहुधण-धण्णनिचयपरियालफिडिआ, णरवइगुणाइरेआ, इच्छिअभोगा, सुहसंपरुलिया, किंपागफलोवमं च मुणिय विसयसोक्खं,जलबुब्बुअसमाणं कुसरगजलविंदु चंचलं जीविशं च णाळण, अद्भुव-मिणं रयमिव पडम्गलमं संविधुणिताणं, चइता हिरण्णं जाव चेचा सुवण्णं, चेचा धणं, एवं धण्णं, वलं, वाहणं, कोसं, कोट्टागारं, रज्जं, रहं, पुरं, अंतेजरं चेचा, विपुलधण-कणग-रयण-मणिमोत्तिय-संख-सिलप्पवाल-स्तरयणमाइयं, संतसारं सावएजं विछड्डइता, विगोवइता; दाणं च दाइयाण परिभायइत्ता, मुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पन्वइआ; अप्पेगइआ अद्धमासपरिआया, अप्पेगइआ मासपरिआया, एवं दुमासा०, विमासा०, जाव इकारसमासपरिआया; अप्पेगइआ वासपरिआया, दुवास॰ तिवासपरिआया, अप्पेगइआ अणेगवासपरिआया संजमेणं, तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति. ते णं कालेणं, ते णं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे णिग्गंधा भगवंतो,अप्वेगइआ आभिणिबोहियणाणी जाव केवलणाणी, अप्वेगइया मणयलिया, वयबलिया,काय-बिलया; अप्पेगइआ मणेणं सावा--ऽशुग्गहसमत्था, वयेणं सावा-शुग्गहसमत्था कायेणं सावा--ऽशुग्गहसमत्था; अप्पेगइआ खेलोसहिपत्ता, एवं जह्नोसहिपत्ता, विष्पोसहिषत्ता, आमोसहिषत्ता, सञ्बोसहिषत्ता; अष्पेगइआ कोद्वबुद्धी, एवं बीअबुद्धी, पडवुद्धी; अष्पेगइआ पयाणुसारी,अष्पेगइआ संभिन्नसोआ, अष्पेगइआ खीरासवा, अप्पेगइआ महुआसवा, अप्पेगइआ सिप्पआसवा, अप्पेगइआ अक्खीणमहाणसिआ; एवं उज्जमती, अप्पेगइआ विउलमई, विउल्वणिहिएसा, चारणा, विज्ञाहरा, आगासाइवाइणो; अप्पेगइआ कणगाविं तवोकम्मं पिववण्णा, एवं एगाविं, खुरूगसीहिनिकीलियं तवोकम्मं पिववण्णा; अप्पेगइआ महालयसीहनिकीलियं तत्रोकम्मं पडिवण्णा, भइपडिमं, महाभइपडिमं, सञ्वओभइपडिमं, आयंबिलवडुमाणं तवोकम्मं पडिवण्णाः, मासिअं भिक्खुपडिमं, एवं दोमासिअं, तिमासिअं पिडमं जाव सत्तमासिअं भिक्खपिडमं पिडकणाः, पढमं सत्तमराइंदिअं भिक्खपिडमं पिडकणा जाव तत्रं सत्तराइंदिअं भिक्खप-डिमं पडिबण्णा, अहोराइंदियं भिक्खुपडिमं पडिबण्णा, इकराइंदिअं भिक्खुपडिमं पडिबण्णा, सत्तसत्तमिअं भिक्खुपडिमं पडिबण्णा, अहुहुमिअं भिक्खुपडिमं पिडवण्णा, णवणविमिअं भिक्खपिडमं, दसदसमिअं भिक्खपिडमं, खुर्रिअमोअपिडमं पिडवण्णा, मह्स्तिअमोअपडिमं पडिवण्णा, जवमज्ज्ञं चंदपडिमे पडिवण्णा, बज्जमज्झं चंदपडिमे पडिवण्णा संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति. ते णं काले णं, ते णं समए णं समणस्स भगवओ महाबीरस्स अंतेवासी बहुवे थेरा भगवंतो जाइसंपण्णा, कुलसंपण्णा, बलसंपण्णा, विषयसंपण्णा, नाणसंपण्णा, दंसणसंपण्णा, चरित्तसंपण्णा, लजासंपण्णा, लाघवसंपण्णा,ओअंसी, तेअंसी,वचंसी,जसंसी,जिअकोहा,जिअमाणा,जिअमाया,जिअलोभा,जिइंदिया,जिअणिहा,जिअपरीसहा,जीविआस-मरणभयविष्यमुकाः, वयप्पहाणा, गुणप्पहाणा, करणप्पहाणा, चरणप्पहाणा, णिस्महप्पहाणा, निच्छयप्पहाणा, अञ्जवप्पहाणा, मद्वप्पहाणा, सामवप्पहाणा, सं-तिष्पहाणा, मुत्तिष्पहाणा, विज्ञाष्पहाणा, मंतष्पहाणा, वेअष्पहाणा, वंभष्पहाणा, नयष्पहाणा, नियमप्पहाणा, सचप्पहाणा, सोअष्पहाणा, चारवण्णा, सजातवस्सी, जिइंदिआ, सोही, अणियाणा, अप्पुसुआ, अविहिष्टेसा, अप्पिङलेसा, सुसामण्णरया, दंता इणमेव निग्मर्थ पावयणं पुरओ काउं विहरंति. तेसि णं भगवंताणं आयवाया विदिता भवंति, परवाया विदिता भवंति, आयवादं जमइत्ता णलवणमिव मत्तमातंगा अच्छिइपतिणवागरणा, रयणकरंडगसमाणा, कृत्तिआवणभूआ, परवादिपमद्गा, दुवालसंगिणो, समत्तगणिपिडगधरा, सञ्वक्खरसण्णिवाइणो, सञ्वभासाणुगामिणो, अजिणा, जिणसंकासा, जिणा इव अवितहं वागरेमाणा संजमेण, तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति. तेणं कालेणं, तेणं समए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे अणगारा भगवंती इरिआसिमआ, भासासमिआ, एसणासमिआ, आदाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिआ, उचार-पासवण-खेल-सिंघाण-जल्लपारिद्वावणियासमिआ, मणगुत्ता, वयगुत्ता, कायगुत्ता, गुत्ता, गुत्तिदिया, गुत्तवंभयारी, अममा, अकिंचणा, छिण्णगंथा, छिण्णसोआ, निरुवलेवा कंसपाई न मुक्तीया, संख इव निरंगणा, जीवो विव अप्पिडिहय-गई, जन्नकणगं पिव जायरूवा, आदिरसफलगा विव पागडभावा, कुम्मो इव गुतिदिया, पांक्खरपत्तं व निरुवलेवा, गगणमिव निरालंबणा, अणिलो इव अप्पिडिबद्धा, चंदो इव सोमलेसा, सूरो इव तेअस्सी, सागरो इव गंभीरा, विहग इव सन्वओ विष्पमुका, मंदर इव अष्पकंपा, सारयसिललं व सुद्धित्था, खम्मविसाणं व एगजाया, भारंडपक्ली व अप्पमत्ता, कुंजरो इव सोंडीरा, वसभो इव जायत्थामा, सीहो इव दुद्धरिसा, वसंघरा इव सञ्वफासविसहा, सुहुअहुआसणो इव तेअसा जलंता, निथ णं तेसि णं भगवंताणं कुत्थ य पिडबंघो."-औपपातिकसूत्रे (क० आ० ९---७२--९७.)-अन०

वाच्यः. तथा अक्षुरकुमाराः, शषभवनेपतयः, व्यन्तराः, ज्योतिर्ष्ताः, वैमानिका देवाश्व भगवतः समीपमागच्छन्तो वर्णयितव्याः.

१०. ['जाहा समोसरणं'ति] ज्यांसुधी समवसरणनो वर्णक आवे त्यांसुधी मगवंतनो वर्णक कहेवो. ते भगवंतनो वर्णक आ प्रमाणे छे:-''सुजमोचक एटले एक जालनुं काळुं रल, भृंग-एक जातनो स्थाम कीडो अथवा एक प्रकारनो अंगारो, नैल-गळीनो विकार, कजल-काजल-मधी, प्रहृष्ट प्रमरगणहुर्षवाला अमराओनो समूह. आ बधा पदार्थोनी पेठे जेओनो समूह स्निम्ध-चिकाशदार, काळी कांतिवाळो छे एवा अने निबिड-खीचोखीच-आवेला, कुंडलाकारे बयेंला अने आगळ पाछळ वळेला एया केश-वाळ-जेओना मस्तकमां छे'' एवा भगवंत छे. ए प्रमाणे केशवर्णकथी मांडी पगना तळीयां सधीनो भगवंतनौ शरीरनो वर्णक कहेवो. पगना तळीयांना विश्वषणनो अर्थ आ प्रमाणे छे:-''लाल, कमलदलनी पेठे मृद अने दरेक

समवसरण. भगवद्वर्णन.

- १. औपपातिकसूत्रेऽसुरकुमारादिवर्णक एवम्:--ते णं काले णं, ते णं समए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे असुरकुमारा देवा अंतियं पाउच्मवित्थाः-कालमहानीलसरिस-नीलगुलियगवलअयिकुसुमप्पगासा, वियसियसयपत्तमिव पत्तलनिम्मलईसिंसित्तरत्ततंबनयणा, गुरुलायत्तउज्जतुंगणासा, उविचयित्ररूपनालविवफलसंनिभा से अधरोहा, पंदुरससिसकलविमलनिम्मलसंख-गोखीर-फेण-दगरय-मुणालियाधवलदंतसेढी, हयवहणिदंतधोयतवतव-णिजरत्ततल-तालु-जीहा, अंजणघणकिसणस्यगरमणिज्ञणिदकेसा, वामेगकुंडलधरा, अद्दंदणाणुलित्तगत्ता, ईसिसिलिधपुष्फष्पगसाई, सुहुमाई, असंकिलिहाई गत्याई पवरपरिहिया, वयं च पढमं समइकंता, बितियं च वयं असंपत्ता भद्दे जोव्वणे वटमाणे तलभंगयतुडिअपवरभूसणनिम्मलमणिरयणमंडियभूया. दसमुद्दमंडियागहत्था, चूडामणिचिधगया, सुरूवा, महिद्विया, महजुद्या, महाबला, महायसा, महासोक्खा, महाणुभावा, हारविराइअवच्छा, कडगतुडियय-भियभुआ, अंगयकुंडलमहगंडतला, कहाणगकयवरवरथपरिहिया, पीडधारी, विचित्तवत्थागरणा, विचित्तमालमञ्जमज्जा, कहाणकयपवरमहाणुलेवणा, भासुरबोंदी, पालंबपलंबमाणवणमालधरा दिव्वेणं वण्णेणं, दिव्वेणं गंधेणं, दिव्वेणं रूवेणं, दिव्वेणं फासेणं, दिव्वेणं संघयणेणं, दिव्वेणं संठाणेणं, दिव्वाए इद्वीए. दिव्वीए जुईए, दिव्वाए पभाए, दिव्वाए छायाए, दिव्वाए अचिए, दिव्वेणं तेएणं, दिव्वाए लेसाए दस दिसाओ उज्जीवेमाणा , पभासेमाणा समणस्स मगवओ महावीरस्य अंतियं भागम्मागम्म रत्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करिता वंदंति, वमंसंति, वंदिता, नमंसिता; नचासणी, नाइदूरे, सुस्सुसमाणा, नमंसमाणा, अभिमुहा विणएणं पंजिल्डिडा पञ्जुवासीत. २. ते णं काले णं. ते णं समए णं समणस्य भगवओ महावीरस्स बहवे असुरिंदविजजा भवणवासी देवा अंतियं पाउबभिवत्थाः-णागपत्तिणो, सुवण्णा, विज्जू, अग्गी य, दीवा, उदही, दिसाकुमारा य, पवण, थणिया य, भवणवासी. नागफणा-गहल-वयर-पुण्णकलसकेतुप्फेस, सीह-हय-गयंक-मगरंक-वरमउडवद्माणणिज्जूयचिधगया, सुरूवा, महिड्रिया; सेसं तं चेव जान शज्जुवासंति. ३. ते णं काले णं, ते णं समए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे नाणमंतरा देना अंतियं पाउच्मवित्थाः-पिसाय, भूया य, जक्ला, रक्लसा, किनर, किपुरिस, भुयगपइणो. महाकायगंधव्यणिकायगणा णिउणं संधव्यगीअरइणो. अणपन्नी य. पणपन्नी य. इसीवाइ य. भयवाइ य. चेव कंदी य, महाकंदी य, कुहंड, पर्यंग, देवा. चंचलचबलचित्तकीलद्विपया, गंभीरहतियभणियपीयगीयणदृर्द, वणमालामेलमउडकुंडलसच्छंद्विउिव्ययाऽऽहरण-चारुविभूसणधरा, सञ्वोउयसुरभिकुसुमसुरई य, पलबंसोभंतकंतवियसंतचित्तवणमालइयवच्छा, कामगमा, कामरूवधारिणो, णाणाविहवण्णरागवरवत्यविचित्त-चिल्लयणियंसणा, विविद्देसीणवत्थगहियवेसा, पमुद्दअकंदप्पकलद्दकीला, कोलाहलप्पिया, हास-बोलबहुला, अणेगमणिरयणविविद्दनिज्जुत्तिचिथगया, सुरूवा, महिश्चिया, जाव पज्जुवासंति. ४. ते णं काले णं, ते णं समये णं समणस्स भगवओ महावीरस्स वहवे जोइसिआ देवा अंतियं पाउच्भवित्थाः-बिहस्सइ-चंदः सूर-मुक्क-सणिच्छरा, राहु, धूमकेळ, बुहा य,अंगारका य, तत्ततवणिज्ञकणगवण्णा जे य गहा जोइसं चारं चरन्ति, केउयगहरइया, अहावीसइवि-हा य णक्खर्।देवगणा, णाणासंठाणसंठियाओ पंचवण्णाओ ताराउ, ठिअलेस्सा, चारिणो य अविस्साममंडलगई, पत्तेयणामंद्रपागडियचिधमउडा, महिद्विया जाव पज्जुवार्ति. ५. ते णं कालेणं, तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे वेमाणिया देवा अंतियं पाउडभवित्थाः-सोहम्मी-साण-सणंकुमार-मार्हिद-वंभ-वंतग-महासुक-सहस्सारा-22णय-पाणया-22रण-अचुअवई, पहिहा देवा जिणदंसणुस्सुनागमणजणितहासा, पालक-पुष्फक-सोमणस-सिरिवच्छ-णेहियावत्त-कामगम-पीइगम-मणोगम-विमल-सन्वओभइणामधिजेहिं विमाणेहिं उइण्णा, वंदगा जिण्दं, मिग-महिस-वराह-च्छगल-दहर-ह्य-गयवइ-भुंभग-खाग्गि-उसमंकिअविडिमपागडियचिधमङ्डा, पसिढलवरमङ्डितरीडधारी, कुंडलङ्जोयवियाणणा, पउमपम्हगोरा, सेता, सुभवण्ण-गंध-फासा, उत्तमविउब्बिणो, विविद्दवत्थ-गंध-मह्नधारी, महिब्विया, महज्जुइया जाव पंजलिउडा पञ्जुवासंति. (क॰ आ॰ प्र॰ १४१– १४६)–अनु॰
- ९. औपपातिक-उववाइ-सूत्रमां भगवंतना शरीरनो वर्णेक आ प्रमाणे छेः—"भगवंतनी केशांतकेशभूमि-वाळ उगवानी मस्तकनी भूमि-दाडिमन फुल जेवी अने लाल सुवर्ण जेवी निर्मल तथा स्निग्ध छे; मस्तकप्रदेश घन, निविड अने छत्राकार छे; ललाट वणवगरनुं, अर्धचंद्रसरखं कितिवालुं, शुद्ध अने सम छे; मुख चंद्र समान पूर्ण अने सौम्यगुण युक्त छे; कर्णी सुंदर अने प्रमाणवाळा छे; श्रोत्रो सारा छे; कपोठ प्रदेश पुष्ट अने मांसल छे; भवांओ नमेला चाप जेवां सुंदर, काळां वादळांनी श्रेणि जेवां आछां, काळां अने क्रिय्ध छे; नयनी विकसित पुंडरीक कमळ समान छे; अक्षो-पांपणवाळी आंखो-विकसित कमल समान श्वेत अने पातळी छे; नासिका गरुड जेवी दीर्घ, सरल अने उन्नत छे; ओष्ठो उपचित शिल प्रवाल अने बिंबफल जैवा (रक्त) छे; दांतनी श्रेणी श्वेतचंद्र, सर्व निर्मेळ पाणी, शंख, गोक्षीर-गायनुं दुध, चंपकनुं पुष्प, जलना बिंदुओ अने मृणालिका जेवी घोळी छे; दांतो अखंड, अस्फुटित, अविरल, सुक्रिम्ध अने सुजात छे; अनेक दांती एक दांतनी श्रेणि समान छे; तालवुं अने जिभ अभिथी धमेल, तप्त सुवर्ण समान लाल छे; रमधु-दाढी-अवस्थित अने सुविभक्त छे; हनुक-हडपची-पुष्ट, संस्थित अने प्रशस्त शार्द्छ समान विपुल छे; प्रीवा-डोक-चार अंगुल प्रमाणवाळी अने उत्तम शंख जेवी छे; खभा सारा महिष, बराह, सिंह, शार्द्ल, श्रूपभ अने उत्तम-हस्ती समान प्रतिपूर्ण अने विशाल छे; भुजा धुंसरा जेवी पुष्ट, आनंद देनारी, पीवर, प्रकोष्टो-पोंचा-मां संस्थित, सुश्लिष्ट, विशिष्ट अने घणी स्थिर संधिवाळी तथा सारा शहेरना गोळ परिय–भोगळ–सरली छे; बाहु कांइक ठेना माटे परिघनी पेठे लांबी करेल भुजगेश्वरनी फणा समान दीर्घ छे; हस्त रक्त तळी. याथी उपचित, मृदु, मांसल, सुजात, लक्षणोथी प्रशंस्त अने निश्छिद्र छे; अंगुलिओ पुष्ट अने कोमल छे; नखो आतामताम-तांबानी पेठे थोडा ठाठ, पातळा, पवित्र, सुंदर क्षाने चिकणा छे; हस्तमा चंद्रनी, सूर्यनी, शंखनी, चक्रनी अने दिक्खस्तिकनी रेखाओ छे; नक्षःस्थल कनकिशिठातलसमान उज्बल, प्रशस्त, समतस्त्रवालुं, उपिवत, विस्तीर्ण, पहोल्लं अने श्रीवरसथी अंकित छे; देह अकरंडुक-पीठना देखाता हाडकारहित, कनकसम कांतिवाळी, निर्मेल, सुजात, निरुपहत अने उत्तमपुरुषना एक हजार आठ लक्षण सहित छे; पडखांओ सन्नत, संगत, सुंदर, सुजात, पृष्ट, रतिने देनारां अने मित मर्यादावाळां छे; रोम राजि सरल, सरखी, उत्तम, आछी, काळी, ख्रिग्ध, दुर्शनीय, छहकती अने रमणीय छे; कुक्षि मतस्य अने पक्षी जेवी सुजात अने पुष्ट छे; उदर मतस्य समान छे; इंद्रियो शुचि छे; नाभि गंगावर्तकनी पेठे प्रदक्षिणावर्त तरंगोधी भंगुर-चंचल, रविकिरणथी विकसित पद्म जेवी गंभीर अने विशाळ छे; शरीरनो मध्यभाग वचमां सांकडा भागवाळी त्रण लाकडानी घोडी जेवो, मुसळ अने दर्पणना मध्य जेवो, उत्तम सुवर्ण-सोना-नी

कोमल वस्तुओ करतां जेओनुं पगनुं तळीयुं कोमल छे" एवा भगवंत छे. वळी, "उत्तम पुरुषमा एक हजार आठ लक्षणने धारण कर नार, आकाश-गत चक्रवहे, आकाशगत छत्रवहे, आकाशगत चामरोवहे अने आकाशस्फिटिकमय पादपीठसहित सिंहासनवहे" भगवंत उपलक्षित छे. आकाश-स्फिटिक एटले एक प्रकारनो अति निर्मल स्फिटिक, तन्मय-तेनुं बनेलुं. 'उपलक्षित छे' ए अर्थ अध्याहार्य छे. 'देवोए आगळ खेंचाता धर्मच्याचहें" अहीं 'देवोए' ए अर्थ अध्याहारगम्य छे. वळी ''भगवंत चौद हजार साधुओ अने छत्रीश हजार साध्वीओ सौंथे परिवृत यह विहरे छे—तेओ भगवंतनी साथे विहरे छे.'' वळी ''भगवंत पूर्वानुपूर्वीए—आगळ आगळ—विहरता,'' पण पश्चानुपूर्वीए—पाछळ पाछळ—नहीं विहरता, ''एकगाम पछी बीजे गाम जता,'' 'ग्राम'नो अर्थ प्रतीत छे, अनुप्राम एटले गाम पछीनुं गाम, त्यां जता, ''सुखे सुखे विहरता जे तरफ राजगृह नगर छे, जे तरफ गुणसिलक चैत्य छे ते तरफ आवे छे, आवी यथाप्रतिरूप अवग्रहने ग्रहण करी संयम अने तपवहे आत्माने भावता—वासित करता—भगवंत विहरे छे'' अने समवसरणना वर्णकमां ''श्रमण भगवंत महावीरना घणा शिष्यो हता, जेमांना केटलाक दीक्षित उग्रकुलना हता'' इत्यादि साधु वंगेरेनो वर्णकें

साधुओ.

मुठ जेवो अने वजना जेवो वळेलो छे; कटिप्रदेश-नितंब प्रमुदित उत्तम अश्व तथा सिंह करतां अधिक गोळ छे; गुह्यदेश सुजात अने उत्तम घोडा समान छे; उत्तम अश्वनी समान निरुपलेप छे; गति उत्तम हिस्सिमान विक्रम अने विलासवाळी छे; जंघाओ हाथीनी शुंढ जेवी सुजात छे; जानुओ डावलाना ढांकणा जेवा गूढ छे; जंघाओ हिरणी, कुरुविंद-तृणविशेष-अने सूत्र वणवाना पदार्थ समान गोळ तथा चडता उतरहा। कमवाळी छे; घुंटिओ संस्थित, सुश्विष्ट अने गूढ छे; पगो काचबा जेवा सुंदर अने सुप्रतिष्ठित छे; पगनी अंगुलीओ कमपूर्वक अने सुसंहत छे; अंगुलीओना नखो उन्नत, पातळा, लाल अने क्षिम्ध छे." (उववाइसूत्र-क॰ आ॰ मां, पृ॰ ४४ थी ५४ सुधी.)-अनु॰

१. भगवंत महावीर चंपानगरी पथार्था ते वखतनुं आ वधु अक्षरे अक्षर वर्णन औपपातिक-उववाइ-सूत्र (क०आ०मां पृ० ५५ तथा५७-५८-५९) मां आपेलुं छे.-अनु० २. 'साहसी' शब्द 'सहस्र' शब्दनी पर्याय-समानार्थक-छे. ३. 'सिंद्धं संपरिवुडे' ए वे शब्दी न मूके अने एकले 'सिर्द्ध-साथे' मूके तो 'साधुओनी साथे भगवंत' एवो अर्थ थाय अने एम अर्थ थवाथी जेम, 'आ पुरुष सग्रह-घर सहित-छे' ए वाक्यनी अर्थ एवो थाय छे, के, 'आ पुरुष घरवाळो छे' पण 'आ पुरुषनी साथे घर छे' एम अर्थ घतो नथी, तेम 'साधुओनी साथे भगवंत' एटले 'भगवंत साधुओवाळा छे' एम अर्थ थाय पण विहरता भगवंतनी साथे साधुओं छे' एवी अर्थ न पण थाय माटे 'भगवंतनी साथे चौद हजार साधुओ वगेरे विहरे छे' एम निश्चित अर्थ दर्शावदा 'संपरिवृत' शब्द मुक्यो छे एटले चौद हजार साधुओ साथे परिवरेला भगवंत.-श्रीअभयदेव. ४. औपपातिकसूत्रमां साध्वादिक वर्णक भा प्रमाणे छे:-केटलाक भोगकुलना निर्धन्थो दीक्षित छे, केटलाएक राजकुलना, ज्ञातकुलना, कौरवकुलना, क्षत्रियकुलना दीक्षित छे, केटलाएक भटो, योदाओ, सेनापतिओ, शिक्षको, शेठीआओ, व्यवहारीआओ, अने बीजा चंगा ए प्रकारना उत्तम जातिवाळा, कुळवाळा, रूपवाळा, विनयवाळा, विद्वानवाळा, वर्णवाळा, लावण्यवाळा अने पराऋमवाळा दीक्षित थयेला छे; वळी केटलाएक सौभाग्य अने कांतिवाळा, बहु धन अने धान्यना त्यागीओ, नरपति करतां अधिक गुणशालि, प्राप्त भोगवाळा, सुखथी परिवृतो, विषयसुखने किंपाकफल जैवा परिणाम भयंकर जाणी, आयुष्यने जलना परपोटा जेवुं अने दर्भाग्रस्थित बिंदु जेवुं जाणी, आ सर्व प्रतिलग अनित्यने रजनी माफक खंखेरीने हिरण्यने, सुवर्णने छोडी (यावत्) दीक्षित थयेला छे. वळी केटलाएक श्रमणी अर्थमासना पर्यायवाळा, मासना पर्यायवाळा ए ज प्रमाणे वे मास, त्रण मासना पर्यायवाळा यावत् अग्यार मासना पर्यायवाळा छे;केटलाएक श्रमणो वर्ष पर्यायवाळा, बे वर्ष, त्रण वर्षना पर्यायवाळा छे; केटलाएक घणा वर्षना पर्यायवाळा संयम अने तपबंडे आत्माने वासित करता विहरे छे. ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना घणा निर्मन्थो हता. जेओमांना केटलाक आभिनिवोधिक (मित) क्वानवाळा यावत् केवळज्ञानवाळा हता. केटलाएक मनोबली, वचनवली, कायवली हता, केटलाएक मनवडे शाप देवामां अने अनुप्रह करवामां समर्थ हता; केटलाएक वचनवडे अने केटलाएक कायवडे शाप अने अनुप्रहमां समर्थ हता; केटलाएक खेलीषि (जेओनां नासिकाजन्य मळोनुं औषिषहण थवुं) प्राप्त हता. एवं जहाँषधि (शरीरना मळोनुं औषधिरूप थवुं), विमुष् औषधि (मूत्रादिनुं औषधिरूप थवुं), आमीषधि (हस्तादिसशीनुं औषधिरूप थवुं) अने सर्वीष्वि (सर्व शारीरिक वस्तुओनुं औषधिरूप थवुं) प्राप्त इता; वळी केटलाक कोष्ठबुद्धि (कोठामा पडेल अभनी माफक जेओनी बुद्धि अनश्वर्-स्थिर-रहे छे), केटलाक बीजबुद्धि (बीज अनेक फलोनुं उत्पादक छे तेम जेओनी बुद्धि इतर ज्ञाननी उत्पादिका छे), केटलाक पटबुद्धि-वस्नसमान बुद्धिवाद्याः केटलाक पदानुस्मारी (एक पदना श्रवणथी जे समस्त प्रंथ जाणी शके) छे, केटलाक संभिन्नश्रोताश्रव-एकसाथे भिन्न भिन्न 'इन्द्रियजन्य झानने जाणी शके छे; केटलाक क्षीराश्रव- क्षीरनी पेठे मिष्टभाषी छे; केटलाक मधुकाश्रव-मधनी पेठे मिष्टभाषी छे; केटलाएक सर्पिराश्रव-धृतवत् मिष्ट- . भाषी छे; केटलाएक अक्षीण महानितक-थोडाघणा पण भोज्य पदार्थथी घणा माणसोने जमाडी शके छे, ए प्रमाणे केटलाक ऋगुमति, केटलाक विपुल-मति, विकुर्वणऋदि (रूपान्तरादि करवुं) प्राप्त, केटलाएक चारणश्रमणो छे; केटलाक श्रमणो विद्याधरो, आकाशातिपाति छे, केटलाक कनकाविल तपने प्रतिपन्न छे, ए प्रमाणे केटलाक एकावली तपने प्रतिपन्न, केटलाक क्षुद्रसिंहनिष्कीडित तपने-तपकर्मने-प्रतिपन्न, केटलाक मेहासिंहनिष्कीडित तपने प्रतिपन्न; केटलाक भद्रप्रतिमा, महाभद्रप्रतिमा, सर्वतो भद्रप्रतिमा, आयंबिल वर्धमान तपकर्मने प्रतिपन्न, केटलाक मासिक भिक्षप्रतिमाने प्रतिपन्न, ए प्रसाणे केटलाक द्विमासिक प्रतिमाने, त्रिमासिक प्रतिमाने यावत् सप्तमासिक भिक्षप्रतिमाने प्रतिपन्न, केटलाक प्रथम सात रात्रिंदिवसनी भिक्षप्रतिमाने प्रतिपन्नः यावत् त्रीजी सात रात्रिदिवसनी भिक्षप्रतिमाने प्रतिपन्न, अहोरात्र दिननी भिक्षप्रतिमाने प्रतिपन्न, एक रात्रिदिननी भिक्षप्रतिमाने प्रतिपन्न, सात सातमी मिक्षप्रतिमाने, आठ आठमी मिक्षप्रतिमाने, नव नवमी भिक्षप्रतिमाने, दश दशमी भिक्षप्रतिमाने, क्षुद्रकमात्रकप्रतिमाने प्रतिपन्न, महामात्र-प्रतिमाने प्रतिपन्न, रावमध्य चंद्रप्रतिमाने, वज्रमध्य चंद्रप्रतिमाने प्रतिपन्न थया सता आत्माने संयम अने तपवडे वासित करता विहरे छे. ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना घणा स्थविर शिष्यभगवंती जातिसंपन्न, कुलसंपन्न, बलसंपन्न, हिनयसंपन्न, ज्ञानसंपन्न, दर्शनसंपन्न, चारित्रसंपन्न, लज्जासंपन्न, लाघवसंपन्न, ओजस्वी, तेजस्वी, वर्चस्वी-वलिष्ठ, यशस्वी हता. जेओए कोधने, मानने, मायाने, लोभने, इन्द्रियोने, निदाने अने परीषहोने जीला छे; जेओने जीवितनी आशा अने मरणनो भय नथी; जेओ व्रतप्रधान, गुणप्रधान, करण—(करणसित्तरि) प्रधान, चरण—(चरणिक्तिरि) प्रधान, इंद्रिय-निप्रह्मधान, निश्चयप्रधान, आर्जवप्रधान, मार्दवप्रधान, राघवप्रधान, क्षमाप्रधान, मुक्तिप्रधान, विदाप्रधान, मंत्रप्रधान, वेद-ज्ञान-प्रधान; ब्रह्मप्रधान, भयप्रधान, नियमप्रधान, सत्यप्रधान, शौचप्रधान, चारवर्णवाळा, लज्जातपस्वी, जितेन्द्रिय, शुद्ध, अनिदान-निदान नहीं करनार्शः, अल्पीत्सुक्य—उतावळ नहीं करनारा, नियमप्रधान, अवहिलेंद्या-जेओनो आत्मपरिणाम चारित्रथी वहार नथी, अप्रतिलेखा-प्रतिकूळ लेखारहित, सुत्रामण्यरत-सारा साधुपणामां अनुरक्त अने दान्त,आज निर्प्रन्थप्रवचनने आगरु करी विहरे छे,ते श्रमणभगवन्तीए आत्मवादो आण्या छे,परवादो जाण्या छे,आत्मवादने गणीने जिम नलबनमां मत्तमातंगो रमे तेम आत्मवादे रमनारा, जेओना प्रश्नो अने उत्तरो निश्चिद्र छे, जेओ रलकरंडकसमान, कुत्रिकापण (त्रिलोकीनी

कहेंची. तथा भगवंतनी पासे आवता असुरकुमारोनुं, शेषभवनपतिओनुं, वैयंतरोनुं, ज्योतिर्व्कीनुं अने वैमानिकोनुं वर्णन करनुं.

अदुरकुमारवगेरे-सभा.

वस्तु ज्यां मळे तेवी दुकान) रूप, परवादीनुं मर्दन करनारा, द्वाद्यांगने जाणनारा, समस्त गणिपिटकने धारण करनारा, सर्वाक्षरसिव्रपति, सर्वभाषाने जाणनारा, जिन नहीं पण जिन समान, जिननी पेठे सार्चुं कहेनारा, संयम अने तपबने आत्माने भावता विहरे छे. ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना अंतेवासि पणा अनगारभगवंतो, ईर्यासमिति (चालवामां सावधानता) वाळा छे, भाषासमिति (निर्दोष वोलवामां सावधानता) वाळा छे, एपणासमिति (ग्रुद्ध आहार लेवामां सावधानता) वाळा छे, आदानभांडमात्रनिक्षेपणासमिति (पात्रादिनुं प्रहण करतुं वा मूक्तुं, तेमां सावधानता) वाळा, उचार-विष्टा, प्रस्नवण-मूत्र, खेल-श्रेष्मा, सिंघाण-नासिकानो मल, जल-शरीरनो मल तेने परिष्टापवामां सावधानतावाळा, ग्रुप्तमनवाळा, ग्रुप्तम्वच्याळा, ग्रुप्तमनवाळा, ग्रुप्तमनवाळा, ग्रुप्तम्वच्याळा, ग्रुप्

- 1. औपपातिकसूत्र (क०आ०प०१४१-१५६)मां असुरादिक वर्णंक आ प्रमाणे छे:—"असुरकुमारवर्णंक:—ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरनी पासे, घणा असुरकुमार देवो प्राइर्भूत थया. जेओ काळामहानील (मणि) समान धने नील गळी, गवल अने अतिस्ता पुष्ण जेवा प्रकाशवाळा हता; जेओना नयनो-पातळां, निर्मेळ, इंबिसिक्त अने राता तांचा जेवा हतां; नासिका गठड जेवी दीघं ऋज अने तुंग हती; तेओना ओष्ठो उपचित शिलप्रवाल अने विंवफलसमान (काल) हता, तेओनी दांतनी श्रेणी श्रेत चंद्र, सर्व निर्मेल अने विमल शंख, गोश्लीर, फीण, जलबिंदु अने मुणालिका जेवी थोळी हती; तेओनी जिहा अने ताळलुं अप्रिधी धमेल शुद्ध तप्त सुवर्ण जेवुं लाल हतुं, तेओना केशो अंजन, घन (मेघ) समान काळा, ठकक रलसमान रमणीय अने लिग्ध हता. तेओए डावीतरफ एक कुण्डल पहेर्युं हतुं; तेओनां गात्रो आर्द्रचंदनथी अनुलिस हतां, तेओए सिल्धि पुष्पना ईवत प्रकाशतुल्य अर्थात् ईचदवळ, सूक्ष्म, असंक्लिष्ट अने प्रवर वलो पहेर्या हता; तेओ प्रथमवय समतिकमी, द्वितीय वयने नहीं पामी वर्तमान भद्र यौवनमां तल-आमरण विशेष, संगक (वाहुना आभरण) तुडिक-बहेरखां, प्रवर्भूषण अने निर्मेल मणिरलमंडित सुजवाळा हता, तेओना हत्तात्रों दश मुद्रिकायी मंडित हता, तेओ मुकुटचिह्र-वाळा हता. तेओ सुरूप्य अस्ति, महायहा, महाया, महासौख्य, महानुभाव अने हारविराजित वक्षस्थळवाळा हता; तेओना भूजो, कटक अने तुडिकथी स्तन्ध हता, तेओनुं गंडतल अंगद अने कुंडलक्षी सृष्ट हतुं; तेओए कल्याणकृत प्रवर वस्र पहेर्या हतां, तेओए प्रलंब-सुमणा अने प्रलंब-मान वनमालाओ पहेरी हतीं; तेओ दिव्य वर्णे, दिव्य गंधे, दिव्य स्थें, दिव्य संवयणे, दिव्य संवयणे, दिव्य संवयणे, दिव्य सुद्धिए, दिव्य युतिए, दिव्य प्रभाए, दिव्य आयाए, दिव्य अव्विवडे, दिव्य तेजवडे दिव्य लेक्ष्यावढे, दशे दिशाओने उद्योतता, प्रभासता श्रमण भगवंत महावीरनी पासे आवी आवीने रक्त थया सता श्रमण भगवंत महावीरने त्रणवार प्रदक्षिणा करी वांदे छे, नमे छे, अने बहुपसे नहीं अने बहुद्र नहीं एम रही शुश्रूषा करता, नमता विनयवडे क्षिमसुख यहें अंजलियुट जोडी एर्युंगसे छे."
- २. भवनवासिवर्णक:—''ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरनी पासे वणा असुरेन्द्र सिवायना भवनवासी देवो प्राहुर्भूत थया. तेओ नागकु— मार, सुवर्णकुमार, विद्युत्कुमार, अग्निकुमार, द्वीपकुमार, उद्धिकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार अने स्तितकुमार हता; तेओनां मुकुटमां नागफणानुं, गरुडनुं, वन्ननुं अने पूर्ण कलशनुं चिन्ह हतुं, सिंहनुं, घोडानुं, गजनुं, मगरनुं चिन्ह हतुं, उत्तम मुकुटमां निर्वृक्त शरावसंपुटनुं चिन्ह हतुं, अने तेओ सुरूपो, महर्धिको (बाकीना विशेषणो असुरकुमारनी पेठे जाणवा) ते प्रमाणे श्रमण भगवंत महावीरनी पर्युपासना करता हता."
- ३. ब्यंतरवर्णकः—''ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरनी पासे घणा वाणव्यंतर देवो प्रादुर्भूत थया. तेओ पिशाचो, भूतो, यक्षो, राक्षसो, किंतरो, किंत्रहो, भुजगपतिओ, महाकाय गंघवं निकायगणो निपुणगांघवंगीतमां रितवाळा हता. अणपश्री, पणपश्री ईसीवादी, भूतवादी, कंदी, महाकंदी, कुहंड अने पतंग देवो हता. तेओने चंचल चपल विचित्रकीडा अने हास श्रिय हतां, गंभीर हसवामां, बोलवामां, प्रियगीत, अने नाट्यमां, तेओने प्रीति हती, तेओए वनमाळाना आपीड—शेखर-छोगां—वाळां मुकुटो, खच्छंद विकुर्वेला आभरणो अने सुंदर विभूषणो पहेर्यो हतां. तेओनां वक्षस्थळो सर्वश्रतुना सुरिभ कुसुमोथी, अने सुरिचित प्रलंबीथी शोभतां, कांत, विकसता अने विचित्र वनमाळाओथी रिचित हतां. तेओनुं गमन इच्छापूर्वक हतुं. तेओ कामरूप-धारी हता, नानाविध वर्णवाळां, रागवाळां, विचित्र, दीपतां वस्नो तेओए पहेर्यो हतां; तेओए, विविध देशजन्य वस्नोथी पोतानो वेष प्रस्तो हतो, तेओ कंदर्प अने कलहकीडामां प्रमुदित हता. हास, बोल बहुल हता, अनेक प्रकारनां मणिरलोनां विविध निर्युक्त विह्वाळां हता अने तेओ सुरूप, महर्षिक (यावत्-अवशिष्ट पूर्ववत समजद्ये) श्रमण भगवंत महावीरने पर्युपासे छे."
- ४. ज्योतिष्कवर्णकः-"ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरनी पासे घणा ज्योतिष्क देव प्रादुर्भूत थया. तेओ वृहस्पति, चंद्र, सूर्य, शुक्र, शनैश्वर, राहु, धूमकेतु, बुध अने अंगारक-मंगळ इता. तेओनो वर्ण तप्त तपनीय (सुवर्ण) समान इतो. जे प्रहो ज्योतिष्कचारे गतिए वरे छे तेओ, अद्वावीश प्रकारना नक्षत्र देवो अने नाना संस्थान संस्थित पंचवर्णवाळा ताराओ; एओ स्थितलेश्या—प्रकाशवाळा, चारि—चालता, अविश्राम मंडल गतिवाळा, अने प्रत्येक नामांकित प्रकटिनहयुत मुकुटवाळा हता. ए वधा महर्धिवाळा देवो (यावत्) श्रमण भगवंत महावीरने पर्युपासे छे."
- ५. बैमानिकवर्णकः—"ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरनी पासे घणा वैमानिक देवो प्राहुर्भूत थया तेओ सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेंद्र, ब्रह्म, लांतक, महाशुक्र, सहसार, आनत, प्राणत, आरण अने अच्युतपिक्षो हता. ते प्रहष्ट देवोने जिनदर्शनार्थ उत्युकता—उतावळ—थी आववा माटे हर्ष उत्पन्न थयो हतो, तेओ पालक, पुष्पक, सौमनस्य, श्रीवत्स, नंदावर्त, कामगम, श्रीतिगम, मनोगम, विमल अने सर्वतोभद्र ए प्रशस्त नामवाळा विमानोवडे भगवंतने वांदवा उत्तर्ग हता. तेओना मुकुटो मृग, मिह्न, वराह, बोकडो, डेडको, घोडो, गजपित, सर्प, खिक्क अने वृषभनां विह्नथी अंकित विशाळ अने प्रकट हता. तेओना उत्तम मुकुटमां पोचा शिखरो हतां. तेओनां मुखो कुंडलथी उद्योतित हतां, तेओनां मस्तको मुकुटोथी दीप्त हतां. तेओ राती कांतिवाळा, श्रुभ वर्ण, गंध, स्पर्शवाळा, उत्तम विकुर्वणा करनारा, विविध बस्न, गंध अने माल्यने धारण करनारा, मोटी ऋदिवाळा, मोटी द्युतिवाळा यावत् प्रांजलियुट जोडीने (श्रमण भगवंत महावीरने) पर्युपासे छे.—अनु०

- ११. 'परिसा णिग्गय'ति राजगृहाद् राजादिलोको भगवतो वन्दनार्थं निर्गतः. तिन्नर्गमश्चैवम्:—''तैए णं रायगिहे णयरे सिंघाडग-तिगचउक्र-चचर-चउम्मुह-महापहपहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स एवमाइक्सइः—एवं सलु देवाणुप्पिया! समणे भगवं महावीरे इह गुणसिलए
  चेइए अहापिडिरूबं उग्गहं ओगिण्हित्ता संजमेणं, तबसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ. तं सेयं खलु तहारूबाणं अरहंताणं भगवंताणं
  नामगोयस्स वि सवणयाए, किमंग पुण वंदण-नमंसणयाए ! ति कट्ट वहवे उग्गा, उग्गपुत्ता'' ईस्यादिर्वाच्यो यावद् भगवन्तं नमस्यन्ति,
  पर्युपासते चेति. एवं रीजिनिर्गमः,
- 9. प्रव्छायाः-ततो राजगृहे नगरे शृङ्गाटक-त्रिक-चतुष्क-चत्वर-चतुर्धस-महापथपथेषु बहुजनोऽन्योऽन्यमेवमाख्यातिः-एवं खलु देवानुप्रिय ! श्रमणो भगवान् महावीर इह गुणिसिलके चैत्ये यथाप्रतिरूपमयप्रहमवगृद्धा संयमेन, तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति. तत् श्रेयः खलु तथारूपाणामईतां भगवतां नामगोत्रस्याऽपि श्रवणतया, किमङ्ग पुनर्वन्दन-नमस्यनतयेति कृत्वा बहव उपाः, उपपुत्राः-अनुक
- २. औपपातिकसूत्रे जनिर्गमः, तत्पर्युपासना वैवमः—"भोगा, भोगपुत्ता, एवं हुपडोयारेणं; खित्यां, माहणा, भडा, जोहा, पसत्थारो, मह्नद्दे, िल्छ्द्रे लिल्छ्द्रपुत्ता; अण्णे य वह वे राईसर—तळवर—माडंविय—कोडुंविय—इक्म—सेड्डि—सेणावइ—सत्यवाहपिभइआ, अप्पेगइया वंदणवित्तिं, अप्पेगइ आ पूअणवित्त्यं, एवं सक्कारवित्त्यं, सम्माणवित्त्यं, दंसणवित्त्यं, कोउहलवित्त्यं, अप्पेगइआ अहविणिच्छ्यहेजं, अस्मुआई सुणेस्सामो, मुआई निसंक्षिआई कारिस्सामो; अप्पेगइआ, अहाइं, हेऊहं, कारणाईं, वागरणाईं पुच्छिस्सामो; अप्पेगइआ सब्बओ समंताएं मुण्डे भिवत्ता—आगाराज अणगारियं पव्यइस्सामो, पंचाणुव्यइअं, सत्तिविखायइअं दुवालसिहं गिहिधममं पिडविजस्सामो; अप्पेगइआ जिणमित्तरागेणं, अप्पेगइआ जीयमेयं ति कहु ण्हाया, कयविकममा, कयकोज्यमंगलपायचिछत्ता, सिरसाकंठेमालकडा, आविद्यमणित्रवण्णा, किप्पयहार—इहार—तिसरय—पाठंवपठंवमाणकित्रवात्रक्षा द्वायाः, पवरवत्थपरिहिआ, चंदणोित्तिगायसरीरा; अप्पेगइआ हयगया, एवं गयगया, रहगया, सिविआगया, संदमाणियागया; अप्पेगइआ पायविहारचारिणो पुरिसवग्गुरापरिविखत्ता, महया उिक्षद्वसीहणायबोळक्ककरितेणं पवखिभिअमहासमुहरवभूअं पिव करेमाणा, चंपाए नगरीए मज्झं मज्झेणं णिग्गच्छंति, निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणस्य भगवओ महावीरस्य अद्रसामंते छत्ताइए तिरथयरातिसेसे पासंति, पासित्ता जाणवाहणाई टावंति, टावित्ता जाणवाहणेहितो पचोहित्त, पचोरहित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरे तिव्छत्तो आयाहिणं पयाहिणं करंति, करित्ता वंदिति, वमंसित्ता, वमंसित्ता णचासण्णे, णाइद्रे, सुस्मूसमाणा, णमंसमाणा, अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा पज्जुवासंति." (पृ०—१६४—१७०.)
- 🤾 औषपातिकसूत्रे राजनिर्गमः, तत्पर्युपासना चैवमः-''तए णं से पवित्तिवाउए इमीसे कहाए रुद्धहे समाणे, हह-तुहे जाव हियए, ण्हाए जाव अप्पमहम्घा-भरणालंकिअसरीरे सयाओ गिहाओ पिंडणिक्खमइ, पिंडणिक्खिमत्ता चंपं नयिं मज्झें मज्झेण्ं जेणेव वाहिरिया उवहाणसाला, सब्वेव हेहिला वत्तव्वया जाव णिसीअइ, णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउअस्स अद्धतेरससयसहस्साई पीइदाणं दलयइ, दलित्ता सकारेइ, सम्माणेइ, सकारित्ता,सम्माणिता पिडविसजेइ. तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते बलवाउअं आमंतेइ, आमंतित्ता एवं वयासिः—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! आभिसेकं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि; **इय-गय-रह-**पवरजोहकिल्अं च चाउरंगिणिं सेणं संणाहेहि, सुभद्दापमुद्दाण य देवीणं बाहिरियाए उवद्वाणसालाए पाडिएकपाडिएकाई जत्ताभिमुहाई जुत्ताई जाणाई उवडावेहि, चंपं नयरि सञ्मिन्तरबाहिरिअं आसित्त-सित्तसुसम्मह-रत्थन्तरावणबीहियं, मंचाइमंचकित्यं, नाणाविहरागउच्छिअज्झगं, पडागाइपडागमंडियं ठाउछोइयमहियं गोसीससरसरत्तचंदण जान गंघनष्टिभूयं करेह, कारवेह, करित्ता, कारवित्ता एयमाणतियं पचिपणाहि, ति-जाइस्सामि समणं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए. तए णं से बलवाउए कूणिएणं रण्णा एवं वुत्ते समाणे हट्ट-तुट्ठ जाव हिअये करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजिं करु एवं वयासी:-सामि ति, आणाए विणएणं वयणं पिडसुणेइ. पिडसुणिता हित्यवाउयं आमंतेइ, आमंतित्ता एवं वयासीः-खिप्पामेव भो देवाणुष्पया! कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेकं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि, हय-गय-रह-पवरजोहकितयं चाउ॰ रंगिणिसेणं संणाहेहि, संणाहित्ता, एयमाणत्तिअं पचिपणाहि. तए णं से हित्थवाउए वलवाउयस्स एयमद्वं सोचा आणाए विणएणं वयणं पिडसुणेइ. पडिसुणिता छेयायरियउवएसमइविकप्पणाविकप्पेहिं सुणिउणेहिं उज्जलणेवत्थवत्थ-हत्थपरिविधयं, सुसर्जं धम्मिअसंगद्ध-बद्ध-कवइअउप्पीलियकच्छविच्छगे-विज्ञवद्धगलवरभूसणविरायं, अहिअतेयजुत्तं, सलल्यिवरकण्णपूरविराइयं, पलंबउचूलमहुअरकर्यधयारं, चित्तपरिच्छेयपच्छदं, पहरणावरणभरियजुद्धसम्बं, सच्छत्तं, सज्झयं, सर्घटं, सपंडागं, पंचामेलपरिमंडिआभिरामं, ओसारियजमलजुअलघंटं विज्जपिणद्धं व कालमेहं, उप्पाइयपव्वयं व चंकमंतं, मत्तं, गुलगु<mark>लंतं</mark> मण-पवणजइणवेगं, भीमं, संगामिआओगं आभिसेक्षं हत्यिरयणं पडिकप्पेइ, पडिकपित्ता हय-गय-रह-पवरजोहकलियं वाउरंगिणिसेणं संणाहेइ, संणाहिता जेणेव बलवाउए, तेणेव उदागच्छइ, उदागच्छित्ता एयमाणत्तियं पचप्पिणइ. तए णं से बळवाउए जाणसालियं सहावेद, सहाविता एवं वयासी:—खिप्पामेद भो देवाणुष्पिया ! सुभद्दाइपमुहाणं देवीणं वाहिरिआए उवद्वाणसालाए पाडिएक्कपाडिएक्काइं जत्ताभिमुहाइं जुत्ताईं जाणाई उवद्ववेहि, उवद्ववित्ता एयमाणित्तयं पश्चिपणाहि. तए णं से जाणसालिए बलवाउयस्स एयमद्वं आणाए विगएणं वयणं पडिसुषेइ, पडिसुणिता जेणेव जाणसाला, तेणेव उवागच्छइ, उवाग-च्छित्ता जाणाई णीणेह, णीणिता जाणाई दूसे पवीणेह, पवीणिता जाणाई समलंकरेह, समलंकरिता जाणाई वरभंडयमंडिआई करेह, करिता जेणेव वाहण-साला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता बाहणाइं पचुवेक्खेइ, पचुवेक्खिता बाहणाइं संपमज्जइ, संपमज्जिता वाहणाइं णीणेइ, णीणिता वाहणाइं अप्कालेइ, अप्फालिता दूसे पनीणेइ, पनीणिता नाहणाई समलंकरेइ, समलंकरिता नाहणाई नरमंडगमंडिआई करेइ, करिला नाहणाई जाणाई जोएइ, जोइता पत्तोदलीई पउयथरे य समं आउहइ, आउहिता बटमरगं गाहेइ, गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बलवाउअस्स एयमाणितयं पचप्पिणइ. तए णं से बरुवाउए णगरगुत्तियं सद्दावेद्द, सद्दावित्ता एवं वयासी:-खिप्पामेव भो देवाणुष्पिया ! वंपं णगरिं सन्भितरवाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता एयभाणत्तियं पचप्पिणाहि. तए णे से णगरगुत्तिए बलदाउअस्स एयमट्टं क्षाणए विषएणं पिडसुणेइ, पिडसुणित्ता चंपं नगीरं सिंक्सितरवाहिरियं आसित्त∙ जाव कारवेता जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता एयमाणत्तियं पचिपणइ. तए णं से बलवाउए कूणियस्स रण्णो मंगसारपुत्तस्स आगिसेकं हत्थिरयणं पडिकप्पियं पासेइ, हय-गय॰ जान संणाहियं पासइ, सुमद्दापमुहाणं देवीणं पाडिएक्दपाडिएक्दाई जाणाई उनिद्वेआई पासइ, चंपं नयिरं अविभतर॰ जाद गंधविंहभूअं कर्य पासइ, पासित्ता हरू-तुरृचित्तमाणंदिए पीक्षमणे जाव हियए जेणेव कृणिए राया भंभसारपुत्ते, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता करयस्र. जाब, एवं वयासीः—कप्पिए णं देवाणुप्पियाणं आभिसिक्के हस्थिरयणे, हय-गय० जाब पवरजोहकलिआ य चाउरंगिणी सेणा संणाहिआ, सुभद्दापसुद्दाणं च देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडिएक्कपाडिएकाई जत्ताभिमुहाई जुत्ताई जाणाई उवट्टविआई, चंपा णयरी सर्टिभतरबाहिरिया आसित्त॰ जाब गंधविक्ष्मिया क्या, त निर्जंतु णं देवाणुष्पिया ! समणं भगवं महावीरं अभिवंदणयाए. तए णं से कूणिए राया मंभसारपुत्ते वलवाउअस्स अंतिए एयमहं सोचा, णिसम्म हरू-तुहु॰ जावा हियए, जेणेव अदृणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता अदृणसालं अणुपविसइ, अणुपविस्तिता अणेगवायामजोग्ग-बगण-वामइण-महजुद्धकरणेहिं संते, तंते, परिसंते सयपाग-सहस्सपागेहिं सुगंधतेहमाईएहिं पीणणिकेहिं, द्प्पणिकेहिं, मयणिकेहिं, विहणिकेहिं, सिव्विदिय•

गायपल्हायणिजेहिं अन्भेगेहिं, अन्भिगिए समाणे तेलचम्मंसि पिडपुण्णपाणि-पायसुकुमालकोमलतलेहिं पुरिसेहिं छेएहिं, दक्खेहिं, पत्तहेहिं, कुसलेहिं, मेहावीहिं, निजणिष्टपोवगएहिं, अन्भंगण-परिमद्गुञ्बलणकरणगुणिम्माएहिं अहिस्हाए, मंससुहाए, तथार्स्रहाए, रोमसुहाए चडिन्बहाए संवाहणाए संवाहिए समाणे, अवगयखेदपरिस्समे अष्टणसालाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव मज्जणघरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता मज्जणघरे अणुप्पविसद्द, अणुप्पविसित्ता समुत्तजालाउलाभिरामे, विचित्तमणिरयणकुटिमतले, रमणिजे ण्हाणमंडवंसि, णाणामणिरयणभत्तिचितंसि, ण्हाणपीढंसि सुदृणिसण्णे सुद्धोदएहिं, गंथोदएहिं, पुष्फोदएहिं, सुभोदएहिं पुणो पुणो कल्लाणपवरमज्ञणविहिए मिलए, तत्थ कोऊअसयेहिं बहुविहेहिं कल्लाणपवरमज्जणाव-साणे पम्हलमुकुमालगंधकासाइअल्रहिअंगे, सरसमुरहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते अहय-मुमहग्ध-दूसरयणसुसंतुए, सुइमाला-वण्णगविलेवणे, आविद्ध-मणिसुवण्णे, किप्यहार-द्वहार-तिसरय-पालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोभे, पिणद्वगेविको, अंगुलेजगललिअंगयललिअकयाभरणे, वरकडग-तुडियथंभि-यभूए, अहिअह्रवसिस्तरीए, मुद्दिआपिंगलंगुलिए, कुंडलउजोवियाणणे, मउडदित्तिसरए, हारोत्ययसुकयरइअवत्ये, पालंबपलंबमाणपडसुकयउत्तरिज्ञे, नाणामणिकणगरयणविमलमहरिहणिउणोचिअमिसिमिसंतविरइअसुसिलिइविसिद्धलट्टआविद्धवीरवरुए, किं बहुणा ? कप्परुत्रखए चेव अलंकियविभूसिए नरवई, सकोरंटमछदामेणं छत्तेणं धरिज्ञमाणेणं, चउचामरवालवीजिअंगे, मंगळजयसद्दकयालोए मज्जणधराओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमिता अणेगगण-नायग-दंडनायग-राईसर-तलवर-माडंबिय-कोडंबिय-इञ्स-सेहि-सेणावइ-सत्थवाह-दूअ-संधिवालसर्दि संपरिवुडे धवलमहामेहणिग्गए इव, गहगण-दिप्पंतिस्वितारागणाण मज्झे सिस व्व पियदंसणे नरवई जेणेव बाहिरिआ उवद्वाणसाला, जेणेव आभिसिक्के हत्थिरयणे तेणेव उनागच्छह, उवागच्छिता अंजगिगिरिकुडसंनिभं गयवई णरवई दुरूढे. तए णं तस्त कृणियस्त रण्णो भेभसारपुत्तस्त आभिसेकं हत्थिरयणं दुरूढस्स तप्पढमयाए इमे अद्वद्व मंगलया पुरओ अहाणुपुर्वीए संपट्टिया, तं जहा:-सोवस्थिअ, सिरीवच्छ, णंदिआवत्त, वद्धमाणग, भद्दासण, कलस, मच्छ, दप्पण. तयाणंतरं च णं पुण्णकलस-भिगारदिव्वा य छत्तपडागा, सचामरा, दंसणरइआ, आलोअदरसणिजा, वाउद्भूअविजयवेजयंती किसआ गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपिष्टआ-तयाणंतरं च णं वेरुलिअभिसंतविमलदंडं; पलंबकोरंटमल्रदामोवसोहिअं, चंदमंडलिभं, समूसिअं, विमलं आयवतं, पवरं सीहासणं, वरमणिरयणपादपीढं सपाउआजोअसमाउत्तं बहुकिकर-कम्मकरपुरिस-पायत्तपरिविखतं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपद्विअं. तयाणंतरं च णं बहवे छद्विगाहा, कंतग्गाहा, चावग्गाहा, चामरम्गाहा, पासम्माहा, पोत्थयम्माहा, फलगम्माहा, पीढम्पाहा, बीणम्माहा, कुतप्पम्माहा, हडप्फम्माहा पुरओ आणुपुन्नीए सेपहिआ. तयाणंतरे च णं बहुवे दंडिणो, मुंडिणो, सिहिणो, जडिणो, पिच्छिणो, हासकरा, डमरकरा, चादुकरा, कंदिप्पथा, दवकरा, कोकुइआ, कीडकरा, वायता य, गायता य, हसंता य. नचंता य. भासंता य. सावंता य. रक्खंता य. आलोअं च करेमाणा, जयजयसदं पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपद्विआ. तयाणंतरं च ग जबाणं, तरमिल्लहायणाणं, हरिमेलामउलमिल्लयच्छाणं, चंचुवियलिअपुलिअचलचवलचंचलगईणं, लंघण-वग्गण-धावण-धोरण-तिवईजइणसिविखअगईणं, स्रवंतरामगळलायवरभूसणाणं, मुहभंडग-ओचूलग-यासगहिलाणचामरदडपरिमंडियकडीणं, किंकरवरतरुणपरिग्गहिआणं श्रद्धसयं वरतुरगाणं पुरओ अहाणु-पुटवीए संपद्धिअं. तयार्णतरं च णं ईसिदंताणं, ईसिमत्ताणं, ईसितुंगाणं, ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं, कंचणकोसीपविद्वदंताणं, कंचणमणिरयणभूसिआणं, वरपरिसाह्रद्धगर्संपद्धताणं, अद्वसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुन्वीए संपद्धिअं. तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं, सज्झयाणं, सघंटाणं, सपडागाणं, सतोरणवराणं, सणंदिघोसाणं, सार्विखिणिजालपरिक्खिताणं, हेमवयित्ततिणिसकणगनिञ्जुत्तदारुयाणं, कालायसमुक्रयणेमिजंतकम्माणं, आद्दण्यवरतुरगसुसंपउत्ताणं, कुसलनरच्छेयसारहिसुसंपरगहिआणं, बत्तीसतोणपरिमंडिआणं, सकंकडवर्डसगाणं, सचावसरपहरणावरणाभरियजुद्धसज्जाणं अद्वसर्य रहाणं पुरक्षो अहाणुपुन्नीए संपद्विअं. तयाणंतरं च णं असि-सत्ति-कोत-तोमर-सूल-लउड-भिडिवाल-धणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ अहाणु-पुथ्वीए संपट्टिअं. तए णं से कृणिए राया हारोत्ययसुक्रयरइभवत्थे, कुंडलउज्जोवियाणणे, मउडदित्तसिरए, णरसीहे, णरवई, नरिदे, णरवसहे, मणुअराय-वसभकप्पे, अहियरायतेथरुच्छीए दिप्पमाणे हत्थिक्खंधवरगए, सकोरंटमह्रदामेणं छत्तेणं धरिज्ञमाणेणं सेयवरचामराहिं उद्भवमाणीहिं उद्भवमाणीहिं वेसमणो विव नरवई, अमरवइसंनिभाए इद्वीए, पहिअकिती, हय-गय-रह-पवरजोहकलिआए चाउरंगिणीए सेणाए समणुराम्ममाणमरगे जेणेव पुण्णभ**हे** चेहर, तेणेव पहारेत्थ गमणाए. तर् णं तस्स कृणिअस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स पुरओ महं आसा, आसधरा, उभओ पासि णागा, णागधरा, पिठओ रहसंगेक्षि, तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते अन्भुगयर्भिगारे, परगहिअतालिअंटे, ऊसवियसेयच्छते, पवीजिअबालशीअणे, सन्विद्वीए, सन्विज्ञुहए, सब्बबलेणं, सब्बसमुदएणं, सब्बायरेणं, सब्बविभूईए, सब्बविभूसाए, सब्बसंभमेणं, सब्बपुष्फ-गंध-महालंकारेणं, सब्बतुडियसहसंणिणायेणं, महया इड्डीए, महया जुत्तीए, महया बलेणं, महया समुदएणं, महया वरतुष्डियजमगसमगप्पवाइएणं, संख-पणव-पडह-भेरि-झहरि-खरमुही-हुडुक्क-मुरअ-मुदंग-दुंदुहि-णिम्घोसणाइअरवेणं, चंपाए नयरीए मर्ज्झं मर्ज्झणं णिम्गच्छइ. तए णं से कूणिअस्स रण्णो चंपाणयरि मर्ज्झं मरुझेणं निगच्छमाणस्स बहवे अत्थित्यआ, कामरिषञ्जा, भोगरियञा, लाभरियञा, किव्विसञा, कारोडीञा, करवाहिञा, संखिञा, चिक्कञा, णंगलिञा, मुहमंगलिञा, वद्धमाणा, पूसमाणा, **खंडिअगणा ताहिँ इद्वा**हिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुत्राहिं, मणामाहिं, मणाभिरामाहिं, हिययगमणिजाहिं, वग्गूहिं जयविजयसंगलसएहिं अण~~वरर्य~~ अभिनंदंता य, अभिधुणंता य एवं वयासी:-जय, जय, णंदा !; जय, जय, भद्दा; भद्दं ते, अजिअं जिणाहि, जियं पालेहि, जियमज्झे वसाहि, इन्दो इव देवाणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, चंदो इव ताराणं, भरहो इव मणुआणं, बहुइ वासाई, बहुई वाससयाई, बहुई वाससहस्साई, बहुई वाससथसहस्साइं अणहसमग्गो हट्ट-तुट्टो परमाउं पालयाहि, इट्टजणसंपरिवुडो चंपाए णयरीए, अण्णेसिं च बहूणं गामा-गर-णगर-खेड-कव्वड-मडंब-दोण-मुद्द-पष्टण-आसम-संवाह-संनिवेसाणं आहेवधं, पोरेवचं, सामित्तं, भिटत्तं, महत्तरगत्तं, आणाईसरसेणावचं करेमाणे, पालेमाणे, महयाहयनह-गीय-वाहअ-तंती-तलताल-तुडिअ-घणमुदंग-पडुप्पवाइअरवेणं विउलाई भोगभोगाई मुंजमाणे विहराहि ति कट्ट जयजयसद् परंजंति. तए णंसे क्णिए राया भंगसारपुत्ते नयणमालासहस्सेहिं पिच्छिज्जमाणे २, हिअयमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे २, मणोहरमालासहस्सेहिं विछिप्पमाणे २, नयणमाला-सहस्सेहि अभिथुव्वमाणे २, कंति-दिव्वसोभगगगुणेहि पत्थिजमाणे २, बहुणं नर-नारिसहस्साणं दाहिणहत्थेणं अञ्चलिमालासहस्साई पडिच्छमाणे, मंजु-मंजुणा घोसेणं पिंडपुच्छमाणे २, भवणपंतिसहस्साइं समइज्जमाणे २, चंपाए णयरीए मज्झं मज्झेणं णिगच्छइ, णिगन्छिता जेणेव पुष्णभद्दे चेइए, तेणेव खबागच्छइ, खबागच्छित्ता समणस्य भगवओ महाबीरस्य अदूरसामंते छत्ताइए तितथगराइसेसे पासइ, पासिता आभिसेकं दक्षिरयणं ठवेइ, ठविता आभिसेकाओ हत्थिरयणाओ पचोहहइ, पचोहिता, अवहटू पंच रायककुहाई, तं जहा-खर्म, छतं, उप्फेसं, उवाहणाउ, वालवीयणं. जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव जवागच्छद, जवागच्छिता समणं भगवं महावीरं पंचिवहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तं जहा-सचित्ताणं द्वाणं विउसरणयाए, अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए, एगसाडियउत्तरासंगकरणेणं, चक्खुप्कासे अंजलिप्पग्गहेणं, मणसो एगत्तभावकरणेणं; समणं भगवं महावीरं तिक्खत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, णमंसइ, वंदित्ता, णमंसित्ता तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ. तं जहा-काइयाए, वाइआए, माणसिआए. काइआए-ताव संकुद्धरगहत्थपाए, सुस्सूसमाणे, नमंसमाणे, अभिमुहे विणएणं पंजलिउडो पजुनासइ. वाइआए-जं जं भगवं नागरेइ एवमेअं भन्ते !,

अन्तःपुरनिर्गमश्च, तत्पर्युपासना च औपपातिकवद् वाच्या.

११. ['परिसा णिग्गय'ति] राजगृह नगरथी भगवंतने बंदन करवा माटे राजादिलोक बहार नीकळ्या, तेना नीकळवानुं वर्णन आ प्रमाणे छे:— "त्यारे राजगृह नगरमां सिंगोडाना आकारवाळा मार्गोमां, त्रिकोणाकार मार्गोमां, चतुष्काकार मार्गोमां, चतुर्मुखमार्गोमां अने मोटा मार्गोमां घणा माणसो परस्पर आ प्रमाणे कहे छे:—हे देवानुप्रिय! ए प्रमाणे निश्चित छे के, अहीं गुणसिलकचैत्यमां श्रमण भगवंत महावीर पधार्या छे अने त्यां तेओ, यथाप्रतिरूप अवग्रहने ग्रहण करी संयम अने तपवडे आत्माने वासित करता विहरे छे, तथारूप अरहंत भगवंतना नामगोत्रन सांभळवाथी पण चोक्कस श्रेय छे, जो नाम सांभळवाथी पण श्रेय छे तो वळी तेओने बंदन अने नमन करवाथी तो श्रुं कहेनुं ? अर्थात् तेथी तो श्रेय ज छे, एम करी घणा उग्र क्षत्रियो, घणा उग्रकुलपुत्रो" ईत्यादि 'भगवंतने नमे छे, पर्शुपासे छे' त्यां सुधी कहेनुं. एश्रमाणे राजनिर्गम, अंतःपुरनिर्गमें अने तेनी पर्शुपासना 'औपपातिक' सूत्रनी पेठे कहेनी.

नगरकोकादिनिर्गम.

तहमें अंते !, अवितहमें अनते !, असंदिद्धमें अन्ते !, इच्छिअमें अन्ते !, पडिच्छिअमें अनते !, इच्छिअ-पडिच्छिअमें अंते !, से जहेर्य तुक्भे वयह ति कर् अप्पडिकुलमाणे पज्जवासह. माणसिआए-महया संवेग जणह, जणिता तिव्वधम्माणुरागरते पज्जवासह. औपपातिकसूत्र(क॰ आ॰ १७०-२१८).

- १. अंतःपुरिनर्गमस्तर्पर्युपासना चः-तए णं ताउ सुमद्दापमृहाउ देनीओ अंतो अंतेउरंसि ण्हायाओ जाव पायच्छिताओ, सञ्वाठंकारिकमूसिआउ बहूहिं खुज्जाहिं, निकाइआहिं, नामणिआहिं, नबहिआहिं, वब्बिशाहिं, पओसिआहिं, जोणिआहिं, पल्हिनआहिं, दिसगणियाहिं, नामणिआहिं, नहिताहिं, प्रतिहंहिं, प्रतिहिंहिं, प्रतिहिंहिं, प्रतिहिंहिं, प्रतिहिंहिं, प्रतिहिंहिं, प्रतिहिंहिं, प्रतिहिंहिंहें, प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें, प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें, प्रतिहिंहिंहें प्रतिहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहिंहिंहें प्रतिहें प्रतिह
- १. श्रीटीकाकारे राजनिर्गम, अंतःपुरनिर्गम वगेरेने औपपातिक सूत्रथी जाणवानुं लख्यं छे, औपपातिक सूत्रमां वर्णवेलो राजनिर्गम, अन्तःपुर-निर्भम वगेरे चंपानगरीने उद्देशी राजा कृषिक संबंधे उल्लेखायो छे, परंतु टीकाकारना लेखानुसार ते ज राजनिर्भम अहीं पण लागु पडी शकतो होवाथी नीचे प्रमाणे औपपातिक सूत्रथी लई तेने अहीं आप्यो छेः,-हचे आ पाठमां चंपानगरीने स्थाने राजग्रह नगर, पूर्णभद्रचैत्यने स्थाने गुणसिलक⊷ चैत्य. भंभसारपुत्र कृणिक राजाने स्थाने श्रेणिकराजा अने सुभद्रा प्रमुख देवीओने स्थाने चिक्रणा प्रमुख देवीओ समजवी. जननिर्गम अने उपासना:--भोग कुळना (राजाओ), भोगकुळना पुत्रो, (ए प्रमाणे सर्वत्र द्विप्रत्युचार-वेवार उचार-वडे कहेवुं) राजन्यो, राजन्यपुत्रो, क्षत्रियो, क्षत्रियपुत्रो, बाह्मणो, भटो, योधाओ, धर्मशिक्षको, महकीओ, छेच्छकीओ, छेच्छकिपुत्रो अने बीजा घणा राजाओ, ईश्वरो-युवराजो, तछवरो-राजस्थानीय पुरुषो, माइंलिको-मंडपाधियो, कौंदुंबिको, इभ्यो-जेने त्यां हाथी ढंकाय एटछं द्रव्य होय ते, श्रेष्ठिओ, सेनापतिओ, सार्थवाह वर्गरे (भगवंतनी पासे) जाय छे. तेओमांना केटलाक बांदवा माटे, केटलाक पूजवा माटे, ए प्रभाणे केटलाक, सरकार करवा माटे, सन्मान करवा माटे, दर्शन करवा माटे, कुत्हल जोवा माटे जाय छे, केटलाक अर्थना विनिधय माटे, 'अश्रुतने-नहीं सांभळेलाने-सांभळशुं' ते माटे, सांभळेलुं शंकारहित करीशुं' ए माटे जाय छे, केटलाक 'अर्थो वडे, हेतुओ वडे, कारणोने, व्याकरणोने-प्रश्नोने-पूछीछुं' ए माटे, केटलाक 'सर्पनी समक्ष गृह त्यजी, मुंड थइ अनगार यइझुं' ए माटे, केटलाक 'पांच अणुवत अने सात शिक्षावत, एम यार प्रकारनो श्रावकधर्म लड् शुं' ए माटे, केटलाक भगवद्गक्तिना रागथी, केटलाक 'आपणो आचार छे' ए माटे ते बधा स्नान करी, बलिकर्म करी, मंगल अने कौतुकरूप प्रायथित करी, माथामां अने कंठमां मालाने धारी, मणि अने मुवर्णने पहेरी, लटकता इष्ट हार, अर्थहार, त्रणसरो हार अने झुंमणाने धारण करी, कटिसूत्र-कंदोरा-वडे सारां आभरणनी शोभावाळां प्रवर बस्नोने पहेरी, चंदनथी गात्र-शरीर-ने अवलिप्त करी, केटलाक घोडा उपर चडी, हाथी उपर चडी, रथमां वेसी, शिविकामां वेसी, सुखपालमां बेसी अने केटलाक पुरुषसमूहथी परिक्षिप्त थइ पादचार वडे चालीने मोटा उत्कृष्ट सिंहनाद वडे जाणे क्षुब्ध महासमुद्रना शब्दसमान शब्दोधी नगरने पूर्ण करता न होय तेम चंपानगरीनी बचोवच निकळे छे, निकळी जे तरफ पूर्णभद्र चैख छे, ते तरफ जाय छे, ते तरफ जइ श्रमण भगवंत महावीरथी वह छेटे नहीं,-बह पासे नहीं-साधारण निकट रहेल-छत्रादि तीर्थंकरातिशयने जुए छे, जोइ पोतानां यान, वाहनो स्थापे छे, स्थापी-उभा राखी ते यान, बाहनोथी उतरी ज्यां श्रमण भगवंत महावीर छे, ते तरफ जइ श्रमण भगवंत महावीरने त्रण प्रदक्षिणा दइ वांदे छे, नमे छे, बांदी, नमी अखासन्न नहीं, अतिदूर नहीं-साधारण रीतिए रही शुश्रुषा करता, नमता, विनयवडे अभिमुख थइ प्रांजलिपुट जोडी पर्युपासे छे-औपपातिक सूत्र (क० आ० प्र-१६४-१७०)-अनु०
- २. राजिनर्गम अने पर्युपासनाः-त्यार बाद प्रवृत्तिव्यापृत एटले प्रवृत्तिने जणावनाना व्यापारवाळो अर्थात् वथामणी देनार आ कथा (महावीरखामी क्षाव्या ए बात) वहें लब्धार्थ थइ-समाचार जाणी हृष्ट तुष्ट अने आनंदित हृदयनाळो थयो सतो क्षान करी (यावत्) भार वहें हलका अने मोटां मूल्यनाळां आभरणोथी शरीरने अलंकृत करी पोताना घरथी नीकळी चंपानगरीनी वचोवच थइ ज्यां बाह्य उपस्थान शाला (बेसनानी सभा) छे, रयां आनी (बधी नीचेनी नात कहेंची) अहीं महानीर खामी पधार्या छे, ए वधामणी आपी बेसे छे, ते बारे ते प्रवृत्तिव्यापृत ने साखा बारलाख (नाणानुं) प्रीतिदान आपे छे; आपी, सत्कार करी, सन्मान आपी विसर्जित करे छे, खार बाद संमसारपुत्र कृष्णिक राजा बलपित-सेनापित-ने आमंत्री एम बोल्याः—देवानुप्रिय! अभिषेक हिल्तरलने शीध सुसज्जित करो, चतुरंगिणी सेनाने घोडा, हाथी, रथ अने प्रवर योधाओथी परिकलित करो, सुमद्रा प्रमुख देवीओ माटे बहारनी उपस्थान शालामां प्रत्येक प्रत्येक, यात्राभिसुख जोडेलां यानो तैयार करानो अने चंपानगरीने बहार, अंदर आसिक्त, सिक्त, सुचित्र, अपंक-शुद्ध, शेरीओ, अने आपणनीधिकावाळी तथा मंचातिमंचकलित-मांचडा उपर सांचडा सहित, नानाविध रंगनाळा उंचा ध्वजवाळी,

Jain Education International

पताका उपर पताका मंडित अने छाणथी लिप्त तथा सेटिकादियी संग्रष्ट, चंदरवाथी महित, गोशीर्ष अने सरस रक्त चंदनथी लिप्त (यावत्) गंधवर्तिका-भूत करो. करावो; करी, करावी आ मारी आज्ञा पाछी आपो, (खार बाद) हुं श्रमण भगवंत महावीरने वांदवा जईश. खार बाद ए प्रकारे कूणिक राजा वडे आज्ञप्त थयो सतो ते बलव्याप्टत हुए, तुष्ट अने आनंदित चित्तवाळी यई मस्तकमां करतल परिग्रहीत शिरसावर्त अंजलि करी एम बोल्योः—हे खामी !. अने तेनी आज्ञानुं वचन विनयवडे प्रतिश्रव्युं; प्रतिश्रवी तेणे हस्तिव्यापृतने आमंत्री एम कह्युं:-हे देवानुप्रिय ! भंभसारपुत्र कूणिक राजाना अभिषेक इस्तिने तैयार करो अने घोडा, हाथी, रथ तथा प्रवर योधाओथी कलित चतुरंगिणी सेनाने करो, ए प्रमाणे तैयार करी मारी आज्ञा प्रखपाँ. त्यार बाद ते हस्तिव्यापृत बलव्यापृतनुं ए प्रमाणे कथन सांभळी विनयवडे आज्ञा-वचन-प्रतिश्रवे छे, प्रतिश्रवी छेकाचार्यना सुनिपुण उपदेश अने मतिविकल्पनाना विकल्पो वडे सुसज्ज, धार्मिक, संनद्ध, बद्ध, कवचित-बहतरवाळा, उत्पीडित-हडबद्ध, कच्छवाळा, वक्षतुं भूषण, प्रवेयक अने गळामां वद्ध वर भूषणोथी विराजित, अधिक तेज युक्त, संदर कर्णपूरथी विराजमान, उन्नल झंमणामां आवेला मदलुब्ध भ्रमरी वडे अंधकार करनार, विचिन्न परिच्छेदवाळा, प्रच्छद-उपरना वस्रवाळा, शस्त्रो अने आवरणो (ढालादि) थी भृत, युद्धसञ्च, सध्वज, सघंट, पताकासहित, पांच शिखरवडे परिमंडित, अभिराम, बन्ने बाजु उत्सारित (लटकता) घंटयुगलबाळा, बिद्युत्पिनद्ध स्थाममेधनी पेठे, उत्पात पर्वतनी पेठे चालता, मत्त. गुलगुलाट करता, मन अने पवनना वेगने जितनार भीम, संप्रामने योग्य अभिषेक हस्तिराजने प्रतिकल्पे छे, प्रतिकल्पी चतुरंगिणी सेनाने घोडा, हाथी, रथ अने प्रवर योधाओथी परिकलित करे छे, ए प्रमाणे तैयार करी ज्यां बलव्यापृत छे त्यां आवी तेणे आपेली आज्ञा पाछी आपे छे-जेम आपे कहां हतुं तेम कर्युं तेम जणावे छे. खार बाद ते बलव्यापृते यानशालिकने बोलावी एम कहां:-हे देवानुप्रिय! सुभद्रा प्रमुख देवीओ माटे वहारनी उपस्थान शालामां- प्रत्येक प्रत्येक-एक माटे एक-एम यात्राभिमुख जोडेलां यानी तैयार करी उपस्थापित करो अने तेम करी मारी आज्ञा प्रत्यर्गो. त्यार बाद ते यानशालिक बलव्यापृतना ए अर्थने आज्ञाए विनयपूर्वक प्रतिश्रवे छे, प्रतिश्रवी ज्यां यानशाला छे. त्यां आवी यानोने प्रत्युत्क्षेपे छे-नजरे जुए छे, नजरे जोइ साफ करे छे, साफ करी, संवर्ते छे-एकठां करे छे, एकठां करी यानोने बहार लावी ते उपरना दूच्यो-वस्त्रो-दूर करी यानो समलंकरी-शोभावी, वर भांडकमंडित-तदुचित भांडधी मंडित-करी ज्यां वाहनशाला छे, त्यां आवे छे, त्यां आवी बाहनोने-बळद वगेरेने नजरे जोइ, साफ करी बहार लावी, उत्तेजित करी, उपरनां वस्त्रो दूर करी जोडे छे, जोडी प्रतोत्रयष्टि (परोणो) अने प्रतोत्रयष्टि-थरने एक साथे नियोजे छे पछी तेने वाट-मार्ग-उपर ठावी ज्यां बळव्यापृत छे त्यां आवी तेनी आज्ञा पाछी आपी. त्यार बाद बळव्यापृत नगरगुप्तिक-कोटवाळ-ने बोलावी एम बोल्यो:-हे देवानुप्रिय! चंपानगरीने बहार अने अंदर आसिक यावत्-पूर्वोक्त कृणिकनी आज्ञा प्रमाणे करावी, करावी मारी आज्ञा पाछी आपो. त्यार बाद ते कोटवाळ बलव्याप्टतनो ए अर्थ आज्ञाए विनयपूर्वक प्रतिश्रवी चंपानगरीने बहार अने अंदर आसिक्त-(यावत्) करावी ज्यां बलव्यापृत छे त्यां आवी ते कोटवाळे तेनी आज्ञा पाछी आपी. त्यार बाद ते बलव्यापृत भंभसारपुत्र कूणिक राजाना सज्ज थयेल अभिषक हिस्तिने, घोडा, हस्ती, रथ अने प्रवर योधाओथी परिकलित चतुरंगिणी सेनाने, सुभद्रा प्रमुख देवीओ माटे उपस्थित एक एक यानने, अने अंदर अने बहार गंधवर्तिकाभूत करेली चंपानगरीने जुए छे, जोइ हुष्ट, तुष्ट, आनंदित चित्तयुक्त, प्रीतमन, अने उन्नसित चित्त थइ ज्यां मंमसारपुत्र कृणिक राजा छे, त्यां आवी अंजलि करी एम बोल्योः हे देवानुप्रिय! आपनुं अभिषेक हस्तिरस्र तैयार छे, घोडा, हाथी, रथ अने प्रवर योधाओधी कलित चतुरंगिणी सेना सन्नद्ध छे, सुभद्दा प्रमुख देवीओ माटे एक, एक, यात्राभिमुख जोडेल यानो उपस्थापित छे अने चंपानगरी अंदर अने बहार आसिका (गावत्) गंधवर्तिभूत करेली छे, साटे हे देवानुत्रिय ! हवे तमे श्रमण भगवंत महावीरने वांदवा माटे नीकळो. त्यार बाद ते संभसार पुत्र कृणिक राजा बलव्याष्ट्रतनो ए अर्थ सांभळी, निशमी; हष्ट, तुष्ट, आनंदित चित्तवालो थई ज्यां अद्दनशाला (व्यायाम गृह) छे त्यां आवे छे, आवी अद्दनशालामां अनुप्रवेशी अनेक व्यायाम योग्य वल्गन (कृदबुं) व्यामर्दन, महयुद्धोना करवा वडे श्रांत, तांत अने परिश्रांत थयो सतो प्रीणक, दर्पक, मादक, बृंहणीय−मांसवर्धक, सर्वेन्द्रिय अने गात्रने प्रल्हा**द देनारा श**तपाक अने सहस्रपाक सुगंघ तैलादिवडे अभ्यंगित थयो, अभ्यंगित थई, जेओनां हाथना अने पगनां तळीआंओं तैलचर्ममां प्रतिपूर्ण सुकुमाल अने कोमल छे, एवा एक दक्ष, प्राप्तार्थ, कुशल, मेधावि, निपुण शिल्पोपगत अने अभ्यंगन, परिमर्दन, उद्वलन करणमां प्राप्तगुण पुरुषो वडे अस्थि सुख माटे, मांस सुख माटे, चामडीना सुख माटे, रोमना सुख माटे चार प्रकारनी संवाहना-मर्दन-वडे संवाहित थयो सतो, परिश्रम अने खेद रहित थई, अट्टनशालाथी नीकळी, मजनपर तरफ आवी, मोतीना जाळीयावाळा, अभिराम, विचित्र मणिरक्षथी बद्ध कुटिम तळवाळा, रमणीय स्नान मंडपमां, विविध मणिरलनी कारीगरिथी विचित्र स्नानपीठमां सुखे बेठो. वेसी वारंवार छुद्धोदक, गंथोदक, पुष्पोदक अने शुभोदक वडे कल्याणरूप प्रवर मजन विधि वडे स्नान कर्युं, त्यां बहु प्रकारनां सेंकडो कीतुको बडे कल्याणरूप प्रवर स्नाननी समाप्ति थया पछी पातळी सुकुमाळ गंधकाषायी-शरीर छंछवाना रुमाल-वडे अंगने साफ कर्युं. सरस सुर्गम गोशीर्ष चंदन वडे गात्रने अनुलेप्यां, अखंड, सुमहर्ष वस्तरत्न सुसंवर्युं-पहेर्युं, पवित्र माला, वर्णक अने विळेपन कर्या, मणि अने सुवर्णीने पहेर्या, हार, अर्धहार, त्रणसरो हार, झुमणा अने प्रलंबमान कटिसूत्र वर्डे सारी शोभा करी, प्रैवेयक-डोक्तुं भूषण पहेर्युं, अंगुलीयक-वींटीओथी अने सुंदर अंगद वर्डे सारां आभरणी कर्यां, उत्तम कटक अने तुडिय-बहेरखां-वडे भुनो स्तव्य कर्या, अधिक रूप अने सधीक थया, मुद्रिकाओथी अंगुलीओ पीळी करी, कुंडलोथी आनन-मुख-उद्गीतित कर्युं, मस्तकने मुकुटथी दीप्त कर्युं, हारोथी आच्छादित साढं वक्षःस्थल कर्युं, प्रलंबमान प्रालंबवाळा पटनु साढं उत्तरीय कर्युं, नांता मणि कनक, रहन वडे विमल, महाई-मोटाने योग्य, निपुण पुरुषे बनानेलं, दीपतुं करेलं, सुश्लिष्ट, विशिष्ट अने लष्ट वीर वलय पहेर्युं. वधारे हुं १ जाणे कल्पवृक्ष ज अलंकृत विभूषित न होय, तेम ते नरपति, धराता कोरंटक फुलनी माळाबाळा छत्रसहित चार चामर वडे वीजित अंगवाळो, तेना दर्शनथी मंगल अने जय शब्द थये सर्वे स्नानगृहयी नीकळे छे. नीकळी अनेक गणनायक, दंडनायक, राजा, ईश्वर, कोटवाळ, माडंविक, कीटुंविक, इम्य, शेट, सेनापति, सार्थवाह, दूत अने संिषपालो साथे संपरिवृत थयो जाणे घोळो महामेध न नीकळ्यो होय तेम ग्रहगणथी शोभता अने अंतरिक्षस्य तारागणनी मध्यमां स्थित चंद्रनी पेठे प्रिय-दर्शन ते नरपति ज्यां बहारनी उपस्थानशाला छे त्यां भावी अंजन गिरिना शिखर जेवा हस्ती उपर चड्यो, त्यार वाद अभिपेक हस्तिरतन उपर चडता भंभसारपुत्र कूणिक राजानी पहेलां आगल कम पूर्वेक आठ आठ मंगल संप्रस्थित थयां, १. खस्तिक, २. श्रीवत्स, ३. नंदावर्त, ४. वर्षमानक-शरावपुट, ५. भद्रासन, ६. कलश, ७. मतस्य, ८. दर्पण. त्यार बाद पूर्ण कलश अने मृंगारथी दिव्य, छत्र पताकावाळी, चामर सहित, देखवामां आनंद देनारी, आलोक दर्शनीय, वातथी चालती, उंची, गगनतलने अनुलिखती विजय वैजयंती धजा कमपूर्वेक संप्रस्थित थई. लार वाद वैडुर्य रत्नथी शोभतुं, विमल दंडवाछुं, प्रलंब कोरंट पुष्पनी माळाओथी उपशोभित, चंद्र मंडल तुल्य श्वेत, उंचुं, विमल आतपत्र-छत्र, वर मणि रत्नना पादपीठवाछुं, पादुका युगलथी समायुक्त, बहु किंकर अने कर्मकर पुरुष, तथा पदाति-पाळा पुरुषो-थी परिक्षिप्त एवं प्रवर सिंहासन आगळ यथानुपूर्वीए संप्रस्थित थयुं. त्यार बाद षणा यष्टिप्राही-लाकडीने प्रहण करनारा, कुंतप्राहो, चापप्राहो, चामरमाहो, पाशयाहो, पुलकप्राहो, फलकप्राहो, पीठप्राहो, वीणाप्राहो, कुतुपप्राहो, हड़प्फ-हड़फा-पानदानी-ना प्रहण करनारा, आगळ कमपूर्वक संप्रस्थित थया. त्यार बाद घणा दंडवाळा, मुंडि, शिखावाळा, जटावाळा, पिच्छ-पीछा- वाळा, हासकरो-हसावनारा, डमरकरो, चादुकारो, कांदार्पिको, उपहास करनारा, कौकुच्यो-भांडो, क्रीडा करनारा, वगाडता, गाता, हसता, नाचता, बोलता, संभळावता, रक्षा करता, आलोक-दर्शन-करता, जय जय शब्दने प्रयोजता, आगळ क्रमपूर्वक संप्रस्थित थया- खार बाद जाख-उत्तम, वेग-धारक वर्ष(उमर)वाळा-जुवान, हरिमेला-वनस्पति विशेष-ना डोडा अने मालति समान विकसित नेत्रवाळा-धोळी आंखवाळा, चंचु समान वकपणे पादने उंची करनारा तथा छलित, पुलित, चल, चपलअने चंचल गतिवाळा, लंधन-उलंघबुं-बल्गन, धावन, धोरण-गतिचातुर्य, त्रिपदीकरण-त्रणपगे उभा रहेतं. जयवती अने शिक्षित गतिवाळा, दोलायमान, रम्य गलस्थित वर भूषणवाळा, मुखनां घरेणां, अवचूल-लटकता गुच्छा अने दर्पणाकार पदार्थोवाळा, पल्हाणथी अने नामर दंडथी परिमंडित कटीवाळा,तरुण अने उत्तम किंकरोए परिगृहीत एकसोने आठ घोडाओ यथानुपूर्व्या आगळ संप्रस्थित थया. त्यार वाद थोडा दांत-पळोटेला, ईषन्मत्त, थोडा उंचा, पाछळना भागमां थोडा विशाळ थोळा दांतवाळा, सुवर्णनी कोशी-खोळा-युक्त दांतवाळा, कांचन, मणि अने रत्नथी भूषित, चडेला उत्तम पुरुषोथी संप्रयुक्त एकसो ने आठ हाथीओ आगळ कमपूर्वक संप्रस्थित थया. खार वाद सछत्र, सध्वज, सघंट-टोकरासहित, पताकासहित, वर तोरण सहित, नंदिघोष-वाद्यघोष-सहित, घुघरीओना समूहथी परिक्षिप्त, हिमवंत पर्वतीत्पन्न विचित्र तृण अने कनक सिद्दत निर्वुक्त-जोडेलां-लाकडावाळा, श्याम लोहथी सुकृत नेमि यंत्रवाळा, सुक्षिष्ट, वृत्तमंडलने घरनारा, उत्तम वर अश्रोथी संप्रयुक्त,कुशल नर अने छेक सारथि-ओथी संप्रगृहीत, बत्रीश तूणथी परिमंडित, कंकट अने शेखर सहित, चाप, शर, प्रहरणावरण (ढालादि) थी मृत अने युद्ध सज एवा एकसोने आठ रथ भागळ यथानुपूर्वीए संप्रस्थित थया. लार वाद असि–तरवार, शक्ति, कुंत, तोमर, शूल, लकुट–लाकडी, भिंडिपाल–शस्त्रविशेष, अने धनुषने हाथमां धरनारुं सज्ज पदाति सैन्य आगळ कमपूर्वक संप्रस्थित थयुं. त्यारे ते हारथी आच्छादित सुकृत वक्षःस्थळवाळो, कुंडलोथी मुखने शोभावनार, मुकुटथी मस्तकने दीपावनार कृणिक राजा, नरसिंह, नरपति, नरेंद्र, नरदृषम, मनुजना राजाओमां दृषभकल्प–उत्तम, अधिक राजतेजलक्ष्मी वडे दीपतो, हरितना वर स्कंघ उपर चडेलो, कोरंटक पुष्पनी माळावाळा घराता छत्र सहित, उद्भवन करतां श्वेत चामरो वडे वैश्रमण-कुवेर-नी पेठे हतो. ते राजाए, इन्द्र समान ऋदि वहे, विस्तीण कीर्ति वडे, घोडा, हाथी, रथ अने प्रवर योधाओथी कलित चतुरंगिणी सेना वडे समनुगम्यमान मार्गित थइ जे तरफ पूर्णभद्र चैल छे, ते तरफ जवा संकल्प कर्यो. लारे ते भंभसारपुत्र कूणिक राजानी आगळ मोटा घोडाओ, अश्वधरो बन्ने बाजुए हाथीओ; हित्तिघरो अने पाछळ रथनो समूह हतो. त्यार बाद ते अभ्युद्गतर्शंगार-जेने माटे पाणीनी झारी लीघेली छे, प्रगृहीततालवृन्त-जे प्रत्ये पंखो घरेलो छे, उंचा करेल श्वेत छत्रवाळो, बाल व्यजनधी वींजातो, ते भंभसारपुत्र कृषिक राजा सर्व ऋदीए, सर्व द्युति वडे, सर्व बल वडे, सर्व समुदाय वडे, सर्वादरपूर्वक, सर्व विभूति वडे, सर्व विभूषा वडे, सर्व संभ्रम-भक्तिभाव-वडे, सर्व पुष्प, गंध, माल्य अने अलंकार वडे, सर्व वाजीजशब्दना संनिनाद वडे, मोटी ऋदीए, मोटी द्युतिए, मोटा वल वडे, मोटा समुदाय वडे, मोटा उत्तम वादित्रना यमकसमक-एकसाथ-प्रवादित वहै, शंख, पणव, पटह, भेरि, झालर, खरमुखी, हुडुक्ष, मुरज, मृदंग, दुंदुभिना निर्घोषणादिक शब्द वडे चंपानगरीनी वचोवच नीकळ्यो, त्यां निकळता तेने घणा अर्थायि, कामार्थि, भोगार्थि, लाभार्थि, किल्विषको, कारोडीआओ, करथी पीडित थयेला लोको, शंखवाळा, चकवाळा, खेडुतो, मुखमंगलिया, वर्धमान-खंधे बेटेला पुरुषो, पूर्यमाण-भाटो, खंडिक गण-छात्रना समूहो; ते ते इष्ट, कांत, प्रिय, मनोज्ञ, मनोगम्य, मनोभिराम, हृदयगमनीय बाणी वहे, सेंकडो जय विजय मंगल वहे, अविरत अभिनंदता, अभिस्तुवता एम बोल्याः-नंद-आनंद-देनार! जय पाम, जय पाम; हे भद्र! जय पाम, जय पाम; तने भद्र थाओ, तुं नहीं जीताएळाने जीत, जीताएळानुं पालन कर, जीताएलानी मध्यमां रहे, जेम देवोने इन्द्र, असुरोने चमर, नागोने धरण, ताराओने चंद्र, मनुष्योने भरत, तेम वहु वर्षो, बहु शत वर्षो, बहु हजार वर्षो, बहु लक्ष वर्षो सुधी निर्दोष खमार्गवाळो यइ परमायु भोगव, अने इष्ट जनथी परिवृत थइ चंपानगरीनुं, तेम ज बीजा पण बहु गाम, आकर-खाण, नगर-कर विनानुं, खेटक-धूळना गढवाळुं, कर्वट-कुनगर, मडंब-जेनी पासे गाम न होय ते, द्रोणमुख-जल अने स्थळ मार्ग युक्त, पटन, आश्रम, संवाह-पर्वतनी नीचे दुर्ग स्थानमां रहेलं स्थान, अने संनिवेशो-गायना वाडा वगेरे-हुं आधिपख, पौरपतिल, खामिख, भर्तृंल, महत्तरकल, आहेश्वरसेनापतिल करतो, पालतो, मोटा आहत नाव्य, गीत, वादित्र, वीणा, ताल, तुडिअ, घन, मृदंग, अने परु पटहना प्रवादित शब्द वडे विपुल भोग्य भोगोने भोगवतो विहर, एम करी तेओ जय जय शब्दने प्रयोजे छे, त्यार बाद संभत्तारपुत्र कृषिक राजा हजारी नयनमाला वडे जोवातो २, हजारी हृदयमाला वडे अभिनंदातो २, हजारी सुंदरमाला वडे स्पर्शाती २, हजारो वचनमाला वडे अभिस्तवातो २, कांति, अने दिव्य सौभाग्य वडे जोवातो २, बहु हजार नर नारीओनी हजारो अंजलिमालाओने जमणा हाथे प्रतीच्छतो २, सुंदर सुंदर घोष वडे प्रतिपूछतो २, हजारो भवन श्रेणीओने उलंघतो चंपानगरीनी वचोवच नीकळी, ज्यां पूर्णभद्र चैत्य छे, त्यां आवी श्रमण भगवंत महावीरना अदूरनिकट स्थित छन्नादि तीर्थकरातिशय जोइ अभिषेक हस्तिरत्नथी उतरी, खन्न, छत्र, मुकुट, उपानह, बालव्यजन; ए पांच राजिबह्नने दूर करी ज्यां श्रमण भगवंत महावीर खामी छे, त्यां आवी श्रमणभगवंत महावीरने पांच प्रकारना अभिगमे अभिगमे छे, अर्थात्-१. सचित्त द्रव्योने त्यजी, २. अचित्त द्रव्योने राखी, ३. एकं शाटिक उत्तरासंग करी, ४. भगवंतने जोइने ज हाथजोडी, अने ५. मनने एकात्र करी;श्रमण मगवंत महावीरने त्रणवार प्रदक्षिणा करी कायिक, वाचिक अने मानसिक पर्युपासना बडे पर्युपासे छे. कायिक पर्युपासना बडे पर्युपासती-संकुचित हस्तपादाप्रकरी शुश्रूषा करतो, नमतो, सामो अंजलिपुट करी विनय वडे पर्युपासे छे. वाचिक पर्युपासना वडे पर्युपासतो-भगवंत जे जे कहे छे, ते हे भगवन् ! ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते प्रमाणे छे, हे भगवन्! अवितथ-सत्य छे, हे भगवन्! असंदिग्ध छे, हे भगवन्! इच्छित छे, हे भगवन्! प्रतीच्छित छे, हे भगवन्! इच्छित, प्रतीच्छित छे. ए प्रमाणे करी अप्रतिकूलपणे पर्युपासे छे. मानसिक पर्युपासना वडे पर्युपासतो-मोटा संवेगने उत्पन्न करी, तीव धर्मानुरागथी रक्त बनी पर्युपासे छे–औपपातिकसूत्र (क॰ आ॰ प्र-१७०-२१८)-अनु०

३. अंतःपुरिनर्गम अने पर्युपासनाः—त्यार बाद ते सुभद्रा प्रमुख देवीओ अंतःपुरमां स्नान करी यावत् मंगल अने कौतुकादि करी सर्व अलंकारथी विभूषित थई घणी कुन्ज-बांकी जांघवाळी-दासीओ वडे, चिलात देशमां उत्पन्न थएली दासीओ वडे, वामन (ढीचकी) दासीओ वडे, मोटा पेटवाळी दासीओ वडे, वर्षर देशनी, प्रश्नेस देशनी, ग्राहिक देशनी, ग्राहिक देशनी, प्रव्याण के वासगणिक देशनी, त्रहासिक देशनी, प्रकाण देशनी, सिंहल देशनी, प्रमिल देशनी, आरव देशनी, पुल्टिंद देशनी, पक्षण देशनी, बहल देशनी, मुरुंड देशनी, शवर देशनी अने पारस देशनी: ए प्रमाणे अनेक देश तथा विदेशनी भेगी थएली दासीओ वडे, बळी इंगित, चिंतित अने प्रार्थितने जाणनारी तथा पोत पोताना देशना वेषने पहेरनार अनेक दालिओना समूहथी तथा अंतःपुरमां रहेनार वर्षभर, कंचुिक अने महत्तरकना समूहथी व्याप्त थई अंतःपुरथी नीकळी ज्यां एक एक जोडेलां यात्राभिमुख यानो छे, त्यां आवी, तेमां बडी पोताना परिवारथी संपरिगृत थइ चंपानगरीनी वचोत्रच नीकळी, ज्यां पूर्णभद्र चेत्स छे, त्यां आवी श्रमण भगवंत महावीरनी अदूरिकट तीर्थकरातिशय छत्रादिने जोइ यानोने उमां रखावी, यानोथी उतरी तेओ घणी कुन्जादि दासीओ वडे परिक्षिप्त थइ ज्यां, श्रमण भगवंत महावीर छे त्यां आवी, १. सिंचत द्रव्योने त्यती, २. अचित्त द्रव्योने राखी, ३. गात्रयष्टि—शरीर—ने विनयथी अवनत—नम्र—करी, ४. भगवंतने जोइ हाथ जोडी ५. मनने एकाग्र करी श्रमण भगवंत महावीरने त्रणवार प्रदक्षिणा दइ वांदे छे, नमे छे; नमी कृष्विक राजाने आगळ करी सपरिवार ते सुमद्रादि देवीओ विनय वडे अभिमुख यइ हाथजोडी उभी जभी ज श्रमण भगवंत महावीरने पर्युपासे छे.—औपपातिक सूत्र (क॰ आ॰ १८-९१८-२२२२)—अनु०

१२. 'धम्मो कहिओ'ति धर्मकथेह भगवतो वाच्या, सा चैवमः—''तैए णं समणे भगवं महावीरे सेणियस्स रण्णो, चिल्लणापमुहाण य देवीणं, तीसे य महइमहालियाए परिसाए सव्वभासाणुगामिणीए सरस्सईए धम्मं परिकहेइ, तं जहाः—अत्थि लोए, आत्थि अलोए, एवं जीवा, अजीवा, बंधे, मुक्ले" इत्यादि. तथा, ''जेह नरगा गम्मंती जे णेरया जा य वेयणा णरए, सारीर-माणसाइं दुक्लाइं तिरिक्लाओणीए.'' इत्यादि.

१२. ['धम्मो कहिओ'ति] अहीं भगवंतनी धर्मकथा कहेवी. ते आ प्रमाणे छे:—त्यारे श्रमण भगवंत महावीर श्रेणिक राजाने, चिछणा प्रमुख देवीओने अने ते मोटामांमोटी समाने सर्वभाषानुगामिनी वाणीवडे धर्म कहे छे. ते आ प्रमाणे:—लोक छे, अलोक छे, ए प्रमाणे जीवो, अजीवो, वंध, मोक्ष बगेरे. तथा ''जैम नरकथी जे नैरियको जाय छे, अने जे वेदना निरयमां छे, तथा तिर्यचयोनिमां शारीर अने मानस दुःखो छे'' बगेरे.

१३. 'पिंडिगया पिरस'ति लोकः स्वस्थानं गतः. प्रतिगमश्च तस्या एवं वाच्यः—''तए णं सा महइमहालिया महचपिरसा'' महातिमहती, 'आल' प्रत्यस्य स्वार्थिकत्वाद् अतिशयातिशयगुर्व्वी महत्पर्षत् प्रशस्तताप्रधानपर्षत्, महार्चानां वा सत्यूजानाम्, महार्चा वा पर्षद् महार्चपर्षदिति. ''सँमणस्स भगवओ महावीरस्स आंतिए धम्मं सोचा, निसम्म हृहतुहा समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं पकरेइ, प्करित्ता वंदइ, नमंसइ; वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासीः—सुयक्खाए णं भंते ! निग्गंथे पावयणे, णित्थ णं अण्णे केइ समणे वा, माहणे वा एरिसं धम्ममाइक्तित्तरः, एवं वइत्ता जामेव दिसिं पाउन्मूआ, तामेव दिसिं पाडिगय''त्ति.

१३. ['पिडिगया परिस'ति] लोको पोताने ठेकाणे गया. ते लोकोना पाछा जवानुं वर्णन आ प्रमाणे कहे बुं:—''ते मोटी अर्चा (पूजा) वाळी, प्रशस्तता प्रधान मोटामांमोटी सभा'' श्रमण भगवंत महावीरनी पासे धर्मनुं श्रवण करी, निशमन करी हर्षवाळी, तोषवाळी यह श्रमण भगवंत महावीरने त्रणवार प्रदक्षिणा करे छे, प्रदक्षिणा करी वंदे छे, नमे छे; वंदीने, नमीने एम बोली:—हे भगवन्! तमे निर्धन्थनुं प्रवचन सारुं कह्युं, आवा प्रकारना धर्मने कहेवामाटे बीजो कोइ श्रमण वा ब्राह्मण (समर्थ) नथी एम कही जे दिशा तरफथी ते सभा प्रादुर्भवेली हती, ते दिशा तरफ पाछी चाली गइ.

तेणं कालेणं, तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेहे अंतेवासी इंदभूई नामं अणगारे गोयमसगुत्तेणं, सत्तुस्सेहे, समच्डरं— ससंठाणसंठिए, वज्जरिसहनारायसंघयणे, कणयपुलयनिहसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततवे, महातवे, ओराले, घोरे, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरबंभचेरवासी, उच्छूढसरीरे, संखित्तविउलतेयलेस्से, चोइसपुत्री, चउनाणोवगए, सव्यवस्वरसंनिवाई समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते उड्ढूंबाणू, अहोसिरे, झाणकोहोवगए संजमेणं तवसा अपाणं भावेमाणे विहरइ. ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरनी पासे (बहु दूर नहीं, बहु निकट नहीं) ऊर्घ्यजानु—उभडक रहेला, अधःशिर—नीचे ननेल मुखवाळा अने ध्यानरूप कोष्ठमां प्रविष्ट तेमना (श्रमण भगवंत महावीरना) ज्येष्ठ—मोटा—शिष्य इन्द्रभृति नामना अनगार—साधु—संयमवडे अने तपवडे आत्माने भावता विहरे छे—रहे छे. जेओ गौतमगोत्रवाळा, सात हाथ उंचा, सम चोरस संस्थानवाळा, वज्र- ऋषभ नाराच संघयणी, सोनाना कटकानी रेखा समान अने पद्म- केसरो समान धवल वर्णवाळा, उग्रतपस्वी दीत्ततपस्वी, तप्ततपस्वी, महातपस्वी, उदार, घोर, घोरगुणवाळा, घोरतपवाळा, घोरब्रह्मचर्यमां रहेवाना स्वभाववाळा, शरीरना संस्कारोने व्यजनार, शरीरमां रहेती होवाथी संक्षिप्त अने दूरगामि होवाथी विपुल एवी तेजोलेक्यावाळा, चौद पूर्वना ज्ञाता, चार ज्ञानने प्राप्त अने सर्वाक्षरसंनिपाती छे.

१४. 'तेणं' इत्यादि. तेन कालेन, तेन समयेन श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे'त्ति प्रथमः, 'अंतेवासि'त्ति शिष्यः, अनेन पदद्वयेन तस्य सकलसंघनायकत्वमाह. 'इंदमूइ'त्ति इन्द्रभूतिरिति मातापितृकृतनामधेयः, 'नामं'ति विभक्तिविपरिणामाद् नाम्नेत्यर्थः. अन्तेवासी किल विवक्षया श्रावकोऽपि स्यादित्यत आहः—'अणगारे'त्ति नास्याऽगारं विद्यते इत्यनगारंः. अयं चावगीतगोत्रोऽपि

सभाविसर्जन.

^{9.} प्रव्छायाः-तदा श्रमणो भगवान् महावीरः श्रेणिकस्य राज्ञः, चिछणाप्रमुखानां च देवीनाम्, तस्याश्च महातिमहत्याः पर्धदः सर्वभाषानुगामिन्या सरस्वत्या धर्म परिकथयति, तद्यथाः-अस्ति लोकः, अस्वलोकः, एवं जीवाः, अजीवाः, वन्धः, मोक्षः. २. अयं पाठः उपासकद्याङ्गसूत्रे द्वितीया-ध्ययने, प्रव्छायाः-यथा नारकैर्गम्यन्ते, यैनिरयाद् या च वेदना नरके, शारीर-मानसानि दुःखानि तिर्ययोग्याम्. ३. प्रव्छायाः-तदा सा महातिमहती महाचैपपैत्. ४. प्रव्छायाः-श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मे शुला, निशम्य हृष्टतुष्टा श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदिक्षणप्रदक्षिणं प्रकरोति, प्रकृत्य वन्दते, नमस्यति, वन्दिला, नमस्यता एवमवादीत्ः-स्वाख्यातं नगवन् ! नैप्रन्थं प्रवचनम्, नास्त्यन्यः किथत् श्रमणो वा, नाहाणो वा एतादशं धर्ममाख्यातुम्, एवसुदिला यामेव दिशं प्राहर्भृता, तामेव दिशं प्रतिगतितः-अनुव्

भ. मूळच्छायाः-तेन कालेन, तेन समयेन श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्टोऽन्तेवासी इन्द्रभूतिर्नामाऽनगारः, गौतमसगोत्रः, सप्तोत्सेधः, समचतुरस्र-संस्थानसंस्थितः, वज्रयभनाराचसंहननः, कनकपुलकनिकषपक्ष (पद्म)गौरः, उग्रतगः, दीप्ततगः, तप्ततगः, महातगः, उदारः, घोरः, घोरगुणः, घोरतपस्वी, घोरमहाचर्यवासी, उत्किष्तशरीरः, संक्षिष्तविपुलतेजोलेश्यः, चतुर्दशपूर्वी, चतुर्कानोपयतः, सर्वाक्षरसित्रगती (सर्वौक्षरसित्रवादी) श्रमणस्य भगवतो महा-वीरस्य अदूरसामन्ते ऊर्ध्वजातुः, अधाविराः, ध्यानकोष्टोपगतः संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति.

१. आ अर्थ उपासकदशाङ्ग सूत्रमां बीजा अध्ययनमां छे:-अनु •

स्यादिस्यत आहः-'गोयमसगुत्ते णं'ति गौतमसगोत्र इसर्थः. अयं च तत्कालोचितदेहमानापेक्षया न्यूनाधिकदेहोऽपि स्यादित्यत आह:-'सत्तुरसेहे'ति सप्तहस्तोच्छ्य:. अयं च लक्षणहीनोऽपि स्यादिखत आह:-'समचउरंससंडाणसंडिए'ति समम्-नाभेरुपरि अधश्व सकलपुरुषलक्षणोपेतावयवतया तुल्यम्, तच तत् चतुरस्रं च प्रधानं समचतुरस्रम्; अथवा समाः शरीरलक्षणोक्तप्रमाणाऽविः-संवादिन्यश्चतस्रोऽस्रयो यस्य तत् समचतुरस्रम् , अस्रयस्विह चतुर्दिग्विभागोपलक्षिताः शरीरावयवा इति. अन्ये त्वाहु:--"समा अन्यूनाधिकाश्वतस्रोऽपि अस्तयो यत्र तत् समचतुरस्तम्, अस्तयश्व पर्यङ्कासनोपविष्टस्य जानुनोरन्तरम्, आसनस्य छछाटोपरिभा-गस्य चान्तरम्, दक्षिणस्कन्धस्य वामजानुनश्चान्तरम्, वामस्कन्धस्य दक्षिणजानुनश्चान्तरम्' इति. अन्ये त्वाहुः-"विस्तारोत्सेधयोः समत्वात् समचतुरस्नम्," तच तत् संस्थानं चाऽऽकारः समचतुरस्रसंस्थानम्; तेन संस्थितो व्यवस्थितो यः स तथा. अयं च हीनसंहननोऽपि स्यादित्यत आहः-'वज्जरिसहनारायसंघयणे'ति इह संहननम्-अस्थिसंचयविशेषः, वज्रादीनां उक्षणमिदम्-''रिसैहो य होइ पट्टो वज्ञं पुण कीलिअं वियाणाहि, उभओ मकडबंधो नारायं तं वियाणाहि" ति. तत्र वज्ञं च तत् कीलिकाकीलितकाष्टसंपुटोपमसामर्थ्ययुक्तत्वात् ऋषभश्च लोहादिमयपृद्धबद्धकाष्ठसंपुटोपमसामर्थ्यान्वितत्वाद् वज्रर्षभः, स चासौ नाराचं च उभयतो मर्कटबन्धनिबद्धकाष्ठसंपुटोपमसामर्थ्योपेतत्वाद् वजर्षभनाराचम् , तत् संहननम् –अस्थिसंचयविशेषोऽनुत्तमसामर्थयोगाद् यस्यासौ वजर्षभनाराचसंहननः. अन्ये तुः–''कीलिकादिमत्वमस्नामेव वर्णयन्ति. अयं च निन्यवर्णोऽपि स्यादित्यत आहः—'कणयपुलयानिहसपस्गोरं'ति कनकस्य सुवर्णस्य, 'पुलय'ति यः पुलको लवः, तस्य यो निक्षः कषपट्टके रेखालक्षणः, तथा 'पग्ह'त्ति पद्मपक्ष्माणि केसराणि तद्दद् गौरो यः स तथा. वृद्धन्याख्या तुः-''कनकस्य न लोहादेः, यः पुलकः सारो वर्णातिशयः, तत्प्रधानो यो निकषो रेखा, तस्य यत् पक्ष्म बहल्ल्यम् , तद्वद् गौरो यः स तथा. अथवा कनकस्य यः पुलको द्रुतत्वे सति बिन्दुस्तस्य निकषो वर्णतः सदृशो यः स तथा, 'पम्ह'ति पद्मम्, तस्य चेह प्रस्तावात् केसराणि गृह्यन्ते, ततः पद्मवद् गौरो यः स तथा, ततः पदद्मयस्य कर्मधारयः. अयं च विशिष्टचरणरहितोऽपि स्यादित्यत आहः—

क्येष्ठ-अन्तेवासी. इंद्रभूति. अणगार. गीतमसगीत्र. सप्तोस्तेष: समचतुरस्न-संसान.

वज्रवंभ-नाराच-संदननः

१४. ['तेणं' इत्यादि] ते काले अने ते समये श्रमण भगवंत महावीरना ['जेट्टे'ित] प्रथम ['अंतेवासि'ित] शिष्य-(प्रथम अने शिष्य) ए वे पदवंडे गौतमस्वामिनी समस्त संघनी नायकता सूचवी छे-['इंदभूइ'ित] के जेनुं माताए अने पिताए इंद्रभूति नाम पाडयुं हतुं अर्थात् जे ['नामं'ित] मामबडे इन्द्रभृति हता. विवक्षाधी श्रावक पण शिष्य होइ शके माटे कहे छेके, ['अणगारे'ित्त] अनगार एटले जेने घर न होय ते. कोइ अनगार निंदितगोत्र-बाळा पण होय माटे कहे छे, ['गोयमसगुत्ते णं'ति] गौतमगोत्रसहित. आ प्रकारना होवा छतां ते काळने विषे उचित देहपरिमाणनी अपेक्षाए न्यूना— धिक देहपरिमाणवाळा पण होय, माटे कहे छे, ['सत्तुस्सेहे'ति] सात हाथनी उंचाइवाळा आवा होवा छतां, हीन छक्षणवाळा पण होय ए शंकाना नि-वारणार्थ कहेंछे के, ['समचउरंससंठाणसंठिएअति]सम एटले नाभिनी उपर तथा नीचे पुरुषना सकल लक्षणसहित अवयववाळं होवाथी तुल्य, एवं जे चतुरस्र एटेले प्रधान संस्थान, तेवडे व्यवस्थित, अथवा सम (शरीरलक्षणोक्तप्रमाणाविसंवादि) अर्थात् शरीरना खल्प्रज्ञापक शास्त्रमां कहेल प्रमाण (माप) सहित चार अस्त्रि युक्त जे होय ते समचतुरस्र कहेवाय. अहीं अस्ति एटले चारे दिशाओना विभागोवडे उपलक्षित शरीरना अवयवो समजवा. बीजाओ तो कहे छे के:--''सम एटले अन्यूनाधिक चार असि युक्त होय ते समचतुरस कहेवाय, असि एटले पर्येकासने बेठेला पुरुषना बन्ने जानुनुं अंतर, आसननुं अने ललाटना उपरना मागनुं अंतर, जमणो खभो अने डाबा जानुनुं अंतर, तथा डाबा खभा अने जमणा जानुनुं अंतर" (आ प्रमाणे वरावर चार असियुक्त संस्थानवडे जे व्यवस्थित ते समचतुरस्रसंस्थान संस्थित कहेवाय.) अन्य तोकहे छे के:-"विस्तार अने उंचाइवडे सरखं होय ते समचतुरस,'' समचतुरस्र संस्थान (आकार)वडे संस्थित एटले व्यवस्थित आवा संस्थान युक्त होवा छतां हीनसंहननवाळा (हलका हाडकाना बांधावाळा) एण होय, ए आशंकाना परिहार माटे शास्त्रकार कहे छे के:-['वज्जरिसहनारायसंघयणे'ित] अहीं संहर्नेन एटले एक प्रकारनी हाङकानी समूह, बज, ऋषम अने नाराचनुं लक्षण आ प्रमाणे समजयुं:-''पीटाने 'ऋषभ' कहे छे, खीलिने 'वज्र' समजवुं, आ बेना मर्कटबंधने 'नाराच' समजवुं.'' आ संहनन, खीलावडे बद्ध काष्टसंपुटसदश सामर्थ्ययुक्त होवाथी वज्र, लोहादिमय पट्ट (पाटा) वडे बद्ध काष्टसंपुटसदश सामर्थ्ययुक्त होवाथी ऋषभ, वजरूप जे ऋषम ते वज़र्षम अने ते बन्ने तरफ मर्कटनन्धवडे बद्ध काष्टसंपुटनी तुल्य सामर्थ्ययुक्त होवाथी नाराच, ते वज़र्षमनाराच कहे-वायः इंद्रभूति अनगार अत्युत्कृष्ट सामर्थ्य युक्त होवाने लीघे आ प्रकारना अस्थिसमूहविशेषरूप संहननवाळा छे, 'माटे वञ्जर्षभनाराचसंहनन' ए विशेषण

^{9.} प्र॰छा:-ऋषभश्व भवति पट्टो वज्रं पुनः कीलिकां विजानीहि, उभयतो मर्कटबन्धो नाराचं तद् विजानीहि. इति. एतरसमानपाठोऽयम्-"रिसहो पट्टो य कीलिआ वज्ञं, उभओ मक्कडबंधो नारायं" + + + "इह प्रवचने + + ऋषभशब्देन परिवेष्टनपट उच्यते, वज्रशब्देन कीलिका अभिधीयते, + + नाराचशब्देन उभयतो मर्कटबन्धो भष्यते". (कर्म॰ १, गा॰ टी॰ ३८ प्ट-४० (भा॰):-अनु॰

१. आ (संस्थान) शब्द साधारण रीते संस्कृत भाषामां संस्थितिनो सूचक छे, पण जैनपरिभाषामां तो ते 'शरीरना आकाररूप अर्थमां' वपराय छे. "संस्थानानि अवयवरचनात्मकशरीराकृतिखरूपाणि" (प्र० क० गा० टी० ३९.) "अवयव रचनारूप जे शरीरनी आकृतिओ तेने संस्थान कहे छे" (प्र० क० गा० टी० ३९.) अने आ शब्द 'साधारण आकार' अर्थमां पण जैनशास्त्रमां वपराय छे:-अनु०

२. आ (संहनन) शब्द संस्कृतभाषानों छे. तेसुं प्राकृत रूप 'संघयण' छे. साधारण रीते ते शब्दनो प्रयोग शरीरना पर्याय तरीके प्रसिद्ध छे. तेनो व्युत्पत्त्यर्थ 'ज्यां समृहरूपे अंगो रहे' ए प्रमाणे छे. जैनपरिभाषामां ते 'संहनन' शब्द शरीरनी अंदर रहेल हालकांओनी रचनानो खोतक छे:-कर्मग्रंथ ''संघयणमिट्टिनिचओ'' (कर्मे॰ प्र॰ गा॰ ३७) ''संहन्यन्ते हलीकियन्ते (प्रथम) मां श्रीदेवेन्द्रसूरिए कर्म्यु छे के, ''जेनाथी शरीरना पुद्रलो मजबूत शरीरपुद्रला येन तत् संहननम्, तच अधिविचयः कीलिकादिरूपाणामस्थनां कराय ते संहनन अथात् कीलिकादिरूप हाडकांओनी एक प्रभारनी रचना'' निचयो रचनाविशेषोऽस्थिनिचयः'' (श्रीदेवेन्द्रसूरि, कर्म॰ प्र॰ गा॰ टी॰३७). (श्रीदेवेन्द्र० क० प्र॰ गा॰ ३७):-अनु॰

[े]र. आ पाठने मळतो पाठ प्रथम कर्मप्रंथंमां आडत्रीशमी गाथामां अने तेनी टीकामां आ प्रमाणे छे:—ऋपम, पट-वीटवानी पाटो-वज्र-कीलिका-खीली-वन्ने बाजुधी मर्कटबंध ते नाराच, ए प्रमाणे ए त्रणे शब्दोनो जिनप्रवचनमां अर्थ छे. (भा०):—अनु०

आप्युं. केटलाक तो (उपर कहा प्रमाणे – जेम यज्र, ऋषभ अने नाराच ए त्रणे विशेषणो संहननना कर्यो - छे तेम नहीं परंतु) "यज्र वगेरे विशेषणो हाडकाना ज करें छे. नाराच एटले वे हाडकानो मर्कटवंघ, तेना उपर ऋषभ एटले पाटो, तेना उपर यज्र एटले खीलि, आवा प्रकारना अस्थिसमूहने वर्ज्यप्रमाराच संहनन कहे छे." उपर्युक्त उत्कृष्ट संहननवाळा होया छतां निंच-खराब – वर्णवाळा पण होय ए प्रकारनी शंकाना निराकरणार्थ शास्त्रकार कहे छेः — ['कणयपुल — यिनहस्यम्हगोरे' ति] कनक (सोना) नो पुलक एटले लेश, तेनी निकष एटले कसोटी उपर कपेली रेखा, तथा कमलना केशरसम गौरवर्ण युक्त. वृद्धो आ प्रमाणे व्याख्या करे छे: — "कनकपुलकनिकषपश्मगौर – कनक – सुवर्ण – नो, परंतु लोढानो नहीं; पुलक एटले सार (अतिशयवर्ण), तत्प्रधान जे निकष एटले रेखा तेनुं जे पश्म एटले बहुपणुं (सांद्रपणुं) तेना जेवा गौर, अथवा कनकपुलकनिकषपश्मगौर – दृत (पीगळीगयेल) सुवर्णनं जे पुलक एटले बिंदु, जे तेनी समान निकष (वर्ण) थी छे ते, तथा अहीं प्रस्तावर्थी ['पम्ह'ति] पद्म एटले केशरा, तेनी सहश गौर. आ प्रमाणे सुंदर वर्णवाळा होवा छतां विशिष्ट चारितरहित पण होय, ए प्रमाणे उद्भूत थती शंकाना निरासं माटे शास्त्रकार कहे छे के: —

शीरसर्वे

१५. 'उग्गतवे'त्ति उग्रम्-अप्रभृष्यम् , तपोऽनशनादि यस्य स उप्रतपाः,-यदन्येन प्राकृतपुंसा न शक्यते चिन्तयितुमपि तद्विधेन तपसा युक्त इत्यर्थ: 'दित्ततवे'त्ति दीतं जाज्वल्यमानदहन इव कर्मवनगहनदहनसमर्थतया ज्वलितम्, तपो धर्मध्यानादि यस्य स तथा. 'तत्ततवे'ति ततं तपो येनासौ तप्ततपाः,--एवं हि तेन तत् तपस्ततं येन कर्माणि संताप्य तेन तपसा खात्माऽपि तपोरूपः संतापितः, यतोऽन्यस्याऽस्पृश्यिव जातमिति. 'महातवे'ति आशंसादोषरिहतत्वात् प्रशस्तातपाः. 'ओराले'ति भीमः, -उग्रादिविशेषणविशिष्टतपस्करणात् पार्श्वस्थानामल्पसत्त्वानां भयानक इत्यर्थ:, अन्ये त्वाह:-"ओराले त्ति उदार: प्रधानः". 'घोरे'ति निर्घृण:,-परीषहेन्द्रियादिरिपुगणविनाशमाश्रिल निर्देय इत्यर्थ:. अन्ये तु ''आत्मनिरपेक्षं घोरम्'' आहुः. '*घोरगुणे*'त्ति घोरा अन्येर्दुरनुचरा गुणा मूलगुणादयो यस्य स तथा. '*घोरतवस्सि*'ति घोरैस्तपोभिस्तपस्वी-त्यर्थः, 'घोरबंभचेरवासि'त्ति घोरं दारुणम्—अल्पसत्त्वेर्दुरनुचरत्वाद् यद् ब्रह्मचर्यं तत्र वस्तुं शीलं यस्य स तथा. 'उच्छूटसरीरे'त्ति उच्छूटम्—उज्झितमि-बोज्झितं शरीरं येन तत्संस्कारत्यागात् स तथा. 'संखित्तविउलतेयलेस्ते'त्ति संक्षिप्ता शरीरान्तर्लीनत्वेन हस्वतां गता, विपुला विस्तीर्णा अनेकयोजनप्र-माणक्षेत्राश्चितवस्तुदहनसमर्थत्वात् , तेजोलेश्या विशिष्टतपोजन्यलन्धिविशेषप्रभवा तेजोञ्चाला यस्य स तथा. मूलटीकाकृता तु 'उच्लृदसरी-रसंखित्तविउलतेयलेस्ते'ति कर्मधारयं कृत्वा ब्याख्यातमिति. 'चोईसपुन्चि'ति चतुर्दश पूर्वाणि विद्यन्ते यस्य, तेनैव तेषां रचितत्वाद् असौ चतुर्दशपूर्वी, अनेन तस्य श्रुतकेवलितामाहः स चावधिज्ञानादिविकलोऽपि स्यादत आहः—'चउनाणोवगए'त्ति केवलज्ञानवर्जज्ञानचतुष्कसम-न्वित इत्पर्धः. उक्तविशेषणद्वययुक्तोऽपि कश्चिद् न समप्रश्नुतविषयन्यापिज्ञानो भवति, चतुर्दशपूर्वविदां षर्दस्थानकपतितत्वेन श्रवणादित्यत आह:-'सञ्वक्तरसंनिवाइ'ति सर्वे च तेऽक्षरसंनिपाताश्च तत्तंयोगाः, सर्वेषां वा अक्षराणां संनिपाताः सर्वाक्षरसंनिपाताः, ते यस्य ज्ञेयतया सन्ति स सर्वाक्षरसंनिपाती; श्रव्याणि वा श्रवणसुखकारी^{शि} अक्षराणि, सांगत्येन नितरां वदितुं शीलमस्येति श्रव्याक्षरसंनियादी, स चैवंगुणविशिष्टो भगवान् विनयराशिरिव साक्षादिति कृत्वा शिष्याचारत्वाच 'समणस्य भगवओ महावीरस्य अदूरसामंते' विहरतीति योगः, तत्र दूरं च विप्रकृष्टम्, सामन्तं च संनिकृष्टम्, तिन्निषेधाद् अदूरसामन्तम्, तत्र नातिदूरे, नातिनिकटे इत्यर्थः. र्किविधः संस्तत्र विहरति है इत्याह:-'उड्रंजाणु'त्ति ऊर्ध्वं जानुनी यस्यासौ ऊर्ध्वजानु:-गुद्भपृथिन्यासनवर्जनाद् औपप्राहिकनिषदाया अभावाच उत्कुदुकासन इत्यर्थ:. 'अहोसिरे'त्ति अधोमुखः—नोर्ध्वं तिर्यग् वा विक्षिप्तदृष्टिः, किंतु नियतभूभागनियमितदृष्टिरिति भावः. 'झाणकोहोवगए'त्ति ध्यानं धर्मम, शुक्लं वाः तदेव कोष्ठः कुशूलो ध्यानकोष्ठस्तमुपगतस्तत्र प्रविष्टो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथाहि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तमविष्रसृतं भवति, एवं स भगवान् घ्यानतोऽविप्रकीर्णेन्द्रियान्तःकरणवृत्तिरिति. 'संजमेणं'ति संवरेण, 'तवस'त्ति अनशनादिना, 'च'शब्दः समुचयार्थो छप्तोऽत्र द्रष्टव्यः. संयम-तपोग्रहणं चानयोः प्रधानमोक्षाङ्गत्वख्यापनार्थम् , प्रधानत्वं च संयमस्य नवकर्मानुपादानहेतुत्वेन, तपसश्च पुराणकर्मनिर्जरणहेतुत्वेन; भवति चाभिनवकर्मानुपादानात् पुराणकर्मक्षपणाच सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्ष इति. 'अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' त्ति आत्मानं वासयंस्तिष्ठतीत्यर्थः.

१५. ['उम्मतवे'ति] उप्रतप—अनशन आदि उप्रतपयुक्त, अर्थात् अन्य जन जेनुं चिंतवन करवाने पण अशक्त होय तेवा तपने आचरनारा, ['दित्ततवे'ति] दीप्ततपा—कर्मरूपि महन वनने भरमसात् करवाने समर्थ होवाथी जाज्वल्यमान अग्निसम दीप्त एटले ज्वलित, धर्मध्यानादि तपयुक्त, ['तत्ततवे'ति] तप्ततपा—जेणे तप तप्युं छे ते तप्ततप, तेओ (गौतमस्वामी) एवुं तप तप्या के जेथी कर्मीने संतपाची तपसरूप आत्माने पण संतपाब्यो, तेथी अन्य

उभतपः दीसतपः तप्ततपः

www.jainelibrary.org

२. बुद्धी वा हाणी वा अर्णत-असंख-संखभागेहिं, वत्थूण संख-असंख-अर्णतगुण्णेण य विहेया.-प्रवचनसारोद्धारे, २६० द्वारे ४३२ गाथा. पर् स्थानकानि चेमानिः--१. अनंतभाग, २. असंख्यभाग, ३. संख्यातमाग १. संख्यातगुण, २. असंख्यातगुण, ३. अनन्तगुणः-अनु०

^{9. &#}x27;पूर्व' शब्दपरिचयस्त्वेवम्:—पूर्वाण चतुर्दशापि पूर्वगते. १६०. उत्पादपूर्वमश्रायणीयमथ वीर्यतः श्रवाद स्यात्, अस्तेर्ज्ञानात् सत्यात् तदातमनः कर्मणश्च परम्. १६१. प्रत्याख्यानं विदाप्रवाद-कल्याणनामधेये च. प्राणावायं च क्रियाविशालमथ लोकविन्दुसारमिति. १६२. सर्वोङ्गम्यः पूर्वं तीर्थंकरेर्-भिहितलात् पूर्वाणं, तानि यथा—सर्वेद्रव्याणां पर्यायाणां चोत्पादप्रक्षितिहेतुरुत्वादम्. १. सर्वेद्रव्याणां पर्यायाणां च अप्रं परिमाण वर्ण्यते यत्र तद् अश्रायणीयम्. २. जीवानामजीवानां च सकर्मेतराणां वीर्यं श्रवदति वीर्यप्रवादम्. ३. अस्तीति नास्तेरुवलक्षणम्, ततो यक्षोके यथाऽस्ति, यथा वा नास्तिः, अथवा स्याद्वादामिप्रायेण तदेवाऽस्ति नास्तीते प्रवदति अस्तिनास्तिश्रवादम्. ४. मतिज्ञानादिपञ्चकं सभेदं श्रवदतीति ज्ञानप्रवादम्. ५. सत्यं संयमः, सत्यवचनं वाः तत् समेदं सप्रतिपक्षं च यत् प्रवदति तत् सत्यप्रवादम्. ६. नयदर्शनरात्मानं प्रवदति आत्मप्रवादम्. ५. ज्ञानावरणाद्यष्टविषं कर्मे प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशादिभेदरन्येश्चोत्तरभेदिनितं प्रवदति कर्मप्रवादम्. ८. १६१. सर्वश्रवाख्यानखरूपं प्रवदति त्रवाख्यानप्रवादम्, अवदति विद्याप्रवादम्. १०. कल्याणफल्हेतुत्रात् कल्याणम्, अवन्ध्यमिति चोच्यते. ११. आयुः प्राणविधानं सर्वं सभेदम्, अन्ये च प्राणा वाणिता यत्र तत् प्राणावायम्. १२. कायिक्यादयः संयमादाश्च किया विशाला सभेदा यत्र तत् क्रियाविशालम्. १३. इह लोके श्रतलोके वा विन्दुरिवाऽक्षरस्य सर्वोत्तमं सर्वाक्षरसंनिपातपरिनिष्टित्रतेन लोक्षविन्दुसारम्. १४. १६२.—अभिधान० (य० प्रं-प्र-१-१०५-६):-अनु०

महातपः उदारः घोर,

मोरगुणःघोरतपरवी. मोरम्बाचर्यवासी. जिल्लासश्रीर. तेओलेक्या.

चतुर्दशपूर्वी.

चतुर्कानधर. सर्वाक्षरसन्निपाती. साधारण पुरुववडे न करी शकाय तेवुं कर्चुं, ['महातवे'ति] महातपा—इच्छारूप दोषरहित होवाथी प्रशस्त तप करवायाळा, ['ओरालें ति] ओराल—मीम, उग्रादि विशेषणयुक्त तप करवाथी, अल्प सत्ववाळा पार्थस्थो (पासत्याओ) ने मयानक, अन्य कहे छे के:—''ओराल एटले उदार प्रधान'' ['घोरे'ति] घोर एटले निर्मुण अर्थात् परिषह तथा इंद्रियादि शत्रुसमूहना विनाशने आश्रीने निर्दय, अन्य तो कहे छे के:—''घोर एटले आत्मिनरपेक्ष'' ['घोरगुणे'ति] घोरगुण—अन्य पुरुषोवडे आचरी शकाय नहीं एवा मूलगुण वंगरे गुणयुक्त, ['घोरतवस्सि'ति] घोरतपसी—घोर तपसाओ करवावाळा होवाथी घोरतपसी, ['घोरवंभचेरवासि'ति] घोरत्रक्षचर्यवासी—घोर एटले अल्प सत्त्ववाळा प्राणिगणवडे दुरनुचर होवाथी दारुण एवं जे ब्रह्मचर्य तेने विषे वसवाना सभाववाळा अर्थात् घोर ब्रह्मचर्यना पालक, ['उच्छूढसरीरे'ति] उज्ज्ञितशरीर—जेओए शरीरना संस्कारोनो त्याग करवाथी शरीरने त्यक्तवत् कर्यु छे ते, ['संखित्तविउलतेयलेस्से'ति] संक्षिप्तविपुलतेजोलेस्य—शरीरनी अंदर लीन होवाथी संक्षिप्त—लघुताने पाप्त थएली, अनेक योजन प्रमाण क्षेत्रमां रहेला पदार्थोनुं दहन करवामां समर्थ होवाथी विपुल, तेजोलेस्या एटले तप विशेषधी थयेल लब्धिविशेषद्वारा उत्पन्न तेजोज्वाला, ते बडे युक्त, ['चोइसपुळ्लि'ति] चर्ज्वर्शपूर्वी—तेओए ज चौदपूर्वोनी रचना करेली होवाथी जेओने चौदपूर्वो विद्यमान छे तेवा, आ विशेषणद्वारा शास्रकारे गौतमसामिनुं श्रुतकेविलपणुं बताव्युः चौदपूर्वी होवा छतां पण अवधिज्ञानादिरहित होय, आ शंकाना निवारण माटे कहे छे के, ['चउनाणोवगए'ति] चेतुर्शीनोपगत—केवलज्ञान शिवायना चार ज्ञानवाळा उक्त बन्ने विशेषणोयुक्त होवा छतां पण कोइ संपूर्ण श्रुतविषय ज्ञानवाळो न होय, कारण के चौदपूर्वीओ छ स्थानक पतित अर्थात् छ स्थानकवाळा सांभळ्या छे; आवी शंका निवारवा कहे छे के, ['सव्यक्खरसिवाद्वार'ति] सर्वाक्षरसंक्रियाती—सम्पूर्ण

२. निर्प्रन्थ (जैन) परिभाषामां 'ज्ञान' शब्द नीचे प्रमाणे सूचक छे:-जेम आ गगनमंडलमां विचरता सूर्यने आपणे साक्षात् देखीए छीए अने ज्यारे तेना आडो बादळांनो थर आने छे त्यारे तेनो प्रकाश मंद थाय छे, ते पण आपणे अनुभवीए छीए. आपणे त्यांसुधी पण चोक्स जाणी शकीए छीए के ज्यांसुधी सूर्य अस्त न थयो होय त्यां सुधी तेनी आडां गमे तेवा वादळांना थर आवे तो पण तेना प्रकाशनी झांखी तहन नष्ट थती नथी; ते ज प्रकारे आ जीवसंबंधे पण समजवातुं छे; अर्थात् जीव ज्ञानरूप प्रकाशवाळी होवाथी एक जळहळता सूर्य समान छे. ते जीवनी उपर ज्यारे ज्ञानावरणीय-ज्ञानरूप प्रकाशने ढांकवावाळा-कर्मना थरो जामेला होय छे खारे ते जीवनो ज्ञानरूप प्रकाश ते थरोथी आच्छादित थवाने लीघे ते ज्ञानावरणीय कर्मना थरोनी न्यूनाधिकता प्रमाणे जुदा जुदा प्रकारनो-कोइनो अल्प अने कोइनो अधिक-देखाय छे. जैनशास्त्रमां तेवा जुदा जुदा प्रकारवाळा ज्ञानरूप प्रकाशना मुख्य रीते पांच भेद कह्या छे. ते आ छे:-मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनःपर्यवज्ञान अने केवलज्ञान. जे जीवे पोता उपर लागेल अने मतिज्ञानने आच्छादित करनार कर्मना थरो खसेड्या छे अने उपशमाव्या छे ते जीव पोताना मतिज्ञानथी मन अने इंद्रियद्वारा मात्र वर्तमान पदार्थीने जाणी शके छे, पण वर्तमान पदार्थनी थएली के थवानी अनंत हालतोने (पर्यायोने) ते जाणी शकतो नथी. जे जीवे पोता उपर लागेल अने श्रुत ज्ञानने आच्छादित करनार कर्मना थरो खसेड्या.छे अने उपशमाव्या छे ते जीव पोताना श्रुतज्ञानथी अने पूर्वोक्त मितज्ञान तथा आप्तपुरुवना उपदेशनी सहायतायी त्रणे कालना पदार्थने जाणी शके छे, पण ते पदार्थोनी थएली के थवानी अनंत अवस्थाओने जाणी शकतो नथी. जै जीवे पोता उपर चेटिल अने अवधि-ज्ञानने आच्छादित करनार कर्मना थरो खसेड्या छे अने जगशमाच्या छे ते जीव पोताना अवधिज्ञानथी इंद्रिय के मननी सहायता लीधा विना गमे ते कालना तथा गमें त्यां रहेलं मात्र रूपवाळा ज पदार्थीने जोइ शके छे, पण ते पदार्थीनी थएली के थवानी अनंत हालतोने जोइ शकतो नथी. जे जीवे पोता उपर बाझी गएल अने मनःपर्यवज्ञानने ढांकनारा कर्मोना थरो खसेच्या छे अने उपशमाव्या छे ते जीव पोताना मनःपर्यवज्ञानथी फक्त मनवाळा प्राणीओए विचार करवा माटे ग्रहण करेल मनना अणुओने ज जाणी शके छे अने जे जीवे पोता उपर लागेल अने केवलज्ञानने ढांकनार कर्मीना थरो तहन खसेड्या छे-समूळगा नष्ट कर्या छे-ते जीव मात्र पोताना केवलज्ञानथी ज दूरना के नजीकना, परोक्ष के प्रत्यक्ष, सूक्ष्म के मोटा, वर्तमानना, भूतना के भविष्यत्कालना तथा रूपवाळा के रूपरहित पदार्थोंने अने ते पदार्थोंनी थएली, थती अने थवानी अनंत अवस्थाओंने पण जाणे छे तथा ते सर्वज्ञ कहेवाय छे.

```
"मतिश्रुतयोर्निवन्यः सर्वद्रव्येष्वसर्वपर्यायेषु"
```

^{9. &#}x27;पूर्वे' शब्दनो परिचय आ रीत्या छे:-तीर्थंकरोए नीचे प्रमाणे चौद पूर्वो कहेला छे. सर्वे अंगो करतां पहेलां ते कहेल छे माटे ते 'पूर्व' कहेवाय छे. जेनां नाम अने अर्थ आ प्रमाणे छे:-१. उत्पाद, २. अप्रायणीय, ३. वीर्थप्रवाद, ४. अस्तिनास्तिप्रवाद, ५. शलप्रवाद, ६. सत्यप्रवाद, ७. आत्मप्रवाद, ८. कर्मप्रवाद, ९. प्रत्याख्यानप्रवाद, १०. विद्याप्रवाद, ११. कल्याण, १२. प्राणावाय, १३. कियाविशाल, १४. लोकविंदुसार. उत्पाद-सर्वद्रव्योना अने पर्यायोगा उत्पादनुं प्रतिपादक ते 'उत्पादपूर्व.' अप्रायणीय-सर्वद्रव्योना, पर्यायोना अने सर्व जीविविशेषोना अप्र परिमाणनुं प्रतिपादक ते 'अप्रायणीयपूर्व.' सकर्मक अने अक्मेंक जीवोनी अने अजीवो (जडपदार्थो)नी शक्तिनुं प्रतिपादक ते 'वीर्यप्रवादपूर्व.' अस्तिनास्तिप्रवादपूर्व.' ज्ञानप्रवाद-मेद सहित मतिज्ञानादि पांच ज्ञाननुं प्रतिपादक ते 'ज्ञानप्रवाद-सत्याद्रप्व.' सलप्रवाद-सत्य-संयम अथवा सानुं, भेद सहित संयमनुं अथवा प्रतिपक्ष सहित (असल्यसिहत) सत्यनुं प्रतिपादक ते 'सत्यप्रवादपूर्व.' आत्मप्रवाद-नयदर्शनपूर्वक आत्मानुं प्रतिपादक ते 'आत्मप्रवादपूर्व.' कर्मप्रवाद-प्रकृति, स्थिति, अनुभाग अने प्रदेशादि भेदपूर्वक तथा उत्तर भेदपूर्वक ज्ञानवरणादि आठ प्रकारना कर्मनुं प्रतिपादक ते 'क्रायाव्याप्पूर्व.' कर्मप्रवादपूर्व.' अत्याख्यानमा खल्पनुं प्रतिपादक ते 'विद्याप्रवादपूर्व.' कल्याण—कल्याण्यवादपूर्व.' कार्याव्यानना खल्पनुं प्रतिपादक ते 'विद्याप्रवादपूर्व.' कल्याण—कल्याण्यवादपूर्व.' कार्याविशाल फर्गा कारण होवायी 'कल्याणपूर्व.' प्राणावाय—जेमां भेद सहित कार्यिकी वगेरे अने सर्यमादि कियाओ कहेली छे ते 'क्रियाविशालपूर्व.' लोकविंदुसार.—अमधानर्थितामणि (य० प्रं० पृ.-१०४ थी १०६):-अनु०

[&]quot;रूपिष्ववधेः"

[&]quot;तदनन्तभागे मनःपर्यायस्य"

[&]quot;सर्वद्रव्य-पर्यायेषु केवलस्य"

⁽ उमा॰ तत्त्वा॰ अ॰ १, सू॰ २७, २८, २९, ३०).

[&]quot;सर्व पर्याय विनाना सर्व द्रव्यो मति अने श्रुतज्ञानथी जणाय छे."

^{&#}x27;'मात्र रूपवाळा ज पदार्थो अवधिशानशी जणाय छे.''

^{&#}x27;'अवधिज्ञानना अनंत भागनुं मनःपर्यवज्ञानथी जणाय छे.''

^{&#}x27;'वधा द्रव्य अने पर्यायो केवलज्ञानयी जणाय छे.''

⁽ उमा॰ तत्त्वा॰ अ॰ १, सू॰ २७, २८, २९, ३०):-अनु॰

३. आ छ स्थानोने जणावनारी गाथा प्रवचनसारोद्धारना २६० द्वारमां ४३२ मी छे. ते छस्थानकोना नाम आ प्रमाणे छे:-१. अनन्तभाग, २. असं-स्यातभाग, ३. संस्यातभाग, १. संस्यातगुण, २. असंस्यातगुण, ३. अनन्तगुण:-अनु०

अक्षरसंयोगो अथवा सकल अक्षरोनां संयोगो जेने ज्ञेय पणे होय ते, अथवा श्रव्याक्षरसन्निवादी-श्रव्य (सांगळवा योग्य शब्दो)ने संगतिपणे अहर्निश बोळ्याना स्वभाववाळा. आवा अनेकगुणगण युक्त, विनयनी सशि सम तथा शिष्याचारनें पाळता भगवान् इंद्रभूति श्रमण भगवंत महावीरनी अदूरसामन्ते विहरे छे, ए प्रमाणे संबंध मेळववो. अदूरसामन्त-दूर एटले छेटे अने सामन्त एटले पासे, ते बन्नेनो निषेध होवाथी, बहु छेटे पण नहीं अने बहुपासे पण नहीं. केत्री रीते विहार करे छे ते कहे छे: ['उडूंजाणु' ति] ऊर्ध्वजानु-जेओना जानु (घुंटण) ऊर्घ्व (ऊंचा) छे, शुद्ध पृथ्वीना आसननुं वर्जन होवाशी तथा औपग्रीहिकनिषद्याना अभावधी उत्कुदुक आसनवाळा (उभडक बेठेला) ['अहोसिरे'ति] अधःशिर-नीचे मुख राखवावाळा, ऊर्च तथा तिरछो द्रष्टिपात न करता नियमित मापवाळा भूभागमां दृष्टि राखवावाळा, ['झाणकोट्टोवगए'ति] ध्यानकोष्ठोपगत-धर्मध्यान, अथवा शुक्छ-ध्यानरूप कोठाने प्राप्त थयेला, जेम कोठामां नाखेल अनाज प्रसरतुं (वेरातुं) नथी, तेम शुक्लध्यान तथा धर्मध्यानथी जेओनी अंतःकरणनी वृत्ति तथा इंद्रियो चलायमान थती नथी तेवा भगवान् इंद्रभूति, ['संजमेणं'ति] संवररूपें संयमवडे अने ['तवस'त्ति] अनशनादि तपवडे ['अप्पाणं भावेमाणे विहरइ'ति] आत्माने भावता विहरे छे. 'संयम अने तप ए बन्ने मोक्षनां प्रधान अंग छे' एम ख्यापन करवाने संयम अने तपसुं ब्रहण कर्युं छे. नवा कर्मीना अग्रहणमां हेतु होवाथी संयमनुं अने प्राचीन कर्मीनो निर्जरवानुं कारण होवाथी तपनुं मोक्षांगमां प्रधानपणुं छे, कारण के नवा कर्मीनुं यहण न करवाथी तथा प्राचीन कर्मीना क्षय करवाथी सकल कर्मस्रयरूप मोक्ष थाय छे.

अधः(श्रर, ध्यानकोष्ठोपगतः

स्वमः तप.

तए णं से भगवं गोयमे जायसड्ढे, जायसंसए, जायकोऊहले; उपण्णसङ्के, उप्पण्णसंसर, उप्पण्णकोऊहह्ने; संजायसङ्के, संजाय- तृहल, उत्पनश्रद्ध, उत्पन्नसंशय, उत्पनकुतूहल, संजातश्रद्ध, संजा-संसए, संजायकोऊहले; समुष्पण्णसङ्खे, समुष्पण्णसंसए, संमुष्पण्ण-कोऊंहले उहाए उहेर, उहाए उहित्ता जेणेव समणे भगवं महा-चीरे तेणेष उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं उभा धईने जे तरफ श्रमण भगवंत महावीर छे त्यां आवे छे; आवी तिनखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, वंदइ, नमंसइ; नमंसित्ता श्रमण भगवंत महावीरने त्रणवार प्रदक्षिणा करे छे, प्रदक्षिणा करी णचासण्णे, णाइदूरे, सुस्सूसमाणे, नमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजालेजडे पज्जुवासमाणे एवं वयासी:--

त्यार पछी जातश्रद्ध-प्रवर्तेली श्रद्धावाळा, जातसंशय, जातकु-तसंशय, संजातकुत्र्हल, समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्पन्नसंशय अने समुत्पन्न कुत्हल ते भगवान् गौतम उत्थानवडे उभा थाय छे; उत्थानवडे बांदे छे, नमे छे, नमी बहु निकट नहीं तेम बहु दूर नहीं एवी रीते भगवंतनी सामे विनयवडे छछाटे हाथजोडी भगवंतना वचनने श्रवण करवानी इच्छात्राळा भगवंतने नमता अने पर्युपासता करू-आतमां आ प्रमाणे बोल्या:--

१. मूलच्छायाः-तदा स भगवान् गौतमो जातश्रदः, जातसंशयः, जातकुत्हलः; उत्पत्रश्रदः, उत्पत्रसंशयः, उत्पत्रकुत्हलः; संजातश्रदः, संजातसंशयः, संजातकुत्हरूः; समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुत्हरू उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थया उत्थाय येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैव उपायच्छिति, जपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्तः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते, नमस्यति, नमस्यत्वा नात्यासन्नः, नातिद्रः, शुश्रूषमाणः, नमस्यन् अभिमुखो विनयेन कृतप्राष्ठिः पर्युपासीम एवमवादीत्.

१. आ (औपप्राहिक) शब्द मूळ उपप्रह **शब्दथी बने छेः उ**प=पासे+ग्रह=ग्रहण करवुं अर्थात् 'पासे राखवुं'. ए उपग्रह शब्दनो व्युत्पत्त्यर्थ छे. जैनपरि-भाषामां ते (औपत्राहिक) शब्द श्रमणोना-साधुओना जे उपकरणोतुं मात्र संयम माटे ज प्रयोजन ते उपकरणोनो सूचक छे:-प्रवचनसारोद्धार हार ६०, गा० ४९८:-अनु०

२. आ (धर्मध्यान) शब्दनो स्थूल अर्थ 'धर्मविषयक चिंतन' छे, पण ते शब्द अमुक प्रकारना चिंतनमां ज जैनपरिभाषाए स्वीकार्यो छे.

[&]quot;आहा-अपाय-विपाक-संस्थानविचयाय धर्ममप्रमत्तसंयतस्य" "आज्ञाना, अपायना, विपाकना अने संस्थानना निर्णय माटे एकामपणे (उमास्त्राति, तत्त्वार्थ० अ० ९, सू० ३७) चिंतन ते धर्मध्यान." जिनप्रवचन ते आज्ञा कहेवाय. अपाय ते रागद्वेषादि-कथी उत्पन्न थता अनर्थों कहेवाय, विपाक ते कर्म-पुष्प अने पाप-तुं फल कहेवाय अने संस्थान ते द्वीप अने समुद्रादिकना आकारो कहेवाय. (उमाखाति, तत्त्वार्थं अ० ९, सू०३७). आ ज प्रमाणे (क॰ आ॰ भ॰ श॰ २५, पृ०--१८०३-४) मां पण 'धर्मध्यान' शब्दतुं विवेचन स्फुटपणे करें छुं:-अनु॰

३. आ (ग्रुक्रध्यान) शब्दनो लौकिक अर्थ-ग्रुक्त-घोछुं, ध्यान-चितन अर्थात् 'पवित्र चितन' याय छे, पण जैनपरिभाषाए ते शब्द अमुक अर्थमां ज वापयों छे:-"पृथक्तव-एकत्ववितर्क-सूक्ष्मिकयाऽप्रतिपाति-व्युपरतिकयाऽनिवृत्तीनि" 'शुक्रध्यान' शब्दथी नीचे लखेला चार अर्थी जैनदृष्टिए प्रसिद्ध छे:-१. "पृथ-(उमा० तत्त्वार्थ० अ० ९, सू० ४९) क्तवितर्क, २. एकत्वितर्क, ३. सूक्ष्मिकय अप्रतिपाति-अनिवृत्त, ४. व्युप-रतिकय अनिवृत्ति-समुच्छित्रकिय अप्रतिपाति. पृथक्त्ववितर्क-पृथक्त्व संबंधी वितर्क, एकत्ववितर्क-एकत्व संबंधी वितर्क, सूक्ष्मिकय अप्रतिपाति-प्रतिपात (पातन) रहित सूक्ष्म कियाबाळी व्यापार. व्युपरतिकथ अनिष्टति-किया विनानी निवर्तन रहित व्यापार." ए चारे शब्दनी स्फुट अर्थ आ प्रमाणे छे:-एक पदार्थ संबंधी उत्पत्ति, स्थिति, नाशादिक धर्मनो भेदपूर्वक जे वितर्क ते 'पृथक्तवितर्क', ते विचारसहित होय छे. वळी अर्थथी ब्यंजनमां तथा ब्यंजनथी अर्थमां मन, वचन अने शरीर संबंधी व्यापारोनुं विचरण ते विचार कहेवाय छे. उत्पत्ति वगेरे अनंत धर्मोमांना कोइ पण एक धर्मने (पर्यायने) अवलंबी अमेदपूर्वक जे वितर्क. ते 'एकत्ववितर्क.' ते विचाररहित होय छे. मनना अने वचनना संपूर्ण निरोध अने शरीरना अर्ध निरोधने 'सूक्ष्मिक्रय' कहें छे अने ते आगळ आगळ वधवाना परिणाम सहित होवाधी निवर्तनरहित छे. शरीरनी, वचननी अने मननी कियाओना समूळगा नाशने 'समुच्छिन्न-किय' कहे छे अने ते प्रतिपारहित छे. (उमा॰ तत्त्वार्थ॰ अ॰ ९, सू॰ ४९). आज प्रमाणे (क॰ आ॰ भ० श॰ २५ पृ॰ १८०३-४) मां 'शुक्रध्यान' शब्द परत्वे स्फुट विवेचन छे:-अनु॰

४. आ (संवर) शब्द 'सं' पूर्वक 'मृ' घातुथी बने छे. तेनो अर्थ 'संवरवुं' अर्थात् 'रोकवुं' याय छे. बहुलताए जैनपरिभापामां ते शब्द अमुक प्रकारना 'रोकवा'मां वपराय छे.

[&]quot;आस्रवनिरोधः संवरः" (उमा॰ तत्त्वार्थ॰ अ॰ ९,सू॰ १) "आख़बनो निरोध ते संवर" अने आख़ब एटछे शरीरनो, वचननो अने मननो शुभ के अशुभ व्यापार अर्थात् पुण्य के पापना रोकवाने संवर कहे छे.) उमा० तत्त्वार्थ० अ० ९, सू० १):-अनु०

१६. 'तए णं से'ित ततो ध्यानकोष्ठोपगतिवहरणानन्तरम्, 'णं'इति वाक्यालंकारार्थः, 'से'इति प्रस्तुतपरामर्शार्थः, तस्य तु सामान्येन उक्तस्य विशेषावधारणार्धमाहः—'भगवं गोयमे'ित. किम् इत्याहः—'जायसङ्के'इत्यादि—जातश्रद्धादिविशेषणः सन् उत्तिष्ठतीति योगः. तत्र जाता प्रवृत्ता श्रद्धा इच्छा वक्ष्यमाणार्थतत्त्वज्ञानं प्रति यस्यासौ जातश्रद्धः, तथा जातः संशयो यस्य स जातसंशयः, संशयश्रानवधारितार्थं ज्ञानम्, स चैवं तस्य भगवतो जातः—मगवता हि महावीरेण 'चलमाणे चलिए' इत्यादौ सूत्रे चलन् अर्धश्रिलतो निर्दिष्टः, तत्र च य एव चलन् स एव चलित इत्युक्तः, ततश्रेकार्थविषयावेतौ निर्देशौ—'चलन्' इति च वर्तमानकालविषयः, 'चलितः' इति चातीतकालविषयः, अतोऽत्र संशयः—कथं नाम य एवार्थो वर्तमानः स एव अतीतो भवति ? इति, विरुद्धलादनयोः काल्योरिति. तथा 'जायकोऽहल्ले'ित जातं कुत्तहलं यस्य स जातकुत्तृहलो जातौत्सुक्य इत्यर्थः—कथमेतान् पदार्थान् भगवान् प्रज्ञापयिष्यति ? इति. तथा 'जष्मण्यसङ्के'ित उत्यन्ना प्राग् अभूता सती भृत्य श्रद्धा यस्य स उत्पन्नश्रद्धः. अथ जातश्रद्ध इत्यतावदेव अस्तु, किमर्थसुरपत्रश्रद्ध इत्यभिधीयते?, प्रवृत्तश्रद्धलेनेव उत्पन्नश्रद्धः, इति त्रेतुत्वप्रदर्शनं चोचितमेव वाक्यालंकारत्वात् तस्य. यदाहुः—''प्रवृत्तदीपामप्रवृत्तभास्तरां प्रकाशच्यत्वः, उप्पण्णकोऽहल्ले'ि त्राग्वत्. तथा 'संजायसङ्के' इत्यादिपदपद्कं प्राग्वत्. नवरमिह सम् शब्दः प्रकृषीदिवचनः, यथाः—''संजातकामो बलभिद्विभूत्यां मानात् प्रजाभिः प्रतिमाननाच'' ''ऐन्दैश्वर्यप्रकर्षेण जातेच्छः कार्तवीर्यः' इति.

चातमञ्ज. जातसंश्य.

जातजुत्हरू. उत्पन्नश्रद. उत्पन्नश्रद शा-माटे है.

विशेषणीनी कार्य-कारणभाव,

ख्त्पन्नसंश्य. उत्पन्नकुत्इल. संजातश्रद ६०

१६.['तए पें सें'ति] त्यार पछी एटले के, ['भगैवं गोयमे'ति] ते श्रमण भगवान् गौतमे ध्यानरूपी कोष्ठने प्राप्त थइ विहरण कर्या पछी-भगवान् गौतम केवा ? ते कहे हे के-['जायसंड्रे' इत्यादि] उत्पन्न श्रद्धावाळा वगेरे विशेषणयुक्त-उठे छे. ए प्रमाणे संबंध जोडवो. तेने विषे जात एटले प्रवृत्त, श्रद्धा एटले वश्यमाण (हवे पछी कहेवामां आवनार) अर्थतत्त्वना ज्ञाननी इच्छा, जेने छे ते जातश्रद्धः जातसंशय–जात एटले प्रवृत्त अने संशय एटले अनवधारित अर्थज्ञान, ते जेने छे ते जातसंशयः ते (संशय) भगवान् गौतमने आ प्रमाणे थयो के, भगवंत महावीरे 'चलमाणे चलिए' इत्यादि सूत्रमां 'चालता पदार्थने चाल्यो' ए प्रमाणे कहां के अने ए कथनमां जे चालतो पदार्थ के तेने ज 'चाल्यो' कहेलो होवायी, चालतो अने चाल्यो ए बन्ने क्रियासूचक शब्दोनुं निर्देशन एक ज पदार्थ संबंधे छे, तो 'चालतो' ए वर्तमान कालने दर्शावनारुं होवाथी अने 'चाल्यो' भूत काळनुं सूचक होवाथी, ए बे निर्देशो एक ज पदार्थ संबंधे केम होइ शके? आ रीत्या आ स्थले भगवान् गौतमने संशय थयो के, जे पदार्थ वर्तमानकाल विषयक छे, ते ज पदार्थ भूतकाळ विषयक केम होय? कारण के वर्तमान अने भूत बन्ने काळ (परस्पर) विरुद्ध छे. आ प्रमाणे संशय थयो तेथी जातसंशय कहा। तथा ['आयकोऊह्छे'ति] जातकुत्हल-उत्पन्न थयेली उत्सुकतावाळा, 'आ पदार्थोंने भगवंत केवी रीते जणावशे?' एप्रमाणे कुत्हलवाळा, तथा ['उप्पण्णसङ्के'ति] उत्पन्नश्रद्ध अभूत-पूर्व-कोइचार पूर्वे न थयेली श्रद्धावाळा. (हवे कोइ शंका करे के), 'जातश्रद्ध'ए पूर्वोक्त विशेषण ज राखी, शा माटे 'उत्पन्नश्रद्ध' ए प्रमाणे बीजुं विशेषण आपो छो ? कारण के ज्यांसुधी श्रद्धा उत्पन्न थती नथी त्यांसुधी प्रवर्तती नथी तेथी, 'प्रवर्तेली श्रद्धावाळा' ए विशेषण आपवाथी ज 'उत्पन्न थएली श्रद्धावाळा' ए विशेषणार्थ स्वयं आवी जशे. अहीं (तेना समाधानमां) कहे छे के, श्रद्धानी उत्पत्तिनो अने श्रद्धानी प्रवृत्तिनो अन्योऽन्य कार्यकारणभाव (हेतुहेतुमद्भाव) संबंध दर्शाववाने आ प्रमाणे प्रयोग कर्यो छे:–उत्पन्न श्रद्धावाळा छे माटे ज प्रवृत्त श्रद्धावाळा छे; अर्थात् श्रद्धानी उत्पत्तिनो अने श्रद्धानी प्रवृत्तिनो अन्योऽन्य कार्यकारणभाव संबंध छे. अने विशेषणोमां अन्योऽन्य कार्यकारणभाव (हेतुहेतुमद्भाव) जणाववो ए वाक्यनो अलंकार होवाथी तेने बताववो उचित ज छे. कहां छे के:-''सूर्य जेमां प्रवृत्त नथी, दीपो जेमां प्रवर्तेला छे. तेवी चंद्रना प्रकाशवाळी रात्रीने जाणी" अहीं 'प्रवर्तेला दीपवाळी' ए कहेवाथी ज सूर्य जेमां अप्रवृत्त (अस्त) थयो छे एवी रात्री जणाय छे, छतां सूर्यनुं अस्त थवुं ए दीपोनी प्रवृत्तिमां हेतु छे, एम जणाववा 'प्रवृत्तदीप' अने 'अप्रवृत्तभास्कर' एवां बे विशेषणो विभावरी (रात्री) ने आप्यां छे. ['उप्पण्णसंसए, उप्पण्णकोऊहहो'ित] उत्पन्नसंशय-उत्पन्न संशयवाळा, उत्पन्नकुत्हूल-उत्पन्न कुत्हूलवाळा, आ बे पदोनी पण प्रथमनी जेम व्याख्या करवी, अर्थात् पूर्व कथनानुसारे अन्योन्य हेतुहेतुमद्भाव (कार्यकारणपणुं) जाणी लेशो, तथा ['संजायसहुं'इत्यादि] संजातश्रद्ध इत्यादि छ पदनी व्याख्या पूर्ववत् करवी विशेष ए के, अहीं (संजातश्रद्ध आदि छ पदमां) 'सम्' शब्द प्रकर्षादि अर्थवाळो छे. जेम: ''संजातकामो बलभिद्विभूत्यां मानात् प्रजामिः प्रतिमाननाच'' ''अहंकार तथा प्रजाना प्रतिमानथी इंद्रना ऐश्वर्यने विषे सम्-प्रकर्षथी प्रवर्तेली इच्छावाळो कार्तवीर्य '' जेम आ स्थले 'सम्' नो 'प्रकर्ष' अर्थ थाय छे, तेम संजातश्रद्धादि छ पदमां 'सम्' नो 'प्रकर्ष' अर्थ करवो.

१७. अन्ये तु 'जायसट्ट्रे' इत्यादिविशेषणद्वादशकमेवं व्याख्यान्तः—जाता श्रद्धा यस्य प्रष्टुं स जातश्रद्धः, किमिति जातश्रद्धः ? इत्यत आहः—यस्माद् जातसंशयः—'इदं वस्तु एवं स्याद् एवं वा' इति. अथ जातसंशयोऽपि कथम् ? इत्यत आहः—यस्माद् जातकुतूहलः—'कथं नामाऽस्यार्थमवभोत्स्ये ?' इत्यभिप्रायवान् इति. एतच विशेषणत्रयमवग्रहाऽपेक्षया द्रष्टव्यम्, एवम्—उत्पन्न—संजात—समुत्पनश्रद्धादय इहा-ऽपाय-धारणाभेदेन वाच्याः अन्ये त्याद्धः—जातश्रद्धत्वाद्यपेक्षया उत्पन्नश्रद्धत्वादयः समानार्थाः विवक्षितार्थस्य प्रकर्पप्रवृत्तिप्रतिपादनाय स्तुति-मुखेन ग्रन्थकृतोक्ताः, न चैवं पुनहित्तदोपाय. यदाहः—''वक्ता हर्षभयादिभिराक्षिप्तमनाः स्तुवंस्तथा निन्दन्, यत् पदमसकृद् श्रूते तत् पुनहक्तं न दोषाय.'' इति. 'उद्घार उद्घेश'क्त उत्थानम्—उत्था—ऊर्ध्वं वर्तनम्, तया उत्थया उत्तिष्ठति—ऊर्ध्वो भवति. 'उद्घेश' इत्युक्ते क्रियारम्भ-

^{9. &#}x27;णं' वाक्यालंकार माटे योज्यो छे. २. 'से' शब्द अधिकृत (वालु) विषयनो परामर्शक छे. ३. 'से' शब्दद्वारा वोधित सामान्य अर्थने विशेषित करना 'भगवं गोयमे' ए वाक्य कहुं छे.—अर्थात् 'से'नो सामान्यप्रकारे 'ते' एवो अर्थ थाय छे. ते अर्थने 'भगवं गोयमे' आ नाक्य विशिष्ट करे छे, तेथी 'ते भगवान् गौतम' एवो अर्थ थयो:-श्री अभयदेव.

मात्रमपि प्रतीयते, यथाः—वनतुमृत्तिष्ठत इति. ततस्तद्यवन्छेदायोक्तमुत्थाय इति. 'उद्दाए उद्दित्त'ति उपागच्छतीत्युत्तरिक्रयापेक्षया उत्यानिक्रयायाः पूर्वकालताऽभिधानाय 'उत्थयोत्थाय' इति क्त्वाप्रत्ययेन निर्दिशति इति. 'बेणेव' इत्यादि. इह प्राक्कतप्रयोगाद्, अव्ययत्वाद् वा येन इति यस्मिनेव दिग्भागे, श्रमणो भगवान् महावीरो वर्तते तस्मिनेव दिग्भागे उपागच्छितः, तत्कालाऽपेक्षया वर्तमानत्वाद् आगमनिक्रयाया वर्तमानविभक्त्या निर्देशः कृतः—उपागतवान् इत्यर्थः उपागम्य च श्रमणं भगवन्तं महावीरं कर्मताऽऽपन्नम्, 'निस्तृतो'ित श्रीन् बारान् त्रिकृतः, 'आयाहिणपयाहिणं करेह'ति आदिक्षणाद् आदिक्षणहित्ताद् आरभ्य प्रदक्षिणः परितो श्राम्यतो दक्षिण एव आदिक्षणप्रदिक्षणोऽतस्तं करोति इति. 'वंदइ'ति वन्दते वाचा स्तौति, 'नमंसइ'ति नमस्यति कायेन प्रणमित, 'णचासण्णे'ति न नैव, अत्यासन्नोऽतिनिकटः—अवर्गहपरिहाराद्, नात्यासने वा स्थाने वर्तमान इति गम्यम्, 'णाइदूरे'ति न नैव अतिदूरोऽतिविप्रकृषोऽनीचित्यपरिहाराद्, नातिदूरै वा स्थाने, 'मुस्सूसमाणे'ति भगवद्वचनानि श्रोतुमिच्छन् 'अभिमुहे'ति अभि भगवन्तं लक्ष्यीकृत्य मुखमस्य इत्यमिमुखः, तथा 'विण्एणं'ति विनयेन हेतुना 'पंजिलिज्छे'ति प्रकृष्टः प्रधानो ल्लाटत्यादित्वेन, अञ्चलिहस्तन्यासविशेषः, कृतो विहितो येन सः, ''अन्याहितादि''दर्शनात् प्राञ्चलिक्षतः; 'पञ्जुवासमाणे'ति पर्युपासीनः सेवमानः, अनेन च विशेषणकदम्बकेन श्रवणविधिरुपदर्शितः, आह चः—''णिहा—विगहा— परिविक्षिण्रहिं गुत्तीहीं पंजिलज्डहेिं, मित्तवहुमाणपुक्तं जवजतीहीं सुणेअक्तं''ति. 'एवं वयासि'ति एवं वक्ष्यमाणप्रकारं वस्तु, अवादीद् उक्तवान्.

१७. अन्य तो 'जातश्रद्ध' इत्यादि बार विशेषणोनी व्याख्या आ प्रमाण करे छे:—जेओ पूछवाने श्रद्धावाळा थाय ते जातश्रद्ध, जातश्रद्ध शा माटे थया ? तो कहे छे के:—उत्पन्न संशय छे माटे, 'आ पदार्थ आवो होय के आवो ?' ए प्रमाणे संशय छे माटे. जातसंशय पण केम थया ? तो कहे छे: जातकुत्ह्ल छे तेथी. "आ अर्थने हुं केवी रीते जाणीश ?" आवा प्रकारना अभिप्रायवाळा छे तेथी, आ त्रण विशेषणो अवप्रहेनी अपेक्षाए जाणवा. ए प्रमाणे उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकुत्हल आदि त्रण विशेषणो ईहीनी अपेक्षाए जाणवा. संजातश्रद्ध, संजातसंशय आदि त्रण विशेषणो अपेश्यमी अपेक्षाए समजवा. तेम समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्य, समुत्पन्नश्रद्ध, समुत्य, समुत्य, समुत्व, समुत्य, समुत्य, समुत्य, समुत्र, समुत्य, समुत्व, समुत्य, समुत्व, समुत्य, समुत्व, समुत्य, समुत

^{9.} ए अवधहादिक शब्दनुं जैनपरिभाषाए आ प्रमाणे विवेचन छे:-ज्यारे कोइ पण मनुष्य कोइ पण इंदिय के मनद्वारा कोइ एक चीजने जाणे छे खारे ते तो एम समजे छे के 'में आंख उघाडी के पहाड जोयो' अर्थात् तेनी एवी कल्पना छे के, इंदियोनी के मननी किया थता वार ज वस्तुओन झान थाय छे, पण खरी रीते तेम थतुं नथी; वस्तुमात्रनुं झान थवामां जैनदृष्टिए बहुकाल लागे छे पण ते काल घणो सूक्ष्म होवाथी जाणनार एम ज कल्पे छे के, वस्तुना जाणवामां बार लागती ज नथी. कोइ एक युवान अने बलवान पुरुप एक जीर्ण वस्तुनात्रना झानमां घणो काळ लागे छे. जैनदृष्टिए वस्तुमात्रनुं झान थवामां नीचे प्रमाणे कम गोठवायो छे. जे कोइ वस्तुने आपणे आपणा मन के इंद्रियद्वारा प्रलक्ष करी शकता होइए ते वस्तु संबंधी चोक्स निर्णय थवा पहेलां सीथी प्रथम ते वस्तुविषयक अवधह थाय छे, पछी ते ज वस्तु विषयक ईहा थाय छे अने पछी ते बस्तुनो निर्णय थाय छे, पछी छेवटे ते वस्तुना झाननो संस्कार जामे छे. ते अवधहादिकना अर्थनुं विवेचन कर्या पहेलां मात्र एक विशेष वात जणाववानी छे अने ते आ छे के:-जैनदृष्टिए पूर्वोक्त अवधहना बे भेद छे: एक व्यंजनावधह अने बीजो अर्थावधह. नेत्रेंद्रिय अने मन शिवायनी चारे इंद्रियोन ते बने अवधहो होय छे अने नेत्रेंद्रिय तथा मनने मात्र अर्थावधह होय छे.

इंद्रियः	व्यंजनावप्रहः	अर्थो वप्रहः	ईहाः	अवायः	धारणाः	
स्पर्शेद्रिय—चामडी.	છે.	छे.	છે.	છે.	છે.	
रसेंद्रिय—जीभ.	,,	>3	н	23		
घ्राणेंद्रिय—नाक.	,,	27	,,,	,,	. "	
नेत्रेंद्रियआंख.	नथी.	**	73	3,	,,	
श्रोत्रेन्द्रियकान.	છે.	,,	,,	22	,,	
मन.	नथी.	2)	,,	,,	**	

"वंजिज्ञह जेणऽत्थो घडो व्व दीवेण वैजणं तं च, उवगर्णिरियसहाइपरिणय- "जेम दीपकद्वारा घट व्यक्त थाय छे तेम जे वडे अर्थ व्यक्त थाय ते ह्व्वसंवंधो" विशेषा० गा० १९४ (य० प्रं-प्र-११७). व्यंजन, तेनो जे अवग्रह ते व्यंजनावग्रह. अर्थात् स्थूल व्याख्या प्रमाणे शब्दपणे, रसपणे, गंधपणे अने सर्शपणे परिणाम पामेल पुहलोनो (जड परमाणुओनो) इंद्रियो साथे जे संबंध ते व्यंजन अने तेनो अवग्रह ते 'व्यंजना-

^{1.} आयप्पमाणमिते चोद्दिसं होइ उग्गहो गुरुणो, अणगुण्णायस्स सया न कप्पए तत्य पिवसेउं.-प्रवचनसारोद्धारेद्वारः २. गा—१२६. अनुः

पुनरुक्ति नथी.

स्थान्.

वन्दनः नमन. अदग्रहपरिए।र.

शुभूषमाणः शिनय. पर्युपासना. भवणविभिः उत्पन्नश्रद्धादि विशेषणो अन्यार्थ (भिन्न अर्थवाळां) नथी, (अर्थात् सर्वे समान अर्थवाळां छे) तो पण विवक्षित अर्थनो प्रकर्ष प्रतिपादित करवाने ते समान अर्थवाळां विशेषणोनो स्तुतिमुख (स्तुतिपरायण) प्रथकार प्रयोग कयों छे. आ स्थले सर्व विशेषणो एक अर्थवाळा छे, तो एण पुनक्कित दोष आवी शकतो नथी. कह्युं छे के:-"हर्ष, भय वगेरेशी आक्षिप्त (अस्तस्थ) मनवाळो बक्ता, स्तुति करतो अथवा निंदा करतो जे (समान अर्थ-बाळा) पदोने अनेकवार बोले, तो पण ते पुनरुक्तित दोषने पात्र नथी." आवा विशेषणीयुक्त भगवान् गौतम, ['उद्घाए उद्घेह'ित] उत्थया उत्तिष्ठति - उंचा वर्तता (उमा धवाने अभिमुख धता) उठे छे. अहीं 'उत्थया' ए शब्द न मूकतां 'उत्तिष्ठति' एकछुं ज पद राखे, तो कियामात्रनो प्रारंभ पण प्रतीत थइ शके छे, अर्थात् 'बेसतां अथवा उठतां कोइ पण किया शरू करवी' एवो अर्थ पण केवल 'उत्तिष्ठति' कियाशब्दनो थाय छे. जेम के, (यक्तुमुत्तिष्टते) बोलवाने आरंभ करे छे, तेथी अहीं तेनो व्यवच्छेद थाय-तेम न समजाय-अने स्पष्टरूपे उत्थान (उभा थवुं) ए क्रिया क्षणाय माटे 'उत्थया' ए 'उत्तिष्ठति' क्रियापद साथे जोडयुं छे. ['उद्दीए उद्दित'ति] उत्थानबडे उठीने ['जेणेव" इत्यादि] जे दिशाना विभागमां श्रमण भगवंत महावीर छे, ['तेणव'ति] ते दिग्भागमां आवे छे (ते समयनी अपेक्षाए वर्तमानकाल होवाथी शास्त्रकारे पण 'आवे छे' ए प्रमाणे वर्तमानकाळ वापर्यो छे.) जे दिग्भागमां श्रमण भगवंत महावीर हता ते स्थले आव्या आवीने श्रमण भगवंत महावीरने ['तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह' ति | आदक्षिण (भगवानना) जमणा हस्तथी आरंभी, 'प्रदक्षिण' प्र-परितः (भगवंतनी चारे तरफ), भमता दक्षिण (जमणा) ज आवे ए प्रमाणे जे भ्रमण ते आदक्षिणप्रदक्षिण. तेम त्रण वार प्रदक्षिणा करे छे, प्रदक्षिणा करी ['वंदइ'ति] वचनवडे स्तुति करे छे, तथा ['नमंसइ'ति] कायद्वारा नमस्कार करे छे. नमस्कार करीने, अवग्रहना परिहारथी ['णचासण्णे'ति] अति समीप नहीं, अथवा अति समीप स्थाने नहीं रहेला, अनुचितताना स्यागी-उचितपणाना स्वीकारक होवाथी, ['णाइदूरे'ति] अत्यन्त दूर नहीं, अथवा अत्यन्त दूर स्थले नहीं रहेला (भगवंतना वचनोने) ['सुस्सूसमाणे' ति] शुश्रूपमाण - सांभळवानी इच्छावाळा, भगवंतनी ['अभिमुहे'ति] सम्मुख मुखवाळा, अने ['विणएणं'ति] विनयवडे ['पंजलिउडे' ति] प्रार्व्जलिकृत-ललाटतटने विषे रचित होताथी प्रकृष्ट, (प्रधान) अंजली एटले हस्तद्वयनुं स्थापन विशेष जेओए कर्युं छे एवा, तथा ['पज्नुवासमाणे'ति] पर्युपासीन सेवता, ['एवं वयासि'ति] आ प्रमाणे कहेवा लाग्याः-(आ प्रमाणे विशेषणसमूह्थी श्रयण करवानी विधि शास्त्रकारे बतावेली छे) कह्यं छे के. "निद्रा सथा विकथाने त्यजिने, मन, वचन अने कायने गोपवीने, ललाटतटने विषे हस्तपुट स्थापीने, मनुष्योए भिनत, बहुमानपूर्वक उपयुक्त (दत्तचित्त) थइ श्रवण करवुं''.

वप्रह' एटले तहन अत्यक्त ज्ञान-जेनो शब्दथी निर्देश न यह शके तेवुं ज्ञान" वि० गा० १९४ (य० प्रं० प्र-११७). पूर्वे कह्याप्रमाणे आंख अने मन शिवागनी इंद्रियोद्वारा कोइ पण पदार्थनो निर्णय करतां पहेलां सौधी पूर्वे आ व्यंजनावप्रह थाय छे.

स्यारबाद अर्थावप्रह थाय छेः अर्थ-पदार्थनो जे अवप्रह ते 'अर्थावप्रह'. जे वस्तुपरत्वे व्यंजनावप्रह थएलो हतो ते ज वस्तु परत्वे ''सामण्णत्थावरगहणसुग्गहो'' वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ प्र-१०९). ''आ कांइ छे एवा प्रकारनुं जे ज्ञान ते अर्थावप्रह अर्थात् कोइ पण प्रकारनी विशेषता विना जे मात्र सामान्यरूपे ज्ञान ते अर्थावप्रह.''

वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ पृ-१०९). आ अर्थावप्रह सर्व इंद्रियोने अने मनने होय छे. आ 'अर्थावप्रह' थया पछो 'ईहा' थाय छे. जे वस्तुसंबंधे "नेयमगणमहेहा" वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ प्र॰-१०९). 'आ कांइ छे' एवं ज्ञान अर्थावप्रहथी थएछं हतुं, ते ज वस्तुसंबंधे उत्पन्न थता भेदोना विचारने 'ईहा' कहे छे, अर्थात् 'ते वस्तु अमुक गुणोवाळी छे माटे अमुक होवी जोइए अने अमुक गुणवाळी नथी माटे ते अमुक वस्तु नथी' एवा प्रकारना ज्ञानने ईहा कहे छे. वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ प्र-१०९). आ ईहा सर्व इंद्रियो अने मनने होय छे. ते ईहा पछी निर्णयात्मक 'अपाय' थाय छे अर्थात् जे वस्तु संबंधे ईहा यएठी हती ते ज वस्तुसंबंधे अपाय थाय छे. 'ईहा' मां आवेल वस्तुनो अवगम-निर्णय-ते अवाय-

"तस्सावगमोऽवाओ" वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ पृ-१०९). अपाय-छे, अर्थात् 'ते अमुक ज छे' एवा ज्ञानने 'अवाय-अपाय' कहे छे. वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ पृ-१०९). आ अपाय सर्व इंद्रियोने अने मनने होय छे. त्यारवाद जे पदार्थसंवंधे अपाय थएलो हतो ते ज पदार्थ संवंधे धारणा थाय छे. ते धारणा वासनारूप-स्मरणरूप-झानना जामीजवारूप छे. अपायद्वारा निश्चित वस्तुनी जे अविच्युति-स्मृति, तेने धारणा कहे छे. "अविचर्ड धारणा तस्स" वि॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰ पृ-१०९). अर्थात् ज्ञानना दृष्ट संस्कारने धारणा कहे छे-विशे ॰ गा॰ १८० (य॰ प्रं॰

"अविचुई घारणा तस्स" वि० गा॰ १८० (य० प्रं० प्ट-१०९). अथोत् ज्ञानना दृढ संस्कारने घारणा कहें छे-विशे॰ गा॰ १८० (य० प्रं० प्ट-१०९). तारपर्य ए छे के:-दरेक पदार्थोंनुं सौथी प्रथम अणु संयोग जन्य अव्यक्त झान, पछी तह्न सामान्य झान, पछी काचो पाको निर्णय, पछी तह्न निर्णय अने पछी संस्कार थाय छे. ए कम आंख अने मन ज्ञिवायनी इंद्रियोनों छे, पण आंख अने मननों तो बीजो कम छे. ते आ छे:-सौथी प्रथम अणु संयोग निरपेक्ष तहन सामान्य झान, पछी काचो पाको निर्णय, पछी तहन निश्चय अने पछी संस्कार थाय छे. पूर्वे कह्या प्रमाणे आंख खने मनने 'त्र्यंजनावप्रह' होतो नथी. तेमां कारणरूपे नीचेनी वात छे:-कोइ पण पदार्थना स्पर्शनुं हान करतुं होय त्यारे जीभ (रसेंद्रिय) साथे स्पर्शाणे परिणाम पामेल पुद्गलोनो संयोग जरुर अपेक्षित छे. कोइ पण पदार्थना गंधनुं ज्ञान करतुं होय त्यारे जीभ (रसेंद्रिय) साथे रसपणे परिणाम पामेल अणुओनो संयोग जरुर अपेक्षित छे. कोइ पण पदार्थना गंधनुं ज्ञान करतुं होय त्यारे कान (कर्णेद्रिय) साथे शब्दपणे परिणाम पामेल अणुओनो संयोग जरुर अपेक्षित छे तथापि कोइ पण पदार्थना रूपनुं ज्ञान करतुं होय त्यारे कान (कर्णेद्रिय) साथे शब्दपणे परिणाम पामेल अणुओनो संयोग जरुर अपेक्षित छे तथापि कोइ पण पदार्थना रूपनुं ज्ञान करतुं होय त्यारे कान (कर्णेद्रिय) साथे रूपपणे परिणाम पामेल अणुओनो संयोगनी कशी पण जरुर नथी. तम ज कोइ पण पदार्थविषयक मनन करतुं होय त्यारे मन साथे कोइ पण प्रकारमा अणुओना संयोगनी कशी पण अरुर नथी. का प्रमाणे जैनदर्शन स्वीकारे छे. माटे पूर्वोक्त सहस्पनाळे 'व्यंजनावप्रह' आंख अने मनने होतो नथी. 'आंख अने मनने पोताना विषयतुं ज्ञान करवामां पदार्थना संयोग (स्पर्श) नी जरुर शा माटे नथी ?' ए प्रश्ननावप्रह' आंख अने मनने होतो नथी. 'आंख अने मनने पोताना विषयतुं ज्ञान करवामां पदार्थना संयोग (स्पर्श) नी जरुर शा माटे नथी ?' ए प्रश्ननावप्रहतुं गा० २०४ थी २४९ (य० प्रं० प्र०-९२२ थी १४९) मुर्थने प्रकरण मननपूर्वेक घारवुं:-अतु०

१. अहीं आगळ शावनारी 'उपागच्छति-आवे छे.' ए कियानी अपेक्षाए पूर्वकाल बताववाने 'उत्थाय-उठीने' ए ठेकाणे 'क्त्वा' प्रख्यवडे निर्देश कर्यों छे. २. अहीं प्राकृत प्रयोगथी अथवा अव्यय होवाथी 'जेण' शब्दनो 'यस्मिन्' ए प्रमाणे सप्तमीनो अर्थ कर्यों छे:-श्रीअभयदेव.

३. चारे दिशामां आत्मप्रमाणमात्र-शरीरप्रमाण साडात्रण हाथ गुरुनो अवग्रह होय छे. ते अवग्रहमां गुरुनी आज्ञा विना हमेशा प्रवेश करवो कल्पतो नथी; अर्थात् विनेयजन गुरुथी साडात्रण हाथ दूर वेसे तेने अवग्रह कहे छे:-प्रवचनसारोद्धार, द्वार २ गाथा १२६:-अनु०

 ^{&#}x27;कृतप्राञ्चि'ने बद्छे 'प्राञ्चलिकृत' शब्द मृ्क्यो छे ते 'अम्याहितादि' गणने आधारे छेः-श्रीअभय॰

शतक १.-उद्देशक १.

चलमान चलित.—निर्जीर्थमाण निर्जीर्ण.-एकार्थ छे .-नानार्थ छे .-नानार्थ छे .-जरपन्नपक्ष.-विगतपक्ष.-सर्वजीवस्थित्यादिविचार.--नैरियकस्थिति.--नैरियकश्वासोच्छ्वास.-नैरियक क्रआहार--आहारपरिणाम,---चितोपचितादि,---नैरियकपुद्रलभेद,-चयोपचयादि,---अपवर्तनादि,---नैरियकपुद्रलग्रहणादि,---नैरियककर्मवंभादि,---असुरकुमार-स्थिति.—असुरकुमारश्वांसोच्छ्रासः—असुरकुमारमाहारः—आहारपरिणामः—चितोपचितादिः—असुरकुमारकर्मवंषादिः—नागकुमारस्थितादिः—सुवर्णकुमारादिः— पृथिवीकायिकजीवस्थितिः—पृथिवीकायिकजीवआहारादिः—नलजीव, अग्निजीव, वायुजीव अने वनस्पतिजीवस्थितिआहारादिः—कीटपतंगविचारः—द्वीद्रियजीव-स्यित--आहारादि.--लोमाहार.--प्रक्षेपाहार.--नीदिय--चतुरिंद्रियजीवस्थिलादि.--एंचेंद्रियतिर्यचजीवस्थिलादि.--मनुष्यस्थित्यादि.--वानन्यंतरस्थिलादि,--ज्योतिषक - सर्पचंद्रादि--रिधत्यादि ---वैमानिकस्थित्यादि --- शुं जीव भात्मारंभ, परारंभ, तदुमयारंभ के अनारंभ छे र --- जीवभेद --- आस्मारंभत्वादिनुं कारण.--नैरियकादिवैमानिकपर्यतजीवनी बास्मारंभादिविचार.--छेश्यावाळाजीवनी आत्मारंभादिविचार.---श्रान, दर्शन, चारित्र, तप अने संयम शुं ऐइमविक, पारभविक के उभयभविक छे र असंबुद्ध अनगार सिद्ध थाय र असंबुद्ध मुनि शामाटे सिद्ध न थाय र सेवृद्ध अनगार सिद्ध थाय र संबुद्ध अनगार शामाटे सिद्ध थाय ?.--असंयत जीव देव थाय १.--असंयत जीव शामाटे देव थाय १ अने शामाटे देव न थाय १.--वानव्यंतर देवीना रहेठाणी-देवलोकी-केवा होय? --- उद्देशकसमाप्ति अने गौतम विदार.---

१. प्रश्न:-से णूणं भंते ! चलमाणे चलिए ?, उदीरिजमाणे उदीरिए ?, वेइज्जमाणे वेइए ?, पहिज्जमाणे पहीणे ?, छिज्जमाणे कहेवाय) ? तेम ज जे उदीरातुं होय ते 'उदीरायुं', वेदातुं होय ते छित्रे ?, भिज्नमाणे भित्रे ?, डज्झमाणे दड्ढे ?, मिज्जमाणे मडे ?, निज्ञरिज्ञमाणे निज्जिण्णे ?.

१. उत्तर:-हंतां, गोयमा ! चलमाणे चलिए, जाव निजारि-जमाणे निजिण्णे.

 प्र०—हे भगवन्! जे चौलतुं होय ते 'चाल्युं' (ए प्रमाणे 'वेदायुं', पडतुं होय ते 'पडयुं,' छेदातुं होय ते 'छेदायुं,' भेदातुं होय ते 'मेदायुं,' बळतुं होय ते 'बळ्युं,' मरतुं होय ते 'मर्युं', अने निर्जरातुं होय ते 'निर्जरार्युं' (ए प्रमाणे कहेवाय) ?.

१. उ०-हा, गौतम! चालतुं होय ते 'चाल्युं', यावत् निर्ज-रातुं 'निर्जरायुं', ए प्रमाणे कहेवाय.

१. मूलच्छायाः—तद् नूनं भगवन् !, चलत् चलितम् १, उदीर्यमाणम्-उदीरितम् १, वेदमानं वेदितम् १, प्रहीयमाणं प्रहीणम् १, छिद्यमानं छिन्नम् १, भिरामानं भिन्नम् १, दश्चमानं दरधम् १, त्रियमाणं मृतम् १, निर्जीर्थमाणं निर्जीर्णम् १. हन्त, गौतम ! चलत् चलितम्, यावद् निर्जीर्थमाणं निर्जीर्णम्.

भगवंत महावीरना समयमां जे अनेक दार्शनिको हता; तेमां जमालि नामना भगवंत महावीरना भाणेज पण एक दार्शनिक तरीके हता. तेमनुं समस्त मंतव्य तो अमारी जाणमां नथी तेम ते क्यांय उपलब्ध होय तेम जणातुं पण नथी, पण भगवंत महावीरना अने तेमना सिद्धांतमां खास भेद शो हतो ते जणानवाने श्रीजिनप्रवचन साक्षिभूत छे. भगवंत महावीरनो आगम अनेकांतवाद्पूर्ण छे, एटले ते आगम एक ज पदार्थने पण अनेक-प्रकारनी दृष्टिओथी भिन्न भिन्न रूपे जोइ शके छे. श्रीयुत जमालिना मतनुं प्रदर्शक उदाहरण नीचे प्रमाणे छे:--एक शाळवीने आपणे सूतर आपी एक कपडुं वणवानुं कहां. ते शाळवीए आपेल सूतरयी कपडुं वणवानुं काम पण शरु कर्युं. बीजा वे चार दिवस पछी ज्यारे आपणे ते शाळवीने पूछीग्रुं के, 'सूतरतुं शुं थयु ?' त्यारे ते कहेशे के, 'सूतरतुं कपडुं वणायुं छे.' खरी रीते तो पूर्व कपडुं वणायुं नथी, तो पण शाळवीनुं कहेवुं होको साचुं माने छे अने तेम मानी तेने पैसा धीरवा वगेरेनो व्यवहार करे छे. जो ते शाळवीनुं कहेण साचुं न होय तो लोक एवो मूर्ख नथी के तेने साचुं मानी पोतानो व्यवहार चंठावे. आ प्रसंगमां जमालिनुं एवं मंतव्य छे के, ते शाळवीनुं कहेण अने तेने साचुं मानी व्यवहार करनार समस्त ठोक खोटो ज छे; कारण के कपड़ं पूर्व वणायुं नयी छतां शाळवी अने लोक 'कपडुं वणायुं छे' एम माने छे. श्रमण भगवंत महावीरनो एवो सिदांत छे के, शाळवीनुं वक्तव्य अने लोकमत वन्ने साचां पण छे. तेओ कहे छे के, निश्चयनयने अवलंबी कपडानी सूक्ष्मभाग वणायों होय तो पण 'कपडुं वणायुं' एम बोलवामां असत्यता नथी अने व्यवहारनयने अवलंबी पूरुं कपडुं वणाय त्यारे ज कपडुं वणायुं कहेवाय. ए ज प्रमाणे ('वणातुं होय ते वणायुं' ए प्रमाणे) 'चारुतुं होय ते चाल्युं' वगेरे उपर्युक्त पदो जाणी छेवां. तात्पर्य ए ज के, जे वात एक नजरथी अवलोकतां खोटी लागे ते वात पण बीजी नजरे साची देखाय छे माटे वात खोटी छे एम न कहेतां पोतानी दृष्टि एक पक्षीय छे एम कहेत्रुं ए श्रेय छे. आ जमाळिना मतनुं विवेचन करवा माटे

भगवान् गीतम आ प्रश्न करे छे. आ जमालिना मतनुं नाम 'बहुरतदृष्टि' पण छे. अमारा ख्याल प्रमाणे 'बहुरत' शब्दनो अर्थ आ छे:-बहुव्धणुं, रत=र-मेल-लीन, जमालि पोते जे कार्य बहु-तद्दन पूर्व-थयुं देखे तेने ज 'कृत' कार्य कहे छे, माटे जे मंतव्य बहु भागमां-स्थूलभागमां-रत होय ते 'बहुरत' कहेवाय अने ते मंतव्यने स्वीकारनारा लोको पण 'बहुरत' कहेवाय. तेओनी जे दृष्टि ते 'बहुरत'दृष्टि. ए शब्दनो व्यवहार जैनप्रवचनमां घणे स्थळे छे. ते मतनो अने तेना स्थापक जमालिआचार्यनो तथा ते प्रकारना मतनी उत्पत्तिनो हेवाल नीचे प्रमाणे छे:—

"चोइस वासाणि तया जिणेण जप्पाडिअस्स नाणस्स, तो बहुरयाण दिही सावत्थीए समुप्पना." २३०६. "चतुर्दश वर्षाण तदा जिनेन श्रीम-न्महावीरेण, उत्पादितस्य केवलज्ञानस्य, ततोऽत्रान्तरे, बहुरतनिहवानां दर्शनं दृष्टिः, श्रावस्त्यां नगर्यो समुत्पन्नेति." 🗙 🗴 💢 🗴 "जिट्टा, सुदंसण जमालि णोज सावतथी तिंदुगुजाणे, पंच सया य सहस्तं ढंकेण जमार्लि मोत्तूणं." २३०७. 🗙 🗙 🗙 "इहैव भरतक्षेत्रे कुण्डपुरं नाम नगरम् तत्र भगवतः श्रीमन्महावीरस्य भागिनेयो जमालिर्नाम राजपुत्र भासीत्. तस्य च भार्या श्रीमन्महावीरस्य दुहिता तस्याख ज्येष्ठेति वा, सुद-र्शनेति वा, अनवदाङ्गीति वा नामेति. तत्र पद्यशतपुरुषपरिवारो जमालिभे-गवतो महावीरस्य अन्तिके प्रव्रज्यां जप्राइ. सुदर्शनाऽपि सहस्रस्रीपरिवास तद्तु प्रविजता. ततथ एकादशसु अङ्गेष्वधीतेषु जमालिना मगवान् निद्दा-रार्थं मुत्कलापितः ततो भगवता तूष्णीमास्थाय न किश्चित् प्रत्युत्तरम-दायि. तत एवममुरकलितोऽपि पश्चशतसाधुपरियृतो निर्गतः श्रीमन्महावी-रान्तिकात्. प्रामानुष्रामं च पर्यटन् गतः श्रावस्तीनगर्याम्, तत्र च तेन्दुका-भिधानोवाने कोष्टकनाम्नि चैत्ये स्थितः. ततश्च तत्र तस्य अन्त-प्रान्ताहारै-स्तीत्रो रोगातङ्कः समुत्पन्नः, तेन च न शक्कोत्युपविष्टः स्थातुम्, ततो वभाण अमणान्-'मन्निमित्तं शीघ्रमेव संस्तारकमास्तृणीत, येन तत्र तिष्ठामि' ततस्तैः कर्तुमारब्योऽसी. वाढं च दाहज्बराभिभूतेन जमालिना पृष्टम्-'संस्तृतः संस्तारको नवा ?' साधुभिश्व संस्तृतप्रायत्वाद् अर्धसंस्तृतेऽपि प्रोक्तम्-'सं-स्तृतः' इति. ततोऽसौ वैदनाविह्नलितचेता उत्थाय तत्र तिष्ठासुरधेसंस्तृतं तद् रष्ट्रा कुदः 'कियमाणं कृतम्' इलादि सिद्धान्तवचनं स्पृत्वा मिथ्या-रवमोहनीयोदयतो वक्ष्यमाणयुक्तिभार्वेतथमिति चिन्तयामास. ततः स्थिदिरै-र्वक्षमाणाभिरेव युक्तिभिः प्रतिबोधितो यदा कथमपि न प्रतिबुध्यते तदा गतास्तं परिलब्ध भगवत्समीपे, अन्ये तु तत्समीप एव स्थिताः, सुदर्शनाऽपि तदा तत्रेव शावकडङ्कुमभकारगृह आसीत्; जमाल्यनुरागेण च तन्मतमेव प्रपन्ना बङ्कमपि तद् प्राहियतुं प्रवृत्ता. ततो बङ्केन 'मिध्यात्वसुपगतेयम्' इति ज्ञात्वा प्रोक्तम्-'नेदशं किसपि वयं जानीमः'. अन्यदा च आपाकामिमध्ये मृद्भाजनोद्वर्तन-परावर्तने कुर्वता अङ्गारकमेकं प्रक्षिप्य तत्रैव प्रदेशे खा-च्यायं कुर्वत्याः सुदर्शनायाः' संघाट्यञ्चलो दग्धः, ततस्तया प्रोक्तम्-'श्रा-वक! कि त्वया मदीयसंघाटी दग्धा ?' तेनोक्तम्-'ननु दह्ममानमदम्धम्' इति भवतां सिद्धान्तः, ततः क्व केन त्वदीया संघाटी दग्धा ?' इत्यादि तदुक्तं परिभाव्य संवुद्धाऽसौ 'सम्यक् प्रेरिताऽस्मि' इलमिधाय मिध्या दुष्कृतं ददाति, जमार्लि च गत्वा प्रज्ञापयति. यदा चासौ कथमपि न प्रज्ञाप्यते तदाऽसौ सपरिवास, शेषसाधवश्र एकाकिनं जमालि मुक्तवा भगवत्समीपं जग्मुः. जमालिस्तु वहुजनं व्युद्प्राह्म अनालोचितप्रतिकान्तः कालं कृत्वा किल्विपकदेवेषु उत्पन्नः. व्याख्याप्रज्ञध्यागमाच एतचरितं विस्त-रतोऽवसेयमिति. एष संग्रहगाथाभावार्थः. अक्षरार्थस्तवयम्- 🗙 🗙 🗙 ज्येष्टा, सुदर्शना, अनवद्याङ्गीति जमालिगृहिणीनामानि. अन्ये तु व्याचक्षते--'ज्येष्ठा—महती, सुदर्शना नाम भगवतः श्रीमन्महावीरस्य भगिनी, तस्याः पुत्रो जमालिः. अनववाशीनाम भगवतो दुहिता जमालिग्रहिणी' इति. श्रावस्त्यां नगर्यो तैन्दुकोदाने 'जमालिनिहवदष्टिरुत्पन्ना, इति वाक्यशेषः. तत्र पद्य शतानि साधूनाम्, सहस्रं च आर्थिकाणाम्, एतेषां मध्ये यः खयं न प्रतिबुद्धस्तं जमार्लि मुक्तवा ढड्ढेन प्रतिबोधित इति. × × × × २३०७-विशेषावस्यकसूत्रे (य० प्रं० प्ट-९३५-३६)

श्रमण भगवंत महावीर केवलज्ञानी थया पछी चौद वरसे 'श्रावस्ती' नगरीमां 'बहुरत'नामना निह्नवोनुं दर्शन (मत) पेदा थयुं. गा- २३०६. तेनुं संक्षिप्त इतिकृत आ छे:-आ ज भरतखंडमां 'कुंडपुर' नामनुं शहेर हतुं. खां भगवंत महावीरनो भागेज जमालि नामे राजपुत्र रहेतो हतो. भगवंत महावीरनी पुत्री ते जमालिनी वहू हती. तेना नाम प्रण छे:-ज्येष्ठा, सुदर्शना अने अनवद्यांगी. कालकमे करी ते कुंडपुर शहेरमां पांचसो पुरुषनी साथे जमालि नामना राजपुत्रे भगवंत महावीरनी पासे दीक्षा ठीघी. खार पछी तेनी पाछळ एक हजार स्त्रीओ साथे ते जमा-लिनी पत्नीए (सुदर्शनाए) पण दीक्षा लीधी. लार बाद जमालिनाी साधु ज्यारे अग्यार अंगोने भण्यो त्यारे तेणे भगवंतथी मोकळा थवाने भगवंतनी आज्ञा मागी पण भगवंते चूप रहीने कांइ पण प्रत्युत्तर न आप्यो. भगवंते तेने (जमालिसाधुने) छुटा थवानी आज्ञा न आपी तो पण ते पांचरे साधुओने साथे लइने भगवंत महावीरनी पासेथी बहार जवाने निकळ्यो. अने गामे गाम फरतो श्रावस्ती-'सावस्थी' नामनी नगरीमां आव्यो. त्यां ते 'तैंदुक' नामना उद्यान (वगीचा) मां 'कोष्टक' नामना चैलमां रह्यो स्वार बाद ते छुखा सूका आहारने ठेती होवाथी तेना शरीरमां रोगातंक उत्पन्न थयो तेथी ते वेसी रहेवाने पण असमर्थ निवड्यो. अर्थात् ते रोगथी ते वेसी शकतो पण नहीं. तेथी तेणे साथे आवेळा साधुओंने कह्युं के:-'मारे माटे शीघ संवारो (पथारी) पायरो के जेथी हुं त्यां स्थिति कर्ठ-शयन करं.' त्यार वाद ते साधुओए पथारी पाथरवानी **बारुआत करी. दाहज्वरथी अत्यंत पीडा पामेल ते जमालिए पूछ्यं के:--'प-**थारी पथराइ रही के नहीं ?' ज्यारे जमालिए पूर्वप्रमाणे प्रक्त कर्यो खारे जो के पथारी पूरी पथराइ न हती, अडधी पथराइ हती तो पण (कोइ अपेक्षाने अवलंबी) ते साधुओए एम कहां के:-'पथारी पथराइ छे.' स्वार बाद पीडायी भांभळा चित्तवाळी बनेलो ते जमालि उठीने ज्यां पथारी तैयार थती हती त्यां आव्यो अने आवीने अडधी (तैयार थएठी) पथारीने जोइने कुद्ध थयो. पछी 'करातुं होय ते करायुं कहेवाय' इत्यादि आगम (शास्त्र) ना वचनने संभारी भिश्यालमोह-नीयना उदयथी ते खोटुं छे अर्थात् 'करातुं होय ते करायुं कहेवाय' इत्यादि शास्त्रना वचनो खोटा छे एम हवे पछी कहेवारो एवी युक्तिओथी चितववा लाग्यो. खारे तेने समजाववा माटे स्थविरोए हवे पछी कहेवाशे एवी बुक्तिओनो ज उपयोग कर्यो. पण ते कोइ प्रकारे समज्यो नहीं खारे ते स्थविर मुनिओ तेनो परित्याग करीने भगवंतनी पासे गया. बीजा (स्थविर सिवायना मुनिओ) तो ते जमालिनी पासे ज रह्या. सुदर्शना पण 'ढंक' नामना कुंभार श्रावकने घरे (ज्यां जमालि हतो) त्यां ज रही अने तेणे जमालि उपरना अनुरागधी तेनों ज मत खीकायों. ते ढंक नामना कुंभारने (भगवंत महावीरनो जे श्रावक हतो) पण तेना मतनों स्वीकार करायवा प्रवृत्त थइ. त्यारे ते ढंक श्रावके 'सुदर्शना पण मोह-असल्यमार्ग-ने पामी छे' एम जाणीने कहां के, 'एवं कांइ पण अमे जाणता नथी.' बीजे कोइ वसते ज्यारेते ढंक कुंभार निभाडामां सुकेल माटीना वासणोनो हेर फेर करतो हतो त्यारे तेणे एक अंगारी खाध्यायने करती ते सुदर्शनाना कपडामां मुक्यो जेथी तेनी संघा-टीनो छेडो बळ्यो, खारे ते सुदर्शनाए कहां के,' हे भावक! मारी संघाटी तें बाळी ?' पछी ते ढंके कहां के, 'वळतुं होय ते वळ्युं न कहेवाय' एम तमारी

सिद्धांत छे अने आ संघाटी तो हजु सुधी दग्ध नथी पण दश्यमान-वळती-छे माटे 'क्यारे अने कोणे तारी संघाटी वाळेळी छे?' इखादि ते ढंकनुं कहेण सांभळीने ते सुदर्शना समजी गई के जमालिनुं मंतव्य युवित अने शास्त्र विरुद्ध छे. पछी ते सुदर्शनाए ढंकने 'तमे टीक प्ररणा करी-टीक समजावी' एम कहीने पोते मानेल खोटी वातनी माफी आयी. पछी तेणे (सुदर्शनाए) जइने जमालिने समजाव्यो, पण ज्यारे ते कोई प्रकारे न समज्यो खारे तेने मूकीने ते सुदर्शना साध्वी पोतानो परिवार लड्ने भगवंतनी पासे गई अने वाकी रहेल साधुओ पण भगवंतनी पासे गया. जमालि तो घणा माणसोने

१. 'से' इति तद् यदुक्तं पूज्यैः 'चलत् चलितम्' इसादि. 'णूणं'ति एवमर्थे, तत्र तत्राऽस्यैवन्यास्यातत्वात्, अथवा 'से' इतिशन्दो मागधदेशीप्रसिद्धोऽथशन्दाऽर्थे वर्तते, अथशन्दस्तु वाक्योपन्यासार्थः, परिप्रश्नार्थे वाः यदाहः-''अथ प्रक्रिया-प्रश्ना-ऽऽनन्तर्य-मङ्गलो-पन्यास-प्र-तिवचन-सम्बयेषु" नूनम्-इति निश्चितम्, 'मंते'ित गुरोरामञ्चणम्, ततश्च हे भदन्त । कल्याणरूप ! सुखरूप ! इति वा, 'भदि कल्याणे सुखे च' इति वचनात्, प्राकृतशैल्या वा भवस्य संसारस्य, भयस्य वा भीतेरन्तहेतुत्वाद् भवान्तो भयान्तो वा; तस्याऽऽमन्नणम् हे भवान्त! हे भयान्त ! वा, भान् वा ज्ञानादिभिर्दीप्यमान ! 'भा दीप्तौ' इति वचनात्; भ्राजमान ! वा दीप्यमान ! 'भ्राज दीप्तौ' इति वचनात्. अयं च आदित आरम्य 'मंते'ति-पर्यन्तो प्रन्थो भगवता सुधर्मस्वामिना पञ्चमाङ्गस्य प्रथमशतस्य प्रथमोदेशकस्य संबन्धार्थमभिहितः, अय अनेन सम्बन्धेनाऽऽयातस्य पश्चमाङ्गप्रथमशतप्रथमोदेशकस्येदमादिसूत्रम्:-'चलमाणे चिलए' इत्यादि. अथ केनाऽभिप्रायेण भगवता सुधर्मस्वामिना पञ्चमाङ्गप्रथमशतप्रथमोदेशकत्याऽर्थाऽनुकथनं कुर्वता एवमर्थवाचकं सूत्रमुपन्यस्तम्, नान्यानि इति १ अत्रोच्यते, इह चतुर्षु पुरुषार्धेषु मोक्षाख्यः पुरुषार्थी मुख्यः सर्वोऽतिशायित्वात्, तस्य च मोक्षस्य साध्यस्य, साधनानां च सम्यग्दर्शनादीनां साधनत्वेनाऽव्यभिचारिणामुभयनियमस्य शासनाच्छास्रं सद्भिरिष्यते, उभयनियमस्त्वेवम्:-सम्यग्दर्शनादीनि मोक्षस्यैत्र साध्यस्य साधनानि तेषामेव साधनानां साध्यो नान्येषामिति, स च मोक्षो विपक्षक्षयात् , तद्विपक्षश्च बन्धः-स च मुख्यः कर्ममिरात्मनः संबन्धः, तेषां तु कर्मणां प्रक्षयेऽयमनुक्रम उक्तः—'चलमाणे'ति चलत् स्थितिक्षयादुदयमागच्छद्—विपाकाऽभिमुखीभवद् यत् 'कर्म' इति प्रकरणगम्यम् , तचलितम्— उदितमिति व्यपदिश्यते; चलनकालो हि उदयावलिका, तस्य च कालस्याऽसंख्येयसमयत्वादादि-मध्या-ऽन्तयोगित्वम्, कर्मपुद्गलानामध्यनन्ताः स्कन्धा अनन्तप्रदेशास्ततश्च ते क्रमेण प्रतिसमयमेव चलन्ति, तत्र योऽसावाद्यः चलनसमयस्तस्मिश्चलदेव तचलितमुच्यते. कथं पुनस्तद्वर्तमानं सद्जीतं भवति ? इति. अत्रोच्यते, यथा पट उत्पद्यमानकाले प्रथमतन्तुप्रवेशे उत्पद्यमान एवोत्पत्रो भवतीति, उत्पद्यमानत्वं च तस्य प्रथमतन्तुप्रवेशकालादारभ्य 'पट उत्पद्यते' इत्येवं व्यपदेशदर्शनात् प्रसिद्धमेव, उत्पन्नत्वं तूपपत्त्या प्रसाध्यते:-

१.['से' इति] से एटले ते, के जे पूज्योए 'चालतो छे ते चाल्यो' इत्यादि कहुं छे, (ए) ['णूणं'ति]नूनम्=ए प्रमाणे छे? अथवा ए निश्चित छे? (कारण के ते ते खले आनी 'नूनम्' शब्दनी 'ए प्रमाणे' अर्थमां व्याख्या करेली छे) अथवा, 'से' शब्द 'अथ' शब्दना अर्थमां मागधदेशी प्रसिद्ध छे, अने 'अथ' शब्द तो वाक्यना आरंभने माटे, अथवा प्रश्नने माटे समजवो. कहुं छे के, ''अथशब्द प्रकरण, प्रश्न, अनन्तरपणुं, मंगल, प्रारंभ, उत्तर तथा समुचय बताव-नार छे'' ['भंते'ति] 'भन्ते' ए शब्द गुरुना आमन्नणनो सूचक छे, तेथी भंते-हे भदन्ते! एटले हे कल्याणखरूप अथवा मुखस्वरूप!, अथवा

·输P

भमावीने-पोताना मतमां घणा माणसोने मेळवीने-मरण पामी किल्बिषक देनोमां उत्पन्न थयो. आ जमालिनुं चित्र जो विस्तारपूर्वक जाणबुं होय तो भगवती नामना पांचमा अंगमां नवमशतकना तेत्रीशमा उदेशकमां (क॰ आ॰ प्र॰-७९९-८४९) जमालिनुं जे चित्र कह्युं छे ते जाणबुं. ए प्रमाण उपली संग्रह गाथानो भावार्थ छे, ते गाथानो अक्षरार्थ तो आ छे:-ज्येष्ठा, सुदर्शना अने अनवद्यांगी; ए त्रणे नाम जमालिनी घरवाळीनां छे. बीजाओ तो कहे छे के:-"भगवंत महावीरनी ज्येष्ठा एटले मोटी सुदर्शना नामे बहेन छे तेनो पुत्र जमालि छे अने अनवद्यांगी नामनी भगवंतनी पुत्री छे जे जमालिनी यहिणी छे. 'श्रावस्ती-सावत्थी' नगरीमां तेंदुकनामना उद्यानमां जमालिनामना निह्नवनो मत उत्पन्न थयो. तेमां पांचसे साधुओ अने एक हजार साध्यीओ हती. तेमांथी केटलाक तो पोतानी मेळे जमालिनां मतने खोटो समजी भगवंत महावीर पासे गया हता. जेओ पोतानी मेळे जमालिना मतनी असलता न समजी शक्या हता तेने ढंकनामना श्रावके समजाव्या. मात्र एक जमालि कोइ प्रकारे समजयो नहीं. गा-२३०७-विशेषा० (य० ग्रं० प्र-९३५-३६). आ जमालिना सिद्धांतनुं समर्थन अने सत्यासत्यता श्रीविशेषावश्यकसूत्रमां सविस्तृर जणावी छे. ते माटे जुओ-विशेषा० (गा० २३०६ श्री २३२२. य० ग्रं० प्र०-९३५शी ९४५.):-अनु०

9. मिद कल्लाण-सहत्यो पाऊ तस्य य भदंत-सहोऽयं, स भदंतो कल्लाणो सहो य + +. ३४३९. व्याख्या-'भिद कल्याणो सुखे व' इति भिद, धातुः कल्याणार्थः, सुखार्थः तस्य भिद-धातोभेदन्त इत्यौणादिकप्रस्थये भदन्तशब्दोऽयं निष्पद्यते, ततः स्थितिनदं स भदन्तः-कल्याणः, सुखार्थः ३४३९. अथवा 'भन्ते' इति नेदं 'भदन्त' इत्यास्त्रणम्, किन्तु 'भजन्त' इति. कया व्युत्पत्त्याः इत्यादः-अहवा 'भय सेवाए' तस्स भयन्तो ति सेवए जम्हा, सिवगहणो सिवमागं सेव्यो य जओ तदत्यीणं. ३४४६. अथवा 'भज श्रित्र सेवायाम्' इति भजपतुः, तस्य भजते सेवते इति भजन्तः तस्य संवोधनं हे भजन्त गुरो !. स चेह कस्मात् ? उच्यते-यस्मात् सेवते, कान् ? शिवगतीन् सिद्धिगतिप्राप्तान्, अथवा दर्शन-ज्ञान-चारित्रव्यक्षणं शिवमागं मोक्षमार्गमः, अथवा सेव्यव्य यस्मादसौ तदिर्थनां मोक्षमार्गार्थनाम्, तस्माद् भज्यते सेव्यते इति भजन्त इत्युच्यते, ३४४६. अथवा भानतो भाजन्तो वा गुरुरुच्यते, कथम् ? इत्याहः-अहवा भा भाजो वा दितीए होइ तस्य मंतो ति, भाजंतो वायरिओ सो नाणतवोगुणजुईए. ३४४७. अथवा भाषातुर्प्राजधातुर्वः 'दित्तीए'ति दीप्तौ पव्यते, तस्य भानतो भाजन्त इति वा भवति. स चैवंभूतः कः ? इत्याहः-आचार्यः, स च कथं भाति, भाजते वा ! इत्याहः-ज्ञान-तपोगुणदीरयेति. ३४४७. अथवा भागता वाऽयाविति दर्शयमाहः-अहवा मंतोऽवेओ जं मिच्छताह्वंधहेउओ, अहवेसिरियाइभगो विज्ञई से तेण भगवतो. ३४४८. अथवा 'अम अनवस्थाने' इत्यस्य धातोर्प्रान्त इत्युच्यते, यस्माद्वेतोऽसौ मिथ्यालादिवन्धहेतुभ्य इति. अथवा ऐश्वर्यादिकः पह्विधो भगो विद्यते 'से' तस्य, तेन भगवान् गुरुरिति. ३४४८. अथवा यस्माद् नारकादिमवस्यान्तहेतुलादन्तोऽसौ तेन भवान्त इति, अथवा मयस्यान्तो भयान्तो सवति, भयं च त्रास उच्यते. ३४४९.-विशेषावर्यकः-अनु०

9. 'विशेषावरयक' सूत्रमां 'भन्ते' शब्दनी व्याख्या आ प्रमाणे छे:-'भदन्त,' 'भजन्त,' 'भान्त,' 'भ्राजन्त,' 'भ्राजन्त,' 'भगवत,' 'भगवत,' 'भयान्त' अने 'भवान्त' शब्द परथी 'भन्ते' शब्द बने छे. तेनी व्याख्या नीचे प्रमाणे छे:-कल्याण अने सुख अर्थवाळा 'भिद धातु परथी 'भदन्त' शब्द बने छे. 'तेनो अर्थ कल्याणरूप अने सुखरूप थाय छे. अथवा सेवा अर्थवाळा 'भज' धातु परथी 'भजन्त' शब्द बने छे. 'भजन्त' एटछे तिद्विगतिने प्राप्त जीवोने जे सेवे ते, अथवा शान, दर्शन अने चारित्ररूप मोक्षमार्गने जे सेवे ते, अथवा मोक्षार्थी पुरुषोवडे जे सेवाय ते. अथवा दीप्ति अर्थवाळा 'भा' धातु परथी 'भान्त' शब्द बने छे. 'भान्त' एटछे शान तथा तपादि गुणोनी दीप्तिथी जे युक्त होय ते. अथवा दीप्ति अर्थवाळा 'भ्राज' धातु परथी 'भ्राजन्त'

'चलमान चलित' ए सूत्र प्रथम केम १

ए सूत्र कर्मक्षयना अनुक्रमनुं सूचक छे. समय. प्राकृतरोठी होवाथी, भव एटले संसारना नाशकारी होवाथी भवान्त, वा मीतिना नाशकारक होवाथी मयान्त, तेना संबोधनमां हे मयान्त! अथवा है मयान्त! अथवा मौन्=ज्ञानादिवडे दीप्यमान, वा श्राजमान=दीप्यमान हे गुरो! अर्थात् हे गुरो! आपे कहेलुं 'चालतुं ते चाल्युं' इत्यादि ए प्रमाणे छे? आदिथी आरंभीने 'भंते!' सुधीनो आ यन्य, भगवान् सुधर्मासामिए पांचमा अंगना प्रथम शतकना प्रथम उद्देशकना संबंधमाटे कहा. हवे आ संबंध आवेला पांचमा अंगना, प्रथम शतकना, पहेला उद्देशकनं आ ['चलमाणे चिलए'इत्यादि] प्रथम स्त्र छे. शंका:—पांचमां अंगना प्रथम शतकना पहेला उद्देशकना अर्थानुकथनने करता भगवान् सुधर्मासामिए बीजा अर्थवालां सूत्रों न मूकतां शरूआतमां ज 'चालतुं ते चाल्युं' ए अर्थने कथन करतुं सूत्र केम राख्युं?. समाधान:—चार पुरुषार्थमां मोक्षनामनो पुरुषार्थ सर्वातिशायी होवाथी मुख्य छे, अने साध्य प्वा मोक्षना सम्यग्दर्शनादि अव्यभिचारी साधनो छे. आ प्रमाणे उभयना निश्चयनुं शिक्षण आपनार शास्त्रने सज्जनो इच्छे छे. उभय नियम आ प्रमाणे छे:—साध्यसरूप मोक्षनां ज सम्यग्दर्शनादि साधनो छे परंतु अन्यना नथी, तथा मोक्ष पण सम्यग्दर्शनादि साधनो बढे ज साध्य छे, किंतु अन्यवहे नथी. उनत्त रीति वढे उभय (बन्ने) ना निश्चयने करावनार शास्त्रने सज्जन पुरुषो इच्छे छे. ते मोक्ष विपक्ष (मोक्षविरुद्ध पक्ष) ना क्षयथी थाय छे, ते विपक्ष बंध छे—कर्मोनो आत्मानी साथे संबंध ते ज सुख्य बंध कहेदाय छे. ते कर्मोना प्रक्षय निमित्ते (मोक्षप्राप्ति अर्थ) आ ['चलमाणे'इत्यादि अनुक्रम कन्नो छे, अर्थात् आ प्रारंभ सूत्र कर्मक्षयनुं सूचक छे, माटे प्रथम कन्नुं छे.['चलमाणे'ति] तेमां (वङ्यमाण प्रश्नमां) चलत्=िस्थितिना क्षयथी उद्यमां आवतुं, विपाक—फलदान—रूपपरिणाममाटे अभिमुख थतुं, जे कर्म ('कर्म' ए अर्थ प्रकरणगम्य छे) ते कर्म 'चलितम्' एटले 'उद्यमां आव्युं' ए प्रमाणे व्यपदेशाय छे. कर्मोनो जे चलनकाल ते ज उद्याविलका छे, अने ते चलनकाल असंख्य संस्ययालो होवाथी आदि, मध्य अने अंतथी

शब्द बने छे. 'श्राजन्त' एटले ज्ञान तया तपादि गुणोनी दीप्तिथी जे युक्त होय ते. अथवा श्रमण अर्थवाळा 'श्रम' धातु परथी 'श्रान्त' शब्द बने छे. भ्रान्त' एटले मिथ्यात्वादि बंधनोथी जे रहित होय ते. अथवा 'भग' शब्दने 'मतु' प्रलय लागवाथी 'भगवत्' वने छे. 'भगवत्' एटले ऐश्वर्यादि छ प्रकारनी ऋदिवडे जे युक्त होय ते. अथवा 'भवान्त' शब्द परथी 'भन्ते' शब्द बने छे. भवांत—भव=नारकादिभव, तेनो अन्त=नाश, तेने करनार अथवा 'भयान्त' शब्द परथी 'भन्ते' शब्द बने छे. भयांत—भय=संसारजन्य त्रास, तेनो अन्त=नाश, तेने करनार.—विशेषावश्यक, गाथा ३४३९, ३४४६, ३४४७, ३४४८, ३४४८:—अनु०

२. कत्याण अथवा सुख थबुं, ए अर्थवाळा 'भिंद' धातु परथी 'भदन्त' शब्द बने छे:-श्रीअभयदेव. ३. 'भा दीपनुं'ए धातुनुं 'शतृ' प्रत्ययमां रूप समजवुं:-श्रीअभयदेव. ४. 'भ्राजृ दीपबुं'ए धातुनुं 'आनश्' प्रत्ययमां रूप समजवुं:-श्रीअभयदेव.

. ५. कोइ पण पदार्थनी स्थिति (उमर) सूचववी होय खारे तेना साधन तरीके मात्र काल ज उपयोगमां आवे छे अने ते माटे. व्यवहारदक्ष पुरुषोए ते स्थितिना सूचक कालना घणा विभाग कर्या छे. जैनदर्शनमां बपराता कालनुं माप समयथी शह थाय छे अर्थात् जेम परमाणु-परम अणु-नानामां नानो गणाय तेम काळनो नानामां नानो भाग, जेनाथी बीजो भाग नानो न थइ शके एवो भाग ते जैनपरिभाषामां 'समय' शब्दथी प्रसिद्ध छे. जैनशास्त्रमां कालनुं कोष्टक आ प्रमाणे छे:-'समय' ए तद्दन सूक्ष्मकाल छे. असंख्य समयोनी एक 'आविलका' थाय छे. संख्येय आविलकानो एक 'आन-उच्छ्वास' थाय छे. संख्येय उच्छवासोनो एक 'निःश्वास' थाय छे. आन अने निःश्वास ए बन्नेनो भेगो मळेलो काळ एक 'प्राण' थाय छे. सात प्राणनो एक 'स्तोक' थाय छे. सात स्तोकनो एक 'खब' थाय छे. सत्योतेर लवनो एक 'मुहूर्त' थाय छे. त्रीश मुहूर्तनो एक 'अहोरात्र' थाय छे. पंदर अहोरात्रनो एक 'पक्ष' थाय छे. वे पक्षनो एक 'मास-महिनो' थाय छे. बे मासनो एक 'ऋतु' थाय छे. त्रण ऋतुओनुं एक 'अयन' थाय छे. वे अयननुं एक 'संवत्सर' थाय छे. पांच संवत्सरनुं एक 'युग' थाय छे. वीश युगनं 'शतवर्ष' थाय छे. दश शतवर्षनुं 'वर्षसहस्र' थाय छे. सो वर्षसहस्रनुं 'वर्षलक्ष' थाय छे. चोराशी वर्षलक्षनुं एक 'पूर्वाग' थाय छे. चोराशी लाख पूर्वांगतुं एक 'पूर्व' थाय छे अने एक पूर्वमां ७,०,५,६०००००००० आटलां वर्ष थाय छे अर्थात् सात शंकु, शून्य महापदा, पांच निखर्व अने छ खर्व जेटलां ते वर्ष छे. चोराशी लाख पूर्वतुं एक 'त्रुटितांग' छे. चोराशी लाख त्रुटितांगनुं एक 'त्रुटित' थाय छे. चोराशी लाख त्रुटितनुं एक 'अटटांग' थाय छे. चोराशी लाख अटटांगनुं एक 'अटट' थाय छे. चोराशी लाख अटटनुं एक 'अववांग' थाय छे. चोराशी लाख अववांगनुं एक 'अवव' थाय छे. चोराशी लाख अववनुं एक 'हहूकांग' थाय छे. चोराशी लाख हहूकांगनुं एक 'हूहूक' थाय छे. चोराशी लाख हहूकनुं एक 'उत्पलांग' थाय छे. चोराशी लाख उत्पर्लागुर्नु एक 'उत्पर्ल' थाय छे. चोराशी लाख उत्परलनुं एक 'पद्मांग' थाय छे. चोराशी लाख पद्मांगुनुं एक 'पद्म' थाय छे. चोराशी लाख पद्मनुं एक 'निलनांग' थाय छे. चोराशी लाख निलनांगनुं एक 'निलन' थाय छे. चोराशी लाख निलननुं एक 'अर्थनिपूरांग' थाय छे. चोराशी लाख अर्थनिपू-रांगनुं एक 'अर्थनिपूर' थाय छे. चोराशी लाख अर्थनिपूरनुं एक 'अयुतांग' थाय छे. चोराशी लाख अयुतांगनुं एक 'अयुत' थाय छे. चोराशी लाख अयुतनुं एक 'नयुतांग' याय छे. चोराशी लाख नयुतांगतुं एक 'नयुत' याय छे. चोराशी लाख नयतनुं एक 'प्रयुतांग' याय छे. चोराशी लाख प्रयुतांगनुं एक 'प्रयुत' थाय छे. नोराशी लाख प्रयुतनुं एक 'चूलिकांग' थाय छे. नोराशी लाख 'चूलिकांगनी एक 'चूलिका' थाय छे. नोराशी लाख चूलिकानुं एक 'शीर्षप्रहेलिकांग' थाय छे अने चोराशी लाख शीर्षप्रहेलिकांगनी एक 'शीर्षप्रहेलिका' थाय छे. एक शीर्षप्रहेलिकामां

•••••••• गणितथी जाणी शकाय आंकडा थाय छे आ 'शीर्षप्रहेलिका' सुधीनो काल गणितथी जाणी शकाय छे अने संख्येय छे तथा ते पछीनो पण संख्येय काल छे परंतु ते गणितथी जाणी शकातो नथी माटे ते उपमावडे होय छे. जेम के, पत्योपम, सागरोपम अने पुद्रलपरावर्तादि रूप काल छे ते मात्र उपमाथी ज जाणी शकाय छे. तेनुं विवेचन ते ते शब्दो उपर टिप्पणतरीके आगळ सूचवाशे. 'समय' जे सूक्ष्मतम काल छे तेनुं खरूप श्रीअनुयोगद्वारसूत्रमां आ प्रमाणे छे:—

"से कि तं समये ?, समयस्स ण पह्नणं करिस्सामि, से जहा नामए तुनागदारए सिया तहणे, बलनं, जुगनं, जुवाणे, अप्पायंके, धिरग्गहत्थे, दृढ्याणिपायपासिपट्टंतरोहपरिणए, तलजमलजुगलपरिघनिभवाहू, चिम्मटु- गदुहणमुद्धिअसमाहयनिचिअगायकाए, लंघण-पवण-जवण-वायामसम- तथे, उरस्सवलसमन्नागए, छेए, दक्खे, पट्टे, कुसले, मेहावी, निउणे, निउणिसप्योवगए एगं मह्इं पडसाडिअं वा, पटसाडिअं वा गहाय सयराइं

हवे 'समय' ए शुं हे ? ते प्रश्नना उपशमन माटे समयना खरूपनी विवेचना करीश. जेम कोई एक दरजीनो छोकरो, जे तरुण, बलवान, युगवान, युवान, अल्पातंक—रोगरहित, स्थिर हस्ताप्रवाळो, जेना हाथ, पग, पडखा, वांसो, आंतरडा अने उरु दृढपणे परिणत छे. तालना युग्मनी पेटे, धुंसरानी पेटे अने भोगळनी पेटे जेना बाहु मजबूत छे. जेनां गात्रो अने काय चमें छक, दृषण अने मुष्टिकथी समाहत अने

युक्त छे. कैर्मपुदरालोना पण अनंत स्कंधो, अनन्त प्रदेशों छे, तेथी तेओ अनुक्रमे प्रतिसमये (समये समये) ज उदयमां आव्या करे छे, (चाल्या करे है). तेने विषे जे प्रारंमनो चलन समय छे, ते समयने विषे चालतां कर्मने 'चाल्युं'ए प्रमाणे कहेवाय छे. शंकाः—आ प्रमाणे 'चालतुं' ए वर्तमान होवा वर्तमान मूख क्षेत्र र छतां, तेने माटे 'चाल्युं' एवो भूतकाळ विषयक व्यवहार केम थाय १ समाधानः-पटनी उत्पत्तिना समयमां प्रथम तन्तुना प्रवेश समये उत्पद्यमान (पेदा थतो) ज पट उत्पन्न थाय छे एम व्यपदेशाय छे. हने, युक्तिपुरस्सर उत्पद्यमान पटनी उत्पन्नता सिद्ध करवा जणावे छे के:-प्रथम तन्तुनो प्रवेश काळ शरु थयो तेटलामां अर्थात् कपडाने वणवानी किया करतां ज्यारे मात्र एक जत्राग वणाणो होय त्यारे पण 'पट (कपडुं) पेदा थाय छे' ए प्रमाणे व्यवहारमां देखवायी पटनुं उत्पद्यमानपणुं प्रसिद्ध ज छे. हवे तेनुं ज उत्पन्नपणुं युक्तिपुरस्सर सिद्ध करीए छीए:

२. तथाहि:--उत्पत्तिक्रियाकाल एव प्रथमतन्तुप्रवेशेऽसावुत्पन्नः, यदि पुनर्नोत्पन्नोऽभविष्यत् तदा तस्याः क्रियायाः वैयर्ध्यमभविष्यद् निष्फलत्वाद्, उत्पाद्योत्पादनार्था हि किया भवन्ति, यथा च प्रथमे त्रियाक्षणे नासानुत्पन्नस्तथा उत्तरेष्वपि क्षणेष्वनुत्पन्न एवासौ प्राप्नोति, को हि उत्तरक्षणिकयाणामात्मनि रूपविशेषः? येन, प्रथमया नोत्पन्नस्तदुत्तराभिस्तृत्पाचते, अतः सर्वदैवानुत्पत्तिप्रसङ्गः, दृष्टा चोत्पत्तिरन्यत-न्तुप्रवेशे पटस्य दर्शनाद्, अतः प्रथमतन्तुप्रवेशकाले एव किंचिदुत्पन्नपटस्य यावचोत्पनं न तदुत्तरिक्रयया उत्पाद्यते, यदि पुनरुत्पाद्येत तदा तदेकदेशोत्पादन एव क्रियाणाम्, कालानां च क्षयः स्यात्. यदि हि तदंशोत्पादननिरपेक्षा अन्या क्रिया भवति तदोत्तरांशानुक्रमणं युज्येत, नान्यथाः; तदेवं यथाः, पट उत्पद्ममान एव उत्पन्नस्तथैवाऽसंख्यातसमयपरिमाणलाद् उदयावलिकाया आदिसमयात् प्रभृति चलदेव कर्म चिलतम्, कथम् १ यतो यदि हि तत् कर्म चलनाभिमुखीभूतमुदयाविकाया आदिसमय एव न चलितं स्थात्, तदा तस्याद्यस्य चलनसमयस्य वैयर्घ स्वात् ,तत्राचिलतत्वात् , यथा च तिसम् समये न चिलतं तथा द्वितीयादिसमयेष्विप न चलेत् , को हि तेषामात्मनि रूपविशेषः ? येन, प्रथमसमये न चलितमुत्तरेषु चलतीति, अतः सर्वदैवाऽचलनप्रसङ्गः, अस्ति चान्यसमये चलनम्-स्थितेः परिमितत्वेन कर्माऽभावाम्युप-गमात् ; अत आवलिकाकालादिसमय एव किंचिचलितम् , यच तरिंगश्वलितं तचोत्तरेषु समयेषु न चलति, यदि तु तेष्वपि तदेवाधं चलनं

हत्धिमत्तं ओसारिजा, तत्य चोयए पण्णवगं एवं वयासीः - जे पं काले गं तेणं तुत्रागदारएणं तीसे पडसाडिआए वा, पट्टसाडिआए वा सयराहं हत्थिमिते ओसारिए से समए भवइ ?, नो इणहे समहे. कम्हा ?, जम्हा सं-खिजाणं तंतूणं समुद्यसमिइसमागमेणं पडसाडिआ निष्फज्जइ, उवरिक्रयम्मि तंत्रिम अच्छित्रे हिट्ठिक्षे तंतू न छिन्नइ, अन्नम्मि काले उपरिक्षे तंत् छिजाइ, अन्निम्म काले हिट्ठिले तंतू छिजाइ, तम्हा से समए न भवइ, एवं वयंतं पन्नवमं चोयए एवं वयासी:--जे णं काले णं तुन्नामदारएणं तीसे पडसाडिआए वा, पटसाडिआए वा उवरिक्ने तंतू छित्रे से समए न भवइ ?, काहा १, जाहा संखिजाणं पाहाणं समुदयसमिइसमागमेणं एगे तंतू निष्फजह, उविस्त्रे पम्हमिम अच्छिने हिट्ठिले पम्हें न छिजाइ, अन्नमिम काले उविस्त्रे पम्हे छिजाइ, अन्नम्मि काले हिट्ठिले पम्हे छिजाइ, तम्हा से समए न भवइ एवं वयंतं पत्रवगं चोयए एवं वयासीः—जे णं काले णं तेणं तुत्रागदारएणं तस्स तंतुस्स उनरिहे पम्हे छित्रे से समए न भवइ? कम्हा?, जम्हा अणं-ताणं संघायाणं समुद्यसमिइसमागमेणं एगे पम्हे निष्फज्जइ, उनिरेहे संघाए अविसंघाइए हिट्ठिक्रे संघाए न विसंघाइजइ, अन्नम्मि काले उवरिक्षे संघाए विसंघाइजइ, अन्निम काले हिट्ठिले संघाए विसंघाइजइ, तम्हा से समए न भवइ, इत्तो वि णं सुहुमतराए समए पण्णत्ते. समणाउसो ! असंखिजाणं समयाणं समुदयसमिइसमागमेणं सा एगा 'आवलिअ'ति पयुच्चइ. अनुयोग-द्वारसूत्र (क॰ आ॰ प्र-४२३):-अनु॰

निचित छे. जे उहंघवामां, कृदवामां, वेगथी जवामां अने कसरत करवामां समर्थ छे. जे बळुकी छातीवाळो छे. जे छेक, दक्ष, प्रष्ठ, कुशल, मेधावी, नियुण अने नियुणशिल्पप्राप्त छे; (दरजीनो एवो कोइ एक छोकरी) पट शाटिका-कपडानी साडी के परशाटिका जीणा कपडानी साडीने जेटला काळे शीघ्र एक हाथ सुधी फाडे ते काल समय कहेवाय?, तेना उत्तरमां कहे छे के, ए बात ठीक नथी अर्थात् तेटलो काळ एक समय न कहेवाय. तेटलो काळ एक समय न कहेवाय तेनो हेतु शुं?. तो कहे छे के, भाइ! संख्याता तांतणा भेगा थाय त्यारे एक पटशाटिका उत्पन याय छे अने ज्यां सुधी उपरनो तांतणो छेदातो (फडातो) नथी त्यां सुधी एनी पछीनो-नीचेनो-तांतणो पण छेदातो नथा, अर्थात् उपरना तांतणानो फाटवानो समय जुदो छे अने नीचेना तांतणानी फाटवानो समय जुदो छे माटे, एक हाथ सुधी फाडवाना काळने समय न कहेवाय. ए प्रमाणे जणावनार पुरुष प्रति प्रेरक पुरुषे कहां के, जो एक हाथ सुधी फाडवाना कालने समय न कहेवाय तो भले, पण दरजीना छोकराद्वारा ते पटशादिकाना सौथी उपरना ज एक तांतणाने कापवामां जेटलो काल लागे छे ते शुं समय न कहेवाय?, तेना उत्तरमां कहे छे के, ए पण समय न कहेवाय. तेमां हेतु शुं १, तो कहे छे के, भाइ ! ज्यारे संख्याता पक्ष्म-पुंभडां-भेगां थाय छे त्यारे सूतरनो एक तांतणो बने छे अने ते वधां पुंभडाओमां पण ज्यां सुधी . छेक उपरतुं पुंभडुं कपातुं नथी त्यां सुधी तेनी नीचेनुं-एनी पछीनुं-पुंभ<u>ड</u>ूं

पण कपातुं नयी, अर्थात् जे काले उपरतुं पुंभडुं कपाय छे ते काले नीचेतुं पुंभडुं कपातुं नथी—ते दरेक पुंभडानो कपावानो काळ जुदो छे माटे एक तांतणो कापतां जेटलो चखत जाय छे तेटलो वखत पण समय न कहेवाय. ए प्रमाणे जणावनार पुरुष प्रति प्रेरक पुरुषे कह्युं के, जो एक तांतणाना कापवाना कालने समय नकहेवाय तो भल्ने, पण दरजीना छोकराद्वारा उपरना तांतणाना संख्याता पुंभडाओमांनुं एक ज पुंभडुं जेटला वखतमां कपाय तेटलो काळ शुं समय न कहेवाय ?. तेना उत्तरमां कहे छे के, तेटलो काळ पण समय न कहेवाय. तेमां हेतु शुं ?, तो कहे छे के, भाइ! ज्यारे परमाणुओना अनंत संघातो मळे त्यारे एक पुंभडुं बने छे अने ज्यांसुधी उपरनी संघात न कपाय त्यांसुधी नीचेनो-एनी पछीनो--~~संघात पण न कपाय, अर्थात् ते दरेक संघातोने कपावानो काळ भिन्न भिन्न छे माटे एक पुंभडाने कपावानो काळ पण समय न कहेवाय. प**रंद्र**~~ ए करतां पण जे सूक्ष्मतर काळ छे ते काल ज्ञानिपुरुषोए समय तरीके उपदेश्यो छे. वळी हे आयुष्मन् श्रमण! एवा असंख्याता समयो मळे खारे एक 'आविलका' भाय छे. (इलादि समप्रकाळनुं माप आगळ कहा। प्रमाणे जाणवुं.) अनुयोगद्वार (क॰ आ॰ प्र-४२३):-अनु॰

१. आ (कर्मपुद्गल) शब्दनो अर्थ आ प्रमाणे छे:-कर्ग=पुण्य के पाप, पुद्गल=रूपादिगुणवाळी जड पदार्थ. जैनदर्शन पाप अने पुण्यने एक जड वस्तु तरीके परमाणुरूप खीकारे छे. जीवने उपयोगमां आवता आकाशमां (लोकाकाशमां) सर्वत्र तेना (पाप अने पुण्यना) अणुओना थरने पर भरेला छे. पाप अने पुष्यना अणुओ जैनदर्शनमां (पाप अने पुष्यनी) वर्गणा तरीके प्रसिद्ध छे. जैनशास्त्रमां 'पुद्रल' शब्द रूपादिगुणयुक्त जड पदार्थने **कहे छे माटे कमेंयुद्रल शब्द पाप अने पुण्यना अणुओना थरने जणांचे छे. कर्मने अणुरूप अने मूर्त मानवानां कारणोना जिज्ञासुए जैनकर्मशास्त्रने मनस-**पूर्वेक गवेषवुं:-अनु०

भवेत्, तदा तस्मिन्नेव चलने सर्वेपामुदयाविकाचलनसमयानां क्षयः स्यात्; यदि हि तत्समयचलनिरपेक्षाणि अन्यसमयचलनानि भवन्ति, तदा उत्तरचलनानुक्रमणं युज्येत, नान्यथा; तदेवं चलदिप तत् कर्म चलितं भवतिति.

वर्तमानने भूतनाः व्यवहारनी सिक्रिः

२. तथाहि: प्रथम तन्तुनो प्रवेश थये छते उत्पत्तिकियाकालमां ज पट उत्पन्न थयो छे एम स्वीकारवुं जोइए. जो प्रथम तन्तुना प्रवेश समये एण पर्ट उत्पन्न थतो नथी एम मानवामां आवे तो, प्रथम समयनी पटोत्पादिका किया निष्कळ जाय छे. कारण के उत्पन्न थता पदार्थीने उत्पन्न करवाने माटे ज कियाओं होय छे अने किया विद्यमान होवा छतां कार्य न थाय तो ते किया नकामी गणाय छे. तथा (पूर्वपक्षना मतानुसारे) जेमै पट प्रथम कियासमये उत्पन्न थतो नथी तेम, उत्तर समयोने विषे पण उत्पन्न न ज थवो जोइए. कारण के उत्तर समयनी क्रियाओमां शुं विशेषता छे के, जेथी प्रथम समयनी क्रियाथी पट उत्पन्न न थाय, अने उत्तर समयनी क्रियाओथी उत्पन्न थाय है। एथी ज (एटले के प्रथम समये प्रथम तन्त्रनो प्रवेश थये छते पण पटतुं उत्पन्न पूर्ण नहीं मानीए तो) हम्मेशने माटे (कोइ पूर्ण काले) पटनी उत्पत्तिनो समय नथी, अर्थात् तेनी अनुत्पत्तिनो प्रसंग आवशे. अने अन्त्य तन्त्रना प्रवेशे संपूर्ण पटने देखवाथी उत्पत्ति तो देखीए छीए. तेथी मानवुं जोइए के, प्रथम तन्तुना प्रवेश समये ज पटनो कांइक अंश उत्पन्न थाय हो. प्रथम तंतुना प्रवेश समये ज जेटलो पटांश उत्पन्न थयो, तेने (उत्पन्न थयेला अंशने) उत्तर क्रिया उत्पन्न करती होय, तो, ते एक ज पटांशने उपजाबबामां पट उत्पन्न करनार समग्र क्रियाओनो अने सकल कालनो क्षय थाय. वळी जो उत्पन्न थएला पटना प्रथमांशना उत्पादननी अपेक्षारहित पाश्चात्य कियाओ होय तो ज पटना पाछला अंशोनो अनुक्रम थाय, अन्यथा अनुक्रम थाय नहीं, अर्थात् प्रारंभना एक ज अंशनी उत्पत्तिमां उपर कह्या प्रमाणे संपूर्ण कियानो अने कालनो क्षय थवाथी, पाछळना अंशोनी उत्पत्ति थाय नहीं आ प्रमाणे जैम उत्पन्न बतो पट उत्पन्न थयो कहेवाय छे तेम कर्मीनी असंस्थात समयना परिमाणवाळी उद्याविका होवाथी, आदि समयथी प्रारंभी 'चालतुं' जे कर्म ते 'चाल्युं' ए प्रमाणे कहेवाय छे. कारण के चालवाने अभिमुख थएलुं कर्म उदयावलिकाना आदि समयमां ज चाल्युं न होय तो, ते कर्मनो आदिचलनसमय, कर्मचलनरहित होवाथी ध्यर्थ थाय छे. अने जेम ते कर्म प्रथम समयमां चाल्युं नथी तेम, बीजे समये, त्रीजे समये, वरोरे असंख्यात समयोगां पण ते कर्म चालवं न जोइए, कारण के चलनरहित पहेलां समय करतां द्वितीयादिसमयोगां शं विशेषता छे के, पहेला समयमां ते कर्म न चाल्युं अने उत्तर समयोगां चाल्युं?. (अर्थात् प्रथम समय करतां उत्तर समयोगां कांइ पण विशेषता न होवाथी, जेम उत्तर समयोमां चलन क्रिया मनाय छे, तेम प्रथम समयमां पण जरूर चलन क्रिया मानवी जोइए.) आथी, सर्व समयो समान होवा छतां पण प्रथम समयमां कर्मनुं चलन न मानवुं, अने द्वितीयादि समयोमां चलननुं मानवुं, ए वात युक्तिरहित होवाथी अने समयोनी समानता होवाथी, जेम प्रथम समयमां चलन नथी थतुं, तेम द्वितीयादि समयोगां एण चलन थतुं असंभवित छे- अने तेथी सर्वदा (सर्व समये) कर्मना अचलननो प्रसंग आवरो, अर्थात् कदि एण कर्म चालरो ज नहीं (उद्यमां आवरो ज नहीं). वळी कर्मोनी स्थिति परिमित होवायी, कर्माऽभावना अस्यपगमने रुइने अन्त्य समये कर्मीतुं चलन थतुं अनुभवाय छे माटे, प्रथमना ज चलन समयमां तेम ज, प्रथमोत्तर सर्व चलन समयोगां कर्मना अंशो कांइ चिलित (चालेला) छे एम मानवुं ज जोइए- अने जे जे कमें उदयाविकाना आदि समयमां चाल्युं छे, ते ते उत्तर समयमां चालतुं नथी- कारण के जो उत्तर समयमां पण ते प्रथम समयमां थएछुं चळन थाय तो ते आदिचळनमां ज उदयाविलकाना सकल चलन समयनो क्षय थाय, अर्थात् आदि चलनमां सर्वकाळ चाल्यो जाय अने कदी पण कर्मनो अंत आवी ज न शके. वळी आ समये असुक कर्मीश चलित थयो, आ समये अमुक कर्मीश चिलत थयो, ए प्रमाणे उत्तर चलनना कर्मनो चलनकम त्योरे ज थइ शके ज्यारे प्रथम समयना कर्मीशना चलननी अपेक्षा बगरनां (स्ततन्न) अन्य समयना चलनो होयः अन्यथा एटले प्रथम समयना चलनमाटे ज जो सर्व उत्तर समयोने लगाडीए तो ते पूर्वीक्त कम पण बनी शकतो नथी. तालर्य ए ज के कोइ पण काले कर्मनुं अन्त्य चलन थतुं होवाथी ते अन्त्य चलननी पहेलांना सर्व समयोम चालता कर्मने चलित मानवुं ज जोइए. तो ए प्रमाणे पूर्वीक्त तर्कोथी चालतुं कर्म पण चाल्युं कही शकाय छे एम स्थपाइ चूक्युं छे.

^{9.} कदाच आपणे एम खीकारीए के, प्रथम कियासमये पट उत्पन्न थतो नथी पण, प्रथम पछीना समयोमां उत्पन्न थाय छे, तो ते मंतव्य पण साचुं नथी, कारण के जेम प्रथम कियासमयमां पट उत्पन्न थतो नथी तेम प्रथम पछीना सर्व कियासमयोमां पण ते उत्पन्न थइ शकशे नहीं, कारण के प्रथम कियासमयमां अने उत्तर कियासमयमां कांइ पण विशेषता नथी:-अनु०

२. वळी उत्पन्न थवाने शह्यएल पटने आपणे कोइ पण काले-अन्यतन्तु प्रवेश थये छते समाप्ति काले-उत्पन्न थएलो जोइए छीए माटे, आपणे एम स्वीकारतुं जोइए के, पट, प्रथम समयथी मांडीने दरेक समये उत्पन्न यया ज करे छे, अर्थात् उत्पन्नमान पट पण अंशे अंशे उत्पन्न यया ज करे छे, तथा पटनो जेटलो जे अंश प्रथम तन्तुप्रवेश समये प्रथम कियाकाले उत्पन्न ययो छे, ते अंशथी भिन्न भिन्न पटना अंशो द्वितीय कियाकाले तैयार याय छे, अर्थात् प्रथम समये उत्पन्न पटना अंशने द्वितीय समयनी कियाओ करीथी उत्पन्न करती नथी. कदान कोई एम स्वीकारे के, प्रथम समये उत्पन्न पटना अंशनी करवा उत्तर समय-द्वितीयसमयादि—की कियाओ लोगे छे तो, ते मंतव्य पण सत्येतर (जूडं) छे. जो एम मानवामां आवे तो पण कोई काले पटनी उत्पत्ति यह शके ज नहीं. कारण के उत्तर समयनी सर्व कियाओ प्रथम समये उत्पन्न थएल पटना अंशने उत्पन्न थएल पटना अंशने उत्पन्न थएल पटना अंशने उत्पन्न करवामां ज उत्तरनी सर्व कियाओनो अने समयनो क्षय थशे, वळी पटनो प्रथम अंश उत्पन्न थयो, द्वितीय अंश उत्पन्न थयो, इस्वादि कम त्यारे ज संभवे के ज्यारे प्रथम समयना पटांशना उत्पादननी अपेक्षावगरनी-स्वतन्त्र—बीजि उत्तर समयनी कियाओ होय. अन्यथा एटले एक ज प्रथम समये उत्पन्न थएल पटांशने ज उत्पन्न करवामां ज जो सर्व कियाओने लगाडीए तो, ते पूर्वोक्त कम पण बनी शके नहीं. तात्पर्य ए ज छे के, ज्यारे अन्यसमये आपणे पटने उत्पन्न थएलो जोइए छीए त्यारे, ते पटने अन्यसमयनी पहेलां आदिना दरेक समयमां अंशे अंशे उत्पन्न थतो मानवो ज जोइए, अर्थात् उत्पन्नमान पट उत्पन्न थतो सिद्ध करवी:—अनु॰

^{3.} कर्मीनी स्थिति मर्यादित होवाथी एक एवो पण चलननो अन्त्यसमय आवे छे जेमां, योग्य भव्यात्मा कर्मरहित थइ जाय छे. जो, कदि कर्मचलन यतुं ज न होय तो जीवोनी सुक्ति थइ शके ज नहीं माटे, चलनना अन्त्यसमयनी पूर्वना दरेक, उदयावलिकाना अथगादि समयोगां पण कर्म अंशे अंशे चिलत थया करे छे, एम मानवुं जोइए:-अनु॰

३. तथा 'उदीरिज्जमाणे उदीरिए'नि उदीराणा नाम अनुद्यप्राप्तम् , चिरेणाऽऽगामिना कालेन यद् वेद्यितव्यं कर्मदिलिकं तस्य विशिष्टाऽध्यवसायलक्षणेन करणेनाऽऽङ्ग्योदये प्रक्षेपणम् ; सा च असंख्येयसमयवर्तिनी, तया च पुनस्दीरणया उदीरणाप्रथमसमय एव उदीर्यमाणं कर्म पूर्वोक्तपटदृष्टान्तेन उदीरितं भवतीति. तथा 'वेङ्ज्जमाणे वेङ्ए'ति वेदनं कर्मणो भोगोऽनुभव इसर्थः, तच वेदनं स्थितिक्षयादुद्यप्राप्तस्य कर्मणः, उदीरणाकरणेन च उदयमुपनीतस्य भवति. तस्य च वेदनाकालस्याऽसंख्येयसमयवाद् आधासमये वेद्यमानमेव वेदितं भवतीति. तथा 'पिष्ठजमाणे पहीणे'ति प्रहाणं तु जीवप्रदेशैः सह संक्षिष्टस्य कर्मणसोग्यः पतनम् , एतदप्यसंख्येयसमयपिमाणमेव, तस्य तु प्रहाणस्यादिसमये प्रहीयमाणं कर्म प्रहीणं स्याद् इति. तथा 'क्षिज्जमाणे क्रिके'ति छेदनं तु कर्मणो दीर्घकालानां स्थितीनां इस्ताकरणम् , तचाऽपवर्तनाऽभिधानेन करणविशेषण करोति, तदिष च छेदनमसंख्येयसमयमेव, तस्य तु आदिसमये स्थितितस्तिष्टिद्यमानं कर्म छिन्नमिति. तथा 'भिज्यमाणे भिन्ने'ति भेदस्तु कर्मणः शुभस्याऽशुभस्य वा तीव्ररसस्याऽपवर्तनाकरणेन मन्दताकरणम् , मन्दस्य चोहर्तनाकरणेन तीव्रताकरणम् ; सोऽपि चाऽसंख्येयसमय एव, ततश्च तदाचसमये रसतो भिद्यमानं कर्म भिन्नमिति. तथा 'क्ष्यमणे दृष्टुं'ति दाहस्तु कर्मदिलिकदारूणां घ्यानागिना तद्रूपाऽपनयनम्-अकर्मलजननमित्यर्थः. यथाहि काष्टस्याऽग्निना दग्धस्य काष्टस्याऽपनयनम् , भस्मात्मना च भवनं दाहस्तथा कर्मणोऽपीति. तस्याऽप्यन्तमृहूर्तवर्तिवेनाऽसंख्येयसमयस्याऽऽदिसमये दृद्यमानं कर्म दश्चमिति. तथा 'मिज्यमणे मडे'ति प्रियमाणमायुष्कर्म मृतमिति व्यपदिस्यते, मरणं द्यायुणपुद्रह्यानं क्षयः, तचाऽसं- ख्येयसमयवर्ति भवति, तस्य च जन्मनः प्रथमसमययादाऽऽरम्याऽऽवीचिकमरणेनाऽतुक्षणं मरणस्य भावाद् प्रियमाणं मृतमिति. तथा 'मिज्यिकमाणे निर्वाण्येतिकमाणे निर्वाणेतिक्यापेतिक्यापेतिकस्योपप्यमानत्वादिति. पटदृष्टानश्च सर्वपेतेषु सभावनिको वाच्यः.

इ. ['उदीरिज्जमाणे उदीरिए'ति] उदीरातुं ते उदीरायुं, उदयने प्राप्त नहीं थएल एया अने आगामी लांबा काले वेदयाना कर्मदलिकने निशिष्ट अध्यवसायरूप करणवडे खेंचीने उदयमां लाववुं तेने 'उदीरणा' कहे छे. ते उदीरणा असंख्येय समयवर्ती छे. ते उदीरणावडे प्रथमसमयमां ज उदीरातां कर्मने पूर्वोक्त पटना द्रष्टान्तवडे 'उदीरायुं' कहेवाय छे. ['वेइज्जमाणे वेइए'ित्त] वेदातुं ते वेदायुं. कर्मने भोगववुं-कर्मनो अनुभव करवो तेने वेदैन कहे छे. स्थितिनो क्षय थवाथी उदयने प्राप्त थएल कर्मनुं अथवा उदीरणा करी उदयने प्राप्त करेला कर्मनुं वेदन थाय छे. ते वेदननो असंख्य समय काल होवाथी, आद्य समयने विषे वेदातां कर्मने 'वेदायुं' ए प्रमाणेनो व्यवहार उपर प्रमाणे घटे छे. ['पहिज्जमाणे पहीणे'ति] पडतुं ते पड्युं-जीवप्रदेशोनी साथे संबद्ध कर्मनुं जीवप्रदेशोथी पडवुं ते 'प्रहाण' कहेवायः, जीवप्रदेशोथी कर्मना पडवारूप प्रहाण (प्रहाणनो काल) पण असंख्येय समय परिमाणवाळुं छे. ते प्रहाणना आदि समयने विषे जीवप्रदेशोधी पडतुं कर्म 'पड्युं' ए प्रमाणेनो व्यवहार पटना द्रष्टान्तवडे समजवो. अर्थात् प्रहाणना आदि समयमां जे पडवा मांड्युं ते पड्युं एम कहेवाय छे. ['छिज्जमाणे छिन्ने'ति] छेदातुं ते छेदायुं. कर्मनी दीर्घकालनी स्थितिनी लघुता करवी अर्थात् कर्मनी दीर्घकालिक स्थितिने हस्वकालिक करवी तेने छेदन कहे छे. जीव ते छेदनने अपवर्तन नामना करणविशेषथी करे छे. तेनी (अपवर्तननी) स्थिति असंख्यात समयनी छे. प्रथम समयमां स्थितिथी छेदाता कर्मने 'छेदायुं' ए प्रमाणेनो व्यवहार पूर्वीक्त रीत्यनुसार समजवो. ['भिजमाणे भिन्ने'ित] मेदातुं (पूर्वस्थितिथी बदलातुं) ते मेदायुं. शुभ वा अशुभ कर्मना तीव रसनुं अपवर्तनाकरणवडे मंद करनुं, अने मंदरसनुं उद्वर्तनाकरणवडे तीव करनुं तेने भेद कहे छे. आ भेद पण असंख्येय समय स्थितिवाळो छे. तेथी प्रथम समयमां तीव्र अथवा मंद रसथी भेदाता कर्मने 'भेदायुं' ए प्रमाणेनो व्यवहार पूर्वोक्त समजवोः ['डज्झमाणे दट्टे'ति] बळतुं ते बळ्युं. कर्मदलिकस्य काष्ठोना स्वरूपनो ध्यानरूप अग्निवडे नाश करवो अर्थात् कर्मनो अमाय करवी-कर्मरहितपणुं करवुं-तेने अहीं दाह समजवी. जेम अग्निवडे दग्ध थएला काष्ठना रूपनी नाश यह ते काष्ठ भस्मखरूप थाय छे तेम कर्मनो पण ध्यानरूप अभिवडे दाह थाय छे. ते (दाह) पण अन्तर्मुहूर्तवर्ती होवाथी असंख्येय समय स्थितिवाळो छे. तेना आद्यसमयविषे दह्यमान (बळतां) कर्मने 'दम्ध' (बळ्यु) ए प्रमाणेनो व्यवहार पूर्वोक्त प्रमाणे समजवो. ['मिज्जमाणे मडे'ित] मरतुं ते मर्युः 'मरता' एवा आयुःकर्मनो 'मर्युं' ए प्रमाणे व्यवहार याय छे. आयुःकर्मना पुद्गलोनो क्षय ए ज मरण छे. ते आसंख्येय समयवर्ती छे. जन्मना प्रथम समयथी आरंभीने आवीचिक

उदीर्यमाण उदीरितः

वेषमान वेदितः

प्रदीयमाण प्रदीण-

छिषमान छिन्न.

भेद्यमान भिन्न.

दशमान दग्भ.

त्रियमाण सृत. भावीचिक,

१. सा (वेदनं) शब्द जैनपरिभाषामां 'कर्मजन्य फलना अनुभव' अर्थमां एण प्रसिद्ध छे.

[&]quot;वेदिताः स्वेन रसविपाकेन प्रतिसमयमनुभूयमानाः" (भगवतीटीका) "पोताना रसविपाकथी प्रतिसमये अनुभवाता कर्मपुद्गलोने वेदित (वेदाएला) कर्मपुद्गलो कहेवाय छे," (भगवतीटीका):-अनु॰

२. (आवीचिक) शब्द एक प्रकारना मरणनो सूचक छे. जैन महर्षिओए पांच प्रकारनुं मरण जणाव्युं छे. तेना नाम आ छे:-आवीचिकमरण, अविधानरण, आस्पंतिकमरण, बालमरण अने पंडितमरण. आवीचिकमरण-आ=समस्त प्रकारे, वीचि=तरंगो, . पेठे मरण ते आवीचिकमरण अर्थात् जेम एक पछी एक तरंग विना विलंबे आव्या ज करे छे तेम एक पछी एक क्षणे आयुष्यनो नाश थया ज करे छे अने ते नाश 'आवीचिकमरण' कहेवाय छे. जेम कोइ मनुष्यनी (जे जनमवानो छे) आवरदा ५० वरसनी छे, अने ते एक स्थळ छोडी बीजे स्थळे ज्यारथी गर्भमां आव्यो त्यारथी तेनी ते पचास वरसनी आवरदामांथी घटाडो थवो शक थइ जाय छे. अर्थात् जेम जेम काल थतो जाय छे, मनुष्य मोटो यतो जाय छे तेम तेम जेटलो काल गयो तेटलो काल (वरस, मास, दिन, घडी, पळ, विपळ) तेना आयुष्यनो नाश थाय छे. तात्पर्य ए के, प्रतिक्षण वेना आयुष्यनो नाश थया करे छे अने आयुष्यनो नाश ए ज मरण छे माटे, ते प्रतिक्षण थता आयुष्यना नाशने 'आवीचिकमरण' कहेवाय छे. अवधिमरण=अवधिवालुं मरण ते अवधिमरण- आत्यंतिकमरण- जोवनुं-अमणनुं-जे मरण ते पंडितमरण- अहीं 'आवीचिकमरण' जीवनुं-अमणनुं-जे मरण ते पंडितमरण- अहीं 'आवीचिकमरण'

निजीवैमाण निजीणे.

मरणवर्ड प्रतिक्षण मरणनो सद्माव होवाथी 'मरतां' ने 'मर्चुं' ए प्रमाणे कहेवाय छे. ['निजिरिजमाणे निजिण्णे'ित] निर्जरातुं ते निर्जरातुं. निरन्तर अपुनर्माव (फरीथी न थवा) वर्ड क्षय थतुं कर्म निर्जीण-क्षीण-थयुं, ए प्रमाणे व्यवहार थाय छे. निर्जरा असंस्थेय समयमावी होवाथी तेना प्रथम समयमां ज निर्जरता-क्षीण थता-कर्मने पटनी उत्पत्तिना द्रष्टान्तवर्ड 'निर्जर्युं' (क्षीण थयुं) ए प्रमाणे युनितयुक्त व्यवहार समजवो. आ प्रमाणे वर्तमान काळमां भूतकाळना व्यवहारवाळा दरके स्थले पटनं द्रष्टान्त भावनासहित कहेवुं.

8. तदेवमेतालव प्रश्नान् गौतमेन भगवता भगवान् महावीरः पृष्टः सन्नुवाचः—'हंता' इसादि. अय कस्माद् भगवन्तं गौतमः पृच्छितं?, विरचितद्वादशाङ्गतया विदित्तसकलश्रुतविषयत्वेन, निखिलसंशयाऽतीतत्वेन च सर्वज्ञकल्पत्वात् तस्य. आह चः—''संसौं इए उ भवे साहइ जं वा परो उ पुच्छेजा, ण य णं अणाइसेसी वियाणइ एस छउमत्थों"ति. नैवम्, उक्तगुणत्वेऽपि छद्मस्यत्याऽनाभोगसंभवाद्. यदाहः—''नहि नामाऽनाभोगः छद्मस्थत्येह कर्स्यचिनास्ति, यस्माद् ज्ञानावरणं ज्ञानावरणप्रकृति कर्मं" इति. अथवा जानत एव तस्य प्रश्नः संभवित, स्वकीयबोधसंवादनार्थम्, श्रज्ञलोकबोधनार्थम्, शिष्याणां वा स्ववचित्त प्रत्योत्पादनार्थम्, सूत्ररचनाकल्पसंपादनार्थम् च इति. तत्र 'हंता गोयमे'।ति 'हंत' इति कोमलाऽऽमन्नप्रार्थः, दीर्धत्वं च मागधदेशीप्रभवमुभयत्रापिः 'चलमाणे' इत्यादिप्रसुच्चारणं तु 'चलदेव चलितम्' इत्यादीनां खाऽनुमतत्वप्रदर्शनार्थम्, दृद्धाः पुनराहः—''हंता गोयमा' इत्यत्र 'हन्त' इति 'एवमेतद्' इति अभ्युपगमवचनम् यदनुमतं तत्प्रदर्शनार्थं 'चलमाणे' इत्यादि प्रतुच्चारितम्" इति. इह च यावत्—करणलम्यानि पदानि सुप्रतीतान्येव. एवमेतानि नव पदानि कमीधिकृत्य वर्तमाना-ऽतीतकालसामानाधिकरण्यजिज्ञासया पृष्टानि, निर्णीतानि च.

वर्तमान पण भूत. गौतम शामाटे पूछे ?

छ्वस्य छे माटे. संवाद-अङ्गवोध-शि-ध्यप्रतीति-सङ्गद्धस्य. भगवदनुमति. दुद्धस्यास्या.

निर्णय.

8. आवी रीते नव प्रश्नो सगवान् गौतमखामिए भगवान् महावीरखामिने पूछ्या ते प्रश्नोनो उत्तर आपतां भगवान् महावीरे कहां के, हे गौतम! तेम ज छे, एटले के, 'चालतुं—चालवा मांड्युं—ते चालतुं' त्यांथी आरंभी 'निर्जरातुं—निर्जरवा मांड्युं—ते निर्जर्दुं' एम ज छे. शंकाः—भगवतने गौतमखामी शामाटे पूछे छे, कारण के तेओ द्वादशाङ्गीना रचनार होवाधी सकल श्रुतना विषयने जाणवावाळा छे, तथा निखिल संशयातीत होवाधी तेओना सकल संशयो नष्ट धवाधी सर्वञ्च सदश छे. कहां छे के:—''पर पूछे तो छद्मस्य संख्यातीत भवोने कहे छे, कारण के ते अनितश्येषी नधी अर्थात् अतिशय ज्ञानवान् होय छे" माटे जाणे छे. समाधानः—एम नहीं. कारण के उन्त गुणोवाळा होवा छतां तेओने, छद्मस्यताने लहने अनाभोगनो—अपिर्पूर्णतानो—संभव छे. कहां छे के:—''कोइ पण छद्मस्थने अनाभोग नथी एम नथी. अर्थात् अनाभोग ज छे, कारण के ज्ञानंत आवरण करवाना ज सभाववाळुं ज्ञानावरणीय कर्म छे" अथवा जाणतां छतां पोताना ज्ञानना संवादने माटे, अञ्चलोकना बोधने माटे, शिष्योनी पोताना वचनमां प्रतीति उत्पन्न करवाने माटे, सूत्ररचनाना केल्य संपादनने माटे प्रश्न करवा संभवे छे. ['हंता गोयमें'ति] तेने विषे "हंतौं गोयमा !' (हा गौतम !), "चालतुं ते चाल्युं" इत्यादि प्रश्ननात केल्य संपादनने माटे प्रश्न करवा संभव छे. ['हंता गोयमा'] ए स्थले [हंता] ए शब्द 'एए प्रमाणे—हा' आवी रीते सीकारवचन छे अने जे अनुमत छे ते, प्रदर्शित करवाने 'चालतुं ते चाल्युं' इत्यादि प्रत्युचारित छे." 'यावत्' शब्दथी अध्याहत पदो तो सुस्पष्ट ज छे. ए प्रमाणे कर्मने आश्रीने आ नव पदो वर्तमान अने मत काळना समानाधिकरणपणाने जाणवानी इच्छा वहे पूछ्या अने तेनो निर्णय कर्यों.

शब्दनो प्रसंग होवाथी तेना माटे ज सविस्तर विवेचन कर्युं छे अने बीजा चार जातना मरणमाटे मात्र अहीं शब्दार्थ ज कर्यों छे पण, तेनो खास अर्थ अप्रसंगर्थी छख्यो नथी.

"कड्बिहे णं अंते । मरणे पण्णते ?. गोयमा । पंचितहे मरणे पण्णते, तं जहाः-आवीचिअमरणे, ओहिमरणे, आइअंतिअमरणे, बालमरणे, पंडिअमरणे." "आ समन्ताद्, वीचयः प्रतिसमयमनुभूयमानायुषोऽपरायुर्दिलकोदयात् पूर्वपूर्वायुर्दिलकिवच्युतिलक्षणा अवस्था यस्मिन् तद् आवीचि-क्रम्, अथवा अवियमाना वीचिविंच्छेदो यत्र तद् अवीचिकम्, अवीचि-क्रमेव आवीचिकम्, तच्च तद् मरणं चेलावीचिकमरणम्" (भ० श० १३, उ० ७, क० आ० प्र-११३८-३९):-अनु०

"हे भगवन् ! मरणना केटला प्रकार कह्या छे ?. हे गौतम ! मरणना पांच प्रकार कह्या छे, ते आ प्रमाणेः—आवीचिकमरण, अवधिमरण, आखंतिकमरण, वालमरण अने पंडितमरण." "आ—चारे बाजुयी, वीचि—प्रतिसमये अनुभवाता आयुष्यथी पहेलां पहेलांना आयुष्यदिलकनी बीजा आयुर्विलकना उदयथी उत्पन्न थती नाशरूप हालत, जे तेवी हालत वालुं छे ते आवीचिक—प्रतिक्षण थतो आयुष्यनो क्षय ते आवीचिकमरण. अथवा, जे मरणमां वीचि—(जीवननो तहन) विच्छेद—नथी ते आवीचिकमरण-प्रतिसमये थतो आयुष्यनो क्षय." (भगवती श० १३ उ० ७. क० आ० प्र-११३८-३९):-अनु०

- १. प्र॰ छायाः-संख्यातीतांस्तु भवान् कथयति यद् वा परस्तु प्रच्छेत्, न चानतिशेषी विजानात्येष छदास्थः. २. इयं चावश्यकिनिर्युक्ती गणधर-प्रकरणे. श्रीजीवाभिगमसूत्रटीकायामपि श्रीमन्मरुर्यागरिणा एषा प्रमाणत्वेन गृहीता, (जी॰ क॰ आ॰ प्र-१६):-अनु॰
- १. आ गाथा आवश्यकिनर्युक्तिमां गणधरप्रकरणमां छे. अने श्रीमन्मलयिगिरिसूरिए आ गाथाने श्रीजीवाभिगमनी टीकामां प्रमाणहरे प्रहण करेली छे. (जी॰ क॰ आ॰ पृ-१६):-अनु॰
- २. शिष्ये पूछतुं अने गुरुए कहेतुं एवो आचार छे. ३. 'हंता'अने 'गोयमा' ए बने स्थले प्राकृत होवाथी दीर्घ थाय छे. 'हंता' ए कोमलामंत्रणार्घक छे:---श्रीअभयदेव.

प्र०-२, ऐए णं भंते ! नव पया कि एगद्धा ? णाणाघोसा ? णाणावंजणा ? उदाहु णाणहा ? णाणाघोसा ? णाणावंजणा ?.

उ०-२. गोयमा ! चलमाणे चलिए, उदीरिज्जमाणे उदीरिए, वेइजमाणे वेइए, पहिज्जमाणे पहीणे, एए णं चत्तारि पया एगहा, णाणाघोसा, णाणावंजणा उपण्णपनसस्तः छिज्जमाणे छिण्णे, भिज-माणे भिण्णे, दड्रुमाणे दड्डे, मिज्जमाणे मडे, निज्जरिज्जमाणे निज्जिण्णे, एए णं पंच पया णाणहा, णाणाघोसा णाणावंजणा, विगयपक्तस्तः प्र०-२. हे भगवन् ! आ नव पदो द्युं एक अर्थवाळां, नाना घोषवाळां अने नाना व्यंजनवाळां छे ! के नाना अर्थवाळां, नाना घोषवाळां अने नाना व्यंजनवाळां छे !.

उ०-२. हे गौतम ! चालतुं चाल्युं, उदीरातुं उदीरायुं, वेदातुं वेदातुं वेदातुं प्रक्षीण थतुं प्रक्षीण थयुं, आ चार पदो उत्पन्नपक्षनी अपेक्षाए एक अर्थवाळां, नाना घोषवाळां अने नाना व्यंजनवाळां छे. तथा छेदातुं छेदायुं, भेदातुं भेदायुं, दहातुं दहायुं, मरतुं मर्युं, निर्जरातुं निर्जरायुं, आ पांच पदो विगतपक्षनी अपेक्षाए नाना अर्थवाळां, नाना घोषवाळां अने नाना व्यंजनवाळां छे.

भ अथैतान्येव चलनादीनि परस्परतः किं तुल्यार्थानि, भिनार्थानि ? चेति पृच्छां निर्णयं च दर्शयितुमाहः—'एए णं मंते' इसादि व्यक्तम्, नवरम्-'एगह'ति एकाऽर्थानि अनन्यविषयाणि एकप्रयोजनानि वा, 'णाणाघोस'ति इह घोषा उदात्तादयः, 'णाणावंजण'ति इह व्यक्त-नानि अक्षराणि, 'उदाहु'ित 'उताहों' निपातो विकल्पार्थः, 'णाणाहु'ित भिन्नाऽभिधेयानि. इह चतुर्भङ्गी पदेषु दृष्टाः-१. तत्र च कानिचिदेकार्थानि एकव्यञ्जनानि यथा; क्षीरं क्षीरिमत्यादीनि. २. तथाऽन्यानि एकार्थानि नानाव्यञ्जनानि यथा; क्षीरं पय इत्यादीनि. ३. तथाऽन्यान्यनेकार्थानि एकव्यञ्जनानि यथा; अर्क-गव्य माहिषाणि क्षीराणि. ४. तथाऽन्यानि नानाऽर्थानि नानाव्यञ्जनानि यथा; घट-पट-लक्कुटादीनि. तदेवं चतुर्भङ्गीसंभवेऽपि द्वितीयचतुर्थभङ्गकौ प्रश्नसूत्रे गृहीतौ, परिदृश्यमाननानान्यञ्जनतया तदन्ययोरसंभवाद् . निर्वचनसूत्रे तु चलनादीनि चलारि पदान्याश्रित्य दितीयः, छिचमानादीनि तु पञ्च पदान्याश्रित्य चतुर्थ इति. ननु चलनादीनामर्थानां व्यक्तभेदत्वात् कथमाद्यानि चत्वारि पदानि एकार्थानि ? इत्याशब्क्याहः-'उपण्णपक्तस्स'ति उत्पन्नमुत्पादो भावे क्लीबे 'क्त'प्रत्यविधानात्, तस्य पक्षः परिप्रहोऽङ्गीकारः 'पक्ष परिप्रहे' इति धातुपाठादिति उत्पन्नपक्षः, इह च पष्टयास्तृतीयार्थत्वाद् उत्पनपक्षेण उत्पादाङ्गीकारेण— उत्पादाख्यं पर्यायं परिगृह्य एकार्थानि एतानि उच्यन्तें. अथवा उत्पन्नपक्षस्य उत्पादाख्यवस्तुविकल्पस्याऽभिधायकानीति शेषः, सर्वेषामेषामु-त्पादमाश्रित्य एकार्थकारित्वादेकान्तर्मुहूर्तमध्यभावित्वेन तुल्यकालत्वाचैकार्थिकत्विमिति भावः. स पुनरूत्पादाद्यः पर्यायो विशिष्टः केवलोत्पाद एव. यतः कर्मचिन्तायां कर्मणः प्रहाणे फल्द्रयम्-केवलज्ञान-मोक्षप्राप्ती, तत्रैतानि पदानि केवलोत्पादविषयत्वादेकार्थानि उक्तानि, यस्मात् केवलज्ञानपर्यायो जीवेन न कदाचिदपि प्राप्तपूर्वः, यस्माच प्रधानस्ततस्तदर्थ एव पुरुषप्रयासः, तस्मात् स एव केवलज्ञानो-पत्तिपर्यायोऽभ्युपगतः. एषां च पदानामेकार्थानामपि सतामयमर्थः सामर्थ्यप्रापितक्रमः-यदुत पूर्वं तचलति-उदेतीत्यर्थः, उदितं च वेदाते—अनुभूयते इत्यर्थः, तच द्विधा—स्थितिक्षयादुदयप्राप्तम्, उदीरणया चोदयमुपनीतम्, ततश्चाऽनुभवानन्तरं तत् प्रहीयते दत्तफलवाजीवा-दपयातीत्यर्थ:. एतच टीकाकारमतेन व्याख्यातम् .

५. हवे ते ज चलनादि पदो परस्पर तुल्यार्थ छे के भिन्नार्थ छे? एवो प्रश्न अने निर्णय दर्शाववा सारु कहे छे:—['एए णं अंते'] इत्यादि स्पष्ट छे. विशेषता ए के, ['एगट्ट'ति] एकार्थानि—अनन्य—अभिन्न—विषयवाळां, अथवा एक प्रयोजनवाळां, ['णाणाघोस'ति] विविध प्रकारना उदात्तादि घोषै- वाळां तथा ['णाणावंजण'ति] विविध व्यंजनवाळां छे? कें , ['णाणट्ट'ति] भिन्न भिन्न अर्थवाळां, (विविध घोषवाळां तथा विविध व्यंजनवाळां) छे ? अहीं चतुर्भेगी समजवी, ते आ प्रमाणे:—

पदार्थ ! भिन्नार्थ ! चतुर्भेगी.

- १. समानार्थ समानव्यंजन.
- २. समानार्थ विविधव्यंजन.
- ३. भिन्नार्थ समानव्यंजन.
- ४. भिन्नार्थ भिन्नव्यंजन.

केटलांक पदो एक ज अर्थवाळां अने समान व्यजनवाळां होय छे. (जेमः क्षीरेंम्, क्षीरम्, इत्यादि. १.) केटलांक (पदो) समान अर्थवाळां अने विविध व्यजनवाळां होय छे. (जेमः क्षीरेंम्, पयः, इत्यादि. २.) केटलांक (पदो) अनेक अर्थवाळां अने एक ज व्यंजनवाळां होय छे.

^{9.} मूलच्छायाः—एतानि भगवन् ! नव पदानि किमेकार्थानि, नानाघोषाणि, नानाव्यञ्जनानिः, उताहो नानार्थानि, नानाघोषाणि, नानाव्यञ्जनानि !. गातम ! चलत् चिलतम्, उदीर्थमाणमुदीरितम्, वेद्यमानं वेदितम्, प्रहीयमाणं प्रहीणम्, एतानि चत्वारि पदानि एकार्थानि, नानाघोषाणि, नानाव्यञ्जनानि, उत्पन्नपक्षस्य. छिद्यमानं छिन्नम्, भिद्यमानं भिन्नम्, दह्यमानं द्राथम्, न्नियमाणं मृतम्, निर्जार्थमाणं निर्जाणम्, एतानि पञ्च पदानि नानार्थानि, नानाव्यञ्जनानि, विगतगक्षस्य.

^{9.} अहीं उदात्त वगेरे उचारण विशेष तेने घोष समजवो:-श्रीअभयदेव. २. व्यंजन एटले अक्षर:-श्रीअभयदेव. ३. 'उताहो' विकल्पार्थने जणाव-नार्ष अव्यय छे अने तेनो अर्थ 'के' थाय छे:-श्रीअभयदेव. ४. अहीं वन्ने शब्दोनों 'दूध' अर्थ छे तेम ज बन्ने पदोमां अक्षरोनी पण समानता छे तेथी, एकार्थक अने समान व्यंजननुं दृष्टान्त आप्युं. ५. अहीं 'क्षीर' अने 'पयः' बन्ने शब्दोनों दूध अर्थ छे, परंतु अक्षरो भिन्न मिन्न होवाथी एकार्थक अने विविध व्यंजननुं उदाहरण आप्युं:-अन् ०.

पकार्थ केम र

स्त्यादपक्ष.

कमपूर्वक-सर्वे. (केमः आर्केडानुं दूघ, गायनुं दूघ, भेंसनुं दूघ. १०) केटलांक पदो विविध अर्थवाळां अने विविध व्यंजनवाळां होय छे. (केमः घट, पट, लकुट वंगरे. १०) आ प्रमाण पदोमां चार भंगीनो संभव होवा छतां प्रश्नस्त्रमां बीजी अने चोथी भंगीनुं ग्रहण कर्षुं छे, कारण के देखीती रीते नवे पदो विविध व्यंजनवाळां होवाथी पहेली अने त्रीओं भंगीनो संभव ज नथी। उत्तर स्त्रमां तो चलनादि चार पदोने आश्रीने वीजी मंगी, अने 'छिषमान' वंगरे पांच पदोने आश्रीने चेंथी मंगी समजवी। शं०—चलनादि (पदो)मां अर्थोनो स्पष्ट रीते भेद होवाथी आदिना चार पदो एकार्थक (समान अर्थवाळां) केम कहां है, स०—कहे छे के:—['उपपण्णपनखस्तर'ति] उत्पन्न-उत्पाद-नो जे पर्ध-परिग्रह—ते वडे=उत्पत्ति पश्चना अंगीकार वेडे एकार्थ छे, अर्थात् उत्पादपर्यायने परिग्रहिने ए चारे पदो एकार्थक कहेवाय छे; अथवा 'उत्पन्नपक्षस्त' एटले उत्पाद नामना वस्तुविकर्लने कहेवावाळा एं चार पदो छे. ताल्पर्य ए के, आ चार पदो उत्पादने आश्रीने एक ज अर्थवाळां होवाथी, तथा एक ज अन्तर्मुहूर्तमध्यभावी होवाथी तेओनो काल पण तुल्य छे. आर्थी, एकार्थक—तुल्य अर्थवाळां—छे. ते उत्पाद नामनो पर्याय विशिष्ट केवलज्ञानीत्पादरूप ज समजवो, कारण के कर्मनी विचारणामां कर्मना नाश्चायी वे फल थाय छेः केवलज्ञान अने मोक्षनी प्राप्ति. तेने विषे आ चार पदो केवलज्ञानीत्पादरूप ज समजवो, कारण के कर्मनी विचारणामां कर्मना नाश्चयी वे फल थाय छेः केवलज्ञान अने मोक्षनी प्राप्ति. तेने विषे आ चार पदो केवलज्ञानना उत्पाद्रप्त होवाथी एकार्थक कहां छे, कारण के जीवे पूर्वमां कोई वखत केवलज्ञानपर्याय प्राप्त कर्यो तथी तथी ए प्रधान छे. वळी तेने माटे ज पुरुवनो प्रयास होवाथी ते ज केवलज्ञाननो उत्पादरूप पर्याय अर्ही खीकारों छे. आ चार पदो एकार्थक होवा छतां पण तेओनो आ अर्थ—निम्मोहिखित अर्थ-सामर्थ्य प्रापित कम युक्त छे, अर्थात् प्रकरणबळ्ळी कमपूर्व थाय छे, एटले के प्रथम कर्म चाले छे, अर्थात् स्थितिना क्षयथी अथवा उदीरणान बल्थी, आब प्र प्रकारे कर्म उदयमां आवेछुं. ते कर्म अतुनव्या पछी जीवथी जुतुं पडे छे एटले के ते कर्मे फल आपेछुं होवाथी—त कर्मनो विपाक अनुमवी लीवेलो होवाथी—जीवथी (ते) चाल्युं जाय छे. आ व्याव्या टीकाकारना मत प्रमाणे करी.

६. अन्ये तु व्याख्यान्तः-''स्थितिबन्धाद्यविशेषितसामान्यकर्माश्रयत्वाद् एकार्थकान्येतानि केवलोत्पादपक्षस्य च साधकानि''इति. 'चत्वारि चलनादीनि पदानि एकार्थकानि'इत्युक्ते 'शेषाणि अनेकार्थकानि' इति सामर्थ्यादवगतमपि सुखावत्रोधाय साक्षात् प्रतिपादयितुमाहः-'छिजमाणे' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्-'णाणाह्र' ति नानार्थानि, नानार्थत्वं त्वेवम्-'छिद्यमानं छिन्नम्' इत्येतत् पदं स्थितिबन्धाश्रयम्, यतः सयोगिकेवली अन्तकाले योगनिरोधं कर्तुकामो वेदनीय-नाम-गोत्राख्यानां तिसृणां प्रकृतीनां दीर्घकालस्थितिकानां सर्वापवर्तनया आन्तर्मोह-र्तिकं स्थितिपरिमाणं करोति. तथा 'मिद्यमानं भिन्नम्' इत्येतत् पदमनुभागबन्धाश्रयम् , तत्र च यस्मिन् काले स्थितिघातं करोति, तस्मिन्नेव काले रसघातमपि करोति. केवलं रसघातः स्थितिखण्डकेभ्यः क्रमप्रवृत्तेभ्योऽनन्तगुणाभ्यधिकः, अतोऽनेन रसघातकरणेन पूर्वस्माद् मिन्नार्थ पदं भवति. तथा 'दह्यमानं दग्धम्' इत्येतत् पदं प्रदेशवन्धाश्रयम् , प्रदेशबन्धस्तु अनन्तानामनन्तप्रदेशानां स्कन्धानां कर्मत्वाऽऽपादनम् . तस्य च प्रदेशबन्धकर्मणः सत्कानां पञ्चहस्याक्षरोचारणकाळपरिमाणयाऽसंख्यातसमयया गुणेश्रणीरचनया पूर्वे रचितानां शैलेईयवस्थाभा-विसमुच्छिन्निक्रियध्यानाग्निना प्रथमसमयादारम्य यावदन्त्यसमयस्तावत् प्रतिसमयं क्रमेणासंख्येयगुणवृद्धानां कर्मपुद्गलानां दहनं दाहः, अनेन च दहनार्थेन इदं पूर्वस्मात् पदाद् भिन्नार्थं पदं भवति, दाहश्चान्यत्रान्यथा रूढोऽपि इह मोक्षचिन्ताऽधिकाराद् मोक्षसाधन उक्तलक्षणकर्मविषय एव प्राह्य इति. तथा 'म्रियमाणं मृतम्' इत्येतत् पदमायुष्कर्मविषयम्, यत आयुष्कपुद्गलानां प्रतिसमयं क्षयो मरणम्, अनेन च मरणार्थेन पूर्वपदेभ्यो भिन्नार्थंत्वाद् भिनार्थं पदं भवति. तथा 'श्रियमाणं मृतम् ' इत्यनेनायुष्कर्मेव उक्तम् , यतः—''कर्मेव तिष्ठजीवतीत्युच्यते, कर्मेव च जीबादपगच्छद् म्रियत इत्युच्यते" तच मरणं सामान्येनोक्तमपि विशिष्टमेवाभ्युपगन्तव्यम् . यतः संसारवर्तीनि मरणान्यनेकशोऽनुभूतानि दु:खरूपाणि चेति किं तै: ? इह पुनः पदेऽपुनर्भवमरणमन्त्यं सर्वकर्मक्षयसहचरितमपवर्गहेतुभूतं विवक्षितमिति. तथा 'निर्जीर्थमाणं निर्जीर्णम् रुखेतत् पदं सर्वकर्माऽभावविषयम् , यतः सर्वकर्मनिर्जरणं न कदाचिदप्यनुभूतपूर्वं जीवेनेति, अतोऽनेन सर्वकर्माऽभावरूपनि-र्जरणार्थेन पूर्वपदेभ्यो भिनार्थत्वाद् भिनार्थं पदं भवति. अधैतानि पदानि विशेषतो नानार्थान्यपि सन्ति सामान्यतः पक्षस्याऽभिधायकतया प्रवृत्तानि ? इत्यस्यामाशङ्कायामाहः-'विगयपक्त्यस्स'ति विगतं विगमो वस्तुनोऽवस्थान्तरापेक्षया विनाशः, स एव पक्षो बस्तुधर्मः, तस्य वा पक्षः परिप्रहो विगतपक्षः, तस्य विगतपक्षस्य वाचकानीति शेषः.

^{9.} अहीं 'दूध' शब्दना अनेक अथें। यया, परंतु दरेक स्थले 'दूध' ए समान अक्षरवाळुं पद छे तेथी, एक ब्यंजन अने अनेकार्थनुं दृष्टान्त आप्युं:. र. अहीं 'घट' 'पट' अने 'लकुट' जूदा जूदा अर्थवाळां अने जूदा जूदा अक्षरवाळां छे तेथी विविधार्थक अने विविध ब्यंजननुं दृष्टान्त आप्युं. र. समान अर्थवाळां अने विविध ब्यंजनवाळां, ए बीथी भंगी छे: अतु ५. उत्पद्+त= उत्पन्नम्. ए प्रमाणे भावने विषे नपुंसकमां 'कत' प्रत्यय ययो छे:-श्रीअभयदेव. ६. 'पक्ष' धातु 'परिप्रह' अर्थमां छे:-श्रीअभय० ७. तृतीयार्थक षष्टी होनायी तृतीयानो अर्थ कर्यों. ८. उत्पन्नवस्तुविकल्प, धुनवस्तुविकल्प अने विनाशवस्तुविकल्प; एनी अंदरधी अहीं उत्पन्नवस्तुविकल्पने आश्रीने चारे पदो एकार्थक कह्यां छे:-अनु०

^{9.} विशेषावर्यकस्त्रे 'शैलेशी' शब्दस्य विवरणमेवम्:-सेलेसो किल मेरू सेलेसी जा तदक्लया, होउं व असेलेसो सेलेसीहोइ थिरयाए. ३०६५. भहना सेल व्य इसी सेलेसी होइ सोऽतिथिरयाए, से व अलेसी होइ सेलेसीहोअलोवाओ. ३०६६. सीलं व समाहाणं निच्छयओ सन्वसंवरो सो य, तस्सेसो सीलेसी होइ तदबत्या. ३०६७. व्याख्या-शेलेशो मेरुस्तस्यैवाऽचलता स्थिरताऽस्यामवस्थायां सा शैलेशी. अथवा, अशैलेशः शैलेश इव स्थिरतया भवति शैलेशी, 'भवति' इलाव्याहारः अथवा, प्राकृतसंज्ञामाश्रिल स्थिरतया 'सेल व्य इसी महिरसी' तस्य संबन्धिनी स्थिरताबस्थाऽप्युपचारतः शैलेशी. अथवा प्राकृतस्वदेव ''से भिक्ख् वा भिक्खणी वा'' इत्यादिन्यायतः 'सेति सो महिरसी' अलेश्यो लेश्यारहितो भवति यस्यामवस्थायां सा शैलेशी, अकारलोपदिति. अथवा, शीलं समाधानम्, तच निश्चयतः प्रकर्षप्राप्तसमाधानरूपत्वात् सर्वसंवरः, ततस्तस्य सर्वसंवररूपस्य शीलस्येशः तस्येमवस्था शैलेशीति. गा० ३०६५. ३०६६. ३०६७:-अनु०

६. बीजाओ तो आ प्रमाणे व्याख्या करे छे:- "आ चार पदो स्थितिबंधादि विशेषरहित-सामान्य-कर्मना आश्रित होवाथी एकार्थक छे, अने केवलज्ञानना उत्पाद्पक्ष (उत्पत्तिपक्ष) ना साधक छे.'' 'चलनादि चार पदो एकार्थक छे'ए प्रमाणे कहेवाथी ज 'शेष पांच पदो अनेकार्थक छे' एम सामर्थ्यथी जणाइ गर्छ; छतां सुखपूर्वक बोध यवाने साक्षात् प्रतिपादनने माटे कहे छे के:-['छिजमाणे'] 'छिद्यमान' इत्यादि स्पष्ट छे. विशेष नानार्थक आ प्रमाणे:-'छेदातुं ते छेदायुं' आ वाक्य खितिबंधसापेक्ष छे. कारण के अंतकाळमां योगना निरोधने करवानी इच्छावाळा सयोगी केवली दीर्घकाळ सुधी रहेनारी वेदनीय, नाम अने गोत्र नामनी त्रण प्रकृतिना स्थिति परिमाणने सर्वाऽपवर्तनाकरण वडे अन्तर्महर्त समयपरिमाण स्थितिवाळुं करे छे. 'भेदातुं ते भेदायुं' आ पद अनुभागबंधने आश्री कह्युं छे. (ते सयोगी केवली) जे काळे स्थितिघातने करे छे ते ज काळे रसधातने पण करे छे. केवळ अनुक्रमे प्रवृत्त थएला स्थितिग्बंडको करतां रसघात अनन्तगुण अधिक छे. आधी आ पद रसघात करवारूप अर्थवाळुं होवाथी स्थितिघातार्थक पूर्व पद करतां भिन्न अर्थ-बाळं छे. तथा 'बळतुं ते बळ्युं' ए पद प्रदेशबंधने आश्रीने छे. अनन्त प्रदेशात्मक अनन्त स्कंधोने कर्मत्वापादन करवुं तेने प्रदेशबंध कहे छे. पांच हुखाक्षरना उचारकाळ जेटला परिमाणवाळी अने असंख्यातसमययुक्त गुणश्रेणीनी रचनावडे पूर्वे रचित अने प्रथम समयथी आरंभी यावत अंत समय सुधी प्रतिसमये क्रमशी असंख्यातगुणशृद्ध कर्म पुद्रलोना दहनने दाह कहे छे. ते शैलेशी अवस्थामां थनार शुक्रध्यानना चतुर्थ पाद (चोथा पाया) रूप सम्बन्धिन्निक्रन नामना ध्यानामि वडे थाय छे. आ प्रकारे आ एद दहनार्थक होवाथी पूर्व पदोधी भिन्नार्थक छे. अन्य स्थले अन्यार्थवाळी दाह प्रसिद्ध होवा छतां अर्थात् दाह शन्द अन्य प्रकारे रूढ छे, छतां अहीं मोक्षविचारणाना अधिकारमां मोक्षनो साधक उक्तलक्षण कर्मविषयक दाह ग्रहण करवो. तथा 'मरतुं ते मर्युं' ए पद आयुःकर्मविषयक छे, कारण के आयुष्य संबंधी पुद्रलोनो प्रतिसमय क्षय चवो ए ज मरण छे अने आ प्रमाणे मरवारूप अर्थवडे पूर्व पदोधी आ पद भिन्न अर्थवाळुं होवाथी भिन्नार्थक छे. तेथी 'मरतुं ते मर्युं' ए पदवडे आधुःकर्म ज कहेवायुं, कारण के ''(आयु:) कर्म ज रहे छे त्यां सुधी 'जीवे छे' ए प्रमाणे कहेवाय छे, अने जीवधी (आयु:) कर्म दूर थतां ज 'मरे छे' ए प्रमाणे कहेवाय छे.'' अहीं सामान्यथी 'मरण' कहेवा छतां ते मरण विशिष्ट ज स्वीकारबुं, कारण के संसारमां वर्तता दु:खरूपी मरणो अनेक वखत अनुभव्यां तेथी हुं । अर्थात् ते अहीं न लेवां, पण अहीं मरणपदवडे अपुनर्भवरूप छेलुं, सर्वकर्मना क्षयनुं सहचारी, तथा मोक्षनुं कारणभूत मरण विवक्षित छे । तथा 'निर्जरातं ते निर्जरायुं' ए पद सकल कर्मीना अभाव विषयक छे. जीवे पूर्वे कोइ वसत संपूर्ण कर्मना निर्जरेंगने अनुभव्युं नथी. आ सर्वे

9. आ (स्थितिवंध) शब्द कर्मनी (अमुककाल सुधीनी) स्थितिना नियमनो सूचक छे. जेम कोइ एक भींत उपर रंग लगावेलो होय अने ते अमुक काल सुधी स्थायी होय छे तेम, आत्मा पोतानी विचारसंकलनाथी के बचन अने देहना व्यापारथी, कर्मना (पुण्य, पापना) अणुओनो जे धर पोता उपर जमावे छे ते धर पण अमुक काल सुधी रहेनारो होय छे अने जेटला काल सुधी ते कर्मनो धर आत्मा उपर रहे ते कालने 'स्थितिवंध' कहे छे.

"अध्यवसायविशेषग्रहीतस्य कर्मदिलिकस्य यत् स्थितिकाछनियमनं स "एक प्रकारना अध्यवसायद्वारा प्रहण करेल कर्मदिलिकना स्थिति कालना स्थितिबन्धः" (क० प्र० गा०टी० २,प्र-३. भा०) नियमने 'स्थितिबंध' कहे छे". (क० प्र० गा०टी० २,प्र-३. भा०):-अनु०

२. ४४ मां पृष्टमां 'समय' शब्द उपरनुं पांचमुं टिप्पण गर्नेषो, जेमां 'मुहूर्त'नुं खरूप कहेवाइ गयुं छे:-अनु०

३. आ (अनुभागबंध) शब्द कर्ममां रहेल रसने जणावनारो छे. जैम कोइ केरीमां एकगुण मीठाश छे, कोइ केरीमां द्विगुण (बमणी) मीठाश छे, कोइ केरीमां त्रिगुण मीठाश छे अने ए प्रमाणे दरेक केरीमां न्यून अधिक मीठाश होय छे; तेथी ते मीठाश प्रमाणे खानाराने सुखादिकनी प्राप्ति धाय छे. तेम आत्माए संग्रहीत करेल कर्मना धरमां पण रस होय छे अने ते रस कोइ धरमां एकगुण, कोइमां द्विगुण, कोइमां त्रिगुण अने ए प्रमाणे दरेक धरमां रसनी न्यूनाधिकता होय छे. तेथी ज ते धरना धणी-कर्म फलना भोगकरनार-ने विचित्ररसवाळा कर्मोना धरो भोगववा पडे छे. उदाहरण तरीके जेम, एक मनुष्ये एक लाख रूपियानुं दान कर्युं अने बीजा मनुष्ये एक पावळुं पाणी पायुं, तो पण ते बन्ने मनुष्यो केटलीक वार एवो कर्मनो धर पोता उपर जमावे छे जेनुं सुखरूप फल बेजने एक सरखं ज मळे छे. तेम ज कोइ मनुष्ये मोटी हिंसा करी अने कोइ मनुष्ये मात्र मनदारा ज हनननो विचार कर्यों, तो पण ते बन्ने मनुष्ये केटलीक वार एवो कर्मनो धर पोता उपर ले छे जेनुं दुःखरूप फल ते बेजने एक सरखं ज होय छे अर्थात् कर्मना धरमां रस रेडवानुं सामध्ये स्थूल कियाओ उपर नथी पण आत्माना विचारोनी दृढता उपर छे. ते कर्मना धरमां रहेल सारा या नठारा रसने 'अनुभागवंध' कहे छे.

"कर्मपुद्गलानामेव शुभोऽशुभो वा, घात्यघाती वा यो रसः सोऽनुभाग- "कर्मपुद्गलोना ज सारा वा नठारा, घातक वा अघातक रसने 'अनुभाग-दन्धो रसवन्ध इल्पर्थः" (कर्म० प्र० गा० टी० २, प्र−३. भा०) बंध' के, 'रसवंध' कहे छे." (क० प्र० गा० टी० २, प्र−३. भा०):–अनु०

४. आ(प्रदेशबंध) शब्द कर्मना प्रदणनो सूचक छे. आत्मा जे कर्मनो धर पोता उपर ठे छे पण जो ते थरनी स्थितिनो एटले के, ते घर अमुक काळ सुधी आत्मा उपर रहेशे तेनो निर्णय न होय अने ते थरमां कोइ प्रकारनो रस न रेडायो होय तो, ते थर 'प्रदेशबंध' कहेवाय छे.

"कमंपुद्गलानामेव यद् प्रहणं स्थिति-रसितरपेक्षदिलकसंख्याप्राधान्येनैव "स्थिति अने रसनी अपेक्षा सिवाय मात्र संख्यानी प्रधानताए ज कर्म करोति स प्रदेशबन्धः" (क॰ प्र॰ गा॰ टी॰ २, प्रन्थे भा॰):-अनु॰

५. विशेषापरयक सूत्रमां 'शैलेशी' शब्दतुं विवेचन आ प्रमाणे छे:-शैलेशी=मेर नामना शैलेश (पर्वतस्तामी) जेवी अचलता जे स्थिरतामां होय ते शैलेशी. अथवा, स्थिरतावडे अशैलेश शैलेशनी पेठे थाय ते शैलेशी. अथवा, सेऽलेसी-प्राकृत होवाथी ज 'से भिक्ख वा भिक्खणी वा' इसादि न्यायथी 'से' एटले ते-महर्षि-अर्थात् जे अवस्थामां महर्षि लेश्यारहित होय ते शैलेशी अवस्था (अकारना लोपथी आ शब्द वने छे.) अथवा, प्राकृत संझाने आश्रीने स्थिरतावडे शैल-पर्वत-जेशो जे महर्षि तेनी जे स्थिरता ते पण उपचारथी शैलेशी कहेवाय. अथवा शील-समाधान-समाधि, ते निश्ययनयथी उरकृष्ट समाधानस्य होवाथी सर्व संवर, तेनो जे ईश-स्वामी-ते शिलेश अने तेनी जे स्थिति-अवस्था-ते शैलेशी. (विशेषा गा०३०६५,६६,६७):-अनु०

६. था (समुच्छित्रकिय) शब्द माटे 'शुक्लध्यान' शब्द उपरतुं विवेचन जुओ (आगळतुं पृ-३७.):-अनु०

७. भा (निर्जरण) शब्द 'निर्' पूर्वक 'जू' धातुथी उपजे छे. 'जू' धातुनो अर्थ 'जीर्ण थवुं-नाश पामनो' थाय छे. जैनपरिभाषामां 'कर्मोना नाशमां' आ निर्जरण के निर्जरा शब्द प्रसिद्ध छे.

"निर्जीर्यमाणम्-नितराम्-अपुनर्भावेन क्षीयमाणं कर्म" (म॰ टी॰ श्रीअंभयदेव.)

''फरीयी उत्पन्न न थाय तेनी रीते क्षय पामता कर्मने 'निर्जरण' प्राप्त कर्म कहे छे." (म॰ टी॰ श्रीअमयदेव.):-अनु॰ .

नानार्थ. स्थितिबंध.

अन्य,

अनुभागवंध.

घदेशवंष.

शैहेशी.

23 m

www.jainelibrary.org

विगत पक्षः

विशम.

समाधान.

सि**रसेननी** अनुमति, कर्मना अमावस्य निर्जरण अर्थने लीघे आ पद पूर्व पदोधी भिन्न अर्थवालुं होवाथी भिन्नार्थक छे. आ पदो विशेषे करी नानार्थक-विविधार्थक-छे, परंतु सामान्य रीते क्या पक्षना अभिधायकपणे प्रवर्तेला छे? आ प्रमाणेनी आशंकाना परिहार माटे कहे छे:-['विगयपक्खस्स' ति] विगत-विगम- अवस्थान्तरनी अपेक्षाए वस्तुनो विनाश, अर्थात् वस्तुनुं अवस्थान्तर थवुं ते, ते ज पक्ष एटले वस्तुधर्म, अथवा तेनो पक्ष एटले परिप्रह, ते विगतपक्ष कहेवाय. ते विगत पक्षना कहेवायाळा आ पांच पदो छे, ए प्रमाणे संबंध करी लेवो.

७. विगतलं तु इह अशेषकर्माऽभावोऽभिमतः, जीवेन तस्याप्राप्तपूर्वतयाऽस्यन्तमुपादेयत्वात् तदर्थत्वाच पुरुषप्रयासस्येति. एतानि चैवं विगमार्थानि भवन्ति—छिद्यमानपदे हि स्थितिखण्डनं विगम् उक्तः, भिद्यमानपदे तु अनुभावमेदो विगमः, दह्यमानपदे तु अकर्मताभवनं विगमः, ष्रियमाणपदे पुनरायुष्कर्माऽभावो विगमः, निर्जीयमाणपदे तु अशेषकर्माऽभावो विगम उक्तः, तदेवमेतानि विगतपक्षस्य प्रतिपादकानीत्युच्यन्ते. एवं च यत् प्रज्ञमाङ्गादिसूत्रोपन्यासे प्रेरितं 'यदुत केनाऽभिप्रायेण इदं सूत्रमुपन्यस्तमिति?' तत् केवछज्ञानीत्याद—सर्वकर्मविगमाऽभिधानक्रपसूत्राऽभिप्रायव्याख्यानेन निर्णीतमिति. एतत् सूत्रसंवादिसिद्धसेनाचार्योऽप्याहः—'उप्पञ्जमाणकारुं उप्पण्णं विगययं विगच्छन्तं, दिषयं पण्णवयंतो तिकारुविसयं विसेसेइ.'' इति. 'उत्पद्यमानकालम्' इत्यनेन आद्यसमयादारभ्य उत्पत्त्यन्तसमयं यावदुत्पद्य-मानत्वस्य इष्टताद् वर्तमान-भविष्यत्कारुविषयद्रव्यमुक्तम्, 'उत्पन्नम्' इत्यनेन तु अतीतकारुविषयम्, एवं 'विगतं विगच्छत्' इत्यनेनापीति, ततिश्च उत्पद्यमानादि प्रज्ञापयन् स भगवान् द्रव्यं विशेषयति, कथं?, त्रिकारुविषयं यथा भवतीति संवादगाथार्थः.

७. अहीं विगत एटले अशेष कर्मनी अमाव इष्ट छे, कारण के जीवे पूर्वे कोइ समय तेने (अशेष कर्मना अमावने) प्राप्त कर्यों नथी. जेथी ते, सकल कर्मनी अमाव) अत्यन्त उपादेय—प्राह्म—छे; वळी तेने माटे ज पुरुषनो प्रयास छे. आ पांच पदो आवी रीते विगमार्थक (विनाशार्थक) छे:—(१) छिद्यमानपदमां स्थितिखंडरूप विगम कह्यों. (२) भिद्यमान पदमां अनुमावभेद—रसभेद—विगम कह्यों. (३) दह्यमान पदमां कर्मरहित थवा (कर्मनो दाह थवा) सरूप विगम कह्यों. (४) प्रियमाण पदमां करी आयुःकर्मना अमावरूप विगम कह्यों. (५) अने निर्जीर्थमाण पदमां अशेष कर्मनो अमाव ए विगम कह्यों छे. आ कारणथी आ पांच पदो विगतपक्षना कहें वावाळा छे. आ पांचमां अंगना आदि सूत्रना उपन्यासमां जे प्रेर्च हतुं के, शा अभिप्रायथी आ सूत्र सौथी प्रथम रचो छो?, तेनो केवलज्ञाननी उत्पत्ति अने सर्व कर्मनो नाश कहे वारूप सूत्रना अभिप्रायनी व्यास्थावेड निर्णय कर्यों. आ सूत्रना संवादी सिद्धसेनाचार्य पण कहे छे:—''उत्पद्यमानकालिक (वर्तमानकालना) द्रव्यने उत्पन्नकालिक (भूतकालिक) प्ररूपनार, तथा विगच्छत्कालिक (वर्तमान कालना) द्रव्यने विगतकालिक (भूतकालिक) प्ररूपनार मगवान 'द्रव्य त्रिकाल विपयक छे' एम द्रव्यने विशेषित करे छे अर्थात् आद्य समयथी आरंभी उत्पत्तिना अत्य समय सुधी उत्पद्यमानत्व इष्ट होवाधी 'उत्पद्यमान काल' ए पद वहे वर्तमान अने भविष्यत् कालविषयक वात कहीं. 'उत्पन्न' ए पद्यी अतीत कालविषयक द्रव्य कर्छुं, 'विगच्छत्' पदथी पण ए ज प्रमाणे कर्डुं छे एटले के उत्पद्यमानादिनुं प्ररूपकर्ती मगवान द्रव्यने विशेषित करे छे के, द्रव्य त्रिकाळविषयक छे.'' आ प्रमाणे संवाद गाथानो अर्थ छे.

८. अन्ये तु 'कर्म' इति पदस्य सूत्रेऽनिभधानाचळनादिपदानि सामान्येन व्याख्यान्ति न कर्मापेक्षयैव, तथाहि:-'चळमाणे चिळए'। इह चळनमस्थिरत्वपर्यायेण वस्तुन उत्पाद:. 'वेह्जमाणे वेहए'। व्येजमानं कम्पमानम्, व्येजितं किप्तितम्—'एजू कम्पने' इति वचनात्, व्येजनमित तद्रूपापेक्षयोत्पाद एव. 'उदीरिज्जमाणे उदीरिए'ति इहोदीरणं स्थिरस्य सतः प्रेरणं तदिप चळनमेव. 'पिहजमाणे पहीणे'ति प्रहीयमाणं प्रश्रश्यत्
परिपतिदस्यर्थः, प्रहीणं प्रश्रष्टं परिपतितिमित्यर्थः, इहापि प्रहाणं चळनमेव. चळनादीनां चैकार्थलं सर्वेषां गत्यर्थत्वाद्. 'उप्पण्णपक्त्यस्स'ति
चळत्वादिना पर्यायेणोत्पत्रत्वळक्षणपक्षस्याऽभिधायकान्येतानीति. तथा छेद-मेद-दाह-मरण-निर्जरणानि अकर्मार्थान्यपि व्याख्येयानि, तद्व्याख्यानं च प्रतीतमेव. भिन्नार्थता पुनरेषामेवम्:—कुठारादिना ळतादिविषयश्छेदः. तोमरादिना शरीरादिविषयो भेदः. अग्निना दार्बाधर्थादिविषयो दाहः. मरणं तु प्राणत्यागः. निर्जरा तु अतिपुराणीभवनमिति. 'विगयपक्त्यस्स'ति भिन्नार्थान्यपि सामान्यतो विनाशाऽभिधायकान्येतानीत्यर्थः. न च वक्तव्यं किमेतैश्वळनादिभिः इह निरूपितैः शक्तत्वरूपत्यादेषाम् अतत्वरूपत्यस्याऽसिद्धत्वात्, तदसिद्धिश्च निश्चयनयमतेन वस्तुस्वरूपस्य प्रज्ञापयितुमारम्धितात्, तथाहिः—व्यवहारनयश्वळितमेव चळितमिति मन्यते, निश्चयस्तु चळदिप चळितमिति.
अत्र च बहु वक्तव्यम्, तच विशेषावश्यकाद्, इहैवाभिधास्यमानजेमाळिचरिताचाऽवसेयमिति.

सामान्यव्याख्या.

८. केटलाक तो, स्त्रमां 'कर्म' पद कहें जं नथी माटे चलन वंगरे पदोनी सामान्यपणे व्याख्या करे छे, अर्थात् चलन वंगरे पदोनुं सामान्य रीते व्याख्या करे छे. किन्तु कर्मनी ज अपेक्षाए व्याख्या करता नथी, जेम के:—''(१) ['चलमाणे चलिए'] 'चालतुं ते चाल्तुं' एमां चलन एटले अस्थिरत्व पर्यायथी वस्तुनो उत्पाद (उत्पत्तिः)(२) ['वेहज्जमाणे वेहए'] 'कंपतुं ते कंप्युं' एमां व्येजमानं एटले कंपतुं. ते व्येजितं एटले कंप्युं. कंपतुं ए पण स्वस्त्यनी अपेक्षाए उत्पाद ज छे. (३) ['उदीरिज्जमाणे उदीरिए'] 'उदीरातुं उदीरायुं' ए पदमां उदीरचुं एटले स्थिर होय तेने पेरखुं, अने ते . प्रेरण पण चलन ज छे. (१) ['पहिज्जमाणे पहीणे'] 'प्रश्रष्ट थतुं –प्रश्रष्ट थवा मांड्युं –ते प्रश्रष्ट थयुं अर्थी पहीपमाणं –प्रश्रष्ट थतुं एटले परिपतन पामतुं (पहतुं) प्रहीणं –प्रश्रष्ट श्रयुं अर्थीत् परिपतित थ्युं –पड्युं. (एम अर्थ संबंध छे.) आ स्थले प्रहाण –श्रष्ट थतुं –ए पण चलन ज छे. ए

प्र•छायाः-उत्पद्यमानकालमुत्पन्नं विगतं विगच्छत्, द्रव्यं प्रज्ञापयंश्चिकालविषयं विशेषयति. इति. सम्मतितके तृतीयकाण्डे (भा०) गा–३७.

२. एतद् जमालिचरितमस्मिन्नेव भगवतीसूत्रे नवमे शते, त्रयश्चिश (३३) उद्देशके (१० ७९९-८४९ क० आ०) दृशम्, तथा श्रीविशेषावस्यक-सूत्रे गा॰ २३०७-२३३२, १-९३५-९४४ (य० प्रं०) दृश्यम्:-अनु०

१. 'एए' कंपलुं ए धातुनुं 'वि' उपसर्गपूर्वक रूप छे:-श्रीअमयदेव.

चलन बगेरे चार पदो गत्यर्थक होवाथी एकार्थक-समानार्थक-छे. ['उपण्णपक्खस्स'ति] चलनादि पर्यायथी आ चार पदो उत्पादलक्षण पक्षना कहेनारां छे. तथा छेद, भेद, दाह, मरण अने निर्जरा ए पांचेने पूर्वोक्त कर्म विषयशी अन्य विषयमां पण व्याख्यात करवा, तेओनी व्याख्या प्रतीत **ब** हे. ए पांचनुं भिन्नार्थपणुं आ प्रमाणे छे:-(१) कुठार (कुहाडा) वगेरेथी लतादिकनुं-वेलडी वगेरेनुं-कापनुं ते छेद, (२) माला वगेरेथी शरीरादिनुं कापतुं ते भेद, (३) अभि वगेरेथी काष्टादिनुं बाळतुं ते दाह, (४) प्राणत्याग ते मरण अने (५) अत्यन्त पुराणुं (जूनुं) धतुं ते विर्जरा. ['विजयपनखस्स'ति] आ दरेक पदी भिन्नार्थक छे तो पण सामान्य रीते विनाशने कहेनारां छे. आ सामान्य प्रकारे 'चालतुं ते चाल्युं' वगेरे अतत्त्वरूप होवाथी तेना निरूपण वहे शुं अर्थात् आ शास्त्रमां ए नातनुं निरूपण शामाटे कर्सुं ? कारण के ते अतत्त्वरूप छे, एवी शंका न करवी। समा०-अहीं निश्चयनयना मत प्रमाणे वस्तुखरूपने जणाववानो आरंभ करेलो होनाथी सामान्य रीतिए पण चलनादि पद्नुं निरूपण तास्विक छे तस्व छे. माटे, तेमां अतत्वरूपनी ज असिद्धि छे. (अर्थात् निश्चय नयना मत अनुसार 'चालतुं ते चाल्युं' ए अतत्व नथी पण तत्वरूप-सत्य-छे) जेमके, व्यवहारनय 'चाल्युं' तेने ज 'चाल्युं' माने छे, परंतु निश्चयनय तो 'चालता'ने पण 'चाल्युं' माने छे. आ स्थले घणुं वक्तव्य-कहेवातुं-छे, परंतु ते निश्चयनय. विशेषावश्यकथी, तथा आ सूत्रमां ज जैमालिनं चरित्र कहेवाशे त्यांथी जाणी लेवं.

अक्तनी ध्यास्ता शामाटे रै.

नैरयिक.

- ३. प्रo णेरेइयाणं भंते ! केवइयंकालं ठिई पनता ?.
- ३. उ०-गोयमा ! जहण्णेणं दस नाससहस्साइं. उक्रोसेणं तेत्रीसं सागरोवमाइं ठिईं पत्रता.
- ४. प्र०—नेरइया णं भंते ! केवइकालस्स आणमंति वा? पाणमंति वा ? उससंति वा ? णीससंति वा ?.
  - **४. उ०—**जहा ऊँसासपए.
  - ५. प्र०--नेरइया णं भंते ! आहारही ?.
- ५. उ० जहा पण्णवणाए पढमए आहारुदेसए, तहा भाणि-गाथा:---यव्वं.

विई उस्सासाऽऽहारे किं वाऽऽहारेंति, सव्वजो वा वि, कातिभागं सन्वाणि व कीस व मुज्जो परिणमांति ?.

६ प्र० — नेरइयाणं भंते ! पुव्वाहारिया पोग्गला परिणया ? आहारिया आहारिज्ञमाणा पोग्गला परिणया ? अणाहारिया आ-हारिजस्समांणा पोग्गला परिणया ? अणाहारिया अणाहारिजस्स-माणा पोग्गला परिणया?

- ३. प्रo—हे भगवन् İ नैरियकोनी स्थिति केटल काळनी कही छे अर्थात् तेओनुं आयुष्य केटलुं होय छे ?.
- ३. उ०—हे गौतम। जघन्यथी (थोडामां थोडी) दश हजार वर्षनी स्थिति कही छे, अने उत्क्रष्टताथी (वधारेमां वधारे) तेत्रीश सागरोपमनी स्थिति कही छे.
- ४. प्र० हे भगवन् ! नैरयिको केटला काळे श्वास ले छे ? अने केटले काळे थास मूके छे ! अर्थात् केटला काळे उच्छास ले छे अने नि:श्वास मूके छे !.
  - ४. उ० हे गौतम ! उच्छातपदमां कह्यं छे तेम जाणतुं.
- ५. प्र०-हे भगवन् ! नैरियको आहारार्थी (आहारना अभि-छाषी) छे 🐔
- ५. उ०—हे गौतम ! जेम पन्नवणा (प्रज्ञापना)ना आहार-पैदना पहेला उद्देशकमां कह्युं छे, तेम जाणी लेवुं. गाथाः—

नैरियकोनी स्थिति, उच्छ्वास तथा आहार विषयक कहेवुं, च्चं तेओ आहार करे ? सर्व आत्मप्रदेशे वारंवार आहार करे ? केटलामो भाग आहार करे? सर्व आहारक द्रव्योनो आहार करें ! अने आहारक द्रव्योने केवा रूपमां वारंवार परिणमावे !.

६. प्र०—हे भगवन्! नैरयिकोए पूर्वे आहरेला पुद्रलो परिणामने पाम्यां ? आहरेला तथा आहराता पुद्रलो परिणामने पाम्यां ? जे पुद्रलो अनाहारित--नहीं आहरेला--छे ते तथा आहराशे ते परिणामने पाम्यां ? के जे पुद्गलो नहीं आहरेला छे ते तथा नहीं आहराशे ते परिणामने पाम्यां ?.

^{9.} जमालिनुं सविस्तर चरित्र आ भगवतीसूत्रमां ज नवम शतकमां तेत्रीशमां उद्देशकमां छे लांथी जाणवुं (क० आ० पृ०७९९-८४९) तथा विशेषाव-इयकसूत्रमां पण तेनी अधिकार छे, जै आगळ (प्र-४१-४२) ना टिप्पणमां जणान्यो छे, ते पण जाणवी. (गाथा. २३०७-२३३२, प्र-९३५-९४४ य० प्रं०)

मूलच्छायाः—नैरियकाणां भगवन् । कियत्कालं स्थितिः प्रक्षप्ता १. गौतम । जघन्येन दश वर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि स्थितिः प्रक्रमाः नैरियका भगवन्! कियत्कालाद् आनित वा, प्राणन्ति वा, उच्छुसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा रे. यथोच्छ्वासपदेः नैरियका भगवन् ! साहारार्थिनः ?. यथा प्रज्ञापनायां प्रथम आहारोद्देशकः, तथा भणितव्यम्. गाथाः—स्थितिः, उच्छ्वासा-ऽऽहारः कि वाऽऽहरन्ति सर्वतो वाऽपि, कतिभागं सर्वणि वा किंखतया वा भूयः परिणमन्ति ? नैरियकाणां भगवन् ! पूर्वाहताः पुद्गलाः परिणताः. आहताः, आहियमाणाः पुद्गलाः परिणताः. अनाहताः, भाहरिष्यमाणाः पुत्रलाः परिणताः. अनाहताः, अनाहरिष्यमाणाः पुत्रलाः परिणताः शः-अनु o

२. एतच प्रज्ञापनायां सप्तमम्. (क॰ आ० प्र-३२०-३२४). ३. आहारपदमपि तत्रैव अष्टाविंशतितमम् . तत्र द्वाबुदेशकी, तयोः प्रथमः साक्षिरवेन अत्रोपन्यस्तः, स च तत्र (क॰ आ॰ प्ट-७२९--७३६) अस्ति:-अनु॰

१. आ 'उच्छ्वासपद' प्रज्ञापनासूत्रमां सातमुं छे अने ते (क॰ आ॰ पृ-३२०थी३२४ सुधी) छे. २. 'आहारपद' प्रज्ञापनासूत्रमां अहावीशमुं छे, तेना वे उद्देशक छे, तेमां प्रथम उद्देशक (क॰ आ॰ पृ-७२९ थी०३६सुधी)छेः-अनु॰

६. उ०— गोयमा! नेरइयाणं पुव्वाहारिया पोरगला परिणया. आहारिया आहारिज्ञमाणा पोरगला परिणया, परिणमंति य. अणा- हारिया आहारिज्ञस्समाणा पोरगला णो परिणया, परिणमिस्संति. अणाहारिज्ञस्समाणा पोरगला नो परिणया, णो परिणया, णो परिणमिस्संति.

७. प्र०—नेरइयाणं भंते ! पुव्वाहारिया पोग्गला चिया ? पुच्छा.

७. उ०--जहा परिणया, तहा चिया वि, एवं उवचिया वि, उदीरिया, वेइया, निज्जिनाः गाहाः—

परिणय, चिया, य उनिया, उदीरिया, वेइया, य निजिना; एक्नेकम्मि पदम्मि चउव्विहा पोग्गला होति.

८. प्र० - नैरईयाणं भंते ! कतिविहा पोग्गला भिजाति ?

े८. उ०--गोयमा ! कम्मदव्यवग्गणमहिकिच दुविहा पोग्गला भिज्ञंति. तं जहाः-अणू चेव, बायरा चेव.

९. प्र०-नेरईयाणं भंते! कातिविहा पोग्गला चिन्नति ?.

९. उ०—गोयमा ! आहारदव्यवनगणमहिकिच दुविहा पो-ग्गला चिजाति. तं जहाः—अणू चेव,बायरा चेव. एवं उवचिजाति.

१०. प्र०—णेरईया णं भंते ! कातिविहा पोग्गले उदीरेंति !

१०. उ०—गोयमा! कम्मदव्यवग्गणमहिकिच दुविहे पोग्गले उदीरेंति. तं जहाः—अणू चेव, बायरा चेव. सेसा वि एवं चेव भाणियव्या—चेदेंति, णिज्ञरेंति. उयिहेंसु, उयेहेंति, उयहेंस्संति. संकामेंसु, संकामेंति, संकामेंस्ति. णिहत्तिंसु, णिहत्तेंति, णिहत्ते-स्संति. णिकार्यिसु, णिकार्यिसु, णिकार्यित, णिकार्यस्ति. सव्वेसु वि कम्मद-व्यवग्गणमहिकिच. गाहाः—

भेदिय, चिया, उपचिआ, उदीरिआ, वेदिआ, य णिजिण्णा; उव्यद्टण-संकामण-णिहत्तण-णिकायणे तिविहकालो. ६. उ०—हे गौतम! नैरियकोए पूर्वे आहरेला पुद्रलो परि-णामने पाम्यां. आहरेला पुद्रलो परिणामने पाम्यां अने आहरातां पुद्रलो परिणामने पामे छे. नहीं आहरेला पुद्रलो परिणामने पाम्यां नथी अने जे पुद्रलो आहरारो ते परिणामने पामरो. तथा नहीं आहरेला पुद्रलो परिणामने पाम्यां नथी अने जे पुद्रलो नहीं आहरारो ते परिणामने पामरो नहीं.

७. प्र०—हे भगवन्! नैरियकोए पूर्वे आहरेला पुद्रलो चयने पाम्यां ? (एम प्रश्न करवो.)

७. उ०—हे गौतम ! जेवी रीते परिणामने पाम्यां, तेवी रीते चयने पण पाम्यां. ए प्रमाणे उपचयने पाम्यां. उदीरणाने पाम्यां. वेदनने पाम्यां तथा निर्जराने पाम्यां. गाथाः—

परिणत, चित, उपचित, उदीरित वेदित, अने निर्जीर्ण; ए एक एक पदमां चार प्रकारना पुद्गलो (प्रश्न अने उत्तर विषयक) थाय छे.

८. प्र०-हें भगवन् ! नैरियकोवडे केटला प्रकारना पुद्रलो भेदाय !

८. उ० — हे गौतम! कर्मद्रव्यवर्गणाने आश्रीने वे प्रकारना पुद्रलो भेदाय छे. ते आ प्रमाणे छे:-सूक्ष्म अने बादर.

९. प्र०—हे भगवन्! नैरियको केटला प्रकारना पुद्रलोनो चय
 करे छे?.

 उ०—हे गौतम! आहारद्रव्यवर्गणानी अपेक्षाए बे प्रका-रना पुद्रलोनो चय करे छे. ते आ प्रमाणे छे:—सूक्ष्म अने बादर. ए प्रमाणे उपचयमां पण जाणवुं.

१०. प्र०—हे भगवन् ! नैरियको केटला प्रकारना पुद्रलोनी उदीरणा करे छे ?

१०. उ०—हे गौतम! कर्मद्रव्यवर्गणानी अपेक्षाए ते बे प्रका-रना पुद्रलोनी उदीरणा करे छे. ते आ प्रमाणे छे:—सूक्ष्म अने बादर. शेष (बाकीना) पदो पण आ प्रमाणे कहेवा. वेदे छे, निर्जरे छे. अपवर्तन पाम्या, अपवर्तन पामे छे, अपवर्तन पामशे. संक्रमाव्या, संक्रमावे छे, संक्रमावशे. निधत्त थया, निधत्त थाय छे, निधत्त थशे. निकाचित थया, निकाचित थाय छे, निकाचित थशे. आ सर्व पदमां कर्मद्रव्यवर्गणानो अधिकार करीने (अणु तथा बादर पुद्रलो कहेवा.) गाथाः—

भेदाया, चय पाम्या, उपचय पाम्या, उदीराया, वेदाया अने निर्जराया. अपवर्तन, संक्रमण, निधत्तन अने निकाचल (पाछलना चार) पदीमां त्रण प्रकारनी काल कहेवी.

^{9.} मू॰छा:-गौतम! नैरियकाणां पूर्वाहृताः पुद्गलाः परिणताः. आहृताः, आहियमाणाः पुद्गलाः परिणताः, परिणमित च. अनाहृताः, आहृरिध्यमाणाः पुद्गला नो परिणताः, परिणसाः, परिणसाःनतः अनाहृताः, अनाहृतिः यमाणाः पुद्गला नो परिणताः, नो परिणताः, नेरियकाणां अगवन् । पूर्वाहृताः पुद्गलाश्चिताः १ पृद्गलाः पुद्गलाश्चिताः परिणताः, तथा विता अपि, एवमुपविता अपि, उदीरिताः, विद्वाः, निर्जाणाः. गाथाः—परिणताश्चिताश्चोपविता उदीरिताः विदिवाश्च निर्जाणाः, एकैकस्मिन् पदे चतुर्विधाः पुद्गला भवन्तः नैरियकाणां भगवन् । कतिविधाः पुद्गलाश्चियन्ते ? गौतम । कर्मद्रव्यवर्गणामधिकृत्य द्विवधाः पुद्गलाश्चियन्ते, तथ्याः—अणवश्चेव बादराश्चेव. नैरियकाणां भगवन् । कतिविधाः पुद्गलाश्चीयन्ते ?. गौतम । आह्रारद्रव्यवर्गणामधिकृत्य द्विवधाः पुद्गलाश्चीयन्ते, तथ्याः—अणवश्चेव, बादराश्चेव. एवमुपचीयन्ते. नैरियका भगवन् । कतिविधान् पुद्गलाश्चीरितः ?. गौतम । कर्मद्रव्यवर्गणामधिकृत्य द्विवधाः पुद्गलाश्चीरितः, तथ्याः—अणवश्चेव, बादराश्चेव. शेषा अप्येवं चैव भणितव्याः—वेदयन्ति. निर्जायन्ति, अपवर्तयन्ति, अपवर्तयन्ति, संकमयिष्यन्ति, संकमयिष्यन्ति, निधत्तानकार्षुः, निधत्तान् कुर्वन्ति, निधतान् करिष्यन्ति. निकाचितवन्तः, निकाचयन्ति, निकाचयन्ति, सर्वेष्वपि कर्मद्रव्यवर्गणामधिकृत्य. गाथाः—भेदिताः, विताः, उपविताः, उदीरिताः, वेदिताश्च निर्जाणाः; अपवर्तन-संकमण-निधान-निकाचने त्रिविधः कालः-अनु०—

११. प्र०—णेर्रेइया णं मंते ! जे पोग्गले तेया—कम्मत्ताए गेण्हांति, ते किं तीतकालसमए गेण्हांति ? पंडुप्पण्णकालसमये गे-ण्हांति ? अणागतकालसमये गेण्हांति ?.

११. उ०—गोअमा ! णो तीयकालसमये गेण्हेंति, पडुप्पण्ण-कालसमए गेण्हेंति, णो अणागयकालसमए गिण्हेंति.

१२. प्र०—णेरइया णं भंते । जे पोग्गले तेया—कम्मताए गहिए उदीरेंति, ते किं तीयकालसमयगहिए पोग्गले उदीरेंति ?
पडुप्पण्णकालसमयघेप्पमाणे पोग्गले उदीरेंति ? गहणसमयपुरक्खडे
पोग्गले उदीरेंति ?

१२. उ०—गोयमा! अतीतकालसमयगहिए पोग्गले उदी-रॅति, णो पहुप्पण्णकालसमयधेप्पमाणे पोग्गले उदीरेंति, णो गह-णसमयपुरक्लडे पोग्गले उदीरेंति. एवं वेदेंति, णिजरेंति.

१३. प्र०—णेरइया णं भंते ! जीवाओ कि चिलिअं कम्मं चंघंति ? अचलियं कम्मं चंघंति ?.

१३. उ०--गोयमां ! णो चलियं कम्मं बंधित, अचलिअं कम्मं बंधित.

१८. प्र०—णेरइया णं भंते ! जीवाओ किं चारितं कम्मं उदीरेंति ! अचरितं कम्मं उदीरेंति !.

१४. उ०—गोयमा! णो चालितं कम्मं उदीराति, अचलितं कम्मं उदीरेति. एवं वेदेंति, उयद्वेति, संकामेंति, निहत्तेंति, निका-येति. सब्वेसु अचालियं, नो चलियं.

१५. ४० — णेरइया णं भंते! जीवाओ किं चिछयं कम्मं णिजरिति? अचालियं कम्मं णिजरिति?.

१५. उ०—गोयमा! चलियं कम्मं णिर्जोति, णो अचलियं कम्मं णिर्जोति. गाहाः—

> बंधो-दय-वेदो-यष्ट-संक्रमे तह णिहत्तण-णिकाये, अचलिय कम्मं तु ए भवे. चलियं जीवाओ निज्जरए.

- ११. प्र०—हे भगवन्! नैरियको जे पुद्रत्येने तैजस कार्मण-पण प्रहण करे छे, तेने (पुद्रत्योने) शुं अतीत (गयेला) काळसमयमां प्रहण करे छे ! प्रत्युत्पन्न (वर्तमान) काळसमयमां प्रहण करे छे ! के भविष्य काळसमयमां प्रहण करे छे !
- ११. उ० हे गौतम! अतीत काळसमयमां ग्रहण करता नथी, (पण) प्रत्युत्पन्न काळसमयमां ग्रहण करे छे. (अने) भविष्य काळसमयमां ग्रहण करता नथी.
- १२. प्र०—हे भगवन्! नैरियको तैजस—कार्मणपणावडे प्रहण करेला जे पुद्रलोनी उदीरणा करे ते शुं अतीतकाळसमयमां प्रहण करायेला पुद्रलोनी उदीरणा करे छे? के वर्तमानकाळसमयमां प्रहण करातां पुद्रलोनी उदीरणा करे छे? अथवा जेओनो उदय काळ आगळ आववानो छे एवा (भविष्यकालविषयक) पुद्रलोनी उदीरणा करे छे?
- १२. उ०—हे गौतम! अतीत काळसमयमां प्रहण करायेळा पुद्रलोनी उदीरणा करे छे. (परंतु) वर्तमानकाळसमयमां प्रहण करातां पुद्रलोनी उदीरणा करता नथी, तथा जेओनो प्रहण समय आगामी छे एवा पुद्रलोनी पण उदीरणा करता नथी. ए प्रमाणे—वेदे छे, निर्जरे छे.
- १३. प्र०─हे भगवन् ! शुं नैरियको जीवप्रदेशथी चिलत कर्मने बांधे छे ! अथवा अचिलत कर्मने बांधे छे !.
- १३. उ०—हे गौतम! (तेओ) चलित कर्मने बांधता नथी, पण अचलित कर्मने बांधे छे.
- १४. प्र०─हे भगवन् ! नैरियको शुं जीवप्रदेशथी चलित कर्मने उदीरे छे ! अथवा अचलित कर्मने उदीरे छे !.
- १४. उ०—हे गौतम! चिलत कर्मने उदीरता नथी पण, अचिलत कर्मने उदीरे छे. एप्रमाणे वेदन करे छे, अपवर्तन करे छे, संक्रमण करे छे, निधत्त करे छे अने निकाचित करे छे. ए सर्व पदोमां अचिलतं (कर्म) ने योजवुं, पण चिलत (कर्म) ने योजवुं नहीं.

१५. प्र०—हे भगवन् ! छुं नैरियको जीवप्रदेशथी चलित . कर्मने निर्जरे छे ! के अचलित कर्मने निर्जरे छे !.

१५. उ० — हे गौतम ! चिलत कंर्मनी निर्जरा करे छे, पण अचलित कर्मनी निर्जरा करता नथी. गाथा:—

बन्ध, उदय, वेदन, अपवर्तन, संक्रमण, निधत्तन अने निकाचनने विषे अचलित कर्म होय अने निर्जराने विषे तो जीवथी चालेलुं (कर्म) होय.

^{9.} मू॰छाः नैरियका भगवन्! यान् पुद्गलान् तैजस-कामंगतया गृह्णन्त, तान् िकमतीतकालसमये गृह्णन्त ? प्रत्युत्पत्रकालसमये गृह्णन्त ? अनायत कालसमये गृह्णन्त ? गौतम ! नाऽतीतकालसमये गृह्णन्त, प्रत्युत्पत्रकालसमये गृह्णन्त, तार्मागतकालसमये गृह्णन्त, तेपिका भगवन् ! यान् पुद्गलान् तैजस-कामंगतया गृहीतान् उदीरयन्ति, तान् किमतीतकालसमयगृहीतान् पुद्गलान् उदीरयन्ति ? प्रत्युत्पत्रकालसमयगृह्णमाणान् पुद्गलान् उदीरयन्ति ? प्रहणसमयपुरस्कृतान् पुद्गलान् उदीरयन्ति ? गौतम ! अतीतकालसमयगृहीतान् पुद्गलान् उदीरयन्ति, नो प्रत्युत्पत्रकालसमयगृह्णमाणान् पुद्गलान् उदीरयन्ति, नो प्रहणसमयपुरस्कृतान् पुद्गलान् उदीरयन्ति. एवं वेदयन्ति, निर्शयन्ति नैरियका भगवन् ! जीवात् कि चित्रतं कर्म वप्नन्ति ? अचित्रतं कर्म वप्नन्ति ? गौतम ! नो चित्रतं कर्म वप्नन्ति, अचित्रतं कर्म वप्नन्ति । गौतम ! नो चित्रतं कर्म वप्नन्ति, अचित्रतं कर्म उदीरयन्ति एवं वेदयन्ति, अपलतं कर्म उदीरयन्ति एवं वेदयन्ति, अपलतं कर्म उदीरयन्ति । गौतम ! नो चित्रतं कर्म उदीरयन्ति, अचित्रतं कर्म उदीरयन्ति । गौतम ! नो चित्रतं कर्म वित्रयन्ति, अचित्रतं कर्म विश्वतं कर्म विश्वतं कर्म विश्वतं कर्म विश्वतः निर्मत्ति । गौतम विश्वतं कर्म विश्वतः निर्मतः । विश्वतः ।

९. इहारो प्रश्नोत्तरस्त्रहृये मोक्षतत्तं चिन्तितम्, मोक्षः पुनर्जीवस्य, जीवाश्च नारकादयश्चतुर्विशतिविधाः. यदाहः—''१ नेर्रंइया. १० असु-रार्इ. ५ पुढवाई. ३ बेइंदियादओ चेव, २ पांचिंदिय—तिरिय—नरा. १ विंतर. १ जोइसिअ. १ वेमाणि.'' तत्र नारकांसावत् स्थित्यादिभिश्चिन्तयन्नाहः— 'नेरइयाणं' इत्यादि. निर्गतम्—अयम्—इष्टफलं कर्म येम्यस्ते निरयाः, तेषु भवा नैरियका नारकाः, तेषां नैरियकाणाम्, 'भंते' ति हे भदन्त ।, 'केवइयंकालं' ति कियाश्चासौ कालश्च इति कियत्कालः, तं कियत्कालं यावत् 'ठिइ' ति आयुष्कर्मवशाद् नरकेऽवस्थानम्, 'पत्रत्त' ति प्रश्नर्ता प्ररूपिता भगवद्धिः, अन्यतीर्थकरैश्चेति प्रश्नः. 'गोयमा' इत्यादि निर्वचनं व्यक्तमेव. नवरम्—'दस वाससहस्साइं' ति प्रथमपृथिवीप्रथमप्रस्तटाऽपेक्षया, 'तेतीसं सागरोवमाइं' ति सन्तमपृथिव्यपेक्षयेति, मध्यमा तु जधन्याऽपेक्षया समयाद्यधिका सामर्थ्यम्येति. अनन्तरं नारकाणां स्थितिकत्ता, ते च 'उच्छ्वासादिमंतः' इत्यच्छ्यसादिनिरूपणायाहः—'नेरइया णं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्—'केवइकालस्स' ति प्राक्टतशैल्या कियत्कालात् कियता कालेनेत्यर्थः. 'आणमंति' ति आनन्ति, 'अन प्राणने' इति धातुपाठाद् , मकारस्याऽप्रामिकत्वात्. 'पाणमंति' ति प्राणन्ति, वाशब्दौ समुचयार्थौः एतदेव पदद्वयं क्रमेणार्थतः स्पष्टयन्नाहः—'ऊससंति वा, णीससंति वा' इति. यदेवोक्तमानन्ति तदेवोक्तमुच्छ्वसन्तीति. तथा यदेवोक्तं प्राणन्ति तदेवोक्तं निःश्वसन्तीति. अथवा आनमन्ति, प्राणमन्तीति; 'णम प्रहृत्वे' इत्येतस्यानेकार्यत्वेन श्वसनार्थत्वात्.

चोबीश प्रकारे. जीव.

नैरविकस्थिति.

नैरियक— श्रासोच्छ्वास.

अन्य.

९. अहीं प्रथम बन्ने प्रश्लोचरसूत्रमां मोक्षतत्व विचार्युं. ते मोक्ष जीवोने होय छे अने जीवोना नैरियक बगेरे चोवीश भेद छे. कहां छे के:-एक नैरियक, दस अंसुरकुमारादि, पांच पृथिवीकायादि, त्रण द्वीन्द्रियादि, एक पंचिन्द्रियतियेंच, एक मनुष्य, एक व्यंतर, एक ज्योतिषिक अने एक वैमानिक. ए बधा मळीने जीवना चोवीश भेद थाय छे. आ प्रमाण चोवीश प्रकारना जीवोमांथी प्रथम नारकोनी स्थिति (उमर) बगेरेनो विचार करतां शासकार कहे छे के:-['नेरइयाण' इत्यादि] निर्=िनर्गत, अय=इप्फल्ल्स्प कर्म, अर्थात् जेओनी पासेथी इप्फल्ल्स्प कर्म चाल्युं गयुं छे-जेओ इप्फल्ल्स्प कर्म विनाना छे तेओ निरय, निरयने विषे थएला तेओ नैरियक-नारक-कहेवाय. ['मंते'िन] हे मगवन्! आपे अने बीजा तीर्थकरीए नैरियिकोनी ['केवइयंकालं'ित] कियत्काल-केटला काळ-सुधी ['ठिइ'ित] स्थिति ['पण्पत्त'ित'] प्रस्पी छे एटले के आयुःकर्मना वशे जीवो केटला काळ सुधी नरकावासमां रहे छे? आ प्रमाणेनो गौतमस्वामिनो प्रश्न छे. ['गोयमा' इत्यादि] हे गौतम! वगेरे उत्तर सूत्र स्पष्ट छे, अर्थात् उत्तरमां मगवंत महावीर कहे छे के, हे गौतम! जघन्यथी ['दस वाससहस्साइं'ित] दस हजार वर्षनी छे अने उत्कर्षथी ['तेत्तीसं सागरोवमाइं'ित] तेत्रीश सागरोपमनी छे. विशेषता ए छे के, प्रथम पृथ्वीना-पहेली नारिकना-प्रथम प्रसाट-पाथडा-नी अपेक्षाए आ दस हजार वर्षनी स्थिति जाणवी अने सातमी पृथ्वी (सातमी नारकी) नी अपेक्षाए आ तेत्रीश सागरोपमनी स्थिति जाणवी. तथा मध्यम स्थिति जघन्य स्थिति करतां समयादि वहे अधिक होय छे. आ प्रमाणे अनंतर (पूर्वना) सूत्रमां नारकोनी स्थिति कही, अने तेओ (नारिकओ) उच्छ्वासादिवाळा होय छे माटे हवे उच्छ्वासादिन्त निरूपण करतां कहे छे:-['नेरइयाणं'इत्यादि] एनो अर्थ स्थ छे. विशेषता ए के ['केवइकालेस्स'ित] केटला काळा ['आर्णमिति'ित] आनन्ति=धास ले छे, तथा ['पाणमिति'ित] प्राणन्त=क्थास मूके छे? आ वन्ने पदोन अर्थ सपष्ट करतां कहे छे, ['कससंति वा, णीससंति वा' इति] उच्छ्वसन्ति वा, निःश्रसन्ति नो अर्थ करवी.

१०. अन्ये त्वाहु:—'आनित वा, प्राणित वा' इत्यनेनाध्यात्मिक्रया परिगृह्यते. 'उच्छूसित वा, निःश्वसित वा' इत्यनेन च बाह्येति. 'जहा उसासपए'ित एतस्य प्रश्नस्य निर्वचनं यथा उच्छूासपदे—प्रज्ञापनायाः सप्तमपदे, तथा वाच्यम्. तच्चेदमः—''गोयमा! सययं संतयामेव आणमांति वा, पाणमांति वा, उससांति वा, नीससंति वा'' इति. तत्र सततम्—अनवरतम्, अतिदुःखिता हि ते, अतिदुःखव्याप्तस्य च निरन्तरमे-वोच्छ्वासिनःश्वासौ दश्यते, सततत्वं च प्रायोग्रत्याऽपि स्यादित्यत आहः—''संतयामेव''ित सततमेव—नैकसमयेऽपि तद्विरहोऽस्तीति भावः. दीर्घत्वं चेह प्राकृतत्वाद्. 'आनमन्ति' इत्यादेः पुनरुचारणं शिष्यवचने आदरोपदर्शनार्थम्, गुरुभिराद्वियमाणवचना हि शिष्याः संतोपवन्तो भवन्ति, तथा च पौनःपुन्येन प्रश्नश्रवणार्थनिर्णयादिषु घटन्ते, छोके चादेयवचना भवन्ति, तथा च मन्योपकारस्तीर्थाभिवृद्धिश्चेति.

१०. केटलाक तो कहे छे के:-'' 'आनन्ति' अने 'प्राणन्ति' ए बेपदबड़े अध्यात्मिकया (आम्यंतर श्वास)नो परिग्रह थाय छे अने 'उच्छवसन्ति' तथा 'निःश्वसन्ति' ए बे पदबड़े बाह्यकिया (बाह्य श्वास)नो परिग्रह थाय छे'' (आ प्रमाणेना प्रश्ननो उत्तर आपतां भगवंत कहे छे:-) ['जहा कसास-पए'ति] जेम उच्छ्यासपदमां कहुं छे तेम अर्थात् आ प्रश्ननो उत्तर 'प्रज्ञापना' (पन्नवणा) ना सातमा उच्छ्यास नामना पदमां कह्यो छे ते प्रमाणे

प्रशापनाः पए'ति] जैम उच्छ्यासपदमां कह्युं छे तेम अथोत् आ प्रश्ननो उत्तर 'प्रशापना' (प

Jain Education International

९. प्र॰ छायाः -- नैरियकाः. असुरादयः. पृथिव्यादयो. द्वीन्द्रियादयश्चैव. पश्चेन्द्रियतिर्यग्-नराः. व्यन्तराः ज्योतिषिकाः. वैमानिकाः-अनु॰

^{9.} असुरकुमार, नागकुमार, विद्युतकुमार, सुवर्णकुमार, अधिकुमार, नायुकुमार, स्तिनतकुमार, उद्धिकुमार, द्वीपकुमार अने दिक्कुमार. २. पृथिवी-काय, जरुकाय, अधिकाय, नायुकाय अने वनस्पतिकाय. ३. वे इंद्रिय—चामडी अने जीम—वाळा करमिया, जळो, छीप अने शंख वगेरे. त्रण इंद्रिय— चामडी, जीभ अने नासिका-वाळा कीडी, कुंधुआ वगेरे. तथा चार इंद्रिय—चामडी, जीभ, नासिका अने नेत्र—वाळा भमरो, माखी, वीछी वगेरे. ४. पांच इंद्रिय—चामडी, जीभ, नाक, आंख अने कान—वाळा तथा अस्पष्ट बोठनारा माछळी, सर्प, पोपट वगेरे:—अनु०

भ. प्राकृत शैलीधी आ प्रमाणे प्रयोग थयो छे. संस्कृतमां 'कियत्कालात्' अथवा 'कियत्कालेन' आ प्रमाणे प्रयोग थाय. ६. 'अन श्वास लेवो' ए धातुनुं वर्तमान काळमां रूप छे. 'आणमंति वा' तथा 'पाणमंति वा' ए बन्ने स्थले मकार आगमिक छे अने 'वा' शब्द समुचयार्थक छे. अथवा 'णम् नमबुं' आ धातु परथी धातुओ अनेकार्थ होवाथी ए धातुनो श्वसन अर्थ करी हपो सिद्ध करवां:-धीअभयदेव.

^{9.} प्र॰छायाः-गौतम । सततं संततमेव आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, उच्छ्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा:-अनु॰

अहीं कहेंगों अने ते 'पन्नवणा'मां आ प्रमाणे छे:-''हे गौतम! सर्तत सततमेव श्वास हो छे अने श्वास मूके छे एटले के उच्छवसे छे अने निःश्वसे हो." सतत--निरन्तर--तेओने (नारकीओने) उच्छ्यास अने निःश्वास होय. कारण के तेओ अत्यंत दुःखित छे अने अत्यंत दुःखितने निरन्तर उच्छ्यास, निःश्वास देखाय छे. सततपणुं-निरन्तरपणुं-प्रायोष्ट्रतिथी (कदाचित् पणे) पण होय माटे कहे छे:-सन्ततमेव-एक समय पण तेओने श्वासोच्छ्यासनो विरह नधी एवो भावार्थ छे. शिष्यना वचनमां आदर बताववाने अहीं 'आणमन्ति' बगेरेनुं पुनः उचारण कर्युं छे. कारण के जे शिष्योनां वचनोनो गुरुओ आदर करे छे ते शिष्यो संतुष्ट थाय छे अने तेथी ज तेओ पुनः पुनः प्रश्नश्रवण अने अर्थनिर्णय वगेरे कार्यमां जोडाय छे. एथी ज तेओ लोकोने विषे ग्राह्मवचन थाय छे. तेम ज पुनः पुनः उचारणथी मच्योनो उपकार अने तीर्थनी वृद्धि थाय छे.

११. अथ तेषामेत्र आहारं प्रश्नयत्राहः—'नेरइयाणं' इत्यादि व्यक्तम् . नवरम्—'आहारिट्ट'ित आहारम्—अर्थयन्ते प्रार्थयन्ते इत्येवंशीलाः, अर्थो वा प्रयोजनभेषामस्तीत्यर्थिनः, आहारेण भोजनेनार्थिनः, आहारस्य भोजनस्य वाऽर्थिनः आहारार्थिनः. 'जहा पण्णवणाए' त्ति 'आहारिह' इस्रेतत् पदप्रभृति यथा प्रज्ञापनायाश्चतुर्थोपाङ्गस्य, 'पढमए' ति आहो, 'आहारुदेसए'ति आहारपदस्याष्टाविंशतितमस्योदेशकः, पदशन्दलो-पांदाहारोद्देशकस्तत्र भणितम् 'तहा भाणियव्यं' ति तेन प्रकारेण वाच्यमिति. तत्र च नारकाऽऽहारवक्तव्यतायां बहूनि द्वाराणि भवन्ति, तत्-संग्रहार्थं पूर्वोक्तस्थित्यु-च्छ्रासळक्षणद्वारद्वयदर्शनपूर्विकां गाथामाहः-'ठिईं, गाहा'. व्याख्याः-स्थितिर्नारकाणां वाच्या, उच्छ्रासश्च. तौ च उक्तौ एवं तथा 'आहारे'ति आहारविषयो विधिर्वाच्यः, स चैवमः-"णेरईया णं मंते! आहारही? हंता, आहारही. णेरइयाणं मंते! केवइकालस्स आहारहे समुप्पज्जइ''?. आहारार्थः-आहारप्रयोजनम्-आहारार्थित्वमित्यर्थः. ''गोर्येमा ! णेरइयाणं दुविहे आहारे पत्रत्ते'' अभ्यवहारिक्रयेत्यर्थः. ''तं जहा:-आभोगानिव्यत्तिए य, अणामोगानिव्यत्तिए य.'' तत्र आभोगोऽभिसन्धिः, तेन निर्वर्तितः-कृतः, आभोगनिर्वर्तितः-'आहारयामि' इतीच्छापूर्वेक इत्यर्थः. अनामोगनिर्विर्तितस्तु 'आहारयामि' इति विशिष्टेच्छामन्तरेणापि प्रावृट्काले प्रचुरतरप्रस्रवणाविभव्यङ्ग्यशीतपुद्रलाचाहारवत्. "तर्थें णं जे से अणाभोगनिव्वतिए से णं अणुसमयमनिरहिए आहारहे समुप्पज्जइ" 'अणुसमयं'ति प्रतिक्षणं संतताऽतितीब्रक्षद्वेदनीयक-र्मोदयत ओजआहारादिना प्रकारेणेति. 'अविरहिए' ति चुकस्खलितन्यायाद् अपि न विरहितः, अथवा प्रदीर्वकालोपभोग्याऽऽहारस्य सकृद् ग्रहणेऽपि भोगोऽनुसमयं स्याद् , अतो ग्रहणस्यापि सातत्यप्रतिपादनाथम् , 'अविरहितम्' इत्याह.

११. हवे ते नैरियकोना ज आहार संबंधी प्रश्न करता कहे छे:-['नेरइयाणं' इत्यादि] नैरियको आहारना अर्थी छे? ए सूत्र सप्ट छे. विशेषता छे ते नतावे निरियकशाहार. छे:-['आहारहि' त्ति] आहारनी प्रार्थना करवाना स्वभाववाळा, अथवा 'अर्थ' वाळा एटले 'प्रयोजन'वाळा होय ते अर्थी कहेवाय, आहार एटले भोजन, ते वडे वा तेना जेओ अर्थी होय तेओ आहारार्थी कहेवाय. (भगवंत उत्तर आपे छे के:-) ['जहा पण्णवणाए'ति] 'प्रजापना' नामना चोथा उपांगना ['पढमए आहीरुदेसए' ति] अडाविशमा आहारपदना पहेला उद्देशकमां जे प्रकारे ['आहारडी'] ए पदथी आरंभी कह्युं छे ['तहा माणियव्यं'] ते प्रकारे अहीं कहेवुं. त्यां 'प्रज्ञापना' स्त्रमां नारकोना आहारनी वक्तव्यतामां घणां द्वारो कह्यां छे. तेओना संप्रहने माटे पूर्वे कहेवाइ गयेल स्थिति तथा उच्छ्वांसरूप बन्ने द्वारने बताववा पूर्वक आ गाथा कहे छे:-['ठिई' गाहा] नारकोनी स्थिति अने उच्छ्वास कहेवा जोइए अने तेओ (स्थिति तथा उच्छ्वास) बन्ने उपर कहेवाइ गया ['आहारे'ति] आहारिवषयक विधि कहेवो जोइए ते आ प्रमाणे छे:-''हे भगवन्! नैरियको आहारार्थी छे? हे गौतम! हा, आहारार्थी छे. हे भगवन्! नैरियकोने केटले काळे आहारार्थ-आहारप्रयोजन अर्थात् आहारनी अभिलाषा उत्पन्न थाय? गौतम! नैरियकोने बे प्रकारनो आहार प्ररूप्यो छे-आभोगनिर्वर्तित अने अनाभोगनिर्वर्तितः'' आभोग=अभिप्राय, निर्वर्तित=करायेल, अभिप्रायपूर्वक करायेल आहार दिविष आहार-अर्थात् 'आहार करं छुं' ए प्रमाणे इच्छापूर्वक जे आहार ते आभोगनिर्वर्तित आहार. अने 'आहार करं छुं' ए प्रमाणेनी इच्छाविशेषरिहत जे आहार ते अनाभोगनिर्वर्तित आहार समजवो वर्षाकाळमां अत्यन्त प्रसवण-मूत्र-वंगरे थाय छे तेथी एम अभिन्यक्त थाय छे के, शरीरमां शीत पुद्धलो अधिक गयां होवा जोइए, अर्थात् जेम ते शीत पुद्रलोनो आहार अभिप्राय विना-अनाभोगनिर्वर्तित-छे तेम ज नैरियकोने पण अनाभोगनिर्वर्तित आहार होय छे. ''आ बन्ने आहारमां जे अनामोगनिर्वर्तित आहारार्ध-आहरनी इच्छा-छे ते अनुसमये अविरहित उत्पन्न थाय छे.'' ['अणुसमयं' ति] अनुसमय एटले निरन्तर अर्थात् अत्यन्त तीव्र क्षुधारूप वेदनीयकर्मना उदयथी ओजाहारादि प्रकारवडे प्रतिसमय ['अविरहिए' ति] अविरहित आहा-रार्थ उत्पन्न थाय छे. अविरहित एटले "चूँकेलो स्खलायमान थाय" ए न्यायथी पण विरहरहित, अथवा घणा दीर्घकाले उपभोज्य आहारने एक जवस्वत अहण करवाथी पण अनुसमय भोग थाय छे, माटे अहीं प्रहणनुं पण सातत्य-वारंवार ग्रहण करतुं-ए अर्थ प्रतिपादित करवाने 'अविरहित' कहुं छे.

आभोगजन्य. अनाभोगजन्य.

अनाभोगजन्य-आहारनं नैरतय.

१. मूळमां 'संतया' छे, 'संतय' शब्द मूकवाने बदले 'संतया' प्राकृत शैलीना धोरणे दीर्घात शब्द मूक्यो छः-श्रीअभयदेव.

९. प्र॰ छायाः - नैरियका भगवन् ! आहारार्थिनः ? इन्त आहारार्थिनः. नैरियकाणां भगवन् ! कियत्कालेन आहारार्थः समुत्पवते ?. २. गौतम ! नैरयिकाणां द्विविध आहारः प्रशप्तः. ३. तद्यथाः-आभोगनिर्वर्तितथ, अनाभोगनिर्वर्तितथ. ४. तत्र योऽसावनाभोगनिर्वर्तितः, सोऽतुसमयमविरिहत जाहारार्यः समुत्पदातेः-अनु०

 ^{&#}x27;आहारपदउद्देशक' एम न मूकतां 'पद' शब्दनो लोप करी 'आहारउद्देशक' एम कह्युं छे:-श्रीअभयदेव.

र. जेवी रीते चूकेलो-स्खलायमान थतो-प्राणी पोतानी कोइ पण चालती क्रियामां व्याघात करे छे तो पण, लोकमां तेनी किया 'अनुसमय चालती' कहैवाय छे. तेम अहीं पण आहारनी अभिलापानो यत्किंचित् विरह् होय तो पण ते विरह् अतीव अल्प होवाथी तेनी अवगणना करता लोको 'अनुस-मय आहारनी अभिलाया चालती छे' आ प्रमाणे कहे, माटे अहीं एकलो 'अनुसमय' शब्द नहीं राखता वचमां थोडो पण समय आहारियरहना अभावनो सूचक 'अविरहित' शब्द मूक्यो छः-श्रीअभयदेव.

१२. "तस्ये णं जे से आमोगनिव्यत्तिए, से णं असंक्षेज्ञ-समइए अंतोमुहुत्तिए आहारहे समुण्जाइ." असंख्यातसामियकः पत्योपमादिपरिमाणोऽपि स्यादत आहः—'अंतोमुहुत्तिए' ति इदमुक्तं भवति—'आहारयामि' इत्यभिळाष एतेषां गृहीताहार-द्रव्यपरिणामतीव्रतरदुःखजननपुरस्सरमन्तमुंदूर्तोद् निर्वर्तते इति. 'किं वा आहारोति' ति किंस्वरूपं वा वस्तु नारका आहारयन्ति ! इति वाच्यम्. वा—शब्दस्समुचये, तत्रेदं प्रश्ननिवंचनसूत्रमः—''णेरईया णं भंते ! किमाहारमाहारेति ? गोयमा ! दव्यओ अणंतपएतियाइं" अनन्तप्रदेशवन्ति पुद्रळ्ट्याणि इत्यर्थः, तदन्येषामयोग्यत्वात्. ''लेंतेओ असंक्षेज्रपएसावगादाइं'' न्यूनतर-प्रदेशावगादानि हि न प्रहणप्रायोग्यानि, अनन्तप्रदेशावगादानि तु न भवन्त्येव, सकळ्ळोकस्थाप्यसंख्येपप्रदेशपरिमाणलात्. ''केंत्रओ अण्णतरिहइयाइं'' ज्यन्य—मध्यमो—रक्ष्रप्रितिकानीव्यर्थः. स्थितिश्च आहारयोग्यस्कन्थपरिणामेनावस्थानिति. ''गोवओ वण्णमंताइं, गंघमंताइं, रसमंताइं, कासमंताइं आहारेंति, जाइं मावओ वन्नमंताइं आहारेंति, ताइं किं एगवन्नाइं आहारेंति ? जाव किं पंचवनाइं आहारिंति ? गोयमा ! गणमग्गणं पदुच एगवन्नाइं पि आहारिंति, जाव पंचवनाइं पि आहारिंति. विहाणमग्गणं पदुच काळवनाइं पि आहारिंति, जाव पंचवनाइं पि आहारिति स्थानं सामान्यम्, पथा—एकवर्णम्, द्विवर्णमिसादि. 'विहाणमग्गणं पदुच' ति विधानं विशेषः—काळादिरिति. ''जाँइं वन्नओ काळवनाइं आहारिति , ताइं किं एगगुणकाळाइं आहारिति ? जाव दसगुणकाळाइं आहारिति ? संखेजगुणकाळाइं श असंखेजगुणकाळाइं श अनंतगुणकाळाइं आहारेंति ? गोयमा ! एकगुणकाळाइं पि आहारिति , जाव अनंतगुणकाळाइं आहारेंति ? गोयमा ! एकगुणकाळाइं पि आहारेति , जाव अनंतगुणकाळाइं आहारेंति ? गोयमा ! एकगुणकाळाइं पि आहारेंति , जाव अनंतगुणकाळाइं अत्रारेंति ? गोयमा ! एकगुणकाळाइं पि आहारेंति , जाव अनंतगुणकाळाइं अत्रारेंति ? गोयमा ! एकगुणकाळाइं पि आहारेंति . एवं जाव सुक्किळाइं एवं गोथओ वि . रसओ वि .''

वाभोगजन्यनो काळ नैरियको शुंखाय रै

नैरियकोनी खाच वस्तुनुं सरूप.

स्थानमार्गणाः विधानमार्गणाः

१२. ''तेमां (आभोगनिर्विर्तित अने अनाभोगनिर्विर्तित ए ने प्रकारमां) जे आभोगनिर्वर्तित आहार छे तेनो अभिलाप असंख्येयसमयवाळा काळमां उत्पन्न थाय छे." असंख्यातसमयवाळो काळ तो पल्योपमादि परिमाणवाळो पण होय, माटे कहे छे के; ['अंतोमुहुत्तिए' ति] असंख्यातसमयवाळा अंन्तर्मुहूर्तवाळो. अहीं आ प्रमाणे तात्पर्य छे केः नारकोने पूर्वे ग्रहण करेला आहारद्रव्यना परिणामवडे अत्यन्त तीव दुःख उत्पन्न थवापूर्वक अन्तर्ग्रहूर्तमां 'आहार करुं' ए प्रमाणे अभिलाषा थाय छे. तथा ['किं वी आहारेंति' ति] नैरियको केवा स्वरूपवाळी वस्तुनो आहार करे? ए प्रमाणे कहेवुं. तेने विषे आ प्रमाणे प्रश्लोत्तरसूत्र छे:-"हे भगवन्! नैरियको आहारने योग्य क्या पदार्थनो आहार करे छे हे गौतम! नैरियको द्रव्यथी अनन्तप्रदेशवाळा पुद्गलोनो आहार करे छे. कारण के अनन्तप्रदेशथी न्यूनप्रदेशवाळा पुद्रलो आहारने अयोग्य छे. क्षेत्रशी असंख्येयप्रदेशो साथे अवगाद थयेला पुद्रलोनो आहार करे छे." कारण के (असंख्येय प्रदेशो करतां) न्यून प्रदेशोनी साथे अवगाढ थयेला पुद्रलो प्रहणने योग्य नथी. (अहीं कदाच कोइ एम आशंके के, जेम अनन्तप्रदेशवाळां पुद्रलो कक्षां तेम अनन्तप्रदेशावगाढ केम न कहां ? तो कहे छे के:-) समस्तलोक पण असंख्येयप्रदेश परिमाणवाळो होवाथी कोइ पण पुद्रलो अनन्तप्रदेशावगाढ होतां ज नथी. ''काळथी जघन्य, मध्यम तथा उत्कृष्ट स्थितिमांथी कोइ पण स्थितिवाळा पुद्रलोनो आहार करे छे.'' स्थिति एटले पुद्रलोनुं आहार योग्य स्कंघना परिणामरूपे अवस्थान-अमुक काल सुधी रहेवुं. "भावधी वर्णवाळा, गंधवाळा, रसवाळा तथा स्परीवाळा पुद्रलोनो आहार करे छे. हे भगवन्! वर्णवाळा जे पुद्रलोनो आहार करे छे ते छं एक ज वर्णवाळा पुद्रलो (नो आहार करे) छे, के यावत् पंचवर्णवाळा पुद्रलो (नो आहार करे) छे? हे गौतम ! स्थान (सामान्य) मार्गणाने अवलंबीने एकवर्णवाळा पुद्रलोनो पण आहार करे छे, यावत् पांचवर्णवाळा पुद्रलोनो पण आहार करे छे. विधान (विशेष) मार्गणाने अवलंबीने कृष्णवर्णवाळा, यावत् शुक्लवर्णवाळा पुद्गलोनो पण आहार करे छे.'' ['ठाणमग्गणं पहुच' ति] जेने विषे (विशेषो) स्थित रहे ते स्थान-सामान्य-कहेवाय, जेवी रीते-एक वर्णवाळा पुद्रलो, वे वर्णवाळा पुद्रलो वगेरे. ['विहाणमग्गणं पहुच' ति] विधान एटले विशेष, जेवी रीते-काळो बगेरे. "वर्णथी काळावर्णवाळा जे पुद्रलोनो आहार करे छे ते शुं एकगुण काळा, यावत् दशगुण काळा, संख्येयगुण काळा, असंख्यगुण काळा के अनन्तागुण काळा पुद्रलो (नो आहार करे) छे ?. गौतम! एकगुण काळानो पण आहार करे छे, यावत् अनन्तगुण काळा पुद्रलोनो पण आहार करे छे. ए ज प्रमाणे आहारार्थ महण करेला यावत् शुक्ल पुद्रलो पण समजी लेवा. आ प्रमाणे गंधथी तथा रसथी पण'' (अर्थात् जेम एकराण गंधवाळा, यावत् अनन्तगुण गंधवाळा पुद्गलोनो आहार करे छे. तेम एकगुण रसवाळा यावत् अनन्तगुण रसवाळा पुद्गलोनो आहार करे छे.)

१३. ''जौइं भावओ फासमंताइं ताइं टाणमग्गणं पडुच णो एगफासाइं आहारेंति, णो दुफासाइं आहारेंति, नो तिफासाइं आहारेंति.'' एकस्पर्शानामसंभवाद्, अन्येषां चाल्पप्रदेशिकता—सूक्ष्मपरिणामाभ्यां प्रहणाऽयोग्यत्वात् ''चउफासौइं पि आहारेंति जाव अहफासाइं पि आहारेंति.'' बहुप्रदेशिकता—बादरपरिणामाभ्यां प्रहणयोग्यत्वादिति. ''विहाणेंगग्गणं पडुच कक्लडाइं पि

^{9.} प्र•छायाः-तत्र योऽसावाभोगनिवंतितः, सोऽसंख्येयसामयिकः आन्तर्मोहृतिक आहारार्यः समुरपद्यते. २. नैरियका भगवन् ! किमाहारमाहारयन्ति ? गौतम ! द्रव्यतोऽनन्तप्रदेशिकानि. ३. क्षेत्रतोऽसंख्येयप्रदेशावगाढानिः ४. प्र•छायाः-कालतोऽन्यतरिथतिकानिः ५. भावतो वर्णवन्ति, गन्धवन्ति, रसवन्ति, सर्ववन्ति, अहरन्ति, यावत् स्रवन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववन्ति, सर्ववेदयगुणकालान्याहरन्ति, सर्ववेदयगुणकालान्याहरन्ति, सर्ववेदयगुणकालान्याहरन्ति, सर्ववेदयगुणकालान्याहरन्ति, सर्ववेदयगुणकालान्यवि आहरन्ति, सर्ववेदयगुणकालान्यवि आहरन्ति, एवं यावत् श्रुक्रानि, एवं गन्धतोऽपिः, रसतोऽपिः-अनु•

१. 'वा' शब्द समुचय अर्थनो बोधक छे:-श्रीअभयदेव.

⁹ प्र॰ छायाः —यानि भावतः स्पर्शवन्ति तानि स्थानमार्गणां प्रतीख नो एकस्पर्शानि आहरन्ति, नो द्विस्पर्शानि आहरन्ति, नो त्रिस्पर्शानि आहरन्ति.

२. चतुःस्पर्शोन्यिप आहरन्ति, यावद्ष्टस्पर्शान्यिप आहरन्ति.
३. विधानमार्गणां प्रतीख कर्कशान्यिप आहरन्ति, यावद् रूक्षाण्यिप आहरन्ति, यावद् रूक्षाण्यिप आहरन्ति, यावद् रूक्षाण्यिप आहरन्ति, यावद्नन्तगुणकर्कशान्यि आहरन्ति तानि किमेकगुणकर्कशान्यिप आहरन्ति, यावद्नन्तगुणकर्कशान्यि आहरन्ति, एवमष्टाविप स्पर्शा भणितव्याः, यावद्नन्तगुणरूक्षाण्यिप आहरन्ति. यानि भगवन् ! अनन्तगुण- रूक्षाणि आहरन्ति तानि कि स्पृष्टानि आहरन्ति । अस्पृष्टानि आहरन्ति ? गौतम ! स्पृष्टानि आहरन्ति, नोऽस्पृष्टानि आहरन्ति:—अनु०

आहारेंति, जाव लुक्लाइं पि आहारेंति. जाइं पासओ कक्लडाइं पि आहारेंति, ताइं किं एगगुणकक्लडाइं पि आहारेंति? जाव अनंतगुणकक्लडाइं पि आहारेंति. एवं अह वि कासा मणियच्वा, जाव अणंतगुणलुक्लाइं पि आहारेंति.' जाइं मंते! अनंतगुणलुक्लाइं आहारेंति, ताइं किं पुद्वाइं आहारेंति? अपुद्वाइं आहारेंति? आहारेंति? अपुद्वाइं आहारेंति? गोयमा! पुद्वाइं आहारेंति, तो अपुद्वाइं आहारेंति? 'पुद्वाइं'ति आल्मप्रदेशस्पर्शवन्ति, तत् पुनरात्मप्रदेशस्पर्शवन्ति, ताइं किं ओगाढाइं आहारेंति? अणोगाढाइं आहारेंति? अणोगाढाइं आहारेंति? गोयमा! ओगाढाइं, नो अणोगाढाइं.'' अवगाढानीति आल्मप्रदेशैः सह एकक्षेत्रावगाढानीत्वर्थः. ''जाइं मंते! ओगाढाइं आहारेंति ताइं किं अणंतरोगाढाइं आहारेंति? परंपरोगाढाइं आहारेंति? गोयमा! अणंतरोगाढाइं आहारेंति, नो परंपरोगाढाइं आहारेंति? गोयमा! अणंतरोगाढाइं आहारेंति, नो परंपरोगाढाइं आहारेंति? गोयमा! अणंतरोगाढाइं आहारेंति? परंपरोगाढाइं आहारेंति? गोयमा! अणंतरोगाढाइं आहारेंति? वायराइं आहारेंति? गोयमा! अणंतरोगाढाइं आहारेंति? वायराइं आहारेंति? गोयमा! अणूइं पि आहारेंति, वायराइं पि आहारेंति?' तत्राणुलं बादरलं चापेक्षिकं तेषामेवाहारयोग्यानां स्कन्धानां प्रदेशवृद्ध्यान्द्वानामवसेयम्. ''जाइं मंते! अणूइं पि आहारेंति, वायराइं पि आहारेंति ताइं किं उढूं पि आहारेंति? एवं अहे वि? तिरियं पि?. गोयमा! उढूं पि आहारेंति, एवं अहे वि, तिरियं पि?.

१३. ''भावथी-जेओ स्परीवाळा पुद्रलो छे तेओमां सामान्यमार्गणाने आश्रीने एक स्परीवाळा, बे स्परीवाळा तथा त्रण स्परीवाळा पुद्रलोनो आहार करता नथी. कारण के एक स्पर्शवाळा पुद्रलोनो असंभव छे अने बे स्पर्शवाळा तथा त्रण स्पर्शवाळा पुद्रलो अल्पप्रदेशवाळा तथा सूक्ष्मपरिमाणवाळा होवाथी महणने अयोग्य छे. माटे चार स्पर्शवाळा यावत् आठ स्पर्शवाळा पुद्रलोनो आहार करे छे." कारण के तेओ बहुप्रदेशवाळा अने बादरपरिमाणवाळा होवाची महणने योग्य छे. (तथा भावधी जेओ स्पर्शवाळा, पुद्रलो छे तेओमां) ''विशेषमार्गणाने आश्रीने कठोर स्पर्शवाळा पुद्रलोनो पण आहार करे छे, यावत् छुखा स्पर्शनाळा पुद्रलोनो पण आहार करे छे. स्पर्शथी जे कर्कश स्पर्शनाळा पुद्रलोनो आहार करे छे, ते एकगुण कर्कश स्पर्शनाळा पुद्रलो (नो आहार करें) छें, के यावत् अनन्तगुण कर्कश स्पर्शवाळा पुद्रलों(नो आहार करें) छे ?. गौतम ! एकगुण कर्कश स्पर्शवाळा पुद्रलों (नो पण आहार करें) छे, यावत् अनन्तगुण कर्कश स्पर्शवाळा पुद्रलो(नो आहार करे) छे. आ प्रमाणे आठे स्पर्शवाळा पुद्रलो कहेवा, यावत् अनन्तगुण छुखा स्पर्शवाळा पुद्रलोनो पण आहार करे छे. हे भगवन ! जे अनन्तगुण छखा स्पर्शवाळा पुद्रलोनो आहार करे छे, ते पुद्रलो स्पृष्ट समजवा के अस्पृष्ट ? गौतम ! स्पृष्ट पुद्रलोनो आहार करे छे, परंतु अस्पृष्ट पुद्रलोनो नहीं." ['पुद्राइं' ति] स्पृष्ट=आत्मप्रदेशनी साथे स्पर्शवाळा ते आत्मप्रदेशनुं स्पर्शन अवगाहक्षेत्रथी बहार पण थाय छे, माटे प्रश्न पूछे छे के, "हे भगवन्! जे स्पृष्ट-आत्मप्रदेशनी साथे स्पर्शनवाळा-पुद्रलोनो आहार करे छे ते पुद्रलोने अवगाढ समजवा, के अवगाढ रहित है गौतम! ते पुद्रलो अवगाढ छे. पण अवगाढ विनाना नथी.'' अवगाढ एटले आत्मप्रदेशनी साथे एक क्षेत्रमां मळेला. ''हे भगवन्! जे अवगाढ पुद्रलोनो आहार करे छे ते शुं अनन्तरावगाढ--आंतरा रहित अवगाढ पुद्रलो छे-के, परंपराए अवगाढ पुद्रलो छे?. गौतम! अनन्तर अवगाढ पुद्रलोनो आहार करे छे, परंतु परंपराए अवगाढ पुद्रलोनो आहार करता नथी." जे प्रदेशोमां आत्मा अवगाढ होय ते ज प्रदेशोमां जे पुद्रलो अवगाढ होय तेओ आंतरा रहित अवगाढ होवाथी अनन्तर अवगाढ समजवा अने जे पुद्रलो तेथी (आत्मावगाढ प्रदेशोथी) आंतराबाळा होय तेओ अवगाढ पुद्रलोना संबंधधी परंपराए अवगाढ कहेवाय. ''हे मगवन्! जे अनन्तर अवगाढ पुद्रलोनो आहार करे छे ते (पुद्रलो) शुं अणु-सूक्ष्म-छे, के बादर छे?. गौतम! अणु (पुद्रलो) नो पण आहार करे छे, तेम ज बादर (पुद्रलो) नो पण आहार करे छे." तेने विषे अहीं अणुपणुं अने बादरपणुं आपेक्षिक अर्थात् अमुकनी अपेक्षाए अणु अने अमुकनी अपेक्षाए बादर एम समजवुं. ते अणुपणुं अने बादरपणुं प्रदेशनी वृद्धिवडे वधेला आहार योग्य स्कंधोनुं ज समजनुं "भगवन्! जे अणु अथवा बादर पुद्रलोनो आहार करे ते शुं ऊर्ष्व, अधः के तिरला पुद्रलो समजवा?. गौतम! कर्ष्य पुद्रलोनो पण आहार करे छे, एवी ज रीते अघः पुद्रलोनो, तेम ज तिरछा पुद्रलोनो पण आहार करे छे.

१८. "जाइं भंते! उर्द्धु पि आहारेंति, अहे वि, तिरियं पि आहारेंति, ताइं कि आइं आहारेंति? मज्झे आहारेंति? पज्जवसाणे आहारेंति? गोयमा! तिविहा वि." अयमर्थ:—आभोगनिर्वर्तितस्याहारस्यान्तमींहूर्तिकस्याऽऽदि-मध्या-वसानेषु सर्वत्राहारयन्तीति. ''जाइं भंते! आइं, मज्झे, अवसाणे वि आहारेंति ताइं किं सविसए आहारेंति? अविसए आहारेंति?. गोयमा! सविसए आहारेंति, नो अविंसए आहारेंति." तत्र स्वः स्वकीयो विषयः स्पृष्टाऽवगाढा—ऽनन्तरावगाढाद्ध्यः स्वविषयस्तस्मित्राहारयन्ति. ''जौइं भंते!

पुद्रलस्पर्शविचार एकस्पर्शीमानः

स्यृष्ट

अवशास

धनंतरावगाद,

परंपरावनाट.

सूक्ष्म. बादर.

उंचा, नीचा. तिर्छाः

^{9.} प्रव्छायाः—यानि भगवन् ! स्पृष्टानि आहरित तानि किमवगाढानि आहरित, अनवगाढानि आहरित ? गौतम ! अवगाढानि, न अनवगाढानि २. यानि भगवन् ! अवगाढानि आहरित तानि किमनन्तरावगाढानि आहरित, परंपरावगाढानि आहरित ? गौतम ! अनन्तरावगाढानि आहरित, नो परंपरावगाढानि आहरित. ३. यानि भगवन् ! अनन्तरावगाढानि आहरित तानि किमणूनि आहरित, बादराणि आहरित ? गौतम ! अणून्यि आहरित, बादराण्यि आहरित, बादराण्यि आहरित, एवमधोऽपि, तिर्यगिप ? गौतम ! अणून्यि आहरित, बादराण्यि आहरित, एवमधोऽपि, तिर्यगिप ? गौतम ! अथ्नेमिप आहरित, एवमधोऽपि, तिर्यगिप :

९. জর্ম্ব (उंचा) रहेला, अधः (नीचा) रहेला के तिरछा रहेला पुद्रलो समजवाः-अनु॰

९. प्र॰ छायाः—यानि भगवन् । ऊर्ध्वमपि आहरिनतः अधोऽपि, तिर्यगपि आहरिनतः, तानि किमादाबाहरिनतः, मध्ये आहरिनतः, पर्यवसाने आहरिनतः । गौतम । त्रिविधानयपिः २. यानिभगवन् । आदौ, मध्ये, अवसानेऽपि आहरिनतः, तानि कि स्वविषये आहरिनतः, अविषये आहरिनतः । गौतम । स्वविषये आहरिनतः, नो अविषये आहरिनतः ३. यानि भगवन् । स्वविषये आहरिनतः, तानि किमाऽऽनुपूर्व्याऽऽहरिनतः, अनानुपूर्व्याऽऽहरिनतः । गौतम । आनुपूर्व्याऽऽहरिनतः, नो अनानुपूर्व्याऽऽहरिनतः—अनु॰

सिवसए आहारेंति, ताई कि आणुपुन्नि आहारेंति? अणाणुपुन्नि आहारेंति?. गोयमा! आणुपुन्नि आहारेंति, नो अणाणुपुन्नि आहारेंति." तत्राऽऽनुपूर्व्या यथासन्नं नातिकस्य. "जाँइं मंते! आणुपृन्नि आहारेंति ताइं कि तिदिसि आहारेंति? जाव छाईिसि आहारेंति?" इह नारकाणां लोकमध्यवर्तिन्नेन पण्णामप्यूर्व्यादिदिशामलोकेनाऽनाष्ट्रतत्वात् षट्सु दिश्च आहारप्रहणमस्ति, तत उक्तम्—नियमात् पड्दिशि. दिक्त्रयादिविकल्पास्तु लोकान्तवर्तिषु पृथिवीकायिकादिषु दिशां श्रयस्य, द्वयस्य, एकस्याश्चाऽलोकेनावरणे भवन्तीति. यद्यपि वर्णतः 'पञ्चवर्णानि' इत्याद्युक्तम् , तथापि प्राचुर्येण यद्वर्ण-गन्धादियुतानि द्व्याण्याहारयन्ति तानि दर्शयति—"ओर्सेन्नं कारणं पड्च"ित बाहुल्यलक्षणं कारणमाश्रिस, तत्र च प्रकृत्यऽशुमानुभाव एव कारणमिति. "वनैजो काल्निलाइं, गंधओ दुन्भिगंघाइं, रसओ तित्त—कडुयरसाइं, फासओ कक्लड-गुरुय-सीय-लुक्लाइं" एतानि च प्रायो मिथ्यादृष्ट्य प्वाऽऽहार-यन्ति, नतु भविष्यत्तिप्रकरादय इति. अथ तानि यथास्वरूपण्येव नारका आहारयन्ति, अन्यथा वा श्वर्यस्यामाशङ्कायामिधीयतेः— "तेसिं" पोराणे वन्युणे, गंधगुणे, रसगुणे, फासगुणे विष्यरिणामइत्ता, परिपालइत्ता, परिपालक्तिक्ता स्वाद्यालक्तिक्ति। स्वाद्यपण्याप्तिकाहारेंति". सव्वप्त्याप्तिः सर्वादिक्ति। सर्वादिक्ति सर्वादिक्ति। सर्वादिक्ति सर्वादिक्ति सर्वादिक्ति। सर्वादिक्ति सर्वादिक्ति सर्वादिक्ति। सर्वादिक्ति सर्वा

सदि. मध्यः अंतः

स्यविषय,

आनुपूर्वी.

छ ५ दिशामांथी आदार मेळवे.

काळां. दुर्गंभी, फडवां. कठोर. भावितीर्थंकर.

पुद्रलपरिवर्तन.

१४. "भगवन्! जे कर्घ, अधः अथवा तिरछा पुद्रलोनो आहार करे छे, ते पुद्रलोनो शुं आदिमां (आदिसमयमां), मध्यमां (मध्यसमयमां) के अन्तमां (अन्तसमयमां) आहार करे छे?. गौतमां त्रणे रीते करे छे." अर्थात् अन्तर्मुहर्त समय प्रमाणवाळा आभोगनिर्वर्तित आहारने आदिसमयमां, मध्यसमयमां अथवा अन्तसमयमांथी कोइ पण समये आहरे (स्वाय) छे. ''हे भगवन्! जे पुद्गठोनो आदिमां, मध्यमां अथवा अन्तमां आहार करे छे, तेओनो स्वविषयमां आहार करे छे, के अस्वविषयमां आहार करे छे? गौतम! स्वविषयमां आहार करे छे, परंतु अस्वविषयमां आहार करता नथी." खविषय एटले ख-खकीय-पोतानो स्पृष्टअवगाढ अने अनन्तरावगाढरूप विषय अर्थात् स्पृष्टअवगाढ अने अनन्तरअवगाढ पुद्रलोनो आहार करवो ते खिवषय कहेवाय, तेमां-खिवषयमां-आहार करे छे. "भगवन्! खिवषयमां जे पुद्रलोनो आहार करे छे, तेओनो आनुपूर्वीपूर्वक आहार करे छे के आनुपूर्वी विना आहार करे छे?. गौतम! आनुपूर्वीपूर्वक आहार करे छे, परंतु आनुपूर्वीरहित करता नथी.'' आनुपूर्वी एटले आसम्न (पासेना पुद्रलो) नुं उछंघन न करनुं अर्थात् पासेनां पुद्रलोनो प्रथम आहार करवो. ''भगवन्! आनुपूर्वीपूर्वक ज़े पुद्रलोनो आहार करे. छे, ते त्रण दिशामां रहेला पुद्रलोनो आहार करे हे, के यावर्त छ दिशामां व्यवस्थित पुद्रलोनो आहार करे हे ?. गौतम ! नियमथी छ दिशामां व्यवस्थित पुद्रलोनो आहार करे छे." नैरियको लोकना मध्यवर्ती होवाने लीघे (तेओनी) कर्ष्वादि छए दिशाओ अलोकवडे ढंकायेली नहीं होवाथी छ दिशामां आहार करे छे. माटे कहां के; नियमथी छ दिशामां आहार करे छे. 'त्रण दिशामां आहार करे छे' 'चार दिशामां आहार करे छे' वगेरे निकल्पो तो लोकना अन्ते वर्तवावाळा पृथ्वीकायादिकमां, ज्यां अलोकवंडे त्रण दिशानुं, वे दिशानुं अने एक दिशानुं आवरण होय त्यां समजवा ज़ो के वर्णथी पांच वर्णीवाळा पुद्रलोनो आहार करे छे एम कह्यं, तो पण बहुलताथी-घणेभागे-जे वर्ण, गंघ वगेरे वर्ड युक्त द्रव्यनो भाहार करे छे ते बतावे छे:-(बहुलताथी एटले के-) तेओने विषे विशेषपणे अशुभानुभावरूप कारणने आश्रीने ''वर्णथी काळां, लीलां; गंघथी दुर्गेघवाळां, रसधी कडवां, तीखां अने स्वर्शथी कर्कश, भारे, ठंडा तथा छुखा द्रव्यो समजवां." आवा प्रकारना द्रव्योनी प्रायः मिध्यादृष्टि नैरियको ज आहार करे छे, परंतु भावितीर्थकरादि आहार करता नथी हवे नैरियको जेवां खरूपवाळा द्रव्यो होय तेवा ज खरूपवाळाओनो आहार करे छे, के बीजा (स्वरूपवाळाओ) नो आहार करे छे?. आ प्रमाणेनी आशंकाना निवारणने माटे कहे छे:-(जे पुद्रलो आहारने माटे महण करेला छे) तेओना प्राचीन-जूना-वर्णगुणोनो, गंधगुणोनो, रसगुणोनो अने स्पर्शगुणोनो विपरिणाम करी, परिपीडन करी, परिशाटन करी अने परिविध्वंस करी-नारेंकरी-ने; "अन्य अपूर्व वर्णगुणो, गंधगुणो, रसगुणो अने स्पर्शगुणोने उत्पन्न करीने आत्मशरीरावगाढ पुद्रलोनो सर्वात्मपणे (आत्माना सर्व प्रदेशोवडे) आहार करे छे." ३६. आ प्रमाणे सूत्रेन विषे कहेली संग्रहगाथाना ['कि वाऽऽहारेन्ति'] "शुं आहार करे छे?" ए पदनी व्याख्या करी.

१५. अथ 'सव्बओ वा वि' इति व्याख्यायते, तत्र सर्वतः सर्वप्रदेशैर्नेरियका आहारयन्ति इति, 'वाऽपि' इति वचनादभीक्ष्णमाहारयन्ति इतिपि वाच्यम्, तच्चैवम्:—''नेरैइया णं मंते ! सव्बओ आहारैति, सव्बओ परिणामैति, सव्बओ जससंति, सव्बओ नीससंति, अभिन्त्वणं आहारैति, अभिन्त्वणं जाहारैति, अभिन्त्वणं परिणामैति, अभिन्त्वणं जससंति, अभिन्त्वणं नीससंति, आहच आहरैति ! हंता गोयमा ! नेरइया सव्बओ आहारैति.'' 'सव्बओ'त्ति सर्वात्मप्रदेशैः, 'अभिन्त्वणं'ति अनवरतं पर्याप्तत्वे सति. 'आहच' इति कदाचिद् न सर्वदा—अपर्याप्तकावस्था-

१. प्र॰ छायाः—यानि भगवन् । आनुपूर्व्योऽऽहरन्ति, तानि किं त्रिदिशि आहरन्ति यावत् षड्दिशि आहरन्ति ?. गौतम ! नियमात् षड्दिशि आहरन्ति . श. धवसनं कारणं प्रतील. ३. वर्णतः काल-नीलानि, गन्धतो दुर्शभगन्धानि, रसतित्वित-कञ्जरसानि, स्पर्शतः कर्कश-गुरुक-शीत-रूक्षाणि. ४. तेषां पुराणान् वर्णगुणान्, गन्धगुणान्, रसगुणान्, सर्शगुणान् विपरिणमय्य, परिपीड्य, परिविध्वंस्य. ५. अन्यांधापूर्वान् वर्णगुणान्, रसगुणान्, गन्धगुणान्, स्पर्शगुणान्, स्पर्शगुणान्, स्पर्शगुणान्, पुरुलान् सर्वात्मतयाऽऽहारमाहरन्तिः-अनु॰

१. चार दिशाओमां व्यवस्थित, पांच दिशाओमां व्यवस्थित:-अनु•

२. 'बिप्परिणामइत्ता, परिपीलइत्ता, परिसाडइत्ता, अने परिविद्धंसइता' आ चारे पदो 'नाश करीने' आ एक ज अर्थवाळां होवाथी समान−तुल्य-अर्थवाळां छेः-श्रीअभयदेव.

१. प्र॰ छायाः --नैरियका भगवन् ! सर्वेत आहरन्ति, सर्वेतः परिणमयन्ति, सर्वेत उच्छ्वसन्ति, सर्वेतो निःश्वसन्ति; अभिक्षणमाहरन्ति, अभिक्षणं परिणमयन्ति, अभिक्षणमुच्छ्वसन्ति, अभिक्षणं निःश्वसन्ति; आहत्याहरन्ति !. हन्त गीतम ! नैरियकाः सर्वेत आहरन्तिः-अनु•

यामिति. तथा 'कहमागं' ति आहारतयोपात्तपुद्गलानं कितथं भागमाहारयन्तिति वाच्यम् , तवैवमः—''नेरहया णं मंते । जे पोगगले आहारताए गिण्हांति, ते णं तेर्ति पोगगलाणं सेयालंसि कहमागं आहारेति, कहमागं आसायंति ?. गोयमा ! असंखेळाहभागं आहारेति, यणंतमागं आसाहंति.'' 'सेयालंसि' ति एष्यत्काले प्रहणकालोत्तरकालमित्यर्थः. 'असंखेळाहमागं आहारेति' इत्यत्र केचिद् न्याचक्षतेः— ''म्बादिप्रथममृहद्प्रासप्रहण इव काँश्विद् गृहीताऽसंख्येयभागमात्रान् पुद्रलानाहारयन्ति, तदन्ये तु पतन्तीति.'' अन्ये त्वाचक्षतेः— ''म्ब्रजुस्त्रनयदर्शनात् स्वशरीरत्तया परिणतानामसंख्येयभागमाहारयन्ति. श्वजस्त्रो हि गवादिप्रथममृहद्ग्रासप्रहण इव गृहीतानां शरीरत्वेना-परिणतानामहारतां नेच्छिति, शरीरत्तया परिणतानामपि केषांचिदेव विशिष्टाहारकार्यकारिणां ताम् -अम्युपगच्छिति, शुद्धनयत्वात् तस्य'' इति. अन्ये तु पुनरित्यमभिद्धिति '' 'असंखेळाइभागं आहारेति'। ति शरीरत्तया परिणमन्ति, शेषास्तु किटीभूय मनुष्याम्यवद्वताऽऽहारवद् मलीभवन्ति— व शरीरत्वेन परिणमन्तीत्यर्थः' 'अणंतभागं आसाइंति'ति आहारतया गृहीतानामनन्तभागमास्वादयन्ति—तद्वसादीन् रसनादीन्द्रय-द्वारेणोपलभन्ते इत्यर्थः.

१५. हवे ['सव्वओ वा वि'] ए पदनी व्यास्या करीए छीए, तेने विषे नैरियको सर्वतः-सर्व आत्म प्रदेशथी आहार करे छे? 'वाऽिष' आ प्रमाणे कहेवाथी अभीक्ष्ण-पुनः पुनः-आहार करे छे?. आ प्रमाणे कहेवुं जोइए, ते आ प्रमाणे:- '' हे भगवन्! नैरियको सर्व प्रदेशे आहार करे, सर्व प्रदेशे परिणमाव, सर्व प्रदेशे उच्छ्वास छे, सर्व प्रदेशे निःश्वास काढे?; पुनः पुनः आहार करे, पुनः पुनः परिणमाव, पुनः पुनः उच्छ्वास ले, पुनः पुनः निःश्वास मूके?; एवी ज रीते कदाचित् आहार करे, (कदाचित् परिणमावे, कदाचित् उच्छ्वास ले, कदाचित् निःश्वास मुके १.) हा, गौतम! नैरियको सर्व आत्मप्रदेशोए आहार करे, सर्व आत्मप्रदेशे परिणमावे, सर्व आत्मप्रदेशे उच्छवास हे, सर्वे आत्मप्रदेशे निःश्वास मूके वळी पुनः पुनः-पर्याप्तपणामां-आहार करे, पुनः पुनः आहार परिणमावे, पुनः पुनः उच्छवास ले, पुनः पुनः निःश्वास मूके तथा कदाचित्-कोइ दिवस-पण हम्मेशा नहीं, अर्थात् अपर्याप्तअवस्थामां-आहार हे, कदाचित् आहार परिणमावे, कदाचित् उच्छ्वास छे तथा कदाचित् निःश्वास मूके. तथा ['कइभागं' ति] आहारने माटे ग्रहण करेला पुद्रलोना केटलामा भागनो आहार करे छे? ए प्रमाणे कहें तुं. ते आ प्रमाणे:-''हे भगवन्! नैरियको जे पुद्गलोने आहारपणे ग्रहण करे छे ते पुद्गलोना केटलामा भागनो भीविष्यत्काळमां-ग्रहण पछीना काळमां-आहार करे छे तथा केटलामा मागनी आस्वाद करे छे? गौतम! असंख्येय भागनी आहार करे छे अने अनन्त भागनो आखाद है है.'' 'असंस्थेय भागनो आहार करे' ए पदनी व्याख्या करतां केटहाक कहे है के:--''गाय वगेरे पशुना प्रथमना मोटा प्रासना प्रहणनी जेम (आहारमाटे) प्रहण करेला पुद्रलोमांथी असंख्येय भागमात्र ज पुद्रलोनो आहार करे छे, बाकीना बधा पद्गलो पडी जाय छे.'' अन्य तो कहे छे के:-''ऋजुसूत्र नयानुसारे पोताना शरीरपणे परिणंत पुद्गलोगा असंख्येय भागनो आहार करे छे. कारण के गाय वगेरे पशुना प्रथमना मोटा ग्रासना ग्रहणनी जेम ग्रहण करेला पुद्गलों के जेओ शरीरपणे परिणम्या न होय, तेओने ऋजुसूत्रनय शुद्ध होवाथी आहारपणे इच्छतो नधी. अने शरीरपणे परिणत पुद्रलोमांथी पण केटलाक, के जेओ विशिष्ट आहार कार्यने करवावाळा होय तेओनुं ज आहारपणुं सीकारे छे.'' केटलाक तो आ प्रमाणे कहे छे के:-''['असंखेजङ्भागं आहारेंति'] 'असंख्येय भागनो आहार करे' एटले के असंख्यात्मो भाग शरीरपणे परिणमे अने बाकीना पुद्रलोनो तो किटोडो थइने मनुष्ये खांधेला आहारनी जेम मळ थइ जाय छे अर्थात् शरीरपणे परिणमता नथी.'' तथा ['अणंतभागं आसाइंति' ति] अनन्तभागनुं आस्वादन करे, अर्थात् आहारपणे प्रहण करेला पुद्रलोना अनन्तभागनुं आखादन करे-पुद्रलना रसादिने रसनादि इन्द्रिय द्वारा मेळवे-ए प्रमाणे अर्थ करतो.

१६. 'सव्वाणि व'ति द्वारम्, तत्र सर्वाण्येवाहारद्रव्याण्याहारयन्ति इति वाच्यम्, वा—शब्दः समुचये. तचैवमः—''नेरैं-इया णं मंते ! जे पोग्गले आहारताए परिणामंति, ते किं सब्वे आहारेंति ? णो सब्वे आहारेंति ? गोयमा ! सब्वे अपरितेसिए आहारेंति.'' इह विशिष्टप्रहणगृहीता आहारपरिणामयोग्या एव प्राह्याः—उन्झितशेषा इत्यर्थः, अन्यथा पूर्वापरसूत्रयोविरोधः स्याद्, इष्टा चैवं व्याख्याः यदाहः—''जं जह सुत्ते मणिअं तहेव जइ तं वियालणा नित्य, किं कालियाऽणुओगो दिहो दिहिप्पहाणेहिं ?'' 'कीस व मुज्जो परिण-मंति'तिः द्वारगाथापदम्, तत्र 'कीस'ति पदावयवे पदसमुदायोपचारात् 'कीसत्ताए'ति दश्यम्—िकंखतया किंखमावतया शिर्वशतया वा केन प्रकारेण किंखरूपतया ! इत्यर्थः. वा—शब्दः समुचये. 'मुज्जो'ति भूयो भूयः पुनः पुनः परिणमन्ति आहारद्रव्याणि, इति प्रकृतमितिः एतदत्र वाच्यम्, तचैवमः—''नेरहया णं भंते ! जे पोग्गले आहारत्ताए गेण्हंति, ते णं तेसि पोग्गला कीसत्ताए मुज्जो मुज्जो परिणमंति ?

९ प्र॰छायाः-नैरियका भगवन्! यान्, पुद्गलानाहारतया गृह्णन्ति, ते तेषां पुद्गलानां भविष्यति काले कंतिभागमाहरन्ति, कतिभागमास्यादयन्ति ?॰ गौतम ! असंख्येयमागमाहरन्ति, अनन्तभागमास्वादयन्तिः-अनु॰

सर्वप्रदेशेगादारादि, पुनः पुनः आदारादि, कतिभागः है

ससंख्येयमाग. अनंतमाग. अन्य.

ऋजुस्त्र, सन्यः

अन्य,

२. आहारतामिखर्थः. ३. प्र॰ छायाः—नैरियका भगवन्! यान् पुद्रलानाहारतया परिणमयन्ति तान् किं सर्वान् आहरन्ति, नो सर्वान् आहरन्ति !. गौतम ! सर्वान् अपरिशेषान् आहरन्ति. ४. प्र॰ छायाः—यद् यथा सूत्रे भणितं तथैव यदि तद् विचारणा नास्ति, किं कालिकाऽनुयोगो दृष्टो दृष्टिप्रधानैः !. ५. इयं च विशेषावश्यकसूत्रे ३४८ गाधाटीकायाम्, तथा पद्याशकेऽपि एकादशपद्याशके ३४ गाधा, तत्र तदीका चैवम्—यद् एकाकिविहारादि वस्तु, यया येन प्रकारेण-गुणाधिकसहायलाभादिना सूत्रे 'न या लभेजा' इत्यादि (दश्यवेकालिकसूत्रोक्त)रूपे, भणितम्—उक्तम्, तथैव तेन प्रकारेण, यदि चेत्, किंगुकं भवति -विचारणा विषयविभागकल्पना, नास्ति न विधेया भवति, तदा किं केन हेतुना, कालिकानुयोगः उत्तराध्ययनादिकालिकश्रुतव्याख्यानम्, दृष्टोऽनुगतः, दृष्टिप्रधानैः सम्यग्दर्शनप्रवरीः—नयमतप्रधानैर्वा भदवाहुस्तामिभिरावश्यकादिग्रन्यदशकिविग्रुक्तिक्ष्यानुयोगकारकैः ? इति-(भगवतीविश्वतिप्रणेताः श्रीअभयदेवः):—अनु॰

६. प्र॰ छायाः—नैरियका भगवन् ! यान् पुद्रलानाहारतया गृह्णन्ति, ते तेषां पुद्रलाः किस्ततया (कीरशतया) भूयो भूयः परिणमन्ति ? गीतम ! श्रोत्रेन्द्रियतया, यानत् स्पर्शेन्द्रियतया, अनिष्टतया, अकान्ततया, अप्रियतया, अमनोज्ञतया, अमनोऽम्यतया, अनीप्सिततया, अभिष्येयतया (अह्यतया), समस्त्रया, गो कर्ष्वतया, दुःखतया, नो सुखतया एतेषां भूयो भूयः परिणमन्तिः-अतः

गोयमा ! सोइंदियत्ताए जाय पासिदियत्ताए, आणिह्याए, असंतत्ताए, अपियत्ताए, अमणुन्नताए, अमणामत्ताए, अणिच्छ्यत्ताए, अहिन्नियत्ताए, अहत्ताए, णो उड्डूत्ताए, दुक्सत्ताए, गो सहत्ताए एएसिं भुज्जो भुज्जो परिणमंति.'' तत्राऽनिष्टतया सदैव तेषां नारकाणां सामान्येनाऽब्रह्मतया, तथाऽकान्तत्तया सदैव तद्भावेनाऽकमनीयत्तया, तथाऽप्रियत्तया सर्वेषामेव द्वेष्यत्या, तथा अमनोन्नत्या कथयाऽप्य-मनोरमत्त्या, तथा अमनोऽम्यत्या चिन्तयाऽप्यमनोगन्यत्या, तथाऽनीप्सितत्याऽऽज्तुमनिष्टत्या, एकार्था वैते शन्दाः. 'अहिन्नियत्ताए'ति अभिष्येयत्या तृत्तरेनुत्पादकत्वेन पुनरप्यभिलापनिमित्तत्या ''अह्यत्वेन'' इत्यन्ये—अञ्चभत्वेनेत्वर्थः. 'अहत्ताए'ति गुरुपरिणामत्या 'नो उड्डूताए'ति नो ल्डुपरिणामत्येति संप्रह्गाथार्थः. इदं च संप्रहणीगाथाविवरणसूत्रं कचित् सूत्रपुस्तक एव दश्यत इति.

सर्व पुद्रलाहार.

पंचाशक.

....

आहारपरिणाम.

अशुभपरिणाम.

सन्य.

१६. हवे ['सव्याणि व' ति] ए द्वारना विवरणनी इच्छावाळा श्रंथकार कहे छे; तेने विषे सर्व आहारद्रव्यनो आहार करे ? ए प्रमाणे कहेवुं. ('वा' शब्द समुचयार्थक छे.) ते आ प्रमाणे:-"हे भगवन्! नैरयिको जे पुद्रलोने आहारपणे परिणमाने छे, शुं ते सर्व पुद्रलोनो आहार करे छे, के सर्व पुद्रलोनो आहार. नथी करता १. गौतम ! परिशेषरहित सर्व पुद्गलोनो आहार करे छे.'' अहीं (पुद्गलपदवडे) विशिष्ट महणवडे गृहीत थयेला आहार परिणामने योग्य जे पुद्रलो होय ते पुद्रलो भहण करवा, अर्थात् उज्झितशेष-आहारमाटे भ्रहण करेला पुद्रलोगांथी नेओ पडी गया होय ते पुद्रलोने वर्जीने, आहार योग्य ज पुद्रलो महण करवा. अन्यथा पूर्वापरसूत्रनो विरोध थाय अने उपर्युक्त प्रकारे व्याख्या इष्ट छे. कह्युं छे के:-''सूत्रमां जेवी रीते जे कह्युं छे ते जो तेम ज होय अने विचारणा न होय तो ज्ञानी पुरुषो कालिक अनुयोगनो केम उपदेश करे?" ['कीसें वै भुज्जो परिणमंति' ति] आ द्वारगाथानुं पद छे. तेमां 'कीस'-कीदशतया-'केवा प्रकारे' (ए प्रमाणे अर्थ करवो.) 'भुज्जो' एटले 'पुनः पुनः' आहारद्रव्य परिणमे, आ प्रमाणे संबंध प्रकरण प्राप्त छे अने जे अहीं कहेवाउँ छे ते आ प्रमाणे छे:-''हे भगवन्! नैरियको जे पुद्रलोने आहारएणे ग्रहण करे, तेओ (पुद्रलो) पुनः पुनः केवा खरूपे परिणमे ?. गौतम ! श्रोत्रेन्द्रियखरूपे, यावत् स्पर्रोन्द्रियखरूपे. (इन्द्रियपणे परिणमेलो आहार पण शुभरूपे नहीं, परंतु एकान्त अञ्चभरूपे परिणमे ए प्रमाणे बताववा विशेषणो द्वारा कहे छे:-) अनिष्टपणे, अकांतएणे, अप्रियपणे, अमनोज्ञपणे, अमनोगम्यपणे, अनीप्सितपणे, अभिष्येयपणे, अधःपणे, ऊर्ध्वपणे नहीं, दुःखपणे, सुखपणे नहीं; आवा सरूपे नैरियकोने पुनः पुनः पुद्गलो परिणमे." अनिष्ट एटले सामान्यपणे हम्मेशां तेओने (नैरयिकोने) अयलुभः अकांत=सदैव अनिष्ट होवाथी अकमनीय-सुंदर नहीं. अप्रिय=सर्वने द्वेष्य. अमनोज्ञ≕जेनी कथा–वार्ता–करतां पण मनोहर न लागे. अमनोगम्य≕विचारवडे पण मनने रुचिकर नहीं. अनीप्सित≕जेने मेळववानी इच्छा पण न थाय. अथवा उपर कहेला शब्दो समान-तुल्य-अर्थवाळा समजवा. ['अहिज्झियत्ताए' त्ति] अभिध्येय≔तृप्तिना उत्पादक नहीं होवाथी फरीथी अभिलावनुं कारणः केटलाक कहे छे के:-"अभिध्येय एटले अहरा-अशुभः" ['अहत्ताए' ति] अधःपणुं-गुरुपरिणाम, तेवडे ['नो उड्डताए' ति] पण कर्ष्वपर्णे नहीं—लघु परिणामपणे नहीं. आ प्रमाणे संग्रहगाथानो अर्थ कर्यो. आ संग्रहगाथानुं विवरणसूत्र कोइक सूत्रपुस्तकमां ज देखाय छे.

१७. अथ नैरियकाहाराधिकारात् तिद्विषयमेव प्रश्नचतुष्टयमाहः—'नेरइयाणं' इत्यादि. 'पुव्वाहारिय'ित ये पूर्वमाहताः—पूर्वकाले एकीकृताः—संगृहीताः इति यावद्, अभ्यवहृता वा; 'पोग्गले'ित स्कन्धाः, 'परिणय'ित ते परिणताः—पूर्वकाले शरीरेण सह संपृक्ताः → परिणितं गता इत्यर्थः, इति प्रथमः प्रश्नः. इह च सर्वत्र प्रश्नलं काकुपाठादवगम्यते. तथा 'आहारिय'ित पूर्वकाले आहृताः संगृहीताः, अभ्यवहृता वा. 'आहारिज्जमाण'ित ये च वर्तमानकाले आहृियमाणाः संगृह्यमाणाः, अभ्यविद्यमाणा वा पुद्गलाः. 'परिणय'ित ते परिणता इति द्वितीयः. तथा 'अणाहारिय'ित येऽतीतकालेऽनाहृताः, 'आहारिज्ञस्तमाण'ित ये चानागते काले आहारिष्यमाणाः पुद्गलास्ते परिणता इति तृतीयः. तथा 'अणाहारिया अणाहारिज्ञस्तमाणा' इत्यादि, अतीता—ऽनागताऽऽहरणिक्रयानिषेधाचतुर्थः. इह च यद्यपि चत्वार एव प्रश्ना उक्तास्तथायेते त्रिषष्टिः संभवन्ति, यतः पूर्वहृताः, आह्रियमाणाः, आहरिष्यमाणाः, अनाहृतः, अनाहृत्यमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अन्यस्त्रमाणाः, अन्यस्त्रमाणाः, अन्यस्त्रमाणाः, अन्यस्त्रमाणाः, अनाहृत्यस्त्रमाणाः, अन्यस्त्रमाणाः, अन्यस्

^{9.} आ गाथा विशेषावर्यक सूत्रमां ३४८ मी गाथानी टीकामां छे. तथा श्रीपंचाशकनामना प्रंथमां अग्यारमा पंचाशकमां ३४ मी गाथा छे. खां तेनी टीका (आ भगवतीजीनं विवरण करनार श्रीअभयदेवसूरिजीए करी छे. तेनुं रहस्य) आ प्रमाणे छे:-कोइ पण वात सूत्रमां जे प्रकारे कही छे, जो ते वात ते ज प्रकारे होय अने सूत्रमां कहेली वातमां विचारणा-विषयना विभागनी कल्पना-न होय तो सम्यग्दर्शनमां प्रवर अथवा नयना मतोमां प्रवर अने आवश्यकादि दशप्रंथना निर्युक्तिरूप अनुयोगने करनार श्री भद्रवाहुस्वामिए कालिकअनुयोग-(कालिक-उत्तराध्ययन व्योरे कालिकश्चत, तेनो अनुयोग-व्याख्यान) शा हेतुथी अनुगम्यो १:-अनु०

२. पदना अवयवमां पदसमुदायनो उपचार करवाथी 'कीस' एटले 'कीसत्ताए' अर्थात् 'कीहशतया-केवे प्रकारे' ए प्रमाणे जाणतुं. ३. 'वा' शब्द समुख्यार्यक छे:-श्रीअभयदेव.

ते चैवम्:— १. पूर्वाहृताः. २. आह्रियमाणाः. ३. आह्रियमाणाः. ४. अनाहृताः. ५. अनाहियमाणाः. ६. अनाह्रिष्यमाणाः,

२. ते चेमे:—(१.) १. पूर्वाहताः. २. आह्रियमाणाः. (२.) १. पूर्वाहताः. ३. आह्रिष्यमाणाः. (३.) १. पूर्वाहताः. ४. अनाहताः. (४.) १. पूर्वाहताः. ५. अनाह्रियमाणाः. (५.) १. पूर्वाहताः. ५. अनाह्रियमाणाः. (६.) २. आह्रियमाणाः. ३. आह्रियमाणाः. (७.) २. आह्रियमाणाः. ३. आह्रियमाणाः. (१०.) ३. आह्रियमाणाः. ५. अनाह्रियमाणाः. (१०.) ३. आह्रियमाणाः. ५. अनाह्रियमाणाः. (१०.) ३. आह्रियमाणाः. ५. अनाह्रिष्यमाणाः. (१३.) ४. अनाह्रताः ५. अनाह्रियमाणाः. (१४.) ५. अनाह्र्यमाणाः. ६. अनाह्रियमाणाः. (१३.) ४. अनाह्रताः ६. अनाह्र्यमाणाः. (१४.) ४. अनाह्र्यमाणाः.

३. इमे चैवमः—(१.) १. पूर्वाहताः. २. आहियमाणाः. ३. आहरिष्यमाणाः. (२.) १. पूर्वाहताः. २. आहियमाणाः. ४. अनाहताः. (३.) १. पूर्वाहताः. २. आहियमाणाः. ५. अनाहियमाणाः. (४.) १. पूर्वाहताः. २. आहियमाणाः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (५.) १. पूर्वाहताः.

षड्योगे एँक इति. अत्रोत्तरमाहः—'गोयमा'! इत्यादि व्यक्तम् न्वरम्—ये पूर्वमाहतास्ते पूर्वकाल एव परिणताः, प्रहणानन्तरमेव परिणामभावाद् , यपुनराहताः, आह्रियमाणाश्च ते परिणताः, आह्रतानां परिणामभावादेव, परिणमन्ति च आह्रियमाणानां परिणामभावस्य वर्तमानत्वादिति. वृत्तिकृता तु द्वितीयः प्रश्नोत्तरविकल्प एवंविधो दष्टः—''यदुत आह्रताः आहरिष्यमाणाः पुद्रलाः परिणताः, परिणं-स्यन्ते च; यतोऽयं तेनैवं व्याख्यातः—यदुत ये पुनराहृताः, आहरिष्यन्ते पुनस्तेषां केचित् परिणताश्च ये संपृक्ताः शरीरेण सह, ये तु न तावत् संपृच्यन्ते, कालान्तरे तु संपृक्ष्यन्ते ते परिणंस्यन्ते इति.'' ये पुनरनाहृताः, आहरिष्यन्ते प्रनस्ते नो परिणताः, अनाहृतानां संपर्काऽ-भावेन परिणामाऽभावाद् ; यस्मात् तु आहरिष्यन्ते ततः परिणंस्यन्ते, आहतस्यावश्यं परिणामभावाद्" इति.चतुर्थस्तु अतीत-भविष्यदाहरण-क्रियाया अभावेन परिणामभावादवसेय इति. एतदनुसारेणैव प्राग्दर्शितविकल्पानामुत्तरसूत्राणि वाच्यानीति.

१७. हवे नैरियकोना आहारनो अधिकार होवाथी तेना विषयना ज चार प्रश्नो कहे छे. ['नेरहयाणं' इत्यादि] नैरियकोए ['पुव्वाहरिय' ति] पूर्वे के संगृहीत करेला अथवा आहार करेला ['पोग्गल' ति] पुद्रलो-स्कंघो, तेओ ['परिणय' ति] परिणम्या पुटले के पूर्वकाले शरीरनी साथे संपृक्त थया—परिणामने प्राप्त थया? आ प्रमाणे प्रथम प्रश्न छे. (अहीं सर्व स्थले काकुपाठयी प्रश्न जणाय छे.) तथा ['आहारिय' ति] पूर्व कालमां संग्रह करायेला अथवा आहार करायेला अने ['आहारिज्ञमाण' ति] वर्तमानकालमां संग्रह कराता अथवा आहर कराता पुद्रलो ['परिणय' ति] परिणम्या आ प्रमाणे बीजो प्रश्न छे. तथा ['अणाहारिय' ति] जेओनो अतीतकालमां आहार कर्यो नथी अने ['आहारिज्ञस्समाण' ति] मिविष्यकालमां आहार कराशे ते पुद्रलो परिणम्या? आ प्रमाणे सृतीय प्रश्न छे. जे पुद्रलोनो ['अणाहारिया] आहार कर्यो नथी अने जे पुद्रलोनो ['अणाहारिज्ञस्समाणा'] आहार कराशे पण नहीं ते पुद्रलो परिणम्या आ प्रमाणे अतीत अने अनागत कालमां आहरण कियानो निषेध करवारूप चोथो प्रश्न छे. अहीं जो के चार जप्रश्नो कहा छे, परंतु विस्तारथी त्रेसठ प्रश्नो संमवे छे. कारण के अहीं पूर्वमां आहार करेला, (वर्तमानमां) आहार कराता, (भविष्यतकालमां) आहार करावाना, (भूतमां) आहार नहीं करेला, (वर्तमानमां) आहार नहीं कराता, अने (मविष्यत्कालमां) आहार नहीं करावाना आ प्रमाणे छ पदो सुच्या छे. ते छ पदमां एकेक पदनो आश्रय करतां छै प्रश्नो, बन्वे पदनो आश्रय करतां पंदेर प्रश्नो, त्रण त्रण पदनो योग करतां

आहारपरिणाम-विचारः

३. आहरिष्यमाणाः. ४. अनाहताः. (६.) १. पूर्नाहताः. ३. आहरिष्यमाणाः. ५. अनाहियमाणाः. (७.) १. पूर्वाहताः. ३. आहरिष्यमाणाः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (८.) १. पूर्वाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) १. पूर्वाहताः. ५. अनाहताः. ५. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) १. पूर्वाहताः. ५. अनाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) १. पूर्वाहताः. ५. अनाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) २. आहियमाणाः. ३. आहरिष्यमाणाः. ४. अनाहरिष्यमाणाः. ५. अनाहियमाणाः. (१०.) २. आहियमाणाः. ३. आहरिष्यमाणाः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) २. आहियमाणाः. ४. अनाहताः. ५. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) २. आहियमाणाः. ४. अनाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) २. आहर्यमाणाः. ५. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ३. आहरिष्यमाणाः. ४. अनाहताः. ५. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ३. आहरिष्यमाणाः. ४. अनाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ३. आहरिष्यमाणाः. ५. अनाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ३. आहरिष्यमाणाः. ५. अनाहताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ३. अनाहताः. ५. अनाहर्ताः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ३. अनाहताः. ५. अनाहर्तेष्यमाणाः. ६. अनाहरिष्यमाणाः. (१०.) ४. अनाहताः. ५. अनाहर्तेष्यमाणाः. ६. अनाहरिष्यमाणाः.

४. एते चैवमः—(१.) १. पूर्वाह्ताः. २. आहियमाणाः. ३. आहिरवमाणाः. ४. अनाहताः. (२.) १. पूर्वाहताः. २. आहियमाणाः. ६. अनाहिरवमाणाः. (३.) १. पूर्वाहताः. २. आहिरवमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. (४.) १. पूर्वाहताः. २. आहिरयमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. (४.) १. पूर्वाहताः. २. आहिरयमाणाः. ४. अनाहताः. ५. अनाहिरव्यमाणाः. (६.) १. पूर्वाहताः. २. आहिरयमाणाः. ५. अनाहिरव्यमाणाः. (६.) १. पूर्वाहताः. ३. आहिरव्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. (५.) १. पूर्वाहताः. ३. आहिरव्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. (९.) १. पूर्वाहताः. ३. आहिरव्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. (१०.) १. अतिहर्यमाणाः. (१०.) १. आहिर्यमाणाः. ३. आहिरव्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. (१२.) २. आहिर्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिर्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिर्यमाणाः. ५. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिरव्यमाणाः. ६. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिर्यमाणाः. ६. अनाहिर्यमाणाः.

५. इमे चैते:—(१.) १. पूर्वाहृताः. २. आहृत्यमाणाः. ३. आहृतिष्यमाणाः. ४. अनाहृताः. ५. अनाहृत्यमाणाः. (२.) १. पूर्वाहृताः. २. आहृत्यमाणाः. ५. अनाहृताः. ३. आहृतिष्यमाणाः. ५. अनाहृताः. ६. अनाहृतिष्यमाणाः. ५. अनाहृतिष्यमाणाः. ५. अनाहृतिष्यमाणाः. ५. अनाहृतिष्यमाणाः. ६. अनाहृतिष्यमाणाः. ६. अनाहृतिष्यमाणाः. ६. अनाहृतिष्यमाणाः. ५. अनाहृताः. ५. अनाहृत

६. स चायम्:--(१.) १. पूर्वाहृताः. २. आहियमाणाः. ३. आहरिष्यमाणाः. ४. अनाहृताः. ५. अनाहियमाणाः. ६ अनाहरिष्यमाणाः-अनु०

१. उपर्युक्त छ पदना त्रेसठ भांगा थाय छे, अने एक भांगे एक प्रश्न उद्भवे छे, एम बधा मळीने त्रेसठ प्रश्नो उठे छे. ते क्रमपूर्वक आ प्रमाणे छे:— १. पूर्वोहृत. २. आहियमाण. ३. आहिरिष्यमाण. ४. अनाहृत. ५. अनाहिरमाण. ६. अनाहिरिष्यमाण.

२:—(१.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. (२.) १. पूर्वाहत. ३. आहरिष्यमाण. (३.) १. पूर्वाहत. ४. अनाहत. (४.) १. पूर्वाहत. ५. अनाहियमाण. (५.) १. पूर्वाहत. ५. अनाहियमाण. (६.) २. आहियमाण. ३. आहरिष्यमाण. (७.) २. आहियमाण. ४. अनाहत. (११.) ३. आहरिष्यमाण. ५. अनाहियमाण. ५. अनाहत. (११.) ३. आहरिष्यमाण. ५. अनाहियमाण. ५. अनाहियमाण. ५. अनाहत. (११.) ३. आहरिष्यमाण. ५. अनाहियमाण. ५. अनाहियमाण. (१४.) ४. अनाहत. ५. अनाहियमाण. (१४.) ४. अनाहियमाण. ६. अनाहिर्यमाण. (१३.) ४. अनाहत. ५. अनाहियमाण. (१४.) ४. अनाहत.

वसुरु प्रश्न.

वृत्तिकार.

वीरी प्रश्नो, चार चार पदनो योग करतां पंदर्र प्रश्नो, पांच पांच पदनो योग करतां छ प्रश्नो, अने छ पदनो योग करतां एँक प्रश्न; आ प्रमाणे सर्व मळी नेसठ प्रश्नो संमवे छे. आ प्रश्नोनो उत्तर आपतां भगवान् कहे छे के:—['गोयमा'! इत्यादि] गौतम! इत्यादि मूळमां स्पष्ट छे. विशेषता ए के:—जेओनो पूर्वमां आहार करों तेओ (पुद्रलो) पूर्वकाले ज परिणम्या, कारण के महण कर्या बाद ज आहार करेला पुद्रलोना परिणामनो सद्माव छे. (आ प्रथम प्रश्ननो उत्तर थयोः) बळी जेओनो आहार कर्यो अने जे पुद्रलोनो आहार कराय छे तेओ (अनुक्रमे) परिणम्या अने परिणामनो सद्माव छे अने आहार करेला पुद्रलोनो परिणाम वर्तमान—चाछ—छे. वृत्तिकारे तो बीजा प्रश्ननो उत्तर आ प्रमाणे देख्यो—कर्यो—छे:—''आहार करेला अने आहार करवाना पुद्रलो, परिणम्या अने परिणमशे'' तेनी तेओए आ प्रमाणे व्याख्या करी छे के:—''जे पुद्रलो आहर्या अने जे पुद्रलोनो आहार करवाना पुद्रलो परिणम्या, परिणम्या ते ज समजवा के जेओ शरीरनी साथे संबद थया. अने जेओ ह्वे संबद यशे तेओ परिणमशे.'' जे पुद्रलोनो आहार थयो नथी अने आहार थशे, तेओ (पुद्रलो) परिणम्या नथी. कारण के नहीं आहरेलाना संबंधनो ज अभाव होवाथी परिणामनो असंमव छे. ज्यारथी तेओनो आहार थशे त्यारथी परिणामना अभावस्तरण चतुर्थ उत्तर समजवो. अने ए क प्रमाणे पूर्वमां देखांडेला (नेसठ) विकल्पोना उत्तरसूत्रो कहेवा.

१८. अथ शरीरसंपर्कलक्षणपरिणामात् पुद्रलानां चयादयो भवन्तीति, तदर्शनार्थं प्रश्नयन्नाहः—'नेरहयाणं' इत्यादि. चयादिसूत्राणि परिणामसू न्वसमानीति कृत्वाऽतिदेशतोऽधीतानीति. तथाहिः—'जहा परिणया, तहा विया वि' इत्यादि. इह च पुस्तकेषु वाचनामेदो दश्यते, तत्र न संमोहः कार्यः, सर्वत्रामिधेयस्य तुल्यत्वातः केवलं परिणतस्त्रानुसारेण प्रश्नस्त्राणि, न्याकरणानि च मतिमताऽध्ययानीति. तत्र चिताः शरीरे चयं गताः, उपिचताः पुनर्वहुशः प्रदेशसामीप्येन शरीरे चिता एवेति. उदीरितास्तु त्वभावतोऽनुदितान् पुद्रलानुदयप्राप्ते कर्मदलिके करणविशेषण प्रक्षिप्य यान् वेदयते. उदीरणालक्षणं चेदमः—''जं करणेणाऽकित्वृय उदए दिज्ञइ उदीरेणा एसा'' तथा वेदिताः स्वेन रसविपाकेन प्रतिसमयमनुभूयमान अपरिसमाप्ताऽशेषाऽनुभावा इति. तथा निर्जीर्णाः कार्त्वर्थनाऽनुसमयमशेषतद्विपाकहानियुक्ता इति. 'गाह'ति परिणतादिसूत्राणां संग्रहणाय गाथा भवति. सा चेयमः—'परिणय' इत्यादिन्यिख्यातार्था. नवरमः—एकैकिसमन् पदे परिणतचितोपचितादौ चतुर्विधाः आहताः. आहता आहियमाणाश्च. अनाहता आहिर्यमाणाश्च. अनाहता अनाहरिष्यमाणाश्च. इत्येवं चतुरूषाः पुद्रला भवन्ति—प्रश्न—निर्वचनविष्याः स्युरिति.

१८. हवे शरीरनी साथे संबंधस्वरूप परिणाम होवाथी पुद्रलोनो चय वगेरे पण थाय, तथी ते देखाडवाने प्रश्न करता कहे छे के:-['नेरइयाणं' इत्यादि] परिणामसूत्रनी समान ज चयादी सूत्रो छे. माटे अतिदेशथी अहीं परिणामसूत्र पछी चयादि सूत्रोने भण्या छे. जेम के:-['जहा परिणया तहा चिया दि' इत्यादि] जेवी रीते परिणम्या तेवी जे रीते एकठा पण थया, इत्यादि. अहीं पुस्तकोने विषे

१:—(१.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. ३. आहिरिष्यमाण. (२.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. ४. अनाहत. (३.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. ५. अनाहत. (६.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. ५. अनाहत. (६.) १. पूर्वाहत. ३. आहिरिष्यमाण. ५. अनाहत. ५. अनाहत. (६.) १. पूर्वाहत. ३. आहिरिष्यमाण. ५. अनाहिरिष्यमाण. ५. अनाहिरिष्यमाण. ५. अनाहिरिष्यमाण. (१.) १. पूर्वाहत. ४. अनाहत. ५. अनाहिरिष्यमाण. (१.) १. पूर्वाहत. ४. अनाहत. ६. अनाहिरिष्यमाण. (१०.) १. पूर्वाहत. ५. अनाहिरिष्यमाण. (१०.) १. पूर्वाहत. ५. अनाहिरिष्यमाण. ६. अनाहिरिष्यमाण. ६. अनाहिरिष्यमाण. १. आहिरिष्यमाण. ६. अनाहिरिष्यमाण. १. आहिरिष्यमाण. १. आहिर्यमाण. १. आहिर्यमाण. १. अनाहिर्यमाण.
२:—(१.) १. पूर्वोहत. २. आहियमाण. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. (२.) १. पूर्वोहत. २. आहियमाण. ३. आहरिष्यमाण. ५. अनाहिरयमाण. (३.) १. पूर्वोहत. २. आहियमाण. ४. अनाहत. ५. अनाहिरयमाण. (४.) १. पूर्वोहत. २. आहियमाण. ४. अनाहत. ५. अनाहिरयमाण. (६.) १. पूर्वोहत. २. आहियमाण. ४. अनाहत. ५. अनाहिरयमाण. (६.) १. पूर्वोहत. २. आहिरयमाण. ५. अनाहत. ६. अनाहिरयमाण. (७.) १. पूर्वोहत. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ६. अनाहरिष्यमाण. (९.) १. पूर्वोहत. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ६. अनाहरिष्यमाण. (१०.) १. पूर्वोहत. ४. अनाहत. ५. अनाहराण. ५. अनाहिर्यमाण. ५. अनाहिरयमाण. (१०.) १. पूर्वोहत. ४. अनाहत. ५. अनाहरिष्यमाण. ६. अनाहरिष्यमाण. (१०.) २. आहिर्यमाण. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ५. अनाहरिष्यमाण. (१२.) २. आहिर्यमाण. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ६. अनाहरिष्यमाण. ६. अनाहरिष्यमाण. ५. अनाहरिष्यमाण. ६. अनाहरिष्यमाण. ५. अनाहरिष्यमाण. ६. अनाहरिष्यमाण. ५. अनाहरिष्यमाण. ६. अनाहरिष्यमाण.

३:—(१.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ५. अनाहियमाण. (२.) १. पूर्वाहत. २. आहियमाण. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ६. अनाहिर्यमाण. ६. अनाहिर्यमाण. ५. अनाहिर्यमाण. ६. अनाहिर्यमाण.

४:--(१.) १, पूर्वोहत. २. आहियमाण. ३. आहरिष्यमाण. ४. अनाहत. ५. अनाहियमाण. ६. अनाहिरिष्यमाण:-अनु०

१ प्र॰छायाः-यत् करणेनाऽऽकृष्य उदये दीयते उदीरणेषा.

र. एतत्संवादि चेदम्: जदीरणा हि उदयावलिकाबहिर्चितिनीभ्यः स्थितिभ्यः सकाशात् कषायसहितेन, असहितेन वा योगकरणेन दलिकमाकृष्य उदयसमयप्राप्तदलिकेन सहानुभवनम्. तथा चोक्तं कर्मप्रकृतिचूर्णोः-''उदयावलिआबहिरिक्लिट्इैहिंतो कसायसहिआसहिएणं जोगकरणेणं दलिअमाकद्विभ उदयपत्तदलिएण समं अणुभवणं उदीरणा''-चतुर्धकर्मप्रन्ये ७ गाथाटीकायाम्. (भा० पृ-१०२.):-अनु०

बाचनानो भेद देखाय छे. परंतु तेने विषे संमोह करवो नहीं. कारण के सर्व स्थले वाच्य पदार्थ तुल्य छे. फक्त बुद्धिमाने परिणतसूत्रना अनुसारे प्रश्नसूत्रो अने उत्तरो विचारी लेवा तेने विषे चिता-चय पाम्या-एटले शरीरने विषे समृहने प्राप्त थयेला उपचिता एटले वारंवार शरीरने विषे प्रदेशना समीपपणे एकठा थयेला. पोताना स्वभावथी उदयने नहीं प्राप्त थयेला ने कर्मपुद्धलो, उदये आवेला कर्मदिलियाओंने विषे करणविशेषवडे नांखीने वेदाय तेओ उदीरितं कहेवाय. उदीरणानुं लक्षण आ प्रमाणे छे:-"(कर्मने) करणवडे खेंचीने उदीरणाः उदयने विषे देवाय-लवाय-ते उदीरेणा कहेवाय-" तथा सकीय रसविपाकवड़े दरेक समये अनुभवाता अने नहीं समाप्त थयेल समग्र रसवाळा कर्मपुद्रलोने वेदित कहे छे. प्रतिसमय संपूर्णपणे अशेष पोताना विपाकनी हानियुक्त कर्मपुद्रलो निर्जीर्ण कहेवाया परिणतादि सुत्रोनो संग्रह करवा वेदना निर्जरणा माटे ['माह' ति] गाथा छे, ते आ प्रमाणे:-['परिणय'] वगेरे. व्याख्या उपर प्रमाणे समजवी. विशेषता आ छे के:-परिणत, चित, उपचित वगेरे दरेक पदमां आहार करेला, आहार करेला अने आहार कराता; आहार नहीं करेला अने आहार करावाना, तथा आहार नहीं करेला अने आहार नहीं करावाना; आ प्रमाणे चार प्रकारना पुद्रलो प्रश्न अने उत्तर विषयक छे.

१९. पुद्गलाधिकारादेव इमामष्टादशसूत्रीमाहः—'नेरहयाणं मंते! कातिविहा पोग्गला भिजांति ?' इत्यादि व्यक्तम् . नवरम्—'भिजांति'ति तीत-मन्द-मध्यतयाऽनुभागभेदेन भेदवन्तो भवन्ति, उद्दर्तनकरणा-ऽपवर्तनकरणाभ्यां मन्दरसास्तीत्ररसाः, तीत्ररसास्तु मन्दरसा भवन्तीत्यर्थः. उत्तरम्-'कम्मदव्ववग्गणं अहिकिच'त्ति समानजातीयद्रव्याणां राशिर्द्रव्यवर्गणा, सा चौदारिकादिद्रव्याणामप्यस्तीत्यत आहः-कर्मरूपा द्रव्यवर्गणा, कर्मद्रव्याणां वा वर्गणा कर्मद्रव्यवर्गणा. तामधिकृत्य तामाश्रित्य-कर्मद्रव्यवर्गणासत्काइत्यर्थः. कर्मद्रव्याणामेव च मन्देतराऽन-भावचिन्ता अस्ति, न द्रव्यान्तराणामिति कृत्वा 'कर्मद्रव्यवर्गणामधिकृत्य' इत्युक्तम्, 'अण् चेव, वायरा चेव'ति 'चेव' शब्दः समुचयार्थः, ततश्चाणवश्च बादराश्च, सूक्ष्माश्च स्थूलाश्च इत्यर्थः, सूक्ष्मत्वम् , स्थूलत्वं चैषां कर्मद्रव्याऽपेक्षया एवावगन्तव्यम् , नान्यापेक्षया; यत औदारि-कादिद्वव्याणां मध्ये कर्मद्रव्याण्येव सूक्ष्माणीति. एवं चयो-पचयो-दीरणा-वेदना-निर्जराः शब्दार्थमेदेन वाच्याः. किन्तु चयसूत्रे, उपचयसूत्रे च 'आहारदव्यवग्गणमहिकिच' इति यदुक्तं तत्रायमभिप्राय:-शरीरमाश्रित्य चयोपचयौ प्राग् व्याख्यातौ, तौ चाहारद्रव्येभ्य एव भवत: नान्यतः, अत 'आहारद्रव्यवर्गणामधिकृत्य' इत्युक्तमिति. उदीरणादयस्तु कर्मद्रव्याणामेव भवन्ति, अतस्तत्सूत्रेषूक्तम्-'कर्मद्रव्यवर्गणामधि-कृत्य'इति. 'उयिहंसु'त्ति अपवर्तितवन्तः, इहापवर्तनम् कर्मणां स्थित्यादेरध्यवसायविशेषेण हीनताकरणम् , अपवर्तनस्य चोपळक्षणत्वाद्वद्वर्तनमपीह दृर्यम् , तच स्थित्यादेर्देद्विकरणखरूपम्. 'संकामेंसु'ति संक्रामितवन्तः, तत्र संक्रमणं मूलप्रकृत्यभिन्नानामुत्तरप्रकृतीनामध्यवसायविशेषेण परसरं संचारणम् , तथा चाहः-"भूलप्रकृत्यभिनाः संक्रमयति गुणत उत्तराः प्रकृतीः, न लात्माऽमूर्तलादध्यवसायप्रयोगेण " अपरस्त्वाहः-"मोत्तृंण आउयं खलु दंसणमोहं चिरत्तमोहं च, सेसाणं पगईणं उत्तरविहिसंक्रमो भाणओ." एतदेव निदर्शतेः—यथा कस्यचित् सद्देद्यमनु-भवतोऽश्चभक्तर्मपरिणतिरेवंविधा जाता, येन तदेव सद्वेद्यमसद्वेद्यतया संक्रामतीति. एवमन्यत्रापि योज्यम्, 'निधित्तंसु'ति निधत्तान् कृतवन्तः, इह च विश्विष्टानां परस्परतः पुद्गलानां निचयं कृत्वा धारणं रूढिशब्दलेन निधत्तमुच्यते—उद्दर्तना--ऽपवर्तनव्यतिरिक्तकरणानामविषयत्वेन कर्मणोऽवस्थानमिति. 'निकाइंसु'त्ति निकाचितवन्तः, नितरां बद्धवन्त इत्यर्थः, निकाचनं चैषामेव पुद्गलानां परस्परविश्विष्टानामेकीकरणम्-अन्योन्यावगाहिता-अग्निप्रतप्तप्रतिहन्यमानसूचिकलापस्येव सकलकरणानामविषयतया कर्मणो व्यवस्थापनमिति यावत्. 'भिजंति' इत्यादि-पदानां संग्रहणी यथा-'भेइय' इत्यादिगाथा गतार्था. नवरमः -अपवर्तन-संक्रम-निधत्त-निकाचनपदेषु त्रिविधः कालो निर्देष्टव्यः --अतीत-वर्त-माना-ऽनागतकालनिर्देशेन तानि वाच्यानीत्वर्धः. इह चापवर्तनादीनामिव भेदादीनामपि त्रिकालता युक्ता, न्यायस्य समानत्वाद् , केवलम-विवक्षणाद न तनिर्देशः सूत्रे कृत इति.

१९. पुद्रलना अधिकारथी जुआ अदार सुत्रोने कहे छे के:-['नेरइयाणं भंते! कतिनिहा पोग्गला भिजंति ?' इत्यादि] 'हे भगवन्! नैरियकोने केटला अदु वकारना पुद्रलो भेदाय ?' इत्यादि स्फुटार्थ छे. विशेषता देखांडे छे:-भेदाय एटले तीन्न, मंद अने मध्यमपणे रसना भेदवडे भेदवाळा थाय अर्थात् उदवर्तना-करणवड़े मन्द रसवाळा कर्मपुद्रलो तीत्र रसवाळा थाय, अने अपवर्तनाकरणवडे तीत्र रसवाळा कर्मपुद्रलो मंद रसवाळा थाय १. उत्तर-['कम्मदव्य-वग्गणं अहिकिच' ति] कर्मद्रव्यवर्गणाने आश्रीने, तुल्य जातिवाळा द्रव्योना समूहने द्रव्यवर्गणा कहे छे. ते द्रव्यवर्गणा अन्य औदारिकादि द्रव्योनी पण होय, माटे (तेवी द्रव्यवर्गणाना निराकरणने माटे) कहे छे के:-कर्मद्रव्यवर्गणा-कर्मरूपी द्रव्यवर्गणा, अथवा कर्म-द्रव्योनी वर्गणा-तेने आश्रीने अर्थात् कर्मद्रव्यवर्गणा संबंधी, ए प्रमाणे तात्पर्य छे. मंद् तथा इतर रसनी विचारणा कर्मद्रव्यो संबंधे ज होइ शके छे अन्य द्रव्य संबंधे नहीं, माटे कर्मद्रव्यवर्गणाने आश्रीने ए प्रमाणे कहुं. ['अणु चेत्र, बायरा चेत्र' ति] अणु एटले सूक्ष्म. अने बादर एटले स्थूल. अहीं पुद्गलोनुं स्थूलपणुं अने सूक्ष्मपणुं कर्मद्रव्योनी अपेक्षाए ज जाणनुं, अन्य द्रंच्यनी अपेक्षाए नहीं; कारण के औदारिकादि द्रव्योमां कर्मद्रव्यो ज सूरम छे. आवी ज रीते चय, उपचय, उदीरणा, वेदन तथानिर्जरा; शब्द अने अर्थना भेदे करी कहेवा. परंतु चयस्त्रमां अने उपचयस्त्रमां ['आहार-द्व्वयगगणं अहिकिन्द' इति] आहारद्रव्यवर्गणाने आश्रीने आ प्रमाणे जे कह्युं ते स्थले आ अभिप्राय छे:-शरीरने आश्रीने चय अने उपचय थाय छे, तेओनी पूर्वे व्याख्या करी. तेओ बन्ने आहारद्रव्योधी ज थाय छे, अन्य द्रव्योधी यता नथी. तेथी (ते चय अने उपचय सूत्रमां) 'आहारद्रव्यव-

९. आ वातने टेको आपनारो पाठ आ छे:---कषायवाळा के कषायविनाना योगरूपकरणद्वारा उदयाविकाशी बहार रहेनारी स्थितिओमांथी कर्मदलिकने खेंचीने, उदयसमय प्राप्त दलिक साथे अनुभववुं ते उदीरणा. ए ज प्रमाणे कर्मप्रकृति (कम्मपयडी) नी चूर्णिमां पण कर्षु छे.-चर्रुप कर्मप्रंथनी सातमी गाथानी टीकामां (भा० पृ-१०२):-अनु०

प्र॰ छायाः—मुक्लाऽऽयुष्कं खल दर्शनमोहं चारित्रमोहं च, शेषाणां प्रकृतीनामुत्तरविधिसंक्रमो भणितः-अनु॰

१. 'चेव' शब्द समुख्यार्थक छे:-श्रीअभयदेव.

अपवर्तनः उद्यत्तेनः संक्रमणः

धन्य.

निषत्त.

निकाचन.

अविवक्षा.

गणाने आश्रीने'ए प्रमाणे कहुं. उदीरणादि तो कर्मद्रव्योना ज थाय छे , तेथी ते ते सूत्रोमां 'कर्मद्रव्यवर्गणाने आश्रीनें' ए प्रमाणे कहुं. ['उय-हिंसु' ति] अपवर्तित थया, अहीं अपवर्तन एटले कर्मोनी स्थित्यादिकने अध्यवसाय विशेषवडे हीन करवी. अपवर्तनना उपलक्षणथी (कर्मोनी) स्थिति वगेरेनुं वृद्धिकरवारूप उद्दर्तन एण समजनुं. ['संकर्मेसु' ति] संक्रमित थया, तेने विषे संक्रमण एटले मूल्प्रकृतिओथी अभिन्न उत्तर प्रकृतिओनी अध्यवसाय विशेषवडे एरस्पर संचार—सेळमेळ—करवो. कहुं छे के:—"गुणथी मूल्प्रकृतिओथी अभिन्न उत्तर प्रकृतिओवी अध्यवसायना प्रयोगवडे संक्रमावे, किंतु आत्मा असूर्त होवाधी संक्रमे नहीं.'' अन्य तो कहे छे के:—"आवुष्य, दर्शनमोहनीय अने चारित्रमोहनीयने छोडीने, शेष प्रकृतिओनो उत्तर प्रकृतिओनी साथे ने संचार ते संक्रमण.'' ए ज बात उदाहरणद्वारा बतावे छे:—जेवी रीते कोश् शातावेदनीयने अनुमवतो होय तेने एवा प्रकारनी अग्रुम कर्मनी परिणिति थइ के, जेथी ते ज शातावेदनीय अशातावेदनीयपणे संक्रमे, आ प्रमाणे अन्य स्थले एण योजनुं. ['नियित्तिसु' ति] (हे मगवन्! नैरियकोने केटला प्रकारना पुद्रलो) निघत्त थया ? अहीं 'नियत्ते' ए रू रू शब्द होवाधी परस्पर भिन्न पिन्न पुद्रलोने एकटा करीने घारण करतुं ते (निधत्त कहेवाय) अर्थात् उद्वर्तना तथा अपवर्तना करणथी भिन्न करणना अविषयंणे कर्मोनुं रहेतुं. ['निकाइंसु' ति] निकाचित थया—अत्मन्त बंधाया, निकाचन एटले परस्पर जूदा पुद्रलोने एकमेक करवा अर्थात् अन्योन्य (कर्म) पुद्रलोने एकवीजामां रहेतुं. जेम; अधिवडे तपावी टीपेलो सोयोनो समूह एक बीजामां मळीने रहे छे तेम सकल करणना अविषयपणे कर्मोनुं स्थापतुं ए प्रमाणे तात्पर्य छे. ['भिजांति' इत्यादि] आ पदनो संग्रह करवावाळी गाथानो अर्थ उपर बतावी गया छीए, विशेष ए छे के:—अपवर्तन, संक्रमण, निधत्त अने निकाचन ए चारे पदमां त्रणे प्रकारनो काळ बतावाळी आर्यात् मूत, वर्तमान अने मविष्यत्काळनो निर्देश करी ए पदो कहेवां न्यायनी समानता होवाथी अर्थात् एक स्थले कह्नुं तो बीने स्थले पण कहेनुं जोइए एम युक्त होवाथी, अहीं अपवर्तनादिनी करी पदो करियां परमां प्रिकत छे, एण मात्र विश्वित नहीं होवाथी सुत्रने विषे मेदादि पदमां त्रिकाळनो निर्देश करीं नथी.

२०. अय पुद्गलाधिकारादिदं सूत्रचतुष्टयमाहः—'नेरइयाणं' इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्—'तेयाकम्मत्ताए'ित तेजःशरीर—कार्मणशरीर-तया तद्रूपत्येव्यथः. 'अतीतकालसमयं' ति काल्रूपः समयः, न तु समाचार्रूपः. काल्रोऽपि समयरूपः, न तु वर्णादिस्वरूपः. इति परस्गरेण विशेषणात् काल्रसमयः—अतीतः काल्रसमयः, अतीतकाल्रस्य वा उत्सिर्पणयदेः समयः परमिकृष्टोऽशोऽतीतकालसमयस्त्रत्र. 'पहुप्पण्ण'ित प्रत्युत्पन्नो वर्तमानः. 'नोऽतीतकाले' इत्यादावतीता—ऽनागतकाल्विषयप्रहणप्रतिषेषो विषयातीतत्वात् , विषयातीतत्वं च त्योविनष्टा-ऽनुत्पन्नलेनाऽसल्वादिति. प्रत्युत्पन्नलेऽप्यमिमुखान् गृह्णाति, नान्यान्, 'गहणसमयपुरक्वले'ित प्रहणसमयः पुरस्कृतो वर्तमानसमयस्य पुरोवर्ती येषां ते प्रहणसमयपुरस्कृताः. प्राकृतत्वादेवं निर्देशः, अन्यथा पुरस्कृतप्रहणसमया इति स्यात् , प्रहीष्यमाणा इत्यर्थः. उदीरणा च पूर्वकालगृहीतानामेव भवति, प्रहणपूर्वकलादुदीरणायाः, अत उक्तम्—अतीतकालसमयगृहीतानुदीरयन्तीति. गृह्यमाणानां प्रहीष्यमाणानां चागृहीतत्वादुदीरणाऽभावस्तत उक्तम्—'नो पषुप्पण्ण' इत्यादि. वेदना-निर्जरासूत्रयोरप्येषा एवोपपत्तिरिति. अथ कर्माधि-कारादेवेयमष्टस्त्रीः—'नेरइयाणं' इत्यादिर्व्यक्ता च नवरम्—'जीवाओ किं चल्यं' ति जीवप्रदेशेन्यश्चलितं तेष्यनवस्थानशीलम्, तदि-तरत् तु अचलितम्, तदेव बम्नाति; यदाहः—''कृत्कैदेशैः सक्तदेशस्यं रागादिपरिणतो योग्यम् , बम्नाति योगहेतोः कर्म केहाऽक्त इव च मलम्' इति. एवमुदीरणा-वेदना-ऽपवर्तना-संक्रमण-निधत्त-निकाचनानि भाव्यानि. निर्जरा तु पुद्रलानां निरनुभावीकृतानामालम् प्रदेशेन्यः सातनम्, सा च नियमाचलितस्य कर्मणः, नाऽचिततस्यिति. इह संप्रहणगाथाः—'बन्धो—दय—' इत्यादिर्भावितार्था, केवलमुदय-शब्दोनीदीरणा गृहीता इति. उक्ता नारकवक्तव्यता.

तेजस-कार्मण.

२०. हवे पुद्रलोनो अधिकार होवाधी आ चार सूत्रो कहे छे:-['नेरइयाणं' इत्यादि] स्पष्ट छे, विशेषता ए छे के:-['तेयाकम्मत्ताए' ति] तैजस, कार्मण-एणे एटले तैजसरारीरएणे अने कार्मणशरीरएणे-तेजस, कार्मण शरीरत्वरूपे. ['अतीतकालसमय' ति] 'अतीतकालसमय' आ ठेकाणे (कालशन्द अने समयशब्दनी परस्पर विशेषणता बतावी बन्ने शब्दोनी सार्थकता सिद्ध करे छे.)समय काळरूप लेवो, एण समाचाररूप लेवो नहीं. तेम ज काळ समयस्प लेवो, परंतु वर्णादि (कृष्णादि) खरूप नहीं. आ प्रमाणे बन्ने परस्पर विशेषण थइ काळ-समय शब्द बन्योः अतीत एवो जे काळ-समय ते अतीत कैंगळ-समय. अथवा अतीतकाळ एटले उत्सर्णिणी आदि काळ, तेनो समय एटले अत्यन्त निकृष्ट अंश, ते अतीतकाळ-समय कहेवाय. तेने विषे- ['पहुपण्ण' ति] प्रत्युत्पन्नकाळ-वर्तमानकाळ लेवो. भूतकाळ अने भविष्यत्काळ विषयातीत-विषयरहित-होवाथी, 'अतीतकाळमां नहीं' इत्यादि पदमां अतीत अने अनागतकाळ विषयक (पुद्रल) ग्रहणनो प्रतिषेध कर्यों छे. कारण के भूतकाळ विनष्ट थयेलो होवाथी अने भविष्यत्काळ उत्पन्न थयेलो नहीं होवाथी, तेओ (भूतकाळ अने भविष्यत्काळ) बन्ने असत् छे, अने तेथी ज विषयातीत छे. वळी वर्तमानकाळमां पण अभिमुख पुद्रलोने ग्रहे छे पण बीजाने नहीं. ['गहणसमयपुर्वच्छे' ति] जेओनो ग्रहण समय वर्तमानसमयनी पुरोवर्ती छे अर्थात् जेओने ग्रहीष्यमाण- ग्रहण करवापूर्वक उदीरणा होवाथी पूर्वकाळे ग्रहण करायेला पुद्रलोनी ज उदीरणा थाय छे, तेथी कर्छ के:-(नारकीओ)

^{9.} अथीत् 'निधत्त' कर्मीने मात्र उदूर्तना अने अपवर्तनाकरण परिवर्तित करी शके, पण बीजा करणो ते माटे फांइ न करी शके, माटे उदूर्तना अने अपवर्तनाकरणथी भिन्न करणोनो ते निधत्तकर्म अविषय छे. २. अर्थात् जेम सोयोने तपावीने टीपवायी ए एवी रीतिए एक बीजामां मळी जाय छे के, ते पछी कोइ प्रकारे जूदी थइ शकती ज नथी. तेम ज एकत्रित थयेलां कर्मी आत्माना तीत्र अध्यवसायवडे एवा सज्जड थइ जाय छे के, पछी कोइ पण करणद्वारा तेमां जरा पण फेरफार थइ शकतो नथी, एवां सज्जड कर्मी निकाचित कहेवाय छे:-अनु॰

३. 'समय' शब्दने 'काल' ए विशेषण एटला माटे ज आप्युं छे के, 'समाचार' अर्थवाळो अहीं 'समय' शब्द न लेवो. अने 'काल' शब्दने 'समय' ए विशेषण एटला माटे ज आप्युं छे के, 'कालुं' अर्थवाळो अहीं 'काळ' शब्द न लेवो अर्थात् अतीतकाल-समयनो अर्थ अतीत-वीतेलो-वखत. ४. प्राकृत शैलीथी आ प्रमाणे निर्देश कर्यों छे. अन्यथा 'पुरस्कृतग्रहणसमयाः' ए प्रमाणे थवुं जोइए:-श्रीअभयदेव.

अतीतकाळसमयमां ग्रहण करेला (पुद्रलोने) उदीरे छे. वळी गृह्यमाण-ग्रहण कराता-अने ग्रहीध्यमाण-ग्रहण करावाना-पुद्रलो अगृहीत-ह्जु ग्रहण करायां न-होवाथी, तेओनी उदीरणा थइ शकती नथी, तेथी कह्युं छे के:-['नो पहुप्पण्ण' इत्यादि] (वर्तमानकाळमां गृह्यमाण पुद्रलो उदीराता नथीवगेरे.) वेदना सूत्रनी अने निर्जरा सूत्रनी पण आवी ज रीते उपपत्ति करवी. हवे कर्मना अधिकारथी ज आ आठ सूत्रोने कहे छे:-['नेरह्याणं' इत्यादि] स्पष्ट छे. विशेष, ['जीवाओ किं चिलयं' ति] जीवथी चालेछं-जीवप्रदेशथी चालेछं एटले के जीवप्रदेशमां नहीं रहेवाना समाववाखं कर्म चिलत कर्म कहेवाय छे. ए चिलत कर्मथी अन्य कर्म अचिलत कहेवाय, ए अचिलत कर्मने ज (नैरियको) बांधे छे. कह्युं छे के:-''जेम चीकणा द्रव्यवहे मिर्दित थयेलो प्राणी मळने संप्रहे छे-मळवाळो थाय छे, तेम रागादिमां परिणत थयेलो आतमा समग्र प्रदेशो वहे (मन, वचन अने कायरूप) योगना हेतुथी सकीय देशमां-ज्यां आत्मा रहे छे त्यां-रहेछं योग्य कर्म बांधे छे.'' आ प्रमाणे; उदीरणा, वेदन, अपवर्तना, संक्रमण, निधत्त अने निकाचननी भावना करवी. निर्जुभावीकृत-रसरहित करेलां- पुद्रलोने आतमप्रदेशथी नष्ट करवां तेने निर्जरा कहे छे. अने ते निर्जरा नियमथी चिलत कर्मनी थाय छे, अचिलत कर्मनी थती नथी. अहीं ['बंधो-दय-' इत्यादि] संग्रहणी गाथाना अर्थनी पूर्वमां ज भावना करी गया छीए, केवळ विशेष ए छे के:-अहीं उदय शब्दाखे उदीरणा ग्रहण करी छे. आ प्रमाणे नैरियक संबंधी वक्तव्यता कही.

चलितकर्ग. सचलितकर्ग.

नैर्यक्तसमाप्ति.

असुरकुमारादि.

- १६. प्र०-असुरकुमाराणं भंते ! केवइयंकालं ठिई पण्णता?
- १६. उ०—गोथमा ! जहण्णेणं दस वाससहस्साइं, उक्षोसेणं सातिरेगं सागरोवमं
- १७. प्र०—असुरकुमारा णं भंते ! केवइयकालस्स आणमंति वा, पाणमंति वा ?.
- १७. उ०--गोयमा ! जहण्णेणं सत्तण्हं थोवांणं, उक्कोसेणं साइरेगस्स पक्खस्स आणमंति वा, पाणमंति वा.
  - १८. प्र०-असुरकुमारा णं भंते ! आहारही ?.
  - १८. उ०—हंता, आहारही.
- १९. प्र०—असुरकुमाराणं भंते ! केवइकालस्स आहारहे समुप्पज्जइ ?.
- १९. उ० गोयमा! असुरकुमाराणं दुविहे आहारे पत्रते, तं जहा: आमोगनिव्वत्तिए, अणाभोगनिव्वत्तिए. तत्य णं जे से अणाभोगनिव्वतिए से अणुसमयं अविराहिए आहारहे समुप्पज्जइ, गोयमा! तत्थ णं जे से आमोगनिव्वतिए से जहण्णेणं चउत्थम- तस्स, उक्कोसेणं साइरेगस्स वाससहस्सस्स आहारहे समुप्पज्जइ.
  - २०. प्र०-असुरकुमारा णं भंते ! किं आहारं आहारेंति ?.
- २०. उ०—गोयमा ! दब्बओ अणंतपरासिआइं दब्बाइं, खि-त्त-काल-भाव पत्तवणागमेणं. सेसं जहा नेरइयाणं जाव—

- १६. प्र०—हे भगवन्! असुरकुमारोनी केटला काळ सुधी स्थिति कही छे?
- १६. उ०-हे गौतम! तेओनी स्थिति जघन्ये दश हजार वर्षनी अने उत्क्रष्टे सागरोपम करतां वधारे काळनी कही छे.
- १७. प्र०—हे भगवन्! असुरकुमारो केटले काळे श्वास ले अने निःश्वास मूके?
- १७. उ० हे गौतम! तेओ जघन्ये सात स्तोकरूप काळ-वडे अने उत्कृष्टे एक पक्ष (पखवाडीया) करतां वधारे काळ (गया) पछी श्वास ले अने नि:श्वास मुके.
  - १८. प्र०—हे भगवन्! असुरकुमारो आहारना अभिलाषी छे?
  - १८. उ०-हे गौतम! हा, तेओ आहारना इच्छुक छे.
- १९. प्र०—हे भगवन्! असुरकुमारोने केटले काळे आहारनो अभिलाष उत्पन्न थाय छे?
- १९. उ०—हे गौतम! असुरकुमारोनो आहार वे प्रकारनो कहा। छे, ते आ प्रमाण:—आभोगनिर्वर्तित अने अनाभोगनिर्वर्तित. तेमां जे अनाभोगनिर्वर्तित—अज्ञानपूर्वक—आहार छे तेनो अभिलाष तो तेओने अविरहितपणे निरंतर थया करे छे. अने हे गौतम! तेमां जे आभोगनिर्वर्तित—ज्ञानपूर्वक—आहार छे तेनो अभिलाष ते-ओने ओछामां ओछो चतुर्थमक्त—एक दिवस—एछी अने वधारेमां वधारे हजार वर्ष करतां वधारे काळ (गया) पछी थाय छे.
- २०. प्रo हे भगवन्! असुरकुमारो क्या पदार्थनो आहार करे!
- २०.उ०—हे गौतम! तेओ द्रव्यथी अनंतप्रदेशवाळां द्रव्योनो आहार करे, इत्यादि बधुं क्षेत्र, काल अने भावसंबंधे प्रज्ञापनाना गमवडे पूर्ववत् जाणी लेवुं. बाकी बधुं नैरियकोनी पेठे जाणवुं. यावत्—

मूलच्छायाः—१. असुरकुमाराणां भगवन्! कियत्काछं स्थितिः प्रज्ञाताः गीतम! जघन्येन दश वर्षसहस्राण, उत्कृष्टेन सार्तिरेकं सागरोपमम् असुरकुमारा भगवन्! कियत्काछेन आनमन्ति वा प्राणमन्ति वा शेगीतम! जघन्येन सप्तिभः स्तोकैः, उत्कृष्टेन सार्तिरेकेण पक्षेण आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा. असुरकुमारा भगवन्! कियत्काछेन आहारार्थः समुत्पवते १ गीतम! असुरकुमाराणां भगवन्! कियत्काछेन आहारार्थः समुत्पवते १ गीतम! असुरकुमाराणां दिविधः आहारः प्रज्ञासः, तद्यथाः—आभोगनिर्वर्तितः, अनाभोगनिर्वर्तितः. तत्र योऽसावनाभोगनिर्वर्तितः सोऽनुसमयमविरहित आहारार्थः समुत्पवते. गीतम! तत्र योऽसावाभोगनिर्वर्तितः स जधन्येन चतुर्थभक्तेन, उत्कृष्टेन सार्तिरेकंण वर्षसहस्रण आहारार्थः समुत्पवते. असुरकुमारा भगवन्! कमाहारमाहरन्ति १ गीतम! द्रव्यतोऽनन्तप्रदेशकानि, क्षेत्र—काल—भावे प्रज्ञापनागमेन. शेषं यथा नैरियकाणां यावतः—अनु॰ २. ७ श्वासोच्छ्रासा एकः स्तोकः—अनु॰

२१. प्र०—ते णं तेसि पोग्गला कीसत्ताए मुज्जो मुज्जो परिणमंति ?

२१.उ०—गोयमा! सोइंदियत्ताए, सुरूवताए, सुवण्णताए, इहताए, इन्छियताए, भिजियताए, उड्डूताए, णो अहत्ताए, सुह-ताए, णो दुहताए भुजो भुजो परिणमंति.

२२. प्र०—असुरकुमाराणं पुट्याहारिया पोरगला परिणया १.

२२. उ०—असुरकुमाराभिलावेण जहा णेरइयाणं, जाव—च-लियं कम्मं निज्ञरंति.

२३. प्र०-नागकुमाराणं मंते ! केवइयंकालं ठिती पचत्ता ?

२३: उ०—गोयमा! जहण्णेणं दस वाससहस्साइं, उद्यो-सेणं देसूणाइं दो पलिओवमाइं.

२४. प्र०—नागकुमारा णं मंते ! केवइकालस्त आणमंति षा १४.

२४. उ०—गोयमा! जहण्णेणं सत्तण्हं थोवाणं, उद्योसेणं मृहुत्तपुहुत्तस्स आणमंति वा. ४.

२५. प्र०—नागकुमारा णं आहारही ?.

२५. उ०--हंता, आहारही.

२६. प्र०—नागकुमाराणं भंते! केवइकालस्स आहारहे समुप्पज्जइ ?.

२६. उ०—गोयमा! नागकुमाराणं दुनिहे आहारे पनते, तं जहाः—आमोगनिव्वत्तिए, अणाभोगनिव्यत्तिए य, तत्य णं जे से अणाभोगनिव्यत्तिए से अणुसमयं अविरहिए आहारहे समुप्पज्जइ, तत्य णं जे से आमोगनिव्यत्तिए से जहण्णेणं चउत्थभत्तस्स, उद्योसेणं दिवसपृहुत्तस्स आहारहे समुप्पज्जइ; सेसं जहा असुरकु-माराणं, जाव-नो अचलियं कम्मं निजरंति. एवं सुवचकुमाराणं वि, जाव-थाणियकुमाराणं ति.

२१. प्र०—हे भगवन्! ते असुरकुमारोए खाधेळा पुद्रळो केवे रूपे वारंवार परिणाम पामे?

२१. उ० — हे गौतम! श्रोत्रेंद्रियपणे, सुरूपपणे, सुवर्णपणे, इष्टपणे, इच्छितपणे, मनोहरपणे, कर्ष्वपणे, अधःपणे नहीं, सुखपणे पण दुःखपणे नहीं; एवे रूपे ते पुद्रलो वारंवार परिणाम पामे.

२२. प्र०—हे भगवन्! असुरकुमारोए पूर्वे आहरेटा पुद्रटो परिणामने पाम्या!

२२. उ०—हे गौतम! असुरकुमारना अभिलाप (उचार) पूर्वक ए बधुं नैरियकोनी पेठे कहेवुं, यावत्—चालेला कर्मने निर्जरे छे.

२३. प्रo—हे भगवन्! नागकुमारोनी स्थिति केटला काळ सुधी कही छे?

२३. उ०—हे गौतम! तेओनी स्थिति ओछामां ओछी दश हजार वर्षनी अने वधारेमां वधारे कांइक ऊणा बे पल्योपमनी कही छे.

२४. प्रo—हे भगवन् ! नागकुमारो केटले काळे श्वास ले अने निःश्वास मुके!

२४. उ०—हे गौतम ! तेओ जघन्ये सात स्तोके अने उत्कृष्टे मुहूर्तपृथक्त्वे—बे मुहूर्तथी नव मुहूर्तनी अंदरना कोइ पण काळे—श्वास ले अने निःश्वास मूके.

२५. प्र०-हे भगवन्! नागकुमारो आहारना अर्थी छे!

२५. उ०—हे गौतम! हा, तेओ आहारना अर्थी छे.

२६ प्र०—हे भगवन् ! नागकुमारोने केटलो काळ गया पछी आहारनो अभिछाष उत्पन्न थाय छे !

२६. उ०—हे गौतम! तेओने बे प्रकारनो आहार कहाो छे, ते आ प्रमाणे:—आभोगनिर्वर्तित अने अनाभोगनिर्वर्तित. तेमां जे अनाभोगनिर्वर्तित आहार छे तेनो अभिलाप निरंतर थाय छे. तथा जे आभोगनिर्वर्तित आहार छे तेनो अभिलाप जघन्ये एक दिवस पछी अने उत्कृष्टे दिवसपृथत्तव पछी थाय छे. बाकी बधुं असुरकुमारोनी पेठे जाणवुं, यावत्—अचिलत कर्मने निर्जरता नथी, अने ए प्रमाणे सुवर्णकुमारोने पण कहेवुं, तथा यावत्—स्तनितकुमारोने माटे पण जाणवुं.

२१. अय चतुर्विशतिदण्डकक्रमागतामसुरकुमारवक्तव्यतामाहः—'असुरकुमाराणं' इत्यादि. तत्राऽसुरकुमारवक्तव्यता नारकवक्तव्यतावद् नेया, यतः 'ठिई जसासाऽऽहारे' इत्यादिगाथोक्तानि सूत्राणि. ४०. 'परिणय, चिया' इत्यादिगाथागृहीतानि. ६. 'मेदिय, चिया' इत्यादिगा-यागृहीतानि. १८. 'बंधो—दय—' इत्यादिगाथागृहीतानि. ८. तदेवं द्विसप्ततिः सूत्राणि नारकप्रकरणोक्तानि त्रयोविशतावसुरादिप्रकरणेषु

मूळ्छायाः—१. ते तेषां पुद्रलाः कीदशतया भूयो भूयः परिणमन्ति ! गोतम ! श्रोत्रेन्द्रियतया, सुरूपतया, सुरूपतया, इष्टतया, ईप्सिततया, स्वत्या, कर्ष्वतया, नो अधरत्या, सुरूत्वत्या भूयो भूयः परिणमन्ति अधरकुमाराणां भगवन् ! पूर्वाहताः पुद्रलाः परिणताः ! गौतम ! अधरकुमाराभिलापेन यथा नैरियकाणाम्, यावत्—विल्तं कर्म निर्जरयन्ति नागकुमाराणां भगवन् ! कियरकालं स्थितिः प्रकृता ? गौतम ! जधन्येन दश् वर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन देशोने द्वे पल्योपमे नागकुमारा भगवन् ! कियरकालेन आनमन्ति वा ! ४. गौतम ! जधन्येन सप्तिः स्वोकः, उत्कृष्टेन सुरूर्त्पृथक्त्येन आनमन्ति वा. ४. नागकुमारा आहारार्थिनः ! हन्त, आहारार्थिनः नागकुमाराणां भगवन् ! कियरकालेन आहारार्थः समुत्यवते ! गौतम ! नागकुमाराणां द्विष्यः आहारः प्रकृतः, तद्ययाः—आमोगनिर्विर्तितः, अनामोगनिर्विर्तितः तत्र योऽसावनाभोगनिर्विर्तितः सोऽनुसमयमनिरिहित आहारार्थः समुत्यवते, तत्र योऽसावाभोगनिर्विर्तितः स जधन्येन चतुर्थभक्तेन उत्कृष्टेन दिवरापृथक्तवेन आहारार्थः समुत्यवते; शेषं यथा असुरकुमाराणाम्, यावत्—स्तनितकुमाराणामितिः—अनु॰

समानि. नवरम्-विशेषोऽयमः—'उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं' इति यदुक्तम्, तद् बलिसंज्ञमसुरकुमारराजमाश्चियोक्तम्, यदाहः—''चैमर-बिल-सारमिहियं''ति 'सत्तण्हं योवाणं'ति सप्तानां स्तोकानाम्—'उपिर' इति गम्यते, स्तोकलक्षणं चैत्रमाचक्षतेः—''हृहस्स अणवगल्लस्स निरु-विकहस्स जंतुणो, एगे जसासनीसासे एस पाणु ति वुचहः सत्त पाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे, लवाणं सत्तहत्तरिए एस मृहुत्ते वियाहिए''ति. इदं जवन्यमुच्छ्वासादिमानं जवन्यस्थितिकानामाश्चित्यावगन्तव्यम्, उत्कृष्टमुक्तष्टस्थितिकानाऽऽश्चित्रेतिः 'चउत्थम-त्तस्य'त्ति चतुर्थभक्तमित्येकोपत्रासस्य संज्ञा, ततस्त्तस्योपिर एकत्र दिने भुक्त्वाऽहोरात्रं चाऽतिकम्य तृतीये भुजत इति भावः. नागकुमार-वक्तव्यतायाम्—'उक्कोसेणं देसूणाइं दो पलिओवमाइं'ति यदुक्तं तद् उत्तरश्चेणिमाश्चित्याऽवसेयम्, यदाहः—''दैगहिणादेवहृपालेयं, दो देसूणु-तिरिह्णाणं'' इति 'मृहुत्तपुहुत्तस्य'त्ति मुहूर्त्त उक्तलक्षण एवः पृथक्तं तु द्विप्रभृतिरानवम्यः संख्याविशेषः समये प्रसिद्धः. एवम् , 'सुवण्य-कृमाराण वि'त्ति नागकुमाराणामिव सुवर्णकुमाराणामपि स्थित्यादि वाच्यम् , इदं च कियद् दूरं यावद् वाच्यमित्याहः—'जाव थणियकुमाराणं'ति 'यावत्' करणाद् विद्यतुकुमारादिपरिप्रहः, एषां चेहाऽयं क्रमोऽवसेयः—''असुरा, नाग-सुवण्णा, विज्ञ अग्गी य, दीव उदही य, दिसि, वाऊ, थणिया वि य दसभेया भवणवासीणं.''

२१. हवे चोवीस दंडकमां नैरियक पछी अनुक्रमे आवता असुरकुमारोनी वक्तव्यता कहे छे:-['असुरकुमाराणं' इत्यादि] तेने विषे असुरकुमारोनी वक्तव्यता नैरियकोनी पेठे समजवी कारण के नैरियकना प्रकरणमां कहेलां पेर. सूत्रो, असुरादि त्रेवीस प्रकारणोमां तुल्य छे अर्थात् ७२. सूत्रोक्त नैरयिक संबंधेनुं वक्तव्य असुरादि त्रेवीस प्रकरणोगां समान छे. विशेष आ छे के:-(असुरकुमारोनुं) ['उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं' इति] उत्क्रष्ट (आयुष्य) सागरोपम करतां कांइक वधारे छे, ए प्रमाणे जे कह्युं छे ते बिठ नामना असुरराजने आश्रीने जाणवुं. क्युं छे के:-''चर्मेरेंद्रनुं आयुष्य सागरोपम छे अने बलीन्द्रनुं आयुष्य सागरोपम करतां थोडुं वधारे छे.'' ['सत्तण्हुं थोवाणं' ति] सात स्तोक उपर अर्थात् सात स्तोक थया पछी. 'उपर' ए गम्यमान छे. स्तोकनुं लक्षण आ प्रमाणे कह्युं छे:-''हृष्ट, घडपणयी अभिभृत नहीं ययेला अने कोइ पण प्रकारना उपक्लेश रहित, प्राणीना एक उच्छ्यास तथा निःश्वासने प्राण कहे छे. सात प्राणनो एक स्तोक थाय छे. सात स्तोकनो एक ठव थाय छे अने सत्योतेर ठवनो एक सहर्त व्याख्यात छे." अहीं जधन्य स्थितिवाळाने आश्री जघन्य उच्छवासादिनुं मान अने उत्कृष्ट स्थितिवाळाने आश्रीने उत्कृष्ट उच्छवासादिनुं मान समजवुं अर्थात् जघन्य स्थितिवाळा असुरकुमारो जघन्य काळे श्वासोच्छवासादि ले छे. अने उत्कृष्ट स्थितिवाळा असुरकुमारो उत्कृष्ट काळे श्वासोच्छ्या-सादि हे छे. ['चउत्थमत्तस्त' ति] 'चतुर्थभक्त' ए एक उपवासनी संज्ञा हे. ते चतुर्थभक्त उपर अर्थात् एक दिवस आहार करीने रात्री दिवस अतिकमी त्रीजे दीवसे आहार करे छे. नागकुमारनी वक्तव्यतामां ['उक्कोसेणं देस्णाइं दो पिलओवमाइं' ति] देशऊणा ने पल्योपम स्थिति जे कही ते उत्तर श्रेणीने आश्रीने समजवी. कह्युं छे के:-"दक्षिण दिशा तरफ रहेला नागकुमारोनुं दोढ पल्योपम अने उत्तर तरफ रहेलानुं देशकणुं ने पस्योपम आयुष्य छे." ['मुहुत्तपुहुत्तस्स' ति] मुहूर्तनुं लक्षण कसुं छे ते मुहूर्त अहीं लेवो. पृथक्तव=वेथी मांडी नव पर्यन्त संस्थाविशेष, ए समय-सि-द्धान्त-मां प्रसिद्ध छे. ['एवं सुवण्णकुमाराणं वि' ति] नागकुमारोनी जेम सुवर्णकुमारोनुं स्थिति वगेरे कंहेवुं. ए प्रमाण (असुरकुमारनी तुल्य स्थित्यादिक) क्यां सुधी कहें हुं ? तेने माटे कहे छे:-['जाव-थणियकुमाराणं' ति] यावत् स्तनितकुमारो सुधी स्थिति वमेरेनी समानता कहेवी. 'यावत्' नो प्रयोग करवाथी विद्युतकुमारादिनो परिम्रह समजवो- तेओनो कम आ प्रमाणे जाणवोः- 'असुरकुमार, नागकुमार, सुत्रर्णकुमार, वियुत्कुमार, अभिकुमार, द्वीपकुमार, उद्धिकुमार, दिक्रुमार, वायुकुमार अने स्तनितकुमार; आ प्रमाणे भवनवासी देवोना दस भेद छे.''

पृथिवीकायिकादि.

२७. प्र०—पुँढवीकाइयाणं मंते! केवइयंकालं ठिई पण्णता?.

२७. उ०—गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वावीसं वाससहस्साइं.

२८. ४०—पुढवीकाइया णं भंते ! केवइकलस्स आणमंति वा, पाणमंति वा ?.

२८. उ०-गोयमा ! वेमायाए आणमंति वा.

२७. प्र०—हे भगवन्! पृथिवीकायिक जीवोनी स्थिति केटला काळ सुधी कही छे ?

२७. उ०—हे गौतम! तेओनी स्थित जघन्ये अंतर्मुहूर्तनी अने उत्कृष्टे बावीश हजार वर्षनी कही छे.

२८. प्र०—हे भगवन् ! पृथिवीकायिको केटले काळे श्वास ले छे ?

२८. उ०—हे गौतम तेओ विमात्राए—विविध काळे— श्वास ले छे. मसुरकुमार.

लोक

चतुर्भभन्त. नागकुमार.

सुवर्णेकुमारादि,

www.jainelibrary.org

^{9.} प्र॰ छायाः-चमर-बिल-सागरमधिकम्. २. हृष्टस्य अनविक्षष्टस्य जिरुपिक्षष्टस्य जन्तोः, एक उच्छ्वासिनःश्वासः एव प्राण इति उच्यते. सप्त प्राणाः स स्तोकः. सप्त स्तोकाः स ठवः. ठवानां सप्तसप्तस्या एव मुहूर्तो व्याख्यातः. ३. दाक्षिणात्यानां वर्ष (१॥)पत्यम् , द्वे देशोने उत्तरभवानाम्.४. असुराः, नाग-सुवर्णाः, विद्युद्-अमयश्व, द्वीप-उद्घयश्व, दिग्-वायुः, स्तिनता अपि च दशभेदा भवनवासिनाम्:-अनु॰

^{9.} ते वहींतर सूत्र आ प्रमाणे छे:—'ठिई ऊसासाऽऽहारे' ए गाथामां कहेला ४० सूत्र. 'परिणय, थिया' ए गाथामां कहेला ६ सूत्रो. 'मेदिय, चिया' ए गाथामां जणावेला १८ सूत्र अने 'बंधो-द्य'-ए गाथामां दर्शावेला ८ सूत्रो. (जूओ-उत्तर-५.७.१०.१५.) ए प्रमाणे वधा मळीने नैरियकप्रकरणमां ७२ सूत्र छे:-श्रीअसयदेव.

^{9.} मूरुच्छायाः—पृथिवीकायिकानां भगवन् । कियन्तं कालं स्थितिः प्रकृप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वाविशतिवैषेसहस्राणि. पृथिवीकायिकाः भगवन् । कियत्कालेन आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा ? गौतम ! विमात्रया आनमन्ति वा-अनु॰

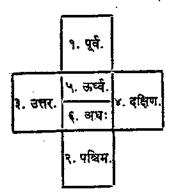
- २९. प्र०--पुढवीकाइया आहारही ?.
- २९. उ०—हंता, आहारही.
- ३०. प्र०-पुढवीकाइयाणं केवइकालस्स आहारहे समुप्पजाइ?.
- ३०. उ०—गोयमा! अणुसमयं अविरहिए आहारहे समु-प्पजङ.
  - ३१. प्र०-पुढवीकाइया कि आहारं आहारेंति ?.
- ३१. गोयमा। दव्वओ जहा नेरइयाणं, जाव-निव्वाघाएणं किहिसि, वाधायं पडुच सिय तिदिसि, सिय चउिद्दसि, सिय पंच-दिसिं, वन्नओ काल-नील-पीत-लोहिय-हालिद्द-सुकिलाणं. गंघओ सुन्भिगंघाइं. २. रसओ तित्ताइं. ५. फासओ कक्खडाइं. ८. सेसं तहेव. णाणत्तं:—
  - ३२. प्र०--कइभागं आहारेंति, कइभागं फासादिंति ?.
- ३२. उ०- गोयमा ! असंखिज्जभागं आहारेंति. अणंतभागं फासाइंति. जाव-
  - ३३. प्र०—तेसिं पोग्गला कीसत्ताए भुज्जो भुज्जो परिणमंति?.
- ३३. उ०—गोयमा । फासिंदियवेमायत्ताए भुजो भुजो परिणमंति. सेसं जहा नेरइयाणं, जाय—नो अचिलयं कम्मं निजरांति. एवं जाव—वणस्सइकाइयाणं. णवरं—िठई वण्णेयव्या जा जस्स. उस्सासो वेमायाए.

- २९. प्र०-हे भगवन् ! पृथिवीकायिको आहारार्थी छे ?
- २९. उ०—हे गौतम ! हा, तेओ आहारार्थी छे.
- ३०. प्र०—हे. भगवन् ! पृथिवीकायिकोने केटले काळे आहारनो अभिलाप थाय छे !
- ३०. उ०—हे गौतम । तेओने निरंतर आहारनो अभिलाप थाय छे.
  - ३१. प्र०-हे भगवन् ! पृथिवीकायिको शेनो आहार करे छे !
- ३१. उ०—हे गौतम! तेओ द्रव्यथी अनंत प्रदेशवाळां द्रव्योनो आहार करे छे, इत्यादि बधुं नैरियकोनी पेठे कहेवुं अने यावत्—तेओ व्याघात न होय तो छ ए दिशामांथी आहार ले छे, जो व्याघात होय तो कदाचित् त्रण दिशामांथी, चार दिशामांथी अने पांच दिशामांथी आहार ले छे. वर्णथी काळां, नीलां, पीळां, लाल, हळदर जेवां अने शुक्र द्रव्योनो आहार करे छे. गंधथी सारा अने नरसा गंधवाळानो. रसथी तिक्तादि (पांच) बधा रसवाळानो अने स्पर्शथी कर्कशादि (आठ) बधा स्पर्शवाळानो आहार करे छे. बाकी बधुं पूर्व प्रमाणे ज जाणवुं. भेद आ छे के:—
- ३२. प्र०—हे भगवन्! तेओ केटला भागनो आहार करे अने केटला भागनो स्पर्श करे-आखाद ले-चाले!
- ३२. उ०—हे गौतम l तेओ असंख्येय भागनो आहार करे अने अनंतभागने चाखे यावत्—
- ३३. प्रo—हे भगवन्! तेओए खाधेळा पुद्रलो केवे रूपे वारंवार परिणाम पामे !
- ३३. उ०—हे गौतम ! स्पर्शेंद्रिय विमात्रपणे—विविध प्रकारे स्पर्शेंद्रियपणे—परिणाम पामे. बाकी बधुं नैरियकोनी पेठे जाणवुं. यावत्—अचलित कर्मने निर्जरता नथी. ए प्रमाणे यावत्—जलकायिक, अग्निकायिक, वायुकायिक—तथा वनस्पतिकायिक सुधी जाणवुं. विशेष ए के, जेनी जे स्थिति होय ते कहेवी. अने विविधपणे उच्छास जाणवो.
- २२. अय भुवनपतिवक्तव्यताऽनन्तरं दण्डकक्रमादेव पृथिव्यादीनां स्थित्यादि निरूपयन्नाहः—'पुढवी' इत्यादि व्यक्तमावनस्पतिसूत्रात्. नवरम्—'अंतोमुहृत्त'ित मुहूर्तस्यान्तरम्—अन्तर्मृहूर्तम्—भिन्नमुहूर्त इत्यर्थः. 'उक्कोसेणं बाबीसं वाससहस्साइं'ित यदुक्तं तत् खरपृथिवी-माश्रित्याऽवगन्तव्यम् , यदाहः—''सण्हां य सुद्ध वालुय मणोसिला सकरा य खरपुढवी, एगं, बारस, चोहस, सोलस, अहारस, बाबीस''ित 'वेमायाए'ित विषमा, विविधा वा मात्रा काळविभागो विमात्रा, तया. इदमुक्तं भवति—विषमकाळा पृथिवीकायिकानामु- प्र्यूतिस्या, इयत्काळादिति न निरूपयतुं शक्यते. 'जहा नेरइयाणं' इति अतिदेशात् 'सेर्त्तओ असंसेज्ञपएसोगाढाइं,

मूल्छायाः—१. पृथिवीकायिका आहारार्थिनः १ हन्त, आहारार्थिनः पृथिवीकायिकानां कियरकालेन आहारार्थः समुत्यस्ते १ गौतम ! अनुसमयम-विरहित आहारार्थः समुत्यस्ते १ प्रीतम ! क्ष्यसम्प्रमाहरित १ गौतम ! ह्रव्यतो यथा नैरियकाणां यावद्-निर्व्याघातेन पङ्दिशम्, व्याघातं प्रतीत्य स्यात् त्रितिशम्, स्यात् चतुर्दिशम्, स्यात् पद्यदिशम्, वर्णतः काल-नील-पीत-लोहित-हारिद-शुक्तानाम्, गन्धतः सुरिभगन्धानि २. रसतः तिक्तानि ५. स्पर्शतः कर्कशानि ८. शेषं तथेव. नानालम्-कितभागमाहरित, कितभागं स्पर्शयन्ति १ गौतम । असंख्येयभागमाहरित, अनन्तभागं स्पर्शयन्ति । यावत्-तेषां पुत्रलाः कीदशतया भूयो भूयः परिणमन्ति १ गौतम । स्पर्शयन्ति भूयो भूयः परिणमन्ति । स्पर्शयन्ति । स्पर्शविविध्यविमात्रतया भूयो भूयः परिणमन्ति । स्पर्शयन्ति । स्पर्शविविध्यविमात्रतया या यस्य । उच्छ्वासो विमात्रयाः न्याव्य ।

१. प्र॰ छायाः—श्रक्षणा च शुद्धा वालुका भनःशिला शर्करा च खरष्टियवी, एकम्, द्वादश, चतुर्दश, घोडश, अष्टादश, द्वाविंशतिः. २. क्षेत्रतोऽसं— स्येयप्रदेशावगातानिः—अनु०

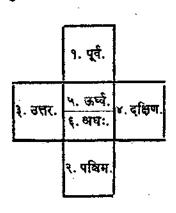
कोलंबो अनयरहिइयाइं' इत्यादि दृश्यम्, 'निव्याघाएणं छिदिसिं'ति. व्याघात आहारस्य छोकान्तनिष्कुटेषु संभवति नान्यन्न, ततो निष्कुटेम्योऽन्यत्र षट्सु दिक्षुः, कथम् श चतसृषु पूर्वादिदिक्षु, ऊर्ध्यमधश्च पुद्गलग्रहणं करोति, तस्य स्थापनाः—

'वाघायं पडुच'ति व्याघातं प्रतीत्य, व्याघातश्च निष्कुटेषु, तत्र च 'सिय तिदिसिं'ति स्यात् कदाचित् , तिसृषु दिश्च आहारप्रहणं भवति. कथम् ? यदा पृथिवीकायिकोऽधस्तने, उपरितने वा कोणेऽवस्थितः स्यात् तदाऽधस्तादछोकः, पूर्वदिक्षणयोक्षाऽछोक इत्येवं तिसृणामछोकेनाऽऽदृतत्वात् तदन्यासु तिसृषु पुद्रछ-प्रहणम् . एवम्—उपरितनकोणेऽपि वाच्यम्. यदा पुनरधः, उपरि चाऽछोको भवति तदा चतसृषु दिश्चु. यदा तु पूर्वादीनां षण्णां दिशामन्यतरस्यामछोको भवति तदा पञ्चितित. 'फासओ कक्खडाइं' ति. इह कर्कशादयो रूक्षान्ताः स्पर्शा दश्याः. 'सेसं तहेव'ति शेषं भणितावशेषम् तथैव—यथा नारकाणां तथा पृथिवीकायिकानामपि. तचेदमः—''जाइं मंते ! लुक्खाइं आहारेति, ताइं किं पुटाइं, अपुटाइं ? जाइं

पृहाइं ताइं कि ओगाढाइं, अणोगाढाइं ?" इत्यादि. 'णाणत्तं'ति नानालम्—भेदः पुनः पृथिवीकाियकानां नारकािपक्षयाऽऽहारं प्रति इदम्, यथाः—'कइभागं' इत्यादि. तत्र 'फासािदांति'ति स्पर्शे कुर्वन्ति—स्पर्शयन्ति—स्पर्शयन्ति—स्पर्शेन्द्रयेणाऽऽहारपुद्गलानां कितभागं स्पृशन्तीत्यर्थः, अथवा स्पर्शेनाऽऽस्वादयन्ति, प्राकृतशैल्यां 'फासािदांति,' स्पर्शेण वाऽऽददित गृह्वन्ति—उपलभन्त इति 'फासािदिति'. इदमुक्तं भवित—यथा रसने-न्द्रयप्योतिपर्याप्तका रसनेन्द्रियद्वारेणाऽऽहारमुपमुञ्जाना आस्वादयन्तीित व्यपदिश्यन्ते, एवमेते स्पर्शनेन्द्रियद्वारेणेति. 'सेसं जहा नेरश्याणं'ति. तचैवमः—'प्युढिविकाङ्याणं मंते ! पुव्वाहिरया पोग्गला परिणया ?" इत्यादि. प्राग्वच व्याख्येयिमिति. 'एवं जाव—वणस्सङ्काङ्याणं'ति. अनेन पृथिवीकाियकस्त्रिमिवाऽष्काियकािदस्त्राणि समानीत्युक्तम्, स्थितौ पुनर्विशेषः, अत एवाहः—'नवरम्—ठिई वण्णेयव्या जा जस्स'ित. तत्र जधन्या सर्वेषामर्न्तमुहूर्तम्. उत्कृष्टा तु अपां सप्त वर्षसहस्राणि. तेजसामहोरात्रत्रयम्. वायूनां त्रीणि वर्षसहस्राणि. वनस्पतीनां दशेति. उक्ता चेयं पृथिव्यादिक्रमेणः—''वावीसई सहस्सा, सत्त सहस्साइं, तिषि अहोरत्ता, वाए तिषि सहस्सा, दस वाससहािसया रुक्से"ित.

22. हवे मुवनपतिनी वक्तव्यता पछी, दंडकना अनुक्रमथी ज पृथिवी वगेरेनी स्थित्यादिनुं निरूपण करतां कहे छे:—['पुढवी' इत्यादि] वनस्पति सूत्र मुधी स्पष्ट छे. विशेष, ['अंतोमुहुत्' ति] अंतर्मुहूर्त—अंतरः—अम्यंतर, मुहूर्त=मुहूर्त् अर्थात् भिन्नमुहूर्त—मुहूर्तनी अंदर, ए प्रमाणे अर्थ थाय छे. ['उक्कोसेणं नावीसं वाससहस्साइं' ति] 'उत्कृष्टथी नावीस हजार वर्ष पर्यन्त स्थिति छे' ए प्रमाणे जे कसुं ते खरपृथ्वीने आश्रीने जाणवुं. कमुं छे के:—''श्रूरण—सूर्य—कीणी, शुद्ध—कुंवारी—नहीं वपराएली माटी, वालुका, मनःशिला, शर्करा अने खरपृथ्वी। ए छ पृथ्वीओ अनुक्रमे एक हजार, बार हजार, चौद हजार, सोल हजार, अढार हजार, अने नावीस हजार वर्षनी स्थितिनाळी होय छे." ['वेमायाए' ति] विषम अथवा विविध जे मात्रा—कालविभाग—ते विभात्रा कहेवाय. ते विभात्रा बडे (भासोच्छ्वास ले छे) तथी एम कसुं के:—पृथ्वीकायनी उच्छ्यासादि किया विषमकाळवाळी छे माटे 'आटला काळे थाय छे' ए प्रमाणे निरूपण करी शकाय नहीं. ['जहा नेरइयाणं' ति] 'जेवी रीते नैरियकोने' आ प्रमाणे अतिदेश करवाथी, ''क्षेत्रयी असंस्थ प्रदेशोनी साथे अवगाढ थयेला पुद्धलोनो आहार करे छे. काळ्यी जधन्य, मध्यम अने उत्कृष्ट स्थितिमांथी कोइ एण स्थितिवाळा पुद्धलोनो आहार करे छे." इत्यादि नैरियकना प्रकरणनी जेम अहीं पण जाणवुं. ['निव्याधाएणं छिद्दिसं' ति] 'व्याघात न होय तो छ दिशाओमां' आहारनो व्याघात लोकांतना निष्कुटोने—ख्णाओने—विषे संभवे छे, अन्यस्थले—निष्कुटोथी अन्यत्र—आहारनो व्याघात संमवतो नथी, माटे व्याघातरहित स्थले छ दिशामांथी आहार करे छे. केवी रीते? (ते कहे छे-) पूर्वादि चारे दिशाओने विषे रहेला पुद्धलोने अने कर्चभागे तथा अथोमागे रहेला पुद्धलोने (आहारमाटे) शहण करे छे. तेनी (छ दिशानी) स्थापना आ प्रमाणे छे:—

['वाधायं पड्डच' ति] 'व्याघातने आश्रीन,' (लोकान्तना) निष्कुटोने—ख्णाओने—विषे व्याघात संभवे छे अने तेओने विषे ['सिय तिदिसिं' ति] कदाचित् त्रण दिशाओमां रहेला पुद्गलोने आहारार्थ महण करे छे. केवी रीते? (ते बताये छे—)ज्यारे पृथ्वीकायनो जीव नीचेना अथवा उपरना ख्णाने विषे रहेलो होय छे त्यारे नीचे अलोक होय छे, तेम ज पूर्व तथा दक्षिणने विषे अलोक होय छे; आ प्रमाणे त्रणे दिशाओ अलोकवढे आच्छा-दित थयेली होवाथी अन्य त्रण दिशाओमां रहेला पुद्गलोने महण करे छे. आ प्रमाणे उपरना ख्णाने विषे पण कहेवुं. वळी ज्यारे नीचे अने उपर अलोक होय त्यारे चार दिशाओने विषे रहेला पुद्गलोनो आहार करे अने ज्यारे पूर्वादि छ दिशाओमांनी कोइ पण एक दिशामां अलोक होय तो पांच दिशाओमां रहेला पुद्गलोनो आहार करे छे. ['फासओ कन्खडाइं' ति] 'स्पर्शथी कर्कश,' अहीं कर्कशायी छखास्पर्श सुधीना आठे स्पर्शों लेवा. ['सेसं तहेव'ति] शेष—वाकीनुं—ते प्रमाणे जाणवुं अर्थात् उपर

कहेलामां जे कांइ बाकी होय ते जेवी रीते नैरिएकोने कधुं तेवी रीते पृथ्वीकायिकोने पण कहेवुं. ते आ प्रमाणे छे:-''हे भगवन्! जे खुखा मुद्गलोनो आहार करे छे ते पुद्गलोने शुं आत्मप्रदेशोनी साथे स्पृष्ट समजवां के अस्पृष्ट? जो स्पृष्ट पुद्गलोनो आहार करे तो शुं तेओ अवगाढ समजवां के अनवगाढ?'' इत्यादि. ['णाणत्तं'] नानात्व-भेद-अर्थात् विशेष, नैरियकोनी अपेक्षाए पृथ्वीकायिक जीवोमां आहार संबंधे नानात्व-भेद-आ

वृधिवीकायिक-वगे-रेतुं स्थिलादिः

छत्रकारनी मायी.

www.jainelibrary.org

^{3.} प्र॰ छायाः—कालतोऽन्यतरस्थितिकानि २. यानि भगवन् । रूक्षाणि आहरन्ति, तानि कि स्पृष्टानि, अस्पृष्टानि ? यानि स्पृष्टानि, तानि किमवगादानि, धनवगादानि ?. ३. प्रथिनीकायिकानां भगवन् । पूर्वाहताः पुद्रलाः परिणताः ?. ४. द्वार्विश्वतिः सहस्राणि, सप्त सहस्राणि, त्रीणि अहोरात्राणि, वाते त्रीणिक सहस्राणि, दश वर्षसहस्राणि कृक्षे:-अनु॰

प्रमाणे छें;—['कइमागं' इत्यादि] केटला मागनो (इत्यादि) ['कैंसादिंति'] स्पर्श करे छे? अर्थात् स्पर्शेन्द्रियवडे आहारना केटला मागनो स्पर्श करे छे? अथवा स्पर्शवडे आसादन करे छे—स्पर्शवडे महे छे, उपलमे छे. आधी एम कहुं के:—जेवी रीते 'रसनेंद्रियपगितिवडे पर्शस जीवो—तैयार थयेली रसनावाळा जीवो—रसनेंद्रियद्वारा आहारनो उपभोग करता आसादन करे छे' ए प्रमाणे कहेवाय छे, तेम पृथ्वीकायिक जीवो स्पर्शनेंद्रियद्वारा आहारनो उपभोग करता स्पर्श करे छे ए प्रमाणे व्यवहार थाय छे. ['सेसं जहा नेरहयाणं'ति] बाकीतुं जेम नैरियकोने कहुं तेम जाणी लेवुं. ते आ प्रमाणे छे:—''हे भगवन ! पृथ्वीकायिकोने पूर्वे आहार करेला पुद्रलो परिणम्या?'' इत्यादि तेतुं पूर्वनी जेम व्याख्यान करवुं. ['एवं जाव—वणस्सहका-इयाणं'ति] 'आ प्रमाणे यावत—वनस्पतिकायिकोने पूर्वे आहार करेला पुद्रलो परिणम्या?'' इत्यादि तेतुं पूर्वनी जेम व्याख्यान करवुं. ['एवं जाव—वणस्सहका-इयाणं'ति] 'आ प्रमाणे यावत—वनस्पतिकायिकोने पूर्व आहार करेला पुद्रलो परिणम्या?' इत्यादि तेतुं पूर्वनी जेम व्याख्यान करवुं. ['एवं जाव—वणस्सहका-इयाणं'ति] 'आ प्रमाणे यावत—वनस्पतिकायिकोने पूर्व आहार करेला पुद्रलो प्रमान छे एम कहेवायुं. ते चारे प्रकारना जीवोनी स्थितिमां विशेष छे, माटे कहे छे के:—['णवरं—ठिई वण्णेयव्या जा जस्स'ति] ''जे जेनी स्थिति होय ते वर्णवत्री.'' तेने विषे सर्वनी स्थिति अधन्यथी अन्तर्गुहूर्तनी छे अने उत्कृटताथी अप्कायनी सात हजार वर्षनी. तेजसनी त्रण अहोरात्रनी वायुनी त्रण हजार वर्षनी अने वनस्पतिकायनी दस हजार वर्षनी समजवी. पृथव्यादि जीवोनी अनुकमे आ उत्कृट स्थिति कही पण छे के:—''(पृथ्वी—कायनी) बावीस हजार, (जलकायनी) सात हजार, (अप्रकायनी) त्रण अहोरात्र, (वायुकायनी) त्रण हजार अने वनस्पतिकायनी दस हजार वर्षन

जन्छ-अग्नि-पवन स्रने बनस्पति.

बेइन्द्रिय.

- ३४. बेईदियाणं ठिई भागिऊण उस्सासो वेमायाए.
- [.]३५. प्र०—बेइंदियाणं आहारे पु~~च्छा~~ ?.
- ३५. उ०—अणामोगनिव्यत्तिए तहेव, तत्थ णं जे से आमोगनिव्यत्तिए से णं असंखेजसमइए अन्तोमुहुत्तिए वेमायाए आहारहे समुप्पजइ. सेसं तहेव जाव—अणंतमागं आसायंति.
- ३६. ४०.— बेइंदिया णं भंते! जे पोग्गले आहारत्ताए गेण्हंति, ते किं सब्बे आहारंति, णो सब्बे आहारंति?
- ३६. उ०—गोयमा! बेइंदियाणं दुविहे आहारे पत्रते, तं जहाः—लोमाहारे, पक्सेवाहारे य. जे पोग्गले लोमाहारत्ताए गिण्हंति ते सब्बे अपरिसेसिए आहारेंति. जे पक्सेवाहारत्ताए गिण्हंति तेसि णं पोग्गलाणं असंसिष्णइभागं आहारेंति, अणेगाइं च णं भागसहस्साइं अणासाइष्णमाणाइं, अफासाइष्णमाणाइं, विद्धंसं आगच्छंति.
- ३७. प्र०—एएसि णं भंते ! पोग्गलाणं-अणासाइज्जमाणाणं, अफासाइज्जमाणाणं य कयरे कयरे-(हिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा) ?
- ३७. उ०--गोयमा ! सन्यत्थोवा पुग्गला-अणासाइजमाणा, अफासाइजमाणा अनंतगुणा.

- ३४. बेइंद्रियवाळा जीवोनी स्थिति कहीने. तेओनो उच्छ्वास विमात्राए कहेवो.
- ३५. प्र०—वेइंद्रियवाळा जीवोना आहार विषयक (पूर्ववत्) प्रश्न करवो. अर्थात् हे भगवन् ! वेइंद्रियवाळा जीवोने केटले काळे आहारनो अभिलाष थाय छे ?
- ३५. उ० हे गौतम! अनाभोगनिर्वर्तित आहार तो पूर्वनी पेटे जाणवो, तेमां जे आभोगनिर्वर्तित आहार छे तेनो अभिलाष वि-मात्राए असंख्येयसामयिक अंतर्भृहूर्ते थाय छे. बाकी बधुं ते ज प्रमाणे जाणवुं यावद्—अनंतभागने चाखे छे.
- ३६. प्र०—हे भगवन् ! जे पुद्रलोने बेइंदिय जीवो आहारपणे प्रहण करे छे तो छुं तेओ ते बधा पुद्रलोने खाइ जाय छे, के बधाने नथी खाता?
- ३६. उ०—हे गौतम! बेइंद्रिय जीवोनो आहार बे प्रकारनो कहाो छे, ते आ प्रमाणे:—रोमाहार—रुंवा द्वारा लेवातो आहार, प्रक्षे-पाहार—मुखमां प्रक्षेपाइने थतो आहार. तेमां तेओ जे पुद्गलोने रोमा-हारपणे प्रहे छे ते बधा संपूर्णपणे खावामां आवे छे अने जे पुद्गलो प्रक्षेपाहारपणे लेवाय छे तेमांनो असंख्यभाग खावामां आवे छे अने बीजा अनेक हजार भागो चखाया विना, तेम ज स्पर्शाया विना जनाश पामे छे.
- ३७. प्र०—हे भगवन्! ए नहीं चखाएला अने नहीं स्पर्शाएला पुद्रलोमां क्या क्या पुद्रलो अल्प, बहु, तुल्य अने विशेषाधिक छे?
- ३७. उ०—हे गौतम! नहीं चखाएला पुद्रलो सौथी थोडा छे अने नहीं स्पर्शाएला पुद्रलो अनंतगुण छे.

Jain Education International

^{9.} आ शब्दना जे अर्थो कर्या छे ते प्राकृतना धोरणने अनुसरीने कर्या छे:-श्रीअभयदेव.

^{9.} मूलच्छायाः-द्वीन्द्रयाणां स्थितिर्भणित्वा उच्छ्वासो निमात्रया. द्वीन्द्रयाणामाहारे प्रच्छा ? अनाभोगनिर्वर्तितस्थेव, तत्र योऽसावाभोगनिर्वर्तितः सोऽसंख्येयसामियक भान्तमाँहू तिंकः निमात्रया आहारार्थः समुत्यवते. शेषं तथैव यावद्—अनन्तभागमास्वादयन्ति. द्वीन्द्रया भगवन् ! यान् पुद्रलान् आहारतया गृह्णन्ति, तान् किं सर्वान् आहरन्ति, नो सर्वान् आहरन्ति ? गौतम ! द्वीन्द्रयाणां द्विविध आहारः प्रह्माः, तथथाः—लोमाहारः, प्रक्षेपान् हारस्य. यान् पुद्रलान् लोमाहारतया गृह्णन्ति तान् सर्वान् अपरिशेषितान् आहरन्ति. यान् (पुद्गलान्) प्रक्षेपाहारतया गृह्णन्ति तेषां पुद्गलानामसंख्ये-यभागमाहरन्ति अनेकानि च भागसहस्राणि अनास्वाद्यमानानि, अस्पर्यमानानि विष्वंसमागच्छन्ति. एतेषां भगवन् ! पुद्गलानाम्—अनास्वाद्यमानानम्, अस्पर्यमानानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुंका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पुद्गलाः अनास्वाद्यमानाः, अस्पर्यमाना अनन्तगुणाः—अनु०

३८. प्र०-धेइंदिया णं भंते ! जे पोरगले आहारत्ताए गि-ण्हांति, ते णं तोसिं पुग्गला कीसत्ताए भुजो भुजो पारिणमंति ?

३८. उ० —गोयमा! जिन्मिदिय-फासिंदियवेम।यत्ताए भूज्जो भुजो परिणमंति.

३९. प्र०—बेइांदियाणं भंते ! पुट्याहारिया पोग्गला परिणया ?

३९. उ०-तहेव जाव-चित्रयं कम्मं निजरंति.

३८. प्र० —हे भगवन् । वेइंद्रियजीवो जे पुद्रलोने आहारपणे ले छे, ते पुद्गलो तेओने वारंवार केने रूपे परिणमे छे?

३८. उ०-हे गौतम! ते पुद्रलो तेओने विविधतापूर्वक जिह्नेंद्रियपणे अने स्पर्शेद्रियपणे वारंवार परिणमे छे.

३९. प्र०-हे भगवन्! बेइंद्रियजीवोने पूर्वे आहरेला पुद्रलो परिणम्या ?

३९. उ > —हे गौतम ! ए बधुं पूर्व प्रमाणे ज कहेवुं यावत्-चलित कर्मने निर्जरे छे.

२३. 'बेइंदियाणं ठिई भणिजण उस्सासो बेमायाए'त्ति वक्तन्य इति शेषः. स्थितिश्व द्वीन्द्रियाणां द्वादशवर्षाणि. द्वीन्द्रियाणामाहारसूत्रे यदुक्तमः—'तत्थ णं जे से आभोगंनिव्यत्तिए से णं असंखेजसमइए अंतोमुहुत्तिए वेमायाए आहारहे समुप्पज्जइ'ित तस्याऽयमर्थः—असंख्या-तसामियक आहारकालो भवति, स चाऽवसिर्णण्यादिरूपोऽप्यस्तीत्यत उच्यते—आन्तमींहूर्तिकः, तत्राऽपि विमात्रयाऽन्तर्मुहूर्ते, समयाऽसंख्यात-लस्याऽसंख्येयभेदत्वादिति, 'बेइंदियाणं दुविहे आहारे पश्चते—लोमाहारे, पक्लेवाहारे य'त्ति तत्र लोमाहारः खलु ओघतो वर्षादिषु यः पुद्रलप्रवेशः स मुत्राद् गम्यत इति. प्रक्षेपाहारस्तु कावलिकस्तत्र प्रक्षेपाहारे बहवोऽस्पृष्टा एव शरीरादन्तर्बिहश्च विध्वंसन्ते, स्थौत्य-सौक्ष्याभ्याम् . अत एवाह:-'जे पोरंगले पक्लेवांहारत्ताए गिण्हंति' इत्यादि. 'अणेगाइं च णं भागसहस्साइं'ति असंख्येया भागा इत्यर्थः. 'अणासाइ-ज्ञमाणाइं'ति रसनेन्द्रियतः. 'अफासाइज्जमाणाइं'ति स्पर्शनेन्द्रियतः. 'कयरे' इत्यादि यत् पदं तदेवं दृश्यम्- 'कयरे कथरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुला वा, विसेसाहिया व' त्ति व्यक्तं च. 'सव्वत्थोवा पारेगला अणासाइज्जमाणा' इत्यादि. येऽनाखाद्यमानाः—केवलं रसनेन्द्रियविषयास्ते स्तोकाः—अस्पृत्यमानानामनन्तभागवर्तिन इत्यर्थः, ये त्वस्पृत्यमानाः—केवलं स्पर्शनविषयास्तेऽनन्तगुणा रसनेन्द्रियविषयेभ्यः सकाशादिति.

२३. ['बेइंदियाणं टिई मणिकण उस्सासो वेमायाए'ति.] बेइंद्रियजीयोनी स्थिति कहीने उच्छास विमात्राए 'कहेवो' ए शेष छे. बेइंद्रिय- विदेश-सिखाई. जीवोनी स्थिति वार वर्षनी छे. वेइंद्रिय जीवोना आहार सूत्रमां कखुं छे के:-['तत्थ णं जे से आभोगनिव्वत्तिए से णं असंखेजसमइए अंतोमुहुत्तिए वेमायाए आहारहे समुप्पज्जइ'ति] तेने विषे जे आहार आभोगनिर्वर्तित छे तेनो अभिलाष विमात्राए असंख्येय समयवाळा अन्तमुहूर्तने विषे उत्पन्न थाय छे. आ वाक्यनो आ प्रमाणे अर्थ छे:-बेइंद्रियजीवनो आहारकाळ असंख्यात समयवाळो छे. असंख्यात समयवाळो अवसर्विण्यादि-स्तरूप पण काळ होय छे, तेथी कहे छे के:-असंख्यात समयवाळो अने 'आन्तर्मुहूर्तिक' वळी अंतर्मुहूर्तनी असंख्यात समयता असंख्य भेदवाळी होवाथी जणावे छे के, विमात्राए असंख्य समयवाळो. ['वेइंदियाणं दुविहे आहारे पन्नते-लोमाहारे, पक्खेवाहारे य' ति] वेइंद्रियनो आहार बे प्रकारे प्ररूपो छे-छोमाहार अने प्रक्षेपाहार. तेने विषे छोमाहार-छोमद्वारा गृहीत थतां आहरना पुद्रछो. सामान्य रीते वर्षादि ऋतुमां जे पुद्रछोनो (लोमद्वारा) प्रवेश थाय छे ते लोमाहार कहेवाय. ते लोमद्वारा थएलो पुद्रलनो प्रवेश मूत्रथी जणाय छे. प्रक्षेपाहार कवल-कोळीया-थी थाय छे. ते प्रक्षेपाहारमां स्थूल अने सूक्ष्मणे घणा पुद्रलो स्पर्शाया विना ज शरीरनी अंदर अने वहार ध्वंस पामे छे. तथीज कहे छे के:-['जे पोग्गले पक्खे-वाहारत्ताए गिण्हंति' इत्यादि] जे पुद्रलोने प्रक्षेपाहारपणे ग्रहण करे छे इत्यादि. ['अणेगाइं च णं भागसहस्साइं' ति] अनेक हजार भागो एटले के असंख्येय भागोः ['अणासाइजमाणाइं' ति] आखाद नहीं कराएठा-रसनेन्द्रियथी-रसना-जीभ-थी अनाखाद्यमान-चखाएठा नहीं. ['अफासा-इज्जमाणाई' ति रिस्पेनेन्द्रियथी स्पर्श नहीं कराएला ['कयरे' इत्यादि] जे पद छे ते आ प्रमाणे जाणवुं:-'क्या कोनाधी अल्प, बहु, तुल्य अने विशेषधिक छे?' ['सव्यत्थोवा पोग्गला अणासाइज्जमाणा' इत्यादि] 'सर्वथी थोडा पुरलो आस्वादन नहीं कराएला' इत्यादि. जे पुरलोनुं आस्वादन कराएलुं नथी, परंतु केवळ रसनेन्द्रियविषय-रसनेन्द्रियगम्य-छे तेओ थोडा छे अर्थात् स्पर्श नहीं कराएला पुद्रलोना अनन्तभागे वर्तवावाळा छे. वळी जेओ स्पर्श कराएला नथी, केवळ स्पर्शनन्द्रिय विषय-स्पर्शनेन्द्रियगम्य-पुद्रलो छे तेओ रसनेन्द्रियविषयक पुद्रलो करतां अनन्तगणा अधिक छे.

अस्पृद्यमान.

े ते बज्जेनुं अरुप⇒ बहुत्व.

त्रीन्द्रियादि.

४०. तेइंदिय-चर्रारियाणं णाणत्तं ठिइए जाव-णेगाइं च णं भागसहस्साइं अणाधाइज्जमाणाइं, अणासाइज्जमाणाइं, अफासाइज्जमाणाइं विद्धंसं आगच्छंति.

४०. त्रण इंद्रियवाळा अने चार इंद्रियवाळा जीवोनी स्थितिमां भेद छे. बाकी बधुं पूर्व प्रमाणे छे. यावत्-अनेक हजार भागी सुंघाया विना, चखाया विना अने सर्शाया विना ज नाश पामे छै.

९ मूलच्छायाः-द्वीन्द्रिया भगवन् ! यान् पुद्रलान् आहारतया गृह्णन्ति, ते तेषां पुद्रलाः कीदशतया भूयो भूयः परिणमन्ति ^१ गीतम ! जिह्नेन्द्रिय-स्पर्शेः न्द्रियविभात्रतया भूयो भूयः परिणमन्ति. द्वीन्द्रियाणां भगवन् । पूर्वोहृताः पुदुलाः परिणताः ? तथैव यावत्—चलितं कर्म निर्जरयन्ति. २. त्रीन्द्रिय न चतुरिन्दियाणां नानात्वं स्थितौ यावत्–अनेकानि च भागसहस्राणि अनाघ्रायमाणानि, अनाखाद्यमानानि, अस्पृत्यमानानि विध्वंसमागच्छन्तिः–अनु०

- ं ४१. प्र०—ऐएसि णं भंते ! पोग्नलाणं अणाघाइजमाणाणं ३. पुच्छा ?
- ४१. उ०—गोयमा! सञ्चरथोवा पोग्गला अणाघाइजमाणा, अणासाइजमाणा अणंतगुणा,अफासाइजमाणा अणंतगुणा,तेइंदियाणं धाणिदिय-जिन्मिदिय-फार्सिदियवेमायाए भुज्जो भुज्जो परिणमंति. चउरिंदियाणं चिक्तिदिय-घाणिदिय जिन्मिदिय-फार्सिदियत्ताए भुज्जो भुज्जो परिणमंति.
- 8 १. प्र०—हे भगवन्। ए नहीं सुंघाएला, नहीं चलाएला अने नहीं स्पर्शाएला पुद्रलोमां क्या कोनाथी थोडा, बहु, तुल्य के विशेषाधिक छे! (ए प्रमाणे प्रश्न करवो.)
- 8 १. उ०—हे गौतम! सौथी घोडा नहीं सुंघाएठा पुद्रछो छे, तेथी अनंतगणां नहीं चखाएठा अने तेथी अनंतगुण नहीं स्पर्शाएठा पुद्रछो छे. त्रण इंदियवाळा जीवोए खाधेठो आहार घाणेंदियपणे, जिभइंदियपणे अने स्पर्शइंदियपणे वारंवार परिणमे छे. अने चार इंद्रियवाळा जीवोए खाधेठो आहार आंख(इंद्रिय)पणे,नाक(इंद्रिय)पणे, जिभ (इंद्रिय) पणे अने चामडी (इंद्रिय) पणे वारंवार परिणमे छे.
- २४. 'तेइंदिय—चउरिंदियाणं णाणत्तं ठिइए'ति. तचेदमः—''जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तेइंदियाणं एगूणपन्नासं राइंदियाइं. चउरिंदियाणं छम्मासा''. तथाऽऽहारेऽपि नानात्वम्, तत्र च 'तेइंदिया णं मंते ! जे पोग्गले आहारत्ताए गेण्हांति' इसत आरम्य तावत् सूत्रं वाच्यं यावद् 'अणगाइं च णं भागसहस्साइं अणाधाइज्जमाणाइं' इत्यादि. इह च द्वीन्द्रियसूत्राऽपेक्षया 'अनाघायमाणानि' इति अतिरिक्तमती नानात्वम्, एवम्, अत्य बहुत्वसूत्रे, परिणामसूत्रे च. चतुरिन्द्रियसूत्रेषु तु परिणामसूत्रे 'चिन्तिदियत्ताए, धाणिंदियत्ताए' इत्यधिकमिति नानात्वमिति.

त्रीदियः चतुरिद्रियः स्रोगणपचासः दिन--छ मासः

नानाखः .

२८. ['तेइंदिय—चर्डिरियाणं णाणतं ठिइए' ति] त्रण इंद्रियवाळा अने चार इंद्रियवाळा जीवोनी स्थितिमां भेद छे. ते आ प्रमाणः—''जघन्यथी अंतर्मुहूर्त स्थिति अने उत्कृष्टथी त्रण इंद्रियवाळा जीवोनी ओगणपचास रात्रिदिवस, तथा चार इंद्रियवाळा जीवोनी छ मास स्थिति होय छे.'' तथा आहारने विषे पण भेद छे. तेमां 'हे भगवन्! त्रण इंद्रियवाळा जीवो आहारपणे जे पुद्गलोने महण करे छे.' त्यांथी आरंभी 'अनेक हजार भाग नहीं सुंघाता' (विष्वंस पामे छे) इत्यादि आवे त्यां सुधी कहेतुं. अहीं बे इंद्रियवाळा जीवना सूत्रनी अपेक्षाए 'नहीं सुंघाता' एटलुं अधिक होवाथी भेद छे. आवी रीते अल्य—बहुत्वसूत्रने विषे तथा परिणामसूत्रने विषे भेद कहेवों चतुरिंद्रियणें संबंधी सूत्रमां तो परिणामसूत्रने विषे (चिक्सिंदियत्ताए') 'चक्किरिंद्रयणें', तथा ['घाणिंदियत्ताए') 'प्राणेंद्रियपणें,' आ प्रमाणे अधिक होवाथी भेद छे.

मनुष्यादि.

- ४२. ^अपंचिदियतिरिक्लजोणियाणं ठिई भणिऊणं उस्सासो वेमायाए. आहारो अणाभोगनिष्यत्तिओ अणुसमयं अविराहिओ, आभोगनिष्यत्तिओ जहण्णेणं अंतोमुहुत्तस्स, उक्कोसेणं छ्रहभत्तस्स. सेसं जहा चउरिंदियाणं, जाव-चित्रयं कम्मं णिर्ज्ञरेति.
- ४३. एवं मणुस्साण वि, णवरं-आभोगनिव्वत्तिए जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उद्योसेणं अद्यमत्तत्स्तः सोइंदियवेमायत्ताए भुज्जो भुज्जो पारणमंतिः सेसं जहा तहेव जाव-निज्जरेंतिः
- 8२. पंचेदियतियेंच योनिकोनी स्थिति कहीने तेओनी उच्छ्वास विमात्राए कहेवो. अनाभोगनिर्यितित आहार तेओने विरह-विना प्रतिसमये होय छे, अने आभोगनिर्यितित आहार जघन्ये अंतर्मुहूर्ते, तथा उन्कृष्टे छट्टभक्ते—बे दिवसे—बे दिवस गया पछी—होय छे. बाकी बधुं चार इंद्रियबाळा जीवोनी पेठे जाणवुं यावत्-चिलत कर्मने निर्जरे छे.
- 83. ए प्रमाणे मनुष्यो संबंधे पण जाणवुं. विशेष ए के, तेओने आभोगनिर्वर्तित आहार जघन्ये अंतर्मुहूर्ते अने उत्कृष्टे अहममक्ते-त्रण दिवसे-त्रण दिवस गया पछी-होय छे. मनुष्योए खाधेटो आहार (पूर्वोक्त चार इंदियपणे अने) कान (इंदिय) पणे विमात्राए वारंवार परिणमे छे. बाकी वधुं पूर्वनी पेठे जाणवुं अने यावत्-निर्जरे छे.

१. मूलच्छायाः—एतेषां भगवन्! पुद्गलानामनःघायमाणानां ३. प्रच्छा १ गौतम । सर्वस्तोकाः पुद्गला अनाघायमाणाः, अनास्त्राद्यमाना अनन्तगुणाः, अस्पर्यमाना अनन्तगुणाः, जीन्द्रियाणां प्राणेन्द्रिय-एपरेन्द्रियविमात्रयां भूयो भूयः परिणमन्ति. चतुरिन्द्रियाणां ज्ञञ्जरिन्द्रिय-प्राणेन्द्रिय-जिद्वेन्द्रिय-स्पर्शेन्द्रियतया भूयो भूयः परिणमन्तिः-अनु॰

[•] २. प्र• छायाः — जघन्येन अन्तर्भुहूर्तम्. उत्कृष्टेन त्रीन्द्रियाणाम् - एकोनपश्चाशाद् रात्री --दिनानि. चतुरिन्द्रियाणां पड्मासाः -अनु•

३. मूलच्छायाः—पश्चिन्द्रियतियेग्योनिकानां स्थितिभीणित्वा उच्छ्वासो विमात्रया (भिणतव्यः.) आहारोऽनाभोगनिर्विर्तितोऽनुसमयमविरिहतः, आभोग-निर्विर्तितो जघन्येन अन्तर्भुहूर्तेन, उत्कृष्टेन पष्टभक्तेन. शेषं यथा चतुरिन्द्रियाणाम् , यावत्—चितं कर्म निर्जरयन्ति. एवं मनुष्याणामपि, नवरम्—आभोग-निर्वितितो जघन्येन अन्तर्भुहूर्तेन, उत्कृष्टेन अष्टमभक्तेन. शोत्रेन्द्रियविमात्रतया भूयो भूयः परिणमन्ति. शेषं यथा तथैव यावत्—निर्जरयन्तिः-अनु•

२५. पञ्चेन्द्रियतिर्यक्सूत्रे 'विई भाणिजणं'ति ''जहनेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पिलओवमाइं''ति. इत्येतद्रूपां स्थिति भणित्वा 'उस्तासो'ति उच्छ्वासो विमात्रया वाच्य इति. तथा तिर्थक्पश्चेन्द्रियाणामाहारार्थं प्रति यदुक्तम्-'उक्कोसेणं छहमत्तस्त'ति, तद् देवकुर्भक्तिर्यक्षु लभ्यते. मनुष्यसूत्रे यदुक्तम्-'अष्टमभक्तस्य'इति, तद् देवकुर्वादिमिथुनकनरानाश्रित्य समवसेयमिति.

२५. पंचेंद्रिय तिर्यंच स्त्रमां ['ठिई भणिऊणं' ति] 'स्थिति भणीने'—जघन्यथी अन्तर्सहर्त अने उत्कृष्टथी त्रण पल्योपम, आ खरूपवाळी स्थिति भणीने—कहीने, ['उस्सासो' ति] उच्छ्वास विमात्राए कहेवो. तथा तिर्यंच पंचेंद्रियना आहारना अभिलाप माटे जे कह्युं के:—['उक्कोसेणं छद्वभत्तस्स' ति] 'उत्कृष्ट पष्ठभक्ते तेओने आहारनो अभिलाप थाय छे' ते कथन देवकुरु अने उत्तरकुरुना तिर्यंचमां मळी शके छे. अने मनुष्यना सूत्रमां जे कह्युं के:—अष्टमभक्ते मनुष्योने आहारार्थ थाय छे, ते देवकुरु वगेरेना मिथुननरो—युगलो—युगलिया मनुष्यो—ने आश्री समजवुं.

पंचिद्रियः मनुष्यः त्रण पत्योपमः छट्ठ-अट्ठमः देवकुरु-उत्तरकुरुः

वानव्यंतरादि.

- ४४. वीणमंतराणं ठिईए नाणत्तं. अवसेसं जहा णाग-कुमाराणं.
- ४५. एवं जोइ'सियाण वि, णवरं-उस्सासो जहण्णेणं मुहुत्त-पुहुत्तस्स, उक्कोसेण वि मुहुत्तपुहुत्तस्स. आहारो जहण्णेणं दिवसपुहु-त्तस्स, उक्कोसेण वि दिवसपुहुत्तस्स. सेसं तहेव.
- ४६. वेमाणियाणं ठिई भाणियव्या ओहिया. उसासी जहण्णेणं मुहुत्तपुहुत्तस्स, उक्कोसेणं तेत्तीसाए पवसाणं. आहारो आभोगनिव्य-तिओ जहण्णेणं दिवसपुहुत्तस्स, उक्कोसेणं तेत्तीसाए वाससहस्साणं. सेसं चालियाइयं तहेव निज्ञरावैति.
- ४४. वानव्यंतरोनी स्थितिमां भेद छे. बाकी बधुं नागकुमा-रोनी पेठे जाणवुं.
- ४५. ए प्रमाणे ज्योतिपिक देवो संबंधे पण जाणवुं. विशेष ए के:-ज्योतिपिक देवोने जघन्ये अने उत्कृष्टे मुद्धर्तपृथक्त्व पछी उच्छ्वास होय छे, अने आहार पण जघन्ये अने उत्कृष्टे दिवस-पृथक्त्व पछी होय छे. बाकी बधुं ते ज प्रमाणे-पूर्व प्रमाणे-जाणवुं.
- ४६. वैमानिकोनी स्थिति औषिक कहेवी. तेओने उच्छ्वास जवन्ये मुहूर्तपृथक्त पछी, अने उत्कृष्टे तेत्रीश पखनाडीया (साडा सोळ मास) पछी होय छे. आभोगनिर्वर्तित आहार तेओने जधन्ये दिवसपृथक्त पछी, अने उत्कृष्टे तेत्रीश हजार वरस पछी होय छे. बाकी बधुं 'चिलतादिक निर्जरावे छे' (इत्यादि) पूर्व प्रमाणे ज जाणवुं.
- २६. 'नाणमंतराणं' इत्यादि वानमन्तराणां स्थितौ नानात्वम्. 'अवसेसं'ित स्थितेरवशेषम्—आयुष्कवर्जमित्यर्थः प्रागुक्तमाहारादि वस्तु यथा नागकुमाराणां तथा दश्यम्, ज्यन्तराणां नागकुमाराणां च प्रायः समानधर्मत्वात्. तत्र ज्यन्तराणां स्थितिर्जधन्येन दश वर्षसहस्त्राणि, उत्कर्षेण तु पल्योपमिनित. 'जोइसियाण वि' इत्यादि. ज्योतिष्काणामि स्थितेरवशेषं तथैव यथा नागकुमाराणाम्. तत्र ज्योतिष्काणां स्थितिर्जधन्येन पल्योपमिनित. 'जोइसियाण वि' इत्यादि. ज्योतिष्काणामि स्थितेरवशेषं तथैव यथा नागकुमाराणाम्. तत्र ज्योतिष्काणां स्थितिर्जधन्येन पल्योपमिनित. उत्कर्षेण पल्योपमं वर्षलक्षाधिकमिति. नवरम्—'उत्सास'ित केवलमुच्छ्वासस्तेषां न नागकुमारसमानः, किंतु वक्ष्यमाणस्तथा चाहः—'जहण्णेणं मुहुत्तपृष्ठतस्तर्भ इत्यादि. पृथक्वं द्विप्रभृतिरानवस्यः, तत्र यज्ञचन्यं मुहूर्तिष्ट्रथक्वं तद् द्वित्रा मुहूर्ताः, यच्चोत्कृष्टं तदद्यौ नव वेति. आहारोऽपि विशेषित एव, तथा चाहः—'आहारो' इत्यादि. 'वेमाणियाणं ठिई भाणियव्या ओहिय'ित ज्योधिकी सामान्या, सा च पल्योपमादिकास्त्रयस्त्रिशत्सागरोपमान्ताः, तत्र जघन्या सौधर्ममाश्रित्य, उत्कृष्टा चानुत्तरविमानानीति. उच्छ्वास-प्रमाणं तु जधन्यस्थितिकदेवानाऽऽश्रित्य, इतरत् तु उत्कृष्टस्थितिकानाऽऽश्रित्यस्थः. अत्र गाथाः—''जस्तै जाइं सागराइं तस्स ठिई तिलिएि पक्षेति, उस्तासो देवाणं वाससहस्तेहि आहारो'ित. तदेतावता प्रन्थेनोकता चतुर्विशतिदण्डक्षवक्तव्यता, इयं च केषुचित् सूत्रपुस्तकेषु, 'एवं ठिई आहारो' इत्यादिनाऽतिदेशैवाक्येन दर्शिता, सा चेतो विवरणप्रन्थादवसेयेति.
- २६. ['वाणमंतराणं' इत्यादि] वानव्यंतर देवोनी स्थितिने विषे भेद छे. ['अवसेसं' ति] 'अवशेष'-स्थितिथी अवशेष-बाकी अर्थात् आयुष्यने वर्जीने पूर्वे कहेळी आहारादि वस्तुओ जेवी रीते नागकुमारोने कही तेवी रीते वानव्यंतरोने पण समजवी. कारण के प्रायः नागकुमार देवोनी अने व्यंतरोनी समानधर्मता छे. तेने विषे व्यंतरोनी स्थिति जघन्ये दस हजार वर्षनीं अने उत्कृष्टताए पत्योपमनी छे. ['जोइसियाण वि' इत्यादि] ज्योतिष्क देवोने पण स्थितिथी अवशेष जेवी रीते नागकुमारोने कहुं तेम कहेवुं. तेने

वानव्यंतरादि.

दस इजार वर्ष-पल्योपमः

^{9.} प्र॰ छायाः - जघन्येन अन्तुर्भुहूर्तम् , उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानिः-अनु॰

२. मूलच्छायाः—वानव्यन्तराणां स्थितौ नानात्वम्, अवशेषं यथा नागकुमाराणाम्. एवं ज्योतिषिकाणामिष, नवरम् -उच्छ्वासो जघन्येन मुहूर्तपृथक्रवेन, उत्कृष्टेनािष मुहूर्तपृथक्रवेन. शेषं तथैव. वैमानिकानां स्थितिर्भणितव्या औषिकी. उच्छ्वासो जघन्येन मुहूर्तपृथक्तवेन, अत्कृष्टेनािष दिवसपृथक्तवेन. शेषं तथैव. वैमानिकानां स्थितिर्भणितव्या औषिकी. उच्छ्वासो जघन्येन मुहूर्तपृथक्तवेन, उत्कृष्टेन त्रयक्षिशता पक्षैः. आहार आभोगनिर्वतितो जघन्येन दिवसपृथक्तवेन, उत्कृष्टेन त्रयक्षिशता वर्षसहक्षेः. शेषं चित्रतादिकं तथैव निर्जरयन्तिः-अनु॰

प्रे छायाः—यस यानि सागराणि तस्य स्थितिस्तानिद्धः पक्षैः, उच्छ्वासो देवानां वर्षसहस्रेराहारः. इतिः-अनु॰

४. अतिदेशवाक्यं चेदमः—एवं ठिई, आहारो य भणिअब्बो. ठिई जहा ठिइपदे तहा भणिअब्बा. सञ्बजीवाणं आहारो वि जहा पण्णवणाए पढमे आहारहेसए तहा भणिअब्बो. एतो आढतो 'नेरइए णं भंते! आहारही जाव-दुक्खताए भुजो भुजो परिणमन्ति.' अतिदेशवाक्यस्य संस्कृतिमिदमः—एवं स्थितिः, आहारश्च भणितव्यः. स्थितिर्येश स्थितिपदे तथा भणितव्यः. सर्वजीवानामाहारोऽपि यथा प्रकापनायाः प्रथमे आहारोद्देशके तथा भणितव्यः. इत आरभ्य-'नैरियको भगवन्! आहारार्थी यावद्-दुःखतया भूयो भूयः परिणमन्ति':-अनु०

ब्योतिषिक आयुष्य.

पुषवस्य.

वैमानिक भायुष्य.

गाया,

भतिदेश.

विषे ज्योतिष्कोनी स्थित जघन्यथी पत्योपमना आठमा मागनी अने उत्कृष्टताए पत्योपम उपरांत एक लाख वर्षनी छे. ['णवरं—उरसास' ति] केवळ तेओनो उच्छ्वास नागकुमारनी समान नथी, पण अहीं कहीए छीए तेवा स्वरूपवाळो छे:—['जहन्नेणं मुहुत्तपृष्ठकस्य क्खुं छे, तेथी ये अध्वा जण मुहूर्त लेवां, अने जे उत्कृष्टताए मुहूर्तपृथ्वक्त्व कहुं छे, तेथी आठ अथवा नय मुहूर्त लेवां, अने जे उत्कृष्टताए मुहूर्तपृथ्वक्त्व कहुं छे, तेथी आठ अथवा नय मुहूर्त लेवां, अने जे उत्कृष्टताए मुहूर्तपृथ्वक्त्व कहुं छे, तेथी आठ अथवा नय मुहूर्त समजवां. तेओना आहारमां पण विशेषता छे, ते धातने मूळकार ज 'आहार' इत्यादि पदद्वारा कहे छे:—['वेमाणियाणं ठिई भाणियव्वा ओहिय' ति] 'वेमानिकोनी औधिकी स्थिति मणवी—कहेची.' औधिकी एटले सामान्य, अने ते पत्योपमथी आरंभी तेत्रीश सागरोपम सुधी जाणवी. तेने विषे जघन्य स्थिति सौधर्मने आश्रीने अने उत्कृष्ट स्थितियाळाओने अन्नुत्तरिमान वासिओने आश्रीने समजवी. उच्छ्वासनुं पण जघन्य प्रमाण जघन्य स्थितिवाळाओने आश्रीने अने उत्कृष्ट प्रमाण उत्कृष्ट स्थितियाळाओने आश्रीने समजवी. उच्छ्वासनुं पण जघन्य प्रमाण जघन्य स्थिति होय तेनो (ते देवोनो) तेटला पखवाडिये उच्छ्वास, अने तेटला हजार वर्षे आहार समजवो.' ए प्रमाणे आटला (मूळ) ग्रंथद्वारा चोवीस दंदकनी वक्तव्यता कही. आ वक्तव्यता केटलाक सूत्रपुसकोमां 'ए प्रमाणे स्थिति, आहार' इत्यादि अतिदेश वाक्यवं देखाडी छे, ते वक्तव्यता आ विवरण ग्रंथथी निर्णीत करी लेवी.

आत्मारंभादि.

४७. प्र०— र्जावा णं भंते ! कि आयारंभा, परारंभा, तदु-भयारंमा, अणारंभा ?

४७. उ०—गोयमा! अत्थेगइया जीवा आयारंमा वि, परारंभा वि, तदुभयारंभा; णो अणारंभा. अत्थेगइया जीवा णो आयारंभा, नो परारंभा, नो तदुभयारंभा; अणारंभा.

४८. प्र०—से केणद्वेणं भंते । एवं युचइ, 'अत्थेगइया जीवा आयारंभा वि' एवं पांडिउचारेयव्यं ?

४८. उ०—गोयमा! जीवा दुविहा पणता, तं जहाः— संसारसमावण्णगा य, असंसारसमावण्णगा य. तत्थ णं जे ते असंसारसमावण्णगा ते णं सिद्धा, सिद्धा णं नो आयारंमा. ३. जाय—अणारंमा. तत्थ णं जे ते संसारसमावचगा ते दुविहा पत्रता, तं जहाः—संजया य, असंजया य. तत्थ णं जे ते संजया ते दुविहा पणता, तं जहाः—पमत्तसंजया य, अप्पमत्तसंजया य. तत्थ णं जे ते अप्पमत्तसंजया ते णं नो आयारंभा, नो परारंभा, जाव—अणारंभा. तत्थ णं जे ते पमत्तसंजया ते सुहं जोगं पडुच नो आयारंभा, नो परारंभा, जाव—अणारंभा. असुमं जोगं पडुच आयारंभा वि, जाव—णो अणारंभा. तत्थ णं जे ते असंजया ते अविरति पडुच आयारंभा वि जाव—नो अणारंभा. से तेणद्वेणं गोयमा! एवं वुचइ 'अत्थेगइया जीवा जाव—अणारंभा.' ४७. प्र०—हे भगवन् ! हां जीवो आत्मारंभ छे, परारंभ छे, तदुभयारंभ छे के अनारम्भ छे !

४७. उ० — हे गौतम ! केटलाक जीवो आत्मारंभ पण छे, परारंभ पण छे अने उभयारंभ पण छे, पण अनारंभ नथी. तथा केटलाक जीवो आत्मारंभ नथी, परारंभ नथी, उभयारंभ नथी, पण अनारंभ छे.

४८. ४०—हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो के, 'केटलाक जीवो आत्मारंभ पण छे' इत्यादि पूर्वोक्त (प्रश्न) फरी थी उचारवो !

४८. उ०—हे गौतम! जीवो बे प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे:—संसारसमापन्नक अने असंसारसमापन्नक. तेमां जे जीवो असंसारसमापन्नक छे तेओ सिद्धरूप छे अने तेओ आत्मारंभ, परारंभ के उभयारंभ नधी, पण अनारंभ छे. तेमां जे संसारसमापन्नक जीवो छे ते बे प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे:—संयत अने असंयत. तेमां जे संयतो छे ते बे प्रकारना कहा छे, ते आप्रमाणे:—प्रमत्तसंयत अने अप्रमत्तसंयत. तेमां जे अप्रमत्तसंयतो छे तेओ आत्मारंभ, परारंभ के यावत्—उभयारंभ नथी, पण अनारंभ छे. तेमां जे प्रमत्तसंयतो छे तेओ श्रुभ योगनी अपेक्षाए आत्मारंभ, परारंभ नथी, पण अनारंभ छे. अने तेओ अश्रुभ योगनी अपेक्षाए आत्मारंभ नथी, पण अनारंभ छे. अने तेओ अश्रुभ योगनी अपेक्षाए आत्मारंभ पण छे अने यावत्—अनारंभ नथी. तेमां जे असंयतो छे तेओ अविरतिने आश्रीने आत्मारंभ पण छे अने यावत्—अनारंभ नथी. माटे हे गौतम! ते हेतुथी एम कहेवाय छे के, 'केटलाक जीवो आत्मारंभ पण छे अने यावत्—अनारंभ पण छे.'

^{9.} ते अतिदेशवाक्य पूरे भा प्रमाणे छे:—ए प्रमाणे स्थिति अने आहार कहेवो. स्थितिपदमां कहा। प्रमाणे स्थिति कहेवी, अने 'प्रशापना'ना प्रथम आहार उद्शक्षमां कहा। प्रमाणे सर्व जीवोने आहार पण कहेवो. 'हे भगवन्! नैरियक आहारार्थी छे?' लांथी मांडीने 'यावद् दु:लपणे वारंवार परिणमें छे' लां सुधी कहेवं:-अनु

र. मूलच्छायाः—जीवा भगवन्! किमात्मारम्भाः, परारम्भाः, तदुभयारम्भाः, अनारम्भाः ? गौतम ! सन्त्येकका जीवा आत्मारम्भा अपि, परारम्भाः क्षिप, तदुभयारम्भाः अपि, वर्षस्माः, नो उभयारम्भाः, अनारम्भाः तत् केनार्थेन भगवन् ! एवमुच्यते—'सन्त्येकका जीवा आत्मारम्भा अपि' एवं प्रत्युचार्यितव्यम् ? गौतम ! जीवा द्विविधाः प्रव्ञप्ताः, तद्यथाः— संसारसमापमकाश्च, असंसारसमापमकाश्च, असंसारसमापमकाश्च, असंसारसमापमकाश्च, असंसारसमापमकाश्च, तत्र ये ते संसारसमापमकाश्चे द्विविधाः प्रवृत्ताः, तद्यथाः—संवताश्च, अप्रमत्तसंगताश्च, तत्र ये ते अप्रमतसंगताश्च, व्यवत्—अनारम्भाः, नो परारम्भाः, नो परारम्भाः, यावत्—अनारम्भाः, तत्र ये ते असंगताश्च, तत्र ये ते असंगताश्च, अप्रमत्तसंगताश्च, अप्रमत्तसंगताः, नो परारम्भाः, यावत्—अनारम्भाः, तत्र ये ते असंगताः ते अविर्तते प्रतीत्य आत्मारम्भाः अपि यावत्—नो अनारम्भाः, तत्र ते ते असंगताः ते अविर्तते प्रतीत्य आत्मारम्भाः अपि यावत्—नो अनारम्भाः, तत्र तेनाथंन गौतम ! एवमुच्यते—'सन्त्येकका जीवा यावत्—अनारमाः'—अनुक

२७. उक्ता नारकादिधर्मवक्तव्यता, इयं च आरम्भपूर्विका, इति आरम्भनिरूपणायाऽऽहः-'जीवा णं मंते ! किं आयारंगा?' इत्यादि-आरम्भो जीवोपघातः-उपद्रवणमिलार्थः-सामान्येन चाऽऽश्रवद्वारप्रवृत्तिः. तत्राऽऽत्मानमारभन्ते, आत्मना वा स्वयमारभन्ते, इत्यात्मारम्भाः. तथा परमाऽऽरभन्ते, परेण वाऽऽरम्भयन्तीति परारम्भाः. तदुभयमात्म-पररूपम् , तदुभयेन वाऽऽरभन्त इति तदुभयारम्भाः. आत्म-परो-भया-ऽऽरम्भवर्जितास्त्वनारम्भा इति प्रश्नः. अत्रोत्तरं स्फटमेव, नवरम्-अस्तिशब्दस्याऽब्ययत्वेन बहुत्वार्थत्वादस्ति-विद्यन्ते सन्तीत्पर्थः. अथवा अस्ययं पक्षो यदुत 'एगइय'ति एकका:-एके-केचनेत्पर्थः. 'जीवा आत्मारम्भा अपि'इत्यादाविषशब्द उत्तरपदापेक्षया समुचये, स चात्मा-रम्भत्वादिधर्माणामेकाश्रयताप्रतिपादनार्थः, भिनाश्रयताप्रतिपादनार्थो वाः, एकाश्रयत्वं च कालभेदेनावगन्तव्यम्, तथाहिः-कदाचिदात्मारम्भाः, कदाचित् परारम्भाः, कदाचित् तदुभयारम्भाः; अत एव नोऽनारम्भाः. भिनाऽऽश्रयत्वं त्वेवम्-एके जीवा असंयता इत्यर्थः, आत्मारमा वा, परारम्भा वेत्यादि. अधैकत्वभावत्वाद् जीवानां भेदमसंभावयन्नाहः-'से केणद्वेणं'ति अथ केन कारणेनेत्यर्थः. 'दुविहा पनत्त'त्ति मया चान्येश्वः केबलिभिः, अनेन समस्तसर्वविदां मताभेदमाह, मतभेदे तु विरोधवचनतया तेषामसत्यवचनताऽपत्तिः, पाटलीपुत्रस्रस्याभिधायक-विरुद्धवचनपुरुषकदम्बक्वदिति. प्रमत्तसंपतस्य हि शुमोऽशुमध योगस्यात् संयतत्वात् , प्रमादपरवाच , इत्यत आहः--'सुहं जोगं पड्य'ति शुभयोग - उपयुक्ततया प्रत्युपेक्षणादिकरणम् . अशुभयोगस्तु तदेवाऽनुपयुक्ततया . आह चः--''पुँढवी-आउकाए-तेज-वाज-वणस्सइ-तसार्ण पि लेहणापमत्तो छण्हं पि विराहओ होइ." तथा "सव्यो पमत्त्रजोगो समणस्स ओ होइ आरंभो"त्ति. अतः शुभाऽशुभौ योगावात्मा-रमादिकारणमिति. 'अविरइं पडुच'त्ति इहायं भावः ययप्यसंयतानां सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां नाऽऽत्मारम्भकादित्वं साक्षादित्ति, तथाप्यविरिति प्रतील तदस्ति तेषाम्, नहि ते ततो निवृत्ताः, अतोऽसंयतानामविरतिस्तत्र कारणमिति. निवृत्तानां तु कथंचिदात्माद्यारम्भकत्वेप्यनारम्भकत्वम्. यदाह:-''जा जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स, सा होइ निब्बरफला अन्नत्थविसोहिनुत्तस्सः''ति, 'से तेणहेणं'ति अध तेन कारणेनेत्पर्थः.

२७. आगळना प्रकरणमां नैरयिकादिना घर्मनी वक्तव्यता कही, ए वक्तव्यता आरंभपूर्वक होय छे माटे हवे आरंभनुं निरूपण करतां कहे छे:- आरंभनिरूपण. ['जीवा णं भंते ! किं आवारंमा ?' इत्यादि] 'हे भगवनं! शुं जीवो आत्मारंभी छे ?' इत्यादि. आरंभ एटले जीवने उपधात-उपद्रव, सामान्य रीते कहीए तो आश्रवद्वारे प्रवृत्ति करवी. तेने विषे आत्माने ने आरंमे, अथवा आत्मावडे खयं आरंभ करे ते आत्मारंभी. तथा परने अथवा परवडे आरंभ करे ते परारंभी. आत्मा अने परस्त उभयने, अथवा ते उभयवंडे आरंभ करे ते उभयारंभी. अने (जेओ) आत्मा, पर अने उभय संबंधी आरंभ रहित होय ते अनारंभी कहेवाय आ प्रमाणे प्रश्न छे आ स्थले (मूळमां) उत्तरसूत्र स्पष्ट छे. ['अधिय'] ['एगइय' ति] केटलाक जीवो आत्मारंभी पण हो. 'जीवो आत्मारंभी पण हो' इत्यादिने विषे 'अपि-पण' शब्द पूर्वपद अने उत्तरपदना संबंधनो सूचक हो. तेथी ते 'अपि' शब्द 'आत्मारंभिपणुं' इत्यादि धर्मीना एकाश्रयपणाने प्रतिपादन करवाने, अथवा भिन्नाश्रयपणाने प्रतिपादन करवाने योज्यो छे. एकाश्रयपणुं काळना भेदे समजबुं. ते आ प्रमाणे छे:-(एक ज जीव) कोइ समये आत्मारंमी, कोइ समये परारंभी अने कोइ वखते उभयारंभी होय छे; माटे ज (जीव) अनारंभी नथी. भिन्नाश्रयपणुं (जूदा जूदा जीवोनी अपेक्षाए) छे, ते आ प्रमाणे:-केटलाक जीवो-असंयत जीवो-'आत्मारंभी तथा परारंभी पण होय छे' इत्यादि. सर्व जीवोनी समान खभावता होवाथी पूर्वोक्त (कोइ एक जीव आत्मारंभी, कोइ एक जीव अनारंभी इत्यादि) प्रकारे जीवोमां भिक्र स्वभावता केम होइ शंके? एम जीवोना भेदनी असंभावना करतां प्रश्नकार कहे छे के:-['से केणहेणं' ति] (हे भगवन्!) 'तेनुं शुं कारण छे?' ए प्रमाणे अर्थ छे. ['दुविहा पन्नत्त' ति] 'में तथा अन्य केविलिओए (जीवो) वे प्रकारे प्ररूप्या छे' आ वाक्यवंडे समस्त सर्वज्ञोना मतनो अभेद-एकमत-कह्योः जो मतनो भेद थाय तो पाटलीपुत्र-पटना-शहेरना स्वरूपने कहेनारा विरुद्धवचनवाळा पुरुषोना समूहनी पेठे विरुद्ध वचनो धवाधी . तेओमां असत्यवक्तृत्व—खोटाबोलापणुं—आवे. प्रमत्त संयतने संयत होवाथी शुभ अने प्रमादी होवाथी अशुभ योग होय छे. तेथी कहुं छैं केंः-['सुहं जोगं पडुच' ति] 'शुभ योगने आश्री' उपयोगपूर्वक पिंठेहणादि करवां ते शुभयोग. अने उपयोगरहित पिंडेठेहणादि शुभयोग. करवां ते अञ्चभयोगः कह्युं छे के:-''प्रतिलेखनाने विषे प्रमादी पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय, वाउकाय, वनस्पतिकाय अने त्रसकाय प् छएनो पण विराधक थाय छे." तथा "श्रमणनो सर्व प्रमत्त योग-प्रमादयुक्त मन,वचन अने कायानो योग-आरंभरूप होय छे." आथी शुभाशुभ ,योगो आत्मारंभादिनां कारण थाय छे. ['अविरइं पडुच' ति] 'अविरतिने आश्री' आ स्थले आवो आशय छे:—जो के असंयत सूक्ष्मएकेंद्रियादिरूप (पृथिवी, पाणी वगेरेना) जीवोने साक्षात् आत्मारंमादि नथी, तो पण तेओनी अविरतिने आश्री तेओने आत्मारंमादि छे. कारण के ते अविरतिः त्रमएकेंद्रियादिक जीवो, अविरतिवाळा होवाथी अविरतिथी नियृत्ति थया नथी; माटे असंयतोने आत्मारंभादिमां अविरति कारण छे. विरतियाळाओने तो कर्षचिद् आत्मारंभादि होयां छतां पण आरंभकपणुं नथी. कह्यं छे के:-"अध्यात्मविशुद्धियुक्त, सूत्रमां बतावेली समग्र गाणा. विधिवाळा अने यतनासहित पुरुपने जे विराधना थाय, ते निर्जरा फलवाळी छे.'' ['से तेणहेणं' ति] 'ते कारणथी' ए प्रमाण अर्थ छे.

बीबोमां भेद कम सर्वश्रमताभेद.

[.] १. प्र॰ छायाः--पृथिवी-अप्काय-तेजी-वायु-वनस्पति-प्रसानाम् , प्रतिलेखनाप्रमत्तः षण्णामपि विराधको भवति. २. सर्वः प्रमत्तयोगः श्रमणस्य तु भवति आरम्भः. ३. या यतमानस्य भवेद् विराधना सूत्रविधिसमग्रस्य, सा भवति निर्जरफला अध्यात्मविशुद्धियुक्तस्यः-अनु॰

^{9.} विशेष ए के:--'अत्थि-अस्ति' ए अव्यय छे, माटे 'सन्ति' ए बहुवचनना अर्थमां पण 'अस्ति' शब्द नपरातो होनाथी अहीं 'अस्ति'नो 'सन्ति' अर्थ कर्यों छे. अथवा 'अस्ति' शब्द कियापदअर्थवाळो न लेतां पक्षांतरसूचक लेवो अर्थात् 'शुं आ पक्ष छे ?':-श्रीअभयदेव.

नैरयिकादि आत्मारंभ वगेरे.

१९. प्रo — नैरइयौ णं मंते ! कि आयारंमा, परारंभा, तदुभयारंमा, अणारंभा ?

४९. उ०--गोयमा ! नेरइया आयारंमा वि, जात्र-णो अणारंभा

५०. प्र०-से केणहेणं ?

५०. उ०—गोयमा ! अविराति पडुच से तेणहेणं, 'जाव—नो अणारंगा.' एवं जाव—असुरकुमारा वि.

५१. पंचिदियतिरिक्लजोणिया, मणुस्सा जहा जीवा, नवरं-सिद्धविरहिया भाणियव्या.

५२. वाणमंतरा जाव-वेमाणिया, जहा नेरइया.

५३. सलेस्सा जहा ओहिया. कण्हलेसस्स, नीललेसस्स जहा ओहिया जीवा, नवरं-पगत्त-अप्पमत्ता न भाणियव्या. तेउलेसस्स, पम्हलेसस्स, सुकलेसस्स जहा ओहिया जीवा, नवरं-सिद्धा न भाणियव्या.

४९. प्र०—हे भगवन् ! नैरियको शुं आत्मारंभ, परारंभ, तदुभयारंभ छे के अनारंभ छे!

४९. उ० — हे गौतम! नैरियको आत्मारंभ पण छे अने यावत्-अनारंभ नथी.

५०. प्र०-हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कही छो !

५०. उ०—हे गौतम! अविरतिनी अपेक्षाए—माटे ते हेतुथी— अविरतिरूप हेतुथी—नैरियको यायत्—'अनारंभ नथी.' ए प्रमाणे यायत्—असुरकुमारो पण जाणवा.

५१. धूर्वोक्त सामान्य जीवोनी पेठे पंचेंद्रियतिर्यंचयोनिको अने मनुष्यो जाणवा. विशेष ए के:-अहीं तेमांना-ते जीवोमांना-सिद्धो न कहेवा.

५२. नैरियकोनी पेठे वानव्यंतरो अने यावत् वैमानिको जाणवा.

५३. लेश्यावाळा जीवो सामान्य जीवोनी पेठे कहेवा. कृष्ण-लेश्यावाळा अने नीळलेश्यावाळा जीवो पण सामान्य जीवोनी पेठे जाणवा. विशेष ए के:—अहीं ते सामान्य जीवोमांना प्रमत्त अने अप्रमत्त जीवो न कहेवा. तथा तेजोलेश्यावाळा, पद्मलेश्यावाळा अने शुक्रलेश्यावाळा जीवो सामान्य जीवोनी पेठे जाणवा. तेमां विशेष ए के:—ते जीवोमांना सिद्धो अहीं न कहेवा.

२८. अथात्मारम्भकत्वादित्वमेव नारकादिचतुर्विशतिदण्डकैर्निरूपयन्नाहः—'नेरइया णं'इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्—'मणुस्त' इत्यादावयमर्थः, मनुष्येषु संयता—ऽसंयत—प्रमत्ता—ऽप्रमत्तमेदाः पूर्वोक्तास्तित्त, ततस्ते यथा जीवास्तथाऽध्येतव्याः, किंतु 'संसारसमापन्ना इतरे च ते' न
बाच्याः, भववर्तित्वादेव तेषाम्, इत्येतदेवाऽऽहः—'सिद्धिविरहिए'इत्यादि. व्यन्तरादयो यथा नारकास्तथाऽध्येयाः, असंयत्व्यसाधम्मीदितिः
आत्मारम्भकत्वादिनिधंमैंजीवा निरूपितास्ते च सलेश्याश्चाऽलेश्याश्च भवन्तीति सलेश्यास्तांस्तैरेव निरूपयन्नाहः—'सलेस्ता जहा ओहिय'चि
लेश्या कृष्णादिद्वव्यसानिध्यजनितो जीवपरिणामः यदाहः—''कृष्णादिद्वव्यसाचिव्यात् परिणामो य आत्मनः, स्फटिकस्येव तत्राऽयं लेश्याकृष्यः प्रयुज्यते.'' तत्र सलेश्या लेश्यावन्तो जीवाः 'जहा ओहिय'चि यथा नारकादिविशेषणवर्जिता जीवा अधीताः—'जीवा णं मंते !
किं आयारंमा, परारंमा शृश्वयादिना देण्डकेन तथा सलेश्या जीवा अपि वाच्याः. सलेश्यानामसंसारसमापन्नत्वस्याऽसंमवेन 'संसारसमापन्न'—
इत्यादिविशेषणवर्जितानां शेषाणां संयतादिविशेषणानां तेष्वपि युज्यमानत्वात्, तत्र चायं पाठकमः—''सलेस्सा णं मंते ! जीवा किं आयारंमा''
इत्यादि. तदेव सर्वम्, नवरम्—जीवस्थाने 'सलेश्याः' इति वाच्यमिति अयमेको दण्डकः, कृष्णादिलेश्याभेदात् तदन्ये पट्, तदेवमेते सतः
तत्र 'कण्हलेसस्त'इत्यादि. कृष्णलेश्यस्य, नील्केश्यस्य, कापोतलेश्यस्य च जीवराशेदण्डको यथौधिकजीवदण्डकस्तथाऽष्येतव्यः प्रमत्ताऽप्रमत्तविशेषणवर्जः, कृष्णादिषु द्यप्रशस्तभावलेश्यासु संयत्त्वं नास्ति, यद्योच्यते ''पुँव्यपिवण्णओ पुण अवयरीए ओ लेसाए''चि,
तद् द्व्यलेश्यां प्रतीत्येति मन्तव्यम्, ततस्तासु प्रमत्ताव्यभावः, तत्र सूत्रोद्यारणमेवम्—''कृष्वरिवण्णओ पुण अवयरीए ओ लेसाए''चि,

^{9.} मूलच्छायाः—नैरियका भगवन् ! आत्मारम्भाः, परारम्भाः, तदुभयारम्भाः, अनारम्भाः ! गौतम ! नैरियका आत्मारम्भा अपि, यावत्—नो अनारम्भाः. तत्केनार्थेन ! गौतम ! अविरति प्रतील, तत् तेनार्थेन यावत्—नो अनारम्भाः. एवं यावत्—असुरकुमारा अपि. पथेन्द्रियतिर्थग्योनिकाः, मनुष्या यथा जीवाः, नवरम्—सिद्धविरहिता भणितव्याः. वानव्यन्तरा यावत्—वैमानिकाः, यथा नैरियकाः. सल्देया यथा औषिकाः. कृष्णलेदयस्य नीललेदयस्य यथा औषिका जीवाः, नवरम्—प्रमत्ताऽप्रमत्ता न भणितव्याः तेजोलेदयस्य, पद्मलेदयस्य, शुक्रलेदयस्य यथा औषिका जीवाः, नवरम्—सिद्धा न भणितव्याः—अतः

२. संयता-ऽसंयत-प्रमत्ता-ऽप्रमत्तानाम्. ३. छेश्या-शब्दार्थश्वायम्:—छिश्यते व्हिज्यते कर्मणा सह आत्मा अन्येति छेश्या-कृष्णादिद्वव्यसाचिव्याद् आत्मनः शुभा-ऽशुभपरिणामविशेषः-चतुर्थकर्मप्रत्ये प्रथमगाथाटीकायाम्. (भा० पृ-९२) ४. प्वीकेनः-अतु०

५. प्र॰ छायाः सलेश्या भगवन् ! जीवाः किमारमारम्भाः ?. ६. पूर्वप्रतिपन्नकः पुनरन्यतरस्यां तु लेश्यायाम् एतद् गाथार्थं श्रीभद्रवाहुस्ताभिविद्-चितावश्यकनिर्युक्तौ उपोद्धातनिर्युक्तौ, तन्नेदं चैतस्य पूर्वार्थम्:-"सम्मत्तसुअं सन्वास लह्इ, सुद्धासु तीसु य चरित्तं" ७. कृष्णलेश्या भगवन् ! जीवाः किमारमारम्भाः, परारम्भाः, तद्वभयारम्भाः, अनारम्भाः ? गीतम ! आत्मारम्भा अपि यावत्—नो अनारम्भाः, तत् केनार्थेन भगवन् ! एवसुच्यते ? गीतम ! अविरति प्रतीखः-अनु॰

त्तदुभयारंभा, अनारंभा ? गोयमा ! आयारंभा वि जाव-नो अणारंभा. से केणहेणं भंते ! एवं वुचह ? गोयमा ! अविरइं पडुच." एवं नील-कापोतलेश्यादण्डकावपीति. तथा तेजोलेश्यादेजींवराशेर्दण्डकाः यथौधिका जीवास्तथा वाच्याः. नवरम् —तेषु सिद्धा न वाच्याः, सिद्धानामलेश्यत्वात्. ते च एवम्:-''तेउँलेस्सा णं भंते ! जीवा कि आयारंमा ?. ४. गोयमा ! अत्थेगतिया आयारंमा वि जाव-णो अणारंभा. अत्थेगइया नो आयारंभा, जाव-अणारंभा. से केणद्वेणं भंते! एवं वुचइ ? गोयमा! दुविहा तेउलेस्सा पर्वता, तं जहा-संजया य. असंजया य." इत्यादि.

२८. ह्वे आत्मारंभकपणादिनुं ज नैरियकादि चोवीस दंडक द्वारा निरूपण करतां कहे छे:-['नेरइया णं' इत्यादि] स्पष्ट छे. विशेष:- नैरियकादिशारंशक ['मणुस्स'] मनुष्य इत्यादि पदमां आं अर्थ छे:-मनुष्योने विषे पूर्वे संयंत, असंयत, प्रमत्त अने अप्रमत्त मेदो कहा छे. तेथी तेओ (मनुष्यो) जे प्रकारे जीवो छे, ते प्रकारे कहेवा- परंतु तेओ (मनुष्यो) संसारसमापन्न-संसारी, अने असंसारसमापन्न-सुक्त, ए प्रमाणे वे भेदवाळा न कहेवा-कारण के संयत, असंयत, प्रमत्त अने अप्रमत्त मनुष्यो संसारने विषे ज वर्तवावाळा छे. ए माटे ज कहे छे के:-['सिद्धविरहिए' इत्यादि] 'सिद्ध विरहित' बगेरे. जेवी रीते नैरियको चिन्तव्या तेवी रीते व्यंतरादि पण चिन्तववा. कारण के असंयतता बन्नेने समान छे. आत्मारंभकत्वादि घर्मीवेडे जीवो निरूप्या, वळी ते (जीवो) लेश्यासहित अने लेश्यारहित होय छे. माटे लेश्यावाळा जीवोने आत्मारंभादि धर्मो द्वारा ज निरूपतां कहे के के:-['सलेस्सा जहा ओहिय' ति] कृष्णादि द्रव्य-पदार्थ-ना समीपपणाथी जीवमां उत्पन्न थएला परिणाम विशेषने लेक्यौ कहे छे. कह्युं छे के:-''कुष्ण चेंगरे द्रव्यना संबंधवी स्फटिकमां जेम परिणाम थाय छे, तेम आत्माने विषे थता परिणामविशेषमां लेश्या शन्दनो प्रयोग थाय छे.'' लेश्या. सलेखा-लेखावाळा-जीवो. ['जहा ओहिय' ति] जेबी रीते सामान्ये-जेम 'हे भगवन्! शुं जीवो आत्मारंभी छे, परारंभी छे?' इत्यादि दंडकवडे नैर्यिक वगेरे विशेषणो रहित~जीवो मण्या छे, तेम लेश्याबाळा जीवो पण (विशेषणो रहित~सामान्ये) कहेवा लेश्याबाळा जीवोने **विष** असंसारसमापन्नत्व-सुक्तत्व-सिद्धत्व-नो असंभव होवाथी, 'संसारसमापन्न' 'असंसारसमापन्न' इत्यादि विशेषणो रहित शेष 'संयत' वगेरे विशेषणो, तेओनो योग होवाथी जोडवां तेने विषे आ प्रमाणे पाठकम कहेवोः-''हे भगवन्! शुं लेश्यावाळा जीवो आत्मारंभी छे?'' इत्यादि पूर्वे कखुं तेम कहेतुं. विशेष ए ज के, जीवने स्थाने 'लेश्यायाळा' ए प्रमाणे कहेतुं. ए रीते आ एक दंडक अने कृष्णादि (छ) लेश्याना भेदधी बीजा छ दंडक, आवी रीते बधा मेळवता सात दंडक थाय छे. ['कण्हलेसस्स' इत्यादि] जेवी रीते सामान्य जीवोनो दंडक कहा, तेवी रीते कृष्णलेश्यावाळा, नीललेक्यावाळा अने कापोतलेक्यावाळा जीव समूहनो दंडक कहेवो. परंतु प्रमत्त अने अप्रमत्त विशेषणो वर्जित कहेवो. अप्रशस्त भाववाळी कृष्णादि-कृष्ण, नील अने कापोत-लेश्यामां संयतपणुं नथी. ''पूर्वे सीधुपणाने प्राप्त थएलो जीव कोइ पण लेश्यामां होय छे'' ए प्रमाणे जे कह्यं छे, ते द्रव्यलेखाने आश्री मानबुं तेथी (भावरूप) कृष्णलेखादिमां प्रमत्तादि विशेषणोनो अभाव कह्यो तेने विषे सूत्रोचारण आ प्रमाणे छे:-''हे भगवन्! **ड्रां कृष्णलेखावाळा जीवो आत्मारंभी छे, परारंभी छे, उभयना आरंभी छे के अनारंभी छे? हे गौतम! आत्मारंभी पण छे, यावत–अनारंभी** नथी. हे भगवन्! ते शा कारणथी एम कहो छो १ हे गौतम! अविरतिने आश्री." आ प्रमाणे, नीललेश्या अने कापोतलेश्यानो पण दंडक कहेवो. तथा तेजोलेस्यादि त्रण लेस्यावाळा जीवराशिना त्रण दंडको जेवी रीते सामान्य जीवोने कह्या तेवी रीते कहेवा विशेष ए छे के:-तेजोलेस्यादि दंडकोमां सामान्य जीवनुं सरखावणुं लेतां सिद्धो न कहेवा. कारण के सिद्धो लेक्यारहित होय छे. तेओ आ प्रमाणे भणवाः-'हे भगवन्। शुं तेजोलेश्यायाळा जीवो आत्मारंभी छे, परारंभी छे, उभयारंभी छे के अनारंभी छे? हे गौतम! केटलाक आत्मारंभी पण छे, यावत्—अनारंभी नथी. अने केंटलाक आत्मारंभी नथी, यावत्-अनारंभी होय छे. हे भगवन्! ते शा कारणथी एम कहो छो? हे गौतम! तेजोलेक्या ने प्रकारनी तेजोलेक्या. कही छे, ते आ प्रमाणे छे:-संयत अने असंयत". इत्यादि.

ज्ञानादि.

५४. प्र०- इहमविए मंते ! णाणे, परभविए नाणे, तदभय-**अविए नाणे** ?

५४. उ०--गोयमा! इहभविए वि नाणे, परभविए वि नाणे, तद्भयभविए वि नाणे. दंसणं पि एवमेव.

चारित्ते, ५५. प्र०—इहमविए भंते! चरित्ते, परमविएं तद्भयभविए चरित्ते?

५४. प्र० — हे भगवन् ! ज्ञान ऐहमविक छे, पारभविक छे के तदुभयभविक छे ?

५४. उ०--हे गौतम ! ज्ञान ऐहमविक पण छे, पारभविक पण छे अने तदुभयभविक पण छे. दर्शन पण ए ज प्रमाणे जाणवुं.

५५. प्र०—हे भगवन्! चारित्र ऐहभविक छे, पारभविक छे के तदुभयभविक छे ?

१. प्र॰छा:- तेजोलेक्या भगवन् ! जीवाः किमात्मारम्भाः ! ४. गीतम ! सन्त्येकका आत्मारम्भा अपि यावद्-नो अनारम्भाः. सन्त्येकका नो आत्मारम्भाः यावत्-अनारम्भाः तत् केनार्थेन भगवन् ! एवमुच्यते ? गौतम ! द्विविधा तेजोलेश्या प्रज्ञप्ता, तद्यथाः-संयता च असंयता चः-अनु॰

^{9. &#}x27;लेश्या'शब्दनो अर्थं आ छे:—'लिश् चोंटवुं' धातु जपरथी 'लेश्या' शब्द बने छे. लेश्या=जे वडे कर्म साथे आत्मा चोंटे ते, अर्थात् कोइ पण संयोगथी आत्मानो एक प्रकारनो शुभ के अशुभ परिणाम-चोथा कर्मप्रंथनी पेळी गाथानी टीका (भा॰ प्ट-९२). २. आ अर्थने जणावनारी गाया-श्रीभद्रवाहुस्वामिरचित आवश्यकनिर्युक्तिमां उपोद्धातनिर्युक्तिमां छे:-अनु०

^{1.} मूलच्छायाः — ऐहभविकं भगवन् ! ज्ञानम् , पारभविकं ज्ञानम् , तदुभयभविकं ज्ञानम् ? गौतम । ऐहभविकमपि ज्ञानम् , पारभविकमपि ज्ञानम् , तदुभय-भविकमपि ज्ञानम्, दर्शनमपि एवमेव, ऐहमविकं भगवन् ! चारित्रम् , पारमिवकं चारित्रम् , तदुसयभविकं चारित्रम् श-अनु॰

५५. उ०—गोर्यमा ! इहभविए चिरत्ते, नो परभविए चिरत्ते, ५५. उ०—हे गौतम ! चारित्र ऐहभविक छे, पण पारभ-नो तदुभयभविए चिरत्ते. एवं तवे, संजमे. विक के तदुभयभविक चारित्र नथी. ए प्रमाणे तप अने संयम पण जाणवा.

२९. भवहेतुभूतमारम्भं निरूप्य भवाऽभावहेतुभूतं ज्ञानादिधर्मकदम्बकं निरूपयन्नाहः—'इहमविए'इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्—इहभवे वर्तमानजन्मनि यद् वर्तते, नतु भवान्तरे तदैहभविकम्, काकुपाठाचेह प्रश्नताऽवसेया. तेन किमैहभविकं ज्ञानम्, उत 'यरभविए'ति परभवे वर्तमानजन्मनि यद् वर्तते तत् पारभविकम्, आहोस्वित् 'तदुभयमिषए'ति तदुभयसप्योरिह—परलक्षणयोभ्वयोर्थदनुगामितया वर्तते, तत् तदुभयभविकम्. इदं चैवं न पारभविकाद् भियते, इति परतरभवेऽपि यदनुयाति तद् प्राह्मम्, इहभवव्यति-रिक्तलेन परतरभवस्याऽपि परभवत्वात्, हस्वता निर्देशश्चेह सर्वत्र प्रान्छतत्वाद् इति प्रश्नः. निर्वचनमि सुगमम्. नवरमः—'इहभविए'ति ऐहमविकं यदिहाऽधीतं नाऽनन्तरभवेऽनुयाति. पारभविकं यदनन्तरभवेऽनुयाति. तदुभयभविकं तु यदिहाऽधीतं परभवे, परतरभवे चानु-वर्तते इति. 'दंसणं पि एवमेव'ति दर्शनमिहं सम्यक्त्वमवसेयं मोक्षमार्गाऽधिकारत्वात्, यदाहः—''सैम्यन्दर्शन-ज्ञान-चारित्राणि मोक्षमार्गः'' यत्र तु ज्ञान—दर्शनयोरेव ग्रहणं स्यात् तत्र दर्शनं सामान्याऽववोधरूपमवसेयमिति. 'एवमेव'ति ज्ञानवत् प्रश्न-निर्वचनाम्यां समवसेयम्, चारित्रस्तृ निर्वचने विशेषः, तथाहिः—चारित्रमैहभविकमेन, निहं चारित्रवानिह भूत्वा तेनैव चारित्रेण पुनश्चारित्री भवति, यावजीविताऽव-धिकत्वात् तस्य. किंच, चारित्रणः संसारे सर्वविरतस्य, देशविरतस्य च देवेष्वेवोत्यादात्, तत्र च विरतेरत्यन्तमभावात्, मोक्षगताविप चारित्रसमवाऽनावात्, चारित्रं हि कर्मक्षपणायाऽनुष्ठीयते, मोक्षे च तस्याऽिकश्चिक्तरत्वात्, यावजीविति प्रतिज्ञासमाप्तेस्तर्वत्यस्याक्षाम्रहणाद् अनुष्ठानरूपत्वाच चारित्रस्य शरीराऽभावे च तद्योगात्. अत एवोच्यते—''सिक्षे नो चरित्तीः' ''नो अचरित्ती, नो चरित्ताचरित्ती''ति च अविरतेरभावादिति. अनन्तरं चारित्रमुक्तम्, तच द्विधाः—तपः—संयमभेदादिति. तयोर्निरूपणायाऽतिदेशमाहः—'एवं तवे, संजमे'ति प्रश्न—निर्वचनाभ्यां चारित्रवत् तपः—संयमै वाच्यो, चारित्ररूपत्वात् तथोरिति.

द्यानादि-

देइभविक-पार्थ• विक-उभयभविक.

दर्शन.

चारित्र.

तप धने संदम.

२९. भवना कारणभूत आरंभनुं निरूपण कर्यो बाद हवे भवना नाशमां कारणभूत ज्ञानादि धर्मसमूहनुं निरूपण करतां कहे हे के:-['इहैभविए'] इत्यादि व्यक्तार्थक छे. विशेष, भवान्तर-बीजा भव-मां नहीं पण आ भवमां एटले चालता जन्ममां जे होय, ते ऐहभविक समजवं. अहीं काक-वाठथी प्रश्ननो निश्चय करवो-प्रश्न समजवो. तेथी शुं आ भवमां वर्तवावाळुं ज्ञान छे? के ['परभविए' ति] पारभविक-चाळु भव पछी (अनन्तर) थवाबाळा भवने विषे सहचरपणे वर्तवाबाळुं-ज्ञान छे ? अथवा शुं ['तदुभयभविष्' ति] तदुभयभविक ज्ञान छे ? 'तदुभयभविक' शब्दनी (चालु भव अने परभवस्वरूप उभयभवमां जे सहचरपणे वर्तवावाळुं, ते तदुभयभविक ज्ञान) आ प्रमाणे व्युत्पत्ति करवाथी तदुभयभविक ज्ञान, पारभविक-परभ-वमां वर्तवावाळा-ज्ञानधी जुद्धं थयुं नहीं, माटे परतर आगामी त्रीजा, चोथा वगेरे भवमां पण जे ज्ञान जाय ते ज्ञानने तद्भयभविक ज्ञान समजवं. कारण के परतरभव पण चालता भवधी भिन्न होवाधी परभवस्वरूप ज छे। ('तदुभयभविक' शब्दमां रहेला 'तदुभय' शब्दवडे ब्रहण कराता इहभव अने परभवमां, परभव शब्दवडे परतर भवनुं पण प्रहण करनुं. आ प्रमाणे परतरभवना प्रहणथी तद्भयभविक ज्ञान पारभविक ज्ञानथी जुदं देखाङ्युं.) आवी रीते प्रश्नसूत्र अने उत्तरसूत्र पण सुगम छे. विशेष, ['इहभविए' ति] चालता भवमां भणाएलं आगामी भवमां न जाय ते ऐहमिविक ज्ञानः चालता भवमां मणाएलुं अनन्तर-बीजा-भवमां जाय ते पारभविक ज्ञानः चालता भवमां मणाएलुं परभवमां तथा वरतरभवमां जाय ते तद्भयभविक ज्ञान. ['दंसणं पि एवमेव' ति] दर्शन पण आ प्रमाणे समजवुं. अहीं मोक्षमार्गना अधिकारथी (दर्शन) शब्दबहे 'सम्यक्त्य' समज्दुं. कह्युं छे के:-''सैम्यग् दर्शन, ज्ञान अने चारित्र ए मोक्षमार्ग छे.'' जे स्थले ज्ञान, दर्शनतुं ज प्रहण कर्युं होय, ते स्थले 'दर्शन' एटले सामान्य वीधरूप ज्ञान समजवुं. ['एवमेव' ति] प्रश्न अने उत्तरवंडे दर्शन पण ज्ञाननी जेम समजवुं. चारित्र सूत्रमां उत्तरने विषे विशेष छे, ते आ प्रमाणे छे:- चारित्र आ भवमां ज वर्तवावाळुं छे, जीव आ भवमां चारित्रवाळो थइ, ए ज चारित्रवडे बीजा भवमां चारित्रवाळो थतो नथी. कारण **के प्रहण को**र्सुं चारित्र यावजीव पर्येत-जीवतां सुधी ज होय छे. वळी सर्वेनिरत तथा देशनिरत चारित्रवाळानी उत्पत्ति देवलोकमां <mark>ज होय</mark> छे अने देवलोकमां विरतिनो तद्दन अभाव होवाथी, त्यां पण चारित्रनो असंभव छे. चारित्रवाळा जीवोनी मोक्षगति थइ होय तो ते गतिमां एण चारित्रनो असंभव छे. कारण के चारित्रनो अंगीकार कर्मना क्षय सारु छे. माटे मोक्षमां चारित्रनुं कांइ एण प्रयोजन नथी. वळी प्रतिज्ञानी आ भवमां ज समाप्ति होवाथी अने अन्य भव संबंधी प्रतिज्ञाने नहीं ग्रहण करेली होवाथी, चारित्र पर-अन्य-भवमां जतुं नथी. तथा चारित्र कियारूप होवाथी, (शरीरमां संभवे छे. अने) मोक्षमां शरीरनो अभाव होवाथी, त्यां चारित्रनो योग संभवतो नथी. एथी ज कहेवाय छे के:-''तिद्धो चारित्रवाळा नथी''. ''अचारित्रवाळा नथी. तेम चारित्राऽचारित्री पण नथी.'' (मोक्षमां अनुष्ठानरूप चारित्रनो अभाव होवाथी 'चारित्रवाळा नथी' ए प्रमाणे कलुं.) तथा अविरतिनो अभाव होवाथी 'अचारित्री तथा चारित्राचारित्री नथी' ए प्रमाणे कह्यं. हमणां केहवाएठुं चारित्र-तप अने संयमना भेद्धी वे प्रकारनुं छे. माटे हवे ते बहेतुं (तप अने संयमतुं) निरूपण करवा सारु अतिदेश कहे छे:- ('एवं तवे, संजमे' ति | तप अने संयम ए प्रमाणे छे. तप अने संयम प्रश्नोत्तरवडे चारित्रनी जेम कहेवां, कारण के तेओ बन्ने चारित्ररूप ज छे.

^{9.} मूलच्छायाः —गौतम ! ऐहभविकं चारित्रम् , नो पारभविकं चारित्रम् , नो तदुभयभविकं चारित्रम्. एवं तपः, संयमः-अनु०

२. तत्त्वार्थाधिगमे प्रथमाध्याये प्रथमसूत्रम्. ३. प्र० छायाः--सिद्धा नो चारित्रणः, नो अचारित्रणः, नो चारित्राचारित्रिणः-अनु०

^{9. &#}x27;ऐहभविक अने पारमविक' ए वने शब्दोने बदले 'इहभविअ अने परभविअ' ए वे शब्दो मूक्या छे ते प्राकृतने घोरणे हस्त करीने मूक्या छै:-श्रीअभयदेव. २. तत्त्वार्थोधिगमसूत्रनुं प्रथम अध्यायनुं प्रथमसूत्रः-अनु •

असंवृत अनगार.

५६. प्रo—अंसंबुडे णं भते ! अणगारे किं सिज्झइ; बुज्झइ, मुचइ, परिनिव्वाइ, सव्वदुक्साणं अंतं करेइ? ५६. उ०—गोयमा! णो इणहे समहे.

५७. प्र० से केणडेणं जाव-नो अंतं करेह ?

५७. उ०—गोयमा! असंबुढे अणगारे आउयवजाओ सत्त कम्मणगढीओ सिढिलबंघणबद्धाओ घणियबंघणबद्धाओ पकरेइ, हस्सकालिड्याओ दीहकालिड्याओ पकरेइ, मंदाणुभावाओ तिव्वाणुभावाओ पकरेइ, अप्पपएसग्गाओ बहुप्पएसग्गाओ पकरेइ; आउयं च णं कम्मं सिय बंघइ, सिय नो बंघइ. अस्सायावेयणिजं च णं कम्मं भुज्जो भुज्जो उविचणइ, अणाइयं च णं अणवयग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियष्टइ, से तेणहेणं गोयमा! असंबुढे अणगारे णो सिज्झइ, जाव—णो अंतं करेइ. ५६. प्र०—हे भगवन्! शुं असंद्रत अनगार सिद्ध थाय छे, बोध पामे छे, मूकाय छे, निर्वाण पामे छे, सर्व दुःखोनो अंत करे छे ! ५६. उ०—हे गौतम! आ अर्थ ठीक नथी.

५७. प्र० हे भगवन्! ते कोण कारणथी यावत् अंतने नथी करतो ?

५७. उ० हे गौतम! असंवृत अनगार आयुष्यने छोडीने शिथिछ बंधने बांधेली साते कर्मप्रकृतिओंने धन बंधने बांधेली करवानो आरंभ करे छे, हस्व-अल्प-काळ स्थितिवाळीने दीर्घ काळ स्थितिवाळी करवानो आरंभ करे छे, मंद अनुभागवाळीने तीव अनुभागवाळी करवानो आरंभ करे छे, अल्प-थोडा-प्रदेशवाळीने बहु प्रदेशवाळी करवानो आरंभ करे छे अने आयुष्य कर्मने तो कदाचित् बांधे छे, तेम कदाचित् बांधेतो पण नथी. अशातावेदनीयकर्मने तो वारंवार एकछं करे छे. तथा अनादि, अनंत, दीर्धमार्गवाळा, चारगितवाळा संसारारण्यने विषे प्रयटन करे छे. गौतम! ते कारणथी असंवृत अनगार सिद्ध धतो नथी, यावत्—सर्व दु:खोनो अंत-नाश-करतो नथी.

३०. ननु सत्यपि ज्ञानादेमींक्षहेतुत्वे दर्शन एव यतितव्यम्, तस्यैव मोक्षहेतुत्वात्. यदाहः—'' मट्टेण चिरत्ताओ सुद्धुअरं दंसणं गहेअव्वं, सिज्बंति चरणरहिआ दंसणरहिआ न सिज्बंति'' इति यो मन्यते तं शिक्षयितुं प्रश्नयन्नाहः—'असंवुडे णं'इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्—'असंवुडे णं'ति असंवृतोऽनिरुद्धाश्रवद्वारः, 'अणगारे'ति अविद्यमानगृहः—साधुरित्यर्थः. 'सिज्बइ'ति सिध्यति—अवातचरम-भवतया सिद्धिगम्नयोग्यो भवति. 'बुज्बइ'ति स एव यदा समुत्पन्नकेवळ्ज्ञानतया स्व—परपर्थायोपेतान् निखिळान् जीवादिपदार्थान् जानाति, तदा 'बुध्यते' इति व्यपदिश्यते. 'मुच्चइ'ति स एव संजातकेवळ्बोधो भवोपग्राहिकर्मभिः प्रतिसमयं विमुच्यमानो 'मुच्यते' इत्युच्यते. 'परिनिव्वाइ'ति स एव तेषां कर्मपुद्रलानामनुसमयं यथा यथा क्षयमाप्रोति, तथा तथा शीतीभवन् 'परिनिवीति'इति प्रोच्यते. 'सव्बदुवलाणं अतं करेइ'ति स एव चरमभवाऽऽयुषोऽन्तिमसमये क्षपिताऽशेषकर्मौशः 'सर्वदुःखानामन्तं करोति' इति भण्यते. इति प्रश्नः.

३०. जो के ज्ञानादिमां मोक्षनुं हेतुपणुं छे, तो पण दर्शनमां ज यत करवो जोइए. कारण के मोक्षनुं खरेखरं कारण दर्शन ज छे. कह्युं छे के:— "चारिजयी अष्ट थएलाए दर्शननुं ज प्रहण करवुं ए अत्यंत सुंदर छे. कारण के चारिजयी रहित जीव सिद्ध थाय छे, पण दर्शनयी रहित सिद्ध थाते नथी." आ प्रमाणे जे माने छे, तेओने शिक्षा—बोध—आपवाने प्रश्न करता कहे छे:— ['असंबुढे णं' इत्यादि] 'असंवृत इत्यादि' स्पष्ट छे. विशेष, ['असंबुढे णं' ति] असंवृत—आश्रवद्वारने—कर्म आववाना मार्गने—नहीं रोकनार, ['अणगारे' ति] जेने घर न होय ते अनगार अर्थात् साधु, ['सिज्झइ' ति] छेलो भव मळवाथी सिद्धिमां गमन करवाने योग्य थाय छे. ['बुज्झइ' ति] ते ज (सिद्धिने विषे गमन करवाने योग्य) ज्यारे उत्पन्न थएला केवलज्ञानथी स्वपरपर्यायसहित समग्र जीवादि पदार्थने जाणे छे, त्यारे 'बोध पामे छे' ए प्रमाणेनो व्यवहार थाय छे. ['सुच्ह' ति] ते उपजेल केवलज्ञानवाळो जीव प्रतिसमय भवोपग्राहि कर्मोवडे मुकातो 'मुक्त थाय छे' ए प्रमाणेनो व्यवहार थाय छे. ['परिनिव्बाइ' ति] दरेक समये जेम कर्मपुद्दलोनो क्षय करे छे, तेम तेम शीतल थतो ते ज—भवोपग्राहि कर्मोथी मुकातो—जीव 'शीतल थाय छे' ए प्रमाणे कहेवाय छे. ['सव्बदुक्खाणं अंतं करेइ' ति] चरम भवना अंत समये समस्त कर्मीशनो क्षय करवावाळो ते ज जीव 'सर्व दुःखनो अंत करे छे' ए प्रमाणे मणाय छे. आ प्रमाणे प्रश्नसूत्र छे.

असंवृत अनगार. दर्शन.

असंबत-भनगार. सिध्यति-युध्यते हैं मुच्यते हैं निवासि हैं

सर्व दुःखनाश्चः

३१. उत्तरं तु कण्यम्. नवरम्, 'णो इणहे समद्दे'ति नो नैव, 'इणहे' ति अयमनन्तरोक्तत्वेन प्रत्यक्षः,अर्थो भावः, समर्थो बल्वान्, वक्ष्यमाणदूषणमुद्ररप्रहरजर्जरितत्वात्. 'आउयवजाओ'ति. यस्मादेकत्र भवप्रहणे सकृदेवाऽन्तर्मुहूर्तमात्रकाले एवाऽयुषो बन्धस्तत उक्तम्—आयुर्वर्जा इति. 'सिढिलवंधणवद्धाओ'ति श्लघवन्धनं स्पृष्टता वा, निवद्धता वा, निधत्तता वा, तेन वद्धा आत्मप्रदेशेषु संबन्धिताः, पूर्वाऽवस्थायामश्चभत्तरपरिणामस्य कथंचिद्भावाद् इति. शिथिलबन्धनबद्धा एताश्चाऽशुभा एव द्रष्टन्याः, असंवृतभावस्य निन्दाप्रस्तावात् .

^{9.} मूलच्छायाः-असंवृतो भगवन् । अनगारः कि तिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, परिनिर्वाति, सर्वदुःखानामन्तं करोति ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः तत् केनाऽर्थेन यावद्-अन्तं न करोति ? गौतम ! असंवृतोऽनगार आयुर्वर्जाः सप्त कर्मश्रकृतीः शिथिलवन्धनयद्धा गाढयन्धनवद्धाः प्रकरोति, हस्वकालिधितिका दीर्घकालिखितिकाः प्रकरोति, मन्दाऽनुभावाः त्रिकरोति, अल्पप्रदेशाप्राः बहुप्रदेशाप्राः प्रकरोति; आयुर्ण्यं च कर्म स्याद् वप्नाति, स्याद् न वप्नाति, असातवेदनीयं च कर्म भूयो भूय उपिचनोति, अनादिकं च अनवनताप्रम्, दीर्घोध्वम्, चातुरन्तसंसारकान्तारमजुपर्यटित, तत् तेनार्थेन गौतम । असंवृतोऽनगारो न सिच्यति, यावद्-नाऽन्तं करोतिः-अन्त०

ताः किं ? इत्याहः-'धैणिअवंधणवदाओ पकरेइ'त्ति गाढतरबन्धना बद्धाऽवस्था वा, निधत्ताऽवस्था वा, निकाचिता वा प्रकरोति, प्रशस्दस्यादिकर्मार्थत्वात् कर्तुमारभते, असंवृतत्वस्याऽशुभयोगरूपत्वेन गाढतरप्रकृतिवन्थहेतुत्वात् आह चः-''जोगा पयाडि-पएसं''ति. पौनःपुन्यभावे त्वसंदृतत्वस्य ताः करोसेवेति. तथा इस्वकालस्थितिका दीर्घकालस्थितिकाः प्रकरोति, तत्र स्थितिः—उपात्तस्य कर्मणो-ऽवस्थानम् , तामल्पकालां महतीं करोतीत्पर्थः. असंवृतत्वस्य कपायरूपत्वेन स्थितिबन्धहेतुत्वात् आह चः—''ठिइं³ अणुभागं कसायओ कुणइ'' त्ति. तथा 'मंदाणुभाव' इत्यादि. इहाऽनुभावो विपाकः-रसविशेष इत्यर्थः, ततश्च मन्दाऽनुभावाः परिपेलवरसाः सतीर्गाढरसाः प्रकरोति. असंवृत्तवस्य क्षपायरूपवादेव, अनुभागवन्धस्य च कषायप्रस्यव्यादिति.

अंतमुहुते.

शिथिडवंध.

गाद्यंभ.

योग.् हस्तकाल.दीर्यंकाल.

क्षाय. मंदरस. तीवरस.

३१. उत्तरसूत्र सुगम छे. विशेष, ['णो इणट्ठे समट्ठे' ति] आ हमणां कहेलो होवाथी प्रत्यक्ष, जे अर्थ-भाव, ते समर्थ-बलवान् नथी. कारण के आगळ कहेवाती दूपणरूप मोघरीना प्रहारथी ते जीर्ण थएलो छे. ['आउयवजाओ' ति] एक भवप्रहणमां एक ज वखत मात्र अन्तर्मुहूर्त काळने विष 'ज आयुष्यनो बंध थाय छे, तेथी आयुष्यने मूकीने (कर्मप्रकृतिओ) कही. ['सिढिलबंघणवद्धाओ' ति] शिथिलबंधन एटले कर्मोनी एक बीजा साथे स्पृष्टता, निबद्धता, अथवा निधत्तता—जोडाइ जवुं ते. तेवडे बंधाएली—आत्मप्रदेशोनी साथे संबंधवाळी कर्मनी-प्रकृतिओने करे छे. 'शिथिल बंधनवडे बंधाएली कर्मप्रकृति-ओने' एम कहेवानुं कारण ए छे के:-पूर्व अवस्थामां अत्यंत अशुभ परिणामनो कथंचित् अभाव छे. आ शिथिल बंधनवडे बंधाएली कर्मप्रकृतिओ अशुभ ज देखवी-जाणवी. कारण के असंवृतपणानी-आश्रवद्वारनी-निंदानो प्रस्ताव .छे.तेओने (शिथिल वंधनवडे वंधाएली कर्मप्रकृतिओने) केवी करे छे? ते कहे हो:-['धैणियबंधणबद्धाओ पकरेंद्र' ति] अत्यंत गाढ बंधनवाळी एटले के, बद्ध अवस्थावाळी अथवा निधत्त अवस्थावाळी, अथवा निकाचित (अवस्था-वाळी) करवानी आरंभ करे छे. कारण के असंवृतपणुं ए (मन वचन अने कायना) अशुभ योगखरूप होवाथी अत्यंत गाढ प्रकृति बंधननुं कारण छे. कहां छे के:-"(जीव मन, वचन, अने कायना) योगैधी प्रकृतिवंध अने प्रदेशबंधने करे छे." वारंवार असंद्रतपणुं थवाथी ते प्रकृतिओने (तेवी) ज करे छे. तथा जे प्रकृतिओ थोडा समयनी स्थितिवाळी होय छे, तेओने लांबा काळनी स्थितिवाळी करवानो आरंभ करे छे. स्थिति-प्रहण कराएला कर्मीनं रहेनं, तेने-अल्प काळवाळी स्थितिने-मोटी (लांबा समय सुधी रहेनारी) करे छे कारण के असंवृतपणुं ए कषायरूप होवाथी स्थितिबंधनं कारण छे. कह्युं छे के:-"(जीव) कषायवडे स्थितिबंध अने रसबंध करे छे." ['मंदाणुभाव' इत्यादि] अहीं अनुभावनो अर्थ विपाक-रसविशेष छे. तेथी मंद अनुभाववाळी-हीन रसवाळी अथवा दुर्बेल रसवाळी कर्मप्रकृतिओने, गाढ रसवाळी करवानो आरंभ करे छे. कारण के असंवृतपण् ए कषाय स्वरूप ज छे अने कषाय ज अनुभागवंधनुं कारण छे.

३२. 'अप्पपएसम्मा' इत्यादि. अरुपं स्तोकं प्रदेशाग्रं कर्मदल्किपरिमाणं यांसां तास्तथा, ता बहुप्रदेशाग्राः प्रकरोति. प्रदेशबन्धस्याऽपि योगप्रस्ययत्वात् , असंवृतत्वस्य च योगरूपत्वाद् इति. 'आउयं च' इत्यादि. आयुः पुनः कर्म, स्यात् कदाचिद् बधाति, स्यात् कदाचिन्न बप्ताति, यस्मात् त्रिभागाद्यवशेषाऽऽयुषः परभवायुः प्रकुर्वन्ति, तेन यदा त्रिभागादिस्तदा बप्ताति, अन्यदा न बप्तातीति. तथा 'असाय' इत्यादि. असातवेदनीयं च दुःखवेदनीयं कर्म, पुनर्भूयो भूयः-पुनः पुनरुपचिनोति-उपचितं करोति. ननु कर्मसप्तकान्तर्वर्तित्वाद् असातवेदनीयस्य पूर्वोक्तिविशेषणेम्य एव तदुपचयप्रतिपत्तेः किमेतद्ग्रहणेन ? अत्रोच्यते; असंवृतोऽत्यन्तदुःखितो भवति इति प्रतिपादनेन भयजननाद् असंवृतत्वपरिहारार्थमिदम्, इत्यदुष्टमिति. 'अणाइयं'ति अविद्यमानाऽऽदिकम्, अज्ञातिकं वा—अविद्यमानस्वजनम्, ऋणं वाऽतीतम्— ऋणजन्यदुःस्थताऽतिक्रान्तं दुःस्थतानिमित्ततया इति ऋणाऽतीतम्, अणं वाऽणकं पापम्, अतिशयेनेतं गतम्—अणातीतम्. 'अणवयग्गं'ति 'अवयन्गं'ति देशीवचनोऽन्तवाचकः, ततस्तन्निवेधाद् 'अणवयन्गं' अनन्तमित्यर्थः, अथवाऽवनतमासन्त्रम्, अग्रमन्तो यस्य तत् तथा, तिल्विधादनवनताप्रम्, एतदेव वर्णनाशाद् 'अनवताप्रम्' इति. अथवाऽनवगतमपरिच्छिन्नम् , अप्रं परिमाणं यस्य तत् तथा, अत एव 'दीहमसं' ति दीर्घाद्धं-दीर्घकालम्, दीर्घाष्वं वा दीर्घमार्गम्, 'चाउरतं'ति चातुरन्तं देवादिगतिभेदात्, पूर्वादिदिग्भेदाच चतुर्विभागम्, तदेव स्वार्थिकाऽण्प्रत्ययोपादानात् चातुरन्तम्, 'संसारकन्तारं' ति भवाऽरण्यम्, 'अणुपरियद्दइ'ति पुनः पुनर्भमतीति.

वंध. आबरदा बांधवानी काळ. श्रद्धारतविदनीय जुर्द केम १ असंबृतत्वपरिवार. संसारारण्य.

३२. ['अप्पपएसम्मा' इत्यादि] अल्य-थोडा-प्रदेशवाळां कर्मदलियाना परिमाणवाळी कर्मनी प्रकृतिओने, प्रणा प्रदेशवाळां कर्मदलियाना परिमाणवाळी मायुम्पनो कदाचित् करे छे. कारण के योग प्रदेशबंधनुं पण कारण छे अने असंवृतपणुं ए योग छे. ['आउयं च' इत्यादि] आयुष्यकर्मने तो कदाचित् बांधे छे अने कदाचित् बांधतो (पण) नथी. कारण के जीवो (चालु) आयुष्यना त्रीजा भागादि अवशेष-बाकी-रहेतां परभवना आयुष्यने बांधवानो आरंभ करे, छे. तेथी असंवृत साधु पण ज्यारे आयुध्यना त्रीजा भागादि अवशेष होय छे त्यारे परभव संबंधी आयुष्यना बंधने बांधे छे, पण अन्य-बीजा-समये बांधतो नथी. ['असाय' इत्यादि] अशातावेदनीय कर्मनो-दु:खपूर्वक वेदवाना कर्मनो-वारंवार उपचय करे छे. शंका-अशातावेदनीय कर्म सात कर्मीनी अंतर्गत होवाथी पूर्वमां कहेलां विशेषणोवडे ज तेना उपचयनुं ज्ञान थइ जरें, तो पछी शा माटे तेनुं पृथग् महण कर्नुं ? समाधान-'असंवृत-आसव द्वारने नहीं रुंधनार-जीव, अशातावेदनीयनो उपचय करी अत्यंत दुःखी थाय छे' आ प्रमाणे प्रतिपादन करवायडे भय उत्पन्न थवाथी, असंवृतपणानो परिहार थाय-माटे अशातावेदनीयनो उपचय जृदो ग्रहण कर्यो छे, तेथी दोष नथी (हवेथी संसाररूपी अरण्यना विशेषणो छे--) ['अणाइयं' ति] अनादिकम्-जेनी आदि नथी. अथवा अज्ञातिकम्-जेमां ज्ञाति-स्वजन-नथी. वा ऋणातीतम्-संसार, अत्यंत खराब हालतेनुं कारण होवाथी करजथी उत्पन्न थती खराब स्थितिने पण अतिकमवावाळी हालतवाळुं, अर्थात् करजजन्य दुःख करतां पण अधिक दुःखवाळुं,

१. ''धणिअं गाहम्'' देशीनाममालायाम् (१८-१७८-गा-५८-श्रीहेमचन्द्राः) २. एतद् वचनं पश्चमे कर्मप्रन्थे ९६ गाथायाम्. ३. एतस्समानं वचनमपि तत्रवः-अनु०

२. आ वचन पांचमा १. भा शब्द देश्यप्राकृतनो छे, अने तेनो अर्थ 'गाढ' याय छे. (देशीनाममाला-पृ-१७८-गा-५८-श्रीहेमचन्द्रसूरि.) क्रमेंप्रथमां ९६ मी गाथामां छे. ३. आ वचननी समान वचन पण लां ज छे:-अनु०

अथवा अणातीतम् अण एटले पाप, अति अत्यन्त, इत-प्राप्त थएल, घणा पापवालुं, 'अणवयग्गं' ति] 'अवयग्गं' ए 'अंत' अर्थवाळो देशी-भाषानो शब्द छे, तेनो (नञ्-समासवडे) निषेध करवाथी 'अणवयग्ग'-जेनो अंत नथी। अथवा अनवनतायम् अवनत एटले आसन्न, अय एटले अंत, जेनो अंत आसन्न छे ते अवनताय, तेनो (नञ्-समासवडे) निषेध करवाथी जेनो अंत आसन्न नथी ते 'अनवनताय' कहेवाय। अथवा अनवनतायम् जेनं परिमाण ज्ञात नथी, आवा प्रकारनं संसारस्थी अरण्य होवाथी ज-['दीहमदं' ति] दीर्घाञ्द्रम्-दीर्घ काळवाळुं, अथवा दीर्घाध्वम्-दीर्घ मार्गवाळुं, ['साउरंतं' ति] देवगति वगेरे गतिना भेदथी, अथवा पूर्व दिशा वगेरे दिशाओना भेदथी चातुरन्तम् चार विभागवाळुं, आवा प्रकारनं ['संसारकंतारं' ति] जे संसारस्थी अरण्य, ते प्रति ['अणुपरियट्टइ' ति] (असंवृत जीव) वारंवार अमण करे छे.

संवृत अनगार.

५८. प्र०—संबुढे णं भंते ! अणगारे सिज्झइ, जाव-सव्ब-दुक्साणं अंतं करेइ?

५८. उ० — हंता, सिज्झइ, जाव-अंतं करेइ.

५९. प्र०—से केणहेणं ?

५९. उ०—गोयमा! संबुढे अणगारे आउयबज्जाओ सत्त कम्मप्पगढीओ धणियबंधणबद्धाओं सिढिलबंधणबद्धाओं पकरेह, दीहकालिट्टिइयाओं हस्सकालिट्टिइयाओं पकरेह, तिव्नाणुभावाओं मंदाणुभावाओं पकरेह, बहुप्पएसग्गाओं अप्पपएसग्गाओं पकरेह, आउयं च णं कम्मं न बंधइ. असायावेयाणिज्ञं च णं कम्मं नो भुज्ञो भुज्ञो उविचणाइ. अणादीयं च णं अणवदग्गं, दीहमद्धं, चाउरंतसंसारकंतारं वीईवयइ, से तेणहेणं गोयमा! एवं बुचइ— 'संबुढे अणगारे सिज्झइ, जाव—अंतं करेह'.

५८. प्र०—हे भगवन् ! संवृत अनगार सिद्ध थाय छे, यावत्–सर्व दु:खोना अंतने करे छे ?

५८. उ०—हे गौतम ! हा, सिद्ध थाय छे, यावत्-सर्व दु:- खोना अंतने करे छे.

५९. प्र०-हे भगवन् ! ते क्या अर्थथी-हेतुथी ?

५९. उ०—गौतम! संवृत अनगार आयुने छोडीने गाढ बंधने बांधे छी सात कर्मप्रकृतिओने शिथिल बंधने बांधवानो आरंभ करे छे, दीर्घ-लांबा-काळनी स्थितिवाळीने हस्व-थोडा-काळनी स्थितिवाळी करवानो आरंभ करे छे, तीत्र अनुभागवाळीने मंद अनुभागवाळी करवानो आरंभ करे छे, बहु प्रदेशाप्रवाळीने अल्प प्रदेशाप्रवाळी करवानो आरंभ करे छे अने आयुष्यकर्मने बांधतो नधी. तथा अशातावेदनीय कर्मनो वारंवार उपचय पण करतो नथी. माटे अनादि, अनन्त, मोटा-लांबा-मार्गवाळा, चातुरन्त-चार प्रकारनी गतिवाळा-संसाररूपी अरण्यनुं अतिक्रमण-उल्लंघन-करे छे, हे गौतम! ते कारणधी 'संवृत अनगार सिद्ध थाय छे, यावत्-सर्य दुःखोनो अंत करे छे' ए प्रमाणे कहेवाय छे.

३२. असंवृतस्य ताविदं फल्म्. संवृतस्य तु यत् स्यात् तदाहः—'संवृत्ते णं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्, संवृताऽनगारः प्रमत्ता—ऽप्रमत्त-संयतादिः स च चरमशरीरः स्यात्, अचरमशरीरो वा, तत्र यश्चरमशरीरस्तदपेक्षयेदं सूत्रम्, यस्त्वचरमशरीरस्तदपेक्षया परंपरया सूत्रार्थोऽवसेयः. ततु पारंपर्येण असंवृतस्याऽिप सूत्रोक्तार्थस्यावश्यंभावः, यतः शुक्रपाक्षिकस्यािप मोक्षोऽवश्यंभावी, तदेवं संवृता—ऽसंवृतयोः फल्तो भेदाऽभाव एवेति.अत्रोच्यते; सत्यम्, विंतु यत् संवृतस्य पारंपर्यं तदुःकर्षतः सप्ता—ऽष्टभवप्रमाणम्, यतो वक्ष्यतिः—''जहन्त्रयं चिरत्ताऽऽराहणं आराहित्ता सत्तद्वभवग्गहणेहिं सिज्बहें''ति. यचाऽसंवृतस्य पारंपर्यं तदुःकर्षतोऽपार्थपुद्गलपरावर्तमानमपि स्यात्, विराधनाफल्दवात् तस्य इति. 'वीईवयइ'ति व्यतिव्रजति व्यतिव्रज्ञस्य पारंपर्ये तद्वत्वभ्रते।

३३. पूर्वे कहुं ते असंवृतनं फल छे. हवे संवृतनं फल कहे छे:-['संवुडे णं' इत्यादि] संवृत अनगार प्रमत्तसंयत अने अप्रमत्तसंयत वगेरे भेद्यी समजवो. अने ते-संवृत अनगार-चरमशरीरी, तथा अचरमशरीरी होय छे. तेने विषे जे संवृत अनगार चरमशरीरी होय तेनी अपेक्षाए आ सूत्र समजवं अने जे संवृत अनगार अचरमशरीरी होय तेनी अपेक्षाए आ सूत्रनो अर्थ परंपराए समजवो. शंका-परंपराए तो आ सूत्रमां कहेलो अर्थ असंवृत अनगारने पण घटे ए चोक्कस छे, कारण के शुक्लपाक्षिक (असंवृत) नो पण जरूर मोक्ष थवानो छे. तो आ प्रमाण संवृत अने असंवृतनो परंपराए फलथी अभेद ज थयो? समा० सत्य छे, परंतु जे संवृतनं पारंपर्य छे ते उत्कर्षथी सात, आठ भव प्रमाण समजवं, कारण के ''जघन्यथी चारित्रनी आराधनाने आराधी सात, आठ भवना महणवंडे सिद्ध थाय छे.'' एम आगळ कहेशे. अने जे असंवृतनी परंपरा छे ते उत्कर्षथी अपार्घ पुदूलपरावर्त-प्रमाणवाळी पण होय छे. कारण के असंवृतनं पारंपर्य विराधनाना फलरूप छे. ['वीईवयइ' ति] व्यतिव्रजति—अतिक्रमण करे छे—उहांघन करे छे.

सष्टत. आ सूत्र कोने घटे !

___

१. भा शब्द संस्कृत 'अनवनताम' शब्द उपरथी थाय छे. तेतुं प्राकृतरूप 'अणवणयम्म' बने छे. तो पण मूळमां जे 'अणवयम्म' मूक्युं छे ते प्राकृत तना धोरणे एक 'ण'नो लोप करी मूक्युं छे :—श्रीअभयदेव.

^{9.} मूलच्छायाः—संवृतो भगवन् ! अनगारः सिध्यति, यावत्-सर्वेदुःखानामन्तं करोति ? हन्त, सिध्यति, यावद्-अन्तं करोति. तत् केनाऽधंन ! गौतम ! संवृतोऽनगार आयुर्वर्जाः सप्त कर्मप्रकृतीः गाढयन्धनयद्धाः शिथिलबन्धनबद्धाः प्रकरोति, दीर्घकालस्थितिका हस्वकालस्थितिकाः प्रकरोति, तीवाऽनुभावा मन्दाऽनुभावाः प्रकरोति, बहुप्रदेशाष्ट्रा अल्पप्रदेशाष्ट्राः प्रकरोति, आयुष्कं च कर्म न बधाति. असातवेदनीयं च कर्म न भूयो भूय उपिनोति. अनादिकं च अनवनताप्रम्, दीर्घाध्वम्, चातुरन्तसंसारकान्तारं व्यतिव्रजति, तत् तेनाऽर्थनं गीतम एवमुच्यते 'संवृतोऽनगारः सिध्यति, यावत्-अन्तं करोति':-अनु०

असंयत जीव.

६०. प्र०— जीवे णं भंते ! अस्तंजए अविरइए अप्पिह्रय-पश्चम्लायपावकम्मे इओ चुए पेचा देवे सिया ?

६०. उ०--गोयमा ! अत्थेगइए देवे सिया, अत्थेगइए णो देवे सिया.

६१. प्र०—से केणहेण जाव—'इओ चुए पेचा अत्थेगइए देवे सिया, अत्थेगइए नो देवे सिया' ?

६१. उ०—गोयमा ! जे इमे जीवा गामा—ऽऽगर—णगर— निगम—रायहाणि—खेड-कच्चड—मडंब—दोणमुह-पट्टणा—ऽऽसम— साण्णिवेसेसु अकामतण्हाए, अकामछुहाए, अकामवंभचेरवासेणं, अकामसीता—तव—दंस-मसग—अकामअण्हाणग—सेय—जछ-मल— पंक—परिदाहेणं, अप्पतरो वा भुज्जतरो वा कालं अप्पाणं परिकि-लेसांत, अप्पाणं परिकिलेसित्ता, कालमासे कालं किचा, अवयरेसु वाणमंतरेसु, देवलोगेसु देवताए उचवत्तारो भवंति.

६२. प्र०—केरिसा णं मंते ! तेसि वाणमंतराणं देवाणं देवलोया पनता ?

६२. उ०—गीयमा ! से जहा णामए इह मणुस्सलोगिम्म असोगवणे इ वा, सत्तवन्नवणे इ वा, चंपयवणे इ वा, चूयवणे इ वा, तिलगवणे इ वा, लाउवणे इ वा, निग्गोहवणे इ वा, छत्तोहवणे इ वा, असणवणे इ वा, सणवणे इ वा, अयसिवणे इ वा, कुसुं-भवणे इ वा, सिद्धत्थवणे इ वा, बंघुजीवगवणे इ वा, णिचं कुसुमिय, माइय, लवइय, थवइय, गुलुइय, गोच्छिय, जमलिय, जुवलिय, विणामिय, पणिमय, सुविभत्तपिडिमंचरिवडेंसगधरे सिरीए अतीव अतीव उवसोभमाणे, उवसोभमाणे चिद्वइ, एवामेव तोसे वाणमं-तराणं देवाणं देवलोगा जहण्णेणं दसवाससहस्सिद्वतीएहि, उक्को-

६०. प्र०—हे भगवन्! असंयत, अविरत तथा जेणे पाप कर्म हण्यां अने वर्ज्यों नथी एवो जीव अहींथी च्यवी-मरी-ने प्रेत्य-परलोकमां—देव थाय छे?

६०. उ०—हे गौतम ! केटलाक (जीवो) देव थाय छे अने केटलाक देव थता नथी.

६१. प्र०—हे भगवन् ! अहींथी च्यवीने यावत्-पूर्व प्रमाणेना खरूपवाळा केटलाक प्रेल-परलोकमां-देव थाय छे अने केटलाक देव थता नथी तेनुं शुं कारण ?

६१. उ०—गौतम ! जे जीवो गाम, आकर, नगर, निगम, राजधानी, खेट, कर्बट, मडंब, द्रोणमुख, पत्तन, आश्रम तथा सिन्निदेशमां अकाम तृष्णावडे, अकाम क्षुधावडे, अकाम ब्रह्मचर्य-वासवडे, अकाम ठंडी, आताप, डांस अने मच्छरथी धता दु:खना सहवावडे, अकाम अकान, परसेवो, जल्ल, मेळ तथा पंकथी धता परिदाहवडे थोडा काळ सुधी अथवा वधारे काळ सुधी आत्माने क्रेशित करे छे, तेओ आत्माने क्रेशित करीने मृत्यु-काळे मरीने वाणव्यंतरदेवलोकोना कोइ पण देवलोकमां देवपणाए उत्पन्न याय छे.

६२. प्र०—हे भगवन् ! ते वाणव्यंतर देवोना देवलोको केवा प्रकारना कहा छे ?

६२. उ०—हे गौतम! जेम अहा मनुष्यलेकमां सदा पुष्प-वाळुं, मयूरित-पुष्प विशेषवाळुं-मॉरवाळुं, ठविकत-पछवोना ठव-अल्पांश-वाळुं, पुष्पना गुच्छावाळुं, ठताना समृहवाळुं, पांदडाओना गुच्छावाळुं, यमल-समान श्रेणीवाळा वृक्षो-वाळुं, युगल वृक्षोवाळुं, पुष्प अने फलोना भारथी नमेलुं, पुष्प अने फलना भारथी नमवानी शरुआतवाळुं, अत्यन्त जुदी जुदी छुंबीओ अने मंजरीओरूप मुकुटोने धारण करवावाळुं (आवा प्रकारना विशेषणो सहित) अशोकवन, सप्तपण-सादड-वृक्षोनुं वन, चंपानुं वन, आंबानुं वन, तिलक

^{9.} मूलच्छायाः—जीवी भगवन्! असंगतः, अविरतिकः, अप्रतिहत-प्रसाह्यातपापकर्मा इतक्ष्युतः प्रेस देवः स्पात् ? गौतम ! अस्ति, एकको देवः स्पात् ? गौतम ! अस्ति, एकको देवः स्पात् , अस्ति, एकको नो देवः स्पात् . तत् केनाऽर्थेन यावद्—'इतक्ष्युतः प्रेस अस्त्येकको देवः स्पात् , अस्त्येकको नो देवः स्पात् ? गौतम ! ये इमे जीवा प्रामा-प्रान्ति—विर-कर्वट-मडम्ब-द्रोणमुख-पट्टना—प्राप्तम-सिन्नेरोषु अकामत्यान् , अकामक्ष्या, अकामक्ष्यान्त , अत्यानं वासेन, अकामकीता—प्रत्य-वंश-मशकाऽकामा—प्राप्तक-स्वेद-मडम्ब-द्रोणमुख-पट्टना—प्राप्तते वा भूयस्तरं वा कालमात्मानं परिहेशयन्ति, आत्मानं परिहेशय कालमासे कालं कुलाऽन्यतरेषु वानव्यन्तरेषु देवलोकेषु देवतया उपपत्तारो भवन्ति. कीदशा भगवन् ! तेषां वानव्यन्तराणां देवानां परिहेशय कालमासे कालं कुलाऽन्यतरेषु वानव्यन्तरेषु देवलोकेषु देवतया उपपत्तारो भवन्ति. कीदशा भगवन् ! तेषां वानव्यन्तराणां देवानां देवलोकाः प्रकृप्तः । गौतम ! तद् यथा नामेद्द मनुष्यलोकेऽशोकवनं वा, सप्तपर्णवनं वा, चम्पकवनं वा, तिलकवनं वा, अलायुवनं वा, व्याप्तिम् वा, क्ष्युतिनम् , क्ष्यिवनं वा, अस्तवनं वा, श्राप्तिनम् , गुल्यकितम् । विद्यानेष्यतिकितम् । विद्यानेष्यतिकितम् । विद्यानेष्यतिकित्तिकित्तिकित्तिकित्तिकित्तिः , व्यविष्तिम् । विद्यानेष्यतिकितिक्यन्तरिदेवैः तद्देवीभित्रं आकीणाः , विद्यानाः , त्यतिवार्तिनेष्यते । गित्रं । विद्यानेष्यते । विद्यानेष्ति । व

सेणं पित्रजोवमिट्टितीएहिं, बहूहिं वाणमंतरेहिं देवेहिं, तहेवीहि य दृक्षोनुं वन, अलाबु—तुंबडा—ना वेलाओनुं वन, वड दृक्षोनुं वन, आइण्णा, विकिण्णा, उवत्यडा, संथडा, फुडा, अवगाढगाढा, छत्रीध वन, अशान(दृक्ष विशेष)नुं वन, शण दृक्षोनुं वन, अलसीना सिरीए अतीव अतीव उवसोमेमाणा, उवसोमेमाणा चिट्टांति. दृक्षोनुं वन, कसुंबाना दृक्षोनुं वन, सफेद सरसवनुं वन तथा एरिसगा णं गोयमा । तोसिं च वाणमंतराणं देवाणं देवलोआ वपोरीया दृक्षोनुं वन, धणी धणी शोभावडे अतीव शोभतुं होय छे, पत्रता, से तेणहेणं गोयमा । एवं वृच्छ—'जीवे णं असंजए जाव— ते ज प्रमाणे वाणव्यंतर देवोना स्थानो जघन्यथी दस हजार वर्षनी देवे सिया.'

भेवं भंते !, सेवं भंते ! ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति, वंदित्ता, नमंसित्ता संजमेणं, तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ. वृक्षीनुं वन, अलाबु—तुंबडा—ना वेलाओनुं वन, वड वृक्षीनुं वन, छत्रीध वन, अश्वन(वृक्ष विशेष)नुं वन, शण वृक्षीनुं वन, अल्सीना वृक्षीनुं वन, कसुंबाना वृक्षीनुं वन, सफेद सरसवनुं वन तथा वपोरीया वृक्षीनुं वन, धणी धणी शोभावडे अतीव शोभतुं होय छे, ते ज प्रमाणे वाणव्यंतर देवोना स्थानो जघन्यथी दस हजार वर्षनी स्थितिवाळा अने उत्कृष्टताथी पल्पोपमनी स्थितिवाळा, धणा वाणव्यंतर देवो अने देवीओ वडे व्याप्त, विशेष व्याप्त, उपस्तीर्ण—उपराउपर आच्छादित, परस्पर संश्लेषयी आच्छादित, स्पर्श करा-एलां—भोगवाएलां अथवा प्रकाशवाळां, अत्यंत अवगाढ थएलां, शोभावडे अतीव अतीव शोभतां शोभतां रहे छे. हे गौतम ! वाणव्यंतर देवोना रहेठाणो—देवालयो—आवा प्रकारना प्रस्त्यां छे. ते कारणथी गौतम ! आ प्रमाणे कहेवाय छे के:—'असंयत जीव यावत्—देव थाय छे.'

हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, एम कही भगवान् गौतम श्रमण भगवंत महावीरने वांदे छे, नमे छे, वांदीने तथा नमस्कार करीने, संयम तथा तपवडे आत्माने भावता विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते पढमसये पढमो उद्देसी सम्मत्ती.

३४. 'अनगारः संवृतत्वात् सिध्यति' इत्युक्तम् , यस्तु तदन्यः स विशिष्टगुणविकलः सन् किं देवः स्याद् नवा १ इति प्रश्नयनाहः-'जीवे णं'इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्-'अरसंजए'ति असाधुः, संयमरहितो वा, 'अविरइए'त्ति प्राणातिपातादिविरतिरहितः, विशेषेण वा तपसि रतो यो न भवति सोऽविरतः, 'अपिडहए'इसादि. प्रतिहतं निराकृतमतीतकालकृतं निन्दादिकरणेन, प्रसाख्यातं च वर्जित-मनागतकालविषयं पापकर्म प्राणातिपातादि येन स प्रतिहतप्रसाख्यातपापकर्मा—तिन्नेषेघाद् अप्रतिहतप्रसाख्यातपापकर्मा, अनेनाऽतीता—ऽना-गतपापकर्माऽनिषेघ उक्तः. 'असंयतोऽविरतश्च'इत्यनेन वर्तमानपापासंवरणमभिहितम्. अथवा न नैव, प्रतिहतं तपोविधानेन मरणकाला-दारात् क्षपितम्, प्रत्याख्यातं च भरणकालेऽप्याश्रवनिरोधेन पापकर्म येन स तथा. अथवा न नैव, प्रतिहतं सम्यग्दर्शनप्रतिपत्तितः, प्रत्याख्यातं च सर्वविरत्यङ्गीकरणतः पापकर्म ज्ञानावरणादशुभं कर्म येन स तथा. 'इओ'त्ति इतः प्रज्ञापकप्रत्यक्षात् तिर्यग्भवाद् , मनुष्य-भवाद् वा च्युतो मृतः, 'पेच'त्ति जन्मान्तरे देवः स्याद् इति प्रश्नः. 'जे इमे जीव'त्ति ये इमे प्रत्यक्षाऽऽसन्नाः पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चो मनुष्य। वा, 'गाम'इत्यादि. प्रामादिषु अधिकरणभूतेषु, तत्र प्रामो जनपदप्रायजनाश्रितः स्थानविशेषः. आकरो लोहायुत्पत्तिस्थानम्, नकरम्-कररितं नगरम्, निगमो विणग्जनप्रधानं स्थानम्, राजधानी यत्र राजा स्वयं वसति, खेटं धूलीप्राकारम्, कर्बटं कुनगरम्, मडम्बं सर्वतो दूरवर्ति सिविवेशान्तरम्, द्रोणमुखं जलपय-स्थलपथोपेतम्, पत्तनं विविधदेशागतपण्यस्थानम्, तच द्विधा जलपत्तनम्, स्थलपत्तनं चेतिः ''रत्नभूमिः'' इत्यन्ये. आश्रमस्तापसादिस्थानम् . सन्तिवेशो घोषादिः. एषां द्वन्द्वस्ततस्तेषु, अथवा प्रामादयो ये सन्तिवेशास्ते तथा तेषु, 'अकामतण्हाए'ति अकामानां निर्जराद्यनभिलाषिणां सतां तृष्णा तृड्—अकामतृष्णा तया, एवमकामक्षुधा, 'अकामवंभचेरवासेणं'ति अकामानां निर्जराद्यनिमलापिणां सताम् , अकामो वा निरिमप्रायो ब्रह्मचर्येण स्यादिपरिमोगाऽमावमात्रलक्षणेन वासो रात्रौ शयनम्-अकाम-ब्रह्मचर्यवासोऽतस्तेन, 'अकामअण्हाणग—सेय—जल—गल-यंक—गरिदाहेणं'ति अकामा येऽस्नानकादयस्तेभ्यो यः परिदाहः स तथा तेन; तत्र खेदः प्रखेदः. याति च लगति चेति जल्लो रजोमात्रम्. मलः कठिनीभूतं रज एव. पङ्को मल एव खेदेनाऽऽद्रीभूत इति.

३४. 'संष्ट्रत होवाथी अनगार सिद्ध थाय छे' एम कहुं, हवे जे तेथी अन्य-असंष्ट्रत-होय ते विशिष्ट गुणविकल थयो सतो देव थाय के नहीं ? एम पूछता कहें छे के:-['जीवे णं' इत्यादि] स्पष्ट छे. विशेष, ['अस्संजए'ति] असंयत एटले असाधु, अथवा संयमरहित. ['अविरइए'ति] प्राणातिपातादिधी विरतिरहित, अथवा वि-विशेष प्रकारे, तपने विषे रत-आसक्त-न होय ते अविरत. ['अप्यडिहए' इत्यादि] जे अतीत काळमां करेलां कर्मने (पापनी) विदादि करवाथी हणवावाळो-दूर करवावाळो-अने आगामी काळमां थवावाळां प्राणातिपातादि पाप कर्मने वर्जवावाळो होय ते 'प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा' कहेवाय, तेनो (नञ्-समासवडे) निषेध करवाथी 'अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा.' (एटले जेणे भूतकाळमां करेलां पाप

असंयतः अदिरतः अप्रतिद्दतः प्रत्यास्यातः पापकर्माः

^{9.} मूलच्छायाः--तदेवं भगवन् ! तदेवं भगवन् ! इति भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्रति, वन्दिला, नमस्रित्वा संगमेन, तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरतिः-अनु॰

www.jainelibrary.org

कर्मने दूर कर्यों नथी अने आगामी—आवता—काळविषयक प्राणातिपातादि पाप कर्मने वर्ज्यों नथी एवो जीय) आ विशेषणबंड भूत अने मविष्यत्—काळविषयक पाप कर्मना निषेषनो असाव कह्यों. अने 'असंवरत' तथा 'अविरत' विशेषणबंड वर्तमानकाळविषयक पाप कर्मनुं असंवरण—अहंघन—नहीं रोकनुं—कह्युं. अथवा जेणे तप करवावंड मरण काळमां पण पाप कर्म वर्जेंछुं नथी ते 'अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा' कहेवाय. अथवा जेणे सम्यग्दर्शननो स्वीकार करी पाप कर्म दूर कर्युं नथी अने सर्वविरतिनो अंगीकार करी ज्ञानवरणीयादि अशुभ पाप कर्म वर्जेंचुं नथी ते 'अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा' कहेवाय. ['इओ'ति] इतः—अहींथी—एटले के जणावंवावाळाने प्रत्यक्ष—सम्युख देखाता—तिर्येच भव अथवा मनुष्य भवथी च्येवेलो—मरेलो जीव ['पेच'ति] प्रत्य—जन्मान्तरमां देव याय? आ प्रमाणे प्रश्च छे. ['जे इमे जीव'ति] आ प्रत्यक्ष आसन्न देखाता जे पंचेन्द्रिय तिर्येचो, अथवा मनुष्यो. ['गाम'—इत्यादि] ग्रीम, आकर, नैगर, निर्गेम, राजधानी, खेर्ट, कैंबेट, मडर्ज, द्रोणमुख, पैत्तन, अश्वभ अने सैन्निवेश तेने विषे (ग्रामादिने विषे) अथवा गाम वगेरे जे सिन्नवेशो—स्थानो—तेने विषे, ['अकामतण्हाए'ति] अकाम तृष्णा एटले निर्जरादिनी अभिलाषाने नहीं राखवावाळानी जे तृष्णा—तरस ते अकामतृष्णा—तेवडे, आवी ज रीते अकामसृश्चावडे, ['अकामवण्हाणा—तेवडे भोगवया—मात्रना अभावस्य निर्म वेरवादेचे विषे शयन—ते 'अकाममृश्चावखंत, वेरवे कहेवाय—तेवडे, ['अकामअण्हाणग—सेय जल-मल-पंक-परिदाहणे'ति] अने अभिप्रायरहित जे 'स्नान करवुं' वगेरे. तेओथी थतो जे परिदाह-दाह-तेवडे, तेने विषे सेद-परसेवो. जे शरीरमांथी नीकळे छे अने लागे छे, ते जें अर्थात् मात्र रज. कठिन थएली धूळ ते मल. परसेवा बडे मीनो थएलों मेल ते पंक.

३५. 'अप्पतरो वा मुज्जतरो वा कालं'ति प्राकृतत्वेन विभिवतपरिणामादस्पतरं वा, भूयस्तरं वा बहुतरं कालं यावत्, वाशब्दौ देवत्वं प्रति अल्पे-तरकालयोः समताऽभिधानार्थी, केवलं देवत्वे सामान्यतः सत्यपि अल्पतरकालमऽकामनिर्जरावतामविशिष्टं तत् स्यात् इतरेषां तु विशिष्टमिति. 'अप्पाणं परिकिलेसंति'त्ति विबाधयन्ति, 'कालमासे'त्ति कालो मरणम् , तस्य मासः प्रक्रमादवसरः कालमासस्तत्र 'कालं किच'त्ति मृत्वा 'वाणमंतरेसु'त्ति वनान्तरेषु वनविशेषेषु भवाः—वर्णाऽऽगमकरणाद् वानमन्तराः. अन्ये त्वाहुः—''वनेषु भवा वानास्ते च ते व्यन्तराश्चेति वानव्यन्तरास्तेषामेते वानमन्तराः, वानव्यन्तरा वा" अतस्तेषु देवलोकेषु देवाश्रयेषु, 'देवसाए उववसारो मवंति'त्ति 'ये इमे' इत्यत्र यच्छन्दोपादानात् ते देवतयोपपत्तारो भवन्तीति द्रष्टन्यम्, 'तेसिं'ति ये देवलोकेष्वकामनिर्जरावन्तो देवतयोत्पद्यन्ते तेषामिति. 'से जहा नाम ए'ति 'से'ति अथ यथा येन प्रकारेण 'नामे'ति संभावने, वाक्यालंकारे वा. 'ए'ति आमन्रणार्थः, अलं-कारार्थ एव वा. 'इह'त्ति इह मर्ल्यलोके. 'असोगवणे इ व'त्ति अशोकवनम् , 'इति' शब्द उपदर्शने, अनुस्वारलोपः, सन्धिश्च प्राकृतत्वात् , 'वा 'इति विकल्पार्थः, अथवा 'असोगवणे' इति अत्र प्रथमैकवचनकृत एकारः, 'इ'शब्दस्तु वाक्याऽलंकारे, अशोकादय-स्तु प्रसिद्धा एव. नवरम्-'सत्तवन्न'त्तिः सप्तपर्णः--सप्तच्छद*् इत्यर्थः*ः 'कुसुमिय'त्ति संजातकुसुमम् , 'माइय'त्ति मयूरितं जातपुष्प-विशेषमित्यर्थः, 'लवइय'ति लवनितं संजातपल्लवलवम् अङ्करविदयर्थः. 'थवइय'ति स्तबनितं संजातपुष्पविशेषमित्यर्थः. 'गृल्इय'त्ति संजातगुरुमकम्, गुरुमकं च लतासमृहः. 'गुन्छिय'ति संजातगुन्छम् , गुन्छश्व पत्रसमृहः. यद्यपि च स्तबक-गुन्छयोरविशेषो नामको-शेऽधीतः, तथापीह पुष्प-पत्रकृतो विशेषो भावनीयः. 'जमालिय'त्ति यमलतया समश्रेणितया व्यवस्थितत्वात् तत्तरूणां संजातयमलत्वेन यम्लितम् , 'जुनिलय'ति युगलतया तत्तरूणां संजातत्वेन युगलितम् , 'विणमिय'त्ति विशेषेण पुष्प-फलभरेण निमतिमिति ऋत्वा विनमि-तम्, 'पणिमय'त्ति तेनैव नमयितुमारब्धत्वात् प्रणिमतम्, प्रशब्दस्याऽऽदिकर्मार्थत्वादिति, तथा सुविभक्ता अतिविभक्ताः सुनिष्पन्नतया पिण्ड्यो छुम्ब्यः, मञ्जर्यश्च प्रतीताः, ता एवाऽवतंसकाः शेखरकाः, तान् धारयति यत् तत् सुविभक्तपिण्डी-मञ्जर्यवतंसकधरम् , ततः कुसुमितादीनां कर्मधारय इति.

३५. ['अॅप्पतरो वा मुज्जतरो वा कालं'ित] बन्ने 'वा' शब्दो देवत्वनी प्रति अल्प काळ अने बहु काळनी तुल्यता बतावे छे, केवळ सामान्यथी बन्नेनुं देवपणुं होवा छतां अकामनिर्जरावाळानुं देवपणुं अल्प काळवाळुं तथा अविशिष्ट—विशेष सुख समृद्धादिरिहत—होय छे अने सकामनिर्जरावाळानुं देवपणुं तो बहु काळवाळुं तथा विशिष्ट—विशेष सुख समृद्धादिसिहत—होय छे. ['अप्पाणं परिफिलेसंति'ित्त] आत्माने क्रेशित—दुःखी—करे छे. ['कालमासे'ित्त] काळ एटले मरण, तेनो मास एटले प्रकरणवशात् अवसर, तेने विषे ['कालं किच्च'ित] काल करीने—मरीने ['वाणमंतरेसु'ित्त]

^{9.} देशना माणसोतुं आशराल्प स्थान ते प्राम-गाम. २. लोढुं वगेरे ज्यां नीपजे ते आकर-खाण. ३. न+कर-नकर अर्थात् कर (वेरो वगेरे) विनातुं स्थान ते नगर. ४. ज्यां मुख्यताए वाणिया लोक वधारे प्रमाणमां रहेता होय ते निगम. ५. ज्यां राजा पोते रहेतो होय ते राजधानी. ६. जे धूळना किल्लावालुं होय ते खेट. ७. खराब नगर ते कर्वट. ८. जे स्थान सीथी दूर होय ते मडंब. ९. जे स्थान जलमार्ग तथा स्थलमार्गवालुं होय ते द्रोणमुख. १०. ज्यां विविध देशोथी करियाणां वेचावा माटे आवतां होय ते स्थान-पत्तन, ते जलपत्तन अने स्थलपत्तन एम वे प्रकारे छे. कोई तो 'पत्तन' ने 'रलभूमि' कहे छे. ११. तपस्थिओ तथा बावा वगेरेनुं स्थान ते आश्रम. १२. 'भरवाडनी झोक' वगेरे रूप स्थान ते सिववेश. १३. 'था' एटले 'नीकळवुं' अने 'लग' एटले 'लागवुं,' ए वे धातु उपरथी आ शब्द बने छे. १४. प्राकृतना धोरणने अनुसरी अहीं 'प्रथमा' विभिवतनो अर्थ बीजी विभक्ति जेवो करको:-श्रीअभयदेव.

वानव्यंतर,

मशेकादिमां पनी.

वनान्तर—वन विशेष, तेमां धएला वानमन्तर. केटलाक तो कहे छे के:—"वनने विषे धएला ते 'वान' कहेवाय, वान जे ब्यंतरो ते वानव्यंतरो, वानव्यंतरोना आ स्थान ते वानमंतर अथवा वानव्यंतर." ते वानव्यंतर देवलोकोमां एटले देवाश्रयोमां ['देवत्ताए उववत्तारो मवंति' ति] (पहेलां आवी गएला 'ये इमे' ए स्थले 'यत्' शब्दने महण करवाथी) 'ते'—तेओ देवगणे उत्पन्न थाय छे ए प्रमाणे जोवं. ['तेसिं'ति] जेओ अकामनिर्जरा- वाळा जीवो देवलोकमां उत्पन्न थाय छे तेओना. ['वेसे जहा नाम एँ'ति] ते जेवी रीते ['इह'ति] आ मत्येलोकमां ['असोगवंणे] अशोकवन, अशोकादि यक्षो प्रसिद्ध ज छे. विशेष, ['सत्तवन्न'ति] सप्तपं—सप्तच्चय—सप्तवड—नामनुं वृक्ष, ['कुसुमिय'ति] कुसुमित—पुष्पोवाळुं, ['माइय'ति] स्वर्वति—उत्पन्न थएला पुष्पोना गुच्छावाळुं, ['युल्ड्य'ति] क्यकित—उत्पन्न थएला पुष्पोना गुच्छावाळुं, ['युल्ड्य'ति] अएला गुल्मक—लतासमृह—वाळुं, (लताओना समृहने 'गुल्म' कहे छे.) ['गुल्छिय'ति] उत्पन्न थएल गुच्छावाळुं, (पांदडाना समृहने 'गुल्च' कहे छे.) जो के नामकोशामां 'स्तवक' अने 'गुच्छ' ए बन्ने शब्दो एक अर्थवाळा कक्षा छे, तो पण अहीं स्तवक—पुण्पनो गुच्छ अने गुच्छ-पांदडानो गुच्छ जाणवो. ['जमलिय'ति] ते वनना वृक्षो पंनित्वढे तुल्य व्यवस्थित—गोठवाएला—होवाथी यमलवाळुं, ['जुवलिय'ति] तेना वृक्षो जोडलाणे उत्पन्न थएला होवाथी युगलित, ['विणमिय'ति] विनमित—विशेषप्रकारे पुष्प अने फलना भारणी नमेछुं, ['प्रासिय'ति] ते ज पुष्प अने फलना भारणी नमेखुं, ['प्रासिय'ति] ते ज पुष्प अने फलना भारणी नमेखुं, विजीन अने मंजरीओ, तद्रूप जे अवतंसको—मुकुटो, तेने धारण करनारं, ते 'सुविभक्तिपण्डीमक्चर्यवतंसकधर' कहेवाय. पछी 'कुसुमित' वगेरे पदोनो कर्मधारय (समास) करवो.

३६. 'सिरीए'ति श्रिया वनल्क्ष्म्या, 'ख्यसोममाणे जयसोममाणे'ति इह च द्विर्यचनमाभीक्षणे मृशत्वे इत्यर्थः, 'आङ्क'ति क्यचित् प्रदेशे देवानां देवीनां च वृन्देरात्मीयाऽऽत्मीयाऽऽवासमर्यादाऽनुलङ्कनेन व्याप्ताः, 'आङ्'शब्दोऽत्र मर्यादावृत्तिः, तथा क्वचितु 'विङ्क'ित तैरेव वृन्दैनिंजाऽऽवाससीमोलङ्कनेन व्याप्ताः, 'वि'शब्दो विशेषवाचीः 'जवत्यख'ति उपसीणाः, 'उप'शब्दस्सामीप्यार्थः, 'स्तृग्' वाऽऽच्लादनार्थः, ततिश्चोत्पतिद्विश्चाऽनवरतिक्रीडासक्तेरुपर्युपरि च्लादिताः 'संयख'ति संस्तीणाः, 'सं'शब्दः परस्परसंश्लेषार्थः, ततश्च क्वचित् तैरेव क्रीडमानैरन्योन्यस्पर्धया समन्ततश्चलद्विराच्लादिता इति. 'फुड'ति स्पृष्टाः—आसन—शयन—रमण—परिभोगद्वारेण परिमुक्ताः, स्पृटा वा सप्रकाशाः, व्यन्तरसुरनिकरिकरणविसरनिराकृतान्धकारतया. 'अवगादगाढ'ति गाढं बाढम्, अवगादासौरेव सकल्कीडास्थान-परिभोगनिहित्तमनोभिरधोऽपि व्याप्ताः, 'गाढाऽवगाढाः' इति वाच्ये प्राकृतत्वाद् 'अवगादगाढाः'. इह च देवत्वयोग्यस्य जीवस्याभिधाने तदयोग्यः सामर्थ्यादवसीयत एवेति 'अत्येगइए नो देवे सिया' इत्येतस्यादाबुक्तस्य पक्षस्य निर्वचनं कृतं द्रष्टव्यमिति. अथोदेशकनिग-मनार्थमाहः—'सेवं मंते! सेवं मंते! त्ते यन्मया पृष्टम्, तद् मगवद्विः प्रतिपादितम्, तदेवम्—इत्यमेव भदन्त! नान्यथा, अनेन भगवद्वचने बहुमानं दर्शयति, द्विवंचनं चेह भक्तिसंप्रमक्कतिमिति. एवं कृत्वा भगवान् गीतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यित चेति.

भगवत्सुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीस्त्रे प्रथमशते प्रथम उद्देशके श्रीअभयदेवस्रिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

३६. ['सिरीए'ति] श्रिया-वननी शोभावडे ['उँवसोभमाणे उवसोभमाणे'ति] अत्यंत शोभताः ['आइन्न'ति] पोतपोताना आवासनी मर्यादाने नहीं अतिक्रमीने देवोना अने देवीओना समूहवडे कोइ एक प्रदेशमां व्यास थएलाः ['वैदंग्ण'ति] पोतपोताना आवासनी मर्यादाने ओलंघीने ते ज देव देवीओना समूहवडे कोइ एक प्रदेशमां व्यास थएलाः ['उँवंत्मड'ति] उपसीर्ण-निरंतर क्रीडामां आसक्त, उंचे जता तथा नीचे जता देव देवीओना समूहवडे उपरा उपर आच्छादितः ['संधेड'ति] संसीर्णाः-कोइ एक प्रदेशमां एक बीजानी स्पर्धावडे क्रीडा करता अने चार तरफथी चालता ते देव देवीओना समूहवडे आच्छादितः ['फुड'ति] स्पृष्ट-बेसवा, सूवा, अने रमवारूप अनेक परिभोगोवडे भोगवेला अथवा स्फुट-व्यन्तर देव देवीना समूहना किरणना विस्तारवडे अंधकारने दूर करेलो होवाथी प्रकाशवाळाः ['अवगाँढगाढ'ति] गाढ-अत्यंत, अवगाढ-सकल क्रीडास्थानने निषे परिभोगमां निहित-स्थापेल-मनवाळा ते ज देव देवीओना समूहवडे नीचे पण व्यापेला. अहीं देवपणाने योग्य जीवोनं

वानव्यंतरोनां रहेठाणीनुं स्वरूप.

^{9.} आ शब्दनी उत्पत्ति वर्णागम करवाथी-'वन' अने अंतर' शब्दनी वचे 'म्' उमेरवाथी-थाय छे. २. 'से' शब्द 'अथ' शब्दना अर्थमां छे. ३. 'ताम' शब्द संभावना के अलंकार अर्थमां छे. ४. 'ए' शब्द आमंत्रण के अलंकार अर्थमां छे. ५. 'असोगवणं इइ वा' एम मूक्वुं जोइए, छतां प्राष्ट्रतना धोरणने अनुसरी अनुस्वारनो लोप करी अने 'ण' साथे एक 'इ'नो संधि करी 'असोगवणे इ वा' एम मूक्युं छे. 'इइ' शब्द उपदर्शन अर्थवाळे छे. अथवा 'असोगवणे' ए प्रथमा (पेली) विभक्तिन्तुं रूप छे अने 'इ' शब्द तो वाक्यालंकारमां छे. ६. 'प्रणमित' आ शब्दमां 'प्र'नो 'आरंभ' अर्थ छे. ७. अहीं एक ज शब्दनो बेवडो उचार करी शोभानी अधिकता दर्शावी छे. ८. 'आ' शब्दनो 'मर्यादा' अर्थ छे. ९. 'वि' शब्दनो 'विशेष' अर्थ छे. ९०. 'उप' शब्दनो अर्थ 'समीपता' छे अने 'स्तृग्' धातुनो अर्थ 'आच्छादन' छे. १९. 'सम्' शब्दनो अर्थ 'परस्परसंश्वेष' छे. ९२. 'गाढअवगाढ' मूकवाने बदले जे 'अवगाढगाढ' मूक्युं छे ते प्राकृतना धोरण प्रमाणे छे:-श्रीअमयदेव.

च्यसंदार.

उदेशक

वने गौतमविदार-

कथन होवाथी देवपणाने अयोग्य जीव सामर्थ्यथी ज जणाय छे. आ प्रकारे कहेवाथी ['अत्थेगइए नो देवे सिया'] 'केटलाक जीवो देव यता नधी' ए पक्षनुं निर्वचन आवी जाय छे. हवे चालता उदेशकना निगमन—उपसंहार—ने माटे कहे छे:—['सेवं मंते ! सेवं मंते !'ति] में जे पूछ्युं, तेनुं हे भगवन् ! आपे जे प्रतिपादन कर्युं ते ते ज प्रमाणे छे, हे भगवन् ! बीजी रीते नथी. आ वचन वडे भगवंतना वचमनुं बहुमान देखाडे छे. अहीं जे ('भंते !' 'भंते !' ए प्रमाणे) वेवार उचारण कर्युं छे, ते भित्तथी उत्पन्न थएला संभ्रमवडे कर्युं छे एम समजवं. आ प्रमाणे करीने भगवान् गौतम, श्रमण मगवंत महावीरने वांदे छे, नमे छे. (वांदी, नमी संयम अने तपवडे आत्माने भावता विहरे छे.)

वेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्धणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी सपस्वी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो खाइको दान्ति-शान्त्योर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चासमुख्यः ॥ १ ॥

शतक १.-उद्देशक २.

सेबंध,---एक जीववडे स्वयंक्रत दुःख वेदाय छे ?--- हा, ना.--- तेतुं कारण.--ए प्रमाणे चीवीशे दंडक.--- घणा जीवो संबंधे पूर्व प्रमाणे प्रश्नोत्तरी.--स्वयंक्रत आयुष्य बेदाय हो !--इा, ना.--तेनुं कारण.--ए प्रमाणे सर्वत्र प्रश्नोत्तरो.--वधा नैरियकोने सरखो आहार, सरखुं शरीर अने सरखो आसोच्छास हो !--ना.-तेनुं कारण.-महाशरीर.-अल्पशरीर.-नैरियको समान कर्मवाळा छे ?-ना.-तेमां हेतु.-पूर्वोपपन्नक.-पश्चादुपपन्नक.-नैरियकोनो वर्ण समान छे ?-ना,-कारण.-कैरियकोनी लेक्याओ सरखी छे !--ना,-कारण.--नैरियकोनी पीडा सरखी छे !--ना,-कारण.--संशिभूत.-असंशिभूत.--नैरियकोने सरखी क्तिया होय हे १—ना.-कारण.—सम्यन्दृष्टि,—मिथ्यादृष्टि.—मिश्रदृष्टि.—क्रियाविमाग.—नैरियक्तीनुं आयुष्य सरखुं होय छे १ अने तेओ साथे पेदा धपला छे ?--ना,-कारण.--नैरियकोना चार प्रकार.--अग्ररकुमार संबंधे पूर्व प्रमाणे विचार.--कर्म, वर्ण अने लेक्यामां मेद.---स्तनितकुमार.--पृथिबीकायिक संवंधे पूर्ववत् विचार.---माहार, कर्म, वर्ण अने लेक्यामां नैरियको साथे सरखाई.--वधा पृथिनीकाथिकोने सरखी पीडा.-शेष सर्व नैरियक समान.---तेम ज बेइंद्रिय, ब्रीदिय अने चतुरिदिय.--पंचेदिय तियेचो नैरियक समान.--कियाभेद.--तियेचो संयतासंयत अने असंयत.--मनुष्यो नैरियक जेवा.--आहारभेद.--किया-भेद.--वानव्यंतर, ज्योतिषिक अने वैमानिको असुरकुमार जेवा.-ज्योतिषिक अने वैमानिकमां वेदनाभेद.--केवयावाळा नैरियकादि चोवीश दंढक विथे पूर्ववत् विचार.--तुल्यता अने विशेषता.--पूर्वीवत विषयनो संमदः--लेश्या केटली १--प्रशापनानी साक्षिः-केटला प्रकारनो संसारसंस्थानकाळ १--चार प्रकारनो.-केटला प्रकारनो नैरियक्तंसारसंस्थानकाळ ?—त्रण प्रकारनो—सून्य—अज्ञून्य—मिश्र.—केटला प्रकारनो तिर्यचसंसारसंस्थानकाळ ?—ने प्रकारनो— अबुन्य—मित्र.—मनुष्यो अने देवो नैरियक जेवा.—ए नैरियकादिकना काळनुं नोखुं नोखुं अल्पबहुत्व.—वधाना काळनुं साथे अल्पबहुत्व.—जीव अंतिक्र-या—कर्मनाश-करे? - इ, ना.-प्रशापनानी साक्षि.-प्रसंपतभन्यद्रव्यदेव,-अलंडितसंयमी,-लंडितसंयमी,-अलंडितसंयमासंयमी,-लंडितसंयमा-संयमी,—असंत्री,—तापस,—कांदर्पिक,—चरकपरिवाजक,—किल्विषिक,—तिर्वेच,—आजीविक,—आमियोगी,—वेषधर अने सम्यवत्वरहित; ए वधा वया देवलोकमां जाय !---कमवार उत्तर.--केटला प्रकारनुं असंशिभायुष्य !---चार प्रकारनुं ---असंशी जीव वयुं आयुष्य बांधे!--चारे जातनुं.--चारे जातना भायुष्यनी ओछामां ओछी अने वधारेमां वधारे हद.--चारे जातना भायुष्यनुं अस्पबहुत्व.--चेदशक्समाप्ति-गौतमविद्यार.

६३. रै।यगिहे नगरे समोसरणं. परिसा णिग्गया, जाव-एवं वयासी:---

६४. ४० — जीवे णं भंते ! सयंकडं दुक्खं वेएइ ?

६४. उ०-गोयमा ! अत्थेगइयं वेएइ, अत्थेगइयं नो वेएइ.

६५. प्रo—से केणहेणं भंते ! एवं वुचइ—'अत्थेगइयं वेएइ, अत्थेगइयं नो वेएइ! १

६५. उ०--गोयमा! उदिण्णं नेएइ, अणुदिण्णं नो नेएइ. से तेणहेणं एवं युच्चइ--'अत्थेगइयं नेएइ, अत्थेगइयं नो नेएइ.' एवं चउव्यीसदंखएणं, जाव-नेमाणिए. ६३. संबंध:—राजगृह नगरमां समवसरण थयुं. सभा नीकळी अने यावद्—आ प्रमाणे बोल्या के:—

६४. प्र०--हे भगवन्! जीव खयंकृत दु:खने-कर्मने-वेदे छे?

६४. उ०-हे गौतम ! केटछंक वेदे छे अने केटछंक नथी वेदतो.

६५. प्र०-हे भगवन्। ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो के 'केटलुंक वेदे छे अने केटलुंक नथी वेदतो ?'

६५. उ०—हे गौतम! उदीर्ण कर्मने वेदे छे अने अनुदीर्ण कर्मने नथी वेदतो, माटे एम कहेवाय छे के, 'केटलुंक वेदे छे अने केटलुंक नथी वेदतो.' ए प्रमाणे चोवीशे दंडकमां यावत्—वैमानिक सुधी जाणवुं.

^{9.} मूलच्छायाः—राजगृहे नगरे समवसरणम्. पर्षद् निर्गता, यावद्-एवमवादीत्ः—जीवो भगवन् ! खयंकृतं दुःखं वैदयति ! गीतम ! अस्त्येककं वैदयति, अस्त्येककं नो वैदयति, तत् केनाऽर्थेन भगवन् ! एवमुच्यते-'अस्त्येककं वेदयति, अस्त्येककं नो वेदयति ! गीतम ! उदीर्णं वेदयति, अनुरीर्णं मो वेदयति, तत् तेनाऽर्थेन एवमुच्यते-'अस्त्येककं वेदयति, अस्त्येककं मो वेदयति'. एवं चतुर्विश्वतिदण्डकेन, यावद्-वैमानिकः-अनुरुष्णं १२ भ० सूरु

६६. प्रo - जीवा णं भंते ! सयंकडं दुक्लं वेदेंति ?

६६. उ०—गोयमा! अत्थेगइयं वेदेंति, अत्थेगइयं णो वेदेंति.

६७. प्र० से केणहेणं ?

६७. उ०—गोयमा ! उदिण्णं वेदेंति, नो अणुदिण्णं वेदेंति. से तेणहेणं, एवं जाव-वेमाणिया.

६८. प्र०-जीवे णं मंते ! सर्यंकडं आउयं वेएइ ?

६८. ७०—गोयमा ! अत्थेगइयं वेएइ, अत्थेगइयं नो वेएइ. जहा दुक्खेणं दो दंडगा तहा आउएणं वि दो दंडगा-एगत्तपुह-तिया. एगत्तेणं जाव-वेमाणिया. पुहत्तेण वि तहेव. ६६. प्र०—हे भगवन् ! जीवो खयंक्रत कर्मने वेदे छे ! ६६. उ०—हे गौतम ! केटलांकने वेदे छे अने केटलांकने नथी वेदताः

६७. प्र०—हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो ! ६७. उ०—हे गौतम ! उदीर्ण कर्मने वेदे छे अने अनुदीर्णने नथी वेदता, माटे पूर्व प्रमाणे कह्युं छे. ए प्रमाणे यावद्—वैमानिको सुधी जाणवं.

६८. प्र०—हे भगवन् । जीव स्वयंक्रत आयुष्यने वेदे छे !
६८. उ०—हे गौतम ! केटलुंक वेदे छे अने केटलुंक नथी
वेदतो. जे प्रमाणे दु:ख—कर्म—संबंधे बे दंडक कहा। तेम, आयुष्य
संबंधे पण एकवचन अने बहुवचनवाळा वे दंडक कहेवा, एकवचनवडे यावद्—वैमानिक सुधी कहेवुं अने बहुवचनवडे पण
ते ज प्रमाणे कहेवुं.

१. व्याख्यातः प्रथमोदेशकः, अथ द्वितीयं आरम्यते, अस्य चैवं संवन्धः—प्रथमोदेशके चलनादिधर्मकं कर्म कथितं तदेव इह निरूप्यते, तथोदेशकार्थसंप्रहिण्यां 'दुक्सं'ित यदुक्तं तदिह उच्यते, तत्प्रस्तावनार्थं च पूर्वोक्तमेव प्रन्थं स्मरनाहः—'रायगिहे'इत्यादि पूर्ववत् . 'जीवे णं' इत्यादि. तत्र 'सयंकडं दुक्सं'ित यत् परकृतं तम्न वेदयति प्रतीतमेव, अतः स्वयंकृतमिति पृच्छिते स्म. 'दुक्सं'ित सांसारिकं सुखमिप वस्तुतो दुःखमिति दुःखहेतुत्वाद् दुःखं कर्म, 'वेदयति ?' इति काकुपाटात् प्रश्नः निर्वचनं तु यद् उदीणं तद् वेदयिति, अनुदीर्णस्य हि कर्मणो वेदनमेव नास्ति, तस्माद् उदीणं वेदयित, नाऽनुदीर्णम् . न च बन्धाऽनन्तरमेवोदेति, अतोऽवश्यं वेदयिति, एकं न वेदयिति इत्येवं व्यपदिश्यते. अवश्यं वेद्यमेव च कर्म—''केडाण कम्माण ण मोक्सो अधि'' इति वचनादिति. 'एवं जाव-वेमाणिए' इत्यनेन चतुर्विशतिदण्डकः सूचितः, स चैवमः—'नेरइण् णं मते ! सयंकडं' इत्यादि, एवमेकत्वेन दण्डकः. तथा बहुत्वेनाऽन्यः, स चैवमः—'जीव णं मते ! सयंकडं दुक्सं वेदेति' इत्यादि. तथा 'नेरइया णं मते ! सयंकडं दुक्सं' इत्यादि. ननु एकत्वे योऽथीं बहुत्वेऽपि स एवति कि बहुत्वप्रश्नेनिति ? अन्नोत्म्यते—क्वचिद् वस्तुनि एकत्व—बहुत्वपोर्थिवशेषो दष्टः, यथा—सम्यक्तवादेरेकं जीवमाश्रित्य षट्यष्टिसागरोपमाणि साऽधिकानि स्थितिकाल उक्तः, नाना जीवानाश्रित्य पुनः सर्वोद्धा इति. एवमत्राऽपि संभवेद् इति शक्कायां बहुत्वप्रश्नो न दुष्टः, अत्यन्ताऽञ्युत्पन्नमितिशिष्यव्युत्पादनार्थत्वाद् वेति. अथ आयुःप्रधानत्वाद् नारकादिव्यपदेशस्याऽऽश्वराश्रित्य दण्डक-द्वयम्—'जीवे णं' इत्यादि. एतस्य चेयं वृद्धोक्तभावना—''यदा सप्तमक्षितावायुर्वद्धम्, पुनश्च कालन्तरे परिणामविशेषात् तृतीयधरणीप्रायोग्यं निर्वतितं वासुदेवेनेव तत् तादशमङ्गीकृत्यते—पूर्वबद्धं कश्चित्र वेदयति, अनुदीर्णलात् तस्य यदा पुनरेत्रैव वदं तत्रैवोत्यते—पूर्वबद्धं कश्चित्र वेदयति, अनुदीर्णलात् तस्य यदा पुनरेत्रैव वदं तत्रैवोत्यते—पूर्ववदं कश्चित्र वेदयति, अनुदीर्णलात् तस्य यदा पुनरेत्रैव वदं तत्रैवोत्यते तदा वेदयतीत्युच्यते, तथैव तस्योदितस्वाद्" इति.

संबंध.

एक जीवबढे स्वयं-कृत दुःख वेदाय छे ?

चदय-अनुद्य,

पम सर्वेत्र,

१. आगळ प्रथम उद्देशकतुं व्याख्यान कर्युं. ह्वे बीजा उद्देशकनी शरुआत थाय छे अने एनो संबंध आ प्रमाणे छे:-प्रथम उद्देशकमां चलना-विधर्मवाळा कर्मतुं निरूपण कर्युं अने आ बीजा उद्देशकमां पण तेतुं ज निरूपण करे छे, तथा उद्देशकार्थनी संग्रेह गाथामां जे 'दुन्स्व'ित ए शब्द कर्षा छे ते संबंधे अहीं कहे छे अने ते कथननी प्रसावना माटे पूर्विन्त ग्रंथने ज याद करता ग्रंथकार कहे छे के, ['रायिगहे' इत्यादि] एनी व्याख्या पूर्विनी पेठे जाणवी. ['जीवे णं' इत्यादि] तेमां ['स्यंकडं दुक्खं'ित] 'कर्म करनारो ज कर्मने वेदे छे पण बीजाए करेखं कर्म बीजाथी वेदातुं नथी'ए वात जग जाहर छे, माटे अहीं ते संबंधे प्रश्न न करतां 'जीव स्वयंकृत कर्म वेदे छे ?' ए संबंधे पूछे छे. ['दुक्खं'ित] सांसारिक सुख पण वास्तविक दुःखरूप छे अने कर्म ए दुःखप्राप्तिमां कारण छे माटे अहीं 'दुक्खं' शब्दथी 'कर्म' लेवातुं छे, अर्थात् 'सांसारिक सुख के दुःखमां कारणरूप कर्मने जीव वेदे छे ?' ए प्रमाणे प्रश्न काकुपाठथी करवो. तेनो उत्तर आ प्रमाणे छे:—जे कर्म उदये आवेछ छे तेने वेदे छे. कारण के उदये नहीं आवेछ कर्मने वेदन करवं ते असंभवित छे माटे, उदये आवेछ कर्मने वेदे छे अने उदये नहीं आवेछ कर्मने वेदतो नथी. वळी, कर्मने वांच्या पछी ते तुरत ज उदयमां आवर्त नथी माटे 'जे कर्मो चोक्कस वेदवामां छे तेमांतुं एक कर्म वेदवामां आवे छे अने एक कर्म वेदवामां नथी आवर्तुं ए प्रमाणेनो व्यवहार थाय छे. अने ''करेछ कर्मोनो (भोगव्या सिवाय) मोक्ष—छूटकारो—नथी'' एम शास्तुं वचन छे माटे कर्म अवश्य वेद छे?' इत्यादि. ए प्रमाणे एकवचनवाळो ए वाक्यथी चोवीश दंडकोनुं सूचन कर्युं छे. ते आ प्रमाणे:—'हे भगवन् । (एक) नैरियक स्वयंकृत कर्मने वेदे छे ?' इत्यादि. ए प्रमाणे एकवचनवाळो

^{9.} मूलच्छायाः —जीवा भगवन् ! खयंक्रतं दुःखं वेदयन्ति ? गीतम ! अस्त्येककं वेदयन्ति, अस्त्येककं नी वेदयन्ति. तत् केनाऽर्थेन ? गीतम ! उदीर्णं वेदयन्ति, नी अनुदीर्णं वेदयन्ति. तत् तेनाऽर्थेन, एवं यावत् —वैमानिकाः. जीवो भगवन् ! खयंकृतमायुष्कं वेदयति ? गीतम ! अस्त्येककं वेदयति, अस्त्येककं नो वेदयति. यथा दुःखेन द्वी दण्डकी तथाऽऽयुष्केणापि द्वी दण्डकी एकत्वप्रथित्वती, एकत्वेन यावद् –वैमानिकाः. प्रथक्तवेनाऽपि तथेव. २. प्र० छायाः —कृतानां कर्मणां न मोक्षोऽस्तः -अनु०

१. जुओ पृ---८ मांनुं मूळ:-अनु०

दंडक (सर्वत्र) जाणवी. तथा बहुवचनमां बीजो दंडक जाणवी, ते आ प्रमाणे छे:—'हे भगवन् ! (घणा) जीवो स्वयंकृत कर्मने वेदे छे?' इत्यादि. तथा 'हे भगवन् ! (घणा) नैरियको स्वयंकृत कर्मने वेदे छे?' इत्यादि. (ए प्रमाणे बीजा दंडकोमां पण एकवचन अने बहुवचनवाळा दंडको कहेता.) शंका:—जे अर्थ एकवचनवाळा प्रश्नमां छे ते ज अर्थ बहुवचनवाळा प्रश्नमां पण जणाय छे, तो बहुवचनवाळो बीजो प्रश्न करवानी श्री जरुर छे?. समाधान:—कोइ वस्तुसंबंधी एकपणामां अने बहुपणामां अर्थविशेष देखवामां आवे छे. जेम के, एक जीवने आश्री सम्यक्त्वादि—(सम्यक्त्व, मित, श्रुत अने अवधिज्ञान)नी स्थिति छासठ सागरोपम कहेली छे अने घणा जीवोने आश्री तेनी स्थिति सदा काळ कही छे. माटे सम्यक्त्वादिनी पेठे अहीं पण 'एकपणामां अने बहुपणामां अर्थ विशेष संभवे' एवी शंका थतां बहुत्वसंबंधी प्रश्न दुष्ट नथी. अथवा अत्यंत अध्युत्पन्न बुद्धिवाळा शिष्याना बोध माटे ते बहुत्वनो प्रश्न छे. नरकादिना व्यवहारमां आयुष्यनी मुख्यता होवाथी हवे आयुष्यने आश्री वे दंडक कहे छे:—['जीवे णं' इत्यादि] अने ए सूत्रनी बृद्धोए करेली भावना आ प्रमाणे छे:—''पहेलां (कृष्ण) वासुदेवे सातमी (नरक) पृथिवीमां जवा योग्य आयुष्य बांध्युं हतुं अने वळी कालांतरे परिणामविशेषथी त्रीजी पृथितीमां जवा योग्य आयुष्य बांध्युं. तो तेवा आयुष्य बांध्युं हतुं बांधेल आयुष्य अनुदीर्ण (उदयमां नहीं आवेल) होवाथी कोइना वेदवामां नथी आवतुं. जो वळी ज्यां जवानुं आयुष्य बांध्युं होय तो पूर्वे बांधेल आयुष्य अनुदीर्ण (उदयमां नहीं आवेल) होवाथी कोइना वेदवामां नथी आवतुं. जो वळी ज्यां जवानुं आयुष्य बांध्युं होय तो तो पूर्वे बांधेल आयुष्य काव्युं ते ज प्रकारे उदयमां आवेल होवाथी वेदाय छे, एम कहेवाय.''

ो ते बहुत्य शामाटे हैं

समापान.

भायुष्य . वृद्धी .

नैरयिक.

६९. प्र०—नेरेइया णं भंते ! सब्बे समाहारा, सब्बे समसरीरा, सब्बे समुस्सासनीसासा ?

६९. उ०-गोयमा ! नो इणहे समहे.

७०. ४०—से केणहेणं भंते ! एवं युच्चइ—'नेरइया नो सव्वे समाहारा, नो सव्वे समसरीरा, नो सव्वे समुस्सासनीसासा' !

७०. उ०—गोयमा! नेरइया दुविहा पनता, तं नहाः— महासरीरा य, अप्पसरीरा य. तत्थ णं ने ते महासरीरा ते बहुत-राए पोग्गले आहारेंति, बहुतराए पोग्गले परिणामेंति, बहुतराए पोग्गले उस्ससांति, बहुतराए पोग्गले नीससांति; अभिक्खणं आहारेंति, अभिक्खणं परिणामेंति, अभिक्खणं उस्ससांति, अभिक्खणं नीससांति. तत्थ णं ने ते अप्पसरीरा ते णं अप्पतराए पोग्गले आहारेंति, अप्पतराए पोग्गले परिणामेंति, अप्पतराए पोग्गले उस्ससांति, अप्पतराए पोग्गले नीससंति; आहच आहा-रेंति, आहच परिणामेंति, आहच उस्ससांति, आहच नीससंति; से तेणडेणं गोयमा! एवं वुचइ—'नेरइया सब्बे नो समाहारा, नो सब्बे समसरीरा, नो सब्बे समुस्सास-नीसासा'.

७१. प्र०-नेरइया णं भंते ! सब्बे समकम्मा ?

७१. उ०-गोयमा ! नो इणहे समहे.

७२. प्र०—से केणडेणं ?

७२. उ०—गोयमा ! नेरइया दुविहा पत्रता, तं जहा:-पुन्नोवनन्तरा य, पच्छोवनन्त्रगा य. तत्थ णं जे ते पुन्नावेनन्त्रगा ते णं अप्पक्तम्मतरागा, तत्थ णं जे ते पच्छोवनन्त्रगा ते णं महा-फम्मतरागा, से तेणद्वेणं गोयमा !o. ६९. प्र०—हे भगवन्! बधा नैरियको सरखा आहारबाळा, सरखा शरीरवाळा तथा सरखा उच्छ्वास अने निःश्वासवाळा छे?

६९. उ० — हे गौतम! ए अर्थ समर्थ-संगत-नथी अर्थात् ए प्रमाणे नथी.

७०. प्र०—हे भगवन्! ते ए प्रमाणे शा हेतुधी कहो छो के, 'वधा नैरियको सरखा आहारवाळा, सरखा शरीरवाळा अने सरखा उच्छ्वास अने निःधासवाळा नथी ?'

७०. उ०—हे गौतम! नैरियको बे प्रकारना कह्या छे. ते आ प्रमाणे:—मोटा शरीरवाळा अने नाना शरीरवाळा, तेमां जे नैरियको मोटा शरीरवाळा छे तेओ घणा पुद्रलोनो आहार करे छे, घणा पुद्रलोने परिणमाने छे, घणो उच्छ्वास अने निःश्वास ले छे; बारंबार आहार करे छे, वारंबार परिणमाने छे अने बारंबार उच्छ्वास तथा निःश्वास ले छे. तथा तेमां जे नाना शरीरवाळा छे तेओ थोडा पुद्रलोने परिणमाने छे, थोडो उच्छ्वास अने निःश्वास ले छे; कदाचिद् आहार करे छे, कदाचित् परिणमाने छे अने कदाच उच्छ्वास अने निःश्वास ले छे. माटे हे गौतम! ते हेतुथी एम कहेवाय छे के 'बधा नैरियको सरखा आहारवाळा, सरखा शरीरवाळा अने यावत्—सरखा उच्छ्वास तथा निःश्वासवाळा नथी'.

७१. प्र० - हे भगवन्। बधा नैरियको सरखा कर्मबाळा छे?

७१. उ०-हे गौतम! ए अर्थ समर्थ नथी.

७२. प्र०-हे भगवन् । ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो ?

७२. उ०—हे गौतम! नैरियको बे प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे:—पूर्वीपपनक—पहेलां उत्पन्न थएला-अने पश्चादुपपनक—पछी उत्पन्न थएला. तेमां जे नैरियको पूर्वीपपनक छे तेओ अल्प कर्मवाळा छे अने जे पश्चादुपपनक छे तेओ महाकर्मवाळा छे. माटे हे गौतम! ते हेतुथी एम कहेवाय छे के 'नैरियको बधा सरखा कर्मवाळा नथी'.

^{9.} मूळच्छायाः—नैरियका भगवन् ! सर्वे समाहाराः, सर्वे समश्रीराः, सर्वे समोच्छ्वासनिःश्वासाः ! गीतम ! नाऽयमर्थः समर्थः तत् केनाऽयेन भगवन् ! एवमुच्यते, 'नैरियका नो सर्वे समाहाराः, नो सर्वे समश्रीराः, नो सर्वे समोच्छ्वासनिःश्वासाः ! गीतम ! नैरियका द्विषाः प्रकृताः, तद्ययाः—महाश्रीराश्व, अल्पश्रीराश्व; तत्र ये ते महाश्रीरास्ते बहुतरान् पुदूळान् आहारयन्ति, बहुतरान् पुदूळान् परिणमयन्ति, बहुतरान् पुदूळान् परिणमयन्ति, अभिक्षणमुच्छ्वसन्ति, अभिक्षणमुच्छ्वसन्ति, अभिक्षणमुच्छ्वसन्ति, अभिक्षणमुच्छ्वसन्ति, अल्पतरान् पुदूळान् तरान् पुदूळान् आहारयन्ति, अल्पतरान् पुदूळान् परिणमयन्ति, अल्पतरान् पुदूळान् परिणमयन्ति, आहत्या निःश्वसन्ति, आहत्या परिणमयन्ति, आहत्या निःश्वसन्ति, आहत्या निःश्वसन्ति, तत् तेनार्थन गौतम ! एवमुच्यते; 'नैरियका नो सर्वे समाहाराः, नो सर्वे समश्रीराः, नो सर्वे समोच्छ्वासनिःश्वासाः'. 'नैरियका भगवन् ! सर्वे समकर्माणः ! गीतम ! नाऽयमर्थः समर्थः तत् केनाऽर्थन ! गीतम ! नैरियका द्विषाः प्रकृताः, तत्ययाः— पूर्वोपपन्नकाश्व, पश्चादुपपन्नकाश्व; तत्र ये ते पूर्वोपपन्नकाश्वः, तत्र ये ते पृर्वोपपन्नकाश्वः, तत्र ये ते पश्चादुपपन्नकाश्वः महाकर्मतरकाः, तत् सेनाऽर्थन गौतम ! ः-अतु •

७३. प्र०-नेरेइया णं भंते ! सब्वे समवना ?

७२. उ०--गोयंमा ! नो इणहे समहे.

७४. ४०-से केणडेणं तह चेव०?

७४. उ० — गीयमा ! जे ते पुन्वीववनगा ते णं विसुद्धवन-तरागा, तत्थ णं जे ते पच्छीववनगा ते णं अविसुद्धवनतरागा, तहेव से तेणडेणं एवं ०.

७५. प्र०—नेरहया णं भंते ! सन्वे समलेस्सा ! ७५. उ०—गोयमा ! नो इणहे समहे. ७६. प्र०—से केणहेणं जाव-'नो सन्वे समलेस्सा' !

७६. उ०—गोयमा ! नेरइया दुर्बिहा पत्रत्ता, तं जहाः— पुच्चोवयण्णगा य, पच्छोववण्णगा य; तत्थ णं जे ते पुच्चोववन्नगा ते णं विसुद्धलेस्सतरागा, तत्थ णं जे ते पच्छोववनगा ते णं अविसुद्धलेस्सतरागा, से तेणद्वेणं ०.

७७. प०--नेरइया णं भंते ! सब्वे समवेयणा ?

७७. उ०-गोयमा ! णो इणहे समहे.

७८. प्र०—से केणहेणं ?

७८. उ०—गोयमा! नेरइया दुविहा पत्रत्ता, तं जहा:— सण्णिभूआ य, असण्णिभूआ य; तत्थ णं जे ते सित्रभूआ ते णं महावेयणा, तत्थ णं जे ते असाण्णिभूआ ते णं अप्पवेयणतरागा, से तेणद्वेणं गोयमा ! o.

७९. प्र०-नेरइया णं भंते ! सच्वे समाकिरिया ?

७९. उ०-गोयमा ! नो इणहे संमहे.

८०. प्र०—से केणहेणं ?

८०. उ०—गोयमा । नेरइया तिविहा पत्रता, तं जहाः— सम्मिद्धी, मिच्छिदिद्धी, सम्मामिच्छिदिद्धी; तत्थ णं जे ते सम्मिद्धी तेसिं णं चत्तारि किरियाओ पत्रता, तं जहाः—आरंभिआ, परि-गाहिआ, मायावत्तिआ, अप्यचन्खाणिकरिया. तत्थ णं जे ते मिच्छिदिद्धी तेसिं णं पंच किरियाओ कर्जात, तं जहाः—आरंभिआ जाव-मिच्छादंसणवत्तिआ. एवं सम्मामिच्छादिद्धीणं पि, से तेणहेणं गोयमा ।०. ७३. प्र०—हे भगवन् ! बधा नैरियको समान वर्णवाळा छे ! ७३. उ० —हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी.

७४. प्र०—हे भगवन्! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो। ७४. उ०—हे गौतम! पूर्व प्रमाणे जाणतुं अर्थात् नैरियको वे प्रकारना छे ते आ प्रमाणे:—पूर्वीपपत्रक अने पश्चादुपपत्रक, तेमां जे पूर्वीपपत्रक छे तेओ विशुद्धवर्णवाळा छे अने जे पश्चादु-पपत्रक छे तेओ अविशुद्धवर्णवाळा छे, माटे हे गौतम! पूर्व प्रमाणे कहां छे.

७५. प्र०—हे भगवन् ! बधा नैरियको समान लेक्यावाळा छे !

७६. प्र०—हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कही छो के, 'बधा नैरियको समान छेश्यावाळा नथी'!

७६. उ० — हे गौतम! नैरियको वे प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे: — पूर्वोपपन्नक अने पश्चादुपपन्नक, तेमां जे नैरियको पूर्वोपपन्नक छे तेओ विशुद्ध लेश्यावाळा छे अने जेओ पश्चादुपपन्नक छे तेओ अविशुद्ध लेश्यावाळा छे, माटे हे गौतम! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कहां छे.

७७. प्र० — हे भगवन् ! वधा नैरियको सरखी वेदनावाळा छे? ७७. उ० — हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी.

७८. प्र०—हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो ! ७८. उ० —हे गौतम ! नैरियको वे प्रकारना कहा। छे. ते आ प्रमाणे:—संज्ञिभूत अने असंज्ञिभूत. तेमां जे संज्ञिभूत छे ते मोटी वेदनावाळा छे. अने जे असंज्ञिभूत छे ते ओछी वेदनावाळा छे, माटे हे गौतम ! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे.

७९. प्र०—हे भगवन् ! बधा नैरियको समान क्रियाबाळा छे ! ७९. उ०—हे गौतम! ए अर्थ समर्थ नथी.

८०. प्र०-हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो !

८०. उ०—हे गौतम! नैरियको त्रण प्रकारना कहा। छे, ते आ प्रमाणे:—सम्यग्दृष्टि, मिध्यादृष्टि अने सम्यग्मध्यादृष्टि; तेमां जेओ सम्यग्दृष्टि छे तेओने चार कियाओ होय छे, ते आ प्रमाणे:—आरंभिकी, पारिप्रहिकी, मायाप्रत्यया अने अप्रत्याख्यांनिक्रया. तेमां जेओ मिध्यादृष्टि छे तेओने पांच कियाओ होय छे, ते आ प्रमाणे:—आरंभिकी, पारिप्रहिकी मायाप्रत्यया, अप्रत्याख्यानिक्रया अने मिध्यादृष्टिप्रत्यया. तथा तेमां जेओ सम्यग्मिथ्यादृष्टि छे तेओने पण पूर्व प्रमाणे पांच कियाओ होय छे, माटे हे गौतम! ते हेतुथी ए प्रमाणे कहां छे.

^{9.} मूलच्छायाः — नैरियका भगवन् । सर्वे समवर्णाः १ गौतम । नाऽयमर्थः समर्थः तत् केनाऽर्थेन तथैव – (भगवन् । एवसुच्यते) १ गौतम । ये ते पृष्वीपपन्नकास्ते विशुद्धवर्णतरकाः, तत्र ये ते पृष्वीपपन्नकास्तेऽविशुद्धवर्णतरकाः, तथिव तत् तेनाऽर्थेनवम्. नैरियका भगवन् । सर्वे समलेश्याः १ गौतम । निरियका द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तथ्याः — पृष्वीपपत्रकाश्च, पृष्वादुपपन्नकाश्च, तत्र ये ते पृष्वीपपन्नकास्ते विशुद्धलेश्याः, तत्र ये ते पृष्वीपपन्नकास्तेऽविशुद्धलेश्याः, तत् तेनार्थेनः । नैरियका भगवन् । सर्वे समवेदनाः १ गौतम । नाऽयम् मर्थः तत् केनाऽर्थेन १ गौतम । नैरियका द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तत्त् तेनार्थेनः । गौतम । नैरियका द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तत्त्वथाः — संज्ञिभूताश्च, असंज्ञिभूताश्च; तत्र ये ते संज्ञिभूतास्ते महावेदनाः, तत्र ये ते संज्ञभूतास्तेऽल्पवेदनाः, तत् तेनाऽर्थेन गौतम । ०. नैरियकाः भगवन् । सर्वे समिकयाः १ गौतम । नायमर्थः समर्थः तत् केनाऽर्थेन १ गौतम, नैरियकाश्चिविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथाः — सम्यग्दिष्टः, सम्यग्मिध्यादिष्टः; तत्र ये ते सम्यग्दष्टयस्तेषां चतसः कियाः प्रज्ञपाः, तद्यथाः — आरम्भिकी । पारिप्रहिकी, मायाप्रलया, अप्रलाख्यानिक्षयाः तत्र ये ते मिध्यादष्टयस्तैः पद्य कियाः क्रियन्ते, तद्यथाः — आरम्भिकी यानद् — मिथ्यादर्शनप्रलया, एवं सम्यग्- मिथ्याद्धीनमिपि, तत् तेनाऽर्थेन गौतम । ०: –अञ्च०

८१. प्र०—नेरैइया णं भंते! सब्बे समाउआ, सब्बे समोववनगा?

८१. उ०-गोयमा ! णो इणहे संमहे.

८२. प्र०—से केणहेणं ?

८२. उ०—गोयमा ! नेरइया चउब्बिहा पत्रता, तं जहाः— अत्थेगइआ समाउआ समोववत्रगा, अत्थेगइआ समाउआ विस-मोववत्रगा, अत्थेगइआ विसमाउआ समोववत्रगा, अत्थेगइआ विसमाउआ विसमोववत्रगा; से तेणहेणं गोयमा !०. ८१. प्र०—हे भगवन् ! बधा नैरियको सरखी उमरवाळा अने समोपपन्नक-साथे उत्पन्न थएला-छे ?

८१. उ०--हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी.

८२. प्र०-हे भगवन्! ते ए प्रमाणे सा हेतुथी कही छो !

८२. उ०—हे गौतंम! नैरियको चार प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे:—केटलाक सरखी उमरवाळा अने साथे उत्पन्न थएला, केटलाक सरखी उमरवाळा अने विषमपणे—आगळ पालळ -उत्पन्न थएला, केटलाक विषम उमरवाळा अने साथे उत्पन्न थएला तथा केटलाक विषम उमरवाळा अने विषमपणे उत्पन्न थएला माटे हे गौतम! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कहां छे.

२. अथ चतुर्विशतिदण्डकमाहारादिभिर्निरूपयनाहः-'नेरइया' इत्यादि व्यक्तम् , नवरम्-'महासरीरा य अप्पसरीरा य' इत्यादि. इहाऽ-स्पत्वं महत्त्वं चापेक्षिकम्, तत्र जघन्यमस्पत्वम्-अङ्गुलाऽसंख्येयभागमात्रत्वम्, उत्कृष्टं तु महत्त्वं पश्चधनुःशतमानत्वम्; एतच मवधारणीयश-रीराऽपेक्षया. उत्तरवैक्रियाऽपेक्षया तु जघन्यमङ्गुलसंख्यातभागमात्रत्वम् , इतरत् तु धनुःसहस्त्रमानत्वमिति. एतेन च किं समशरीराः ! इत्यत्र प्रश्ने उत्तरमुक्तम्, शरीरविषमताऽभिधाने सति आहारो-च्छ्वासयोर्वेषम्यं सुखप्रतिपाद्यं भवतीति शरीरप्रश्नस्य द्वितीयस्थानोक्तस्याऽपि प्रथमं निर्वचनमुक्तम्. अथाहारो-च्छ्वासप्रश्नयोर्निर्वचनमादः--'तत्थ णं' इत्यादि. ये यतो महाशरीरास्ते तदपेक्षया बहुतरान् पुद्रलान् आहारयन्ति, महाशरीरत्वादेव. दत्रयते हि लोके बृहच्लरीरो बहाशी, खल्पशरीरश्वाल्पभोजी, हस्ति-शशकवत्, बाहुल्याऽपेक्षं चेदमुच्यते; अन्यथा बृहच्छरी-रोऽपि कश्चिद् अल्पमश्नाति, अल्पशरीरोऽपि कश्चिद् भूरि मुङ्क्ते, तथाविधमनुष्यवत्. न पुनरेविमह, बाहुल्यपक्षस्यैवाऽऽश्रयणात्. ते च नारका उपपातादिसद्वेदाऽनुभवाद् अन्यत्राऽसद्वेदोदयर्वातत्वेन एकान्तेन यथा महाशरीरा महादुःखितास्तीब्राहाराभिलाषाश्च भवन्तीति. 'बहुतराए पोग्गले परिणामेंति'त्ति आहारपुद्रलानुसारित्वात् परिणामस्य 'बहुतरान्' इत्युक्तम् , परिणामश्चापृष्टोऽपि आहारकार्यमिति कृत्वा उक्तः. तथा 'बहुतराए पोग्गले उस्ससंति'ति उच्छ्वासतया गृह्धन्ति, 'नीससंति'ति निःश्वासतया विमुखन्ति, महाशरीरत्वादेव. दश्यते हि बृहुन्छरीरस्त-जातीयेतराऽपेक्षया बहूच्छ्वास-निःश्वास इति. दुःखितोऽपि तथैव, दुःखिताश्च नारका इति बहुतरांस्तान् उच्छ्वसन्ति इति. तथाऽऽहारस्यैव काळकृतं वैषम्यमाहः-'अभिक्लणं आहारेंति'त्ति अभीक्ष्णं पौनःपुन्येन यो यतो महाशरीरः स तदपेक्षया शीघ्रशीघ्रतराहारप्रहण इत्यर्थः. 'अभिक्खणं उस्ससंति, अभिक्खणं नीससंति' एते हि महाशरीरत्वेन दुःखिततरत्वाद् अभीक्ष्णमनवरतम्—उच्छ्वासादि कुर्वन्तीति. तथा 'जे ते' इसादि. 'ये ते' इह 'ये' इसेतावता एवार्थसिद्धी 'ये ते' इत्युच्यते तद् भाषामात्रमेवेति. 'अप्पसरीरा अप्पतराए पोग्गले आहारेंति'त्ति ये यतोऽल्पशरीरास्ते तदाहरणीयपुद्गलाऽपेक्षया अल्पतरान् पुद्गलानाहारयन्ति, अल्पशरीरत्नादेव. 'आहच आहारेति'ति कदाचिदाहारयन्ति, कदाचिन्नाहारयन्तीति-महाभरीराहारप्रहणान्तरालाऽपेक्षया बहुतरकालान्तरालतयेलर्थः. 'आहच उस्तसंति, आहच नीससंति'त्ति एते हाल्य-शरीरत्वेनैव महाशरीराऽपेक्षया अल्पतरदु:खत्वाद् आहत्य कदाचित् सान्तरमित्यर्थः—उच्छ्वासादि कुर्वन्ति. 'यच नारकाः सततमेवोच्छ्वासादि कुर्वन्ति' इति प्रागुक्तम् , तद् महाशरीरापेक्षया इत्यवगन्तव्यमिति. अथवाऽपर्याप्तकालेऽल्पशरीराः सन्तो छोमाहारापेक्षया नाहारयन्ति, उच्छ्वा-साऽपर्याप्तकत्वेन च नोच्छ्यसन्ति, अन्यदात्याहारयन्ति, उच्छ्यसन्ति च, इत्यतः 'आहत्याहारयन्ति, आहत्य उच्छ्यसन्ति' इत्युक्तम्, 'से तेणहेणं गायमा ! एवं वृच्चइ 'नेरइया सच्चे नो समाहारा' इत्यादि निगमनमिति.

२. ह्वे आहारादिवडे चोवीश दंडकने निरूपता प्रथम कमप्राप्त नैरियकोने निरूपे छे:—['नेरइया' इत्यादि] ए सूत्र सुगम छे. विशेष ए के, ['महा-सरीरा य अप्पसरीरा य' इत्यादि] ए सूत्रमां शरीरनुं जे मोटापणुं अने नानापणुं कहुं छे ते आपिक्षिक—अपेक्षाथी कहेल—छे, तेमां ओछामां ओछुं नानापणुं आंगळना असंख्येय भाग जेटलुं छे अने वधारेमां वधारे मोटापणुं पांचसें धनुष (वाम) जेटलुं छे. ए बन्ने (नानापणुं अने मोटापणुं) भवधारणीय—मरणपर्यत सहचर—शरीरनी अपेक्षाए जाणवां. तथा उत्तरवैक्रिय—इच्छापूर्वक नानुं मोटुं थह शके एवा—शरीरनी अपेक्षाए तो ओछामां ओछुं नानापणुं अंगुलना संख्येय भाग जेटलुं छे अने वधारेमां वधारे मोटापणुं एक हजार धनुष जेटलुं छे. अहीं शरीरना नानापणानी अने मोटापणानी बात कहेवाथी 'नैरियको छुं समान शरीरवाळा छे?' ए प्रश्ननो उत्तर कह्यो छे. (शंकाः— शास्तकारे मूळ सूत्रमां प्रथम आहारनी समानता विषे पूल्युं छे तो पण उत्तर (जवाब) सूत्रमां आहार संबंधे कांइ न कहेतां प्रथम शरीरतंबंधे विवेचन शामाटे कर्युं?) समाधानः—प्रथम शरीरनी विषमता जणावन्वामां आवे तो ते शरीरसंबंधी आहार अने उच्छवासनी विषमता सुखपूर्वक कही शकाय माटे पछवाडे कहेल शरीरना प्रश्नमुं पण प्रथम निर्वचन

नैरियक, मदाशरीर-अल्प शरीर.

^{9.} मूलच्छायाः—नैरियका भगवन् ! सर्वे समाऽऽयुष्काः, सर्वे समीपपन्नकाः ? गीतम ! नाऽयमर्थः समर्थः. तत् केनाऽर्थन ? गीतम ! नैरियकाश्चतुर्विधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथाः-अस्लेककाः समाऽऽयुष्काः समीपपनकाः, अस्लेककाः समायुष्का विषमीपपन्नकाः, अस्लेकका विषमाऽऽयुष्काः समोपपनकाः, अस्लेककाः विषमाऽऽयुष्काः समोपपनकाः, अस्लेककाः विषमाऽऽयुष्काः समोपपनकाः, अस्लेककाः विषमाऽऽयुष्काः विषमोपपन्नकाः, तत् तेनाऽर्थेन गीतम !ः-अनु०

अधिक आदार अने अन्य आदार.

कर्युं छे. हवे आहारना अने उच्छ्वासना प्रश्ननुं निर्वचन कहे छे:-['तत्थ णं' इत्यादि] जेना करतां जेओ मोटा शरीखाळा छे तेओ तेनी अपेक्षाए (नाना शरीरवाळा करतां) धणा पुद्रलोनो आहार करे छे. कारण के, तेओ मोटा शरीरवाळा छे. लोकमां पण देखाय छे के, जे मोटा शरीरवाळो छे ते घणुं खानारो छे अने जे नाना शरीरवाळो छे ते थोडुं खानारो छे. उदाहरण तरीके जेम, हाथी अने ससलो. वळी तथाप्रकारना मनुष्यनी पेठे कोइ मोटा शरीरवाळो पण ओछुं खाय छे अने कोइ नाना शरीरवाळो पण वधारे खाय छे, माटे शरीरना मोटापणा के नानापणाने लीघे आहारनी जे अधिकता अने न्यूनता कही छे ते प्रमाणे सर्वत्र-वधे ठेकाणे-नथी होतुं पण झाझा भागे एवं बने छे, अने झाझा भागे एम बनतुं होवाधी-बाह-ल्यपक्षनो अहीं आश्रय करेलो होवाथी-नैरियकोमां मोटा शरीरवाळो वधारे आहार करे अने नाना शरीरवाळो ओछो आहार करे, एम समजवुं. पण विपरीत-मोटा शरीरवाळो थोडो आहार करे अने नाना शरीरवाळो वधारे आहार करे-न समजवुं वळी उपपातादि सद्वेश सिवायना समये ते नैर्यि-कोने तद्दन-सर्वथा-असद्वेद्यनुं उदयवर्तिपणुं होवाथी जेम मोटा शरीरवाळा छे तेम मोटुं दुःख अनुभवे छे अने आहारमां तीव अभिलापवाळा होय छे. ['बहुतराए पोग्गले परिणामेंति'ति] परिणाम आहारना पुद्रलोने अनुसार होवाथी 'बहुतर-घणा' एम कह्युं छे. अने जो के परिणाम विषे कांइ पूछ्युं नथी तो पण ते आहारना कार्यरूप होवाथी विना पूळ्ये कह्यो छे. तथा ['बहुतराए पोग्गले उस्ससंति'ति] 'उस्ससंति' एटले उच्छ्वासरूपे ग्रहण करे छे, ['नीससंति'ति] एटले निःश्वासस्ते मूके छे, कारण के, तेओ मोटा शरीरवाळा छे. लोकमां पण देखाय छे के, मोटा शरीरवाळाने तेनी समानजातीय अने इतरजातीय (नाना शरीरवाळा) नी अपेक्षाए बहु उच्छ्वास अने निःश्वास होय छे अने दुःखित (जीव) पण तेवा ज प्रकारनो होय छे तथा नारको पण दुःखित होवाथी घणा पुद्रलोने उच्छ्वासरूपे ग्रहण करे छे. तथा आहारनं ज कालकृत वैषम्य कहे छे:-['अभिनखणं आहारेंति'ति] जे जेना करतां मोटा शरीरवाळो छे ते तेनी अपेक्षाए शीघ्र शीघ्रतर (वारंवार) आहारतुं ब्रहण करे छे. ['अभिनखणं उस्ससंति, अभिनखणं नीससंति'] एओ मोटा शरीरवाळा होवाने लीघे अत्यंत दु:खित होवाथी निरंतर उच्छवासादिक ले छे. तथा ['जे' ते' इत्यादि] ['अणसरीरा अणतराए पुग्गले आहारेंति'ति] जे जेनाथी नाना शरीरवाळा छेते तेनाथी (मोटा शरीरवाळाना खावाना पुद्रलोनी अपेक्षाए) अल्पतर पुद्रलोनो आहार करे छे, कारण के तेओ अल्पशरीर छे.['आहच आहारेंति'ति] कदाचित् आहार करे छे. कदाचित् आहार करता नथी अर्थात् महाशरीरवाळाना आहारम्रहणना अंतरालनी अपेक्षाए घणा कालना अंतराठे आहारनं महण करता नथी. ['आहच उस्ससंति, आहच नीससंति'ति] एओ नाना शरीरवाळा होवाथी ज मोटा शरीरवाळानी अपेक्षाए थोडा दुःखी छे. माटे कदाचित्-आंतरे आंतरे-उच्छ्वासादि करे छे. 'नारको निरंतर जश्वासादिक करे छे' ए प्रमाणे जे पहेलां कह्युं छे ते मोटा शरीरवाळा नारकोनी अपेक्षाए जाणवुं. अथवा 'कदाचित् आहार करे छे अने कदाचित् उच्छवासादिक करे छे' एनो बीजो अर्थ आप्रमाणे छे:-अपर्याप्त (पूरुं शरीर न बंधायुं होय एवा) समयमां नैरियको नाना शरीरवाळा होवाथी लोगाहार करी शकता नथी. माटे लोगाहारने लेवानी अपेक्षाए तेओ. आहार करता नथी अने बीजे समये-पर्याप्त थयाना (शरीर पूरुं बंधायाना)समये-आहार करे छे माटे कदाचित् आहार करे छे अने कदाचित् आहार नथी करता. तेम ज ज्यारे तेओ उच्छ्यासाऽपर्याप्त (उच्छ्यास लेवाने पूरती शक्तिरहित) होय छे त्यारे उच्छ्यास नथी लेता अने ते माटे ज्यारे तेओ पूरती शक्ति पामे छे त्यारे उच्छवास है है माटे कदाचित् उच्छवासादि करे हे अने कदाचित् उच्छवासादि नथी करता. ['से तेणहेणं गोयमा! एवं वुचह-'नेरहया सब्वे नो समाहारा' इत्यादि] अर्थात् हे गौतम! ते हेतुथी एम कहेवाय छे के, 'बधा नैरियको समान आहारवाळा नथी' इत्यादि निगमन सूत्र कहेवुं.

परिणाम. अधिक अने अल्प श्रासोच्छ्वास.

वार्यार आहार अने शासीखास.

अथातर.

३. समकर्मसूत्रे 'पुब्बोववनगा य, पच्छोववनगा य'ति पूर्वोत्पन्नाः प्रथमतरमुत्पन्नाः, तदन्ये तु पश्चादुत्पन्नाः, तत्र पूर्वोत्पन्नाःमाऽऽयुपस्तदन्यकर्मणां च बहुतरवेदनाद् अल्पकर्मत्वम्, पश्चादुत्पन्नानां च नारकाणामायुष्कादीनामल्पतराणां वेदितत्वाद् महा-कर्मत्वम्. एतच सूत्रं समानस्थितिका ये नारकास्तानङ्गीकृत्य प्रणीतम्, अन्यथा हि रत्नप्रभागमुत्कृष्टस्थितेनीरकस्य बहुन्यायुपि श्वयमिते पस्योपमानकृषे च तिष्ठति, तस्यामेव रत्नप्रभायां दशवर्षसहस्थितिनीरकोऽन्यः कश्चिदुत्पन्न इति कृत्वा प्रागुत्पन्नं पत्योपमायुष्कं नारकम्पेक्ष्य किं वक्तुं शक्यं 'महाकर्मा' इति ! एवं वर्णसूत्रे-पूर्वोत्पन्नस्थाऽल्पं कर्म ततस्त्रस्य विश्वद्वो वर्णः, पश्चादुत्पन्नस्य च बहुकर्मत्वाद् अविश्वद्वतरो वर्ण इति. एवं लेक्यासूत्रेऽपि, इह च लेक्याकृत्वेदन भावलेक्या प्राह्या, बाह्यद्वयलेक्या तु वर्णद्वारेणेव उक्तेति. 'समवेयण' ति समवेदनाः समानपीडाः. 'तिविभूय'ति संज्ञा सम्यग्दर्शनम्, तद्वन्तः संज्ञिनः, संज्ञिनो भूताः-संज्ञित्वं गताः संज्ञिभूताः. अथवा असंज्ञिनः संज्ञिनो भूताः संज्ञिभूताः-स्विप्रस्तिम्पत्तिम् सम्यग्दर्शनमपहाय सम्यग्दर्शनजन्मना समुत्यना इति यावत्. ''तेषां पूर्वकृतकर्म-विपाकमगुस्मरताम्-अहो !! महद् दुःखसंकटमिदमकस्मादस्माकमापतितम्, न कृतो भगवदर्हत्प्रणीतः सकलदुःखक्षयकरो विषयविषमविषपिरमोगविप्रल्व्यचेतोभिर्धर्मः, इस्रतो महद् दुःखं मानसमुपजायते, अतो महावेदनास्ते. असंज्ञिभूतास्तु मिथ्याद्वयः, ते तु 'स्वकृतकर्मफलमि-दम्' इस्रेवमजानन्तोऽनुपतसमानसा अल्पवेदनाः स्युः' इस्रेके. अन्ये लाहः-''संज्ञिनः संज्ञिप्वेत्दियाः सन्तो भूता नारकत्वं गताः

^{9.} अहीं मूळसूत्रमां 'जे' शब्द मूकवाथी ज काम चाले छे तो पण जे 'जे ते' ए वे शब्दो मूक्या छे ते भाषामात्र ज छे:-श्रीअभयदेव.

२. जेग आपणे मनुष्यो आपणा खावाना पदार्थने मुख द्वारा छइ शरीरने पोषीए छीए तेम ज मुख विनाना जीवो पण जेओ रोमवाळा होय तेओ पोताना रोग (रंवाटा) द्वारा खावानी वस्तुने अंदर पहींचाडे छे अने जेओ रोम विनाना छे तेओ पोताना शरीरद्वारा ज खावानी चीजने अंदर उतारे छे. शाखकारोए आहारना त्रण प्रकार दर्शाच्या छे:-प्रक्षेपाहार—कवलाहार. रोमाहार अने ओजआहार. कवलाहार=कोळीयाहप आहार वर्षात् खाद्य वस्तुने सुखमां प्रक्षेपीने—नाखीने-छेवातो जे आहार ते प्रक्षेपाहार. हंवाटा द्वारा छेवातो जे आहार ते रोमाहार के लोमाहार अने शरीर द्वारा छेवातो जे आहार ते ओजआहार. कह्युं छे के:--

[&]quot;सरीरेणोयाहारो, तयाइ फासेण लोमआहारो, पक्खेवाहारो पुण कवलिओ होइ नायन्त्रो."—-चतुर्धकर्मप्रन्थ, गा० टी-७ (भा० प्र-१०४.)

[&]quot;शरीरथी जे आहार ते ओजआहार, चामडीवडे स्पर्धपूर्वक जे आहार ते लोमआहार अने कोळीयाख्य आहार ते प्रक्षेपाहार."—चतुर्धकर्मप्रंथ, गा॰ टी-७(भा॰ पृ-९०४):-अनु॰

संज्ञिभूतास्ते महावेदनाः, तीबाऽशुभाध्यवसायेनाऽशुभतरकर्मबन्धनेन महानरकेषूत्पादात्. असंज्ञिभूतास्तु अनुभूतपूर्वासंज्ञिभवाः, ते चाऽसंज्ञि-स्वादेव अत्यन्ताऽशुभाष्यवसायाऽभावाद् रत्नप्रभायामनतितीववेदननरकेषूत्पादाद् अध्यवेदनाः. अथवा संज्ञिभूताः पर्याप्तकीभूताः, असंज्ञिनस्व-पर्यातकाः,ते च ऋमेण महावेदनाः, इतरे च भवन्तीति प्रतीयते एव" इति.

३. समकर्म-कर्मनी समानता संबंधी प्रश्नवाळा-सूत्रमां ['पुब्बोववन्नगा य पच्छोववन्नगा य'ति] (ए सूत्र छे तेनो अर्थ आ छे:-) जेओ पहेलां उत्पन्न थएला छे ते पूर्वीत्पन्न अने बीजाओ (जेओ पछी उत्पन्न थएला छे ते) पश्चादुत्पन्न ते बन्नेमां पूर्वीत्पन्न नैरियको ओछा कर्मवाळा छे, कारण के, तेओए पोतानुं आयुष्य अने बीजा सात कर्मी घणां वधारे वेद्यां छे अने पश्चादुत्पन्न नैरियको तो महाकर्मवाळा छे, कारण के, तेओए पोतानुं आयुष्य अने बीजा सात कर्मी घणां ओछां वेद्यां छे. ए सूत्र समान स्थितिवाळा नैरियकोनी अपेक्षाए कह्युं छे, परंतु भिन्न (जुदी जुदी) स्थितिवाळा नैरियकोनी अपेक्षाए कहां नथी. जो एम न स्वीकारवामां आवे तो बांधो आवे छे, ते आ छे:-रत्रप्रभा पृथिवीमां उत्कृष्ट स्थितिवाळा कोइ एक नैरियकनं घणं आयुष्य क्षीण थयुं अने पत्योपम जेटलुं आयुष्य बाकी रह्यं ते वखते ते ज रत्नप्रभा पृथिवीमां दश हजार वर्षना आयुष्यवाळो कोइ नैरियक उत्पन्न थयों तो जेनुं पत्योपम जेटलुं आयुज्य बाकी छे ते पूर्वीत्पन्नक थयो अने जे नयो दश हजार वर्षनी स्थितिवाळो नैरियक उत्पन्न थयो छे ते पश्चादुत्पन्नक थयो. हवे जो पूर्वोक्त सूत्र (जे पूर्वोत्पन्नक होय ते अल्पकर्मवाळो अने जे पश्चादुत्पन्नक होय ते महाकर्मवाळो) सर्वत्र नैरियकोमां घटाववामां आवे तो हुं पेला पल्योपम आयुष्यवाळा पूर्वोत्पन्नक करतां ते पश्चादुत्पन्नक दश हजार वर्षनी स्थितिवाळो नैरियक महाकर्मवाळो छे' एम कही शकाय है म ज कहेवाय. कारण के, ते पश्चादुत्पन्नक करतां पूर्वोत्पन्नक नैरियकनी घणी लांबी स्थिति छे माटे आ ठेकाणे तो पश्चादुत्पन्नक करतां पूर्वोत्पन्नक महा-कर्मवाळो छे तेथी-आ वांघो न आवे माटे-पूर्वोक्त सूत्र समानस्थितियाळा नैरियकोनी अपेक्षाए ज जाणवुं पण बधे न जाणवुं. ए प्रमाणे वर्णसूत्रमां पण जाणवं-पूर्वोत्पन्न नैरियक ओछा कर्मवाळो होवाथी तेनो विशुद्ध वर्ण छे अने पश्चादुत्पन्नक नैरियक बहु कर्मवाळो होवाथी अविशुद्धतर वर्णवाळो छे. ए प्रमाणे छेक्यासूत्रमां पण जाणवुं. अहीं 'लेक्या' शब्दवडे भावलेक्या लेवी, कारण के द्रव्यलेक्या तो वर्णसूत्रमां वर्णमा कथन द्वारा कहेवाइ गइ छे. ['समवेअण'ति] समान वेदनावाळा-सरखी पीडावाळा, ['संनिभूअ'ति] संज्ञा एटले सम्यग्दर्शन, जे सम्यग्दर्शनवाळा ते संज्ञिओ, अने जेओ संज्ञिपणुं पान्या छे तेओ 'संजिभूत' कहेवाय. अथवा पहेलां ने असंजिओ होइ पछी संजिओ थएला होय ते 'संजिभूत' कहेवाय अर्थात् मिथ्यादर्शनने छोडी जेओ जन्मथी सम्यग्दर्शनयुक्त उत्पन्न थएला होय तेओ 'संज्ञिभृत' कहेवाय. ''जे संज्ञिभृत नैरयिको छे तेओ मोटी पीडावाळा छे, कारण के, तेओ वोताना पूर्वे करेल कर्मना फलने संभारे छे अने पश्चात्तापपूर्वक कहे छे के, अहो ! ! अमने आ अणधार्यु मोद्रं विशाळ दुःख आवी पड्युं छे, अमे. पूर्व जन्ममां अरिहंत भगवंते कहेलो सकल दुःखनो नाशक धर्म आचर्यों नहीं. एण अमारुं चित्त विषयसुखना विषम (वसमा) झेर जेवा परिभोग करवानां ठळचायुं-ठगायुं. तेथी ज अमारे आ कष्ट सह्युं पडे छे. आ प्रमाणे ते संज्ञिभूत नैरयिकोने मोटुं मानसिक दुःख थाय छे माटे तेओ मोटी पीडावाळा छे. अने जेओ असंज्ञिभूत-मिध्यादृष्टिओ-छे तेओ तो 'भोगवातुं आ दुःख आपणा कर्मनुं फळ छे' एम न जाणता होवाधी तेओतुं मन उपतापरहित छे माटे तेओ मानसिक दुःखरहित होवाथी ओछी पीडावाळा छे." एम कोइ कहे छे. बीजाओ तो कहे छे के-"संज्ञिओ एटले पंचें-दियवाळा संज्ञि जीवो, भूत-नारकपणुं पामेला, अर्थात् पंचेंद्रियवाळा जे संज्ञिजीवो नारकपणुं पाम्या छे ते 'संज्ञिभूत' कहेवाय, तेवा संज्ञिभूत नैरियको मोटी पीडावाळा छे, कारण के, तेओने अशुभ परिणाम तीन छे माटे तेओ घणुं अशुभ कर्म बांधता होवाथी महानरकोमां उत्पन्न थाय छे, अने जेओ पूर्वे असंजि होइ (असंजिपणुं अनुभवी) पछी नारक्रपणुं पामेला छे तेओ 'असंजिभूत' कहेवाय. ते असंजिभूत नैरियकोने पोताना असंजि-पणाने लीधे अत्यंत अशुभ परिणाम न होवाथी तेओर्ना उत्पत्ति रत्नप्रभामां तीव्रवेदना विनाना नरकमां थाय छे अने तेथी तेओ अल्पवेदनावाळा छे. अथवा संज्ञिभूत एटले पर्याप्त थएला-जेओनुं शरीरादिक पूर्ण रचाइ गयुं छे एवा, अने तेथी जुदा-अपर्याप्त रहेला-ते 'असंज्ञिभूत' कहेवाय तेमां भिकार्थ जे पर्याप्त नैरियको छे ते मोटी पीडावाळा छे अने जे अपर्याप्त नैरियको छे ते ओछी पीडावाळा छे, एम जणाय ज छे.

मा सूत्र क्षीने घंटे हैं लेखा. संजिभत. असंविभृत.

समकर्म.

पूर्वोत्पन्न अने

पन्धादुरवद्यः,

४. 'समिकिरिय' ति समास्तुल्याः, क्रियाः कर्मबन्धनिबन्धनभूताः आरम्भिक्यादिका येषां ते समिक्रयाः. 'आरंभिय'ति आरम्भः पृथि-व्यादिउपमर्दः, स प्रयोजनं कारणं यस्याः सा आरम्भिकी. 'पारिग्गहिय' ति परिग्रहो धर्मीपकरणवर्जवस्तुस्वीकारः, धर्मोपकरणम्च्छी च; स प्रयोजनं यस्याः सा पारिप्रहिकी. 'मायावित्रय'ित मायाऽनार्जवम् , उपलक्षणत्वात् क्रोधादिरपि च; सा प्रत्ययः कारणं यस्याः सा मायाप्रत्ययाः अप्यचनलाणिकिरिय'ति अप्रत्याख्यानेन निवृत्त्यभावेन क्रिया कर्मबन्धादिकरणम्-अप्रत्याख्यानिक्रयेति. 'पंच किरियाओ कर्जाते'ति क्रियन्ते, कर्मकर्तिरि प्रयोगोऽयम् , तेन भवन्तीत्यर्थः. 'मिच्छादंसणवत्तिय'त्ति मिध्यादर्शनं प्रत्ययो हेतुर्यस्याः सा मिध्यादर्शनप्रत्यया, ननु मिध्यात्वा-ऽविरति-कषाय-योगाः कर्मबन्धहेतव इति प्रसिद्धिः. इह तु आरम्भादयस्तेऽभिहिता इति कथं न विरोधः ! उच्यते-आरम्भ-परिप्रहशब्दाम्यां योगप-रिप्रह:-योगानां तद्रूपत्वात्, शेषपंदैस्तु शेषबन्धहेतुपरिप्रहः प्रतीयत एवेति, तत्र सम्यग्दष्टीनां चतस्त एव, मिध्यात्वाभावात्, शेषाणां तु पश्च अपि, सम्यग्मिथ्यात्वस्य मिथ्यात्वेनैवेह विवक्षितत्वादिति. 'सन्वे समाउया' इत्यादिप्रश्नस्य निर्वचनचतुर्भङ्गया भावना क्रियते—निबद्धदशवर्षसहस्तप्र-माणाऽऽयुषो युगपचोत्पना इति प्रथमभङ्गः. तेष्वेव दशवर्षसहस्रस्थितिषु नरकेष्वेके प्रथमतरमुत्पनाः, अपरे तु पश्चादिति द्वितीयः. अन्यै-र्विषमायुर्निबद्धैः कैश्विद् दशवर्षसहस्रस्थितिषु, कैश्विच पञ्चदशवर्षसहस्रस्थितिषु उत्पत्तिः पुनर्युगपदिति तृतीयः. केचित् सागरोपमस्थितयः, केचित् तु दशवर्षसहस्रस्थितयः, इत्येवं विषमाऽऽयुषो विषममेव चोत्पना इति चतुर्थः. इह संप्रहगाथाः-''आहाराईसु समा कम्मे, वने, तहेव लेस्साए, वेयणाए, किरियाए, आउय उववत्ति चउमंगी."

१. आ सन्द 'च्नि' प्रखयना योगधी वने छे:-श्रीअभ्यदेव.

१ प्र॰ छायाः -- भाहारादिषु समाः कर्मणि, वर्णे, तथैव लेदयायाम् , वेदनायम्, कियायामायुषि उपपत्ती चतुर्भक्षीः-अनु॰

समितय. आरंभिकी. पारिप्रदिकी.

मायाप्रत्ययाः संप्र-त्याख्यानिक्रयाः विध्यादर्शनः

विरोध छे?

चहुमंग,

समुख्य.

8. ['समिकिरिय'ति] सम=तुल्य, किया=कर्म बांधवामां कारणरूप आरंभिकी वेगेरे क्रिया, जेओनी किया सरखी छे ते समिक्रय. ['आरंभिय'ति] आरंभ=पृथिवीवगेरेना जीवनुं उपमर्दन-इनन-करदुं, जे कियामां आरंभ कारण छे ते 'आरंभिकी' किया ['पारिग्गहिय'ति] परिमह=धर्मना उपकरण-धर्मना काममां खपमां आवता सामान-सिवाय बीजी वस्तुओनो स्वीकार अने धर्मना उपकरणमां ममता, जे कियानुं कारण परिप्रह् छे ते 'पारिप्रहिकी' किया ['मायावत्तिय'ति] माया=सरलपणुं नहीं-वकता, उपलक्षण होवाथी कोध, मान वगेरे पण 'माया' शब्दथी स्वीकारवा. जे कियानुं निदान-कारण-माया छे ते 'मायाप्रत्यया' किया ['अपचक्खाणकिरिय'ति] अप्रत्याख्यान=प्रत्याख्यान नहीं अर्थात् कोइ पण बाबतथी निवृत्ति नहीं-परंतु सर्वत्र प्रवृत्ति, तेथी-अप्रत्याख्यानथी-कर्मबंध वगेरेनुं करवुं ते अप्रत्याख्यानिकया. ['पंच किरियाओं कैजंति'ति]पांच कियाओ वाय छे. ['मिच्छादंसणवित्तय'ति] जे कियानुं कारण मिथ्यादर्शन छे ते 'मिथ्यादर्शनप्रत्यया' किया- शंकाः-शास्त्रमां 'मिथ्यात्व, अविरति, कवाय अने योगो ए बधा कर्म बांधवामां कारणरूप छे' एवी प्रसिद्धि छे. अने अहीं तो कर्म बांघवाना कारणरूप आरंभ वगेरे कहा। छे, तो आ शास्त्रनो बीजा जिनवचन साथे विरोध केम न आने? समाधान:-अहीं 'आरंभ' अने 'परिग्रह' शब्दथी योगतुं ग्रहण करतुं, कारण के, योगो आरंभ अने परिग्रहरूप छे. अने बाकीना पदो वडे बाकीना कर्म बंधना हेतुओनो स्वीकार (करेलो) छे ए सप्ट ज छे. तेमां सम्यग्दृष्टि जीवोने मिथ्यात्व न होवाथी चार ज कियाओ होय छे अने बाकीना जीवोने पांचे कियाओ होय छे. कारण के, अहीं सम्यग्मिथ्यात्वने एण मिथ्यात्व तरीके ज गण्युं छे तथी सम्यग्मिथ्यात्ववाळा-मिश्रदृष्टि-बाळा-जीवो सम्यक्त्वी सिवायना बाकीना जीवोमां आवी जाय छे. ['सव्वे समाउया' इत्यादि] ए प्रश्नतुं भावन निर्वचननी चतुर्भेगीवडे थाय छे अर्थात् ए प्रश्नना उत्तर तरीके चार भांगा देखाडे छे. ते आ छे:-सरखा आयुष्यवाळा अने साथे उत्पन्न थएला. जेमके, केटलाके दश हजार वर्षनुं आयुष्य बांध्यु छे-अने तेओ एक काले-साथे-उत्पन्न थएला छे. ए प्रथम मंग छे. सरखा आयुष्यवाळा अने नाथे नहीं उत्पन्न थएला जेमके, केटहाके दश हजार वर्षनुं आयुष्य बांध्युं छे, पण तेओ केटलाक पहेलां उत्पन्न थया अने केटलाक पछी उत्पन्न थया. ए बीजो भंग छे. जुदा जुदा व्यायुष्यवाळा अने साथे उत्पन्न थएला. जेमके, केटलाके जुदुं जुदुं आयुष्य बांध्युं छे, अर्थात् घणाओए दश हजार वर्षनी स्थितिवाळा नरकोमां उत्पन्न मुनातुं अने घणाओए पन्नर हजार वर्षनी स्थितिवाळा नरकोमां उत्पन्न थवातुं आयुष्य बांध्युं छे. अने ए बधानी उत्पत्ति एक ज साथे छे. ए त्रीजो भंग छे. छे. जुदा जुदा आयुष्यदाळा अने जुदा जुदा काळे उत्पन्न थएला. जेमके, केटलाक सागरोपमना आयुष्यवाळा अने केटलाक दश हजार वर्षना आयुष्य-'बाळा अने जुदा जुदा काळे उत्पन्न थएला. ए चोथो भंग छै. अहीं संग्रह गार्था कहे छे:--''आहारादिमां समान, कर्ममां, वर्णमां, लेक्यामां, वेदनामां तेम ज कियामां पण समान तथा आयुष्य तथा उत्पत्तिमां चार भांगा छे". अर्थात् आ प्रकरणमां ए विषयोनी समानता विषे पूछ्युं हतुं.

असुरकुमारादि.

८३ प्र०-असुरकुमारा णं भंते ! सब्वे समाहारा, समसरीरा?

८३ उ०--जहा नेरइया तहा भाणिअव्वा, नवरं-कम्म-वण्णलेस्साओ परिवण्णेअव्वाओ-पुन्वोववण्णा महाकम्मतरा, अविसुद्ववण्णतरा, अविसु-दलेसतरा. पच्छोववण्णा पसत्था, सेसं तहेव.
एवं जाव-थणियकुमारा णं.

८३. प्र०—हे भगवन् ! बधा असुरकुमारो सरखा आहारवाळा अने सरखा शरीरवाळा छे ! इत्यादि पूर्वनी पेठे सघळा प्रश्नो करवा.

८३. उ० हे गौतम! असुरकुमारो संबंधे बधुं नैरिंग पेठे कहेवुं. विशेष ए के, असुरकुमारोना कर्म, वर्ण अने रुप्याओ नैरियकोथी विपरीत कहेवा. अर्थात् जे असुरकुमारो पूर्वीपपन्नक छे. तेओ महाकर्मतर छे अने अविशुद्ध वर्ण तथा लेश्यावाळा छे. अने जे असुरकुमारो पश्चादुपपन्नक छे तेओ प्रशस्त छे, बाकी बधुं ए ज रुप्रमाणे जाणवं. ए प्रमाणे यावत—स्तिनतकुमारो सुधी जाणवं.

५. 'असुरकुमाराणं मंते' । इत्यादिना असुरकुमारप्रकरणम्-आहारादिपदनवकोपेतं स्चितम्, तच नारकप्रकरणवन्नेयम्. एतदेवाहः—'जहा नेरइया' इत्यादि. तत्राहारकस्त्रे नारकस्त्रसमानेऽपि भावना विशेषण लिख्यते—असुरकुमाराणामल्पशरीरत्वम्—भवधारणीयशरीराऽपेक्षया जघन्यतोऽङ्गुलाऽसंख्येयभागमानत्वम्. महाशरीरत्वं तु उत्कर्षतो योजनलक्षमानमिति. तत्र एते महाशरीरा बहुतरान् पुद्रलान् आहारयन्ति, मनोभक्षणलक्षणाऽऽहाराऽपेक्षया, देवानां हासौ स्यात्, प्रधानश्च, प्रधानाऽपेक्षया च शास्त्रे निर्देशो वस्त्नां विधीयते. ततोऽल्पशरीरप्राह्याऽऽहारपुद्रलापेक्षया बहुतरांस्ते तानाहारयन्ति इत्यादि प्राग्वत्. अभीक्ष्णमाहारयन्ति. अभीक्ष्णमुच्छ्वसन्ति च; इत्यत्र ये चतुर्धादेरपर्याहारपत्ति, स्तोकसप्तकादेशोप-प्रख्यसन्ति, तानाश्चित्याभीक्ष्णमित्युच्यते. उत्कर्षतो ये सातिरेकवर्षसहस्त्रस्थोपरि आहारयन्ति, सातिरेकपक्षस्य चोपरि उच्छ्वसन्ति, तान-क्षीक्रस्स, एतेषामल्पकालीनाऽऽहारोच्छ्वासत्वेन 'पुनः पुनराहारयन्ति' इत्यादिज्यपदेशविषयत्वादिति. तथाऽल्पशरीरा अल्पतरान् पुद्रलाना-हारयन्ति, उच्छ्वसन्ति च अल्पशरीरत्वादेव. यत् पुनस्तेषां कदाचित्कत्वमाहारो—च्छ्वासयोस्तद् महाशरीराहारोच्छ्वासानतरालाऽपेक्षया बहुतमाऽ-त्तराल्वात् तत्र हि अन्तराले ते नाहारादि कुर्वन्ति, तदन्यत्र कुर्वन्तीत्येवं विवक्षणादिति. महाशरीराणामप्याहारो—च्छ्वासयोरन्तरालमस्ति, किन्तु तदल्यमित्यविवक्षणादेवाभीक्षणदेवाभीक्षणद्वनतमः. सिद्धं च महाशरीराणां तेषामाहारो—च्छ्वासयोरत्वम् अल्पशरीराणां तु महान्तरत्वम्. यथा

१. आ प्रयोग कर्मकर्तरि छे:-श्रीअभयदेव.

१. मूलच्छायाः —असुरकुमारा भगवन्! सर्वे समाऽऽहाराः, सर्वे समशरीराः १ यथा नैरियकास्तथा भणितच्याः, नवरम्-कर्म-वर्ण-लेह्याः परिवर्णियत-व्याः-पूर्वोपपत्रका महाकर्मतराः, अविशुद्धवर्णतराः. अविशुद्धलेक्यतराः. पथादुपपत्रकाः प्रशस्ताः, शेषं तथैव. एवं यावत् -स्तनितकुमाराः-अनु

सौधर्मदेवानां सप्तहस्तमानतया महाशरीराणां तयोर्न्सरं क्रमेण वर्षसहस्त्वयम्, पक्षद्वयं च. अनुत्तरसुराणां च हस्तमानतयाऽल्पशरीराणां त्रयिक्षं शद्वर्षसहस्त्राणि, त्रयिक्षं त्रदेव च पक्षा इति. एषां च महाशरीराणामभीक्ष्णाऽऽहारो—च्छ्नासाभिधानेनाऽल्पस्वितिक्त्वमक्सीयते, इतरेषां त्र विषयंयो वैमानिक्षवदेवेति. अथवा लोमाहाराऽपेक्षयाऽभीक्षणमनुसमयमाहारयन्ति महाशरीराः पर्याप्तकाऽवस्थायाम्, उच्छ्वासस्तु यथोक्तमानेनाऽपि भवन् परिपूर्णभवाऽपेक्षया पुनः पुनिरत्युच्यते. अपर्याप्तकावस्थायां त्र अल्पशरीरा लोमाहारतो नाऽऽहारयन्ति, अन्यदा तु उच्छ्वसन्तीत्युच्यते—आहत्योच्छ्वसन्तिति, 'कम्म-वण्ण-लेक्साओ परिवण्णेअव्वाओ'ति कर्मादीनि नारकाऽपेक्षया विपर्ययेण वाच्यानि, तथाहिः—नारका ये पूर्वोत्यनास्तेऽल्पकर्मक-शुद्धतरवर्ण-शुमतरलेश्या उक्ताः. असुरास्तु ये पूर्वोत्यनास्ते महाकर्माणः, अशुद्धवर्णाः, अशुमतरलेश्याश्चेति. कथम् १ ये हि पूर्वोत्यना असुरास्तेऽतिकन्दर्पदर्पाऽऽष्मातिचत्त्वाद् नारकान् अनेकप्रकारया यातनया यातयन्तः प्रभूतमशुमं कर्म संचिन्वन्ति इत्यतोऽभिधीयन्ते ते महाकर्माणः. अथवा ये बद्धायुपस्ते तिर्थगादिप्रायोग्यकर्मप्रकृतिनिबन्धनाद् महाकर्माणः, तथाऽशुद्धवर्णाः, अशुमलेश्याश्च ते, पूर्वोत्यनानां हि क्षीणत्वात् शुमकर्मणः शुमो वर्णो, लेश्या च ह्सतीति. पश्चादुत्पनास्ववद्याऽऽशुपोऽल्पकर्माणः बहुतरकर्मणामवन्धनात्, शुमकर्मणामक्षीण्याच स्यारिति. वेदनासूत्रं च ययि नारकाणामिवासुरकुमाराणामिति, तथापि तद्वावनायां विशेषः, स चायम् - ये संश्चिम्तते महावेदनाः, चारित्रविराधनाजन्यचित्तसंतापात्. अथवा संश्चिम्ताः संश्चिम्ताः, पर्याप्ता वा, ते शुमवेदना—माश्रित्य महावेदनाः. इतरे त्वल्यवेदना इति. एवं नागकुमारादयोऽपि औचत्येन वाच्याः.

५. ['असुरकुमारा णं भंते!' इत्यादि] ए सूत्रवडे आहारादि नव पद्युक्त असुरकुमारप्रकरण सूचित थयुं. ते नारकप्रकरणनी पेठे जाणवुं. ए ज वातने कहे छे के:- ['जहा नेरइया' इत्यादि] अर्थात् जेम नैरियक् कह्या तेम समजवुं. तेमां आहार संबंधि सूत्र नारकना सूत्रनी समान छे, तो पण ते संबंधे विशेष रुखीए छीएः असुरकुमारोना शरीरनुं नानापणुं भवधारणीय शरीरनी अपेक्षाए छे. ते ओछामां ओछुं अंगुरुना असंख्येय भाग जेटहुं छे. तेओना शरीरनुं मोटा**पणुं वधारेमां वधारे सात हाथ जेट**लुं छे. वळी उत्तरवैकिय शरीरनी अपेक्षाए तेओना शरीरनुं नानापणुं ओछामां ओछुं अंगुलना संस्थेय भाग जेटलुं छे. वधारेमां वधारे मोटापणुं एक लाख योजन जेटलुं छे. तेमां ए महाशरीरवाळा (असुरकुमारो)घणा पुद्गलोनो आहार करे छे. मनोभक्षणस्प आहारनी अपेक्षाए देवोने ए आहार छे तथा ते (आहार) प्रधान पण छे. शास्त्रमां पण प्रधान पदार्थनी अपेक्षाए वस्तुना निर्देशो होय छे. माटे तेओ (मोटा शरीरवाळा असुरकुमारो) अल्यशरीरवडे छेवाता आहारना पुद्रलो करतां घणा पुद्रलोनो आहार करे छे. इत्यादि बधुं पूर्वनी पेठे जाणवुं. 'वारंवार आहार करे छे ' ए जे कह्युं छे ते जे असुरकुमारो चतुर्थादिथी उपर (पहेलां) आहार करे छे तेनी अपेक्षाए जाणवुं. 'बारंबार उच्छ्वास छे छे' ए जे कक्षुं छे ते जे असुरकुमारो सात स्तोकादि करतां पहेलां उच्छ्वास छे छे तेनी अपेक्षाए जाणवं. कारण के, जे असुरकुमारो वधारेमां वधारे हजार वर्ष करतां कांइक अधिक काळ पहेलां आहार करे छे अने वधारेमां वधारे एक पखवाडीया करतां कांइक अधिक क्कळ पहेलां उच्छ्यास ले छे, तेओनी अपेक्षाए एओनो आहार अने उच्छ्यास अल्पकालीन होवाथी 'एओ वारंवार खाय छे' एवो व्यवहार करवामां हरकत नथी. जेओ असुरकुमारो अल्प शरीरवाळा छे तेओ अल्पतर पुद्रलोनो आहार करे छे अने अल्पतर पुद्रलोने उच्छ्वासमां ले छे, कारण के, तेओ नाना शरीरवाळा छे. वळी ते असुरकुमारोना आहारनुं अने उच्छ्वासनुं जे कदाचित् छेवापणुं कहुं छे ते, महाशरीरवाळाना आहार अने उच्छ्यासना अंतरालनी अपेक्षाए जाणवुं. कारण के, त्यां घणुं अंतराल छे अने ते अंतरालमां तेओ आहारादि करता नथी पण तेथी जुदे समये तेओ आहारादि करे छे. ए प्रमाणे विवक्षण करेलुं छे. महाशरीरवाळा असुरकुमारोने पण आहार अने उच्छवासनुं अंतराल छे पण ते थोडुं होवाथी अहीं तेने गण्युं नथी माटे ' वारंवार आहार करे छे' एम कहुं छे. आधी सिद्ध धयुं के, महाशरीरवाळा असुरकुमारोने आहार अने उच्छ्यासनुं अल्प अंतर छे अने अल्प शरीरवाळा असुरकुमारोने मोटुं अंतर छे. जेम के, सात हाथ उंचा होवाथी मोटा शरीरवाळा सौधर्मदेवोने आहारनुं अंतर बे हजार वर्षनुं छे अने उच्छ्यासनुं अंतर वे पखवाडीआनुं छे त्यारे नाना शरीरवाळा अनुत्तर देवोने एक हाथ उंचा होवाथी आहारनुं अंतर तेत्रीश हजार वर्षतुं छे अने उच्छ्वासतुं अंतर तेत्रीश पखवाडीआतुं छे. ए महाशरीरवाळा असुरकुमारोने वारंवार आहार अने उच्छ्वास छेवातुं कसुं छे. तेथी तेओनी अल्प स्थिति (ओछी आवरदा) जणाय छे अने बीजाओने तो तेथी उलटुं वैमानिकोनी पेठे ज जणाय छे. अथवा पर्याप्त अवस्थामां महाशरीरवाळा असुरकुमारो लोमाहारनी अपेक्षाए वारंवार आहार करे छे अने उच्छ्वास तो यथोक्तमानपूर्वक थतो होय तो पण आखा भवनी अपेक्षाए वारंवार कहेवाय छे. अपर्याप्त अवस्थामां तो अल्प शरीरवाळा असुरकुमारो लोगाहारथी आहार करता नथी पण ओजआहारथी ज आहार करे छे माटे 'तेओ कदाचित् आहार करे छे' एम कहेवाय. उच्छ्वासापर्याप्त अवस्थामां उच्छ्वास छेता नथी तथा उच्छ्वासपर्याप्त अवस्थामां उच्छ्वास ले छे माटे 'तेओ कदाचित् उच्छ्वास ले छे' एम कहेवाय. ['कम्म-बण्ण-लेस्साओ परिवण्णेअव्वाओ 'ति] कर्म, वर्ण तथा लेक्या नारको करतां उलटी रीते कहेवां. ते ज कहे छे:--जे नारको पूर्वोत्पन्न छे तेओ ओछा कर्मवाळा, शुद्ध वर्णवाळा अने शुभतर लेख्यावाळा छे, एम कखुं छे अने अहीं जे असुरकुमारो पूर्वीत्पन्न छे तेओ महाकर्मवाळा, अशुद्ध वर्णवाळा अने अशुभतर लेक्यावाळा छे. शंकाः ने केम? समाधानः — जे असुर-कुमारो पूर्वीत्यन्न छे तेओनुं चित्त अतिकंदर्प अने दर्प संयुक्त होवाथी तेओ अनेक प्रकारनी यातनावडे नारकोने पीडा पमाडता घणुं अशुभ कर्म एकठुं करे छे. माटे कहेवाय छे के, तेओ महाकर्मबाळा छे. अथवा जे असुरकुमारोए भविष्यनी गतिनुं आयुष्य बांधेलुं होय तेओए तिर्येचादिगतिने योग्य कर्मप्रकृति बांघेळी होवाथी तेओ महाकर्मवाळा छे. पूर्वात्पन्न असुरकुमारोनुं शुभ कर्म क्षीण थएछं होवाथी तेओनो शुभ वर्ण अने शुभ लेख्या घटी जाय छे माटे तेओ अशुद्ध वर्णवाळा अने अशुम लेश्यावाळा छे. पश्चादुत्पन्न असुरकुमारी तो अनदायुष्क होवाधी अल्प कर्मवाळा छे, कारण के तेओए १३ स० सू०

असुरकुमारो संबंधे पूर्व प्रमाणेनी श्की-कत अने विशेषता. षणुं कर्म बांध्यं नथी. अने तेओतं शुभ कर्म क्षीण न होवाथी तेओ शुभ वर्ण तथा शुभ लेख्यावाळा छे. जो के असुरकुमारोनुं वेदनासूत्र पण नारकोनी पेठे छे तो पण तेनी मावनामां विशेष छे. ते विशेष आ छे:—जे असुरकुमारो संज्ञिभूत छे तेओने पोते करेली चारित्रनी विराधना थाद आवती होवाथी चित्तने संताप थाय छे अने तेथी तेओ महावेदनावाळा छे. अथवा संज्ञिभूत जे असुरकुमारो पूर्व मवमां संज्ञिजीवरूपे हता तेओ, अथवा संज्ञिभूत पर्याप्त अवस्थावाळा जे असुरकुमारो छे तेओ शुभ वेदनानी अपेक्षाए महावेदनावाळा छे अने जे असंज्ञिभूत असुरकुमारो छे तेओ तो अल्प बेदनावाळा छे. ए प्रमाणे उचिततापूर्वक नागकुमारादिक पण कहेवा.

पृथिवीकायिक.

८४. पुँढविकाइआणं आहार-कम्म-वच-लेस्सा जहा णेरइ-आणं.

८५. प्र०—पुढविकाइया णं भंते ! सब्वे समवेअणा ?

ः८५. उ०—हंता, समवेअणा.

८६. प्र०-से केणहेणं भंते ! समवेयणा ?

८६. उ०--गोयमा! पुढविकाइया सच्चे असनी असनि-भूअं अणिदाए वेयणं वेदेंति, से तेणहेणं०.

८७. प्र०-पुढविकाइया णं भंते ! सब्वे समितिरिया ?

८७. उ०-हिता, समितिरिया.

८८. प्र०—से केणहेणं ?

८८. उ०—गोयमा! पुढिविकाइया सब्वे माई मिच्छादिष्टी. ताणं णिअइआओ पंच किरियाओ कजांति, तं जहाः-आरंमिआ जाव-मिच्छादंसणवित्ता. से तेणडेणं०. समाउआ, समोववनगा जहा नेरइया तहा भाणिअन्ता. ८४. पृथिवीकायिकोना आहार, कर्म, वर्ण अने लेखा; ए वधुं नैरयिकोनी पेटे जाणवुं.

८५. प्र०—हे भगवन्। बधा पृथिवीकायिको सरखी वेदनावाळा छे!

८५. उ०—हे गौतम! हा, बधा पृथिवीकायिको सरखी वेदनावाळा छे.

८६. प्र०—हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो के, 'बधा पृथिवीकायिको सम वेदनावाळा छे!'

८६. उ० — हे गौतम! बधा पृथिवीकायिको असंङ्गिओ छे अने असंङ्गिभूत वेदनाने अनिर्धारणपणे वेदे छे, माटे हे गौतम! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे.

८७. प्र०—हे भगवन् । बधा पृथिवीकायिको समान कियावाळा छे ?

८७. उ०—हे गौतम! हा, बधा पृथिवीकायिको समान क्रियावाळा छे.

८८. प्र०--हे भगवन्! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो!

८८. उ०—हे गौतम! बधा पृथिवीकायिको मायी अने मिथ्यादृष्टि छे. माटे तेओने पांच क्रियाओ नियमपूर्वक होय छे. ते पांच क्रियाओ आ छे:—आरंभिकी यावद्—मिथ्यादर्शनप्रत्यया. माटे हे गौतम! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे. जेम समायुष्क अने समोपपलक नैरियको कह्या तेम पृथिवीकायिको पण कहेवा.

६. 'पुढिविकाइआणं आहार-कम्म-वन-लेस्सा जहा णेरइआणं' ति चत्वार्यपि स्त्राणि नारकस्त्राणीव पृथिवीकायिकामिला-पेनाऽभिधीयन्ते इत्यर्धः केवलमाहारस्त्रे भावना एवमः पृथिवीकायिकानामङ्गुलासंख्येयभागमात्रशरीरत्वेऽपि अल्पशरीरत्वम् , इतरच इत आगमवचनादवसेयम्— 'पुढिविकाइए पुढिविकाइयस्स ओगाहणद्वयाए चउद्वाणविडए''क्ति. ते च महाशरीरा लोमाहारतो बहु-तरान् पुद्गुलानाऽऽहारयन्तीति, उच्ल्वसन्ति च अभीक्ष्णम् , महाशरीरत्वादेव. अल्पशरीराणामल्पाहारोच्ल्वासत्वम् , अल्पशरीरत्वादेव. कादाचित्कावं च तयोः पर्याप्तकेतरावस्थापेक्षमवसेयम् तथा कर्मादिस्त्रेषु पूर्व—पश्चादुत्पनानां पृथिवीकायिकानां कर्म-वर्ण-लेश्या-विभागो नारकैः सम एव. वेदना-क्रिययोस्तु नानात्वम् , अत एवाहः—'पृढिविकाइया णं मंते ! सब्वे समवेअणा ?' इत्यादि. 'क्सिंश'क्ति मिथ्यादृष्टयः , अमनस्का वा 'असिक्मू अं'ति असंज्ञिभूताम्—असंज्ञिनां या जायते तामित्यर्थः. एतदेव व्यनिकत्व- 'आणिदाए'क्ति अनिर्धारणया वेदनां वेदयन्ति, वेदनामनुभवन्तोऽपि न 'पूर्वेपात्ताऽशुभक्रमपरिणतिरियम्' इति मिथ्यादृष्टत्वादवग-

^{9.} मूलच्छायाः —पृथिवीकायिकानामाहार -कर्म-वर्ण-लेखा यथा नैरियकाणाम्. पृथिवीकायिका भगवन् ! सर्वे समवेदनाः ? हन्त, समवेदनाः तत् केनाठ्येन भगवन् ! समवेदनाः ? गौतम ! पृथिवीकायिकाः सर्वे असंज्ञिनोऽसंज्ञिभूताम् -अनियतेन वेदनां वेदयन्ति, तत् तेनार्थेन ०. पृथिवीकायिका भगवन् ! सर्वे समिक्षयाः ? हन्त, समिक्षयाः. तत् केनार्थेन ? गौतम ! पृथिवीकायिकाः सर्वे मायिनो मिथ्यादष्टयः. तैर्नियतिकाः पश्च कियाः कियन्ते, तत्याः -आन्ते यावद्-मिथ्याद्शेनप्रयत्याः. तत् तेनाठ्येन ०. समाऽऽयुष्काः, समोपपन्नका यथा नैरियकात्त्रया भणितव्याः -अनु०

प्र॰ छायाः—पृथिवीकायिकः पृथिवीकायिकस्य अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः-अनु॰

पृथिवीकाविको विषे

पूर्ववद् पिचार् धने

भिष्मता.

च्छन्ति, विमनस्कत्वाद्वा मत्तम् च्छितादिवदिति भावः. 'माई मिच्छादिष्ठि'ति मायावन्तो हि तेषु प्रायेणोत्पद्यन्ते, यदाहः—''उम्मरगदे-सओ मन्गणासओ गुढाहियय-माइल्लो, सढसीलो य ससलो तिरियाउं बंधए जीवो.'' ति ततस्ते मायिन उच्यन्ते, अथवा मायेहाऽनन्ता-नुबन्धिकषायोपलक्षणम्, अतोऽनन्ताऽनुबन्धिकषायोदयवन्तोऽत एव मिध्यादृष्टयो-मिध्यात्वोदयवृत्तय इति. 'ताणं णिअइआओ'ति तेषां पृथिवीकायिकानां नैयतिक्यो नियताः, न तु त्रिप्रभृतय इति-पश्चैन इत्यर्थः. 'से तेणहेणं समाकिरिय'ति निगमनम्.

६. ['पुढिविक्काइआणं आहार-कम्म-बन्न-लेस्सा जहा णेरइआणं' ति] पृथिवीकायिकोना आहारनुं, कर्मनुं, वर्णनुं अने लेश्यानुं; ए चारे सूत्री पृथिवीकायिकोना अभिलापवडे नैरियक सूत्रनी पेठे कहेवां. मात्र आहारमां भावना आ प्रमाणे छे:-पृथिवीकायिको अंगुलना असंख्येय भाग जेटला शरीरवाळा होवाथी नाना शरीरवाळा अने मोटा शरीरवाळा छे. ए वात आगमना वचनथी जाणवी. ते वचन आ छे:-"पृथिवीकायिक पृथिवीकायिकना अवगाहनार्थपणे चार स्थानकवाळा छे. अथीत् संख्यात मागहीन, असंख्यात मागहीन, संख्यातगुणवृद्ध अने असंख्यातगुणवृद्ध छे " अर्घात् जो के सर्व पृथिवीकायिको अंगुलना असंख्येय माग जेटला शरीरवाळा छे तो पण कोइनुं शरीर संख्यात मागहीन छे कोइनुं शरीर असंख्यात मागहीन छे, कोइनुं शरीर संख्यातगुणवृद्ध छे तथा कोइनुं शरीर असंख्यातगुणवृद्ध छे माटे ते सर्वे पृथिवीकायिको नाना अने मोटा शरीरवाळा छे. ते महाशरीरवाळा पृथिवीकाविको लोमाहार द्वारा घणा पुद्रलोनो वारंवार आहार करे छे अने घणा पुद्रलोने वारंवार उच्छवासमां ले छे, कारण के तेओ महाशरीरवाळा छे. अल्पशरीरवाळा पृथिवीकायिको योडो आहार करे छे अने थोडो उच्छ्वास ले छे. ते बन्नेनुं आहार अने उच्छ्वासनुं कदाचित्पणुं पर्याप्तअवस्था अने अपर्याप्तअवस्थाने अपेक्षीने जाणतुं. तथा कर्मादिस्त्रोमां पूर्वीत्पन्नक अने पश्चादुत्पन्नक पृथिवीकायिकोना कर्म, वर्ण अने लेक्यानो विभाग नारकोनी जेवो ज जाणवी. वेदना अने क्रियामां विशेष छे माटे ज कहे छे के :-['पुढविक्वाइया ण मंते! सब्बे समवेअणा?' इत्यादि] ['असन्नि'ति] असंज्ञिओ-मिथ्यादृष्टिओ अथवा मनविनाना जीवो. ['असन्निभूअं'ति] असंज्ञिभूत अर्थात् जे वेदना असंज्ञिओने थाय तेने-ए ज वातने-स्पष्ट करे छे:--['अणिदाए'ति] निर्धारण निना वेदनाने अनुभवे छे अर्थात् तेओ मिध्यादृष्टि होवाथी अथवा निमनस्क होवाथी वेदनाने अनुभवतां पण उन्मत्त अने मूर्छित पुरुषनी पेठे आ बात नथी जाणता के, आ (अनुभवाती पीडा) पूर्वे करेल अशुम कर्मनुं फळ छे. िमाई मिच्छादिहि'ति] घणुं करीने पृथिवीकायिकोमां माया-कपट-वाळा जीवो उत्पन्न थाय छे. कह्युं छे के:-"उन्मार्गनो उपदेशक, मार्गनो नाशक, गुढहृद्यवाळो, मायावाळो, राठ स्वमाववाळो अने शल्यवाळो जीव तिर्येचनुं आयुष्य बांधे छे. '' तेथी तेओ मायावाळा कहेवाय छे. अथवा 'माया' ए अहीं अनंतानुनंधी कपायनुं उपलक्षण छे माटे 'मायावाळा' एटले अनंतानुनंधी कपायना उदयवाळा, माटे ज मिथ्यादृष्टिवाळा अर्थात् मिथ्यात्वना उदयनी वृत्तिवाळा. ['ताणं णिअइआओ'ति] ते पृथिवीकायिकोने नियमपूर्वक पांचे कियाओ होय ज छे, पण त्रण वेगरे होती नथी. ['से तेणहेणं समिकरिय'ति] ए निगमन-उपसंहार-सूत्र कहेवुं.

बेइन्द्रियादि.

- ८९. जेहा पुढविकाइया तहा जाव-चउरिंदिया.
- ९०. पंचिंदियातिरिक्लजोणिआ जहा णेरइया, णाणत्तं कि-रियास्.
- ९१. प्रo-मंचिंदियातिरिक्खजोाणिआ भंते ! सब्वे णं समाकीरया ?
  - ९१. उ०-गोयमा ! णो इणहे समहे.
  - ९२. प्रo—से केणहेणं भंते ! एवं वृचह ?
- ९२. उ०-गोयमा ! पंचिदियतिरिक्लजोणिआ तिविहा पनता, तं जहाः—सम्मदिद्वी, मिच्छादिद्वी, सम्मामिच्छादिद्वी. कह्या छे, ते आ प्रमाणे:-सम्यग्दष्टि, मिध्यादिष्ट अने सम्यग्निध्या-तत्थ णं जे ते सम्मादिद्वी ते दुविहा पत्रता, तं जहाः—असंजया य, संजयासंजया य; तत्थ णं जे ते संजयासंजया तैसि णं तिणि किरियाओ कर्जंति, तं जहाः-आरंभिआ, परिग्गहिआ, मायाव-त्तिआ; असंजयाणं चत्तारि, मिच्छादिद्वीणं पंच, सम्मामिच्छादिद्वीणं वंच.

- ८९. जेम पृथिवीकायिको कह्या तेम बेइंद्रियो, तेइंद्रियो अने यावत्-चडरिंद्रियो पण कहेवा.
- ९०. तथा पंचेंद्रिय तिर्यंचयोनिको पण नैरियकोनी पेठे कहेवा. मात्र कियाओमां भेद छे.
- ९१. प्र०-हे भगवन् ! बधा पंचेदिय तिर्यचयोनिको समान क्रियावाळा छे?
  - ९१. उ०-हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी.
  - ९२. प्र०-हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो !
- ९२. उ०-हे गौतम ! पंचेंद्रिय तिर्यंचयोनिको त्रण प्रकारना दृष्टि; तेमां जेओ सम्यग्दृष्टि छे तेओ वे प्रकारना कहा। छे, ते आ प्रमाणे:-असंयत अने संयतासंयत, तेमां जे संयतासंयत छे तेओने त्रण कियाओं होय छे; ते आ प्रमाणे:-आरंभिकी, पारिप्र-हिकी अने मायाप्रत्यया. तथा जे असंयतो छे तेने चार अने मिध्यादृष्टि तथा सम्यग्मिध्यादृष्टि छे तेओने पांच क्रियाओ होय छे.

प्र॰ छायाः—उन्मार्गदेशको मार्गनाशको गूढहृदय-मायी, शठशीलश्च सशत्यः तिर्थगायुर्वभाति जीवः-अनु॰

१. मूलच्छायाः--यथा पृथिवीकायिकास्तथा यावत्-चतुरिन्द्रियाः. पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका यथा नैरियकाः, नानात्वं क्रियासु. पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका भगवन् । सर्वे समिकियाः १ गीतम । नाऽयमर्थः समर्थः. तत् केनार्थेन भगवन् । एवमुच्यते १ गीतम । पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चिषधाः प्रज्ञाताः, त्रायाः-सम्यग्दृष्टिः, मिथ्यादृष्टिः, सम्यग्मिथ्यादृष्टिः. तत्र ये ते सम्यग्दृष्ट्यस्ते द्विष्धाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथाः-असंयताश्व, संयताद्रभंयताश्व; तत्र ये ते संयताद्र-संयतासीः तिम्नः कियन्ते, तदायाः-आरम्भिकी, पारिमहिकी, मायाप्रस्याः असंयतानां चतमः, मिथ्यार्ष्टीनां पद्य, सम्यग्मिष्याद्दरीनां पद्य:-अनु

७. 'जान-चउरिंदिय'त्ति इह महाशरीरत्वम् , इतरच स्वस्वावगाहनाऽनुसारेणाऽवसेयम्. आहारश्च द्वीन्द्रियादीनां प्रक्षेपळक्षणोऽपि इति. 'पंचिदियातीरिक्लजोणिआ जहा णेरइय'ति प्रतीतम्, नवरम्-इह महाशरीरा अभीक्ष्णमाहारयन्ति, उच्छ्वसन्ति चेति यद् उच्यते तत् संस्थातवर्षाऽऽयुषोऽपेक्ष्येत्यवसेयम्, तथैव दर्शनात्, न असंस्थातवर्षायुषः,तेषां प्रक्षेपाऽऽहारस्य षष्ठस्योपरि प्रतिपादितत्वात्. अस्पशारिताणां तु आहारो-च्छ्वासयोः कादाचित्कत्वं वचनप्रामाण्यादिति. लोमाहाराऽपेक्षया तु सर्वेषामप्यभीक्णमिति घटत एव. अल्परारीराणां तु यत् कादाचित्कत्वं तदपर्याप्तकत्वे लोमाहारो-च्छ्वासयोरभवनेन, पर्याप्तकत्वे च तद्भावेनाऽवसेयमिति. तथा कर्मसूत्रे यत् पूर्वोत्पन्नानामस्पकर्म-त्वम् , इतरेषां तु महाकर्मत्वम् , तद् आयुष्कादितद्भववेद्यकर्माऽपेक्षयाऽवसेयम् . तथा वर्ण-लेक्यासूत्रयोर्थत् पूर्वेत्पनानां शुभवर्णादि उक्तं तत्, तारुण्यात्, पश्चादुत्पन्नानामञ्जभवणीदि बाल्यादवसेयम्, छोके तथैव दर्शनादिति. तथा 'संजयासंजय'ति देशविरता:-स्यूछात् प्राणातिपातादेर्निष्टतत्वात्, इतरस्मादनिष्टत्तत्वाचेति.

वेबंद्रियादि विवे पूर्व-बद् विचार अने विशेषता.

७. ['जाव-चर्डारेदिय'ति] अहीं महाशरीरपणुं अने लघुशरीरपणुं पोतपोतानी अवगाहनाने अनुसारे जाणवुं. अने बेइंद्रियादि जीवोने कवलाऽऽ-हारस्य आहार पण जाणवी. ['पंचिंदियतिरिक्सजोणिआ जहा नेरहय'ति] ए सूत्र स्पष्ट छे, अही विशेष ए के-'जे महाशरीरवाळा छे तेओ वारंवार आहार करे छे अने वारंवार उच्छ्वास छे छे' ए जे कहां छे ते संस्थातवर्षनी आवरदावाळानी अपेक्षाए जाणवं, कारण के, तेम ज देखाय छे. पण अहीं असंख्यात वर्षनी आवरदावाळा न लेवा, कारण के, तेओने प्रक्षेपाहार छट्ठ (ने दिवस) पछी कहेलो छे. नाना शरीरवाळाओने तो आहार अने उच्छ्वासनुं कदाचित्पणुं वचननी प्रमाणताथी जाणवुं. लोमाहारनी अपेक्षाए तो बधायने पण वारंवार आहार घटे ज छे. अल्पग्नरीर-बाळाने तो ने कदाचित्रणुं कहुं छे ते अपर्याप्त अवस्थामां लोमाहार अने उच्छ्वास न यवाथी अने पर्याप्त अवस्थामां ते बन्ने यवाथी कहुं हे, एम जाणवुं. तथा कर्मसूत्रमां पूर्वीत्पन्न जीवोतुं अल्प कर्मपणुं अने पश्चादुत्पन्न जीवोतुं के महाकर्मपणुं कह्युं छे. ते (तेना) आयुष्कादि तक्रय वेच कर्मीनी अपेक्षाए जाणवुं. वर्ण अने लेश्या सूत्रमां पूर्वीत्पन्न जीवोनुं जे शुभवर्णादि कह्युं छे ते जुवानीनी अपेक्षाए कह्युं छे. पश्चादुत्पन्न जीवोनुं जे अञ्चभ वर्णादि कहुं छे ते बालपणानी अपेक्षाए जाणवुं. कारण के, लोकमां ते ज प्रमाणे देखाय छे. ['संजयासंजय'ति] संयतासंयत एटले देशविरत-संयत अने असंयत अर्थात् स्थूल प्राणातिपात बगेरेथी निष्टत होवाथी संयत अने इतर-बीजा-थी निवृत्त नं होवाथी असंयतः

मनुष्य.

९३. मणुस्ती जहा नेरहया, नाणत्तं-जे महासरीरा ते बहु-तराए पोग्गले आहारेंति, ते आहच आहारेंति. वे अप्पसरीरा ते अप्पतराए पोग्गले आहारेति. अभिक्लणं आहारेति. सेसं जहा गेरहयाणं जाव-वेयणा.

९४. प्र०-मणुस्सा णं संते ! सब्वे समिक्तिरया ?

९४. उ०-गोयमा ! णो इणहे समहे.

९५. . प्र०—से केणडेणं ?

९५. ७०-गोयमा ! मणुरसा तिविहा पत्रत्ता, तं जहाः-सम्मदिष्टी, मिष्छादिष्टी, सम्मामिच्छादिष्टी: तत्थ णं जे ते सम्म-दिही ते तिविहा पत्रता, तं जहाः-संजया, संजयाऽसंजया, सरागसंजया य, वीअरागसंजया य. तत्थ णं जे ते वीअरागसंजया ते णं अफिरिया. तत्थ णं जे ते सरागसंजया ते दुविहा पत्रता, तं जहा:-पमत्तसंजया य, अप्पमत्तसंजया य, तत्थ णं जे ते अप्प- बे प्रकारना कह्या छे. ते आ प्रमाणे:-प्रमत्तसंयत अने अप्रमत्तसंयत. मत्तसंजया तेसिं णं एगा मायावत्तिआ किरिया कज्जङ्, तत्थ णं जे तेमां जे अप्रमत्तसंयत छे तेओने एक मायाप्रत्यया किया होय छे अने

ं ९३. जेम नैरयिको कह्या तेम मनुष्यो कहेवा. तेमां भेद आ छे:-जे मनुष्यो मोटा शरीरवाळा छे ते घणा पुद्रलोनो आहार करे छे अने कदाचिद् आहार करे छे. तथा जे मनुष्यो नाना शरीरवाळा छे ते थोडा पुद्रछोनो आहार करे छे अने वारंबार आहार करे छे. बाकी बधुं यावद्-वेदना सुधी नैरियकोनी पेठे जाणवुं.

९४. प्र०-हे भगवन् ! बधा मनुष्यो समान क्रियावाळा छे!

९४. उ०-हे गौतम! ए अर्थ समर्थ नधी.

९५. प्र०-हे भगवन्। ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कही छो!

९५. उ०-हे गीतम! मनुष्यो त्रण प्रकारना कह्या छे. ते आ प्रमाणे:-सम्यग्दष्टि, मिध्यादष्टि अने सम्यग्मिय्यादष्टि. तेमां जेओ सम्यन्दृष्टि छे तेओ त्रण प्रकारना कहा छे. ते आ प्रमाणे:-असंजया. तत्थ णं जे ते संजया ते दुविहा पचता, तं जहा:- संयत, संयतासंयत अने असंयत. तेमां जे संयत छे ते वे प्रकारना कह्या छे. ते आ प्रमाणे:-सरागसंयत अने वीतरागसंयत. तेमां जे वीतरागसंयत छे तेओ क्रिया विनाना छे. जे सरागसंयत छे तेओ

^{1.} मूलच्छायाः—मनुष्या यथा नैरियकाः, नानात्वं-ये महाशरीरास्ते बहुतरान् पुद्रलानाऽऽहारयन्ति, ते आह्त्याऽऽहारयन्ति. येऽल्पशरीरास्तेऽल्प-तरान् पुद्रलानाऽऽहारयन्ति, अभीक्ष्णमाहारयन्ति, शेषं यथा नैरियकाणां यावद्-वेदना मनुष्या भगवन्! सर्वे समकियाः! गौतम! नाऽयमर्थः समर्थः तत् केनाऽर्थेन ! गीतम ! मनुष्यासिविधाः प्रहण्ताः, तराधाः-सम्यग्दृष्टिः, सिध्यादृष्टिः, सम्यग्मिध्यादृष्टिः, तत्र ये ते सम्यग्दृष्ट्यस्ते त्रिविधाः प्रकृष्ताः, तथथाः-संयताः, संयताऽसंयताः, असंयताः; तत्र ये ते संयतास्ते द्विविधाः प्रकृष्ताः, तथथाः-सरागसंयताध्व, वीतरागसंयताध्व; तत्र ये ते वीतरागसंयतास्तेऽक्रियाः, तत्र ये ते सरागसंयतास्ते द्विविधाः प्रकृताः, तद्यथाः-प्रमत्तसंयताश्च, अप्रमत्तसंयताश्च, तत्र ये ते अप्रमृतसंयतास्तैरेका माया-प्रखया किया कियते, तत्र ये ते प्रमत्तसंयतास्तेई किये कियते, तथयाः-भारम्भिकी, मायाप्रखया. तत्र ये ते संयतासंयतास्तेराधास्तिन्नः कियाः कियन्ते, तथयाः-आरम्भिकी, पारिमहिकी, मायाप्रलया. असंयतैः चतसः कियाः कियन्तैः-आरम्भिकी, पारिप्रहिकी, मायाप्रलया, अप्रलाख्यानप्रलया. मिध्यादधीनां पद्म:-आरम्भिकी, पारिमहिकी, मायाप्रखया, अप्रखाख्यानप्रखया, मिध्यादर्शनप्रखया. सम्यरिमध्यादधीनां पद्म:-अनुक

ते पमत्तसंजया तेसिंणं दो फिरियाओं कळांति, तं जहाः—आरंभिआ, मायावित्तआः तत्य णं वे ते संजयाऽसंजया तेसिंणं आइल्लाओं (आ-दिमाओं) तिष्णि फिरियाओं कळांति, तं जहाः—आरंभिआ, परि-गिहिआ, मायावित्तिआः असंजयाणं चत्तारि किरियाओं कळांतिः— आरंभिया, परिग्गहिआ, मायावित्तिआ, अप्यवन्ताणपच्याः मिच्छा-दिद्वीणं पंचः—आरंभिआ, परिग्गहिआ, मायावित्तिआ, अप्यचन्ता-णपच्याः मिच्छादंसणवित्तयाः सम्मामिच्छादिद्वीणं पंचः

जेओ प्रमत्तांयत छे तेओने बे कियाओ होय छे:—आरंभिकी अने मायाप्रस्था. तेमां जे संयतासंयत छे तेओने प्रयमनी त्रण कियाओं कही छे, ते आ प्रमाणे:—आरंभिकी, पारिप्रहिकी अने मायाप्रस्था, तथा असंयतोने चार कियाओ होय छे:—आरंभिकी, पारिप्रहिकी, मायाप्रस्था अने अप्रसाख्यानप्रस्था. मिच्यादृष्टिओने तथा सम्यन्मिच्यादृष्टिओने पांच कियाओ होय छे, ते आ प्रमाणे:—आरंभिकी, पारिप्रहिकी, मायाप्रस्था, अप्रसाख्यानप्रस्था अने मिच्यादृर्शन-प्रस्था.

८. 'मणुस्सा जहा नेरहय'ति तथा वाच्या इति गम्यम्. 'वाणत्तं'ति नानात्वं भेदः पुनरयम्—तत्र 'मणुस्सा णं मते । सब्बे समाहा-रगा शृह्सादि प्रश्नः. 'णो इणहे समहे'इत्यादि उत्तरम्. 'जाव—दुविहा मणुस्सा पजता. तं जहाः—महासरीरा य, अप्यसरीरा य; तत्थ णं जे ते महासरीरा ते बहुतराए पोग्गले आहारोंति, एवं परिणामेंति, उत्ससंति, नीससंति.' इह स्थाने नारकस्त्रे 'अभिवलणं आहारोंति' इत्यधीतम्, इह तु 'आह्य' इत्यधीयते, महाश्ररीरा हि देवकुर्वादिमिथुनकाः, ते च कदाचिदेवाऽऽहारपन्ति कावलिकाऽऽहारेण, ''अष्टममत्तस्य आहारो''ति वचनात्. अल्पश्ररीरास्तु अभीक्षणम्, अल्पं च; बाळानां तथैव दर्शनात्. संमूर्च्छिममनुष्याणाम्—अल्पश्ररीराणाम् मनवरतमाहारसंभवाद्यः यचेह पूर्वोत्पन्नानां ग्रुद्धवर्णादि तत् तारुण्यात्, संमूर्च्छिमाऽपेक्षया वा इति. 'सरागसंजय'ति अक्षीणाऽनुपन्नान्त-कषायाः. 'वीअरागसंजय' ति उपशान्तकषायाः, क्षीणकषायाश्चः 'अकिरिय'त्ति वीतरागत्वेनाऽऽरम्भादीनामभावाद् अकियाः. 'एगा माया-वित्तय'त्ति अप्रमत्तसंयतानाम्—एकैव मायाप्रत्ययाः 'किरिया कज्जइ'ति क्रियते—भवति, कदाचिदुद्वाहरक्षणप्रकृत्तानामक्षीणकषायत्वादिति. 'आरंभिय'त्ति प्रमत्तसंयतानां च 'सर्वः प्रमत्तयोग आरम्भः' इति कृत्वा आरम्भिकी स्थात्, अक्षीणकषायत्वाच मायाप्रत्ययेति.

८. ['मणुस्सा जहा नेरहय'ति] अर्थात् मनुष्यो नैरियकोनी पेठे 'कहेवा' ए गन्य छे. ['नाणतं'ति] वळी तेमां भेद आ छे:-['मणुस्सा णं भंते ! सच्चे समाहारगा'] इत्यादि प्रश्न छे. ['नो इणहे समहे'] इत्यादि उत्तर छे. मनुष्यो ने प्रकारना कथा छे, ते आ प्रमाणे:-मोटा शरीरवाळा अने नाना शरीरवाळा. तेमां जे मोटा शरीरवाळा छे ते घणा पुद्रलोनो आहार करे छे ए प्रमाणे यावत्-परिणमाने छे; उच्छ्वास ले छे अने निःखास ले छे, आ ठेकाणे नारकसूत्रमां 'वारंवार आहार करे छे' एम कहुं छे अने अहीं तो 'कदाचित् आहार करे छे' एम कहेवानुं छे. महाशरीर-वाळा मनुष्यो देवकुर्वादिना मिथुनको छे अने तेओ कदाचित् ज कवलाहारपूर्वक आहार करे छे, कखुं छे के:--'तेओनो आहार अप्टम-त्रण दिवस-पछी होय छे'' अल्प शरीरवाळा तो थोडुं खाय छे पण बारंवार खाय छे कारण के ते ज प्रमाणे बालकोमां जोवामां आवे छे अने अल्प शरीरवाळा समूर्छिम मनुष्योने पण निरंतर आहारनो संभव छे; वळी अहीं पूर्वोत्पन्न जीवोनुं जे शुमवर्णादि कखुं छे ते तारुण्यनी अपेक्षाए अपना समूर्छिमनी अपेक्षाए जाणतुं. ['सरागसंजय'ति] सरागसंयत एटले जेओना कवायो क्षीण थया नथी तेम उपशांत थया नथी ते. ['वीअरागसंजय'ति] जेओना कवायो छे, अने जेओना कवायो क्षीण थया छे ते. ['अकिरिय'ति] अक्रिय—क्रिया विनाना छे, कारण के, वीतराग होनाथी तेओने आरंमदिकनो अभाव छे. ['एगा मायावत्तिय'ति] अप्रमन्त संयतोने एक ज मायाप्रत्यया ['किरिया कजड़'ति] क्रिया होय छे, कारण के, कदाचित् उद्घाहना रक्षणमां प्रवृत्त थता होवाथी तेओ अक्षीण कवाय छे. ['आरंभिअ'ति] 'बघो य प्रमत्त योग आरंभ छे' माटे प्रमत्तसंयतोने आरंभिकी क्रिया होय छे अने तेओना कवाय क्षीण न थएला होवाथी तेओने 'भायाप्रत्यया' किया होय छे.

मनुष्य विदे पूर्वनी देठे विचार अने विशिष्टता.

देव.

९६. वैणमंतर—जोतिस—वेमाणिआ जहा असुरकुमारा, नवरं वेयणाए णाणत्तं—मायिमिच्छादिद्वीउववनगा य अप्पवेयणतरा, अमायिसम्मदिद्वीउववनगा य महावेयणातरागा भाणियव्वा जोतिस--वेमाणिया.

९६. वानव्यंतर, ज्योतिषिक अने वैमानिक; ए बधा असुर-कुमारोनी पेठे कहेवा. वेदनामां भेद छे, जे आ प्रमाणे छे:— ज्योतिष्क अने वैमानिकोमां जे मायी मिध्यादृष्टि उत्पन्न थएला होय ते ओछी वेदनावाळा होय छे अने जे अमायी सम्यग्दृष्टि उत्पन्न थएला होय ते मोटी वेदनावाळा होय छे, एम कहेवुं.

९. 'बाणमंतर—जोतिस—वेमाणिया जहा असुरकुमार'ति तत्र शरीरस्याऽल्पत्व—महत्त्वे स्वावगाहनाऽनुसारेणाऽवसेये. तथा वेदनायाम्— असुरकुमाराः 'साविभूया य, असविभूया य; साविभूया महावेयणा, असविभूया अप्यवेयणा' इत्येवमधीताः. व्यन्तरा अपि तथैवाऽच्येतव्याः,

१. प्र॰ छायाः-अष्टमभक्तस्य आहारः-अनु०

^{9.} मूलच्छायाः--वानव्यन्तर्-ज्योतिष्क-वैमानिका यथाऽम्रुरकुमाराः, नवरं वेदनायां नानात्वम् भाविमिध्यादृष्ट्युपपन्नकाश्च अल्पवेदनकाः, अमायि-सम्यग्दृष्ट्युपपन्नकाश्च महावेदनका भणितव्या ज्योतिष्क-वैमानिकाः-अनु०

यतोऽसुरादिषु व्यन्तरान्तेषु देवेषु असंज्ञिन उत्पद्यन्ते, यतोऽत्रैवोद्देशंके वक्ष्यतिः—'असन्ती णं जहण्णेणं भवणवासीसु, उक्कोसेणं वाणमंतरसु' ति. ते चाऽसुरकुमारप्रकरणोक्तयुक्तेरल्यवेदना भवन्तीत्यवसेयम्. यद्य प्रागुक्तम्—'संज्ञिनः सम्यन्दृष्टयः, असंज्ञिनस्वितरे' तद् वृद्धव्याख्याऽनुसारेणैवेति. ज्योतिष्क—वैमानिकेषु त्वसंज्ञिनो नोत्पद्यन्ते, अतो वेदनापदे तेष्वधीयतेः—''दुविहा जोइसिया, मायिभिष्छादिष्टुजिववश्वना थं''
इत्यादि. तत्र मायिभिष्यादृष्टयोऽल्पवेदनाः, इतरे च महावेदनाः, शुभवेदनामाश्रित्येति. एतदेव दर्शयन्नाहः—'नवरं वेयणाए' इत्यादि.

देव विषे पूर्व प्रमाणे विचार सने मिन्नता. ९. ['वाणमंतर—जोतिस—वेमाणिआ जहा असुरकुमार'ति] तेमां शरीरनं नानापणुं अने मोटापणुं पोतपोतानी अवगाहनाने अनुसार जाणवुं. वेदनामां 'असुरकुमारो संजिभूत अने असंजिभूत छे, संजिभूत महावेदनावाळा छे अने असंजिभूत अल्प वेदनावाळा छे' ए प्रमाणे असुरकुमारो कहा छे अने व्यंतरो पण तेम ज कहेवा; कारण के असुरकुमारथी मांडीने व्यंतर सुधीना देवोमां असंजिजीवो उत्पन्न थाय छे. आ वातने आ ज (चालुं) उद्देशकमां कहेशे—'असंजिजीवो जधन्ये भवनवासिओमां उत्पन्न थाय अने उत्कृष्टे वानव्यंतर देवोमां उत्पन्न थाय.' तेओ अल्प वेदनावाळा होय छे. ए वात असुरकुमारना प्रकरणमां कहेली युक्तिथी जाणवी. जे पहेलां कह्युं छे के, 'संजिओ एटले सम्यग्दृष्टिओ अने असंजिओ एटले बीजा अर्थात् मिथ्यादृष्टिओ' ते वृद्दोनी व्याख्याने अनुसारे ज जाणवुं. ज्योतिष्क अने वैमानिकोमां तो असंजिओ उत्पन्न थता नथी माटे ते संबंधे वेदनायदमां कहेवाय छे के, ''ज्योतिष्को वे प्रकारना छे—मायिमिथ्यादृष्टिअपज्ञक'' वगेरे. तेमां मायिमिथ्यादृष्टिओ ओछी वेदनावाळा छे अने बीजा शुभ वेदनाने आधीने महा वेदनावाळा छे. ए ज वातने दर्शावता कहे छे:—['नवरं वेअणाए' इत्यादि].

लेश्यावाळा जीवो.

९७. प्रo-सैलेस्सा णं भंते ! नेरइया सब्बे समाहारगा ?

९७. उ०— ओहियाणं, सलेस्साणं, सुक्कलेस्साणं; एएसि णं तिण्हं एको गमो. कण्हलेस्साणं, नीललेस्साणं पि एको गमो. नवरं वेदणाए—मायिमिच्छिदिष्ठी उववनगा य, अमायिसम्मदिष्ठी- उववनगा य भाणियव्वा. मणुस्सा किरियासु सराग—बीअराग—पमत्ता—ऽपमत्ता न भाणिअव्वा, काउलेस्साण वि एसेव गमो. नवरं—वेरइए जहा ओहिए दंडए तहा भाणियव्वा, तेउलेस्सा, पम्हलेस्सा जस्स अश्यि जहा ओहिओ दंडओ तहा भाणियव्वा. नवरं—मणुस्सा सरागा, बीअरागा न भाणियव्वा. गाहाः—

दुक्खा-उए उदिण्णे आहारे कम्म-वन्न-लेस्सा य, समवेयण-समिकिरिया समाउए चेन बोधन्ना. ९७. प्र०—हे भगवन् ! लेखावाळा बधा नैरयिको समान आहारवाळा छे !

९७. उ०—हे गौतम! औधिक—सामान्य, सलेश्य अने शुक्ललेश्यावाळा; ए त्रणेनो एक गम कहेवो—समान पाठ कहेवो. कृष्णलेश्यावाळा अने नील्लेश्यावाळाओनो पण समान गम कहेवो, पण तेमां वेदनामां भेद आ प्रमाणे छे:—मायी अने मिध्यादृष्टि उपपन्नक अने अमायी तथा सम्यग्दृष्टि उपपन्नक कहेवा. तथा कृष्ण अने नील्लेश्यामां मनुष्यो सरागसंयत, वीतरागसंयत, प्रमत्तसंयत के अप्रमत्तसंयत न कहेवा. वळी कापोतलेश्यामां पण ए ज गम समजवो. विशेष ए के, कापोतलेश्यावाळा नैरियको औधिक दंडकनी पेठे कहेवा. जेओने तेजोलेश्या अने पद्मलेश्या होय, तेओ औधिक दंडकनी पेठे कहेवा. विशेष ए के, मनुष्योना सराग अने वीतराग, एवा बे भेद न कहेवा. गाथा:—

दु:ख-कर्म-अने आयुष्य जो उदीर्ण होय तो वेदे छे. आहार, कर्म, वर्ण, लेखा, वेदना, किया अने आयुष्य; ए बधानी समता संबंधे पूर्वे कहां छे एम जाणवं.

१०. अथ चतुर्विशतिदण्डकमेव लेश्यादिमेदविशेषणमाऽऽहारादिपदैर्निरूपयन् दण्डकसप्तकमाहः—'सलेस्सा णं भंते ! नेरङ्या सन्वे समाहारग'त्ति अनेनाऽऽहार—शरीरो—च्छ्वास—कर्म—वर्ण—लेश्या—वेदना—क्रियो—पपाताऽऽख्यपूर्वोक्तनवपदोपेतनारकादिचतुर्विशतिपददण्डको लेश्यापदिवशेषितः सूचितः. तदन्ये च ऋष्णलेश्यादिविशेषिताः पूर्वोक्तनवपदोपेता एव यथासंभवं नारकादिपदालकाः षड् दण्डकाः सूचिताः. तदेवमेतेषां सप्तानां दण्डकानां सूत्रसंक्षेपार्थं यो यथाऽध्येतन्यस्तं तथा दर्शयन्नाहः—'ओहियाणं' इत्यादि. तत्रौधिकानां पूर्वोक्तानां निर्विशेषणानां नारकादीनाम्, तथा सलेश्यानामधिकृतानामेव, शुक्ललेश्यानां तु सप्तमदण्डकवाच्यानाम्—एषां त्रयाणामेको गमः—सदशपाठः.

१. अत्र उद्देशके १०४ उत्तरसूत्रे:-अनु०

१. जुओ था उद्देशकमां १०४ मुं उत्तर सूत्र:-अनु०

^{9.} मूलच्छायाः-सलेश्या भगवन् ! नैरियकाः सर्वे समाऽऽहारकाः ? औधिकानाम्, सलेश्यानाम्, शुक्ललेश्यानाम्; एतेषां त्रयाणामेको गमः, कृष्णलेश्यानाम्, नीललेश्यानामि एको गमः, नवरं वेदनायां-मायिमिध्यादृष्ठ्युपपत्रकाथ, अमायिसम्यग्दृष्ठ्युपपत्रकाथ भणित्व्याः. सनुष्याः कियास सराग-वीतराग-प्रमत्ता-ऽप्रमत्ता न भणितव्याः. कापोतलेश्यायामि एष एव गमः. नवरम्-नैरियके यथा औधिके दण्डके तथा भणितव्याः, तेजोलेश्या पद्माऽिस्ति यथाधिको दण्डकस्त्रथा भणितव्याः, नवरम्-मनुष्याः सरागाः, वीतरागा न भणितव्याः. गायाः--दुःखाऽऽयुष्के उदीर्णे आहारः कर्म-वर्ण-लेश्याध, समवेदन-समित्रयाः समाऽऽयुष्कं चैव बोद्धव्यम्:--भनुष्

'सलेश्यः, शुक्ललेश्यश्व'इत्येवंविधविशेषणकृत एव तत्र भेदः—औधिकदण्डकसूत्रवद् अनयोः सूत्रमिति हृदयम्, तथा 'जस्स अत्यि' इत्येतस्य वक्ष्यमाणपदस्य इह संबन्धाद् यस्य शुक्ललेश्याऽस्ति स एव तदण्डकेऽध्येतव्यः. तेनेह् पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चः, मनुष्याः, वैमानिकाश्च वाच्याः. नारका-दीनां शुक्छलेश्याया अभावादिति. 'कण्हलेस्साणं, नीठलेस्साणं पि एको गमो' औघिक एवेत्पर्थः. विशेषमाहः-'नवरं वेदणाए-' इत्यादि. कृष्णलेश्यादण्डके, नीळलेश्यादण्डके च वेदनासूत्रे 'दुविहा णेरहया पत्रत्ता. सिनभूया य, असनिभूया य'त्ति औधिकदण्डकाऽधीतं ना-S-ध्येतव्यम्, असंज्ञिनां प्रथमपृथिव्यामेव उत्पादात्, ''असण्णी खलु पढमं'' इति वचनात्, प्रथमायां च कृष्ण-नीललेश्ययोरमावात्. तर्हि किमध्येतव्यम् ? इत्याहः-'मायिमिच्छदिद्वीउववनगा य' इत्यादि. तत्र मायिनो मिध्यादृष्टयश्च महावेदना भवन्ति, यतः प्रकर्षपर्यन्तव-र्तिनीं स्थितिमञ्जमां ते निर्वर्तयन्ति, प्रकृष्टायां च तस्यां महती बेदना संमवति. इतरेषां तु विपरीता इति. तथा मनुष्यपदे क्रियासूत्रे यद्य-प्यौधिकदण्डके ''तिविहा मनुस्सा पण्णता. तं जहाः-संजया, असंजया, संजयासंजया. तत्थणं जे ते संजया ते दुविहा पत्रता. तं जहाः-सरागसंजया य, वीयरागसंजया य; तत्थ णं जे ते सरागसंजया ते दुविहा पण्णत्ता. तं जहा:-पमत्तसंजया य, अप्पमत्तसंजया य"ति पठितम् , तथाऽपि कृष्ण-नीललेखादण्डकयोर्नाप्येतव्यम् , कृष्ण-नीललेख्योदये संयमस्य निविद्धत्वात्, यत्त्रोच्यते ''पुव्यपडिवनओ पुण अचयरीए जो लेस्साए" ति तत् कृष्णादिद्रव्यरूपां द्रव्यलेश्यामङ्गीकृत्य, नतु कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यजनिताऽऽत्मपरिणामरूपां मावलेश्याम्, एतच प्रागप्युक्तमिति. एतदेव दर्शयनाहः--'मणुस्सा'इसादि. तथा कापोतलेश्यादण्डकोऽपि नीलादिलेश्यादण्डकवदच्येतव्यः, नवरम्-नारक-पदे वेदनासूत्रे नारका औधिकदण्डकवदेव वाच्याः, ते चैवम्:-''नेरँइया दुविहा पत्रता. तं जहाः-संविमूया य, असविभूया य''ति असंज्ञिनां प्रथमपृथिन्युत्पादेन कापोतलेश्यासंभवाद् , अत आहः—'काउलेस्साण वि' इत्यादि. तथा तेजोलेश्या, पद्मलेश्या च यस्य जीवविशेषस्यास्ति, तमाश्रिस यथौधिको दण्डकस्तथा तयोर्दण्डकौ भणितन्यौ. तदस्तिता चैवम्:-नारकाणाम् , विकलेन्द्रियाणाम् , तेजो-वायूनां चाद्यास्तिस्त्र एत. भवनपति—पृथिव्य-म्बु-वनस्पति-व्यन्तराणामाद्याश्वतस्तः. पञ्चेन्द्रियतिर्यग्-मनुष्याणां षट्. ज्योतिषां तेजोलेज्या. वैमानिकानां तिस्तः प्रशस्ता इति. आह चः—''कॅंण्हा नीला काऊ तेउलेस्सा य भवण—वंतरिया, जोइस—सोहम्मी—साणे तेउलेस्सा मणेयव्वा. केप्पे सणंकुमारे माहिंदे चेव बंगलोए च, एएसु पम्हलेस्सा तेण परं सुक्कलेस्साओ." तथा ''पुँढवी—आउ-वणस्सइ-बायर-पत्तेय होस चत्तारि." तेजोङेस्यान्ताः. ''गैन्यय—तिरय—नरेसु छ होस्सा. तिण्णि सेसाणं." केवलमौधिकदण्डके क्रियासूत्रे मनुष्याः सराग— वीतरागविशेषणा अधीताः. इह तु तथा न वाच्याः, तेजः-पद्मलेश्ययोवीतरागत्वाऽसंभवात् शुक्ललेश्यायामेव तत्संभवात् प्रमत्ता-ऽप्रमत्ता, स्तुच्यन्ते इति. एतदेव दर्शयन्नाहः-'तेउलेस्सा, परूलेस्सा' इत्यादि. 'गाह'ति उदेशकादितः सूत्रार्थसंग्रहगाथा गतार्थाऽपि सुखावबोधार्थ-मुच्यते—दुःखमायुश्च उदीर्णं वेदयति इति एकल-बहुत्वाभ्यां दण्डकचतुष्टयमुक्तम्, तथा 'आहारे'ति 'नेरइया कि समाहारा !' इत्यादि, तथा 'कि समकम्मा ?' तथा 'कि समवना ?' तथा 'कि समलेस्सा ?' तथा 'कि समवेयणा ?' तथा 'कि समकिरिया ?' तथा 'कि समाउया समोववन्नगा ?'त्ति गाथार्थः

१०. हवे लेश्यादि भेदना विशेषणवाळा चोवीशे दंडकने ज आहारादि पदोधी निरूपण करता प्रथम सात दंडक कहे छे:-['सलेस्सा णं मंते! नेरइया सब्बे समाहारग'ति] आ सूत्रवडे आहार, शरीर, उच्छ्वास, कर्म, वर्ण, छेश्या, वेदना, क्रिया अने उपपात नामना पूर्वोक्त नव पदयुक्त नारकादि चोवीश पदनो दंडक 'छेश्या' पदथी विशेषित करी सुचय्यो. अने बीजा कृष्णलेश्यादिथी विशेषित अने पूर्वोक्त नव पदोथी युक्त ज नार-कादि पदरूप छ दंडको पण यथासंभव सूचव्या तो ए प्रमाणे ए सात दंडको संबंधी सूत्रना संक्षेप माटे जे दंडक जेम कहेवानो छे, तेम तेने दर्शावता कहे छे के:-['ओहियाणं' इत्यादि] तेमां औधिक-विशेषण विनाना-पूर्वोक्त नारकादिकनो, अधिकृत-प्रसंगप्राप्त-चालु-सले-स्योनो-लेश्यावाळाओनो अने सप्तम दंडकबडे कहेवा योग्य शुक्ल लेश्यावाळाओनो; ए त्रणेनो सरखो पाठ छे, मात्र 'लेश्यावाळो' अने 'शुक्ल-लेश्यावाळो' ए प्रकारना विशेषणनो ज भेद छे अर्थात् औधिक-सामान्य-दंडकनी पेठे आ बेतुं सूत्र छे. तथा ['जस्स अत्थि'] ए आगळ आवनारा पदनो अहीं संबंध होवाथी जेने शुक्ल लेश्या छे ते ज तेना दंडकमां कहेवो. तथी करीने अहीं पंचेंद्रिय तिर्यचो, मनुष्यो अने वैमानिको कहेवा, पण नारको न कहेवा, कारण के तेओने शुक्छलेश्यानो अभाव छे. ['कण्हलेस्साणं, नीललेस्साणं पि एको गमो'] अर्थात् कृष्णलेश्यावाळा अने नीललेश्या-वाळाओनो एक ज पाठ छे--औधिक ज छे- विशेष कहे छे-['नवरं वेदणाए-' इत्यादि] कृष्णलेख्याना अने नीललेख्याना दंडकना वेदना सूत्रमां 'नैरियको वे प्रकारना कहा छे-संशिभूत अने असंशिभूत' ए औधिक दंडकमां कहेलुं न कहेतुं. कारण के असंशिजीवोनी उत्पत्ति प्रथम पृथिवीमां ज थाय छे. कसुं छे के:-''असंज्ञी प्रथम पृथिवीमां उपजे'' अने प्रथम पृथिवीमां कृष्णलेख्या अने नीललेख्या नथी. त्यारे तेने बदलेशुं कहेवुं १ तो कहे छे के:→ ['मायिमिच्छिदिट्ठीउववन्नगा य' इत्यादि] तेमां मायिमिथ्यादृष्टिओ महावेदनावाळा होय छे; कारण के तेओ सर्वथी विशेष अशुभ स्थितिने उत्पन्न करे छे, अने ज्यारे अशुभ स्थिति अत्यंत विशेष होय त्यारे मोटी वेदना संमवे छे. वीजाओने तो तेथी विपरीत अर्थात् ओछी वेदना होय छे. मनुष्य-पदमां कियासूत्रमां औधिक दंडकमां जो के 'मनुष्यो त्रण प्रकारना कह्या छे, ते आ प्रमाणे: संयत, असंयत अने संयतासंयत. तेमां जे संयत छे ते वे प्रकारना कला छे, ते आ प्रमाणेः सरागसंयत अने वीतरागसंयत. तेमां जे सरागसंयत छे ते वे प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणेः -प्रमत्त-

रुद्याबाळा जीवो

पिये पूर्वयत् विचार

लने विशेषता.

^{9.} प्र॰ छायाः—असंही खल्ल प्रथमाम्. २. पूर्वप्रतिपन्नकः पुनरन्यतरस्यां तु लेश्यायाम्. ३. नैरियका द्विष्याः प्रइप्ताः. तद्ययाः—संहिभूताख, असंहिभूताखितः ४. कृष्णा,नीला, कापोता, तेजोलेश्या च भवन-व्यन्तरेषु, ज्योतिष्क-सीधर्मे-शाने तेजोलेश्या झातव्याः ५. कल्पे सनत्कुमारे माहेन्द्रे नैव महालोके च एतेषु पद्मलेश्या, तेन परं शुक्ललेश्याः ६. पृथिन्य-प्-वनस्पति-बाद्रर-प्रत्येके लेश्याश्वतस्यः. ७. गर्भज-तिर्यग्-नरेषु षद् लेश्याः. विसः शेषाणाम्:-अनु॰

संयम नथी.

कर छेरमा कोने होय.

संपद्द.

संयत अने अप्रमत्तसंयत' ए कहुं छे, तो पण अहीं कृष्णलेखा अने नीललेख्याना दंडकमां ते न कहेतुं. कारण के कृष्ण अने नीललेख्यानो उदय होय त्यारे संयमनो निषेध छे. "जेणे संयमने पूर्वे स्वीकार्यो हतो एवो जीव कोइ एक लेक्यामां होय छे." एम जे कह्युं छे ते कृष्णादि द्रव्यस्त लेखाने आश्रीने कहुं हे. पण कृष्णादि द्रव्यनी समीपताथी उत्पन्न थएल आत्मपरिणामरूप मावलेख्याने आश्रीने कहुं नथी. अने ए आगळ पण कहुं छे. ए ज वातने दर्शावता शास्त्रकार कहे छे के:-['मणुस्सा' इत्यादि] कापोतलेक्यानो दंडक पण नीलादि लेक्याना दंडकनी पेठे कहेंगे. तेमां विशेष ए के-नारक पदना बेदना सूत्रमां नारको औधिक दंडकनी पेठे ज कहेवा. अने ते आ प्रमाणे छे:-'नैरियको ने प्रकारना कहा छे, ते आ प्रमाणे:-संशिभूत अने असंशिभूत.' असंशिजीवो प्रथम पृथिवीमां उत्पन्न यता होवाथी तेओने कापोतलेश्यानो संभव छे, माटे कहे छे के-['काउलेस्साण वि' इत्यादि] तथा जेम औधिक दंडक कहा तेम जे जीव विशेषने तेजोलेस्या अने पद्मलेस्या छे तेने आश्रीने तेना ने दंडक कहेवा. जीवोने लेस्याओ आ प्रमाणे होय छे:-नारकोने, विकर्लेदियोने, तेजने अने वायुने प्रथमनी त्रण ज लेश्याओं छे. भवनपति, पृथिवी, पाणी, वनस्पति अने व्यंतरोने प्रथमनी चार लेक्याओं छे. पंचेंद्रियतिर्येच अने मनुष्योने छ लेक्याओं छे. ज्योतिष्कोने तेजोलेक्या छे. वैमानिकोने त्रण प्रशस्त लेक्याओं छे. कहुं छे के:--''कृष्ण, नील, कापीत अने तेजीलेक्या मवनपतिओने तथा व्यंतरीने होय छे. ज्योतिष्क, सौधर्म अने ईशानमां तेजीलेक्या जाणवी. सनत्कुमार कल्पमां, माहेंद्र अने ब्रह्म छोकमां, (एओमां) पद्मलेक्या छे. अने त्यांधी आगळ शुक्ललेक्या छे. तथा पृथिवी, पाणी अने बादर तथा प्रत्येक वनस्पतिमां चार छेश्या-तेजोलेश्या सुधीनी लेश्याओ-होय छे. अने गर्भज तिर्येच अने मनुष्यमां छ लेश्याओ होय छे तथा बाकीनाने त्रण लेखाओ होय छे" मात्र औधिक दंडकमां कियासूत्रमां सराग अने नीतराग विशेषणवाळा मनुष्यो कह्या, पण अहीं तो ते प्रकारे न कहेवा. कारण के तेजोलेस्या अने पद्मलेस्यामां वीतरागपणुं संभवतुं नथी, पण शुक्रलेस्यामां ज संभवे छे. प्रमत्त अने अप्रमत्त मनुष्यो तो कहेवाना छे अने तेने ज दर्शावता कहे छे-['तेउलेस्ता पम्हलेस्ता' इत्यादि] ['गाह'ति] उद्देशकनी आदिथी ते अत्यार सुधीना सूत्रार्थने सूचवनारी संग्रहगाथा गर्तार्थ छे, तो पण सुखपूर्वक बोध थाय ते माटे तेनो अर्थ कहेवाय छे-'दु:ख अने आयुष्य उदीर्ण होय तो वेदाय छे' ए प्रमाणे एकवचन अने बहुवचनयडे चार दंडक कहा. तथा ['आहारे'ति] 'शुं नैरियको समान आहारवाळा छे १' इत्यादि. तथा 'शुं समान कर्मवाळा छे?' तथा 'शुं समान वर्णवाळा छे ३' तथा 'शुं समान लेखावाळा छे ?' तथा 'शुं समान वेदनावाळा छे ?' तथा 'शुं समान कियावाळा छे ?' तथा 'शुं समान आयुष्यवाळा अने समान उपपन्नक छे?' (इत्यादि प्रश्नोनुं निराकरण आ उद्देशकमां अत्यार सुधी थयुं छे.) ए प्रमाणे गाथानो अर्थ छे.

लेखा.

९८. प्र०-कैंड णं मंते! लेस्साओ पण्णताओ ? ९८. उ०-गोयमा ! छ लेस्साओ पण्णत्ता, तं जहा:-लेस्साणं बिईओ उदेसो भाणियव्वो, जान-इडी.

९८. प्र०-हे भगवन् ! लेक्याओं केटली कही छे?

९८. उ०--हे गौतम । लेश्याओ छ नही छे. ते आ प्रमाणे:--कृष्णलेश्या वगेरे. अहीं प्रज्ञापनासूत्रमां कहेल चार उदेशकवाळा लेश्यापदनो बीजो उदेशक कहेवो. ते यावत्-'इड्डी-ऋद्धि'नी वक्तव्यता सुधी कहेवी.

११. प्राक् 'सलेश्या नारकाः' इत्युक्तम्, अथ लेश्या निरूपयन्नाहः—'कइ णं' इत्यादि. तत्राऽऽत्मनि कर्मपुद्रलानां लेशनात् संक्षेत्रणाद् लेश्याः, योगपरिणामश्रेताः, योगनिरोधे लेश्यानामभावात्, योगश्च शरीरनामकर्मपरिणतिविशेषः. 'लेस्साणं बीईओ उद्देसो'ति प्रज्ञापनायां लेश्यापदस्य चतुरुदेशकस्य इह द्वितीयोदेशको लेश्याखरूपाऽवगमाय भणितन्यः. 'प्रथमः'इति कचिद् दृश्यते सोऽपपाठ इति. अथ कियद् द्रं यावत् ? इत्याहः-'जाव-इड्डी' ऋद्विवक्तव्यतां यावत्. स चाऽयं संक्षेपतः-''कैंइ णं मंते ! लेस्साओ पत्रताओ ? गोयमा ! छ लेस्साओ पण्णत्ताओ. तं जहाः—कण्हलेस्सा, ६.'' एवं सर्वत्र प्रश्नः, उत्तरं च वाच्यम् . ''नेरेइयाणं तिण्णि—कण्हलेस्सा, ३. तिरिक्लजोणियाणं ६. एगिंदियाणं ४. पुढवि–आउ-वणसाईणं ४. तेउ-वाउ-बेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदियाणं ३. पंचिंदियातिरिभ्खजोणियाणं इस्यादि बहुवाच्यम् , यावत्—''एएँ।सि णं भंते ! जीवाणं कण्हलेस्साणं जाव—सुकलेस्साणं कयरे कयरोहिंतो अप्पिड्रिया वा, महिड्रिया वा ? गोयमा! कण्हलेस्सेहिंतो नीललेस्सा महिड्डिया, नीललेस्सेहिंतो कापोयलेस्सा" इत्यादि.

केश्याविचार,

AU(gai.

११. आगळना प्रकरणमां 'नारको सलेक्य-लेक्यायाळा-छे' एम कह्युं छे माटे हवे लेक्याओने निरूपवा कहे छे के:-['कइ णं' इत्यादि.] लेस्या=चोंटाडनारी अर्थात् आत्मा साथे कर्मपुद्गलोने चोंटाडनार ते लेस्या. ए लेस्या योगना (शारीरिक, वाचिक अने मानसिक व्यापारना) परिणाम रूप छे, कारण के ज्यारे योगनो निरोध होय छे त्यारे ते लेक्याओ होती नथी. अने योग ए शरीरनामकर्मनो एक प्रकारनो परिणाम छे. ['लेस्साणं विईओ उद्देसो'ति] 'प्रज्ञापना'ना लेखापदना चार उद्देशकमांथी अहीं बीजो उद्देशक लेख्यानुं खरूप जाणवा माटे कहेंची. कोइ टेकाणे 'प्रथम उद्देशक कहेवो' ए पाठ छे, पण ते पाठ अपपाठ छे. इवे ते (बीजा उद्देशकनो) पाठ क्यां सुधी कहेवो ? तो कहे छे के:-['जाव-इद्वी'] अर्थात् ऋदिनी

^{9.} मूलच्छायाः—कति भगवन् ! लेश्याः प्रज्ञप्ताः ? गीतम ! षड् लेश्याः प्रज्ञप्ताः, तद्यथाः-लेश्यानां द्वितीय उदेशो भणितव्यः, यावत्-ऋदिः-अनु॰

^{9.} प्र॰ छायाः — कति भगवन् ! छेरयाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! षड् छेर्याः प्रज्ञप्ताः तद्यथा - कृष्णछेरया. २. नैरियकाणां तिस्रः - कृष्णछेरया. तिर्यग्योनि-कानां षट्. एकेन्द्रियाणां चतस्रः. पृथिव्य-प्-वनस्पतीनां चतस्रः. तेजो-वायु-द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रियाणां तिस्रः. पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां घट्. ३. एतेषां भगवन् । जीवानां कृष्णलेश्यानां यावत्–शुक्ललेश्यानां कतरे कतरेभ्योऽल्पधिका वा, मह्धिका वा ! गौतमा कृष्णलेश्येभ्यो नीललेश्या महर्भिकाः, नीललेश्येभ्यः कापोतलेश्याः-अनु०

वक्तव्यता सुधी. ते पाठ संक्षेपथी आ प्रमाणे छे:-''हे मगवन्! लेक्याओं केटली कही छे? हे गौतम! लेक्याओं छ कहेली छे. ते आ प्रमाणे:कृष्णलेक्या बंगरे.'' ए प्रमाणे सर्वत्र प्रश्न अने उत्तर कहेवा. ''नैरियकोंने कृष्ण बंगरे त्रण लेक्या छे. तियन योनिकोंने छ लेक्या छे. एकेंद्रियोंने
चार लेक्या छे. तेज, पवन, बेइंद्रिय, त्रींद्रिय अने चतुरिंद्रियने त्रण लेक्या छे. पंचेंद्रियतिर्येच योनिकोंने छ लेक्या छे.'' इत्यादि घणुं कहेवुं. यावत्''कृष्णलेक्यावाळा यावत्-शुक्ललेक्यावाळा ए जीवोमां कया कोनाथी, ओछी ऋदिवाळा छे? अने कया कोनाथी मोटी ऋदिवाळा छे?'' (उत्तर) ''हे
गौतम! कृष्णलेक्यावाळा करतां नीललेक्यावाळा महर्षिक छे अने नीललेक्यावाळा करतां कापोतलेक्यावाळा महर्षिक छे'' इत्यादि कहेवुं.

संसारसंस्थानकाळ.

९९. प्र ०—जीवैस्स णं मंते ! तीतदाए आदिदृस्स कई-विहे संसारसंचिद्वणकाले पण्णत्ते ?

९९. उ०—गोयमा ! चडाव्वहे संसारसंचिद्वणकाले पण्णत्ते, तं जहाः—णेरइयसंसारसंचिद्वणकाले, तिरिक्स—मणुस्स—देव-संसारसंचिद्वणकाले य पण्णत्ते.

१००: प्र०—नेरइयसंसारसंचिष्टणकाले णं भंते! कतिविहे पण्णत्ते!

१००. उ०—गोयमा! तिविहे पचत्ते, तं जहाः—सुचकाले, असुचकाले, मिस्तकाले.

१०१. प्र०—तिरिक्सजोणिअसंसार०पुच्छा ?

१०१. उ०—गोयमा! दुविहे पत्रत्ते, तं जहाः—असुत्रकाले य, मिस्सकाले य.

१०२.--मणुस्साण य, देवाण य बहा नेरइयाणं.

१०३. प्र०-एअस्स णं भंते ! नेरइयस्स संसारसंचिद्वणका-लस्स सुनकालस्स, असुनकालस्स, मीसकालस्स य क्यरे कयरे-हिंतो अप्ये चा, बहुए चा, तुल्ले चा, विसेसाहिए चा?

१०३. उ०—गोयमा! सन्वत्थोवे असुन्नकाले, मिस्सकाले अणंतगुणे, सुन्नकाले अणंतगुणे.

१०४.—तिरिक्खजोणिआण सन्बत्योवे असुचकाले, मिस्सकाले अणंतगुणे.

१०५.--मणुस्त-देवाण य जहा नेरइयाणं.

१०६. प्र०—एअस्स णं भंते ! नेरइयसंसारसंचिद्वणकालस्स जाव-देवसंसारसंचिद्वणकालस्स जाव-विसेसाहिए वा ? ९९. प्र०—हे भगवन्! अतीत काळमां आदिष्ट—नारकादि-विशेषणविशिष्ट-थएल जीवने संसारसंस्थाननो काळ केटला प्रकारनो कह्यों छे!

९९. उ०—हे गौतम! संसारसंस्थाननो काळ चार प्रकारनो कहो छे. ते आ प्रमाणे:-नैरियकसंसारसंस्थानकाळ, तिर्यंचसंसारसंस्थानकाळ, मनुष्यसंसारसंस्थानकाळ अने देवसंसारसंस्थानकाळ.

१००. प्र०—हे भगवन् नरियकसंसारसंस्थानकाळ केटळा प्रकारनो कह्यो छे ?

१००. उ०-हे गौतम ! ते त्रण जातनो कह्यो छे. ते आ प्रमाणे:-शून्यकाळ, अशून्यकाळ अने मिश्रकाळ.

१०१. प्रo—हे भगवन्! तिर्यंचयोनिकसंसारसंस्थानकाळ केटला प्रकारनो कह्यो छे ?

१०१. उ०—हे गौतम! ते बे प्रकारनो कहाो छे. ते आ प्रमाणे:-अशुन्यकाळ अने मिश्रकाळः

१०२.—मनुष्योना अने देवोना संसारसंस्थानकाळना प्रकारो नैरियकोनी पेठे जाणवा.

१०३. प्र०—हे भगवन् ! ए नैरियक संबंधी संसारसंस्थान-काळना त्रण-शून्यकाळ, अशून्यकाळ अने मिश्रकाळक्रप-प्रकारोमां कयो कोनाथी ओछो, वधारे, तुल्य के विशेषाधिक छे ?

१०३. उ० —हे गौतम! सौथी थोडो अशून्यकाळ छे, ते करतां मिश्रकाळ अनंतगुण छे अने ते करतां पण शून्यकाळ अनंतगुण छे.

१०४.—तथा तिर्यचयोनिकसंसारसंस्थानकाळना वे प्रकारमां सौथी थोडो अशून्यकाळ छे अने ते करतां मिश्रकाळ अनंतगुण छे.

१०५.—मनुष्योना अने देवोना संसारसंस्थानकाळनी न्यूनाधि-कता नैरियकोना संसारसंस्थानकाळनी न्यूनाधिकता पेठे जाणवी.

१०६. प्र०—हे भगवन्! नैरियकना, तिर्येचयोनिकना, मनुष्यना अने देवना ए संसारसंस्थानकाळमां कयो कोनाथी ओछो, वधारे, तुल्य के विशेषधिक छे?

१. मूलच्छायाः—जीवस्य भगवन् ! अतीतकाले आदिष्टस्य कतिविधः संसारसंस्थानकालः प्रक्षप्तः ? गौतम ! चतुर्विधः संसारसंस्थानकालः प्रक्षप्तः, तद्यथाः—कितिविधः प्रक्षप्तः ? गौतम ! त्रिविधः प्रक्षप्तः, तद्यथाः—क्रूत्यकालः, तिर्यग्—देवसंसारसंस्थानकालश्च प्रक्षप्तः, नैरियकसंसारसंस्थानकालो भगवन् ! कितिविधः प्रक्षप्तः ? गौतम ! त्रिविधः प्रक्षप्तः, तद्यथाः—अक्रूत्यकालश्च, मिश्रकालश्च, मनुष्याणां च, देवानां च यथा नैरियकाणम्, एतस्य भगवन् ! नैरियकस्य संसारसंस्थानकालस्य क्रूत्यकालस्य, अक्रूत्यकालस्य, मिश्रकालस्य च कतरः कतरेभ्योऽत्यो वा, बहुको वा, त्रुल्यो वा, विशेषाऽधिको वा शातम ! सर्वस्तोकोऽक्रूत्यकालः, मिश्रकालोऽनन्तगुणः, त्रियंग्योनिकानां सर्वस्तोकोऽक्रूत्यकालः, मिश्रकालोऽनन्तगुणः, मनुष्य—देवानां च यथा नैरियकाणाम्, एतस्य भगवन् ! नैरियकसंसारसंस्थानकालस्य यावत्—देवसंसारसंस्थानकालस्य यावत्—विशेषाऽधिको वा शः—अनु०

१०६. उ०—गोर्यमा ! सव्वत्थोवे मणुस्ससंसारसंचिद्वणकाले, नेरइयसंसारसंचिद्वणकाले असंखेज्जगुणे, देवसंसारसंचिद्वणकाले असंखेज्जगुणे, तिरिक्खजोणिअसंसारसंचिद्वणकाले अणंतगुणे.

१०६. उ०—हे गौतम! मनुष्यसंसारसंस्थानकाळ सौथी थोडो छे, ते करतां नैरियकसंसारसंस्थानकाळ असंख्येयगुण छे, ते करतां देवसंसारसंस्थानकाळ असंख्येयगुण छे अने ते करतां तिर्यंच-योनिकसंसारसंस्थानकाळ अनंतगुण छे.

१२. अथ 'पश्चः पशुलमश्चवते' इत्यादिवचनविप्रलम्भाद् यो मन्यते अनादो अपि भवे एकधेव जीवस्यावस्थानमिति बोधनाथे प्रश्नयन् आहः—'जीवस्स णं' इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्—िर्क्तिवधस्य जीवस्य १ इत्याहः—आदिष्टस्य अमुष्य नारकादेरित्येवंविशेषितस्य, 'तीतद्धाए'ित अनादावतीते काले कितिवधः, उपाधिभेदात् कितेभेदः, संसारस्य भवाद् भवान्तरे संचरणलक्षणस्य, संस्थानमविश्वितिक्रिया, तस्य कालोऽवसरः—संसारसंस्थानकालः—अमुष्य जीवस्याऽतीतकाले कस्यां कस्यां गतौ अवस्थानमासीद् इत्यर्थः. अत्रोत्तरं चतुर्विधः—उपाधिभेदादिति मावः. तत्र नारकभवाऽनुगतसंसाराऽवस्थानकालिष्ठधा—शून्यकालः, अशून्यकालः, मिश्रकालश्चेति. तिरश्चां शून्यकाले नास्तीति तेषां द्विविधः. मनुष्य—देवानां तु त्रिविधोऽप्यस्ति आह् चः—''सुन्नासुन्नो मीसो तिविहो संसारचिद्वणाकालो, तिरियाणं सुन्ववज्ञो सेसाणं होइ तिविहो वि.'' तत्राऽशून्यकालस्ताबदुच्यते—अशून्यकालस्तर्थपरिज्ञाने हि सतीतरौ सुज्ञानौ भविष्यत इति. तत्र वर्तमाने काले सप्तसु पृथिवीषु ये नारका वर्तन्ते तेषां मध्याद् यावत्—न कश्चिदुदर्तते, न चाऽन्य उत्ययते तावन्मात्रा एव ते आसते, स कालस्तान् नारकानङ्गीकृत्य अशून्य इति भण्यते. आह चः—''अहहसमह्याणं नेरइयाणं न जाव—एको वि, उल्वष्टइ अत्रो वा उववज्ञह सो असुन्नो ओः'' मिश्रकालस्त तेषामेव नारकाणां मध्याद् एकादय उद्घृत्ताः, यावत्—एकोऽपि शेषस्तावन् मिश्रकालः शून्यकालस्तु यदा त एवाऽऽदिष्टसामयिका नारकाः सामस्येनोढूत्ता भवन्ति, नैकोऽपि तेषां शेषोऽस्ति स शून्यकाल इति, आह चः—''उल्वहे एक्किम वि ता मीसो धरइ जाव—एको वि, निल्लेविएहिं सल्वेहिं वटमाणे हि सुनो ओः''

शुं कायम जीवनी एक ज जातनी दशा रहेर ए विषे विचार.

१२. 'प्र्युओ प्रमुपणुं पामे छे' इत्यादि वचनना विप्रलंभथी जे एम माने छे के:-अनादि संसारमां पण जीवनी स्थिती एक ज प्रकारनी रहे छे. तेने हुवे बोध करवा प्रश्न करता कहे छे के:~['जीवरस णं' इत्यादि] सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, अहीं केवो जीव छेवो ? तो कहे छे के, नारक वगेरे विशेषणथी आदिष्ट-युक्त-जीव अहीं लेवो ['तीतद्वाए'ति] (ते जीवनो) अनादि-आदि विनाना-अतीत काळमां उपाधिना भेदथी केटला प्रकारनो संसारसंस्थानकाळ छे ? संसारसंस्थानकाळ-संसार एटले एक भवशी-एक जींदगीथी-बीजी जींदगीमां जवारूप क्रिया. तेनी जे संस्थान-अवस्थान-स्थिर रहेवारूप-किया अने तेनो जे काळ ते संसारसंस्थानकाळ अर्थात् आ जीव अतीत काळमां कइ गतिमां अवस्थित हतो ? तेनो उत्तर आ छे:-जीवनो संसारसंस्थानकाळ उपाधिभेदथी चार प्रकारनो छे. तेमां नारकभव संबंधी संसारावस्थानकाळ त्रण प्रकारनो छे. ते आ:-शून्यकाळ, अशुन्यकाळ अने मिश्रकाळ. तिर्यंचभव संबंधी संसारावस्थानकाळ वे प्रकारनो छे. कारण के तेमां शून्यकाळ नथी. मनुष्य अने देवोनो तो संसाराव-स्थानकाळ त्रणे प्रकारनो छे. कह्युं छे के, ''संसारावस्थानकाळ त्रण प्रकारनो कह्यो छे. ते आ प्रमाणे:--शून्य, अशून्य अने मिश्रकाळ. तिर्येचोने शून्य सिवायनो (बाकीनो) वे प्रकारनो होय छे अने बाकी बीजा बधाओने त्रणे प्रकारनो होय छे." तेमां शरुआतमां अशून्यकाळनुं खरूप कहीए छीए. कारण के अशून्यकाळना खरूपनुं ज्ञान थया पछी ते बीजा बे (शून्य अने मिश्र) काळ सुखे समजाय तेम छे. अशून्यकाळ-वर्तमान काळमां साते पृथिवीओमां जे नारको वर्ते छे तेओमांथी ज्यां सुधी कोइ उद्धर्ते (मरे) नहीं अने बीजो कोइ उत्पन्न पण थाय नहीं, किंतु जेटला छे तेटला ज रहे, ते काळ नारकोने आश्रीने 'अशून्य' काळ कहेवाय. कखुं छे के, "वर्तमान काळे वर्तता नैरियकोमांथी ज्यां सुधी एक पण जीव उद्वर्ते नहीं अने कोइ बीजो तेमां उत्पन्न पण थाय नहीं त्यां सुधीनो ए काळ अशून्यकाळ कहेवाय छे.'' हवे मिश्रकाळनुं स्वरूप कहे छे:-ते ज नारकोमांथी एक, बे, त्रण, चार, पांच; एम करीने बधा उद्भुत्त थया अने ज्यां सुधी तेमां छेवटे एक (नारक) बाकी छे त्यां सुधी मिश्रकाळ छे. अने शून्यकाळ त्यारे ज होइ शके छे के, ज्यारे वर्तमान समयना ते बधा नारको समस्तपणे उद्धृत थइ गया, पण तेमां एके नाकी रह्यो नथी त्यारे−(शून्यकाळ कहेवाय छे.) कह्यं छे के, ''उद्वर्तन थतां ज्यां सुधी एक पण बाकी रहे त्यां सुधी मिश्रकाळ अने वर्तमान समयना बधा नारकोना निर्लेपवडे शून्यकाळ अर्थात् ज्यारे एक पण नारक बाकी न रहे त्यारे शून्यकाळ."

अश्न्यकाळ.

मिश्रकाळ.

शून्यक छ.

१३. इदं च मिश्रनारकसंसाराऽवस्थानकालचिन्तासूत्रं न तमेव वार्तमानिकनारकमवमङ्गीकृत्य प्रवृत्तम्, अपि तु वार्तमानिकनारकजीवानां गत्मन्तरगमनेन तत्रैवोत्पत्तिमाश्रित्य. यदि पुनस्तमेव नारकभवमङ्गीकृत्य इदं सूत्रं स्थात् तदाऽशून्यकालाऽपेक्षया मिश्रकालस्याऽनन्तगुणता सूत्रोक्ता न स्यात्. आह चः—''एँयं पुण ते जीवे पडुच सुत्तं न तन्भवं चेव, जइ होज तन्भवं तो अनंतकालो न संभवइ.'' कस्माद् इति चेत्, उच्यते—ये वार्तमानिका नारकास्ते स्वाऽऽयुष्ककालस्याऽन्ते उद्वर्तन्ते, असंस्थातमेव च तदाऽऽयुः,अत उत्कर्षतो द्वादशमौहूर्ति-

१. मूल्छायाः—गीतम ! सर्वस्तोको मनुष्यसंसारसंस्थानकालः, नैरियकसंसारसंस्थानकालोऽसंख्येयगुणः, देवसंसारसंस्थानकालोऽसंख्येयगुणः, तिर्थग्योनिकसंसारसंस्थानकालोऽनन्तगुणः-अनु ०

१. प्र॰ छायाः — शून्याऽशून्यो मिश्रस्तिविधः संसारसंस्थानकालः, तिरश्चां शून्यवर्जः शेषाणां भवति त्रिविधोऽपि. २. आदिष्टसमयानां नैरियिकाणा न यावत्-एकोऽपि, उद्वर्ततेऽन्यो वा उपपद्यते सोऽशून्यस्तु. ३. उद्दृते एकस्मिन् अपि तावद् मिश्रो धरति यावत्-एकोऽपि, निर्लेपितैः सर्वेः वर्तमानैहिं शून्यस्तु. ४. एतत् पुनस्तान् जीवान् प्रतीख सूत्रं न तद्भवं चैव, यदि भवेत् तद्भवं ततोऽनन्तकालो न संभवतिः – अनुः

काऽक् न्यकाल्योक्षया मिश्रकाल्स्यानन्तर प्रात्वाभावप्रसङ्गाद् इति. आह चः—''किं कारणमाइद्वा नेरहया जे इमिम समयिम, ते ठिइकाल्स्सते जम्हा सच्चे खिवजाति.'' 'सव्यक्षोवे असुनकाले'ित नारकाणामुत्पादोद्धर्तनाविरहकाल्स्य उत्कर्षतोऽिप द्वादशमुद्धर्तप्रमाणखात्. 'मिस्सकाले अणंतगुणे'ित मिश्राख्यो विविधितनारकजीवनिर्लेपनाकालोऽद्यस्याऽनन्तराणो भवति, यतोऽसौ नारकेतरेष्वाऽऽगमन-गमनकालः, स च त्रस—वनस्पलादिस्थितिकालमिश्रितः सन्तरनन्तराणो भवति, त्रस—वनस्पलादिगमनागमनानामनन्तत्वात्, स च नारक-निर्लेपनाकालो वनस्पतिकायस्थितेरनन्त्रभागे वर्तते इति. उक्तं चः—''थोबोऽसुनकालो सो प्रक्रोसेण वारसमुहुत्तो, तत्तो य अणंतगुणो मीसो निल्लेनणकालो. अगंगमण—गमणकालो तसाइ—तरुमीसओ अणंतगुणो, अह निल्लेनणकालो अणंतभागे वणद्वाप्.''ित 'सुन्नकाले अणंतगुणे'ित सर्वेषां विविधितनारकजीवानां प्रायो वनस्पतिष्वनन्तानन्तकालमवस्थानात्, एतदेव च वनस्पतिष्वनन्ताऽनन्तकालाऽवस्थानं जीवानां नारकमवाऽन्तरकाल उत्कृष्टो देशितः समये इति. उक्तं चः—''सुंबो य अणंतगुणो सो पुण पायं वणस्सइगयाणं, एयं चेव य नारयमवंतरं देसियं जेट्टं.'' ति 'तिरिक्तजोणिआणं सव्यत्योवे असुनकाल' इति स चाऽऽन्तरमुहूर्तमात्रः, अयं च यद्यपि सामान्येन तिरश्चामुक्तः, तथापि विकलेन्द्रिय—संमूर्ण्किमानोवाऽवसेयः, तेषामेवाऽन्तरमुहूर्तमानस्य विरहकालस्योक्तत्वात्. यदाहः—''मैबेमुहुत्तो विगलेदिएसु, संमुण्किमेसु वि स एव'' एकेन्द्रियाणां तूर्द्वर्तना—उपपातविरहाऽभावेनाऽशून्यकालऽभाव एव. आह चः—''एँगो असंखमागो वृद्ध उज्वहणोववायम्मि, एगिनगोए निचं एवं सेसेसु वि स एव.'' पृथिव्यादिषु पुनः 'अणुसमयं असंखेज'ित वचनादिरहाभाव इति. 'मिस्सकाले अणंतगुणे'ित नारकवत्, शून्यकालस्य तिरश्चां नास्येव, यतो वार्तमानिकसाधारणवनस्पतीनां तत उद्धत्तानां स्थानमन्यद् नास्ति. 'मणुस्स—देवाण य जहा नेरहयाणं'ित अशून्यकालस्याऽपि द्वादशमुद्धर्तप्रमाणत्वात्. अत्र गाथाः—''एँवं नरा—ऽमराण वि तिरियाणं नविर निर्य पुनक्त, अं निग्गयाणं तिर्ते भावणं अत्रं तओ निर्यः' 'एयस्स' इत्यादि व्यक्तम्

१३. मिश्र नारक संसारावस्थानकाळना विचार संबंधी आ सूत्र ते ज वार्तमानिक नारक भवने आश्रीने प्रवर्त्यु नथी, पण वार्तमानिक नारक जी-बोनी बीजी गतिना गमनवडे त्यां ज उत्पत्तिने आश्रीने प्रवर्त्यु छे. वळी जो ते ज नारक भवने आश्रीने आ सूत्र प्रवर्ते तो सूत्रमां कहेली शून्यकाळनी अपेक्षाए मिश्रकाळनी अनंतगुणता थइ शके नहीं. कह्युं छे के:- "वळी ए सूत्र ते जीवोने माटे ते मवने आश्री ने नथीं. जो ते भवने आश्रीने होय तो अनंतकाळ संभवतो नथी.'' केम संभवतो नथी? तो कहे छे:-जे वार्तमानिक नारको छे तेओ पोताना आयुष्यकाळना छेवटने भागे उद्धर्ते छे अने तेओनुं आयुष्य तो असंख्यात ज छे माटे वधारमां वधारे बार मुहूर्तना अशून्यकाळनी अपेक्षाए मिश्रकाळनुं अनंतगुणपणुं बननुं ए अप्रसंग जेवुं छे. कहां छे के, "अनंतकाळ न संभवे तेमां हुं कारण छे ? तो कहे छे के:-आ समये-वर्तमान समये-जे नैरियको छे तेओ स्थितिकाळने छेडे बधा खपी जवाना छे. ['सव्वत्थोवे असुन्नकाले'कि] नारकोनो उत्पाद, उद्वर्तना अने विरहकाळ वधारेमां वधारे पण बार मुहूर्त प्रमाण छे माटे अशुन्यकाळ सौथी थोडो छे. ['मिस्सकाले अणंतगुणे'ति] मिश्र नामनो निवक्षित नारक जीवोनो निर्लेपनाकाळ अशून्यकाळनी अपेक्षाए अनंतगुण छे. कारण के प नारकोमां अने बीजाओमां गमनागमनकाळ छे अने ते त्रस अने वनस्पति वगेरेना स्थितिकाळथी मिश्रित यतो अनंतगुण थाय छे. कारण के त्रस अने वनस्पत्यादिना गमनागमनो अनंत छे अने ते नारकनो निर्लेपनाकाळ वनस्पतिकायनी स्थितिना अनंत भागे वर्ते छे. कह्युं छे के,''अशून्यकाळ थोडो छे अने ते वधारेमां वधारे बार मुहूर्तनो छे. तेथी अनंतगुण मिश्र निर्हेपनाकाळ छे." "आगमन अने गमननो काळ त्रस अने तरूथी मिश्रित थयो छतो अनंतगुण थाय छे अने निर्छपनाकाळ वनस्पतिकाळने अनंते भागे छे." ['सुन्नकाले अणंतगुणे'ति] शून्यकाळ अनंतगुण छे. कारण के बधा विवक्षित नारकोनुं घणुं करीने वनस्पतिमां अनंतानंतकाळ सुधी अवस्थान छे. अने ए ज (वनस्पतिमां अनंतानंतकाळ सुधीनुं अवस्थान) जीवोनो नारकभवांतरकाळ उत्कृष्टरूपे सिद्धांतमां कह्यो छे. कह्युं छे के:-''शून्यकाळ अनंतगुण छे, अने ते झाझा भागे वनस्पतिमां गएलाओने होय छे अने ए ज मोटामां मोदुं नारकभवांतर कहुं छे." ['तिरिक्सजोणिआणं सव्वत्थोवे असुन्नकाल' इति] तिर्यचयोनिकोनो धाशून्यकाळ सौथी थोडो छे अने ते अंतर्मुहूर्त जेटलों छे. जो के आ काळ साधारण दरेक तिर्यचोना संबंधे कह्यों छे तो पण विकलेंद्रिय अने संमूर्छिमो संबंधे ज जागवो. कारण के तेओने ज अंतरमुहूर्तनो विरह काळ कथो छे. कह्युं छे के:-"विकलेंद्रिय अने संमूर्छिमो संबंधे पण भिन्नमुहूर्त कह्यो छे." एकेंद्रियोने तो उद्धर्तनाना अने उपपातना विरहनो अभाव छे माटे अञ्चलकाळ नथी. कह्युं छे के:-"एक निगोदमां हमेशा एक असंख्यमाग उद्वर्तनामां अने उपपातमां वर्ते छ, ए प्रमाणे बाकीनामां पण जाणवुं." यळी "प्रति समये असंख्य" एवं वचन होवाथी पृथिवी वंगरेमां विरहनो अभाव कह्यो छे. ['मिस्सकाले अणंत-[गुणे'ति] ए नारकनी पेठे छे. शून्यकाळ तो तिर्येचोने छे ज नहीं. कारण के त्यांथी उद्घृत्त वार्तमानिक साधारण वनस्पतिओनुं बीजुं स्थान नथी. ंमणुरस-देवाण य जहा नेरइयाणं'ति] मनुष्य अने देवोने नैरयिकोनी पेठे जाणबुं. कारण के अञ्चन्यकाळ पण बार मुहूर्त जेटलो छे. अहीं गाभाः-'ए प्रमाणे मनुष्य अने देवो संबंधे पण जाणवुं. विशेष ए के, तिर्यचोने शून्यकाळ नथी. कारण के नीकळेला तेओनुं तेथी बीजुं भाजन-स्थान-नथी ['एअस्स' इत्यादि] ब्यक्त-स्पष्ट-छे.

मा स्म विवे आक्षेप समाधान:

सौथी योठो.

अनंतगुण.

अनंतगुण.

तिर्थेच.

मनुष्य-देव.

^{9.} प्र० छायाः — किं कारणमादिष्टा नैरियका येऽस्मिन् समये, ते स्थितिकालस्यान्ते यस्मात् सर्वे क्षप्यन्तेः. २. स्तोकोऽशून्यकालः स उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तः, ततश्रानन्तगुणो मिश्रो निलंपनाकालः. ३. आगमन-गमनकालस्रसादि-तहमिश्रकोऽनन्तगुणः, अथ निलंपनकालोऽनन्तभागे वना-द्वायाः. ४. शून्यश्रानन्तगुणः स पुनः प्रायो वनस्पतिगतानाम्, एतदेव च नारकभवान्तरं देशितं ज्येष्टम्. ५. भिन्नमुहूर्तो विकलेन्द्रियेषु, सम्मूर्छिमेष्विष स एव. ६. एकोऽसंख्यभागो वर्तते उद्वर्तनोपपाते, एकनिगोदे, निल्यमेवं शेषेष्विप स एव. ७. एवं नरा-ऽमराणामिष, तिरशं नवरम्-नास्ति शून्यादा, य द् निर्गतानां तेषां भाजनमन्यत् ततो नास्तिः-अनु०

अंतकिया.

१०७. प्र०-वीवे णं भंते ! अंतिकारियं करेजा?

१०७. उ०—गोयमा! अत्येगइए करेजा, अत्येगइए नो करेजा; अंतकिरियापयं नेयव्वं. १०७. प्र०—हे भगवन् ! जीव अंतिक्रया करे अर्थात् जीव मोक्षप्राप्ति करे !

१०७. उ०—हे गौतम! कोइ करे छे अने कोइ करता नथी. आ प्रश्नना सविस्तर उत्तर माटे प्रज्ञापनासूत्रनुं 'अंतिकिया' नामनुं वीशमं पद जाणवं.

१४. किं संसार एवाऽवस्थानं जीवस्य स्यात्, उत मोक्षेऽिप ? इति श्रद्धायां पृच्छामाहः—'जीवे णं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्—'अंत-किरियं'ित अन्या च सा पर्यन्तवर्तिनी किया च अन्यिकिया, अन्यस्य वा कर्माऽन्तस्य किया अन्यिकिया, ताम्—कृत्नकर्मक्षयलक्षणां मोक्षप्राप्तिमित्यर्थः. 'अंतिकिरियापयं नेयव्वं'ित. तच प्रज्ञापनायां विशतितमम्, तच एवमः—''जीवे णं मंते ! अंतिकिरियं करेजा ? गोय-मा ! अत्थेगइए करेजा, अत्थेगइए नो करेजा. एवं नेरइए, जाव—वेमाणिए.'' भव्यः कुर्यात्, नेतर इत्यर्थः. ''नेरेइये णं मंते ! नेरइएसु वहमाणे अंतिकिरियं करेजा ? गोयमा ! नो इणहे समद्वे" इत्यादि. नवरम्—''मणुस्तेसु अंतं करेजा'' मनुष्येषु वर्तमानो नारको मनुष्यीभूत इत्यर्थः.

मोक्ष छैं। अंतिकिया. प्रशापनांनी साक्षी. १४. 'शुं जीवनुं अवस्थान संसारमां ज छे, के वळी तेनो मोक्ष पण छे?' एकी शंका थतां पूछे छे के:—['जीवे णं' इत्यादि] ए सूत्र त्यष्ट छे. विशेष ए के, ['अंतिकिरियं'ित] अंत्यिकिया=अन्त्य—छेवटे थनारी, एवी जे किया ते अंत्यिकिया अथवा अंत्य—कर्मनो अंत—नाश, तेनी जे किया ते अंत्यिकिया अर्थात् सकळकर्मना क्षयरूप मोक्षप्राप्ति; ते अंत्यिकियाने. ['अंतिकिरियापयं नेयव्यं'ित] ते अंतिकिया नामनुं पद प्रज्ञापना सूत्रमां वीशमुं छे अने ते आ प्रमाणे छे:—''हे भगवन्! जीव अंतिकिया करे १ हे गौतम! कोइ एक जीव करे अने कोइ एक जीव न करे. ए प्रमाणे नैरियक, यावत्—वैमानिक सुधी जाणवुं.'' अर्थात् भव्य जीव अंतिकिया करे अने अभव्य न करे. ''हे भगवन्! नैरियकोमां वर्तमान नैरियको अंतिकिया करे १ हे गौतम! ए अर्थ समर्थ नथी'' इत्यादि. विशेष ए के, ''मनुष्योमां अंतने करे'' अर्थात् मनुष्यमां वर्तमान—मनुष्य थएलो नारक अंतिकिया करे.

उपपात.

१०८. प्र०—अह भंते ! असंजयभवियदव्वदेवाणं, अविरा-हिअसंजमाणं, विराहिअसंजमाणं, अविराहिअसंजमासंजमाणं, विरा-हिअसंजमासंजमाणं, असण्णीणं, तावसाणं, कंदिप्यआणं, चरगपरि-व्यायगाणं, किब्बिसिआणं, तेरिच्छियाणं, आजीविआणं, आमि-ओगिआणं, सिलंगीणं दंसणवावन्नगाणं, एएसि णं देवलोगेसु उववज्जमाणाणं कस्स किहं उववाए पन्नत्ते ?

१०८. उ०—गोयमा ! असंजयभवियदव्यदेवाणं जहण्णेणं भवणवासिसु, उक्कोसेणं उवरिमगेविज्ञएसु; अविराहिअसंजमाणं जहण्णेणं सोहम्मे कप्पे, उक्कोसेणं सव्यहिति विमाणे; विराहिअसं-जमाणं जहण्णेणं भवणवासिसु, उक्कोसेणं सोहम्मे कप्पे; अविराहिअसंजमासंजमाणं जहण्णेणं सोहम्मे कप्पे, उक्कोसेणं अचुए कप्पे; विराहिअसंजमासंजमाणं जहण्णेणं भवणवासिसु, उक्कोसेणं

१०८. प्र०—हे भगवन्! संयमरहित अने देवपणुं पामवाने योग्य एवा जीवो, अखंडित संयमवाळा, खंडित संयमवाळा, अखं- डित संयमासंयम—देशिवरित—श्रावकपणा—वाळा, खंडित संयमासंयम—संयमवाळा, असंक्षिओ, तापसो, कांदिर्पिको, चरकपरिवाजको, अथवा चरको अने परिवाजको, किल्बिषको, तिर्यचयोनिको, आजीविको, आभियोगिको अने श्रद्धाश्रष्ट वेषधारको; ए बधा जो देवलोकोमां उत्पन्न थाय तो कोनो क्यां उपपात—उत्पाद—कह्यो छे ?

१०८. उ०—हे गौतम! संयमरहित अने देवपणुं पामवाने योग्य एवा जीवोनो जघन्ये भवनवासिमां अने उत्कृष्टे उपरना प्रैवेयकमां उत्पाद कहाो छे. अखंडित संयमवाळाओनो जघन्ये सौ-धर्मकल्पमां अने उत्कृष्टे सर्वार्धसिद्ध विमानमां उत्पाद कहाो छे. खंडित संयमवाळाओनो जघन्ये भवनवासिमां अने उत्कृष्टे सौधर्म-कल्पमां, अखंडित संयमासंयमवाळाओनो जघन्ये सौधर्मकल्पमां अने

^{9.} मूलच्छायाः —जीवो भगवन् ! अन्तिक्रयां कुर्यात् ? गौतम ! अस्त्येककः कुर्यात्, अस्त्येकको नो कुर्यात्; अन्तिक्रयापदं नेतव्यम्: –अनु०

१. प्र॰ छायाः—जीवो भगवन् ! अन्स्यिकयां कुर्यात् ? गौतम ! अस्त्येककः कुर्यात्, अस्त्येकको नो कुर्यात्. एवं नैरियकः, यावत्-वैमानिकः. २. नैरियको भगवन् ! नैरियकेषु वर्तमानोऽन्स्यिकयां कुर्यात् ? गौतम ! नायमर्थः समर्थः-अनु ॰

१. मूलच्छायाः—अथ भगवन् ! असंयतभव्यद्रव्यदेवानाम् , अविराधितसंयमानाम् , विराधितसंयमानाम् , अविराधितसंयमानाम् , विराधितसंयमानाम् , असंिक्षाम् , तापसानाम् , कान्द्रिकाणाम् , व्यक्षपरिवाजकानाम् , किल्विपिकाणाम् , तिरश्वाम् , आजीविकानाम् , आभियोगिकानाम् , सिलिङ्गिनाम् , दर्शनव्यापन्नकानाम्—एतेषां देवलोकेषु उपपद्यमानानां कस्य कुत्र उपपातः प्रज्ञप्तः ! गौतम ! असंयतभव्य- द्रव्यदेवानां जघन्येन भवनवासिषु, उत्कृष्टेन उपरिमान्नवेयकेषुः अविराधितसंयमानां जघन्येन सौधर्मे कल्पे, उत्कृष्टेन सर्वाधितिदे विमानेः विराधितसंयमानां जघन्येन भवनवासिषु, उत्कृष्टेन सौधर्मे कल्पेः अविराधितसंयमानां जघन्येन सौधर्मे कल्पे, उत्कृष्टेन अच्युते कल्पेः विराधित- संयमाऽसंयमानां जघन्येन सौधर्मे कल्पे, उत्कृष्टेन अच्युते कल्पेः विराधित- संयमाऽसंयमानां जघन्येन भवनवासिषु, उत्कृष्टेनः अनु०

तरेसुः अवसेसा सब्वे जहण्णेणं भवणवासिसु, उक्कोसगं वोच्छामिः-तावसाणं जोतिसिएसु, कंदिणिआणं सोहम्मे कप्पे, चरगपरिव्वाय-गाणं बंभलोए कप्पे, किन्बिसियाणं लंतगे कप्पे, तेरिन्छिआणं सहस्सारे कप्पे, आजीविजाणं अचुए कप्पे, आभिओगिआ अचुए कप्पे, सर्लिगीणं दंसणवावनगाणं उवरिमगेविज्जएसु.

जोईसिएसु; असंण्णीणं जहण्णेणं भवणवासिसु, उक्कोसेणं वाणमं- उत्कृष्टे अच्युतकल्पमां, खंडित संयमासंयमवाळाओनो जघन्ये भवन-वासिमां अने उत्कृष्टे ज्योतिषिकमां, असंज्ञिओनो जघन्ये भवन-वासिमां अने उत्कृष्टे वानव्यंतरमां उत्पाद थाय छे. अने बाकी बीजा बधानो जघन्ये भवनवासिमां उत्पाद थाय छे अने उत्कृष्टे ज्यां उत्पाद थाय छे तेने हवे कहीश:—तापसोनो ज्योतिषिकमा. कांदर्पिकोनो सौधर्मकल्पमां, चरक-परिव्राजकोनो ब्रह्मलोक्कल्पमां. किल्बिषिकोनो छांतककल्पमां, तिर्थेचोनो सहस्रारकल्पमां. आजी-विकोनो तथा आभियोगिकोनो अन्युतकल्पमां अने दर्शनग्रष्ट वेषधारकोनो उत्पाद उपरना प्रैवेयकमां थाय छे.

१५. कर्मलेशाद् अन्तिकाया अभावे केचिजीवा देवेषूत्पधन्ते, अतस्तिद्विशेषाऽभिधानाय आहः-'अह भंते !' इत्यादि व्यक्तम् नवरम्-'अथ' इति परिप्रश्नार्थ:. 'असंजय-भविय-दव्यदेवाणं'ति. इह प्रज्ञापनाटीका लिख्यते, असंयताश्वरणपरिणामशून्याः, भव्या देवत्वयोग्याः, अत एव च द्रव्यदेवाः. समासश्चेवम्:-असंयताश्च ते भन्यद्रव्यदेवाश्च इति, असंयतभन्यद्रव्यदेवाः. तत्रैते "असंयतसम्यग्दष्टयः किल" इत्येके, यतः किलोक्तम्:-"अणुव्वय-महाव्वएहि य बालतवा-ऽकामनिज्जराए य, देवाउयं निवंधइ सम्मदिद्वी य जो जीवो." एतचाऽयुक्तम् , यतोऽमीषामुत्कृष्टत उपरिमंष्रेवेयकेषूपपात उक्तः. सम्यग्दृष्टीनां तु देशविरतानामपि न तत्रासौ विद्यते, देशविरतश्रावकाणा-मच्युताद् ऊर्ध्वमगमनात्, नाप्येते निद्धवास्तेषामिहैव भेदेनाऽभिधानात्, तस्माद् मिध्यादृष्टय एवाऽभव्याः, भव्या वा असंयतभव्यद्रव्यदेवाः-श्रमणगुणधारिणो निखिलसामाचार्यनुष्ठानयुक्ता द्रव्यलिङ्गधारिणो गृह्यन्ते, ते ह्यखिलकेवलित्रयाप्रभावत एवोपरिमप्रैवेयकेषूत्पद्यन्ते इति. असंयताश्च ते सत्यप्यनुष्टाने चारित्रपरिणामशून्यत्वात्. ननु कथं तेऽभव्या भव्या वा श्रमणगुणघारिणो भवन्तीति ? अत्रोच्यतेः—तेषां हि महामिथ्यादर्शनमोहप्रादुभीने सत्यपि चक्रवर्तिप्रभृत्यनेकभूपतिप्रवरपूजासत्कारसन्मानदानात् साधून् समालोक्य तदर्थे प्रवज्याकियाकलापाऽनु-ष्टानं प्रति श्रद्धा जायते, ततश्च ते यथोक्तिकयाकारिण इति. तथा 'अविराहिअसंजमाणं'ति प्रवज्याकालादारम्याऽभग्नचारित्रपरिणामानां संज्वलनकषायसामर्थ्यात् प्रमत्तगुणस्यानकसामर्थ्याद् वा स्वल्पमायादिदोषसंभवेऽप्यनाचरितचरणोपघातानामित्यर्थः. तथा 'विराहिअसंजमाणं'ति उक्तविपरीतानाम् 'अविराहि असंजमासंजमाणं'ति प्रतिपत्तिकालाद् आरम्याऽखण्डितदेशविरतिपरिणामानां श्रावकाणाम् , 'विराहि असंजमासं-जमाणं'ति उक्तव्यतिरेकिणाम्, 'असचीणं'ति मनोलन्धिरहितानाम् अकामनिर्जरायताम्, तथा 'तावसाणं'ति पतितपत्राद्युपभोगवतां-बालतपखिनाम्.

१५. जो कर्मनो लेश बाकी रह्यो तो कोइएक जीवो देवोमां उत्पन्न थाय छे माटे हवे एक प्रकारना देवो संबंधे प्ररूपवा माटे कहे छे के:-['अह मंते !'इत्यादि] विशेष ए के, 'अय' शब्द परिप्रश्न अर्थमां छे. ['असंजयभवियदव्यदेवाणं'ति] अहीं प्रज्ञापना सूत्रनी टीका लखीए छीए:-"असंयत-चारित्रना परिणाम रहित, मव्य-देवपणाने योग्य, माटे ज द्रव्यदेव ते असंयैतभव्यद्रव्यदेव. कोइ तो कहे छे के:- "असंयतभव्यद्रव्यदेव एटले अविरत-सम्यग्दृष्टि जीवो. कारण के कह्युं छे के:- ''जे जीव सम्यग्दृष्टि होय ते अणुव्रतोवडे, महाव्रतोवडे, बालतपवडे अने अकामनिर्जरावडे देवनुं आयुष्य बांधे छे.'' आ कथन अयुक्त छे. कारण के एओनुं (असंयतभव्यद्रव्यदेवोनुं) उपजवुं वधारेमां वधारे प्रैवेयको सुधी कह्युं छे. अने देशविरति सम्यग्दृष्टि-ओनुं तो त्यां उपजबुं कह्युं नथी. कारण के देशविरत श्रावको अच्युतथी आगळ जता नथी. आ असंयतभव्यद्रव्यदेवो निह्नवो पण नथी. कारण के आ ज सूत्रमां निह्नवो माटे जुदुं कथन छे, माटे असंयतमव्यद्रव्यदेव एटले श्रमणना गुणना धारण करनारा, समस्त सामाचारी अने अनुष्ठानथी युक्त तथा द्रव्यर्लिंगना धारक एवा भव्य के अभव्य मिथ्यादृष्टिओं ज जाणवा. तेओं मात्र संपूर्ण क्रियान। प्रभावशी ज उपरिम प्रैवेयकमां उत्पन्न थाय छे. जो के तेओ अनुष्ठान करे छे, पण चारित्रना परिणामधी रहित होबाधी असंयत छे. शंकाः—ते मन्य के अभन्य मिध्यादृष्टिओ श्रमणगुणना धारक केम कहेवाय १ समाधानः-जो के तेओने महामिथ्यादर्शनरूप मोहनी प्रबळता छे, तो पण साधुओने चक्रवर्ति वगेरे अनेक राजाओथी सारी रीते पूजा, सत्कार अने सन्मान पामता जोइने ते पूजादि पोताने मळे ते माटे तेओनी श्रद्धा प्रव्रज्या अने क्रियासमूहना अनुष्ठान उपर बेसे छे अने तेथी तेओ पूर्वप्रमाणे किया करनारा छे. तथा ['अविराहिअसंजमाणं'ति] दीक्षा लीची त्यारथी मांडीने जेओना चारित्रना परिणाम अभम-अखंडित छे. संज्वलन कषायना सामर्थ्यथी, के प्रमत्तगुणस्थानकना बळथी थोडो मायादि दोष तेओने संभवे छे तो पण जेओए चारित्रनो उपघात आचर्यी नथी। तथा ['विराहिअसंजमाणं'ति] पूर्वे कहेल करता उलटा ते विराधितसंयम. ['अविराहिअसंजमासंजमाणं'ति] स्वीकार कर्यो त्यारथी जेओनो देशविरतिपरि-णाम अखंडित छे एवा क्षावको. ['विराहिअसंजमासंजमाणं'ति] पूर्वे कहेल करता उलटा ते विराधितसंयमासंयम. ['असन्निणं'ति] मन विनाना अकाम निर्जरावाळा जीवो. तथा ['तावसाणं'ति] पडेला पांदडा वगेरेना उपभोग करनारा बालतपस्ती जीवो.

प्रशापना. वसंयत्त्रभव्य-द्रव्यदेव.

अविराधितसंयम.

विराधितसंयम.-संयमासंयम्. भसंशी. तापस.

[.] भूरुच्छायाः--ज्योतिषिकेषुः असंहिनां जघन्येन भवनवासिषु, उत्कृष्टेन वानव्यन्तरेषुः अवशेषाः सर्वे जघन्येन भवनवासिषु, उत्कृष्टकं वक्ष्यामि:-तापसानां ज्योतिषिकेषु, कान्दर्पिकाणां सौधर्मे कल्पे, चरकपरिवाजकानां ब्रह्मछोके कल्पे, किल्बिषकाणां छान्तके कल्पे, तिरक्षां सहसारे कल्पे, आजीविकानां अच्युते कल्पे, आभियोगिकानां अच्युते कल्पे, सलिक्षिनां, दर्शनव्यापन्नकानां उपरिमर्भवयकेषुः-अनु

१. प्र॰ छायाः-अनुवत-महावतेथ बालतपो-ऽकामनिर्जरया च, देवायुर्निवधाति, सम्यग्दृष्टिश्च यो जीवः-अनु॰

१६. तथा 'कंदिप्पआणं'ति कन्दर्भः परिहासः स येषामस्ति, तेन वा ये चरन्ति ते कन्दर्पिकाः, कान्दर्पिका वा. व्यवहारतश्चरणवन्त एव कन्दर्पकौकुच्यादिकारकाः. तथा हि "कहकहकहस्स हसणं कंदप्पो अणिहुया य उल्लावा, कंदप्पकहाकहुणं कंदप्पुवएससंसा य. मैम-नयण-वयण-दसणच्छदेहि कर-पाय-कन्नमाइहिं, तं तं करेइ जह जह हसइ परो अत्तणा अहसं. वार्यो कुछुइओ पुण तं जंपइ जेण हस्सए अन्नो, नाणाविहजीवरुए कुट्यइ मुहतूरए चेव.'' इत्यादि. ''की संजओ वि एयासु अप्पसत्थासु भावणं कुणइ, सो तन्विहेसु गच्छइ सरेस भइओ चरणहीणो चि.'' अतस्तेषां कान्दार्पकाणाम्, 'चरगपरिव्वाअगाणं'ति चरकपरित्राजका धाटिभैक्षोपजीविनस्त्रिदण्डिन: अथवा चरकाः कुच्छोटकादयः परिवाजकास्तु कपिल्मुनिसुनवोऽतस्तेषाम् , 'किन्विसिआणं'ति किल्बिषं पापं तदस्ति येषां ते किल्बिषकाः. ते च व्यवहारतश्चरणवन्तोऽपि ज्ञानाद्यवर्णवादिनः. यथोक्तमः—''गाणस्स केवलीणं घम्मायरियस्स सव्वसाहृणं, माई अवववाई किव्विसियं भावणं कुणइ.'' अतस्तेषाम्, तथा 'तेरिन्छियाणं' ति तिरक्षां गवाधादीनां देशविरतिभाजाम्. 'आजीविआणं'ति पाखण्डिविशेषाणाम्, "नाम्यधारिणां गोशालकशिष्याणाम्"इति अन्ये. आजीवन्ति वा येऽविवेकिलोकतो लन्धि-पूजा-ख्यात्यादिमिस्तपश्चरणादीनि ते आजी-विकाऽस्तित्वेनाऽऽजीविका अतस्तेषाम् , तथा 'आभिओगिआणं'ति अभियोजनम्-विद्यामम्रादिभिः परेषां वशीकरणादि अभियोगः. स च द्विघा, यदाह:-''र्दुंविहो ललु अभियोगो दव्ये भावे य होइ नायव्यो, दव्यम्मि होति जोगा विज्ञा मंता य भावम्म.'' इति. सोऽस्ति येषाम् . तेन वा चरन्ति ये ते अभियोगिकाः, आभियोगिका वा. ते च व्यवहारतश्चरणवन्त एव मन्नादिप्रयोक्तारः. यदाहः-"कोउँय मुईकम्मे पिसणापिसणे निमित्तमाजीनी इङ्गि-रस-सायगरुओ अहिओगं भावणं कुणइ'' इति. कौतुकं सौभाग्यादार्थं स्नपनकम् , भूतिकर्म ज्वरितादिभू-तिदानम् , प्रश्नाप्रश्नं च स्वप्नविद्यादि. 'सालिंगीणं'ति रजोहरणादिसाधुलिङ्गवताम् , किंविधानाम् ? इत्याहः—'दंसणवाववगाणं'ति दर्शनं सम्यक्तं व्यापनं अष्टं येषां ते तथा. तेषां निह्नवानामित्यधः. 'एएसि णं देवलोगेस् उववज्जमाणाणं'ति अनेन देवत्वादन्यत्रापि केचिद्रत्यद्यन्ते इति प्रतिपा-दितम्, 'विराहि असंजमाणं जहुण्णेणं भवणवासिस्, उक्कोसेणं सोहम्मे कप्पे'ति इह कश्चिदाहः-विराधितसंयमानामुत्कर्षेण सौधर्मे कर्पे केचिद्र-पद्यन्ते इति यदुक्तं तत् कथं घटते ? द्रौपद्याः सुकुमालिकाभवे विराधितसंयमाया ईशाने उत्पादश्रवणादिति.' अत्रोच्यते:—तस्याः संयमविराधना उत्तरगुणविषया बकुशत्वमात्रकारिणी, न मूलगुणविराधना इति. सौधर्मोत्पादश्च विशिष्टतरसंयमविराधनायां स्यात्. यदि पुनर्विराधनमात्रमपि सौधर्मीत्पत्तिकारकं स्यात् तदा बकुशादीनामुत्तरगुणादिप्रतिसेवावतां कथमच्युतादिषूत्पत्तिः स्यात् ! कथंचिद् विराधकत्वात् तेषामिति-'असण्णीणं जहण्णेणं भवणवासीसु, उक्कोसेणं वाणमंतरेसु'त्ति इह यद्यपि "चमरबर्लिसारमहियं" इत्यादिवचनाद् असुरादयो महर्दिका, ''पैलिओनममुक्कोसं वंतरियाणं'' इति वचनाच व्यन्तरा अल्पर्दिकाः, तथाऽप्यत एव वचनादवसीयते—सन्ति व्यन्तरेम्यः सकाशादलपर्द्धयो भवनपतयः केचनेति.

द्यदिषिक.

धरकपरिवाजक,

हिद्धिविक. तिर्यंच,-आजीविक.

सारियोगिक.

१६. तथा ['कंदिप्पआणं'ति] कंदर्य=परिहास, जेओ परिहासवाळा छे ते कांदर्पिक, अथवा जेओ कंदर्पवडे चरे ते कांदर्पिक; कंदर्प अने कौकु-च्यादि करनारा व्यवहारथी चारित्रवाळा ज कांदर्पिको कहेवाय छे. तथाहि:--'कह कह कह' ए प्रमाणे हसतुं, ए कंदर्प-अनिभृत उछापो, कंदर्पनी वार्ता कहेवी अने कंदर्पनो उपदेश तथा प्रशंसा करवी." "भवां, नेत्र, मुख, होठ, हाथ, पग अने कर्णादिवडे ते ते (एवी एवी) चेष्टा करे जेथी पोते हसे नहीं पण बीजो हसे." "वळी वाणीवडे कुकुचित ए कहेवाय के जेना बोळवाथी बीजो हसे. वळी अनेक प्रकारना जीबोना शब्द करे अर्थात् चकली, मेना, पोपट वगेरेनी भाषा बोले तथा मोढेथी वाजां वगाडे "इत्यादि (ए बधो कंदर्य कहेवाय) "जे संयत पण ए अप्रशस्त भावना विषे विचार करे ते चरण विनानो तथा प्रकारना देवोमां भजनाए जाय छे." माटे ते कांदर्पिको कहेवाय. ['चरगपरिव्यायगाणं'ति] चरकपरिवाजको एटले घाडनी भिक्षाथी जीवनारा त्रिदंडिओ, अथवा चरको एटले कुच्छोटकादिक अने परिवाजको तो कपिलमुनिना शिष्योः ['किब्बि-सिआणं'ति] किल्बिष=पाप, जे पापवाळा छे ते किल्बिपिक अने किल्बिपिका तेओ ज कहेवाय छे के जेओ व्यवहारथी चारित्रवाळा होता ज्ञानादिनो अवर्णवाद कहेनारा होय. कहुं छे के:-"ज्ञाननो, केवलिओनो, धर्माचार्यनो अने सर्व साधुओनो अवर्णवाद बोलनारा अने किल्बिपिक भावना कर-नारा ते किल्बिषको. ['तेरिच्छियाणं'ति] देशविरतिने धारण करनारा तिर्येचो-नाय, धोडो वगेरे. ['आजीविआणं'ति] एक प्रकारना पाखंडिओ. कोइ-तो कहे छे के:-''नम्रता घारण करनारा गोशालकना शिष्यो,'' अथवा अविवेकि लोकथी प्राप्त थती लब्धि, पूजा अने स्यात्यादिवडे तप अने चारित्र वगेरेने जे धारण करे अर्थात् आजीविकावाळा होवाथी आजीविक कहेवाय. ['आभिओगिआणं'ति] विद्या अने मंत्रादिवडे बीजाओने वश करवा ते अभियोग, ते अभियोग वे प्रकारनो छेः कह्युं छे के:-''अभियोग वे प्रकारनो छे अने ते द्रव्य अने भावमां जाणवानो छे अर्थात् द्रव्यअभियोग अने भावअभियोग, एम बे प्रकारनो अभियोग छे. विधा तथा मंत्रादिक योग ते द्रव्यअभियोग कहेवाय छे. जे द्रव्याभियोगवाळा छे तेओ, अथवा जेओ द्रव्य--अभियोगवंड चरे छे तेओ आभियोगिक कहेवाय अर्थात् मंत्रादिनो प्रयोग करनारा अने व्यवहारथी चारित्रवाळा ज आभियोगिको, कहेवाय छे. कंखुं छे के:- ''कौतुक, भूतिकर्म, प्रश्नाप्रश्न अने निमित्तथी जीवनारो तथा ऋदि, रस अने शाताथी गुरुक (एवी प्राणी) अभियोगनी भावना करे छे''. कौतुक

१. प्र॰ छायाः कहकहकहस्य इसनं कन्द्रगेंऽनिमृताश्रोहापाः कन्द्र्पकथाकथनं कन्द्र्पेंपदेशसंसा च. २. भ्रू-नयन-वचन-दशनच्छदेः कर-पाद-कर्णादिभिः, तत् तत् करोति यथा यथा इसति पर आत्मनाऽहसन्. ३. वाचा कीकुच्यं पुनस्तत् कथयति येन इसल्म्यः, नानाविधजीवख्तान् करोति सुखत्र्याणि चेव. ४. यः संयतोऽप्येतासु अप्रशस्तासु भावनां करोति, स तद्विधेषु गच्छित सुरेषु भवतश्वरणहीनः ५. ज्ञानस्य केविष्ठनां धर्माचार्यस्य सर्वसाधूनाम्, मायी अवर्णवादी किल्विषयीं भावनां करोति. ६. द्विविधः खळ अभियोगो द्रव्ये भावे च भवति ज्ञातव्यः, द्रव्ये भवन्ति योगा विद्या मन्त्राथ भावे. ७. कौतुकं भूतिकर्म प्रश्लाऽप्रश्री निमित्तमाजीवी ऋदि-रस-सातगुरुकोऽभियोगे भावनां करोति. ८. चमर-वली सागरमधिकम्. ९. पल्योपः ममुत्रुष्टं व्यन्तराणाम्:-अनु॰

एटले सौभाग्यादि माटे न्हवण, भूतीकर्म एटले ताववाळा वगेरेने भूति देवी अने प्रश्नाप्रश्न स्वपविद्या वगेरे. ['सालिंगीणं'ति] रजोहरण वगेरे (साधुना) लिंगवाळा, तेओ केवा ? तो कहे छे के:—['दंसणवावक्षगाणं'ति] जेओनं सम्यक्त्व श्रष्ट थयुं छे तेओ अर्थात् निह्वां. ['एएसि णं देवलोगेसु उववज्जनणणं'ति] देवलोकमां उत्पन्न थता ए वधाओनो, आ स्त्रथी एम स्वल्युं के, कोइ देव सिवाय बीजी गतिमां पण उत्पन्न थाय छे. ['विराहिअसंजनमाणं अहण्णेणं भवणवासि, उक्कोसेणं सोहम्मे कप्पे'ति] जेओए संयम विराध्यो छे एओनी उत्पत्ति जघन्यं भवनवासिमां अने उत्कृष्टे सौधर्म कल्पमां थाय छे. शंका:—अहीं कोइ कहे छे के:—सुकुमालिकाना भवमां विराधेल संयमवाळी द्रौपदी ईशान देवलोकमां गह छे एवं सांभळ्युं छे. तो अहीं जे लब्स्यूं छे के:—'विराधेल संयमवाळानी उत्कृष्टे सौधर्म देवलोकमां उत्पत्ति थाय छे' ए केम घटी शके? समाधानः—ते द्रौपदीनी संयमनी विराधना उत्तरमुण संबंधी हती माटे ते मात्र वशुशत्वकरनारी हती पण ते मूलगुणनी विराधना न हती. अने ज्यारे सयमनी विराधना विशिष्टतर थाय त्यारे ज सौधर्ममां उत्पत्ति कम थह शके? कारण के तेओए पण संयमनी विराधना कथंचित् करी होय तो उत्तरगुणादिनी प्रतिसेवावाळा बनुशादिकनी अच्युतादिकमां उत्पत्ति केम थह शके? कारण के तेओए पण संयमनी विराधना कथंचित् करी छे. ['असल्णीणं जहण्णेणं भवणवासीसु उक्कोसेणं वाणमंतरेसु'ति] जघन्ये भवनवासिओमां अने उत्कृष्टे वानव्यंतरोमां असंज्ञिओ उत्पन्न थाय छे. ''चमर अने बलिनुं सागरोपम करतां अधिक आयुष्य छे' एवा वचनथी असुतादि महर्धिक छे अने ''व्यंतरोनुं उत्कृष्टे पत्योपम जेटलुं आयुष्य छे'' एवा वचनथी वानव्यंतरो अल्प-र्धिक छे. ए प्रमाणे जो के अहीं ज्ञाय छे, तो पण आ वचनथी जणाय छे के—कोइ एक भवनपतिओ एवा छे के जेओ व्यंतरो करतां अल्पर्धिक छे.

सर्किंगी, ए वयानी देवगति विवे विचार

भाक्षेप, समाधार्य,

असंज्ञिआयुष्य.

१०९. प्र०-कातिविहे णं भंते ! असिनआउए पनत्ते ?

१०९. उ०—गोयमा ! चउन्विहे असम्निआउए पन्नते, तं जहाः—नेरइयअसम्निआउए, तिरिक्ल—मनुस्स—देवअसम्निआउए.

११०. प्र०---असण्णी णं भंते! जीवे किं नेरइयाउअं पकरेइ, तिरिक्ल--मणु--देवाउअं पकरेइ?

११०. ७० — हंता, गोयमा ! नेरइयाऽऽउयं पि पंकरेइ, तिरिक्त मणु —देवाउअं पि पंकरेइ. नेरइयाउयं पंकरेमाणे जह-ण्णेणं दस वाससहस्साइं, उक्कोसेणं पालिआवेमस्स असंखेजइमागं पंकरेइ; तिरिक्खजोणियाउअं पंकरेमाणे जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पिलिओवमस्स असंखेजइमागं पंकरेइ; मणुस्साउअं वि एवं चेव, देवाउअं जहा नेरइयाउए.

१११. प्र०—एअस्स णं मंते ! नेरइयअसिवआउअस्स, तिरिक्ल-मणु-देवअसिवआउअस्स कयरे कयरे० जाव-विसेसा-हिए वा?

१११. उ०—गोयमा । सव्वत्थोवे देवअसिनआउए, मणु-स्त० असंसेजगुणे, तिरिय० असंसेजगुणे, नेरइअ० असंसेजगुणे.

सेवं मंते !, सेवं मंते ! ति.

१०९. प्र०—हे भगवन् ! असंज्ञिनं आयुष्य केटला प्रकारनं होय छे अर्थात् असंज्ञी जीव केटला प्रकारनं आयुष्य बांधे छे ! १०९. उ०—हे गौतम ! असंज्ञिनं आयुष्य चार प्रकारनं होय छे, ते आ प्रमाणे:—नैरियक असंज्ञिआयुष्य, तिर्यंच असंज्ञि-आयुष्य, मनुष्य असंज्ञिआयुष्य अने देव असंज्ञिआयुष्य.

११०. प्र०—हे भगवन् ! शुं असंज्ञी जीव नैरियकनुं आयुष्य करे, के तिर्येचनुं, मनुष्यनुं के देवनुं आयुष्य करे !

११०. उ०—हे गौतम! हा, नैरियकनुं आयुष्य पण करे अने तिर्यचनुं, मनुष्यनुं के देवनुं आयुष्य पण करे. नैरियकनुं आयुष्य पण करे. नैरियकनुं आयुष्य करतो असंज्ञि जीव जघन्ये दस हजार वरसनुं अने उत्कृष्टे पल्योपमना असंख्येयभाग जेटछं आयुष्य करे. तिर्यचयोनिकनुं आयुष्य करतो जघन्ये अंतर्मुहूर्तनुं अने उत्कृष्टे पल्योपमना असंख्येयभाग जेटछं आयुष्य करे, मनुष्यनुं आयुष्य करतो पण ए ज प्रमाणे करे अने देवनुं आयुष्य नैरियकना आयुष्यनी पेठे करे.

१११. प्र०—हे भगवन् ! ए नैरियक असंज्ञिआयुष्य, तिर्यं-चयोनिक असंज्ञिआयुष्य, मनुष्य असंज्ञिआयुष्य अने देव असंज्ञि-आयुष्य; ए बधामां कयुं कोनाथी अल्प, बहु, तुल्य अने विशेषा-धिक हे ?

१११. उ० हे गौतम! देव असंज्ञिआयुष्य सौधी थोडुं छे, ते करतां मनुष्य असंज्ञिआयुष्य असंज्येयगुण छे ते करतां तियंच-योनिक असंज्ञिआयुष्य असंज्येयगुण छे अने ते करतां नैरियक असंज्ञिआयुष्य असंज्येयगुण छे.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे; हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. एम कही यावत्-विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवर्सुत्ते पढमसये विइओ उद्देशी सम्मत्तो.

^{9.} मूलच्छायाः—कितिविधं भगवन् ! असंस्थाऽऽयुष्कं प्रश्नप्तम् ! गौतम ! चतुर्विधमसंस्थाऽऽयुष्कं प्रश्नप्तम्, तद्यथाः—नैर्यिकाऽसंस्याऽऽयुष्कम्, तिर्यग्—मनुष्य—देवाऽअयुष्कं प्रकरोति ! हन्त, गौतम ! नैर्यिकायुष्कमि प्रकरोति, तिर्यग्—मनुष्य—देवाऽऽयुष्कं प्रकरोति ! हन्त, गौतम ! नैर्यिकायुष्कमि प्रकरोति, तिर्यग्—मनुष्य—देवायुष्कमि प्रकरोति; नैर्यिकायुष्कं प्रकुर्वन् जयन्येन दश वर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन पत्योपमस्य असंख्येयभागं प्रकरोति; तिर्यग्योन्या-युष्कं प्रकुर्वन् जयन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पत्योपमस्य असंख्येयभागं प्रकरोति; मनुष्यायुष्केऽि एवं चंव, देवायुष्कं यथा नैर्यिकायुष्कम्, एतस्य भगवन् ! नैर्यिकाऽसंस्यायुष्कस्य, तिर्यग्—सेवासंस्यायुष्कस्य कतरत् कतरत् असंख्येयगुष्म्, तिर्यग् असंख्येयगुष्म्, तिर्यग् असंख्येयगुष्म्, तेर्यक् असंख्येयगुष्म्, तदेवं भगवन् ! इतिः—अनु०

१७. असंज्ञी देवेषूत्यचते इत्युक्तम्, स चायुषा इति तदायुर्निरूपयनाहः—'कइविहे णं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्—'असिन्नआउए'ित असंज्ञी सन् यत् परम्भप्रायोग्यमायुर्वभ्राति तदसंश्यायुः, 'नेरइयअसिन्नआउए'ित नैरियकप्रायोग्यमसंश्यायुर्नेरियकाऽसंश्यायुः, एवमन्यान्यपि. एतचासंश्यायुः संबन्धमात्रेणापि भवति, यथा 'मिक्षोः पात्रम्' अतस्तत्कृतत्वलक्षणसंबन्धविशेषनिरूपणायाऽऽहः—'असनी' इत्यादि व्यक्तम् नवरम्—'पकरेइ'ित बभ्राति, 'दस वाससहस्साइं'ित रत्नप्रमाप्रथमप्रतरमाश्रित्य 'उन्कोसेणं पालेओवमस्स असंखेजङ्गागं'ित रत्नप्रमाचतुर्थ-प्रतरे मध्यमस्थितिकं नारकमाश्रित्येति. कथम् श्यतः प्रथमप्रस्तटे दश वर्षाणां सहस्राणि जघन्या स्थितिः, उत्कृष्टा नवतिः सहस्राणि. द्वितीये तु दश्चलक्षाणि जघन्या, इतरा तु नवतिर्लक्षाणि. एषा एव तृतीये जघन्या, इतरा तु पूर्वकोटी. एषा एव चतुर्थे जघन्या, इतरा तु सागरो-पमस्य दशमागः. एवं चात्र पत्योपमाऽसंख्येयमागो मध्यमा स्थितिर्भविति. तिर्थग्सूत्रे यदुक्तम्—'पलिओवमस्स असंखेजङ्भागं'ित तिन्ध-युनकतिरश्चोऽधिकृत्येति. 'मणुस्साउअं वि एवं चेव'ित जघन्यतोऽन्तर्भुदूर्तम्, उत्कर्षतः पत्योपमाऽसंख्येयमाग इत्यर्थः. तत्र चासंख्येयमागो मिथुनकनरानाश्रित्य 'देवाउअं जहा नेरइयाउए'ित 'देवाउअं'इति असंज्ञिविषयं देवाऽऽयुरुपचारात् तथा वाध्यम्, 'जहा नेरइयाउएं'ति 'देवाउअं'इति असंज्ञिविषयं देवाऽऽयुरुपचारात् तथा वाध्यम्, 'जहा नेरइयाउएं'ति यथा असंज्ञिविषयं नारकायुः, तच प्रतीतमेव. नवरम्—भवनपति—व्यन्तरानाश्रित्य तदायुरवसेयमिति. 'एयस्स णं मंते !' इत्यादिना यदसंश्यायुपोऽल्यबद्धत्वमुक्तं तदस्य हस्व—दीर्घत्वमाश्रित्येति.

भगवरसुधर्मस्वामिप्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे प्रथमशते द्वितीयोद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

असंशिकायुष्य विवे मेदपूर्वक विचारः ै १७. असंज्ञी जीव देवोमां उत्पन्न थाय छे एम कहुं छे अने ते उत्पत्ति आयुष्यथी थाय छे, माटे हवे अज्ञिओनुं आयुष्य निरूपता कहे छे के:— ['कइविहे णं' इत्यादि] सूत्र व्यक्त छे. विशेष ए के, ['असिन्नआउए'ति] के जीव पोते असंज्ञी होतो परभवने योग्य आयुष्य बांधे ते 'असंज्ञ्यायुः— असंज्ञिनुं आयुष्य' कहेवाय. ['नेरइअअसिन्नआउए'ति] नैरियकने योग्य के असंज्ञ्यायुः ते नैरियक असंज्ञ्यायुः; ए प्रमाणे बीजां पण जाणवां. ए असंज्ञ्यायुः संबंधमात्रथी पण थाय, जेम के,—'मिक्षुनुं पात्र'. माटे 'तेणे करेलुं' एल्प विशेष संबंध निरूपता कहे छे के:— ['असन्नी' इत्यादि] सूत्र व्यक्त छे. विशेष ए के, ['पकरेड्'ति] एटले बांधे छे. ['दस वाससहस्साइं'ति] रत्नप्रभाना प्रथम पाथडाने आश्रीने दश हजार वर्षनुं आयुष्य बांधे छे. ['उक्कोसेणं पिलेओवमस्स असंखेज्ज्ञङ्गागं'ति] रत्नप्रभाना चोथा प्रतरमां मध्यम स्थितिवाळा नारकने आश्रीने ए कहुं छे. केम १ तो कहे छे के:— प्रथम पाथडामां जघन्ये दश हजार वर्षनी स्थिति कही छे. बीजामां जघन्ये दश लाख वर्षनी अने उत्कृष्टे नेवु लाख वर्षनी स्थिति कही छे. बीजामां जघन्ये पूर्वकोटिनी अने उत्कृष्टे नेवु लाख वर्षनी स्थिति कही छे. जीजामां जघन्ये नेवु लाख वर्षनी अने उत्कृष्टे पूर्वकोटि वर्षनी स्थिति कही छे. चीजामां जघन्ये पूर्वकोटिनी अने उत्कृष्टे सागरोपमनो दशमो भाग स्थिति कही छे. अने ए प्रमाणे आ चोथा पाथडामां पत्योपमनो असंख्येय भाग मध्यम स्थिति थाय छे. तिर्यचना सूत्रमां के कहुं छे के, ['पिलओवमस्स असंखेज्ज्ञसागं'ति] ते युगलिया तिर्यचने आश्रीने कहुं छे. ['भणुस्साउअं वि एवं चेव'ति] जघन्ये अंतर्गुह्र्त अने उत्कृष्टे पत्योपमनो असंख्येय भाग. तेमां युगलमनुष्योने आश्रीने पत्योपमनो असंख्येय भाग जाणवो. ['देवा जहा नेरइयाउअं'ति] देषो एटले उपचारयी असंज्ञिवपयक देवनुं आयुष्य, ते असंज्ञिवपयक नैरियक आयुष्यनी चे अल्यापमनो कही छे ते तेनी हस्त्रता अने दीर्यताने अपेक्षीने कही छे.

उदेशकसमाप्ति.

वेडारूपःसमुदेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, द्याया यः सद्वणानां परक्वतिकरणाद्वैतजीनी तपस्ती । अस्माकं नीरवीरोऽमुगतनरवरो चाहको दान्ति-शान्त्योर, द्यात् श्रीनीरदेवः सकलशिदवरं मारहा नाममुख्यः ॥ १ ॥

शतक १.-उद्देशक ३.

कांक्षामोहनीय कर्म जीवकृत छे !—करवानी रीतना चार प्रकार.—एक प्रकारनो स्वीकार.—नरियकादि चोवीशे दंढक संबंधे कांक्षामोहनीय विवार.—चोवीशे दंढक संबंधे कांक्षामोहनीय विवे वर्ण काळ विषयक चितन.—चय.—उपचय.—उदीरण.—वेदन.—निर्जरण.—संप्रह.—कांक्षामोहनीयना वेदननी रीति.—वेदनना कारण.—सदेह.—स्वथमें मूळी परधर्मनुं प्रहण.—फळाशंका.—अनिश्चितपणुं.—विपरीतपणुं.—जिनभावित सत्य.—तेम माननार—आचरनार आराधक.— अस्तित्व तथा नास्तित्वना परिणामनो विचार.—प्रयोग.—स्वभाव.—कांक्षामोहनीयवंध.—तेनी रीति.—कारण.—प्रमाद अने योग.—प्रमादनो जनक योग.— योगनुं जनक वीर्य.—वीर्यनुं जनक श्ररिर.—श्ररिरनो जनक जीव.—उरधान तथा कमंदिकनी अस्तिता.—उदीरण.—महंण.—संवरण.—कोनुं उदीरण!—उदीरणायोग्यनुं उदीरण.—उत्थानादिकवं उदीरण.—अनुदीर्णनुं उपश्चमनः—पूर्वनत् परिपाटी.—उदयप्राप्तनुं निर्वरण.—नरियकादिक स्तितकुमारांत जीवविषे वेदन विचार.—पृथिवीकायिक जीव कांक्षामोहनीयने वेदे ?—हा.—तेने तर्क, संशा, प्रज्ञा, मन के वचन छे ?—नथी.—तो पण वेदे.—जिनोक्त सत्य.—ए प्रमाणे चार शंदियनाळा जीवो सुधी विचार.—जीवोनी थेठे पंचेदिय विर्यंचे अने यावत्—वैमानिको.—अमणो कांक्षामोहने वेदे ?—हा.—केम ?—जानना, दर्शनना, चाराना, वयना, नियमना अने प्रमाणना मेदोने जोइ संदिग्ध थवाथी, स्वथमं त्यजवायी, फळाशंका क्वाथी, अनिश्वतपणुं तथा विपरीतता पामवायी अमणो कांक्षामोहने वेदे छे.—उद्देशकसमाप्ति.—

११२. प्र०—जीवाणं भंते ! कंखामोहणिजे कम्मे कडे?

११२. उ०—हंता, कडे.

११३. प्रo—से भंते! कि देसेणं देसे कहे, देसेणं सब्वे कहे. सब्वेणं देसे कहे, सब्वेणं सब्वे कहे?

१२३. उ०-गोयमा! नो देसेणं देसे कडे, नो देसेणं सब्वे कडे, नो सब्वेणं देसे कडे, सब्वेणं सब्वे कडे.

११४. प्र०-नेरइयाणं भंते ! कंलामोहणिक्ने कम्मे कडे ?

११४. उ०-हंता, कडे. जाव-सव्वेणं सव्वे कडे, एवं जाव-वेमाणिआणं दंडओ भाणिअव्वो.

११५. ४०—जीवा णं भंते ! कंखामोहणिजं कम्मं करिंसु ? ११५. उ०—हंता, करिंसु.

११६. प्र०-तं मंते ! किं देसेणं देसं करिंसु ० ?

११२. प्र०—हे भगवन् ! शुं जीवो संबंधि कांक्षामोहनीय कर्म कृत-क्रियानिष्पादा—छे ?

११२. उ०-हे गौतम! हा, ते ऋयानिष्पाद्य छे.

११३. प्र०—हे भगवन्! ते शुं देशथी देश कत छे, देशथी सर्व कत छे, सर्वथी देश कत छे के सर्वथी सर्व कत छे!

११२. उ०—हे गौतम! ते देशथी देश कृत नथी, देशथी सर्व कृत नथी, सर्वथी देश कृत नथी पण सर्वथी सर्व कृत छे.

११८. प्र०—हे भगवन्! नैरियको संबंधि कांक्षामोहनीय कर्म कत छे?

११४. उ०—हे गौतम! हा, ते कृत छे. यावत्-सर्वथी सर्व कृत छे. अने ए प्रमाणे यावत्-वैमानिको सुधी दंडक कहेवो.

११५. प्र०- हे भगवन् ! जीवोए कांक्षामोहनीय कर्म कर्युं !

११५. उ०-हे गौतम! हा, कर्छे.

११६. प्र०—हे भगवन्! ते शुं देशथी देशे कर्युं! (इत्यादि पूर्वीक्त अभिकापवडे पूछवुं.)

^{9.} मूलच्छायाः—जीवानां भगवन्! काह्यामोहनीयं कर्म कृतम्? हन्त, कृतम्. तद् भगवन्! किं देशेन देशं कृतम्, देशेन सर्वे कृतम्, सर्वेण देशं कृतम्, सर्वेण सर्वे कृतम्, गौतम! नो देशेन देशं कृतम्, नो देशेन सर्वे कृतम्, नो सर्वेण देशं कृतम्, सर्वेण सर्वे कृतम्. नेरियकाणां भगवन्! काह्यामोहनीयं कर्म कृतम्? हन्त, कृतम्, यावत्—सर्वेण सर्वे कृतम्, एवं यावत्—वैमानिकानां दण्डको भणितव्यः. जीवैः भगवन्! काह्यामोहनीयं कर्म कृतम् हन्त, कृतम्, तद् भगवन्! किं देशेन देशं कृतम् थः—अनु विभावन्
११६. उ०-ऐएणं अभिलावेणं दंडओ भाणिअव्यो, जाव-वेमाणिआणं. एवं करेंति, एत्थ वि दंडओ जाव-वेमाणिआणं. एवं करिस्सांति, एत्थ वि दंडओ जान-वेमाणिआणं. एवं चिए, उविणिस्सांति; उदीरेंसु, उदीरेंति, उदीरिस्संति; वेदेंसु, वेदेंति, वेदिस्संति; निजरेंसु, निजरेंति, निजरिस्संति. गाहाः—

> फड-चिया उवचिया उदीरिया वेदिया य निजिना, आदितिए चउभेदा तियभेया पन्छिमा तिचि.

११७. प्र०-जीवा णं भंते ! कंसामोहणिजं कम्मं वेदेंति? ११७. उ०—हंता, गोयमा ! वेदेंति.

११८. प्र०-कह णं भंते! जीवा कंखामोहणिजं कम्मं वेदेंति ?

११८. उ० — गोयमा ! तेहिं तेहिं कारणेहिं संकिया, कं-खिया, वितिर्गिछिया, भेदसमावचा, कलुससमावचा; एवं खलु जीवा कंलामोहणिजं कम्मं वेदेंति.

११९. प्रo—से णूणं भंते! तमेव सचं, णीसंकं जं जिणेहिं पवेइयं ?

?१९. उ०--हंता, गोयमा! तमेव सचं, णीसंकं जं जिणेहिं पवेदितं.

१२०. प्रo—से णूणं भंते । एवं मणं घारेमाणे, एवं पकरे-माणे, एवं चिट्टेमाणे, एवं संवरेमाणे आणाए आराहए भवति?

१२०. उ०-हंता, गोयमा ! एवं मणं घारेमाणे जाव-भवइ.

११६. उ०—हे गौतम! ते सर्वधी सर्व कर्यु छे. ए प्रमाणे यावत्-वैमानिको सुधी दंडक कहेवो. एज प्रमाणे करे छे अने करशे, ए बन्नेनो अभिलाप पण यावत्-वैमानिको सुधी चिणिस्, चिणंति, चिणिस्संति; उवचिए, उवचिणंसु, उवचिणंति, कहेवो. तथा ए ज प्रमाणे चय, चय कर्यो, चय करे छे, चय करशे; उपचय, उपचय कर्यों, उपचय करे छे, उपचय करशे; उदीर्थ, उदीर छे, उदीरशे; वेद्युं, वेदे छे, वेदशे; निर्जर्थुं, निर्जरे छे अने निर्जरशे; ए बधा अभिलापो कहेवा. गाथा:-

> कृत, चित, उपचित, उदीरित, वेदित अने निर्जरित; एटला अभिलापो अहीं कहेवाना छे. तेमां कृत, चित अने उपचितमां एक एकना चार भेद कहेवाना छे अर्थात् सामान्यत्रिया, पछी भूतकाळनी, वर्तमानकाळनी तथा भविष्यत्काळनी किया; अने पाछळना त्रण पदमां-उदी-रित, वेदित अने निर्जीर्णमां एक एक पदमां मात्र त्रण काळनी ज किया कहेवानी छे.

११७. प्र० - हे भगवन् ! शुं जीवो कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे!

११७. उ०—हे गौतम ! हा, वेदे छे.

११८. प्र०-हे भगवन् ! जीवो कांक्षामोहनीय कर्मने केवी रीते वेदे छे?

११८. उ० — हे गौतम! ते ते कारणोवडे शंकावाळा, कां-क्षावाळा, विचिकित्सावाळा, भेदसमापन अने कलुषसमापन थइने एं प्रमाणे जीवो कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे.

११९. प्रo - हे भगवन्। ते ज सत्य अने निःशंक छे के जे जिनोए जणाव्युं छे ?

११९. उ०-हे गौतम! हा, ते ज सत्य अने निःशंक छे के जे जिनोए जणाव्युं छे.

१२०. प्र०-हे भगवन्! ए प्रमाणे (ते ज सत्य अने नि:शंक छे के जे जिनोए प्रवेसुं छे) मनमां धारतो, प्रकरतो, रहेतो अने संवरतो प्राणी आज्ञानो आराधक थाय छे ?

१२०. उ०-हे गौतम! हा, ए प्रमाणे मनमां धारतो यावत्-प्राणी आज्ञानो आराधक थाय छे.

१. द्वितीयोद्देशकान्तिमसूत्रेष्वायुर्विशेषो निरूपितः, स च मोहदोषे सति भवतीत्यतो मोहनीयविशेषं निरूपयन्, आदै। च संप्रहगाथायां यदुक्तं 'कंखपओस'त्ति तद् दर्शयन्नाह:-'जीवाणं' इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्-जीवानां संबन्धि यत् 'कंखामोहणिजे'ति मोहयतीति मोहनीयं कर्म, तच चारित्रमोहनीयमपि भवतीति विशिष्यते-काङ्क्षा-अन्यान्यदर्शनप्रहः, उपलक्षणत्वाचास्य शङ्कादिपरिप्रहः, ततः काङ्क्षाया मोहनीयं काङ्क्षामोहनीयम्-मिथ्यात्वमोहनीयमिखर्थः. 'कडे', ति कृतं क्रियानिष्पाद्यमिति प्रश्नः. उत्तरं तु 'हंता, कडे' ति अकृतस्य कर्मत्वाऽ-

^{1.} मूलच्छायाः -- एतेनाऽभिलापेन दण्डको भणितव्यः, यानत्-वैमार्निकानाम्, एवं 'कुर्वन्ति' अत्रापि दण्डको यानत्-वैमानिकानाम्, एवं 'करिष्यन्ति' अन्नार्थि दण्डको यावत्-वैमानिकानाम्, एवं चितम्, अचेषुः, चिन्वन्ति, चेध्यन्तिः, उपचितम्, उपचित्वः, उपचित्वन्तः, उदीरयन्ति, उदीरियन्यन्ति, वेदितवन्तः, वेदयन्ति, वेदियन्यन्ति, निर्करितवन्तः, निर्करियन्ति, निर्करियन्ति, गाथाः --कृत-चिता उपचिता उदीरिता वेदिताश्व निर्जाणीः, आदित्रिके चतुर्भेदाः त्रिभेदाः पश्चिमाक्षयः. जीवा भगवन् । काङ्कामोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? हन्त, गौतम ! वेदयन्ति. कथं मगवन् ! जीवाः काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? गौतम ! तैस्तैः कारणैः शक्किताः, काह्विताः, विचिकित्सिताः, भेदसमाऽऽपन्नाः, कल्लषसमापन्ना एवं खल जीवाः काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्ति. तद् नूनं भगवन् । तदेव सल्यम् , निःशङ्कं यद् जिनैः प्रवेदितम् ? इन्त, गीतम । तदेव सल्यम् , निःशङ्कं यद् जिनैः प्रवेदितम् तद् नूनं भगवन् ! एवं मनो धारयन्, एवं प्रकुर्वन्, एवं चेष्टमातः, एवं संदृष्यन् आज्ञाया आराधको भवति ? हन्त, गौतम ! एवं मनो धारयन् यावत्-भवतिः-अनु

नुपपत्तेः. इह च वस्तुनः करणे चतुर्भङ्गी दृष्टा, यथा—देशेन हस्तादिना वस्तुनो देशस्याऽऽच्छादनं करोति. अथवा हस्तादिदेशेनैव समस्तस्य वस्तुनः. अथवा सर्वात्मना वस्तुदेशस्य. अथवा सर्वात्मना सर्वस्य वस्तुन इति. ऐतां काङ्क्षामोहनीयकरणं प्रति प्रश्नयन्नाहः— 'से मंते!' इत्यादि. 'से'ित तस्य कर्मणः, हे भदन्त! किमिति प्रश्ने. देशेन जीवस्यांऽशेन, देशः काङ्क्षामोहनीयस्य कर्मणोऽनः कृत इत्येको भङ्गः. अथ देशेन जीवांशनैव, सर्वकाङ्क्षामोहनीयं कृतिमिति द्वितीयः. उत सर्वेण सर्वात्मना, देशः काङ्क्षामोहनीयस्य कृत इति तृतीयः. उताहो सर्वेण सर्वात्मना, सर्वे कृतिमिति चतुर्थः. अत्रोत्तरम्—'सन्त्रेणं सन्त्रेणं काङ्क्षामोन्द्रनीयं कर्म कृतम्—कर्म तया बद्धम्. अत एव च भङ्गत्रयप्रतिषेध इति. अत एवोक्तमः—''एगपएसोगाढं सन्वपएसेहिं कम्मुणो जोगं, बंधइ जहुत्त-हेन्छं''ति. 'एगपएसोगाढं'ति जीवाऽपेक्षया, कर्मद्रन्यपेक्षया च ये एके प्रदेशाः तेष्वगाढम्, सर्वजीवप्रदेशन्यापारत्वाच तदेकसमयबन्धनाई सर्विमिति गम्यम्, अथवा सर्वे यत्किञ्चत् काङ्क्षामोहनीयं तत् सर्वात्मना कृतम्, न देशेनेति.

१. बीजा उद्देशकना छेछां सूत्रोनां एक प्रकारना आयुष्यनुं प्रत्सण कर्युं छे. ज्यारे मोहस्त्य दोषनी ह्याती होय त्यारे ज जीवने ते आयुष्य संभवी शके छे माटे हवे आयुष्यना निरूपण पछी एक प्रकारना मोहनीय कर्मने निरूपता अने प्रथम शतकनी शरूआतमां जणावेल संप्रह्माथामां ले ['कंख-पओस'ति] ए पद कह्युं छे तेने दर्शावता कहे छे के:—['जीवाणं' इत्यादि.] ए वधुं स्पष्ट छे. विशेष ए के, जीवो संबंधी जे कांक्षामोहनीय कर्म छे ते ['कंडे'ति] कृत—करेल—कियानिण्याय—छे? एम प्रश्न छे. तेनो उत्तर आ छे:—['हंता, कंडे'ति] हा, कृत छे. कारण के जो कृत—करेल—न होय तो ते 'कर्म' कही शकाय नहीं. जे कराय ते ज कर्म कहेवाय अने 'कांक्षामोहनीय' पण कराय छे माटे कर्म कहेवाय छे. जे मोह पमाडे—संबचे—ते मोहनीय शंका:—'मोहनीय' एटखं ज मूक्युं होत अने तेनी साथे 'कांक्षा' ए पद न जोड्युं होत तो शुं दूषण छे? समाधानः—मोहनीय कर्मना वे प्रकार छे—एक चारित्रमोहनीय अने बीजुं दर्शनमोहनीय. आ रूखे 'दर्शनमोहनीय' कर्म ज अपेक्षित छे माटे तेने लेवा माटे 'मोहनीय' पद साथे 'कांक्षा' पद जोड्युं छे. 'कांक्षामोहनीय अने बीजुं दर्शनमोहनीय. आ रूखे 'दर्शनमोहनीय' कर्म ज अपेक्षित छे माटे तेने लेवा माटे 'मोहनीय' पद साथे 'कांक्षा' पद जोड्युं छे. 'कांक्षामोहनीय' शब्दनो अर्थ आ छे:—कांक्षा एटले बीजा बीजा दर्शनो—मतो—नं ग्रहण करखं अर्थात् अमुकमां ज श्रद्धा न राखतां भिन्न मित्र मताने अवलंबवुं. तहूप—कांक्षारूप—के मोहनीय—मोह पमाडनारं—ते कांक्षामोहनीय—मिध्यात्व मोहनीय. ते कांक्षामोहनीय कर्म कृत—कराएल —छे. किया करवानी पदिति लोकमां चार प्रकारे प्रसिद्ध छे. ते चार प्रकार आ छे:—जेम के; कोइ मनुष्य कोइ पण वस्तुने ढांकतो (ढांकवानी क्रिया करतो) होय तो ते, ते वस्तुने चार रीतिए ढांकी शके छे. पोताना शरीरना कोइ पण हाथ वगेरे भागवडे ते वस्तुना कोइ पण भागने ढांके छे. २. अने आखा शरीरवडे आखी वस्तुने ढांके छे. २. आखा शरीरवडे वस्तुना कोइ पण भागने ढांके छे. ३. अने आखा शरीरवडे आखी वस्तुने ढांके छे. ४. आखा त्यारीरवडे वस्तुना कोइ पण भागने ढांके छे. ३. अने आखा शरीरवडे आखी वस्तुने ढांके छे. ३. आखा वस्तुने ढांके छे. ३. आखा हारीरवडे वस्तुना कोइ पण भागने ढांके छे. ३. अने आखा शरीरवडे आखी वस्तुने ढांके छे. ३. आखा शरीरवडे वस्तुना कोइ पण भागने ढांके छे. ३. अने आखा शरीरवडे आखा

हें. २. आखा शरीरवंडे वस्तुना कोइ पण भागने ढांके छे. ३. अने आखा शरीर १. अवयवथी अवयवनी क्रिया. २. अवयवथी आखानी क्रिया. ३. आखाथी अवयवनी क्रिया.

किया.

पूर्व प्रमाण दर्शावेल किया करवानी चार पद्धतिओमांथी कइ पद्धतियंडे आत्मा कर्मने करे छे ए विषे प्रक्ष पूछता कहे छे के:—['से भंते !' इत्यादि] हे भगवन ! शुं जीव पोताना कोइ एण भागवंडे कांक्षामोहनीय कर्मनो कोइ एक भाग करे छे? (१) शुं जीव पोताना कोइ एण भागवंडे आख़ां कांक्षामोहनीय कर्म करे छे? (२) के शुं कांक्षामोहनीय कर्म करे छे? (२) शुं जीव पोते आखो ज (पोताना समस्त भागोवंडे) कांक्षामोहनीय कर्मना कोइ एक भागने करे छे? (३) के शुं जीव पोते आखो ज आख़ कांक्षामोहनीय कर्मने करे छे अर्थात् आख़ां कांक्षामोहनीय कर्मने करे छे? (३) आनो उत्तर आ छे:—['सव्येण सव्ये कडे'ति] आखो जीव पोते ज आखा कांक्षामोहनीय कर्मने करे छे अर्थात् किया करवाना पूर्वोक्त चार प्रकारमांथी मात्र अहीं छेछो—चोथो प्रकार—ज इप्ट छे. जे स्थळे जीवना बधा प्रदेशो अवगाद छे ते स्थळे रहेलां अने एक समये बांधवा योग्य जे कर्मपुद्धलो होय तेने—ते बधायने—बांधवामां जीवना बधा प्रदेशो किया करे छे. कारण के एवा प्रकारमो जीवनो सभाव छे. तेथी ज अहीं बाकीना त्रण प्रकारने निषेधी किया करवानो चोथो प्रकार स्वीकार्यो छे अर्थात् आखा जीवे पोते एक काळे बांधी शकाय तेथुं (आख़ं) कांक्षामोहनीय कर्म बांध्युं छे. ते माटे ज कह्युं छे के:—''एक प्रदेशमां अवगाद अने कर्मने योग्य पुद्धलने जीव पोताना सर्व प्रदेशोचडे यथोक्त हेतुपूर्वक बांधे छे.'' ['एगपएसोगाढं'ति] 'एक प्रदेशमां अवगाद विच प्रयो किया करे छे माटे तेनाथी (जीवयी) एक समये बांधी शकाय तेथुं बधुं कर्म (ते बांधे छे.) अथवा जे कांइ कांक्षामोहनीय कर्म छे ते बधुं आखा जीववडे ज करायुं छे एण तेना कोइ एक

आखानी

२. 'जीवानाम्' इति सामान्योक्तौ विशेषो नावगम्यते, इति विशेषावगमाय नारकादिदण्डकेन प्रश्नयन्नाह:—'नेरइयाणं' इत्यादि भावि-तार्थमेव. क्रियानिष्पाद्यं कर्मोक्तम्, तत्क्रिया च त्रिकालविषया, अतस्तां दर्शयन्नाह:—'जीवा णं' इत्यादि व्यक्तम्, नवरम्—'करिसु'ति अतीतकाले क्रतवन्तः ? उत्तरं तु हन्ताऽकार्षुः, तदकरणे अनादिसंसाराभावप्रसङ्गात्, एवम्—'करिति' संप्रति कुर्वन्ति. एवम्—'करिस्संति' अनेन च भविष्यत्कालता करणस्य दर्शिता इति. क्रतस्य च कर्मणश्चयादयो भवन्ति, इति तान् दर्शयन्नाह:—'एवं चिए' इत्यादि व्यक्तम्,

कांक्षामोहनीय कम

जीवकृत छे ?

शंका, समाधान.

कांक्षामोदनीय.

करवानी रीतना चार मकार.

एक प्रकार नो स्वीकार.

आस्राधी

भागवडे ते (कर्म) कराएल नथी.

१. चतुर्भन्नीम् . २. प्र० छायाः —एकप्रदेशाऽवगाढं सर्वप्रदेशैः कर्मणो योग्यम् , बप्नाति यथोक्तहेतुम्:-अनु॰

૧. જૂઓ પૃષ્ઠ ૮ મુંઃ—અનુ૰

नयरम्—चयः प्रदेशाऽनुभागादेविर्धनम्, उपचयस्तदेव पौनःपुन्येन. अन्ये त्वाहः—''चयनं कर्मपुद्गलोपादानमात्रम् उपचयनं तु चितस्याऽबाधाकालं मुक्तवा वेदनार्थं निषेकः, स चैवम्—प्रथमस्थितौ बहुतरं कर्मदिलकं निषिञ्चति, ततो द्वितीयायां विशेषहीनम्, एवं यावदुक्तृष्टायां
विशेषहीनं निषिञ्चति. उक्तं चः—मोर्नूण सगमवाहं पढमाइ ठिईइ बहुयरं दव्वं, सेसं विसेसहीणं जाव उक्कोसं ति सव्वासं"ित. उदीरणमनुदितस्य करणविशेषादुद्यप्रवेशनम्. वेदनम्—अनुभवनम् . निर्जरणं जीवप्रदेशेम्यः कर्मप्रदेशानां शातनमिति. इह च सूत्रसंग्रहगाया मवति,
सा च गाहाः—'कड विया' इत्यादिः, भावितार्था च. नवरम्—'आइतिए'ित कृत—चितो-पचितलक्षणे. 'चउमेद'ित सामान्यिक्रया-कालत्रयक्रियाभेदात्, 'तियभेय'ित सामान्यिक्रयाविरहात्. 'पिच्छम'ित उदीरित—वेदित—निर्जीर्णा मोहपुद्गला इति शेषः. 'तिषि'ित त्रयिद्विधा
इत्यर्थः. ननु आद्ये सूत्रत्रये कृत-चितो-पचितान्युक्तानि, उत्तरेषु कस्माद् न उदीरित-वेदित-निर्जीर्णानीति । उच्यते—कृतम् , चितम् ,
उपचितं च कर्म चिरमप्यवतिष्ठते, इति करणादीनां त्रिकालक्रियामात्राऽतिरिक्तं चिरावस्थानलक्षणं कृतत्वाद्याश्रित्य कृतादीन्युक्तानि. उदीरणादीनां तु न चिराऽवस्थानमस्ति, इति त्रिकालवर्तिना क्रियामात्रोणैव तानि अभिहितानि इति.

नोबीशे दंडक.

त्रिकाळ विचार.

चयादि.

उदीरण, वेदन. निर्वरण,

एंका, समाधान.

· २. आगळना प्रकरणमां सामान्य प्रकारे जीव संबंधे हकीकत कही छे अने सामान्य रीतीए विवेचन करवाथी विशेष प्रकारे ज्ञान थड् शकतुं नथी, माटे ह्वे विशेषपणे विवेचन करवा नारकादि दंडकपूर्वक प्रश्न करता कहे छे के:-['नेरइयाणं' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट अर्थवाछुं ज छे. आगळना सूत्रोमां कियानिष्पाद्य कर्म कहां छे, ते किया त्रणे काळ साथे संबंधवाळी होय छे, माटे हवे तेने दर्शावता कहे छे के:-['जीवा णं' इत्यादि] ए सूत्र व्यक्त छे. विशेष ए के, ['करिंसु'ति] भूतकाळमां (तेओए कर्मी) कर्यी ? अहीं उत्तर आ छे:-'हा, तेओए कर्यी'. जो भूतकाळमां आत्माए कर्मी न कर्यों ज होय अने ते तहन अमुक काळथी ज करतो होय एम मानवामां आवे तो संसारनो अनादि प्रवाह संभवी शके नहीं. ['करेंति'] ए प्रमाणे वर्तमानकाळे करे छे, अने ए प्रमाणे ['करिस्संति'] करशे, 'करशे' ए शब्दथी कियाविषयक भविष्यत्काळ कहाो. जे कर्म करवामां आवे छे, तेनो चय, उपचय वंगेरे होइ शके छे माटे हवे ते संबंधेनी हकीकत कहे छे:-['एवं चिए' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, प्रदेश अने अनुभाग वगेरेनुं वधवुं ते 'चय'. ते ज संबंधी वारंवार वधवुं ते 'उपचय'. बीजाओ तो कहे छे के:-''मात्र कर्मपुद्गलोनुं ज यहण करवुं ते 'चय'. अवाधाकाळ सिवायना काळे अहेल कर्म पुद्रलने वेदवा माटे निषेचन ते 'उपचय'. निषेचनतुं खरूप आ प्रमाणे छे:-प्रथम स्थितिमां बहुतर कर्मद्िकने निषेचे छे. त्यार पछी बीजी स्थितिमां विशेषहीन-वधारे ओछुं-निषेचे छे. ए प्रमाणे यावत्-उत्कृष्ट स्थितिमां विशेषहीन निषेचे छे. कहां छे के:--"पोतानो अवाधाकाळ मूकीने प्रथमा स्थितिमां बहुतर द्रव्यने अने ए प्रमाणे यावत् उत्कृष्ट स्थितिमां बाकीना सर्वने विशे-पहीन करे छे." उदयमां नहीं आवेल कर्मने एक प्रकारना करणवड़े उदयमां लावतुं ते उदीरण. अनुभव करवो ते वेदन. जीवना प्रदेशोथी कर्म प्रदे-शोतुं खरी पडवुं ते निर्जरण. अहीं सूत्र संबंधी संग्रह गाथा आ छे:-['कड, चिया' इत्यादि] आ गाथानी अर्थ सप्ट छे. विशेष ए के-['आइतिए'ति] एटले आदित्रिके अर्थात् आदिना त्रण पदोमां -'कृत' 'चित' अने 'उपचित' ए पदोमां ['चउमेद'ित] चार जातनी काळ कहेवी. कारण के त्या सामान्य क्रियानो काळ अने त्रणे काळनी त्रणे कियानो काळ जूदो जूदो कह्यो छे. ['तियभेय'ति] अने पाछळना त्रण पदोमां सामान्य कियानो विरह होवाथी त्रण भेदवाळो काळ कक्षो छे. ते पाछळना पदो ['पच्छिम'ति] उदीरित, वेदित अने निर्जीर्ण मोहपुद्गळरूपे ['तिन्नि'ति]त्रण प्रकारना-त्रण-छे. शंकाः—आदिना त्रण सुत्रोमां सामान्य क्रियाना सुचक 'कृत' 'चित' अने 'उपचित' ए त्रण पदो कह्यां छे अने पाछळना सुत्रोमां सामान्य क्रियानी दर्शक 'उदीरित' 'वेदित' अने 'निर्जीर्ण' ए त्रण पदो केम कहां नथी ? समाधान:-करेलुं, चयेलुं अने उपचयेलुं कर्म लांबा काळ सुधी पण टकी रहे छे. माटे 'कृत' 'चित' अने 'उपचित'मां त्रण काळनी कियाओ बताववा उपरांत सामान्य कियानो काळ-लांबा काळ सुधीनी स्थितिनो सत्तारूप काळ-देखाडवो जोइए. माटे कृतत्वादिने आश्रीने सामान्य कियाना सूचक 'कृत' वगेरे त्रण पदो कह्यां छे. अने उदीरणादिनुं तो लांबा काळ सुधी अवस्थान नथी, माटे त्यां सामान्य काळ न दर्शावतां मात्र त्रण काळ संबंधी ज क्रियाओ कही छे.

३. 'जीवाः काङ्क्षामोहनीयं कर्म वेदयन्ति'इ सुक्तम्, अथ तद्वेदनकारणप्रतिपादनाय प्रस्तावयमाहः—'जीवा णं मंते ।' इत्यदि व्यक्तम् . नवरम्—ननु जीवाः काङ्क्षामोहनीयं वेदयन्तीति प्राग् निर्णीतम्, किं पुनः प्रश्नः? उच्यते—वेदनोपायप्रतिपादनार्थम् . उक्तं चः— ''पुंक्वमणियं पि पच्छा जं मचइ तत्य कारणं अत्य, पिडसेहो य अणुना-हेउविसेसोवलंगो''त्ति. 'तेहिं तेहिं'ित तैस्तैर्दर्शनान्तरश्रवण-कुतीर्थिकसंसर्गादिभिविंद्वप्रसिद्धैः—द्विन्चनं चेह वीप्सायाम्—कारणैः शङ्कादिहेतुभिः, किम् श् इत्याहः—शङ्किता जिनोक्तपदार्थान् प्रतिसर्वतः, देशतो वा संजातसंशयाः काङ्किता देशतः, सर्वतो वा संजाताऽन्यान्यदर्शनप्रहाः 'वितिगिंछिय'ित विचिकित्सिताः संजातफळिनिषयशङ्काः भेदसमापन्ना इति 'किम् इदं जिनशासनम् श् आहोस्विदिदम् श' इत्येवं जिनशासनस्वरूपं प्रति मतेर्द्वैधीभावं गताः, अथवा यत एव शङ्कितादिविशेषणा अत एव मतेर्देधीभावं गताः कल्लष्यमापन्नाः—न एतदेवम्' इत्येवं मतिविपर्यासं गताः 'एवं खलु' इत्यादि. एविमिलुक्तेन प्रकारेण, 'खलु'ित वाक्याऽळङ्कारे, निश्चये, अवधारणे वा एतच्च जीवानां काङ्कामोहनीयवेदनिमित्थमेनाऽवसेयम्, जिनप्रवेदितत्वात्, तस्य च सत्यत्वादिति. तत्सत्यतामेव दर्शयन्नाहः—'से णूणं' इत्यादि व्यक्तम् . नवरम्—तदेव-न पुरुधान्तरैः प्रवेदितम् , रागाशुपहतत्वेन तत्प्रवेदितस्याऽसत्यत्वसंभवात्—सत्यं सूनृतम् . तच व्यवहारतोऽपि स्याद् अत आहः—निःशङ्कम-विद्यमानसंदेहिमिति. अथ जिनप्रवेदितं सत्यमित्यभिप्रायवान् यादशो भवति तद् दर्शयन्नाहः—'से णूणं' इत्यादि व्यक्तम् . नवरम्—नृनं

१. प्र॰ छायाः—मुक्त्वा खकामवाधां प्रथमायां स्थित्यां बहुतरं द्रव्यम् , शेषं विशेषहीनं यावत् - उत्कृष्टमिति सर्वात्ताम्. २. पूर्वभणितमपि पथाद् यद् भण्यते तत्र कारणमस्ति, प्रतिषेधधाऽनुहा-हेत्विशेषोपलम्भः - अतः ॰

कांक्षामोइनीयना

वेदननुं कारण.

एक ज बातने फरीथी कदेवातुं कारण.

निश्चितम्. 'एवं मणं धारेमाणे'ति 'तदेव सत्यम्, निःशङ्कं यजिनैः प्रवेदितम्' इत्यनेन प्रकारेण मनो मानसमुत्पन्नं सद् धारयन् स्थिरीकुर्वन्, 'एवं पकरेमाणे'ति उक्तरूपेणाऽनुत्पन्नं सत् प्रकुर्वन् विदधानः, 'एवं चिट्ठेमाणे'ति उक्तन्यायेन मनश्रेष्टयन्—'नान्यमतानि सत्यानि' इत्यादिचिन्तायां व्यापारयन्, चेष्टमानो वा विधेयेषु तपोध्यानादिषु, 'एवं संवरेमाणे'ति उक्तवदेव मनः संवृण्यन्—मतान्तरेभ्यो निवर्तयन् , प्राणातिपातादीन् वा प्रत्याचक्षाणो 'जीव' इति मम्पते. 'आणाए'ति आज्ञायाः-ज्ञानादासेवारूपजिनोपदेशस्य. 'आराहए'ति आराधकः पालयिता भवति इति.

इ. आगळना प्रकरणमां 'जीवो कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे' एम कह्युं छे. हवे ते कर्मनुं वेदन करवामां कया कया कारणो छे ए वातने जणाववा प्रसायनापूर्वक कहे छे के:-['जीवा णं मंते !' इत्यादि] ए सूत्र सपष्ट छे. जे विशेष छे ते आ छे--शंका:- 'जीवो कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे' ए वातनो निर्णय पूर्वना प्रकरणमां थइ चूनयो छे, तो पण शा माटे फरीथी प्रश्न कर्यों छे ? समाधानः वेदनना कारणोतुं प्रतिपादन करवा आ प्रश्न कर्यों छे. कह्युं छे के:--''जे वात पूर्वे एकवार कहेवाइ जाय अने ते ज वातने जो फरीथी शास्त्रकार कहे, तो तेमां कांइ कारण होवुं जोइए एम समजवुं. एकबार कहेबाएल वातने फरीथी कहेबानां नीचेनां कारणो छे:-प्रतिषेध, अनुज्ञा अने एक प्रकारना हेतुनुं कथन अर्थात् पूर्वनी वातने प्रतिषेधवा, पूर्वनी वातमां अनुमति आपवा के पूर्वनी वातना निर्णयमां कोइ विशेष हेतुने कहेवा एकवार कहेल वात भरीथी कहेवामां आवे छे.'' ['तेहिंं तेहिं' ति] 'बीजा दर्शननुं सांमळनुं' 'कुतीर्थिकनो संसर्ग करवो' इत्यादि विद्वत्यसिद्ध कारणोवडे-शंकादि हेतुओवडे, ए हेतुओथी शुं? तो कहे छे के, ए हेतुओथी शंकित थएला अर्थात् श्रीजिने कहेल पदार्थी संबंधे सर्वथा के थोडे भागे संशयने पामेला. कांक्षित थएला—अन्य अन्य दर्शनने ग्रहणं करनारा.['वितिगिंडिअ'ति] फल संबंधे शंका पामेला, भेदने पामेला अर्थात् शुं आ जिनशासन छे, के आ जिनशासन छे १ ए प्रमाणे जिनशासनना स्वरूपमां जेओनी बुद्धि मेदने पामेली छे तेओ. अथवा अनिश्चयरूप मतिमंगने पामेला. अथवा पूर्वीक्त शंकितादि विशेषणवाळा छे माटे ज जेओनी बुद्धि द्विधा भावने पामेली छे एवा. कलुषसमापन्न-कलुपने पामेल अर्थात् 'ए एम नथी' ए प्रमाणे विपरीत बुद्धिने पामेला. ['एवं खेलु' इत्यादि] ए प्रकारे जीवो कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे, एम जाणवुं. कारण के एम श्रीजिने जणाव्युं छे. अने ते सत्य छे. हवे तेनी साचाइने दर्शाववा कहे छे के:-['से णूणं' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, जे जिने कहें हुं होय ते ज सत्य छे. पण बीजा पुरुषोए जणावेहुं होय ते सत्य होतुं नथी. कारण के जिन सिवायना बीजा पुरुषो रागादिथी उपहत थएला होवाथी तेओए जणावेलामां असलपपणुं संभवे छे. केटलीक साची वातो एवी होय छे के, जे वातो मात्र व्यवहारथी-उपर उपरथी-साची होय पण वास्तविक साची न होय. माटे कहे छे के, जे जिने कहेलुं छे ते निःशंक छे-संदेह विनानुं छे. हवे भगवंतनी जणावेल वातने साची माननार केवो होय ते संबंधे कहे छे के:-['से णूणं' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, ['एवं मणं धारेमाणे'ति] जिनोए जे कह्युं छे ते ज निःशंक छे ए प्रमाणे मानी मनने स्थिर करतो. ['एवं पकरेमाणे'ति] उक्तरूपे मन न होय तो पण ते— रूपे करतो. ['एवं चिट्ठेमाणे 'त्ति विर्वीनत प्रमाणे मननी चेष्टा करतो, 'बीजां मतो सत्य नथी' इत्यादि चिंतामां मननो व्यापार करतो, अथवा तप तथा ंध्यानादिमां मननी चेष्टा करतो ['एवं संवरेमाणे'ित्त] ए प्रमाणे मनने रोकतो–बीजां मतोथी मनने पाछुं वाळतो, अथवा प्राणातिपात–हिंसा–वगेरेथी मनने अटकावतो जीव ['आणाए'ति] जिनोपदेश-जिने कहेल ज्ञानादिनी आसेवारूप आज्ञा-नो ['आराहए'ति] आराधक थाय छे.

अस्तित्व अने नास्तित्व.

?२?. प्र०—से गूणं भंते ! अत्थित्तं अत्थित्ते परिणमइ, नात्थित्तं नित्थत्ते परिणमइ ?

१२१. उ०--हंता, गोयमा! जाव-परिणमइ.

१२२. प्र० — जं तं मंते ! अश्यित्तं अश्यित्ते परिणमइ, नित्थत्तं नित्थत्ते परिणमइ; तं किं पओगसा, वीससा?

१२२. उ०—गोयमा ! पओगसा वि तं, वीससा वि तं.

१२३. प्र०—जहा ते भंते ! अत्थित्तं आत्थिते परिणमइ, तहा ते नंदियत्तं नि्यत्ते परिणमइ ? जहा ते नात्थित्तं नि्यत्ते परिणमइ, तहा ते अश्यित्तं अश्यिते परिणमइ ?

१२१. प्र०-हे भगवन्! अस्तित्व अस्तित्वमां परिणमे छे, नास्तित्व नास्तित्वमां परिणमे छे?

१२१. उ०-हे गौतम ! हा, ते प्रमाणे यावत्-परिणमे छे.

१२२. प्र०-हे भगवन्! जे ते अस्तित्व अस्तित्वमां परि-णमे छे अने नास्तित्व नास्तित्वमां परिणमे छे, ते शुं प्रयोगधी— जीवना व्यापारथी-परिणमे छे के स्वभावधी परिणमे छे ?

१२२. उ०-हे गौतम! ते प्रयोगथी अने स्वभावथी (बन्ने प्रकारे) परिणमे छे.

१२३. प्र०—हे भगवन् ! जेम तारुं अस्तित्व अस्तित्वमां परिणमें छे तेम तारुं नास्तित्व नास्तित्वमां परिणमें छे ! अने जेम तारं नास्तित्व नास्तित्वमां परिणमे छे तेन तारं अस्तित्व अस्तित्वमां परिणमे छे?

^{9.} आ वेवडुं उचारण वीप्सानु सूचक छे. २. 'खलु' शब्द वाक्यालंकारनो, निश्चयनो के अवधारणनो सूचक छे: -श्रीअभय ०

^{9.} मूळच्छायाः —तद् नूनं भगवन् ! अस्तिलम् अस्तित्वे परिणमति, नास्तित्वं नास्तित्वे परिणमति ! हन्त, गौतम ! यावत्-परिणमति । यत् तद् भगवन् ! अस्तित्वम् अस्तित्वे परिणमति, नास्तित्वे परिणमति, तत् कि प्रयोगेण, विश्वसया ? गौतम ! प्रयोगेणाऽपि तत्, विश्वसयाऽपि तत्,यथा ते भगवन्! अस्तित्वम् अस्तित्वे परिणमति, तथा ते नास्तित्वं नास्तित्वे परिणमति ? यथा ते नास्तित्वं नास्तित्वं विकामति नथा ने व्यक्तित्वम व्यक्तित्वे विकामति?:-अन o

१२३. उ० — हंता, गोयमा! जहा मे अत्थित्तं अत्थिते परिणमइ, तहा मे नित्थत्तं नित्थत्तं परिणमइ. जहा मे नित्थत्तं नित्थत्तं अत्थित्तं परिणमइ.

१२४. प्र०—से णूणं मंते ! अत्थित्तं अधिते गमणिजं ?
१२४. उ०—जहा 'परिणमइ' दो आलावगा, तहा ते इह
गमणिजेण वि दो आलावगा माणिअव्वा. जाव—जहा मे अत्थितं
आधिते गमणिजं.

१२५. प्रo जहा ते भंते ! एत्थं गमणिजं तहा ते इहं गमणिजं, जहा ते इहं गमणिजं तहा ते एत्थं गमणिजं ?

१२५. उ०—हंता, गोयमा! बहा मे एत्थं गमणिजं जाव-तहा मे एत्थं गमणिजं. १२३. उ०—हे गौतम! हा, जेम मारुं अस्तित्व अस्तित्वमां परिणमे छे तेम मारुं नास्तित्व नास्तित्वमां परिणमे छे. अने जेम मारुं नास्तित्व नास्तित्वमां परिणमे छे तेम मारुं अस्तित्व अस्तित्वमां परिणमे छे.

१२४. प्र०--हे भगवन् अस्तित्व अस्तित्वमां गमनीय छे ?

१२8. उ०—हे गौतम! जेम 'परिणमे छे' ए पदना बे आलापक कहा तेम अहीं 'गमनीय' पदसाथे पण बे आलापक कहेवा. यावत्—जेम मारुं अस्तित्व अस्तित्वमां गमनीय छे.

१२५. प्र०—है भगवन्! जेम तारुं अहीं गमनीय छे तेम तारुं इह गमनीय छे ? जेम तारुं इह गमनीय छे तेम तारुं अहीं गमनीय छे ?

१२५. उ०—हे गौतम ! हा, जेम मारुं अहीं गमनीय छे यावत—तेम मारुं अहीं गमनीय छे.

 अथ कस्मात् तदेव सत्यं पिकनैः प्रवेदितिमिति ! अत्रोच्यते—यथावद्वस्तुपिरिणामाऽभिधानादिति. तमेव दर्शयन्त्राहः—'से णूणं' इत्यादि. 'अत्थित्तं अत्थित्ते परिणमइ'ति अस्तिलम्-अङ्गुल्यादेः अङ्गुल्यादिभावेन सत्त्वम्. उक्तं चः-''सर्वमस्ति खरूपेण पररूपेण नास्ति च-अन्यथा सर्वभावानामेकलं संप्रसञ्यते." तचेह ऋजुत्वादिपर्यायरूपमवसेयम्, अङ्गुल्यादिद्रव्यास्तित्वस्य कथंचिद्रजुत्वादिपर्यायाऽव्यतिरिक्तत्वात्-अस्तित्वे-अङ्गुल्यादेरेवाङ्गुल्यादिभावेन सत्त्वे-वन्नत्वादिपर्याये इत्यर्थः, परिणमति तथा भवति. इदमुक्तं भवति-द्रव्यस्य प्रकारान्तरेण सत्ता प्रकारान्तरसत्तायां वर्तते, यथा-मृद्दव्यस्य पिण्डप्रकारेण सत्ता घटप्रकारसत्तायामिति. 'नित्थत्तं नित्थत्ते परिणमइ'त्ति नास्तित्वम्-अङ्गल्यादेरङ्गुष्ठादिभावेनाऽसत्त्वम्-तचाङ्गुष्ठादिभाव एव. ततश्चाङ्गल्यादेर्नास्तित्वम्-अङ्गुष्ठादस्तित्वरूपम्, अङ्गुल्यादेर्नास्तित्वे अङ्गुष्ठादेः पर्यायान्तरेणाऽस्तिलरूपे परिणमति, यथा मृदो नास्तिलं तन्लादिरूपं मृन्नास्तिलरूपे पटे इति; अथवा अस्तिलमिति धर्मधर्मिणोरभेदात् सद्वस्तु, अस्तित्वे सन्ते परिणमति-सत् सदेव भवति, नाऽत्यन्तं विनाशि स्यात् , विनाशस्य पर्यायान्तरगमनमात्ररूपत्वात् , दीपादिविनाश-स्याऽपि तमिस्रादिरूपतया परिणामात्. तथा नास्तित्वमत्यन्ताऽभावरूपं यत् खरविषाणादि तद् नास्तित्वेऽत्यन्ताऽभाव एव वर्तते, नात्यन्त-मसतः सत्त्वमस्ति खरविषाणस्येवेति. उक्तं चः-''नाऽसतो जायते भावो नाऽभावो जायते सतः.'' अथवा अस्तित्वमिति धर्म्यभेदात् सत् , अस्तित्वे सत्त्वे वर्तते, यथा पटः पटल एव. नास्तित्वं चासत् , नास्तित्वेऽसत्त्वे वर्तते, यथा-अपटोऽपटल एवेति. अथ परिणामहेतुदर्श-नायाह:-'जं तं' इत्यादि. 'अत्थित्तं अत्थित्ते परिणमइ'त्ति-पर्यायः पर्यायान्तरतां यातीत्यर्थः. 'नित्थत्तं नित्थत्ते परिणमइ'त्ति-वस्त्वन्तरस्य पर्यायस्तत्पयार्यान्तरतां यातीत्पर्यः. 'पञोगस'त्ति सकारस्याऽऽगमिकत्वात् प्रयोगेण जीवव्यापारेण. 'वीसस' ति यद्यपि लोके विस्नसाशब्दो जरापर्यायतया रूढस्तथापीह स्वभावार्थी दृश्यः. इहापि प्राकृतत्वात् 'वीससाए'ति वाच्ये 'वीससा'इत्युक्तिमिति. अत्रोत्तरम्—'पओगसा वि तं'ति प्रयोगेणापि तदस्तित्वादि. यथा कुलाल्य्यापाराद् मृत्पिण्डो घटतया परिणमति, अङ्गुलिऋज्ञता वा वक्रतया इति. अपिः समुचये. म्बीससा वि तं'ति यथा शुभ्राभ्रमशुभ्राभ्रतया, नास्तित्वस्यापि नास्तित्वपरिणामे प्रयोग-विस्नसयोरेतान्येव उदाहरणानि, वस्त्वन्तरापेक्षया मृत्पिण्डादेरस्तित्वस्य नास्तित्वात्. 'सत् सदेव स्याद्' इति व्याख्यानान्तरेऽप्येतानि एवोदाहरणानि, पूर्वोत्तरावस्थयोः सद्रूपत्वादिति. यदापि 'अभावोऽमाव एव स्याद्' इति व्याख्यातम्—तत्रापि प्रयोगेणापि, तथा विस्नसयापि अभावोऽमाव एव स्यात् , न प्रयोगादेः साकल्यमिति च्याख्येयमिति.

करिताल तथा ना-स्तित्वना परिणा-सनो विचार, 8. शंका:—जे बात जिनेश्वरोए कही छे ते ज सत्य छे तेनुं शुं कारण ? समाधान:—जेवी वस्तुस्थिति छे तेवी ज वस्तुस्थिति जिनोए जणावेली छे माटे तेओए कहेलुं ते सत्य छे. हवे ते ज संबंधे विचार दर्शावता कहे छे के:—['से णूणं' इत्यादि] ['अत्थित्तं अत्थित्ते परिणमइ'ति] अंगुलि वंगरे पदार्थीनुं अंगुलि वंगरे पणे होतुं ते अस्तित्व अर्थात् जे पदार्थ जे रूपे होय ते पदार्थीनुं ते ज रूपे रहेवापणुं ते अस्तित्व. कह्युं छे के:—''वस्तुमात्र पोत पोताने रूपे सत्—विद्यमान—छे अने पररूपे असत्—अविद्यमान—छे. अर्थात् मनुष्य मनुष्य स्विकाळे सत् छे अने मनुष्य अश्वरूपे सर्वकाळे असत् छे. जो एम न मानवामां आवे तो दरेक पदार्थ एक सरस्वा ज गणाय अर्थात् सर्व पदार्थी एकरूप ज थइ जाय.'' आ चालु प्रकरणमां पर्यायरूप ऋजुत्वादिने सत्त्व—सदूप—

^{9.} मूलच्छायाः — हन्त, गौतम ! यथा मेऽस्तित्वमस्तित्वे परिणमति, तथा मे नास्तित्वं नास्तित्वे परिणमति; यथा मे नास्तित्वं नास्तित्वे परिणमति, तथा मेऽस्तित्वमस्तित्वे परिणमति, तथा नेऽस्तित्वमस्तित्वे परिणमति तथा नेऽस्तित्वमस्तित्वे परिणमति तथा ते इह गमनीयेनाऽपि द्वावाठा-प की भणितन्यो यावत् -यथाऽस्तित्वमस्तित्वे गमनीयम् यथा ते भगवन् ! अत्र गमनीयं तथा ते इह गमनीयम्, यथा ते इह गमनीयं तथा तेऽत्र गमनीयम् इन्त, गौतम ! यथा मेऽत्र गमनीयं यावत् -तथा मेऽत्र गमनीयम् -अनु ।

गणवं. कारण के कोइ पण अपेक्षाए अंगुली वगेरे द्रव्यतुं अस्तित्व ऋजुत्वादि पर्यायथी अभिन्न छे-नोखुं नथी. तात्पर्य ए के, अंगुलि वगेरेनुं अंगुलि वगेरे भावे जे सत्व के ते ते ज रूपे-अंगुलि वगेरेना अंगुलि वगेरे भावे सत्त्वपणे-वकत्वादि पर्यायपणे परिणमे के-अंगुलीमां अंगुलीपणुं कायम रहे अने तेना रूपांतरो-वांकी, सीधी वंगेरे-याय छे. आ वातनो निष्कर्ष ए ज छे के, कोइ पण पदार्थनी कोइ पण प्रकारे सत्ता होय अने ते ज सत्ता वीजे प्रकारे के प्रकारे पूर्वे होय ते करतां भिन्न प्रकारे-होय छे. जेम के; माटीरूप पदार्थनी सत्ता सौथी पहलां एक पिंडलारूपे छे. अने पछी ते ज सत्ता घटरूपे यइ जाय हे. [नित्यत्तं नित्यत्ते परिणमइ'ति] अंगुलि वंगेरेनुं अंगुठा वंगेरे रूपे न होतुं ते नास्तित्व अर्थात् अंगुलीनी अपेक्षाए अंगुष्ठादिएणं ते ज नास्तित्व. अने ते अंगुष्टादिपणारूप नास्तित्व अंगुल्यादिना नास्तित्वमां-अंगुठा वगेरेना पर्यायांतरे अस्तित्वरूपे-परिणमे छे-होय छे. जेम केः माटीनुं नास्तित्व तंतु वगेरे रूप छे अने ते माटीना नास्तित्वरूप पटमां होय छे. अथवा पूर्वोक्त सूत्रनी व्याख्या बीजी रीतिए करवी. ते रीति आ छे:-अस्तित्व एटले सत्त्व नहीं, पण सत्-विद्यमान-सत्तावाळी-वस्तु लेवी. कारण के 'सत्त्व' ए धर्मरूप छे अने 'सत्' ए धर्मिरूप छे, तथा ते बन्नेनो अभेद छे-ते बन्ने नोखा नथी, माटे ज अही 'अस्तित्व' नो 'सत्' अर्थ करवो. सत् पदार्थ सदूपे परिणमे छे-सत् वस्तु सत् ज होय छे. परंतु सद् वस्तु सर्वथा नारा पामती नधी-कारण के विनाशनो अर्थ मात्र रूपांतर थवारूप छे. परंतु सर्वथा नाशरूप नथी. शंका:-जेम; कोइ एक दीवो बळतो होय अने तेमांनुं तेल बळी जवाथी के पवननो सपाटो लागवाथी ते दीवो बुझाइ जाय छे. हवे जो 'विनाश'नो अर्थ मात्र 'विकार'-'स्त्रांतर थवारूप'-ज होय तो ते दीवानो नाश थया पछी पण ते बीजे रूपे देखावो जोइए, परंतु तेम जणातुं नथी माटे 'विनाश' नो अर्थ 'विकार' न थाय, पण 'समूळ नाश' थवो जोइए. समाधानः-दीवानो नाश तद्दन थतो ज नथी, पण ते बीजे रूपे देखाय छे. आ स्थळे प्रकाशना परमाणुना समूहने आपणे दीवो कहीए छीए अने प्रकाशनो नाश थवाथी आपणे दीवानो नाश समजीए छीए. खरी रीते प्रकाशनो नाश थतो ज नथी पण तेने आपणे रूपांतरमां आवेळो जोड़ए छीए. ज्यारे दीवो बळतो होय छे त्यारे प्रकाशवाळा स्यळे अंधकार जणातो नथी पण ज्यारे दीवो बुझाइ जाय छे-प्रकाश मटी जाय छे-त्यारे ते ज प्रकाशवाळा स्थळमां अंधारुं थइ जाय छे. जे आ अंघारुं छे ते ज दीवानो विकार अर्थात् पेला प्रकाशना परमाणुओ सामग्रीवशात् अंघकाररूपे परिणम्या छे, माटे दीवानो तद्दन नाश थतो नथी पणते अंधकाररूपे अस्तित्व घरावे छे, माटे 'नाश' नो अर्थ 'विकार' ज करनो ठीक छे, पण 'समूळ नाश्च' ए अर्थ अघटित छे. ए ज प्रकारे दरेक पदार्थना नाश संबंधे पण समजवुं. बीजा प्रकारना व्याख्यानमां 'नास्तित्व'नो अर्थ अत्यंत अभावरूप हे अने ते अत्यंत अभावरूप नास्तित्व खरविषाण (गर्दभश्यंग) वगेरे हे. ते (अत्यंत अभावरूप नास्तित्व) नास्तित्वमां-अत्यंत अभावमां-वर्ते छे. कारण के जे वस्तु सर्वथा असत् होय तेनुं कोइ दिवस सत्त्व होइ शकतुं ज नथी. जेम; खरविषाणनुं, कह्युं छे के:- "असत् सद्रप थतुं नथी, अने सत् असद्र्प थतुं नथी" अथवा धर्मि साथे अभेद छे माटे 'अस्तित्व' एटले सत्, जे सत् छे ते सत्त्वरूप धर्ममां होय छे. जेम; पटे पटत्वमां ज छे तेम. अने नास्तित्व एटले असत् . जे असत् छे ते असत्त्वरूप धर्ममां होय छे. जेम; अपट अपटपणामां ज छे तेम. हवे पदार्थना जुदा जुदा परिणाम थवाना हेतुओ दर्शावता कहे छे के:-['जं तं' इत्यादि] [अत्थित्तं अत्थित्ते परिणमइ'ित] अर्थात् एक प्रकारनो पर्याय बीजा शकारना पूर्यायने पामे छे. ['नित्थत्तं नित्थित्तं परिणमइ'ित] कोइ पण बीजा पदार्थनो पूर्याय इतर पूर्यायने पामे छे. ['पओगर्स'ित] प्रयोग-जीवनो व्यापार, ते बड़े. ['वीसैस'ति] जो के 'विश्रसा' शब्दनो प्रसिद्ध अर्थ तो घडपण छे, तो पण अहीं तेनो 'खभाव' अर्थ समजवो. अहीं उत्तर आ छे:-['पुओगसा वि³ तं'ति ते अस्तित्वादिरूप परिणाम प्रयोगवडे पण थाय छे. जेम; कुंभारनी कियाथी माटीनो पिंडलो घटरूपे परिणमे छे. मनुष्यनी क्रियाथी सीधी आंगळी वांकी वळे छे. ['वीससा वि तं'ति] ते अस्तित्वादि परिणाम स्वभाववडे-कोइनी क्रिया सिवाय-एण थाय छे. जेम; शुभ्र-धोळं-वादळुं अशुक्रपणे परिणमे छे. ए ज प्रकारे नास्तित्वपरिणाममां पण प्रयोग अने स्वभावना उदाहरणो कहेवां, पण ते बीजी वस्तुनी अपेक्षाए सम-जवां. कारण के बीजी वस्तुनी अपेक्षाए बीजी वस्तु नास्तित्वरूप होय छे अर्थात् घटादिनी अपेक्षाए माटीनो पिंडलो नास्तित्वरूप छे. 'सत्' पदार्थ 'सत्' रूप ज होय छे' एवी बीजी व्याख्याना पक्षमां पण ए ज (पूर्वोक्त) उदाहरणो समजवां. कारण के वस्तु पूर्व अने उत्तर अवस्थामां सद्रुप छे. वळी 'जे अभावरूप होय ते अभावरूप ज रहे' एवं जे व्याख्यान कर्डे छे ते पक्षमां प्रयोग अने विस्ता ए बन्नेने पण हेतुरूप समजवां अथीत् जे अभाव होय ते प्रयोगधी पण अने विससाधी पण अभावरूप ज रहे. एण प्रयोगादिनुं साकल्य छे एम न कहेवुं. अर्थात् अमुक परिणाम प्रयोगधी ज थाय छे अने अमुक परिणाम खभावधी ज थाय छे एम न कहेवुं.

५. अथ उक्तहेल्लोरुभयत्र समताम्, भगवदिभमततां च दर्शयन्नाहः—'जहा ते' इत्यादि. यथा प्रयोग—विश्रसाम्यामित्यर्थः. 'ते' इति तव मतेन,अथवा सामान्येन अस्तित्वनास्तिल्वपरिणामः प्रयोग—विश्रसाजन्य उक्तः. सामान्यश्च विधिः कविदितिशयवित वस्तुनि अन्यथा-ऽपि स्यात्, अतिशयवांश्च भगवानिति तमाश्चित्य परिणामान्यथात्वमाशङ्कमान आहः—'जहा ते' इत्यादि. 'ते' इति तव सम्बन्धिअस्तित्वम्, शेषं तथैवेति. अथ उक्तत्वरूपस्यैवार्थस्य सत्यत्वेन प्रज्ञापनीयतां दर्शयितुमाहः—'से णूणं' इत्यादि. अस्तित्वम्—अस्तित्वे गमनीयम्—सद्वस्तु सत्त्वेनैव प्रज्ञापनीयमित्यर्थः. 'दो आलावग'ति—''से णूणं भते! अत्थित्तं अत्थित्ते गमणिज्ञं इत्यादि, प्रओगसा वि तं, वीससा वि तं" इत्येतदन्तर् एकः, परिणामभेदाऽभिधानात्. ''जहा ते मंते! अत्थित्तं अत्थित्ते गमणिज्ञं इत्यादि, तहा मे अत्थित्तं अत्थित्ते गमणिज्ञं' इत्येतदन्तर् दितीयः—अस्तित्वनास्तित्वपरिणामयोः समताऽभिधायी. एवं वस्तुप्रज्ञापनाविषयां समभावतां भगवतोऽभिधाय, अथ शिष्यविषयां तां दर्शयन्ताहः—'जहा ते' इत्यादि. यथा स्वकीयपरकीयताऽनपेक्षतया समत्वेन विहित्तिपिति प्रवृत्या, उपकारबुद्ध्या वा ते तव भदन्तः। 'एत्यं' ति एतस्मिन् मिय संनिहितं स्वशिष्यं गमनीयं वस्तु प्रज्ञापनीयम्, तथा तेनैव समतालक्षणप्रकारेण, उपकारियया वा 'इहं'ति इह असिन् गृहिपाखण्डिकादौ जने गमनीयं वस्तु प्रकाशनीयमिति प्रश्चः. अथवा 'एत्यं'ति स्वात्मिन यथा गमनीयं सुखप्रियत्वादि, तथा इह परात्मिन. अथवा यया प्रत्यक्षाऽधिकरणार्थतया 'एत्यं' इत्येतच्छन्दरूपं गमनीयम्, तथा 'इहं' इत्येतत्शन्दरूष्ट्पमिति, समानार्थत्वाद् द्वयोरिय इति. काङ्कामोहनीयकर्मवेदनं सप्रसङ्गमुक्तम्

दिनाश सम्दनो वर्वं,

> प्रयोग. स्वमाव.

१. अहीं 'स' कारनो आगम लागेलो छे. २. आ निभिवतरहितरूप प्राकृतना धोरणे छे. ३. 'अपि ' शब्द समुख्यनो सूचक छे:-श्रीअभयदेव.

अनुवद्मिमतं,

५. हवे ते पूर्वोक्त बन्ने हेतुओ बन्ने स्थळे समान छे अने मगवंतने अभिमत छे. ए वातने दर्शावता कहे छे के:-['जहा ते' इत्यादि] 'यथा' एटले जेम प्रयोग अने विस्तसावहे. 'ते' एटले तारा मतमां. अथवा आ सूत्र कहेवातुं बीजुं कारण कहे छे:-पूर्व सूत्रमां प्रयोगजन्य अने विस्तसाजन्य परिणाम सामान्य प्रकारे कहा छे अने सामान्य प्रकारनी विधि वधे स्थळे सरखी रीतिए होय तेवी नियम नथी, किंतु कोइ अतिशयवाळा पदार्थमां ते सामान्य प्रकारनी विधि उलटी रीते पण होय. आ स्थळे मगवंत महावीर अतिशयवाळा छे अने तेमां पूर्वोक्त सामान्य प्रका-हतो विधि ते ज प्रकारे छें के जूदे प्रकारे छे, ए प्रमाणे आशंका करता प्रश्नकार कहे छे के:-['जहा ते' इत्यादि] 'ते' एटले तारा संबंधी अस्तित्व, बाकी बधुं पूर्व प्रमाणे ज जाणतुं. हवे पूर्वोक्त स्वरूपवाळा अर्थनी ज सत्यपणे प्रज्ञापनीयता दर्शाववा कहे छे के:—['से णूणं' इत्यादि]. अस्तित्व अस्तित्वमां जाणवुं अर्थात् सद् वस्तु सत्त्ववंडे ज जणाववी. ['दो आलावग'ित] 'से णूणं भंते ! अत्यितं अत्यिते गमणिजं' त्यांधी मांडीने 'पओग-सा वि तं, वीससा वि तं' त्यां सुधीनो एक आलापक जाणवो. कारण केते परिणामना भेदनो सूचक छे. अने 'जहा ते भंते! अत्यितं अत्यिते गमणिजं' स्यांथी मांडीने 'तहा मे अध्यत्तं अस्यत्ते गमणिजं' त्यां सुधीनो बीजो बंडक जाणवी. आ बीजो वंडक अस्तित्व अने नास्तित्वरूप परिणामनी समा-नता सूचवे छे. ए प्रमाणे मगवंत संबंधी वस्तुप्रज्ञापना विषयक समानता कहीने हवे ते ज समानताने शिष्यसंबंधे दर्शावता कहे छे के:-['जहा ते' इत्यादि] 'यथा' एटले पोतानी अने पारकानी दरकार रास्या सिवाय समपणे कर्यु एवी प्रवृत्तिवहे, अथवा उपकार बुदिवहे, 'ते' एटले तारं, अधीत हे भगवन् ! जे तारामां अखित्वादिक छे, ते ['एत्यं'ति] ते ज प्रकारे समानतापूर्वक के उपकार हिंदिवडे, आमां-मारामां-पासे रहेला शिष्यमां गम-नीय छे ! अने ['इहं'ति] 'इह' एटले आ संसारिमां के पासंडिकादि मनुष्यमां गमनीय छे ! ए प्रश्न छे. अथवा ['एत्थं'ति] 'एत्थ' एटले जेम सा-स्मामां मुखप्रियत्वादि धर्मी गमनीय छे तेम आ परात्मामां पण ते मुखप्रियत्वादि धर्मी गमनीय छे? अथवा जेम प्रत्यक्ष अधिकरणार्थपणे 'एत्यं'ए 'एतद्' शन्दनुं रूप गमनीय छे तेम ज 'इहं' ए एण 'एतत्' शन्दनुं रूप गमनीय छे । कारण के ए बन्ने रूपो समान अर्थवाळां छे. ए प्रमाणे प्रसंग सहित कांक्षामोहनीय कर्मनुं वेदन जणाव्युं छे.

कांक्षामोहबंधादि.

१२६. प्र०-अीवा णं भंते ! फंलामोहणिज्यं कम्मं वंधंति !

१२६. उ०-हिता, गोयमा ! बंधंति.

१२७. प्र०—कह णं भंते! जीवा कंसामोहणिजं कम्मं चंघति?

१२७. उ०-गोयमा ! पमादपचया, जोगनिमित्तं प.

१२८. प्र०—से णं भंते ! पमाए किंपबहे ?

१२८. उ०-गोयमा ! जोगप्पवहे.

१२९. प्र०-से णं भंते! जोए किंपवहे?

१२९. उ०-गोयमा । वीरियपवहे.

१३०. प्र०-से णं मंते ! वीरिए किंपवहे ?

१३०. उ०-गोयमा! सरीरप्पवहे.

१३१. प्र०-से णं भंते! सरीरे किंपबहे?

१३१. उ०—गोयमा ! जीवप्पवहे. एवं सित अरिथ उद्वाणेइ या, कम्मेइ वा, बलेइ वा, वीरिएइ वा, पुरिसकारपरिक्रमेइ वा.

१३२. प्र०—से णूणं भंते ! अप्पणा चेव उदीरेइ, अप्पणा चैवं गरहइ, अप्पणा चेव संवरइ ! १२६. प्र०-हे भगवन्! जीवो कांक्षामोहनीय कर्म बांधे छे! १२६. उ०-हे गौतम ! हा, बांधे छे.

१२७. प्रo—हे भगवन् । जीवो कांक्षामोहनीय कर्म केवी रीते बांधे छे ?

१२७. उ०—हे गौतम! प्रमादरूप हेतुथी अने योगरूप निमित्तथी जीवो कांक्षामोहनीय कर्म बांधे छे.

१२८. प्र०--हे भगवन् ! ते प्रमाद शाथी प्रवहे छे-पेदा-थाय छे!

१२८. उ॰—हे गौतम! ते प्रमाद योगधी-मानसिक, बाचिक अने कायिक व्यापारधी-पेदा धाय छे.

१२९. प्रo-हे भगवन्! ते योग शाथी पेदा थाय छे!

१२९. उ०-हे गौतम ! ते योग वीर्यथी पेदा थाय छे.

१३०. प्र०-हे भगवन् ! ते वीर्य शाथी पैदा थाय छे !

१३०. उ०-हे गौतम ! ते वीर्य शरीरथी पेदा थाय छे.

१३१. प्र०-हे भगवन् ! ते शरीर शाथी पेदा थाय छे !

१३१. उ०-हे गौतम ! ते शरीर जीवधी पेदा थाय छे. अने ज्यारे तेम छे तो उत्थान, कर्म, बछ, वीर्य अने पुरुषकार-पराक्रम छे.

१३२. प्रo—हे भगवन्! शुं जीव पोतानी मेळे ज तेने उदीरे छे ! पोतानी मेळे ज तेने गहें छे ! अने पोतानी मेळे ज तेने संबरे छे !

१. मूलच्छायाः—जीवा भगवन् । काङ्कामोहनीयं कमें बध्नित ? हन्त, गौतम ! बध्नित. कथं भगवन् ! जीवाः काङ्कामोहनीयं कमें बध्नित ! गौतम ! प्रमाद्प्रस्थात्, योगनिमित्तं च. तद् भगवन् ! प्रमादः किप्रवहः ! गौतम ! योगप्रवहः. तद् भगवन् ! योगः किप्रवहः ! गौतम ! वीर्यप्रवहः. तद् भगवन् ! योगः किप्रवहः ! गौतम ! वीर्यप्रवहः. तद् भगवन् ! वीर्यं किप्रवहम् ! गौतम ! किप्रवहम् ! गौतम ! किप्रवहम् ! गौतम ! जीवप्रवहम् . एवं सति अस्ति उत्थानमिति वा, कर्मेति वा, वर्षमिति वा, वर्ष्योमिति वा, पुरुषकारपराक्रम इति वा. तद् नूनं भगवन् ! आरम्मा चैव उदीर्यति, आरम्मा चैव गईति, आरम्मा चैव संदर्णोति !:-अतुः

१३२. उ०—हंता, गोयमा! अपणा चेव० तं चेव उचारेअव्वं.

१३३. प्र०—जं तं मंते ! अप्पणा चेव उदीरेइ, अप्पणा चेव गरहइ, अप्पणा चेव संवरेइ तं कि उदिण्णं उदीरेइ, अणुदिण्णं उदीरेइ, अणुदिण्णं उदीरणामवियं कम्मं उदीरेइ, उदयाणं— तरपच्छाकडं कम्मं उदीरेइ?

१२२. उ॰—गोयमा! नो उदिण्णं उदीरेइ, नो अणुदिण्णं उदीरेइ, अणुदिण्णं उदीरणाभिवयं कम्मं उदीरेइ, णो उदयाणं-तरपच्छाकडं कम्मं उदीरेइ.

१३४. प्र०—जं तं भंते! अणुदिचं उदीरणाभिवयं कम्मं उदिरहे तं किं उद्दाणेणं, कम्मेणं, बलेणं, वीरिएणं, पुरिसकारप-रिक्रमेणं अणुदिणां उदीरणाभिवयं कम्मं उदीरहे; उदाहु तं अणुद्दाणेणं, अकम्मेणं, अवलेणं, अवीरिएणं, अपुरिसकारपरिक्रमेणं अणुदिणां उदीरणाभिवयं कम्मं उदीरहे?

१३४. उ०—गोयमा ! तं उद्वाणेण वि, कम्मेण वि, बलेण वि, वीरियेण वि, पुरिसकारपरक्तमेण वि अणुदिण्णं उदीरणाभवियं कम्मं उदीरेइ; णो तं अणुद्वाणेणं, अकम्मेणं, अबलेणं, अवीरिएणं, अपुरिसकारपरक्रमेणं अणुदिण्णं उदीरणाभवियं कम्मं उदीरेइ; एवं साति अत्थि उद्वाणेइ वा, कम्मेइ वा, बलेइ वा, वीरिएइ वा, पुरिसकारपरिक्रमेइ वा.

१३५. प्र०—से णूणं मंते ! अप्पणा चेव उवसामेइ, अप्पणा चेव गरहइ, अप्पणा चेव संवरेइ ?

१३५. उ०—हंता, गोयमा! एत्थ वि तहेव भाणियव्वं. नवरं-अणुदिण्णं उवसामेइ; सेसा पाडिसेहेयव्वा तिर्णण.

१३६. प्र०-जं तं मंते ! अणुदिचं उवसामेइ तं कि उद्वाणेणं ?

१३६. उ०--जाव-पुरिसकारपरिकमेति वा.

१२७. प्र०—से णूणं मंते ! अप्पणा चेव वेदेइ, अप्पणा चेव गरहइ? १२२. उ० — हे गौतम! हा, पोतानी मेळे ज पूर्व प्रमाणे करे छे (पूर्व प्रमाणे बन्नो पाठ कहेनो).

१३३. प्र०—हे भगवन् ! जे ते पोतानी मेळे ज उदीरे छे, गर्हे छे अने संवरे छे ते शुं उदीर्णने उदीरे छे ! अनुदीर्णने उदीरे छे ! अनुदीर्ण तथा उदीरणाने योग्यने उदीरे छे ! के उदयानंतर-पश्चात्कृत कर्म उदीरे छे !

१३३. उ०—हे गौतम! उदीर्णने उदीरतो नथी, अनुदीर्णने उदीरतो नथी तथा उदयानंतरपश्चात्कृत कर्मने उदीरतो नथी पण अनुदीर्ण अने उदीरणाने योग्य कर्मने उदीरे छे.

१३८. प्र०—हे भगवन् । जे ते अनुदीर्ण तथा उदीरणाने योग्य कर्मने उदीरे छे ते हां उत्थानथी, कर्मथी, बलथी, वीर्यथी अने पुरुषकारपराक्रमथी उदीरे छे है के अनुत्थानथी, अकर्मथी, अवलथी, अवीर्यथी अने अपुरुषकारपराक्रमथी उदीरे छे?

१३१. उ० हे गौतम ! ते अनुदीर्ण अने उदीरणाने योग्य कर्मने उत्थानथी, कर्मथी, बल्धी वीर्यथी अने पुरुषकारपराक्रमथी पण उदीरे छे. पण अनुत्यानथी, अकर्मथी, अबल्थी, अवीर्यथी अने अपुरुषकारपराक्रमथी उदीरतो नथी अने ज्यारे तेम छे त्यारे उत्थान छे, कर्म, बल, वीर्य अने पुरुषकारपराक्रम पण छे.

१३५. प्र०—हे भगवन् ! ते पोतानी मेळे ज उपशमावे, गर्हे अने संबरे?

१३५. उ० — हे गौतम ! हा, अहीं पण तेम ज (पूर्व प्रमाणे) कहेतुं. विशेष ए के, अनुदीर्णने उपशमावे, बाकी त्रणे विकल्पोनो निषेध करवो.

१३६. प्र०—हे भगवन् ! जे ते अनुदीर्णने उपशमावे ते शुं उत्थानथी, यावत्—पुरुषकारपराक्रमथी ? के अनुत्यानथी, यावत्—अपुरुषकारपराक्रमथी ?

१३६. उ०-हे गौतम ! पूर्व प्रमाणे ज जाणवुं.

१३७. प्र० हे भगवन्! ते पोतानी मेळे ज वेदे अने गहें?

^{9.} मूलच्छायाः—हन्त, गीतम ! आत्मना चैव ०तचैव उचारियतव्यम्. यत् तद् भगवन् ! आत्मना चैव उदीरयित, आत्मना चैव गईते, आत्मना चैव उदीरयित, आत्मना चैव उदीरयित, आत्मना चैव गईते, आत्मना चैव उदीरयित, अनुदीर्णम्—उदीरयित, अनुदीर्णम्—उदीरयित, अनुदीर्णम्—उदीरयित, अनुदीर्णम्—उदीरयित, नो उद्याद्यनन्तरपथात्कृतं कर्म उदीरयित यत् तद् भगवन् ! अनुदीर्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित तत् किमुत्थानेन, कर्मणा, वलेन, वीर्येण, पुरुषकारपराक्रमेण अनुदीर्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित तत् किमुत्थानेन, कर्मणा, वलेन, वीर्येण, पुरुषकारपराक्रमेण अनुदीर्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित ! गीतम ! तद् उत्थानेनादिष, कर्मणापि, बलेनादि, वीर्येणापि, पुरुषकारपराक्रमेणादि अनुदीर्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित ; गीतम ! तद् उत्थानेनादिष, अनुदिष्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित ; गीतम ! तद् उत्थानेनादिष, अनुदिष्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित ; गीतम ! अनुदेष्ण, अपुरुषकारपराक्रमेण अनुदीर्णम्—उदीरणाभव्यं कर्म उदीरयित ; गीतम विव जिल्ला उत्थानमिति वा, कर्मिति वा, विश्वमिति वा, पुरुषकार पराक्रम इति वा.तद् नृतं भगवन् ! आत्मना चैव उपशामयित, आत्मना चैव गईते, आत्मना चैव संवर्णम्—उपशामयित तत् किम्—उत्थानेन ? यावत्—पुरुषकारपराक्रम इति वा. तद् नृतं भगवन् ! आत्मना चैव वेदयित, आत्मना चैव गईते ?:—अनु०

१३७. उ०—एत्थ वि सन्ने विपरिवाडी, नवरं-उदिनं वेएइ, णो अणुदिनं वेएइ, एवं जाव-पुरिसकारपरिकमेइ वा.

१३८. प्र०—से णूणं भंते ! अप्पणा चेव निज्ञरेति, अ-

१३८. उ०—एत्थ वि सब्वे वि परिवाडी, नवरं-उदयाणं-तरपच्छाकडं कम्मं निज्जरेइ, एवं जाव-परिक्रमेइ वा. १३७. उ०—हे गौतम । अहीं पण बधी पूर्वोक्त परिपाटी जाणवी. विशेष ए के, उदीर्णने वेदे छे पण अनुदीर्णने वेदती नथी, तथा ए प्रमाणे यावत्—पुरुषकारपराक्रमथी वेदे छे.

१३८. प्र०-हे भगवन् ! ते पोतानी मेळे ज निर्जरे, गहें ?

१३८. उ० — हे गौतम! अहीं पण बधी परिपाटी पूर्वनी प्रमाणे जाणवी. विशेष ए के, उदयानंतर पश्चात्कृत कर्मने निर्जरे छे अने ए प्रमाणे यावत्—पुरुषकारपराक्रमधी निर्जरे छे.

६. अय तस्यैव बन्धमिधातुमाहः—'जीवा णं भंते ! कंसा—' इत्यादि. 'पमायपचय'ित प्रमादप्रस्यात् प्रमत्तालक्षणाद्वेतोः, प्रमादश्व मद्यादिः. अथवा प्रमादप्रहणेन मिथ्यात्वा—ऽविरिति—कषायलक्षणं बन्धहेतुत्रयं गृहीतम्, इध्यते च प्रमादेऽन्तर्मावोऽस्य. यदाहः— 'पंमाओ य मुणिंदेहिं भणिओ अहभेयओ, अण्णाणं संसओ चेव मिच्छानाणं तहेव य. रागदोसो मइन्मंसो धम्मिम य अणायरो जोगा णं दुप्पणिहाणं अहहा विज्ञयव्वओ''ित. तथा 'जोगिनिमित्तं च' योगा मनःप्रमृतिव्यापाराः, ते निमित्तं हेतुर्पत्र तत्, तथा बभन्ति इति, क्रियाविशेषणं चेदम्, एतेन च योगाल्यश्चतुर्थः कर्मबन्धहेतुरुक्तः. चः शब्दः समुचये. अथ प्रमादादेरेव हेतुप्तरुभावं दर्शय-बाहः—'से णं' इत्यादि. 'पमाए किंप्यवहें'ित प्रमादोऽसी कस्मात् प्रवहति—प्रवर्तते इति किंप्रवहः. पाठान्तरेण किंप्रभवः. 'जोगण्यहें'ित्ते योगो मनःप्रमृतिव्यापारः, तत्प्रवहत्वं च प्रमादस्य—मद्याद्यासेवनस्य, निष्यात्वादित्रयस्य च मनःप्रमृतिव्यापारसङ्गावे भावात्. 'वीरिय-प्यवहें'ित वीर्यं नाम वीर्यान्तरायकर्मक्षय—क्षयोपशमसमुत्यो जीवपरिणामविशेषः. 'सरीरप्यवहें'ित वीर्यं हिधा—सकरणम्, अकरणं च तत्राऽलेश्यस्य केवलिनः कृत्वयोर्ज्ञय—हर्ययोः केवलं झानम्, दर्शनं च उपयुज्ञानस्य योऽसी अपरिस्यन्दोऽप्रतिघो जीवपरिणामविशेषस्तदकरणम्, तदिह नाधिक्रियते. यस्तु मनो—वाक्—कायकारणसाधनः सलेश्यजीवकर्तृको जीवप्रदेशपरिस्यन्दारमको व्यापारोऽसी सकरणं वीर्यम्, तच शरीरप्रवहम्—शरीरं विना तदभावादिति. 'जीवप्यवहें'ित इह यद्यपि शरीरस्य कर्मापि कारणम्, न केवल एव जीवः. तथाऽपि कर्मणो जीवक्रतत्वेन जीवप्राधान्याद् 'जीवप्रवहं शरीरम्' इत्युक्तम्.

कांक्षामोदनीयवध.

प्रमाद भने योग,

प्रमाद द्वाषी है योगधी, योग द्वाधीहै वीर्वधी, वीर्य द्वाधीहै द्वाधीहै द्वाधीहै अकरण,

सकरण. •जीवयी. ६. हवे ते कांक्षामोहनीयना बंधनुं निरूपण करवा कहें छे के:-['जीवा णं भंते ! कंखा'-इत्यादि] ['पमायपचय'ति] प्रमादरूप कारणने ठइने कांक्षामोहनीय कर्म बंधाय छे. ते प्रमाद मद्य बंगेरे रूप छे. अथवा अहीं प्रमाद एटले निष्यात्व, अविरात अने कथाय ए त्रण बंधना हेतुनुं प्रहण करखुं अने ए प्रमाणे इट एण छे. कारण के आ (हमणां कहेला) मिध्यात्वादि त्रणनो समावेश प्रमादमां थवो संभितत पण छे. कार्बुं छे के:- ''सुनींद्रोए आठ प्रकारनो प्रमाद कह्यों छे. ते आ प्रमाणे:-अज्ञान, संशय, मिध्यात्वान, राग, द्वेष, मित्रवंश, धर्ममां अनादर, योगो अने दुर्ध्यान; ए आठ प्रकारनो प्रमाद छोडी देवो जोइए.'' तथा ['जोगनिमित्तं चै'] योगो एटले मन, वचन अने शारीरना व्यापारो; जेमां योगो निमित्त छे ते योगनिमित्त, 'योगनिमित्त' ए बंधन कियानुं विशेषण छे. आ सूत्र द्वारा कर्मबंधनो चोथो हेतु कह्यों छे. हवे प्रमादादिकनो परस्पर हेतुफलभाव-कार्यकारण संबंध-दर्शावता कहे छे के:- ['से पं' इत्यादि] ['पनाए किंपवहें 'ति] क्यांथी प्रवहे ते किंप्रवह, अर्थात् आ प्रमाद क्यांथी ह्या छे ? कोई खेले 'किंप्रवन्त' एवो पाठ छे. तेनो अर्थ पण पूर्वनी जेचो ज छे. ['जोगपवहें 'ति] योग एटले मन वेगेरेनो व्यापार, प्रमादनो उत्पादक योग छे. कारण के मद्यादिकनुं आसेवन अने मिध्यात्वादिक त्रण ए रूप प्रमाद त्यारे ज संभवी शके छे ज्यारे मन वेगेरेनो व्यापार, प्रमादनो उत्पादक योग छे. कारण के मद्यादिकनुं आसेवन अने सथ्यात्वादिक त्रण ए रूप प्रमाद त्यारे ज संभवी शके छे ज्यारे मन वेगेरेनो व्यापार होय छे. ['जीरिय-पवहें 'ति] वीर्य एटले वीर्यातरायना क्षय अने क्षयोपशमथी उत्पन्न थएलो एक प्रकारनो जीवनो परिणाम. ['सरीरप्रवहें ति] वीर्यना वे प्रकार छे:- सकरणवीर्यन अकरण. लेखा विनाना अने समस्त हेय तथा हस्य पदार्थमों केवलजानना अने केवलदर्शनना उपयोगवाळा केवलिनो जे चेटा विनानो अस्वलित परिणाम ते अकरणवीर्य. आ प्रकरणमां ते अकरण वीर्यनो अधिकार नथी. एण सकरणवीर्यने अधिकार छे अने ते सकरणवीर्यनं उत्पादक शिरा छे. कारण के शरीर विना ते वीर्य थइ शकतुं नथी. ['जीवपवहें'ति] शरीरनो उत्पादक जीव हो. जो के शरीरनुं कारण पत्र विव कर्यो कारण करी तथी प्रधान होवाथी शरीरनुं कारण पत्र विव कर्यो करी करी करी करी करी हो। जीव सर्वेथी प्रधान होवाथी शरीरनुं कारण जीव कह्यो है करी करी करी हो। जीवाथी शरीरनुं कारण वीर कह्यो करी विव करी हो। जीवाथी शरीरनुं कारण वीर करी वि

१. मूलच्छायाः—अन्नाऽपि सर्वाऽपि परिपाटी. नवरम्—उदीर्णं वेदयति,नो अनुदीर्णं वेदयति, एवं यावत्-पुरुषकारपराकम इति वा. तद् मूनं भगवन् ! आत्मनैव निर्जरयति, आत्मनैव गईते ? अन्नापि सर्वापि परिपाटी. नवरम्—उदयाऽनन्तरपञ्चात्कृतं कर्मं निर्जरयति, एवं यावत्-पराकम इति वा:-अनु०

^{9.} प्रव्छायाः—प्रमादथ मुनीन्द्रैर्भणितोऽष्टभेद्कः-अज्ञानम्, संशयः, चैव मिथ्याज्ञानं तथैव च. २. रागद्वेषो मतिश्रंशो धर्मे चानादरो योगा दुष्प्रणि-धानमध्या वर्जयितव्यः-अनुव

१. 'न' शब्द समुचयनो वोधक छे:-श्रीअभय०

७. अथ प्रसङ्गतो गोशालकमतं निषेधयन्नाहः—'एवं सङ्'ित एयमुक्तन्यायेन, जीवस्य काङ्क्षामोहनीयकर्मबन्धकत्वे सति, अस्ति विदाते—न तु नास्ति, यथा गोशालकमते नास्ति जीवानाम्—उत्थानादिः, पुरुषार्थाऽसाधकत्वात्, नियतित एव च पुरुषार्थिसद्धेः यदाहः— ''प्रासन्यो नियतिवलाश्रयेण योऽर्थः सोऽवश्यं भवति तृणां शुभोऽशुभो वा, भूतानां महति कृतेऽपि हि प्रयन्ने नाऽभन्यं भवति न भाविनोऽर् स्ति नाशः'' इति. एवं हि अप्रामाणिकाया नियतेरम्युपगमः कृतो भवति, अध्यक्षसिद्धपुरुषकाराऽपलापश्च स्यादिति. 'उद्घाणेइ व'ित्त चाशः'' इति वाच्ये प्राकृतत्वात् सन्धि—लोपाम्यामेवं निर्देशः. तत्र जत्यानम्—जध्धीभवनम्, इतिरुपप्रदर्शने, वा शब्दो विकल्पे, समुचये वा. 'कम्मेइ व'ित कर्म जत्येपणाऽपक्षेपणादि, 'वलेइ व'ित वर्ल शारीरः प्राणः. 'वीरिएइ व'ित वीर्य जीवोत्साहः. 'पृरिसकारप-रक्षमेइ व'ित पुरुषकारश्च पौरुषाऽभिमानः, पराक्रमश्च स एव साधिताऽभिमतप्रयोजनः—पुरुषकारपराक्रमः. अथवा पुरुषकारः पुरुषित्रया, सा च प्रायः स्त्रीक्रियातः प्रकर्षवती भवतिति, तत्स्वभावत्वादिति विशेषेण तद्वहणम् . पराक्रमसतु शत्रुनिराकरणिति. काङ्क्षमोहनीयस्य वेदनम्, बन्धस सहेतुक उक्तः. अथ तस्यैवौदीरणाम्, अन्यच तद्गतमेव दर्शयन्ताहः—'से णूणं' इत्यादि. 'अपणा चेव'ित आत्मनैव स्वयमेव जीवः, अनेन कर्मणो बन्धादिषु मुस्यवृत्त्याऽऽत्मन एवाऽधिकार उक्तः, नापरस्य. आह चः—''अणुमेत्तो वि न कस्सङ् बंधो परवत्श्रपच्या भणिओ'' ति. उदीरयित करणविशेषणाऽऽक्रव्य भविष्यत्मालवेदां कर्म क्षपणाय उदयाविक्रकां प्रवेशयित, तथा 'गरहङ्'ित आत्मनैव गर्हते निन्दित इत्यतितकालकृतं कर्म सरूपतः, तत् कारणगर्दणद्वारेण वा ज्ञातिकालकेतं कर्म सरूपतः, तदे कारणार्दणद्वारेण वा ज्ञातिकालकेतं कर्म सरूपतः, तदे कारणार्दणद्वारेण वा ज्ञातिकालकेतं व्यवित्रस्थिन न तेषां प्राधान्यम्, जीववीर्यस्यैव तत्र कारणवात्, गुर्वोदीनां च वीर्योद्धासनमात्र एव हेतुत्वादिति.

७. हवे प्रसंगवशात् गोशालकना मतने निषेधता कहे छे के:- ['एवं सइ'ति] ए प्रमाणे उक्त न्यायथी कांक्षामोहनीय कर्मनो बंधक जीव सिद्ध थाय छे तो पुरुषार्थसाधक उत्थानादि होवुं जोइए. एण गोशालकना मतनी पेठे न होवुं जोइए एम थवुं असंभवतुं छे. गोशालकना मतमां उत्थाना-दिक नथी. कारण के ते पुरुषार्थनुं साधक नथी, किंतु मात्र नियति ज पुरुषार्थनी सिद्धिमां कारण छे. कह्युं छे के:-"नियतिना प्रमावे जे शुभ के अञ्चम अर्थ मनुष्योने मळवानो होय छे ते अवस्य मळे छे. जीवो गमे तेवो मोटो प्रयत्न करे तो पण न थवानुं ते थतुं नथी अने थवानुं छे ते फरतुं पण नथी.'' जो ए प्रमाणे अप्रामाणिक नियतिनो स्वीकार करवामां आवे तो प्रत्यक्षसिद्ध पुरुषार्थनो अपलाप थाय छे. ['उद्दौणेई वैं'ति] उत्थान एटले उमं थवं-उठवं. ['कम्मेइ व'ति] उंचु फेंकवुं अने नीचुं फेंकवुं इत्यादिरूप कर्म. ['नलेइ व'ति] नल एटले शारीरिक प्राण. ['वीरिएइ व'ति] जीवनो उत्साह ते वीर्य. ['पुरिसक्कारपरक्रमेइ व'ति] पुरुषकार एटले पुरुषत्वाभिमान, अने इष्ट फळने साधनार जे पुरुषकार ते पराक्रम, अथवा पुरुषकार एटले पुरुषनी किया अने ते किया, खभावथी ज घणुं करीने स्त्रीनी किया करतां प्रकर्षवाळी होय छे माटे विशेषतापूर्वक ते पुरुषकारनुं अहीं ग्रहण करनुं. अने पराक्रम एटले तो शत्रुनुं निराकरण. अत्यार सुधी कांक्षामोहनीय कर्मनुं वेदन अने बंध हेतुसहित कस्रो छे. हवे ते ज कर्मनी (कांक्षामोहनीयकर्मनी) उदीरणा अने ते संबंधि बीजुं कांइ देखाडवाने कहें छे के:- ['से णूणं' इत्यादि] ['अप्पणा चेव'ित] जीव पोतानी मेळे ज कर्मनं बंधनादिक करे छे. आ सूत्रथी कर्मना बंधादिमां मुख्यताए जीवनो ज अधिकार दर्शाव्यो छे, पण बीजानो नहीं. कह्युं छे के:-''कोइ पण जीवने जरा पण (कर्म) बंघ बीजा पदार्थना निमित्तथी कह्यो नथी.'' उदीरे छे एटले मित्रव्यत्काळे वेदवाना कर्मने तेनो नाश करवा माटे करणियशेषथी खेंची उदयाविकामां प्रवेशावे छे. तथा ['गरहइ'ति] कर्मना खरूपने जाणवाथी के तेना कारणनी गर्हा द्वारा बोघ पामेलो थह कर्मने आत्मा द्वारा ज गहें छे अर्घात् भूतकाळे करेल कर्मने निंदे छे. तथा ['संवरइ'ति] खरूपथी के तेना (कर्मना) हेतुने अटकाववाथी वर्तमानकाळना कर्मने संवरे छे-अटकावे छे अर्थात् करतो नथी. जो के गर्हादिकमां गुर्वादिक पण सहकारिरूपे होय छे तो पण तेनी प्रधानता नथी. कारण के ते काममां जीवना वीर्यनुं ज कारणत्व छे. अने गुर्वादिक तो मात्र वीर्यना उल्लासनमां ज हेतुरूप छे.

८. अथोदीरणामेवाऽऽश्रित्याहः—'जं तं मंते !' इत्यादि व्यक्तम् . नवरम्—अथोदीरयतीत्यादिपदत्रयोद्देशेऽपि कस्मात् 'तं किं उदिणं उदीरेइ' इत्यादिना आद्यपदस्यैन निर्देशः कृतः! उच्यतेः—उदीर्णादिके कर्मविशेषणचतुष्टये उदीरणामेत्राऽऽश्रित्य विशेषस्य सद्भावात्, इतरयोस्तु तदमावात्, एवम्, तर्हि उदेशस्त्रे 'गर्हते' 'संवृणोति' इत्येतत् पदद्वयं कस्माद् उपात्तम् ! उत्तरत्राऽनिर्देश्यमाणत्वात् तत्येति. उच्यतेः—कर्मण उदीरणायां गर्हा—संवरणे प्राय उपायावित्यमिधानार्थम्, एवमुत्तरत्रापि वाच्यमितिः प्रश्नार्थश्चेह उत्तरव्याख्यानाद् बोद्धव्यः तत्र 'नो उदिणं उदीरेइ'ति उदीर्णत्वादेव, उदीर्णस्याप्युदीरणे उदीरणाऽविरामप्रसङ्गात्. 'नो अणुदिन्नं उदीरेइ'ति इहाऽनुदीर्णम्—चिरेण भविष्यदुदीरणम् , अमविष्यदुदीरणं च तन्नोदीरयित्, तद्विषयोदीरणायाः संप्रति, अनागतकाले चामावात्. 'अणुदिनं उदीरणामियं कम्मं उदीरेइ'ति अनुदीर्णं सक्ष्रेण, किन्तु अनन्तरसमये एव यदुदीरणाभविकं तद् उदीरयित्, विशिष्टयोग्यताप्राप्तत्वात्, तत्र भविष्यतिति भवा, सैव मिवका, उदीरणा मिवका यस्येति प्राकृतत्त्वाद् उदीरणाभविकम् , अन्यथा 'भविकोदीरणम्' इति स्यात्, उदीरणायां वा मन्यं योग्यम्—उदीरणाभव्यमितिः 'नो उदयणंतरपच्छाकडं'ति उदयेनाऽनन्तरसमये पश्चात् कृतमतीततां नीतं यत् तत् तथा, तदिप नोदी-

பிவகை

क्सान. कर्म. क्ल. वीर्थ. पुरुषकार.

वंधादिमां जीवमी मुख्यता.

उदीरण, गईण. संवरण.

१. प्र॰छायाः--अणुमात्रोऽपि न कस्यचिद् वन्धः परवस्तुप्रत्ययाद् भणितः-अनु॰

^{9. &#}x27;उट्टाणिमइ' एम मूकवाने बदले से 'उट्टाणेइ' एम मूक्युं छे ते 'म'नो लोप करी अने अन्त्यखर साथे 'इ' नो संधि करीने मूक्युं छे. २. 'इति' शब्द 'उपदर्शन' सूचक छे. ३. 'वा' शब्द विकल्प के समुख्यनो वोधक छे:-श्रीअभय०

रयित, तस्याऽतीतत्वात्—अतीतस्य चाऽसत्वाद्—असतश्चानुदीरणीयत्वादिति. इह च यद्यपि उदीरणादिषु काळ—स्वभावादीनां कारणत्वमस्ति, तथापि प्राधान्येन पुरुषवीर्यस्वैव कारणत्वमुपदर्शयन्नाहः—'जं तं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्—'उत्थानादिना उदीरपति' इत्युक्तम्, तत्र च यदापनं तदाहः—'एवं सह'ति एवमुत्यानादिसाध्ये उदीरणे सतीत्यर्थः. शेषं तथैव. काङ्क्षामोहनीयस्य उदीरणा उक्ताः अथ तस्यैवोपशमन्त्रमाऽऽहः—'से णूणं' इत्यादि. उपशमनं मोहनीयस्यैव. यदाहः—'भौहस्तेषोवसमो, त्वओवसमो चउण्हं धाईणं, उदय—क्सय—परिणामा अहण्ह वि होति कम्माणं". उपशमश्च उदीरणस्य क्षयः, अनुदीर्णस्य च विपाकतः, प्रदेशतश्चाऽननुभवनम्—सर्वथैव विष्क्रम्भितोदयत्विम्दर्थः. अयं चानादिमिध्यादृष्टेरीपशमिकसम्यक्त्वस्य छाभे, उपशमश्रेणिगतस्य चेति. 'अणुदित्रं उवसामेति'त्ति उदीरणस्य त्ववस्येवेदनादुपशमनाऽभाव इति. उदीर्णं सद् वेदते इति वेदनसूत्रम्. तत्र 'उदित्रं वेएइ'ित अनुदीर्णस्य वेदनाऽभावात्, अथाऽनुदीर्णमपि वेदयित तर्हि उदीर्णाऽनुदीर्णयोः को विशेषः स्यादिति ? वेदितं सन्निर्जीर्थते इति निर्जरासूत्रम्. तत्र 'उदयअणंतरपच्छाकढं'ित उदयेनानन्तरसमये यत् पश्चारकृतम्—अतीततां गमितं तत् तथा, तद् निर्जरयित प्रदेशेम्यः शातयित नाऽन्यत्, अननुभूतरसत्वादिति. उदीरणो-पशम—वेदना—निर्जरणस्त्रोक्तार्थसंग्रहगाथाः—''तेइएण उदीरेति, उवसामंति य पुणो वि वीएणं, वेइति निर्जरति य पदमचजत्थेहि सन्वे वि.''

शंका, समाधान.

शंका, समापानः

उदीरणामस्य.

अतीत असद्,

गाथा. उपश्रम.

संग्रह.

८. हवे उदीरणाने आश्रीने ज कहे छे के:-['जं तं भंते !' इत्यादि] ए सूत्र व्यक्त छे. विशेष आ छे के:-शंका-जेम मूळकारे मूळमां ['जं तं अपणा चेव उदीरेइ, अपणा चेव गरहेइ, अपणा चेव संवरेइ, तं किं उदिण्णं उदीरेइ, अणुदिन्नं उदीरेइ, अणुदिन्नं उदीरणाभिवयं कम्मं उदीरेइ, उदयाणंतरपच्छाकडं कम्मं उदीरहे.'] आ सूत्र लख्युं छे तेम आ ['तं किं उदिण्णं गरहेइ, उदिण्णं संवरेह'] सूत्र पण केम न लख्युं ? अधीत् 'उदीर्ण' साथे 'उदीरेह' ए प्रथम पद ज जोड्युं पण बाकीना 'गरहेह' अने संवरेह' ए बे पद केम न जोड्यां ? समा०---- उदीर्ण, अनुदीर्ण, तथा उदीरणा-भव्य अने उदयानंतरपश्चात्कृत ए चार विशेषणमां उदीरणाने ठइने ज विशेषनो सद्भाव छे, माटे ए चारे साथे 'उदीरेइ' ए क्रियापद जोड्युं छे पण ए चारे विशेषणमांथी एक पण विशेषणनो 'संवरेइ' के 'गरहेइ' ए बन्ने क्रियापद साथे संबंध नथी. माटे ते बन्ने क्रियापदो ते चार विशेषण साथे जोड्यां नथी. शंका:-ज्यारे उदीरणा साथे 'गरहेइ' के 'संवरेइ' ए वे कियाओनो कांइ संबंध नथी तो आगळ कहेल उदेशक सूत्रमां 'उदीरेइ' 'गरहेइ' अने 'संबरेह' ए त्रणे कियापदो शा माटे साथे मूक्यां ? मात्र एकछं 'उदीरेह' ज कियापद मूकवुं हतुं. समाः-जो के पूर्वोक्त शंका समुचित छे. तो पण 'गर-हेइ' अने 'संवरेइ' ए ने कियापदी 'उदीरेइ' साथे मूक्यां छे तेनुं कारण आ छे:-गईण अने संवरण ए नन्ने उदीरणाना साधन छे एम जणावया माटे पूर्वीक्त प्रकारे उल्लेख कर्यों छे. ए प्रमाणे सर्वत्र पण समजबुं. उत्तर (जवाव) सूत्रना व्याख्यानथी प्रश्ननो अर्थ समजवो. तेमां ['नो उदिणां उदी रेंड्'ति] उदीर्णने उदीरतो नथी. कारण के ते उदीर्ण-उदीरेल-ज छे अने उदीर्णनुं पण फरीथी उदीरण करवाथी उदीरणानो पार आवशे नहीं. ['नो अणुदिन्नं उदीरह'ति] अनुदीर्णने उदीरतो नथी, अर्थात् ने कर्मनी उदीरणा घणी मोडी थवानी छे तथा ने कर्मनी उदीरणा भविष्यमां थवानी नथी ते अनुदीर्ण कर्म संबंधी उदीरणा वर्तमान के मविष्यत्काळमां होइ शकती नथी. ['अणुदिन्नं उदीरणाभवियं कम्मं उदीरेंड्'ति] जो के खरूपथी अनुदीर्ण छे तो एण तुरतमां ज जे कर्म उदीरणाने योग्य होय ते कर्म 'उदीरणाभविक' कहेवाय अने तेने उदीरे छे. कारण के ते कर्म विशिष्ट योग्यताने प्राप्त छे. 'उदीरणाभविक' शब्दनो अर्थ आ छेः न्थनारुं होय ते 'भविक' कहेवाय अने जेनी उदीरणा थनारी होय ते 'उदीरणाभविक' कहेवाय. अथवा जे कर्म उदीरणाने योग्य होय ते 'उदीरणाभव्य' कहेवाय. ['नो उदयाणंतरपच्छाकडं 'ति] जे कर्म उदयमां आबी गएछं होय तेने पण उदीरतो नथी. कारण के ते अतीतरूप छे अने अतीतरूप वस्तु असद्रूप होवाथी उदीरणीय होती नथी. जो के अहीं उदीरणादिक कार्योमां काळ तथा स्वमाव वगेरेनी कारणता होय छे तो पण प्रधानपण तो तेमां जीवनुं वीर्य ज कारणरूप छे. ए वातने दर्शावता अंथकार कहे छे के:-['जं तं' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, 'उत्थानादिवडे उदीरे छे' एम कहेवाथी जे सार आव्यो ते जणावे छे:-['एवं सइ'ति] ज्यारे उदीरण उत्थानादिथी साध्य छे त्यारे. बाकी बधुं तेज प्रकारे समजवुं. अत्यार सुधी कांक्षामोहनीय कर्मनी उदीरणा कही, हवे ते ज कर्मना उपशमनने कहे छे के:-['से णूणं' इत्यादि] उपशमन तो मोहनीयनुं ज होय छे. कहां छे के:- "उपशम तो मोहनो ज होय छे अने चार घाती कर्मनो क्षयोपशम होय छे तथा आठे कर्मनो उदय, क्षय अने परिणाम होय छे:'' 'उपराम' शब्दनो अर्थ आ छे:-उदीर्ण कर्मनो क्षय अने अनुदीर्ण कर्मनो विपाकथी तथा प्रदेशथी तहन ज अननुभव अर्थात आच्छादित उदयपणुं. अनादि मिथ्यादृष्टिवाळा जीवने ज्यारे औपशमिकसम्यक्त्वनो लाम थाय त्यारे अने जे जीव उपशम श्रेणीमां गएल होय तेने आ उपशम होय छे. ['अणुदिसं उवसामेइ'ति] उदीर्ण कर्म वेदाएलुं होवाथी तेनुं उपशमन होतुं ज नथी. उदीरणामां आवतुं कर्म वेदाय छे. माटे हवे वेदन विषयक सूत्र कहे छे:-तेमां ['उदिश्नं वेएइ'ित] उदीर्ण कर्मने वेदे छे. कारण के अनुदीर्ण कर्म वेदातुं नथी. कदाच अनुदीर्ण कर्म पण वेदाय तो उदीर्ण अन अनुदीर्ण कर्ममां शो फेर रहे ? वेदवामां आवतुं कर्म निर्जराय छे. माटे हवे निर्जरासूत्र कहे छे:-तेमां ['उदयअणंतरपच्छाकडं'ित] उदयमां आवेलुं कर्म जीव प्रदेशोधी खरी पडे छे पण बीजुं नहीं. कारण के यीजा कर्मनो रस अनुभवायो नथी. हवे उदीरण, उपशमन, वेदन अने निर्जरा संबंधी पूर्वोक्त सूत्रना अर्थोने संग्रह करनारी गाथा कहे छे:-त्रीजामां उदीरे छे, बीजामां उपशमाबे छे. अने प्रथममां तथा चोथामां सर्व जीवो वेदे छे तथा निर्जरे छे.

^{9.} प्र॰ छायाः—मोहस्पैनोपशमः, क्षयोपशमधतुर्णा घातिनाम्, उदय-क्षय-परिणामा अष्टानामपि भवन्ति कर्मणाम्. २. तृतीयेनोदीरयन्ति, उपशमयन्ति च पुनरिप द्वितीयेन, नेदयन्ति, निर्जरयन्ति च प्रथम-चतुर्थैः सर्वेऽपिः-अनु॰

नैरयिकादि तथा श्रमणो.

१३९. प्र० - नेरेइया णं मंते ! कंलामोहणिजं कम्मं वेएंति?

१३९. उ०—जहा ओहिआ जीवा तहा नेरइया, जाव-थणियकुमारा.

१४०. प्र० — पुढिविकाइया णं भंते ! कंखामोहाणिजं कम्मं वेइंति ?

१४०. उ०-हंता, वेएंति.

१४१. प्रo—कह णं भंते! पुढिविकाइया कंखामोहणिजं कम्मं वेदेंति?

१४१. उ०—गोयमा! तेसि णं जीवाणं णो एवं तका इ वा, सण्णा इ वा, पण्णा इ वा, मणे इ वा, वई ति वा अम्हे णं कंखामोह-णिजं कम्मं वेएमो, वेएंति पुण ते.

१४२. प्र०—से णूणं मंते ! तमेव सचं, नीसंकं जं जिणेहिं पवेड्अं ?

१४२. उ०—-सेसं तं चेव, जाव-पुरिसकारपरिक्रमेइ वा; एवं जाव-चडरिंदियाणं-पंचिंदियतिरिक्खजोणिआ जाव-वेमाणिआ जहा ओहिआ जीवा.

१४३. प्र०-अस्थि णं भंते ! समणा वि निग्गंथा कंखा-मोहणिजं कम्मं वेएंति ?

१४३. उ०—हंता, अस्यि.

१४४. प्र०-कह णं मंते ! समणा णिग्गंथा कंखामोहणिजं कम्मं वेएंति ?

१४४. उ०—गोयमा! तोहिं तोहिं कारणेहिं नाणंतरेहिं, दंसणंतरेहिं,चिरतंतरेहिं, लिगंतरेहिं, पवयणंतरेहिं, पावयणंतरेहिं, कप्पंतरेहिं, मग्गंतरेहिं, मयंतरेहिं, मंगंतरेहिं, णयंतरेहिं, नियमंतरेहिं, पमाणंतरेहिं संकिआ, केखिआ, वितिकिच्छिआ, भेअसमावना, कलुससमावना एवं खलु समणा, णिग्गंथा कंलामोहणिकं कम्मं वेइंति.

१३९. प्र०—हे भगवन् ! नैरियको कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे ?

१३९. उ०—हे गौतम! जेम औधिक सामान्य—जीवो कहा। तेम नैरियको पण जाणवा अने ए प्रमाणे यावत्-स्तनितंकुंमारो सुधी जाणवुं.

१४०. प्र०—हे भगवन् ! पृथिवीकायिको कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे ?

१४०. उ०—हे गौतम ! हा, वेदे छे.

१४१. प्र०--हे भगवन् ! ते पृथिवीकायिक जीवो कांक्षा-मोहनीय कर्मने केवी रीते वेदे छे ?

, १४१. उ०—हे गौतम ! 'अमे कांक्षामोहनीय कर्म वेदीए छीए' ए प्रमाणे ते जीवोने-पृथिवीकायिकोने-तर्क, संज्ञा, प्रज्ञा, मन के वचन नथी, पण तेओ तेने वेदे छे.

१४२. प्र०—हे भगवन् ! ते नि:शंक अने सत्य छे के जे जिनोए प्रवेद्यं छे?

१४२. उ०—गौतम ! बाकीनुं पूर्व प्रमाणे ज जाणवुं-हा, जिनोए जे जणाव्युं छे-ते निःशंक अने सत्य छे यावत्-पुरुषकार पराक्रमवडे निर्जरे छे. ए प्रमाणे यावत्—चार इंदियवाळा जीवो सुधी जाणवुं. जेम सामान्य जीवो कह्या तेम पंचेंद्रियतिर्यंचयोनिको अने यावत्—वैमानिको कहेवा.

१४३. प्र०—हे भगवन् ! श्रमण निर्प्रथो पण कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे !

१४३. उ०—हे गौतम ! हा, वेदे छे.

१४४. प्र०—हे भगवन् ! श्रमण निर्प्रेथो कांक्षामोहनीय कर्मने केवी रीते वेदे छे ?

१४४. उ०—हे गौतम ! ते ते ज्ञानांतर, दर्शनांतर, चारि-त्रांतर, लिंगांतर, प्रयचनांतर, प्रायचनिकांतर, कल्पांतर, मार्गोतर, मतांतर, भंगांतर, नयांतर, नियमांतर अने प्रमाणांतरवडे शंका-वाळा, कांक्षावाळा, विचिवित्सावाळा, भेदसमापन्न अने कलुप-समापन्न थइने, ए प्रमाणे ते श्रमण निर्प्रंथो पण कांक्षामोहनीय कर्मने वेदे छे.

१. मूलच्छायाः—नैरियका भगवन् ! काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? यथीधिका जीवास्तथा नेरियकाः, यावत्—स्तृनितकुमाराः. पृथ्वीकायिका भगवन् ! काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? हन्त, वेदयन्ति. कथं भगवन् ! पृथ्वीकायिकाः काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? गौतम ! तेषां जीवानां नो एवं तर्क इति वा, संहोति वा, प्रहोति वा, प्रनेति वा, वच इति वा-वयं काह्यमोहनीयं कर्म वेदयामः, वेदयन्ति पुनस्ते. तद् नूनं भगवन् ! तदेव सत्यम्, निःशहं यद् जिनेः प्रवेदितम् ? शेषं तदेव, यावत्—पुरुषकारपराक्षम इति वा; एवं यावत्—चतुरिन्द्रियाणाम्, पर्येन्द्रियतिर्यग्योनिका यावत्—वैमानिका यथीधिका जीवाः अस्ति भगवन् ! श्रमणा अपि निर्मन्याः काह्ययोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? हन्त, अस्ति. कथं भगवन् ! श्रमणा निर्मन्याः काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्ति ? गौतम ! तैस्तैः कारणैः—हानाऽन्तरेः, दर्शनान्तरेः, चारित्राऽन्तरेः, लिङ्गान्तरेः, प्रवचनाऽन्तरेः, प्रवचनिकाऽन्तरेः, कल्पाऽन्तरेः, मार्गाऽन्तरेः, मताऽन्तरेः, भक्षाऽन्तरेः, नयाऽन्तरेः, नियमाऽन्तरेः, प्रमाणाऽन्तरेः शिद्धताः, काह्यताः, विचिकित्सिताः, भेदसमापत्राः, कल्पाऽन्तरेः, प्रमणा निर्मन्याः काह्यमोहनीयं कर्म वेदयन्तिः—अनु०

१४५. प्र०—से णूणं भंते ! तमेव सचं, नीसंकं जं जिणेहिं पवेदितं ?

१४५. उ०—हंता, गोयमा ! तमेव सर्च, नीसंकं, एवं जाव-पुरिसकारपरक्रमेइ वा.

सेवं भंते ! सेवं भंते ! ति.

१४५. प्र०—हे भगवन् ! ते ज सत्य अने नि:शंक छे, जे जिनोए जणाच्युं छे?

१४५. उ०—हे गौतम! हा, ते ज सत्य अने नि:शंक छे, जे जिनोए प्रवेद्युं छे. यावत्—पुरुषकारपराक्रमधी निर्जरे छे. हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, एम कही यावत् विचरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते पढमसये तइओ उद्देशो सम्मत्तो.

९. अथ काङ्क्षामोहनीयवेदनादिकं निर्जरान्तं सूत्रप्रपञ्चं नारकादिचतुर्विशतिदण्डकैर्नियोजयन्नाहः—'नेरइआ णं' इत्यादि. इह च 'जहा ओहिया जीवा' इत्यादिना 'हंता वेअंति. कहं णं भंते ! नेरइआ णं कंतामोहणिज्ञं कम्मं वेएति ! गोयमा. तेहिं तेहिं कारणेहिं' इत्यादिस्त्रं निर्जरास्त्रान्तं स्तिनतकुमारप्रकरणान्तेषु प्रकरणेषु स्चितम्. तेषु च यत्र यत्र जीवपदं प्रागधीतं तत्र तत्र नारकादिपदम्—अध्येतव्य-मिति. पञ्चेन्द्रियाणामेव शङ्कितत्वादयः काङ्क्षामोहनीयवेदनप्रकारा घटन्ते. नैकेन्द्रियादीनाम्, अतस्तेषां विशेषेण तद्वेदनप्रकारदर्शनायाहः—'पृढविकाइयाणं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्—'एवं तक्काइ व'ित्त एवं वक्ष्यमाणोहेखेन, तर्को—विमर्शः, स्त्रीिकृतिरेशश्च प्राकृतत्वात्. 'सन्नाइ व'ित्त संज्ञाऽर्थावप्रहरूपं ज्ञानम्. 'पण्णाइ व'ित्त प्रज्ञा—अशेषविशेषविषयं ज्ञानमेव. 'मणेइ व'ित्त मनः स्मृत्यादिविशेषमितिभदरूपम्, 'वईइ व'ित्त वाग् वचनम्, 'तेसं तं चेव'ित शेषं तदेव यथौधिकप्रकरणेऽधीतम्, तचेदम्—'हंता, गोयमा ! तमेव सचं, नीसंकं जं जिणेहिं पयेइयं. से णूणं मंते ! एवं मणं धारेमाणे' इत्यादि तावद्वाच्यं यावत् 'से णूणं मंते ! अपणा चेव निज्ञरेइ, अपणा चेव गरहइ'इत्यादिस्त्रस्य 'पृरिसकारपरक्रमेइ व'त्ति पदम्, 'एवं जाव—चर्डारिद्य'ित् पृथिवीकायप्रकरणवद्यकायादिप्रकरणानि चतुरिन्द्रयप्रकरणान्तान्यच्येयानि. तिर्यक्ष्यचेन्द्रस्य 'पुरिसकारपरक्रमेइ व'त्ति पदम्, 'एवं जाव—चर्डारिद्य'ित् पृथिवीकायप्रकरणवद्यकायादिप्रकरणानि चतुरिन्द्रयप्रकरणान्तान्यच्येयानि. तिर्यक्ष्यचेन्द्रस्य पक्षा यदुत श्रमणा वृतिनः. अपिशब्दः श्रमणानां काङ्क्षामोहनीयस्त्रावेदनसंभावनार्थः, ते च शाक्याद्ययेपम्, अस्ति विश्वतेऽयं पक्षो यदुत श्रमणा वृतिनः. अपिशब्दः श्रमणानां काङ्क्षामोहनीयस्त्रावेदनसंभावनार्थः, ते च शाक्याद्ययेपम्, अस्ति विश्वतेऽयं पक्षो यदुत श्रमणा वृतिनः. साध्य इत्यर्धः. 'णाणंतरिहें'ति एकस्माद् ज्ञानादन्यानि ज्ञानानि—ज्ञानान्तराणि, तैर्ज्ञीनविशेषेष्ठं वा शिक्क्षता इत्यादिभिः संबन्धः. एवं सर्वत्र.

चोवीशे दंडक.

९. हवे कांक्षामोहनीय कर्मना वेदनथी मांडीने निर्जरा सुधीना सूत्र समूहने नारकादि चोवीश दंडक साथे जोडतां कहे छे के:-['नेरइआ'णं इत्यादि] ['जहा ओहिया जीवा'] इत्यादि सूत्रवडे अहीं आ ['हंता वेअंति. कहं णं भंते! नेरइआ णं कंखामोहणिजं कम्मं वेएन्ति ? गोअमा ! तेहिं तेहिं कारणेहिं' इत्यादि] निर्जरा सुघीनुं सूत्र स्तनितकुमार सुघीना प्रकरणोमां जाणवानी भलामण करी छे. तेमां ज्यां ज्यां आगळना सूत्रोमां 'जीवपद' कह्युं छे त्यां त्यां 'जीवपद' ने बदले नारकादि पद कहेवां. जे शंकितत्वादिरूप कांक्षामोहनीय कर्मने वेदयाना प्रकारो छे ते पंचेंद्रियोने ज संभवे छे, परंतु एकेंद्रियादिक जीवोने ते होता नथी. भाटे हवे तेओना वेदवाना प्रकारने विशेषतापूर्वक दर्शावता कहे छे:- ['युढविक्काइआणं' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, ['एवं तक्को इ व'ित्त] 'आम थरे।' एवा स्वरूपवाळो तर्क. ['सन्ना इ व'ित] संज्ञा एटले अर्थावग्रहस्वरूप ज्ञान. [पण्णा इ व'ति | प्रज्ञा एटले बघा विशेष संबंधी ज्ञान. [मणे इ व'ति] मन एटले एक प्रकारना स्मरणादिकरूप मतिज्ञानना भेदो. ['वई इ व'ति] वचन. [सेसं तं चेव'ति] बाकी बधुं औधिक प्रकरणमां कह्या प्रमाणे जाणबुं. ते आ प्रमाणे छे:-['हंता, गोयमा ! तमेव सचं नीसंकं जं जिणेहिं पवेइअं. से णूणं भंते! एवं मणं धारेमाणे'] इत्यादि सूत्र कहेवुं अने ते ['से णूणं भंते! अप्पणा चेव निजरेड़, अप्पणा चेव गरहड़'] इत्यादि सूत्रना आ [पु-रिसकारपरक्रमे इ व'ति] पद सुधी कहेवुं. ['एवं जाव-चर्जरिदिय'ति] पृथिवीकायिकना प्रकरणनी पेठे अप्कायिकादिकना प्रकरणो कहेवां अने ते प्रमाणे यावत्–चार इंद्रियवाळा जीवो सुधी जाणवुं. तिर्येचपंचेंद्रियना प्रकरणथी मांडी वैमानिक सुधीना प्रकरणो औधिक जीवना प्रकरणनी पेठे कहेवां मात्र 'औधिक जीव'ने बद्छे ते ते जीवोनो अभिलाप करवो. माटे ज कहे छे के:-['पंचेंदिअ' इत्यादि] कांक्षामोहनीय कर्मनुं वेदन निर्मेथ सिवायना बाकी बधा जीवोने हो तो हो. पण ते वेदन निर्प्रेय जीवोने संभवी शकतं नथी. कारण के निर्प्रेथोनी बुद्धि जिनना आगमथी पवित्र थएली होय छे. माटे हवे ते विषे प्रश्न पूछतां कहे छे के:- (अर्थि णं भंते! समणा वि' इत्यादि] 'साधुओ पण कांक्षामोहनीय कर्भने वेदे' ए पक्ष पण छे १ मूलसूत्रमां 'साधु'अर्थवाळा वे शब्द मूक्या छे:–श्रमण अने निर्धेथ. अहीं बन्ने शब्द साथ मूकवानुं प्रयोजन आ छे:–शाक्यो-बुद्धना शिष्यो-वगेरे पण 'श्रमण' कहेवाय छे, तो तेने अहीं न लेवा माटे 'श्रमण' साथे 'निर्मेथ' विशेषण मूक्युं छे. बहारना अने अंतरना मंथ-परिम्रह-थी नीकळेला-अलग थएला-ते निर्मेथ अर्थात् साधु. ['णाणंतरेहिं 'ति] एक ज्ञानथी बीजां ज्ञानो ते ज्ञानांतर. ते ज्ञानांतरोवडे के ज्ञानांतरो विषे शंकाने पामेला इत्यादि साथे संबंध करवो अने ए प्रमाणे सर्वत्र समजवं.

अमणो कांक्षामोहने बेदे१

श्वानान्तर.

९. मूलच्छायाः—तद् तूनं भगवन् ! तदेव सत्यम्, निःशङ्कं यद जिनैः प्रवेदितम् ? हन्त, गौतम ! तदेव सत्यम्, निःशङ्कम्, एवं यानत्-पुरुष— कारपराकम इति वा. तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! इतिः-अनु०

৭. अहीं स्त्रीलिंगनो निर्देश प्राकृतना धोरणे छे:—श्रीअभय०

१०. तेषु च एवं शङ्कादयः स्युः—यदि नाम परमाण्यादिसकळरूपिद्रव्यावसानविषयप्राहिकत्वेन संस्यातीतरूपाण्यविष्ठानानि सन्ति, तत् किमपरेण मनःपर्यायद्वानेनने तद्विषयभूतानां मनोद्वच्याणामविष्ठनेव दृष्टलात्, उच्यते चाऽऽगमे मनःपर्यायद्वानमिति किमत्र तत्त्वम् १ इति ज्ञानतः शङ्काः इह समाधिः—यद्यपि मनोविषयमप्यविष्ठज्ञानमस्ति, तथापि न मनःपर्यायज्ञानमक्षावन्तर्भवति, भिन्नस्वभावत्वात्, तथादिः—मनःपर्यायज्ञानं मनोमात्रद्रव्यप्राहकमेवाऽदर्शनपूर्वकं च, अविष्ठज्ञानं तु किंचिद्मनोद्रव्यव्यतिरिक्तद्रव्यप्राहकम्, किञ्चिन्नोभयप्राहकम्, दर्शनपूर्वकं च, नतु केवळमनोद्रव्यप्राहकमित्यादि बहु वक्तव्यम्, अतोऽविष्ठज्ञानाऽतिरिक्तं भवति मनःपर्यायज्ञानमिति. तथा दर्शनं सामान्यविष्ठः, तत्र यदि नामेन्द्रयाऽनिन्द्रियनिमित्तः सामान्यार्थविषयो बोधो दर्शनम्, तदा किमेकश्चर्धदर्शनम् अन्यस्वचक्षुदर्शनम् अयेन्द्रयाऽनिन्द्रियोऽनिन्द्रयोऽनिन्द्रयोतिकत्त्रव्यज्ञानि दर्शनानि स्युः, न द्वे एवेति. अत्र समाधिः—सामान्यविशेषात्मकत्वाद् वस्तुनः कचिद्विशेषतः तन्निर्देशः, कचिच्च सामान्यतः. तत्र चक्षुदर्शनिति विशेषतः, अचक्षुदर्शनिति च सामान्यतः. यच प्रकारान्तरेणापि निर्देशस्य संभवे चक्षुदर्शनम्—अचक्षुदर्शनं तद् इन्द्रियाणामप्राप्तकारित्व—प्राप्तकारित्व—विमागात्, मनसस्तु अप्राप्तकारित्वेऽपि प्राप्तकारिन्दियवर्गस्य तदनुसरणीयस्य बहुत्वात् तदर्शनस्याऽचक्षुदर्शनशन्वेन प्रहणमिति. अथवा दर्शनं सम्यक्त्वम्, तत्र शक्का—'निच्छत्तं तं स्वीणं, अणुदियं च उवसंतं" इत्येवंछक्षणं क्षायोपशमिकम्, औपशमिकमप्येवं— लक्षणमेव, यदाहः—विणाम्म उङ्गवम्म अणुदिज्ञतं य सेसमिच्छते, अंतोमुहुत्तमेत्तं उवसमसमम्मं लहङ् जीवोः" ततोऽनयोनं विशेषः, उत्तक्षसात्रे इति. समाधिश्च—क्षयोपशमो हि उदीर्णस्य क्षयः, अनुदीर्णस्य च विपाक्तमुमवापेक्षया उपशमः, प्रदेशानुमवोऽपि नास्तीति. उक्तं च—''वेएई संतकम्मं स्वभोवसमिएसु नाणुभावं सो, उवसंतकसाओ पुण वेएङ ण संतकमम्मं"ति.

१०. तेओ विषे शंकादिक आ प्रमाणे छे:-शंका:- अवधिज्ञानथी मनःपर्यायज्ञानने जूदं कहेवानुं शुं कारण ? कारण के परमाणुशी मांडी नधां ं रूपवाळां द्रव्यो सुघीना विषयोने श्रहण करनारुं अवधिज्ञान छे माटे ते (अवधिज्ञान) असंख्य प्रकारनुं छे. अने मनःपर्यायज्ञाननो विषय मात्र मनो-द्रव्यो ज छे. ते मनोद्रव्यो अवधिज्ञानवडे एण जोवाइ शकाय छे माटे मनोद्रव्योने जाणनारुं अवधिज्ञानथी जूदुं मनःपर्याय ज्ञान होवानुं कारण नथी. तो पण शास्त्रोमां जूढुं मनःपर्याय ज्ञान शा माटे कह्यं अर्थात् तेने जूढुं कहेवामां तत्त्व हुं छे? ए प्रमाणे ज्ञानांतर विषे शंका छे. स०-जो के अवधि-ज्ञानवडे मनोद्रव्यो पण उपलब्ध थइ शके छे. तो पण मनःपर्यायज्ञान अवधिज्ञानना मेदोमां समाइ शकतुं नथी. कारण के अवधि अने मनःपर्याय-ज्ञाननो जूदो जूदो खभाव छे. तेओनो भिन्न खभाव आ रीतिए छे:--मनःपर्यायज्ञान मात्र मनोद्रव्योनुं ज ग्राहक छे अने ते ज्ञानमां प्रथम दर्शन (सामान्य ज्ञान) होतुं नथी अने केटलुंक अवधिज्ञान मन सिवायना द्रव्योतुं ब्राहक छे तथा केटलुंक अवधिज्ञान मनने अने बीजा द्रव्योने पण ब्रहण करनारुं होय छे तथा अवधिज्ञानमां सौथी प्रथम दर्शन होय छे, पण कोइ अवधिज्ञान एवं नथी के जे मात्र मनोद्रव्यनुं ज ग्राहक होय. इत्यादि आ संबंधे घणुं कहेवानुं छे- तात्पर्य ए छे के, पूर्व प्रमाणे अवधिज्ञान अने मनःपर्याय ज्ञानना खभावमां जूदाइ छे माटे मनःपर्यायज्ञान अवधिज्ञान करतां जूदुं कहेवुं जोइए. दर्शन विषे शंका:-तथा दर्शन एटले सामान्यज्ञान, तेमां जो इंद्रियनिमित्तक अने अनिंद्रिय (मनो) निमित्तक सामान्य अर्थविषयक ज्ञानने दर्शन कहेवामां आवे तो एक चक्षुर्दर्शन अने वीजुं अचक्षुर्दर्शन एम वे भेद ज शा माटे होइ शके ? जो इंद्रियजन्य अने अनिंद्रियजन्य ए प्रकारे दर्शनना भेद करवाना होय तो चक्षुर्दर्शननी पेठे श्रोत्रदर्शन, आणदर्शन, रसनादर्शन, स्पर्शदर्शन अने मनोदर्शन ए प्रकारे दर्शनना छ भेद थवा जोइए, पण ने भेद न ज थवा जोइए. स०-वस्तुना ने प्रकार छे-सामान्य अने विशेष, माटे कोइ स्थळे सामान्यप्रकारे वस्तुनो निर्देश थाय छे अने कोइ स्थळे विशेष प्रकारे वस्तुनो निर्देश थाय छे. तेमां अहीं 'चक्षुर्दर्शन' ए निर्देश विशेषता पूर्वक छे अने 'अचक्षुर्दर्शन' ए निर्देश सामान्य प्रकारे छे. वळी दर्शनना विभाग बीजी रीतिए पण कही शकाय छे. तो पण जे 'चक्षुर्दर्शन अने अचक्षुर्दर्शन' ए प्रकारे दर्शनना भेद कर्या छे तेमां कारणरूपे इंद्रियोना बे विभाग छे. ते आ छे:-प्राप्यकारी अने अप्राप्यकारी. जो के मन तो अप्राप्यकारी छे तो एण मनने अनुसरनारी प्राप्यकारी इंद्रियो घणी छे, माटे मनोदर्शन अने आंख सिवायनी बीजी दरेक इंद्रियोनुं दर्शन अचक्षुर्दर्शन शब्दथी लेवाय छे अने आंखनुं दर्शन चक्षुर्दर्शन शब्दथी समजवानुं छे. अथवा दर्शन एटले 'सम्यक्त्य' लेवुं. अने ते विषे शंका आ प्रमाणे छे:-दर्शनना वे विभाग छे-क्षायोपशिमक अने औपशिमक. तेमां क्षायोपशिमकतुं स्वरूप आ छे:--''उदीर्ण थएलुं मिथ्यात्व क्षीण थयुं होय अने अनुदीर्ण मिथ्यात्व उपशांत-टाढुं पडी गएलुं-होय'' त्यारे क्षायोपशमिक दर्शन-सम्यक्त्व-होइ शके छे. औपशमिकनुं सरूप आ छे:- ''उदीर्ण थएलुं मिध्यात्व क्षीण थयुं होय, अने बाकीनुं मिध्यात्व अनुदीर्ण होय त्यारे मात्र अंतर्मुहूर्त सुधी जीव औपशमिक सम्यक्त्वने पामे छे" हवे क्षायोपशमिक दर्शननुं अने औपशमिक दर्शननुं लक्षण जोतां तो ते बेमां जरापण तफावत भासतो नथी अने ते बन्नेमां तफावत तो कस्रो हे. तेनुं शुं कारण ? समाः-क्षयोपशम अने उपशमनुं लक्षण जूदुं ज हे. उदीर्णनो क्षय अने अनुदीर्णनो विपाकानु-भवनी अपेक्षाए उपशम होय पण प्रदेशानुभवनी अपेक्षाए तो उदय ज होय तेने 'क्षयोपशम' कहे छे. अने उपशममां तो प्रदेशानुभव ज नथी अर्थात् क्षयोपशममां प्रदेशानुभव होय छे अने उपशममां ते नथी होतो ए रीतिए ए बेमां तफायत छे. कह्युं छे के:- ''क्षायोपशमिक भावमां विपाक-अनुभाव-सियाय सत्-विद्यमान-कर्म वेदाय छे अर्थात् विपाकानुभवपूर्वक वेदातुं नथी अने उपशांतकषायवाळो जीव तो सत् कर्मने पण वेदतो नथी."

अविधिश्री मनःपर्याव जुदुं शा माटे?

जूदी जातनुं छे माटे.

तमाना जुदार

दर्शन विवे शंका.

समाधान

दर्शन-सम्यक्तः

क्षयोपश्चम अने उप-शमनी जुदाह.

^{9.} प्र॰ छाः—मिथ्यात्वं यद् उदीर्णं तत् क्षीणम् , अनुदितं चोपशान्तम् २. क्षीणे उदीर्णे अनुदीयमाने च शेषमिथ्यात्वे, अन्तर्मुहूर्तमात्रमुपशम-सम्यग् लभते जीवः. ३. वेदयति सत्कर्म क्षायोपशमिकेषु नानुभावं सः,उपशान्तकषायः पुनर्वेदयति न सत्कर्मः—अनुः

११. तथा चारित्रं चरणम्, तत्र यदि सामायिकं सर्वसावदावरतिलक्षणम्, छेदोपस्थापनीयमपि तह्यक्षणमेव, महाव्रतानामवद्यवरिति- स्पत्वात्. तत् कोऽनयोर्भेदः ? उक्तश्वासी इति. अत्र समाधिः—ऋजुजड—वक्तजडानां प्रथम—चरमजिनसाधूनामाश्वासनाय छेदोपस्थापनीयमुक्तम्, वतारोपणे हि मनाक् सामायिकाऽशुद्धावपि वताखण्डनाचारित्रिणो वयं चारित्रस्य वतस्वपत्वादिति बुद्धिः स्यात्, सामायिकमात्रे त तद्युद्धौ भग्नं नश्वारित्रम्, चारित्रस्य सामायिकमात्रत्वाद् इत्येवमनाश्वासस्तेषां स्यादिति. आह च—"रिउ-वक्कजडा पुरिमेयराण सामाइरं व्यारहणं, मणयमसुद्धेऽपि जओ सामाइरं हुंति हु वयाइं" इति. तथा लिङ्गं साधुवेषः, तत्र च यदि मध्यमजिनैर्ययाल्य्यवस्त्रस्यं लिङ्गं साधूनामुपदिष्टम्, तदा किमिति प्रथम—चरमजिनाभ्यां सप्रमाणघवलवसनस्वरं तदेवोक्तम्, सर्वज्ञानामविरोधिवचनत्वादिति. अत्रापि ऋजुजड-वक्कजड—ऋजुप्राइशिष्यानाश्रित्य भगवतां तत्योपदेशः, तथैव तेषामुपकारसंभवादिति समाधिः. तथा प्रवचनमत्राऽऽगमः, तत्र च यदि मध्यमजिनप्रवचनाि चतुर्यानधर्मप्रतिपादकािने, कयं प्रथमेतरजिनप्रवचने पञ्चयामधर्मप्रतिपादकेर सर्वज्ञानामविरद्धिवचनत्वात्. अत्रापि समाधिः-चतुर्यानोऽपि तत्त्वतः पञ्चयाम एव असौ, चतुर्यवत्रस्य परिप्रहेऽन्तर्भृतत्वात्, "योषा हिनाऽपरिगृहीता मुज्यते" इति न्यायादिति. तथा प्रवचनमधीते, वित्त वा प्रावचनः—कालपेक्षया बह्वागमः पुरुषः, तत्रैकः प्रावचनिक एवं कुरुते, अन्यस्ववेवम्, इति किमन्न तत्त्वम् १ इति. समाधिश्वेह चारित्रमोहनी-यक्षयोपशमविरोषेण, उत्सर्गापत्वादिति। तथा कल्पो जिनकस्थिकादिसमाचारः, तत्र यदि नाम जिनकस्थिकानां नाद्रयादिरूपो प्रमाणम्, आगमाविरद्धप्रकृतरेव प्रमाणस्वादिति. तथा कल्पो जिनकस्थिकादिसमाचारः, तत्र यदि नाम जिनकस्थिकानां नाद्रयादिरूपो महाकष्टः कल्पः कर्मक्षयाय, तदा स्थित्रस्थिनिकानोक्तत्वत् , कष्टाकष्टभावेदम् विराहकर्वमेक्षयं प्रसक्तर्वादिति.

चारित्र विषे शंका.

समाधान.

वेप विषे शंका.

समाधान.

प्रवचन विषे शंका. समाधानः

कोनुं साचुं ?

भागम. कस्प विषे शंका.

समाधान.

११. तथा चारित्र विषे एण शंका आ प्रमाणे छे:-चारित्रना वे प्रकार छे, एक सामायिक अने बीजुं छेदोपस्थानीय- सामायिक चारित्र सर्वसावद्य विरतिरूप छे अने महाव्रतरूप होवाथी छेदोपस्थानीय चारित्र पण अवद्यविरतिरूप ज छे. तो आ बन्नेनुं छक्षण सरखुं छे छतां तेमां तफावत केम होड शके ? अने शास्त्रोमां तो ते बेमां तफावत कहा। छे. तेनुं शुं कारण ? समा ०-प्रथम जिनना साधुओ ऋजुजड छे तथा अंतिम जिनना साधुओ वकजड हे मुटे तेओना आश्वासन सारु पूर्व प्रमाणे चारित्रना वे प्रकार कह्या छे. जो चारित्रना वे प्रकार करवामां न आवे अने आगलो एक ज सामायिक चारित्रहरूप प्रकार व्यवस्थापवामां आवे तो नीचे लख्या प्रमाणे वांघो आवे छे:-जे धणीए पांघरुं ज सामायिक चारित्र सीकार्यु छे ते धणी जो तेमां कांइ जरा पण भूल करे तो तेना मनमां एम आवे के मारुं चारित्र नष्ट थइ गयुं अने हुं भ्रष्ट थइ गयो. कारण के चारित्र मात्र केवळ सामायिक-रूप ज छे पण बीज़ं नथी अर्थात् ए प्रमाणे ते आकळो थइ जाय. अने सौथी पहेलां चारित्र खीकार्या पछी जो बीजी वार चारित्र लेवानी प्रसंग होय तथा पूर्वना चारित्रमां जो कांइ भूळ थाय तो पूर्व प्रमाणे आकळा थवानो प्रसंग न रहे. कारण के व्रतनो आरोप कर्या बाद जो सामायिक संबंधे जराक अग्रुद्धता थइ होय तो व्रत खंडात नथी. अने तेम थवाथी तेओ (थोडी भूलवाळा) एण 'अमे चारित्रवाळा छीए' एम समजी आकळा थता नथी अने आ कारणने ठीघे ज पूर्वप्रमाणे चारित्रना ने प्रकार कहा छे. कह्युं छे के:-"प्रथम अने अंतिम जिनना साधुओ अनुक्रमे ऋजुजड तथा वक जड छे माटे तेओने सारु सामायिक पछी व्रतनो आरोप कह्यो छे. कारण के जो सामायिक जराक अग्रुद्ध थयुं होय तो पण व्रतोने बाध आवतो नथी. अर्थात् सामायिक संबंधी थोडी भूल थाय तो पण व्रतो रहे छे" हवे लिंग-वेष-संबंधे पण आ व्रमाणे शंका छे:-जो वचला जिनोए एम कह्यं होय के, वस्रो मळे तेवो वेष साधुओए राखवो तो प्रथम अने अंतिम जिने एम शा माटे कहुं के, साधुओए मापवाळा अने घोळा वस्त्रथी पोतानो वेप धरवो ? कारण के सर्वज्ञोनुं वचन परस्पर विरुद्ध नथी होतुं. समा०-ऋजुजड, वक्रजड अने ऋजुपज्ञ स्वभाववाळा शिष्योने अपेक्षी भगवंते पूर्व प्रमाणे भिन्न लिंग विषे उपदेश कर्यों छे. कारण के तेवा शिष्योनो उपकार ते ज प्रकारे थड़ शके छे. हवे प्रवचन-आगम-संबंधे पण आ प्रमाणे शंका छे:-जो बचला जिनमुं प्रवचन चार व्रतरूप धर्मने कहेतुं होय तो प्रथम अने अंतिम जिनमुं प्रवचन पांच व्रतरूप धर्मने कहे तेनुं शुं कारण है कारण के सर्व-श्रोना प्रवचनो परस्पर विरुद्ध होइ शकतां नथी. समा०-चार व्रतरूप धर्म पण खरी रीते पांचव्रतरूप ज छे. कारण के चोथा व्रतनो, परियहमां समावेश कर्यों छे-'स्वीक़ारेली ज स्त्री भोगवाय छे' एवा न्यायथी स्त्री पण परिग्रहरूप ज छे. हवे प्रावचनिक विषे शंका आ प्रमाणे छे:-प्रवचनने भणे के जाणे ते प्रावचनिक, अर्थात् कालांपेक्षाए बहुश्रुत पुरुष एक प्रावचनिक आम करे छे अने बीजो प्रावचनिक आम करे छे तो एमां खरुं तत्त्व कोनुं समजवुं? समा:-चारित्रमोहनीयना एक प्रकारना क्षयोपशमथी अने उत्सर्ग तथा अपवादादिना संबंधपणाने लीधे प्रावचनिकोनी प्रदृत्ति विचित्रतावाळी जणाय छे अने ते सर्वथा प्रमाणरूप पण नथी. कारण के ते ज प्रवृत्ति प्रमाणभूत छे जे आगमधी अविरुद्ध छे. तथा कल्प निषेनी शंका आ प्रमाणे छे:-कल्प एटले जिनकल्पिकादिकनो आचार. तेमां जो जिनकल्पिकोनो नाम्यादि-नागा रहेवुं वरेगरे-रूप महाकष्टवाळो कल्प कर्मक्षयनुं कारण होय तो स्थविरक-ल्पिकोनो वस्त्र अने पात्रादिनो परिभोग करवारूप तथा यथाशक्ति करवारूप ओछा कष्टवाळो कल्प कर्मक्षयनुं कारण केम थइ शके ? अर्थात् न थइ शके . समा०-ते बन्ने कल्पो अवस्थाना भेदथी कर्मक्षयमां कारण छे, एम श्रीजिने कहेलुं छे. तथा कष्ट अने अकष्ट विशिष्ट कर्मना नाश माटे कांड कारण नथी.

१२. तथा मार्गः पूर्वपुरुषक्रमागता सामाचारी, तत्र केषांचिद् द्विश्वेत्यवन्दनाऽनेकविधकायोत्सर्गकरणादिकाऽऽवर्यकसामाचारी. तद-न्येषां तु न तथेति किमत्र तत्त्वमिति ? समाधिश्च-गीतार्थाशठप्रवर्तिताऽसौ सर्त्रापि न विरुद्धा, आचरितलक्षणोपेतत्वात्, आचरितलक्षणं चेदम्-"असठेण समाइण्णं जं कत्थङ् केणई असावज्ञं, न निवारियमचेहिं बहुमणुमयमेयमायरियं"ति. तथा मतं समान एवाऽऽगमे

^{9.} प्र॰छायाः---ऋजु-वक्रजडाः पूर्वेतराणां सामायिके वतारोहणम्, मनाग् अशुद्धेऽपि यतः सामायिके भवन्ति खल्ज त्रतानि. २. अशठेन समाचीर्ण यत् कुत्राऽपि केनचिद् असावराम्, न निवारितमन्येर्वहु अनुमतमेतद् आचरितम्ः-अनु०

आचार्याणामभिप्रायः, तत्र च सिद्धसेनदिवाकरो मन्यते केविलनो युगपद् ज्ञानम्, दर्शनं च, अन्यथा तदावरणक्षयस्य निरर्थकता स्यात्. जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणस्तु भिन्नसमये ज्ञान—दर्शने जीवस्वरूपत्वात्. यथा तदावरणक्षयोपशमे समानेऽपि क्रमेणैव मिति—श्रुतोपयोगौ, न चैकतरोपयोगे इतरक्षयोपशमाभावः, तत्क्षयोपशमस्योत्कृष्टतः षट्षष्टिसागरोपमप्रमाणत्वात्, अतः किं तत्त्वमिति १ इह च समाधिः—यदेव मतमागमाऽनुपाति तदेव सत्यम् इति मन्तन्यम्, इतरत् पुनरुपेक्षणीयम्, अथ अबहुश्रुतेन नैतदवसातुं शक्यते, तदेवं भावनीयम्—आचार्याणां संप्रदायादिदोपादयं मतभेदः, जिनानां तु मतमेकमेव, अविरुद्धं च रागादिविरहितत्वात्, आह चः—''अणुवकयपराणुग्गहपरायणा जं जिणा जुगप्पवरा, जियराग—दोस—मोहा य णण्णहा वाइणो तेणं"ति.

१२. हवे मार्ग विषेनो संदेह आ प्रमाणे छे:—मार्ग एटले पुरुषना क्रमचडे—परंपरावडे—चाली आवेली सामाचारी-पद्धित तेमां कोइनी आवश्यक सामाचारी हे चैत्यवंदन अने अनेक प्रकारना कायोत्सर्ग करणादिरूप छे तथा बीजानी सामाचारी तेषी नथी. तो अहीं खरुं हुं छे ? समा०—ए बधी य सामाचारी विरुद्ध नथी. कारण के तेना प्रवर्तक गीतार्थ अने अग्नत छे तथा ते सामाचारी आचरितलक्षणयुक्त छे. आचरितनुं लक्षण आ छे:—''जेनुं आचरण अग्नते कर्युं होय, जे असावय—निष्पाप—होय, अने जे कोइ स्थळे कोइनाथी निवारित थए हुं न होय, तथा जे बहुमत होय ते आचरित कहेवाय छे'' हवे मत विषे आ प्रमाणे संशय छे:—मत एटले सरखा ज शास्त्रमां आचारोंनो (जूदो) अभिप्राय, तेमां सिद्धसेन दिवाकर नामना आचार्य कहे छे के, केवलिने ज्ञान अने दर्शन एक साथे ज होय छे. जो एम न मानवामां आवे तो ज्ञानावरण अने दर्शन पिन्न काले होय छे. कारण के जीवनुं सरूप एवा प्रकारनुं ज छे. जेम मतिज्ञान अने श्रुतज्ञानना आचार्य तो एम माने छे के, केवलिने ज्ञान अने दर्शन पिन्न काले होय छे. कारण के जीवनुं सरूप एवा प्रकारनुं ज छे. जेम मतिज्ञान अने श्रुतज्ञानना आचार्य तो एम माने छे के, केवलिने ज्ञान कमपूर्वक ज थाय छे अने ज्यारे ते बेमांथी एक ज्ञाननो उपयोग होय त्यारे बीजा ज्ञाननो क्षयोपशम नथी होतो एम नथी. कारण के तेना क्षयोपशमनो समय ६६ सागरोपमनो छे. हचे आ बे मतमां कर्युं मत सानुं? समा०—जे वात आगमने अनुसरती होय ते ज साची छे, एम मानुं, अने बीजी वातनी उपेक्षा करवी. 'कह्र वात आगममान्य छे अने कह वात तेवी नथी' ए हकीकत तो बहुश्रुत पुरुष ज जाणी शके छे पण जे बहुश्रुत न होय ते पूर्वोक्त बात जाणी शकतो नथी. तेणे ते विवादवाळी वात माटे आ प्रमाणे विचार करवो:—संप्रदायादिना दोषधी पूर्व प्रमाणेनो आचर्योनो मत मेद छे. पण श्रीजिनोनुं मत तो एक ज छे अने ते अविरुद्ध छे. कारण के ते रागादिथी रहित छे. कह्युं छे के:—''जेओए उपकार नथी कर्यो एवा बीजा माणसो उपर अनुग्रह करवामां जे जिनो तत्पर छे, वळी जे जिनो युगप्रवर तथा राग, द्वेष अने मोहने जितनारा छे माटे तेओ अन्यथा कहेनारा—खोटुं बोलनारा—होय नहीं.''

वधी किया साची ध हा.

कारण,

माचार्योन। मतभेद विषे शंका.

समाभान.

जिने तो साचुं न कयुं छे.

१३. तथा भङ्गा द्व्यादिसंयोगभङ्गकाः, तत्र च द्रव्यतो नाम एका हिंसा, न भावत इत्यादिचतुर्भङ्ग्युक्ता, न च तत्र प्रथमोऽपि भङ्गो युज्यते, यतः किल द्रव्यतो हिंसा ईर्यासमित्या गच्छतः पिपीलिकादिव्यापादनम्, न चेयं हिंसा तल्लक्षणायोगात्. तथाहिः—''जो उ पमनो पुरिसो तस्स उ जोगं पड्च जे सत्ता, वावजांति नियमा तेसिं सो हिंसओ होईं"ित. उक्ता चेयम्, अतः राङ्का, न चैवं युक्ता, एतद्गाथोक्त-हिंसालक्षणस्य द्रव्य—भावहिंसाश्रयत्वात्, द्रव्यहिंसायास्तु मरणमात्रतया रूद्धत्वादिति. तथा नया द्रव्यास्तिकादयः, तत्र यदि नाम द्रव्यास्तिक्सनेन नित्यं वस्तु, पर्यायास्तिकनयमतेन कथं तदेवाऽनित्यम्? विरुद्धत्वादिति राङ्का. इयं चायुक्ता, द्रव्यापेक्षया एव तस्य नित्यत्वात्, पर्यायापेक्षया चानित्यत्वात्, द्रश्यते चापेक्षया एकत्र एकदा विरुद्धानामपि धर्माणां समावेशः, यथा—जनकापेक्षया य एव पुत्रः, स एव पुत्रा-ऽपेक्षया पिता इति. तथा नियमोऽभिग्रहः, तत्र यदि नाम सर्वविरितिसामायिकं तदा किमन्येन पौरुष्यादिनियमेन ? सामायिकेनैव सर्व-गुणाऽवासेः, उक्तक्षासौ इति राङ्का, इयं चायुक्ता. यतः सत्यिप सामायिके युक्तः पौरुष्यादिनियमः, अप्रमाददृद्धिहेतुत्वादिति. आह चः—''सामाइए वि हु सावज्वानामुक्ते उ गुणकरं एयं, अपमायवुद्धिज्ञणगत्त्रणेण आणाओ विश्रेयं'वित. तथा प्रमाणं प्रसक्षादि, तत्राऽऽगमप्रमाणम्—आदिसो भूमेरुपरि योजनशतैरष्टाभिः संचरित, चक्षुःप्रसक्षं च तस्य मुत्रो निर्मच्छतो प्राहकमिति किमत्र सत्यम् ? इति संदेहः. अत्र समाधिः—निहं सम्यक् प्रसक्षमिदम्, दूरतरदेशतो विश्रमादिति.

भगवत्सुधर्मस्वामिप्रणीते श्रीभगवतीसुत्रे प्रथमशते तृतीयोद्देशके श्रीअभयदेवसुरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

१२. हवे मंगो-मांगाओ-संबंधे नीचे प्रमाणे शंका छे:-भंगो एटले बादि संयोगरूप मांगाओ. तेमां हिंसा संबंधे चार भांगा कहेला छे. ते भांगा विषे शंका आ प्रमाणे:-

- १. द्रव्यथी हिंसा, भावथी नहीं.
- २. भावथी हिंसा, द्रव्यथी नहीं.
- ३. द्रव्यथी नहीं अने भावथी नहीं.
- द्रव्यथी पण हिंसा अने भावथी पण हिंसा.

१. ४० छायाः--अनुपकृतपराऽनुमहपरायणा यद् जिना युगप्रवराः, जितराग-दोप-मोहाश्च नान्यथावादिनस्तेनः-अनु०

१. प्र॰ छायाः—यस्तु प्रमत्तः पुरुषः तस्य तु योगं प्रतीस्य ये सत्त्वाः, विषयन्ते नियमात् तेषां स हिंसको भवति. २. सामायिकेऽपि खल सावयसागरूपे तु गुणकरमेतत्, अप्रमादृष्टदिजनकरवेन आज्ञातो विज्ञयम्ः—अनु ।
९७ म० सु॰

समाधान.

नयो विषे शंका.

समाधान.

नियमो विवे शंका.

समाधान.

प्रमाण विशे शंका.

समाधान.

हवे आ चार भांगामांनी प्रथम मंग पण युक्त नथी. कारण के ते प्रथम भांगामां हिंसानुं रुक्षण घटतुं नथी. द्रव्य हिंसा एटले ईर्यसमितिपूर्वक गमन करनार जीवद्वारा कीडी बगेरे जीबोनं जे व्यापादन ते. खरी रीते तपासीए तो पूर्वप्रमाणेना रुक्षणवाळी द्रव्यहिंसामां हिंसानुं रुक्षण ज घटतुं नथी. कहुं छे के:- "जे पुरुष प्रमत्त होय अने तेनी कियाथी जे जीवो हणाइ जाय तो ते जीवोनो हणनार चोकस ते प्रमत्त पुरुष ज कहेवाय." आ लक्षण प्रथम मांगामां जणातुं नथी, माटे ते हिंसा शी रीतिए कहेवाय ? शास्त्रमां तो तेने हिंसा कही छे. समा०-पूर्वनी शंका युक्त नयी. कारण के पूर्वनी गाथामां हिंसानुं जे लक्षण बताव्युं छे ते लक्षण द्रव्यहिंसानुं नथी. पण द्रव्य अने भावहिंसानुं छे. द्रव्यहिंसानुं लक्षण तो मात्र मरण छे अने ते प्रथम भागामां घटी जाय छे माटे कोइ प्रकारनो बांघो आवतो नथी. हवे नयो संबंधे आ प्रमाणे शंका छे:-द्रव्यास्तिक वगेरे सात नयो छे. तेमां द्रव्यास्तिक नयना मतथी जे वस्तु नित्य छे ते ज वस्तु पर्यायास्तिक नयना मतथी अनित्य केम होइ शके १ कारण के नित्य अने अनित्य ए वे धर्मी परस्पर विरुद्ध होवाथी एक ज पदार्थमां केम संमवी शके ? समा०-ए शंका अयुक्त छे- कारण के वस्तुमां जे नित्यत्व अने अनित्यत्व धर्म छे ते भिन्न भिन्न अपेक्षाए छे. अर्थात् द्रव्यनी अपेक्षाए वस्तु नित्य छे अने पर्यायनी अपेक्षाए वस्तु अनित्य छे. एक काळे एक ज वस्तमां भिन्न भिन्न अपेक्षाए विरुद्ध धर्मोंनो समावेश यतो छोकमां पण देखाय छे. जेम के; पितानी अपेक्षाए जे मनुष्य पुत्र कहेवाय छे ते ज मनुष्य पोताना पुत्रनी अपेक्षाए पिता कहेवाय छे. अर्थात् एक ज मनुष्य एक ज काळे जूदी जूदी अपेक्षाए पिता पण कहेवाय छे अने पुत्र पण कहेवाय छे. हवे नियमोमां शंका आ प्रमाणे छे:-नियम एटले अभिग्रह. तेमां एक ज नियम करवो पण बीजा नियमो करवानुं शुं प्रयोजन ? अर्थात् सर्वविरतिरूप सामायिक एक ज करवुं पण पौरुषी-पोरषी-वगेरे बीजा नियमो करवाथी छुं ? कारण के एक सामायिक करवाथी ज बधा गुणोनो लाभ थाय छे. अने एक नियम करवाथी बधो लाग याय छे. तो एण बीजा नियमो करवानुं शास्त्रमां लख्युं छे. तेनुं शुं कारण १ समाधानः-पूर्वनी शंका अयुक्त छे. कारण के सामा-यिक करवामां आवे तो पण प्रमादना नात्राक अने अप्रमादना वर्धक होवाथी पौरुषी वगेरे बीजा नियमो पण करवा योग्य छे. कह्यं छे के, ''सर्व पापना छोडवारूप सामायिक करवामां आवे तो पण पौरुषी वंगेरे नियमो करवा प गुणकर छे. कारण के ते नियमो अप्रमादने वधारनारा छे, एम आज्ञाथी जाणवुं.'' हवे प्रमाण संबंधे शंका आ प्रमाणे छे:-प्रमाण प्रत्यक्षादिरूप छे. तेमां आगमप्रमाण संबंधे संशय संभवे छे. आगममां लख्युं छे के, भूमिथी उंचे आठसे योजन सूर्य संचरे छे. अने आपणे आपणी नजरथी तो ते सूर्यने हमेशा पृथ्वीथी नीकळतो देखीए छीए. तो अहीं सत्य बात शी छे ? समाधान:-जेवी रीते आएणे सूर्यने नीकळतो देखीए छीए ते आएएं प्रत्यक्ष सत्य नथी. कारण के सूर्य अत्यंत दूर होवाथी ते संबंधे आएणने अम थवो संभवित छे.

बेडारूपः समुदेऽखिलजलचरिते क्षार्भारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्गुणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो घाइको दान्ति-शान्त्योर्, द्धात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चासमुख्यः ॥ १ ॥

शतक १.-उद्देशक ४.

कर्मप्रकृति केटली ?—आठ.—गाथा.—उपस्थान.—वीर्यथी के अवीर्यथी ?—बाल्वीर्य.—पंडितवीर्य.—अपक्रमण.—उपश्रांत मोहनीय.—पोताथी अपक्रमे के परथी अपक्रमे ?—क्वि अने अक्वि.—करेल कर्म वेचा विना छूटकारो थाय ?—ना.—कारण.—वे प्रकारनुं कर्म.—अरहंते जाणेलुं,—आम्युपगिकी वेदना.—अपक्रिमिकी वेदना.—पुद्रल छे ?—पुद्रल हरो ?—हा.—स्कंथ.—जीव.—मात्र संयमादिकथी मनुष्य सिद्ध थयो ? याय छे ? अने थशे ?—मा.—कारण.—आधोवधिक.—परमाधोवधिक.—केवली सिद्ध थया ?—हा.—केवलकानी थया पछी सिद्ध थाय ?—हा.—केवली ए पूर्ण कहेवाय ?—हा.—उदेशकसभाप्ति.—

१४६. प्र०—केइ णं भंते ! कम्मप्पगडीओ पण्णताओ ? १४६. उ०—गोयमा ! अड कम्मप्पगडीओ पण्णताओ, कम्म-प्पगडीए पढमो उदेसो नेयव्यो जाव—अणुभागो सम्मत्तो. गाहाः—

कइ पयडी ? कह बंघइ ? कहिं च ठाणेहिं बंघइ पयडी ? कह वेदेइ य पयडी ? अणुभागों कहिवहों कस्स ?

१४७. प्रo—जीवे णं भंते ! मोहणिजेणं कडेणं कम्मेणं उदिण्णेणं उवद्वाएजा ?

१४७. उ० हिता, उवहाएजा.

१४८. प्र०— से भंते ! कि वीरियत्ताए उवद्वाएका, अवीरिय-त्ताए उवद्वाएका ?

१४८. उ॰ —गोयमा । नीरियत्ताए उनद्वाएजा, णो अनी-रियत्ताए उनद्वाएजा.

१४९ - प०—जइ वीरियत्ताए उवहाएजा, कि बालवीरिय-त्ताए उवहाएजा, पंडिअवीरियताए उवहाएजा, बालपंडियवीरि-यत्ताए उवहाएजा ?

१४९. उ०—गोयमा! बालवीरियत्ताए उवट्टाएजा, णो पंडि-अवीरियत्ताए उवट्टाएजा, णो बालपंडिअवीरियत्ताए उवट्टाएजा. १४६. प्र०-हे भगवन्! कर्मप्रकृतिओ केटली कही छे! १४६. उ०—हे गौतम! कर्मप्रकृतिओ आठ कही छे, अहीं 'प्रज्ञापना'ना कर्मप्रकृति नामना त्रेवीशमा पदनो प्रथम उदेशक जाणवो यावत्—अनुभाग समाप्त. गाथा:—

केटली कर्मप्रकृति ? केवी रीते बांधे छे ? केटलां स्थानीवडे प्रकृतिओने बांधे छे ? केटली प्रकृति वेदे छे ? अने कोनो केटला प्रकारनो रस छे?

१४७. प्र०—हे भगवन् ! इत मोहनीय कर्म ज्यारे उदयमां आवेछुं होय त्यारे जीव उपस्थान करे-परलोक प्रति प्रयाण करे ? १४७. उ०—हे गौतम ! हा, त्यारे उपस्थान करे.

१४८. प्र०—हे भगवन् ! ते उपस्थान शुं वीर्यताथी धाय ! के अवीर्यताथी धाय ?

१४८. उ०—हे गौतम ! ते उपस्थान वीर्यताथी थाय, पण अवीर्यताथी न थाय.

१४९. प्र०—हे भगवन् ! जो ते उपस्थान वीर्यताथी थाय तो शुं बालवीर्यताथी थाय, पंडितवीर्यताथी थाय के बालपंडितवीर्य-ताथी थाय ?

१८९. उ०-हे गौतम ! ते उपस्थान बालवीर्यताथी थाय, पण पंडितवीर्यताथी के बालपंडितवीर्यताथी न थाय.

^{9.} मूलच्छायाः कित भगवन् ! कर्मप्रकृतयः प्रव्रक्षाः ? गौतम ! अष्ट कर्मप्रकृतयः प्रव्रक्षाः प्रथम उद्देशो ज्ञातव्यो यावत् अनुभाग समाप्तः गाथा-कित प्रकृतयः ? क्यं बधाति ? कितिभिश्व स्थानैः बधाति प्रकृतीः ? किति वेदयित च प्रकृतीः ? अनुभागः कितिविधः कस्य ? जीवो भगवन् ! मोहनीयेन कृतेन कर्मणा उदीर्णेनोपतिष्ठेत् ? इन्त, उपतिष्ठेत्, तद् भगवन् ! किं वीर्यतयोपतिष्ठेत्, अवीर्यतयोपतिष्ठेत् ? गौतम ! वीर्यतयोप विष्ठेत्, नो अवीर्यतयोपतिष्ठेत्, यदि वीर्यतयोपतिष्ठेत्, किं वाखवीयतयोपतिष्ठेत्, पण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, वालपण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, नो वालपण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, नो पण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, नो वालपण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, नो वालपण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, अनु । पण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, नो वालपण्डितवीर्यतयोपतिष्ठेत्, न्यावायत्वेत्रयोपतिष्ठेत् । वालपण्डितविष्ठेत् । व

२. भा प्रथम उद्देशक प्रशापना सूत्र कः आ॰ पृ॰ ६६०-६७३ सुधीं छै:-अनु॰

१५०, प्र०—जीवे णं मंते ! मोहणिक्वेणं कहेणं कम्मेणं उदिण्णेणं अवधारमेजा ?

१५०. उ०—हंता, अवक्षमेजा.

१५१. प्र०-से मंते ! जान-बालपंडिअवीरियत्ताए अन-क्रमेजा ?

१५१. उ०-गोयमा ! बालवीरियत्ताए अवक्रमेजा, नो पंडिअवीरियत्ताए अवक्रमेज्ञा, सिय बालपंडिअवीरियत्ताए अवक्र-मेजा. जहा उदिण्णेणं दो आलावगा तहा उवसंतेण वि दौ आलावगा भाणियव्वाः; नवरं-उवहाएजा पंडिअवीरियत्ताए, अव-क्रमेजा, बालपंडिअवीरियत्ताएं.

१५२. प्र०—से मंते ! कि आयाए अवक्रमइ, अणायाए अवक्रमइ ?

१५२. उ०—गोयमा ! आयाए अवक्रमइ, णो अणायाए अवक्षमइ.

१५२. प्र०-मोहणिजं कम्मं वेएमाणे से कहमेयं मंते ! एवं?

१५३. उ०--गोयमा ! पुन्नि से एयं एवं रोयइ, इयाणि से एयं एवं नो रोयइ; एवं खलु एयं एवं.

१५४.४०—से णूणं भंते! नेरइयस्स वा, तिरिक्सजोणिअस्स वा, मणूसस्स वा, देवस्स वा जे कडे पावे कम्मे, निथ तस्स अवेइअत्ता मोक्लो ?

१५४. उ०-हंता, गोयमा ! नेरइयस्स वा, तिरिक्ल-मण्-देवस्स वा जे कडे पावे कम्मे, नित्य तस्स अवेइता मोक्खो.

१५५. प्र०—से केणड्डेणं भंते ! एवं वुचइ नेरइयस्स वा जाव-मोक्खो ?

१५५. उ०-एवं खलु मए गोयमा ! दुविहे कम्मे पत्रते. तं जहाः--पएसकम्मे य, अणुभागकम्मे य. तत्थ णं जं तं पएस-बेएइ, अत्थेगइयं णो वेएइ, णायमेयं अरहया, सुयमेयं अरहया,

१५०. प्र०--हे भगवन् ! कृत मोहनीय कर्म ज्यारे उदयमां आनेलुं होय त्यारे जीव अपक्रमण करे-उत्तम गुणस्यानकथी हीन-तर गुणस्थानके जाय ?

१५०. उ०-हे गौतम ! हा, अपक्रमण करे.

१५१. प्र०-हे भगवन्! ते अपक्रमण यावत्-बाठवीर्यताथी, पंडितवीर्यताथी के बालपंडितवीर्यताथी थाय ?

१५१. उ०- हे गौतम! बाठवीर्यताथी थाय अने कदाचित् बालपंडितवीर्यताथी पण थाय, पण पंडितवीर्यताथी न थाय. जेम 'उदयमां आवेल' पद साथे बे आलापक कह्या तेम 'उपशांत' साथे पण वे आलापक कहेवा. विशेष ए के, त्यां पंडितवीर्यताथी उप-स्थान थाय अने बालपंडितवीर्यताथी अपक्रमण थाय.

१५२. प्र०-हे भगवन् ! ते अपक्रमण हां आत्मावडे थाय ! के अनात्मावडे थाय ?

१५२. उ०—हे गौतम ! ते अपऋमण आत्मावडे थाय, पण अनात्मावडे न थाय,

१५३. प्र० - हे भगवन्! मोहनीय कर्मने वेदतो ते ए ए प्रमाणे केम होय ?

१५३. उ०-- हे गौतम ! पहेळां तेने एए प्रमाणे रुचे छे अने हमणा तेने ए ए प्रमाणे रुचतुं नथी, माटे ते ए ए प्रमाणे छे.

१५८. प्र०—हे भगवन्! जे पाप कर्म करेलुं छे तेने वेद्या विना-अनुभव्या विना-नैरियकनो, तिर्यचयोनिकनो, मनुष्यनो के देवनो मोक्ष नथी ?

१५४. उ०—हे गौतम हा, करेल पाप कर्मने अनुभव्या विना नैरियकनो, तिर्येचयोनिकनो, मनुष्यनो के देवनो मोक्ष नथी.

१५५. प्र०- हे भगवन् ! तमे ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो के, 'नैरियकनो यावत्—मोक्ष नथी' ?

१५५. उ०-हे गौतम ! ए प्रमाणे निश्चित छे के, में कर्मना वे प्रकार कह्या छे. ते आ प्रमाणे:--प्रदेशकर्म अने अनुभागकर्म. कम्मं तं नियमा वेएइ, तत्थ णं जं तं अणुभागकम्मं तं अत्थेगइयं तेमां जे प्रदेशकर्म छे ते चोकस वेदवुं पडे छे अने जे अनुभागकर्म छे. ते केटलंक वेदाय छे अने केटलंक नथी वेदातुं. ए अईत द्वारा विचायमेयं अरहया - इमं कम्मं अयं जीवे अब्मोवग- ज्ञात, स्मृत अने विज्ञात छे के, आ जीव आ कर्मने आम्युपगमिक-मिआए वेयणाए वेदेस्सइ, इमं कम्मं अयं जीवे उवक्रमिआए वेदनावडे वेदरो. आ जीव आ कर्मने औपक्रमिकवेदनावडे वेदरो.

^{1.} मूलच्छायाः—जीवो भगवन्! मोहनीयेन कृतेन कर्मणा उदीर्णेनाऽपकामेत्? इन्त, अपकामेत्. तद् भगवन्! यावत्-वालपण्डित-वीर्यतयाऽपकागेत् । गौतम । बालवीर्यतयाऽपकामेत्, नो पण्डितवीर्यतयाऽपकामेत्, स्याद् बालपण्डितवीर्यतयाऽपकामेत्. यथोदीर्णेन द्वी. आलापकी तथोपशान्तेनाऽपि द्वौ आलापकौ भणितव्यौः, नवरम्-उपतिष्ठेत् पण्डितवीर्यतया, अपक्रामेद् वालपण्डितवीर्यतया. तद् भगवन्! किमात्म-नाऽपकामति, अनात्मनाऽपकामति? गौतम ! आत्मनाऽपकामति, नो अनात्मनाऽपकामति. मोहनीयं कर्म वेदयन् तत् कथमेतद् भगवन् ! एवम् ! गौतम ! पूर्व तस्मैतदेवं रोचते, इदानी तस्मैतदेवं रोचते, एवं खछ एतदेवम्. तद् नूनं भगवन् ! नैरियकस्य वा, तिर्यग्योनिकस्य वा, मनुष्यस्य वा, देवस्य वा यत् कृतं पापं कर्म, नास्ति तस्याऽवेदिविला मोक्षः ? हन्त, गौतम ! नैरियकस्य वा, तिर्वेग्-मनुज-देवस्य वा यत् कृतं पापं कर्म नास्ति तस्याऽवेदियत्वा मोक्षः. तत् केनाऽर्थेन भगवन् ! एवमुच्यते-नैरियकस्य वा, यावत्-मोक्षः श एवं खलु मया गौतम ! द्विविधं कर्म प्रज्ञसम्. तद्यथाः— प्रदेशकर्म च,अनुभागकर्म च; तत्र यत् तत् प्रदेशकर्म तद् नियमेन वेदयति, तत्र यत् तदनुभागकर्म तद् अस्लेककं वेदयति, अस्लेककं नो वेदयति. ज्ञातमे-तदर्हता, स्टतमेतदर्हता, विज्ञातमेतदर्हता-इदं कर्माऽयं जीवः आभ्युपगमिकया वेदनया वेदयिष्यति. इदं कर्माऽयं जीव औपक्रमिकयाः-अनु

यस्स वा जाव-मुक्खे.

वेदैणाए वेदेस्सइ. अहाकम्मं, अहानिगरणं जहा जहा तं भगवया यथाकर्म-बांधेल कर्मने अनुसारे, निकरणोने अनुसारे जेम जेम दिइं तहा तहा तं विपरिणिमस्सतीति. से तेणहेणं गोयमा! नेरइ- भगवंते ते जोयुं छे तेम तेम ते विपरिणमशे-विपरिणाम पामशे. माटे हे गौतम ! ते हेतुथी एम कहां छे के, यावत्-करेल कर्मोने अनुभन्या विना नैर्यिकनो, तिर्यचयोनिकनो, मनुष्यनो के देवनो मोक्ष नथी.

१. अनन्तरोद्देशके कर्मण उदीरण-वेदनादि उक्तमिति तस्यैव भेदादीन् दर्शयितुम् , तथा द्वारगाथायां 'पगइ'ति यदुक्तं तचाभिधातुमाहः-'कइ णं' इत्यादि व्यक्तम्. नवरम्-'कम्मप्पगडीए'ति प्रज्ञापनायां त्रयोविंशतितमस्य कर्मप्रकृत्यभिधानस्य पदस्य प्रथमोदेशैको नेतव्यः. एतद्वा-च्यानां चार्यानां संप्रहगाथाऽस्ति, इत्यत आह-'गाहा' सा चेयम्-'कइ' इत्यादि. तत्र 'कइ पगडी'ति द्वारम्, तच एवम्:-''कैइ णं भंते ! कम्मप्पगडीओ पण्णत्ताओ ? गोयमा ! अट्ट. तं जहा:-णाणावरणिजं'' इत्यादि. 'कह वंधइ'त्ति द्वारम्. इदं चैवम्:-''कहैं णं मंते ! जीवे अङ्ग कम्मप्पगडीओ बंधइ ? गोयमा ! णाणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं दंसणावरणिजं कम्मं निगच्छइ.'' विशिष्टोदयाऽवस्यं जीवस्तद आसादयतीत्पर्थः. ''दरिर्सेणावरणिज्नस्स कम्मस्स उदरणं दंसणमोहणिजं कम्मं निग्गच्छइ'' विपाकाऽवस्थं करोतीत्पर्थः. ''दंसणमोहणि—े जैस्स कम्मस्स उदएणं मिन्छत्तं निगन्छइ, मिन्छत्तेणं उदिनेणं, एवं खलु जीवे अङ्क कम्मप्पगढीओ बंघइ'' इत्यादि. न चैवमिहेतरेत-राश्रयदोषः, कर्मबन्धप्रवाहस्याऽनादित्वाद् इति. 'कइहिं च ठाणेहिं'ति द्वारम्. तचैवमः-''जीवे णं भंते! णाणावरणिजं कम्मं कइहिं डाणेहिं बंघह ? गोयमा ! दोहिं डाणेहिं. तं जहाः-रागेण य, दोसेण य" इत्यादि. 'कइ वेदेइ य'ति द्वारम्. इदं चैवमः-''जीवे णं मंते ! कइ कम्मप्पगडीओ वेएइ? गोयमा! अत्थेगइए वेएइ, अत्थेगइए नो वेएइ. जे वेएइ से अह" इत्यादि. ''जीवे णं मंते! णाणावरणिजं कम्मं वेएइ? गोयमा ! अत्थेगइए वेएइ,अत्थेगइए नो वेएइ." केवलिनोऽवेदनात्. "णेरईए णं भंते ! णाणावरणिजं कम्मं वेएइ? गोयमा! नियमा वेएइ" इत्यादि. 'अणुभागो कइनिहो कस्स'ति, कस्य कर्मणः कतिविधो रस इति द्वारम्. इदं चैवमः-''णाँणावरणिज्ञस्स णं मंते ! कम्मस्स कतिविहे अणुभागे पण्णते ? गोयमा ! दसविहे अणुभागे पन्नते. तं जहाः—सोयावरणे, सोयविनाणावरणे" इत्यादि. द्रव्येन्द्रियावरणः. भावेन्द्रियावरणश्चेत्यर्थः.

१. आगळना उद्देशकमां कर्मनुं उदीरण तथा वेदन वगेरे कह्युं छे. हवे आ चासु उद्देशकमां ते ज कर्मना भेदोने दर्शाववा तथा आगळ कहेल द्वार गाथामां जणावेल ['पैगइ'] पदनी व्याख्या करवा सारु कहे छे के:-['कइ णं' इत्यादि] ए सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, ['पगडीए'ति] प्रशा-पना सूत्रमां कहेल कर्मप्रकृति नामना त्रेवीशमा पदनो प्रथम उद्देशक अहीं समजवो. ए उद्देशकमां कहेल अर्थोनी संग्रह गाया छे. माटे कहे छे के:-['गाहा'] ते गाथा आ छे:-['कइ' इत्यादि.] तेमां ['कइ पगडी'] ए नामनुं द्वार छे. ते आ प्रमाणे:--'हे भगवन्! कर्मप्रकृतिओं केटली कही छे? हे गौतम! कर्मप्रकृतिओ आठ कही छे. ते आ प्रमाणे:-ज्ञानावरणीय, इत्यादिः ['कह बंधइ'ति] ए द्वार छे. ते आ प्रमाणे:-'हे भगवन्! जीव आठ कर्मप्रकृतिओने केवी रीते-करे प्रकारे-बांधे छे? हे गौतम! ज्ञानावरणीय कर्मनो उदय थवाथी (विशिष्ट उदयावस्थावाळा) दर्शनावरणीय कर्मने जीव पामे-बांधे-छे. दर्शनावरणीय कर्मनो उदय थवाथी जीव दर्शनमोहनीय कर्मने विपाकावस्थ करे छे. दर्शनमोहनीय कर्मनो उदय थवाथी जीव मिथ्यात्वने प्राप्त करे छे. अने मिथ्यात्वनो उदय थवाथी जीव ए प्रमाणे आठे कर्मप्रकृतिओने बांघे छे" इत्यादि. पूर्व प्रकारे कर्मनो बंध थवामां इतरतराश्रय दोष होइ शकतो नधी. कारण के कर्मबंधनो प्रवाह अनादिनो छे. ['कइहिं च ठाणेहिं'ति] ए द्वार छे. ते आ प्रमाणे छे:-''हे भगवन्! जीव केटलां स्थानोवडे ज्ञानावरणीय कर्मने बांधे छे ? हे गौतम! बे स्थानोवडे बांधे छे. ते आ प्रमाणे:-रागवडे अने द्वेषवडे'' इत्यादि. ['कड़ वेदेह य'ति] ए द्वार छे. ते आ प्रमाणे:-"हे भगवन् ! जीव केटली कर्मप्रकृतिओने वेदे छे १ हे गौतम ! केटलीकने जीव वेदे छे अने केटलीकने जीव नथी बेंदतो. जेने जीव वेदे छे ते आठ कर्मप्रकृतिओं छे" इत्यादि. "हे भगवन्! जीव ज्ञानावरणीय कर्मने वेदे छे है हे गौतम! कोइ जीव वेदे छे है अने कोइ जीव नथी वेदतो" कारण के केवली ज्ञानावरणीय कर्मने नथी वेदतो. "हे भगवन्! नैरियक जीव ज्ञानावरणीय कर्मने वेदे छे हे गौतम!

कर्मप्रकृति केटछी है

केवी रीते वांचे है

१. मूलच्छायाः - वेदनया वेदियष्यति. यथाकर्म, यथानिकरणं यथा यथा तद् भगवता दृष्टं तथा तथा तत् विपरिणस्यति. इति. तत् तेनाऽपंन गौतम । नैरियकस्य वा यावत्-मोक्षः-अनु०

१. अयं च सविस्तरः, सटीकश्च प्रज्ञापनायामस्ति. (क० आ० ६६०-६७३):-अनु०

२. प्रं छायाः -- कित भगवन् ! कर्मप्रकृतयः प्रज्ञप्ताः ? गातम ! अष्ट. तराथाः - ज्ञानावरणीयम्. ३. कथं भगवन् ! जीवोऽष्ट कर्मप्रकृतीर्बधाति ? गौतम ! ज्ञानावरणीयस्य कर्मण उद्येन दर्शनावरणीयं कर्म निर्गच्छति. ४. दर्शनावरणीयस्य कर्मण उद्येन दर्शनमोहनीयं कर्म निर्गच्छति. ५. दर्शनमोह-नीयस्य कर्मण उदयेन मिथ्यात्वं निर्गच्छति, मिथ्यात्वेन उदीर्णेन, एवं खल्ल जीवोऽष्ट कर्मप्रकृतीर्वध्राति. ६. जीवो भगवन् ! ज्ञानावरणीयं कर्म कृतिभिः स्थानैर्वधाति ? गीतम ! द्वाभ्यां स्थानाभ्याम्. तथथाः-रागेण च, दोषेण च. ७. जीवो भगवन्! कति कर्मप्रकृतीवेंदयति ? गौतम ! अस्त्येकका वेदयति, अस्रोकका नो वेदयति. या वेदयति ता अष्ट. ८. जीवो भगवन्! ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयति ? गौतम। अस्रयेकको वेदयति, अस्र्येकको नो वेदयति. तैरियको भगवन्! ज्ञानावरणीयं कर्म वेदयति ? गौतम ! नियमाद् वेदयति. १०. ज्ञानावरणीयस्य भगवन् ! कर्मणः कतिविधोऽनुभागः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! दशविधोऽनुभागः प्रज्ञप्तः. तद्यथाः—श्रोत्रावरणः, श्रोत्रविज्ञानावरणः-अनु०

९. जूओ पृष्ठ ८ मुं. २. आ उद्देशक विस्तारपूर्वक अने टीकासहित प्रज्ञापना सूत्रमां छे. (क० आ० पृ-६६०-६७३):-अनु०

केटकी जातनी रस?

ते तो चोक्कस वेदे छे'' इत्यादि. ['अणुभागो कइविहो करस'ित] 'कया कर्मनो केटला प्रकारनो रस छे?' ए द्वार छे. ते आ प्रमाणे:-'हे भगवन् ! ज्ञानावरणीय कर्मनो रस केटला प्रकारनो कह्यो छे? हे गौतम ! तेनो रस दश प्रकारनो कह्यो छे. ते आ प्रमाणे:-श्रोत्रावरण, श्रोत्रविज्ञानावरण'' इत्यादि. श्रोत्रावरण ए द्रव्येद्रियावरण छे अने श्रोत्रविज्ञानावरण ए भावेद्रियावरण छे.

२. अथ कर्मचिन्ताधिकाराद् मोहनीयमाश्रित्याहः—'जीवे णं' इत्यादि. 'मोहणिजेणं'ति मिष्यात्वमोहनीयेन. 'उदिण्णेणं'ति उदितेन. 'उन्द्वाएज'चि उपतिष्ठेत्, उपस्थानम्— परलोकिक्रियासु अम्युपगमं कुर्यादित्यर्थः. 'वीरियत्ताए'चि वीर्ययोगाद् वीर्यः प्राणी, तद्भावे वीर्यता, अथवा वीर्यमेव स्वार्थिकप्रत्ययाद् वीर्यता, वीर्याणां वा मावो वीर्यता, तया. 'अवीरियत्ताए'चि अविद्यमानवीर्यत्या वीर्याऽमावेनेत्यर्थः. 'नो अवीरियत्ताए'चि वीर्यहेतुकलाद्रुपस्थानस्येति. 'वालवीरियत्ताए'चि पण्डितः सकलावद्यवर्जकः, तदन्यस्य परमार्थतो निर्ज्ञानलेनाऽपण्डितत्वात्. यदाहः—''तद् ज्ञानमेव न भवति यसिमनुदिते विभाति रागगणः, तमसः कुतोऽस्ति शिवतिदिनकरित्पाप्रतः स्थातुम्'' इति. सर्वविरत्त इत्यर्थः. 'वालपंडियवीरियत्ताए'चि बालो देशे विरत्यभावात्, पण्डितो देश एव विरतिसद्भावाद् इति बालपण्डितो देशविरतः इत्यर्थः. 'वालपंडियवीरियत्ताए'चि बालो देशे विरत्यभावात्, पण्डितो देश एव विरतिसद्भावाद् इति बालपण्डितो देशविरतः. इत्यर्थः विरत्ते मिष्यादिक्षजीवस्य बालवीर्येणवोपस्थानं स्थात्, नेतराभ्याम्, एतदेवाहः—'गोयमा!' इत्यादि. उपस्थानविपक्षोऽप-कमणम्, अतस्तदाश्रित्याहः—'जीवे णं मंते!' इत्यादि. 'अवक्रमेज्ञ'चि अपकामेद् अपसर्पेत्—उत्तमगुणस्थानकाद् हीनतरं गच्छेदित्यर्थः. 'बालवीरियत्ताए अवक्रमेज्ञ'चि मिष्यात्वमोहोदये सम्यक्तवात्, संयमात्, देशसंयमाद् वाऽपक्रमेत्—भिष्यादिपविरियत्ताए अवक्रमेज्ञ'चि स्यात् कदाचित्, चारत्रमोहनीयोदयेन संयमादपगत्य बालपण्डितवीर्येण देशविरतो भवेदिति. वाचनान्तरे त्वेवमः—'वालवीरियत्ताए, नो पंडियवीरियत्ताए, नो पंडियवीरियत्ताए, नो पंडियवीरियत्ताए, नो पंडियवीरियत्ताए, नो वालवीरियत्ताए, नो वालवीरियत्ताए, नो वालवीरियत्ताए, नो पंडियवीरियत्ताए, नो वालवीरियत्ताए, नो वालविर्यत्ति भावत्ति वालविर्यत्ताः वालविर्यत्ति वाल

२. आगळना प्रकरणमां कर्म विषे विचार आवेलो होवाथी हवे मोहनीय कर्म संबंधे विचार दर्शावे छे:- ['जीवे णं' इत्यादि] ['मोहणिज्ञेणं'ति] ['उदिण्णेपं'ति] ['उवद्वाएज्ज'ति] अर्थात् उदयप्राप्त मोहनीय कर्मवडे उपस्थान करे-परलोकनी क्रियानो स्वीकार करे? ['वीरियत्ताए'ति] वीर्यनो योग होवाधी वीर्य एटले प्राणी, प्राणिपणुं एटले वीर्यता-तेवडे. ['अवीरियत्ताए'ति] वीर्यना अभाववडे. ['नो अवीरियत्ताए'ति] कारण के उपस्थानमां वीर्यनी जरूर पड़े छे. ['बालवीरियत्ताए' ति] जे जीवने सम्यग् अर्थनो बोध न होय अने सद्बोधकारक विरति न होय ते जीव 'बाल' कहेवाय अधीत् मिध्यादृष्टि जीव ते बाल, तेनी वीर्यतावडे-एक प्रकारनी परिणतिवडे. ['पंडिअवीरियत्ताए'ति] जे जीव सर्व पापनी त्यागी होय ते 'पंडित' कहेवाय. अने ने जीव एवो न होय ते खरी रीतिए ज्ञानहीन होवाथी अपंडित छे. कह्युं छे के:--- "जे ज्ञाननो प्रकाश थया पछी जो रागद्वेषादिनी परिणति आत्मामां देखाय तो ते ज्ञान ज नथी. अंधकारना शा भार छे के, ते जळहळता सूर्यिकरणना प्रकाश सामे टकी शके ?" तालर्य ए के, जे सर्वविरत होय ते 'पंडित' कहेवाय. ['बालपंडिअवीरियत्ताए'ति] अमुक भागमां विरति न होवाथी बाल अने अमुक भागमां विरति होवाथी पंडित अर्थात् देशविरतिवाळो ते 'बालपंडित'. मिथ्यात्वनो उदय होय त्यारे जीव मिथ्यादृष्टि गणाय छे अने ज्यारे जीव मिथ्यादृष्टि होय छे त्यारे ते बालवीर्यतायाळो ज होय छे. माटे आ स्थळे जीवनुं उपस्थान बालवीर्यवडे ज थाय छे पण बीजा बेवडे (पंडित अने बालपंडितवीर्यवडे) थतुं नथी. माटे ए ज बातने कहे छे के:-['गोयमा!' इत्यादि] उपस्थान कियानी विपक्षभूत अपक्रमण किया छे. माटे हवे ते संबंधे कहे छे:-['जीवे णं भंते !' इत्यादि] ['अवक्रमेज्ज'त्ति] पाछो वळे अर्थात् उत्तमगुण स्थानकथी हलका गुण स्थानकने पामे. ['बालवीरियत्ताए अवक्रमेज्ज'ति] बालवीर्यतावडे पाछो वळे अर्थात् ज्योर मिथ्यात्वमोहनो उदय होय त्यारे सम्यक्त्वथी, संयमशी के देशसंयमथी पाछो वळी जीव मिथ्यादृष्टि शाय. ['णो पंडिअ-वीरियत्ताए अवक्कमेज्न'ति] पंडितवीर्यवडे पाछो फरतो नथी. कारण के पंडितता होवाथी प्रधानतर गुणस्थानक उपर होय छे. ['सिय बालपंडिअवीरि-अत्ताए अवक्रमेज'ति] कदाचित् चारित्रमोहनीयनो उदय थयो होय त्यारे संयमधी पतित थइ बालपंडितवीर्यवडे देशविरत थाय. आ ठेकाणे बीजी बाचनामां पाठांतर छे. ते आ प्रमाणे छे:-['बालवीरियत्ताए, नो पंडिअवीरियत्ताए, नो बालपंडिअवीरियत्ताए'त्ति] आ सूत्रमां पंडितवीर्यनो अने बालपंडितवीर्यनो निषेध कर्यो छे. कारण के ज्यारे मिथ्यात्वमोहनो उदय होय छे त्यारे मात्र बालवीर्य ज होय छे.

३. उदीर्णविपक्षत्वाद् उपशान्तस्य इति, उपशान्तस्त्रद्वयं तथैव. नवरम्—'उवद्वाएजा पंडियवीरियत्ताए'ित उदीर्णाऽऽलापकापेक्षया उपशान्ताऽऽलापकयोरंयं विशेष:—प्रथमालापके सर्वथा मोहनीयेनोपशान्तेन सता उपितष्ठित क्रियासु पण्डितवीर्येण, उपशान्तमोहावस्थायां पण्डितवीर्यस्येव मावात्, इतरयोश्वामावात्. वृद्धेस्तु कांचिद् वाचनामाश्रित्येदं व्याख्यातम्:—मोहनीयेन उपशान्तेन सता न मिथ्यादृष्टि-र्जायते—साधुः, श्रावको वा भवति इति. द्वितीयालापके तु 'अवक्रमेजा बालपंडियवीरियत्ताए'ित मोहनीयेन हि उपशान्तेन संयतत्वाद् बालपण्डितयीर्येणापकामन् देशसंयतो भवति, देशतस्त्तस्य मोहोपशमसद्रावात्. नतु मिथ्यादृष्टिमोहोदय एव तस्य भावात्, मोहोपशमस्य महाधिक्रतत्वाद् इति. अथापकामतीित यदुक्तं तत्र सामान्येन प्रश्नयत्ताहः—'से मंते!' किमिलाहः—'से' ति असी जीवः, अथार्थो वा से—शब्दः 'आयाए'ित आत्मना. 'शणायाए'ित अनात्मना परत इत्यर्थः. अपक्रामित अपक्षित्त—पूर्व पण्डितत्वरिचर्भूत्वा गश्चाद् मिश्रक्तिः, मिथ्यात्वरिचर्वा भवतीति. कोऽसावित्याह—मोहनीयं कर्म, मिथ्यात्वमोहनीयम्, चारित्रमोहनीयं वा वेदयन् उदीर्णमोह इत्यर्थः. 'से कहमेगं मंते!'ित अथ कथं केन प्रकारेण एतदपक्रमणम् १ 'एवं'ित मोहनीयं वेदयमानस्येति. इह उत्तरं 'गोयमा!' इत्यादि. पूर्वमपक्रमणात् प्राग्,

उपस्थान. वीर्य.

वाल. पं**डित**.

वालपंदित.

अपह्मण,

Jain Education International

असावपक्रमणकारी जीव:, एतजीवादि, अहिंसादि वा वस्तु एवं यथा जिनैरुक्तम् रोचते, श्रद्धत्ते, करोति वा; इदानीं मोहनीयोदयकाले स जीव:, एतजीवादि, अहिंसादि वा एवं यथा जिनैरुक्तं नो रोचते, न श्रद्धते, न करोति वा; एवं खल्ल उक्तप्रकारेण एतदपन्नमणम्, एवं मोहनीय-वेदने इलर्यः मोहनीयकर्माऽधिकारात् सामान्यकर्म चिन्तयन्नाहः-'से णूणं' इलादि. 'नेरइयस्स ना' इलादी नास्ति मोक्षः, इत्येवं सम्बन्धात् षष्ठी. 'जे कडे'ति तैरेव यद् बद्धम्. 'पावे कम्मे'ति पापमशुमं नरकगत्यादि, सर्वमेव वा पापं दुष्टम्, मोक्षव्याघातहेतु-त्वात्. 'तस्स'ति तस्मात् कर्मणः सकाशात्, 'अवेइय'ति तत् कर्माननुभूय.

 उदीर्ण' नो विपक्ष 'उपशांत' छे. माटे हवे उपशांत संबंधे बे सूत्र कहे छे. तेनो अर्थ पूर्वनी पेठे ज जाणवो. विशेष ए के, ['उबट्ठाएजा। पंडिअवीरियत्ताए'त्ति } उदीर्णसूत्रना आलापकनी अपेक्षाए उपशांत सूत्रना आलापकमां विशेष आ छेः−प्रथम आलापकमां ज्यारे मोहनीय कर्म तद्दन उपशांत थाय त्यारे पंडितवीर्यवहे कियामां उपस्थान करे. कारण के जे अवस्थामां मोह उपशमी गयो होय ते अवस्थामां एकछं पंडितवीर्य ज होय छे, पण बीजां बे वीयों नथी होतां. वृद्धोए तो कोइ व्यास्याने आश्री आ प्रमाणे व्याख्यान कर्युं छे:-''ज्यारे मोहनीय कर्म उपशांत **धाय** त्यारे जीव मिथ्यादृष्टि बतो नबी, पण साधु के श्रावक होय छे" बीजा आलापकमां तो ['अयक्रमेजा बालपंडिअवीरिअत्ताएं'ति] ज्यारे मोहनीय कर्म उपशांत शाय त्यारे बालपंडितवीर्यवडे संयतपणाथी पाछो हुटे छे अने देशसंयत थाय छे. कारण के तेनो मोहोपशम अमुक भागमां छे, पण मिथ्यादृष्टि धतो नथी. कारण के ज्यारे मोहनो उदय होय त्यारे ज मिथ्यादृष्टिपणुं होय छे अने अहीं तो मोहोपशम संबंधी अधिकार छे. माटे तेने लगती ज हकीकत कहेवी. आगळना प्रकरणमां जे 'अपक्रमे छे' एम कह्युं छे. हवे ते संबंधे सामान्य प्रकारे पूछता कहे छे के:-['से मंते ! किं'] ए जीव ['आयाए' ति] आत्मावहे, के ['अणायाए'ति] अनात्मावडे अर्थात् परवडे अपक्रमे अर्थात् पहेलां पंडितरुचि यह पछी मिश्ररुचि के मिथ्यात्वरुचि थाय तेमां आत्मा कारण छे? के पर कारण छे? ए जीव एटले कयो जीव? तो कहे छे के, मिध्यात्व मोहनीय के चारित्र मोहनीयने वेदतो अर्थात् जेने मोह उदयवर्ती छे ते. ['से कहमें अं भंते'ति] ते अपक्रमण कया प्रकारे थाय ? अर्थात् ['एवं'ति] ए प्रमाणे मोहनीयने वेदता जीवनुं ए अपक्रमण कया प्रकारे थाय? अहीं उत्तर आ प्रमाणे छे:-['गोयमा!' इत्यादि] अपक्रमण थया पहेलां आ अपक्रमणं करनारो जीव जिनोना कह्या प्रमाणे जीवादि अथवा अहिंसादि वस्तु प्रत्ये रुचि राखे छे, श्रद्धा राखे छे, जिने कक्षा प्रमाणे करे छे. अने हमणा ज्यारे मोहनीयनो उदय छे त्यारे ए ज जीव जिनोना कहा प्रमाणे जीवादि के अहिंसादि वस्तु प्रत्ये रुचि के श्रद्धा राखतो नथी, तथा जिने कहा प्रमाणे करतो नथी. अने ए ज कारणथी ज्यारे मोहनीयनुं वेदन यतुं होय छे त्यारे ए अपक्रमण थाय छे. आ चालु प्रकरण मोहनीय कर्म विषे होवाथी हवे सामान्य कर्म संबंधे विचार दर्शावे छे:-['से णूणं' इत्यादि] ['नेरइयस्स वा'] इत्यादिमां 'नैरियकनो के बीजा कोइनो मोक्ष नथी' ए प्रमाण संबंध होवाथी छठ्ठी विभक्ति लागी छे. ['जे कडे'ति] तेओए ज जे ['पाने कम्मे'ति] पाप कर्म बांध्युं छे. पाप एटले अशुभ नरकगत्यादि अथवा जे कांइ दुष्ट कृत्य छे ते बधुं मोक्षमां व्याचातरूप होनाची पाप छे. ['तस्स'ति] ते पाप कर्मने ['अवेइअत्त'ति] भोगव्या विना (तेओनो मोक्ष नथी ?).

४. 'एवं सलु'त्ति वक्ष्यमाणप्रकारेण, खल्ल वाक्यालंकारे. 'मए'त्ति मया अनेन च वस्तुप्रतिपादने सर्वज्ञत्वेनात्मनः स्वातक्र्यं प्रतिपादयति. 'पएसकम्मे य'त्ति प्रदेशाः कर्मपुद्गला जीवप्रदेशेषु उतप्रोताः, तद्रूपं कर्म प्रदेशकर्म. 'अणुभागकम्मे य' त्ति अनुभागस्तेषामेव कर्मप्रदेशानां संवे-द्यमानताविषयो रसः, तद्रुपं कर्माऽनुभागकर्मः तत्र यत् प्रदेशकर्म तद् नियमाद् वेदयति, विपाकस्याऽननुभवनेऽपि कर्मप्रदेशानामवस्यं क्षप-णात् प्रदेशेम्यः प्रदेशान् नियमाच्छातयतीलर्थः. अनुभागकर्म च तथाभावं वेदयति, वा नवा, यथा मिध्यात्वं तत्क्षयोपशमकालेऽनुभागकर्म-तया न नेदयति, प्रदेशकर्मतया तु नेदयत्येनेति. इह च द्विनिधेऽपि कर्मणि नेद्यितव्ये प्रकारद्वयमस्ति, तच्चाईता एव ज्ञायते इति दर्शयन्नाह:-ञ्चातं सामान्येनावगतम्, एतद् वक्ष्यमाणं वेदनाप्रकारद्वयम्, अर्हता जिनेन 'सुयं'ति समृतं प्रतिपादितम्, अनुचिन्तितं वा, तत्र समृतमिव स्मृतम्, केवलित्वेन स्मरणामावेऽपि जिनस्यात्यन्तमव्यभिचारसाधर्म्यादिति. 'विण्णायं'ति विविधप्रकारैर्देशकालादिविभागरूपैर्ज्ञातं विज्ञातम्, तदेवाहः-ंइमं कम्मं अयं जीवे'त्ति अनेन द्वयोरिप प्रत्यक्षतामाह, केवलित्वादर्हतः. 'अन्मोवगमियाए'त्ति प्राकृतत्वादभ्युपगमः-प्रव्रज्याप्रति-पत्तितो ब्रह्मचर्य-भूमिशयन-केशलुब्बनादीनामङ्गीकारः, तेन निर्वृत्ता आभ्युपगमिकी, तया. 'वेयइस्सइ'ति भविष्यत्कालनिर्देशः भवि-ष्यत्पदार्थो विशिष्टज्ञानवतामेव ज्ञेयः, अतीतो वर्तमानश्च पुनरनुभवद्वारेणाऽन्यस्यापि ज्ञेयः संभवतीति ज्ञापनार्थः. 'उवक्रमियाए'त्ति उपक्रम्य-तेऽनेन इत्युपक्रमः-कर्मवेदनोपायः, तत्र भवा औपक्रमिकी. स्वयमुदीर्णस्य, उदीरणाकरणेन चोदयम्-उपनीतस्य कर्मणोऽनुभवः, तया औपऋमिक्या वेदनया वेदियष्यति. तथा च 'अहाकम्मं'ति यथाकर्म-बद्धकर्मानितिक्रमेण. 'अहानिगरणं'ति निकरणानां-नियतानां देशका-ठादीनां करणानां विपरिणामहेत्नामनतिक्रमेण-यथा यथा तत् कर्म भगवता दृष्टं तथा तथा विपरिणंस्यति इति. इतिशब्दो वाक्यार्थसमा-शाविति.

8. ['एवं खेलु'ति] कहेवाशे ए प्रकारे. ['मए'ति] में कह्युं छे. आ सूत्रवडे पोताना सर्वज्ञपणाने लीधे वस्तुस्वरूपने कहेवामां पोतानी स्ततंत्रता दर्शावी छे. ['पएसकम्मे य'ति] प्रदेश एटले कर्मना पुहलो, जीवना प्रदेशोमां जे कर्मपुद्रलो ओतप्रोत छे ते प्रदेशकर्म. ['अणुभागकम्मे य'ति] अनुभाग एटले ते ज कर्मप्रदेशोनो अनुभवातो रस, अने तद्रूप जे कर्म ते अनुभागकर्म. ते बेमां जे प्रदेशकर्म छे तेनुं वेदन तो चोक्कस थाय छे. जो के तेनो विपाक नथी अनुभवातो, तो एण कर्म प्रदेशोनो नाश तो नियमे थाय छे माटे जीव (पोताना) प्रदेशथी कर्मप्रदेशोने चोक्कस जूदा पाडे छे-

डपञ्चात.

भारमवसे ?

परवडे र

क्रमने वेदा विना मोस नदी 🕻

www.jainelibrary.org

Jain Education International

१. अथवा 'से' शब्दनो 'अय'-अनंतर-अर्थ छे:--श्रीअभय०

१. भा शब्द अर्ठकारसूचक छे:--श्रीअभय०

खेरी नाखे छे. अनुभागकर्मने तथाभावे वेदे छे अने नथी वेदतो. जेम के; मिथ्यात्वना क्षयोपशम वखते मिथ्यात्वने अनुभागकर्मणणे नथी वेदतो, एण प्रदेशकर्मणणे तो वेदे ज छे. अहीं प्रवेनित बन्ने प्रकारना वेदवायोग्य कर्मने वेदवाना वे प्रकार छे. अने ते वे प्रकारने अहीतीए ज जाण्या छे. ए बातने दर्शावता कहे छे के, ए (वश्यमाण) वेदनना बन्ने प्रकारने अहीते सामान्य प्रकार जाण्या छे. ['सुअं'ति] स्मर्या—प्रतिपाद्या—छे, अथवा अनुनि-तित कर्यो छे. जिन केवलज्ञानी होवाथी तेने सर्व वस्तु प्रत्यक्ष ज होय छे अने तेथी ज तेने कोइ वस्तु संभारवी नथीपडती. तो पण सूत्रमां जे 'स्पृत-स्मर्या' ए पद मून्युं छे तेनुं कारण जिनना ज्ञान साथे स्मरणनुं अत्यंत अव्यभिचारणे साहस्य छे. ['विण्णायं'ति] ते वे प्रकारने देश, काळादि विभागस्पे विविध प्रकारे जाण्या छे. ते ज बातने कहे छे के, ['इमं कम्मं अयं जीवे' ति] आ सूत्रवंड कर्म अने जीव श्रीजिनने प्रत्यक्ष जणाय छे एम सूच्युं छे. कारण के अहीत केवली छे. ['अन्भोवगमिआए'ति] अभ्युपगम एटले प्रवन्या लीधा पछी ब्रह्मचर्यनो, भूमिशयन (भोंय प्यारी) नो अने केशलोच वेगेरेनो स्वीकार, ते स्वीकारथी निपजेली जे किया ते आभ्युपगिमकी, तेवडे ['वेयइस्सइ'ति] वेदरो. 'भविष्यत्काळविषयक पदार्थनुं ज्ञान विशिधज्ञानवाळाओने ज होय छे अने भूतकाळ तथा वर्तमानकाळ संबंधी ज्ञान तो अनुभवद्वारा विशिधज्ञानी सिवाय बीजा प्राणिने पण होय छे ए वात जणाववा सार्क अहीं 'वेदरों' ए कियापदमां भविष्यत्काळाने निर्देश मूक्यो छे. ['उवक्रमिआए'ति] जेनाथी उपक्रमाय ते उपक्रम अर्थात् कर्मने वेदवाने वदशे. तथा ['अहाकम्मं'ति] जेवी रीतिए कर्म बांखुं छे ते प्रकारे, ['अहानिगरणं'ति] अने विपरिणामना कारणस्त्र नियत देश, काळादिक करणनी मर्यादाने उद्धंचा सिवाय, जे जे प्रकारे ते कर्म भगवंते जोषुं हरो ते ते प्रकारे, ['विपरिणामिस्सति' इति] विपरिणाम पामंशे.

भीजिनने प्रसक्ष.

आभ्यपगमिकी.

औपऋमिकी.

पुद्गल.

१५६. ४०—एस णं भंते ! पोग्गले अतीतं अणंतं, सासयं समयं भुवीति वत्तव्वं सिया ?

१५६. उ०—हंता, गोयमा! एस णं पोग्गले अतीतं अणंतं, सासयं समयं भुवीति वत्तव्वं सिया.

१५७. प्र०—एस णं भंते ! पोरगले पहुप्पण्णं, सासर्यं समयं भवतीति वत्तव्यं सिया ?

१५७. उ०-हंता, गोयमा ! तं चेव उचारेयव्वं.

१५८. प्र०— एस णं भंते ! पोग्गले अणागयं, अणंतं, सासर्थं समये भविस्सतीति वत्तव्वं सिया ?

१५८. उ०—हंता, गोयमा! तं चेव उच्चारेअव्वं. एवं खंधेण वि तिण्णि आलावगा. एवं जीवेण वि तिण्णि आलावगा भाणि-अव्वा. १५६. प्र०—हे भगवन् ! 'ए पुद्रल वीतेला अनंत अने शाश्वत काळे हतुं' एम कही शकाय ?

१५६. उ०—हे गौतम ! हा, 'ए पुद्रल वीतेला अनंत अने शाश्वत काळे हतुं' एम कही शकाय.

१५७. प्र०—हे भगवन् ! 'ए पुद्गल वर्तमान शाश्वत काळे छे' एम कहेवाय ?

१५७, उ०—हे गौतम ! हा, एम कहेवाय. (पूर्वोक्त प्रश्न प्रमाणे ज कहेवुं.)

१५८. प्र०—हे भगवन् ! 'ए पुद्रल अनंत अने शाखत भविष्यत्काळे थरो—रहेरो'—एम कही शकाय ?

१५८. उ०—हे गौतम ! हा, एम कहेवाय. (प्रश्न प्रमाणे ज कहेवुं) ए प्रमाणे स्कंध साथे पण त्रण आलापक कहेवा. तथा जीव साथे पण त्रण आलापक कहेवा.

५. अनन्तरं कर्म चिन्तितम्, तच पुद्रलामकमिति प्रमाण्वादिपुद्रलांश्विन्तयत्राह्, अथवा परिणामाधिकारात् पुद्रलपरिणाममाहः—'एस णं भंते ।' इत्यादि. 'पोग्गले'चि प्रमाणुः, उत्तरत्र स्कन्धप्रहणात्. 'तीतं'ति इह च ''सर्वे अध्य—माव—कालाः'' इत्यनेनाधारे द्वितीया, ततश्च सर्वस्मित्रतीते इत्यर्थः. 'अणंतं'ति अपरिमाणमनादित्वात्, 'सासयं'ति सदा विद्यमानम्, निह लोकोऽतीतकालेन कदाचित् शून्य इति. 'समयं'ति कालम्, 'भृवि'चि अभूत्, इति एतद् वक्तव्यं स्थात् सङ्कृतार्थत्वात्. 'पङ्ग्पण्णं'ति प्रत्युत्पन्नं वर्तमानम्, इत्यर्थः.वर्तमानस्यापि शाश्चतत्वं सदामावाद्, एवमनागतस्यापि इति.

पुद्रलपरिणाम.

५. आगळना प्रकरणमां कर्म संबंधे विचार्सु छे. ते कर्म पुद्गलरूप छे माटे, अथवा परिणाम विषे प्रकरण चालु छे माटे हवे परमाणु वगेरे पुद्गलोना परि-णाम संबंधे विचारतां कहें छे के:-['एस णं भंते!' इत्यादि.] ['पोग्गले'ति] नीचेना १५८ मा उत्तरसूत्रमां स्कंध लीधो छे माटे आ सूत्रनां पुद्गलनो अर्थ 'परमाणु' करवो..['तीतं'ति] बधा भूतकाळमां, ['अणंतं'ति] ते भूतकाळ केवो? तो कहे छे के, अनादि होवाथी माप विनानो-अनंत-छेडा विनानो,

^{9.} आ प्रयोग प्राकृतने धोरणे थयो छे. २. आ शब्द वाक्यनी समाप्ति सूचवे छे:-श्री अभय॰

१. मूळच्छायाः—एष भगवन्! पुद्रलोऽतीतम्, अनन्तम्, शाश्वतं समयम् 'अभूद्' इति वक्तव्यं स्यात्? इन्त, गौतम! एष पुद्रलोऽतीतम्, अनन्तम्, शाश्वतं समयम् 'अभूद्' इति वक्तव्यं स्यात्. एष भगवन्! पुद्रलः प्रत्युत्पन्नम्, शाश्वतं समयं 'भवति' इति वक्तव्यं स्यात्? इन्त, गौतम! तचैव उचारियतव्यम्, एष भगवन्! पुद्रलोऽनागतम्, अनन्तम्, शाश्वतं समयं 'भविष्यति' इति वक्तव्यं स्यात्? इन्त, गौतम! तचैव उचारियतव्यम्, एवं स्कन्थेनाऽपि त्रयः आलापकाः. एवं जीवेनाऽपि त्रयः आलापकाः भणितव्याः—अनु

आ ठेकाणे "सर्वे अध्व~भाव~कालाः" आ सूत्रची आधार अर्थमां बीजी विभिक्त धइ छेः—श्रीअभय॰

तथा ['सासयं'ित] हमेशा रहेनारो. हजु सुधी एवं थयुं नधी के छोक, कोइ वखत भूतकाळ विनानो-भूतकाळश्न्य-होय. एवा अतीत ['समयं' ति] समये सद्भृत अर्थरूप होत्राधी परमाणू 'हतो' एम कहेवाय? अर्थात् परमाणू भूतकाळमां 'हतो' एम कहेवाय? ['पडुप्पण्णं'ित] वर्तमान काळमां, वर्तमानकाळ पण सदा रहेतो होवाथी शाश्वत छे अने ए प्रमाणे भविष्यत्काळ पण शाश्वत छे.

छद्मस्यादि.

१५९. प्रo—क्रैंडमत्थे णं भंते! मणुस्से अतीतं, अणंतं, सासयं समयं केवलेणं संजमेणं, केवलेणं संवरेणं, केवलेणं बंभचेर-वासेणं, केवलाहिं पवयणमाईहि सिन्झिसु, वुन्झिसु, जाव-सन्व-दुक्खाणं अंतं करिंसु ?

१५९. उ०--गोयमा ! वो इणहे समहे.

१६०. प्र०—से केणडेणं भंते ! एवं वुचइ—तं चेव जाव— अंतं करेंसु ?

१६०. उ०—गोयमा! ने केइ अंतकरा, आंतिमसरीरिआ वा सव्वदुक्खाणं अंतं करेंसु वा, करेंति वा, करिस्संति वा सव्वे ते उप्पण्णणाण-दंसणघरा, अरहा, जिणा, केवली भवित्ता, तओ पच्छा सिज्झंति, बुज्झंति, मुचंति, परिणिव्वायंति, सव्वदुक्खाणं अंतं करेंसु वा, करेंति वा, करिस्संति वा; से तेणहेणं गोयमा! जाव—सव्वदुक्खाणं अंतं करेंसु; पडुप्पने वि एवं चेव, नवरं-'सि-ज्झंति' भाणियव्वं, अणागये वि एवं चेव, नवरं-'सि-ज्झंति' भाणियव्वं, जहा छउमत्थो तहा आहोहिओ वि, तहा परमाहोहिओ वि; तिणिण तिणिण आलावगा भाणिअव्वा.

१६१. प्रo—केवली णं भंते ! मणूसे अतीतं, अणंतं, सासयं समयं जाव-अंतं करेंसु ?

१६१. उ०—हंता, सिन्झिसु, जाव—अंतं करेंसु, एते तिचि भालावगा भाणियव्या छउमत्थस्स जहा, नवरं—सिन्झिसु, सिन्झंति, सिन्झिस्संति.

१६२. प्र०—से णूणं भंते ! अतीतं, अणंतं, सासयं समयं; पहुप्पण्णं वा सासयं समयं; अणागयं अणंतं वा सासयं समयं चे केइ अंतकरा वा, अंतिमसरीरिआ वा, सञ्चदुक्खाणं अंतं करेंसु वा, १५९. प्र०—हे भगवन् ! वीतेला अनंत शाश्वत काळमां छद्मस्य मनुष्य केवल संयम्यी, केवल संवर्धी, केवल ब्रह्मच-र्यवासयी अने केवल प्रवचनमाताथी सिद्ध थयो, बुद्ध थयो, अने यावत्—सर्वदु:स्रोनो नाश करनार थयो !

१५९. उ०-हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी.

१६०. प्र०-हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे शा हेतुथी कहो छो के, (पूर्व प्रमाणे ज कहेवुं) 'पूर्वोक्त छद्गस्थ मनुष्य यावत्—अंतकर थयो नथी ?'

१६०. उ०—हे गौतम ! जे कोइ अंतकरे वा अंतिमश-रीरवाळाए सर्व दु:खोना नाशने कर्यो, 'तेओ' करे छे के करशे ते वधा उत्पन्नज्ञानदर्शनधर, अरिहंत, जिन अने केवली धइने त्यार पछी सिद्ध, बुद्ध अने मुक्त थया छे, परिनिर्वाण पाम्या छे तथा तेओए सर्व दु:खोनो नाश कर्यों छे, (तेओ) करे छे अने करशे. माटे हे गौतम ! ते हेतुथी एम कह्युं छे के यावत्—सर्व दु:खोनो अंत कर्यो. वर्तमानकाळमां पण ए प्रमाणे ज जाणवुं. विशेष ए के, 'सिद्ध थाय छे' एम कहेवुं. तथा भविष्यत्काळमां तेवी ज रीते जाणवुं. विशेष ए के, 'सिद्ध थशे' एम कहेवुं. जेम छग्नस्थ कह्यो तेमां आधोवधिक अने परमाधोवधिक पण जाणवो, अने तेना त्रण त्रण आलापक कहेवा.

१६१. प्र०—हे भगवन् ! वीतेला अनंत शाश्वत काळमां केवली मनुष्ये यावत् सर्वे दुं:खोनो नाश कर्यो !

१६१. उ०—हे गौतम! हा, ते सिद्ध थया, तेणे सर्व दुः-खोनो नाश कर्यो. अहीं पण छद्मस्थनी पेठे त्रण आञ्चपक कहेवा. विशेष ए के, सिद्ध थया, सिद्ध थाय छे अने सिद्ध थशे; एम कहेवं.

१६२. प्र०—हे भगवन्! वीतेला अनंत शाश्वत काळने विषे, वर्तमान शाश्वत समयमां अने अनंत शाश्वत भविष्यत्काळमां जे कोइ अंतकरोए, अंतिमशरीरवाळाओए सर्वदु:खोनो नाश कर्यो,

^{1.} मूलच्छायाः—छदास्थो भगवन्! मनुष्यः, अतीतम्, अनन्तम्, शाश्वतं समयं केवलेन संयमेन, केवलेन संवरेण, केवलेन बहाचर्यवासेन, केवलाभिः प्रवचनमातृभिरसैत्सीत्, अबुद्ध, यावत्-सर्वेदुःखानामन्तमकाणीत् १ गीतम! नाऽयमर्थः समर्थः. तत् केनाऽर्थेन भगवन्! एवमुच्यते—त्वैव यावदन्त-मकाणीत् १ गीतम! ये केऽप्यन्तकराः, अन्तिमशरीरा वा सर्वेदुःखानामन्तम्—अकार्युर्वा, कुर्वन्ति वा, करिष्यन्ति वा सर्वे ते उत्पन्नज्ञान—दर्शनधराः, अहीः, जिनाः, केवलिनो भूत्वा, ततः पश्चात् सिष्यन्ति, बुध्यन्ते, मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति, सर्वेदुःखानामन्तम्—अकार्युः, अत्युत्पन्नेऽपि एवं चैव, नवरम्—'सिध्यन्ति' भणितव्यम्, अनागतेऽपि एवं चैव, नवरम्—'सिस्यन्ति' भणितव्यम्, यथा छदास्यस्य आधोऽविधकोऽपि, तथा परमाऽधोवधिकोऽपि; त्रयः त्रयः आलापका भणितव्याः केवली भगवन्! मनुष्यः अतीतमनन्तम्, शाश्वतं समयं यावत्—अन्तमकार्थात् १ हन्त, असीत्सीत्, यावदन्तमकार्णात्, एते त्रयः आलापका भणितव्याः छदास्यस्य यथा, नवरम्—असैत्यः, सिध्यन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सायदन्तमकार्णात्, प्रते त्रयः आलापका भणितव्याः छदास्यस्य यथा, नवरम्—असैत्यः, सिध्यन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सेत्सन्ति, सेत्यम्, प्रत्युत्पन्नं वा शाश्वतं समयम्, अनागतमनन्तं वा शाश्वतं समयम्, अनितमकरीरा वा, सर्वेदुःखानामन्तम्—अकार्युर्वः—अनु०

कैरंति वा, कारिसांति वा; सब्बे ते उपाचणाण-दंसणधरा, अरहा, करे छ अने करशे; ते बधा उत्पन्नज्ञानदर्शनधर, अरिहंत, जिन जिणा, केवली भवित्ता, इओ पच्छा सिज्झंति, जाव-अंतं करेस्संति अने केवली थइ त्यार पछी सिद्ध थाय छे यावत्—सर्व दु:खोनो वा ?

१६२. उ०—हंता, गोयमा ! अतीतं, अणंतं, सासयं जाव-अंतं करिस्संति वा.

१६२. प्र०-से णूणं भंते ! उप्पण्णणाण-दंसणघरे, अरहा, जिणे केवली, 'अलमत्थु'त्ति वत्तव्वं सिया?

१६३. उ०-हंता, गोयमा ! उप्पण्णणाण-दंसणघरे, अ-रहा, जिणे, केवली 'अलमत्थु'त्ति वत्तव्वं सिया.

सेवं भंते !, सेवं भंते ! ति.

नाश करशे ?

१६२. उ०-हे गौतम ! हा, वीतेला अनंत शाश्वत काळने विषे यावत् --सर्वे दु:खोनो नाश करशे.

१६३. प्र०-हे भगवन्! ते उत्पन्नज्ञानदर्शनधर, अरिहंत जिन अने केवली अलमस्तु-पूर्ण-कहेवाय ?

१६३. उ०- हे गौतम ! हा, ते उत्पन्नज्ञानदर्शनधर, आर-हंत, जिन अने केवली पूर्ण कहेवाय अर्थात् पूर्णज्ञानी कहेवाय. हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, एम कही यावत्—विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिषणीए सिरीभगवर्सुते पढमसये चउत्थो उद्देसी सम्मत्तो.

६. अनन्तरं स्कन्य उक्तः, स्कन्यश्व स्वप्रदेशापेक्षया जीवोऽपि स्याद् इति जीवसूत्रम्; जीवाधिकाराच प्रायो यथोत्तरप्रधानजीववक्तव्यतामु-देशकान्तं यावदाहः—'छउमरंथे णं' इत्यादि. इह छग्नस्थोऽवधिज्ञानरहितोऽवसेयः, न पुनरकेवलिमात्रम्; उत्तरत्रावधिज्ञानिनो वक्ष्यमाणत्वाद् इति. 'केवलेणं'ति असहायेन, शुद्धेन वा, परिपूर्णेन वा, असाधारणेन वा. यदाहः—''केवलमेगं सुद्धं वा सगलमसाहारणं अणंतं च'' 'संज-मेणं'ति पृथिन्यादिरक्षणरूपेण, 'संवरेणं'ति इन्द्रिय-कषायनिरोधेन, 'सिज्झिसु' इत्यादी च बहुवचनं प्राकृतत्वादिति. एत**च गौ**तमेनानेना-भिप्रायेण पृष्टम्-यदुत उपशान्तमोहाद्यवस्थायां सर्वविशुद्धाः संयमादयोऽपि भवन्ति, विशुद्धसंयमादिसाध्या च सिद्धिरिति सा छग्रस्यस्यापि स्यादिति. 'अंतकरे'त्ति भवान्तकारिणः, ते च दीर्घतरकालाऽपेक्षयाऽपि भवन्ति इस्यतः आहः—'अंतिमसरीरया व'त्ति अन्तिमं शरीरं येषा-मित तेऽन्तिमशरीरिकाश्वरमदेहा इत्यर्थः वाशब्दौ समुचये. 'सव्वदुक्साणं अंतं करेंसु' इत्यादौ 'सिन्झिसु, सिन्झंति' इत्यादि दृष्टव्यम्, सिद्धाद्यविनाभूतत्वात् सर्वेदुःखान्तकरणस्येति. 'उपण्णणाण-दंसणघरे'ति उत्पन्ने ज्ञान-दर्शने धारय्न्ति ये ते तथा, नतु अनादिसंसिद्धज्ञानाः, अत एव 'अरह'ति पूजार्हा:, 'जिण'ति रागादिजेतारः. ते च छद्मस्या अपि भवन्ति, इत्यत आहः-'केवाले'ति सर्वज्ञाः. 'सिज्झांति' इत्या-दिषु चतुर्षु पदेषु वर्तमाननिर्देशस्य शेषोपलक्षणत्वात्, 'सिार्ज्ञिसु, सिज्ज्ञांति, सिज्ज्ञिस्तांति' इत्येवमतीतादिनिर्देशो दृष्टव्यः. अत एव 'सव्वदु-क्लाणं' इत्यादौ पञ्चमपदेऽसौ विहित इति. 'जहा छउमत्थो'इत्यादेरियं भावना—'आहोही णं मंते! मणूसे तीतं—अणंतं सासयं' इत्यादि दण्डकत्रयम्, तत्राघः परमावधेरयस्ताद् योऽवधिः सोऽधोऽवधिः, तेन यो व्यवहरति असावाधोवधिकः—परिमितक्षेत्रविषयावधिकः. 'परमा-होहिओ'ति परम आधोवधिकाद् यः स परमाधोवधिकः, प्राकृतत्वाच व्यत्ययनिर्देशः. 'परमोहिओ'ति कचित् पाठः, व्यक्तश्च. स च समस्तरूपिद्रव्याऽसंख्यातलोकमात्राऽलोकखण्डाऽसंख्याताऽवसार्विणीविषयाऽवधिज्ञानः. 'तिषि आलावग'त्ति कालत्रयमेदतः. 'केवली णं' इत्यादि. केविलनोऽप्येत एव त्रयो दण्डकाः. विशेषस्तु सूत्रोक्त एवेति. 'से णूणं' इत्यादिषु कालत्रयनिर्देशो वाच्य एवेति. 'अलमत्यु ति वत्तव्यं सिय'त्ति अलमस्तु पर्याप्तं भवतु, नातः परं किञ्चिद् ज्ञानान्तरं प्राप्तव्यमस्यास्ति, इति एतत्, वक्तव्यं स्याद् भवेत्, सत्यत्वादस्य इति.

भगवरसुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीसुत्रे प्रथमशते चतुर्थोद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

Rersonal Use Only

[ं] १. मूलच्छायाः—कुर्वन्ति वा, करिष्यन्ति वा; सर्वे ते उत्पन्नशान–दर्शनधराः,अर्हाः, जिनाः, केवलिनो भूत्वा इतः पक्षात् छिध्यन्ति, यावत्∽अन्तं करिष्यन्ति वा ? इन्त, गौतम ! अतीतमनन्तम्, शाश्वतं समयं यावत्-अन्तं करिष्यन्ति वा. तद् नूनं भगवन्! उत्पन्नज्ञान-दर्शनथरः, अर्हः, जिनः, केवली 'अलमस्तु' इति वक्तव्यं स्यात् ? हन्त, गौतम ! उत्पन्नज्ञान-दर्शनधरः, अर्हः, जितः, केवली 'अलमस्तु' इति वक्तव्यं स्यात्. तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! इतिः—अनु०

केवळ.

गौतम.

अंतिमशरीर.

आधोषधिक.

www.jainelibrary.org

६. आगळना प्रकरणमां स्कंध संबंधे विवेचन कर्यु छे. अने ते स्कंध खप्रदेशनी अपेक्षाए जीवरूप एण होय, माटे हवे जीविषे सूत्र कहां छे. जीवनी अधिकार होवाथी हवे आखा उद्देशक सुधी यथोत्तर प्रधान जीव विषे ज वक्तव्यता कहे छे:-['छउमत्थे णं' इत्यादि] छन्नस्थनो अर्थ अहीं 'अव-धिज्ञान विनानों जीव जाणवो, पण 'मात्र केवलज्ञान विनानो होय ते छन्नस्थ' एम अहीं न समजवुं कारण के नीचेना सूत्रमां ज 'अवधिज्ञानी' संबंधे वात कहेशे. ['केवलेणं'ति] कोइनी सहायता विनानं, शुद्ध अथवा परिपूर्ण के असाधारण, कह्यं हो के:—''केवल एटले एक, शुद्ध, सकल, असाधारण, अने अनंत.'' एवा ['संजमेणं'ति] पृथिव्यादिना रक्षणरूप संयमवडे, ['संवरेणं'ति] इंदिय अने कषायना रोकवारूप संवरवडे ['सिज्झिंसुं'] सिद्ध थया? आ प्रश्न पूछवामां श्रीगौतमनो अभिप्राय आ छे:-ज्यारे उपशांत मोहवाळी अवस्था होय छे त्यारे संयमादिक सर्व विशुद्ध होय छे अने सिद्धि प्राप्त करवानुं साधन पण ते सर्व विशुद्ध संयमादिक ज छे. अने तेवा पवित्र संयमादिक छन्नस्थ जीवने पण होय छे माटे ते सिद्ध थया? ए प्रश्न पूछ्यों छे. ['अंतकरे'ित] भवनो नाश करनारा, छांबे काळे भवनो नाश करनारा ते पण 'अंतकर' कहेवाय छे, माटे कहे छे के:-['अंतिमसरीरिआ वैं'ति] चालु शरीर ए ज जेओनुं छेलुं शरीर छे अर्थात् चालु शरीर छोड्या पछी जेओ बीजुं शरीर प्राप्त करवाना नथी ते 'अंतिमशरीरिक' कहेवाय. ['सव्बद्दक्खाणं अंतं करेंसु'ित] इत्यादि सूत्रमां 'सिन्झिंसु' 'सिन्झिंति' इत्यादि क्रियापदो कहेवां कारण के सर्व दुःखनो नाश सिद्धि मेळव्या सिवाय संभवी शकतो नथी. ['उप्पण्णणाण-दंसणघरे'ति] अनादिथी संसिद्ध ज्ञानवाळा नहीं पण उत्पन्न थएल ज्ञान अने दर्शनने धारण करे ते 'उत्पन्नज्ञान-दर्शनधर' एवा छे माटे ज ['अरह'ति] पूजाने योग्य- ['जिण'ति] रागादिनो जय करनार- तेवा तो छदास्थो पण होय छे माटे कहे छे के, ['केवलि'ति] अने सर्वज्ञ सिद्ध थाय छे, थया अने थरो ['सिन्झंति'] इत्यादि चार क्रियापदोमां मूकेलो वर्तमान काळनो निर्देश बाकीना वे काळना निशानरूप छे, माटे ते वे (भूत अने भविष्यत्) काळ पण अहीं जाणी लेवा अने एम छे, माटे ज ['सव्यदुक्खाणं'] इत्यादि पांचमां पदमां ए त्रणे काळनो निर्देश कर्यो छे ['जहा छउमत्थो'] इत्यादि सूत्रनी भावना आ प्रमाणे छे:--अहीं 'आहोही णं भंते! मणूसे तीतं अणंतं सासयं' इत्यादि त्रण आलापक कहेवा. 'आघोऽविधक' शब्दनो अर्थ आ छे:-परमाविधिथी हलको

9. जैनपरिभाषामां 'ज्ञान ए शुं छे ?' ए संबंधेनुं संक्षिप्त विवेचन पृ-३६ मानी बीजी नोटमां करेलुं छे. ते ठेकाणे ज्ञानना पांच भेद पण दर्शाव्या छे. तेमां आ 'अवधिज्ञान' ए ज्ञाननो त्रीजो भेद छे. ते संबंधे साररूप संक्षिप्त विवेचन आ छे:—

"x x x अवशब्दस्य अव्ययत्वेन अनेकार्थलाद् अधो अधो विस्तृतं धीयते परिन्छिदाते रूपि वस्तु तेन ज्ञानेन इत्यवधिः. अथवा अव मर्यादया एतावत् क्षेत्रं पर्यन्, एतावन्ति द्रव्याणि, एतावन्तं कालं पर्यति, इत्यादिपरस्परनियमितक्षेत्रादिलक्षणया धीयते परिन्छिदाते रूपि वस्तु तेन इत्यवधिः. 'तम्मि व'त्ति x x x तथैव अवधीयते जीवेन तस्मिन् सति वस्तु इत्यवधिः. x x अथवा अवधानम् अवधिः— साक्षाद् अर्थपरिन्छेदनमित्यर्थः"—(श्रीविशेषा 9-५४ गा० ८२. य॰ ग्रं०):-अनु॰

"शेषाणामिति नारक-देवेभ्यः शेषाणाम्-तिर्यग्योनिजानां मनुष्याणां च. अविधिज्ञानावरणीयस्य कर्मणः क्षयोपज्ञमाभ्यां भवति पिंड्डियम्. तद्यथाः—अनानुगामिकम्, आनुगामिकम्, हीयमानकम्, वर्षमानकम्, अनविध्यतम्, अवस्थितमिति. तत्र अनानुगामिकं यत्र क्षेत्रे स्थितस्य उत्पत्रं ततः प्रच्युतस्य प्रतिपतिति. × × × आनुगामिकं च यत्र क्षित्यं उत्पत्रं क्षेत्रान्तरगतस्याऽपि न प्रतिपतिति. × × र हीयमानकम् असंस्थेयेषु द्वीपेषु, समुदेषु × × × यद् उत्पत्रं कमशः संक्षिप्य-माणं प्रतिपतित. × × × वर्षमानकं × × × उत्पत्रं वर्धते आ सर्वक्षोकात्. × × × अनवस्थितं हीयते, वर्धते; वर्धते, हीयते; प्रति-पतित, चोत्पत्रते च. × × अवस्थितं यावित क्षेत्रे उत्पत्रं भवित, ततो न प्रतिपतिति क्षा केवलप्राप्तेः, आ भवक्षयाद् वा. (तत्त्वार्थ-सूत्रे प्रथमाध्याये २३ सूत्रम्)ः—अनु०

जेना द्वारा (परोक्ष रहेला पण) रूपवाळा पदार्थी विस्तारपूर्वक जणाय ते 'अवधिज्ञान'. 'एटलां ज द्रव्यो' 'अमुक काळ सुधी' एवी मर्यादा—पूर्वक जेना द्वारा (परोक्ष रहेला पण) रूपवाळा पदार्थी जणाय ते 'अवधिज्ञान'. जे ज्ञाननी विद्यमानता होय त्यारे जीव (परोक्ष रहेला पण) रूपवाळा पदार्थोंने मर्यादापूर्वक जाणी शके ते ज्ञान 'अवधिज्ञान'. अथवा रूपवाळा सर्व पदार्थोंने साक्षात् जोवुं ते 'अवधिज्ञान'. (श्रीविशेषा० प्र-५४ गा० ८२. य० प्रं०):-अनु०

आ अवधिज्ञान देवोने अने नैरियकोने जन्मथी व होय छे. अने मनुष्योने तथा तिर्यंचयोनिकोने, तेनुं प्रतिबंधक कर्म नाश पामे अने टंडु पडे त्यार पछी थाय छे. कर्मना वैचित्र्यने लीधे ते अवधिज्ञान छ प्रकारनुं होय छे. ते आ प्रमाणे:-अनानुगामिक, आनुगामिक, हीयमानक, वर्धमानक, अनवस्थित अने अवस्थित. जे स्थळे रहेतां अवधिज्ञान थयुं होय अने ते स्थळने छोडी देतां ते अवधिज्ञान चाल्युं जाय ते अनानुगामिक-पाछळ नहीं चालनार-अवधिज्ञान कहेवाय. जे अवधिज्ञान गमे लां थयुं होय अने गमे लां जवाथी पण जे नाश पामतुं नथी-साथे ज रहेनाहं छे-ते आनुगामिक-पाछळ चाल-नार-अवधिज्ञान कहेवाय. जे अवधि ज्ञान शरुआतमां अनेक विषयोने जाणे अने पछी कमें करी ओखुं ओछुं जाणे अने छेवटे नाश पामे ते हीयमानक-हीणपने पामतुं-अवधिज्ञान कहेवाय. जे अवधिज्ञान शरुआतमां थोडुं. थोडुं जाणे अने पछी कमे कमे वधतां सर्व लोकना रूपी पदार्थोने जाणे ते वर्धमानक-वधतुं-अवधिज्ञान कहेवाय. जे अवधिज्ञान हीणुं थाय, वधे; वधे, हीणुं थाय; अने पडे तथा उत्पन्न थाय ते अवधिज्ञान अनवस्थित-अस्थिर-अवधिज्ञान कहेवाय. अने जे अवधिज्ञान जैटलुं थयुं छे तेटलुं ज, जीवे त्यां सुधी अथवा केवळज्ञान थाय त्यां सुधी तेटछंने तेटछं ज रहे, पण वदलाय नहीं ते अवस्थित-स्थिर-अवधिज्ञान कहेवाय. (तत्त्वार्धसूत्र, प्रथम अध्याय, सूत्र-२३):--अनु०

२. अहीं एकवचन मूक्वुं जोइए, तो पण जे बहुवचन मूक्युं छे ते प्राकृतना नियम प्रमाणे छे. ३. 'वा' शब्द समुचयनो सूचक छे:-श्रीअभय०

For Private & Personal Use Only

परमाधीयभिक.

जे अविध ते अधोऽविध, जे जीव ते अधोऽविधवडे व्यवहार करे ते आघोऽविधिक अर्थात् परिमित क्षेत्रविषयक अविधिज्ञानवाळो. ['परमाँहोहिओ' ति] पूर्वोक्त आधोऽविधिक ज्ञानी करतां जे उत्तम होय ते 'परमाघोऽविधक' कहेवाय. कोइ स्थळे ['परमोहिओ'ति] एवो पाठ छे अने ते पाठ स्पष्ट छे. ते परमाविधक जीवनो विषय आ प्रमाणे छे:—परमाविधवाळो जीव रूपवाळां समस्त द्रव्यो, अलोकमां लोकप्रमाण असंख्यात खंडो तथा असंख्य अवसर्पिणीओ; ए बधुं जाणे छे. ['तिण्णि आलावग'ति] त्रण काळना भेदथी त्रण आलापक कहेवा. ['केवली णं' इत्यादि] ए त्रण आलापक केवळज्ञानिने विषे पण कहेवा. ते संबंधे जे विशेष छे ते सूत्रमां ज कह्यो छे. ['से णूणं' इत्यादि] ए सूत्रमां पण त्रणे काळनो निर्देश कहेवो ज जोइए. ['अलमरयु ति वत्तव्वं सिय'ति] अर्थात् जीव पूर्णज्ञानी छे, अने तेने हवे बीजुं कोइ ज्ञान मेळववानं बाकी रहां नथी—जेटलुं ज्ञान ते जीवे मेळल्युं छे तेटलुं ज बस—पूरतुं छे एम कहेवाय, कारण के ए ज्ञान सत्य छे.

मध्मस्तु,

बेढारूपः समुदेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्धणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो बाहको दान्ति-शान्त्योर्, द्वात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाप्तमुख्यः॥ १॥

आवो निर्देश प्राकृतना धोरणे क्यों छे:—श्रीसमय०

शतक १.-उद्देशक ५.

पृथिवीओ केटली !—सात.—ते सातेमां केटला निरयावास !—असुरकुमारावासी केटला !—पृथिवीकायिकावासी केटला !—ज्योतिष्कावासी.—विमानावासी केटला !—संग्रह.—तेरियकस्थितिस्थान.—नेरियको शुं क्रोधोपयुक्त, मानोपयुक्त, मायोपयुक्त अने लोभोपयुक्त छे!—संग्रक.—अवगाहनास्थान.—शरीर.—संघ्यण.—संस्थान.—लेक्या.—इष्टि.—ज्ञान.—अञ्चान.—योग.— अय्योग.—असुरकुमारिश्यतिस्थानादि.— लोभप्राधान्य.— पृथिवीकायिकस्थितिस्थान.—वेदंदियादि जीव विषे पूर्ववत् विचार.—पंचेंद्रियतिर्यचयोनिक.—मनुष्य.—वानव्यंतरादि.—लेदेशकसमाप्ति.—

१६४. प्र०—केइ णं मंते ! पुढवीओ पण्णत्ताओ ?

१६४. उ०—गोयमा ! सत्त पुढवीओ पत्रत्ताओ, तं जहाः-रयणप्यभा जाव—तमतमाः

१६५. प्र०—इमीसे णं भंते ! रयणप्यमाए पुढवीए कति निरयावाससयसहस्सा पत्रता ?

१६५. उ०-गोयमा ! तीसं निरयावाससयसहस्सा पत्रता. गाहाः-

> तीसा य पत्रवीसा पत्ररस दसेव या सयसहस्सा, तिनेगं पंचूणं पंचेव अणुत्तरा निरया.

१६८. प्र०—हे भगवन् ! केटली पृथिवीओ कही छे ?

१६४. उ०—हे गौतम! सात पृथिवीओ कही छे, ते आ प्रमाणे:—स्त्रप्रमा, यावत्—तमतमाप्रमा.

१६५. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां केटला लाख निरयावासी—नारिकनां रहेठाणी—कहेला छे !

१६५. उ०—हे गौतम! त्यां त्रीश ठाख निरयावासी कहा छे:— छे. हवे बधी पृथिवीना निरयावासने सूचवनारी गाथा कहे छे:— १ ठीमां त्रीश ठाख. २ जीमां पचीश ठाख. ३ जीमां पंदर ठाख. ४ थीमां दस ठाख. ५ मीमां त्रण ठाख. ६ ट्टीमां नवाणुं हजार, नवसे ने पंचाणुं—९९,९,९५ अर्थात् ठाखमां पांच ओछा निरयावास छे अने ७ मीमां पांच ज अनुत्तर निरयावास छे.

१. अनन्तरोद्देशकस्यान्तिमस्त्रेषु अर्हदादय उक्ताः, ते च पृथिव्यां भवन्तीति, अथवा पृथिवीतोऽखुद्दृत्य मनुजल्बमवासाः सन्तस्ते भवन्तीति पृथिवीप्रतिपादनाय, तथा 'पृढिवि'त्ति यद् उद्देशकसंग्रहिण्याम्—उक्तं तत्प्रतिपादनाय चाहः—'क्ष्ट् णं' इत्यादि. तत्र 'रयणप्यभं' ति नरकवर्ज प्रायः प्रथमकाण्डे इन्द्रनीलादिबहुविधरत्नसंभवाद् रत्नानां प्रभा दीप्तिर्यस्यां सा रत्नप्रभा. यावत्—करणाद् इदं दृश्यम्—'श्रकेरा-प्रमा, वालुकाप्रभा, पङ्कप्रभा, घूमप्रभा, तमःप्रभा'इति. शब्दार्थश्च रत्नप्रभावदिति. 'तमतम'त्ति तमस्तमप्रभेत्यर्थः, तत्र प्रकृष्टं तमः तमस्तमम्, तस्येव प्रभा यस्याः सा तमस्तमप्रभा. एतासु च नरकावासा भवन्ति इति तान्, आवासाधिकाराच शेषजीवावासान् परिमाणतो दर्शयन्नाहः—'इमीसे णं' इत्यादि. अस्यां विनेयप्रत्यक्षायाम्, 'नरयावाससयसहस्स'ति आवसन्ति येषु ते आवासाः, नरकाश्च ते आवासाश्च इति नरकावासाः, तेषां यानि शतसहस्राणि तानि तथा इति. शेषपृथिवीस्त्राणि तु गाथानुसारेणाध्येयानि, अत एवाहः—'गाह'ति सा चेयम्—'तीसा य पत्रविसा' इत्यादि. सूत्राभिलापश्चः—'सेक्करप्पभाए णं भंते ! पृढवीए कइ नरयावाससयसहस्सा पण्णता ? गोयमा ! पणवीसं निरयावा-ससयसहस्सा पत्रताः' इत्यादिरिति.

^{9.} मूलच्छायाः—कित भगवन् ! पृथिव्यः प्रक्षताः ? गीतम ! सप्त पृथिव्यः प्रक्षताः, तयथाः—रक्षप्रभा यावत्—तमस्तमा. अस्यां भगवन् ! रत्नप्रभायां पृथिव्यां कित निरयाऽऽवासशतसहस्राणि प्रक्षतानि ? गीतम ! त्रिंशद् निरयावासशतसहस्राणि प्रक्षतानि. गाथाः—त्रिंशच पद्मविंशितः पद्मदश दशैव च शतसहस्राणि, त्रीणि एकं पञ्चोनम्; पञ्च एवाऽनुतरा निरयाः—अनु॰

९. प्र॰ छायाः—शर्कराप्रभायां भगवन्! पृथिव्यां कति निरयावासशतसहसाणि प्रज्ञप्तानिः गौतम ! पर्वाविशतिर्निरयावासशतसहसाणि प्रज्ञप्तानिः-अतुर

www.jainelibrary.org

रक्षत्रमा,

त्तमतमा.

आवास. गाया. १. आगळमा उद्देशकमां छेत्रटने मागे अर्हत वगेरे संबंधे हकीकत कही छे. अने ते अर्हत वगेरे कोइ समये पृथिवीना जीवरूपे पण होय छे. माटे, अथवा पृथिवीकायरूप गतिथी नीकळीने मनुष्यपणुं, मेळवे त्यारे ज ते अर्हत वगेरे यह शके छे. माटे हवे पृथिवी विषे प्रतिपादन करवा सारू अने आगळ आवेली प्रथम शतकनी संग्रह गाथामां ने ['पुँढिव'ति] ए पद कणुं छे तेनुं प्रतिपादन करवा आ उद्देशकनी शरूआत करतां कहे छे के:— ['कइ णं' इत्यादि] तेमां ['रयणप्पभ'ति] रत्यप्रमा, 'रत्यप्रमा'नो शब्दार्थ आ छे:—रत्यप्रमा पृथिवीमां त्रण कांड छे:—रत्यकांड, जलकांड अने पंककांड. ते त्रण कांडमांना प्रथम कांडमां नरकावासवाळी जम्या सिवाय बीजी जम्याए अनेक प्रकारना इंद्रनीलादि रत्नो होय छे अने तेथी जे जम्याए ते रत्नोनी प्रमा—कांति—पडे ते जम्यानुं नाम 'रत्यप्रमा' कहेवाय- आ स्थळे 'यावत' शब्द मूक्यो छे माटे आ प्रमाणे समजवुं:—शर्कराप्रमा, पालुकाप्रमा, पंकप्रमां, धूमप्रमा अने तमःप्रमा. ए वधा शब्दोनो अर्थ 'रत्वप्रमा' शब्दनी पेठे ज जाणवो. ['तमतम'ति] तमस्तमप्रमा, तेनो अर्थ आ छे:—'तमस्तम' एटले घणुं ज अंघारं, जे जन्याए घणु अंघारं छे एदी (घणा अंघारा जेवी) प्रमावाळी ते 'तमस्तमप्रमा' कहेवाय- अपरनी वधी पृथिवीओमां नरकावासो होय छे. माटे हवे ते नरकाना आवासो—रहेठाणो—नुं परिमाणपूर्वक प्रतिपादन करवा अने आवासना अधिकारथी बाकी वधा जीवोना आवासीनां पण परिमाणपूर्वक प्रतिपादन करवा कहे छेः—['इमीसे णं' इत्यादि] 'इमीसे' एटले आमां—पूछनार शिष्यने प्रत्यक्षमूत आ पृथिवीमां, ['कर्त्यावासस्यसहस्स'ति] जेमां (जीवो) रहे ते आवास अने नरकरूप जे आवास, ते नरकाऽऽवास, तेओना जे शतसहस्रो ते नरकावास शतसहस्रो अर्थात् लाखो नरकावास- बाकीनी वधी पृथिवी संबंधेना सूत्रो गम्याने अनुसारे जाणवां- माटे ज कहे छे के:—['माह'ति] ते गाथा आ छे:—['तीसा य पन्नवीसां इत्यादि] सूत्रनो अभिठाप तो आ प्रमाणे कहेवोः—'सक्ररप्पभाए' णं मंते! पुढवीए कइ नरयावासस्ययहस्सा पण्णतां' गोयमा! पणवीसं नरयावासस्ययहस्सा पण्णतां' इत्यादि.

असुरकुमारावास.

१६६. प्रo-केवइया णं भते ! असुरकुमारावाससयसहस्सा पन्नता ?

१६६. उ०--एवं:---

चउसद्दी असुराणं चउरासीई य होइ नागाणं, बावत्तरिं सुवण्णाणं वाउकुमाराण छन्नउई. दीव-दिसा—उदहीणं विज्जुकुमारिंद-थणियम-ग्गीणं, छण्हं पि जुयलयाणं छावत्तरिमो सयसहस्सा. १६६. प्रo—हे भगवन्! असुरकुमारोना केटला लाख आ-वासो कह्या छे?

१६६. उ०—हे गौतम! ते आवासो आ प्रमाणे कहा। छे:— असुरकुमारोना चोसठ लाख आवासो कहा। छे. तेम ज नागकुमा-रोना चोराशी लाख, सुवर्णकुमारोना बहुंतेर लाख, वायुकुमारोना छन्नु लाख तथा द्वीपकुमार, दिक्कुमार, उद्धिकुमार, वियुत्कुमारेंद्र, स्तनितकुमार अने अग्निकुमार, ए छए युगलकना छोंतेर लाख आवासो कहा। छे.

२. 'छण्हं पि जुयलयाणं'ति दक्षिणो-त्तरित्मेदेनाऽसुरादिनिकायो द्विमेदो भवतीति युगलानि उक्तानि, तत्र षट्सु युगलेषु प्रत्येकं षट्सप्तिर्भवनलक्षाणामिति. एषां चासुरादिनिकाययुगलानां दक्षिणोत्तरिद्योरं विभागः—''वैजतीसा, चउचत्ता, अहतीसं, च सयसह-स्साओ, पना, चत्तालीसा, दाहिणओ हुंति भवणाइं.'' 'चत्तालीस'ति द्वीपकुमारादीनां षण्णां प्रत्येकं चत्वारिशद् भवनलक्षाः—''तीसा, चत्तालीसा, चोत्तीसं, चेव सयसहस्साइं, छायाला, छत्तीसा, उत्तरओ होंति भवणाइं.'' 'छत्तीस'ति द्वीपकुमारादीनां षण्णां प्रत्येकं षट्-त्रिशद् भवनलक्षाणि इति.

जसरकमाराबास.

२. ['छण्हं पि जुयलयाणं'ति] असुरादिनो निकाय वे भेदवाळो छे-एक दक्षिणनो अने बीजो उत्तरनो, माटे अहीं 'छ युग्ल' एम कहां छे. ते छए युगलंना असुरोने एक एकने छहुंतेर छहुंतेर लाख भवनो छे. ए असुरादिनिकायना युगलोनो दक्षिण अने उत्तर दिशामां आ प्रमाणे विभाग छे:- ''चोत्रीश लाख, चुमाळीश लाख, आडत्रीश लाख, पचास लाख अने चाळीस लाख भवनो दक्षिण दिशा तरक होय छे.'' ['चत्तालीस'ति] द्वीपकु-मारादिक छने प्रत्येकने चाळीस चाळीस लाख भवनो होय छे. तथा ''त्रीश लाख, चाळीश लाख, चोत्रीश लाख, छेंताळीश लाख अने छत्रीश लाख भवनो उत्तर दिशा तरक होय छे' ['छत्तीस'ति] द्वीपकुमारादिक छने प्रत्येक प्रत्येकने छत्रीश लाख भवनो होय छे.

१. ज्ओ पृ० ८ मुं:--अनु०

^{9.} मूलच्छायाः—कियन्ति भगवन्! असुरकुमारावासशतसहस्राणि प्रकृप्तानि १ एवम्:—चतुष्पष्टिः असुराणां चतुरशीतिश्च भवति नागानाम्, दिसप्ततिः सुवर्णानां वायुकुमाराणां घण्णवतिः. द्वीप-दिग्-उद्धीनां विद्युत्कुमारेन्द्र-स्तनिता-ऽप्रीनाम्, पण्णामपि युगलकानां पर्सप्ततिः शतसह- स्नाणि:-अनु०

पृथिवीकायिकादिआवास.

१६७. प्रo — केवइया णं मंते ! पुढविकाईयावाससयसहस्सा पनता ?

१६७. उ०—गोयमा ! असंखेजा पुढविकाइयावाससयस-हस्सा पत्रता, जाव-असंखिजा जोइसियविमाणावाससयसहस्सा पत्रता.

१६८. प्र०—सोहम्मे णं भंते ! कप्पे केवईया विमाणावासा पचता ?

१६८. उ०--गोयमा ! बत्तीसं विमाणावाससयसहस्सा पत्रत्ता एवं:--

> वतीस-हावीसा बारस-अह-चउरो सयसहस्सा, पत्रा-चत्तालीसा छच सहस्सा सहस्सारे. आणय-पाणयकप्पे चत्तारि सयाऽऽरण-चुए तिण्णि, सत्त विमाणसयाइं चउसु वि एएसु कप्पेसु. एकारसुत्तरं हेट्टिमेसु सत्तुत्तरं सयं च मज्झमए, सयमेगं उत्ररिष्ए पंचेव अणुत्तरिवमाणा.

१६७. प्र०—हे भगवम् । पृथिवीकायिकोना केटला लाख आवासो कह्या छे ?

१६७. उ० — हे गौतम ! पृथिनीकायिकोना असंख्येय छाख आवासो कह्या छे. अने ए प्रमाणे यानत्—ज्योतिषिकोना असंख्येय छाख विमानावासो जाणना.

१६८. प्रo—हे भगवन् ! सौधर्म कल्पमां केटला विमाना-वासो कह्या छे ?

१६८. उ०—हे गौतम ! त्यां बत्रीश लाख विमानावासो कह्या छे. आ प्रमाणे:—

अनुक्रमे बत्रीश लाख, अहावीश लाख, बार लाख, आठ लाख, चार लाख, पचास हजार, चालीश हजार विमानावासी जाणवा. अने छ हजार विमानावासी सहस्रार देवलोकमां छे. आनत अने प्राणत कल्पमां चारसो, आरण अने अन्युतमां त्रणसो अर्थात् ए चार कल्पोमां मळी सातसो विमानावासो छे. एकसोने अग्यार विमानावासो नीचला—अधस्तन—मां, एकसोने सात वचला—मध्यम—मां तथा एकसो उपरना—उपरिमक-मां छे. अने अनुत्तर विमानो तो पांच ज छे.

स्थितिस्थान.

संगहोः — पुढिवी हिति-ओगाहण-सरीर-संघयणमेव संठाणे, लेस्सा-दिही-णाणे जोगु-वओगे य दस हाणा.

१६९. प्र०—इमीसे णं भंते ! रयणप्पमाए पुढवीए तीसाए निरयावाससयसहस्सेसु एगमेगंसि निरयावासंसि नेरइयाणं केव-इया ठितिद्वाणा पत्रत्ता ?

१६९. उ०—गोयमा! असंसेज्जा ठितिद्वाणा पत्रता, तं जहा:-जहण्णिया ठिती समयाहिया, जहण्णिया ठिई दुसमयाहिया; जान-असंसेजसमयाहिया जहण्णिया ठिती. तप्पाउरगुकोसिया ठिती.

संप्रह:—पृथिवी वगेरे जीवावासोमां स्थिति, अवगाहना, शरीर, संहनन, संस्थान, लेश्या, दृष्टि, ज्ञान, योग अने उपयोग ए दश स्थान संबंधे विचारवानुं छे.

१६९. प्र०—हे भगवन् । ए रत्नप्रमा पृथिवीना त्रीश छाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासमां रहेनारा नैरियकोना केटळां स्थितिस्थानो कह्यां छे अर्थात् एक एक निरयावासमां रहेनारा नैर-यिकोनी केटळी केटळी उमर कही छे !

१६९. उ०—हे गौतम! तेओनां असंख्य स्थितिस्थानों कहां छे. ते आ प्रमाणे:—ओछामां ओछी उमर दश हजार वर्षनी छे ते एक समयाधिक, बे समयाधिक ए प्रमाणे यावत्—जवन्य स्थिति असंख्येयसमयाधिक तथा तेने उचित उत्कृष्ट स्थिति पण ए प्रमाणे छे.

९. मूलच्छायाः-कियनिक भगवन्! पृथिवीकायिकावासशतसहसाणि प्रक्षप्तानि? गोतम! असंख्येयानि पृथिवीकायिकावासशतसहसाणि प्रक्षप्तानि, यावत् असंख्येयानि ज्योतिषिकविमानावासशतसहसाणि प्रक्षप्तानि. सौधर्मे भगवन्! कल्पे कियन्तो विमानावासाः प्रक्षप्ताः ? गौतम ! द्वात्रिंशद् विमानावासशतसहसाणि प्रक्षप्तानि. एवम्:—द्वात्रिंशद्-अष्टाविशतिर्द्वादशा-ष्ट-चत्वारि शतसहसाणि, पद्वाशत्-चत्वारिशत् पट् च सहसाणि सहसारे. आनत्-प्राणतकस्पे चत्वारि शतानि, आरणा-च्युते त्रीणि, सप्त विमानशतानि चतुर्व्विप एतेषु कल्पेषु. एकादशोत्तरम्-अधस्तनेषु, सप्तोत्तरं शतं च मध्यमके, शतमेकम्—
उपरितने पंच एव अनुत्तरविमानानि:-अनु०

२. मूळच्छायाः-पृथवीषु स्थिति-अवगाहना-शरीर-संहननमेव संस्थानम्, छैश्या-हिष्ट-ज्ञानं योगोपयोगी च दश स्थानानि. एतस्या भगवन्! रस्नप्त-मायाः पृथिव्यास्त्रिशति निरयावासशतसहस्रेषु एकैकस्पिन् निरयावासे नैरियकाणां कियन्ति स्थितिस्थानानि प्रज्ञप्तानि? गौतम! असंख्येयानि स्थिति-स्थानानि प्रश्नप्तानि, तद्यथाः--जघन्या स्थितिः समयाधिका, जघन्या स्थितिर्द्विसमयाधिकाः, यावत्-असंख्येयसमयाधिका जघन्या स्थितिः तत्--प्रायोग्योत्कर्षिका स्थितिः-अनु०

१७०. प्र०—ईमीसे णं भंते 1 रयणप्पभाए पुढवीए तीसाए निरयावाससयसहस्सेसु एगमेगीस निरयावासीस जहण्णियाए ठितीए बहुमाणा नेरइया कि कोहोवउत्ता, माणोवउत्ता, मायोवउत्ता, लोभोवउत्ता?

१७०. उ०—गोयमा ! सच्चे वि ताव होजा कोहोवउत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, माणोव-उत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, माणोव-उत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, माणोवउत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, लोभोवउत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, लोभोवउत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, लोभोवउत्ताय. अहवा कोहोवउत्ताय, माणोवउत्ताय. माणोवउत्ताय. कोहोवउत्ताय, माणोवउत्ताय. कोहोवउत्ताय, माणोवउत्ताय. कोहोवउत्ताय, माणोवउत्ताय. कोहोवउत्ताय, माणोवउत्ताय, माणोववज्ञाय, माणोववज्ञाय, माणोववज्ञाय, माणोववज्ञाय

१७१. प्र०—इमीसे णं भंते ! रयणपमाए पुढवीए तीसाए निरयावाससयसहस्सेसु एगमेगंसि निरयावासंसि समयाहियाए जहन्नद्वितीए वट्टमाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता, माणोवउत्ता, मायोवउत्ता, लोभोवउत्ता ?

१७१. उ०—गोयमा ! कोहोवउत्ते य, माणोवउत्ते य, मायोवउत्ते य, लोभोवउत्ते य. कोहोवउत्ता य, माणोवउत्ता य, मायोवउत्ता य, लोभोवउत्ता य. अहवा कोहोवउत्ते य, माणोव-उत्ते य. अहवा कोहोवउत्ते य, माणोव-उत्ता य. एवं असीतिभंगा नेयव्वा, एवं जाव-संखेजसमयाहिया ठिई, असंखेजसमयाहिया ठिई, तप्पाउग्गुकोसियाए ठिईए सत्तावीसं भंगा भाणियव्वा.

१७०. प्र०—हे भगवन् । ए रत्नप्रमा पृथिवीना त्रीश लाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासमां ओछामां ओछी उमरमां वसनारा नैरियको शुं कोधोपयुक्त छे । मानोपयुक्त छे । मायोप-युक्त छे । के लोभोपयुक्त छे !

१७०. उ०—हे गौतम! ते बधाय पण क्रोधोपयुक्त होय छे. अथवा घणा क्रोधोपयुक्त अने एकाद मानोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त अने एकाद मायो-पयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त अने एकाद मानोपयुक्त तथा मायोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त तथा एकाद मानोपयुक्त अने घणा मायोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त तथा एकाद मानोपयुक्त अने एकाद मायोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त मानोपयुक्त अने एकाद मायोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त, मानोपयुक्त तथा मायोपयुक्त, अथवा घणा क्रोधोपयुक्त, मानोपयुक्त तथा मायोपयुक्त; ए प्रमाणे क्रोध, मान अने लोभ साथे बीजा चार भांगा करवा. तथा ए ज प्रमाणे क्रोध, माया अने लोभ साथे क्रोधवडे भांगा करवा. तथा तथा तथा क्रोधने मूक्या सिवायना ए प्रमाणे सत्तावीश भांगा जाणवा.

१७१. प्र०—हे भगवन् ! ए रतप्रभा पृथिवीना त्रीश लाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासोमां एक समयाधिक जघन्य उमरमां वर्तता नैरियको छुं कोधोपयुक्त छे ! मानोपयुक्त छे ! मायो-प्रयुक्त छे ! के लोभोपयुक्त छे !

१७१..उ०—हे गौतम ! तेओमां एकाद क्रोधोपयुक्त, मानो-पयुक्त, मायोपयुक्त अने लोभोपयुक्त होय छे. अथवा घणा क्रोधोप-युक्त, मानोपयुक्त मायोपयुक्त, अने लोभोपयुक्त होय छे. अथवा कोइ एक क्रोधोपयुक्त अने मानोपयुक्त, अथवा कोइ एक क्रोधोपयुक्त अने घणा मानोपयुक्त होय छे, इत्यादि ए प्रमाणे एंशी मांगा जाणवा. अने ए प्रमाणे यावत्—संख्येयसमयाधिक स्थितिनाळा नैरियको माटे पण जाणवं. असंख्येयसमयाधिक स्थितिने उचित उत्कृष्ट स्थितिमां सत्तावीश मांगा कहेवा.

३. अथाऽधिक्रतोदेशकार्थसंप्रहाय गाथामाहः—'पुढवी' इलादि. तत्र 'पुढवी' इति छुत्तविभक्तिकत्वाद् निर्देशस्य 'पृथिवीषु' उपलक्षण-त्वाचास्य 'पृथिव्यादिषु जीवावासेषु' इति द्रष्टव्यमिति. 'ठिइ'चि सूचनात् सूत्रमिति न्यायात् स्थितिस्थानानि बाच्यानीति शेषः. एवम् 'ओगाहणे'चि अवगाहनास्थानानि, शरीरादिपदानि तु व्यक्तानि एव. एकारान्तं च पदं प्रथमैकवचनान्तं दृश्यमिति. एवमेतानि स्थिति—

१. मूलच्छायाः—एतस्या भगवन् ! रस्नप्रभायाः पृथिव्याक्षिशति निरयावासशतसहसेषु एकैकस्मिन् निरयावासे जघन्यया स्थित्या वर्तमाना नैरियिकाः किं कोधोपयुक्ताः, मानोपयुक्ताः, मानोपयुक्ताः, लोभोपयुक्ताः ! गौतम ! सर्वेऽपि तावद् भवेयुः कोधोपयुक्ताथ. अथवा कोधोपयुक्ताथ, अथवा कोधोपयुक्ताथ, अथवा कोधोपयुक्ताथ, अथवा कोधोपयुक्ताथ, भागोपयुक्ताथ, अथवा कोधोपयुक्ताथ, मानोपयुक्ताथ, मानोपयुक्ताथ, सानोपयुक्ताथ, सानोपयुक्ताथ, कोधोपयुक्ताथ, कोधोपयुक्ताथ, मानोपयुक्ताथ, एवं कोध-मान-लोभेनाऽपि चत्वारः एवं कोध-माया-लोभेन चत्वारः एवं पथाद् मानेन, मायया, लोभेन च कोधो भक्तव्यः ते कोधम-अमुखन्तः, एवं सप्तविक्तिक्षेत्रा हातव्याः एतस्या भगवन् ! रस्त्रप्रभायाः प्रथिव्याक्षिशति निरयावासशतसहस्त्रपु एकैकस्मिन् निरयावासे समयाधिकया जघन्य-रिथला वर्तमाना नैरियकाः किं कोधोपयुक्ताः, मानोपयुक्ताः, मागोपयुक्ताः, लोभोपयुक्ताः ? गौतम ! कोधोपयुक्तथ, मानोपयुक्तथ, मागोपयुक्तथ, लोभोपयुक्तथ, कोधोपयुक्तथ, मानोपयुक्तथ, मानोपयुक्तथ, मानोपयुक्तथ, लोभोपयुक्तथ, कोधोपयुक्तथ, मानोपयुक्तथ, सानोपयुक्तथ, सानोपयुक्तथ, मानोपयुक्तथ, सानोपयुक्तथ, सानोपयुक्

स्थानादीनि दश वस्त्नि इहोदेशके विचारियतव्यानि इति गाथासमासार्थः विस्तरार्थं तु स्वकारः स्वयमेव वद्यतीति. तत्र रानप्रभाषृथिव्यां स्थितिस्थानानि तावत् प्ररूपयत्नाहः—'इमीसे णं' इसादि व्यक्तमः नवरम्—'एगमेगंसि निरयावासंसि'ति प्रतिनारकावासमिस्यंः 'ठितीद्वाणं' ति आयुषो विभागाः, 'असंसेख्ने'ति संख्यातीतानि, कथं ? प्रथमपृथिव्यपेक्षया जघन्या स्थितिदंश वर्षसहस्राणि, उत्कृष्टा तु सागरोपमम् एतस्यां चैकैकसमयदृद्ध्याऽसंख्येयानि स्थितिस्थानानि भवन्ति, असंख्येयत्वात् सागरोपमसमयानाम्, इत्येवं नरकावासाऽपेक्षयाऽप्यसंख्येयान्येव तानि. केवछं तेषु जघन्योत्कृष्टविभागो प्रन्थान्तरादवसेयः, यथा—प्रथमप्रस्तटनरकेषु जघन्या स्थितिदंश वर्षसहस्राणि, उत्कृष्टा तु नवितिः सहस्रम्—इति. एतदेव दर्शयन्नाहः—'जहण्णिया ठिती' इत्यादि. जघन्या स्थितिदंशवर्षसहस्रादिका इत्येकं स्थितिस्थानम्, तच प्रतिनरकं भिन्वस्थम्, सा एव समयाधिकति द्वितीयम्, इदमपि विचित्रम्, एवं यावदसंख्येयसमयाधिका सा. सर्वन्तिमस्थितस्थानदर्शनायाऽऽदः—'तप्या— उन्गुकोसिय' ति उत्कृष्टाऽसावनेकविधेति विशिष्यते, तस्य विवक्षतनरकावासस्य प्रायोग्या उचिता, उत्कर्षिका तत्प्रायोग्योत्किष्कां, इत्यपं स्थितिस्थानम्, इदमपि विचित्रम्, विचित्रत्वादुक्षेस्थितेरिति. एवं स्थितिस्थानानि प्ररूप्य तेष्वेव कोधाद्यपुयुक्तत्वाद् नारकाणां विभागेन दर्शयन्निदमाहः—'इमीसे णं' इत्यादि. 'जहिषयाए ठिईए वष्टमाण' ति या यत्र नरकावासे जघन्या तस्यां वर्तमानाः 'किं कोहोन्वत्ता' इत्यादिप्रश्चे 'सब्ये वि' इत्यादि उत्तरम्, तत्र च प्रतिनरकं जघन्यस्थितिकानां सदैव भावात् , तेषु च कोधोपयुक्तानां बहुत्वात् सप्तिंक्ष्ताः. एकादिसंख्यातसमयाधिकाऽजघन्यस्थितिकानां तु कादाचित्रक्त्यात् तेषु च कोधोपुयुक्तानां केत्वसंभवाद् अशीन्वत्वानः. एकादिसंख्यातसमयाधिकाऽजघन्यस्थितिकानां तु कादाचित्रक्त्वात् तेषु च कोधाद्यपुक्तानामेकत्वानेकत्वसंभवाद् अशीनितर्वनः.

३. हवे चालु उद्देशकना अर्थनो संग्रह करनारी गाथा कहे छे:-['पुँढवी' इत्यादि.] पृथिवी एटले पृथिवीओमां, 'पृथिवी' ए निर्देश बीजा अर्थने जाणवानी निशानीरूप-उपलक्षणरूप-होवाथी तेनो अर्थ आ प्रमाणे समजवो--पृथिव्यादिक जीवावासोमां ['ठिइँ'ति] स्थितिस्थानो कहेवां ['एवं ओगाहुँ णे'ति] अवगाहनास्थानो. शरीरादि पदो तो स्पष्ट ज छे. ए प्रमाणे स्थितिस्थान वगेरे दश वस्तु संबंधे आ उद्देशकमां विचार करवानो छे. पूर्विक्त गाथानो आ संक्षिप्त अर्थ छे. ते गाथाना विस्तीर्ण अर्थने तो अंधकार पोतानी जाणे ज कहेशे. तेमां सौथी प्रथम रत्नप्रमा पृथिवीमां स्थिति-म्थानोने निरूपवा कहे छे के:-['इमीसे णं' इत्यादि.] ए सूत्र व्यक्त छे. विशेष आ छे के, । 'एगमेगंसि निरयावासंसि'ति] अर्थात् एक एक नरका-नासे. ['ठितिठ्राण'ति] स्थिति-आयुष्य, स्थान-विभाग अर्थात् स्थितिस्थानो एटले आयुष्यना विभागो, ['असंखेज'ति] असंख्येय छे. ते केवी रीते ? तो कहे छे के, प्रथम पृथिवीनी अपेक्षाए थोडामां थोडी आवरदा दस हजार वर्षनी होय छे अने वधारेमां वधारे आवरदा सागरोपम सुधीनी होय छे. हवे ए थोडामां थोडी स्थितिमां-उमरमां-एक एक समय वधारीए तो ए रत्नप्रमा पृथिवीमां आवरदाना असंस्थेंय विभाग थाय छे. जेम के; कोड़ जीवनी दस हजार वर्षनी आवरदा, कोइनी दस हजार वर्ष अने एक समय वधारे, कोइनी दस हजार वर्ष अने वे समय वधारे, एम एक एक समय वधारीने सागरोपम सुधी पहोंचाडवुं. अने ए प्रकारे रत्नवमा पृथिवीमां आवरदाना असंख्येय विभाग थइ शके छे. कारण के सागरोपमना समयो असंख्येय छे. ए प्रमाणे नरकावासोनी अपेक्षाए पण ते स्थितिस्थानो असंख्येय छे. मात्र ते नरकावासो विषेनो जघन्यता अने उत्कृष्टता संबंधी विचार बीजा ग्रंथथी जाणवो. जेम के; पहेला पाथडामां रहेल नरकावासोमां जधन्य स्थिति दस हजार वर्षनी अने उत्कृष्ट स्थिति नेवु हजार वर्षनी छे. **ए** ज बातने दर्शावता कहे छे के:-['जहाणिया ठिती' इत्यादि.] ओछामां ओछी स्थिति दस हजार वर्षनी छे. ए एक स्थितिस्थान छे. अने ते स्थितिस्थान प्रत्येक नरके भिन्न भिन्न छे. ते ओछामां ओछी स्थितिमां एक समय वघारीए तो ते बीजुं स्थितिस्थान कहेवाय, अने ए पण विचित्र छे-ए प्रमाणे ते ओछामां ओछी स्थितिमां यावत् असंस्थेय समय वधारवा. हवे सौथी छेल्छं स्थितिस्थान देखाडवा कहे छे के:-['तप्पाउग्गुक्कोसिअ'ित] ए उत्कृष्ट स्थिति अनेक प्रकारनी छे माटे तेने विशेषणद्वारा जणांवे छे के, ते उत्कृष्ट स्थिति तत्प्रायोग्य होवी जोइए. तत्प्रायोग्य एटले ते विवक्षित नरकावासने योग्य-उचित-एवी उत्कृष्ट स्थिति ते 'तत्प्रायोग्योत्कृष्टस्थिति' कहेवाय. ए एक बीजुं स्थितिस्थान छे अने ते एण विचित्र छे. कारण के उत्क्रष्ट स्थिति विचित्र होय छे. ए प्रमाणे स्थितिस्थानोनुं निरूपण करी तेमां ज रहेला कोघादि उपयोगवाळा नारकोनो विभागपूर्वक देखाड करतां आ सूत्र कहे छे:-['इमीसे णं' इत्यादि.] ['जहन्नियाए ठिईए वहमाण'ति] जे नरकावासमां ओछामां ओछी जेटली स्थिति होय तेमां वर्तता-ओछामां ओछी आवरदावाळा ['किं कोहोवउत्ता' इत्यादि.] शुं कोधोपयुक्त छे १ इत्यादि प्रश्न छे. अने तेनो उत्तर आ छे केः — ['सव्वे वि' इत्यादि.] दरेक नरके ओछामां ओछी उमरवाळा नैरियको हमेशा ज होय छे. अने तेमां पण कोघोपयुक्त नैरियको घणा होय छे माटे ते संबंधे सत्तावीश भांगा जाणवा. तथा एक, वे के त्रणथी मांडी संख्यात समयना वधारावाळी अजधन्य स्थितिना नैरियको कोइ वखत ज होय छे अने तेम होवाथी तेमां क्रोधादि उपयुक्त नैरियकोनी संख्या एक अने अनेक होय छे. माटे ते संबंधे एंशी भांगा समजवा.

४. एकेन्द्रियेषु तु सर्वकपायोपयुक्तानां प्रत्येकं बहूनां भावादभङ्गकम्. आह चः—''संमवेड् अहिं विरहो असीइं मंगा तिहं करेजािह, जािह्यं न होड़ विरहो अमंगयं, सत्तवीसा वा.'' अयं च तत्सत्ताऽपेक्षो विरहो द्रष्टव्यः, न तूत्पादापेक्षः, यतो स्तप्रभायां चतुर्विशितमुहूर्त उत्पादिवरहकाल उक्तः, ततश्च यत्र सप्तविशितिभेङ्गका उच्यन्ते तत्रापि विरहमावादशीितः प्राप्तोति, सप्तविशितश्चाभाव एवेति. तत्र 'सव्ये वि ताव होजा कोहोवउत्त'ति प्रतिनरकं स्वकीयस्वकीयस्थित्यपेक्षया जघन्यस्थितिकानां नारकाणां सदैव बहूनां सद्भावात्, नारकभवस्य च

संग्रह.

स्थितिस्थान.

कोधोपयुक्तादि.

^{9.} आ शब्दनी सातमी विभिन्ति छोपाएली छे, माठे तेनो सातमी विभिन्त जेवो अर्थ करवो. २. आ शब्दनो 'स्थितिस्थान' अर्थ करवो. कारण के सूत्र तो सूचक ज होय छे. माठे अहीं 'स्थिति' एटछं दुंकुं मूक्युं छे. ३. एकारांत पद पहेली विभक्तिवाळुं जाणतुं:—श्रीअभयदेव.

^{9.} प्र॰ छायाः—संभवति यत्र विरद्दः, अशीर्ति भङ्गान् तत्र सुर्यात्, यत्र न भवति विरद्दः (तत्र) अभङ्गकम्, सप्तविंशतिर्वाः-अतु॰ १९ भ॰ सू॰

क्रोधोदयप्रचुरत्वात् सर्व एव क्रोधोपयुक्ता भवेयुरित्येको भङ्गः. 'अहवा' इत्यादिना द्वि—त्रि—चतुःसंयोगे भङ्गा दर्शिताः. तत्र द्विकसंयोगे बहु-वचनान्तं क्रोधममुखता षड् भङ्गाः कार्याः, तथाहिः-क्रोधोपयुक्ताश्च, मानोपयुक्तश्च. तथा क्रोधोपयुक्ताश्च मानोपयुक्ताश्च. एवं मायया एकत्व— बहुत्वाभ्यां द्वौ, लोभेन च द्वौ, एवमेते द्विकसंयोगे षट्. त्रिकसंयोगे तु द्वादश भवन्ति, तथाहिः-क्रोधे नित्यं बहुवचनम्, मान-माययोरेक-वचनित्येकः, मानैकत्वे मायाबहुत्वे च द्वितीयः, माने च बहुवचनं मायायामेकत्विनित तृतीयः, मानबहुत्वे मायाबहुत्वे च चतुर्थः. पुनः क्रोध—मान—लोभैरित्थमेव चत्वारः. एवमेते द्वादशः. चतुष्कसंयोगे तु अष्टौ, तथाहिः-क्रोधे बहु-वचनेन मान—माया—लोभेषु च एकवचनेन एकः, इत्थमेव लोभे बहुवचनेन द्वितीयः—एवमेतावेकवचनान्तमायया जातौः. एवं बहुवचनान्त-माययाऽन्यौ द्वौ, एवमेते चत्वारः एकवचनान्तमानेन जाताः. एवमेव बहुवचनान्तमानेन चत्वारः—इत्येवमष्टौः एवमेते जघन्यस्थितिषु नार-केषु सप्तविंशतिर्भवन्ति, जघन्यस्थितौ हि बहुवो नारका भवन्ति, अतः क्रोधे बहुवचनमेवः.

8. एकेंद्रिय जीनोमां तो बधा कघायमां उपयुक्त जीनो प्रत्येक गतिमां (पृथिवीमां, जळमां, वायुमां, अधिमां अने वनस्पतिमां) घणा छे माटे ह अमंगक समजवं. कहुं छे के:—''ज्यां विरह्नों संभव होय त्यां एंशी मांगा करवा अने ज्यां विरह्नों संभव न होय त्यां अमंगक के सत्तावीश मांम समजवा.'' आ गाथामां कहेल विरह् कोधादि उपयुक्त नैरियकोनी सत्तानी अपेक्षाए जाणवो. पण नैरियकोना उत्पादनी अपेक्षाए न जाणवो. कारण हे रक्षप्रभामां चोवीश मुहूर्तनो उत्पाद विरह् काळ कह्यों छे. अने जो अहीं उत्पादनी अपेक्षाए विरह् लेवामां आवे तो ज्यां सत्तावीश मांगा कहेवामां आव्या हे खां पण उत्पादनों विरह् होवाथी एंशी मांगा थवा जोइए अने जो अहीं उत्पादनी अपेक्षाए विरह् लेवामां आवे तो ज्यां सत्तावीश मांगा समज वानुं पण उत्पादनों विरह्म होवाथी एंशी मांगा थवा जोइए अने तानावीश मांगा तो क्यांह थवा ज न जोइए. अने शासकारे तो सत्तावीश मांगा समज वानुं पण उच्छुं छे, मांटे अहीं उत्पादायेक्ष विरह्म न समजवो. तेमां ['सब्बे वि ताव होज्ञा कोहोवउत्त'ति] दरेक नरके पोत पोतानी स्थितिनी अपेक्षाए जचन्य स्थितिवाळा नैरियको निरंतर ज घणा होय छे. अने नारक भव कोधना उदयंथी अत्यंत व्यास छे. मांटे 'बधा य नैरियको कोधोपयुक्त छे' एम एक मांगो समजवो. ['अह्वा'] इत्यादि सूत्रवडे द्विकसंयोग, त्रिकसंयोग अने चतुष्कसंयोग संबंधी मांगाओ दर्शाव्या छे. तेमां द्विकसंयोगमां बहुवचनांत सांची राखी गंगा करवा. ते मांगा करवानी रीति आ प्रमाणे छे:—बंधे ठेकाणे कोधने बहुवचनांत राखी मान, माया अने लोभने एकवचनांत तथा बहुवचनांत राखीथी नीचे दर्शाव्या प्रमाणे छ मांगा द्विक संयोगमां थाय छे ते आठ मांगा करवानी रीति आ छे:—'कोध'मां बहुवचनांत करी देवो. ए ज प्रमाणे बीजो मांगो करवो, एण 'लोभ'ने बहुवचनांत करी देवो. ए ज प्रमाणे चीजो चार मांगा करवा, एण 'मान' व बहुवचनांत करी देवो. ए प्रमाणे चतुष्क संयोगमां आठ मांगा जाणवा. ए प्रमाणे जधन्य स्थितिमां रहेनारा नैरियकोमां—१—६—१२—८ वधा मळीने सत्तावीश मांगा थाय छे. ए सत्तावीश मांगामां 'कोध' बहुवचनांत ज रहे छे. कारण के जघन्य स्थितिमां रहेनारा नैरियको घणा होय छे.

५. 'समयाहिआए जहण्णिठईए वटमाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता ?' इत्यादिप्रश्नः. इहोत्तरम्—'कोहोवउत्ते य' इत्यादयोऽशीतिर्भङ्गाः, इह समयाधिकायां यावत् संख्येयसमयाधिकायां जघन्यस्थितो नारका न भवन्त्यपि, भवन्ति चेदेको वाऽनेको वेति. ततः कोधादिषु एकत्वेन चत्वारो विकल्पाः, बहुत्वेन चान्ये चत्वार एव. द्विकसंयोगे चतुर्विशितः, तथाहिः—कोध—मानयोरेकत्व—बहुत्वाभ्यां चत्वारः, एवं कोध—माययोः, एवं मान-लोभयोः, एवं माया—लोभयोरिति द्विकयोगे चतुर्विशितः त्रिकसंयोगे द्वात्रिंशत्. तथाहिः—कोध—मान-मायास्वेकत्वेनैकः, एष्वेव मायाबहुत्वेन द्वितीयः, एवमितौ मानैकत्वेन द्वावेव, अन्यौ तद्वहुत्त्वेन—एवमेते चत्वारः—कोधैकत्वेन चत्वार एव. अन्ये कोधबहुत्वेन, इत्येवमष्टौ कोध—मान—मायात्रिके जाताः. तथैवान्येऽष्टौ कोध—मान—लोभेषु, तथैवान्येऽष्टौ कोध—माया—लोभेषु इति द्वात्रिशत्. चतुष्कसंयोगे घोडशः, तथाहिः—कोधादिषु एकत्वेनैकः, लोभस्य वहुत्वेन द्वितीयः, एवमेतौ मायैकत्वेन, तथान्ये चत्वारो मानैकत्वेन, तथान्ये चत्वारः एवं मानवहुत्वेन, एवमेतेऽष्टौ कोधैकत्वेन, एवमेतै चत्वारो मानैकत्वेन, तथान्ये चत्वारः एवं मानवहुत्वेन, एवमेतेऽष्टौ कोधैकत्वेन, एवमेते चत्वारो मानैकत्वेन, तथान्ये चत्वारः एवं मानवहुत्वेन, एवमेतेऽष्टौ कोधैकत्वेन, एवमन्येऽष्टौ

विरइ.

नारकभव,

संज्ञाबीख.

^{9. (}१) कोधोपयुक्तो.

२. (१) कोथोपयुक्तो. मानोपयुक्त. (२) कोथोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. (३) कोथोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. सायोपयुक्तो. भायोपयुक्तो. (५) कोथोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो.

३. (१) क्रोधोपयुक्तोः मानोपयुक्त. मायोपयुक्त. (२) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्त. मायोपयुक्तो. (३) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. (६) क्रोधोपयुक्तो. क्रोभोपयुक्तो. क्रोभोपयुक्तो. क्रोभोपयुक्तो. (७) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. क्रोभोपयुक्तो. (९) क्रोधोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. क्रोभोपयुक्तो.
४. (१) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्त. मायोपयुक्त. लोभोपयुक्त. (२) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्त. मायोपयुक्त. लोभोपयुक्तो (३) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. (५) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. (५) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. (५) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. मायोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो. लोभोपयुक्तो.

चार, चार.

चोवीस.

क्रोधबहुत्वेन इति षोडशं. एवमेते सर्व एवाशीतिरिति. एते च जघन्यस्थितौ एकादिसंख्यातान्तसमयाधिकायां मवन्ति, असंख्यातसमया-धिकायास्तु जघन्यस्थितेरारम्य उत्कृष्टस्थिति यावत् सप्तिविंशतिर्भक्कास्ते एव, तत्र नारकाणां बहुत्वादिति.

५.['समयाहिआए जहणाठिईए वष्टमाणा नेरइआ किं कोहोवउत्ता ?' इत्यादि.]ए प्रश्न सूत्र छे. तेनो उत्तर आ छे:-['कोहोवउत्ते य' इत्यादि.]अर्थात् उत्तरमां कुछ एंशी मांगा थाय छे. एक समयथी मांडीने यावत्-संख्येय समयना वधारावाळी जधन्य स्थितिमां नारको नथी होता. जो होय छे तो एक वण होय छे. अने घणा का होय छे. अने तेम होवाधी कोघ, मान, माया अने छोममां एक संख्यावडे चार मांगा थाय छे. तथा तेमां ज बहु संख्यावडे बीजा चारै सांगा शाय छे. द्विक संयोगमां चोवीशै मांगा थाय छे. ते भांगा करवानी रीति आ छे:-क्रोध अने मानमां एकवचन तथा बहुवचन राखी चार मांगा करवा. ए ज प्रमाणे क्रोध अने मायाना चार. क्रोध अने लोमना चार, मान अने मायाना चार, मान अने लोमना चार तथा माया अने लोमना चार मांगा करवा. ए बघा मळीने चोवीश भांगा थाय छे. त्रिक संयोगमां बत्रीशें भांगा थाय छे. ते बत्रीश मांगा करवानी आ पद्धति छे:--कोध, मान, अने माया; ए बधामां एक वचन राखी प्रथम भांगो करवो. ए ज मांगामां 'माया' मां बहुवचन राखी बीजो भांगो करवो. ए बन्ने भांगामां 'मान'ने वहुवचनांत राखी बीजा बे-कुळ चार-भांगा करवा. ए चारे मांगामां 'क्रोध'ने बहुवचनांत राखी बीजा चार-कुळ आठ-मांगा करवा. ए प्रमाणे क्रोध, मान अने माया संबंधे त्रिकसंयोगी आठ भांगा थया ए ज प्रमाणे बीजा आठ मांगा कोघ, मान अने छोम संबंधे करवा. ते ज प्रकारे बीजा आठ भांगा क्रोध, माया अने लोभ संबंधे करवा. अने तेंदी ज रीतिए बीजा आठ भांगा मान, माया अने लोभ संबंधे करवा. ए वधा मळीने कुल बन्नीश भांगा त्रिक संयोगमां थाय छे. चतुष्क संयोगमां सोळ भांगा थाय छे. ते मांगा करवानी आ रीति छे:-क्रोध, मान, माया अने लोभ; ए बधामां एकवचन राखवाथी प्रथम मांगो थाय छे. ए ज मांगामां 'लोम' ने बहुवचनांत करवाथी बीजो मांगो थाय छे. ए बन्ने भांगामां 'माया' ने बहुवचनांत करवाथी बीजा बे-चार-भांगा थाय छें. ए चारे भांगामां 'मान' ने बहुवचन लगाडवाथी बीजा चार-आठ-मांगा थाय छे अने ए आठे मांगामां 'क्रोध'ने बहुवचनांत करवाथी बीजा आठ-कुल सोळ-मांगा चतुष्कसंयोगमां थाय छे. ए प्रमाणे ४−४−२४−३२-१६ ए बचा मळीने कुळ एंशी मांगा थाय छे. एकादि समयथी मांडी संख्यात समय सुधीना वधारावाळी जघन्य स्थितिमां पूर्वोक्त एंशी मांगा थाय छे अने असंख्यात समय सुधीना वधारावाळी जधन्य स्थितिथी मांडी उत्कृष्ट स्थिति सुधी तो पूर्वोक्त सत्तावीश भांगा ज थाय छे. कारण के ते स्थितिवाळा नारको धणा होय छे.

 ⁽१) क्रोधोपयुक्त. (२) मानोपयुक्त. (३) सायोपयुक्त. (४) छोमोपयुक्त.

२. (१) कोधोपयुक्तो. (२). मानोपयुक्तो. (३) मायोपयुक्तो. (४) लोभोपयुक्तो:-अनुः

३. (१) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (२) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्तो. (३) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. (४) क्रोधोपयुक्तो. मानोपयुक्तो. (५) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्तो. (६) क्रोधोपयुक्त. (६) क्रोधोपयुक्तो. (६) क्रोधोपयुक्त. (६) क्रोधोपयुक्त. (६) क्रोधोपयुक्तो. (६) क्रोधोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. (१०) मानोपयुक्त.
४. (१) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. मायोपयुक्त. (२) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. मायोपयुक्त. (३) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. मानोपयुक्त. (४) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (५) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (५) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (५) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (५) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. मानोपयुक्त. (१०) क्रोधोपयुक्त. (१०) मानोपयुक्त. (१०) मानोपयुक्त

५. (१) क्रीधीपयुक्तः मानीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः (२) क्रीधीपयुक्तः मानीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः (३) क्रीधीपयुक्तः मानीपयुक्तः लोभीपयुक्तः (४) क्रीधीपयुक्तः सायोपयुक्तः (५) क्रीधीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः (१४) क्रीधीपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभीपयुक्तः लोभीपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः लोभोपयुक्तः सायोपयुक्तः लोभोपयुक्तः ल

अवगाहनास्थान.

१७२. प्र०—ईमीसे णं भंते ! रयणपमाए पुढवीए तीसाए निरयावाससयसहस्सेसु एगमेर्गसि निरयावासंसि नेरइयाणं केवइया ओगाहणाठाणा पत्रत्ता !

१७२. उ०—गोयमा ! असंखेजा ओगाहणाठाणा पत्रत्ता. तं जहा:-जहण्णिया ओगाहणा पदेसाहिया, जहिषया ओगाहणा दुप्पएसाहिया, जहिषया ओगाहणा जाव—असंखिजपएसाहिया जहण्णिया ओगाहणा. तप्पाउग्गुकोसिया ओगाहणा.

१७३. प्र०—इमीसे णं भंते ! रयणप्पमाए पुढवीए तीसाए निरयावाससयसहस्सेसु एगमेगंसि णिरयावासंसि जहण्णियाए ओ-गाहणाए वट्टमाणा णेरझ्या किं कोहोवउत्ता० ?

१७२. उ०—गोयमा ! असीइमंगा भाणियव्या, जाव— संखिज्जपएसाहिया, जहित्रया ओगाहणा, असंखेजपएसाहियाए जहिण्णियाए ओगाहणाए बद्दमाणाणं, तप्पाउन्गुकोसियाए ओगा-हणाए बद्दमाणाणं नेरइयाणं दोसु वि सत्तावीसं भंगा. १७२. प्र०—हे भगवन् ! आ रतप्रभा पृथिवीमां त्रीश छाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासमां वसता नैरियकोना अवगा-हनास्थानो केटळां कह्यां छे !

१७२. उ०—हे गौतम! तेओना अवगाहनास्थानो असंख्येय कहाां छे. ते आ प्रमाणे:—ओछामां ओछी अंगुलना असंख्येयभाग जेटली अवगाहना ते एक प्रदेशाधिक, वे प्रदेशाधिक, ए प्रमाणे यावत्—असंख्येयप्रदेशाधिक जाणवी तथा जवन्य अवगाहना अने तेने उचित उत्कृष्ट अवगाहना पण जाणवी.

१७३. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्तप्रभा पृथिवीमां त्रीश लाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासमां जघन्य अवगाहनाए वर्तता नैरियको शुं क्रोधोपयुक्त० छे ?

१७३. उ०—हे गौतम ! अहां एंशी भांगा जाणवा. अने ए प्रमाणे यावत् संख्येयप्रदेशाधिक जचन्य अवगाहनाए वर्तता नैर-ियको माटे पण जाणवुं. असंख्येयप्रदेशाधिक जघन्य अवगाहनाए वर्तता तथा तदुचित उत्कृष्ट अवगाहनाए वर्तता नैरियकोना अर्थात् ए बन्नेना पण सत्तावीश भांगा कहेवा.

६. अथावगाहनाद्वारम्—तत्र 'ओगाहणङ्गण'त्ति अवगाहन्ते आसते यस्यां साऽवगाहना—तनुः, तदाधारभूतं वा क्षेत्रम् ; तस्याः स्थानानि प्रदेशहृद्ध्या विभागाः—अवगाहनास्थानानि. तत्र 'जहिन्निअ'त्ति जधन्या अङ्गुलाऽसंख्येयभागमात्रा सर्वनरतेषु. 'तप्पालगुकोसिअ'ति तस्य—विविक्षितनरकस्य प्रायोग्या या उत्कर्षिका सा तत्प्रायोग्योत्कर्षिका, यथा त्रयोदशप्रस्तरे धनुःसप्तकम् , रित (हस्त) त्रयम् , अङ्गुलपट्कं चेति. 'जहिन्निआए' इत्यादि. जधन्यायां तस्यामेव चकादिसंख्यातान्तप्रदेशाधिकायामवगाहनायां वर्तमानानां नारकाणामल्यत्वात् क्रोधाशुपयुक्त एकोऽपि लभ्यते, अतोऽशीतिर्भङ्गाः. 'असंखेजपएसा' इत्यादि. असंख्यातप्रदेशाधिकायां तत्प्रायोग्योत्कृष्टायां च नारकाणां बहुत्वात् , तेषु च बहूनां क्रोधोपयुक्तत्वेन क्रोधे बहुत्वचनस्य भावाद् मानादिषु त्वेकत्व—बहुत्वसंभवात् सप्ताविशतिर्भङ्गा भवन्ति. ननु ये जधन्यस्थितयः, जधन्यावगाहनाश्च भवन्ति, तेषां जधन्यस्थितिकत्वेन सप्तविशतिर्भङ्गकाः प्राप्नवित्ति, जधन्यावगाहकत्वेन चाशितिरिति विरोधः. अत्रोच्यतेः— जधन्यस्थितिकानामपि जधन्याऽवगाहनाकालेऽशीतिरेव, उत्पत्तिकालभावित्वेन जधन्यावगाहनानामस्यत्वादिति. या च जधन्यस्थितिकानां सप्त-विशतिः, सा जधन्यावगाहनत्वमतिकान्तानाम् इति भावनीयम्.

अवगाइना द्वार,

ज्ञधन्य.

शंका. . समापान. ६. हवे अवगाहना द्वार संबंधे विवेचन करे छे. तेमां ['ओगाहणहाण' ति] जेमां (जीव) रहे ते अवगाहना अर्थात् अवगाहना एटले शरीर, अथवा शरीरनुं आधारभूत क्षेत्र ते अवगाहना, तेनां जे स्थानो—प्रदेशनी वृद्धिवडे विभागो—ते अवगाहनास्थानो. तेमां ['जहिन्नअ' ति] बधा नरकोमां नानामां नानुं शरीर अंगुलना असंख्येय भाग जेटली होय छे अर्थात् वधा नरकोमां जघन्य अवगाहना अंगुलना असंख्येय भाग जेटली होय छे. ['तप्पा-उग्गुक्कोसिअ' ति] ते विवक्षित नरकने योग्य जे उत्कर्षवाळी अवगाहना ते तत्यायोग्योत्कर्षिका अवगाहना कहियाय. जेम के, तेरमा पाथडामां वसता नैरियकोनुं शरीरप्रमाण सात धनुष्य, त्रण हाथ अने छ आंगळ छे. ['जहिन्नआए' इत्यादि.] एक थी मांडीने संख्यात प्रदेश सुधीना वधारावाळी ते जघन्य अवगाहनामां वर्तता नैरियको अल्य होवाथी तेमां 'क्रोधादिमां उपयुक्त एक जीव पण होइ शके' माटे एंशी भांगा पूर्वनी पेठे जाणवा. ['असंखेजपप्सा' इत्यादि.] अने असंख्येयप्रदेशना वधारावाळी तथा तत्यायोग्य उत्कृष्ट स्थितिमां घणा नैरियको होय छे माटे तेमां 'क्रोधोपयुक्त घणा नैरियको संमवे छे, अने तेम होवाथी क्रोधमां बहुचचन रहे छे अने मानादिमां एकवचन तथा बहुचचन रहे छे अने तेथी त्यां सत्तावीश भांगा पूर्व प्रमाणे थाय छे. शंका:—जे नैरियको जघन्य स्थितिवाळा अने जघन्य अवगाहनावाळा होय छे तेओनी जघन्य स्थितिवाळा जे नैरियको ज्यां सुधी जघन्य अवगाहनावाळा होय छे त्यां सुधी तेओने एंशी मांगा धवा जोइए—एम परस्पर विरुद्ध खं जोइए. समाधान:—जघन्यस्थितिवाळा जे नैरियको ज्यां सुधी जघन्य अवगाहनावाळा होय छे त्यां सुधी तेओने एंशी मांगा ज होय छे. कारण के जघन्य अवगाहना उत्पत्तिना वखते ज होय छे माटे ते वखते ते अवगाहनावाळा अल्य होय छे. अने जघन्य स्थितिवाळा जे नैरियको जघन्य अवगाहनावाळा छोय छे अर्थात् तेओनी अवगाहना जघन्य होती नथी. एम समजवुं.

^{9.} मूलच्छायाः—एतस्या भगवन् ! रलप्रभायाः पृथिव्यालिशति निरयावासशतसहसेषु एकैकस्मिन् निरयावासे नैरियकाणां कियन्ति अवगाहनास्थानानि मक्कमानि ! गौतम ! असंख्येयानि अवगाहनास्थानानि प्रक्षमानि . तदाथाः-जधन्याऽवगाहना प्रदेशाधिका, जधन्याऽवगाहना द्विप्रदेशाधिका, जधन्याऽवगाहना यावत्—असंख्येयप्रदेशाधिका जधन्याऽवगाहना. तत्प्रायोग्योरकार्षकाऽवगाहना. एतस्या भगवन् ! रलप्रभायाः पृथिव्याल्विशति निरयावासशतसहसेषु एकैक-स्मिन् निरयावासे जधन्याऽवगाहनया वर्तमाना नैरियकाः कि कोधोपयुक्ताः ? गौतम ! अशीतिभिङ्गा भणितव्याः, यावत्—संख्येयप्रदेशाधिका जधन्याऽवगाहना. असंख्येयप्रदेशाधिकया जधन्ययाऽवगाहनया वर्तमानानाम्, तत्प्रायोग्योरकर्षिक्याऽवगाहनया वर्तमानानां नैरियकाणां द्वयोरिप सप्तविशतिभिङ्गाः—अनु ०

शरीर.

१७४. प्र०—ईमीसे णं भेते ! रयणप्पभाए जाव-एगमेगंसि निरयावासंसि नेरइयाणं कइ सरीरया पत्रचा ?

१७४. उ०—गोयमा ! तिनि सरीरया पत्रत्ताः तं जहाः-वेजिवर, तेयर, कम्मर.

१७५. प्र०—इमीसे णं भंते ! जाव-वेजव्यसरीरे वहमाणा नेरइया किं कोहोवजत्ता ?

१७५. उ०—गोयमा ! सत्तावीसं भंगा भाणियव्या. एएणं गमेणं तित्रि सरीरा भाणियव्या.

१७६. ४०—इमीसे णं भंते ! रयणप्पमापुढविए जाव— नेरइयाणं सरीरया किंसंघयणी पत्रता ?

१७६. उ० —गोयमा ! छण्हं संघयणाणं अस्संघयणी, नेवडी, नेव च्छिरा, नेव ण्हास्त्रणि. जे पोग्गला अणिडा, अकंता, अप्पिया, असुहा, अमणुन्ना, अमणामा एतेसिं सरीरसंघायत्ताए परिणमंति.

१७७. प्र०—इमीसे णं भंते ! जाव—छण्हं संघयणाणं असं-घयणे वष्टमाणा णं नेरइया किं कोहोवउत्ता ?

१७७. उ०-गोयमा ! सत्तावीसं भंगा.

१७८. प्र०—इमीसे णं भंते ! रयणप्पभाए जान—सरीरया किसंडिया पनता ?

१७८. उ० — गोयमा! दुविहा पत्रता. तं जहाः-भवधार-णिज्ञा य, उत्तरवेउिव्या य. तत्थ णं जे ते भवधारणिज्ञा ते हुंड-संठिया पत्रता, तत्थ णं जे ते उत्तरवेउिव्या ते वि हुंडसंठिया पत्रता.

१७९. प्र०—इमीसे णं जाय—हुंडसंठाणे वट्टमाणा नेरइया किं कोहोवजत्ता ?

१७९. उ०--गोयमा ! सत्तावीसं भंगा.

१७४- प्र०—हे भगवन् ! आ रत्नप्रमा पृथिवीमां त्रीश छाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासमां वसता नैरियकोने केटळां शरीरो कहां छे ?

१७४. उ०—हे गौतम ! तेओने त्रण शरीरो कह्यां छे. ते आ प्रमाणे:-वैकिय, तैजस अने कार्मण.

१७५. प्र० — हे भगवन् । आ रत्नप्रमा पृथिवीमां त्रीश लाख निरयावासोमांना एक एक निरयावासमां वसता अने वैक्रियशरी-रवाळा नैरियको शुं कोधोपयुक्त छे !

१७५. उ० — हे गौतम ! अहीं सत्तावीश भांगा कहेवा. अने ए गमवडे बाकीना वे शरीर अर्थात् बधां मळीने त्रण शरीर संबंधे धूर्वीक्त प्रमाणे जाणवुं.

१७६. प्र०--हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां यावत्-वसता नैरियकोना शरीरोनु कयुं संघयण---संहनन-कह्यं छे !

१७६. उ०—हे गौतम! तेओनुं शरीर संघयण विनानुं छे अर्थात् छ संघयणमांथी तेओने एके संघयण नथी. वळी तेओना शरीरमां हाडकां, शिरा—नसो अने स्नायु नथी. तथा जे पुद्रलो अनिष्ट, अर्कात, अप्रिय, अशुम, अमनोज्ञ अने अमनोम छे ते पुद्रलो एओना (नैरियकोना) शरीरसंघातपण परिणमे छे.

१७७. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्तप्रमा पृथिवीमां यावत्— वसता अने छ संघयणमांथी एक पण संघयण विनाना नैरियको शुं कोघोपयुक्त छे ?

१७७. उ०—हे गौतम! अहीं सत्तावीश भांगा जाणवा.

१७८. प्र०—हे भगवन्! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां यावत्— वसता नैरियकोना शरीरो कया संस्थानवाळां कह्यां छे?

१७८. उ०—हे गौतम! ते नैरियकोना शरीरो वे प्रकारना कहाां छे. ते आ प्रमाणे:— भवधारणीय— ज्यां सुधी जीवे त्यां सुधी रहेनारां—अने उत्तरवैक्रिय. तेमां जे शरीरो भवधारणीय छे ते हुंडसंस्थानवाळां कहाां छे अने जे शरीरो उत्तर-वैक्रियरूप छे ते पण हुंडसंस्थानवाळां कहाां छे.

१७९. प्र०—हे भगवन् ! आ रतप्रभा पृथिवीमां यावत्— हुंडसंस्थाने वर्तता नैरियको छुं क्रोधोपयुक्त छे ?

१७९. उ०-हे गौतम! अहीं सत्तावीश मांगा कहेवा.

^{1.} मूलच्छायाः—एतस्या भगवन् ! रलप्रभाया यावत्—एकैकस्मिन् निर्यावासे नैरियकाणां कित शरीराणि प्रह्मप्ति ? गौतम ! त्रीणि शरीराणि प्रह्मप्ति, तथथा-नैकियम्, तैलसम्, कार्मणम्, एतस्या भगवन् ! यावत्—नैकियशरीरे वर्तमाना नैरियकाः किं कोधोपयुक्ताः ? गौतम ! सप्तिंशतिर्भेज्ञा भणि- तव्याः. एतेन गमेन त्रीणि शरीराणि भणितव्यानि. एतस्या भगवन् ! रलप्रभाष्ट्रियव्या यावत्—नैरियकाणां शरीराणि किंसंहननानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! वण्णां संहननानाम् असंहननानि. नैवास्थि, नैव शिराः, नैव लायवः. ये पुद्रला अनिष्टाः, अकान्ताः, अप्रियाः, अश्रुमाः, अमनोज्ञाः, अमनोमा एतेषां शरीरसंघाततया परिणमन्ति. एतस्या भगवन् ! यावत्—पण्णां संहननानाम् असंहनने वर्तमाना नैरियकाः किं कोधोपयुक्ताः ? गौतम ! सप्तिवंशतिर्भेज्ञाः. एतस्या भगवन् ! रलप्रभाया यावत्—शरीराणि किंसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! द्विधानि प्रज्ञप्तानि, तथथाः—भवधारणीयानि च, उत्तरविकियाणि च. तत्र यानि भवधारणीयानि तानि हुण्डसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि, तत्र यानि उत्तरवैकियाणि तान्यिष हुण्डसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि. एतस्या यावत्—हुण्डसंस्थाने वर्तमाना नैरियकाः किं कोधोपयुक्ताः ? गौतम ! सप्तिवंशतिर्भक्ताः—अनु०

७. शरीरद्वारे 'सत्तावीसं भंग'ति अनेन यद्यपि वैक्रियशरीरे सत्तविशतिर्म्वका उक्तास्तथापि या स्थित्याश्रया, अवगाहनाश्रया च भक्क सम्स्रूपणा सा तथेव दृश्या, निरवकाशत्वात् तस्याः, शरीराश्रयायाश्च सावकाशत्वात्. एवमन्यत्रापि विमर्शनीयमिति. 'एएणं गमेणं तिवि सरीरया माणियव्व'ति वैक्रियशरीरस्त्रपाठेन त्रीणि शरीरकाणि—वैक्रिय—तेजस—कार्मणानि भणितव्यानि, त्रिष्वि भक्काः सप्ताविशतिन क्रिया दृत्यथेः. नतु विप्रहरातौ केवले ये तैजस—कार्मणशरीरे स्याताम्, तयोरल्यत्वेनाशीतिरपि भक्कानां संभवतीति कथमुच्यते तयोः सप्ताविशतिरवे? इति. अत्रोच्यतेः—सत्यमेतत्, केवलं वैक्रियशरीरानुगतयोस्तयोसिहाश्रयणम्, केवल्योश्चानाश्रयणम्, इति सप्तिशतिरवेति. यच द्वयोरेवातिदेश्यत्वे 'त्रीणि' इत्युक्तं तच त्रयाणामपि गमस्यात्यन्तसाम्योपदर्शनार्थमिति. संहननद्वारे 'छण्हं संघयणाणं अस्संघयणि'ति वण्णां संहननाना—वक्रवंभनाराचादीनां मथ्यादेकतरेणापि संहननेनाऽसंहननानीति. कस्मादेवम् ! इत्यतः आहः—'वेवष्ठि' इत्यादि. नैवाल्यादीनि तेषां सित्त, अरियसंचयरूपं च संहननमुच्यते इति. 'अणिइ'ति इष्यन्ते स्म इति इष्टाः, तिविषधादनिष्टाः, अनिष्टमपि किश्चित् कमनीयं भवतीत्यत उच्यते—अकान्ताः, अकान्तमपि किश्चित् कारणवशात् प्रीतये भवतीत्याहः—'अप्पया' अप्रीतिहेतवः, अप्रियत्वं तेषां कुतः! यतः 'असुभ'ति अशुभस्तमावाः, ते च सामान्या अपि मवति, इत्यतो विशेष्यन्ते—'अपणणण'ति न मनसा अन्तःसंवेदनेन शुभतया ज्ञायन्ते इत्यमनोज्ञाः, अमनोज्ञता चैकदापि स्थादत आहः—'अमणाम'ति न मनसाऽम्यन्ते—गम्यन्ते पुनः पुनः सरणतो ये ते अमनोऽमाः, एकार्थिकाध्य एते शब्दा अनिष्टताप्रकर्पप्रतिपादनार्थो इति. 'एतेसिं सरीरसंपायत्ताए'ति संघाततया शरीररूपंचयतयेव्यर्थः. संस्थानद्वारे 'किसंडिअ'ति किसंस्थातं येषां तानि भवधारणीयानि—आजन्मधारणीयानिसर्थः. 'उत्तरवेज्विय'ति पूर्ववैक्रियापेक्षया उत्तराणि उत्तरकालमावीनि, वैक्रियाणि—उत्तरवैक्रियाणि. 'हंडसांडिअ'ति सरिवाऽ-संस्थितानि.

धरीरदार.

शंका.

समापान,

संद्वनदाद.

संसामहार. मदमारपीय. इंड.

७. हवे शरीर द्वार संबंधे विचार करतां जणावे छे के, ['सत्तावीसं मंग' ति] जो के आ सूत्रवढे वैकियशरीरविषे सत्तावीश भांगा कहाा छे तो पण स्थितिने तथा अवगाहनाने आश्रीने जे भांगाओ प्ररूप्या छे ते तो तेमना तेम ज समजवा. कारण के जो ते तेमना तेम न समजवामां आवे अने तेमां आ सुत्रने लड़ने फेरफार करवामां आवे तो ते प्ररूपणा अन्यत्र सावकारा न होवाथी निष्कल याय छे अने आ शरीर विवेनी प्ररूपणा तो बीजे ठेकाणे. फलवती छे. ए प्रमाणे बीजे टेकाणे पण समजबुं. ['पूएणं गमेणं तिक्रि सरीरया माणियव्व' ति] जेम वैकियशरीर संबंधे सञ्जाठ कथी छे ते ज प्रमाणे त्रणे शरीर-वैक्रिय, तैजस अने कार्मण शरीर-संबंधे पण समजवुं अर्थात् ते त्रणे शरीरोमां सत्तावीश भांगा **कहेवा. शंकाः-जी**व ज्यारे विमह-गतिमां होय छे त्यारे तेने मात्र वे ज—तैजस अने कार्मण–शरीर होय छे अने ते वे ज शरीरवाळा जीवो अल्प होय छे माटे ते संबंधे एंशी भांगा पण संगवे छे. तो ते केम नथी कहा। अने सत्तावीश ज शा माटे कहा। समाधानः—जो के आ शंका साची छे, एण अहीं ते बंध बेसती नथी. कारण के आ ठेकाणे तैजस अने कार्मण ए ने शरीर एकलां ज लेवानां नथी पण वैकिय साथे ज ए ने-तैजस अने कार्मण-शरीर लेवानां छे. माटे जे सत्तावीश मांगा कहा छे ते ठीक छे. जो के मूळमां 'एएणं गमेणं दुण्यि' एम अतिदेश करवी जोइए-एम कहेवुं जोइए, तो पण जे 'एएणं गमेणं तिण्यि-'एम कह्युं छे तेनुं कारण श्रणे शरीरना गमनुं अत्यंत सादृश्य देखाडवानुं छे. हवे संहृनन द्वार संबंधे जणावे छे:—['छण्हं संघयणाणं अस्संघयणि' ति] 'वैजर्षभनाराच' वगेरे **छ संह**ननोमांथी एक संहननवडे पण असंहननी छे अर्थात् नैरियकोने एक पण संहनन-संघयण-होतुं नथी. तेम कहेवानुं हुं कारण ह तो कहे छे के, ['नेवहि' इत्यादि.] ते नेरियकोने हाडकां वर्गरे नथी होतां माटे ते संहननरहित छे. कारण के हाडकाना समूहरूप ज 'संहनैन' कहेवाय छे. ['अणिट्ट' ति] इच्छाय ते इष्ट, तेवा नहीं ते अनिष्ट, कोइ अनिष्ट वस्तु सुंदर पण होय छे माटे कहे छे के, असुंदर-खराब, केटलीक खराब वस्तु एवी होय छे के कोइ कारणने लीघे तेना उपर प्रीति पण थाय, माटे कहे छे के, ['अधिया'] कारण होय तो पण अप्रीतिमां कारणभूत, ते अप्रिय शामाटे छे १ तो कहे छे के, ['असुम'ति] ते अशुभ खभाववाळां छे माटे, केटलीक वस्तुओ तो सामान्य रीतिए अशुभ होय छे, माटे अहीं विशेषता दर्शाववा कहे छे के, ['अमणुष्ण'ति] मनद्वारा जे ग्रुभपणे न जणाय ते अमनोज्ञ, कोइ अमनोज्ञ एवं होय छे के जे कदाच ज एवं होय. माटे कहे छे के, ['अमणाम' ति] जे वारंवार स्मरणमां आववाधी पण मनने ग्लानि आपे अर्थात् मनने गमे नहीं ते अमनोऽम, अधवा आ बधा शब्दो समान अर्थवाळा छे अने अत्यंत अनिष्टता दर्शाववा सारु अहीं तेओने प्रयोज्या छे. ['एतेसिं सरीरसंघायताए' ति] अर्थात् पूर्वोक्त सरूपवाळां पुद्रलो ए नैरियकोना शरीरसंघातरूपे छे. ह्रवे संस्थान द्वार विषे जणाये छे के, ['किंसंठिअ' ति] जेओनुं केवुं संस्थान (आकार) छे ते 'किंसंस्थित' कहेबाय. ['भवधारणिजं' ति] जेनुं प्रयोजन पोताना जन्मने वीताववानुं छे-जेने लड्ने जन्म वीती शके छे ते 'भवधारणीय' अर्थात् आखी जिंदगी सुधी जे रहे ते 'भवधारणीय' कहेवाय-['उत्तरवेउ व्यिय'ति] पूर्व वैक्रियनी अपेक्षाए जे उत्तर काळे थनारां वैक्रियो छे ते 'उत्तरवैक्रियो' कहेवाय. ['हुंडसंठिअ' ति] सर्वत्र अव्यवस्थित ते हुंडसंस्थित अर्थात् बधा शारीरिक अवयवीनो अव्यवस्थित आकार.

9. आ शब्द माटे जुओ प्र-३४ नी नोट नं-३. २. आ शब्द माटे जुओ प्र-३४ नी नोट नं-२:+अनु०

लेश्या.

१८०. प्र०—ईमीसे णं भंते ! रयणप्यभाए पुढवीए नेरइयाणं कृति हेस्साओ पन्नता ?

१८०. उ०-गोयमा ! एगा काउलेस्सा पत्रता.

१८१. प्र०—इमीसे णं भंते ! रयणप्यभाए जाव—काउले-स्साए वहमाणा० ?

१८१. उ०-गोयमा ! सत्तावीसं भंगा.

१८२. प्र०—इमीसे णं जाच-किं सम्मदिद्वी, मिच्छादिद्वी, सम्मामिच्छादिद्वी ?

१८२. उ०—तिचि वि.

१८३. प्र०-इमीसे णं जाव-सम्मदंसणे वद्टमाणा नेरइया०?

१८३. उ०—सत्तावीसं मंगा. एवं मिच्छादंसणे वि. सम्मा-मिच्छादंसणे असीतिमंगा.

१८४. प्रo-इमीसे णं भंते ! जाव-कि णाणी, अण्णाणी?

१८४. उ०—गोयमा ! णाणी वि, अनाणी वि; तिण्णि णाणाइं नियमा, तिण्णि अण्णाणाइं भयणाए.

१८५. प्र०—इमीसे णं मंते ! जाव—आभिणिबोहियण्णाणे यद्रमाणा०?

ं १८५. उ०—सत्तावीसं भंगा. एवं तिष्णि णाणाइं, तिष्णि अण्णाणाइं भाणियव्वाइं.

१८६. प्र०—इमीसेणं जाव-किं मणजोगी, वङ्जोगी, काय-जोगी ?

१८६. उ०--तिति वि.

१८७. प्र०--इमीसे णं जान-मणजोए वट्टमाणा कोहो-वउत्ता०?

१८७. उ०—सत्तावीसं भंगाः एवं वइजोए, एवं कायजोए.

१८८. प्र०—इमीसे णं जाव—नेरइया किं सागारोवउत्ता, अणागारोवउत्ता ?

१८८. उ०—गोयमा! सागारोवउत्ता वि, अणागारोवउत्ता वि.

१८०. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्नप्रमा पृथिवीमां वसता नैरियकोने केटली लेश्याओं कही छे !

१८०. उ० हे गौतम ! तेओने एक कापोतलेश्या कही छे.

१८१. प्र०—हे भगवन् । आ रत्नप्रभा पृथिवीमां वसता कापोतलेश्यावाळा नैर्यिको शुं क्रोधोपयुक्त छे ?

१८१. उ०-हे गौतम! अहीं सत्तावीश भागा कहेवा.

१८२. प्रo—हे भगवन् ! आ रत्नंप्रभा पृथिवीमां वसता नैरियको शुं सम्यन्दृष्टि छे ! मिध्यादृष्टि छे ! के सम्यगिमध्यादृष्टि छे !

१८२. उ० — हे गौतम l तेओ त्रणे प्रकारना छे.

१८३. प्र० — हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां वसता अने सम्यग्दर्शनमां वर्तता नैरियको शुं क्रोधोपयुक्त छे !

१८३. उ० हे गौतम ! अहीं सत्तावीश भांगा कहेवा अने ए प्रमाणे मिथ्यादर्शन तथा सम्यग्मिथ्यादर्शनमां एंशी भांगा कहेवा.

१८४. प्र०—हे भगवन्! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां वसता जीवो शुं ज्ञानी छे के अज्ञानी छे!

१८४. उ०—हे गौतम! तेओ ज्ञानी पण छे अने अज्ञानी पण छे. जेओ ज्ञानी छे तेओने त्रण ज्ञान नियमपूर्वक होय छे अने जेओ अज्ञानी छे तेओने त्रण अज्ञान भजनापूर्वक होय छे.

१८५. प्र०—हे भगवन्! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां रहेता अने आभिनिबोधिक ज्ञानमां वर्तता नैरियको छुं क्रोधोपयुक्त छे!

१८५. उ०-हे गौतम ! अहीं सत्तावीश भांगा जाणवा. अने ए प्रमाणे त्रण ज्ञान तथा त्रण अज्ञान कहेवां-जाणवां.

१८६. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां रहेनारा नैरियको ज्ञं मनोयोगी छे ! वचनयोगी छे ! के काययोगी छे !

१८६. उ०-हे गौतम! तेओ प्रत्येक त्रणे प्रकारना छे.

१८७. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां रहेनारा अने यावत-मनोयोगमां वर्तता जीवो छं क्रोधोपयुक्त छे !

१८७. उ०—हे गौतम! अहीं सत्तावीश भांगा जाणवा. अने ए प्रमाणे वचनयोगमां तथा काययोगमां कहेतुं.

१८८. प्र०—हे भगवन् ! आ रत्नप्रभा पृथिवीमां रहेनारा नैरियको ह्यं साकारोपयुक्त छे के अनाकारोपयुक्त छे !

१८८. उ०—हे गौतम! तेओ साकारोपयुक्त पण छे अने अनाकारोपयुक्त पण छे.

^{5.} मूलच्छायाः —एतस्या भगवन्! रसप्रभायाः पृथिव्या नैरियकाणां कित लेक्याः प्रज्ञप्ताः ? गीतम ! एका काषोतलेक्या प्रज्ञप्ताः एतस्या भगवन् ! रसप्रभाया यावत्—काषोतलेक्यायां वर्तमानाः ॰ गीतम ! सप्तिविश्वितिभेक्षाः एतस्या यावत्—कि सम्यग्द्ष्यः, सिध्याद्ष्यः, सम्यग्मिध्याद्ष्यः श्रियोऽपि. एतस्या यावत्—सम्यग्दर्शने वर्तमाना नैरियकाः ॰ सप्तिविशितिभेक्षाः एवं मिध्यादर्शनेऽपि. सम्यग्मिध्यादर्शनेऽपीतिभेक्षाः एतस्या भगवन् ! यावत्—किं ज्ञानिनः श्रितमः श्रीतमः । ज्ञानिनोऽपि, अज्ञानिनोऽपि, त्रीणि ज्ञानानि नियमात् त्रीण्यज्ञानानि भजनयाः एतस्या भगवन् ! यावत्—आभिनिवोधिकज्ञाने वर्तमानाः श्रीतमः एवं त्रीणि ज्ञानानि, त्रीण्यज्ञानि भणितत्र्यानि एतस्या यावत्—किं मनोयोगिनः वचोयोगिनः, काययोगिनः ? त्रीण्यपि. एतस्या यावत्—मनोयोगे वर्तमानाः कोधोपयुक्ताः श्रिप्तिकाः एवं वचोयोगे, एवं काययोगे. एतस्या यावत्—नैरियकाः किं साकारोपयुक्ताः, अनाकारोपयुक्ताः श्रीतमः । साकारोपयुक्ताः अपि, अनाकारोपयुक्ताः अपिः—अनु०

१८९. प्र०—ईमीसे णं जाव—सागारोवयोगवष्टमाणा किं कोहोवउत्ता ?

१८९. उ०—सत्तावीसं भंगा. एवं अणागारोवउत्ता वि सत्ता-वीसं भंगा. एवं सत्त वि पुढवीओ नेयव्वाओ, णाणत्तं लेसासु. गाहा:—

> काऊ य दोसु, तइयाए मीसिया, नीलिया चउत्थीए, पंचमीयाए मीसा, कण्हा तत्तो परमकण्हा.

१८९. प्र०—हे भगवन् ! आ रतप्रभामां रहेनारा अने सा-कारोपयोगमां वर्तता नैरियको क्यं क्रोधोपयुक्त छे ?

१८९. उ०—हे गौतम! अहीं सत्तावीश मांगा कहेवा. अने ए प्रमाणे अनाकारोपयोगमां पण जाणवुं. तथा ए प्रमाणे साते पृथिवीओने पण जाणवी. मात्र विशेषता लेश्याओमां छे, ते आ प्रमाणे छे: गाथा:—

पेली अने बीजी पृथिवीमां कापोत लेश्या छे, त्रीजीमां मिश्र लेश्या—कापोत अने नील लेश्या—छे, चोथीमां नीललेश्या छे, पांचमीमां मिश्र—नील अने कृष्ण—लेश्या छे, छट्टीमां कृष्णलेश्या छे अने सातमीमां परमकृष्ण लेश्या छे.

८. दृष्टिद्वारे 'सम्मामिच्छादंसणे असीइभंग'ति मिश्रदृष्टीनामल्पत्वाद् तद्भावस्यापि च कालतोऽल्पत्वाद् एकोऽपि लम्यते इत्यशीति-भेंद्भाः. ज्ञानद्वारे 'तिण्णि णाणाइं नियम'त्ति ये ससम्यक्ता नरकेषूत्पद्यन्ते तेषां प्रथमसमयादारम्य भवप्रत्यस्यावधिज्ञानस्य भावात् त्रिज्ञानिन एव ते. ये तु निष्यादृष्ट्यस्ते संज्ञिभ्यः, असंज्ञिभ्यश्चीलदान्ते. तत्र ये संज्ञिभ्यस्ते भवप्रत्ययादेव विभङ्गस्य भावाद् अज्ञानिनः. ये त्वसंज्ञिभ्यस्ते-षामाद्यादन्तर्मुहूर्तात् परतो विभङ्गस्योत्पत्तिरिति तेषां पूर्वमज्ञानद्वयम्, पश्चाद्विभङ्गोत्पत्तावज्ञानत्रयमित्यतः उच्यते-'तिण्णि अण्णाणाइं भयणाए' त्ति भजनया विकल्पनया कदाचिद् हे, कदाचित् त्रीणि इसर्थः. अत्रार्थे गाथे स्याताम्:-''सैनी नेरइएसु उरलपरिचायणंतरे समये, विकांगं ओहिं वा अविग्गहे विग्गहे लहइ. असन्नी नरएसु पज्जतो जेण लहइ विव्यंगं, नाणा तिन्नेव तओ अन्नाणा दोनि तिन्नेव.'' 'एवं तिन्नि णाण-' इत्यादि. आभिनिबोधकज्ञानवत् सप्तविंशतिभङ्गकोपेतान्याद्यानि त्रीणि ज्ञानानि, अज्ञानानि चेति. इह च 'त्रीणि ज्ञानानि'इति यदुक्तं तद् आभिनिबोधकस्य पुनर्गणनेन, अन्यथा द्वे एव ते वाच्ये स्यातामिति. 'तिणिण अण्णाणाइं' इत्यत्र यदि मसज्ञान-श्रुताज्ञाने विभङ्गात् पूर्वकालभाविनी विवक्ष्येते तदाऽशीतिर्भङ्गा लभ्यन्ते, अल्पत्वात् तेषाम्. किंतु जघन्यावगाहनास्ते, ततो जघन्यावगाहनाश्रयेणैवाशीतिर्भङ्गकाः तेषामवसेया इति. योगद्वारे एवम्-'कायजोए'ति इह यद्यपि केवलकार्मणकाययोगेऽशीतिर्भङ्गाः संभवन्ति, तथापि तस्याऽविवक्षणात्, सामान्यकाययोगाश्रयणाच सप्तविंशतिरुक्ता इति. उपयोगद्वारे-'सागारोवउत्त'त्ति आकारो विशेषांशप्रहणशक्तिः, तेन सहिति साकारः, तद्विकलोऽनाकारः—सामान्यग्राहीसर्थः. 'णाणतं लेसासु'ति रत्नप्रभाष्ट्रिथवीप्रकरणावच्छेपपृथिवीप्रकरणान्यध्येयानि, केवलं लेश्यासु विशेषः, तासां भिन्नत्वात्, अत एव तद्दर्शनाय गाथाः—'काऊ' इत्यादि. तत्र 'तइयाए मीसिय'सि वालुका-प्रभाप्रकरणे उपरितननरकेषु कापोती, अधस्तनेषु नीली भवति इति. ते यथासंभवं प्रश्नसूत्रे, उत्तरसूत्रे चीध्येतन्ये इत्यर्थः. यसं सूत्राभिछापेषु नरकावाससंख्यानानात्वं तत् 'तीसा य पत्रवीसा' इत्यादिना पूर्वप्रदर्शितेन समवसेयमिति. एवं च सूत्राभिछापः कार्यः-'सैक्सरणहाए णं भंते! पुढवीए पणवीसाए निरयावाससयसहस्सेसु एकमेकंसि निरयावासंसि कई लेस्साओ पत्रताओ? गोयमा! एगा काउलेस्सा पत्रत्ता. सकरप्पभाए णं भते ! जाव-काउलेस्साए वटमाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता ? इत्यादि. 'जाव-सत्तावीसं भंगा' एवं सर्वपृथिवीषु गाथानुसारेण वाच्याः.

.दृष्टिदार. शानदार. ८. हवे दृष्टि द्वार संबंधे जणावे छे के, ['सम्मामिच्छादंसणे असीइमंग' ति] अर्थात् मिश्रदृष्टि जीवो अत्य छे तथी तेनी ह्याती पण काळनी अपेक्षाए थोडी छे, माटे ते मिश्रदृष्टि जीव एक पण होइ शके छे तथी ते संबंधे एंशी मांगा जाणवा. हवे ज्ञान द्वार विषे कहे छे के, ['तिण्णि णाणाइं नियम' ति] नरकोमां जे जीवो सम्यक्त्वसहित उत्पन्न थाय छे तेओने जन्मकाळना प्रथम समयथी मांडी भवप्रत्यय अवधिज्ञान होय छे माटे तेओ त्रण ज्ञानवाळा ज होय छे. जे जीवो नरकमां मिथ्यादृष्टि होय छे तेओ तो संज्ञिओथी के असंज्ञिओथी उत्पन्न थएला होय छे. तेमां जेओ संज्ञिओथी उत्पन्न श्रम् छे तेओने पण स्थाल होय छे तेओने भवप्रत्यय विभंग होवाथी तेओ त्रण अज्ञानवाळा होय छे. अने जेओ तो असंज्ञिओथी उत्पन्न थएला होय छे तेओने पण स्थां (नरकमां) जन्म लीधा बाद प्रथम अंतर्मुहूर्त वीत्या पछी विभंग ज्ञान उपजे छे, माटे तेओने पहेलां तो बे अज्ञान होय छे अने पछी–विभंग ज्ञान उपज्या पछी– त्रण अज्ञान होय छे—विभंग अने बीजां बे पूर्वनां. माटे कह्युं छे के, ['तिण्णि अण्णाणाइं भयणाए' ति]

[े] १. मूळच्छायाः—एतस्या यावत्-साकारोपयोगवर्तमानाः किं क्रोधोपयुक्ताः १ सप्तविंशतिभेक्षाः. एवम् अनाकारोपयुक्ता अपि सप्तविंशतिभेक्षाः. एवं सप्ताऽपि प्रथिन्यो क्षातन्याः, नानात्वं ठेरयासु. गाथाः-कापोती द्वयोः, तृतीयायां मिश्रिता, नीलिका चतुर्थ्याम्, पश्चम्यां मिश्रा, कृष्णा ततः परमकृष्णा

^{9.} प्र० छायाः—संज्ञी नैरियकेषु औदारिकपरिखागानन्तरे समये, विभक्तम्, अवधि वा अविप्रदे, विप्रहे लमते. २. असंज्ञी नरकेषु पर्याती येन लभते विभक्तम्, ज्ञानानि त्रीण्येव ततः, अज्ञानानि द्वे त्रीणि वा. ३. शर्कराप्रभायां भगवन् ! पृथिव्यां पश्चविंशतौ निरयावासशतसहस्रेषु एकक-स्मिन् निरयावासे कवि लेश्याः प्रज्ञासाः ? गीतम ! एका कापोतलेश्या प्रज्ञासाः शर्कराप्रभायां भगवन् ! यावत्—कापोतलेश्यायां वर्तमाना नैरियकाः कि कोधोपयुक्ताः ? ४. यावत्—सप्तविंशतिर्भक्षाः—अनु०

त्रण अज्ञान भजनावडे होय छे-कोइ वखत ने अने कोइ वखत त्रण. आ संबंधे वे गाथाओ छे. ते आ ध्रमाणे:-"औदारिक शरीरने छोड्या पछी तुरत ज नैरियकोमां उत्पन्न थनार संज्ञी जीव अविग्रह के विग्रह गतिमां विभंग के अवधिज्ञानने पामे छे." "अने जे असंज्ञी जीव नैरियकोमां उत्पन्न थाय छे ते त्यां पर्याप्तअयस्था पाम्या पछी विभंग ज्ञान पामे छे. माटे त्यां नरकमां ज्ञान तो प्रण ज होय छे अने अज्ञान ने पण होय छे अने अण पण होय छे." ['एवं तिन्नि णाण-' इत्यादिः] प्रथमना त्रण ज्ञान अने त्रण अज्ञान विषे आभिनि-बोधिक ज्ञाननी पेठे सत्तावीश भांगा जाणवा. अहीं जे त्रण ज्ञान कहां छे ते खरी रीतिए त्रण न कहेवां जोइए, पण वे ज्ञान कहेवां जोइए. तो पण जे त्रण ज्ञान कहां छे ते आभिनियोधिकज्ञानने साथे लड़ने कहां छे एम जाणवुं. ['तिण्णि अण्णाणाइं'] आ सूत्रमां जो विभंगज्ञानना काळथी पूर्वे थनारां मतिअज्ञान अने श्रुतअज्ञान लेवामां आवे तो एंशी भांगा थाय छे. कारण के तेवा अज्ञानवाळा जीवो थोडा होय छे. परंतु ते पूर्वोक्त अज्ञानबाळा जीवो जधन्य अवगाहनावाळा होय छे माटे ते संबंधे तो जघन्य अवगाहनाने लड़ने ज एंशी भांगा जाणवा. हवे योग द्वार संबंधे कहे छे के, ['एवं कायजोए' ति] अहीं जो के, एकला कार्मणकायना योगमां एंशी भांगा संभवे छे तो एण तेनी अहीं विवक्षा नथी करी अने सामान्य काययोगनी विवक्षा करी छे माटे सत्तावीश भांगा कथा छे. हवे उपयोग द्वार संबंधे जणावे छे के, ['सागारीवउत्त'ति विशेषरूप अंशने ग्रहण करवानी शक्ति ते आकार, ने आकारसहित ते साकार अने ने आकाररहित ते अनाकार अर्थात् विशेषने नहीं ग्रहण करनारुं पण सामान्यने ग्रहण करनारुं ते अनाकार. ['णाणत्तं लेसासु' त्ति] रत्नप्रभापृथिवीना प्रकरणनी पेठे बाकी वधी पृथिवीओनां प्रकरणो कहेवां. मात्र तेमां लेश्या संबंधे भेद होवाथी लेस्या विषे विशेष छे. माटे हवे ते वातने देखाडवा गाथा कहे छे के:-['काऊ' इत्यादि.] तेमां ['तइयाए मीसिय' ति] वालुकाप्रमाना प्रकरणमां उपरितन नरकोमां कापोतलेस्या तथा अधस्तन नरकोमां नीललेस्या होय छे. माटे ते बन्ने लेस्या यथासंभव प्रश्नसूत्रमां अने उत्तरसूत्रमां कहेवी. सूत्रामिळापोमां नरकावासोनी संस्थामां ने भेद दर्शाव्यों छे ते आगळ कहेळ 'तीसा य पन्नवीसा' इत्यादि गाथा द्वारा जाणवो. अने सूत्रामिलाप आ प्रमाणे कहेवोः--- "सक्करप्पहाए णं भंते! पुढवीए पणवीसाए निरयावासस्यसहरसेसु एकमेकंसि निरयावासंसि कइ लेस्साओ पन्नत्ताओ ? गोयमा । एगा काउलेस्सा पन्नत्ताः सक्करप्यभाए णं भंते ! जाय-काउलेस्साए वट्टमाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता ?'' इत्यादि. ''जाव-संतावीस भंगा" ए प्रमाणे बधी प्रथिवीओमां नाथाने अनुसारे भांगाओ जाणवा-

असुरकुमारस्थितिस्थानादि.

१९०.प्र०—चर्उसद्वीए णं मंते । असुरकुमारानाससयसहस्से-सु एनमेनंसि असुरकुमारानासंसि असुरकुमाराणं केनइया ठिइद्वाणा पनचाः

१९०.उ०—गोयमा! असंखेजा ठितिष्ठाणा पण्णत्ता. जहण्णिया ठिई जहा नेरइया तहा, ननरं—पिडलोमा भंगा भणियव्वा. सन्ने वि ताव होज्ज लोभोवउत्ता. अहवा लोभोवउत्ता य, मायोवउत्तो य. अहवा लोभोवउत्ता य, मायोवउत्ता य. एएणं गमेणं णेयव्वं जाव-थणियकुमाराणं, नवरं णाणतं जाणियव्वं.

१९०. प्र०— हे भगवन्! चोसठ लाख असुरकुमारावासोमांना एक एक असुरकुमारावासमां वसता असुरकुमारोनां स्थितिस्थानो केटलां कहां छे?

१९०. उ०—हे गौतम! तेओनां स्थितिस्थानो असंख्येय कहाां छे. ते आ प्रमाणे:—ओछामां ओछी स्थिति, ते एक समयाधिक, वे समयाधिक, इत्यादि नैरियकोनी पेठे जाणवानुं छे. विशेष ए के, मांगा प्रतिछोम—उछटा—कहेवाना छे अर्थात् असुरकुमारोना मांगा-मां छोभ प्रथम कहेवानो छे. ते आ प्रमाणे:—ते बधा य पण असुरकुमारो छोभोपयुक्त होय, अथवा घणा छोभोपयुक्त अने एकाद मायोपयुक्त होय, अथवा घणा छोभोपयुक्त अने मायोपयुक्त पण होय, इत्यादि ए गमवडे जाणवुं अने ए प्रमाणे यावत्—स्तनित—कुमारो सुधी जाणवुं. विशेष ए के, तेओनुं नानाव—भिन्नत्व—जाणवुं.

९. असुरकुमारप्रकरणे 'पिडिलोमा मंग'ित नारकप्रकरणे हि क्रोध-मानादिना क्रमेण भङ्गकिनिर्देशः कृतः, असुरकुमारादिप्रकरणेषु तु लोभ-मायादिनाऽसौ कार्य इत्यर्थः. अत एवाहः-'सल्ने वि ताव होज लोहोवउत्त'ित देवा हि प्रायो लोभवन्तो भवन्ति, तेन सर्वेऽप्यसुर-कुमारा लोभोपयुक्ताः स्युः. दिकसंयोगे तु लोभोपयुक्तले बहुवचनमेव, मायोपयोगे त्वेकल-बहुत्वाभ्यां द्वौ भङ्गकौ, एवं सप्तविंशतिर्भङ्गकाः कार्याः; 'नवरम्-णाणतं जाणियव्वं'ित नारकाणाम्, असुरकुमारादीनां च परस्परं नानात्वं ज्ञात्वा प्रश्नसूत्राणि उत्तरसूत्राणि चाध्येयानि

१. जूओ पृ० १४१ मुं:---अनु०

^{9.} मूलच्छायाः चतुष्पष्टयां भगवन् ! अयुरकुमारावासशतसहस्रेषु एकैकस्मिन् अयुरकुमारावासेऽयुरकुमाराणां कियन्ति स्थितिस्थानानि प्रक्षप्तानि ! गौतम ! अयंख्येयानि स्थितिस्थानानि प्रक्षप्तानि . जघन्या स्थितिर्यथा नेरियकास्तथा, नवरम् प्रतिलोमा भङ्गा भणितव्याः. सर्वेऽपि तावद् भवेयुलोभोप युक्ताः. अथवा लोभोपयुक्ताश्व, भायोपयुक्ताश्व, अथवा लोभोपयुक्ताश्व, भायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, मायोपयुक्ताश्व, एतेन गमेन नेत्व्यं यावत् -क्तनितक्रमाराणाम् , नवरम् नानास्यं क्षातव्यमः अतुक

इति इदयम्, तच नारकाणाम्-असुरकुमारादीनां च संहनन-संस्थान-लेक्यासूत्रेषु भवति, तचैवम्- विजसद्वीए णं भंते ! असुरकुमारावास-सयसहस्तेषु एगमेगंसि असुरकुमारावासंसि असुरकुमाराणं सरीरगा किसंघयणी ? गोयमा । अस्संघयणी . जे पोग्गला इहा, कंता ते तेसिं संघायत्ताए परिणमंति. एवं संठाणे वि, नवरं—भवधारंणिजा समच्छरंससंठिया, उत्तरवेडिव्या अन्यरसंठिया. एवं हेस्सासु वि. नवरं—कंइ छेस्साओ पत्रताओ १ गोयमा ! चत्तारि, तं जहाः—किण्हा, नीला, कांऊ, तेउलेस्सा. चउसद्वीए णं जाव–कण्हलेस्साए पर्ह-माणा कि कोहोवउत्ता ? गोयमा ! सन्वे वि ताव होज्जा लोहोवउत्ता' इत्यादि. एवम्—'नीला, काऊ, तेऊ वि' नागकुमारादिप्रकरणेषु तु 'चुलैसीए नागकुमारावाससयसहस्सेसु' इति. एवं ''चैउसद्दी असुराणं, नागकुमाराण होइ चुलसीई'' इत्यादेर्वचनात् प्रश्नस्त्रेषु भवनसं-ख्यानानात्वमवगम्य सूत्राभिलापः कार्य इति.

बसुरकुमारादि. मतिकीम भौगाः

९. असुरकुमारना प्रकरणमां ['पिंडिलोमा मंग' ति] प्रतिलोम भांगाओं कहेवा अर्थात् नारकना प्रकरणमां 'क्रोघ, मान, माया अने लोम' ए प्रमाणे भांगानो निर्देश कर्यो हतो, पण असुरकुमारना प्रकरणमां तो ए प्रमाणे निर्देश न करवो. किंतु 'छोम, माया, मान अने कोघ' ए प्रमाणे मांगानो निर्देश करवो. माटे ज कहे छे के:-['सब्बे वि ताव होज ठोहोवउत्त' ति] घणे भागे तो देवो ठोभवाळा-ठोभिआ-होय छे माटे 'वधा य असुरकुमारो लोमोपयुक्त होय छे' ए प्रमाणे प्रथम भांगो करवो. द्विकसंयोगमां तो 'लोभोपयुक्त' शब्दने बहुवचनांत राखवो अने 'मायोपयुक्त' शब्दमां एकवचन तथा बहुवचन राखी वे भांगा करवा अने ए प्रमाणे सत्तावीश भांगा करवा. ['नवरं-णाणत्तं जाणिअव्वं'ति] विशेष ए के, नारकोमां अने असुरकुमारादिकमां जे भेद छे ते जाणीने प्रश्नसूत्रो तथा उत्तरसूत्रो कहेवां ए तात्पर्य छे. संहनन, संस्थान अने छेश्या संबंधी सूत्रोमां नारको अने असुरकुमारोमां भेद छे. ते आ प्रमाणे छे:- ''हे भगवन्! चोसठ लाख असुरकुमारावासमांना प्रत्येक प्रत्येक असुरकुमारावासमां वर्तता असुरकुमारोनां शरीरो कयां संघयणवाळां छे १ हे गौतम ! ते असंघयणी-संघयण विनानां-छे. तेओना शरीरसंघातपणे ते ज पुद्रलो परिणमे छे, जे इष्ट अने सुंदर होय छे" ''ए प्रमाणे संस्थान विषे पण समजतुं. विशेष ए के, तेओतुं जे शरीर भवधारणीय-कायमतुं-छे ते समचोरस संस्थाने संस्थित छे, अने जे शरीर उत्तर-वैकियरूप छे ते अनेक प्रकारमांना कोइ एक संस्थाने संस्थित छे. ए प्रमाणे ठेश्यामां पण जाणवुं.'' विशेष ए के-''तेओने केटली छेश्याओ कही छे १ हे गौतम ! तेओने चार लेक्याओ कही छे. ते आ प्रमाणे:-कृष्ण, नील, कापोत अने तेजोलेक्या. चोसठ लाख असुरकुमारावासमांना यावत्-कृष्ण-लेक्यामां वर्तता असुरकुमारो हुं कोधोपयुक्त छ ? हे गौतम! बधा य लोभोपयुक्त होय छे" इत्यादि. "ए प्रमाणे नील, कापोत अने तेजोलेक्या संबंधे पण जाणतुं.'' नागकुमारादिना प्रकरणमां तो ''चउसद्वी असुराणं, नागकुमाराण होइ चूळसीई" अर्थात् असुरकुमारोना चोसठ ठाख अने नागकुमारोना ंचोराशी लाख भवनो होय छे¹² इत्यादि वचनवडे प्रश्नसूत्रोमा आवास-भवन-नी संख्यानो मेद जाणीने सूत्रनो अभिलाप करवो अर्थात् नागकुमारोन्हें भवनो चौराशी लाख कहेवां.

पृथिवीकायिकस्थितिस्थानादि.

· १९१. प्रo—असांविज्ञेसु णं भंते ! पुढविकाइयावाससयस**ह**-स्सेस् एगमेगंसि पुढविकाईयावासंसि पुढविकाइयाणं केवइया ठिति-द्वाणा पत्रता ?

१९१. उ०—गोयमा । असंखेजा ठितिद्वाणा पत्रत्ता. तं जहाः--जहिषया ठिई जाव-तप्पाउग्गुकोसिया ठिई.

१९२. प्र०-असंखेजेसु णं भंते! पुढविकाईयावाससयसह-पुढिविकाईया किं कोहोवउत्ता, माणोवउत्ता, मायोवउत्ता, लोभो-वउत्ता?

१९१. प्र० — हे भगवन् ! पृथिवीकायिकना असंख्येय लाख आवासोमांना एक एक आवासमां वसता पृथिवीकायिकोनां स्थिति-स्थानो केटलां कह्यां छे?

१९१. उ०-हे गौतम ! तेओनां स्थितिस्थानो असंख्येय कहाां छे. ते आ प्रमाणे:--तेओनी ओछामां ओछी स्थिति, ते एक समयाधिक, बे समयाधिक, इत्यादि यावत्-तेने उचित उत्कृष्ट स्थिति जाणवी.

१९२. प्र०-हे भगवन् ! पृथिवीकायिकना असंस्येय लाख स्सेसु एगमेगंसि पुढविकाईयावासंसि जहाणियाए ठितिए चट्टमाणा आवासोमांना एक एक आवासमां निवसता अने जघन्य स्थितिवाळा पृथिवीकायिको शुं कोघोपयुक्त छे ? मानोपयुक्त े ? मायोपयुक्त छे हैं के लोभोपयुक्त छे हैं ...

www.jainelibrary.org

१. प्र॰ छायाः—चतुष्पष्टी भगवन् ! असुरकुमारावासशतसङ्खेषु एकैकस्मिन् असुरकुमारावासे असुरकुमाराणां शरीराणि किसंहननीनि ? गीतम । असंहननीनि. ये पुत्रला इष्टाः, कान्तास्त्रे तेषां संघाततया परिणमन्ति. एवं संस्थानेऽपि. नवरम्-भवधारणीयानि समचतुरश्रसंस्थितानि. उत्तरवैकियाणि अन्यतरसंस्थितानिः एवं छैश्याखिषः नवरम्-कति छेश्याः प्रश्नप्ताः ? गौतम ! चतसः, तद्यथाः--कृष्णा, नीला, कापोता, तेजोलेश्या, चतुष्षष्टौ यावत्-कृष्णलेश्यायां वर्तमानाः कि क्रोघोपयुक्ताः १ गौतम ! सर्वेऽपि तावद् भनेयुलोंभोपयुक्ताः. २. चतुरशीतौ नामकुमारावासरातसह-क्षेषु. ३. चतुष्वष्टिरसुराणां नागकुमाराणां भवति चतुरशीति:-अनुः

९. मूलच्छायाः --- असंख्येयेषु भगवन् । पृथिवीकायिकावासशतसङ्खेषु एकैकस्मिन् पृथिवीकायिकावासे पृथिवीकायिकानां कियन्ति स्थितिस्थानानि प्रक्षप्तानि ? गीतम ! असंख्येयानि स्थितिस्थानानि प्रक्षप्तानि. तद्यथाः-जघन्या स्थितिर्यावत्-तत्प्रायोग्योत्कर्षिका स्थितिः. असंख्येयेषु भगवन् ! पृथिवाका-यिकावासशतसहस्रेषु एकैकस्मिन् प्रथिवीकायिकावासे जघन्यया स्थिखा वर्तमानाः प्रथिवीकायिकाः कि कोधीपयुक्ताः, मानीपयुक्ताः, मायीपयुक्ताः, लोभो-पयुक्ताः १-अनु०

१९२. उ०—गोंपमा ! कोहोवउत्ता वि, माणोवउत्ता वि, मा-चोवउत्ता वि, लोभोवउत्ता वि. एवं पुढविकाइयाणं सव्वेसु वि ठाणेसु अभंगयं नवरं-तेउलेस्साए असीतिभंगा, एवं आउकाइया वि. तेउकाइया, वाउकाइयाणं सव्वेसु वि ठाणेसु अभंगयं वणस्स-इकाइया जहा पुढविकाइया १९२. उ०—हे गौतम! तेओ क्रोधोपयुक्त पण छे, मानोपयुक्त पण छे, मायोपयुक्त पण छे अने लोभोपयुक्त पण छे. ए
प्रमाणे पृथिवीकायिकोने बधा य पण स्थानोमां अभंगक छे. विशेष
ए के, तेजोलेक्यामां एंशी भांगा कहेवा. ए प्रमाणे अप्काय—जलकाय—पण जाणवो. तथा तेजस्काय अने वायुकायने सर्व पण
स्थानोमां अभंगक छे. वळी वनस्पतिकायिको पण पृथिवीकायिकनी
पेठे जाणवा.

१०. 'एवम् पुढिविकाइयाणं सच्वेसु वि डाणेसु अभंगयं'ति पृथिवीकायिका एकैकस्मिन् कषाये उपयुक्ता बहवो छम्यन्त इत्यभङ्गकं दशस्विप स्थानेषु. 'नवरम्-तेउलेस्साए असीई भंग' ति पृथिवीकायिकेषु लेश्याद्वारे तेजोलेश्या वाच्या, सा च यदा देवलोकाच्युतो देव एकोऽनेको वा पृथिवीकायिकेषूत्पचते तदा भवति, ततश्च तदैकत्वादिभवनाद् अशीतिर्भक्कका भवन्तीति इह पृथिवीकायिकप्रकरणे स्थितिस्थानद्वारं साक्षालिखितमेवास्ति, शेषाणि तु नारकवद् वाच्यानि. तत्र च नवरम्-'णाणत्तं जाणियव्वं' इति एतस्याऽनुवृत्तेर्नानात्विमह प्रश्नतः, उत्तर-तश्चावसेयम्, तच शरीरादिषु सप्तसु द्वारेष्विदम्-'अंसंखिज्जेसु णं भंते! पुढविकाइयावाससयसहस्सेसु जाव-पुढाविकाइयःणं कइ सरीरा पनता ? गोयमा ! तिनि, तं जहाः—ओरालिये, तेयए, कम्मए ? एतेषु च 'कोहोवउत्ता वि माणोवउत्तौ वि' इत्यादि वाच्यम् . तथा ~~औसंखे~~जेसु णं जाव—पुढविकाइयाणं सरीरगा किसंघयणी' इत्यादि तथैव. नवरम्—पो^{र्ने}गला मणुत्रा, अमणुत्रा सरीरसंघायत्ताए पारीणमंति' **एवं** संस्थानद्वारेऽपि. किंतु उत्तरे 'हुंडेसांठिया' एतावदेव वाच्यम् , नतु 'र्दुंविहा सरीरगा पत्रत्ता, तं जहाः—भवधारणिजा य, उत्तरवेउव्यया य' इत्यादि. पृथिवीकायिकानां तदभावादिति. लेक्याद्वारे पुनरेवं वाच्यम्—'पुढँविकाइयाणं मते ! कइ लेस्साओ पत्रत्ताओ ? गोयमा ! नतारि, तं जहाः-कण्हलेस्सा, जाव-तेजलेस्सा' एतासु च तिसुष्वभङ्गकमेव. तेजोलेश्यायां त्वशीतिभङ्गकाः. एतच प्रागेवोक्तमितिः दृष्टिद्वारे इदं वाध्यम्-'असं-सेजेसु जाव-पुढविकाइया किं सम्मदिही, मिच्छदिही, सम्मभिच्छादिही? गोयमा ! नियमा मिच्छदिही' शेषं तथैव.ज्ञानद्वारेऽपि तथैव. नवरम्-'पुढँविकाइया णं भंते ! किं णाणी, अण्णाणी ? गोयमा ! णो णाणी, अन्नाणी, नियमा दोअन्नाणी' योगद्वारेऽपि तथैवः नवरम्—'पुँढविका-इया णं भंते ! कि मणयोगी, वहयोगी, काययोगी ? गोयमा ! नो मणजोगी, नो वयजोगी, काययोगी.' 'एवम्-आउकाइया वि'त्ति पृथिवी-कायिकवदप्कायिका अपि वाच्याः. ते हि दशस्वपि स्थानकेषु अभङ्गकाः. तेजोलेश्यायां चाशीतिभङ्गकवन्तः, यतस्तेष्वपि देव उत्पद्यत इति. 'तेउकाइआ' इत्यादी 'सब्बेसु वि ठाणेसु' ति स्थितिस्थानादिषु दशस्वप्यभङ्गकम्, क्रोधाचुपयुक्तानामेकदैव तेषु बहूनां भावात्, इह देवा नोत्पचन्ते इति तेजोलेश्या तेषु नास्ति, ततस्तत्संभवा नाऽशीतिरपि इत्यभङ्गकमेवेति. एतेषु च सूत्राणि पृथिवीकायिकसमानि, केवलं वायु-कायसूत्रेषु शरीरद्वारे एवमध्येयम्-'असंखेजेसु णं भंते ! जाव-वाउकाइयाणं कइ सरीरा पत्रत्ता ? गोयमा ! चत्तारिः तं जहाः-ओरालिए, *वेउथ्विए, तेयए,कम्मए'* ति '*वणस्सइकाइया*'इत्यादि वनस्पत्तयः पृथिवीकायिकसमाना वक्तव्याः. दशस्वपि स्थानकेषु भङ्गकाऽभावात्. तेजोलेश्यायां च तथैव,अशीतिभङ्गकसद्भावादिति. ननु पृथिव्य-अम्ब-वनस्पतीनां दिष्टद्वारे सास्वादनभावेन सम्यक्तवं कर्मप्रन्थेष्वभ्युपगम्यते, तत एव ज्ञानद्वारे मतिज्ञानम् , श्रुतज्ञानं च , अल्पाश्चेते, इत्येवमशीतिर्भङ्गाः सम्यग्दर्शन-आभिनिबोधिक-श्रुतज्ञानेषु भवन्तु .नैवम् , पृथिव्यादिषु सास्वादनभावस्याऽस-न्तविरललेनाविवक्षितत्वात्. तत एवोच्यते:-''उभयाभावो पुढवाइएस्, विगलेस् होज उवविण्णो''त्ति उभयं प्रतिपद्यमान-पूर्वप्रतिपन्नरूपमिति.

१०. ['एवं पुढिनिक्काइयाणं सब्बेसु वि ठाणेसु अभंगयं'ित] एक एक कषायमां उपयुक्त थएला पृथिवीकायिको घणा होय छे माटे ते संबंधे दशे स्थानमां अभंगक समजवुं. ['नवरं-तेउलेस्साए असीई भंग' ति] पृथिवीकायिक संबंधी लेक्याद्वारमां तेजोलेक्या कहेवी. ज्यारे कोइ देव के देवो देव-लोकथी च्यवी पृथिवीकायिकमां उत्पन्न थाय छे त्यारे पृथिवीकायिकमां तेजोलेक्या होय छे अने तथी तेना एकत्वादिएणाने लीधे एंशी भांगा थाय छे.

पृथिवीकाविशः

तेजोलंदया.

१. मूलच्छायाः—गौतम । क्रोधोपयुक्ता अपि, मानोपयुक्ता अपि, मायोपयुक्ता अपि, लोभोपयुक्ता अपि. एवं पृथिवीकायिकानां सर्वेष्विप स्थानेष्वभ-क्रकम्. नवरम्-तेजोलेश्याया अशीतिभेक्ताः, एवं अप्कायिका अपि. तेजस्कायिका (नाम्,) वायुकायिकानां सर्वेष्विप स्थानेष्वभङ्गकम्. वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिकाः-अनु०

^{9.} प्र० छायाः — असंख्येयेषु भगवन् ! पृथिवीकायिकावासशतसहस्रेषु यावत्-पृथिवीकायिकानां कति शरीराणि प्रज्ञप्तानि ? गीतम ! श्रीणि. तद्यथाः — औदारिकम्, तैजसम्, कार्मणम्. २. क्रोधोषयुक्ता अपि, मानोषयुक्ता अपि. ३. असंख्येयेषु यावत् –पृथिवीकायिकानां शरीराणि किं — संहननीनि ? ४. पुद्रला मनोज्ञाः, अमनोज्ञाः शरीरसंघाततया परिणमन्ति. ५. हुण्डसंस्थितानि. ६. द्विविधानि शरीराणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथाः — अवधारणीयानि च, उत्तर्रविकायणि च. ७. पृथिवीकायिकानां भगवन् ! कति छेदयाः प्रज्ञप्ताः ? गीतम ! चतसः. तद्यथाः –कृष्णछेदया यावत् — तेजोछेदयाः ८. असंख्येयेषु यावत् –पृथिवीकायिकाः किं सम्यग्दष्ट्रयः, मिथ्यादष्ट्यः, सम्यग्निथ्यादष्ट्यः ? गीतम ! नियमाद् मिथ्यादष्ट्यः ९. पृथिवीकायिका भगवन् ! किं मनोयोगिनः, अज्ञानिनः नियमाद् द्यज्ञानिनः. १०. पृथिवीकायिका भगवन् ! किं मनोयोगिनः, वृचीयोगिनः, काययोगिनः, काययोगिनः ? गीतम ! नो मनोयोगिनः, नो वचीयोगिनः, काययोगिनः. ११. असंख्येयेषु भगवन् ! यावत् न्वायुकायिकानां कति शरीराणि प्रक्रानि ? गीतम ! नो मनोयोगिनः, नो वचीयोगिनः, काययोगिनः पृश्वि भगवन् ! यावत् न्वायुकायिकानां कति शरीराणि प्रक्रानि ? गीतम ! नो मनोयोगिनः, नो वचीयोगिनः, काययोगिनः पृश्वियारिकेषु विकलेषु भवेद् उपपनः –अतु ०

विशेष.

शरीरनी रचना-

अय्कायिक. तेजस्काय.

वायुकाय.

वनस्पति,

शंका.

सम्हरू मध्याः, _

अहीं पृथिवीकायिकना प्रकरणमां स्थितिस्थानद्वार साक्षात् छस्युं ज छे अने बाकीनां द्वारो नारकनी पेठे कहेवां. एण विशेष ए के, नीरक अने पृथ्वी-कायिक संबंधी भेद, प्रश्न अने उत्तर सूत्रथी जाणवी. ते भेद शरीरादि सात द्वारोमां छे. अने ते आ प्रमाणे छे:-"हे भगवन्! असंख्येय लाख पृथिवीकायिकावासोमां यावत्-वर्तता पृथिवीकायिकोने केटलां शरीर कह्यां छे? हे गौतम! तेओने त्रण शरीरो कह्यां छे. ते आ प्रमाणे:--औदारिक, तैजस अने कार्मण.'' ए पृथिवीकायिकोमां ''कोधोपयुक्तो, मानोपयुक्तो'' इत्यादि कहेवुं. तथा ''असंख्येय लाख पृथिवीकायिकावासोमां यावत्-वर्तता पृथिवीकायिकोनां शरीरो कयां संघयणवाळां छे ?" इत्यादि पूर्व प्रमाणे ज कहेवुं. विशेष ए के, "पृथिवीकायिकोना शरीरसंघातरूपे सारां अने नरसां बन्ने प्रकारनां पुद्रलो परिणमे छे." ए प्रमाणे संस्थानद्वारमां पण कहेवुं. किंतु उत्तरसूत्रमां "पृथिवीकायिको हुंडसंस्थाने संस्थित छे" एम कहेवुं. परंतु पृथिवीका-यिकना प्रकरणमां आ पाठ-"ने प्रकारनुं शरीर कह्युं छे. ते आ प्रमाणः-भवधारणीय अने उत्तरवैक्रिय" इत्यादि-न कहेवो. कारण के, पृथिवीकायि-कोने ते वे प्रकारनं शरीर होतुं नथी. वळी लेखाद्वारमां आ प्रमाणे कहेतुं:-''हे भगवन्! पृथिवीकायिकोने केटली लेखाओ कही छे? हे गौतम! तेओने चार छेस्याओं कहीं छे. ते आ प्रमाणे:-कृष्णलेस्या, यावत्-तेजोलेस्या-" ते चारमांनी अण लेस्यामां अभंगक समजबुं अने तेजोलेस्यामां तो एंशी भांगा जाणवा-ए बात आगळ ज कही छे. दृष्टिद्वारमां आ प्रमाणे कहेवुं:-''ते असंख्येय लाख पृथिवीकायिकावासोमां निवास करता पृथिवीकायिको छं सम्यग्दृष्टि छे है मिथ्यादृष्टि छे १ के मिश्र-सम्यग्मिथ्या-दृष्टि छे १ गौतम ! तेओ चोक्रस मिथ्यादृष्टि छे । १ बाकी बधुं ते ज प्रकारे जाणवुं. ज्ञानद्वारमां पण तेम ज जाणवुं. विशेष एके, ''हे भगवन्! पृथिवीकायिको हुं ज्ञानी छे ? के अज्ञानी छे ? हे गौतम! तेओ ज्ञानी नथी, पण अज्ञानी छे. अने तेओने वे अज्ञान ज होय छे. योगद्वारमां पण तेम ज समजवुं. विशेष ए के, 'हे भगवन्! पृथिवीकायिको शुं मनोयोगी छे? वचनयोगी छे, के काययोगी छे १ हे गौतम! तेओ मनोयोगी के वचनयोगी नथी, पण काययोगी छे. ['एवं आउक्काइया वि'त्ति] पृथिवीकायिकनी पेठे अष्कायिको पण जाणवा ते आकायिको दशे स्थानोमां अभंगक होय छे अने तेजोलेस्यामां तेओ संबंधे एंशी भांगा थाय छे. कारण के, अप्कायिकोमां पण देव उत्पन्न थाय छे. ['तेउक्काइया'] इत्यादिमां ['सव्वस ठाणेसु' ति] स्थितिस्थानादिक दशे स्थानोमां अभंगक जाणतुं. कारण के, तेमां कोधादिमां उपयुक्त जीवो एक ज काळे घणा होय छे. अहीं देवो उत्पन्न थता नथी माटे तेजोलेस्या नथी. अने तेम होवाथी तेजोलेस्याने लड्ने थता एंशी भांगाओ एण नथी, एण अभंगक ज छे. ते संबंधी सूत्रो पृथिवीकायिकनां सूत्रोनी पेठे कहेवां. मात्र वायुकायसंबंधी सूत्रोमां शरीरद्वारमां आ प्रमाणे विशेष जाणवुं:-- "हे भगवन्! असंख्येय लाख वायुकायिकावासोमां वर्तता वायुका-यिकोने केटलां शरीर कह्यां छे ? हे गौतम ! तेओने चार शरीर कह्यां छे. ते आ प्रमाणे:-औदारिक, वैकिय, तैजस अने कार्मण " ['वणस्सइकाइया' इत्यादि.] वनस्पतिकायिको पृथिवीकायिकोनी पेठे ज जाणवा. कारण के, तेओना दशे स्थानोमां अमंगक छे. अने तेजोलेश्यामां ते ज प्रकारे एंशी भांगा थाय छे. शं०-दृष्टिद्वारमां पृथिवीकायिको, अप्कायिको अने वनस्पतिकायिको सम्यन्त्वी कहेवा जोइए. कारण के कर्मग्रंथोमां ए त्रणेने सास्तादनभावे सम्यक्त्व होय छे एम स्वीकार्युं छे. अने ज्यारे ए मत प्रमाणे ए त्रणे सम्यक्त्वी थाय त्यारे ज ज्ञान द्वारमां तेओने (त्रणेने) ज्ञानी कहेवा जोइए अर्थात् मतिज्ञानी अने श्रुतज्ञानी कहेवा जोइए. अने मतिज्ञानी तथा श्रुतज्ञानी तेओ (त्रणे) थोडा होय छे माटे सम्यग्द्रष्टि, आभिनिबोधिक-मति-ज्ञान अने श्रुतज्ञानमां ए त्रणे माटे एंशी भांगा थवा जोइए. ते केम नथी कहा। समा०-ए शंका ठीक नथी. कारण के, पृथिव्यादिक त्रणमां साखादनभाव घणो ज थोडो छे. माटे तेने अहीं गण्यो नथी. ते माटे ज कहां छे के:-"पृथिवीवगरेमां उभयामाव-उभयनो अभाव-छे. अने विकर्ठेद्रियोमां पूर्वोपपन्नक होय छे" उभयाभाव एटले प्रतिपद्यमान के पूर्वप्रतिपन्न ए बन्ने सम्यक्त्वनो अभाव जाणवो अर्थात् पृथिवीकायिकादिमां वर्ततो कोइ

बेइंद्रियादि.

जीव सम्यक्त्व पामतो नथी तथा पूर्वे पामेल सम्यक्त्वने साथे लावतो नथी अने विकलेंद्रियोमां वर्ततो जीव पूर्वे पामेल सम्यक्त्वने साथे लावे

१९३.—बेइंदिय—चंडिरियाणं जेहिं ठाणेहिं नेर-इयाणं असीइभंगा तेहिं ठाणेहिं असीइं चेव. नवरं—अब्मिह्या बेइंद्रिय, त्रींद्रिय, अने चंडिरिय जीवोने पण एशी भांगा छे. विशेष सम्मत्ते, आभिणिबोहियनाणे, सुयनाणे य एएहिं असीइभंगा. जेहिं ए के, नीचे लखेला त्रण स्थानमांपण ते (बेइंद्रियादि) जीवोने एशी ठाणेहिं नेरइयाणं सत्तावीसं भंगा तेसु ठाणेसु सब्वेसु अभंगयं. भांगा थाय छे, ते त्रण स्थानो आ छे:—सम्यक्त्व, आभिनिबोधिक ज्ञान

छे माटे पूर्वीपपन्नक कहेवाय छे .

१९३. जे स्थानोवडे नैरियकोने एंशी मांगा छे ते स्थानोवडे बेइंद्रिय, त्रींद्रिय, अने चडिरंद्रिय जीवोने पण एंशी मांगा छे. विशेष ए के, नीचे छखेछा त्रण स्थानमांपण ते (बेइंद्रियादि) जीवोने एंशी मांगा थाय छे, ते त्रण स्थानो आ छे:—सम्यक्त्व, आभिनिबोधिक ज्ञान अने श्रुतज्ञान अर्थात् आ त्रण स्थानोमां पण बेइंद्रियादि जीवोने एंशी मांगा छामे छे अने एटछं नैरियको करतां वधारे छे. तथा जे स्थानोवडे नैरियकोनं सत्तावंशि मांगा छे ते बधा य पण स्थानोमां अहीं अमंगक छे.

११. 'बेइंदिय' इत्यादाविवमक्षरघटना—'जेहिं ठाणेहिं नेरइयाणं असीइमंगा तेहिं ठाणेहिं बेइंदिय—तेइंदिय—चउिरियाणं असीइं चेव'ित्त तंत्रैकादिसंख्यातान्तसमयाधिकायां जघन्यस्थितो, तथा जघन्यायामवगाहनायां च, तंत्रैव च संख्येयान्तप्रदेशवृद्धायाम्, मिथ्यादृष्टी च नारका-णामशीतिर्भङ्गका उक्ताः, विकलेन्द्रियाणामप्येतेषु स्थानेषु मिश्रदृष्टिवर्जेष्यशीतिरेव. अल्पत्यात् तेपाम्, एककस्यापि क्रोधाद्युपयुक्तस्य संभ-षात्. मिश्रदृष्टिस्तु विकलेन्द्रियेषु, एकेन्द्रियेषु च न भवतीति न विकलेन्द्रियाणां तत्राशीतिभङ्गकसंभव इति. वृद्धेस्तु—इह सूत्रे कुतोऽपि

^{9.} आ वात मूळमां नथी। पण तेने पूर्वसूत्रधा अहीं जाणवी:-श्रीअभयदेव.

१. मूलच्छायाः—द्वीन्द्रय-त्रीन्द्रय-चतुरिन्द्रियाणां येः स्थानैनैरियकाणाम् अशीतिर्भक्षास्तैः स्थानैर्शातिर्धवः नवरम्-अभ्यधिकाः सम्यक्तवे, आभिनि-बोधिकज्ञाने, श्रुतज्ञाने च एतेरशीतिर्भक्षाः. यैः स्थानैनैरियकाणां सप्तविशतिर्भक्षास्तेषु स्थानेषु सर्वेषु अभक्षकम्:-अनु०

वाचनाविशेषात् "यत्राशीतिस्तत्राध्यभङ्गकम्" इति व्याख्यातिमिति इहैव विशेषाभिधानायाऽऽहः—'नवरम्' इत्यादि अयमर्थः—दृष्टिद्वारे, ज्ञानद्वारे च नारकाणां सप्तिविशतिरुक्ता. विकलेन्द्रियाणां तु 'अन्मिहिय'ति अन्यधिका अन्या अशीतिर्भङ्गकानां भविति, कृ इत्याहः—सम्यक्त्वे, अल्पीयसां हि विकलेन्द्रियाणां सास्वादनभावेन सम्यक्त्वं भविति, अल्पत्वाच तेषामेकत्वस्थापि संभवेनाशितिर्भङ्गकानां भविति. एवमाभि-निवोधिके, श्रुते चेति. तथा 'जेहिं' इत्यादि. येषु स्थानकेषु नैरियकाणां सप्तिविशतिर्भङ्गकास्तेषु स्थानेषु दि—न्नि—चतु-रिन्द्रियाणां भङ्गकाभावः. तानि च प्रागुक्ताशीतिभङ्गस्थानावशिष्टानि मन्तव्यानि. भङ्गकाभावश्च क्रोधाद्युपयुक्तानामेकदा एव बहूनां भावादिति. विकलेन्द्रियस्त्राणि च पृथिवीकायिकस्त्राणीवाध्येयानि. नवरम्—इह लेक्याद्वारे तेजोलेक्या नाष्येतव्या. दृष्टिद्वारे च 'वेइंदिया णं भंते ! किं सम्मिदिष्टी, मिच्छादिष्टी सम्मामिच्छादिष्टी ? गोयमा ! सम्मिदिष्टी वि, मिच्छादिष्टी वि, नो सम्मामिच्छादिष्टी. सम्मदंत्रणे वहमाणा वेइंदिया किं कोहोवउत्ता' इत्यादिप्रक्षे, उत्तरम्—अशीतिर्भङ्गाः. तथा ज्ञानद्वारे 'वेइंदियों णं भंते ! किं णाणी, अन्नाणी ? गोयमा ! णाणी वि, अन्नाणी वि. जइ णाणी दुन्नाणी—मइनाणी, सुयणाणी य' शेषं तथैव, अशीतिश्च भङ्गा इति. योगद्वारे 'वेइंदियां णं भंते ! किं मणयोगी, वइयोगी, काययोगी य ? गोयमा ! णो मणयोगी, वइजोगी य, काययोगी य' शेषं तथैव. एवं त्रीन्द्रय—चतुरिन्दियस्त्राण्यपि.

११. ['वेइंदिय-'] इत्यादिस्त्रमां आ प्रमाणे अक्षरघटना करवी:-['जेहिं ठाणेहिं नेरइयाणं असीइमंगा, तेहिं ठाणेहिं वेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदियाणं असीइं चेव'ति ते नारकप्रकरणमां एकथी मांडी संख्यात समयना वधारावाळी जधन्य स्थितिमां, जधन्य अवगाहनामां, संख्यात प्रदेशना वधारावाळी जघन्य अवगाहनामां अने मिथ्यादृष्टिनी स्थितिमां नारको संबंधे एंशी भांगा कहा। छे. अने अहीं मिश्रदृष्टि सिवायना विकलेंद्रिय जीवो संबंधे पण ए ज ठेकाणे एंशी भांगा जाणवा. कारण के ते विकलेंद्रिय जीवो अल्प होवाथी तेमां कोघादिउपयुक्त एक एक जीवनो पण संभव छे. मिश्रदृष्टि जीव तो विकलेंद्रियोगां के एकेंद्रियोमां होता नथी. माटे मिश्रदृष्टिमां ते संबंधे एंशी भांगा संभवता नथी. वृद्धोए तो कोइ पण वाचनाविशेषथी ''ज्यां एंशी भांगा छे त्यां पण अभंगक छे'' एम व्याख्या करी छे. हवे अहीं ज विशेष कहेवा माटे कहे छे के:-['नवरं' इत्यादि.] तेनो अर्थ आ छे:--दृष्टिद्वारमां अने ज्ञानद्वारमां नारकोने सत्ता-वीश भांगा कहा छे. अहीं विकलेंदियोने तो ['अञ्महिअ'ति] अधिक कहेवा अर्थात् एंशी भांगा कहेवा. क्यां कहेवा ? तो कहे छे के, सम्यक्त्वमां, थोड़ा ज विकर्लेद्रियोने सास्वादनमावे सम्यक्त्व होय छे. अने तेओ थोड़ा होवाथी तेओनुं एकत्व पण संभवे छे अने तेने ठीधे तेओ संबंधे सम्यक्त्वमां एंशी भांगा थाय छे. ए ज प्रमाणे मितज्ञान अने श्रुतज्ञानमां पण एंशी भांगा जाणवा. तथा ['जेहिं'इत्यादि.] जे स्थानकोमां नैरियकोने सत्तावीश भांगा कहा। छे ते स्थानकोमां बेइंद्रिय, त्रींद्रिय अने चतुरिंद्रिय जीवो संबंधे अभंगक-भंगकाभाव-समजवुं. अने पूर्वे कहेल एंशी भांगावाळा स्थानो सिवाय बीजां बधां स्थानको अभंगक-भंगकाभाववाळां-जाणवां. एक ज काळे ते बेइंद्रियादिजीवोमां कोधादिउपयुक्त जीवो घणा होय छे माटे तेमां अभंगक कहां छे. विकर्लेद्रिय संबंधी सूत्रो पृथिवीकायिक सूत्रोनी पेठे जाणवां. विशेष ए के, अहीं लेश्याद्वारमां तेजोलेश्या न कहेवी. अने दृष्टिद्वारमां आ प्रमाणे प्रश्न करवो:-'' हे भगवन्! शुं बेइदिय जीवो सम्यग्दृष्टिवाळा छे? मिध्यादृष्टिवाळा छे? के सम्यगुमिध्यादृष्टिवाळा छे? हे गौतम ! तेओ सम्यग्दृष्टिवाळा पण छे. मिथ्यादृष्टिवाळा पण छे. पण सम्यग्मिथ्यादृष्टि-मिश्रदृष्टि-वाळा नथी. सम्यग्दर्शनमां वर्तता ए बेइंद्रियो शुं कोघोपयुक्त छे १" इत्यादि प्रश्न करवो. अने तेना उत्तरमां तओ माटे एंशी भांगा कहेवा. तथा ज्ञानद्वारमां आ प्रमाणे पूछतुं:-'' हे भगवन्! हुं बेइंद्रियजीवो ज्ञानी छे? के अज्ञानी छे? हे गौतम ! तेओ ज्ञानी पण छे अने अज्ञानी पण छे. जो तेओ ज्ञानी छे तो तेओ वे ज्ञानवाळा-मतिज्ञान अने श्रुतज्ञानवाळा-छे. अने जो तेओ अज्ञानी छे तो तेओ वे अज्ञान-मतिअज्ञान अने श्रुतअज्ञान-वाळा छे. वाकी बधुं तेज प्रमाणे-पूर्व प्रमाणे-जाणवुं. अने ते संबंधे एंशी भांगा जाणवा. योगद्वारमां आ प्रमाणे प्रश्न करवो:- ''हे भगवन ! शुं वेइंद्रिय जीवो मनयोगी छे ? वचनयोगी छे ? के काययोगी छे ? हे गौतम! तेओ वचनयोगी अने काययोगी छे. पण मनयोगी नथी." बाकी बधुं पूर्वनी पेठे ज जाणबुं अने त्रींदिय तथा चतुरिंद्रिय संबंधी सूत्रो पण ए ज प्रमाणे कहेवां.

पंचेंद्रियतिर्यंच.

१९४.— गंचिंदियतिरिक्लजोणिया जहा नेरईया तहा भाणियव्वा. नवरं-जेहिं सत्तावीसं भंगा तेहिं अभंगयं कायव्वं. जत्थ असीति तत्थ असीतिं चेव.

१९४.—जेम नैरियको कहा। तेम पंचेंद्रिय तिर्यंचयोनिको पण जाणवा. विशेष ए के, जे स्थानोवडे नैरियकोमां सत्तावीश मांगा कहा। छे, ते स्थानोवडे अहीं अमंगक कहेवुं. अने ज्यां नैरियकोमां एंशी मांगा कहा। छे त्यां अहीं पण एंशी मांगा ज कहेवा.

१२. 'पंचिंदिय' इत्यादि. 'जेहिं सत्तावीसं भंग' ति यत्र नारकाणां सप्तविंशतिर्भङ्गास्तत्र पञ्चेन्द्रियतिरश्चामभङ्गकम्, तच जघन्यस्थि-त्यादिकं पूर्वं दर्शितमेव. भङ्गकाभावश्च क्रोधाद्युपयुक्तानां बहूनामेकदैव तेषु भावादिति. सूत्राणि च इह नारकसूत्रवदध्येयानि. नवरम्- ाईद्रिय.

बृद्धो.

विशेष.

दृष्टिद्रार्.

धानद्वार.

योगदार. वीद्रियत्त्वेः

www.jainelibrary.org

^{9.} प्र॰ छायाः—द्वीन्द्रिया भगवन् । कि सम्यग्द्ष्टयः, सिथ्याद्ष्टयः, सम्यग्सिथ्याद्ष्टयः १ गीतम । सम्यग्द्ष्टयोऽिष, सिथ्याद्ष्टयोऽिष, नो सम्यग्निथ्याद्ष्टयः सम्यग्द्र्शने वर्तमाना द्वीन्द्रियाः कि कोधोपयुक्ताः १ २. द्वीन्द्रिया भगवन् । कि ज्ञानिनः अज्ञानिनः १ गीतम । ज्ञानिनोऽिष अज्ञानिनोऽिष यदि ज्ञानिनः—द्विज्ञानिनः—मतिज्ञानिनः, श्रुतज्ञानिनश्च. ३. द्वीन्द्रिया भगवन् । कि मनोयोगिनः वचोयोगिनः, काययोगिनश्च १ गीतम । नो मनोयोगिनः, वचोयोगिनश्च, काययोगिनश्चः—अट्

^{9.} मूलच्छायाः —पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका यथा नैरियकास्तथा भणितव्याः.नवरम्-यैः सप्तविंशतिर्भन्नाः,तैरभन्नकं कर्तव्यम्. यत्राऽशीतिस्तत्राशीतिश्वेवः-अव

श्वरीरद्वारेऽयं विशेष:-'असंखेजेसु णं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियावासेसु पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया सरीरा पत्रता ! गोयमा ! चत्तारि. तं जहाः-ओरालिए, वेजिव्वए, तेयए, कम्मए.' सर्वत्र चाभङ्गकमिति. तथा संहननद्वारे 'पंचिंदियैतिरिक्लजोणियाणं केवइया संघयणा पत्रता ? गोयमा ! छ संघयणा. तं जहाः-वइरोसहनारायं, जाव-छेवट्टं'ति एवं संस्थानदारेऽपि 'छ संठाणाः पणता. तं जहाः-समचउरंसे०.' एवं लेश्याद्वारे 'केंइ लेस्साओ पनता ? गोयमा! छ. तं जहाः-किण्हलेस्सा०.'

पचित्रिय.

शरीरद्वार.

संध्यणदार.

संस्थान. छेश्या.

१२. ['पंचिंदिय' इत्यादि.] ['जेहिं सत्तावीसं मंग'ति] जे स्थानकोमां नारकोने सत्तावीश मांगा कहा। छे ते स्थानकोमां पंचेंद्रिय तिर्यचीने अ-भंगक समजतुं. जे स्थानकोमां अमंगक थाय छे ते स्थानको-जघन्य स्थित्यादिक-आगळ दर्शाव्यां ज छे. ते पंचेंद्रिय तियेचोमां एक ज काळे क्रोघाद्यपयुक्त घणा नारको होवाथी अभंगक कांधुं छे. आ संबंधी सूत्रो नारकसूत्रनी पेठे कहेवां. विशेष ए के, शरीर द्वारमां आ प्रमाणे भेद छे:--''हे भगवन्! असंख्येय तिर्येचएंचेंद्रिय योनिकावासमां वर्तता तिर्येचपंचेंद्रियोने केटलां शरीरो कह्यां छे ? हे गौतम! तेओने चार शरीरो कह्यां छे. ते आ प्रमाणे:-औदारिक, वैकिय, तैजस अने कार्मणः ए बधामां अभंगक जाणवुं. तथा संघयण द्वारमां आ प्रमाणे प्रश्न करवो:-"हे भगवन्! पंचेंद्रिय तिर्येच योनिकोने केटलां संघयणो कह्यां छे ? गौतम! तेओने छ संघयणो कह्यां छे. ते आ प्रमाणे: वज्रऋषभनाराच, यावत् छेबहुं सेवार्त. ए प्रमाणे संस्थान द्वारमां पण जाणवुं. 'तेओने छ संस्थानो होय छे. ते आ प्रमाणे:-समचोरस' इत्यादि. ए प्रमाणे छेश्याद्वारमां पण कहेतुं:-"तेओने केटली लेक्याओ होय छे ? हे गौतम! तेओने छ लेक्याओ होय छे. ते आ प्रमाणे:-कृष्णलेक्या वगेरे."

मनुष्य.

१९५. — मैणुस्ता वि जेहिं ठाणेहिं नेरइयाणं असीतिभंगा ठिइए, आहारए य असीतिभंगा.

१९५. - नैरियकोमां जे स्थानीवडे एंशी भांगा कहाा छे तेहिं ठाणेहिं मणुस्साणं वि असीतिमंगा भाणियव्वा. जेसु ठाणेसु ते स्थानोवडे मनुष्योमां पण एंशी भांगा कहेवा. अने नैरियकोमां जे सत्तावीसा तेसु अभंगयं. नवरं-मणुस्साणं अन्भहियं जहण्णिय- स्थानोवडे सत्तावीश मांगा कह्या छे ते स्थानोवडे मनुष्योमां अभंगक कहेवुं. विशेष ए के, मनुष्योने जघन्यस्थितिमां अने आहारक शरीरमां एंशी भांगा छे. अने ए नैरियको करतां मनुष्योमां अधिक छे.

१३. 'मणुस्सा वि'ति यथा नैरियका दशसु द्वारेष्विभिहितास्तथा मनुष्या अपि भणितव्या इति प्रक्रमः. एतदेवाहः-'जेहिं' इत्यादि. तत्र नारकाणां जघन्यस्थितावेकादिसंख्यातान्तसमयाधिकायाम्, तथा जघन्यावगाहनायाम्, तस्यामेव संख्यातान्तप्रदेशाधिकायाम्, मिश्रे चाशी-तिर्भङ्गका उक्ताः, मनुष्याणामप्येतेष्वशीतिरेव, ततकारणं च तदल्पत्वमेवेति. नारकाणाम्, मनुष्याणां च सर्वथासाम्यपरिहारायाऽऽहः— 'जेस सत्तावीसा' इत्यादि. सप्तविंशतिभङ्गकस्थानानि च नारकाणां जघन्यस्थिति–असंख्यातसमयाधिक–जघन्यस्थितिप्रभृतीनि. तेषु च जघन्यस्थितौ विशेषस्य वक्ष्यमाणत्वेन तद्दर्जेषु मनुष्याणामभङ्गकम्, यतो नारकाणां बाहुल्येन क्रोधोदय एव भवति, तेन तेषां सप्तविंशतिर्भङ्गका उक्तस्थानेषु युज्यन्ते; मनुष्याणां तु प्रत्येकं कोधाद्यपयोगवतां बहूनां भावाद् न कषायोदये विशेषोऽस्ति, तेन तेषां तेषु स्थानेषु भङ्गकाभाव इति. इहैव विशेषाभिधानायाह:-'नवरम्' इत्यादि. येषु स्थानेषु नारकाणामशीतिः, तेषु मनुष्याणामप्यशीतिः. तथा 'जेसु सत्तावीसा तेसु अभंगयं' इत्युक्तम्, केवलं मनुष्याणामिदमम्यधिकम्-यद्भत जधन्यकस्थितौ तेषामशीतिः, नतु नारकाणाम्, तत्र सप्तविंशतिरुक्ता इत्यभ्यधिकम्. तथाऽऽहारकशरीरेऽशीतिः, आहारकशरीरवतां मनुष्याणामल्पत्वात् , नारकाणां तन्नास्येव, इत्येतदप्यधिकं मनुष्याणामिति. इह च नारकसूत्राणाम्, मनुष्यसूत्राणां च प्रायः शरीरादिषु चतुर्षु, ज्ञानद्वारे एव च विशेषः. तथाहि:-'असंखेज्जेसु णं भंते । मणुस्सावासेसु मणुस्साणं कइ सरीरा पत्रता ? गोयमा । पंचिवहा. तं जहाः—ओरालिए, वेउव्विए, आहारए, तेयए, कम्मए-असंखेजेसु णं जाव—ओरालियसरीरे षष्टमाणा मणुसा कि कोहोवउत्ता? गोयमा! कोहोवउत्ता वि' एवं सर्वशरीरेषु, नवरम्—आहारकेऽ-शीतिर्भङ्गकानां वाच्यां. एवं संहननद्वारेऽपि. नवरम्-भैणुस्साणं भंते ! कइ संघयणा पत्रता ? गोयमा ! छ संघयणा पत्रता. तं जहाः-वइ-

१. प्र॰ छायाः —असंख्येयेषु भगवन् । पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकावासेषु पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्ति शरीराणि प्रश्नप्तानि ? गौतम ! चित्वारिः तद्यथाः-औदारिकम्, वैकियम्, तैजसम्, कार्मणम्, २. पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्ति संहननानि प्रक्षपानि ! गौतम । षट् संहननानि. तव्यथाः---वज-र्षेभनाराचम् , यावत्–सेवार्तम्. ३. षट् संस्थानानि प्रज्ञप्तानि. तद्यथाः–समचतुरस्रम् ०. ४. कति हेश्याः प्रज्ञप्ताः ? गीतम ! षट्. तद्यथाः–कृष्णलेश्या ०:-अनु०

[·] १. मूळच्छायाः—मनुष्या अपि यैस्स्थानैनैंरयिकाणामकीतिर्भक्नास्तैः स्थानैर्मनुष्याणामपि अशीतिर्भक्ना भणितव्याः येषु स्थानेषु सप्तविंसतिस्तेषु अभक्षकम्. नवरम् -- मनुःयाणामभ्यधिकं जधन्यस्थित्याम्, आहारके नाशीतिभेक्षाः -अनुव

१. प्र॰ छायाः—असेष्ट्येयेषु भगवन् । मनुष्यावासेषु मनुष्याणां कति शरीराणि प्रज्ञप्तानि ? गीतम! पद्यविधानि. तदाथाः-औदारिकम्, वैकियम्, आहारकम्, तैजसम्, कार्मणम्, असंख्येयेषु यावत्-औदारिकशरीरे वर्तमाना मनुष्याः किं कोधोपयुक्ताः १ गौतम ! कोधोपयुक्ता अपि. २. मनुष्याणां भगवन् ! कति संहननानि प्रश्नप्तानि ? गौतम ! षद्र संहननानि प्रश्नप्तानि. तद्यथाः-वप्नर्वभनाराचम् , यावत्—सेवार्तम्ः—अनु०

संइनन.

संस्थान.

रोसहनाराए, जाव-छेवहें' संस्थानद्वारे 'छै संठाणा पत्रता. तं जहा:-समचउरंसे, जाव-हुंडे.! लेश्याद्वारे 'छै होस्साओ. तं जहा:-किण्ह-हेस्सा, जाव-सुकलेस्सा : इ।नद्वारे 'मैणुस्साणं भंते ! कइ णाणाणि ? गोयमा ! पंच. तं जहा:-आभिणिबोहियणाणं, जाव-केवल-णाणं.' एषु च केवलवर्जेष्वभङ्गकम्, केवले तु कषायोदय एव नास्ति इति.

१३. ['मणुस्सा वि'ति] दशे द्वारमां जेम नैरियको कह्या छे तेम मनुष्यो पण कहेवा ए प्रकम छे। ए ज वातने जणाने छे के:-['जेहिं' इत्यादि.] 'मनुष्य. त्यां नारकना प्रकरणमां एकथी मांडी संख्यात समयना वधारायाळी जघन्यस्थितिमां, जघन्य अवगाहनामां, संख्यात प्रदेशना वधारायाळी जघन्य अवगाहनामां अने मिश्रदृष्टिमां एंशी भांगा कह्या छे. तेम ए स्थानकोमां अहीं मनुष्यप्रकरणमां पण मनुष्योने एंशी भांगा ज कहेवा. तेम होवानं कारण तेओनुं अल्पपणुं ज छे. नारको अने मनुष्यो परस्पर तद्दन सरखा नथी ए वातने जणाववा कहे छे के:- िनुसू सत्तावीसा' इत्यादिः] जघन्यस्थिति, असंख्यात समयाधिक जघन्यस्थिति इत्यादि स्थानकोमां नारको संबंधे सत्तावीश भांगा कह्या छे. तो, जेमां विशेषता कहेवारी एवी जघन्य स्थिति सिवायनां ते स्थानकोमां मनुष्यो संबंधे अभंगक जाणवुं. कारण के घणा भागे नारकोने कोघनो उदय ज होय छे माटे तेओने ते स्थानकोमां सत्तावीश भांगा कहेवा उचित छे. पण मनुष्योमां तो प्रत्येक कोघादिउपयोगवाळा घणा मनुष्यो होवाधी तेओमां कषायना उदय संबंधी विशेष नथी. माटे तेओमां ते स्थानको संबंधे अभंगक कहेवुं ठीक छे. आ ज संबंधे विशेषता कहेवा सारू कहे छे के :--['नवरं' इत्यादि.] 'जे स्थानोमां नारकोने एंशी भागा कहा छे. ते स्थानोमां मनुष्योने पण एंशी भागा ज कहेवा. तथा जे स्थानोमां नारकोने सत्ता-वीश भांगा कहा है ते स्थानोमां मनुष्यो संबंधे अभंगक कहेतुं.' ए कथनमां मात्र मनुष्यो संबंधे आटलो भेद है के:-'मनुष्योने जधन्य स्थितिमां एंशी भांगा कहेवा अने नारकोने तेम नथी कछुं, पण तेओने (नारकोने) सत्तावीश भांगा कह्या छे.' एटली वात मनुष्यो संबंधे विशेष छे. तथा आहारक शरीरमां मनुष्योने एंशी भांगा कहेवा. कारण के आहारकशरीरवाळा मनुष्यो थोडा छे. अने नारकोने तो ते आहारक शरीर ज नथी. आ बात पण नारको करतां मनुष्योमां अधिक छे. आ स्थळे घणे भागे नारकसूत्रोमां अने मनुष्यसूत्रोमां शरीरादि चार द्वार संबंधे तथा ज्ञान द्वार संबंधे ज निशेष छे. ते आ प्रमाणे छे:-"हे भगवन्! असंख्येय मनुष्यावासीमां रहेता मनुष्योने केटलां शरीरो कहां छे? हे गीतम! तेओने पांच प्रकारनां शरीरो कहाां छे. ते आ प्रमाणे:-औदारिक, वैकिय, आहारक, तैजस अने कार्मण. हे भगवन्! असंस्थेय मनुष्यावासीमां वसता अने यावत्-औदारिक शरीरमां वर्तमान मनुष्यों शुं कोधोपयुक्त छे? हे गौतम! तेओ कोधोपयुक्त एण छे. ए प्रमाणे बधा शरी-रोमां कहेवुं. विशेष ए के, आहारक शरीरमां एंशी मांगा कहेवा. ए प्रमाणे संहनन द्वारमां पण कहेवुं. विशेष ए के:-"हे भगवन्! मनुष्योने केटलां संघयणो कह्यां छे १ हे गौतम! तेओने छ संघयणो कह्यां छे. ते आ प्रमाणेः-वज्रऋषभनाराच, यावत्-छेवहः" संस्थान द्वारमां "मनुष्योने छ संस्थानो छे. ते आ प्रमाणे:-समचोरस, यावत्-हुंडसंस्थान.'' लेश्या द्वारमां ''छ लेश्यां कही छे. ते आ प्रमाणे:-कृष्णलेश्या, यावत्-ग्रुक्रलेस्या " ज्ञान द्वारमां "हे भगवन् । मनुष्योने केटलां ज्ञानो कहां छे १ हे गौतम! तेओने पांच ज्ञानो कहां छे. ते आ प्रमाणः -आभि-विबोधिक-मति-शान, यावत्-केवलञ्चान." ए पांच श्वानमांना केवलञ्चान सिवाय बाकीना चार ज्ञानमां अभंगक जाणवुं. अने केवलमां तो कषायनी उदय ज नधी.

वानव्यंतरादि.

१९६ - वाणमंतर-जोतिस-वेमाणिया जहा भवणवासी. णवरं-णाणत्तं जाणियव्वं जं जस्स, जाव-अणुत्तरा.

सेवं भंते !, सेवं भंते ! ति जाव-विहरइ.

१९६. - जेम भवनवासी देवो कह्या तेम वानव्यंतर, ज्योतिषिक अने वैमानिको जाणवा. विशेष ए के, जे जेतुं नानात्व-जुदापणुं-छे ते जाणवुं अने ए प्रमाणे यावत्-अनुत्तर सुधी जाणवुं.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत् विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीमगवर्द्वसुत्ते पढमसये पंचमो उद्देशी सम्मत्ती.

१४. 'वाणमंतर' इत्यादि. व्यन्तरादयो दशत्वपि स्थानेषु यथा भवनवासिनस्तथा वाच्याः. यत्रासुरादीनामशीतिर्भङ्गकाः, यत्र च सप्त-विंशतिः, तत्र च व्यन्तरादीनामपि तथैव वाच्याः. भङ्गकास्तु लोभमादौ विधाय अध्येतव्याः. तत्र भवनवासिभिः सह व्यन्तराणां साम्यमेव. ज्योतिष्कादीनां तु न तथा इति तैस्तेषां सर्वथा साम्यपरिहारसूचनायाहः-'णवरं-णाणत्तं जाणियव्वं जं जस्स'ति यत् लेश्यादिगतम्, यस्य ज्योतिष्कादेः, नानात्वमितरापेक्षया भेदः, तद् ज्ञातव्यमिह इति परस्परतो विशेषं ज्ञात्वा एतेषां सूत्राण्यध्येयानि इति भावः. तत्र लेश्याद्वारे ज्योति-ेष्काणामेकैव तेजोलेश्या वाच्या. ज्ञानद्वारे त्रीणि ज्ञानानि, अज्ञानान्यपि त्रीणि एवः असंज्ञिनां तत्रोपपाताभावेन विभङ्गस्यापर्यातकावस्थायामपि

For Private & Personal Use Only

१. प्र॰ छायाः—षद् संस्थानानि प्रकृतानि, तदाधाः—समचतुरसम्, यानत्-हुण्डम्. २. षड् लेश्याः. तदाधाः-कृष्णलेश्या, यानत्-शुक्रलेश्याः ३. मनुष्याणां भगवन् ! कति झानानि ! गौतम ! पश्च.तद्यथाः — आभिनिबोधिकज्ञानम् , यावत् -केवलज्ञानम्ः -अनु ०

[े] १. मूलच्छायाः--वानव्यन्तर-ज्योतिथिक-वैमानिका यथा भवनवासिनः. नवरम्-नानात्वं ज्ञातव्यं यद् यस्य, यावत्-अनुत्तराः. तदेवं भगवन् ।, तदेवं भगवन् ! इति यावत्-विहरतिः--अनु

भावात्. तथा वैमानिकानां लेश्याद्वारे तेजोलेश्यादयस्तिस्रो लेश्या वाच्याः. ज्ञानद्वारे च त्रीणि ज्ञानानि, अज्ञानानि वा इति. वैमानिकसूत्राणि चैवमध्येयानिः—'संस्थेजेसु णं भंते ! वेमाणियावाससयसहस्सेसु एगमेगंसि वेमाणियावासंसि केवश्या ठिश्ठाणा पत्रत्ता? इत्येवमादीनि.

भगवरसुधर्मस्वामिप्रणीते श्रीभगवतीसुत्रे प्रथमशते पश्चमोद्देशके श्रीअभयदेवसुरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

नानव्यंतरादि.

१८. ['वाणमंतर' इत्यादि.] जेम भवनवासिओ कह्या छे तेम दशे स्थानोमां व्यंतरो वंगेरे पण कहेवा. जे स्थळे असुरादिकने एंशी भांगा होय अने जे स्थळे सत्तावीश भांगा होय ते स्थळे व्यंतरादिक संबंधे पण तेम ज कहेवुं. मात्र भांगा करती वखते लोभने आदिमां मुक्का. तेमां भवनवासिओनी साथे व्यंतरोनुं समानपणुं छे पण ते प्रमाणे ज्योतिष्कादिकनुं नथी. माटे भवनवासिओनी साथे ज्योतिष्कादिकनी तहन सरखाइ नथी, ए वातने सूचववा कहे छे के:-['णवरं-णाणत्तं जाणियव्यं जं जस्स' ति] जे ज्योतिष्कादिकनुं लेश्यादि संबंधी भिन्नत्व बीजानी अपेक्षाए होय ते जाणवुं अने अहीं परस्पर विशेष जाणीने ते संबंधी सूत्रो कहेवां. तेमां लेश्या द्वारमां ज्योतिष्कोने एक ज तेजोलेश्या कहेवी. ज्ञान द्वारमां त्रण ज्ञानो कहेवां. अज्ञान पण त्रण कहेवां. कारण के, त्यां असंज्ञित्रीयोनो उपपात-उत्पाद-थतो नथी माटे अपर्याप्ताऽनवस्थामां पण विभंग ज्ञान होय छे. तथा वैमानिको संबंधी लेश्या द्वारमां तेजोलेश्यादिक त्रण लेश्या कहेवी. ज्ञानद्वारमां त्रण ज्ञानो कहेवां. वैमानिक सूत्रो आ प्रमाणे कहेवां:-''संखेजेसु णं भंते! वेमाणिआवाससयसहस्सेसु एगमेगंसि वेमाणियावासंसि केवइया ठिइट्ठाणा पण्णत्ता ?'' इत्यादि. अर्थात् ''हे भगवन्! संख्येय लाख वैमानिकावासोगांना प्रत्येक प्रत्येक वैमानिकावासमां केटलां स्थितिस्थानो कहां छे ?'' इत्यादि.

लेखा.

श्रान.

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, द्या यः सहुणानां परस्रतिकरणाद्वैतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो चाडको दान्ति-शान्त्योर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाप्तमुख्यः ॥ ९ ॥

शतकं १.-उद्देशक ६.

सूर्य जेटले दूरबी अगतो देखाय छे तेटले व दूरबी व्यावमतो पण देखाय छे है—इा.—जगता अने आधमता सर्वनुं प्रकाशक्षेत्र सरखुं छे है—इा.—क्षेत्रविचार.— क्षेत्रतंत अलोकांतने अडके है—इा.—दीपांत सागरांतने अडके है—इा.—जीवोने प्राणातिपात किया छे है—इा.—क्रिया-विचार.—ए प्रमाणे चोवीहो दंडक.—मुवाबादादि.—रोइ नामना अमणना प्रदेशो.—पहेलो लोक के अलोक है —वत्रे पहेला अने वत्रे पछी.—पहेला जीवो के अजीवो है —पूर्ववद.— पहेला अच्यो है अभयो है —पहेला सिद्धो के असिद्धो है — पहेली सिद्धि के असिद्धि—संसार है — पहेलुं इंड के कुकडी है —पूर्ववद.— ए प्रमाणेना अनेक प्रदेशो — गीतमप्रवन, —कोकस्थितिना केटला प्रकार है — आठ.—आकाश बगेरेनो परस्पर आधार आधेय मान.—तेनां साथक कीकिक उदाइरणो, —जीवो अने प्रवृत्ते परस्पर वद्ध छे है — इा.—तेनुं साथक कीकिक उदाइरणो, — सहम केइकाय पडे है — हो — ते लांदो काळ रहे है — मा. उद्शक्तसमाप्ति.—

१९७. प्र०— जानइयाओ णं मंते! उनासंतराओ उदयंते सूरिए चन्खुण्पासं हव्नं आगच्छति, अत्थमंते वि य णं सूरिए तानतियाओ चेष उनासंतराओ चन्खुण्पासं०?

१९७. उ०—हंता, गोयमा! जावइयाओ णं उवासं-तराओ उदयंते सूरिए चक्खुप्पासं०, अद्भ्यमंते वि सूरिए जाव— हव्यं आगच्छति.

१९८. ४०—जावइया णं भंते ! खित्तं उदयंते सूरिए आय-वेणं सव्यओ समंता ओमासेइ, उज्जोएइ, तवेइ, पभासेइ; अत्य-मंते वि य णं सूरिए तावइयं चेव खिरतं आयवेणं सव्यओ समंता ओमासेइ, उज्जोएइ, तवेइ, पभासेइ?

१९८. उ०—हंता, गोयमा! जावतियं णं खेत्तं जाव— मासेइ.

१९९. प्रo — तं भंते ! कि पुष्टं ओभासेइ, अपुष्टं ओभासेइ?

१९७. प्र०—हे भगवन् ! जेटला अवकाशांतरथी—आका-भना व्यवधानथी—(जेटले दूरथी) उगतो सूर्य शीव्र नजरे जो-वाय के तेटला ज दूरथी आधमतो सूर्य पण शीव्र नजरे जोवाय के ?

१९७. उ० — हे गौतम! हा, — जेटले दूरथी उगतो सूर्य नजरे जोवाय छे तेटला ज दूरथी आधमतो सूर्य पण शीघ्र नजरे जोवाय छे.

१९८. प्र०—हे भगवन्! उगतो सूर्य पोताना ताप द्वारा जेटला क्षेत्रने सर्व प्रकारे चारे बाजुथी-बधी दिशाओमां अने बधा खूणाओमां प्रकाशित करे छे, उदद्योतित करे छे,तपावे छे अने खूब उष्ण करे छे तेटला ज क्षेत्रने बधी दिशाओमां अने बधा खूणा-ओमां आथमतो सूर्य पण पोताना ताप द्वारा प्रकाशित करे छे? उद्योतित करे छे? तपावे छे? अने खूब उनुं करे छे?

१९८. उ०—हे गौतम! हा,—उगतो सूर्य जेटला क्षेत्रने प्रकाशे छे तेटला ज क्षेत्रने आधमतो सूर्य पण यावत्—खूब उनुं करे छे. १९९. प्र०—हे भगवन्! सूर्य जे क्षेत्रने प्रकाशित करे छे ते क्षेत्र सूर्यथी स्पर्शाएलुं होय छे? के अस्पर्शाएलुं होय छे?

^{9.} मूलच्छायाः-यावतो भगवन् ! अवकाशान्तराद् उदयन् सूर्यश्रक्षश्रस्पर्शं शीघ्रमागच्छति, अख्तमयश्रिष च सूर्यस्तावतश्चैवाऽवकाशान्तरात् चक्षःस्पर्शम् ॰ १ इन्त, गौतम ! यावतोऽवकाशान्तराद् उदयन् सूर्यश्रक्षश्रःस्पर्शम् , अस्तमयश्रिष सूर्यो यावत्-शीघ्रमागच्छति. यावद् भगवन् ! क्षेत्रमुदयन् सूर्य आतपेन सर्वतः समन्ततोऽवभासयति, उद्योतयति, तपति, प्रभासयति, उद्योतयन् स्त्रेतः समन्ततोऽवभासयति, उद्योतयन् ति, तपति, प्रभासयति १ इन्त, गौतम ! यावत्कं क्षेत्रं यावत्-भासयति. तद् भगवन् ! किं स्पृष्टमवभासयति, अस्पृष्टमवभासयति १ :-अनु ० २१ भ० सू०

www.jainelibrary.org

१९९. उ०-जाव-छिहसिं ओभासेति. एवं उज्जोवेइ, तवेइ, पभासेइ, जाव-नियमा छिहिसिं.

२००. प्र०-से णूणं भंते! सव्यं ति सव्यावं-ति फुसमाण-कालसमयंसि जावतियं खेत्तं फुसइ तावतियं 'फुसमाणे पुट्टे'ित व-त्तव्वं सिया?

२००. उ०-हंता, गोयमा! सव्वं ति जाव-वत्तव्वं सिया. २०१. प्र०—तं भंते ! कि पृष्ठं फुसइ, अपृष्टं फुसइ ?

२०१. उ०--जाव--नियमा छिद्दिसिं.

१९९. उ०-हे गौतम! ते क्षेत्र सूर्यथी स्पर्शाएल होय छे अने यावत् ते क्षेत्रने छ ए दिशामां प्रकाशित करे छे, उद्दोतित करे छे, तपाने छे तथा खूब तपाने छे. यावत्-चोकस छ ए दि-शाओमां (खूब तपावे छे.)

२००. प्र०--हे भगवन्! स्पर्श करवाना काळसमये सर्वाप-सूर्यनी साथे संबंधवाळा-जेटला क्षेत्रने सर्व दिशाओमां सूर्य स्पर्शे छे तेटलुं ते स्पर्शातुं क्षेत्र 'स्पर्शाएलं' एम कहेवाय ?

२००. उ०-हे गौतम! हा, सर्व यावत्-एम कहेवाय.

२०१. प्र०-हे भगवन्! स्पर्शाएल क्षेत्रने स्पर्शे छे! के स्पर्शाया विनाना क्षेत्रने स्पर्शे छे?

२०१. उ०-हे गौतम ? स्पर्शाएछ. क्षेत्रने स्पर्शे छे. यावत्-चोक्स छ ए दिशामां स्पर्शे छे.

- १. अथ षष्ठो व्याख्यायते, तस्य चाऽयं संबन्धः-अनन्तरोद्देशके अन्तिमसूत्रेषु 'असंखेजेसु णं भंते ! जाव-जोतिसिय-वेमाणियावासेसु' तथा 'संखेजेसु णं भंते ! वेमाणियावाससयसहरसेसु' इत्येतद् अधीतम् , तेषु च ज्योतिष्कविमानावासाः प्रत्यक्षा एव, इति तद्गतदर्शनं प्रतीय, तथा 'जावंते' इति यदुक्तमादिगाथायाम् , तच दर्शयितुमाहः—'जावइयाओ' इत्यादि. यत्परिमाणात् , 'उवासंतराओ'ति अवकाशान्तरात्-आकाशविशेषात्, अवकाशरूपान्तरालाद् वा—यावत्यवकाशान्तरे स्थित इत्यर्थः. 'उदयंते' ति उदयन् उद्गच्छन्, 'चक्खुण्फासं' ति चक्षुषो दृष्टेः स्पर्श इव स्पर्शः, नतु स्पर्श एव, चक्षुषः अप्राप्तकारित्वात्, इति चक्षुःस्पर्शस्तम्. 'हव्वं' ति शीघ्रम्, स च सर्वोऽभ्यन्तरमण्डले सप्तचत्वारिंशद्योजनानां सहस्रेषु द्वयोः शतयोक्षिषष्टौ च साधिकायां वर्तमान उदये दृश्यते, अस्तसमयेऽप्येवम् . एवं प्रतिमण्डलं दर्शने विशेषोऽस्ति, स च स्थानान्तरादवसेयः. 'सव्यओ समंत' ति सर्वतः सर्वासु दिक्षु, समन्ताद् विदिक्षु, एकार्थी च एतौ. 'ओभासेइ' इत्यादि. अवभासयति-ईषत् प्रकाशयति, यथा स्यूलतरमेव वस्तु दृश्यते. उद्गीतयति भृशं प्रकाशयति, यथा स्यूलमेव दृश्यते. तपति अपनीतशीतं करोति, यथा वा सूक्ष्मं पिपीलिकादि दृश्यते तथा करोति. प्रभासयति अतितापयोगाद् विशेषतोऽपनीतशीतं विधत्ते, यथा वा सूक्ष्मतरं वस्तु दृश्यते तथा करोति इति.
- १. हवे छट्टा उद्देशकनुं विवेचन थाय छे. अने तेनो संबंध आ प्रमाणे छे:-आगळना उद्देशकमां छेलां सूत्रोमां 'असंखेजेसु णं भंते! जाय-जोइसिअ-वेमाणिआवासेसु' तथा 'संखेज्वेसु णं मंते! वेमाणिआवाससयसहस्सेसु' ए वात कही छे अर्थात् ते सूत्रोमां नजरो नजर जणाता ज ज्योतिष्कना विमानावासो कहा छे. एथी तेनी अंदरना देखावने आश्रीने, तथा जे ['जावंते'] ए पद आदि गाथामां कहां छे. तेने दर्शाववा कहे छे:-['जावइआओ' इत्यादि.] जेटला ['उवासंतराओ'कि] अवकाशांतरथी-कोइ जातना आकाशथी-के (अवकाश-खाली भाग) रूप अंतरालधी-अर्थात् जेटला अवकाशने अंतरे सूर्य रहेलो छे. ['उदयंते'ित] उदय पामतो-उगतो सूर्य ['चक्खुफासं'ित] चक्षुःस्पर्शे-नजरे ['हव्यं'ित] शीघ आवे छे. अहीं 'चक्षुःस्पर्श' शब्दनो अर्थ आ प्रमाणे छे:-चक्षुः=नजर अने स्पर्श=अडक्युं. जो के, 'स्पर्श' शब्दनो अर्थ 'अडक्युं' याय छे तो पण अहीं तेनो अर्थ 'अडकवा जेवुं' करवी. कारण के, नजरे जोवाता कोइ पण पदार्थनुं ज्योरे नेत्रद्वारा निरीक्षण थाय छे त्यारे आंख अने पदार्थनो स्पर्श थतो नथी. कारण के, आंख अप्राप्तकारी छे. अर्थात् 'चक्षुःस्पर्श' एटले 'आंखने अडकवा जेवुं.' हवे ते सूर्य सौथी अंदरना मांडलामां कांइक वधारे ४७,२,६३ योजन जेटले वर्ततो उदयावस्थामां देखाय छे अने आथमवानी अवस्थामां पण ए ज रीते देखाय छे. तथा ए प्रमाणे दरेक मांडले जोवामां विशेष छे अने ते. विशेष बीजा ग्रंथथी जाणवानों छे. ['सैव्यओ समंत' ति] 'सर्वतः' एटले बधी दिशाओमां अने 'समंतात्' एटलें बधा खूणाओमां. ['ओमासेइ' इत्यादि.] थोडुं प्रकाशे छे–जे प्रकाशने लीचे मोटामां मोटी ज वस्तु देखाय छे. खूब प्रकाशे छे-उद्दोत करे छे, जेथी मोटी वस्तु ज देखाय छे. तपे छे-ठंडकने दूर करे छे, अथवा ए ताप एवो छे के जेथी नानी कीडी बेगेरे पण देखाय छे. खूब तपे छे-घणो ताप थतो होवाथी ठंडकने वधारे दूर करे छे. अथवा ए ताप एवो छे के जेथी .नानामां नानी वस्तु देखाय छे.
- २. एतत् क्षेत्रमेवाऽऽश्रित्याहः-'तं मंते !' इत्यादि. यत् क्षेत्रमवभासयति, उद्योतयति, तपति, प्रभासयति च तत् क्षेत्रं कि भदन्त ! स्पृष्टमवभासयति १ अस्पृष्टमवभासयति १ इह यावत्-करणादिदं दश्यम्-'गोर्येमा ! पुट्ठं ओभासेइ, नो अपुट्ठं. तं भंते ! ओगाढं ओभासेइ,

सूर्य:

उगता अने साथ-मता सूर्यनुं दूरपणुं.

१. मूरुच्छायाः - यावत्-षड्दिशमवभासयति. एवमुद्योतयति, तपति, प्रभासयति, यावत्-नियमात् षड्दिशम्. तद् नूनं भगवन् ! सर्वत इति सर्वापमिति स्टरयमानकालसमये यावत्कं क्षेत्रं स्ट्रशति तावत्कं स्ट्रश्यमानं स्ट्रश्रमिति वक्तव्यं स्यात् ? इन्त, गौतम ! सर्वत इति यावत्-वक्तव्यं स्यात्. तद् भगवन्! किं स्ष्टष्टं स्प्टशति, अस्प्रष्टं स्प्टशति ? यावत्-नियमात् षड्दिशम्. २. ५९ पृष्टाद् नारकाहारप्रकरणं पश्यन्तुः -अनु॰

१. जुओ प्र-८ मुं:-अनु० २. आ बन्ने शब्दो एक अर्थवाळा छै:--श्रीअभय॰

अणोगाढं ओमासइ? गोयमा ! ओगाढं ओमासेइ, नो अणोगाढं. एवं अणंतरोगाढं ओमासेइ, नो परंपरोगाढं. तं मंते ! कि अणुं ओभासइ, बायरं ओमासइ? गोयमा ! अणुं पि ओमासइ, बायरं पि ओमासइ. तं मंते ! उड्ढूं ओमासइ, तिरियं ओमासइ, अहे ओमासइ ?
गोयमा ! उड्ढूं पि, ३. तं मंते ! आइं ओमासइ, मज्झे ओमासइ, अंते ओमासइ ? गोयमा ! आइं, ३. तं मंते ! सिवसए ओमासइ,
अविसए ओमासइ ? गोयमा ! सिवसए ओमासइ, नो अविसए. तं मंते ! आणुपुट्विं ओमासेइ, अणाणुपुट्विं ओमासेइ ? गोयमा ! आणुप्टिंव ओमासेइ, नो अणाणुपुट्विं. तं मंते ! कइदिसं ओमासेइ ? गोयमा ! नियमा छिद्दसं ते. एतेषां च पदानां प्रथमोदेशकनारकाऽऽहारस्त्रचाल्या दश्या इति. य एव 'ओमासेइ' इत्यनेन सह स्त्रप्रपञ्च उक्तः, स एव 'उज्जोअइ' इत्यादिना पदत्रयेण वाच्यः, इति
दर्शयनाहः—'एवं उज्जोवेइ' इत्यादि.

2. हवे क्षेत्रने आश्रीने ए ज वातने कहे छे:—['तं मंते' इत्यादि.] जे क्षेत्रने अवभासे छे, उद्दोतित करे छे, तपावे छे अने खूब तपावे छे. हे भगवन्! ते क्षेत्रने स्पर्शीने अवभासे छे के स्पर्शी सिवाय अवभासे छे? अहीं 'यावत्' शब्द मुकेलो होवाथी आ प्रमाणे जाणवुं:—'हे गौतम! स्पर्शीने अवभासे छे, पण स्पर्शी सिवाय अवभासतो नथी. हे भगवन्! ते क्षेत्रने अवगाहीने अवभासे छे, पण परंपराए अवगाहने अवभासतो नथी. ए प्रमाणे अनंतर अवगाहने अवभासे छे, पण परंपराए अवगाहने अवभासतो नथी. हे भगवन्! ते अणु क्षेत्रने अवभासे छे के बादर क्षेत्रने अवभासे छे? हे गौतम! ते अणुने पण अवभासे छे अने बादरने पण अवभासे छे. हे भगवन्! ते क्षेत्रने उंचे अवभासे छे, तीरछे अवभासे छे के नीचे अवभासे छे? हे गौतम! तेने उंचे, तीरछे अने नीचे पण अवभासे छे. हे भगवन्! ते क्षेत्रने आदिमां, मध्यमां अने अंता अवभासे छे? हे गौतम! ते आदिमां, मध्यमां अवभासे छे. हे भगवन्! ते क्षेत्रने आदिमां, मध्यमां अवभासे छे के परिविषयमां अवभासे छे? हे गौतम! तेने पौताना विषयमां अवभासे छे, पण परिविषयमां अवभासतो नथी. हे भगवन्! ते क्षेत्रने कमपूर्वक अवभासे छे के कम सिवाय अवभासतो चिश्र हे गौतम! तेने कमपूर्वक अवभासे छे, पण कम सिवाय अवभासतो नथी. हे भगवन्! ते क्षेत्रने केटली दिशामां अवभासे छे? हे गौतम! चोक्कस छ ए दिशामां ते क्षेत्रने अवभासे छे. ए बधां पदोनी व्याख्या प्रथम उद्देशकमां कहेल नारकना आहार सूत्रनी पेठे कहेवी. जे सूत्रनो समूह 'अवभासे छे' ए क्रियापद साथे कहा छे ते ज सूत्रनो समूह 'उद्दोत करे छे' 'तपावे छे' अने 'खूब तपावे छे' ए त्रण क्रियापद साथे पण कहेवो. ए ज वातने दर्शावतां कहे छे के:—['एवं उज्जोवेह' इत्यादि.]

३. 'सृष्टं क्षेत्रं प्रभासयित' इत्युक्तम्, अथ स्पर्शनामेव दर्शयनाहः—'से णूणं' इत्यादि. 'सव्वं'ित प्राक्ठतत्वात् सर्वतः सर्वासु दिक्षु. 'सव्वं'ित प्राक्ठतत्वाद् एव सर्वासना, सर्वेण वाऽऽतपेनाऽऽपित्तव्यित्तियस्य क्षेत्रस्य तत् सर्वापत्तिः. अथवा सर्व क्षेत्रम्, 'इति' शब्दो 'विषयम्, 'क्षेत्रं सर्वम्, नतु समस्तमेव' इत्यस्य अर्थस्य उपप्रदर्शनार्थः, तथा सर्वेणाऽऽतपेन, आपो व्याप्तिर्यस्य क्षेत्रस्य तत् सर्वापम्, 'इति' शब्दः 'सामान्यतः सर्वेणातपेन व्याप्तिः, नतु प्रतिप्रदेशं सर्वेण' इत्यस्याऽर्थस्योपप्रदर्शनार्थः. अथवा सह व्यापेनाऽऽतपव्याप्त्या यत् तत् सव्यापम्, इतिशब्दस्तु तथैव. 'फुसमाणकालसमयंति'ित स्पृश्यमानक्षणे, अथवा स्पृशतः सूर्यस्य स्पर्शनायाः कालसमयः स्पृशत्काल-समयः—तत्र, आतपेनित गम्यते. यावत् क्षेत्रं स्पृशति सूर्य इति प्रकृतम्, तावत् क्षेत्रं स्पृश्यमानं स्पृष्टम्—इति वक्तव्यं स्यादिति प्रश्नः. 'हंता' इत्याचुत्तरम्, स्पृश्यमान-स्पृष्टयोश्च एकत्वं प्रथमसूत्रादवगन्तव्यम्.

३. 'स्पृष्ट-स्पर्शीएल-क्षेत्रने प्रमासे छे' एम कहुं छे. माटे हवे रार्शनाने ज दर्शावता कहे छे के:-['से णूगं' इत्यादि.] ['सैव्वं ति'ति] एटले सर्वतः-बधी दिशाओमां, ['सव्यावं ति'ति] सर्व आत्मवडे, अथवा 'सव्वावंति'—जे क्षेत्र ख्व तापधी व्याप्त छे ते 'सर्वापति' अथवा 'सव्वं' एटले 'सर्व' अने 'ति' एटले 'इति' अहीं आ 'इति' शब्द विषयभूत बधा क्षेत्रनो स्चक छे. एण जेटलुं क्षेत्र छे ते बधायनो स्चक नथी. 'सव्यावं' एटले 'सर्वाप' अर्थात् जे क्षेत्र ख्व तडकाथी व्याप्त होय ते 'सर्वाप' अने 'ति' एटले 'इति' आ 'इति' शब्द 'क्षेत्रनो दरेक भागे भाग तापधी व्याप्त छे एम नथी, एण सामान्य रीते क्षेत्र तापथी व्याप्त छे' ए अर्थनो स्चक छे. अथवा 'सव्यावं' एटले 'सव्याप' जे तडकाथी व्याप्त होय ते क्षेत्र सव्याप. अने 'इति' शब्दनो अर्थ तो पूर्व प्रमाणे ज जाणवो. ['फुसमाणकालसमयंसि'ति] जे वखते स्पर्श कराय छे ते वखते, अथवा स्पर्श करता-सूर्यनी स्पर्शना—नो काळ—समय ते 'स्पृशतकालसमय' तेमां. आ ठेकाणे 'आतपवडे' ए अर्थ अध्याहार्य छे. 'जेटलुं क्षेत्र सूर्य स्पर्श छे' ए चालु वात छे. ते स्पृश्यमान क्षेत्र, 'स्पृष्ट' एम कहेवाय १ ए प्रश्न छे. ['हता' इत्यादि.] ए उत्तरसूत्र छे. स्पृश्यमान अने स्पृष्टनुं एकपणुं प्रथम सूत्रथी जाणवुं.

लोकांतादिस्पर्शना.

२०२. प०—लीयंते भंते ! अलोयंतं फुसइ, अलोयंते वि

२०२. उ०—हंता, गोयमा ! लोयंते अलोयंतं फुसइ, अलो-यंते वि लोयंतं फुसइ. २०२. प्र०—हे भगवन् ! लोकनो अंत (छेडो) अलोकना अंतने स्पर्शे, अलोकनो पण अंत लोकना छेडाने स्पर्शे !

२०२. उ०—हा, गौतम ! लोकनो छेडो अलोकना छेडाने स्पर्शे अने अलोकनो पण अंत लोकना छेडाने स्पर्शे.

^{9.} जुओ प्र॰ ५३, प्रश्न ५ मानी टीका-पैरा-१३:-अनु॰ २. आ शब्दोनो जे अर्थ कर्यों छे ते प्राकृतना घोरणे छे:-श्रीअभय॰ ३, जुओ प्रष्ट-४९, प्रथम प्रश्न अने तेनी टीका:-अनु॰

^{9.} मूरुच्छायाः —लोकान्तो भगवन् । अलोकान्तं स्पृशति ? अलोकान्तोऽपि लोकान्तं स्पृशति ? इन्त, गौतम । लोकान्तोऽलोकान्तं स्पृशति, अलोका-

२०३. प्र०-तं भंते! किं पुंडं फुसइ, अपुडं फुसइ?

२०३. उ०--जाव-नियमा छिद्दिसं फुसइ.

२०४. प्र०-दीवंते भंते ! सागरंतं फुसइ, सागरंते वि दीवंतं फुसइ ?

२०४. उ०--हंता, जाव-नियमा छिद्दिसं फुसइ.

२०५. प्र०—एवं एएणं अभिलानेणं—उदंते पोयंतं फुसइ, छिदन्ते दूसंतं, छायंते आयनंतं०?

२०५. उ०-जाव-नियमा छिद्दिसं फुसइ.

२०३. प्र०—हे भगवन्! जे स्पर्शाय छे ते शुं स्पृष्ट छे? के अस्पृष्ट छे?

२०३. ड० — हे गौतम! यावत् — नियमपूर्वक छ ए दिशामां स्पर्शाय छे.

२०४. प्र०—हे भगवन् ! बेटनो छेडो समुद्रना छेडाने स्पर्शे! समुद्रनो पण छेडो बेटना छेडाने स्पर्शे!

२०४. उ०-हा, यावत्-नियमे छ ए दिशामां स्पर्शे.

२०५. प्र०—ए प्रमाणे ए अभिलापबडे—पाणीनो छेडो वहाण-ना छेडाने स्पर्शे, छिद्र—काणा—नो छेडो वस्त्रना छेडाने स्पर्शे, अने छायानो छेडो तडकाना छेडाने स्पर्शे !

२०५. उ०--हे गौतम! यावत्-नियमे छ ए दिशामां स्पर्शे.

४. स्पर्शनामेवाधिक्तत्याऽऽहः—'लोयंते मंते ! अलोयंतं' इत्यादि. लोकान्तः सर्वतो लोकाऽवसानम्, अलोकान्तस्तु तदनन्तर एवेति. इहापि 'पुट्टं फुसइ' इत्यादिसूत्रप्रपञ्चो दश्यः. अत एवोक्तम्-'जाव-नियमा छिदिसिं'ति एतद्भावना चैवम् स्पृष्टमलोकान्तम् , लोकान्तः स्पृशति, स्पृष्टत्वं च व्यवहारतो दूरस्थस्यापि दृष्टम्, यथा-चक्षुःस्पर्श इत्युच्यते-अवगाढमासन्नमित्यर्थः, अवगाढत्वं चाऽऽसत्तिमात्रमपि स्यात्, अतं उच्यते—अनन्तराऽवगादमव्यवधानेन संबद्धम्, नतु परंपराऽवगादम्, शृङ्खलाकटिका इव परंपरासंबद्धम्, तं चाणुं स्पृशति, अलोकान्तस्य कचिद् विवक्षया प्रदेशमात्रत्वेन सूक्ष्मत्वात्. बादरमपि स्पृशति, कचिद् विवक्षयैव बहुप्रदेशत्वेन बादरत्वात्. तम् ऊर्ध्वम्, अधः, तिर्यक् च स्पृशति, ऊर्ध्वादिदिक्षु लोकान्तस्याऽलोकान्तस्य च भावात्. तं चादौ मध्येऽन्ते च स्पृशति. कथम्? अधिस्तर्यग्-ऊर्ध्व-लोकप्रान्तानामादि—मध्या—ऽन्तक्ल्पनात्. तं च स्वविषये स्पृशति स्पृष्टाऽवगाढादौ, नाऽविषयेऽस्पृष्टादाविति. तं चानुपूर्व्या स्पृशति, आनु-पूर्वी चेह प्रथमे स्थाने लोकान्तः, ततोऽनन्तरं द्वितीये स्थानेऽलोकान्त इत्येवमवस्थानतया स्पृशति, अन्यथा तु स्पर्शनैव न स्यात्. तं च षद्सु दिक्षु स्पृशति, लोकान्तस्य पार्श्वतः सर्वतोऽलोकान्तस्य भावात् , इह च विदिक्षु स्पर्शना नास्ति, दिशां लोकविष्कम्भप्रमाणत्वात्, विदिशां च तत्परिहारेण भावादिति. एवम्, द्वीपान्त-सागरान्तादिस्त्रेषु स्पृष्टादिपदभावना कार्या. नवरम्-द्वीपान्त-सागरान्तादिस्त्रे 'छिदिसिं' इत्यस्पैवं भावना-योजनसहस्रायगाढा द्वीपाश्व, समुद्राश्व भवन्ति, ततश्चोपरितनान्, अधस्तनांश्व द्वीप-समुद्रप्रदेशानाऽऽश्रित्य ऊर्घाऽघोदिग्इयस्य स्पर्शना वाच्या. पूर्वादिदिशां तु प्रतीता एव, समन्ततस्तेषामवस्थानात्. 'उदंते पोयंतं'ति नदासुद्कान्तः, पोतान्तं नौपर्यवसानम् , इहाप्युच्छ्याऽपेक्षया अर्घ्वदिक्स्पर्शना वाच्या. जलनिमज्जने वा इति. 'छिद्तंते दूसंतं'ति छिद्रान्तः, दूष्यान्तं वस्त्रान्तं स्पृशति, इहापि षड्दिक्स्पर्शनाभावना—वस्त्रोच्छ्याऽपेक्षया, अथवा कम्बलरूपवस्त्रपोद्दलिकायां तन्मध्योत्पन्नजीवभक्षणेन् तन्मध्यरन्ध्राऽपेक्षया लोकान्तसूत्रवत् षड्दिक्स्पर्शना भावयितच्या. 'छायंते आयवंतं'ति इह छायाभेदेन षड्दिग्भावना एवम्-आतपे व्योमवर्तिपक्षिप्रमृति-द्रव्यस्य या छाया तदन्तः, आतपान्तं चतसृषु दिक्षु स्पृशति, तथा तस्या एव छायाया भूमेः सकाशात् तद् द्रव्यं यायदुच्छ्योऽस्ति, ततश्च छायान्तः, आतपान्तम् ऊर्ध्वम् , अधश्च स्पृशति. अथवा प्रासाद-वरण्डिकादेयी छाया तस्या भित्तेरवतरन्याः, आरोहन्त्या बाऽन्तः आतपान्तम् ऊर्ध्वम्, अधश्च स्पृशति इति भावनीयम्, अथवा तयोरेव छाया—ऽऽतपयोः पुद्रहानामसंख्येयप्रदेशाऽवगाहित्वाद् उच्छ्रयसद्भावः, तत्सद्भावाच ऊर्ध्वाऽघोविभागः, ततथ छायान्त आतपान्तम् ऊर्ध्वम्, अधश्व स्पृशित इति.

<u>छोकांत.</u>

8. हवे स्पर्शनाने ज उद्देशीने कहे छे के:—['छोयंते मंते! अछोयंतं' इत्यादि.] छोकांत एटछे चारे वाजुधी छोकनो अंत-छेडो, अछोकांत एटछे छोकना छेडानी पछीनो ज भाग, आ स्थळे पण पूर्वनी पेठे ['पुट्ठं फुसइ'] इत्यादि सूत्रो कहेवां. माटे ज कह्युं छे के:—['जाव-नियमा छ—दिसिं' ति] एनी भावना आ प्रमाणे जाणवी:—स्पर्शेष्ठ अछोकांतने छोकांत स्पर्शे छे. कोइ पदार्थ दूर रहेछो होय तो पण व्यवहारथी ते पदार्थ स्पष्ट कहेवाय छे. जेम के, आंख, जोवा सारु कोई पण पदार्थनो स्पर्श करती नथी तो पण 'चक्षुःस्पर्श' शब्दनो प्रयोग थाय छे, तेम अहीं न समजवुं. माटे कहे छे के, अवगाढ एटछे आसन्न. अथगाढएणुं तो मात्र निकटतास्त्य ज होय, गाटे कहे छे के, अनंतरावगाढ—व्यवधान विना संबद्ध, पण सांकळनी कडीओनी पेठे परंपराए संबद्ध—परंपराए अवगाढ—नहीं. 'ते अणुने स्पर्शे छे' कारण के विवक्षाथी कोइ स्थळे अछोकांत पण पदेश मात्र होवाथी सूक्ष्म छे. 'वादरने पण स्पर्शे छे' कारण के विवक्षाथी कोइ स्थळे अछोकांत पण पदेश मात्र होवाथी सूक्ष्म छे. 'वादरने पण स्पर्शे छे' कारण के विवक्षाथी कोइ स्थळे अछोकांत पण

कणु. बादर, उंचे o

^{9.} मूछच्छायाः — तद् भगवन् ! कि स्ट्रप्टं स्प्राति ! अस्प्र्ष्टं स्ट्रशति ! यावत् -नियमात् पट्दिशं रएशति. द्वीपान्तो भगवन् ! सावरान्तं स्प्रशति ! सावरान्तं स्प्रशति ! हन्त, यावत् -नियमात् पट्दिशं स्प्रशति एवम् एतेनाऽभिलापेन-उदकान्तः पातान्तं स्प्रशति, छिद्रान्तो दृष्यान्तम्,

अने तीरछे स्पर्शे छे' कारण के ऊर्ध्वादि दिशाओमां लोकांत अने अलोकांत होय छे. 'तेने आदिमां, वचमां अने अंते स्पर्शे छे' ते केवी रीते? तो कहे छे के, नीचेना, तीरछा अने उंचा छोकप्रांतोनी आदिपणे, वचलापणे अने अंतपणे कल्पना करवाथी पूर्व प्रमाणे थाय छे. 'तेने पोताना विषयमां स्पर्शे छे' पोताना विषयमां एटले स्पृष्ट अने अवगाढादिमां, पण पोताना अविषयमां-अस्पृष्टादिमां-नहीं. 'तेने कमपूर्वक स्पर्शे 'छे^{, क्रम ए}टले अहीं प्रथम स्थानमां लोकांत अने त्यार पछी बीजा स्थानमां अलोकांत, ए प्रमाणे अवस्थानपणे स्पर्शे छे. जो एम न करवामां आवे तो स्परीना ज शाय नहीं. 'तेने छए दिशामां स्पर्शे छे' कारण के लोकांतने पडखे चारे बाजु अलोकांत छे. आ स्थळे खूणाओनी स्पर्शना नथी. कारण के, दिशाओनुं प्रमाण लोकना विष्कंस जेटलुं छे. अने विदिशाओ लोकना परिहारपूर्वक रहे छे. ए ज प्रमाण द्वीपांत अने सागरांतादि सुत्रोमां पण 'स्पृष्ट' बंगेरे पदोनी भावना करबी. विशेष ए के, द्वीपांत अने सागरांतादि सुत्रमां ['छिदिसिं'] ए सूत्रनी भावना-विचार-अ। प्रमाणे करवी:---द्वीपो अने समुद्रो हजार योजन अवगाढ होय छे तेथी द्वीप तथा समुद्रना उपरना अने हेठळना प्रदेशोने आश्री कर्ष्वदि-शानी अने अधोदिशानी स्पर्शना कहेवी. पूर्वादि दिशाओनी स्पर्शना तो प्रतीत ज छे. कारण के तेओनुं (प्रदेशोनुं) अवस्थान चारे बाजु छे. ['उदंते 'पोयंतं'ति] नदी वंगरेना पाणीनो छेडो नावना अंतने स्पर्शे छे. अहीं पण उंचाइनी अपेक्षाए ऊर्घ्व दिशानी स्पर्शना जाणवी. अथवा जलमां निमजन थया पछी उंचाइनी अपेक्षाए ते स्पर्शना जाणवी. ['छिद्देते दूसंतं'ति] छिद्रनो अंत वस्नना अंतने स्पर्शे छे. अहीं पण वस्ननी उंचाइनी अपेक्षाए छ ए दिशाना स्पर्शनी भावना करवी. अथवा कांबळरूप वस्ननी पोटलिमां तेनी वसे उत्पन्न थएल कोइ जीवे खावाथी पडेल (तेना) वचला काणानी अपेक्षाए लोकांत सूत्रनी पेठे छ ए दिशाना स्पर्शनी भावना करवी. ['छायंते आयवंतं' ति] अहीं छायाना भेदथी छ दिशानी भावना आ प्रमाणे करबी:-आतपमां आकाशमां उडता पक्षि वेगेरे द्रव्यनी जे छाया, अने तेनो जे अंत ते छायानो अंत-ते, आतपना अंतने चारे दिशामां स्पर्शे छे. तथा ते ज छायानी उंचाइ जमीनथी मांडी ते द्रव्य सुधीनी छे. तेथी छायानी अंत आतपना अंतने उंचे अने नीचे स्पर्शे छे. अथवा हवेलीनी अने वरंडी वगेरेनी भींत उपरथी उतरती के चडती जे छाया, तेनो अंत आतपना अंतने उंचे अने नीचे स्पर्शे छे. एम भावना करवी. अथवा पुद्रलोनुं असंख्येय प्रदेशोमां अवगाहिएणुं होय छे तेथी ते ज छाया अने आतपने उंचाइ होवाथी तेनी उंचाइ अने नीचाइनो विभाग करवो. अने तेथी छायानो अंत आतपना अंतने उँचे अने नीचे स्पर्शे छे.

दीपनी छंडी.

पाणीनो छेडो. काणानी छेडो.

छायानी छेडी.

प्रकाश अने छाय त्ता अणुओ.

क्रियाविचार.

२०६. प्र०—अत्थि णं भंते ! जीवाणं पाणाइवाए णं किरिया . क्रजाइ ?

२०६. उ०—हंता, अस्थि.

२०७. प्र०—सा मंते ! कि पुड़ा कजह ? अपुड़ा कजह ?

२०७. उ०—जाव-निव्वाधाएणं छिद्दसिं, वाघायं पड्च सिय तिदिसिं, सिय चउदिसिं, सिय पंचदिसिं.

२०८. प्र०—सा भंते ! किं कडा कज्जइ ? अकडा कज्जइ ?

२०८. उ०-गोयमा ! कडा कजाइ, नो अकडा कजाइ.

२०९. प्र०-सा भंते ! कि अत्तकडा कजाइ? परकडा क्रजड़ ? तद्भयकडा कजाइ?

२०९. उ०--गोयमा! अत्तकडा कज्जइ, णो परकडा कज्जइ, ंनो तदुभयकडा कजइ.

२१०. प्र०—सा भंते ! किं आणुपुन्चि कडा कजाइ? अणा-गुप्निंव कडा कजड़?

२१०. उ०-गोयमा! आणुपुर्वि कडा कज्जइ, णो

२०६. प्र० हे भगवन् जीवो द्वारा प्राणातिपात किया कराय छे ?

२०६. उ०—हा, कराय छे.

२०७. प्र०-हे भगवन्! जे क्रिया कराय छे ते शुं स्पृष्ट छे ! के अस्पृष्ट छे !

२०७. उ०-हे गौतम ! यावत्-निर्व्याघातवडे छ ए दिशाने, व्याघातने आश्रीने कदाच त्रण दिशाने, कदाच चार दिशाने अने कदाच पांच दिशाने स्पर्शे छे.

२०८. प्र०-हे भगवन्! जे किया कराय छे ते शुं कत छे! के अकृत छे !

२०८. उ०--हे गौतम! ते ऋिया ऋत छे. पण अऋत नथी.

२०९. प्र०-हे भगवन्! जे क्रिया कराय छे ते शुं आत्मकृत छे ? परकृत छे ? के उभयकृत छे ?

२०९. उ०-हे गौतम! ते किया आत्मकृत छे. पण परकृत के तदुभयकृत नथी.

२१०. प्र०—हे भगवन्! जे किया कराय छे ते अनुक्रम-पूर्वक कृत छे ? के अनुक्रम सिवाय कृत छे ?

२१०. उ० — हे गौतम। ते अनुक्रमपूर्वक कृत छे. पण अनु-अणाणुपुर्वि कडा कजाइ. जा य कडा कजाइ, जा य कजिस्सइ कम सिवाय कृत नथी. वळी जे कृत किया कराय छे अने कराशे ते सव्या सा आणुपुन्यिकडा, णो अणाणुपुन्यिकड ति वत्तव्यं सिया. बधी अनुक्रमपूर्वक कृत छे.पण अनुक्रम सिवाय कृत नथी एम कहेवाय.

१. मूलच्छायाः — अस्ति भगवन् ! जीवैः प्राणातिपातः क्रिया क्रियते ? इन्त, अस्ति. सा भगवन् ! किं स्पृष्टा कियते, अस्पृष्टा किंयते ? यावत्-निर्न्यान षातेन षड्दिशम्, व्याघातं प्रतीख स्यात् त्रिदिशम्, स्यात् चतुर्दिशम्, स्यात् पष्वदिशम्, सा भगवन्! किं कृता कियते, अकृता कियते ? गौतम ! कृता क्रियते, नो अकृता कियते. सम्भगवन् ! किम् आत्मकृता कियते, परकृता कियते, तदुभयकृता कियते ? गीतम ! आत्मकृता कियते, नो परकृता कियते, नो तहुभयकृता कियते. सा भगवन् ! किम् आनुपूर्वी कृता कियते, अनानुपूर्वी कृता कियते. गौतम ! आनुपूर्वी कृता कियते, नो अनानुपूर्वी कृता कियते. या च कृता कियते, या च करिष्यते सर्वा सा आनुपूर्वीकृता, नो अनानुपूर्वीकृता इति वक्तव्यं स्यातः-अनु -

२११. प्र०—औत्य णं भंते ! नेरइयाणं पाणाइवायकिरिया कज्जइ ?

- २११. उ०—हंता, अस्थि.

२१२. प्र०—सा मंते! कि पुड़ा कजाइ? अपुड़ा कजाइ?

२१२. उ०--जाव-नियमा छिहिसं कजइ.

२१३. प्र०-सा भंते ! किं कडा कजड़ ? अकडा कजड़ ?

२१३. उ०-तं चेव जाव-णो अणाणुपुब्वि कड ति वत्तव्यं सिया.

२१४. - जहा णेरइया तहा एगिदियवजा भाणियव्या जाव-वेमाणिआ. एगिंदिया जहा जीवा तहा भाणियव्वा.

२१५---जहा पाणाइवाए तहा मुसावाए, तहा अदि-ण्णादाणे, मेहुणे, परिन्गहे, कोहे जाव-मिच्छादंसणसल्ले. एवं एए मैथुन, परिप्रह, क्रोध अने यावत्-मिथ्यादर्शनशल्य सुधी जाणवुं. अद्वारस चउवीसं दंडगा भाणिअव्यां.

सेवं भंते !, सेवं भंते ! ति भगवं गोयमे समणं भगवं जाव-विहरति.

२११. प्र०-हे भगवन् ! नैरियको द्वारा प्राणातिपात किया कराय छे ?

२११. उ०--हे गौतम! हा, कराय छे.

२१२. प्र०-हे भगवन् ! जे किया कराय छे ते ह्यं स्पृष्ट छे? के असुष्ट छे?

२१२. उ०-हे गौतम। ते यावत्-नियमे छ ए दिशामां कराय छे.

२१३. प्र० है भगवन्! जे किया कराय छे ते छुं कृत छे! के अकृत छे ?

२१३. उ०-हे गौतम! ते पूर्व प्रमाणे जाणवुं, यावत्-ते अनुक्रम सिवाय कृत छे एम न कहेवाय.

२१8. - नैरियकोनी पेठे एकेंद्रिय सिवायना वैमानिक सुधीना बधा जीवो कहेवा. अने जीवोनी पेठे एकेंद्रियो कहेवा.

२१५.—प्राणातिपातनी क्रिया पेठे मृषावाद, अदत्तादान, अने ए प्रमाणे ए अढार पापस्थान विषे चोवीश दंडक कहेवा.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. एम कही भगवान् गौतम श्रमण भगवंत महावीरने नभीने यावत्-विहरे छे.

५. स्पर्शनाऽधिकारादेव च प्राणातिपातादिपापस्थानप्रभवकर्मस्पर्शनाम् अधिकृत्याऽऽहः--'अत्थि' इत्यादि. अस्ययं पक्षः 'किरिया कजङ्' त्ति क्रियते इति क्रिया-कर्म, सा क्रियते भवति. 'पुष्टे' इत्यादेर्व्याख्या पूर्ववत्. 'कडा कजड़'ति क्रता भवति, अक्रतस्य कर्मणोऽभावात्. 'अत्तकडा कज्जइ'त्ति आत्मकृतमेव कर्म भवति, नाऽन्यथा. 'अणाणुपुन्वि कडा कज्जइ'त्ति पूर्व-पश्चाद्विमागो नाऽस्ति यत्र तद् अनानुपूर्वी-शब्देनोच्यत इति. 'जहा णेरइया तहा एगिंदियवजा भाणियव्व' ति नारकवदसुरादयोऽपि वाच्याः एकेन्द्रियवर्जाः, ते त्वन्यथा, तेपां हि दिक्पदे 'निन्वाघाएणं छिद्दिसिं, वाघायं पडुच सिय तिदिसिं' इत्यादेविंशेषाऽभिलापस्य जीवपदोक्तस्य भावात्. अत एवाहः-'एगिंदिया जहा जीवा तहा भाणियव्य'त्ति 'जाव-मिच्छादंसणसल्ले' इह यावत्-करणाद् 'माणे माया-लोमे' 'पेजो' अनभिव्यक्तमायालोमस्वभावमभि-ष्वङ्गमात्रं प्रेम. 'दोसे' अनभिव्यक्तकोध-मानखरूपमप्रीतिमात्रं द्वेषः. कलहो राटिः. 'अन्मक्लाणे' असदोषाऽऽविष्करणम्, पैशूत्यं प्रच्छन्न-मसदोषाऽऽविष्करणम्, 'परपरिवाए' विप्रकीर्णं परेषां गुणदोषवचनम्, 'अरहरह' अरतिर्मोहनीयोदयात् चित्तोद्वेगः तत्फला, रतिर्विषयेषु मोहनीयोदयात् चित्ताऽभिरतिः अरितरितः. 'मायामोसे' तृतीयक्षशायद्वितीयाश्रवयोः संयोगः. अनेन च सर्वसंयोगा उपलक्षिताः. अथवा वेषान्तर—भाषान्तरकरणेन यत् परवञ्चनं तद् मायामृषा इति. मिथ्यादर्शनं शल्यमिव विविधव्यथानिबन्धनत्वाद् मिथ्यादर्शनशल्यम्-इति.

प्राणाति पातकिया.

भारमकृत.

एकेंद्रिय,

५. स्पर्शनानो ज अधिकार होवाथी प्राणातिपात (हिंसा) वगेरे पापस्थानकथी उत्पन्न थती कर्म संबंधी स्पर्शनाने उद्देशीने कहे छे के:-['अरिथ' इत्यादि.] आ पक्ष छे-आ वात छे १ ['किरिया कजाइ'ति] कराय ते किया अने किया एटले कर्म, ते थाय छे १ ['पुट्टे'] इत्यादि सूत्रनी व्याख्या पूर्वनी पेठे करवी. ['कड़ा कज़इ'ति] कृत होय ते थाय छे. कारण के अकृत कर्मनी अभाव छे. ['अत्तकड़ा कज़इ'ति] कर्म तो आत्मकृत ज होय छे. पण अन्यथा-परकृत-नथी होतुं. ['अणाणुपुर्व्य कडा कजइ' ति] ज्यां आगळ पाछळनो विभाग न होय ते 'अनानुपूर्वी' शब्दथी व्यवहराय छे. ['जहा णेरइया तहा एगिंदियवजा भाणियव्य'ति] एकेंद्रिय जीवोने वर्जीने नारिकओनी पेठे असुरादिक बधा जीवो पण कहेवा. अने एकेंद्रिय जीवो जूदी रीते कहेवा. कारण के तेओने विषे दिक्पदमां 'अडचण न होय तो छ ए दिशामां अने अडचण होय तो कदाच त्रण दिशामां' इत्यादि विशेष

१. मूरुच्छायाः— अस्ति भगवन् । नैरयिकैः प्राणातिपातिकया कियते १ इन्त, अस्ति. सा भगवन् । कि स्पृष्टा कियते , अस्पृष्टा कियते ! यावत्-नियमात्-षड्दिशं क्रियते, सा भगवन् ! किं कृता कियते, अकृता कियते ! तदेव यावत्-नो अनानुपूर्वी कृता इति वक्तव्यं स्यात्, यथा नैरियकास्तथा एकेन्द्रियनर्जा भणितव्या यानत्-वैमानिकाः. एकेन्द्रिया यथा जीनास्तथा भणितव्याः. यथा प्राणातिपातस्तथा मृयानादः, तथाऽदत्ताऽऽदानम् , मैधुनम् , परिप्रहः, क्रोधो यावत्-मिथ्यादर्शनशस्यम् , एवमेते अष्टादश चहुर्विशतिर्दण्डका भणितव्याः. तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! इति भगवान् गातमः श्रमणं भगवन्तं यानत्-विहरतिः-अनु॰

छे अने ते विशेष जीवपदमां कहेलो छे. माटे ज कहे छे के, ['एगिंदिया जहा जीवा तहा माणिअन्य'ति] ['जाव-मिच्छादंसणसले'] अहीं 'यावत्' शब्द मूकवाशी मान, माया, लोभ, वगेर जाणवा. प्रेम-जे आसक्तिमां माया अने लोभनो समाव अप्रकट छे ते आसक्ति प्रेय. द्वेष-अप्रकट कोघ अने प्रेमाहि अभिमानरूप जे मात्र अप्रीति ते द्वेष. कलह एटले राड-कजीओ. अम्याख्यान एटले अछता दोषोनुं जाहेर करवुं. पैशून्य एटले अछता दोषोनुं गुप्तपणे ·जाहेर करतुं. परपरिवाद-विश्वकीर्णपणे बीजाओना गुण दोष कहेवा. ['अरइरइ'ति] मोहनीयना उदयथी वित्तना उद्देगरूप फलवाळी ते अरति, मोह-नीयना उद्यथी विषयोमां चित्तनी अभिरति ते रति अने ते बन्ने अरतिरतिः मायामृषावाद एटेळे त्रीजा कषायनो अने बीजा आश्रवनो संयोगः आ, बधा संयोगोनुं उपलक्षण हे. अथवा मायामृषावाद एटले वेष बदलावीने के भाषा बदलावीने जे बीजाने ठगवुं ते. अनेक प्रकारनी पीडानुं कारण होवाथी मिथ्यादर्शन, शल्यनी पेठे छे माटे ते मिथ्यादर्शनशल्य छे.

मिय्यादर्शन शल्य.

श्रमण भगवंत महावीर अने आर्य श्रीरोह.

संबंधो—ते णं कै। हे णं, ते णं समए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी रोहे णामं अणगारे पगइमइए, पगइमउए, पगइविणीए, पगइउवसंते, पगइपयणुकोह-माण-माया-लोभे, मिउमद्दसंपचे, अलीणे, भद्दए, विणीए समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते उड्डंजाणु, अहोसिरे, झाणकोहोवगए संज-मेणं, तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ. तए णं से रोहे अणगारे जायसङ्के जाव-पज्जुवासमाणे एवं वदासी:-

२१६. प्र०-पुन्नि मंते! लोए, पच्छा अलौए? पुन्नि अलोए. पच्छा लोए?

२१६. उ०-रोहा! लोए य, अलोए य, पुल्वि पेते, पच्छा पेते-दो वि ए सासया भावा, अणाणुपुच्ची एसा रोहा !.

२१७. प्र०—पुर्वि भंते ! जीवा, पच्छा अजीवा ? पुर्वि अजीवा पच्छा जीवा ?

२१७. उ०-जहेव लोए, अलोए यः तहेव जीवा य, अजीवा य. एवं भवसिदिआ य अभवसिदिआ य, सिदी, असिदी. सिदा, असिद्धा.

२१८. प्र०—पुर्वि भंते ! अंडए, पच्छा कुक्कुडी ? पुर्वि कुक्कुडी, पच्छा अंडए? 'रोहा! से णं अंडए कओ?' 'भयवं! कुक्कुडीओ.' 'सा णं कुक्कुडी कओ ?' 'भंते ! अंडयाओ.'

२१८. उ०-एवामेव रोहा! से य अंडए, सा य कुक्कुडी पुर्वि पेते, पच्छा पेते-दुवे सासया भावा, अणाणुपुव्वी एसा रोहा!.

संबंध—ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीरना शिष्य रोह नामना अनगार हता. जेओ खभावे मद्र, कोमळ, विनयी, शांत, ओछा क्रोध, मान, माया अने लोभवाळा, अत्यंत निरमि-मानी, गुरुने आशरे रहेनारा, कोइने संताप न करे तेवा अने गुरुभक्त हता. ते रोह नामना अनगार पोते उभडक रहेला, नीचे नमेल मुखवाळा, ध्यानरूप कोठामां पेठेला तथा संयम अने तपवडे आत्माने भावता श्रमण भगवंत महावीरनी आजुबाजु विहरे छे. पछी ते रोह नामना अनगार जातश्रद्ध थइ यावत्-पर्युपासना करता आ प्रमाणे बोल्याः—

२१६. प्र०-हे भगवन् ! पहेलो लोक छ अने पृछी अलोक छे ! के पहेलो अलोक छे अने पछी लोक छे !

२१६. उ०-हे रोह! छोक अने अलोक, ए पहेलो पण छे अने पछी पण छे. ए बन्ने पण शास्वत भाव छे. हे रोह! ए बेमां 'अमुक पहेलो अने अमुक पछी' एवो क्रम नथी.

२१७. प्र०-हे भगवन्! जीवो पहेला छे अने अजीवो पछी छे? के पहेला अजीवों छे अने पछी जीवों छे?

२१७. उ० — हे रोह! जेम लोक अने अलोक विषे कहां तेम जीवो अने अजीवो संबंधे पण जाणवुं. ए प्रमाणे भवसिद्धिको, अने अभवसिद्धिको. सिद्धि अने असिद्धि-संसार तथा सिद्ध अने संसारिओ पण जाणवा.

२१८. प्र०-हे भगवन्! पहेलां इंडुं के अने पछी कुकडी छे ! के पहेलां कुकडी छे अने पछी इंडुं छे ! 'हे रोह! ते इंडुं क्यांथी थयुं ?' 'हे भगवन् ! ते इंडुं कुकडीथी थयुं.' 'हे रोह ! ते कुकडी क्यांथी थइ ?' 'हे भगवन्! ते कुकडी इंडाथी थइ.'

२१८. उ०-ए ज प्रमाणे हे रोह! ते इंडुं अने ते कुकडी ए पहेलां पण के अने पछी पण के-ए शाखत भाव के. पण है रोह! ते बेमां कोइ जातनो क्रम नथी.

[.] १. मूलच्छायाः—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतौ महावीरस्याऽन्तेवासी रोहो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रकः, प्रकृतिमृदुकः, प्रकृतिवि-नीतः, प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिप्रतनुकोध-मान-माया-लोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः, अलीनः, भद्रकः, विनीतः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूर-सामन्ते कर्ष्वजातुः, अधःशिराः, ध्यानकोष्ठोपगतः संयमेन, तपंसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति. तदा स रोहोऽनगारो जातश्रद्धो यावत्-पर्युपासीन एवम् अवादीतः-पूर्वे भगवन्! लोकः, पथाद् अलोकः पूर्वम्-अलोकः, पथाद् लोकः ? रोह। लोकश्च अलोकश्च, पूर्वम्-अपि एतौ, पथाद् अपि एतौ-द्वे। अपि एती बाधती भावी अनानुपूर्वी एषा रोह!. पूर्व भगवन्। जीवाः, पक्षाद् अजीवाः, पूर्वम्-अजीवाः, पक्षाद् जीवाः १ यथैव छोकः, अछोकक्षः, तथैव जीवाध, अजीनाथ. एवं भवसिद्धिकाथ,अभवसिद्धिकाथ. सिद्धिः, असिद्धिः. सिद्धाः,असिद्धाः. पूर्वं भगवन् ! अण्डकम् , पथात् कुकुटी? पूर्वं कुकुटी, पथाद् अण्डकम् ? 'रोह! तद् अण्डकं कृतः ?' 'भगवन्! कुकुद्याः' 'सा कुकुटी कृतः ?' 'भगवन्! अण्डकात्'. एवमेव रोह! तद् अण्डकम्, सा च कुकुटी पूर्वम्-अपि एते ·पश्चाद् अपि एते-द्दी शाश्वतौ भावी. अनानुपूर्वी एषा रोह!:-अनु०

२१९. प्र०—पुैर्वि मंते ! लोयंते, पच्छा अलोयंते ? पुर्वि अलोयंते पच्छा लोयंते ?

२१९. उ०—रोहा ! लोयंते य, अलोयंते य; जाव-अणा-णुपुन्नी एसा रोहा !.

२२०. प्र०—पुर्व्यि मंते 1 लोयंते, पच्छा सत्तमे उवासंतरे? पुच्छा.

२२०. उ०—रोहा ! लोयंते य, सत्तमे उवासंतरे; पुट्चि पि दो वि एते, जाव—अणाणुपुट्ची एसा रोहा !. एवं लोयंते य, स-त्तमे य तणुवाए, एवं घणवाए, घणोदही, सत्तमा पुढवी. एवं लो-यंते एकेकेणं संजोएयव्वे इमेहिं डाणोहिं, तं जहाः—

उवास-वाय-घणउदिह-पुढवी-दीवा य सागरा वासा, नेरइआई अत्थिय समया कम्माइं लेस्साओः दिही दंसण णाणा सण्णा सरीरा य जोग-उवओगे, दव्यपएसा पज्जव अद्धा किं पुर्व्वि लोयन्ते.

२२१. प्र०—पुर्वि भंते ! होयंते, पच्छा सव्बद्धा ?

२२१. उ०—जहा लोयंतेणं संजोइआ सन्ने ठाणा एते. एव अलोयंतेण वि संजोएयन्या सन्ने.

२२२. प्र०--पुन्विं भंते ! सत्तमे उवासंतरे, पच्छा सत्तमें तणुवाए ?

२२२. उ०—एवं सत्तमं उनासंतरं सव्वेहिं समं संजोएअव्वं, जाव-सव्वद्धाए.

२२३. प्र०—पुन्वि भंते! सत्तमे तणुवाए, पच्छा सत्तमे धणवाए!

२२३. उ०—एअं पि तहेव नेयव्यं, जाव-सव्बद्धाः एवं उव-रिल्लं एकेकं संजोयंतेणं जो जो हिहिल्लो, तं तं छड्डंतेणं ने-यव्यं, जाव-अतीअ-अणागयद्धा, पच्छा सव्यद्धा, जाव-अणाणु-पुच्ची एसा रोहा!

सेवं भंते !, सेवं भंते ! ति जाव--विहरइ.

२१९. प्र०—हे भगवन्! पहेलां लोकांत छे अने पछी अलोकांत छे ? के पहेलां अलोकांत छे अने पछी लोकांत छे?

२१९. उ०-हे रोह! छोकांत अने अछोकांत, ए बनेमां यावत्-हे रोह! कोइ जातनो क्रम नथी.

२२०. प्र०—हे भगवन् ! पहेलां लोकांत छे अने पछी सा-तमुं अवकाशांतर छे ? इत्यादि पूछवुं.

२२०. उ०—हे रोह! छोकांत अने सातमुं अवकाशांतर, ए बने पहेछा पण छे. ए प्रमाणे यावत्—हे रोह! ए बेमां कोइ जा-तनो कम नथी. ए प्रमाणे छोकांत, सातमो तनुवात, ए प्रमाणे घनवात, घनोदिध अने सातमी पृथिवी. ए प्रमाणे एक एकनी साथे छोकांत आ नीचे छखेछां स्थानो साथे जोडवो:—

अवकाशांतर, वात, धनोद्धि, पृथिवी, द्वीप, सागर, वर्ष-क्षेत्र, नैर-यिकादिक जीव, अस्तिकाय, समय, कर्म, छेश्या, दृष्टि, दर्शन, ज्ञान, संज्ञा, शरीर, योग, उपयोग, द्रव्यप्रदेशो अने पर्यवो तथा छुं काळ पहेलां छे अने लोकांत (पछी छे?)

२२१. प्रo—हे भगवन्! पहेलां लोकांत छे अने पछी स-र्वाद्वा छे?

२२१. उ०—हे रोह! जेम छोकांत साथे ए बधां स्थानो जोड्यां, तेम आ संबंधे पण जाणवुं. अने ए प्रमाणे ए बधां स्थानो अछोकांत साथे पण जोडवां.

२२२. प्र०—हे भगवन्! पहेलां सातमु अवकाशांतर छे अने पछी सातमो तनुवात छे?

२२२. उ०—हे रोह ! ए प्रमाणे सातमुं अवकाशांतर बधा साथे जोड्बुं अने ए प्रमाणे यावत्—सर्वोद्धा सुधी जाणवुं.

२२३. प्र०—हे भगवन्! पहेलां सातमो तनुवात छे अने पछी सातमो धनवात छे?

२२३. उ०—हे रोह! ए पण ते प्रमाणे जाणवुं, यावत्-सर्वाद्धा. ए प्रमाणे उपरना एक एकने संयोजतां अने जे जे हेठलो होय तेने छोडतां पूर्व प्रमाणे जाणवुं, यावत्—अतीत अने अनागतकाळ अने पछी सर्वाद्धा, यावत्—हे रोह! एमां कोइ जा-तनो कम नथी.

हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत्-विहरे छे.

^{9.} मूलच्छायाः—पूर्वं भगवन्! कोकान्तः, पश्चाद् अलोकान्तः; पूर्वम् अलोकान्तः, पश्चाद् होकान्तः ? रोह्! लोकान्तश्च, अलोकान्तश्च, यावत्—अनानुपूर्वा एषा रोह्!. पूर्वं भगवन्! कोकान्तः, पश्चात् सप्तमम्—अवकाशान्तरम्? प्रच्छाः. रोह्! लोकान्तश्च, सप्तमम्—अवकाशान्तरम्. पूर्वम्-अपि द्वौ अपि एतौ यावत्—अनानुपूर्वा एषा रोह्!. एवं लोकान्तश्च सप्तमश्च तनुवातः, एवं घनवातः, घनोदिधः, सप्तमी प्रश्चिती. एवं लोकान्त एकैकेन संयोजियतव्य एभिः स्थानैः, तद्यशः—अवकाश-वात—घनोदिध-पृथिवी-द्वीपाश्च सागरा वर्षाणि, नैरियकादि-अस्तिकायाः समयाः कर्माणि लेखाः. दृष्टिदेशैनं ज्ञानि संज्ञा शरीराणि च योगोपयोगी, द्व्यप्रदेशाः पर्यवा अद्धा कि पूर्व लोकान्तः. पूर्व भगवन्! लोकान्तः, पश्चाद सर्वाद्धाः सम्याः कर्माणि लेखाः स्थान्तः सर्वाद्धाः पर्यवा स्वाद्धाः पर्यवा स्वाद्धाः स्थान्तः एवं भगवन्! सप्तमम्—अवकाशान्तरं सर्वैः सर्व संयोजियतव्यानि सर्वाणि. पूर्व भगवन्! सप्तमम्—अवकाशान्तरं सर्वैः सर्व संयोजियतव्यान् पूर्व भगवन्! सप्तमस्-अवकाशान्तरं सर्वैः सर्व संयोजियतव्यान् पूर्व भगवन्! सप्तमस्तनुवातः, पश्चाद सप्तमो धनवातः १ एवम्—अपि तथेव ज्ञातव्यम्, यावत्—सर्वोद्धाः एवम्—उपरितनम्, एकैकेन संयोजयता यो योऽधस्तनः, तं तं छर्वयता ज्ञातव्यम्, यावत्—अतीत—अनागताद्धाः, पश्चात् सर्वाद्धाः, यावत्—अनानुपूर्वा एषा रोह्!. तदवं भगवन्! इति यावत्—विहरतिः—अनु०

६. एवं ताबद् गौतमदारेण कर्म प्ररूपितम्, तच प्रवाहतः शाश्वतम्, इत्यतः शाश्वतान् एव लोकादिभावान् रोहकाऽभिधानमुनि-पुङ्गबद्वारेण प्ररूपियतुं प्रस्तावयन्नाहः-'ते णं काले णं' इत्यादि. 'पगइभदए' ति स्वभावत एव परोपकारकरणशीलः, 'पगइभउए' ति स्वभावत एव भावमार्दविकः, अत एव 'पगइविणीए' ति तथा 'पगइउवसंते'ति कोघोदयाऽभावात्, 'पगइपयणुकोह-माण-माया-होमें सत्यपि क्षायोदये तत्कार्याऽभावात्-प्रतनुकोधादिभावः. 'मिजमद्वसंपचे' ति मृदु यद् मार्दवम्-अत्यर्थम्-अहंकृतिजयः, तत् संपन्नः प्राप्तो गुरूपदेशाद् यः स तथा. 'अलीणे' चि गुरुसमाश्रितः, संलीनो वा. 'भद्दए' चि अनुपतापको गुरुशिक्षागुणात्. 'विणीए' त्ति गुरुसेवागुणात्. 'मवसिद्धिया य' ति भविष्यतीति भवा, भवा सिद्धिर्निर्दृत्तिर्थेषां ते भवसिद्धिका इत्यर्थः. 'सत्तमे जवासंतरे' ति सप्तमपू-थिच्या अधीवर्तिआकाशम्-इति. सूत्रसंप्रहगाथे:-'उवास' इलादिके. तत्र 'उवासे' ति सप्तावकाशान्तराणि. 'वाय' ति तनुवाताः, घनवाताः. 'धणजदिहं' ति घनोद्धयः सप्त. 'पुढिवि'ति नरकपृथव्यः सप्तैव. 'दीवा यं' ति जम्बूद्वीपादयोऽसंख्येयाः, एवम्-सागरा लवणादयः. 'वास' त्ति वर्षाणि भरतादीनि सप्त एव. 'नेरइयाइ' त्ति चतुर्विशतिदण्डकः. 'अरिथय' त्ति अस्तिकायाः पञ्च. 'समय' त्ति कालविभागाः. कर्माण्यष्टौ. लेखाः षट्. दृष्टयो मिथ्यादृष्टयाद्यस्तिस्तः. दर्शनानि चत्वारि. ज्ञानानि पञ्च. संज्ञाश्चतस्त्रः. शरीराणि पञ्च. योगास्त्रयः. उपयोगौ द्वौ. द्रव्याणि षट्. प्रदेशा अनन्ताः. पर्यवा अनन्ताः. एवम् 'अद्य'ति अतीताद्वा, अनागताद्वा, सर्वोद्वा चेति. 'कि पुर्वि लोयांति' ति अयं सूत्रामिलापनिर्देशः तथैव. पश्चिमसूत्रामिलापं दर्शयन् आहः—'पुर्व्वि भंते! लोयंते, पच्छा सव्वद्धे ?' ति एतानि च विचित्रबाह्या-ऽऽध्यात्मिकवस्तुसत्ताऽभिधानार्थानि, ईश्वरादिकृतत्वनिरासेन च अनादित्वाऽभिधा-सूत्राणि शून्य-ज्ञानादिवादनिरासेन नार्थानि इति.

६. ए प्रमाणे गीतमद्वारा कर्मनुं प्ररूपण थयुं. अने ते कर्म प्रवाह्यी शाश्वत छे, माटे हवे शाश्वत छोकादि भावोने रोहक वार्यं मीरोद. नामना मुनिवर द्वारा प्ररूपाववा प्रस्तावना करतां कहे छे के:-['ते णं काले णं' इत्यादि.] ['पगइमद्ए'ति] खभावथी ज परोपकार करवाना स्वभाववाळो, ['पगइमउए'ति] स्वभावथी ज कोमळ, माटे ज ['पगइविणीए'] स्वभावथी विनयवाळो, तथा ['पगइउवसंते'ति] क्रोधनो उदय न होवाथी स्वभावे शांत, ['पगइपयणुकोह-माण-माया-लोमे'] जो के कषायनो उदय छे तो पण तेनुं परिणाम न होवाथी जेना क्रोधादिक माव पातळा छे एवो, ['मिउमइवसंपन्ने'ति] गुरुना उपदेशथी अहंकार उपर अत्यंत जय मेळवनार-निरिभमानी, ['अळीणे'ति] गुरुने आशरे रहेळो अथवा गुर्तेद्रिय, ['भइए'ति] गुरुनी शिक्षाना गुणथी कोइने संताप न उपजावे तेवो, ['विणीए'ति] गुरुसेवाना गुणथी विनीत-विनयवंत. ['भवसिद्धिआ य'ति] जेओनी सिद्धि थनारी छे ते भवसिद्धिक. ['सत्तमे उवासंतरे'ति] सातमी पृथिवीनी नीचेतुं आकाशः सुत्रसंग्रहगाथाः—['उवास' इत्यादि.] तेमां ['उवासे'ति] 'उवास' एटले सात आकाशांतरी. ['वाय'ति] तनुवात अने घनवात. ['घणउदिह'ति] सात घनोद्धि. ['पुढवि'ति] सात नरक पृथिवी. ['दीवा य'ति] जंबृद्धीप वगेरे असंख्य द्वीपो. ए प्रमाणे ठवण वगेरे समुद्रो. ['वास'ति] भरता-दिक सात क्षेत्रो. ['नेरइयाइ'ति] नैरियकादिक चोवीश दंडक. ['अत्थिय'ति] पांच अस्तिकाय. ['समय'ति] कालना विभागो. आठ कर्मो. छ लेक्या. मिथ्यादृष्टि वगेरे त्रण दृष्टि. चार दर्शन. पांच ज्ञान. चार संज्ञा. पांच शरीर. त्रण योगो. वे उपयोग. छ द्रव्यो. अनंता प्रदेशो. अनंत पर्यायो. य प्रमाणे ['अद्ध'ति] भूतकाळ, भविष्यत्काळ अने समप्र काळ. ['किं पुब्लिं लोयंति'ति] आ सूत्र बोलवानी पद्धति पूर्ववत् छे. वळी छेछा सूत्राभि-छापने दर्शावतां कहे छे के:-['पुव्चिं मंते ! लोयंते, पच्छा सव्वदें?' ति] ए वधां सूत्रो शैन्यवाद, शैनवाद वगेरेना निरासपूर्वक विचित्र बास अने आध्यात्मिक पदार्थीनी सत्ताना सूचक छे. तथा 'आ जगत् ईश्वर कृत छे' इत्यादि वादना निरासपूर्वक जगतना अनादिपणाना सूचक छे.

www.jainelibrary.org

लोकस्थिति.

२२४ प्रo- ⁴⁹मंते!' त्ति भगवं गोयमे समणं जाव-एवं षयासी:-कइविंहा णं भंते! लोयहिती पत्रत्ता?

२२४. प्र०—'हे भगवन्!' एम कहीने भगवंत गौतमे श्रमण भगवंत महावीरने यावत्-आ प्रमाणे कहां: हे भगवन्! छोकनी स्थिति केटला प्रकारनी कही छे ?

२२४. उ०-गोयमा! अङ्गविहा लोयहिती पगत्ता. तंत्रहाः--आगासपहाद्विए वाए. वायपहाद्विए उदही, उदय(हि)-

२२४. उ०-हे गौतम ! छोकनी स्थिति आठ प्रकारनी कही छे. ते आ प्रमाणे:--वात-वायु-आकाशने आधारे रहेली छे. उद्धि वायूने आधारे रहेलो छे. पृथिवी-जमीन-उद्धिने

शून्यवाद एटछे बधुं शून्य छे—पदार्थ के ज्ञान कांड्र ज नथी. आ शून्यवादने केटलाक बौद्रो स्वीकारे छे. ते माटे विशेष विवेचन सारु जूओ राना-करावतारिका-पृ-२७-३२. (य॰ प्रं). २. ज्ञानवाद एटले जे कांइ बधुं देखाय छे ते ज्ञानहर छे एम मानवुं ते:-अनु॰

^{9.} मूलच्छायाः--भगवन् ! इति भगवान् गीतमः श्रमणं यावत्-एदम् अवादीत्ः-कतिविधा भगवन् ! लोकस्थितिः प्रकृता ! गीतम ! अष्टविधा लोकस्थितिः সহমা. तद्यया:--आकाशप्रतिष्ठितो वातः. वातप्रतिष्ठित उद्धिः. उद्धि(क) प्रतिष्ठिता पृथिवी:-अनुः

जीवपइष्ट्रिया. जीवा कम्मपइष्ट्रिया. अजीवा जीवसंगहिया. जीवा अने स्थावर जीवो-कायम स्थिर रहेनार प्राणिओ-पृथिवीने आवारे कम्मसंगहिया.

२२५. प्र०-से केणहेणं भंते! एवं व्यइ-'अहविहा जाव-जीवा कम्मसंगहिया' ?

२२५. उ०--गोयमा! से जहाणामए केई पुरिसे बरिध-माडोवेइ, विश्वमाडोवेत्ता उप्पि-सितं वंधइ, वंधइत्ता; मन्ह्रोणं गंठि बंघइ, बंधइत्ता; उवरिल्लं गंठिं मुयइ, मुइत्ता; उवरिल्लं देसं वामेइ, उनरिह्नं देसं नामेत्ता; उनरिह्नं देसं आउयायस्स पूरेइ, पूरित्ता उपि-सितं बंघइ, बंधिता मिन्सिलगंठिं मुयइ, मुइत्ता; से णूणं गोयमा! से आउयाये वाड्यायस्त उपिं उवरिमतले चिद्वइ? हंता, चिद्वइ. से तेणद्वेणं जाव-'जीवा कम्मसंगहिया'. से जहा वा केइ पुरिसे वर्त्थि आडोवेइ, आडोवित्ता कडीए बंधइ, बंधित्ताः, अत्थाह-मतार-मपोरासियांसि उदगांसि ओगाहेजा. से णूणं गोयमा ! से पुरिसे तस्स आउयायस्स उवरिमतले चिद्वइ ? हंता, चिद्वइ. एवं वा अद्वविहा स्रोयद्विई पत्रचा, जाव-जीवा कम्मसंगहिया.

२२६. प्र०--अत्थि णं भंते ! जीवा य, पोग्गला य अनमन-अनमचओगाढा, अण्णमण्णसिणेहपडि-अनमन्तपृङ्घा, बद्धा, अन्तमनघडत्ताए चिट्टंति ?

२२६. उ०--हंता, अस्थि.

२२७. प्र०—से केणडेणं भंते ! जाव-चिहांति ?

२२७. उ०--गोयमा ! से जहाणामए हरदे सिया, पुत्रे, पुण्णपमाणे, वोलद्दमाणे, वोसद्दमाणे, समभरघडत्ताए चिद्वइ.

पर्हिया पुढवी. पुढिविपर्हिया तसा, थावरा पाणा. अजीवा आधारे रहेळी छे. त्रस जीवो—हाली चाली शके तेवा प्राणिओ— रहेळा छे. अजीवो-जड पदार्थो-जीवने आधारे रहेळा छे. (सकर्मक) जीवो कर्मने आधारे रहेला छे. अजीवोने जीवोए संघ-रेळा छे अने जीवोने कर्मीए संघरेळा छे.

> २२५. प्र० - हे भगवन् । एम कहेबानुं शुं कारण के, 'लो-कनी स्थिति आठ प्रकारनी कही छे अने यावत्-जीवोने कर्मोए संघरेला छे' ?

> २२५. उ० — हे गौतम! जेम कोइ एक पुरुष होय, अने ते (पुरुष) चामडानी मसकने पवनवडे फुळाने. पछी ते मस-कर्नु मुख बंध करे, मसकने वचले भागे गांठ बांधे, पछी ते मसकतुं मुख उघाडुं करे अने तेनी अंदरनो पवन काढी नाखे. पछी ते मसकना उपरना भागमां पाणी भरे, पछी पाछुं ते मस-कनुं मुख बांधी दे, पछी तेनी वचली गांठ छोडी दे. तो है गौतम! ते भरेलुं पाणी ते पवननी उपर उपरना भागमां रहे ! 'हा, रहे' ते कारण थी यावत्—'जीवोने कर्मीए संघरेळा छे' ए, पूर्व प्रमाणे कहुं छे. अथवा हे गौतम ! जेम कोइ एक पुरुष होय, अने ते चामडानी मसकने पवनवडे फुलावी पोतानी कडे बांधे, पछी ते पुरुष ताग विनाना, तरी न शकाय तेवा, अने माथोडा करतां वधारे उंडा पाणीमां प्रवेश करे. तो हे गौतम ! ते पुरुष ते पाणीनी उपर उपरना भागमां रहे ? 'हा, रहे' ए रीते छोकनी स्थिति आठ प्रकारनी कही छे, यावत्-जीवोने कर्मीए संघरेटा छे.

२२६. प्र०--हे भगवन् ! जीवो अने पुद्रलो परस्पर संबद्ध छे. परस्पर वधारे संबद्ध छे, परस्पर एक बीजा मळी गएला छे, परस्पर स्नेह-चिकाश-थी प्रतिबद्ध छे अने परस्पर घट्ट धइने रहे छे?

२२६. उ०-हे गौतम! हा.

२२७. प्र०-हे भगवन्! तेम कहेवानुं हुं कारण के, यावत्-'तेओ ते प्रमाणे रहे छे' !

२२७. उ०--हे गौतम! जेम कोइ एक हद-पाणीनो नद-छ अने ते पाणीथी भरेलो, पाणीथी छलोछल भरेलो, पाणीथी छल-कातो, पाणीथी वधतो छे तथा ते भरेला घडानी पेठे रहे छे. हवे ते

१. मूरुच्छायाः—पृथिवीप्रतिष्ठितास्त्रसाः, स्थावराः प्राणाः. अजीवा जीवप्रतिष्ठिताः. जीवाः कमेप्रतिष्ठिताः. अजीवा जीवसंगृहीताः. जीवाः कर्मसंग्रहीताः. तत् केनाऽर्थेन भगवन्। एवमुच्यते 'अष्टविधा यावत्-जीवाः कर्मसंग्रहीताः!' गौतम । तद् यथानामकः कथित् पुरुषो बस्तिमाटोपयति, बस्तिमाटोप्य उपरि तद् बधाति, बद्धा मध्ये प्रस्थि बधाति, बद्धा उपरितनां प्रस्थि मुचति, मुक्त्वा उपरितनं देशं वमयति, उपरितनं देशं चमियरवा छपरितनं देशम् अप्कायेन पूरयित, पूरियरवा उपरि तद् बधाति, बद्धा मध्यमप्रस्थि मुझति, मुक्तवा तद् नूनं गीतम ! स अप्कायः मायुकायस्य उपरि उपरिमतले तिष्ठति १ इन्त, तिष्ठति. तत् तेनार्थेन यावत्–'जीवाः कमैसंगृहीताः' तद् यथा वा कथित् पुरुषो बस्तिम्–आटोप-यति,आटोप्य कथ्यां बधाति, बद्धा अस्ताघा-sतारा-sपीरुषेये, उद्दे अवगाहयेत्, तद् नूनं गीतम! स पुरुषस्तस्य अप्कायस्य उपरिमतले तिष्ठति? इन्त, तिष्ठ-ति. एवं वाऽष्टविधा लोकस्थितिः प्रक्रसा, यानत्-जीनाः कर्मसंगृहीताः. अस्ति भगवन् ! जीवाश्व, पुद्गलाध अन्योन्यवद्धाः, अन्योन्यस्पृष्टाः, अन्योन्यावगाढाः, अन्योन्यस्नेहप्रतिबद्धाः, अन्योन्यघटतया तिष्टन्ति ? हन्त, अस्ति. तत् केनाऽर्थेन भगवन् ! यावत्-तिष्टन्ति ? गीतम ! तद् यथानामको हदः स्यात्, पूणैः, पूर्णप्रमाणः, व्यपलोट्यन् , विकसन् , समभरघटतया तिष्टतिः~अनु॰

अत्थि णं जीवा य जाव-चिहंति.

अंहे णं केई पुरिसे तंसि हरदांसि एगं महं नावं सयासवं, सयछिदं इदमां कोइ पुरुष एक मोटी, सो नाना काणावाळी, सो मोटा काणा-ओगाहेजा. से णूणं गोयमा! सा णावा तेहिं आसवदारेहिं आ- वाळी नावने नाखे. तो हे गौतम! ते नाव ते काणाओथी भराती, प्रमाणी, आपूरमाणी पुत्रा, पुत्रप्पमाणा, वोलहमाणा, वोसहमाणा, वधारे भराती, छलकाती, पाणीथी वधती थाय ? अने ते भरेला समभरघडताए चिद्दइ ? हंता, चिद्वइ. से तेणहेणं गोयमा ! घडानी पेठे रहे ? 'हा, रहे' माटे हे गौतम ! ते हेतुथी यावत्— 'जीवो पूर्व प्रमाणे रहे छे'.

७. लोकान्तादिलोकपदार्थप्रस्तावाद् अथ गौतममुखेन लोकस्थितिप्रज्ञापनायाहः — 'कइविहा णं' इलादि. आकाशप्रतिष्ठितो वायु:-तनुवात-धनवातरूपः, तस्यावकाशान्तरोपरि स्थितत्वात्. आकाशं तु स्वप्रतिष्ठितमेव इति न तत्प्रतिष्ठाचिन्ता कृता इति. तथा वातप्र-तिष्ठित उद्धि:-घनोद्धिः, तनुवात-घनवातोपरि स्थितत्वात् तथा उद्धिप्रतिष्ठिता पृथित्री, घनोद्धीनामुपरि स्थितत्वाद् रत्नप्रभा-टीनाम, बाहुल्यापेक्षया च इदमुक्तम्. अन्यथा ईवत्प्राग्भारा पृथिवी आकाशप्रतिष्ठिता एव. तथा पृथिवीप्रतिष्ठितास्त्रस—स्यावराः प्राणाः, इदमपि प्रायिकम्-एव, अन्यथा आकाश-पर्वत-विमानप्रतिष्ठिता अपि ते सन्ति इति. तथाऽजीवाः शरीरादिपुद्गलरूपा जीवप्रति-ष्ठिताः, जीवेषु तेषां स्थितत्वात्. तथा जीवाः कर्मप्रतिष्ठिताः, कर्मसु अनुदयाऽवस्थकर्मपुद्रलसमुदायरूपेषु संसारिजीवानापाश्रितत्वात्. अन्ये त्वाहु:-''जीवाः कर्मभिः प्रतिष्ठिताः-नारकादिभावेनावस्थिताः''. तथाऽजीवा जीवसंगृहीताः, मनो-भाषादिपुद्रलानां जीवैः संगृहीत-स्वात्. अथाऽजीवा जीवप्रतिष्ठिताः, तथाऽजीवा जीवसंगृहीता इस्रेतयोः को भेदः ? उच्यते -पूर्वस्मिन् वाक्ये आधाराऽऽधेयमाव उक्तः, उत्तरे तु संप्राह्य-संप्राह्कभाव इति भेदः, यच यस्य संप्राह्यं तत् तस्याऽऽधेयमपि अर्थापत्तितः स्यात्, यथाऽपूपस्य तैलम्, इति भाधारा-ssधेयभावोsिप उत्तरवाक्ये दृश्य इति. तथा जीवाः कर्मसंगृहीताः, संसारिजीवानाम् उदयप्राप्तकर्मवशर्वातित्वात् , ये च यहशास्ते तत्र प्रतिष्ठिताः, यथा घटे रूपादयः, इत्येवम्-इहाऽपि आधारा-ऽऽधेयता दश्या इति. 'से जहानामए केइ' ति स यथानामको यत्प्रकारनामा देवदत्तादिनामा इत्यर्थः. अथवा 'से' इति सः, यथा इति दछन्तार्थः. 'नाम' इति संभावनायाम्, 'ए' इति वाक्याऽ-लंकारे. 'बिंश' ति बिस्ति-दृतिम्. 'माडोवेइ' ति आटोपयेद् वायुना पूरयेत् , 'उप्पि-सियं बंधइ' ति उपरि सितं 'विञ् बन्धने' इति बचनात् , क्तप्रत्ययस्य च भावार्थत्वात् , कर्मार्थत्वाद् वा बद्धं प्रन्थिमित्यर्थः. बन्नाति करोतीत्पर्थः. अथवा 'उप्पिति' ति उपरि, 'तं' इति बस्तिम्, 'से आउयाए'त्ति सोऽन्कायः तस्य वायुकायस्य 'उपिं'ति उपरि, उपरिभावश्च व्यवहारतोऽपि स्याद् इसत आहः—उपरितले सर्वोपरीलर्थः, यथा वायुराधारो जलस्य दृष्टः, एवमाधारा-ऽऽधेयभावो भवति आकाश-धनवातादीनाम् इति, आधाराऽऽधेयभावश्च प्रागेव सर्वेपदेषु व्यक्तित इति. 'अत्याहंअतारं अपोरुसियंसि' ति अस्ताघम्-अविद्यमानस्ताघम्-अगाधमित्यर्थः, अस्ताघो वा निरस्ताधस्तलमित्यर्थः, अतं एवाऽतारम्—तरीतुमशक्यम्, पाठान्तरेणाऽपारम्—पारवर्जितम्, पुरुषः प्रमाणमस्य इति पौरुषेयम्, तत्प्रतिवेधाद् अपौरुषेयम्, ततः कर्मधारयः, अतस्तत्र. मकारश्रेहाऽलाक्षणिकः. 'एवं वा' इत्यत्र वाशन्दो दृष्टान्ताऽन्तरतासूचनार्थः.

. ७. लोकांत वगेरे लोकना पदार्थोंनो प्रस्ताव होवाथी हवे गौतमना सुख द्वारा लोकस्थितिने जणाववा सारु कहे छे के:-['कइविहा णं' इत्यादि. तनुवात अने घनवातरूप वायु आकाशने आधारे रहेलो छे. कारण के, ते वायु अवकाशांतरनी उपर रहेलो छे. अने आकाश तो पोताने आधारे ज रहेलुं छे-तेनो बीजो कोइ आधार नथी माटे 'आकाश कोने आधारे रहेलुं छे?' ए संबंधी विचार नथी कर्यों तथा घनोद्धि, वातने आधारे रहेलो छे, कारण के धनोद्धि, तनुवात अने धनवात उपर रहेलो छे. तथा पृथिवी घनोद्धिने आधारे रहेली, छे कारण के रत्नप्रमा वगेरे पृथिवीओ धनोद्धिनी उपर रहेली छे. शं०-आ सूत्रमां ने कहुं छे 'पृथिवीओ घनोदधिने आधारे रहेली छे' ते बराबर नथी. कारण के, पृथिवीओ आठ छे तेमां सात पृथिवीओ तो घनोद्धिने आधारे कही ते व्याजनी छे. पण आठमी ईषत्प्राम्भारा (सिद्धशिला) पृथिवी तो घनोद्धिने आधारे नथी रही. पण ते आकाशने ज आधारे रहेली छे. माटे सूत्रमां ईषत्प्राग्भारा सिवायनी बीजी पृथिवीओ घनोद्धिने आधारे रहेली छे एम कहेवुं उचित छे, पण सामान्य प्रकारे सर्व पृथिवीओ घनोद्धिने आधारे रहेली छे ते कथन तो सुसंगत नथी. समा०-पूर्वनी शंका ठीक छे. पण सूत्रनुं आ वचन औपचारिक छे. ते आ रीते:-जैम एंक सो माणसनो समुदाय जतो होय, तेमां पोणोसो माणस छत्रीवाळा होय अने पचीश माणस छत्री विनाना होय तो पण ते समुदायमां छत्री-बाळा घणा होवाथी अने छत्री विनाना थोडा होवाथी ते समुदाय छत्रीवाळो कहेवाय छे अर्थात् जेनी संख्या वधारे होय तेनो व्यवहार मुख्यपणे थाय छे. तेम ज आ आठ पृथिवीओमां सात पृथिवीओ तो धनोद्धिने आधारे रहेली छे अने मात्र एक आठमी सिद्धशिला धनोद्धिने आधारे नथी रही. तो पण वधारे संख्यावाळी पृथिवीओ धनोदिधिने आधारे रहेली छे माटे ज एम कह्युं छे के, 'पृथिवीओ घनोदिधिने आधारे रहेली छे' अने एम

आर्यं श्रीगौतमः कोण कोने आधारे रे र्छ

मूलच्छायाः— अथ कश्चित् पुरुषस्तस्मिन् हदे एकां महतीं नावं शतास्त्रवाम्, शतच्छिद्राम् अवगाहयेत्, तद् नूनं गौतम! सा नौः तैः आस्वद्वारैः आपूर्यमाणी, आपूर्यमाणी पूर्णा, पूर्णप्रमाणा, व्यपलोब्धन्ती, विकसन्ती समभरघटतया तिष्ठति १ हन्त, तिष्ठति. तत् तेनाऽथेंन गौतम ! अस्ति जीवाथ यायत्-तिष्ठन्तिः-अत्

धन्य. शंका. सगाधान

मसक्.

सामान्य प्रकारे कहेबुं ते उचित पण छे. त्रस-हाली चाली शके तेवा प्राणिओ अने स्थावर-हाली चाली न शके तेवा जीवो-ए बन्ने प्रकारना जीवो पृथिवीने आधारे रहेला छे. आ वचन पण प्रायिक छे. कारण के पृथिवी सिवाय पण जीवो आकाशने, पर्वतने अने विमानने आधारे रहेला छे. तथा शरीरादि पुद्रलरूप अजीवो जीवने आधारे रहेला छे, कारण के तेओ जीवोमां स्थित छे. तथा जीवो कर्मने आधारे रहेला छे, कारण के संसारि जीवोनो आधार अनुदय अवस्थामां रहेल कर्मपुद्रलना समुदाय उपर छे. बीजाओ तो कहे छे के, ''जीवो कर्मने आघार रहेला छे एटले जीवो नारकादि भावे रहेला छे." तथा अजीवोने जीवोए संघरेला छे, कारण के मनना अने भाषा वगेरेना पुद्धलो जीवोए संघरेला छे. शं०-'अजीवो जीवोने आधारे रहेला हे' तथा 'अजीवोने जीवोए संघरेला हे' ए वे वाक्यना अर्थमां शो भेद-तफायत-हे ? समा०-आगळना वाक्यमां आधार आधय-भाव कह्यो हो. अने पाछळना वाक्यमां संग्राह्य-संग्राहक भाव कह्यो छे. ए प्रमाणे ए वे वाक्यमां भिन्नता छे. तथा पाछळना वाक्यमां आधार—आधेय भाव पण छे अने ते आ रीते छे:—जे जेनुं संग्राह्य होय ते तेनुं आधेय पण होय छे. अर्थात् जेम, पूडलावडे तेल संग्रहाय छे तो ते तेल संग्राह्य पण छे अने आधेय पण छे. तेम अहीं पण समजबं. तथा जीवोने कर्मोंए संघरेला छे, कारण के संसारि जीवो उदयप्राप्त कर्मने ताबे रहेला छे. वळी जे जेने वश होय ते तेमां रहेलुं होय छे, जेम; घटना रूपादिगुणो घटने वश रहेला छे माटे ज ते घटमां रहेला छे. ए प्रमाणे अहीं पण आधार आधेय भाव जाणवो. [' से जैहानीमऍ केइ' ति] कोइ एक देवदत्तादि नामवाळो पुरुष, ['बर्रिय'ति] मसकने ['आडोवेइ'ति] आटोपे–वायुवेड फुलावेर ['उप्पि–सिअं वंधइ'ति] उपर गांठ बांधे. अथवा ['उपिंसि'त्ति] एटले उपर अने ['तं' इति] एटले ते मसकने . ['से आउयाए'ति] अप्काय-पाणी, ते वायुकायनी उपर उपरपणुं व्यवहारथी पण होय, माटे कहे छे के, उपरने तिळये अर्थात् सीथी उपरना भागमां. जेम जलनो आधार वायु छे ए प्रमाणे आकाश अने घनवातादिनो पण परस्पर आधार-आधेय भाव समजवो. अने ते आधार-आधेय भाव सर्व पदोमां पहेलां ज व्यक्त थइ चूक्यो छे. ['अत्थाह-मर्तार-मपोरुसिअंसि'ति] अगाध अथवा तळिया विनानुं घुणुं उंहुं, माटे ज न तरी शकाय तेवुं, अथवा 'अपार' एवं पाठांतर होवाथी अपार-पार विनानुं, पुरुष जेटलुं उंहुं ते पौरुषेय अने तेवुं नहीं (ते करतां वधारे उंडुं) ते अपौरुषेय, एवा पाणीमां ['एवं वां' इति]

८. छोकस्थित्यधिकाराद् एव इदमाहः--'आश्य णं' इत्यादि. अन्ये त्वाहु:-''अजीवा जीवपइष्टिया' इत्यादेः पदचतुष्टयस्य भावनार्थम् इदमाहः—'अत्थि णं' इत्यादि''. 'पोग्गले' ति कर्म-शरीरादिपुद्गलाः, 'अन्तमन्त्रवद्ध' ति अन्योन्यं जीवाः पुद्गलाम्, पुद्गलाश्च जीवानां संबद्धा इत्यर्थः. कथं बद्धाः ? इत्याह-'अजमन्नपृष्ठ' ति पूर्व स्पर्शनामात्रेणाऽन्योन्यं स्पृष्टाः, ततोऽन्योन्यं बद्धाः-गाढतरसंबद्धा इसर्थः. 'अनमनं ओगाढ' ति परस्परेण छोछीभावं गताः, अन्योन्यं स्नेहप्रतिबद्धा इसत्र रागादिरूपः स्नेहः, यदाहः-''स्नेहाम्यक्तश-रीरस्य रेणुना शिष्यते यथा, गात्रं राग-देषक्तित्रस्य कर्मबन्धो भवति एवम्" इति. अत एव 'अच्चमच्चडत्ताए' ति अन्योन्यं घटाः समुदायो येषां तेऽन्योन्यघटाः, तद्भावस्तत्ता तया-अन्योन्यघटतया. 'हरिए सिय' त्ति हृदो नदः, स्याद् भवेत्, 'पुन्ने' त्ति भृतो जलस्य, स च किञ्चिद् न्यूनोऽपि व्यवहारतः स्यात्, अतश्चाह-'पुण्णप्पमाणे'त्ति पूर्णप्रमाणः-पूर्णं वा जलेनाऽऽत्मनो मानं यस्य स पूर्णात्ममानः. 'वोल्डमाणे' ति व्यपलोट्यन् , अतिजलभरणात् छर्दमानजल इत्सर्थः. 'वोसङ्माणे' ति जलप्राचुर्याद् एव विकसन् स्फारीभवन् वर्धमान ं **इ**त्यर्थः. 'समभरघडत्ताए' त्ति समो न विषमः, घटैकदेशम्–अनाश्रितत्वेन भरो जलसमुदायो यत्र स समभरः, सर्वधा भृतो वा समभरः, समशब्दस्य सर्वशब्दार्थत्वात्, समभरश्वासौ घटश्च इति समासः, समभरघट इत्र समभरघटः, तद्भावस्तत्ता तया-समभरघटतया-सर्वथा भृतघटाकारतया इत्यर्थः. 'अहे णं' ति 'अहे' शब्दोऽथार्थः. अथ शब्दंश्वाऽऽनन्तर्यार्थः, 'णं' इति वाक्यालंकारे. 'महं' ति महतीम्. 'सयासवं' ति आसवति–ईषत् क्षरति जलं यैस्ते आसवाः–सूक्ष्मरन्ध्राणि, सन्तो विद्यमानाः, सदा वा सर्वदा, शतसंख्या वा आसवा यस्यां सा सदाऽऽश्रवा, शताश्रवा वा, अतस्ताम्. एवं 'सयछिदं' नवरम्-छिद्रं महत्तरं रन्ध्रम्. 'ओगाहेज' त्ति अवगाहयेत्-प्रवेशयेत्. 'आसवदारेहिं' ति आश्रवच्छिदैः. 'आपूरमाणि' त्ति आपूर्यमाणा 'जलेन' इति शेषः. इह दिवेचनमाभीक्ष्ण्यें. 'पुत्रा' इत्यादि प्राप्वत्. नवरम्-'वोसहमाणा' इलादौ वृद्धैरयं विशेष उक्त:-''वोसहमाणा' भृता सती या तत्रैव निमज्जित सा उच्यते. 'समभरघडत्ताए' ति हृदक्षिप्तसमभरघटवत्—हृदस्याऽधास्योदकेन सह तिष्ठति इत्यर्थ:. यथा नौश्च, हृदोदकं चाऽन्योन्याऽक्गाहेन वर्तते'' एवम् जीवाश्व, पुद्रलाश्च इति भावना.

बीजाः अन्योन्यः बद्धादिः ८. ठोकनी स्थितिनो ज अधिकार होवाथी आ सूत्र कहे छे:-['अत्थि णं' इत्यादि.] बीजाओ तो कहे छे के, ''अजीवा जीवपइट्ठिआ' इत्यादि चार पदनी भावना माटे आ ['अत्थि णं' इत्यादि.] सूत्र कहां छे". ['पोग्गलें'ति] कर्मना अने शरीर वगेरेना पुद्रलो, ['अन्नमन्नवद्ध' ति] अन्योन्य बद्ध-जीवो पुद्रलोनी साथे अने पुद्रलो जीवोनी साथे एम प्रस्पर संबद्ध, केवी रीते बद्ध छे है तो कहे छे के, ['अन्नमन्नपुद्धा' इति] पूर्वे मात्र स्पर्शथी ज अन्योन्यस्पष्ट हता अने पछी अन्योन्यबद्ध थया-खून संबद्ध थया, ['अन्नमन्नमोगाढ'ित] प्रस्पर एकमेक थएला, परस्पर स्नेहथी प्रतिबद्ध थएला, अहीं

For Private & Personal Use Only

^{1. &#}x27;से' एटले ते. २. 'यथा' ए शब्द दष्टांतनो सूचक छे-३. 'नाम' ए शब्द संभावनानो बोधक छे. ४. 'ए' वाक्यमां अलंकार भूत छे. ५. 'सि' धातु बंधन अर्थमां छे अने तेनाथी भाव के कर्म अर्थमां 'क्त' प्रत्यय लाववाथी उपर प्रमाणे अर्थ थाय छे. ६. अहीं 'म' अलाक्षणिक छे अने आ अपे शब्दोनो कर्मधारय समास करवो. ७. 'वा' शब्द बीजा उदाहरणनो सूचक छे:--श्रीअभय॰

राग वंगेरे रूप सेह समजवी. कहुं छे के, "जेम कोइ एक पुरुषना, चिकाराथी-तेलथी-लेगेल शरीर उपर रज चोंट छे तेम राग अने द्वेषधी किल्ल राग.

बयल आत्माने कर्मबंघ थाय छे" माटे ज ['अन्नमनघडनाए'ति] जेओनो अन्योन्य समुदाय छे ते अन्योन्यघटा, तेपणे अर्थात् परस्पर समुदायपो.

['हरिए सिय'ति] हद-नद-होय, ते ['पुने'ति] पाणीधी मरेलो होय, कदाच ते कांइक अधुरो पण होय अने व्यवहारथी पूरो कहेवातो होय माटे कहे छे के, ['पुण्णपमाणे'ति] जेतुं प्रमाण पाणीधी पूर्व छे ते, ['वोलप्टमाणे'ति] घणुं पाणी भरावाथी छलकतो, ['वोसप्टमाणे'ति] घणुं पाणी होवाधी ज विकसतो—वघतो, ['सममरघडनाए'ति] घटना एकभागतुं अनाश्रितपणुं होवाथी ज्यां पाणिनो समुदाय विषम नथी पण समान छे ते समभर, अथवा 'सम' शब्द 'सर्व' अर्थवाळो होवाथी तहन भरेलो ते समभर, समभररूप जे घट ते समभरघट, तेपणे—तहन मरेला घटना घटनी पेठे ['अहि 'णं'ति] ['महं'ति] मोटी, ['सयासवं'ति] सो नाना आसव—(जेनाथी पाणी जरे ते) काणा—वाळी, अथवा हमेशा काणावाळी, ए प्रमाणे सो मोटा काणावाळी. ['ओगोहेज'त्ति] प्रवेश करावे- ['आसवदारोहिं'ति] छिद्ररूप द्वारोवडे ['आपूर्रमाणि'ति] पाणीधी मराती. ['पुण्ण' हत्यादि.] ए सूत्र पूर्वनी पेठे छे. विशेष ए के, ['वोसप्टमाणा'] इत्यादि सूत्रो संबंध घढीए आ प्रमाणे विशेषता जणावी छे:—''वोसप्टमाणा, एटले मराया पछी (जे ज्यां मराय छे) त्यां ज छुवे ते, ['सममरघडनाए'ति] नदमां केंकेल अने पाणीधी पूर्ण मरेल घडानी पेठे अर्थात् नदना नीचेना पाणी साथ रहे छे—तिळिए बेसी जाय छे''. जेम नाव अने हदनुं पाणी अन्योन्य अवगाहपूर्वक रहे छे तेम जीवो अने पुद्धले अन्योन्य अवगाहपूर्वक रहे छे. ए प्रमाणे भावना करवी.

स्रोहकाय.

२२८. प्र॰—औरिथ णं भंते ! सया समियं सुहुमे सिणेह-काये पवडह ?

२२८. उ०-हंता, अस्थि.

२२९. प्र०—से मंते ! किं उड्ढे पवडर, अहे पवडर, तिरिए पवडर !

२२९. उ०--गोयमा! उड्ढे वि पवडइ, अहे वि पवडइ, तिरिए वि पवडइ.

२३०. प्र०—जहा से वायरे आजयाए अनमनसमाउत्ते चिरं पि, दीहकालं चिद्वह तहा णं से वि ?

२३०. उ०—णो इण हे समहे. से णं खिप्पं एव विदंसं आगच्छइ.

सेवं भंते !, सेवं भंते ! ति.

२२८. प्र०—हे भगवन्! हमेशा सूक्ष्म स्नेहकाय-अप्काय (एक जातनुं पाणी) मापपूर्वक पडे छे ?

२२८. उ०—हे गौतम! हा, पडे छे.

२२९. प्र०---हे भगवन्! शुं ते उचे पडे छे, नीचे पडे छे, के तीरछ पडे छे!

२२९. उ०—हे गौतम! ते उंचे पण पढे छे. नीचे पण पडे छे अने तीरछे पण पडे छे.

२३०. प्र०—हे भगवन्! ते सूक्ष्म अप्काय आ स्थूल अप्काय (पाणी) नी पेठे परस्पर समायुक्त थइने लांबा काळ सुधी रहे!

२३०. उ०—हे गौतम! ए अर्थ समर्थ नथी—तेम न रहे.
पण ते सूक्ष्म अप्काय शीव्र ज नाश पामे छे.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत्—विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते पढमसये छट्टो उद्देसी सम्मती.

९. छोकस्थितौ एव इदमाह:—'अत्थि' इत्यादि. सदा सर्वदा, 'सामियं' ति सपरिमाणम्, न बादराष्कायवद् अपरिमितमपि, अथवा सदा इति सर्वेतुषु, समितमिति रात्रौ, दिवसस्य च पूर्वा—ऽपरयोः प्रहरयोः, तत्रापि कालस्य ख्रिम्धे—तरभावमपेक्ष्य बहुत्वम्, अहपत्वं चा—ऽवसेयम्—इति. यदाहः—''पर्ढम—चिरमाओ सिसिरे, गिम्हे अखं तु तासि वजेता, पायं ठवे सिणेहाइरक्खणड्डा पवेसे वा.'' लेपितपात्रं बिहर्न स्थापयेत् खेहादिरक्षणार्थाय इति. सूक्ष्मखेहकाय इति अप्कायविशेष इत्यर्थः. 'उद्दे' ति ऊर्ध्वलोके वर्तुलवैताद्यादिषु. 'अहे' ति अघोलोकप्रामेषु 'तिरिए'ति तिर्यम्लोके 'दीहकालं चिड्ड' ति तडागादिषुरणात्, 'विदंसं आगच्छइ' ति खल्पलात् तस्येति.

भगवरसुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीस्त्रे प्रथमशते षष्ठोदेशके श्रीअभयदेवस्रिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

१. आ शब्दनो 'अनंतरपणुं' अर्थ छे. २. आ शब्द अलंकार सूचक छे. ३. अहीं बेवडुं उचारण अधिकतानुं सूचक छे:-श्रीअभय॰

^{9.} मूलच्छायाः—शस्ति भगवन् ! सदा समितं सूक्ष्मः स्नेह्कायः प्रपतिति ! हन्त, अस्ति. तद् भगवन् ! किम् ऊर्घ्वं प्रपतित, अधः प्रपतित, तिर्यक् प्रपतिति ! गौतम ! ऊर्ध्वं प्रपतित, अधोऽपि प्रपतित, तिर्यगिप प्रपतिति. यथा स वादरोऽण्कायः अन्योन्यसमायुक्तिथिरम् अपि दीर्धकालं तिष्ठति तथा सोऽपि ! नायम् अर्थः समर्थः. तत् क्षिप्रम् एव विद्वंसम् आगच्छति. तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! इतिः अतु ।

१. प्र० छायाः-प्रथम - चरमी शिशिरे, प्रीष्मे अर्थे तु तयोवैर्जियत्वा, पात्रं स्थापयेत् ब्रेहादिरक्षणार्थं प्रवेशे वाः - अनु

बहुमपाणी.

९. ठोकस्थिति विषे ज आ वात कहें छे के:—['अत्थि' इत्यादि.] हमेशा ['सिमयं'ति] मापसहित, पण स्थूल अप्कायनी पेठे अपिमित नहीं. अथवा सदा एटले बधी ऋतुओमां, सित एटले रातना अने दिवसना आगळना अने छेला प्रहरे (पोरे). तेमां पण चिकाश अने छलाशने अपेक्षी काळनुं बहुत्व तथा अल्पल समजनुं. कहुं छे के, ''स्नेहादिना—अप्कायादिना—रक्षण माटे के प्रवेशे, शिशिर ऋतुमां प्रथम अने छेला प्रहरने छोडीने तथा ग्रीष्म ऋतुमां ते प्रथम अने छेला प्रहरनो अल्पो भाग वर्जीने बीजे समये पात्र स्थापे.'' अर्थात् होहादिना रक्षणमाटे लेपवाळुं पात्र बहार न मूके. स्नेहकाय एटले एक जातनो अप्काय. ['उन्हें'ति] कर्घ्यलोकमां—वर्तुल वैताल्यादिमां, ['अहें'ति] अघोलोक ग्रामोमां, ['तिरिप'ति] तिर्यग्लोकमां, ['दीहकालं चिट्टइ'ति] तळावो वगेरेमां भरावाथी लांबो काळ रहे ? ['विद्यंसमागच्छइ'ति] ते थोडो होवाथी नाश पामे छे.

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सहुणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो वाहको दान्ति-शान्सोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चासमुख्यः॥ १॥

शतक १.-उद्देशक ७.

नैरियकोत्पादिवचार.—चोबीशे दंबक.—नैरियकबाहारिवचार.—चोबीशे दंखक.—नैरियकछर्तनिवचार.—उपपन्न.—उद्गृत.—विम्रहगितिसनापन्न.—जिमहगितिसनापन्न.—गर्भमां उपजतो जीव हिरियबाळो के हिरिय विनानो होयाँ—द्रव्यदिय,—भावेदिय.—गर्भमां उपजतो जीव शरीरवाळो के शरीर विनानो होयाँ ! —आदारिक.—वैकिय.—आहारक.—तैजल.—कार्मण.—गर्ममां उपजतो जीव सीथी पहेलां शुं खायाँ —मानुशोणित.—पितृशुक्त.—गर्ममां गया पछी जीव शुं खायाँ —मानुशोणित साथे माताप खाषेलो आहार.—गर्ममां रहेल जीवने विष्टा वगेरे होयाँ —ना.—तेनुं कारणाँ —आहारनुं बीजे वीजे रूपे परिणमन.—गर्ममां रहेल जीव मुखबहे खायाँ —ना.—कारण.—ने आखा शरीरथी आहारादि करे.—मानुबीवरसहरणी नाडी.—पुन्नवितसहरणी नाडी.—संतानने केटलां मातानां अंग होयाँ —त्रण.—बारसामां मळेलां अंगो केटला काळ सुधी रहे ए—संतान अवि त्यां सुधी.—गर्भमां गरिलो जीव नरके जाया थे —हा.—ना.—संही.—गर्भमां रहेल जीवनो शहु साथे संधाम.—गर्भमां गरलो जीव देव थायां !—हा.—ना.—गर्भमां रहेल जीवने थामिक वचननुं अवण.—जीव गर्भमां चत्तो होयां ?—वेठो होयां !—वेठो होयां ! स्वर्ण श्वाहे ! स्वर्ण श्वाहे श्वाहे ! स्वर्ण
२३१. प्र०—नेरैइए णं भंते ! नेरइएसु उववज्जमाणे कि देसेणं-देसं उववज्जइ, देसेणं-सव्वं उववज्जइ, सव्वेणं-देसं उववज्जइ, सव्वेणं-सव्वं उववज्जइ?

२३१. उ०—गोयमा! नो देसेणं—देसं उववज्जइ, नो देसेणं— सव्वं उववज्जइ, नो सव्वेणं—देसं उववज्जइ, सव्वेणं—सव्वं उववज्जति; जहा नेरइए, एवं जाव—वेमाणिए.

२३२. प्र०—नेरइया णं भंते ! नेरइएसु उववज्जमाणे किं देसेणं-देसं आहारेइ, देसेणं-सव्वं आहारेइ, सव्वेणं-देसं आ-हारेइ, सव्वेणं-सव्वं आहारेइ ?

२३२. उ०--गोयमा ! नो देसेणं-देसं आहारेइ, नो दे-सेणं-सव्यं आहारेइ, सव्येणं वा देसं आहारेइ, सव्येणं वा सव्यं आहारेइ. एवं जाव-येमाणिआ.

२३१. प्र०—हे भगवन् ! नैरियकोमां उत्पद्यमान (उपजतो) नैरियक शुं एक भागवडे एक भागने आश्री उत्पन्न थाय, एक भागन बढे सर्व भागने आश्री उत्पन्न थाय, सर्व भागवडे एक भागने आश्रीने उत्पन्न थाय के सर्व भागवडे सर्व भागने आश्रीने उत्पन्न थाय ?

२३१. उ०—हे गौतम! ते एक भागवडे एक भागने आश्रीने न उत्पन्न थाय. एक भागवडे सर्व भागने आश्रीने न उत्पन्न थाय. सर्व भागवडे एक भागने आश्रीने न उत्पन्न थाय. सर्व भागवडे एक भागने आश्रीने न उत्पन्न थाय. पण सर्व भागवडे सर्व भागने आश्रीने उत्पन्न थाय. जेम नैरियक विषे कहां तेम यावत्—वैमानिक सुधी जाणवं.

२३२. प्र०—हे भगवन् ! नैरियकोमां उत्पद्यमान नैरियक शुं एक भागवडे एक भागने आश्री आहार-करे, एक भागवडे सर्व भागने आश्री आहार करे, सर्व भागवडे एक भागने आश्री आहार करे के सर्व भागवडे सर्व भागने आश्री आहार करे !

२३२. उ०—हे गौतम! ते एक भागवडे एक भागने आश्रीने आहार न करे. एक भागवडे सर्व भागने आ-श्रीने आहार न करे. पण सर्व भागवडे एक भागने आश्रीने आहार करे के सर्व भागवडे सर्व भागने आश्रीने आहार करे. अने ए प्रमाणे यावत—वैमानिक सुधी जाणवं.

^{1.} मूलच्छायाः नैरियको भगवन्! नैरियकेषु उपपद्यमानः कि देशेन-देशम् उपपद्यते, देशेन-सर्वम् उपपद्यते, सर्वेण-देशम् उपप-द्यते, सर्वेण-सर्वम् उपपद्यते १ गीतम ! नो देशेन-देशम् उपपद्यते, नो देशेन-सर्वम् उपपद्यते, नो सर्वेण-देशम् उपपद्यते, सर्वेण-सर्वम् उपपद्यते, यथा नैरियकः, एवं यावत्-वैमानिकः नैरियका भगवन् । नैरियकेषु उपपद्यमानाः कि देशेन-देशम् आहारयन्ति, देशेन-सर्वम् आहारयन्ति, सर्वेण-देशम् आहारयन्ति, सर्वेण-सर्वम् आहारयन्ति, सर्वेण वा देशम् आदारयन्ति, सर्वेण वा देशम् अत्राह्म अत

२३३. प्र०--- णेरैइए णं भंते ! नेरइएहिंतो उवयष्टमाणे किं देसेणं-देसं उववष्टइ ?

२३३. उ०--जहा उववज्ञमाणे तहेच उव्यटमाणे वि दंडगो भाणियन्त्रो.

२३४. प्र०---नेरहए णं मंते! नेरइएहिंतो उववद्याणे किं देसेणं-देसं आहारेइ ?

२३४. उ०—तहेव जाव-सन्वेण वा देसं आहारेइ, सन्वेण वा सन्वं आहारेइ, एवं जाव-वेमाणिए.

२३५. प्र०--नेरइए णं भंते ! नेरइएसु उववने कि देसेणं--

२३५. उ० — एसो वि तहेवं. जाव-सन्वेणं-सन्वं उववण्णे. जहा उववज्जमाणे, उन्वदृमाणे य चत्तारि दंडगा, तहा उवव-भेणं, उन्वदृेण वि चतारि दंडगा भाणियन्ता. सन्वेणं—सन्वं उव-बण्णे. सन्वेणं वा देसं आहारेइ. सन्वेणं वा सन्वं आहारेइ. एएणं अभिलावेणं उववन्ने वि, उन्वदृेण वि नेयन्तं.

२३६. प्र०—नेरइए णं भंते! नेरइएसु उपवज्जमाणे किं अद्धेणं अद्धं उपवज्जइ, अद्धेणं सब्वं उपवज्जइ, सब्वेणं अद्धं उप-वज्जइ, सब्वेणं सब्वं उपवज्जइ?

२३६. उ०—जहा पढिमिल्लेणं अद्व दंढगा तहा अद्धेण वि अद्व दंडगा भाणियव्या. नवरं—जिंहें देसेणं देसं उववज्जइ, तिहं अद्धेणं अद्धं उववज्जइ इति भाणियव्यं. एयं णाणत्तं, एते सव्ये वि सोलस दंडगा भाणियव्या. २३२. प्र०—हे भगवन् ! नैरियकोथी उद्दर्ततो नैरियक छुं एक भागवडे एक भागने आश्रीने उद्दर्ते ? इत्यादि पूछवुं.

२३३. उ०--हे गौतम ! जेम उत्पद्यमान विषे कह्यं, तेम उद्दर्तमान विषे पण दंडक कहेवो.

२३४. प्र०—हे भगवन्! नैरियकोथी उद्दर्तमान नैरियक शुं एक भागवडे एक भागने आश्रीने आहार करे ! इत्यादि पूछवुं.

२३४. उ०—हे गौतम! पूर्व प्रमाणे ज जाणवुं. यावत्— सर्व भागवडे एक देशने आश्रीने आहार करे अने सर्व भागवडे सर्व भागने आश्रीने आहार करे. तथा ए प्रमाणे यावत्—वैमानिक सुधी जाणवुं.

२३५. प्र०—हे भगवन् ! नैरियकोमां उपपन्न नैरियक छुं एक भागवडे एक भागने आश्रीने उत्पन्न छे ? इत्यादि पूछवुं.

२३५. उ० हे गौतम! ए दंडक पण ते ज प्रमाणे जाणवो. यावत् – सर्व भागवडे सर्व भागवे आश्रीने उत्पन्न छे. जेम उत्पद्यमान अने उद्वर्तमान विषे चार दंडक कहा। तेम उपपन्न अने उद्वृत्त संबंधे पण चार दंडक कहेवा. 'सर्व भागवडे सर्व भागवे आश्रीने उपपन्न' 'सर्व भागवे एक भागवे आश्रीने आहार' ए अभिलापवडे उपपन्न अने उद्वृत्त विषे पण समजवुं.

२३६. प्र०—हे भगवन् ! नैरियकोमां उपजतो नैरियक शुं अर्ध भागवडे अर्ध भागने आश्रीने उत्पन्न धाय, अर्ध भागवडे सर्व भागने आश्रीने उत्पन्न धाय, सर्व भागवडे अर्ध भागने आ-श्रीने उत्पन्न थाय, के सर्व भागवडे सर्व भागने आश्रीने उत्पन्न धाय !

२३६. उ० — हे गौतम! जेम प्रथमनी साथे आठ दंडक कहा, तेम अर्धनी साथे पण आठ दंडक कहेवा. विशेष ए के, ज्यां 'एक भागवडे एक भागने आश्रीने उत्पन्न थाय' एवो पाठ आवे त्यां 'अर्ध भागवडे अर्ध भागने आश्रीने उत्पन्न थाय' आ पाठ कहेवो, मात्र एटछो ज भेद छे. अने ए बधा मळीने सोळ दंडक थया छे.

१. अथ सप्तम आरम्पते, तस्य चैवं संबन्धः—'विष्वंसम्—आगच्छति' इत्युक्तं प्राक्, इह तु तद्विपर्यय उत्पादोऽभिधीयते, अथवा छोकस्थितिः प्राम् उक्ता, इहापि सैव. तथा 'नेरइए' त्ति यदुक्तं संप्रहण्यां तचाऽवसरायातम्—इहोच्यते इति. तत्रादिसूत्रम्—'नेरइए णं भंते ! नेरइएस् उववज्यमाणे' ति ननु उत्पद्यमान एव कथं नारक इति व्यपदिश्यते १ अनुत्पत्रत्वात् तिर्यगादिवद् इति. अत्र उच्यते— उत्पद्यमान उत्पन्न एव, तदाऽऽयुष्कोदयात्. अन्यथा तिर्यगाद्याऽऽयुष्काऽभावाद् नारकाऽऽयुष्कोदयेऽपि यदि नारको नाऽसौ, तदन्यः

^{1.} मूलच्छायाः — नैरियको भगवन् ! नैरियकेभ्य उद्धर्तमानः कि देशेन-देशम् अद्वर्तते ! यथा उपपद्यमानस्वथैव उद्धर्तमानेऽपि दण्डको भणिन्तव्यः. नैरियको भगवन् ! नैरियकोभ्य उद्धर्तमानः कि देशेन-देशम् आहारयति ! तथैव यावत् – सर्वेण वा देशम् आहारयति , सर्वेण वा सर्वम् आहारयति . एवं यावत् – वैमानिकः. नैरियको भगवन् ! नैरियकोषु उपपन्नः कि देशेन – देशम् उपपन्नः ? एपोऽपि तथैव यावत् – सर्वेण — सर्वेण् उपपन्नः यथा उपपद्यमाने, उद्धर्तमाने न चत्वारो दण्डकाः, तथा उपपन्नेन, उद्धर्तनाऽपि चत्वारो दण्डका भणितव्याः सर्वेण — सर्वेण् वा देशम् आहारयति . एतेनाऽभिकापेन उपपन्नेऽपि, उद्धर्तनाऽपि ज्ञातव्यम् . नैरियको भगवन् ! नैरियकेषु उपपद्यमानः किम् अर्थेन अर्थम् उपपद्यते, अर्थेण सर्वम् उपपद्यते, सर्वेण अर्थम् उपपद्यते, सर्वेण सर्वम् उपपद्यते, सर्वेण अर्थम् उपपद्यते, सर्वेण सर्वम् उपपद्यते, सर्वेण अर्थम् उपपद्यते । एतद् नानात्वम् , एते सर्वेऽपि भोडश दण्डका भणितव्याः . नवरम् – यत्र देशेन देशम् उपपद्यते, तत्राऽर्थेन अर्थम् उपपद्यते इति भणितव्याः . एतद् नानात्वम् , एते सर्वेऽपि भोडश दण्डका भणितव्याः — अत्र .

कोऽसौ ? इति. 'कि देसेणं—देसं उववजाइ' ति देशेन च देशेन च यद् उत्पादनं प्रवृत्तं तद् देशेन—देशम्. छान्दसत्वात् चाव्ययीभावप्रतिरूपः समासः. एवम् उत्तरत्रापि. तत्र जीवः कि देशेन स्वकीयाऽवयवेन, देशेन नारकाऽवयविनोऽशतया उत्पद्यते, अथवा देशेनं देशमाऽऽश्रिस उत्पादयित्वा इति शेषः, एवम् अन्यनाऽपि. तथा 'देसेणं-सव्वं'ति देशेन च सर्वेण च यत् प्रवृत्तं तद् देशेन-सर्वम्, तत्र देशेन खाऽवयवेन सर्वतः सर्वात्मना नारकाऽत्रयवितयां उत्पद्यते इत्पर्थः. आहोश्वित् सर्वेण सर्वात्मना, देशतो नारकांशतया उत्पद्यते, अथवा सर्वेण सर्वात्मना सर्वतो नारकतया इति प्रश्न:. अत्रोत्तरम्-"न देशेन देशतया उत्पद्यते, यतो न परिणामिकारणाऽवयवेन कार्याऽवयवो निर्वर्सते, तन्तुना पटाऽप्रतिबद्धपटप्रदेशवत् , यथा हि-पटदेशभूतेन तन्तुना पटाऽप्रतिबद्धः पटदेशो न निर्वर्त्वते, तथा पूर्वाऽवयविप्रतिबद्धेन तदेशेन उत्तरा-Sययिवदेशो न निर्वर्सत इति भाव:. तथा न देशेन सर्वतया उत्पचते; अपरिपूर्णकारणत्वात् तन्तुना पट इव इति. तथा न सर्वेण देशतया उत्पद्यते, संपूर्णपरिणामिकारणत्वात् समस्तघटकारणैर्घटैकदेशयत्. 'सन्वेणं-सन्वं उववज्जङ्' सर्वेण तु सर्व उत्पद्यते, पूर्णकारणसमवायाद् घटवत'' इति चुर्णिव्याख्या, टीकैाकारस्त एवमाह:-"किमवस्थित एव जीवो देशमपनीय यत्रोत्पत्तव्यं तत्र देशत उत्पद्यते ? अथवा देशेन सर्वत उत्पद्यते ! अथवा सर्वाऽऽरमना यत्रोत्पत्तव्यं तस्य देशेन उत्पद्यते ! अथवा सर्वातमना सर्वत्र ! इति. एतेषु पाश्चात्यभङ्गी प्राह्यौ, यतः सर्वेण सर्वात्मप्रदेशन्यापारेण इलिकागतौ यत्रोत्पत्तन्यं तस्य देशे उत्पदाते, तदेशेन उत्पत्तिस्थानदेशस्य एव न्याप्तत्वात् , कन्दुकगतौ वा सर्वेण सर्वत्रोत्पद्यते, विमुच्यैव पूर्वस्थानम्'' इति. एतच टीकाकारच्याख्यानं वाचनाऽन्तरविषयमिति. उत्पादे चाऽऽहारक इत्याहारसूत्रम्—तत्र देशेन देशम् इति आत्मदेशेनाऽभ्यवहार्थद्रव्यदेशम् इत्येवं गमनीयम्. उत्तरम्—'सव्वेण वा देसं आहारेइ'त्ति उत्पत्त्यनन्तरं समयेषु सर्वातमप्रदेशैराहा-रपुद्रलान् कांश्विद् आदत्ते, कांश्विद् विमुञ्जति, तप्ततापिकागततैलग्राहक-विमोचकाऽपूपवत्, अत उच्यते-देशमाहारयति इति. 'सन्वेणं वा सव्वं' ति सर्वात्मप्रदेशैरूपत्तिसमये आहारपुद्गळान् आदत्ते एव. प्रथमतस्तैळभृततप्ततापिकाप्रथमसमयपतिताऽपूपवत्, इत्युच्यते सर्वमाहार-यति इति. उत्पादस्तदाहारेण सह प्राग् दण्डकाम्याम् उक्तः. अथ उत्पादप्रतिपक्षत्वाद् वर्तमानकालनिर्देशसाधम्यीत् च उद्वर्तनादण्डक-स्तदाऽऽहारदण्डकेन सह. तदनन्तरं च नोहर्तनानुत्पन्नस्य स्याद् इति उत्पन्न-तदाऽऽहारदण्डकौ. उत्पन्नप्रतिपक्षत्वात् च उद्दन्त-तदाहार-दण्डकौ इति. पुस्तकान्तरे तु उत्पाद-तदाऽऽहारदण्डकानन्तरम् उत्पादे सति उत्पन्नः स्याद् इति उत्पन्न-तदाहारदण्डकौ, ततस्तु उत्पाद-प्रतिपक्षत्वाद् उद्वर्तनायाः, उद्वर्तना-तदाहारदण्डकौ. उद्वर्तनायां च उद्दृत्तः स्याद् इति उद्दृत्त-तदाऽऽहारदण्डकौ, कण्ठ्याश्व एते इति. एवं तावदष्टाभिर्देण्डकैर्देश-सर्वाभ्याम् उत्पादादि चिन्तितम्. अथ अष्टाभिरेवाऽर्ध-सर्वाभ्याम् उत्पादादेव चिन्तयम् आहः--- 'नेरहए णं' इसादि. 'जहा पढिमिल्लेणं' ति यथा देशेन. ननु देशस्य च, अर्धस्य च को विशेषः ! उच्यते-देशस्त्रिभागादिरनेकधा, अर्धं तु एकधैव इति.

१. हवे सातमा उद्देशकनी शरूआत थाय छे. अने तेनो संबंध आ प्रमाणे छे:-आगळना उद्देशकमां छेवटे 'स्नेहकाय शीघ्र नाश पामे छे' एम कह्युं छे अने अहीं तो ते नारानो विपर्यय-उत्पाद-कहेवानो हो. अथवा आगळना उद्देशकमां लोकस्थिति संबंध कह्युं छे अने आ उद्देशकमां पण ते ज संबंधे कहेवानुं छे. तथा ['नेर्रेड्ए'त्ति] ए पद आगळ संग्रहगाथामां कह्युं छे तेनुं विवेचन अहीं समय प्राप्त छे, माटे ते विवे अहीं कहेवानुं छे. तेमां आदिसूत्र आ छे:-['नेर्इए णं भंते! नेरइएस उववज्जमाणे'ति] शंका:-मूळ सूत्रमां जे कह्यं छेके, 'नैरियकोमां उपजतो नैरियक' आ वाक्य असंगत लागे छे. कारण के जे जीव नैरियकोमां उत्पन्न थयो नथी, पण हजु उत्पन्न थयानो छे ते जीव 'नैरियक' केम कहेवाय. जेम के, कोइ मनुष्य के तिर्यंच हजु सुधी नारिकमां उत्पन्न थया नथी, पण हवे पछी उपजवाना छे तो पण ते 'नैर्यिक' कहेवाता नथी तेम ज नारिकमां उपजेलो नहीं, पण हवे पछी उपजवानो के उपजतो कोइ जीव 'नैरियक' केम कहेवाय ? समा०-वर्तमानकाळ अने भूतकाळना अभेदने लीधे उपजतो जीव पण उपजेलो ज जीव गणाय छे, माटे ज नारिकमां उपजतो जीव पण उपजेळानी पेठे गणातो होवाथी तेने 'नैरियक' कहेवामां हरकत नथी. कारण के नारिकमां उपजता जीवने नारिकना आयुष्यनो उदय होय छे पण तिर्यंच वगेरे बीजा आयुष्यनो उदय नथी होतो. वळी ज्यारे जीवने बीजा कोइ आयुष्यनो उदय न होय अने मात्र नारिकना आयुष्यनो ज उदय होय तो ते 'नैरियक' न कहेवाय तो बीजुं शुं कहेवाय ? तात्पर्य ए के जीवने जे गतिनुं आयुष्य उदयवर्ति होय ते गतिनो ते (जीव) गणाय छे. "['कि देसेणं-देसं उववज्जइ'ति] भागे भागे प्रवर्तेलुं जे उत्पादन ते देशेनदेश उत्पादन कहेवाय. ए प्रमाणे नीचे पण जाणवुं. तेमां हुं जीव पोताना अवयववडे नारकना अवयवपणे उत्पन्न थाय ? अथवा पोताना अवयववडे नारकना अवयवने आश्रीने-उत्पन्न करीने-उत्पन्न थाय १ ए प्रमाणे बीजे टेकाणे पण जाणवुं. तथा ['देसेणं—सव्वं'ित] भागवडे अने वधावडे प्रवर्तेतुं जे उत्पादन ते देशेनसर्व उत्पादन कहेवाय. तेमां पोताना अवयववडे नारकपणे सर्व आत्मवडे उत्पन्न थाय ? अथवा पोताना सर्व आत्मवडे नारकपणे अंशवडे उत्पन्न थाय ? के पोताना सर्व आत्मवडे नारकपणे सर्व आत्मवडे उत्पन्न थाय ? अहीं उत्तर आ छे:-पोताना अवयववडे नारिकना अवयवपणे उत्पन्न न थाय. तेनुं सर्वेण-सर्व. कारण आ छे, जे कार्यनुं जे उपादान कारण होय ते पोताना एक भागथी कार्यना एक भागने न नीपजावे. कारण के उपादान कारण तो ए ज कहे-वाय के जे पोते आखुं ज कार्यना रूपमां बदलाइ जाय. जेम के; एक कपडुं वणातुं होय, तो तेमां कपडुं ए कार्य छ अने तांतणा ए कपडानुं उपादान

देशेन-देश.

^{9.} एतद्विषये चूर्णिगतः पाठोऽयम्:--"कारणावयवेन कार्यावयवी न निर्वर्त्यते, तन्तुना पटानवबद्धप्रदेशे ता (१) (पटो न बद्धप्रदेशे च (व) ता (१) नं च देशेन सर्वः, असकलकारणत्वात्, तन्तुना पट इव. न च सर्वावयवैदेशकार्याभिनिवृत्तिः संपूर्णसमवायसमवायिकारणत्वात्, घटैकदेशदेशवत्. सर्वाव-यवैः सर्वेः, पूर्णकारणसमनायात् , पटवत्"—श्रीभगवतीचूर्णि. २. एतद्विषये टीका (अवचूर्णि) गतः पाठोऽयमः—"किमत्रावस्थित एव जीव एकं देशम्-अपनीय तत्र देशेन उत्पदाते, यत्र उत्पत्तव्यम्, अथवा देशेन यत्र उत्पत्तव्यम् , तत्र सर्वेश उत्पदाते. सर्वेण वा शरीरेण तत्र देशेन उत्पदाते. सर्वेण षा शरीरेण इलिकागती देशेन उत्पद्यते, कन्दुकगती वा सर्वत्र उत्पद्यते, विमुच्य च पूर्वस्थानम्"-शीभगवतीअवचूर्णिः-अनु

१. जुओ पृ० ८ मुं:--अनु० २. वृद्धवाक्य छे माटे अहीं अव्ययीभावसमासनी जैवो पण आ प्रयोग जाणवोः-श्रीअभय०

कारण छे. ज्यारे कपडुं वणावुं शरु थइ गयुं अने कपडानो केटलोक भाग वणाइ पण चूक्यो त्यारे जे तंतुओं कपडाने उत्पन्न करे छे ते, कपडानो एवो कोइ भाग उत्पन्न नहीं करी शके के जे भाग पेला बणाता कपडाधी अलग होय. कारण के ते तंतुओ पेला बणाता कपडा साथे जोडाएला छे. अर्थात् जे उपादान कारण पोताना कार्य साथे जोडाएलुं होय ते (उपादान) पोताथी उत्पन्न थता कार्यथी जूदो कोइएण माग उत्पन्न न करी शके. तेवी ज रीते जे जीव पूर्वनी तिर्येच वगेरे गतिमां प्रतिबद्ध होय अने ते जीव त्यां प्रतिबद्ध रहीने पोताना एक भागवडे अहीं नरकमां नारिकनो एक भाग न नीपजानी शके-एक मामवडे एक मामपणे न उपजे. तथा एक भागवडे सर्वपणे न उपजे. जेम, एक तांतणावडे कपहुं उत्पन्न थइ शकतुं नथी तेम जीव पोताना एक भागवड़ नारिकना सर्व भागोने उपजावी शकतो नथी। कारण के अधूरा कारणथी संपूर्ण कार्य थह शकतुं नथी-एक भागवड़े सर्वपणे न उपजे. तथा सर्व भागोवड़े एक भागपणे न उपजे. जेम, घटने पेदा थवामां जेटलां कारणो जोइए तेटलां क्यां पूरेपूरां कारणो मळेलां होय तो त्यां चोक्कस घडो ज उत्पन्न थवो जोइए, पण घडानो एक कटको ज उत्पन्न न यह शके कारण के ज्यां संपूर्ण कारणो भेगां थयां होय त्यां कार्य संपूर्ण ज थाय. तेम ज्यारे जीवना सर्व भागो कार्यरूपे बदलाता होय त्यारे ते सर्व भागोवडे नारिकनो एक भाग ज नीपजे ते असंगत छे- कारण के अहीं उपादान कारण आखो जीव छे माटे कार्य पण आखुं ज थवुं जोइए. तथा ['सब्वेणं सब्वं उववज्जइ'] जीव पोताना सर्व भागोवडे नारकिना सर्वभागोने नीपजावे छे-आखा नारकिएणे नीपजे छे. कारण के ज्यां पूर्ण कारण होय त्यां कार्य एण पूर्ण ज थाय छे. अहीं पण आखो जीव कारण छे माटे नारिकरूप कार्य पण आखुं ज थाय छे. जेम, घडानां बधां कारणो पूरेपूरां मळ्यां होय त्यारे पूरो ज घडो उत्पन्न थाय छे तेन आखा जीववडे आखुं ज कार्य उत्पन्न थाय छे." ए प्रमाणे चूर्णिकारनी व्याख्या छे. अने टीकाैकारनी व्याख्या तो आ प्रमाणे छे:- "(१) शुं एक ठेकाणे रहेलो ज जीव पोताना एक भागने दूर करीने ज्यां उत्पन्न थवानुं छे त्यां एक भागवडे उत्पन्न थाय ? (२) अथवा एक भागवडे सर्वतः उत्पन्न थाय ? (३) अथवा ज्यां सर्व आत्मवडे उत्पन्न थवानुं छे त्यां तेना एक भागे उत्पन्न थाय ? के (8) सर्व आत्मवडे सर्वत्र उत्पन्न थाय ? ए चार भांगाओमां पछीना वे भांगा-त्रीजो अने चोथो-लेवा कारण के ज्यां जीवने उत्पन्न थवानं छे त्यां जो जीव इिकागतिवडे-इयळनी चालवानी पद्धति प्रमाणे-जाय तो तेना (जीवना) सर्व आत्मप्रदेशना व्यापारवडे उत्पन्न थवाने स्थळे एक भागे उत्पन्न थाय. कारण के जीवना एक भागवड़े तेने उत्पन्न थवाना स्थळनो पण एक ज भाग ध्याप्त हो. अने ज्यां जीवने उत्पन्न थवानुं छे त्यां जो जीव दडानी पेठे जाय तो पोताना पूर्वस्थानने छोडीने ज तेना सर्व आत्मप्रदेशोवडे उत्पन्न थवाने ठेकाणे सर्वत्र उत्पन्न थाय" अने आ प्रमाणेनुं टीकाकारनुं व्याख्यान बीजी वाचनाने लागु पढे तेवुं छे. उत्पन्न थया पछी आहारनी जरूर होय छे माटे हवे आहार संबंधे सत्र कहे छे:-तेमां 'देशेन देशम्' एटले आत्माना एक भागवडे खावाना पदार्थनो एक भाग खाय १ एम जाणवुं. उत्तर आ छे:-['सव्वेण वा देसं आहारेड'ित 🛚 एटले आत्मा पोताना सर्व प्रदेशोवडे खावानी चीजनो एक भाग खाय छे. कारण के उत्पन्न थया पछी तुस्त ज जीव पोताना सर्व भदेशीवडे खावाना पुद्रलो ले छे. तेमांना केटलांकने खाय छे अने केटलांकने पडतां मूके छे-खातो नथी. जेम; तपी गएली लोढीमां नाखेलो पुडलो केटलुंक तेल चूसे छे अने केटलुंक तेल नथी चूसतो, तेम पूर्वोक्त जीव पण केटलुंक खाय छे अने केटलुंक पडतुं मूके छे. माटे ज एम कहुं छे के, स्रायानी चीजनो एक भाग खाय छे. ['सब्वेण वा सब्वं'ति] जीव ज्यारे उत्पन्न थाय छे त्यारे पोताना बधा प्रदेशोवडे खावाने मळेली सर्व वस्तानो आहार करे ज छे. जेम; पहेलेथी तेलथी भरेली अने तपी गएली तबीमां पहेले ज क्षणे पडेलो पूडलो तेलने चूसी ले छे, तेम पूर्वोक्त जीव पण सर्व वस्तुने आहरे छे. माटे ज एम कहुं छे के, सर्व वस्तुने खाय छे. आहार साथे उत्पाद संबंधी ने दंडक श्वागळ कहा. हवे उत्पादनो प्रतिपक्ष होवाथी अने वर्तमानकाळना निर्देशनी सरखाइने लीघे आहार साथे उद्धर्तना विषे दंडक कह्यो छे. उत्पन्न थया विनाना जीवनी उद्धर्तना होती नथी माटे हवे पछी आहार साथे उत्पन्न जीव संबंधे वे दंडक कहा। छे. तथा उत्पन्ननो प्रतिपक्ष होवाथी हवे पछी आहार साथे उद्भृत संबंधे वे दंडक कहा। छे. बीजा पुस्तकमां तो उत्पाद अने आहारना दंडक पछी (उत्पाद थया पछी उत्पन्न थाय छे माटे) उत्पन्न अने आहार संबंधे वे दंडक छे. त्यार बाद उद्वर्तना, ते उत्पादनी प्रतिपक्ष होवाथी उद्वर्तना अने आहार संबंधे ने दंडक छे अने पछी (उद्वर्तनामां उद्वृत्त याय छे माटे) उद्वृत्त अने आहार संबंधे बे दंडक छे अने ए बधा दंडको स्पष्ट छे. ए प्रमाणे आठ दंडकोवडे देश अने सर्ववडे उत्पादादि विषे विचार कर्योः हवे बीजा आठ ढंडकोवडे अर्घ अने सर्ववडे उत्पादादि विषे ज चिंतन करतां कहे छे के:-['नेरइए णं' इत्यादि.]['जहा पढिमिलेणं'ति] जेम देश (भाग) विषे कहुं तेम अहीं पण जाणवुं. शंका:-भाग अने अर्धमां हुं विशेष छे ? समा०-भाग तो अडघो होय, पोणो होय अने पा होय तथा तथी पण ओछो वधतो अनेक जातनो होय. अने अङ्धुं एटले बराबर अङ्धुं अने ते एक जातनुं ज होय.

सर्थ. सर्थ अने साग.

टीकाकार.

भाइार.

पुष्ठको.

विग्रहगति अने देवच्यवन.

२३७. प्रo—जीवे णं भंते ! किं विग्गहगतिसमावण्णए, अ-विग्गहगतिसमावचए?

२३७. उ०—गोयमा ! सिय विग्गहगइसमावत्रमे, सिय अविग्गहगतिसमावत्रमे. एवं जाव-वेमाणिए. २३७. प्र०—हे भगवन्! शुं जीव विग्रहगतिने प्राप्त छे के अविग्रहगतिने प्राप्त छे ?

२३७. उ०--हे गौतम! तें कदाच विम्रहगतिने प्राप्त छे अने कदाच अविम्रहगतिने प्राप्त छे. ए प्रमाणे यावत्-वैमानिक सुधी जाणवुं.

^{9. &#}x27;चूर्णि' नामनी श्रीभगवतीजी उपर एक संक्षिप्त व्याख्या छे. ते चूर्णि बनावनारनुं ए मत छे. तेनो (चूर्णिनो) पाठ आगळ दर्शाव्यो छे:-अनु॰ २. टीकाकार एटले अवचूर्णिकार जाणवा. (अवचूर्णि) नामनी पण एक संक्षिप्त व्याख्या छे. जे पूर्वीक्त चूर्णिनो अर्थ स्पष्टपणे दर्शावे छे. ते अवचूर्णिनो पाठ पण आगळ दर्शाव्यो छे:--अनु॰

१. मूलच्छायाः—जीवो भगवन् ! कि विप्रह्रगतिसमापञ्चकः, अविप्रह्रगतिसमापञ्चकः ? गौतम ! स्याद् विप्रह्रगतिसमापञ्चकः, स्याद् अविप्रह्रगतिसमाप पञ्चकः. एवं यावत्-वैमानिकः-अनुः

२३८. प्र०—जीवा णं भंते ! कि विग्गहगइसमावत्रया, अ-विग्गहगइसमावत्रगा ?

२३८. उ०—गोयमा ! विग्गहगइसमावनगा वि, अविग्ग-हगइसमावनगा वि.

२३९. प्र०—नेरइया णं मंते! कि विग्गहगइसमावत्रया, अविग्गहगतिसमावत्रगा?

२३९. उ०—गोयमा! सन्ने वि ताव होज अविग्गहगति-समावनगा. अहवा अविग्गहगतिसमावनगा, विग्गहगतिसमावनगे य. अहवा अविग्गहगतिसमावनगा य, विग्गहगइसमावनगा य. एवं जीव-एगिंदियनजो तियमंगो.

२४०. प्र०—देवे णं मंते! महिडूए, महज्जुइए, महब्बले, महायसे, महेसक्से, महाणुभावे अविउक्तंतियं चयमाणे किंचिकालं हिरवित्तियं, दुगंछवित्तयं, पिरसहवित्तयं आहार्र नो आहारेइ. अहे णं आहारेइ आहारिज्जमाणे आहारिए, परिणामिज्जमाणे परिणामिए, पहीणे य आउए भवइ. जत्थ उववज्जइ तं आउयं पिहसंवेदेइ. तं तिरिक्खजोणियाउयं वा, मणुस्साउयं वा?

२४०. उ०—हंता, गोयमा ! देवे णं महड्डीए जान-मणु-स्ताउयं वा.

२३८. प्र०—हे मगवन् ! ह्यं जीवो विप्रहगतिने प्राप्त छे के अविप्रहगतिने प्राप्त छे ?

२३८. उ०—हे गौतम! जीवो विम्नहगतिने प्राप्त छे अने अविम्नहगतिने पण प्राप्त छे !

२३९. प्र०—हे भगवन् ! शुं नैरियको विप्रहगितने प्राप्त छे के अविप्रहगितने प्राप्त छे?

२३९. उ०—हे गौतम! ते बधा य अविग्रहगितने प्राप्त छे. अथवा घणा अविग्रहगितने प्राप्त छे अने एकाद विग्रहगितने प्राप्त छे. अथवा घणा अविग्रहगितने प्राप्त छे अने घणा विग्रहगितने प्राप्त छे. ए प्रमाणे सर्वत्र त्रण मांगा जाणवा. मात्र जीव अने एकेंद्रियमां त्रण मांगा न कहेवा.

२४०. प्र० हे भगवन् ! मोटी ऋदिवाळो, मोटी चुति-वाळो, मोटा वळवाळो, मोटी कीर्तिवाळो, मोटा सामर्थ्यवाळो अने मरण समये च्यवतो महेश नामनो देव शरमने छीघे, घृणाने छीघे, परिषहने छीघे केटलाक काळ सुधी आहार नथी करतो. पछी आहार करे छे अने लेवातो आहार परिणत पण थाय छे, अने छेवटे ते देवनुं आयुष्य सर्वथा नष्ट थाय छे, तेथी ते देव ज्यां उत्पन्न थाय छे त्यांनुं आयुष्य अनुभवे छे. तो हे भगवन् ! ते कर्युं आयुष्य जाणवुं—तिर्यचयोनिकनुं आयुष्य जाणवुं के मनुष्यनुं आयुष्य जाणवुं ?

२४०. उ०—हे गौतम! ते महर्धिक देवनुं यावत्-मर्या पछी मनुष्यनुं आयुष्य पण जाणनुं.

२. उत्पत्तिः, उद्वर्तना च प्रायो गितपूर्विका भवति, इति गितस्त्राणि—'विग्गहगइसमावन्नए' ति विप्रहो वक्रम्, तत्प्रथाना गितिविग्रहगितः, तत्र यदा वक्रेण गच्छित तदा विप्रहगितसमापन्न उच्यते. अविप्रहगितसमापन्न ऋजुगितिकः, स्थितो वा, विप्रहगितिनिषधमात्राऽऽश्रयणात्. यदि वाऽविप्रहगितिसमापन्न ऋजुगितिक एव उच्यते, तदा नारकादिपदेषु सर्वदैवाऽविप्रहगितिकानां यद् बहुत्वं वक्ष्यिति तद् न स्यात्, एकादीनामिप तेषु उत्पादश्रवणात्. टीकाकारेण तु केनाऽपि अभिप्रायेण ''विप्रहगितसमापन्न ऋजुगितिक एव व्याख्यातः'' इति. 'जीवा णं मंते !' इत्यादि प्रश्नः. तत्र जीवानामानन्त्यात् प्रतिसमयं विप्रहगितमताम्, तिनिषेधवतां च बहूनां भावाद् आहः—'विग्गहगई' इत्यादि. नारकाणां तु अल्पत्वेन विप्रहगितिमतां कदाचिद् असंभवात्, संभवेऽपि च एकादीनामिप तेषां भावात्, विप्रहगितप्रतिषेधवतां च सदैव बहूनां भावाद् आहः—'सव्वे वि ताव होज अविग्गह—' इत्यादि विकल्पत्रयम्, असुरादिषु एत-देवाऽतिदेशत आहः—'एवम्' इत्यादि. जीवानां निर्विशेषाणाम्, एकेन्द्रियाणां च उक्तयुक्त्या विप्रहगितिसमापन्नत्वे, तत्प्रतिषेधे च बहुत्वमेव इति न भङ्गत्रयम्, तदन्येषु तु त्रयमेव इति 'तियमंगो' ति त्रिकरूपो भङ्गिक्षकभङ्गो भङ्गत्रयम् इत्यर्थः.

२. उत्पत्ति अने उद्घर्तना वणुं करीने गतिपूर्वक होय छे माटे हवे गतिसंबंधे सूत्रो कहे छः-['विग्गहगइसमावन्नए'ति] विग्रह एटले वांकुं जे गतिमां बांकाइ वधारे होय ते गति 'विग्रहगति' कहेवाय. ज्यारे बीजी गतिमां जनारो जीव वांको चूंको चाले त्यारे ते जीव विग्रहगतिने प्राप्त कहेवाय. अने ज्यारे बीजी गतिमां जनारो जीव सीधो थहने चाले त्यारे ते जीव तथा नारक वगेरे भवमां रहेलो जीव-गति विनानो जीव-'ऋजुगतिक' कहेवाय. कारण के अहीं 'अविग्रहगतिसमापन्न' शब्दनो अर्थ आ प्रमाणे कर्यों छेः-विग्रहगतिने नहीं पामेल-गमे तेवी स्थितिवाळो-गतिवाळो के गति

विमहगतिशाः सञुगतिकः सविमहगति-

^{9.} मूलच्छायाः—जीवा भगवन्! किं विम्नहगितसमापन्नकाः, अविम्नहगितसमापन्नकाः १ गौतम । विम्नहगितसमापन्नकाः अपि, अविम्नहगितसमापन्नकाः १ गौतम । सर्वेऽपि तावद् भवेयुरविम्नहगितसमापन्नकाः अथवा अविम्नहगितसमापन्नकाः १ गौतम । सर्वेऽपि तावद् भवेयुरविम्नहगितसमापन्नकाः अथवा अविम्नहगितसमापन्नकाः १ गौतम । सर्वेऽपि तावद् भवेयुरविम्नहगितसमापन्नकाः अथवा अविम्नहगितसमापन्नकाः एवं जीव-एकेन्द्रियवजिल्लान्तकाः देवो भगवन् । महर्षिकः, महाद्युतिकः, महाद्युतिकः, महायकाः, महेशाल्यः, (महासील्यः) महानुभावः, अन्युत्कान्तिकम् (अव्यवकान्तिकम्) प्यवमानः विश्वित्कालं हिम्नत्ययम्, जुगुन्साम्रलयम्, परिषद्मस्यम् आहारं नो आहारयितः अथ आहारयितः, आहियमाणम् आहतम्, परिणम्यमानं परिणतम्, महीणं च आयुक्कं भवति यत्र उपपद्यते तदाऽऽयुक्कं प्रतिसंवेदयितः तत् तिर्थग्योन्यायुक्कं वा, मनुष्याऽऽयुक्कं वा १ हन्त, गौतम । देवो महर्थिको यावत्—मनुष्याऽऽयुक्कं वा:—अन्य

१. अत्र टीकागतोऽयं पाठः—"अविषद् ऋजु-अकुटिलम्" श्रीसगवतीअवचूर्णिः-अनुः

समापन्ननो अर्थ, विनानो जे जीव ते 'अविग्रहगतिसमापन्न' कहेवाय. जो कदाच 'अविग्रहगतिसमापन्न' शब्दनो अर्थ 'सीधी गतिवाळो' एवो ज करवामां आये तो सूत्रमां कहेल 'अविग्गहगइसमायन्नगा' ए शब्दनो अर्थ एवो थशे के, नारिकमां सीधी-ऋजु-गतिवाळा जीवो घणा होय छे. अने आ सूत्रनो ए अर्थ थवाथी एवं निर्णीत थइ जरो के, नारिकमां अधिप्रह्मितिवाळा घणा ज होय छे, पण एक, वे नथी होता. अने एवो अर्थ इष्ट नथी. कारण के शास्त्री द्वारा एवं संभळाय छे के, 'नारिकमां अविग्रहगतिवाळा एक, बे जीवो पण उत्पन्न थाय छे' हवे जो पूर्वनो निर्णय कायम राखवामां आवे तो आ सांभळेली वात द्वारां ते अर्थमां वांघो आवशे अने ते पण इष्ट नथी. माटे 'अविग्रह्गतिसमापन्न' शब्दनो अर्थ मात्र 'सीधी गतिवाळो' ज न करतां, 'सीधी गतिवाळो के गति विनानों एवो अर्थ करवो. अने एवो अर्थ करवाथी सांभळेली अने लखेली वन्ने वातो संगत थरो. कारण के 'अविग्रह्मतिसमापन्न' नो पूर्व प्रमाणे अर्थ करवाथी सूत्रनो अर्थ आ प्रमाणे थरो-अविग्रहगतिसमापन्न एटले सीधी गतिवाळा के गति विनाना जीवो घणा होय छे. एम अर्थ थवाथी एवो एक अर्थ तो नहीं थाय के, नारिकमां मात्र सीधी गतिवाळा जीवो ज घणा होय छे अने एम अर्थ न थवाथी पेली सांभळेली बातने अने सुत्रमां कहेली अवित्रहगतिवाळानी बहुएणानी वातने मानवामां बाध नथी आवतो-माटे ते बन्ने वातने संगत करवा पूर्वे कह्या प्रमाणे ज 'अविग्रह गतिसमापन्न' शब्दनो अर्थ करवो. टीकाकारे तो कोइ पण अभिपायथी 'अविग्रह गतिसमापन्न' शब्दनो 'सीधी गतिवाळा' एवो ज अर्थ कर्यों छे. ['जीवा णं भंते!'] इत्यादि प्रश्न सूत्र छे. जीवो अनंत होवाथी अने प्रत्येक समये विग्रह गतिवाळा तथा विग्रहगति विनाना जीवो घणा होवाने लीधे कहे छे के:-['विग्महगइ'इत्यादि.] जीवो करतां नारको थोडा होवाथी तेमां विग्रहगतिवाळानो कदाचित् असंभव होय छे अने संभव होय छतां पण तेमां विग्रहगतिवाळा एक, बे पण होय छे अने विग्रहगति विनाना जीवो हमेशा ज घणा होय छे, माटे कहे छे के, ['सब्बे वि ताव होज अविगाह-' इत्यादि.] ए त्रण विकल्पो कह्या छे. असुरादि विषे ए ज वातने अतिदेशधी कहे छे के, ['एवं' इत्यादि.] सामान्य जीवो अने एकेंद्रियो पूर्वोक्त युक्तियडे विम्रहगतिवाळा अने विम्रहगति विनाना घणा ज होय छे माटे अहीं त्रण भांगा नथी कह्या. अने ए सिवाय तो त्रण ज भांगा जाणवा. माटे कहे छे के, ['तिअभंगो' ति] अर्थात् त्रण मांगा.

टीकाकार,

अतिदेश.

३. गत्यधिकारात् च्यवनस्त्रम्—'महिट्टूए' ति महिद्धिको विमान—परिवाराद्यपेक्षया. 'महज्जुइए' ति महायुतिकः शरीरा—ऽऽभरणाद्यपेक्षया. 'महन्वले' ति महावलः शारीरप्राणाऽपेक्षया. 'महायसे' ति महायशा बृहद्यस्यातिः. 'महेसक्ते' ति महेशो महेश्वर इति आस्याऽभिधानं यत्याऽसौ महेशास्यः. 'महासोक्षेत्' ति कवचित्. 'महाणुभावे' ति महाऽनुभावो विशिष्टवैक्रियादिकरणाऽचिन्त्यसामर्थः. 'अविज्ञकंतियं चयमाणे' ति च्यवमानता किल उत्पत्तिसमयेऽपि उच्यते, इसत आहः—न्युत्कान्तिः उत्पत्तिः, तिलेपेधाद् अव्युत्कान्तिकम्, अथवा व्यवकान्तिर्मरणम्, तिलेपेधाद् अव्यवकान्तिकम्, तथथा भवति एवं च्यवमानो—जीवन् एव मरणकाले इत्यर्थः. 'अविज्ञकंतियं चयं चयमाणे' ति काचिद् दृश्यते, तत्र च चयं शरीरम्, 'चयमाणे' ति स्वजन्, 'किंचिकालं' ति कियन्तमिप कालं यावद् नाऽऽहारयेद् इति योगः. कुतः है इत्याह—हीप्रस्ययं लज्जानिमत्तम्, स हि च्यवनसमयेऽनुपक्तान्त एव पश्यति उत्पत्तिस्थानम् आत्मनः, दृश्या च तद् देवभविसदशं पुरुषपरिसुज्यमानस्थीगभीशयस्यं जहे इति हिया च नाऽऽहारयति. तथा जुगुप्ताप्रस्ययं कुत्सानिमित्तं शुकादेरुत्पत्तिकारणस्य कुत्साहेतुन्वात्, 'परिसहवात्तिये' ति इह प्रक्रमात् परीषहरान्दिति. तथा जुगुप्ताप्रस्ययं कुत्सानिमित्तं शुकादेरुत्पत्तिकारणस्य कुत्साहेतुन्वात्, 'परिसहवात्ति' ति इह प्रक्रमात् परीषहरान्दितिः अहारिक्षयाद्वलेष्याद्वलेष्य कि भोदाप्तिक्षयाद्वलेष्याद्वलेष्य विदेश्वणाऽनन्तरमाहारयति, अहारिक्षयाद्वलेष्य चिरं सोदुम् अश्वययव्यविति. 'आहारिक्षमाणे आहारिए' इत्यादौ भावार्थः प्रथमस्त्रवत्, अनेन च क्रियाकाल—विश्वाकालेष्य अभेदाऽभिधानेन तदीयाऽऽहारकालस्याऽत्यता उत्ताः तदनन्तरं च 'पहीणे य आउए भवह' ति चः समुचये, प्रक्षीणं प्रहीणं वा आधुभेवित, ततश्च यत्रोत्वते मनुज्वादौ 'तं आज्यं'ति तस्य मनुज्वादौरायुत्तदायुः, प्रतिसंवेदयि अनुभवित इति. 'तिरिक्लजो-णियाज्यं वा' इत्यादौ देव—नारकाऽऽयुवोः प्रतिषेधः, देवस्य तत्राऽतुवादाद्व इति.

च्यवन. देववर्णन. ३. गतिनो अधिकार होवाथी ह्वे च्यवनसूत्र कहे छे के:—['महड्डिए' ति] विमान तथा परिवार वेगेरेनी अपेक्षाए मोटी ऋदिवाळो, ['महज्जुइए' ति] शरीर तथा तेना घरेणानी अपेक्षाए मोटी कांतिवाळो, ['महज्जुइए' ति] शारीरिक प्राणनी अपेक्षाए मोटा बलवाळो, ['महायसे' ति] मोटी प्रस्थातिवाळो, ['मह्णुभावे' ति] निशेष रीते अनेक जातनां रूपो करवा वेगेरे कियामां अत्यंत बलवाळो, ['अविउक्कंतियं चयमाणे' ति] च्यवमानपणुं उत्पत्तिना वस्तते पण होय छे माटे कह्युं छे के, 'अब्बुत्कांतिक' एटले 'उत्पत्ति नहीं' अथवा 'अव्यवक्रांतिक' एटले 'मरण नहीं' अर्थात् च्यवतो—जीवतो ज मरवानी तैयारीवाळो. कोइ ठेकाणे ['अविउक्कंतियं चयं चयमाणे' ति] एवो पाठ छे. तेमां 'चय' एटले शरीरने 'चयमाणे' एटले छोडतो ['किंचिकालं'ति] केटलोक काळ स्वाय पण नहीं. शा माटे? तो कहे छे के, शरमाय छे माटे. कारण के ज्यारे देव मरवानी तैयारीमां होय छे त्यारे पोते ज्यां उत्पन्न थवानो छे ते ठेकाणांन जोइने शरमाय छे. शरमाया छे साटे. कारण के ज्यारे देव मरवानी तैयारीमां होय छे त्यारे पोते ज्यां उत्पन्न थवानो छे ते ठेकाणांन जोइने शरमाय छे. शरमाया छे. अने तेथी ते आहार करतो नथी. वळी तेने छुणा आवे छे, तेनुं कारण ए के, पोतानी उत्पन्न थवाने कारण के अहीं तेनुं प्रकरण होवाथी ते ज अर्थ घटी शके तेम छे. अने ते अरतिने लिंच-चेन न पडवाथी—ते देव आहार करतो नथी. लोकमां पण चेन न पडवाथी आहार नहीं करवानुं प्रसिद्ध छे. (देवनो) आहार एटले तथाविध पुक्रलोन मनथी ग्रहण करवां. ['अहे लं' ति] हेव लजा वंगरे थइ गया पछीना समये आहार करे छे. कारण के भूखथी वती पीडा लांवा काळ सुधी तेनाथी सहाती नथी. ['आहारिज्माणे आहारिएं'] इत्यादि सुनने भावार्थ प्रम प्रश्नना प्रथम सुननी पेठे जाणवो. अने आ कथनथी शरुआतना

चय.

शरम.

धुणा. अरति.

अरात.

अरुप् काळ,

For Private & Personal Use Only

अने समाप्तिना वखतनी एकता कहेवाइ माटे तेना (देवना) आहारना वखतनी अस्पता कहेली छे एम आणवुं अने आहार कर्या बाद ['पहीणे

र्यं आउए भवइ' ति] तेनुं आयुष्य क्षीण थाय छे अने ज्यां मनुष्य वगेरेमां उत्पन्न थवानुं छे ['तमाउयं'ति] ते मनुष्य वगेरेनुं आयुष्य अनुमवे छे. अथवा ['तिरिक्खजोणिआउयं वा'] तिर्येच योनिकना आयुष्यने अनुभवे छे. देवो देवगतिमां अने नारिकमां उत्पन्न थता नथी माटे ते बन्ने आयुष्यनो अहीं निषेध कर्यों छे.

गर्भशास्त्र.

२४१. प्र०—जीवे णं भंते! गय्मं वक्तममाणे किं सइंदिए वक्तमइ, अणिंदिए वक्तमइ?

२४१. उ०--गोयमा! सिय सइंदिए वक्षमइ, सिय अणि-दिए वक्षमइ.

२४२. प्र०—से केणहेणं ?

२४२. उ०—गोयमा ! दिव्विदियाइं पडुच अणिदिए वकः मइ, भाविंदियाइं पडुच सइंदिए वक्तमइ. से तेणहेणं०.

२४२. प्रo--जीवे णं भंते ! गब्नं वक्तममाणे किं ससरीरी वक्तमइ, असरीरी वक्तमइ?

२४३. उ०—गोयमा ! सिय ससरीरी वकमइ, सिय अस-रीरी वक्कमइ.

२४४. प्र०—से केणहेणं ?

२४४. उ०—गोयमा! ओरालिय—वेउव्यिय—आहारयाई पडुच असरीरी वक्कमइ. तेया—कम्माई पडुच ससरीरी वक्कमइ, से तेणहेणं गोयमा!o.

२४५. प्र०—जीवे णं भंते ! गब्भं वक्कममाणे तप्पढमयाए कि माहारं आहारेइ ?

२४५. उ०—गोयमा ! माउओयं, पिउसुकं तं तदुभयसंसिद्धं कलुसं, किव्विसं तप्पढमयाए आहारं आहारेइ.

२४६. प्र०—जीवे णं भंते! गन्भगए समाणे कि आहारं आहारेइ?

२४६. उ०—गोयमा! जं से माया नाणाविहाओ रसविग-तीओ आहारं आहारेइ, तदेकदेसेणं ओयं आहारेइ. २४१. प्र०— हे भगवन्! गर्भमां उत्पन्न थतो जीव शुं इंदियवाळो उत्पन्न थाय के इंद्रिय विनानो उत्पन्न थाय?

२४१. उ०—हे गौतम! इंद्रियवाळो पण उत्पन्न थाय अने इंद्रियविनानो पण उत्पन्न थाय.

२४२. प्र०-हे भगवन्! तेनुं शुं कारण ?

२४२. उ० हे गौतम ! द्रव्येंद्रियो स्थूळ इंद्रियो नी अपे-क्षाए इंद्रिय विनानो उत्पन्न थाय अने भाव इंद्रिय चैतन्य नी अपेक्षाए इंद्रियवाळो उत्पन्न थाय. माटे हे गौतम! ते कारणथी पूर्वप्रमाणे कह्यं छे.

२४३. प्र०—हे भगवन्! गर्भमां उपजतो जीव हां शरीर-वाळो उत्पन्न थाय के शरीर विनानो उत्पन्न थाय?

२४३. उ० हे गौतम! शरीरवाळो पण उत्पन्न थाय अने शरीर विनानो पण उत्पन्न थाय.

२४४. प्र०—हे भगवन् ! तेनुं शुं कारण ?

२४४. उ०—हे गौतन! औदारिक, वैक्रिय अने आहारक-स्यूळ-शरीरोनी अपेक्षाए शरीर विनानो उत्पन्न थाय अने सूक्ष्म-तैजस तथा कार्मण-शरीरनी अपेक्षाए शरीरवाळो उत्पन थाय. हे गौतन! ए कारणथी पूर्वप्रमाणे कह्यं छे.

२४५. प्र०—हे भगवन्! जीव गर्भमां उत्पन्नथता वेंत ज शुं खाय छे ?

२४५. उ०—हे गौतम ! परस्पर एक बीजामां मळेलुं मातानुं आर्तव अने पितानुं वीर्य, जे कलुष अने किल्विष छे. तेने ते जीव गर्भमां उत्पन्न थता वेंत ज खाय छे.

२४६. प्र०—हे भगवन् ! गर्भमां गयो छतो जीव छं खाय छे?

२४६. उ०—हे गौतम ! गर्भमां गयो छतो जीव माताए खाघेल अनेक प्रकारना रसविकारोना एक भाग साथे माताना आर्तवने खाय छे.

१. 'च' शब्द समुचयसूचक छे:-श्रीअभय०

^{9.} मूलच्छायाः—जीवो भगवन्! गर्भं व्युत्कामन् कि सेन्द्रियो व्युत्कामति, अनिन्द्रियो व्युत्कामिति है गौतम! स्यात् सेन्द्रियो व्युत्कामिति, स्याद् अनिन्द्रियो व्युत्कामिति, तत् तेनाऽर्थेन. जीवो भगवन्! गर्भं व्युत्कामितः। हव्येन्द्रियाणि प्रतीत्य अनिन्द्रियो व्युत्कामिति, तत् तेनाऽर्थेन. जीवो भगवन्! गर्भं व्युत्कामितः। कि सशरीरी व्युत्कामितः, अशरीरी व्युत्कामितः । स्यात् सशरीरी व्युत्कामितः, स्याद् अशरीरी व्युत्कामितः तत् तेनाऽर्थेन तत् नेनाऽर्थेन है गौतम! औदारिक-वैकिय-आहारकाणि प्रतीत्य अशरीरी व्युत्कामितः तेजस-कार्मणे प्रतीत्य सशरीरी व्युत्कामितः तत् तेनाऽर्थेन गौतम! जीवो भगवन्! गर्भ व्युत्कामिन् तत्प्रथमतया कम् आहारम् आहारयितः गौतम! मातृओजः, पितृशुकं तत् तदुभयमेतिष्ठष्टं कञ्चवम्, किल्विषं तत्प्रथमतया आहारम् आहारयितः। अत् वद्माता नानाविधा स्सविक्तिराहरम् आहारयितः, तदेकदेशेन ओज आहारयितः-अत्

२४७. प्र०-- वीवस्त णं भंते ! गब्भगयस्त समाणस्त अत्थि उचारे इ या, पासवणे इ वा, खेले इ वा, सिंघाणे इ वा, वंते इ मूत्र होय, क्षेत्रमा होय, नाकनो मेल होय, वमन होय अने पित्त वा, पित्ते इ वा?

२४७. उ०--णो इणहे समहे.

२४८. प्र०—से केणहेणं ?

२४८. उ०--गोयमा ! जीवे णं गव्मगए समाणे जं आहारेइ तं चिणाइ, तं सोइंदियत्ताए जाव-फासिंदियत्ताए, अड्डि-अट्टि-मिंज-केस-मंसु-रोम-नहत्ताए, से तेणड्डेणं०.

२४९. प्र०-जीने णं भंते ! गब्भगए समाणे पम् मुहेणं कावितयं आहारं आहारित्तए?

२४९. उ०--गोयमा ! णो इणद्वे समद्वे.

२५०. प्र०-से केणहेणं ?

२५०. उ०—गोयमा ! जीवे णं गब्मगए समाणे सव्वओ आहारेइ, सन्वओ परिणामेइ, सन्वओ उस्ससइ, सन्वओ निस्स-सइ; अभिक्लणं जाहारेइ, अभिक्लणं परिणामेइ, अभिक्लणं उस्ससइ, अभिक्लणं निस्तसइ; आहच आहारेइ, आहच परिणामेइ, आहच उस्ससइ, आहच नीससइ; माउजीवरसहरणी, पुत्तजीवरसहरणी, माउजीवपडिबद्धा पुत्तजीवफुडा तम्हा आहारेह, तम्हा परिणामेहः, अवरा वि य णं पुत्तजीवपडिचद्धा माउजीवफुडा तम्हा चिणाइ, तम्हा उवचिणाइ; से तेणहेणं जाव-नो पम् मुहेणं कावलियं आहारं आहारित्तए.

२५१. प्र०—कइ णं भंते ! माइअंगा पत्रता ?

२५१. उ०-गोयमा ! तओ माइयंगा पत्रता. तं जहा:-मंसे, सोणिए, मत्थुलुंगे.

२५२. प्र० - कइ णं भंते ! पिइयंगा पत्रता ?

२५२. ७०-गोयमा ! तओ पिइयंगा पत्रता. तं जहा:-अर्डि, अड्डिमिंजा, केस-मंस-रोम-नहे.

२४७. प्र०--हे भगवन्। गर्भमा गएल जीवने विष्टा होय.

२४७. उ०-हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी-ए न होय.

२४८. प्र०-हे भगवन् ! तेनुं ऋं कारण ?

२४८. उ०-हे गौतम! गर्भमां गया पछी जीव जें आहारने खाय छे, जे आहारनो चय करे छे ते आहारने कानपणे अने यावत्-चामडीपणे, हाडकापणे, मज्जापणे, वाळपणे, दाढीपणे, रंवाटापणे अने नखपणे परिणमावे छे. माटे हे गौतम ! ते कारणथी गर्भमां गएला जीवने विष्टादिक नधी होतुं.

२४९. प्र०-हे भगवन्! गर्ममां गएलो जीव मुखद्वारा को-ळियारूप आहारने लेवा शक्त छे?

२४९. उ०-हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी-शक्त नथी.

२५०. प्र०--हे भगवन्! तेनुं ह्युं कारण ?

२५०. उ०- हे गौतम! गर्ममां गएलो जीव सर्व आत्मवडे आहार करे छे, सर्व आत्मवडे परिणमावे छे, सर्व आत्मवडे उच्छ्वास ले छे, सर्वे आत्मवडे नि:धास ले छे, कदाचित् आहार् करे छे, कदाचित् परिणमावे छे, कदाचित् उच्छ्वास हे छे अने कदाचित् निःश्वास ले छे. तथा पुत्र जीवने रस पहुंचाडवामां कारणभूत अने माताने रस छेवामां कारणभूत जे मातृजीवरस— हरणी नामनी नाडी छे ते माताना जीव साथे संबद्ध छे अने पुत्रना जीवने अडकेली छे तेनाथी पुत्रनो जीव आहार ले छे अने आ-हारने परिणमाने छे. तथा बीजी पण एक नाडी छे, जे पुत्रना जीव साथे संबद्ध छे अने माताना जीवने अडकेळी छे, तेनाथी पुत्रनो जीव आहारनो चय अने उपचय करे छे. हे गौतम ! ते कारणथी गर्भमां गएलो जीव मुखद्वारा कोळियारूप आहार लेवाने शक्त नथी.

२५१. प्र०-हे भगवन्! मातानां अंगो केटलां कह्यां छे?

२५१. उ० - हे गौतम! मातानां अंगो त्रण कहाां छे. ते आ प्रमाणे:—मांस, शोणित-लोही-अने मस्तुलुंग-माथानुं भेजुं.

२५२. प्र०--हे भगवन् ! पितानां अंगो केटलां कह्यां छे ?

२५२. उ०-हे गौतम! पितानां अंगो त्रण कह्यां छे. ते आ प्रमाणे:-हाडकां, मजा अने केश, दाढी, रोम तथा नख-

^{9.} मूलच्छायाः—जीवस्य भगवन् ! गर्भगतस्य सतोऽस्ति उचार इति वा, प्रस्नवणम् इति वा, खेल इति वा, शिङ्घानकम् इति वा, वान्तम् इति वा, पित्तम् इति वा? नाऽयम् अर्थः समर्थः. तत् केनाऽथेंन ? गीतम । जीवो गर्भगतः सन् यद् आहारयति, तत् चिनोति, तत् श्रोत्रेन्द्रियतया यावत्-स्पर्शेन्द्रियतया, अस्थि-अस्थिमज्ञा-केश-समध्रु-रोम-नखतया, तत् तेनाऽर्थेन०. जीवो भगवन् ! गर्भगतः सन् प्रभुमुंखेन काविलकम् आहारम् आहर्तुम् ? गौतम ! नाऽयम् अर्थः समर्थः. तत् केनाऽर्थेन ? गौतम ! जीवो गर्भगतः सन् सर्वेत आहारयति, सर्वेतः परिणमयति, सर्वेत उच्छ्वसति, सर्वेतः निःश्वसति, अभिक्षणम् आहारयति, अभिक्षणं परिणमयति, अभिक्षणम् उच्छ्वसति, अभिक्षणं निःश्वसति. आहत्य आहारयति, आहत्य परिणमयति, आहत्य उच्छुसति, आहत्य निःश्वसति; मातृजीवरसहरणी, पुत्रजीवरसहरणी, मातृजीवप्रतिवद्धा पुत्रजीवस्पृष्टा, तस्पाद् आहारयति, तस्मात् परिणमयति; अपराऽपि च पुत्रजीवप्रतिबद्धा मातृजीवस्पृष्टा तस्मात् चिनोति, तस्माद् उपिनोति; तत् तेनार्थेन यावत्-नो प्रमुर्भुखेन काविलकम् आहारम् आहर्तुम्. कित भगवन् ! मात्रक्षानि प्रकृतानि ? गौतम ! त्रीणि मात्रक्षानि प्रकृतानि. तद्यथाः--मांसम्, शोणितम्, मस्तुलुक्षम्. कति भगवन् । पित्रङ्गानि प्रश्नप्तानि १ गौतम । त्रीणि पित्रङ्गानि प्रश्नप्तानि तद्यथाः-अस्थि, अस्थि-मज्जा, केश-रमश्रु-रोम-नखाः-अनु०

२५३. प्रo-अम्मापिइए णं मंते ! सरीरए केवइयं कालं संचिद्धइ ?

२५३. उ०—गोयमा ! जावइयं से कालं भवधारणिजे सरीरए अञ्चावने भवइ एवतियं कालं संचिद्धइ. अहे णं समए, समए, वोयसिजमाणे, वोयसिजमाणे चरमकालसमयंसि वोच्छिने भवइ.

२५४. प्रo-जीवे णं भंते ! गच्मगए समाणे नेरइएसु उव-वज्रेजा?

२५४. उ०—गोयमा! अत्थेगइंए उत्रवजेजा, अत्थेगइए नो उत्रवजेजा.

२५५. प्र०—से केणहेणं ?

२५५. उ०—गोयमा! से णं सन्नी पंचिंदिए सव्वाहिं पज्ज-त्तीहिं पज्जत्तए वीरियलग्रीए, वेडिव्वियलग्रीए पराणीएणं आगयं सोचा, निसम्म पएसे निच्छुभइ, निच्छुभित्ता वेडिव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ, समोहणित्ता चाउरंगिणीं सेन्नं विडव्वइ, चाउरं-गिणि सेन्नं विडिवित्ता चाउरंगिणीए सेणाए पराणीएणं सिंहं संगामं संगामेइ. से णं जीवे अध्यकामए, रज्जकामए, भो-गकामए, कामकामए; अध्यक्तिष्तए, रज्जकित्वए, भोगकंत्विए, कामकंत्विए; अध्यपिवासए, रज्जपिवासए, भोगपिवासए, कामिपवा-सए; तिचित्ते, तम्मणे, तिल्लेसे, तद्य्वविसए, तित्विव्यवसाणे, तदद्वोवजत्ते, तदिप्यकरणे, तन्भावणभाविए; एयंसि णं अंतरंसि कालं करेज्ज नेरइएसु उववज्जइ.से तेणहेणं गोयमा! जाव—अत्थे-गईए उववज्जेजा, अत्थेगईए नो उववज्जेजा.

२५६. प्र०—जीवे णं भंते ! गन्भगए समाणे देवलोगेसु उवयज्जेजा ?

२५६. उ०—गोयमा ! अत्थेगइए उववज्जेजा, अत्थेगइए नो उववज्जेजा.

२५७. प्र०—से केणहेणं?

२५७. उ०—गोयमा ! से णं सन्नी पंचिंदिए सव्वाहिं पज्जतीहिं पज्जतए तहारूवस्त समणस्त वा, माहणस्त वा अंतिए एगमपि आरियं धम्मियं सुवयणं सोचा, निसम्म तओ भवइ संवेगजायसङ्के, तिव्वधम्माणुरागरत्ते, से णं जीवे धम्मकामए, पुत्रकामए, सन्मकामए, २५३. प्र०—हे भगवन्! ते माता अने पितानां अंगो संतानना शरीरमां केटल काळ सुधी रहे?

२५३. उ०—हे गौतम! संताननुं भवधारणीय शरीर—जन्मथी जीवतां सुधी रहेनारं शरीर—जेटला काळ सुधी टके, तेटला काळ सुधी ते अंगो रहे. अने ज्यारे ते भवधारणीय शरीर समये समये हीन थतुं जाय छे अने छेवटने समये ज्यारे ते नष्ट थाय छे त्यारे पेलां माता पितानां अंगो पण नाश पामे छे.

२५8. प्र०-हे भगवन् ! गर्भमां गया पछी जीव नैरियकोमां उत्पन्न थाय ?

२५8. उ०—हे गौतम! कोइ एक थाय अने कोइ एक न थाय.

२५५. प्र०-हे भगवन् ! तेनुं क्युं कारण ?

२५५. उ०—हे गौतम! ते संज्ञी पंचेंद्रिय अने सर्व पर्याप्तिथी पूर्ण थएलो जीव वीर्यलन्धवर्ड, वैक्रियलन्धवर्ड शत्रुनुं लक्कर आवेलुं सांभळी, अवधारी आत्मप्रदेशोने गर्भथी बहारना भागे फेंके छे, फेंकी वैक्रियसमुद्धातवर्ड समवहणी, चतुरंगी सेनाने विकुर्वे छे, एवी सेनाने विकुर्वे ते सेनावर्ड शत्रुना लक्कर साथे युद्ध करे छे. अने ते पैसानो लालचु, राज्यनो लालचु, भोगनो लालचु, कामनो लालचु, पैसामां लंपट, राज्यमां लंपट, भोगमां लंपट, काममां लंपट, पैसानो तरस्थो, राज्यनो तरस्यो, भोगनो तरस्थो अने कामनो तरस्यो जीव तेमां चित्तवाळो, तेमां मनवाळो, तेमां आत्मपरिणामवाळो, तेमां अध्यवसित थएलो, तेमां अध्यवसान—प्रयत्न—वाळो, तेमां सावधानतावाळो तेने माटे कियाओनो भोग आपनार अने तेना ज संस्कारवाळो ए समये जो मरण पामे तो नैरियकोमां जत्यन थाय. माटे हे गौतम! ते हेतुथी यावत—कोइ जीव नरके जाय अने कोइ जीव न जाय.

२५६. प्र०-हे भगवन्! गर्भमां गएलो जीव देवलोके जाय?

२५६. उ०-हे गौतम! कोइ जाय अने कोइ न जाय.

२५७. प्र०-हे भगवन्! तेनुं शुं कारण?

२५७. उ० — हे गौतम! ते संज्ञी पंचेंद्रिय अने सर्व पर्याप्तिथी पूर्ण थएलो जीव तथारूप श्रमण के माहण (ब्राह्मण) नी पासे एक पण धार्मिक अने आर्य वचन सांभळी, अवधारी तुरत ज संवेगथी धर्ममां श्रद्धाळु बनी, धर्ममां तीव्र अनुरागधी रंगाएलो,

^{9.} मूलच्छायाः—अम्बापैतृकं भगवन्! शरीरं कियन्तं कालं संतिष्ठते १ गौतम। यावन्तं कालं तस्य भवधारणीयं शरीरम् अव्यापत्रं भवति एतावन्तं कालं संतिष्ठते. अथ समये, समये, व्यवकृष्यमाणम्, व्यवकृष्यमाणं चरमकालसमये व्युच्छितं भवति. जीवो भगवन्! गर्भगतः सन् नैरियकेषु उपपयेत १ गौतम। अस्त्येकक उपपयेत, अस्त्येकको नोपपयेत. तत् केनाऽर्थेन १ गौतम। स संही पक्षेन्द्रियः सर्वाभिः पर्याप्तिभः पर्याप्तिको वीर्यल्य्या, वैक्रियल्य्या पराऽनीकम् आगतं श्रुला, निश्चम्य प्रदेशान् निक्षिपति, निक्षिप्य वैकियसमुद्धातं समवहन्त, समवहन्य चतुरिक्षणी सेनां विकुर्वति, चतुरिक्षणीं सेनां विकुर्वते, चतुरिक्षणा सेनया पराऽनीकेन सार्थ संग्रामं संप्रामयते. स जीवोऽर्थकामुकः, राज्यकामुकः, भोगकामुकः, कामकामुकः, अर्थकाही, राज्यकाही, भोगकाही कामकाही; अर्थिपासकः, राज्यिपासकः, भोगिपासकः, कामिपासकः, तिन्तः, तन्मनाः, तल्लेखः, तद्ध्यवितः, तत्तीवाऽध्यवसानः, तद्धीपयुक्तः, तद्दित्वकरणः, तद्भावनामावितः; एतिसन् अन्तरे कालं कुर्यात्, नैरियकेषु उपपवते. तत् तेनाऽर्थन गौतम। यावत्—अस्येकक उपपवते, अस्त्येकको नोपपवते. जीवो भगवन्। गर्भगतः सन् देवलोकेषु उपपवते १ गौतम। अस्त्येकक उपपवते, अस्त्येकको नोपपवते. तत् केनार्थेन १ गौतम। स संही पश्चित्रयः सर्वाभिः पर्याप्तिकः तथास्त्रस्य श्रमणस्य वा, माहनस्य वा अन्तिके एकमिप आर्थ धार्मिकं सुवचनं श्रुला, निश्चित तत्तो भवति संवीगजातश्रद्धः, तीवधर्माऽनुरागरक्तः, स जीवो धर्मकामुकः, सुण्यकामुकः, स्वर्गकामुकः—अनु०

घम्मकंखिए, पुनकंखिए, सन्गकंखिए, क्लकंलिए; धम्मपिवासए पुनपिवासए, सम्ग-मोक्खपिवासए; तिचत्ते, तम्मणे, तल्लेसे, तद्ञ्झवसिए, तत्तिव्यञ्झवसाणे, तदहोव-उत्ते, तदप्पियकरणे, तन्भावणाभाविए एयंसि णं अंतरंसि कालं करेज देवलोगेसु उववज्जइ. से तेणहेणं गोयमा ! ०.

२५८. प्र०—जीवे णं मंते ! गन्भगए समाणे उत्ताणए वा. पासिल्लए वा, अंबलुज्जए वा: अच्छेज्जए वा, चिहेज्जए वा, निसीएज वा, तुंयहेज वा, माउए सुवमाणीए सुवइ, जागरमाणीए जागरइ, सुहियाए सुहिए भवइ, दुहियाए दुहिए भवइ ?

२५८. उ०-हंता गोयमा! जीवे णं गच्मगए समाणे जाव-दुहियाए दुहिए भवइ, अहे णं पसवणकालसमयंसि सीसेण वा, पाएहिं वा आगच्छंति, सम्मं आगच्छइ, तिरियं आगच्छइ, विणि-हायं आवजाइ, वनवज्झाणि य से कम्माइं बदाइं पुडाइं, निहत्ताइं, कडाइं, पष्टवियाइं, अभिनिविद्वाइं, अभिसमन्नागयाइं, उदिनाइं, नो उवसंताइं भवंति, तओ भवइ दुरूवे, दुवने, दुरसे, दुफासे, आदिज्जवयणे पचायाए या वि भवइ.

सेवं गंते !, सेवं गंते ! ति.

मो- ते जीव धर्मनो छालचु, पुण्यनो छालचु, खर्गनो छालचु, मोक्षनो ठाठचु, धर्ममां सक्त, पुण्यमां सक्त, स्वर्गमां सक्त, मोक्षमां सक्त, धर्मनो तरस्यो, पुण्यनो, खर्मनो अने मोक्षनो तरस्यो, तेमां चित्त-वाळो, तेमां मनवाळो, तेमां आत्मपरिणामवाळो, तेमां अध्यवसित थएलो, तेमां तीव्र प्रयत्नवाळो, तेमां सावधानताबाळो, तेमां कि-याओनो भोग आपनारो अने तेना ज संस्कारवाळो ए समये मरण पामे तो देवलोके जाय. माटे हे गौतम ! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे.

> २५८. प्र०-हे भगवन् । गर्भमां गएलो जीव चत्तो होय, पडखाभेर होय, केरीनी जेवो कुन्ज होय, उभेलो होय, बेठेलो होय के सूतेलो होय? तथा ज्यारे माता सूती होय त्यारे सूतो होय, ज्यारे माता जागती होय त्यारे जागतो होय, माता सुखी होय त्यारे मुखी होय अने ज्यारे भाता दुःखी होय त्यारे दुःखी होय ?

२५८. उ० - हे गौतम ! हा, गर्भमां गएलो जीव यावत्-ज्यारे माता दुःखी होय त्यारे दुःखी होय. हवे जो ते गर्भ, प्रसव समये माथाद्वारा के पगद्वारा बहार आवे, तो सरखी रीते आवे अने जो आडो थइने बहार आने तो मरण पामे. (जो कदाच जीव तो बहार आवे तो) अने ते जीवना कर्मी जो अशुभ रीते बद्ध होय स्पृष्ट होय, निधत्त होय, ऋत होय, प्रस्थापित होय, अभिनिविष्ट अणिहे, अवंते, अपिए, असुमे, अमणुचे, अमणामे; हीणस्सरे; होय, अभिसमन्वागत होय, उदीर्ण होय अने उपशांत न होय दीणस्तरे, अणिइसारे, अकंतस्तरे, अपियस्तरे, असुगस्तरे, तो ते जीव कदरूपो, दुर्वर्णवाळो, दुर्गधवाळो, खराब रसवाळो, अमणुचस्सरे, अमणामस्सरे; अणाएजवयणे, पचायाए या वि खराब स्पर्शवाळो, अनिष्ट, अकांत, अप्रिय, अशुभ, अमनोज्ञ, भवइ. वण्णवज्झाणि य से कम्माइं नो बद्धाइं, पसत्थं णेयव्वं जाव— सांभर्यों पण न सारो लागे तेवो, हीन स्वरवाळो, दीन स्वरवाळो, अनिष्ट स्वरवाळो, अकांत स्वरवाळो, अप्रिय स्वरवाळो, अशुभ खरवाळो, अमनोज्ञ खरवाळो, सांभर्यो पण न सारो लागे तेवा खरवाळो अने अनादेय वचन (जेनुं वचन कोइ न माने तेवो) थाय अने जो ते जीवना कर्मो अञ्चम रीते बद्ध न होय तो बधुं प्रशस्त जाणवुं यावत्-ते जीव आदेय वचन (जेनुं वचन बधा माने तेवो) थाय छे.

> हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. एम कही यावत्— विचरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते पढमसये सत्तमो उद्देसो सम्मत्तो.

१. मूलच्छायाः---भोक्षकामुकः; धमैकाह्वी, पुष्पकाह्वी, खर्गकाह्वी, मोक्षकाह्वी; धर्मपिपासकः, पुष्यपिपासकः, खर्ग-मोक्षपिपासकः; तिवत्तः, तत्मनाः, तहेर्यः, तद्ध्यवसितः, तत्त्तीवाऽध्यवसानः, तद्धींपयुक्तः, तद्धिंतकरणः, तद्भावनाभावितः एतस्मिन् अन्तरे कालं कुर्यात् , देवलोकेषु उपपद्यते. तत् तेनार्थेन गौतम!०. जीवो भगवन् ! गर्भगतः सन् उत्तानको वा, पार्श्वायो वा, आमञ्जब्बको वा, आसीद् वा, तिष्ठेद् वा, निषीदेद् वा, खग्वर्तयेद् वा, मातिरि खपत्यां स्विति, जाग्रलां जागति, सुखितायां सुखितो भवति, दुःखितायां दुःखितो भवति ! हन्त, गीतम ! जीवो गर्भगतः सन् यावत्-दुःखितायां दुःखितो भवति, अथ प्रसवनकालसमये शीर्षेण चा, पादास्यां वा भागच्छति, सम्यम् आगच्छति; तिर्यम् आगच्छति, विनिधातम् आपयते, वर्णवध्यानि च तस्य कर्माणि बद्धानि, पुष्टानि, निधत्तानि, कृतानि, प्रस्थापितानि, अभिनिविष्टानि, अभिसमन्वागतानि, उदीर्णानि, उपशान्तानि भवन्ति, तती भवति बूरूपः, दुवैर्णः, व्रसः, दुःस्पर्शः; अनिष्टः, अकान्तः, अप्रियः, अशुभः, अमनोक्षः, अमनोमः, दीनस्वरः, दीनस्वरः, अनिष्टस्वरः, अकान्तस्वरः, अप्रियस्वरः, अशुभस्वरः, अमनोक्सरः अमनोमखरः; अनादेयवचनः प्रखाजातश्वाऽपि भवति. वर्णवध्यानि च तस्य कर्माणि नो बद्धानि, प्रशस्तं ज्ञातव्यम्, यावत्-आदेयवचनः प्रखाजातथाऽपि भवति. तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! इति:-अनु॰

 उत्पत्त्यधिकाराद् इदमाह:-'जीवे णं' इलादि. 'गःमं वक्रममाणे' ति गर्भ व्युत्कामन् गर्भे उत्पचमान इलर्थः. 'दिविदियाइं' ति निर्वृत्ति-उपकरणंलक्षणानि, तानि हि इन्द्रियपर्याप्तौ सत्यां भविष्यन्ति इत्यनिन्द्रिय उत्पद्यते, 'भाविदियाइं' ति लन्धि-उपयोगलक्षणानि, तानि च संसारिणः सर्वावस्थाभावीनि इति. 'ससरीर' ति सह शरीरेण इति सशरीरी, इन्समासान्तभावात्. 'असरीरि' ति शरीरवान् शरीरी, तिनिषेधाद् अशरीरी. 'वक्रमइ' ति व्युत्कामित उत्पद्यते इत्यधः. 'तप्यडमयाए' ति तस्य गर्भव्युत्कमणस्य प्रथमता तत्प्रथमता तया, 'कि' इति प्राकृतत्वात् कम् ? 'माउओयं' ति मातुरोजो जनन्या आर्तवं शोणितम् इत्यर्थः 'पिउसुकं' ति पितुः शुक्रम्, इह यदिति शेषः 'तं' ति आहारम् इति योगः. 'तदुभयसंसिङं' ति तयोरुभयं तदुभयम्, तच तत् संश्विष्टं च, संसृष्टं वा संसर्गवत् तदुभयसंश्विष्टम्, तदुभयसंसृष्टं वा. 'जं से' ति या तस्य गर्भसत्त्वस्य माता, 'रसविगइओ' ति रसरूपा विकृतीर्दुग्धाद्या रसविकारास्ताः, 'तदेगदेसेणं' ति तासां रसविकृतीनाम् एकदेशस्तदेकदेशः, तेन सह ओज आहारयांत इति. 'उचारे इ व' ति उचारो विष्ठा, इतिरूपप्रदर्शने, वा विकल्पे. खेलो निष्ठीवनम्, 'सिंघाणं' ति नासिका क्षेष्मा. 'केस-मंसु-रोम-नहत्ताए' ति इह रमश्रूणि क् चिकेशाः. रोमाणि कक्षादिकेशाः. 'जीवे णं' इत्यादि. 'सव्वओ' ति सर्वात्मना 'अभिनखणं'ति पुनः पुनः. 'आहच' ति कदाचिद् भाहारयति, कदाचिद् न आहारयति, तथाखभाव-त्वात्. यतश्च सर्वत आहारयति इत्यादि, ततो मुखेन न प्रमुः कावलिकमाहारमाहर्तुम् इति भावः. अथ कथं सर्वत आहारयति ! इत्याहः-'माउजीवरसहरणी' इत्यादि. रसो हियते आदीयते यया सा रसहरणी—नाभिनालम्—इत्यर्थः. मातृजीवस्य रसहरणी मातृजीवरसहरणी. किम् ! इत्याह:-'पुत्तजीवरसहरणी' पुत्रस्य रसोपादाने कारणत्वात्. कथमेवम् ! इत्याह:-मातृजीवप्रतिबद्धा सती सा यतः 'पुत्तजीवपुड'ित्त पुत्रजीवं स्पृष्टवती. इह च प्रतिबद्धता गाढसंबन्धः, तदंशत्वात्. स्पृष्टता च संबन्धमात्रम्, अतदंशत्वात्. अथवा मातृजीवरसहरणी, पुत्रजी-वरसहरणी च इति द्वे नाड्यो स्त:. तयोश्च आद्या मातृजीवप्रतिबद्धा पुत्रजीवस्पृष्टा इति. 'तम्हे' ति यस्माद् एवं तस्माद् मातृजीवप्रतिबद्धया रसहरण्या पुत्रजीवस्पर्शनाद् आहारयति. 'अवरा वि य' ति पुत्रजीवरसहरण्यपि च पुत्रजीवप्रतिबद्धा सती मातृजीवं स्पृष्टवती 'तम्ह' ति यस्माद् एवं तस्मात् चिनोति शरीरम्. उक्तं च तन्नाऽन्तरे-"पुत्रस्य नाभौ मातुश्च हृदि नाडी निबध्यते, ययाऽसौ पुष्टिमामोति केदार इव कुल्यया"इति.

8. उत्पत्तिनो अधिकार चालतो होवाथी हवे आ सूत्र कहे छे: —['जीवे णं' इत्यादि.] ['गन्मं वक्कममाणे' ति] गैर्भमां उपजतोः ['द्विंदियाइं' गर्भ.

१. श्रीतन्दुरुवैचारिकप्रकीर्णकमां (तंदुरुवेआलिअपइण्यग-पयना-मां) गर्भ संबंधे तथा शरीरसंबंधे सविस्तर हकीकत आ रीते छे:-

''दोन्नि अहोरत्तसए संपुष्णे सत्तसत्तरिं चेव, गब्भिम्म वसइ जीवो उद्दु-महोरत्तमद्भं च. एए अहोरता नियमा जीवस्स गब्भवासम्मि, हीणाहिआ उ इतो उवघायवसेण जायंति. ××× आउसो! इत्थीए नाभिहिद्धा सिरादुगं पुष्फनालिआगारं, तस्स य दिझा जोणी अहोसुहा संठिआ कोसा. तस्स य हिट्टा चूअस्स मंजरी तारिसा उ मंसस्स, ते रिउकाले फुडिआ सोणिअलक्या विमुचंति. कोसायार जोणि संपत्ता सुक्रमीसिआ जद्भा, तद्भा जीव्ववाए जुग्गा भणिआ जिणिदेहिं. बारस चेव मुहत्ता उवरि विद्धंसं गच्छइ सा उ, जीवाणं परिसंखा लक्ख-पुहत्तं च उक्कोसं. पणपण्णा य परेणं जोणी पमिलायए महिलिआणं, पण-सत्तरी य परओ पाएण पुमं भवे अबीओ. वाससयाउयमेअं परेण जा होइ पुन्वकोडीओ, तस्त्रद्धे अ मिलाया सन्वाउयवीसभागे य. रत्तुकडा य इत्यी लक्खपुहुत्तं च बारस मुहुता, पिउसंखसयपुहुतं बारसवासाओ गब्भस्स. दाहिणकुच्छी पुरिसस्स होइ वामाए इत्थीआओ य, उभयंतरे नपुंसे तिरिए अट्टेव वरिसाई. इमो खल्ल जीवो अम्मापिउसंजोंने माऊर्य पिउसुकं तदुभयसंसिद्धं कलुसं किन्विसं तप्पढमयाए आहारं आहरिता गन्भत्ताए वक्रमइ. गाथा-सत्ताहं कललं होइ सत्ताहं होइ अब्बुअं, अब्बुआ जायए देसी पेसीओ वि घणं भवे. तो पडमे मासे करिसूणं परूं जायइ, बीए मासे पेसी संजायए चणा, तएइ मासे माउए डोहळं जणइ, चउत्थे मासे माऊण अंगाइं पीणेइ, पंचमे मासे पंच पिडिआउ-पाणिपायं, सिरं चेव निव्वतेत्, छट्टे मासे पित्तसोणिअं उविचणेड्, सत्तमे मासे सत्त सिरासयाई, पंच पेसीसयाई, नव धमणी, नवनउई चेव रोमकूवसयसहस्साई निवत्तेइ विणा केस-समंसुणा; सह केस-समंसुणा अद्भुट्टाओ रोमकूवकोडीओ निब्बत्तेइ, अद्वमे मासे वित्तिकप्पो इवइ. 🗙 🗙 🗙 गाथा-तस्स फलविंटसरिसा उप्पलनालोबमा हवइ नाभी, रसहरणी जवणीए सयाइ नाभीए पिडवदा. नाभीए तीए गर्मो ओयं आईअइ आयंतीए, उयाए तीए यन्भो विवदेह जाव जाओ ति. ×× × × अ आउसो! तओ नवमे मासे, तीए वा, पडुपने वा, अणागए वा चउण्हं माया अन्नयरं पयाइ. तं जहा-इरिंथ वा इत्यीख्वेणं, पुरिसं वा पुरिसख्वेणं, नपुं-सर्ग वा नर्नुसमहत्वेणं, बिंबं वा दिवहत्रेणं. अप्पं सुक्षं, बहु ओगं, इत्थी

''जीव गर्भनी अंदर बसेंने साडा सखोतेर २७७॥ दिवस अर्थात् नव मास उपर साडा सात दिवस सुधी रहे छे. हमणां कह्या एटला दिवसी सुधी तो जीन गर्भमां रहेवो ज जोइए, हवे जो कदाच कोई जीव उपर कहेल दिवसो करतां वधारे के ओछा दिवस सुधी रहे तो एम समजवुं के गर्भने कांइ उ-पघात-अडचण-थयो छे. चिरंजीव शिष्य । स्रीनी नाभि (डुंटी)नी नीचे फुलना नाळना जेवा घाटवाळी बे नाडीओ होय छे, अने तेनी नीचे नीचा मुखवाळी अने फुलना डोडा जेवी योनि होय छे. तेनी नीचे आंवानी मां-जरना जेवा घाटवाळी मांसनी मांजर होय छे. ते मांजर ऋतुसमये फूटे छे अने तेमांथी लोहीना बिंदु झरे छे. इवे ते झरता लोहीना बिंदुओमांथी जेटला बिंदुओ (पुरुषना) वीर्यथी मिश्रित थइ ते डोडाना जेवा आ-कारवाळी योनिमां जाय छे तेटला बिंदुओ जीवनी उत्पत्तिने योग्य छे एम जिनेश्वरोए मण्युं छे. बार मुहूर्त पछी ते योनि (अर्थात् योनिर्मा आवेला पूर्वोक्त प्रकारना लोहीना बिंदुओमां रहेली जीवनी उत्पत्तिनी योग्यता) नाश पामे छे अने तेनी अंदर वधारेमां वधारे वेथी नवलाख जीवो उपजे छे. पंचावन वर्ष पछी स्त्रीनी योनि म्लान थाय छे अर्थात् ते गर्भोत्पत्तिने माटे योग्य नथी रहेती. तथा पंचीत्तर वर्ष पछी पुरुष घणा भागे निर्वीज थइ जाय छे. उपरनी वात सो वर्षनी आवरदावाळा मनुष्यो माटे जाणवानी छे. अने तेथी उपरनी आवरदावाळा-पूर्वकोढि सुधी जीवनारा-मनुष्यो माटे विशेष छे. ते आ छे:-- तेवी जातनी स्त्रीओनी योनि ज्यारे तेनुं अडधुं आयुष्य बाकी रहे छे लारे गर्भोत्पत्तिने माटे अयोग्य थाय छे तथा तेवी जातना पुरुषो ज्यारे तेओना आयुष्यनो वीशमो भाग वाकी रहे त्यारे निर्वाज बने छे. ऋतुकाळने प्राप्त धएली स्त्रीनी थोनिमां वार मुहूर्त जेटला समये बेथी नव लाख जीवो उत्पन्न थाय छे. तथा वधारेमां वधारे एक जीवने वसंधी नवसं सुधी जनक (पिता) होइ शके छे अने वधारेमां बधारे जीव गर्भावासमां बार वरस सुधी रहे छे. स्त्रीनी जमणी कुखे पुरुष (पुत्र) उत्पन्न थाय छे, डावी कुखे स्त्री (पुत्री) उत्पन्न थाय छे अने डावुं तथा जमणुं ए वन्नेनी वचे नपुंसक पेदा थाय छे. तिर्येचोमां वधारेमां वधारे जीव गर्भावासमां आठ वर्ष सुधी रहे छे. ज्यारे माता अने पितानो संयोग थाय छे त्यारे पहेले वखते जीव माता**तुं** लोही अने पितानुं वीर्यं, ते बन्नेथी मिश्रित थएल, घृणा उपने तेवो मिलिन

तस्य जायइ. अप्पं ओयं, बहु सुकं. पुरिसो तथ्य जायइ. दुण्हं पि रत्त-सुद्धाणं तुष्ठभावे नर्पसओ. इत्थीओयसमाओगे विवं तत्थ जायइ. × × x x x कोइ पुण पावकारी बारस संवच्छराई उक्कोसं, वसइ गब्भवासे. 🗙 🗴 अाउसो 🗓 आणुपुन्त्रेणं अट्ठारसपीठकरंडगसंघीओ, बारस पंसु-किशाकरंडे, छ पंसुलिए कडाहे, विहिशिक्षा कुच्छी, चउरंगुलिआ गीवा, चउपलिक्षा जिन्मा, दुपलियाणि अच्छीणि, चउप्पलकवालं सिरं, बत्तीसं हंता, सत्तंगुलिआ जीहा, अद्भुद्रपलयं हिअयं, पणवीसपलं कालिजं, दो अंता पंचवामा पण्णता. तं जहा---धुहंते य, तणुअंते य. तत्थ णं जे से थूलंते, तेणं उचारे परिणमइ. तत्थ णं जे से तणुअंते, तेणं पासवणेणं परिणमइ. दो पासा पन्नता. तं जहाः-वामपासे,दाहिणपासे तत्थ णं जे से नामपासे से सुहपरिणामे, तत्थ णं जे से दाहिणपासे से दुहपरिणामे. भाउसो ! इमन्मि सरीरए सङ्घिसंधिसयं, सत्तुत्तरिं मन्मसयं, तिश्णि भहिदामसयाई, नव नाडिआसयाई, सत्त सिरासयाई, पंच पेसीसयाई, नव धमणीओ, नवनउई च रोमकृवसयसहस्साई विणा केस-समसुणा, सह केस-समंग्रुणा, अद्भुद्वाओ रोमकृवकोडीओ. आउसो! इमम्मि सरीरए सद्दितिरासयं नाभिप्पभवाणं उद्द्रगामिणीणं सिरं उवागयाणं जाउ रसहरणीओ ति बुषइ. जासि णं निरुवधाएणं चक्क्-सोय-धाण-जीहाबलं च भवइ. ××× भाउसो । इमन्मि सरीरए सद्रिसिरासयं नाभिष्यभवाणं अहोगामि-णीणं पायतलं उवागयाणं. जासि णं निरुवधाएणं जंधावलं भवइ. ×× अाउसो ! इमिन्म सरीरए सिट्टिसिरासर्य नामिप्पभवाणं तिरि-यगामिणीणं इत्थतलमुवागयाणं. जासि णं निरुवदाएण बाहबलं हवइ. ××× आउसो ! इमस्स जंतुस्स सद्विसिरासयं नामिष्यभवाणं अहोगामिणीणं गुदपविद्वाणं. जासिं णं निरुवधाएणं मुत्त-पुरिस-वाउकम्मं पवल्रह. ××× आउसो ! इमस्स जंतुस्स पणवीसं सिराउ सिंभधारिणीज, पणवीसं सिराउ वित्तधारिणी्उ, दस सिराउ सुक्रधारिणीओ, सत्त सिरासयाई सुरिस-स्स. तीसूणाई इत्थिआए. वीसूणाई पंडगस्स. आउसो ! इमस्स जंतुस्स रुद्दिरस्त आढगं, वसाए अदाढगं, मत्थुलुंगस्त पत्थो, मुत्तस्त आढयं. पुरिसस्स पत्थो, पित्तस्स कुलवो, सिभस्स कुलवो, सुक्रस्स अद्भुलवो, जं जाहे दुहं भवद तं ताहे अइप्पमाणं भवद. पंचकोट्टे पुरिसे, छक्कोट्टा इतिथआ. नवसीए पुरिसे, इकारससीआ इतिथआ, पंच पेसीसयाई पुरिस-**स्स,** तीसूणाई इत्थिआए, वीसूणाई पंडगस्स. × × × × जं पिंडिआसु अरु पइट्ठिआ तद्विआ कडिपिट्री, कडिअट्टिवेडिआइं अट्टारस पिट्विअहीणं. दो अच्छिअद्विआई, सोस्स गीवहिआ मुणेअव्वा, पिट्वीपइ-द्विआउ बारस किल पंसुली हुंतिः"—श्रीतन्दुलवैचारिकप्रकीर्णक.

पदार्थ खाय छे. अने तेने खाइने गर्भपणे उपजे छे. लार बाद सात दिवसे ते गर्भ कललूप थाय छे. पछी बीजा सात दिवसे ते गर्भ पर्पोटा जेबी थाय छे. पछी ते परपोटानी पेशी बने छे अने पछी ते. कठण पेशी जेवी थाय छे. पहेले महीने गर्भनुं वजन एक कर्ष ऊणुं एक पल थाय छे. (सोळ मासानो एक कर्ष तथा चार कर्षनो एक पल थाय छे.) बीजे मासे कठण पेशी जैवी थाय छे. त्रीजे मासे माताने दोहद (डोळो) उत्पन्न करे छे. चोथे मासे मातानां अंगोने पुष्ट करे छे. पांचमे मासे ते पेशीमांथी पांच अंकुरा फूटे छे-वे पगना वे, वे हाथना वे अने माथानी एक. छट्टे महीने पित्त अने शोणित उपजे छे. सातमे महीने सातसो नसो. पांचसे मांसपेशीओ, मोटी नव धमणीओ-नाडीओ अने ढाढी तथा मुख सिवाय नवाणु लाख रोमकूपोने उपजावे छे, बळी डाढी अने मुछना मळीने साडा त्रण कोड रोमकूरो निपजावे छे. आठमे मासे ते पूरेपूरां अंगवाळो बने छे. × × × × (अहीं २४४ मा प्रश्न सूत्रथी मांडीने २५८ सुधीना प्रश्न सुत्र सुधीनो वधो अर्थ जाणवो, कारण के श्रीतंदुलके चारिक प्रकीर्णकमां (तन्दुलवेआलिय पयत्रामां) अने श्रीभगवतीसूत्रमां क्षा अर्थ लगभग सरखो ज छे. माटे तेने अहीं देखाड्यो नथी, जे विशेष छे ते आ छे:--२५५मा उत्तरसूत्रमां 'विभंगज्ञानलब्धिवडे' ए अने २५७ मा उत्तरमूत्रमां 'वैकियलब्धिवडें' 'वीर्यलब्धिबडें' 'अवधिक्वानलब्धिवडें' एटलुं श्रीतंदुलवैचारिक प्रकीर्णकमां वधारे छे अने बीजुं बधुं तो सरखा जेवं ज छे. तथा आगळ श्रीभगवतीसूत्रना बीजा शतकना पांचमां उद्देशकमां पण आ संबंधे विचार आवशे, अने ते विचार खांधी जाणी छेवो.) ते गर्भने फळना डिटिया सरखी, कमळना नाळ जेवा घाटवाळी नाभि उपर रसहरणी नामनी नाडी होय छे अने ते नाडी मातानी नामि साथे संबद्ध होय छे, तेथी ते वाटे गर्भनो जीव ओजने प्रहण करे छे अने ते बडे ज्यां सुधी जनमे त्यां सुधी वृद्धि पामे छे 🗙 🗙 🗙 🗙 वळी है दीर्घजीव शिष्य । पछी नव मास वील्या पछी, नव मास पूरा थया पछी के नव मास पूरा थया पहेलां ते गर्भवती स्त्री चार जातमांना एक जातना जीवने प्रसंवे छे-पुत्रीरूपे पुत्रीने प्रसंवे है, पुत्ररूपे पुत्रने प्रसंवे छे, नपुंसकरूपे न्यंसकने प्रसर्वे छे अने विंबरूपे विंबने प्रसर्वे छे. ज्यारे वीर्थ ओछं होय अने ओज वधारे होय त्यारे ^{पु}त्री उत्पन्न थाय **छे, बीर्य वधारे** अने ओज ओछुं होय त्यारे पुत्र उत्पन्न थाय छे, ओज अने वीर्य मन्ने सरखां होय त्यारे नपुंसक उत्पन्न थाय छे अने ज्यारे स्त्रीना ओजनो (ऋतुवती स्त्रीनो) संयोग थाय त्यारे मात्र कोइ पण जातना आकार वि-नानो मांस पिंड (बिंब) उत्पन्न थाय छे. कोइ महापापी जीव वधारेमां वधारे बार वरस सुधी गर्भावासमां रहे छे. वळी हे चिरंजीव शिष्य!

क्षा देहमां अनुक्रमे अदार पीठकरंडकनी संधिओ छे. बार पांसिळओनो करंड छे. छ छ पांसिळनो एक एक कडाइ छे-एक तरफ छ पांसिळओ छे भने बीजी तरफ बीजी छ पांसळिओ छे. एक देंतनी कुख छे. चार आंगळनी प्रीवा-डोक-छे. वजनमां चार पलनी जीभ छे. वे पलनी आंखो छे. चार पलना कपाळवाळुं माथुं छे. बत्रीश दांतो छे. सात आंगळनी जीभ छे.साडा त्रण पलनुं हृदय छे. पत्रीस पलनुं काळजुं छे. वळी आ शरीरमां वे अंत-अन्ध-(आंतरडा ?) अने पांच वामो छे. ते आ रीते:--एक स्थूल अंत अने बीजो सूक्ष्म अंत, स्थूल अंतबडे निहारनी परिणाम थाय छे अने सूक्ष्म अंतबडे मूत्रनो परिणाम थाय छे. वे पासां (पडखां) कहेलां छे. ते आ प्रमाणे:-डावुं अने जमणुं. डावुं पडखुं सुखना परिणामवाळुं छे अने जमणुं पडखुं दु:खना परिणामवाळुं छे. वळी हे आयुष्मन्! आ शरीरमां एकसो साठ सांधाओ छे, एकसो सीत्योतेर मर्मस्थानो छे, त्रणसो हाडमाळाओ छे, नवसें नाडीओ छे, सातसो नसो छे, पांचसे पेशीओ छे, नव धमणीओ-मोटी नाडीओ-छे, रोमकूपोनी संख्या आगळ जणावी छे. वळी हे चिरंजीव! आ शरीरमां डुंटीथी नीकळेली एकसो साठ नसो छे, जे उपर ठेठ माथा सुधी पहोंचेली छे अने ते रसहरणी कहेवाय छे. ज्यां सुधी ते नसो बरावर छे त्यां सुधी आंख, कान, नाक अने जीभन सामर्थ्य ठीक होय छे 🗙 🗙 वळी नाभिथी नीकळेली बीजी एकसो साठ नसो छे. ते नीचे ठेठ पगना तळिआ सुधी पहोंचेली छे. ज्यां सुधी ते नसो बराबर होय छे त्यां सुधी जांधनुं सामध्ये ठीक होय छे xxx तथा नाभिथी नीकळेली बीजी पण एकसो साठ नसो छे. जे तीरछी ठेठ हाथना सिळ्यां-हथेळी-सुधी पहोंचेली छे. ज्यां सुधी ते नसी बराबर होय छ त्यां सुधी हायनुं सामध्ये टके छे. वळी हे चिरंजीव शिष्य! डुंटीथी एकसीने साठ नसो नीकळी छे अने ते ठेठ गुदा मुधी नीचे गएली छे. ज्यां सुधी ते नसो बरावर छे त्यां सुधी मूत्र अने निहार संबंधी वायु ठीफ रीते प्रवर्ते छे. वळी हे चिरंजीव ! पचीश नसो श्लेष्मने धरनारी छे, पश्चीश नसो पित्तने अने दस नसो वीर्यने धरनारी छे-पुरुषने कुल सातसो नाडी-ओ होय छे. स्नीने छसेने सीतेर तथा नपुंसकने छसेने एंशी नाडीओ होय छे. वळी हे चिरंजीय शिष्य ! आ शरीरमां एक आढक (आठ शेर) हथिर होय छे, चार शेर चरबी होय छे, वे शेर भेजुं होय छे, आठ शेर मूत्र होय छे, वे शेर विष्ठा होय छे, अडधो शेर पित्त होय छे, अडधो शेर फेब्म होय छे, पा शेर वीर्य होय छे। ए वधी धातुओमां ज्यारे विकार धाय छे लारे तेनुं वजन वधे या घटे छे. पुरुषने पांच कोठा होय छे. अने लीने छ कोठा होय छे. पुरुषने मल नीकळवानां नव द्वार अने श्रीने अग्यार द्वार होय छे. पुरुषने पांचसे, स्त्रीने चारसेंने सीतेर तथा नपुंसकने चारसेंने एंशी मांसपेशी होय छे. 🗙 🗙 🗙 मांसना पिंडो उपर साथळ रहेला छे अने ते उपर ज कड़नो पाछळतो भाग रहेलो छे. पीठना अढार हाडकांओ कड़ना हाडकांथी विंटाएलां छे. आंखनां बे हाडकां छे. गरदनना सोळ हाडकां छे अने पीठमां बार पांसळीओ छे:"--श्रीतंदुलवैचारिक प्रकीर्णक (तंदुलवेशालिश पयन्ना):-अनु॰

ति] निर्वृत्ति अने उपकरणरूप द्रव्यइंदियो. ज्यारे इंद्रियपर्याप्ति-इंद्रियोनी बनावट-थइ गइ होय छे त्यारे ते द्रव्यइंद्रियो होय छे अने गर्भमां ताजा ज उपजता जीवने तो इंद्रियपर्याप्ति नथी होती, माटे ते-गर्भमां उपजतो जीव-अनिंद्रिय-इंद्रियरहित-होय छे. ['माविंदियाइं'ति] लिब्ध अने उपयोगरूप भावइंद्रियो. सर्व संसारी जीवने सर्व अवस्थामां आ भावइंद्रियो होय छे माटे आ भाव इंद्रियोनी अपेक्षाए गर्भमां उपजतो ताजो ज जीव इंद्रियवाळो पण होय छे. ['ससैरीरि'ति] शरीरवाळो. ['असरीरि'ति] शरीर विनानो. ['वक्कमइ'ति] उत्पन्न थाय छे. ['तप्पढमयाए' ति] गर्भमां उपज्यों के तुरत ज-गर्भमां उपज्यों के सौथी पहेलां. ['किं' इति] ग्रुं. ['माउओयं' ति] मातानुं ओज-ऋतुसंबंधी लोही. ['पिउसुक्रं' ति] पितानुं जे वीर्य. ते-तद्रपुआहार-ने खाय छे. ['तदुभयसंसिट्टं'ति] ते बन्नेथी संश्विष्ट के ते बन्नेना संसर्गवाळुं. ['जं से'ति] जे ते गर्भना जीवनी माता ['स्सविगइओ'ति] दुघ वगेरे रसविकारोने. ['तदेगदेसणं'ति] गर्भमां रहेलो जीव ते रसविकारोना एक भागनी साथ ओजनो आहार करे छे. ं 'उचारे हैं वें'ति] उचार एटले विद्या. खेल एटले निष्ठीवन-शृंकतुं. ['सिंघाणं'ति] नाकनो मेल. ['केस-मंसु-रोम-नहत्ताए'ति] अहीं 'रमश्रु' एटले 'दाढीना वाळ' लेवा. 'रोम' एटले 'काखली वगेरेना वाळ' जाणवा. ['जीवे णं' इत्यादि.] ['सव्यओ'रित] सर्व आत्मवडे. ['अभिकखणं'रित] वारंवार अने ['आहच'ति] कदाचित् - कदाचित् आहार ले छे अने कदाचित् आहार नथी लेतो. कारण के तेनो तेवो स्वभाव छे. गर्भमां उपजेलो जीव पोताना आखा शरीरवडे आहार करे छे माटे ज मुखवडे कोळियास्य आहार छेवाने ते शक्त नथी ए तात्पर्य छे. शं०-ते गर्भस्य जीव आखा शरीरवंड केवी रीते आहार करे छे ? तो कहे छे के, ['माउजीवरसहरणी' इत्यादि.] जेनाथी रस ठेवाय ते रसहरणी-नामिनं नाळ. माताना जीवनी जे रसहरणी ते मातृजीवरसहरणी. ए शुं ? तो कहे छे के, ['पुत्तजीवरसहरणी']ए, पुत्रने रस मेळववामां कारणस्य होवाथी 'पुत्रजीवरसहरणी'कहेवाय. एम केवी रीते कहेवाय ? तो कहे छे के, ते नाडी माताना जीव साथे प्रतिबद्ध छे अने ['पुत्तजीवपुडि'ति] पुत्रना जीवने अडकेठी छे. अहीं 'प्रतिबद्धता' एटले 'गाढ संबंध' अर्थ समजवो. कारण के ते नाडी माताना जीवनो एक अंश छे अने 'स्पृष्टता' एटले 'मात्र अडकतुं' समजवुं. कारण के ते नाडी पुत्रना जीवनो अंश नथी. अथवा 'मातृजीवरसहरणी' अने 'पुत्रजीवरसहरणी' नामनी ने नाडीओ छे. ते नेमां पेली नाडी माताना जीवसाथे गाढ संबद्ध छे अने पुत्रना जीवने अडकेली छे. ['तम्ह'ति] एम छे तेथी गर्भस्य पुत्रस्य जीवने मातृप्रतिबद्ध रसहरणी नाडी अडकेली छे माटे तेद्वारा ते आहार करे छे. ['अ-घरावि य'ति] पुत्रजीवरसहरणी नाडीपण पुत्रना जीव साथ गांढ संबद्ध छ अने माताना जीवने अडकेली छे. ['तम्ह'ति] एम छे तेथीशरीरनो चय करे छे. बीजा तंत्रोमां पण कहुं छे:-"पुत्रनी नाभिमां अने मातानां हृदये नाडीनो संबंध होय छे. जेथी घोरियावडे जेम क्यारो पुष्ट थाय, तेम गर्भ पुष्टि पामे छे"

कवलाहार नथी. मातृजीवरसहरणी. पुत्रजीवरसहरणी.

व्यनिदियः

शरीर.

इंदिवसदित.

गर्मनी आहार.

अथवा.

ৰীনা মান্তনী খালু:

. ५. गर्भाऽधिकाराद् एव इदमाहः—'*कइ णं'* इत्यादि. *'माइअंग'* ति आर्तवविकारबद्धळानि इत्यर्थः. *'मत्थुलुंग'* ति मस्तकभेद्यकम्. अन्ये त्वाहु:-"मेद: फिफ्फिसादि मस्तुलुङ्गम्" इति. 'पिइअंग' ति पैतृकाङ्गानि शुक्रविकारबहुलानि इत्यर्थ: 'अष्टिमिंज' ति अस्थिमध्या-Sवयवः, केशादिकं बहुसमानरूपत्वाद् एकमेव. उभयव्यतिरिक्तानि तु शुक्र-शोणितयोः समविकाररूपत्वाद् मातृ-पित्रोः साधारणानि इति. 'अम्मा-पिइएणं' ति अम्बापैतृकेम्, शरीराऽवयवेषु शरीरोपचारात्, उक्तलक्षणानि मातृ-पित्रङ्गानि इत्यर्थः. 'जावइयं से कालं'ति यावन्तं कालम्, 'से' ति तत्, तस्य वा जीवस्य भवधारणीयं भवधारणप्रयोजनं मनुष्यादिभवोपप्राहकम् इत्यर्थः. 'अव्वावने' ति अविन-ष्टम्. 'अहं णं' ति उपचयान्तिमसमयाद् अनन्तरमेतद् अम्बा-पैतृकं शरीरकम्. 'वोयसिज्जमाणे' ति व्यवकृष्यमाणं हीयमानम्, गर्भाऽधि-काराद् एवाऽपरं सूत्रम्-'गब्नगए समाणे' ति गर्भगतः सन्-मृत्वा इति शेषः. 'एगइए' ति सगर्वराजादिगर्भरूपः. संज्ञित्वादिविशेषणानि च गर्भस्यस्याऽपि नरकप्रायोग्यकर्मबन्धसंभवाऽभिधायकतया उक्तानि. वीर्यलब्ध्या, वैक्रियलब्ध्या संग्रामयति इति योगः. अथवा वीर्यलब्धिकः, वैक्रियलब्धिकश्च सन् इति. 'पराणीए णं' ति परानीकं शत्रुसैन्यम्, 'सोच' ति आकर्ण्य निशम्य-मनसाऽवधार्य 'पएसे निच्छुभइ' ति गर्भदेशाद् बहिः क्षिएति. 'समोहणइ' ति समवहन्ति समवहतो भवति तथाविधपुद्गलप्रहणार्थम् , संग्रामं संग्रामयति युद्धं करोति, 'अत्थ-कामए' इत्यदि. अर्थे द्रव्ये, कामो वाञ्छामात्रं यस्याऽसौ अर्थकामः, एवमन्यान्यपि विशेषणानि. नवरम्-राज्यं नृपत्वम्, भोगा गन्ध-रस-स्पर्शाः. कामै। शब्द-रूपे. काङ्का गृद्धिः-आसक्तिः इत्यर्थः. अर्थे काङ्का संजाता यस्य इति अर्थकाङ्कितः. पिपासा इव पिपासा-प्राप्तेऽपि अर्थेऽतृप्तिः. 'तिचित्ते' ति तत्राऽर्थादौ चित्तं सामान्योपयोगरूपं यस्याऽसौ तिचतः. 'तम्मणे' ति तत्रैवाऽर्थादौ मनो विशेषोपयोगरूपं यस्य स तन्मनाः, 'तल्लेसे' त्ति लेश्या आत्मपरिणामविशेषः. 'तद्ब्लवासिए' ति इहाऽध्यवसायोऽध्यवसितम् , तत्र तिचत्तादिभावयुक्तस्य सतस्तस्मिन् अर्थादौ एवाऽध्यवसितं परिभोगित्रयासंपादनविषयम् अस्य इति तदध्यवसितः. 'तित्तव्यन्त्रवसाणे' ति तस्मिन् एवाऽर्थादौ तीव्रम्–आरम्भकालाद् आरम्य प्रकर्षयायि अध्यवसानं प्रयत्नविशेषळक्षणं यस्य स तथा. 'तद्द्वोवजत्ते'त्ति तदर्थम्—अर्थादिनिमित्तमुपयुक्तोऽवहितस्तदर्थीपयुक्तः. 'तद-वियकरणे'ति तस्मिन् एवाऽर्थादौ अर्पितानि-आहितानि करणानि इन्द्रियाणि, कृत-कारिता-ऽनुमतिरूपाणि वा येन स तथा 'तन्भावणमाविए' ति असक्रदनादौ संसारे तद्भावनयाऽर्थादिसंस्कारेण भावितो यः स तथा. 'एयंसि ण अंतरांसि' ति एतस्मिन् संप्रामकरणाऽवसरे 'कालं' मरणम् इति.

५. गर्भनो अधिकार ज चालतो होवाथी ह्वे आ सूत्र कहे छे:—['कइ णं' इत्यादि.] ['माइअंग' ति] मातानां अंगो एटले ज अंगोमां माताना आर्तवनो भाग वधारे होय ते (अंगो). ['मत्युलुंग' ति] माथानुं भेजुं. बीजाओ तो कहे छे के, ''मस्तुलुंग एटले चरवी, फेफसां बंगरे'' ['पिइ-अंग' ति] पितानां अंगो—पिताना वीर्यनो भाग जेमां वधारे होय ते अंगो. ['अद्विमिंज' ति] हाडकानी वचनो अवयव—हाडकानो बचलो भाग—एजा. आझा मागे सरखा होवाथी केशादिक एक सरखा ज छे. जे अंगो मातानां अने दितानां अंगोथी जृद्दां देखाय छे ते अंगो माता अने पिता, ए जेन्ननां साधारण अंगो कहेवाय छे. कारण के, ते अंगोमां पिताना शुक्रनो अने माताना आर्तवनो सरखी रीते विकार होय छे. ['अम्मापिइएणं' ति] शरीरना मागोने पण शरीररूप कल्पाता होवाथी पूर्वोक्त लक्षणवाळां माता अने पिताना अंगो. ['जावइयं से कालं' ति] जेटला वखत सुधी ['से' ति] ते जीवनुं भवधारणीय (जीवे त्यां सुधी रहेनारुं शरीर) अने मनुष्यादि भवनुं उपग्राहक शरीर ['अव्यावके' ति] अखंड होय. ['अहे णं' ति] उपचयना छेयटना समय पछी तुरत ज ए मातापिता संबंधी शरीर ['वोयसिज्जमाणं' ति] हीन थतुं—घटतुं. गर्भनो अधिकार होवाथी ज ते संबंधे आ बीजुं सूत्र छे:—['गन्भगए समाणे' ति] गर्भमां गएलो जीव मरीने. ['एगइए' ति] कोइ एक—अहंकारी राजादिरूप गर्भ. 'गर्भस्थ जीव पण नरकने योग्य कर्मोने बांधे ए संभवतुं छे' ए वातनां सूचक तरीके 'संज्ञी' वंगेरे विशेषणो मृक्यां छे. वीर्यलिखवडे अने वैकियलिखवडे संग्रम

मातानां भंग. अन्य.

रितानों अंग.

साधारण अंग. केटलो काळ !

गर्भस्य जीवनी लडाइ अने नरक.

१. अहीं 'इन्' समासांत लाग्यो छे. २. प्राकृतना धोरणे आ रूप नरजातितुं समजेतुं ३. आ शब्द उपप्रदर्शनसूचक छे. ४. आ शब्द विकर्तपदर्शक छे:-श्रीअभय०

करे छे एम संबंध छे. अथवा वीर्यलब्धिवाळो अने वैक्तियलब्धिवाळो थइने, ['पराणीए णं'ति] शत्रुना लहकरने ['सोच'ति] आवेहुं सांमळी मनथी अवधारी ['पएसे निच्छुमइ'ति] गर्मना भागथी बहारना मागे आत्मप्रदेशोने फेंके छे. ['समोहणइ'ति] तेवां प्रकारनां पुद्रलोना ग्रहण माटे समवहत थाय छे, अने युद्र करे छे. ['अत्थकामए' इत्यादि.] जेनी वांछा धनमां छे ते अर्थकाम. जेनी कांछा धनमां छे ते अर्थकांक्षित. वस्तु मळे तो पण न धराबुं तेनुं नाम पिपासा—तरफ. ['तचिते'ति] जेनुं चित्त—तामान्य उपयोग—ते अर्थादिकमां छे ते तचित्त. ['तम्मणे'ति] जेनुं मन-विशेष उपयोगरूप मन-ते अर्थादिकमां छे ते तन्मनाः. ['तछेसे'ति] लेश्या एटले एक जातनो आत्मपरिणाम. ['तदङ्कवित्ए'ति] अहीं अध्यवसाय एटले अध्यवसित अने अध्यवसित एटले परिभोग करवानी प्राप्ति संबंधी किया. ते अर्थादिकमां ज तिचत्तिवादिभावयुक्त जे, ते (पूर्वोक्त) किया करे ते तद्धवित्वन्ति ('तित्विव्यञ्जवसाणे'ति] श्रहआतथी मांडी जेनो तीव्र प्रयत्न ते अर्थादिकमां ज छे ते तत्तीवाध्यवसान कहेवाय. ['तदहोवउत्ते'ति] धना-दिकने माटे ज सावधान ते तदर्थीपयुक्त. ['तदिणअकरणे'ति] जेनी इंदियो अथवा करचुं, कराववुं अने अनुमोदनरूप कियाओ ते अर्थादिक माटे ज अर्थाइ चूकी छे ते तद्गितकरण. ['तव्यावणभाविए'ति] अनादि संसारमां जेन अनेकवार ते अर्थादिसंबंधी अनेक संस्कारो लाग्या छे ते तद्भावन-भावित. ['एयंसि णं अंतर्रासि'ति] ए लडाइने समये ['कालं'ति] मरण पामे.

६. 'तहारूवस्त' ति तथाविधस्य उचितस्य इत्यर्थः श्रमणस्य साधोः, वा-शब्दो देवलोकोत्पादहेतुत्वं प्रति श्रमण-माहनवचनयोः स्तुल्यत्वप्रकाशनार्थः. 'माहणस्त' ति 'मा हन' इसेवमादिशति स्वयं स्थूलप्राणातिपातादिनिवृत्तत्वाद् यः स माहनः, अथवा ब्रह्मणो ब्रह्मचर्यस्य देशतः सद्भावाद् ब्राह्मणो देशविरतस्तस्य वा. 'अंतिए' ति समीपं एकमपि, आस्तामनेकम्, आर्यम् आराद् यातं पापकर्मभ्य 'तओ' ति तदनन्तरमेव 'संवेगजायसड्डे' ति संवेगेन भवभयेन जाता श्रद्धा श्रद्धानं इत्यार्थम्, अत एव धार्मिकम् इति. धर्मादिषु यस्य स तथा. 'निव्वधम्माणुरागरत्ते' ति तीत्रो यो धर्माऽनुरागो धर्मबहुमानस्तेन रक्त इव यः स तथा. 'धम्मकामए' ति धर्मः श्रुत-चारित्रलक्षणः, पुण्यं तत्फलभूतं शुभकर्म इति. 'अंबसुजए' ति आम्रफलवत् कुन्जः. 'अच्छेज' ति आसीत् सामान्यतः. एतदेव विशेषत उच्यते-'चिट्टेज' ति ऊर्ध्यस्थानेन. 'निसीएज' ति निषदनस्थानेन. 'तुयट्टेज' ति शयीत. 'सममागच्छइ' ति सममविषमम्. 'सम्मं' ति पाठे सम्यग् अनुपघातहेतुत्वादागच्छति—मातुरुदराद् योन्या निष्नामति. 'तिरियं आगच्छइ' ति तिरश्चीनो भूत्वा जठराद् निर्मन्तुं प्रवर्तते यदि, तदा विनिधातं मरणमाऽऽपदाते, निर्गमाऽभावाद् इति. गर्भाद् निर्गतस्य च यत् स्यात् तदाहः—'वण्णवज्झाणि य' ति वर्णः स्ठाघा, वध्यो हन्तव्यो येषां तानि वर्णवध्यानि, अथवा वर्णाद् बाह्यानि वर्णबाह्यानि-अञ्चभानीत्यर्थः. चशब्दो वाक्यान्तरत्वद्योतनार्थः. 'से' ति तस्य गर्भनिर्गतस्य, 'बद्धाइं' ति सामान्यतो बद्धानि. 'पुडाइं' ति पोषितानि गाढतरबन्धतः, 'निहत्ताइं' उद्दर्तना-ऽपवर्तनकरणवर्ज-शेषकरणाऽयोग्यत्वेन व्यवस्थापितानि इत्यर्थः, अथवा बद्धानि, कथम् १ यतः पूर्वे स्पृष्टानि इति. 'कडाइं' ति निकाचितानि सर्वकरणाऽयो-ग्यत्वेन व्यवस्थापितानि इत्यर्थ:. 'पृष्ठवियाइं' ति मनुष्यगति-पञ्चेन्द्रियजाति-त्रसादिनामकर्मादिना सह उदयत्वेन व्यवस्थापितानि इत्यर्थ:. 'अभिनिविद्वाइं' ति तीव्राऽनुभावतया निविष्टानि. 'अभिसमन्नागयाइं' ति उदयाऽभिमुखीभूतानि इति. ततश्च 'उदिनाइं' ति उदीर्णानि खतः, उदीरणाकरणेन च उदितानि. व्यतिरेकमाहः-'नो उपसंताइं' ति. अनिष्टादीनि व्याख्यातानि एव, एकार्थानि वा, 'हीणस्सरे' ति अल्पलरः. 'दीणसारे' ति दीनस्येव, दुःस्थितस्येव खरो यस्य स दीनस्वरः. 'अणादेज्ववयणे पचायाए याऽवि' ति इहैवमक्षरघटना-प्रत्याजा-तश्वाऽपि समुत्पन्नोऽपि चाऽनादेयवचनो भवति इति.

भगवत्सुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे प्रथमशते सप्तमोद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

गर्भस्य जीवनी धर्म-प्रवृत्ति सने स्वर्णगमन,

आम्रकुरूजः यमेथी निर्वमनः

गर्भभी बहार आ-बतां मरण अथवा कब्दूपता वगेरे.

६. ['तहारूवरस' ति] तेवा प्रकारना उचित साधु पासेथी. ['माहणस्स वै' ति] पोते स्थूल हिंसादिकथी नियृत्त होवाने लीधे हणो नहीं ए कहेनार ते माहन. अथवा देशथी ब्रह्मचर्ययुक्त होवाथी 'माहन' एटले 'ब्राह्मण'-देशविरति, तेतुं. ['अंतिए' ति] पासे, वधारे नहीं तो पण एक ज, पापकर्मधी दूर गएछं माटे ज धार्मिक ['तओ' ति] त्यार पछी तुरत ज ['संवेगजायसड्ढे' ति] संवेग-संसारथी बीक, जेने तेथी धर्मादिकमां श्रद्धा थएछी छे ते संवेगजातश्रद्धः ['तिय्यधम्माणुरागरत्ते' ति] धर्मना तीत्र अनुरागथी जे रक्त छे ते तीत्रधर्मानुरागरक्तः ['वम्मकामए' ति] श्रुत अने चारित्ररूप धर्मः तेना फलरूप पुण्य-शुभ कर्म. ['अंबखुज्जर व'त्ति] आंबाना फळनी पेटे कुब्ज-कुबड़ो. ['अच्छेज्ज'त्ति] सामान्यपणे होय. ए ज वातने विशेषे करी कहे छे के, ['चिट्ठेज' ति] उभवावडे. ['निसीएज्' ति] बेसवावडे. ['तुयट्टेज 'ति] सुवावडे. ['सममागच्छइ' ति] सम एटले सरखी रीते, ['सम्मं' ति] एवो पण पाठ छे, तो तेनो अर्थ नुकंशानिनुं कारण न होताथी सम्यक्-सारी रीते-आवे छे-माताना पेटमांथी योनिवाटे नीकळे छे. ['तिरियं आगच्छइ' ति] जो आडो थइने पेटमांथी नीकळवा जाय तो मरण पाम, कारण के नीकळी शके नहीं. जो कदाच ते, गर्भथी (जीवतो) नीकळे तो तेनुं शुं थाय ? ते कहे छे:-['वण्णवज्झाणि यें' ति] जेनी श्राघा हणाएली छे अथवा जे वर्णयी बहार छे ते वर्णवध्य-वर्णवाहा अर्थात् अग्रुभ-नठारां. ['से' ति] मर्भथी नीकळेल तेनां, ['बद्धाइं' ति] सामान्य रीते बंधाएलां. ['पुट्ठाइं' ति] गाढ बंधनथी पुष्ट थएलां. ['निहत्ताइं'] उद्दर्तना अने अपर्वतना करण सिवाय बीजां करणो ते कर्ममां कांइ न करी शके तेवां करेलां-निधत्त. अथवा बद्ध-बांधेलां, ते के री रीते ? पूर्वे स्पर्शाएलां माटे. ['कडाइं'ित] कोइ पण करण ते कर्ममां कांइ न करी शके तेवां करेलां-निकाचित. ['पष्टविआइं' ति] मनुष्यगति, पंचेंद्रियजाति अने त्रसादिनामकर्म वंगरेनी साथे उदयपणे व्यवस्थापेलां. ['अभिनिविद्वाइं' ति] तीव्र रसपणे निवेशेलां. ['अभिसमन्नागयाइं' ति] उदयमां आववाने तैयार थएलां. अने तेथी ('उदिन्नाइं' ति] पोतानी मेळे के उदीरणा करवाधी उदयमां आवेलां. हवे व्यतिरेक कहे छे के, ['नो उवसंताइं' ति] उपशमेलां नहीं. 'अनिट' वगेरे शब्दोनो अर्थ कहेवाइ चूक्यों ज छे. अथवा ए बधा शब्दो सरखा अर्थवाळा छे. ['हीणरसरे'ति] क्षीण खरवाळो. ['दीणरसरे'ति] जेनो खर रांकनी जेवो छे ते. ['अणादेजनयणे पचायाए याऽवि' ति] अहीं अक्षरनी घटना आ प्रमाणे छे:-ते उत्पन्न थएलो होय तो पण तेनुं वचन कोइ माने नहीं एबो(ते) थाय-

वेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्वणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । अस्माकं वीरवीरोऽजुगतनरवरो चाहको दान्ति-शान्त्योर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सफलशिववरं मारहा चाम्रमुख्यः ॥ १ ॥

^{9.} आ शब्द 'श्रमण' अने 'माईन' ए बनेनां बचनो देवलोक लइ जवामां कारणरूपे सरखां छे' ए अर्थनो सूचक छे. २. आ शब्द वाक्यांतरनो सूचक छे:—श्रीअभय॰

शतक १.-उद्देशक ८.

एकांतनालक.—एकांतपंडित.—अंतिकिया.—कल्पोपपत्तिका.—नालपंडित.—देनगतिनुं कारण.—सगवातक पुरुष.—क्रिया.—काथिकी.—आधिकरणिकी.—प्रादे-षिकी.—पारितापनिकी.—प्राणातिपात.—तृणदाइक पुरुष.—धनुर्धारी पुरुष.—सग्वेर.—पुरुषवेर.—छ मास.—पुरुषवातक पुरुष.—सरखा ने पुरुष.— जय अने पराजयनुं कारण.—वीर्यविचार.—लक्ष्यिनीर्य अने करणवीर्य.—चीनीदी दंडक.—खेदशकसमाप्ति,—

सं ० -- रीयगिहे समीसरणं. जाव-एवं वर्यासी:-

२५९. प्र०-एगंतबाले णं भंते ! मणुस्ते किं णेरहयाउयं पकरेति, तिरिक्लाउयं पकरेति, मणुस्ताउयं पकरेति, देवाउयं पकरेह ? णेरहयाउयं किचा णेरहएसु उववज्जति, तिरियाउयं किचा तिरिएसु उववज्जति, मणुस्ताउयं किचा मणुस्तेसु उवव-ज्जति, देवाउयं किचा देवलोगेसु उववज्जति ?

२५९. उ०—गोयमा ! एगंतवाले णं मणुस्ते णेरइयाउयं पि पकरेति, तिरियाउयं पि पकरेइ, मणुस्साउयं पि पकरेइ, देवाउयं पि पकरेइ. णेरइयाउयं पि किचा णेरइएसु उववज्जति, तिरियाउयं पि किचा तिरिएसु उववज्जइ, मणुस्साउयं पि किचा मणुएसु उववज्जति, देवाउयं पि किचा देवलोगेसु उववज्जति.

२६०. प्र०—एगंतपंडिए णं मंते! मणुस्ते किं णेरइयाउयं पकरेति, जाव-देवाउयं किचा देवलोएसु उववज्जति ?

२६०. उ०-गोयमा ! एगंतपंडिए णं मणूसे आउयं सिय पगरेति, सिय णो पकरेति; जइ पकरेइ णो णेरइयाउयं पकरेति,

२५९. प्र०—हे भगवन्! एकांत बालक (मिध्यालवाळो) मनुष्य ग्रुं नैरियकनुं आयुष्य बांधे, तिर्यंचनुं आयुष्य बांधे, मनुष्य-नुं आयुष्य बांधे के देवनुं आयुष्य बांधे श अने नैरियकनुं आयुष्य बांधी नैरियकमां जाय, तिर्यंचनुं आयुष्य बांधी तिर्यंचमां जाय, मनुष्यनुं आयुष्य बांधी मनुष्यमां जाय के देवनुं आयुष्य बांधी देवलोकमां जाय श

२५९. उ०—हे गौतम ! एकांत बालक मनुष्य नैरियकनुं पण आयुष्य बांधे. तेम ज तिर्यचनुं, मनुष्यनुं अने देवनुं पण आयुष्य बांधे. तथा नैरियकनुं आयुष्य बांधी नैरियकोमां जाय अने तिर्यचनुं आयुष्य बांधी तिर्यचमां, मनुष्यनुं आयुष्य बांधी मनुष्यमां अने देवनुं आयुष्य बांधी देवलोकमां उत्पन्न थाय.

२६०. प्र०—हे भगवन् ! एकांत पंडित मनुष्य शुं नैरियकनुं आयुष्य बांधे, के यावत्—देवनुं आयुष्य बांधे ! अने यावत्—देवनुं आयुष्य करी देवलोकमां उत्पन्न थाय !

२६०. उ०-हे गौतम! एकांत पंडित मनुष्य कदाच आ-युष्य बांधे अने कदाच आयुष्य न बांधे. जो ते आयुष्य बांधे तो

१. एकस्मिन् मूलपुस्तके एतद् वाक्यं नोपलभ्यतेः-अनु॰

२. मूलच्छायाः—राजगृहे समवसरणम्. यावत्-एवम् अवादीतः-एकान्तवालो भगवन्! मनुष्यः कि नैरियकाऽऽयुष्कं प्रकरोति, तिर्यगाऽऽयुष्कं प्रकरोति, विवाऽऽयुष्कं प्रकरोति, विवाऽऽयुष्कं प्रकरोति, वेवाऽऽयुष्कं प्रकरोति ? नैरियकाऽऽयुष्कं कृत्वा नैरियकेषु उपपयते, तिर्यगाऽऽयुष्कं कृत्वा तिर्यक्ष उपपयते, मनुष्याऽऽयुष्कं कृत्वा सनुष्येषु उपपयते, देवाऽऽयुष्कं कृत्वा देवलोकेषु उपपयते ? गौतम! एकान्तवालो मनुष्यो नैरियकाऽऽयुष्कमिष प्रकरोति, तिर्यगाऽऽयुष्कमिष प्रकरोति, मनुष्याऽऽयुष्कमिष प्रकरोति, वेवाऽऽयुष्कमिष प्रकरोति, नैरियकाऽऽयुष्कमिष कृत्वा नैरियको उपपयते, मनुष्याऽऽयुष्कमिष कृत्वा मनुष्येषु उपपयते, देवाऽऽयुष्कमिष कृत्वा देवलोकेषु उपपयते एकान्तपण्डितो भगवन्! मनुष्यः कि नैरियकाऽऽयुष्कं प्रकरोति, यावत-देवा-ऽऽयुष्कं कृत्वा देवलोकेषु उपपयते ? गौतम! एकान्तपण्डितो मनुष्य आयुष्कं स्थात् प्रकरोति, स्याद् नो प्रकरोति; यदि प्रकरोति नो नैरियकाऽऽयुष्कं प्रकरोति:-अन्

णो तिरियाज्यं पकरेति, णो मणुस्साज्यं पकरेति, देवाज्यं पकरेति. णो णेरइयाज्यं किचा णेरइएसु जनवज्जति, णो तिरियाज्यं किचा तिरिएसु जनवज्जति, णो मणुस्साज्यं किचा मणुस्सेसु जनवज्जइ, देवाज्यं किचा देवेसु जनवज्जति.

२६१. प्र०—से केणहेणं जाव-देवाउयं किचा देवेसु उब-वज्जति ?

२६१. उ०—गोयमा! एगंतपंडितस्स णं मणूसस्स केवलं एव दो गतीओ पण्णायंति, तं जहाः—अंतिकिरिया चेव, कपोव-वित्तया चेव. से तेणद्वेणं गोयमा! जाव-देवाउयं किचा देवेसु उववज्जति.

२६२. प्र०—बालपंडिते णं भंते ! मणुस्से किं णेरइयाउयं पकरेति, जाब-देवाउयं किचा देवेसु उववज्जति ?

२६२. उ०—गोयमा ! णो णेरइयाउयं पकरेइ, जाव-देवाउयं किया देवेसु उववज्जति.

२६३. प्र०—से केणहेणं, जाव-देवाउथं किचा देवेसु उव-वजाति ?

२६३. उ०—गोयमा ! बालपंडिते णं मणुस्से तहारूवस्स समणस्स वा, माहणस्स वा अंतिए एगमपि आरियं धाम्मयं सुव-यणं सोचा, णिसम्म देसं उवरमइ, देसं णो उवरमित; देसं पच-क्साइ, देसं णो पचक्खाति. से तेणहेणं देसोवरम-देसपचक्खाणेणं णो णेरइयाउयं पकरेति, जाव—देवाउयं किचा देवेसु उववज्जाति. से तेणहेणं जाव—देवेसु उववज्जाति. नैरियकनुं, तिर्यचनुं अने मनुष्यनुं आयुष्य न बांधे, पण देवनुं आयुष्य बांधे. तथा ते नैरियकनुं, तिर्यचनुं अने मनुष्यनुं आयुष्य बांध्या विना नैरियकमां, तिर्यचमां अने मनुष्यमां न जाय. पण ते देवनुं आयुष्य करी देवमां उत्पन्न थाय.

२६१. प्र०--हे भगवन् । तेनुं शुं कारण के, यावत्-देवनुं आयुष्य बीधी देवमां उत्पन्न थाय ?

२६१. उ०—हे गौतम! सर्व एकांत पंडित मनुष्यनी मात्र बे गतिओ कही छे. ते आ प्रमाणे:—अंतिक्रिया अने कल्पोपपत्तिकाः माटे ते हेतुथी हे गौतम! यावत्—देवनुं आयुष्य बांधी देवोमां उत्पन्न थाय.

२६२. प्र०—हे भगवन् ! बालपंडित मनुष्य शुं नैरियकनुं आयुष्य बांधे के यावत्—देवनुं आयुष्य बांधी देवोमां उत्पन्न धाय !

२६२. उ०—हे गौतम ते नैरियकनुं आयुष्य न करे अने यावत्–देवनुं आयुष्य बांधी देवमां उत्पन्न धाय.

२६३. प्र०—हे भगवन् ! तेनुं शुं कारण के, यावत्-देवनुं आयुष्य बांधी देवोमां उत्पन्न धाय ?

२६३. उ०—हे गौतम! बालपंडित मनुष्य तथाप्रकारना श्रमण के ब्राह्मणनी पासेथी एक पण धार्मिक अने आर्य वचन सांमळी, अवधारी केटलीक प्रवृत्तिथी अटके छे अने केटलीक प्रवृत्तिथी नथी अटकतो. केटलाकनुं पश्चक्खाण करे छे अने केटलाकनुं पश्चक्खाण करे छे अने केटलाकनुं पश्चक्खाण नथी करतो. माटे हे गौतम! ते हेतुथी—केटलीक प्रवृत्तिथी अटकवाने लीधे अने केटलाकनुं पश्चक्खाण करवाथी—ते नैरियकनुं आयुष्य बांधतो नथी अने यावत्—देवनुं आयुष्य बांधी देवोमां उत्पन्न थाय छे अने ते कारणथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे.

१. गर्भवक्तव्यता सप्तमोदेशकस्याऽन्ते उक्ता. गर्भावासश्चाऽऽयुषि सित, इत्याऽऽयुर्निरूपणायाऽऽह, तथा आदिगाथायां यदुक्तम् 'बाले' ति तदिभिधानाय चाऽष्टमोदेशकः. तत्र च सूत्रम्:— 'एगंतबाल' इत्यादि. एकान्तवालो मिध्यादिष्टः, अविरतो वा. एकान्तप्रहणेन मिश्रतां व्यवच्छिनत्ति. यचैकान्तवालवे समानेऽपि नानाविधाऽऽयुर्वन्धनं तद् महारम्भादि—उन्मागदैशनादि—तनुकपायत्वादि—अकामनिर्जरादि—तन्नेत्रप्रविश्वाक्ताद् इति. अत एव बालवे समानेऽपि अविरतसम्यग्दिष्टिर्मनुष्यो देवायुरेय प्रकरोति, न शेषाणि. एकान्तवालप्रतिपक्षत्वाद् एकान्तपण्डितस्त्रम् , तत्र च 'एगंतपंडिए णं' ति एकान्तपण्डितः साधुः. 'मणुस्ते' ति विशेषणं स्वरूपङ्गपनार्थमेव, अमनुष्यस्य एकान्तपण्डितत्वाऽयोगात् , तदयोगश्च सर्वविरतेरन्यस्थाऽभावाद् इति. 'एगंतपंडिए णं मणुस्ते आउयं सिय पकरेइ, सिय नो पकरेइ' ति सम्यक्त्वसप्तके क्षपिते न बभाति आयुः साधुः, अर्वाक् पुनर्वभाति इत्यत उच्यते—'स्थात् प्रकरोति' इत्यादि. 'केवलमेव दो गईओ पण्णायांति' ति केवलशब्दः सकलार्थः, तेन साकत्येन एव द्वे मती प्रज्ञायेते अवबुष्येते केवलिना, तयोरेव

सत्त्वाद इति. 'अंतिकिरिय'त्ति निर्वाणम् , 'कप्पोवयत्तिअ'त्ति कल्पेषु अनुत्तरविमानान्तदेवछोकेषु उपपत्तिर्या सा एव कल्पोपपत्तिका, इह च कल्पशन्दः सामान्येन एव वैमानिकदेवाऽऽवासाऽभिधायक इति. एकान्तपण्डितद्वितीयस्थानवर्तित्वाद् बालपण्डितस्य, अतो बालपण्डित-सत्रम्, तत्र च 'बालगंडिए णं' ति श्रावकः, 'देसं उवरमइ' ति विभिक्तपरिणामाद् देशाद् उपरमते-विस्तो भवति, ततो देशं स्थलं प्राणातिपातादिकं प्रत्याख्याति-वर्जनीयतया प्रतिजानीते.

 सातमा उद्देशकने छेडे गर्भ संबंधी हकीकत कही छे. अने गर्भावास आयुष्य कर्मनो उदय होय त्यारे ज संभवी शके छे, माटे हवे आयुष्य विषे निरूपण करवा तथा आदिमां कहेली संग्रह गाथामां जे ['बाँले' ति] ए पद कहां छे तेनुं विवेचन करवा आ आठमो उद्देशक प्रारंभाय छे अने तेमां आदि सूत्र आ छे के:-['एगंतबाल' इत्यादि-] एकांतबाल एटले मिध्यादृष्टि जीव अथवा विरित विनानो जीव. अहीं 'बाल' एटलुं ज न मूकतां जे 'एकांतबाल' शब्द मूक्यों छे तेनुं कारण ए के, अहीं तद्दन बालक (मिध्यादृष्टि) जीव लेवानों छे पण मिश्रदृष्टि जीव लेवानो नथी. जो 'बाल' एटलुं ज मूक्युं होत तो मिश्रदृष्टि जीव पण आवी जाय. शं०-बधा एकांतबालकोनुं एकांतबालकपणुं सरखुं होय छे तो पण कोइ एकांतबालक देव के मनुष्यनुं आयुष्य बांधे छे अने कोई एकांतबालक नरक के तिर्येचनुं आयुष्य बांधे छे, तेनुं शुं कारण ? समा - आयुष्य बांधवानां कारणी जूदां जूदां होय छे माटे एकांतबालको पण जूदां जूदां आयुष्यो वांधे छे. जे एकांतबालक जीव मोटा आरंभादिवाळां कार्यो करे छे अने असत्य मार्ग देखाडी छोकोने कुमार्गे चडाये छे तथा एवां ज बीजां पापमय कार्यो करे छे ते तिर्यंच के नरकतुं आयुष्य बांधे छे अने जे एकांतबालकना कषायो ओला होय छे तथा जे अकामनिर्जरावगेरे वाळो होय छे ते, मनुष्य के देवनुं आयुष्य बांघे छे. माटे ज बालपणुं सरखुं होय छे तो पण अविरत सम्यग्हिं ममुष्य, देवनुं ज आयुष्य बांधे छे, पण बीजां आयुष्यो बांधतो नथी. एकांतपंडित जीव एकांतबालक जीवनो प्रतिपक्षी छे माटे हवे एकांतपंडित विषे सूत्र कहें छे के:-['एगंतपंडिए णं'ति] एकांतपंडित एटले साधु. ['मणुरसे' ति] एकांतपंडितनुं जे आ 'मनुष्य' ए विशेषण छे ते मात्र खरूपसूचक छे. कारण के, एकांतपंडित कहेवाथी ज 'मनुष्य' ए अर्थ आवी जाय छे. तेनुं कारण ए के, मनुष्य सिवाय बीजो कोइ एकांतपंडित होय ए संभवतं नथी-मनुष्य सिवाय बीजो कोइ सर्विवरत-साधु-होइ शकतो नथी. ['एगंतगंडिए णं मणुरते आउयं सिय पकरेइ, सिय नो पकरेइ' ति] चार अनंतानुवांची अने त्रण मोहनीय-सम्यक्त्वसप्तक-खपी गया पछी ते, (साधु) आयुष्य बांधती नथी। अने तेना खपवा पहेलां तो बांधे छे माटे कहुं छे के, कदाच आयुष्य बांधे छे अने कदाच आयुष्य नथी बांधतो. ['केवलमेव दो गईओ पन्नायंति'सि] अहीं 'केवल' शब्दनो अर्थ सकल छे माटे ने गति. साकल्यवडे ज-सकल एकांतपंडितोनी ने गतिओ केवलज्ञानिए जाणी छै। कारण के, तेओने ने गतिओ ज होय छे. ['अंतिकरिय' ति] एटले निर्वाण-मोक्ष- ['कप्पोववत्तिअ' ति] कल्प-अनुत्तर विमान-सुधीना देवलोकोमां जे उपपत्ति ते 'कल्पोपपत्ति' कहेवाय. अहीं मूकेलो 'कल्प' शब्द सामान्य प्रकारे ज वैमानिक देवोना रहेठाणोनो सूचक छे. एकांतपंडित पछी उतरती पदवीयाळो बालपंडित छे माटे हवे बालपंडित विषे सूत्र कहे छे:-['बालपंडिए णं' ति] बालपंडित एटले श्रावकः ['देसं उवरमइ'ति] अमुक भागथी अटके छे-विरत थाय छेतेथी स्थूल हिंसादिकनो त्याग करे छे-ते स्थूल हिंसा-दिक छोडवा योग्य छे माटे तेने न करवानी प्रतिज्ञा करें छे.

मृगघातक पुरुष वगेरे.

२६४. प्र०-्पीरिसे णं मंते ! कच्छंसि वा, दहंसि वा, उदगंसि वा, दवियंसि वा, वलयंसि वा, नृमंसि वा, गहणंसि वा, गहणविदुरगंसि वा, पञ्चयांसि वा, पञ्चतविदुरगंसि वा, वणांसि वा, मणविदुरगंसि वा मियवित्तीए, मियसंकप्पे, मियपणिहाणे, मियव-हाए गंता 'एते मिए' ति काउं अण्णयरस्स मियस्स वहाए कूड-पासं उद्दाति, ततो णं भंते ! से पुरिसे कतिकिरिए पनचे ?

२६४. उ०--गोयमा ! जावं च णं से पुरिसे कच्छंसि वा, जाव-कूडपासं उदाइ, तावं च णं से पुरिसे सिय तिकिरिए, सिय **चतुकिरिए, सिय पंचकिरिए.**

२६५. प्र०-से केणहेणं भंते ! एवं वुचति-'सिय तिकिरिए, सिय चतुकिरिए, सिय पंचकिरिए' ?

२६४. प्र०—हे भगवन् ! हरणोथी आजीविका चलावनार, हरणोनो शिकारी अने हरणोना शिकारमां तलालीन एवो कोड पुरुष हरणने मारवा माटे कच्छमां-नदीना पाणीथी घेराएल झाडी-वाळा स्थानमां, धरा तरफ, पाणीना बहेळामां, धास वगेरेना ढगलामां, गोळाकार नदीना वांका चुंका भागमां, अंधारावाळी जग्याए, जंगलमां, पर्वतना एक भागमां रहेला वनमां, पर्वतमां, डुंगरावाळा प्रदेशमां, वनमां, तथा अनेक दक्षवाळा वनमां जड़ 'ए मृगो छे' एम करी कोइ एक मृगना वध माटे खाडा अने जाळ रचे. तो हे भगवन्! ते पुरुष केटली कियावाळो कहेवाय!

२६४. उ०--हे गौतम ! ते पुरुष कच्छमां यावत्-जाळ रचे तो कदाच त्रण कियावाळो, कदाच चार कियावाळो अने कदाच पांच क्रियाबाळो कहेवाय.

२६५. प्र०—हे भगवन् ! तेनुं छुं कारण के, ते पुरुष कदाच त्रण कियावाळो, कदाच चार कियावाळो अने कदाच पांच कि-यावाळो कहेवाय ?

भायुष्य.

प्रकारतवारू.

शंका. समाधान.

यकांतपंहित. विशेषण.

आयुष्य करे अने न करे.

www.jainelibrary.org

जुओ पानुं ८ मुं:-अनु ० २. अहीं बीजी विभिवतनो अर्थ पांचमी विभिवत जेवो करवो:-श्रीअभय०

३. मूलच्छायाः-पुरुषो भगवन् । कच्छे वा, हदे वा, उदके वा, दवके वा, वलये वा, नूमे वा, गहने वा, गहनविदुगं वा, पर्वतिविदुगं वा, वने वा, वनविदुर्ग वा मृगवृत्तिकः, मृगसंकल्पः, मृगप्रणिधानो मृगवधाय गरवा 'एते मृगाः' इति कृत्वा अन्यतरस्य मृगस्य वधाय कूटपाशम् उद्दाति, ततो भगवन् । स पुरुषः कतिकियः प्रशसः १ गौतम । यावत् च स पुरुषः कच्छे वा, यावत्-कूटपाशम् उद्दाति, तावच स पुरुषः स्यात् त्रिकियः, स्यात् चतुष्कियः, स्यात् पश्चिकियः. तत् केनार्थेन भगवन्! एवम् उच्यते-'स्यात् त्रिकियः, स्यात् चतुष्कियः, स्यात् पश्चिकियः' शः-अनु॰

पंचिकिरिए.

२६६. प्रo-पुरिसे णं भंते ! कच्छंसि वा, जाव-वणविदु-ग्गंसि चा तणाई उसविय, उसविय अगाणिकायं णिसिरइ. तावं च णं से भंते ! पुरिसे कतिकिरिए ?

२६६. उ०--गोयमा! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचिकीरेए.

२६७. प्र०—से केणहेणं ?

२६७. उ०--गोयमा ! जे भविए उस्सवणयाए तिहिं. उस्स-वणताए वि, णिसिरणयाए वि, णो दहणयाए चउहिं. जे भविए उस्सवणयाए वि, णिसिरणयाए वि, दहणयाए वि, तावं च णं से पुरिसे काइयाए जाव-पंचिहं किरियाहिं पुट्टे. से तेणहेणं गोयमा !०.

२६८. प्र०-पुरिसे णं मंते ! कच्छंसि वा, जाव-वणविदु-ग्गंसि वा नियधित्तीए, मियसंकप्पे, मियपणिहाणे, मियवहाए गंता 'एते मिय' ति काउं अण्णतरस्स मियस्स वहाए उसुं णिसिरति, ततो णं भंते । से पुरिसे कतिकिरिए ?

२६८. उ०—गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचिकारिए.

२६९. प्र०—से केणहेणं ?

२६५. उ०—गोर्यमा ! जे भविए उद्दर्णयाए, णो बंधणयाए, रिष्. उ०—हे गौतम ! ज्यां सुधी ते पुरुष ते जाळने णो मारणयाए, तावं च णं से पुरिसे काइयाए, अहिगरणियाए, धारण करे छे, अने मृगोने बांधतो नथी, तथा मृगोने मारतो नथी पाउसियाए-तिहिं किरियाहिं पुट्टे. जे भविए उद्दवणताए वि, त्यां सुधी ते पुरुष कायिकी, आधिकरणिकी अने प्राद्धेषिकी; ए वंधणताए वि, णो मारणताए, तावं च णं से पुरिसे काइयाए, त्रण कियाथी स्पर्शाएल छे-ए त्रण कियावाळो कहेवाय छे. वळी अहिंगरणियाए, पाउसियाए, पारितावणियाए चउहिं किरियाहिं ज्यां सुधी ते पुरुष ते जाळने धरी राखे छे अने मृगोने बांधे छे, पुट्टे. जे भविए उद्दवणताए वि, बंधणताए वि, मारणताए वि, पण मृगोने मारतो नथी त्यां सुधी ते पुरुष कायिकी, आधिकरणिकी, तावं च णं से पुरिसे काइयाए, अहिगरणिआए, पाउसिआए, जाव- प्राद्वेषिकी अने पारितापनिकी; ए चार कियाथी स्पर्शाएल छे-ए पाणातिवायिकरियाए-पंचिहं किरियाहिं पुढ़े, से तेणडेणं जाव- चार कियावाळो कहेवाय छे. वळी ज्यां सुधी ते पुरुष ते जाळने धरी राखे, मृगोने बांधे अने मृगोने मारे त्यां सुधी ते पुरुष का-यिकी, आधिकरणिकी, प्राद्वेषिकी, पारितापनिकी अने प्राणातिपात-क्रिया; ए पांच क्रियाथी स्पर्शाएल छे-ए पांच क्रियावाळो कहेवाय छे. माटे हे गौतम ! ते हेतुथी यावत्-पांच ऋियावाळी कहेवाय छे.

> २६६. प्र०--हे भगवन् ! कच्छमां यावत्-वनविदुर्ग-अनेक वृक्षवाळा वन-मां कोइ पुरुष तरणांने भेगां करी तेमां आग मूके. तो ते पुरुष केटली क्रियावाळी कहेवाय?

> २६६. उ०-हे गौतम! ते पुरुष कदाच त्रण क्रियावाळो, कदाच चार कियावाळो अने कदाच पांच कियावाळो कहेवाय.

२६७. प्र०-हे भगवन्! तेनुं द्युं कारण?

२६७. उ०-हे गौतम! ज्यां सुधी ते पुरुष तरणांने भेगां करे छे त्यां सुधी ते पुरुष त्रण कियावाळी कहेवाय. अने वळी ज्यां सुधी तरणाने भेगां करे छे अने तेमां आग मूके छे, पण बाळतो नथी त्यां सुधी ते पुरुष चार कियावाळो कहेवाय अने ज्यां सुधी तरणांने भेगां करे छे, तेमां आग मूके छे अने बाळे छे त्यां सुधी ते पुरुष कायिकी वगेरे यावत्-पांच क्रियावाळो कहेवाय. माटे हैं गौतम! ते कारणथी पूर्व प्रमाणे कहां छे.

२६८. प्र० हे भगवन्! हरणोधी आजीविका चलवनार, हरणोनो शिकारी अने हरणोना शिकारमां तलालीन एवो कोइ पुरुष हरणने मारवा माटे कच्छमां यावत्-अनेक वृक्षोबाळा वनमां जइ 'ए मृगो छे' एम करी कोइ एक हरणने मारवा सारु बाणने फेंके छे, तो ते पुरुष केटली कियावाळो कहेवाय!

२६८. उ० —हे गौतम! ते पुरुष कदाच त्रण कियावाळो, कदाच चार कियावाळो अने कदाच पांच कियावाळो कहेवाय.

२६९. प्र०---हे भगवन्! तेनुं शुं कारण !

१. मूलच्छायाः —गौतम ! यो भन्य उद्भवणतया, नो बन्धनतया, नो मारणतया तावंच स पुरुषः कायिक्या, आधिकरणिक्या, प्राद्वेषिक्या तिस्रमिः कियाभिः स्पृष्टः. यो भव्य उद्गवणतयाऽपि, बन्धनतयाऽपि, नो मारणतया तावच स पुरुषः कायिक्या, आधिकरणिक्या, प्राद्वेषिक्या, पारितापनिक्या चतस्रीमः कियाभिः स्पृष्टः. यो भव्य उद्गवणतयाऽपि, वन्धनतयाऽपि, मारणतयाऽपि तावच स पुरुषः कायिक्या, आधिकरणिक्या, प्राद्वेषिक्या यावत्-प्राणातिपातिकयया-पश्चिभः कियाभिः स्पृष्टः. तत् तेनाऽर्थेन यावत्-पञ्चिकियः. पुरुषो भगवन् ! कच्छे वा, यावत् -वनविदुर्गे वा तृणानि उत्सप्ये अप्रिकायं निस्जिति, तावच स भगवन् !पुरुषः कतिकियः १ गौतम । स्यात् त्रिकियः, स्यात् चतुष्कियः, स्यात् पद्यकियः. तत् केनाऽर्धेन १ गौतम ! यो भव्य उच्छ्यणतया तिस्रभिः, उच्छ्यण-तयाऽपि, निसर्जनतयाऽपि, नो दहनतया चतस्रभिः, यो भव्य उच्छ्रयणतयाऽपि, निसर्जनतयाऽपि, दहनतयाऽपि, तावच स पुरुषः फायिक्या, यावत्-पश्वभिः कियाभिः स्पृष्टः, तत् तेनाऽर्थेन गौतम । ०. पुरुषो भगवन् । कच्छे वा, यावत् -वनविदुर्गे वा मृगवृत्तिकः, मृगसंकल्यः, मृगविषानः, मृगवधाय गत्वा 'एते मृगाः' इति कृत्वा अन्यतरस्य मृगस्य वधाय इषुं निम्रजति, ततो भगवन् ! स पुरुषः कतिकियः ! गौतम ! स्यात् त्रिकियः, स्यात् चतुष्कियः, स्यात् पश्चिकयः, तत् केनाऽर्थेन शः-अनु०

२६९. उ०—गोवैमा! जे भिवए णिसिरणयाए, नो विदंस-णयाए वि, नो मारणयाए वि तिहिं. जे भिवए णिसिरणताए वि, विदंसणताए वि, णो मारणयाए च उहिं. जे भिवए णिसिरणयाए वि, विदंसणयाए वि, मारणताए वि, तावं च णं से पुरिसे जान— पंचिहं किरियाहिं पुट्टे. से तेणद्वेणं गोयमा! सिय तिकिरिए, सिय च उकिरिए, सिय पंचिकिरिए.

२७०. प्र०—पुरिसे णं भंते ! कच्छंसि वा, जाव-अण्ण-तरस्स मियस्स वहाए आयतकण्णायतं उसुं आयामेत्ता चिद्वेज्ञा, अण्णे य (अनयरे) से पुरिसे मग्गतो आगम्म सयपाणिणा, असि-णा सीसं छिंदेज्ञा, से य उसू ताए चेव पुट्यायामणयाए तं मियं विंधेज्ञा, से णं भंते ! पुरिसे कि मियवेरेणं पुट्टे ? पुरिसवेरेणं पुट्टे ?

२७०. उ०—गोयमा ! जे मियं मारेति, से मियवेरेणं पुट्टे. जे पुरिसं मारेइ, से पुरिसवेरेणं पुट्टे.

२७१. प्र०—से केणहेणं भंते ! एवं वृचइ-'जाव-से पुरि-सवेरेणं पुहें' ?

२७१. उ०—से णूणं गोयमा! कज्जमाणे कहे, संधिजमाणे सांधिते, णिवत्तिज्जमाणे निव्यत्तिते, निसरिज्जमाणे णिसिष्ठे ति वत्तव्वं सिया? "हंता, भगवं! कज्जमाणे कहे, जाव-णिसिष्ठे ति वत्तव्वं सिया". से तेणद्वेणं गोयमा! जे मियं मारेइ, से मियवेरेणं पुद्वे. जे पुरिसं मारेति, से पुरिसवेरेणं पुद्वे. अंतोळण्हं मासाणं मरइ, काइयाए, जाव-पंचिहं किरियाहिं पुद्वे. बाहिळण्हं मासाणं मरइ, काइयाए, जाव-पारियावणियाए चउहिं किरियाहिं पुद्वे.

२७२. प्र०—पुरिसे णं मंते ! पुरिसं सत्तीए समभिधंसेज, सयपाणिणा वा, से असिणा सीसं छिंदेज्ञा ततो णं मंते ! से पुरिसे कतिकिरिए ?

२६९. उ० हे गौतम! ज्यां सुधी ते पुरुष बाणने फेंके छे, पण मृगने विधितो नथी, तेम मृगने मारतो नथी, त्यां सुधी ते पुरुष त्रण कियावाळो कहेवाय. ज्यां सुधी ते पुरुष बाणने फेंके छे अने मृगने विधे छे. पण मृगने मारतो नथी त्यां सुधी ते पुरुष चार कियावाळो कहेवाय अने ज्यां सुधी ते पुरुष बाणने फेंके छे, मृगने विधे छे अने मृगने मारे छे त्यां सुधी ते पुरुष पांच कियावाळो कहेवाय. माटे हे गौतम! ते हेतुथी कदाच त्रण कियावाळो कहेवाय. माटे हे गौतम! ते हेतुथी कदाच त्रण कियावाळो कहेवाय.

२७०. प्र०—हे भगवन् ! पूर्व प्रकारवाळो कोइ एक पुरुष कच्छमां यावत्—कोइ एक मृगना वध माटे कान सुधी छांबा करेला बाणने प्रयत्नपूर्वक खेंचीने उभो रहे. अने बीजो कोइ पुरुष पाछळथी आवीने ते उभेल पुरुषनुं माथुं पोताना हाथथी तरवारवडे कापी नाखे. पछी ते बाण पूर्वना खेंचाणथी उछळीने ते मृगने विधे. तो हे भगवन् ! शुं ते पुरुष मृगना वैरथी स्पृष्ट छे के पुरुषना वैरथी स्पृष्ट छे ?

२७०. उ०—हे गौतम! जे पुरुष मृगने मारे छे, ते पुरुष मृगना वैरथी स्पृष्ट छे. अने जे पुरुष पुरुषने मारे छे ते पुरुष पुरुषना वैरथी स्पृष्ट छे.

२७१. प्र०—हे भगवन्! तेनुं शुं कारण के, 'यावत्–ते पुरुष पुरुषना वैरयी स्पृष्ट छे'?

२७१. उ० — हे गौतम! ते निश्चित छ के, करातुं होय ते करायुं कहेवाय, संधातुं होय ते संधायुं कहेवाय, वळातुं होय ते वळायुं कहेवाय अने फेंकातुं होय ते फेंकायुं कहेवाय १ "हा, भगवन्! करातुं होय ते करायुं कहेवाय अने यावत्—फेंकातुं होय ते फेंकायुं कहेवाय अने विवाय श्री स्मृतना वैरथी स्पृष्ट कहेवाय अने जे पुरुषने मारे ते पुरुषना वैरथी स्पृष्ट कहेवाय अने जे पुरुषने मारे ते पुरुषना वैरथी स्पृष्ट कहेवाय अने जो मरनार छ मासनी अंदर मरे तो मारनार पुरुष कायिकी यावत्—पांच क्रियाओथी स्पृष्ट कहेवाय अने जो मरनार छ मास पछी मरे तो मारनार जण कायिकी यावत्—पारितापनिकी कियाथी—चार क्रियाओथी स्पृष्ट कहेवाय.

२७२. प्र०—हे भगवन् कोइ एक पुरुष बीजा पुरुषने बरछीवडे मारे, अथवा पोताना हाथे तरवारवडे ते पुरुषनुं माथुं कापी नाखे, तो ते पुरुष केटली कियावाळो कहेवाय?

^{9.} मूलच्छायाः—गौतम! यो भव्यो निसर्जनतया, नो विध्वंसनतयाऽपि, नो मारणतयाऽपि तिस्मिः, यो भव्यो निसर्जनतयाऽपि, विध्वंसनतयाऽपि, नो मारणतयाऽपि तावच स पुरुषो यावत्—पश्चिः कियाभिः स्पृष्टः तत् तेनाऽयेंन गौतम! स्यात् त्रिक्रियः, स्यात् चतुष्कियः, स्यात् पश्चिक्षयः. पुरुषो भगवन्! कच्छे वा, यावत्—अन्यत्स्य सृगस्य वधाय आयत्तकणंऽऽयतम् स्पुम्—आयम्य तिष्ठेत्, अन्यश्च स पुरुषो मार्गतः (पश्चात्) आगत्य खकपाणिना, असिना शीर्षे छिन्यात्, स च इषुः तया चैव पूर्वाऽऽयमनतया तं सृगं विध्येत्, स भगवन्! पुरुषः कि सृगवैरेण स्पृष्टः ! पुरुषवेरेण स्पृष्टः ! गौतम! यो सृगं मार्गित स सृगवैरेण स्पृष्टः, यः पुरुषं मार्गित स पुरुषवेरेण स्पृष्टः ! तद् नृनं गौतम! कियमाणं कृतम्, संधीयमानं संधि(हि)तम्, निर्शृत्यमानं निर्शृतितम्, निस्वयमानं निस्पृत्यमानं निस्पृत्यमानं निस्पृत्यमानं निस्पृत्यमानं स्पृत्यस्य स्पृष्टः, यः पुरुषं सार्यति स पुरुषवेरेण स्पृष्टः, अन्तः पण्णां मासानां भ्रियते कायिक्या, यावत् पश्चिमः कियाभिः स्पृष्टः, यहिः पण्णां मासानां भ्रियते कायिक्या, यावत् पश्चिमः कियाभिः स्पृष्टः, यहिः पण्णां मासानां भ्रियते कायिक्या, यावत्—पारितापनिकया चतस्यिः कियाभिः स्पृष्टः. पुरुषो भगवन्! पुरुषं शक्षा समिभ्वतेत, स्वकपाणिना वा, सोऽितना शीर्ष छिन्यात् ततो भगवन्! स पुरुषः कितिकयः !-अन्वः

२७२. उ०—गोर्यमा! जावं च णं से पुरिसे तं पुरिसं सत्तीए समाभिधंसेति, से पाणिणा वा, से असिणा सीसं छिंदति, तावं च णं से पुरिसे काइयाए, अहिगरणियाए, जाव-पाणाति-वातिकिरियाए-पंचिहं किरियाहिं पुट्टे. आसण्णवधएण य अणवकं-खणवत्तीए णं पुरिसवेरेणं पुट्टे.

२७३. प्र०—दो भंते! पुरिसा सरिसया, सरित्तया, सरि-व्यया, सरिसभंड-मत्तोवकरणा अण्णमण्णेणं सर्व्हि संगामं संगा-मेति, तत्थ णं एगे पुरिसे पराइणित, एगे पुरिसे परायिज्ञाति; से कहमेयं भंते! एवं?

२७३. उ०—गोयमा ! एवं वुचाति—सवीरिए परायिणति, अवीरिए परायिजाति.

२७४. प्र०—से केण हेणं जाव-परायिजाति ?

२७४. उ०—गोयमा! अस्स णं वीरियवज्झाइं कम्माइं णो बद्धाइं, णो पुट्टाइं, जाव-णो अभिसमण्णागयाइं, णो उदिण्णाइं, जवसंताइं भवंति; से णं परायिणति. जस्स णं वीरियवज्झाईं कम्माइं बद्धाइं, जाव—उदिण्णाइं, णो उवसंताइं भवंति; से णं पुरिसे परायिज्ञाति, से तेणद्वेणं गोयमा! एवं वुच्चति—'सविरिए परायि-णाति, अविरिए परायिज्ञाति.

२७२. उ० —हे गौतम! ज्यां सुधी ते पुरुष ते पुरुषने बरछी-वडे मारे अथवा पोताना हाथे तरवारवडे ते पुरुषनुं माथुं कापी नाखे त्यां सुधी ते पुरुष कायिकी, आधिकरणिकी यावत्—प्राणांति-पात कियावडे—पांच कियावडे—स्पृष्ट छे. अने ते पुरुष, आसन्नवधक तथा बीजाना प्राणनी दरकार नहीं राखनार पुरुषवैरथी स्पर्शाय छे.

२७३. प्र० हे भगवन्! सरखा, सरखी चामडीवाळा, सरखी उमरवाळा अने सरखा द्रव्य तथा उपकरण (शस्त्र वगेरे) वाळा कोइ एक वे पुरुष होय अने ते वे पुरुष परस्पर एक बीजा साथे छडाइ करे. तेमां एक पुरुष जीते अने एक पुरुष हारे, हे भगवन्! ते केवी रीते ए ए प्रमाणे थाय ?

२७३. उ० हे गौतम! जे पुरुष वीर्यवाळो होय ते जीते छे अने जे पुरुष वीर्य विनानो छे ते हारे छे.

२७४. प्र०—हे भगवन् ! तेनुं शुं कारण के, यावत्-एक हारे छे ?

१७४. उ०—हे गौतम! जे पुरुषे वीर्यरहित कर्मो नथी बांध्यां, नथी स्पर्स्थां, यावत्—नथी प्राप्त कर्यो अने तेना ते कर्मो उदीर्ण नथी, पण उपशांत छे ते पुरुष जीते छे. अने जे पुरुष वीर्यरहित कर्मी बांध्यां छे, स्पर्स्था छे अने यावत्—तेना ते कर्मी उदयमां आवेळां छे पण उपशांत नथी ते पुरुष पराजय पामे छे. माटे हे गौतम! ते कारणथी एम कह्युं छे के, वीर्यवाळो पुरुष जीते छे अने वीर्य विनानो पुरुष हारे छे.

२. आयुर्बन्धस्य क्रियाः कारण्मिति क्रियास्त्राणि पञ्च. तत्र 'कच्छांस व' ति कच्छे नदीजलपरिवेष्टिते वृक्षादिमित प्रदेशे, 'दहांसि व- ति हदे प्रतीते, 'उदगांसि व' ति उदके जलाशयमात्रे, 'दिवयांसे व' ति इवके तृणादिइव्यसमुदाये, 'वलयंसि व' ति वलये वृत्ताकारन- वाणुदककुटिलगितयुक्तप्रदेशे, 'नृगंसि व' ति न्मे अवगततमसे, 'गहणंसि व' ति गहने वृक्षवृत्तीलताविकाससुदाये, 'गहणवि- दुगांसि व' ति गहनविदुगें पर्वतैकदेशावस्थितवृक्षवृत्त्रव्यादिसमुदाये, 'यन्त्रयांसे व' ति पर्वत्तसमुदाये, 'वलाविदुगांसि व' ति पर्वत्तसमुदाये, 'वणाविदुगांसि व' ति वने एकजातीयवृक्षसमुदाये, 'वणविदुगांसि व' ति नानाविश्वक्षसमृहे, 'मिगवित्तीए' ति मृगेहिंरणैः, वृत्तिजीविका यस्य स मृगदृत्तिकः, स च मृगद्रक्षोऽपि स्थात्, इस्यत आहः—'मिअपणिहाणे' ति मृगेषु संकल्पो वधाध्यवसायः, छेदनं वा यस्य असी मृगसंकल्पः, स च चलचित्ततया अपि भवति, इस्यत आहः—'मिअपणिहाणे' ति मृगवधैकाप्रचित्तः, 'मिगवहाए' ति मृगवधाय 'गंत' ति गता कच्छादौ इति योगः. 'कूडपासं' ति कूटं च मृगप्रहणकारणं गतीदि, पाशश्च तद्वन्धमिति कूटपाशम्, 'उहाइ' ति मृगवधाय उददाति रचयित इत्यर्थः. 'तओ णं' ति ततः कूटपाशकरणात्, 'कडकिरिए' ति कतिक्रियः—क्रियाश्च कायिक्यादिकाः. 'जे भविए' ति यो भव्यो योग्यः—कर्ता इति यावत्, 'जावं च णं' इति शेषः—यावन्तं कालम् इत्यर्थः. कस्यः कर्ता इत्याहः—'उह्णणयाए'ति कूटपाश्चारणतायाः, 'ता' प्रत्यश्चेह स्वार्थिकः. 'तावं च णं' ति तावन्तं कालम्, 'काइयाए' ति गमनादिकायचेहारूप्या, 'अहिगरणियाए' ति अधिकरणेन कूटपाशरूपेण निर्वत्ता या सा तथा—तया, 'पाजसियाए' ति प्रदेषो मृगेषु दुष्टभावः, तेन निर्वत्ता प्रादेषिकी—तथा, 'तिहिं किरियाहिं' ति क्रियन्ते इति क्रियाकेष्टाविशेषाः 'परितावणिआइ' ति परितापनप्रयोजना पारितापनिकी, सा च बद्धे सिति यो भयति,

^{9.} मूलच्छायाः—गौतम । यावच 'स पुरुषसं पुरुषं शक्या समिष्वंसते, तस्य पाणिना वा, तस्याऽिषना शीर्ष छिनति तावच स पुरुषः साथिकया, आधिकरिणक्या, यावत्-प्राणातिपातिकयमा पद्यभिः कियािभः स्पृष्टः. आसन्नवधकेन च अनवकाङ्कुणवृत्तिकेन पुरुषवेरेण स्पृष्टः. द्वी भगवन् । पुरुषो सदसौ, सदक्वचौ, सदक्वचौ, सदक्वपसौ, सदम्भाण्ड—मात्रोपकरणौ अन्योग्येन सार्ध संप्रामं संप्रामयेते, तत्र एकः पुरुषः पराजीयते, एकः पुरुषः पराजीयते; तत् कथमेतद् भगवन् । एवम् १ गौतम । एवम् उच्यते—सवीर्यः पराजयते, अवीर्यः पराजीयते. तत् केनाऽर्थेन यावत्—पराजीयते १ गौतम । यस्य वीर्यवर्जीन कर्माणि नो बद्धानि, नो स्पृष्टानि, यावत्—नो अभिसमन्वागतानि, नो उदीर्णानि, उपशान्तानि भवन्तिः स पराजयते. यस्य वीर्यवर्जीन कर्माणि बद्धानि, यावत्—उदीर्णानि, नो उपशान्तानि भवन्तिः स पुरुषः पराजीयते, तत् तेनाऽर्थेन गौतम । एवम् उच्यते—सवीर्यः पराजयते, अवीर्यः पराजीयतेः—अनु०

प्राणातिपातिक्रया च घातिते इति. 'उसविए' चि उत्सर्ध--'असिक्रिजण' इत्यर्थः, अर्ध्वीकृत्येति वा 'निसिरह' चि निस्जिति निश्चिपति यावत् इति रोषः. 'उसुं' ति वाणम् , 'आययकण्णाययं' ति कर्णं यावद् आयतः आकृष्टः कर्णायतः, आयतं प्रयत्नवद् यथाभवति इसेवं कर्णायतः-आयतकर्णायतः-तम्, 'आयामेत्त' ति आयम्य आक्तव्य, 'मन्गओ' ति पृष्ठतः, 'सयपाणिण' ति स्वकपाणिना स्वक-हस्तेन, 'पुव्वायामणयाए' ति पूर्वाकर्षणेन 'से णं भंते ! पुरिसे' ति स शिरहेळता पुरुष:, 'मिअवेरेणं' ति इह वैरं वैरहेतुत्वाद् वध:, पापं वा वैरं वैरहेतुत्वादिति. अथ शिर्क्छेनुपुरुषहेतुकत्वाद् इषुनिपातस्य कथं धनुर्धरपुरुषो मृगवधेन स्पृष्टः ? इत्याकूतवतो गौतमस्य तद-म्युपगतमेवार्थमुत्तरतया प्राह-क्रियमाणं धनुष्काण्डादि, कृतमिति व्यपदिश्यते, युक्तिस्तु प्राग्वत्, तथा संधीयमानं प्रत्यञ्चायाम् आरो-प्यमाणं काण्डम्, धनुर्वा आरोप्यमाणप्रत्यश्चं संधितं कृतसंधानं भवति. यथा निर्वृत्त्यमानं नितरां वर्तुलीक्रियमाणं प्रत्यश्चाकर्षणेन निर्वृत्तितं वृत्तीकृतं मण्डलाकारं कृतं भवति, तथा निसृज्यमानं निक्षिप्यमाणं काण्डं निसृष्टं भवति. यदा च-निसृज्यमानं निसृष्टम्, तदा निसृ-ज्यमानतया धनुर्धरेण कृतत्वात् तेन काण्डं निसृष्टं भवति-काण्डनिसर्गाच मृगस्तेनैव मारितः. तत्रश्रोच्यते-'जे मिशं मारेइ' इत्यादि. इति.

२. आयुष्यने बांधवामां कियाओं कारण छे माटे हवे किया संबंधे पांच सूत्र कहे छे. तेमां ['कच्छंसि व'ति] कच्छ एटले नदीना पाणीथी घेराएल बृक्ष बेगेरेवाळो भाग, तेमां ['दहंसि ब'त्ति] द्रह एटले घरो ए प्रतीत छे. ['उदगंसि ब'त्ति] पाणीमां न्यमे ते प्रकारना जलाशयमां. ['ददिअंसि व'त्ति] घास वगेरेना समुदाय-ढगला-मां. ['वलयंसि व'ति] गोळाकार नदी वगेरेना पाणीथी वांका चुंका प्रदेशमां. ['नूमंसि व'ति] अंघाराबाळा प्रदेशमां. ['गहणंसि व' ति] वृक्षोना, बेलडीओना, लताओना अने विशाळ बेलाना समुदायमां. ['गहणविदुगंसि व' ति] पर्वतना एक भागमां रहेळ वृक्ष तथा वेळडीओना जत्थामां. ['पव्वयंसि व'त्ति] पर्वतमां. ['पव्वयविदुग्गंसि व'त्ति] पर्वतना समुदायमां. ['वर्णसि व'त्ति] वन-एक जातना वृक्षना समुदाय-मां. ['वणविदुगंसि व' ति] अनेक जातना वृक्षना समूहमां. ['मिगवित्तीए' ति] जेनी आजीविका हरणो उपर छे ते मुगवृत्तिक, एवो मनुष्य कदाच मृगनो रखवाळ पण होय, माटे कहे छे के, ['मिअसंकणे'ति] जेनो संकल्प हरणोने मारवानो छे ते मृगसं-कल्प, तेवी मनुष्य चंचल पण होय माटे कहे छे के, ['मिअपणिहाण'ति | मुगने मारवामां एकाम्र चित्तवाळो. ['मिगवहाए' ति] मुगने मारवा माटे ['गंत' ति] ते कच्छ बंगेरे प्रदेशोमां जइने एम संबंध करबो. ['कृडपासं' ति] मुगोने पकडवानुं कारण ते कृट-खाडा बंगेरे, अने पाश एटले मुगोने बांधवानं, ते कृटपाशः ['उद्दाइ' ति ते कृटपाशने मृगने मारवा सारु बनावे छेः ['तओ गं' ति] ते कृटपाश करवाथी ['कइकिरिए' ति] ते केटली कियावाळी कहेवाय ? किया एटले कायिकी वरेरे किया, ['जे भविए'ति] जे योग्य छे-करनार छे. ['जावं च णं'] जेटला काळ सुधी. शेनो करनार छे ? तो कहे छे के, ['उद्दवर्णयाए' ति] कूटपाशने धरी राखवानी कियानी. ['तावं च णं' ति] तेटला काळ सुधी. ['काइयाए' ति] जतुं, आववुं बगेरे शरीरनी चेष्टारूप कायिकी कियावडे, ['अहिगरणिआए' ति] कृटपाशरूप अधिकरणथी उत्पन्न थएली ते आधिकरणिकी किया-तेवडे. ['पाउसिआए' ति] मृगो संबंधी जे दुष्ट भाव ते प्रद्वेष अने तेनाथी उत्पन्न थएली ते प्राद्वेषिकी किया—तेवडे, ['तिहिं किरियाहिं' ति] कराय ते क्रिया-एक जातनी चेष्टा. ['परितावणिआइ' ति] जेतुं प्रयोजन परिताप छे ते पारितापनिकी क्रिया, मृगने बांध्या पछी ते क्रिया बांधनारने लागे छे. अने मृगने मार्था पछी मारनारने प्राणातिपात किया लागे छे. ['कसविए' ति] उंचुं करीने ['निसिरइ' ति] फेंके छे, ['उसुं' ति] बाणने, ['आयय-कण्णाययं'ति] कान सुधी खेंचेल ते कर्णायत अने आयत-प्रयक्षपूर्वक-जे कर्णायत ते आयतकर्णायत, ['तं आयामेत्त'त्ति] तेने खेंचीने, ['मग्गओ' त्ति] पाछळथी, ['सयपाणिण' ति] पोताना हाथवडे, ['पुव्वायामणयाए' ति] पूर्वना बेंचवाथी. ['से णं भंते ! पुरिसे' ति] ते माथुं कापनार पुरुष, ['मिअवेरेणं' ति] वैरनं कारण होवाथी वध पण वैर कहेवाय अथवा वैरनं कारण होवाथी पाप पण वैर कहेवाय बाणने छूटवामां कारणरूप माथुं कापनारो पुरुष छे. तो धनुर्धर पुरुष, मृगना वधथी स्पृष्ट थाय ते केम संभवी शके १ ए प्रमाणे अभिपायवाळा भगवंत गौतमना स्वीकृत अर्थने ज उत्तरपणे कहे छे. क्रियमाण धनुष्य अने कांड वगेरे कृत छे, एम व्यवहार जाणवो. आ संबंधेनी बधी युक्तिओ पूर्वनी-प्रथम प्रश्न उपर करेल प्रथम प्रश्न. विवेचननी-पेठे जाणवी. तथा संधातुं-प्रत्यंचा-कामठानी दोरी-उपर चडावातुं-धनुष्य के कांड सांघेहुं जाणवुं. दोरी खेंचवाथी गोळाकार करातुं ते गोळाकार थएलं जाणवुं. तथा फेंकातुं कांड ते फेंकेलं जाणवुं. ज्यारे फेंकातुं ते फेंकेलं गणाय छे त्यारे फेंकवानी तैयारी ते धनुर्धर पुरुषे करेली हती माटे तेणे ज ते फेंकेलुं गणाय अने कांडना फेंकवाथी ज ते धनुर्धारी पुरुषे मृगने मार्थी छे एम गणाय. माटे ज कक्षुं छे के, ['जे मिअं मारेइ'इत्यादि.]

३. इह च कियाः प्रकान्ताः, ताश्च अनन्तरोक्ते मृगादिवधे यावत्यो यत्र कार्टावभागे भवन्ति, तावतीस्तत्र दर्शयनाहः-'अंतो-छण्हं रत्यादि. षण्मासान् यावत् प्रहारहेतुकं मरणम् , परतस्तु परिणामान्तरापादितमिति कृत्वा षण्मासाद् ऊर्घ्वं प्राणातिपात्किया न स्यादिति हृदयम्, एतच व्यवहारनयापेक्षया प्राणातिपातित्रयाव्यपदेशमात्रोपदर्शनार्थमुक्तम्, अन्यथा यदा कदापि अधिकृतप्रहारहेतुकं मरणं भवति तदा एव प्राणातिपातिक्रियेति. 'सत्तीए' ति शक्या प्रहरणविशेषेण, 'समिभधंसेज' ति हन्यात् , 'सयपाणिण' ति स्वक-हस्तेन, 'से' ति तस्य, 'काइआए' ति कायिक्या शरीरस्पन्दरूपया, आधिकरणिक्या-शक्ति-खङ्गव्यापाररूपया, प्राद्वेषिक्या-मनोदुष्प्रणि-धानेन, पारितापनिक्या परितापनरूपया, प्राणातिपातिक्रियया मारणरूपया. 'आसत्र' इत्यादि. शक्या अभिव्वंसकः, असिना वा शिर-इछेत्ता पश्चभिः कियाभिः स्पृष्टः, तथा पुरुपवैरेण च स्पृष्टः मारितपुरुपवैरिभावेन, किंभूतेन ? इत्याहः आसन्नो वधो यस्मात् वैरात् तत्

मृग्धातक पुरुवनी क्रिया विवे विचार.

१. अहीं 'ता' प्रस्य खार्थमां ठागेछो छे:-श्रीअभय०

तथा-तेन आसनवधकेन. भवति च वैराद् वधो वधकस्य तमेव वध्यमाश्रित्य, अन्यतो वा, तत्रैव जन्मिन, जन्मान्तरे वा. यदाहः—
"वह—मारण—अन्भवसाणदाण—परधणिवलोवणाईणं, सञ्चलहन्नो उदयो दसगुणिओ एक्सि कयाणं" ति. चः समुचये. अनवकाङ्खणा
परप्राणिनिरपेक्षा, स्वगताऽपायपिरहारिनरपेक्षा वा, वृत्तिर्वर्तनं यत्रैव वैरे तत् तथा—तेन अनवकाङ्खणवृत्तिकेन इति. क्रियाधिकारे एव इदमाहः—'सिरसय' ति सहशकौ क्षीशल—प्रमाणादिना, 'सिरत्त्य' ति सहस्वचौ सहशच्छवी, 'सिरव्यय' ति सहग्वयसौ—समानयीवनाचवस्थौ, 'सिरसयण्डमत्तोवगरण' ति भाण्डं भाजनं—मृन्मयादि, मात्रो मात्रया युक्तः उपिधः, स च कांस्यभाजनादि भोजनभण्डिका.
भाण्डमात्रा वा गणिमादिद्रव्यरूपः परिच्छदः, उपकरणानि अनेकधा आवरण—प्रहरणादीनि, ततः सहशानि भाण्डमात्रोपकरणानि
ययोस्तौ तथा—अनेन च समानविभूतिकत्वं तयोरिभिहितम्. 'सवीरिए' ति सवीर्यः, 'वीरिअवज्झाइं' ति वीर्य वध्यं येषां
तानि—तथा.

ः ३. आ प्रकरणमां क्रियाओनी हकीकत कही छे अने ते जेटली क्रियाओ हमणां कहेल मुगादि वधमां जे कालविभागमां थाय छे तेटलीने त्यां दर्शावतां कहे छे के, ['अंतोछण्हं' इत्यादिः] छ मासनी अंदर मरण थाय तो तेमां प्रहारने कारण जाणवो अने जो पछी मरण थाय तो ते मरणमां बीजुं कांइ-परिणामांतर-कारण जाणवुं. माटे छ मासनी पछी प्राणातिपात किया न लागे ए तात्पर्य छे. अने ए व्यवहारनयनी अपेक्षाए प्राणातिपात कियाना व्यवहारने मात्र देखाडवा सारु जणाव्युं छे. नहींतर खरी रीते तो ज्यारे क्यारे पण अधिकृत प्रहारना कारणथी मरण थाय त्यारे ज प्राणा-तिपात किया लागे छे. ['सत्तीए' ति] एक जातना शस्त-शक्ति-बरछी-बडे ['समिधंसेज्ज' ति] हणे. ['सयपाणिण' ति] पोताना हाथवडे. ['से' ति] तेतुं. ['काइयाए' ति] शरीरना कंपवारूप कायिकी कियावडे, बरछी के तरवारना व्यापाररूप आधिकरणिकी कियावडे, मनना दुर्विचाररूप प्राद्वेषिकी क्रियावडे, परितापरूप पारितापनिकी क्रियावडे, मारवारूप प्राणातिपात कियावडे. ['आसन्नवहएण ये' इत्यादि.] बरछीवडे हणनार के तरवारथी माथुं कापनार मनुष्य पांच कियाथी स्पर्शाय छे तथा पुरुषना वैरथी-मारेल पुरुषना वैरिमाववडे-एण स्पर्शाय छे. ते वैरिमाव केवो छे ? तो कहे छे के, जे वैरथी आसन्न-नजीकमां-ज वध थवानो छे ते आसन्नवधक वैरिभाववडे स्पर्शाय छे. जेनो घात कर्यो होय तेनाथी के बीजायी ते ज जन्ममां के बीजा जन्ममां हणनारनो घात थाय छे. कक्षुं छे के:-''वध, मारण, आळ चडाववुं, चोरी करवी; ए बधां एकबार करेलां अपकृत्योनो सौथी ओछामां ओछो उदय दसगणो होय छे." बीजाना प्राणनी दरकार नहीं अथवा पोताना दुःखना नाशमां बेदरकारी ते अनवकांक्षणा, जे बैरमां ते अनवकांक्षणारूप वृत्ति छे ते वैर 'अनवकांक्षणवृत्ति' कहेवाय-तेवडे. क्रियाना अधिकारथी ज आ सूत्र कहे छे के, ['सरिसय' ति] चतुराइ अने शरीरना माप वंगेरेथी सरखा, ['सरित्तय' ति] सरखी कांतियाळा, ['सरिव्यय' ति] सरखी उमरवाळा-सरखी युवा वंगेर अवस्थावाळा, ['सरिसमंडमत्तीवगरण' ति] भांड एटले माटी वेगरेना वासणो, कांसा वेगेरेना वासण ते मात्रा-भोजननी सामग्री-रूप उपि। अथवा जे गणवा लायक द्रव्य वेगेरेरूप परिच्छद ते भांडमात्रा अने अनेक प्रकारनां वस्त्रो तथा शस्त्रो वगेरे ते उपकरण. जे बन्नेनां भांडमात्रा अने उपकरणो सरखां छे ते ने 'सदशभांडमात्रोपकरणः कहेवाय. आ हकीकतथी ते वे जणानुं समानविभूतिपणुं कह्यं छे. ['सवीरिए'ति] वीर्यवाळो. ['वीरियवज्झाइं'ति] जेनाथी वीर्य हणाय छे ते वीर्यवध्य-वीर्य विनानां

वीर्यविचार.

२७५. प्र०-जीवै। णं भंते! किं सिवरिया, अविरियां?

२७५. उ०-गोयमा ! सवीरिया वि, अवीरिया वि.

२७६. प्र०-से केणहेणं.

२७६. उ०--गोयमा ! जीवा दुविहा पनता. तं जहाः-सं-सारसमावण्णगा य, असंसारसमावण्णगा य; तत्थ णं जे ते असंसार-समावण्णया ते णं सिद्धा, सिद्धा णं अवीरिया. तत्थ जे ते संसारस-मावण्णया ते दुविहा पचता. तं जहाः-सेलेतिपडिवण्णगा य, असेले-सिपडिवण्णगा य; तत्थ णं जे ते सेलेसिपडिवचया ते णं लिखवीरि-थेणं सर्वीरिया, करणवीरियेणं अवीरिया. तत्थ णं जे ते असेलेसि- २७५. प्र०—हे भगवन् ! शुं जीवो वीर्यवाळा छे के वीर्य विनाना छे ?

२७५. उ० हे गौतम! जीवो वीर्यवाळा पण छे अने बीर्य विनाना पण छे.

२७६. प०-हे भगवन् ! तेर्नु शुं कारण ?

२७६. उ०—हे गौतम! जीवो बे प्रकारना कहा। छे. ते आ प्रमाणे:— संसारसमापन्नक अने असंसारसमापन्नक. तेमां जे जीवो असंसारसमापन्नक छे ते सिद्धो छे अने तेओ वीर्यरहित छे. तथा तेमां जे जीवो संसारसमापन्नक छे ते बे प्रकारना कहा। छे. ते आ प्रमाणे:—शैलेशीप्रतिपन्न अने अशैलेशीप्रतिपन्न. तेमां जे शैलेशीप्रतिपन्न छे ते लब्धिवीर्यवडे सवीर्य छे अने करणवीर्यवडे अवीर्य छे. तथा तेमां जे अशैलेशीप्रतिपन्न छे ते लब्धिवीर्यवडे अवीर्य छे. तथा तेमां जे अशैलेशीप्रतिपन्न छे ते लब्धिवीर्यवडे

^{9.} प्र• छायाः—वध-मारण-अभ्याख्यानदान-परधनविलोपनादीनाम्, सर्वजवन्य उदयो दशगुणित एकशः कृतानाम्ः—अनु ।

१. 'च' शब्द समुख्यनो सूचक छे:-श्रीअभय०

^{9.} मूलच्छायाः—जीवा भगवन् ! किं सवीर्थाः, अवीर्याः ! गौतम ! सवीर्या अपि, अवीर्या अपि. तत् केनाऽर्थेन ! गौतम ! जीवा द्विविधाः प्रश्नप्ताः तव्ययाः—संसारसमापन्नकाश्च, असंसारसमापन्नकाश्च, तत्र ये तेऽसंसारसमापन्नकाश्च, तिर्विधाः प्रश्नप्ताः, विष्याः—शैलेशीप्रतिपन्नकाश्च, अशैलेशीप्रतिपन्नकाश्च, तत्र ये ते शैलेशीप्रतिपन्नकाश्च, विष्याः प्रश्नप्ताः असीर्यः असीर्थः स्वीर्याः तत्र ये ते सीर्याः असीर्थः स्वीर्याः असीर्यः स्वीर्यः स्वी

षि, अवीरिया वि. से तेणहेणं गोयमा ! एवं वुचइ-'जीवा दुविहा पषता, तं जहाः-सवीरिया वि, अवीरिया वि'.

२७७. प्र०-- णेरइया णं भंते ! किं सवीरिया, अवीरिया ?

२७७. उ०—गोयमा! णेरइया लबिवीरिएणं सर्वीरिया, करणवीरिएणं सवीरिया वि. अवीरिया वि.

२७८. प्र०—से केणहेणं ?

२७८. उ०-गोयमा! जेसि णं णेरइयाणं आत्थ उद्घाणे, करमें, बले, वीरिए, पुरिसकारपरकमें; ते णं णेरइया लाडिवीरिएणं वि सबीरिया, करणवीरिएण वि सबीरिया. जेसि णं णेरइयाणं णस्थि उद्वाणे, जाव-परक्रमे; ते णं णेरइया लखिवीरिएणं सवी-रिया, करणवीरिएणं अवीरिया. से तेणहेणं०.

२७९.--जहा णेरइया, एवं जाव-पंचिदियतिरिक्खजोणिया. मणुसा जहा ओहिया जीवा. णवरं-सिद्धवज्जा भाणियव्वा. वाण-मंतर-जोतिस-वेमाणिया जहा णेरइया.

सेवं भंते !, सेवं भंते ! ति जाव-विहरइ.

पैडिवण्णया ते णं लिंदिवीरियेणं सबीरिया, करणवीरिएणं सबीरिया सबीर्य होय छे. पण करणवीर्यवडे तो सवीर्य तथा अवीर्य पण होय छे. माटे हे गौतम,! ते हेतुथी एम कह्युं छे के, 'जीवो बे जातना छे-वीर्यवाळा पण छे अने वीर्य विनाना पण छे'.

> २७७. प्र>--हे भगवन् ! शुं नैरियको वीर्यवाळा छे के वीर्य विनाना छे?

> २७७. उ०—हे गौतम ! नैर्पिको लन्धिवीर्यवडे सर्वीर्य . छे अने करणवीर्यवडे सवीर्य पण छे अने अवीर्य पण **छे.**

२७८. प्र०—हे भगवन् ! तेनुं शुं कारण ?

२७८. उ०-हे गौतम! जे नैरियकोने उत्थान, कर्म, बट, वीर्य अने पुरुषकारपराक्रम छे ते नैरियको लन्धिवीर्यवडे अने करणवीर्यवडे पण सवीर्य छे. तथा जे नैरियकोने उत्थान यावत्-पुरुषकारपर।क्रम नथी ते नैरयिको लब्धिवीर्यवडे सवीर्य छ अने करणवीर्यवडे अवीर्य छे. माटे हे गौतम ! ते हेतुथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे.

२७९.—ए प्रमाणे यावत्-पंचेंद्रियतिर्यंच योनिको सुधीना जीवो विषे नैरियकोनी पेंठे जाणवुं. अने सामान्य जीवोनी पेठे मनुष्यो विषे जाणवुं. विशेष ए के, सिद्धोने वर्जी देवा-सामान्य जीवोमां आवता सिद्धोनी पेठे मनुष्यो न जाणवा. तथा वानव्यंतरो, ज्योतिषिको अने वैमानिको नैरियकोनी पेठे जाणवा.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. एम कही यावत्-विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीमगवईंसुत्ते पढमसये अट्टमो उदेसो सम्मतो.

 वीर्यप्रस्तावाद् इदमाहः — 'जीवा णं' इत्यादि.' सिद्धा णं अवीरिय' त्ति सकरणवीर्याभावाद् अवीर्याः सिद्धाः. 'सेलेसिपडिवनया य' त्ति शीलेशः सर्वसंवररूपचरणप्रभुः, तस्येयमवस्था शैलेशी. शैलेशो वा मेरुः, तस्येव या अवस्था स्थिरतासाधर्म्यात् सा शैलेशी. सा च सर्वथा योगनिरोधे पञ्चहस्वाक्षरोचारकालमाना—तां प्रतिपन्नका ये ते तथा. 'लाईबीरिएणं' ति 'सबीरिय' त्ति बीर्यान्तरायक्षय—क्षयोपश-मतो या वीर्यस्य लिखः, सा एव तद्वेतुत्वाद् वीर्यं लिखवीर्यं तेन सवीर्याः-एतेषां च क्षायिकमेव लिखवीर्यम्. 'काणवीरिएणं' ति छन्धिवीर्यकार्यभूता क्रिया करणम् , तद्र्षं वीर्थं करणवीर्यम्. 'करणवीरिएणं सवीरिया वि, अवीरिया वि' ति तत्र सवीर्या उत्थानादिकि-यावन्तः, अवीर्यास्तु उत्थानादिक्रियाविकलाः, ते च अपर्यातादिकाले अवगन्तव्या इति. नवरम्—'सिद्धवज्ञा भाणिअव्य' त्ति औधिकजीवेषु सिद्धाः सन्ति, मनुष्येषु तु ते न, इति मनुष्यदण्डके वीर्ये प्रति सिद्धस्वरूपं नाध्येयमिति.

8. वीर्यनो अधिकार होवाथी हवे आ सूत्र कहे छे के, ['जीवा णं' इत्यादि.] ['सिद्धा णं अवीरिय' ति] सकरण वीर्य सिद्धोने नथी होतुं माटे सिद्धो अवीर्य छे. ['सेलेसिपडिवन्नया य'ति] शीलेश एटले चारित्रवाळो जीव, तेनी जे अवस्था ते शैलेशी, शैलेश एटले मेर, तेनी जेनी जे

बीर्यविचार. शैक्षेशी.

१. मूलच्छायाः—अशैलेशीप्रतिपन्नकास्ते लिब्धवीर्येण सवीर्याः, करणवीर्येण सवीर्या अपि, अवीर्या अपि, तत् तेनाऽर्थेन गीतम! एवम् उच्यते 'जीवा द्विविधाः प्रक्षसाः, तथथाः-सवीर्या अपि, अवीर्या अपि.' नैरियका भगवन् । किं सवीर्याः, अवीर्याः ! गौतम ! नैरियका रुव्यिवीर्येण सवीर्याः, करणवीर्येण सवीर्या अपि, अवीर्या अपि. तत् केनाऽर्थेन ? गौतम ! येवां नैरियकाणाम् अस्ति उत्थानम्, कर्म, बलम्, वीर्यम्, पुरुषकारपराक्रमस्ते नैरियका लिब्धवी-बेंणाऽपि सवीर्याः, करणवीर्येणाऽपि सवीर्याः. येषां नैरियकाणां नास्ति उत्थानम् , यावत्-पराक्रमस्ते नैरियका छिष्यवीर्येण सवीर्याः, करणवीर्येण अवीर्याः. तत् तेनाऽथेंन ०. यथा नैरियकाः, एवं यावत्-पद्येन्द्रियतिर्थग्योनिकाः. मनुष्या यथा औषिका जीवाः. नवरम्-सिद्धवर्जा भणितव्याः. वानव्यन्तर्-ज्योति-पिक-वैगानिका यथा नैरियकाः. तदेवं भगवन् ।, तदेवं भगवन् । इति यावत्-विहरितः-अनु०

१. वीर्यना वे प्रकार छे. जेमके; लब्धिवीर्य अने करणवीर्य. वीर्य एटले एक जातनुं आत्मवळ. लब्धिवीर्य एटले एक जातना आत्मवळनी सत्ता अने करणवीर्य एटले कोइ पण प्रकारनी किया करतुं आत्मवळ. लिब्धवीर्य लगभग सर्व संसारी जीवोने होय छे अने करणवीर्य सर्वने होय तेवो नियम नथी. -२. आ विषे वधु विवेचन माटे ज्ञो पृ-५९नी शैलेशी शब्द उपरनी पांचमी नोटः-अनु०

स्थिरताबाळी स्थिति ते जैलेशी ज्यारे तहन योगनो निरोध होय छे त्यारे ते शैलेशी नामनी स्थिति होय छे अने ते, पांच हस अध्यरं उचारण करवामां जेटलो काळ लागे तेटला काळ सुधी रहे छे ते शैलेशी दशाने पहोंचेला—पामेला ते 'शैलेशीप्रतिपन्नक' कहेवाय ['लिंद्रवीरिएणं'ति] ['सवीरिय'त्ति] वीर्योतरायना क्षय अने क्षयोपशमधी थएली जे वीर्यनी लिब्ध, ते ज वीर्य मळवामां कारणरूप छे माटे वीर्य-'वीर्यलब्ध'—कहेवाय तेवडे तेओ वीर्यवाळा छे अने एओनुं लिब्धवीर्य क्षायिक ज छे ['करणवीरिएणं'ति] लिब्धवीर्यनी जे कार्यमूत किया ते 'करण' कहेवाय अने तहूप जे वीर्य ते करणवीर्य कहेवाय ['करणवीरिएणं सवीरिया वि, अवीरिया वि'ति] तेमां सवीर्य एटले उत्थानादि कियावाळा, अवीर्य एटले उत्थानादि किया विनाना अने तेओ (अवीर्य) अपर्याप्तादि वस्ते जाणवा ['नवरं सिद्धवज्ञा भाणियव्य'ति] सामान्य जीवोमां सिद्धो आवे छे अने मनुष्योमां तो तेओ नथी आवता, माटे मनुष्यना दंडकमां वीर्य विषे सिद्धोनुं सरूप न कहेवुं.

बेडारूपः समुद्रेऽखिरुजञ्चिरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, द्यायी यः सद्धणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो चाहको दान्ति-शान्त्योर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चासमुख्यः॥ १॥

शतक १.-उद्देशक ९.

जीवो भारेषणुं केम पामे !— प्राणातिपातादिथी.—जीवो इळवापणुं केम पामे !— अहिसादिथी.—चार प्रशस्त.—चार अप्रशस्त.—चुं अवकाशांतर भारे छे ! इळवी छे ! भारेहळवी सिवायनो छे !— दा.— कांक्षाप्रदोष क्षीण यद्या पछी अथवा पूर्वे बहु मोहवाळी सिवायनो छे !— प संबंधे वीजा प्रको.—कोधरहितपणुं वंधरे निर्मेथीने माटे सारुं छे !— दा.— कांक्षाप्रदोष क्षीण यद्या पछी अथवा पूर्वे बहु मोहवाळी स्थितिमां रह्या पछी संवत यह अमण सिद्ध थाय !— इत.— अन्यतीर्थिक.— एक जीव एक काळे वे आयुष्य करे ते केम !— ते खोटं.— एक जीव एक काळे एक आयुष्य करे.—गीतमविद्यार.—कालास्यवेषिपुत्र अनगार अने स्थविरो वचे प्रश्न.—कालास्यवेषिपुत्र अनगारमुं अजाणपणुं.—चार महात्रत मूकी पांच महात्रतनो स्वीकार.—कालास्यवेषिपुत्र अनगारनो मोझ.— शेठ, दरिद्र, लोभिओ अने क्षत्रिय; ए वथा एक साथे अमत्याख्यान किया करे !— इत.— तेनुं कारण.— आथाकर्म अन्न खावानुं अमणने फळ.— प्राप्तक अन्न खावानुं अमणने फळ.— मिसर पदार्थ वदलाय !— स्थिर पदार्थ न वदलाय ! इत्यादि.— हा.— तोन्यविद्यार,— अहेशकसमाप्ति.—

२८०. प्र०— केह णं मंते ! जीवा गरुयत्तं हव्वं आगच्छंति ?

२८०. उ०--गोयमा! पाणाइवाएणं, मुसावाएणं, अदि-ण्णादाणेणं, मेहुणेणं, परिग्गहेणं, कोह-माण-माया-लोभ-पेज-दोस-कलह-अभ्भक्ताण-पेसुब-अरितरित-परपरिवाय— मायामोस-मिच्छादंसणसल्लेणं; एवं खलु गोयमा! जीवा गरुयत्तं हव्यं आगच्छंति.

२८१. प्र०--कह णं भंते। जीवा लहुयत्तं हव्वं आग-च्छति ?

२८१. उ०—गोयमा! पाणाइवायवेरमणेणं, जाव—मिच्छादं— सणसञ्जाविरमणेणं, एवं खलु गोयमा! जीवा लहुयत्तं हृष्यं आ-गच्छंति.

२८२.--एवं संसारं आउलीकरेंति, एवं परित्तीकरेंति, एवं

२८०. प्र०-हे भगवन् ! जीवो गुरुपणुं-भारेपणुं-केवी रीते शीध पामे छे !

२८०. उ०—हे गौतम! प्राणातिपातवडे, मृषावादवडे, अ-दत्तादानवडे, मैथुनवडे, परिप्रहवडे, कोधवडे, मानवडे, मायावडे, लोभवडे, प्रेमवडे, हेषवडे, कलहवडे, आळ देवावडे, चाडी खा-वावडे, अरतिरतिवडे, बीजानी निंदा करवाथी, कपटपूर्वक खोटुं बोलवाथी अने मिथ्यादर्शनशस्य—अविवेक—वडे; हे गौतम! ए रीते जीवो शीघ्र मारेपणुं पामे छे.

२८१. प्र०—हे भगवन् ! जीवो लघुपणुं—हळवापणुं—केवी रीते शीव्र पामे छे !

२८१. उ०—हे गौतम! प्राणातिपातनो अटकाव करवाथी अने यावत्-विवेकथी, हे गौतम! ए रीते जीवो शीघ हळवापणुं पामे छे.

२८२.—ए रीते-प्राणातिपातादिना करवाथी-जीवो संसारने वघारे छे, छांबो करे छे अने संसारमां भन्या करे छे तथा ए रीते प्राणातिपातादिथी निवृत्त थइने जीवो संसारने घटाडे छे, दुंको

^{9.} मूलच्छायाः—कथं भगवन् ! जीवा गुरुकत्वं शीघ्रमागच्छन्ति ? गौतम ! प्राणातिपातेन, मृषावादेन, अदत्तादानेन, मैथुनेन, परिप्रहेण, क्रीध-मान-माया-लोम-प्रेम-द्रेष-फल्ड्-अन्याख्यान-पैशुन्य-अरिति-परपरिवाद-मायामृषा-भिध्यादर्शनशस्येन; एवं खल्छ गौतम ! जीवा गुरुकत्वं शीघ्रमागच्छन्ति. कयं भगवन् ! जीवा लघुकत्वं शीघ्रमागच्छन्ति : गौतम ! प्राणातिपातिवरमणेन, यावत्-भिध्यादर्शनशस्यविरमणेन. एवं खल्छ गौतम ! जीवा लघुकत्वं शीघ्रमागच्छन्ति, एवं परीतीकुवैन्ति, एवम्:-अनु०

पसत्था चतारि. अप्यसत्था चत्तारि.

२८३. प्र०—सत्तमे णं भंते । उवासंतरे किंगरुए, किं लहुए, गरुयलहुए, अगरुयलहुए ?

२८३. उ०-गोयमा ! णो गरुए, णो लहुए, णो गुरुलहुए, अगुरुलहुए.

२८४. प्र०—सत्तमे णं भते ! तणुवाए कि गरुए, लहुए, गुरुयलहुए, अगुरुयलहुए ?

२८४. उ०-गोयमा । णो गरुए, णो लहुए, गुरुयलहुए, णो अगुरुयलहुये. एवं सत्तमे घणंवाए, सत्तमे घणोदही, सत्तमा पृदवी, उवासंतराई सव्वाई. जहा सत्तमे उवासंतरे, जहा तणुवाए, एवं गरुयलहुए, धणवाय, घणउदहि, पुढवी, दीवा य, सायरा,

२८५. प्र०-णेरइया णं भंते ! किं गरुया जाव-अगुरुय-लहुया ?

२८५. उ०-गोयमा ! णो गरुया, णो लहुया, गरुयलहुया *वि, अगुरुयलहुया वि.*

२८६. प्र०—से केणहेणं ?

२८६. ज.०—गोयमा! विजव्यय-तेयाइं पड्च णो गरुया, णो लहुया, गरुयलहुया, णो अगरुयलहुया. जीवं च, कम्मं च पडुच णो गुरुया, णो लहुया, णो गुरुलहुआ, अगरुय-लहुया. से तेणहेणं, एवं जाव-वेमाणिया. णवरं-णाणत्तं जाणियव्वं सरीरेहिं. धम्मत्थिकाए, जाव-जीवत्थिकाए चउत्थपएणं.

२८७. प्र०-पोग्गलिशकाए णं भंते ! कि गरुए, लहुए, गरुयलहुए, अगुरुयलहुए ?

२८७. 'उ० — गोयमा ! णो गरुए, णो लहुए, गरुयलहुए वि, अगुरुयलहुए वि.

२८८. प्र०--से केणहेणं ?

दीहीं करेति, एवं हस्सीकरेंति, एवं अणुपरियद्दंति, एवं वीतिवयंति. करे छे अने संसारने ओळंगी जाय छे-चार-हळवापणुं, संसारने घटाडवो, संसारने टुकी करवो अने संसारने ओळंगवो-प्रशस्त छे अने चार-भारेपणुं, संसारने वधारवी, संसारने छांबी करवी अने संसारमां भमवुं-अप्रशस्त छे.

> २८३. प्र०-हे भगवन् ! ह्यं सातमो अवकाशांतर भारे छे, हळवो छे, भारेहळवो छे के अगुरुलधु-भारेहळवा सिवायनो छे?

> २८३. उ०-हे गौतम ! ते भारे नथी, हळवो नथी, भारे-हळवो नथी पण अगुरुलघु-भारेहळवा सिवायनो-छे.

> २८४. प्र०-हे भगवन्! शुं सातमो तनुवात भारे छे. हळवो छे, भारेहळवो छे के अगुरुलघु छे?

२८४. उ०-हे गौतम! ते भारे नधी, हळवो नधी, भारे-हळवो छे पण अगुरुलघु नथी. ए प्रमाणे सातमो घनवात, सातमो घनोद्धि, सातमी पृथिवी अने बधां अवकाशांतरो जाणवां. सातमा अवकाशांतर विषे जेम कहां छे, तनुवात विषे जेम कहां छे ए प्रमाणे घनोद्धि, पृथिबी, द्वीप, समुद्रो अने क्षेत्रो विषे पण जाणवुं.

२८५. प्र०--हे भगवन् ! छुं नैरियको भारे छे, यावत्-अ-गुरुट्यु छे?

२८५. उ०-हे गौतम! तेओ गुरु-भारे-नथी, हळवा नथी, भारेहळवा छे अने अगुरुलघु-भारेहळवा सिवायना--पण छे.

२८६. प्र०--हे भगवन्! तेनुं शुं कारण ?

२८६. उं० -- हे गौतम! नैरियको वैिक्तय अने तैजस शरी-रनी अपेक्षाए गुरु-भारे-नथी, लघु-हळवा-नथी अने अगुरुलघु-भारेहळवा सिवायना-नधी, पण भारेहळवा-गुरुलघु छे. अने जीव तथा कर्मनी अपेक्षाए भारे नथी, हळवा नथी, भारेहळवा नथी, पण भारेहळवा सिवायना छे. हे गौतम! ते कारणथी पूर्व प्रमाणे कह्युं छे. अने ए प्रमाणे यावत् —वैमानिको सुधी जाणवुं. विशेष ए के, शरीरोनो भेद जाणवो. तथा धर्मास्तिकाय अने यावत्-जीवास्तिकाय चोथा पदवडे जाणवा अर्थात् ए बधा अगुरुलघु जाणवा.

२८७. प्र०—हे भगवन्! शुं पुद्गलास्तिकाय गुरु छे, लघु छे, गुरुलघु छे के अगुरुलघु छे ?

२८७. उ०-हे गौतम! पुद्रलास्तिकाय गुरु नथी, लघु नधी पण गुरुलघु छे. अने अगुरुलघु पण छे.

२८८. प्र०-हे भगवन्! तेनुं शुं कारण ?

मूलच्छायाः—दीर्घाकुवैन्ति, एवं हस्तीकुवैन्ति, एवम् अनुपरिवर्तन्ते, एवं व्यतिव्रजन्ति. प्रशस्तानि चत्वारि. अप्रशस्तानि चत्वारि. सप्तमं भगवन्! अवकाशान्तरं किं गुरुकम्, किं लघुकम्, गुरुकलघुकम्, अगुरुकलघुकम् श्रीतम! नो गुरुकम्, नो लघुकम्, नो गुरुलघुकम्, सप्तमो मगवन्! तनुवातः कि गुरुकः, लघुकः, गुरुकलघुकः, अगुरुकलघुकः ? गौतम। नो गुरुकः, नो लघुकः, गुरुलघुकः, नो अगुरुलघुकः. एवं सप्तमो घनवातः, सप्तमो घनोद्धिः, सप्तमी प्रथिवी, अवकाशान्तराणि सर्वाणि. यथा सप्तमम् अवकाशान्तरम्, यथा तनुवातः, एवं गुरुलघुको घन-वातः, घनोद्धिः, पृथिवी, द्वीपाक्ष, सागराः, वर्षाणि. नैर्यिका भगवन्। कि गुरुकाः यावत्-अगुरुलघुकाः १ गौतम ! नो गुरुकाः, नो लघुकाः, गुरुकलघुका अपि, अगुरुकलघुका अपि. तत् केनार्थेन ? गौतम । वैकिय-तैजसानि प्रतील नो गुरुकाः, नो लघुकाः, गुरुकलघुकाः, नो अगुरुकलघुकाः, जीवं च, कार्मणं च प्रतील नो गुरुकाः नो लघुकाः नो गुरुकलघुकाः, अगुरुकलघुकाः तत् तेनार्थेन, एवं यावत्-वैमानिकाः. नवरम्-नानात्वं कातव्यं शरीरैः धर्मास्तिकायो यावत्-जीवास्तिकायः चतुर्थपदेन. पुद्रलास्तिकायो भगवन् ! कि गुरुकः, लघुकः, गुरुकलघुकः ? गौतम ! नो गुरुकः, नो खबुकः, गुरुकलघुकोऽपि, अगुरुकलघुकोऽपि. तत् केनायेन ?:-अनु •

२८८. ७०—गोर्यमा । गरुयलहुयदन्वाइं पड्ड णो गरुए, णो लहुए, गरुयलहुए, णो अगुरुयलहुए. अगुरुयलहुयदन्वाइं पडु-ष णो गरुए, णो लहुए, णो गरुयलहुए, अगुरुयलहुए. समया, कम्माणि य चउत्थपएणं.

२८९. प०--- मण्हलेस्सा णं भंते ! किं गरुया, जाव-अग-रुयलहुया ?

२८९. उ०—गोयमा ! णो गरुया, णो लहुया, गरुयलहुया वि, अगुरुयलहुया वि.

२९०. प०-से केणहेणं ?

२९०. उ०—गोयमा ! दव्यलेस्सं पडुच ततियपएणं, भाव-लेस्सं पडुच चउत्थपदेणं, एवं जाव—सुकलेस्सा.

२९१.—दिद्वी-दंसण-णाण-ऽण्णाण-सन्नाओ चउत्थपदेणं णेतव्याओ. हेद्विह्म चत्तारि सरीरा णेयव्या तित्एणं पदेणं. कम्मया चउत्थएणं पदेणं. मणजोगो, वइजोगो चउत्थएणं पदेणं, कांयजोगो तित्एणं पदेणं. सागारोवओगो, अणागारोवओगो चउत्थपदेणं. सञ्चदव्या, सव्यप्ता, सव्यपज्ञवा जहा पोग्गलियकाओ. तीयद्वा, अणागयद्वा, सव्यद्वा चउत्थेणं पदेणं. २८८. उ०—हे गौतम! गुरुलघु द्रव्योनी अपेक्षाए गुरु नथी, लघु नथी, अगुरुलघु नथी पण गुरुलघु छे. अने अगुरुलघु द्रव्योनी अपेक्षाए गुरु नथी, लघु नथी, गुरुलघु नयी, पण अगुरुलघु छे. समयो अने कर्मी चोथा पदवडे जाणवां अर्थात् तेओ अगुरुलघु छे.

२८९. प्र०—हे भगवन्! द्धं कृष्णलेखा गुरु छे, के यावत्→ अगुरुलघु छे ?

२८९. उ०-हे गौतम ! ते गुरु नथी, छघु नथी, पण गुरुलघु छे अने अगुरुलघु पण छे.

२९०. प्र०- हे भगवन्! तेनुं ह्यं कारण ?

२९०. उ०—हे गौतम ! द्रव्यलेश्यानी अपेक्षाए त्रीजा पदवडे जाणवुं अर्थात् द्रव्यलेश्यानी अपेक्षाए कृष्णलेश्या गुरुलघु छे अने भावलेश्यानी अपेक्षाए चोथा पदंवडे जाणवुं—भावलेश्यानी अपेक्षाए कृष्णलेश्या अगुरुलघु छे. ए प्रमाणे यावत्—शुक्ललेश्या सुधी जाणवुं.

२९१.—तथा दृष्टि, दर्शन, ज्ञान, अज्ञान अने संज्ञाने चोधा पदवडे अगुरुलघु जाणवां. हेठळनां चार शरीर त्रीजा पदवडे गुरुलघु जाणवां. कार्मण शरीरने चोधा पदवडे अगुरुलघु जाणवुं. मन—योग—मन, वचनयोग—शब्द, साकार उपयोग अने निराकार उपयोग; ए बधा चोधा पदवडे अगुरुलघु जाणवा. तथा काययोग—शरीर, त्रीजा पदवडे गुरुलघु जाणवो. सर्व द्रव्यो, सर्व प्रदेशो अने सर्व पर्यवो पुद्गलास्तिकायनी पेठे जाणवा. अतीतकाळ, अनागत-काळ अने सर्वकाळ चोधा पदवडे अगुरुलघु जाणवां.

१. अष्टमोद्देशकान्ते वीर्यम् उक्तम्, वीर्याच जीवा गुरुत्वादि आसांदयन्ति इति गुरुत्वादिप्रतिपादनपरः, तथा संप्रहिण्यां यदुक्तम् 'गुरुए' ति तत्प्रतिपादनपरश्च नवमोदेशकः, तत्र च सूत्रम्—'कहं णं' इत्यादि. 'गुरुअतं' ति गुरुक्तवम् अशुभक्रमेंपचयस्पम्—अधस्ताद् गमनहेतुभूतम्. छघुकत्वं गौरविवपरीतम्. 'एवं आउलीकरेंति' ति इह 'एवम्' शब्दः पूर्वोक्ताऽभिलापसंसूचनार्थः, स च एवम्ः— 'कहं णं मंते ! जीवा संसारं आउलीकरेंति ? गोयमा ! पाणाइवाएणं' इत्यादि. एवम्—उत्तरत्राऽपि. तत्र 'आउलीकरेंति' ति प्रचुरिकुर्वन्ति कर्मभिरित्यर्थः. 'परित्तीकरेंति' ति स्तोकं कुर्वन्ति कर्मभिरेव. 'दीहीकरेंति' ति दीर्घं प्रचुरकालम् इत्यर्थः. 'हस्सीकरेंति' ति अल्पकालम् इत्यर्थः. 'अणुपरियहंति' ति पौनःपुन्येन अमन्ति इत्यर्थः. 'वीइवयंति' व्यतिक्रजन्ति व्यतिक्रामन्ति इत्यर्थः. 'परत्या चत्तारि' ति खुक्व—परीतत्व—हत्वल—व्यतिक्रजनदण्डकाः प्रशस्ताः, मोक्षाऽङ्गत्वात्. 'अप्यसत्था चत्तारि' ति गुरुत्वा—ऽऽकुलत्व—दीर्घत्वा—ऽनुपरि-वर्तनदण्डका अप्रशस्ताः, अमोक्षाङ्गत्वाद् इति. गुरुत्व—ल्रुस्वाऽधिकाराद् इदमाह—'सत्तमे णं' इत्यादि. इह च इयं गुरु—ल्रुच्वर्यस्थाः— 'मिन्छुयओ सव्वगुरुं सव्यलहुं वा न विज्यए दव्यं, वयहारओ उ जुज्जइ वायर्रत्वपेसु नऽण्णेसु. अगुरुत्तहू चउपासा अरुविद्व्या व होति नायव्या, सेसाओ अन्नप्तां गुरुलहुया निच्छ्यणयस्सं.'' 'चउपास' ति सूक्षमपरिणामानि, 'अन्नप्तास' ति वादराणि. गुरुल्युद्वव्यं स्ति, अगुरुल्युद्वव्यं तु अस्ति, रूपि च इति. व्यवहारतस्तु गुर्वादीनि चत्वार्यपि सन्ति, तत्र च निदर्शनानिः—गुरुलेंष्टोऽधोगमनात्. लप्पुर्यूम कर्ष्विगमनात्. गुरुल्युर्वयं तु अस्तिम्, रूपि च इति. थ्वाद्वरित्ति गुर्वादीनि चत्वार्यपि सन्ति, तत्र च निदर्शनानिः—गुरुलेंष्टोऽधोगमनात्. लप्पुर्यूम

^{9.} मूलच्छायाः—गीतम । गुरुकलघुकद्रव्याणि प्रतीत्य नो गुरुकः, नो लघुकः, गुरुकलघुकः, नो अगुरुकलघुकः अगुरुकलघुकद्रव्याणि प्रतीत्य नो गुरुकः, नो लघुकः नो गुरुकलघुकः, अगुरुकलघुकः समयाः, कर्माणि च चतुर्धपदेन. कृष्णलेखा भगवन् ! किं गुरुका यावत्-अगुरुकल- घुका ! गीतम । नो गुरुका, नो लघुका, गुरुकलघुका अपि, अगुरुकलघुका अपि, तत् केनार्थेन ! गीतम ! द्रव्यलेखां प्रतीत्य तृतीयपदेन, भावलेखां प्रतीत्य चतुर्थपदेन, एवं यावत्—गुरुललेख्याः दष्टि—दर्शन—झान-अज्ञान-एंद्राश्चतुर्थपदेन नेतव्याः, अधस्तनानि चत्वारि शरीराणि ज्ञातव्यानि तृतीयेन पदेन. कार्मणं चतुर्थकेन पदेन. मनोयोगः, वचोयोगश्चतुर्थकेन पदेन. कार्यथेगरतृतीयेन पदेन. साकारोपयोगः, अनाकारोपयोगश्चतुर्थपदेन. सर्वद्रव्याणि, सर्वप्रदेशाः, सर्वपर्यवाः यथा पुद्रलास्तिकायः. अतीताद्धा, अनागताद्धा, सर्वाद्धा चतुर्थेन पदेनः—अनु०

^{9.} प्र॰ छायाः—निश्चयतः सर्वगुरु सर्वलघु वा न विद्यते द्रव्यम् , व्यवहारतस्तु युज्यते बादरस्कन्धेषु नान्येषु. २. अगुरुलघवः चतुःस्पर्शाः अरूपिन् द्रव्याणि च भवन्ति ज्ञातव्यानि, रोषास्तु अष्टस्पर्शा गुरुलघुका निश्चयनगस्यः—अतुः

न्तव्यानि, तद्यथाः—''उवास—वाय—घणउदिह—पुढिव—दीवा य सागरा वासा, नेरईयाई अत्थिय समया कम्माइं लेसाओ. दिही—दंसण— नाणे सन्ना—सरीरा य जोग—उवओगे, दव्य—पएसा पज्जव तीया आगामि सव्बद्ध''त्ति. 'वेउव्विय—तेयाइं पडुच' ति नारका वैक्रिय—तेज-सन्नारीरे प्रतीत्य गुरुक—लघुका एव, यतो वैक्रिय—तेजसर्वगणात्मके ते, एताश्च गुरुलघुका एव. यदाहः—''ओरालिय—वेजिय—आहारग-तेय गुरुलहुदव्य'' ति. 'जीवं च कम्मणं च पडुच' ति जीवाऽपेक्षया, कार्मणन्नरिराऽपेक्षया च नारका अगुरुलघुका एव. जीवस्थाऽरू-पित्वेनाऽगुरुलघुत्वात्, कार्मणन्नरीरस्य च कार्मणवर्गणात्मकत्वात्, कार्मणवर्गणानां चाऽगुरुलघुत्वात्. आह चः—''कम्मग—मण—भासाई एयाइं अगुरुलहुआइं'' ति.

गुरुत्व. लबुद्धः

चार मशस्त. चार मगशस्त.

निश्चय **अने** व्यवदार.

उदाहरण.

वैकिय अने तैजस.

जीव अने कार्मण.

१. आठमा उद्देशकने छेडे वीर्य संबंधी हकीकत कही छे. अने जीवो वीर्यथी भारेपणुं वगेरे पामे छे माटे हवे 'भारेपणुं' वगेरेनुं प्रतिपादन करवा तथा आगळ आवेली संग्रहगायामां ने ['गुरुए' ति] ए पद कहां छे, तेनुं प्रतिपादन करवा आ नवमो उदेशक शरु थाय छे. अने तेमां सूत्र आ छे:-['कहं णं' इत्यादि.] ['गुरुअत्तं' ति] भारेपणुं अर्थात् नीचे जवामां कारणभूत अने नठारां कर्मना उपचयरूप जे, ते 'भारेपणुं' जाणवुं. भारेपणाथी उलद्वं ते हळवापणुं जाणबुं. ['एवं आउलीकरेन्ति'ति] आ स्थळे जे 'एवं' शब्द मूक्यो छे तेनुं कारण ए छे के, ए प्रमाणे-पूर्वनी पेठे-अहीं पण पाठ कहेवो. जेमके; ['कह णं भंते ! जीवा संसारं आउलीकरेंति ? गोयमा ! पाणाइवाएणं ' इत्यादि] ए प्रमाण नीचे पण समजबुं . तेमां ['आउलीकरेंति' ति] कर्मवड़े संसारने प्रचर करे छे. ['परित्तीकरेंति'ति] कर्मबड़े संसारने ओछो करे छे. ['दीहीकरेंति'ति] संसारने लांबो-लांबा काळवाळो-करे छे. ['ह्रसीक-रेंति' ति] संसारने टुंको-टुंका काळवाळो-करे छे. ['अणुपरियट्टंति' ति] वारंवार संसारमां भमे छे. ['वीईवयंति'ति] संसारने ओळंगे छे. ['पसत्था चत्तारि' ति] हळवापणुं, संसारने ओछो करवो, टुंको करवो अने ओळंगवो, ए चार दंडक प्रशस्त छे. कारण के ते चारवानां मोक्षनां अंगरूप छे. ['अप्पसत्था चत्तारि' ति] भारेपणुं, संसारने प्रचुर करवी, लांबी करवी, अने तेमां रखडवुं, ए चार दंडक अप्रशस्त छे. कारण के ते चारवानां मोक्षनां अंगरूप नथी. गुरुत्व अने ठघुत्वनो अधिकार होवाथी आ सूत्र कहे छे:-['सत्तमेणं' इत्यादि.] आ स्थळे गुरु -मारे-अने ठघु-हळवा-मी व्यवस्था आ प्रमाणे छे:-''निश्चयनयनी अपेक्षाए सौथी मारे अने सौथी हळवुं कोइ द्रव्य-वस्तु-नथी. पण व्यवहारनयनी अपेक्षाए बादर (स्थूल) स्कंघोमां सौथी भारे-पणुं अने सौथी हळवापणुं रहे छे पण बीजामां ते नथी." "जे द्रव्यो चार स्पर्शवाळां होय छे अने जे द्रव्यो अरूपी होय छे ते बधा अगुरुलघु होय छे. तथा बाकीनां आठ स्पर्शवाळां जे द्रव्यो छे ते बधां गुरुलघु छे. एम निश्चयनयनुं मत छे" ['चउफास'ति] एटले सूक्ष्म परिमाणवाळां, ['अट्टफास'ति] बादर-स्थूल-मोटां. जे द्रव्य गुरुलघु होय छे ते रूपवाछुं होय छे अने जे द्रव्य अगुरुलघु होय छे ते रूपवाछुं होय छे अने रूप विनानुं पण होय छे. व्यवहारथी तो चारे जातनां-गुरु, लघु, गुरुलघु अने अगुरुलघु-द्रव्यो होय छे. ते संबंधे आ प्रमाणे उदाहरणो छे:-देफुं ए भारे-गुरु-वस्तु छे. कारण के तेनो नीचे जवानो स्वभाव छे. धूमाडो ए हळवो-लघु-पदार्थ छे. कारण के तेनो उंचे जवानो स्वभाव छे. वायु गुरुलघु पदार्थ छे, कारण के तेनो तीरच्छा जवानी स्वभाव छे. आकाश ए अगुरुलघु द्रव्य छे. कारण के तेनी तेवी खभाव छे. अवकाशांतर वगेरे संबंधेनां ए सूत्री आ गाथाने अनुसारे जाणवां. ते आ प्रमाणे:- "अवकाश, वायु, घनोद्धि, पृथिवी, द्वीप, सागरो, क्षेत्रो, नैरियकादि, अस्तिकाय-धर्मास्तिकायादि, समयो, कर्मी, लेक्या" "दृष्टि, दर्शन, ज्ञान, संज्ञा, शरीर, योग, उपयोग, द्रव्य, प्रदेश, पर्यव, अतीतकाळ, आगामिकाळ अने सर्वकाळ." ['बेउव्विअ-तेयाइं पडुच'त्ति] वैकिय अने तैजस शरीरनी अपेक्षाए नारको गुरुलघुको ज छे. कारण के ते बन्ने-वैकिय अने तैजस-शरीर, वैक्रिय अने तैजस वर्गणाना बनेलां छे अने ते वर्गणाओ गुरुलघु ज छे. कह्युं छे के, ''औदारिक, वैक्रिय, आहारक अने तैजस; ए नधी वर्गणाओ गुरुलघु छे" ['जीवं च कम्मणं च पडुच' ति] जीवं अने कार्मण शरीरनी अपेक्षाए नारको अगुरुलघुको ज छे. कारण के जीव अरूपी छे माटे अगुरूलघु के तथा कार्मण शरीर, कार्मण वर्गणाओनुं बनेलुं के अने कार्मण वर्गणाओ अगुरूलघु के माटे कार्मण शरीर पण अगुरूलघु के कहुं छे के, "कार्मण, मन, अने भाषा-शब्द; ए बधी वर्गणाओ अगुरुलघु छे".

२. 'णाणतं जाणियव्यं सरीरेहिं' ति यस्य यानि शरीराणि भवन्ति तस्य तानि ज्ञात्वाऽसुरादिस्त्राणि अध्येयानि इति हृदयम्. तत्र असुरादिदेवा नारकवद् वाच्याः. पृथिव्यादयस्तु औदारिक—तैजसे प्रतीत्य गुरुलघवः. जीवम्, कार्मणं च प्रतीत्याऽगुरुलघवः. वायवस्तु औदारिक—वैक्रिय—तैजसानि प्रतीत्य गुरुलघवः. एवं पञ्चेन्द्रयतिर्यञ्चोऽपि. मनुष्यास्तु औदारिक—वैक्रिय—तैजसान-ऽऽहारकाणि प्रतीत्य इति. 'धम्मिरियकाए' ति इह 'यावत्' करणात् 'अहम्मिर्यकाए, आगासिर्यकाए' ति दृश्यम्, 'चउथ्यप्णं' ति एते 'अगुरुलहुं' इत्यनेन पदेन वाच्याः. शेषाणां तु निषेधः कार्यः. धर्मीस्तिकायादीनाम् अरूपितयाऽगुरुलघुत्वाद् इति. पुद्रलस्तिकायस्त्रे उत्तरं निध्यन्याऽऽप्रयम्, एकान्तगुरुलघुनोस्तन्मतेनाऽभावात्. 'गुरुय—लहुयदव्याः' ति औदारिकादीनि चत्वारे. 'अगुरुय—लहुयदव्याः' ति कार्मणादीनि. 'समया' कम्माणि य चउरथपएणं' ति समया असूर्ताः, कर्मणि च कार्मणवर्गणात्मकानि इति अगुरुलघुत्वम् एषाम्. 'दव्वतेस्तं पडुच तङ्यपएणं' ति द्रव्यतः कृष्णलेश्या औदारिकादिश्तरिवर्णः, औदारिकादिकं च 'गुरुलघु' इति कृत्वाऽनेन तृतीय-विकरोन व्यपदेशाः भावलेश्या तु जीवपरिणतिः, तस्याक्षाऽमूर्तत्वाद् 'अगुरुलघु-बाद् अगुरुलघु-लक्षणेन चतुर्थपदेन बाच्यानि. अञ्चानपदं तु इह ज्ञानिपक्षत्वाद् अधीतम्, अन्यथा द्वारेषु ज्ञानपदमेव दृश्यते. 'हेष्टिस्तं' ते औदारिकादीनि, 'तङ्यपएणं' ति गुरुलघुपदेन, गुरुलघुवर्याणम् स्कत्वात्. 'कम्मया चउत्थपएणं' ति अगुरुलघुद्वयात्मकत्वात् कार्मणशरीराणाम्. मनोयोग—वाग्योगौ चतुर्थपदेन वाच्यौ, तष्ट्रव्याणम् अगुरुलघुनवात्, काययोगः कार्मणवर्तस्तृतीयेन, गुरुलघुववात् तह्रव्याणाम् इति. 'सन्वदन्व' श्वादि. सर्वद्रव्याणि धर्मासिकायाऽऽदीनि,

१. जुओ पृ० ८ मुं:-अनु०

सर्वप्रदेशास्तेषामेत्र निर्विभागा अंशाः, सर्वपर्यवा वर्णो-पयोगादयो द्रव्यधर्माः, एते पुद्गलास्तिकायवद् व्यपदेश्याः. गुरुलघुत्वेन, अगुरुलघुत्वेन चेसर्थः, यतः सूक्ष्माणि, अमूर्तानि च दव्याणि अगुरुछघूनि, इतराणि तु गुरुछघूनि, प्रदेशाः, पर्यवास्तु तत्तद्दव्यसंबन्धिलेन तत्त्त्-म्बभावा इति.

२. ['णाणत्तं जाणिअव्यं सरीरेहिं'ति] जेने जेटलां शरीरो होय, तेने तेटलां जाणीने असुरवगेरे संबंधे सूत्रो कहेवा ए तात्पर्य छे. तेमां असुर बगेरे देवो नारक जीदोनी पेठे कहेवा. अने पृथिवी बगेरेना जीवो तो औदारिक तथा तैजस शरीरनी अपेक्षाए गुरुलघु जाणवा अने जीव तथा कार्मण शरीरनी अपेक्षाए अगुरुलघु जाणता. वळी वायुना जीवोने तो औदारिक, वैकिय अने तैजस शरीरनी अपेक्षाए गुरुलघु जाणवा ए प्रमाणे पंचेंद्रियतिर्येचो पण जाणवा मनुष्योने तो औदारिक, वैक्रिय, तैजस अने आहा-रक शरीरनी अपेक्षाए गुरुलघु जाणवा- ['धम्मित्थकाए'ति] अहीं 'यावत्' शब्द मुकेलो होवाथी 'अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय' एम जाणवुं. ['चउत्थपएणं' ति] 'अगुरुलघु' ए प्रमाणेना चोथा पदवडे तेओ कहेवा. अने बाकीना पदोवडे तेओने न कहेवा. कारण के धर्मास्तिकाय वगेरे अरूपी होवाथी अगुरूलघु द्रव्यो छे. पुद्रलासिकायना सूत्रमां तो ने उत्तर दीधो छे ते निश्रयनयने आश्रीने दीधो छे. कारण के तेना (निश्रय नयना) मते कोइ पण चीज सौथी हळवी के सौथी भारे नथी. ['गुरुयलहुयदव्याइं' ति] औदारिक वगेरे चार द्रव्यो, ['अगुरुलहुयदव्याइं' ति] कार्मण वगेरे द्रव्योः ['समया, कम्माणि य चउत्थपएणं' ति] समयो अमूर्त छे माटे अगुरुलघु छे अने कर्मी, कार्मण वर्गणानां बनेलां छे माटे अगुरु-लघु छे. ['द्व्यलेस्सं पडुच तइयपएणं' ति] औदारिक शरीर वगेरेनो जे काळो वर्ण ते द्रव्य कृष्णलेक्या छे. अने औदारिकादिक गुरूलघु कहुं छे माटे द्रव्य कृष्णलेख्या त्रीजा पदथी कहेवी अर्थात् गुरुलघु कहेवी, भावलेख्या तो जीवनी परिणाम छे अने ते अमूर्त छे माटे 'अगुरुलघु' ए प्रमाणेना चोधा पदवडे कहेवी-अगुरुलघु कहेवी. माटे कहे छे के, ['मावलेस्सं पडुच चउत्थपएणं' ति] ['दिट्टी-दंसण' इत्यादि.] दृष्टि यगेरे, जीवना पर्यायरूप छे माटे अगुरुलघु छे, अने तेथी तेओने 'अगुरुलघु' ए प्रमाणेना चोथा पदवडे कहेवां. ज्ञानथी विपरीत होवाथी अहीं अज्ञानपद कहां छे. नहीं तो द्वारमां ज्ञानपद ज देखाय छे, पण अज्ञानपद नथी. ['हेट्ठिलं'ति] औदारिक वगेरे ['तइयपएणं'ति] 'गुरुलघु' ए प्रमाणेना त्रीजा पदवडे कहेवां--गुरुलघु कहेवां. कारण के ते गुरुलघु वर्गणानां बनेलां छे. ['कम्मया चउत्थपएणं'ति] कार्मण शरीरो चोथा पदवडे अगुरुलघु-कहेवां. कारण के कार्मण शरीरोनी बनावट अगुरुलघु वर्गणाओधी थएली छे. तथा मनोयोग-मन-अने वाग्योग-वचनयोग-शब्द-चोथा पदवडे-अगुरुलघु-कहेवा. कारण के ते बन्नेनी बनावट अगुरुलघु अणुओथी थएली छे. कार्मण सिवायनी काययोग नीजा पदवडे-गुरुलघु-कहेवो. कारण के, तेना द्रव्यो गुरुलघु छे. ['सव्वद्व्य' इत्यादि.] धर्मास्तिकाय वगेरे द्रव्यो, सर्व प्रदेशो एटले ते द्रव्योना ज भाग न थइ शके तेवा अंशो, वर्ण अने उपयोग वगेरे द्रव्यना धर्मों ते सर्वपर्यवो; ए बधा पुद्रलास्तिकायनी पेठे कहेवा-गुरुलघु अने अगुरुलघु कहेवा. कारण के जे द्रव्यो सूक्ष्म अने अमूर्त छे ते अगुरुलघु छे अने जे बीजां द्रव्यो-बाद्र-स्थूल अने मूर्त-छे ते गुरुलघु जाणवां. प्रदेशो अने पर्यवो तो ते ते द्रव्यना संबंधी होवाधी ते ते द्रुव्यना खभाववाळा जाणवा.

निर्प्रन्थ.

२९२. प्र०—से णूणं भंते! लाघवियं, अपिच्छा, अमुच्छा, अगेही, अपडिबद्धया समणाणं णिग्गंथाणं पसत्थं?

२९२. उ०---हंता, गोयमा! लाधवियं, जाव-पसत्थं.

२९३. प्रo-से णूणं मंते ! अकोहत्तं, अमाणत्तं, अमायत्तं, अलोभत्तं समणाणं णिग्गंथाणं पसत्थं ?

२९३. उ० - हंता, गोयमा ! अकोहत्तं, अमाणत्तं; जाव-पसत्थं.

२९४. प्र०—से णूणं भंते ! कंखपदोसे णं खीणे समणे सिजंझति, बुज्झइ, मुचइ, जाव-अंतं करेइ ?

२९४. उ०-हंता, गोयमा ! कंखपदोसे खीणे, जाव-अंतं करेंड.

२९२. प्र०-हे भगवन्! लाधव, ओछी इच्छा, अमूर्छा, अ-नासक्ति अने अप्रतिबद्धता; ए बधुं श्रमण निर्प्रथोने माटे प्रशस्त छे? २९२. उ०-हे गौतम! हा, लाघन, अने यानत्-अप्रति-

बद्धता; ए बधुं निर्मिथोने माटे प्रशस्त छे.

२९३. प्र०--हे भगवन्! अक्रोधपणुं, अमानपणुं, अक्तपट-पणुं अने अलोभपणुं; ए बधुं श्रमण निर्मेथोने माटे प्रशस्त छे ?

२९३. उ०-हे गौतम! हा, अक्रोधपणुं, अमानपणुं अने यावत्-ए बधुं प्रशस्त छे.

२९४. प्र०-हे भगवन् ! कांक्षाप्रदोष क्षीण थया पछी श्रमण णिन्मंथे अंतकरे भवति ? अंतिमसरीरिए वा ? बहुमोहे वि य णं निर्प्रेथ अंतकर अने अंतिमशरीरवाळो थाय ? अथवा पूर्वनी अव-पुष्पि विहरित्ता, अह पच्छा संवुडे कालं करेइ, ततो पच्छा स्थामां बहुमोहवाळो थइ विहार करे अने पछी संवृत (संवरवाळो) थइने काळ करे तो पछी सिद्ध थाय, यावत्-सर्व दु:खना नाशने करे ?

२९४. उ०-हे गौतम! हा, कांक्षाप्रदोष क्षीण थया पछी यावत्-सर्व दु:खना नाशने करे.

३. गुरुष्ठपुत्वाधिकाराद् इदमाहः--'से णूणं' इत्यादि. 'लाधवियं' ति लाघवमेव लाघविकम्-अल्पोपधित्वम्, 'आपिच्छ' त्ति अस्पोऽभिलाष आहारादिषु, 'अमुच्छ' ति उपधौ असंरक्षणाऽनुबन्ध:, 'अगेहि' ति भोजनादिषु परिभोगकालेऽनासक्तिः, अप्रतिबद्धता

धर्मास्तिकायादि.

निश्चयनयः समयादि. द्रव्यलेश्या. भावलेखा. वृष्टि गोरे.

१. मूलच्छायाः --तद् नृतं भगवत् ! लाघविकम्, अल्पेच्छा, अमूर्छा, अगृद्धिः, अप्रतिबद्धता श्रमणानां निर्प्रन्थानां प्रशस्तम् ? हन्त, गीतम ! लाघवि-कम्, यावत्-प्रशस्तम्, तद् नूनं भगवन् ! अकोधत्वम्, अमानलम्, अमायत्वम्, अलोभत्वं ध्रमणानां निर्मन्थानां प्रशस्तम् ? इन्त, गौतम । अकोधत्वम्, अमानरवम्, यावत्-प्रशस्तम्. तद् नूनं भगवन् ! काह्याप्रदोषे क्षीणे श्रमणो निर्प्रन्थः अन्तकरो भवति, अन्तिमशरीरको वा (भवति)? बहुमोहश्चापि पूर्व विहृत्य अथ पश्चात् संवृतः कालं करोति, ततः पश्चात् सिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, यावत्-अन्तं करोति १ इन्त, गौतम । काङ्काप्रदोषे क्षीणे यावत्-अन्तं करोतिः-अनुक

स्वजनादिषु स्नेहाऽभावः; इत्येतत् 'पञ्चकम्' इति गम्यम्, श्रमणानां निर्श्रन्थानां प्रशस्तं सुन्दरम्, अथवा लाघविक प्रशस्तम्, कथंभूनम् ! इलाह:-'अणिच्छा' अल्पेच्छारूपम् इलर्थः, एवम् इतराण्यपि पदानि. उक्ता लाघविकस्य प्रशस्तता, तच्च क्रोधाद्यभावाऽविनाभूतम्, इति कोधादिदोषाऽभावप्रशस्तताऽभिधानार्थम्, कोधादिदोषाऽभावाऽविनाभूतकाङ्काप्रदोषक्षयकार्योऽभिधानार्थं च क्रमेण सूत्रे, व्यक्ते च. नवरम्: काङ्का दर्शनाऽन्तरप्रहः, गृद्धिर्वा; सैव प्रकृष्टो दोषः काङ्काप्रदोषः, काङ्काप्रदेषं वा राग-देषौ इलर्थः.

लाधविकादिः,

३. गुरुलघुत्वनो अधिकार होवाथी हवे आ सूत्र कहे छेः-['से णूणं' इत्यादि.] ['लाघवियं' ति] हळवापणुं.—ओछी उपधिवाळापणुं, ['अप्पिन्छ' त्ति] आहार वंगेरेमां ओछी इच्छा, ['अमुच्छ'ति] उपधिने साचववा माटेनी चीवट-काळजी-नहीं, ['अगेहि' ति] भोजन वंगेरेमां जमवाने वस्तते अलंपटपणुं, स्वजन वेगेरेमां अप्रतिबद्धपणुं-स्नेहनो अभाव; ए पांचवानां श्रमण निर्प्रेथोने माटे सारां छे. अथवा श्रमणोने लाघविक सारुं छे. ते लाघ विक केतुं छे १ तो कहे छे के, ['अपिच्छा'] ओछी इच्छारूप. ए प्रमाणे बीजां पण पदो जाणवां. आगळ लाघविकनुं प्रशस्तपणुं कह्युं, अने ते लाघविक त्यारे ज होड़ शके छे, ज्यारे क्रोध वंगरेनो अभाव होय. माटे हवे क्रोध वंगरे दोषोना अभावनी प्रशंसा करवा अने क्रोध वंगरे दोषोना अभाव सिदाय न बनी शके तेवुं कांक्षाप्रदोषना क्षयनुं कार्य छे माटे तेने कहेवा क्रमपूर्वक ने सूत्र कहे छे. अने ते नन्ने सूत्र स्पष्ट छे. विशेष ए के, कांक्षा एटले बीजा मतमां आग्रह अथवा आसक्ति. अने तद्रूप जे मोटो दोष ते कांक्षाप्रदोष अथवा कांक्षा एटले राग अने प्रदेख एटले द्वेष.

कांक्षाप्रदोष.

बीजा मतवाळा विषे प्रश्नोत्तर.

एवं भासंति, एवं पण्णवेंति, एवं परूर्वेति-एवं खलु एगे जीवे छे, आ प्रमाणे भावे छे, आ प्रमाणे जणावे छे अने आ प्रमाणे एगेणं समएणं दो आउयाइं पकरेति. तं जहा:-इहभवियाउगं च, प्ररूपे छे के, एक जीव एक समये वे आयुष्य करे छे. ते आ परभवियाउगं चः जं समयं इहभवियाउं पकरेति, तं समयं परभ- प्रमाणेः—आ भवनुं आयुष्य अने पर भवनुं आयुष्य. जे समये वियाउं पकरेति; जं समयं परमवियाउगं पकरेति, तं समयं इहम- आ भवनुं आयुष्य करे छे ते समये पर भवनुं आयुष्य करे छे वियाउगं पकरेति; इहमवियाउगस्त पकरणयाए परमवियाउगं अने जे समये पर भवनुं आयुष्य करे छे ते समये आ भवनुं आयुष्य पकरेति, परमवियाजयस्स पकरणयाए इहमवियाजं पकरेति; एवं करे छे-आ भवनुं आयुष्य करवाधी पर भवनुं आयुष्य करे छे अने सलु एगे जीवे एगेणं समएणं दो आउयाइं पकरेति. तं पर भवनुं आयुष्य करवाधी आ भवनुं आयुष्य करे छे. ए प्रमाणे जहा:-इहमिवयाउगं च, परभवियाउगं च. से कहमेयं मंते ! एक जीव एक समये वे आयुष्य करे छे-आ भवनुं आयुष्य अने एवं ?

२९५. उ०--गोयमा । जं णं ते अन्नउत्थिआ एवं आइ-परभवियाउगं वा,

सेवं मंते !, सेवं मंते ! त्ति भगुवं गोयमे जाव-बिहरति.

२९५. प्र०-अण्णे उत्थिया णं भंते ! एवं आइक्खंति, २९५. प्र०-हे भगवन्! अन्यतीर्थिको आ प्रमाणे कहे पर भवनुं आयुष्य. हे भगवन्! ते ए ए प्रमाणे केवी रीते छे ?

२९५. उ० हे गौतम! अन्यतीर्थिको जे ए प्रमाणे कहे छे क्संति, जाव-परमवियाउगं च. जे ते एवं आहंसु मिच्छा ते एवं यावत्-पर भवतुं आयुष्य. तेओए जे ए प्रमाणे कह्युं छे ते खोटुं आहिंसु. अहं पुण गोयमा! एवं आइक्लामि, जाव-परूवेमि. कह्युं छे. वळी हे गौतम! हुं ए प्रमाणे कहुं छुं यावत्-प्ररूपुं छुं एवं सक् एंगे जीवे एगेणं समएणं एगं आउगं पकरेइ, तं जहाः– के, एक जीव एक समये एक आयुष्य करे छे. अने ते आ इहमविआउगं ना, परमविआउगं ना; जं समयं इहमवियाउगं भवनुं आयुष्य करे छे अथवा पर भवनुं आयुष्य करे छे. पकरेति, णो तं समयं परभवियाउगं एकरेति; जं समयं परभविया- जे समये आ भवनुं आयुष्य करे छे. ते समये पर भवनुं उगं पकरेति; णो तं समयं इहभवियाउगं पकरेति; इहभवियाउगस्स आयुष्य नधी करतो अने जे समये पर भवनुं आयुष्य करे छे ते समये पकरणताए णो परमवियाउगं पकरोति, परमवियाउयस्स पकरणताए आ भवनुं आयुष्य करतो नथी. तथा आ भवनुं आयुष्य करवाथी पर णो इहमवियाउनं पकरेति; एवं खलु एगे जीवे एगेणं समयेणं भवनुं आयुष्य करतो नथी अने पर भवनुं आयुष्य करवाथी आ भवनुं पकरेति. तं जहाः इहमवियाउगं वा, आयुष्य करतो नथी. अने ए प्रमाणे एक जीव एक समये एक आयुष्य करे छे-आ भवतुं आयुष्य अथवा पर भवतुं आयुष्य.

> हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम कहीने भगवंत गौतम यावत्-विहरे छे.

१. मूलच्छायाः—अन्यतीर्थिका भगवन् ! एवमाख्यान्ति, एवं भाषन्ते, एवं प्रज्ञापयन्ति, एवं प्ररूपयन्ति-एवं खलु एको जीवः एकेन समयेन द्वे आयुषी प्रकरोति, तद्यथाः—इहमवायुः, परभवायुधः यं समयम् इहभवायुः प्रकरोति, तं समयं परभवायुः प्रकरोतिः, यं समयं परभवायुः प्रकरोति, तं समयम् इहभवायुः प्रकरोति. इहभवायुष्कस्य प्रकरणतया परभवायुष्कं प्रकरोति, परभवायुष्कस्य प्रकरणतया इहभवायुष्कं प्रकरोति. एवं खछ एको जीवः एकेन समयेन द्वे आयुपी प्रकरोति. तदायाः-इहभनायुध, परभवायुध, तत् कथमेनं भगवन् ! एतत् ? गौतम ! यत् ते अन्यतीर्धिका एवम् आख्यान्ति, यावर्-परभवायुष्कं च ये ते एवमाहुः, मिथ्या ते एवमाहुः. अहं पुनर्गीतम ! एवम् आख्यामि, यावत्-प्रहृतयामि, एवं खल्ल एको जीवः एकेन समयन एकम् आयुष्कं प्रकरोति. तद्यथाः-इहभवायुष्कं वा, परभवायुष्कं वा. यं समयम् इहमवायुष्कं प्रकरोति, नो तं समयं परभवायुष्कं प्रकरोति. यं समयं परभ⊸ वायुष्कं प्रकरोति, नो तं समयम् इहमवायुष्कं प्रकरोतिः इहमवायुष्कस्य प्रकरणतया नो परभवायुष्कं प्रकरोति, परभवायुष्कस्य प्रकरणतया नो इहमवायुष्कं प्रकंरोति. एवं खल एको जीवः एकेन समयेन एकम् आयुष्कं करोति. तद्यधाः-इहभवायुष्कं वा, परभवायुष्कं वा. तदेवं भगवन्! तदेवं भगवन्! इति भगवान् गीतमो यावत्-विहरतिः-अनु०

स्थविरो अने आर्थ श्रीकालास्यवेषिपुत्र अनगार.

२९६.— 'ते णं काले णं, ते णं समए णं पासाविद्यक्षे काला-सर्वेसियपुत्ते णामं अणगारे जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छिति, उवागच्छित्ता थेरे भगवंते एवं वयासीः—थेरा सामाइयं न याणंति; थेरा सामाइयस्स अट्टं ण याणंति; थेरा पचक्लाणं ण याणंति, थेरा पचक्लाणस्स अट्टं न याणंति; थेरा संजमं न याणंति, थेरा सं-जमस्स अट्टं न याणंति; थेरा संवरं ण याणंति, थेरा संवरस्स अट्टं-न याणंति; थेरा विवेगं न याणंति, थेरा विवेगस्स अट्टं ण याणंति; थेरा विउत्सर्गं ण याणंति, थेरा विउत्सर्गस्स अट्टं न याणंति. तए णं ते थेरा भगवंतो कालासवेसियपुत्तं अणगारं एवं वदासीः— जाणामो णं अज्ञो ! सामाइयं, जाणामो णं अज्ञो ! सामाइयस्स अट्टं, जाव—जाणामो णं अज्ञो ! विउत्सर्गस्स अट्टं.

२९७. प्र०—तते णं से कालासवेसियपुत्ते अणगारे ते थेरे भगवंते एवं वयासी:-ज़इ णं अब्बो ! तुन्मे जाणह सामाइअं, जाणह सामाइयस्स अट्ठं, जाव-जाणह विउस्सन्गस्स अट्ठं. के मे अब्बो ! सामाइए, के मे अब्बो ! सामाइयस्स अट्ठे. जाव-के मे विउस्सन्गस्स अट्ठे ?

२९७. उ०—तए णं थेरा भगवंतो कालासवेसियपुत्तं अण-गारं एवं वयासी:-आया णे अज्ञो ! सामाइए, आया णे अज्ञो ! सामाइयस्स अड्डे, जाव-विउस्सग्गस्स अड्डे.

२९८. प्र०—तए णं से कालासवेसियपुत्ते अणगारे थेरे भगवंते एवं वदासी:-जइ मे अज्जो ! आया सामाइए, आया सामाइयस्स अट्टे, एवं जाव-आया विउसरगस्स अट्टे, अवहट्टु कोह-माण-माथा-लोमे कि अट्टे अज्जो ! गरहह ?

२९८. ७० — कालासवेसियपुत्त ! संजमद्वयाए.

रे९६.—ते काले, ते समये पार्श्वनाथना वंशमां थएल कालास्य-वेषिपुत्र नामना अनगारे जे तरफ स्थिवर भगवंतो हता, ते तरफ जइने ते स्थिवर भगवंतोने आ प्रमाणे कह्युं के:—हे स्थिवरो! तमे सामायिक जाणता नथी, सामायिकनो अर्थ जाणता नथी. तमे पचक्खाण जाणता नथी, पचक्खाणनो अर्थ जाणता नथी. संयमने जाणता नथी, संयमना अर्थने जाणता नथी. संवर जाणता नथी, संवरना अर्थने जाणता नथी. तमे विवेक जाणता नथी, विवेकना अर्थने जाणता नथी. व्युत्सर्गने जाणता नथी अने व्युत्सर्गना अर्थने जाणता नथी. तमे विवेक जाणता नथी अने व्युत्सर्गना अर्थने जाणता नथी. तमे ते स्थिवर भगवंतोए कालास्य—वेषिपुत्र नामना अनगारने आ प्रमाणे कह्युं के, हे आर्थ! सामायिकने जाणीए छीए अने सामायिकना अर्थने जाणीए छीए यावत् हे आर्थ! व्युत्सर्गने जाणीए छीए अने व्युत्सर्गना अर्थने जाणीए छीए अने व्युत्सर्गना अर्थने जाणीए छीए.

२९७. प्र०—खारे ते कालास्यवेषिपुत्र नामना अनगारे ते स्थिवर भगवंतीने आ प्रमाणे कह्युं के, हे आर्थो ! जो तमे सामा- यिकने, सामायिकना अर्थने अने यावत्—व्युत्सर्गना अर्थने जाणो छो, तो हे आर्थो ! सामायिक ए द्युं ! सामायिकनो अर्थ ए द्युं अने यावत्—हे आर्थो ! व्युत्सर्गनो अर्थ ए द्युं !

२९७. उ० - त्यारे ते स्थिवर भगवंतीए ते कालस्यवेषिपुत्र नामना अनगारने आ प्रमाणे कहां के, हे आर्थ ! अमारो आत्मा ए सामायिक छे अने ए ज सामायिकनो अर्थ छे तथा यावत् ए ज ब्युत्सर्गनो अर्थ पण छे-

२९८. प्र०—त्यार पछी ते कालास्यवेषिपुत्र नामना अन-गारे ते स्थविर भगवंतोने आ प्रमाणे कह्युं के, हे आर्यो! जो आत्मा ए सामायिक छे, आत्मा ए सामायिकनो अर्थ छे अने ए प्रमाणे यावत्—आत्मा ए ज्युत्सर्गनो अर्थ छे, तो तमे क्रोध, मान, माया अने लोभनो त्याग करी शा माटे ते क्रोध वगेरे निंदो छो!

२९८. उ० —हे कालास्यवेषिपुत्र ! संयमने माटे अमे क्रो-धादिकने निंदीए छीए.

^{9.} मूलच्छायाः—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये पार्श्वापसीयः कालास्पवेषी पुत्रो नाम अनगारो येनैव स्थविरा भगवन्तः, तेनैव उपागच्छित, उपागम्य स्थविरान् भगवत एवमवादीतः—स्थविराः! सामायिकं न जानन्ति, स्थविराः! सामायिकस्य अर्थं न जानन्ति, स्थविराः! प्रसाख्यानं न जानन्ति, स्थविराः! प्रसाख्यानस्य अर्थं न जानन्ति, स्थविराः! संवरं न जानन्ति, स्थविराः! क्युंत्वर्गस्य अर्थं न जानन्ति, स्थविराः! व्युत्तर्गस्य अर्थं न जानन्ति, स्थविराः! व्युत्तर्गस्य अर्थं न जानन्ति, स्थविराः! क्युंत्वर्गस्य अर्थं । सामायिकस्य, जानीमः आर्यं! सामायिकस्य, जानीमः आर्यं! सामायिकस्य अर्थं, यावत्—जानीत व्युत्तर्गस्य अर्थम्, किं भवताम् आर्यं! सामायिकस्य अर्थः! सामायिकस्य अर्थः! तत्तत्ते स्थविरा भगवन्तः कालास्यवेषिकपुत्रमनगारमेवमवादिपुः—आत्मा अस्याक्तम् आर्यं! सामायिकस्य अर्थः, यावत्—व्युत्तर्गस्य अर्थः. ततः स कालास्यवेषिकपुत्रमनगारः स्थविरान् भगवत एवमवादीतः—यदि भवताम् आर्थं! आरमा सामायिकस्य अर्थः, एवं यावत्—व्युत्तर्गस्य अर्थः, अपहृत्य कोधः—मान—माया—लोभान्, किमर्थं आर्थं। गहेतः है कालास्य-वेषिकपुत्र। संयमार्थतयाः—अनु०

२९९. प्रo- 'से मंते ! किं गरहा संजमे ? अगरहा संजमे ?

२९९. उ०—कालासवेसियपुत्त ! गरहा संजमे, णो अगरहा संजमे. गरहा वि य णं सव्वं दोसं पविणोति, सव्वं बालियं परिणाए. एवं खु णे आया संजमे उविहते भवति, एवं खु णे आया संजमे उविहते भवति, एवं खु णे आया संजमे उविहते भवति.

३००.-एत्थ णं से कालासवेसियपुत्ते अणगारे संबुद्धे थेरे मगवंते वंदति, णमंसति, णमंसित्ता एवं त्रयासी:-एएसि णं भंते ! पयाणं पुर्व्वि अन्नाणयाए, असवणयाए, अबोहियाए, अणभिगमेणं, अदि-हाणं, असुआणं, अस्सुआणं, अविन्नायाणं, अव्वोगडाणं, अवो-च्छिनाणं, अणिज्नृदाणं, अणुवधारिआणं एअमद्वं नो सद्दिए, णो पत्तइए, णो रोइए. इयाणि भंते ! एतेसि पयाणं जाणयाए, सव-णयाए, बोहिए, अभिगमेणं, दिहाणं, सुआणं, सुआणं, विनायाणं, वोगडाणं, वोन्छिनाणं, णिज्जूढाणं, उवधारिआणं एअमद्वं सद्दहा-मि, पत्तियामि, रोएमि, एवमेअं से जहेचं तुब्मे वदह. तए णं ते थेरा भगवंतो कालासवेसियपुत्तं अणगारं एवं वयासी:-सइहाहि अज्जो !, पत्तियाहि अज्जो !, रोएहि अज्जो !, से जहेयं अम्हे वदामो. तए णं से कालासवेसियपुत्ते अणगारे थेरे भगवंते वंदइ, नमंसङ्, नमंसित्ता एवं वदासी:-इच्छामि णं भंते ! तुन्भं अंतिए चाउजामाओ धम्माओ पंचमहव्वइयं सपडिक्रमणं धम्मं उवसंप-जित्ता णं निहरित्तए. अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंघं. तए णं से कालासवेसियपुत्ते अणगारे थेरे भगवंते वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता चाउजामाओं धम्माओ पंचमहव्वइयं सपडिक्रमणं धम्मं उवसंपाजिता णं विहरंति. तए णं से कालासवेसियपुत्ते अणगारे बहूणि वासाणि सामवपरियागं पाउणइ, पाउणित्ता, जस्सद्वाए कीरइ नग्नभावे, मुंडभावे, अण्हाणयं, अदंतध्वणयं, अच्छत्तयं, अणोवाहणयं, भूमिसेज्जा, फलहसेज्जा, कट्टसेज्जा, केस-लोओ, बंगचेरवासो, परघरप्यवेसो, लढावलद्भी; उचावया, गाम-कटगा, वाबीसं परिसहेवसग्गा अहियासिजांति. तं अहं आराहेइ,

२९९. प्रo—हे भगवंतो ! ज्ञुं गर्हा (निंदा) ए संयम छे के अगर्हा ए संयम छे ?

२९९. उ०—हे कांळास्यवेषिपुत्र ! गही ए संयम छे. पण अगही ए संयम नधी. गही वधा दोपोनो नाश करे छे—आत्मा सर्व मिध्यात्वने जाणीने गही द्वारा बधा दोषोनो नाश करे छे अने ए प्रमाणे अमारो आत्मा संयममां स्थापित छे, ए प्रमाणे अमारो आत्मा संयममां पुष्ट छे, ए प्रमाणे अमारो आत्मा संयममां उपस्थित छे.

३००.-(आटलुं सांभळ्या पछी) अहीं ते कालास्पनेषिपुत्र अ-नगार संबुद्ध थया अने तेमणे ते स्थविर भगवंतीने वांद्या, नमस्कार कर्यो. पछी ते कालास्यवेषिपुत्र अनगारे आ प्रमाणे कह्युं के, हे भगवंतो । पूर्वे—पहेळां–ए पदोने नहीं जाणवाधी, श्रुतरहितपणुं होवाथी, अबोविपणुं होवाथी, अनिभगम होवाथी, नहीं जोएलां होवाथी, चिंतवेठां न होवाथी, नहीं सांभळवाथी, विशेषे नहीं जाणवाथी, कहेळां नहीं होवाथी, अनिणीत होवाथी, उद्धरेळां न होवाथी अने ए पदो अनवधारित होवाथी ए अर्थमां में श्रद्धा करी न हती, प्रीति करी न हती, रुचि करी न हती; अने हे भगवती! हमणा ए पदो जाण्यां होवाथी, श्रुतसहितपणुं होवाथी, बोधिपणुं होवाधी, अभिगम होवाधी, जोएलां होवाधी, चिंतवेलां होवाधी, सांमळ्यां होवाथी, विशेषे जाण्यां होवाथी, कहेलां होवाथी, निर्णात होवाथी, उद्धरेलां होवाथी अने ए पदो अवधारित होवाथी ए अर्थ-मां हुं श्रद्धा करें छुं, प्रीति करुं छुं, रुचि करुं छुं-(हे भगवंतो!) तमे जैम ए कहो छो ते ए ए प्रमाणे छे. त्यारे ते स्थविर भगवं-तोए कालास्यवेषिपुत्र अनगारने आ प्रमाणे कह्युं के, हे आर्थ ! जेम अमे ए कहीए छीए तेम तुं श्रद्धा राख, प्रीति राख अने रुचि राख. त्यार पछी ते कालास्यवेषिपुत्र अनगारे ते स्थविर भगवंतोने वांद्या, नमस्कार कर्यो अने आ प्रमाणे कह्युं के, हे भगवंती! तमारी पासे चार महावतवाळो धर्म (म्की) प्रतिक्रमणसहित अने पांच महावतवाळो धर्म प्राप्त करी विहरवा इच्छुं छुं. (त्यारे ते स्थविरोए कहुं के,) है देवानुप्रिय! जेम सुख थाय तेम कर, विलंब न कर. त्यार बाद ते कालात्यविषिपुत्र अनगारे ते स्थवि-

^{9.} मूलच्छायाः—तद् भगवन्! किं गहीं संयमः, अगहीं संयमः? कालास्यविषिकपुत्र! गहीं संयमः, नो अगहीं संयमः. गहीं दिव सर्वे दोषं प्रविनयित, सर्वा वालतां परिज्ञायः एवं खल्ल अस्माकम् आत्मा संयमे उपिचती भवति, एवं खल्ल अस्माकम् आत्मा संयमे उपिचती भवति, एवं खल्ल अस्माकम् आत्मा संयमे उपिचती भवति, एवं खल्ल अस्माकम् आत्मा संयमे उपिचती भवति. अत्र स कालास्यवेषिकपुत्रोऽनगारः संयुद्धः स्थविरान् भगवतो वन्दते, नमस्यति, नमस्यति वमस्यति, अविक्षातानाम्, अव्युच्छित्रानाम्, अन्यवाकृतानाम्, अव्युच्छित्रानाम्, अन्यवाकृतानाम्, अन्यवाकृतानाम्, अवणतया, विधितया, अभिगमेन, दष्टानाम्, श्रुतानाम्, स्यतानाम्, विक्षातानाम्, व्याकृतानाम्, व्युच्छित्रानाम्, निर्मूतानाम्, अवणतया, वोधितया, अभिगमेन, दष्टानाम्, श्रुतानाम्, स्यतानाम्, विक्षातानाम्, व्याकृतानाम्, व्युच्छित्रानाम्, निर्मूत्वानाम्, अवणतया, वोधितया, अभिगमेन, दष्टानाम्, श्रुतानाम्, स्यतानाम्, विक्षातानाम्, व्याकृतानाम्, व्युच्छित्रानाम्, निर्मूत्वानाम्, अवणतया, वोधितया, अभिगमेन, दष्टानाम्, श्रुतानाम्, स्यतानाम्, विक्षातानाम्, व्याकृतानाम्, व्युच्छित्रानाम्, निर्मूत्वानाम्, अवणतितानाम्, एनमर्थं श्रद्धानि, प्रत्येमि, रोचे-एवमेतत् तत् यथैतद् य्यं वदतः ततः ते स्थितिरा भगवनः कालास्यवेषिकपुत्रभनगारः स्थितान् भगवतो वन्दते, नमस्यति, वम्दिताः स्थितान् भगवतो वन्दते, नमस्यति, वन्दिताः, नमस्यत्वा वनुयोमाद् धर्मात् पद्यमद्दाविकं सप्रतिक्रमणं धर्ममुत्यंपय विद्दति. ततः स कालास्यवेषिकपुत्रोऽनगारः वहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यांथं प्राप्नोति, प्राप्य (पालियता) यस्यार्यं कियते नममावः, सुण्डभावः, अक्षानकम्, अदन्तधूपनकम्, अच्छत्रकम्, अनुपानत्कम्, भूमिशय्या, फलक्कराय्या, कालक्राव्या, केशलेचः, वद्यन्वायः, परम्हम्यत्वाः, रस्यविरः, रक्यविरः, उच्यवायः, परम्हम्यतिः, रपर्यहप्रवेशः, रुव्यवत्याः, विक्रत्वा प्राप्तक्यः, वद्यन्वायः, परम्हम्यत्वाः, रस्यविरः, रव्यवायः, रव्यवायः, पर्यवायः, व्यवायः, परम्हम्यतिः, व्यवायः, विक्रते नम्यवायः, व्यवायः, विक्रते नममावः, स्ववायाः, व्यवायः, व

भौराहित्ता, चरमेहिं उस्सास-नीसासेहिं सिद्धे, बुद्धे, मुत्ते, परि- रोने वांदी, प्रणाम करी अने चार महाव्रतवाळो धर्म (मूकी) मिन्बुडे, सन्बदुक्लपहीणे. प्रतिक्रमणवाळो अने पांच महाव्रतवाळो धर्म स्वीकार्यो. अने तेम

रोने वांदी, प्रणाम करी अने चार महावतवाळी धर्म (मृक्ती) प्रतिक्रमणवाळो अने पांच महावतवाळो धर्म स्वीकार्यो. अने तेम करी ते अनगार विहरे छे. त्यार पछी ते कालास्यवेषिपुत्र नामना अनगारे घणा वर्षो सुधी साधुपणुं पाळ्युं. अने जे प्रयोजन सारु नग्नपणुं, मुंडपणुं, स्नान न करवुं, दातण न करवुं, छत्र न राखवुं, जोडा न पहेरवा, भोंय पथारी करवी, पाटीया उपर सूबुं, लाकडा उपर सूबुं, केशनो छोच करवो, ब्रह्मचर्यपूर्वक रहेवुं, (भिक्षा माटे) बीजाना घरे जवुं, क्यांय मळे के क्यांय न मळे अथवा ओछुं मळे (ए सहवुं) तथा अनुकूल अने प्रतिकृल, इंद्रियोने कांटा जेवा बावीश परिषहो—उपसर्गो—ने सहवा; ए बधुं कर्युं ते प्रयोजनने ते कालास्यवेषिपुत्र अनगारे आराध्युं अने ते अनगार छेला उच्छ्वासनिःश्वासवडे सिद्ध थयो, बुद्ध थयो, मुक्त थयो, परिनिर्वत थयो अने सर्व दुःख्यी हीन थयो.

५. अन्ययूधिकप्रस्तावाद् इदमाहः—'ते णं' इसादि. 'पासावधिको' ति पार्श्वाऽपत्यानां पार्श्वजिनशिष्याणाम् अयं पार्श्वापत्यीयः. ंथेरे' ति श्रीमन्महावीरजिनशिष्याः श्रुतष्टद्धाः 'सामाइयं' ति समभावस्त्पम्, 'न याणंति' ति न जानन्ति सूक्ष्मत्वात् तस्य 'सामाइयस्स अहं' ति प्रयोजनं कर्माऽनुपादान-निर्जरणरूपम्, 'पश्चक्लाणं' ति पौरुष्यादिनियमम्, तदर्थे चाऽऽश्रवद्वारिनरोधम्; 'संजम' ति पृथिच्या-दिसंरक्षणलक्षणम्, तदर्थं चाऽनास्रवत्वम्; 'संवरं' ति इन्द्रिय-नोइन्द्रियनिवर्तनम्, तदर्थं तु अनास्रवत्वम् एवः 'विवेगं' ति विशिष्ट-बोधम्, तदर्थे च साज्यसागादिकम्, 'विजसन्गं' ति व्युस्तर्गं कायादीनाम्, तदर्थे चाऽनभिष्वङ्गताम्, 'अजो' ति हे आर्य! ओकारान्तता संबोधने प्राकृतत्वात्, 'किं भंते!' ति किं भवताम् ! इत्यर्थ:. 'आया णे' ति आत्मा नोऽस्माकं मते सामायिकम् इति. यदाह:-''जीवो गुणपिडवनो नयस्स दव्यिडियस्स सामाईयं'' ति. सामायिकाऽर्थोऽपि जीव एव, कर्माऽनुपादानादीनां जीवगुणत्वात् ्जीवाच्यतिरिक्तत्वाच तहुणानाम् इति. एवं प्रत्याख्यानादि अपि अवगन्तव्यम्, 'जइ मे अजो !' ति यदि मवतां हे आर्याः! स्थविराः सामायिकम् आत्मा, तदा 'अवहट्टु' ति अपहृत्य त्यक्ता ऋोधादीन् किमर्थं गर्हच्चे ''निंदै।मि, गरिह।मि, अप्याणं वोसिरामि'' इति वचनात् क्रोधादीन् एव, अथवा 'अवद्यम्' इति गम्यते. अयम् अभिप्रायः-यः सामायिकवान्, त्यक्तक्रोधादिश्व, स कथं किमपि निन्दति ! .निन्दा हि किल देषसंभवा इति. अत्रोत्तरम्-संयमार्थम्-इति. अवदे गहिंते संयमो भवति, अवदानुमतेर्व्यवच्छेदनात्. तथा गर्हा संयमः, तद्भेतुत्वात्. न केवलम्-असी गर्हा कर्मानुपादानहेतुत्वात् संयमो भवति. 'गरहा वि य' ति गर्हैंव च सर्वे 'दोसं' ति दोवं रागादिकम्, पूर्वेकृतं पापं वा, द्वेषं वा प्रविनयति क्षपयति, किं कृत्वा ? इत्याहः—'सन्वं बालियं' ति बाल्यं बालताम्—मिध्यात्वम्, 'अविरति च; 'परिण्णाए' ति परिज्ञाय ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा, प्रत्याख्यानपरिज्ञया च प्रत्याख्याय इति. इह च गर्हायाः, तद्वतश्च अभेदाद् एककर्तृत्वेन 'परिज्ञाय' इस्पत्र क्ला-प्रस्पविधिः अदुष्ट इति. 'एवं सु' ति एवमेत्र 'णे' इति अस्माकम् , 'आया संजमे उविहए' ति उपिहतः प्रक्षितो-न्यस्तो भवति, अथवा आत्मरूपः संयम उपिहतः प्राप्तो भवति. 'आया संजमे उविचए' ति आत्मा संयमविषये पुष्टो भवति, आत्मरूपो वा संयमः उपचितो भवति. 'उविहर' ति उपस्थितः-अत्यन्तावस्थायी, 'एएसि णं मंते ! पयाणं' इत्यस्य 'अदिहाणं' इत्यादिना संबन्धः. कथम् अदृष्टानाम् ? इत्याहः — 'अनाणयाए' ति अज्ञानो निर्ज्ञानः, तत्य भावोऽज्ञानता, तया —अज्ञानतया —त्यरूपेण अनुपलम्भाद् इत्यर्थः. एतदेव कथम् ? इत्याह:-'असवणयाए' ति अश्रवणः श्रुतवर्जितः, तद्भावः तत्ता-तया, 'अवोहिए' ति अवोधिः जिनधर्माऽनवाप्तिः, इह तु प्रक्रमाद् महावीरजिनधर्मानवाप्तिः-तया अथवा औत्पत्तिक्यादिबुद्धभावेन, 'अणभिगमेणं' ति विस्तरबोधाभा-**वेन** हेतुना, अदृष्टानां साक्षात् स्वयमनुपलन्धानाम् , अश्रुतानाम्—अन्यतोऽनाकर्णितानाम् , 'अस्सुआणं' ति अस्मृतानाम्—दर्शना—ऽऽकर्ण- . नाऽमावेन अननुध्यातानाम्, अत एव अविज्ञातानाम्-विशिष्टबोधाऽविषयीकृतानाम्, एतदेव कुतः ? इत्याहः-'अन्वोकडाणं' ति अध्याक-तानाम्-विशेषतो गुरुभिरनाख्यातानाम्, 'अन्वोन्छिनाणं' ति विपक्षाद् अव्यवन्छेदितानाम्, 'अणिज्जूदाणं' ति महतो प्रन्थात् सुखाव-बोधाय संक्षेपनिमित्तम्-अनुप्रहपरगुरुभिः अनुद्रतानाम्, अत एव अस्माभिः अनुप्धारितानाम्-अनवधारितानाम्, 'एयमद्वे' ति एवंप्रका-रोऽर्थः, अथवा अयम्-अर्थः, 'नो सहहिए' ति न श्रद्धितः, 'नो पत्तइए' ति नो नैव, 'पत्तइयं' ति 'प्रीतिः' उच्यते, तद्योमात् 'पत्तइए' ति प्रीत:-प्रीतिविषयीकृतः, अथवा न प्रीतितः, न प्रत्ययितो वा हेतुभिः, 'नो रोइए' ति न चिकीर्षितः, 'एवमेयं से जहेयं तुन्ने वयह' ति अथ यथा एतद् वस्तु यूयं बदथ, एवमेतद् वस्तु इति भाव:.

१. मूलच्छायाः---आराध्य चरमैः उच्छ्वास-निःश्वासैः सिद्धः, बुद्धः, मुक्तः, परिनिर्धतः, सर्वेदुःखप्रहीणः-अनु०

१. प्र॰ छायाः--जीनो गुणप्रतिपन्नो नयस्य द्रव्यार्थिकस्य सामायिकम्. २. पूर्वार्थरूपम् एतद् गाथार्थ श्रीविशेषावस्यके २६४३ गाथायाम्. (१० १०५२.

य० मं). ३. निन्दामि, गर्हे, आत्मानं न्युत्स्जामिः-अनुक

५. अन्ययृथिकनुं प्रकरण होवाथी हवे आ सूत्र कहे छे:-['ते णं' इत्यादि.] ['पासाविच जे' ति] पार्श्वनाथ जिनना शिष्योमांनो जे कोइ एक ते 'पार्श्वापत्यीय' कहेवाय. ['थेरे'ति] स्थविरो एटले श्रीमहावीर जिनना बहुशुत शिष्यो, ['सामाइयं'ति] समभावरूप सामायिक-तेने, ['न याणंति'ति] जाणता नथी. कारण के ते सामायिकनुं खरूप घणुं शीणुं छे. ['सामाइअस्स अट्टं'ति] सामायिकना प्रयोजनने अर्थात् नवीन कर्मने न बांघवां अने पराणा कर्मने निर्जरवारूप प्रयोजनने. ['पचक्खाणं'ति] पौरुषी वगेरे नियमने अने तेने माटे आसव आववाना मार्गनी अटकायतने, ['संजमं'ति] पृथिवी वेगेरेना साचववारूप संयमने अने तेने माटेना आस्रवरहितपणाने, ['संवरं'ति] इंदिय अने मननी प्रश्रुत्तिना अटकावने, अने तेने माटेना आस्रवरहितपणाने, ['विवेगं' ति] विशेष बोधने अने तेने माटे छोडवा ठायक वस्तुना त्याग वंगरेने, ['विउस्सगं' ति] शरीर वंगरेना व्युत्सर्गने अने तेने माटे असंगपणाने; ['अँजो'ति] हे आर्थ! ['किं में'ति] तमारा मतमां शुं छे ? ['आया णे'ति] अमारा मतमां आत्मा ए सामायिक छे. कहां छे के, "द्रव्यार्थिक नयना मत प्रमाणे गुणप्रतिपन्न-पोताना गुणमां रमतो-जीव ए सामायिक छे" अने सामा-यिकनो अर्थ पण जीव ज छे. कारण के 'कर्मनुं नहीं बांधतुं' वेगेरे जीवना गुणो छे अने जीवना गुणोथी जीव जुदो नथी. माटे सामायिकनो अर्थ पण आत्मा छे. ए प्रमाणे प्रत्याख्यान वगेरे पण जाणवुं. ['जइ भे अज्जो!'ति] हे आर्थो! हे स्थितरो! जो तमारा मतमां सामायिक आत्मा छे तो ['अवहट्ट'ति] क्रोधादिकने छोडीने क्रोधादिकनी शा माटे निंदा करो छो ? कारण के तमे 'निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि' एवां वंचनो नोलो छो तथी कोधादिकने निंदो छो एम जणाय छे. अथवा तमे पापने शा माटे निंदो छो? 'पाप' ए अर्थ अध्याहार्य छे. अहीं ताल्य आ छे:-जे सामायिकवाळो जीव होय छे तेणे कोध बगेरे कषायो छोडी दीधा होय छे माटे ते केवी रीते निंदा करी शके? कारण के निंदा त्यारे ज संभवी शके के, ज्यारे द्वेष होय त्यारे अर्थात् आत्मा ए ज सामायिक छ एम माननारा लोको कोइ पण वस्तुनी निंदा करी ज केम शके ? अहीं उपला प्रश्ननो उत्तर आ रीते छे:-संयमने माटे निंदा करवानी जरूर छे-पापनी निंदा थवाथी संयम होइ शके छे. कारण के पापनी निंदा कर-वाथी पाप संबंधी अनुमतिनो व्यवच्छेद थाय छे. संयममां हेतुरूप होवाथी गर्ही संयम छे. कर्मबंधनमां कारण न होवाथी ए गर्ही संयम छे एटछुं ज गर्हो. नहीं पण, ['गरहा नि य'ति] गर्हा ज बधा ['दोसं'ति] रागादिक दोषने अथवा पूर्वें करेल पापने के द्वेषने नाश करे छे. शुं करीने ? तो कहें छे के, ['सब्बं बालियं'ति] बालकपणान-मिध्यात्यने के अविरतिने ['परिण्णाँए' ति] ज्ञानपूर्वक जाणीने अने छोडवानी बुद्धिथी छोडीने. ['एवं खु'ति] ए ज रीते ['णे'] अमारो ['आया संजमे उवहिए'ति] आत्मा संयममां स्थापित थाय छे. अथवा आत्मरूप संयम प्राप्त थाय छे. ['आया संजमे उवचिए' ति] संयमने विषे आतमा पुष्ट थाय छे. अथवा आत्मरूप संयम पुष्ट थाय छे. ['उवट्टिए' ति] उपस्थित एटले अत्यंत स्थिर रहेनार. ['एएसि णं भंते ! पयाणं'] ए वाक्यनो ['अदिटाणं'] इत्यादि पदो साथे संबंध छे. नहीं जोएलां शा माटे ? तो कहे छे के, ['अन्नाणयाए' ति] अज्ञान होवाथी-सरूपथी प्राप्ति नहीं होवाथी, ए ज शा माटे ? तो कहे छ के, ['असवणयाए' ति] श्रुतरहितपणुं होवाथी, ['अबोहिए' ति] अबोधि एटले जिनधर्मनी अप्राप्ति, अहीं तो प्रकरणवशे 'जिनधर्म' एटले श्रीमहावीरजिननो धर्म जाणवो, तेनी अप्राप्तिथी अथवा औत्पत्तिकी वेगेरे बुद्धि नहीं होवाथी, ['अणमिगमेणं' ति] विस्तारपूर्वक बोध न होवाथी, अंदष्ट-साक्षात् पोताने अनुपलन्ध-होवाथी, अश्रुत-बीजाथी नहीं सांभळेलां-होवाथी, ['अस्सुआणं' ति] जोएलां अने सांभळेलां न होवाने लीधे अणचिंतवेलां होवाथी, अने एम छे माटे ज निशेष प्रकारे नहीं जाणेलां होवाथी. ए ज शा माटे ? तो कहे छे के, ['अव्योकडाणं' ति] विशेष प्रकारे गुरुए नहीं कहेलां होवाथी, ['अव्योच्छिन्नाणं'ति] विपक्षथी अव्यवच्छेदित होवाने लीधे, ['अनिज्जूढाणं' ति] दयाळु गुरुओए सुखे समजाय ते माटे मोटा ग्रंथथी टुंकां करीने नहीं उद्देरलां होवाथी, अने एम छे माटे अमे नहीं अवधारेळां होवाथी [एयमट्टे' ति] ए प्रकारनो अर्थ अथवा आ अर्थ ['नो सद्दृहिए'ति] सद्दृह्मो नहीं, ['नो पत्तिए' ति] प्रिय थयो नहीं, अथवा ए अर्थ हेतुओथी जाण्यो नहीं, ['नो रोइए' ति] करवाने इच्छ्यो नहीं, ['एवमेयं से जहेयं तुन्मे वयह'ति] हवे तमे जेम कहो छो ते ए प्रमाणे छे.

स्पविरो सने पार्थ-नापना शिष्य. सामाविक. प्रत्यास्याम, संयम-संबर. विवेक-व्युत्सर्ग. भारमा सामायिक.

पार्श्वतायना शिष्य-नुं अजाणपणुं.

तेनी स्पविरोमां भद्रा.

ं ६. 'चाउज्जामाओ' ति चतुर्महाब्रतात् , पार्श्वनाथजिनस्य हि चत्वारि महाब्रतानि, 'न अपरिगृहीता स्त्री भुज्यते' इति मैथुनस्य परिम्रहे अन्तर्भावाद् इति. 'सपिङक्षमणं' ति पार्श्वनाथधर्मो हि अप्रतिक्रमणः, कारण एव प्रतिक्रमणकरणात्, अन्यथा तु अकरणात्. महावीरजिनस्य तु सप्रतिक्रमणः, कारणं विना अपि अवश्यं प्रतिक्रमणकरणादिति. 'देवाणुण्यिय' ति प्रियामन्नणम् , 'मा पाडिवंधं' ति मा व्याघातं 'कुरुव' इति गम्यम्, 'मुंडभावे' ति मुण्डभावो दीक्षितत्वम् , 'फलगसेज्न' ति प्रतलाऽऽयतविष्कम्भवःकाष्ठरूपा, 'कट्टसेज्न' ति असंस्कृतकाष्ट्रशयनम्, कष्टशय्या वा अमनोज्ञा वसति:, 'लदावलदि' ति छन्धं च लाभ:, अपलन्धिश्च अलाभ:, अपरिपूर्णलाभो वा ल्ब्यापलब्धः, 'जचावय' ति उचावचाः अनुकूलप्रतिकूलाः, असमजसा वाः, 'गामकंटय' ति ग्रामस्य इन्द्रियसम्हस्य कण्टका इव कण्टका बाधकाः, शत्रवो वा ग्रामकण्टकाः; क एते ? इत्याहः—'बाबीसं परिसहोवसन्ग' ति परीपहाः क्षुधादयः, त एव उपसर्गाः-उपसर्जनाद् धर्मभंशनात्-परीषहोपसर्गाः. अथवा द्वाविंशतिपरिषहाः, तथा उपसर्गा दिव्यादयः.

६. ['चाउजामाओ' ति] चार महाव्रतवाळो, पार्श्वनाथजिनने चार महाव्रत छे, कारण के 'परिमहेली स्त्री भोगवाय छे' एम करीने मैथुनने परिमहमां समा-ख्यं छे. ['सपिडक्कमणं' ति] पार्श्वनाथनो धर्म प्रतिक्रमण विनानो छे. कारण के तेमना साधुओ कारण होय त्यारे ज प्रतिक्रमण करे छे, नहीं तो नधी करता. अने महाबीर जिनना साधुओं तो कारण होय के न होय तो पण प्रतिक्रमण तो चोक्कस करे छे, माटे महावीर जिननो धर्म प्रतिक्रमणवाळो-सप्रतिक्रमण -छे. ['देवाणुप्पिय' ति] ए शब्द प्रियना आमंत्रणनो सूचक छे. ['मा पडिबंधं'ति] व्याघात न कर. ['मुंडभावे'ति] दीक्षितपणुं, ['फलगसंज्ज' ति] पातळी लांबी अने पहोळी लाकडानी पथारी, ['कट्टसेज्ज' ति] खराब (खडबचडा) लाकडानी पथारी अथवा खराब-कप्टरूप-पथारी, ['लद्धावलद्धि' ति]

चार प्रत.

সাক্ষরবীকীন তীই संबोधनमां ओकारान्तपणुं छः—श्रीअभय० २. श्रीविशेषावश्यकसूत्रमां (य० प्रं० पृ० १०५२) मां २६४३ मी गाधातुं आ पूर्वार्ध छे अने तेतुं उत्तरार्ध आ छे:-"सो चेव पज्ञबहियस्स जीवस्स एस गुणो":-अनु० ३. 'परिहाय' आ स्थळे जे 'क्रवा' छारथो छे. ते निर्दाप छे, कारण के गहीं अने गहींवाळानी अभेद होवाने लीधे समान कर्ताएणुं छे:-श्रीअभय •

लाम अने अलाम अथवा औंछो लाभ ते 'लन्धापलन्धि' कहेवाय, ['उचावय' ति] अनुकूळ अने प्रतिकूळ अथवा असमंजस, ['गामकंटय' ति] इंद्रिय-माम-ना समूहने कांटा जेवा-शत्रुरूप-बाधक ते 'ग्रामकंटक' कहेवाय. ए ग्रामकंटकरूप कोण छे ? तो कहे छे के, ['बावीसं परिसद्दोवसम्म'ति] भुख वगेरे परिषहो अने तद्रूप उपसर्गी, उपसर्ग एटले धर्मथी श्रष्ट करनार, अथवा बाबीश परिषह अने देव बगेरेना उपसर्गी.

अप्रत्याख्यान अने आधाकमीदिः

३०१. प्र०-- 'भते' ! ति भगवं गोयमे समणं भगवंतं महा-वीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वदासी:-से णूणं भगवंत महावीरने वांदी, प्रणाम करी आ प्रमाणे कहुं के:-हे भंते 1 सेहियस्स य, ृतणुयस्स य, किवणस्स य, खत्तियस्स य समं चेव अपचक्साणकिरिया कजड़ ?

२०१. उ०--हंता, गोयमा ! सेट्टियस्स य, जाव-अपच-क्लाणकिरिया कजाइ.

३०२. प्र०—से केणहेणं भंते।?

₹०२. उ०—गोयमा ! अविरतिं पडुच. से तेणद्वेणं गोयमा! एवं वुचइ-सेडियस्स य, तणुयस्स य, जाव-कंजाइ.

रे०रे. प्र०—आहाकम्मं णं भुंजमाणे समणे निग्गंथे कि बंघइ, किं पकरेइ, किं चिणाइ, किं उवचिणाइ ?

२०२. उ०--गोयमा! आहाकम्मं णं भुंजमाणे आउयव-जाओ सत्त कम्मप्पगडीओ सिढिलवंघणबद्धाओ धणियबंधण-बद्धाओ पकरेइ, जाव-अणुपरियट्टइ.

२०४. प्र०—से केणहेणं जाव-अणुपरियटङ् ?

२०४. उ०—गोयमा! आहाकम्मं णं भुंजमाणे आयाए धम्मं अइक्कमइ, आयाए धम्मं अइक्क्ममाणे पुढविकाइयं णावकं-खइ, जाव-तसकायं णावकंखइ; जेसिं पि य णं जीवाणं सरीराइं आहारं आहारेइ ते वि जीवे नावकंलइ, से तेणहेणं गोयमा ! एवं वुचइ-आहाकम्मं णं भुंजमाणे आउयवज्ञाओ सत्तकम्मपग-बीओ, जाव-अणुपरियदृइ.

रे ०५. प्र०-पासु-एसणिजं भंते ! भुंजमाणे कि बंधइ, जाव--उवचिणाइ ?

३०१. प्र०—'हे भगवन् !' एम कही भगवंत गौतमे श्रमण भगवन् ! एक शेठ, एक दरिद्र, एक लोभिओ अने एक क्षत्रिय (राजा); ए बधा एक साथे ज अप्रयाख्यान क्रिया करे?

२०१. उ०-हे गौतम! हा, शेठ अने यावत्-ए बधा एक साथे अप्रत्याख्यान किया करे.

३०२. प्र०-हे भगवन् ! तेनुं छुं कारण ?

३०२. उ०-हे गौतम! अविरतिने आश्रीने एम कहां छे के एक शेठ, एक दरिद्र अने ए बधा यावत्-एक साथे अप्रत्या-ख्यान किया करे छे.

२०२. प्र०-हे भगवन् । आधाकर्म दोषवाळा अन्नने खातो श्रमण निर्प्रथ शुं बांधे छे, शुं करे छे, शेनो चय करे छे अने शेनो उपचय करे छे ?

३०३. उ०—हे गौतम! आधाकर्म दोषवाळा अन्नने खातो श्रमण निर्पंथ आयुष्य सिवायनी अने पोचे बंघने बंघाएछी सात कर्मप्रकृतिओने मजबूत बंधने बांधेली करे छे, अने यावत्—संसा-रमां वारंवार भमे छे.

३०४. प्र० हे भगवन्! तेनुं शुं कारण के, यावत् ते संसारमां वारंबार भमे छे ?

३०४. उ०—हे गौतम ! आधाकर्म दोववाळा अन्नने खातो श्रमण निर्प्रेथ पोताना धर्मने ओळंगी जाय छे. अने पोताना धर्मने ओळंगतो ते श्रमण पृथिवीकायना जीवनी दरकार करतो नधी अने यावत्-त्रसकायना जीवनी दरकार करतो नथी. तथा जे जीवोनां शरीरोने ते खाय छे ते जीवोनी पण दरकार करतो नधी. माटे हे गौतम! ते हेतुधी एम कह्युं छे के, आधाकर्म दोषवाळा अन्नने खातो श्रमण आयुष्य सिवायनी सात कर्मप्रकृतिओने मजबूत बांधे छे अने यावत्-संसारमां वारंवार भमे छे.

३०५. प्र०-हे भगवन् ! प्रासुक अने निर्दोष आहारने खातो श्रमण निर्प्रेथ शुं बांधे छे अने यावत्-शेनो उपचय करे छे ?

मूलच्छायाः—'भगवन् ।' इति भगयान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दिला, नमस्यिला एवमवादीतः—तद् नृतं भगवन् । श्रेष्ठिकस्य, तनुकस्य, कृपणस्य, क्षत्रियस्य च सममेव अप्रखाख्यानिकया कियते-भवति ! हन्त, गातम । श्रेष्ठिकस्य च, यावत्-अप्रखाख्यानिकया कियते. तत् केनार्थेन भगवन् ! शौतम ! अविराति प्रतीत्य, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-श्रेष्टिकस्य च तनुकस्य यावत्-कियते. आधाकर्म भुझानः असणो निर्प्रन्थः कि बन्नाति ? कि प्रकरोति ? कि चिनोति ? किस् उपचिनोति ? गौतम ! आधाकर्म भुझानः आयुष्कवर्णाः सप्त कर्मप्रकृतीः शिथिलबन्धनबद्धाः रदबन्धनबद्धाः प्रकरोति, यावत्-अनुपरिवर्तते. तत् केनार्थेन यावत्-अनुपरिवर्तते ? गौतम ! आधाकमे भुजानः आत्मनो धर्म-मतिकामति, आत्मनो धर्ममतिकामन् पृथिवीकायिकं नावकाह्वति, यावत्-त्रसकायं नावकाह्वति. येथामपि च जीवानां शरीराणि आहारमाहरति, तानपि षीवान् नावकाहुति, तत् तेनार्थेन गौतम । एवमुच्यते-आधाकमै भुक्षानः आयुक्कवर्जाः सप्त कमैत्रकृतीर्यावत्-अनुपरिवर्तते. प्रासुकैपणीयं भगवन् ! शुक्षानः कि वभाति ? यावत्-उपचिनोति ?-अनु॰

३०५. उ०—गोर्यमा ! फासु-एसणि जं णं भुंजमाणे आउय-वजाओ सत्तकम्मपयडीओ धणियवंघणवदाओ सिढिलवंधणबदाओ पकरेति. जहा संवुडेणं, नवरं-आउयं च णं कम्मं सिय बंधइ, सिय नो बंधइ; सेसं तहेव, जाव-वीइवयइ.

३०६. प्र० से केणहेणं जाव-वीइवयइ ?

३०६, उ०—गोयमा ! फासु-एसणिजं भुंजमाणे समणे नि-गांथे आयाए धम्मं नो अइक्षमइ, आयाए धम्मं अणइक्षममाणे पुढिविकाइयं अवकेखित, जाव-तसकायं अवकंखइ; जेसि पि य णं जीवाणं सरीराइं आहारेइ, ते वि जीवे अवकंखइ से तेणहेणं जाव-वीइवयइ.

२०७. प्र०—से णूणं मंते ! अधिरे पलोहइ, नो थिरे पलोहइ, अधिरे भजाइ, नो थिरे भजाइ; सासए चालए, चालिअत्तं असासयं, सासए पंडिए, पंडियत्तं असासयं ?

३०७. उ०--हंता, गोयमा ! अथिरे पलोट्टइ, जाव-पांड-यत्तं असासयं.

सेवं भंते !, सेवं भंते ति जाव-विहरइ.

३०५. उ०—हे गौतम ! प्रासुक अने निर्दोष आहारने खातो श्रमण निर्प्रेथ आयुष्य सिवायनी अने मजबूत बंधाएठी सात कर्मप्र-कृतिओने पोची करे छे. तथा एने संदृत अनगारनी पेठे जाणवो. विशेष ए के, आयुष्य कर्मने कदाचित् बांधे छे अने कदाचित् नथी बांधतो. अने बाकी बधुं ते ज प्रमाणे जाणवुं यावत्—संसारने ओळंगी जाय छे.

३०६. प्र०-हे भगवन्! तेनुं शुं कारण के, ए यावत्-संसारने ओळगी जाय छे!

३०६. उ०—हे गौतम! प्राप्तुक अने निर्दोष आहारने खातो श्रमण निर्पंथ पोताना धर्मने ओळंगतो नथी, अने पोताना धर्मने नहीं ओळंगतो ते श्रमण निर्प्रंथ पृथिवीकायिक जीवोनी दरकार करे छे, यावत्—त्रसकायना जीवोनी दरकार करे छे, अने जे जीवोनों शरीरोनो ते आहार करे छे ते जीवोनी पण ते दरकार करे छे. माटे ते हेतुथी यावत्—ते श्रमण संसारने ओळंगी जाय छे.

३०७. प्र०—हे भगवन्! अस्थिर पदार्थ बदलाय छे ! स्थिर पदार्थ नथी बदलातो ! अस्थिर पदार्थ भांगे छे ! स्थिर पदार्थ नथी भांगतो ! बालक शाधित छे ! बालकपणुं अशाधित छे ! पंडित शाधित छे ! अने पंडितपणुं अशाधित छे !

३०७. उ०—हे गौतम! अस्थिर पदार्थ बदलाय छे अने यावत्-पंडितपणुं अशाश्वत छे.

हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे. एम कही यावत्—विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते पढमसये नवमो उद्देशी सम्मत्तो.

. कालास्यवैशिकपुत्रः प्रत्याख्यानिकयया सिद्ध इति तिद्वपर्ययभूताऽप्रत्याख्यानिक्रयानिक्र्यानिक्र्पणसूत्रमः - 'भंते ।' इत्यादि. तत्र 'भंते ।' ति हे भदन्त । इति एवम्, 'आमन्त्र्य' इति शेषः, अधवा भदन्त इति कृत्वा—'गुरुः' इति कृत्वा इत्यर्थः. 'सिद्वयस्स य' ति श्रीदेवता-ऽध्यासितसीवर्णपद्विभूषितशिरोवेष्टनोपेतपौरजननायकस्य, 'तणुयस्स' ति दिर्द्रस्य, 'किवणस्स' ति रङ्कस्य, 'सित्वयस्स' ति राज्ञः, 'अपचक्त्वाणिकिरिय' ति प्रत्याख्यानिक्रियाया अभावः, अप्रत्याख्यानजन्यो वा कर्मवन्धः, 'अविरहं' ति इच्छाया अनिवृत्तिः, सा हि सर्वेषां समैव इति. अप्रत्याख्यानिक्रयाप्रस्तावाद् इदमाहः—'आहाकम्मं' इत्यादि. आध्या साधुप्रणिधानेन यत् सचेतनम्—अचेतनं िक्रयते, अचेतनं वा एच्यते, चीयते वा गृहादिकम्, ब्यूयते वा विद्यादिकम्, तद् आधाकर्मः 'किं वधह' ति प्रकृतिवन्धमाश्रित्य, स्पृष्टावस्था-पेक्षया वा. 'किं पकरेह' ति स्थितिवन्धापेक्षया, बद्धावस्थापेक्षया वा. 'किं प्रवणह' ति अनुभागबन्धापेक्षया, निधत्तावस्थापेक्षया वा. 'किं जविणाइ' ति प्रदेशवन्धापेक्षया, निकाचनापेक्षया वेति. 'आयाए' ति आतमा, धर्मम्—चारित्रधर्मम्, श्रुतधर्म वा. 'पुढिवकाइयं नावकंत्वइ' ति नाऽपेक्षते—नाऽनुकम्पते इत्यर्थः. आधाकर्मविषक्षश्च प्रासुकैपणीयम्, इति प्रासुकैपणीयसूत्रम्. अनन्तरसूत्रे संसारव्यितिन्रजनम्—उक्तम्, तच कर्मणोऽस्थिरतया प्रलोटने सिति भवति, इति अस्थिरसूत्रम्—तत्र 'अथिरे' ति अस्थास्तु द्वयं लोष्टादि परिवर्तते. अध्यात्मचिन्तायाम्—अस्थिरं कर्म, तस्य जीवप्रदेशेन्यः प्रतिसमयचलनेन अस्थिरत्वात् प्रलोट्यति—बन्धो—दय—निर्जरणादिपरि-णामैः परिवर्तते. स्थिरं शिलादि न प्रलोट्यति. अध्यात्मचिन्तायाम् अस्थिरं कर्म, तस्य जीवप्रदेशेन्यः प्रतिसमयचलनेन अस्थिरवित्तात्व अवस्थितत्वाद् नाऽसौ प्रलोक्यति—रय—निर्नरणादिपरि-णामैः परिवर्तते. स्थिरं शिलादि न प्रलोट्यति. अध्यात्मचिन्तायां तु—स्थिरं जीवः, कर्मक्षयेऽपि तस्य अवस्थितत्वाद् नाऽसौ प्रलोक्यति—

^{9.} मूळच्छायाः — गीतम! प्रामुकेषणीयं मुझानः आयुष्कवर्जाः सप्त कमंप्रकृतीः दृढवन्धनवद्धाः शिथिलवन्धनवद्धाः प्रकरीति, यथा संवृतः नवरम्-आयुष्कं च कमं स्याद् बप्नाति, स्याद् नो बप्नाति. शेषं तथेव यावत्—व्यतिव्रजति. तत् केनार्थेन यावत्—व्यतिव्रजति ? गीतम! प्रामुकेषणीयं मुझानः श्रमणो निर्यन्थः आत्मनो धर्मं नातिकामति. आत्मनो धर्मम् अनतिकामन् पृथिवीकायिकम् अवकाह्नति, यावत्—त्रसकायम् अवकाह्नति. येषामियः च जीवानां शरीराणि आहरति, तानिष जीवान् अवकाङ्गति, तत् तेनार्थेन यावत्—व्यतिव्रजति. तद् नृनं भगवन्! अस्थिरः प्रलोटति, नो स्थिरः प्रलोटति, अस्थिरो भज्यते, नो स्थिरो भज्यते, शाधितः वालकः, वालिकत्वम् (बालत्वम्) अशाधितम्, शाधितः पण्डितत्वम् अशाधितम् हन्त, गीतम! अस्थिरः प्रलोटति, स्थन्-पण्डितत्वम् अशाधितम्, तदेवं भगवन्!, तदेवं भगवन्! यावत्—विहरतिः—अनु॰

उपयोगलक्षणस्वभावाद् न परिवर्तते. तथा अस्थिरं भङ्गुरस्वभावं तृणादि भज्यते विदलयति. अध्यात्मचिन्तायाम्—अस्थिरं कर्मं, तद् भज्यते व्यपैति. तथा स्थिरम्—अभङ्गुरम्—अयःशलाकादि न भज्यते. अध्यात्मचिन्तायाम्—स्थिरो जीवः, स च न भज्यते, शाधतस्वाद् इति. जीवप्रस्तावाद् इदमाहः—"सासए बालए' ति बालको व्यवहारतः शिशुः, निश्चयतोऽसंयतो जीवः, स च शाधतो द्रव्यत्वात्. 'वालियत्तं' ति इह इक-प्रव्ययस्य स्वार्थिकत्वाद् बालवं व्यवहारतः शिशुःतम्, निश्चयतस्तु असंयतत्वम्, तच अशाधतं पर्यायत्वाद् इति. एवं पण्डितसूत्रमपि. नवरम्—पण्डितो व्यवहारेण शास्त्रज्ञो जीवः. निश्चयतस्तु संयतः इति.

भगवासुधमैस्वामित्रणीते श्रीभगवतीस्त्रे प्रथमश्चते नवमोद्देशके श्रीअभयदेवस्रितिरचितं विवरणं समाप्तम्.

७. कालासवेशिकपुत्र नामना साधु पचन्साण कियाथी सिद्ध थया, एम आगळ जणाव्युं छे. हवे पचन्खाण कियाथी विपरीत अपचन्खाण किया विषे निरूपण करवा सूत्र कहे छे के, ['भंते!' इत्यादि.] 'हे भगवन्!' एम आमंत्रीने अथवा 'गुरु' एम करीने. ['सेट्टियस्स य'सि] जेनुं मोळीवं ठक्मी देवीनी छापवाळा सोनाना पहची शोमायमान छ ते गामनो नगर शेठ 'श्रेष्ठी' कहेवाय-तेने, ['तणुयस्त' सि] दिखने, ['किवणस्त' त्ति] रांकने, ['खत्तियस्स'त्ति] राजाने, ['अपचन्खाणकिरिय'त्ति] अप्रत्याख्यान किया अथवा अपचन्खाण कियाधी धतो कर्म बंध. ['अविरइं'ति] अविरति पटले इच्छानी अटकायत नहीं ते, ते अविरति दरेक जीवोने सरखी ल होय छे. अप्रत्याख्यान कियानुं प्रकरण होवाधी हवे आ सूत्र कहे छे:-['आहाकम्मं' इत्यादि.] साधुने माटे जे जीववाळुं निर्जीव कराय, अथवा जे निर्जीव वस्तु पकावाय-रंघाय, अथवा साधुने माटे जे घर वगेरे चणावाय के कपड़ं वगेरे वणावाय ते 'आधाकर्म' कहेवाय. ['कि बंधइ' ति] प्रकृति बंघने आश्रीने अथवा स्पृष्ट अवस्थाने अपेक्षीने, ['किं पकरेइ'ति] स्थितिबंघनी अपेक्षाए अथवा बद्ध अवस्थानी अपेक्षाए, ['किं विणाइ' ति] अनुभाग बंधनी अपेक्षाए के निधत्त अवस्थानी अपेक्षाए, ['किं उविचणाइ' ति] प्रदेश बंधनी अपेक्षाए अथवा निकाचननी अपेक्षाए. ['आयाए' ति] आत्मावहे चारित्रधर्मने के श्रुतधर्मने. ['पुढविकाइयं नावकंखइ' ति] पृथिवीकायिक उपर अनुकंपा नथी आणतो. आधा-कर्मनो विपक्ष प्राप्तक अने एषणीय पदार्थ छे, माटे हवे प्राप्तक अने एषणीय विषे सूत्र कह्युं छे. आगळना सुत्रमां संसारने ओळंगवानुं कह्युं छे अने ते कर्मना अस्विरपणाने लीघे तेनो (कर्मनो) नाश थवाथी थाय छे, माटे हवे अस्विर पदार्थ निषे सूत्र कहे छे:-['अथिरे' ति] ढेफुं वगेरे अस्विर द्रव्यो बदलाय छे. अध्यात्मपक्षमां कर्म अस्थिर छे. कारण के ते प्रत्येक समये जीवप्रदेशोथी चाले छे--अलग थाय छे--माटे अस्थिर होवाथी बंध, उदय अने निर्जरण बेगरे परीणामीवडे बदलाय छे. पत्थरनी शिला वेगरे स्थिर वस्तु बदलाती नधी अध्यातमपक्षमां जीव स्थिर छे, कारण के कर्मनी क्षय थया पछी पण ते स्थित रहे छे अने तेथी ते तेना उपयोगस्त्य स्वमावधी बदलातो नथी. तथा नारा पामवाना स्वभाववाळुं तृगादि मांगी जाय छे. अध्यात्मपक्षमां अस्थिर कर्म मांगी जाय छे-नाश पामे छे. तथा लोढानी सळी वेगरे स्थिर पदार्थ मांगता नथी. अध्यात्मपक्षमां शाश्वत होवाथी जीव स्थिर छे अने तेथी ते भांगतो नथी-नाश पामतो नथी. जीवन प्रकरण होवाथी हवे आ सूत्र कहे छे:- ('सासए बालए' ति व्यवहार नयनी अप-क्षाए बालक एटले नानुं छोकहं. अने निश्चय नयनी अपेक्षाए बालक एटले असंयत जीव. ते जीव शाश्वत छे. कारण के द्रव्यरूप छे. ['बालियत्तं' ति] व्यवहार नयनी अपेक्षाए बालपण एटले छोकरमत. अने निश्चय नयनी अपेक्षाए बालपण एटले असंयतपणुं. ते बालपण अशाश्वत छे. कारण के ते पर्यायरूप छे. ए प्रमाणे पंडितसंबंधी सूत्र पण जाणवुं. विशेष ए के, व्यवहार नयनी अपेक्षाए पंडित एटले शास्तनो जाणकार जीव. अने निश्चय नयनी अपेक्षाए पंडित एटले संयमवाळो जीव.

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, द्या यः सद्धणानां परकृतिकरणाद्दैतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो बाहको दान्ति-शान्तयोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाममुख्यः ॥ १॥

व्यवस्थानः

माचाक्रमें.

अस्थिर।दि,

स्यवहार अने अ-ध्यारमपक्ष.

१. 'बालिकरव' अहीं 'इक'प्रखय खार्थमां लाग्यो छे:-श्रीअभय •

शतक १.-उद्देशक १०.

अन्यतीर्थिक वन्तव्य-चलमान अचिति.--वे परमाणु परस्पर न चीटें.--तेमां चिकाश नथी.---त्रण अणु चोंढे.--तेना वे सरखा आग शा, शा थाय.--अने अण माग पण थाय.—चार अणु.—पांच अणुनुं कर्म बने.—ते शाश्वत छे.—कर्म चयापचय पामे.—बोल्या पहेलां मापा ते माथा.—बोलाती भाषा ते भाषा नहीं.--बेल्या पछीनी भाषा ते भाषा.--बोलतानी भाषा नहीं.--अणबोलतानी भाषा.--कर्या पहेलानी क्रिया ते दु:खरूप.---कराती क्रिया अदु:खरूप.---कयो पछीनी किया दु:खरूप.-अकरणयी.-महत्य दु:ख.-शीमहावीर वनतव्य-अन्यतीर्थिकनुं असत्य.-चलमान चलित.-वे परमाणु परस्पर चोटे.-तेना दे सरखा माग थाय.---त्रण परमाणु चोंटे.--तेना दे साग थाय, पण सरखा न थाय.---त्रण भाग थाय.---चार अणु.---पांच अणुतो संबंध (कर्म नहीं)---ते अञ्चायत.—बोल्या पहेलानी भाषा ते अभाषा.—बोलाती भाषा भाषा.—बोल्या पछीनी भाषा सभाषा.—बोलतानी भाषा,—अणबोलतानी सभाषा.— भाषानी थेठे किया -कुल दुःख. -अन्यतीथिकमतः -एक जीव एक समये वे किया साथे करे. --ऐर्यापथिकी. --ते खोडुं --श्रीमहावी-रमत.—एक बीव एक समये एक किया करे.—केटला काळ सुधी नरकमां जीव उत्पन्न ज न धाय ?—वार मुहूर्त.—व्युत्कान्तिपद.—गौतमविहार.— चदेशकसमाप्ति.---शतकसमाप्ति.---

३०८.—अन्तरियया णं मंते ! एवं आइक्लंति, जाव-एवं परूर्वेति—"एवं खलु चलमाणे अचलिए, जाव-निजारिजमाणे यावत्-आ प्रमाणे प्ररूपे छे के ''चालतुं ते चाल्युं न कहेवाय अने अणिजिने.''

३०९.—"दो परमाणुपोन्गला एगयओ न साहणंति. कम्हा दो परमाणुपोन्गला एगंततो न साहणंति ? दोण्हं परमाणुपोन्गलाणं नत्यि सिणेहकाए, तम्हा दो परमाणुपोन्गला एगयओ न साहणांति."

₹१०.—"तिण्णि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणांति. कम्हा तिष्णि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणंति ? तिण्हं परमा-णुषोग्गलाणं आत्थि सिणेहकाए, तम्हा तिण्णि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणांति. ते भिजमाणा दुहा वि, तिविहा वि कजांति. दुहा कजमाणा एगयओ दिवड्ढे परमाणुपोग्गले भवड, एगयओ वि दिवड्ढे परमाणुपोग्गले भवइ. तिहा कज्ञमाणा तिण्णि परमाणु-पोग्गला भवंति. एवं जाव—चत्तारि:''

३०८.-हे भगवन्! अन्यतीर्थिको आ प्रमाणे कहे छे यावत्-निर्जरातुं ते निर्जरायुं न कहेवाय."

ं ३०९.—''बे परमाणु पुद्रलो एक एकने चोंटता नथी. बे पर-माणु पुद्रलो एक एकने शामाटे चोंटता नथी? बे परमाणु पुद्रलोमां चीकाश नथी माटे ते वे परमाणु पुद्रलो एक एकने चोंटता नथी."

३१०.-- "त्रण परमाणु पुद्रछो एक एकने परस्पर चोंटी जाय छे. त्रण परमाणु पुद्रलो एक एकने परस्पर चोंटे छे तेनुं छुं कारण ? त्रण परमाणु पुद्रलोमां चीकाश होय छे. माटे ते त्रण परमाणु पुद्रलो एक एकने परस्पर चोंटी जाय छे. वळी जो ते त्रण परमाणुओना भाग करवामां आवे तो तेना वे भाग पण धइ शके छे अने त्रण भाग पण थइ शके छे, जो ते त्रण परमाणु पुद्रलना बे भाग करवामां आवे तो एक तरफ दोढ परमाणु आवे छे अने बीजी तरफ पण दोढ परमाणु आने छे. अने जो ते त्रण परमाणु पुद्रलना त्रण भाग करवामां आवे तो त्रणे परमाणु पुद्रलो एक एक एम जुदा जुदा थइ जाय छे. ए प्रमाणे यावत्-चार परमाणु पुद्रलो विषे पण समजवुं,"

१. मूलच्छायाः—अन्यतीर्थिका भगवन् ! एवम् आख्यान्ति, यावत्-एवं प्ररूपयन्ति-एवं खलु चलमानम् अचलितम् , यावत्-निर्जार्थमाणम् अनिर्जार्णम्. द्वी परमाणुपुद्रली एकतः न संहन्येते. कस्माद् द्वी परमाणुपुद्रली एकतो न संहन्येते ? द्वयोः परमाणुपुद्रलयोः नास्ति स्नेहकायः, तस्माद् द्वी प्रमाणुपुद्रली एकतो न संहन्येते. त्रयः परमाणुपुद्रलाः एकतः संहन्यन्ते. कस्मात् त्रयः परमाणुपुद्रला एकतः संहन्यन्ते ? त्रयाणां परमाणुपुद्रजानाम् अस्ति सेहकायः, तस्मात् त्रयः परमाणुपुद्रलाः एकतः संहन्यन्ते. ते भिद्यमाना द्विधा अपि, त्रिविधा अपि कियन्ते. द्विधा कियमाणा एकतो बर्धः परमाणुपुत्रलो भवति. एकतोऽपि द्वार्धः परमाणुपुत्रलो भवतिः त्रिथा कियमाणा त्रयः परमाणुपुत्रला भवन्ति. एवं यावत्-चत्वारः-अनु॰

२११.—''पंचें परमाणुपोग्गला एगयओ साहणंति, साह-णिता दुक्तताए कजांति. दुक्खे बि.य णं से सासए सया समिअं उनिचजङ् य, अनिचजङ् य.''

३१२.—''पुर्व्वि मासा मासा. मासिजमाणी मासा अभासा. मासासमयवितिकंतं च णं भासिआ मासा.''

३१३.—''जा सा पुन्वं भासा भासा. भासिकामाणी भासा अभासा. भासासमयवितिकंतं च णं भासिआ भासा. सा कि भासओ भासा ? अभासओ भासा ? अभासओ णं सा भासा. नो खलु सा भासओ भासा.''

३१४.—''जा सा पुष्यं किरिया दुक्ला. कज्जमाणी किरिया अदुक्ला. किरियासमयवितिकंतं च णं कडा किरिया दुक्ला.''

३१५.—''जा सा पुव्वं किरिया दुक्खा. कजमाणी किरिया अदुक्खा. किरियासमयवितिकंतं च णं कडा किरिया दुक्खा. सा किं करणओ दुक्खा? अकरणओ दुक्खा? अकरणओ णं सा दुक्खा. नो खलु सा करणओ दुक्खा, सेवं वत्तव्वं सिया."

३१६.—"अिक दुक्सं, अफुसं दुक्सं, अकजमाणकडं दुक्सं अकडु अकडु पाण-मूअ-जीव-सत्ता वेदणं वेदंति इति वत्तव्यं सिया."

३१७. प्र०—से कहमेअं मंते ! एवं ?

२१७. उ०—गोयमा! जं णं ते अवजित्यआ एवं आइ-क्लंति, जाव-वेदणं वेदेंति वत्तव्वं सिया. जे ते एवं आहिंसु, मिच्छा ते एवं आहिंसु. अहं पुण गोयमा! एवं आइक्लामि-एवं सलु चलमाणे चलिए, जाव-निजारिजमाणे निज्जिने.

२१८.—''दो परमाणुपुग्गला एगयओ साहणंति. कम्हा दो परमाष्ट्रपोग्गला एगयओ साहणंति १ दोण्हं परमाणुपोग्गलाणं अत्यि सिणेहकाए, तम्हा दो परमाणुपोग्गला एगयओ साहणंति.

३११.—''पांच परमाणु पुद्रलो एक एकने परस्पर चोंटी जाय छे अने दु:खपणे—कर्मपणे—थाय छे. ते दु:ख-कर्म-शाधत छे अने हमेशा सारी रीते उपचय पामे छे तथा अपचय पामे छे.''

३१२.—"बोळवाना समयनी पूर्वे जे भाषा—भाषाना पुद्गलो—छे ते भाषा छे. बोळवाना समयनी जे भाषा छे ते अभाषा छे अने बोळवाना समय पछीनी—जे (भाषा) बोळाएळी छे ते भाषा छे."

३१३.—"जे ते पूर्वनी भाषा माषा छे, बोलाती भाषा अभाषा छे अने बोलवाना समय पछीनी जे (भाषा) बोलाएली छे ते भाषा छे, तो छुं ते बोलता पुरुषनी भाषा छे के अणबोलता पुरुषनी भाषा छे? (उत्तर)—अणबोलता पुरुषनी ते भाषा छे. पण ते बोलता पुरुषनी तो भाषा नथी ज."

३१४.—''जे ते पूर्वनी किया छे ते दुःखहेतु छे. कराती किया दुःखहेतु नथी अने करवाना समय पछीनी—जे कराएळी— किया छे ते दुःखहेतु छे."

३१५.—"जे ते पूर्वनी क्रिया छे ते दुःखहेतु छे. कराती क्रिया दुःखहेतु नधी अने करवाना समय पछीनी—जे करा- एटी—क्रिया छे ते दुःखहेतु छे तो छुं ते करणथी दुःखहेतु छे के अकरणथी दुःखहेतु छे ? (उत्तर)—ते अकरणथी दुःखहेतु छे पण ते करणथी दुःखहेतु तो नथी ज. ते ए प्रमाणे वक्तव्य छे."

३१६.—''अफ़ुल्य दु:ख छे, अस्पृश्य दु:ख छे अने अकि-यमाणकृत दु:ख छे; तेने नहीं करीने, नहीं करीने प्राणों, भूतो, जीवो अने सत्त्वो वेदनाने वेदे छे ते ए प्रमाणे वक्तव्य छे'' (ए बधुं पूर्वे जणावेद्धं अन्यतीर्थिकोनुं मत छे.)

३१७. प्र०—हे भगवन् ! ए ते (अन्यतीर्थिकोनं मत) केवी रीते ए प्रमाणे होय?

३१७. उ० — हे गौतम! जे ते अन्यतीर्थिको कहे छे के, "यावत्—वेदनाने वेदे छे, एम कहेवाय" तेओए जे ए प्रमाणे कह्य छे ते खोटुं कह्यं छे. वळी हे गौतम! हुं एम कहुं छुं के, चालतुं ते चाल्युं कहेवाय अने यावत्—निर्जरातुं होय ते निर्जरायुं कहेवाय.

३१८.—''बे परमाणु पुद्रहो एक एक परस्पर चोंटी जाय छे. बे परमाणु पुद्रहो एक एक परस्पर चोंटी जाय छे तेनुं छुं कारण १ बे परमाणु पुद्रहोमां चीकाश छे माटे बे परमाणु पुद्रहो

१. मूल्च्छायाः—पद्य परमाणुपुत्रला एकतः संहन्यन्ते, संहस्य दुःखतया क्रियन्ते, दुःखमि च तत् शाश्वतं सदा समितम् उपचीयते, अपचीयते. पूर्व भाषा भाषा. भाषासमयन्यतिकान्ता च भाषिता भाषा. या सा पूर्व भाषा भाषा, भाषासमयन्यतिकान्ता च भाषिता भाषा. या सा पूर्व भाषा भाषा, भाषासमयन्यतिकान्ता च भाषिता भाषा. सा भाषा, अभाषमाणस्य भाषा १ अभाषमाणस्य सा माषा. नो खल्ल सा भाषमाणस्य भाषा. या सा पूर्व किया दुःखा, कियमाणा क्रिया अदुःखा, कियासमयन्यतिकान्ता च कृता किया दुःखा, कियासमयन्यतिकान्ता च कृता किया दुःखा, या सा पूर्व किया दुःखा, कियमाणा किया अदुःखा, कियमाणा किया अदुःखा, कियमाणा किया अदुःखा, कियमाणया किया अदुःखा, कियमाणया किया अदुःखा, कियमाणया किया अदुःखा, अकरणतो दुःखा। अकरणता दुःखा, नो खल्ल सा करणतो दुःखा, तदेवं वक्तव्यं स्थान्, अकृत्यं दुःखम्, अकियमाणकृतं दुःखम्, अकृत्वा अकृत्वा प्राण-भूत-जीव-सन्ता वेदनां वेदयन्ति, तत् कथम् एतद् भगवन् । एवम् शाद्यामि—एवं खल्ल चलमानं चलितम्, यावत्-निर्जार्थमाणं निर्जार्थम्, द्वौ परमाणुपुत्रली एकतः संहन्येते कस्माद् द्वौ परमाणुपुत्रली एकतः संहन्येते कस्माद् द्वौ परमाणुपुत्रली एकतः संहन्येते द्वयोः परमाणुपुत्रलयोः अस्ति क्षेत्रकायः, तस्माद् द्वौ परमाणुपुत्रली एकतः संहन्येते —अनु०

ते' मिजमाणा दुहा कजंति, दुहा कजमाणा एगयओ परमाणुपो-ग्गले, एगयओ परमाणुपोग्गले भवंति.!'

३१९.—''तिणि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणांति, कम्हा तिण्णि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणांति? तिण्हं परमा-णुपोग्गलाणं अत्थि सिणेहकाए, तम्हा तिण्णि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणांति. ते भिज्जमाणा दुहा वि, तिहा वि कज्ञांति. दुहा कज्जमाणा एगयओ परमाणुपोग्गले, एगयओ दुपएसिए खंधे भवति. तिहा कज्जमाणा तिण्णि परमाणुपोग्गला भवंति. एवं जाव—चत्तारि.''

३२०.—"पंच परमाणुपोग्गला एगयओ साहणांति. एगयओ साहणिता लंधताए कजांति. लंधे वि य णं से असासए सया समिअं उविच्जाइ य, अविच्जाइ य."

. ३२१.—''पुर्व्वि भासा अभासा, भासिज्जमाणी भासा भासा, भासासमयवितिकंतं च णं भासिआ अभासा.''

३२२.—''जा सा पुर्वि भासा अभासा. भारिज्ञमाणी भासा, मासा, भासासमयवितिकंतं च णं भारिआ भासा अभासा; सा कि भारतओ भासा ? अभारतओ भासा ? भारतओ णं भारा. चो खलु सा अभारतओ भासा."

३२३.—''पुर्व्वि किरिया अदुक्खा. यहा भासा तहा भाणि-अव्वा. किरिया वि जाव-करणओ सा दुक्खा नो खलु सा अकरणओ दुक्खा सेवं वत्तव्वं सिया.''

३२४.—"'िकचं दुक्लं, फुसं दुक्लं, कज्जमाणकडं दुक्लं कटु कटु पाण-भूअ-जीव-सत्ता वेदणं वेदेंति इति वत्तव्वं सिया."

एक एक परस्पर. चोंटी जाय छे. अने ते बे परमाणु पुद्रछोना बे माग थइ शके छे. जो ते बे परमाणु पुद्रछोना बे भाग करवामां आवे तो एक तरफ एक परमाणु पुद्रछ आवे छे अने एक तरफ एक परमाणु पुद्रछ छे.''

३१९.—''त्रण परमाणु पुद्गलो एक एक परस्पर चोंटी जाय छे. त्रण परमाणु पुद्गलो एक एक परस्पर चोंटी जाय छे तेनुं शुं कारण ? त्रण परमाणु पुद्गलोमां चीकाश छे माटे त्रण परमाणु पुद्गलोमां चीकाश छे माटे त्रण परमाणु पुद्गलो एक एक परस्पर चोंटी जाय छे. अने ते त्रण परमाणु पुद्गलोमा बे तथा त्रण माग पण धइ शके छे. जो तेना बे भाग करवामां आवे तो एक तरफ एक परमाणु पुद्गल आवे छे अने एक तरफ बे प्रदेशवाळो एक स्कंघ आवे छे. जो तेना त्रण भाग करवामां आवे तो एक एक एम त्रण परमाणुओ जुदा जुदा धइ जाय छे. ए प्रमाणे यावत्—चार परमाणुओ संबंधे पण समजवुं."

३२०.—"पांच परमाणु पुद्रहो एक एक परस्पर चोंटी जाय छे. अने ते परस्पर चोंटी गया पछी एक स्कंधरूपे बनी जाय छे तथा ते स्कंध अशाधत छे अने हमेशा सारी रीते उपचय पामे छे."

३२१.—''पूर्वनी भाषा अभाषा छे. बोळाती भाषा भाषा छे. अने बोल्या पछीनी-बोळाएळी-भाषा अभाषा छे."

३२२.—''जे ते पूर्वनी भाषा अभाषा छे, बोळाती भाषा भाषा छे अने बोल्या पछीनी—बोळाएळी—भाषा अभाषा छे. तो छं ते बोळता पुरुषनी भाषा छे के अणबोळता पुरुषनी भाषा छे १ (उत्तर)—ते बोळता पुरुषनी भाषा छे. पण अणबोळता पुरुषनी तो ते भाषा नथी ज."

३२३.—''पूर्वनी किया दु:खहेतुं नथी, तेने पण भाषानी पेठे जाणवी यावत्—करणथी ते दु:खहेतु छे. पण धकरणथी ते दु:खहेतु नथी ज. ए प्रमाणे कहेवाय."

३२४.—''छत्य दुःख छे, स्पृश्य दुःख छे, क्रियमाणकत दुःख छे, तेने करी करीने प्राणो, भूतो, जीवो अने सत्त्वो वेदना-ने वेदे छे. एम कहेवाय.''

१. अनन्तरोदेशकेऽस्थिरं कर्म इत्युक्तम्, कर्मादिषु च कुतीार्थका विप्रतिपद्यन्ते अतस्तद्विप्रतिपत्तिनिरासप्रतिपादनार्थः, तथा संप्रहिण्यां 'चलणाओ' ति यदुक्तं तत्प्रतिपादनार्थक्ष दशमोदेशको व्याख्यायते. तत्र च सूत्रम्-'अवउत्थिया णं' इत्यादि. 'चलमाणे अचलिए' ति चलत् कर्म अचलितम्, चलता तेन चलितकार्याऽकरणात्, वर्तमानस्य चाऽतीतत्तया व्यपदेष्टुमशक्यत्वात्, एवमन्यत्राऽपि वाच्यम् इति.

१. मूलच्छायाः—ती भिश्रमानी द्विधा क्रियेते. द्विधा क्रियमाणी एकतः परमाणुपुत्रलः, एकतः परमाणुपुत्रलो भवतः. त्रयः परमाणुपुत्रलाः एकतः संहन्यन्ते. कस्मात् त्रयः परमाणुपुत्रलाः एकतः संहन्यन्ते. कस्मात् त्रयः परमाणुपुत्रलाः एकतः संहन्यन्ते. ते मिद्यमाना द्विधा अपि, त्रिधा अपि क्रियन्ते, द्विधा क्रियमाणा एकतः परमाणुपुत्रलः, एकतः द्विप्रदेशिकः स्कन्धा भवति. त्रिधा क्रियमाणाः त्रयः परमाणुपुत्रला भवन्ति. एवं यावत्—वत्वारः. पश्च परमाणुपुत्रला एकतः संहन्यन्ते. एकतः संहत्य स्कन्धतया क्रियन्ते. स्कन्धाः पत्रतः सदा समितम् उपचीयते, अपचीयते च. पूर्वं भाषा अभाषाः भाषा भाषा भाषा भाषा भाषासमयव्यतिकान्ता च भाषिता भाषा अभाषाणा या सा पूर्वं भाषा अभाषा, भाषासमयव्यतिकान्ता च भाषिता भाषा अभाषाः सा क्रि भाषामणस्य भाषाः, अभाषामणस्य भाषाः भाषा, नो खल्ल सा अभाषामणस्य भाषाः, पूर्वं क्रिया अदःखा, यथा भाषा तथा भणितव्याः किया अपि यावत्—करणतः सा दःखा, नो खल्ल सा अकरणतो दुःखा, तदेवं वक्तव्यं स्थात्. कृत्यं दुःखम्, स्ट्रयं दुःखम्, क्रियमाणकृतं दुःखं कृत्वा कृत्वा प्राण-भूत-जीव-सन्ता वेदना वेदगन्तीति वक्तव्यं स्थादः-अतु०

'एगयओ न साहण्णांति' ति एकत एकत्वेन एकस्कन्धतया इत्यर्थः, न संहन्येते न संहतौ स्याताम्, 'नित्थ सिणेहकाए' ति स्नेहपर्यवरा-शिर्नास्ति सूक्ष्मत्वात्, त्र्यादियोगे तु स्थूलत्वात् सोऽस्ति. 'दुक्सत्ताए कजांति' ति पत्र पुद्रलाः संहत्य दुःखतया-कर्मतया क्रियन्ते-भवन्तीत्यर्थ: 'दुक्ले वि य णं' ति कर्माऽपि च, 'से' ति तत् शाश्वतम् अनादित्वात्, 'सय' ति सर्वदा, 'समियं' ति सम्यक्, संपरिमाणं वा चीयते-चयं याति, अपचीयते-अपचयं याति. तथा 'पुन्वं' ति भाषणात् प्राक्, 'भास' ति वाग्द्व्यसंहतिः, 'भास' ति सत्यादि-भाषा स्यात्, तत्कारणत्वात्, विभङ्गज्ञानित्वेन वा तेषां मतमात्रमेतद् निरुपपत्तिकम्-उन्मत्तकवचनवत्, अतो न इह उपपत्तिः अत्यर्थ गवेषणीया. एवं सर्वत्र अपि इति. तथा 'मासिजमाणी भासा अभास' ति निसृज्यमानवाग्द्रव्याणि अभाषा, वर्तमानसमयस्य अतिसृक्ष्म-त्वेन व्यवहाराऽनङ्गत्वादिति. 'भासासमयवितिकंतं च णं' ति इह क्त-प्रत्ययस्य भावार्थत्वात् , विभक्तिविपरिणामाच भाषासमयव्यतिक्रमे च 'भासिय' त्ति निसृष्टा सती भाषा भवति, प्रतिपाद्यस्य अभिषेये प्रत्ययोत्पादकत्वाद् इति. 'अभासओं णं भास' ति अभाषमाणस्य भाषा, भाषणात् पूर्वं पश्चास तदम्युपगमात्. 'नो खलु भासओ' ति भाष्यमाणायाः तस्या अनम्युपगमाद् इति. तथा 'पुर्व्वि किरिया' इत्यादि. क्रिया कायिक्यादिका, सा यावद् न क्रियते तावद् 'दुक्स' ति दुःखहेतुः. 'कजमाण' ति क्रियमाणा क्रिया न दुःखा-न दु:खहेतु:. क्रियासमयव्यतिकान्तं च क्रियायाः क्रियमाणताव्यतिक्रमे च, क्रता सती क्रिया दुःखेति. इदमपि तन्मतमात्रमेव निरुपपत्तिकम्. अथवा पूर्व क्रिया दुःखा, अनभ्यासात्. क्रियमाणा क्रिया न दुःखा, अभ्यासात्. कृता क्रिया दुःखा, अनुताप-श्रमादेः. 'करणओ दुक्ल' त्ति करणम्-आश्रिय-करणकाले कुर्वतः इत्यर्थः. 'अकरणओ दुक्ल' ति अकरणम्-आश्रिय-अकुर्वत इति यावत्. 'नो खलु सा करणओ दुक्ल' ति अक्रियमाणले दुःखतया तस्या अम्युपगमात्. 'सेवं वत्तव्वं सिया' अथ एवं पूर्वोक्तं वस्तु, वक्तव्यं स्याद् उपपन्तवाद् अस्य इति. अय अन्यय्थिकान्तरमतमाहः-अकृत्यम्-अनागतकालापेक्षया अनिर्वर्तनीयं 'जीवैः' इति गम्यम्. दुःखम्-असातम्, तत्कारणं वा कर्म. तथा अकुलत्वाद् एव अस्पृश्यम् अबन्धनीयम्. तथा क्रियमाणं वर्तमानकाले, कृतं च अतीतकाले, तिशिषेधाद् अक्रियमाणकृतम्, कालत्रयेऽपि कर्मणो बन्धनिषेधाद् अकृत्वा अकृत्वा आभीक्ष्ण्ये द्विवंचनम्. 'दुःखम्' इति प्रकृतमेव. के १ इत्याहः— प्राण-भूत-जीव-सत्त्वाः. प्राणादिलक्षणं चेदम्-"प्राणा द्वि-त्रि-चतुःप्रोक्ताः भूतास्तु तरवः स्पृताः, जीवाः पश्चेन्द्रिया क्षेयाः शेषा सत्त्वा इतीरिताः." 'वेजणं' ति शुभाऽशुभं कर्म, वेदनां पीडां वा, वेदयन्ति अनुभवन्ति, इत्येतद् वक्तव्यं स्यात्, अस्यैव उपपद्मान-खात्, याद्रच्छिकं हि सर्वे लोके सुख-दु:खम्-इति. यदाहः-"अतर्कितोपस्थितमेव सर्वे चित्रं जनानां सुख-दु:खजातम्, काकस्य तालेन यथाऽभिघातो न बुद्धिपूर्वोऽत्र वृथाऽभिमानः." 'से कहमेअं' ति अथ कथमेतद् भदन्त! एवम्-अन्ययूथिकोक्तन्यायेन ? इति प्रश्न:. 'जं णं ते अच्छित्यआ' इत्यादि उत्तरम्. व्याख्या चास्य प्राग्वत्. मिथ्या च एतर् एवम्-यदि चळदेव प्रथमसमये चिलतं न भवेत्, तदा द्वितीयादिष्विप तद् अचलितमेव इति न कदाचनाऽपि चलेत्, अत एव वर्तमानस्याऽपि विवक्षया अतीतत्वं न विरुद्धम्. एतच प्रागेव निर्णीतमिति न पुनः उच्यते. यचोच्यते 'चलितकार्याऽकरणाद् अचलितमेव' इति. तद् अयुक्तम् , यतः प्रतिक्षणम् -उत्पद्य-मानेषु स्थास-कोशादिवस्तुषु अन्सक्षणभावि वस्तु आदक्षणे स्वकार्यं न करोसेव, असरवात्. अतो यद् अन्ससमयचितं कार्यं विविक्षतं परेण, तद् आद्यसमयचिलतं यदि न करोति तदा क इव दोषोऽत्र?, कारणानां खखकार्यकरणस्वभावत्वाद् इति.

कुतीर्विकप्रवाय,

१. जूओ आगळ १-८:-अनु॰ २. 'व्यतिकान्त' आ शब्दने छेडे रहेलो 'त' कियानो सूचक छ अने विभक्तिओनुं परिवर्तन थतुं होवाथी अहीं बीजीनो सातमी जैवो अर्थ करवो:--श्रीअभय॰

किरिआ' इत्यादि.] किया एटले कायिकी वेगरे किया ज्यां सुधी ते किया कराती नथी त्यां सुधी ['दुक्ख'ति] दुःखमां हेतुरूप छे. ['कजमाण'ति] कराती किया दुःखमां हेतुरूप नथी. ज्यारे कियानो समय बीती जाय छे एटले 'किया कराय छे' ए व्यवहार मटीने, 'क्रिया कराएली छे' एवो व्यव-हार याय छे त्यारे करेली किया ['दुक्खे' ति] दु:खगां हेतुरूप छे. आ पण तेओनुं ज युक्तिविनानुं मत छे. अथवा अभ्यास (टेव) न होवाने लीधे पहेलां किया दु:खरूप लागे छे. पछी अभ्यास पडी जवाथी कराती किया दु:खरूप नथी लागती अने किया कर्या पछी पश्चात्ताप गाय छे, अथवां थाक बंगेरे लागे छे तथी करेली किया दु:खरूप लागे छे. ['करणओ दुक्ख' ति] करणने आश्रीने-करवाने वखते-करता पुरपने. ['अकरणओ दुक्ख' ति] अकरणने आश्रीने-नहीं करता पुरुषने. ['नो खलु सा करणओ दुक्ख'ति] कारण के, कियानी अकियमाण स्थितिमां तेने (ते कियाने) दु:खरूपे सीकारेली छे. ['सेवं वत्तव्वं सिया'] ए प्रमाणे पूर्वोक्त वस्तु वक्तव्य छे. कारण के, ए उपपन्न-युक्तियुक्त छे. हवे बीजा कोइ अन्ययूधिकनुं मत कहे छे के, अकृत्य एटले मविष्यत्काळनी अपेक्षाए जीयोवडे अनिर्वर्तनीय-अनिष्पाद्य-नहीं उपजे तेवुं. दुःख एटले सुख नहीं अथवा तेनुं कारण कर्म, तथा अकृत्य होवाथी ज अवंधनीय-न बंधाय तेनुं छे. तथा वर्तमान काळे करातुं ते क्रियमाण अने भूतकाळे कराएछं ते कृत, ते बन्नेनो निषेध करवाधी अकियमाणकृत, अर्थात् त्रणे काळे पण कर्मना बंधनो निषेध होवाथी दुःखने नहीं करीने नहीं करीने. कोण ? तो कहे छे के, प्राणी, भूतो, जीवो अने सत्त्वो. ए प्राण वगेरेनुं खरूप आ छे:-''बे इंद्रियवाळा, त्रण इंद्रियवाळा अने चार इंद्रियवाळा जीवो 'प्राण' कहेवाय छे. बृक्षाने 'मृतो' कहेवाय छे. जे पांच इंदियवाळा होय ते 'जीवो' कहेवाय छे अने बाकीना बधा-पृथिधी वगेरेना जीवो-'सत्त्वो' कहेवाय छे.'' ['वेअणं'ति] सारा के नरसा कर्मने अथवा पीडाने अनुभवे छे, एम वक्तव्य छे, कारण के ए रीते ए शुक्तियुक्त छे. लोकमां जे कांइ सुख के दुःख देखाय छे ते वधुं यादंच्छिक छे. कह्युं छे के, "माणसोने जे कांइ विचित्र सुख के दुःख थाय छे ते बधुं अतर्कितोपस्थित छे-विचार सिवाय थाय छे.-जेम; कागडाने बेसवुं अने ताड़ने पडवुं ते प्रमाणे ए बधुं थाय छे. पण कांइ बुद्धिपूर्वक थतुं नथी, माटे 'में कर्युं' एवुं अभिमान राखवं ए नकामं-खोदं-छे." ['से कहमेयं' ति] हे भगवन् ! अन्ययूथिके कहेल न्याये ए प्रमाणे ए केम होइ शके ? ए प्रश्न छे. ['जं णं ते अन्नउत्थिआ' इत्यादि.] ए उत्तर छे. एनी व्याख्या पूर्वनी पेठे जाणवी. अने ते बधुं मिध्या-खोदं-आ प्रमाणे छे:-जो चालतुं ज कर्म प्रथम समये चिलत-'चालेलुं' न होय तो बीजा समयोगां पण ते कर्म अचिलत ज होय-कोइ पण समये ते कर्म चाले ज नहीं. माटे ज वर्तमानने पण विवक्षावडे लागतुं अतीतपणुं विरुद्ध नथी. ए विषे आगळ ज निर्णय कर्यों छे. माटे फरीथी कहेता नथी. जे कह्युं छे के, चलित कर्म जे काम करें छे ते काम चालतुं कर्म नथी करतुं माटे चालताने 'चलित' केम कहेवाय ?' ते कथन अयुक्त छे. कारण के प्रतिक्षणे उत्पन्न थता 'स्वास,' (घड़ो बनावती वखते माटीने जे पहोळी करवी ते 'स्थास' कहेवाय.) कोश वंगेरे उत्पन्न थया पछी छेवटे-छेछे क्षणे-उत्पन्न थनारुं घटरूप कार्य प्रथम क्षणे-घट करवाना आरंग समये-असत् होवाथी पोतानुं कर्तव्य न करे ए युक्तियुक्त ज छे. अने अहीं कुतीर्थिकोए अंत समयनुं चलित कर्म जे कार्य करे छे, ते कार्यने 'कार्य' तरीके कल्पेलुं छे. हवे जो ते कार्यने आद्य समयनुं चलित कर्म न करे तो तेओ एवो दोध दइ शकता नथी के, चिंत कर्मनी पेठे कार्य न करवाथी 'चालतं' कर्म चिंत कहेवातं नथी. तेनं कारण ए के, दरेक कारणो पोत पोतानां कार्यों करे छे. पण बीज़ं कारण वीजा कारणना कार्यने नथी करतुं तेम छतां एमां दोष देवो ते कांइ ज नहीं एम गणवुं युक्त छे.

हस्य ति. वेन त् श् स्य त्श् स्य त्रात्वे त्रस्य

ते प्रकापनी

अस्त्यता.

२. यचोक्तम्-'द्रौ परमाण् न संहन्येते, सूक्ष्मतया स्त्रेहाभावात्' तद् अयुक्तम्, एकस्याऽपि परमाणोः स्नेहसंभवात्, सार्धपुद्रलस्य संहतत्वेन तैरेव अम्युपगमाच. यत उक्तम्-'तिण्णि परमाणु-पोग्गला एगयओ साहणांति, ते भिज्ञमाणा दुहा वि, तिविहा वि कजांति. दुहा कज्जमाणा एगयओ दिवड्ढे' त्ति अनेन हि सार्थपुद्गलस्य संहतत्वाम्युपगमेन तस्य स्नेहोऽभ्युपगत एव, इति कथं परमाण्तोः स्नेहाभावेन संधाताभावः ? इति. यचोक्तम्-'एकतः सार्थः, एकतः सार्थः' इति. एतद् अपि अचारु, परमाणोः अधीकरणे परमाणुत्वाभावप्रसङ्गात् . तथा यदुक्तम्-'पञ्च पुद्रलाः संहताः कर्मतया भवन्ति' तद् अपि असंगतम्, कर्मणोऽनन्तपरमाणुतया अनन्तस्कन्धरूपरवात्, पञ्चाणुकस्य च स्कन्धमात्रत्वात्. तथा कर्म जीवावरणस्वभाविमध्यते, तच्च कथं पञ्चपरमाणुस्कन्धमात्ररूपं सद् असंख्यातप्रदेशात्मकं जीवम्-आवृणुयात् ? इति. तथा यदुक्तम्-'कर्म च शाधतम्' तद् अपि असमीचीनम् , कर्मणः शाधतत्वे क्षयोपशमाद्यभावेन ज्ञानादीनां हाने:, उत्कर्पस्य च अभावप्रसङ्गात्. दृश्येते च ज्ञानादिहानि-वृद्धी. तथा यदुक्तम्-'कर्म सदा चीयते, अपचीयते च' इति. तद् अपि एकान्तशाश्वतत्वे नोपपद्यते इति. यचोक्तम्-'भाषणात् पूर्वं भाषा, तद्भेतुत्वात्' तद् अयुक्तमेव, औपचारिकत्वात्, उपचारस्य च तत्त्वतोऽवस्तुत्वात्. किञ्च, उपचारः तात्त्रिके वस्तुनि, सित संभवति, इति तात्त्रिकी भाषा अस्तीति सिद्धम्. यच उक्तम्-'भाष्यमाणा अभाषा, वर्तमानसमयस्य अव्यवहारिकत्वात्' तदिप असम्यक्, वर्तमानसमयस्य एव अस्तित्वेन व्यवहाराङ्गत्वात् , अतीता-ऽनागतयोध विनष्टा-ऽनुत्वन्नतया असत्त्वेन व्यवहारानङ्गत्वाद् इति. यच उक्तम्—'भाषासमय'-इत्यादि. तदपि असाधु, भाष्यमाणभाषाया अभावे 'भाषासमय'-इत्यस्य अभिकापस्य अभावप्रसङ्गात्. यच-'प्रतिपाद्यस्य अभिधेये प्रत्ययोत्पादकत्वात्' इति हेतुः, सोऽनैकान्तिकः-करादिचेष्टानाम्-अभिधेयप्रति-पादकले सत्यपि भाषात्वाऽसिद्धेः. तथा यदुक्तम्-'अभाषकस्य भाषा' इति. तद् असंगततरम् , एवं हि सिद्धस्य, अचेतनस्य वा भाषाप्रा-त्रिप्रसङ्ग इति. एवं क्रिया अपि वर्तमानकाल एव युक्ता, तस्यैव सत्त्वादिति. यद्य अनम्यासा-Sम्यासादिकं कारणम्-उक्तम्, तद्य अनैकान्तिकम्-अनम्यासादौ अपि यतः काचित् सुखादिरूपा एव. तथा यदुक्तम्-'अकरणतः क्रिया दुःखा' इति. तदपि प्रतीतिवाधितम्, यतः करणकाल एव किया दुःखा, सुखा वा दृश्यते. न पुनः पूर्वं पश्चाद् वा, तदसत्त्वाद् इति.

२. वळी जे कह्युं छे के, 'बे परमाणुओ चोंटता नथी, कारण के ते सूक्ष्म छे माटे चिकाश विनाना छे.' ते पण अयुक्त छे. कारण के एक परमाणुमां पण चिकाश होय छे. तथा ते अन्यतीर्थिकोए ज एम स्वीकार्युं छे के, दोढ दोढ परमाणुओ परस्पर चोंटी जाय छे अर्थात् एम

कुतीर्थिक प्रलाप अने तेनी असस्यता.

१. अहीं एक ज शब्दनों वे बार उचार अधिकता देखाडवा क्यों छे:-श्रीअभय •

स्वीकारवाधी अडघा परमाणुमां पण तेओना मते चिकाश होवी संभवे छे. तेओए कहुं छे के, ['तिन्नि परमाणुपोग्गला एगयओ साहणंति, ते भिज्ञमाणा दुहा वि, तिविहा वि कर्जिति दुहा कजमाणां एगयओ दिवड्ढे'ति] आ सूत्रथी तेओए 'दोढ दोढ परमाणु चोंटे छे' एम स्वीकार्यु छे, तो पछी तेमां चिकाश तो स्वीकारी ज होवी जोइए. ज्यारे एम छे तो पछी 'बे परमाणुओ चिकाश विनाना होवाथी चोंटता नथी' एम कहेवुं ते व्याजनी केम होइ शके? बळी जे कहां छे के, 'एक तरफ दोढ अने बीजी तरफ दोढ' ए पण सारुं नथी. कारण के परमाणुना ने माग थह शकता ज नथीं. जो तेना वे माग करवामां आवे तो ते 'परमाणुं' कहेवाय ज नहीं. तथा जे कह्युं छे के, 'चेंटिला पांच पुद्गलो कर्मपणे थाय छे' ते पण असगत छै. कारण के कर्म अनंत परमाणुरूप होवाथी अनंत स्कंघरूप छे अने पांच परमाणु तो मात्र स्कंघरूप ज छे. तथा कर्म, ए जीवने आवरण कर-बाना समाववाळं छे, जो ए मात्र पांच ज परमाणुरूप होय तो असंख्यात प्रदेशवाळा जीवने केवी रीते ढांकी शके ह तथा जे कहां छे के, 'कर्म, ए शाश्वत छे' ते पण ठीक नथी. जो कर्मने शाश्वत मानवामां आवे तो तेनो (कर्मनो) क्षयोपशम वेगरे न थवाथी ज्ञानादिनी हानि अने वृद्धि न थवी जोहए. एण लोकमां 'कोइने थोडुं ज्ञान अने कोइने वघारे ज्ञान' ए प्रमाणे ज्ञानादिकनी हानि अने बृद्धि जणाय छे. माटे कर्म ज्ञाश्वत न होवुं जोइए. तथा जे कहां छे के, 'कर्म हमेशा चय पामे छे अने नाश पामे छे' ते पण जो कर्मने शाश्वत मानवामां आवे तो अयुक्त छे. वळी जे कहां हे के, 'भाषामां हेतु होवाथी बोल्या पहेलांनी भाषा कहेवाय है' ते अयुक्त ज है. कारण के ते कथन औपचारिक हो अने उपचार तो खरी रीते वस्त-रूप नथी. वळी ज्यारे कोइ एक सत्य वस्तु होय त्यारे तेना उपरथी उपचार यह शके छे माटे 'भाषा' ए तात्विक वस्तु छे एम सिद्ध थयुं. वळी जे कहुं छे के, 'बोळाती भाषा, भाषा कहेवाती नथी, कारण के वर्तमानकाळ व्यवहारनुं अंग नथी.' ते पण खोटुं छे. कारण के विद्यमानरूप होवाथी वर्तमानकाळ ज व्यवहारनं अंग छे. अने भूतकाळ, नाश पामेल होनाथी अविद्यमानरूप छे. तथा मविष्यत्काळ, असद्र्य होवाथी अविद्यमानरूप छे माटे ते बच्चे काळ व्यवहारनुं अंग नथी. वळी जे कह्युं छे के, ['भासासमय' इत्यादि.] ते पण ठीक नथी. कारण के माध्यमाण भाषानी अभाव होवाथी ['मासासमय' इत्यादि.] ए सूत्रना अभिलापनो असंमव प्रसक्त छे. अर्थात् ज्यारे वर्तमान काळनी भाषा न होय त्यारे भूतकाळनी भाषा तो होय ज नहीं. 'सांभळनारने अर्थनुं ज्ञान कराववामां हेतुरूप छे' ए जे हेतु कस्रो छे ते अनैकांतिक–व्यभिचारी–छे. कारण के हाथ अने आंख वनेरेनी चेष्टाथी पण सांभळनारने अर्थनुं भान यह शके छे, तो पण ते चेष्टा भाषा कहेवाती नथी. वळी जे कख़ुं छे के, 'अभाषकनी भाषा छे' ते तो वधारे खोटुं छे. कारण के जो तेम मानवामां आवे तो सिद्धने अथवा जडने भाषानी प्राप्ति थवी जोइए. ए प्रमाणे किया एण वर्तमानकाळे ज युक्त छे. कारण के ते वर्तमानकाळ ज सद्रूप छे. वळी जे 'टेव तथा नहीं टेव होवानुं' कारण लख्युं ते पण व्यभिचारी छे. कारण के टेव वगेरे न होय तो पण कोइ एक क्रिया सुखरूप ज छागे छे. तथा जे कहां के, 'नहीं करवाथी क्रिया दु:खरूप लागे छे' ते कथन अनुभवनिरुद्ध छे. कारण के करवाने समये ज किया दु:खरूप के सुखरूप लागे छे. एग कर्या पहेलां के कर्या पछी असद्रूप होवाथी किया सुख के दु:खरूप हो शकती नथी.

३. तथा यदुक्तम्-'अकिचं' इत्यादि यदच्छावादिमताश्रयणात्. तदपि असाधीय:. यतो यदि अकरणाद् एव कर्म दु:खम्, सुखं वा स्यात् तदा विविश्वेहिक-पारलैकिकानुष्ठानाऽभावप्रसङ्गः स्यात्. अम्युपगतं च किंचित् पारलैकिकानुष्ठानं तैरपि च इति. एवमेतत् सर्वम्-अ-ज्ञानविकृम्भितम्, उक्तं च वृद्धैः—''परैतिरिथअवत्तव्वयपढमसएं दसमयम्मि उद्देसे, विन्भंगीणादेसा महभेआ या वि सा सव्वा.'' ''सम्भूजं असम्भूषे भंगा चत्तारि होंति विन्मंगे, उम्मत्तवायसरिसं तो अन्नाणं ति निहिंहं" सद्भुते परमाणौ असद्भूतम्-अर्धादि. असद्भूते सर्वगात्मनि सङ्कृतं चैतन्यम्, सङ्कृते परमाणौ सङ्कृतं निष्प्रदेशत्वम्, असङ्कृते सर्वगात्मनि असङ्कृतम्-अकर्तृत्वमिति. 'अहं पुण गोयमा ! एवं आइ-नसामि' इत्यादि तु प्रतीतार्थमेव इति. नवरम्-'दोण्हं परमाणुपोग्गलाणं अत्थि सिणेहकाए' ति एकस्य अपि परमाणो: शीतो-ष्ण-क्रिग्ध-रूक्षस्पर्शानाम्-अन्यतरद् अविरुद्धं स्पर्शद्वयम्-एकदा एव अस्ति. ततो द्वयोरपि तयोः क्रिग्धत्वभावात् स्नेहकायोऽस्त्येव. ततश्च तौ विषमस्त्रेहात् संहन्येते. इदं च परमतानुवृत्त्या उक्तम्, अन्यथा 'रूक्षी अपि रूक्षत्ववैषम्ये संहन्येते एव. यदाह:--''समैनि दयाए षंधो न होइ, समलुक्लयाए वि न होइ, वेमायनिद्य-लुक्लत्तणेण बंधो उ खंधाणं'' ति. 'खंधे वि य णं से असासए'ति उपचयाऽपचियकत्वात्. अत एव आहः-'सया सामियं' इत्यादि. 'पुर्व्यि मासा अभास' ति भाष्यते इति भाषा, भाषणाच पूर्व न माष्यते इति न माषा इति. 'भारिजमाणी भारा भारा' ति शब्दार्थोपपत्तेः. 'भारिआ अभारा' ति शब्दार्थवियोगात्. 'पुर्वि किरिया अदुक्ख' ति करणात् पूर्व किया एव नास्ति इति. असत्त्वादेव च न दु:खा, सुखाऽपि नासौ असत्त्वादेव. केवलं परमतानुष्टस्या 'अदु:खा' इत्युक्तम्, 'जहा भास' ति वचनात् 'कज्जमाणी किरिया दुक्खा' सत्त्वात्, इहाऽपि यत् क्रियमाणा क्रिया दु:खा इत्युक्तम्, तत् परमतानु इत्या एव, अन्यथा सुखाऽपि कियमाणा एव किया. तथा 'किरियासमयवितिकंतं च णं' इत्यादि दश्यमिति. 'किचं दुक्खं' इत्यादि. अनेन च कर्मसत्ता वेदिता, प्रमाणसिद्धत्वाद् अस्य. तथाहि:-इह यद् द्वयो: इष्टशन्दादिनिषयसुखसाधनसमेतयोः एकस्य दुःखलक्षणं फलम्, अन्यस्य इतरत्, न तद् विशिष्टहेतुमन्तरेण संमान्यते, कार्यत्वात्, घटवत् यश्वासौ विशिष्टो हेतुः स कर्म इति. आह च:—''जो तुल्लसाहणाणं फले विसेसो न सो विणा हेउं, फज्जत्तणओ गोयम ! घडो व्व, हेउ य से फैम्मं'' ति.

२. तथा यदच्छावादिना मतने ठइने जे कह्युं छे के, ['अकिचं' इत्यादि.] ते पण अयुक्त छे. कारण के जो कर्या सिवाय ज कर्म दुःख के सुख-रूप थतुं होय तो अनेक प्रकारनां ऐहिक अने पारलैकिक अनुष्ठानोनो अभाव आवशे. अने ते अन्ययूथिकोए पण कांइक पारलैकिक अनुष्ठान तो

^{1.} प्र० छाः परतीर्थिकवक्तव्यकप्रथमशते दशमे उद्देशे, विभिन्ननामादेशा मितिभेदाथापि सा सर्वा. सङ्कृतससङ्कृते भन्नाथत्वारो भवन्ति विभिन्ने खन्मस्याक्सदशं ततोऽज्ञानमिति निर्दिष्टम्. २. एतद् गाथाद्वयं श्रीभगवतीअवचूणां. ३. समिन्निधत्या वन्धः न भवति, समह्क्षत्याऽपि न भवति, विमा प्रक्रिय-ह्हस्त्वेन वन्धस्तु स्कन्धानाम्. ४. एतत्समानं श्रीतस्वार्थसूत्रे पद्यमाध्याये ३२, ३३, ३४, ३५, ३६ सूत्रे. ५. यस्तुल्यसाधनानां फले विशेषो न स विना हेतुम्, कार्यत्वतो गौतम । घट इव हेतुश्र तत् कर्मः ६. इयं गाथा श्रीविशेषावश्यके द्वितीयगणधरवादे १६१३ (१० ६८९: य० मं०):-अनु०

स्वीकार्डुं ज छे. ए प्रमाणे ए बधुं अज्ञानना चाळारूप छे. वृद्धोए कह्युं छे के, "परतीर्थिकनी वक्तव्यतावाळा प्रथम शतकमां दशमा उद्देशकमां विमंगज्ञानिओना मतिभेदना प्रकारो छे-ते बधी वक्तव्यता तेवी ज छे. सद्भृत अने असद्भृत ए भेदवडे विमंगमां चार भांगा थाय छे. ए अन्य-यूथिकोनुं वक्तव्य उन्मत्तना वचन जेवुं छे माटे तेने अज्ञान केंबुं छे." ते चार भांगा आ छे:-

चार मंगा.

श्रीमहावीरमत.

परमाणुमां विकास.

१. साचामां खोदं

२. खोटामां साचुं-

३. साचामां साचुं.

४. खोटामां खोद्धं-

तेनां उदाहरणो आ छे:-सद्भूत-साचा-परमाणुमां असद्भूत-खोटुं-अङ्धं वगेरेः खोटा व्यापक आत्मामां साचुं चैतन्यः साचा परमाणुमां साचुं अप्रदेशपणं. अने खोटा व्यापक आत्मामां खोटुं अकर्तापणुं. ['अहं पुण गोयमा! एवं आइक्खामि' इत्यादि.] ए वधुं तो स्पष्ट अर्थवाळुं ज छ. विशेष ए के, ['दोण्ह परमाणुपोग्गलाणं अत्थि सिणेहकाए' ति] ठंडो, उनो, चिकणो अने छुखो; ए चार स्पर्शमांना कोइ पण बे अविरुद्ध स्पर्श एक पण परमाणुमां एक ज काळे होय छे. माटे ते ने परमाणुओमां चिकाशं होवाथी तेमां स्नेहकाय होय ज छे. तेथी ते नन्ने एक नीजा करतां ओछी वधती चिकाशवाळा होवाथी परस्पर चोंटी जाय छे. आ वात बीजाना मतने छइने कही छे. नहीं तो, एक बीजा करतां ओछी मधती छुखाशवाळा पण परमाणुओ परस्पर चोंटी जाय ज छे. कह्युं छे के, ''जेमां सरखी चिकाश होय अने जेमां सरखी छुखाश होय तेवा पुद्गलो परस्पर चोंटता नथी. पण एक बीजा करतां ओछी वधती चिकाश अने छुखाशवाळा पुद्रलो परस्पर चोंटी जाय छे" ['खंधे वि य णं से असासए' त्ति] कारण के ते स्कंघ वधघटना स्वभाववाळो छे. माटे ज कहे छे के, ['सया सिमयं' इत्यादि.] ['पुर्व्वि भासा अभास' ति] बोलाय छे माटे भाषा कहेवाय. अने बोलाया पहेलां बोलाती नथी माटे भाषा न कहेवाय. ['भासिजमाणी भासा भास' ति] बोलाती भाषा भाषा छे, कारण के शब्द अने अर्थनी उपपत्ति याय छे ['भासिआ अभास' ति] बोलाएली (भाषा) अभाषा छे, कारण के शब्द अने अर्थनो वियोग छे. ['पूर्व्वि किरिया अदुक्ख'ति] कर्या पहेलां किया ज नथी। अने तेम होवाथी ज ते दुःख के सुखल्प नथी, कारण के ते नथी ज. मात्र बीजाना मतने आश्रीने 'दु:खरूप नथी' एम एकछं कहुं छे. ['जहा भास' ति] एम कहुं होवाथी 'कराती किया दु:खरूप छे.' कारण के ते विद्यमान छे. अहीं पण जे कहुं छे के, 'कराती किया दु:खरूप छे' ते परमतने आश्रीने ज कहुं छे नहीं तो कराती ज किया सुखरूप पण होय छे. तथा ['किरियासम-यवितिकंतं च णं' इत्यादि.] ए वधुं जाणवुं. ['किचं दुक्खं' इत्यादि.] आ सूत्रथी कर्मनी सत्ता जगावी छे. कारण के कर्मनी सत्ता प्रमाणोथी सिद्ध छे. ते आ प्रमाणे:-कोइ एक ने पुरुषो होय अने ते बन्नेने इष्ट शब्द, इष्ट गंघ, इष्ट रूप वगेरे विषयसुखना साधनो प्राप्त होय- तो पण ते नेमांथी एक जीवने दु:खरूप फळ मळे छे अने बीजा जीवने सुखरूप फळ मळे छे. स्थूल कारणोनी सरखी रीते सगवड होवा छतां जे जूदुं जूदुं कार्य नीपजे छे ते कोइ बीजा चोक्कस हेतु सिवाय बनतुं नथी. कारण के जे कांइ कार्य नीपजे छे ते घडानी पेठे कारण सिवाय बनतुं नथी. माटे पूर्वे कहेल जूदा जूदा कार्यनो जे कोइ चोक्कस हेतु छे ते कर्म छे. कह्युं छे के, ''जें औनी पासे दरेक साधनो सरखां होय, पण (ते साधनोथी) फळ मळवामां जूदाइ होय, तो हे गौतम! ते फळ मळवानी जूदाइनुं कोइ चोकस बीजुं कारण होवुं जोइए-कारण सिवाय ते थइ शके नहीं. कारण के जे कार्य थतं देखाय छे तेनुं घडानी पेठे कारण होतुं जोइए. अने जे कारण-हेतु-छे ते कर्म छे."

बीजा मतवाळाना कियाविषे प्रश्नोत्तर.

३२५. प्र०-अन्नजिथमा णं मंते ! एवं आइनखंति, जाव-''एवं खलु एगे जीवे एगेणं समएणं दो किरियाओ पकरेंति. के, यावत्-एक जीव एक समये बे कियाओ करे छे. ते आ तं जहाः-इरियावहिअं च, संपराइयं च. जं समयं इरियावहिअं प्रमाणे:-ऐर्यापिथकी अने सांपराियकी. जे समये ऐर्यापिथकी किया पकरेइ तं समयं संपराइअं पकरेइ, जं समयं संपराइअं पकरेइ, तं करे छे ते समये सांपरायिकी किया करे छे अने जे समये सांपरा-समयं इरियावाहिअं पकरेइ-इरियाविहिआए पकरणयाए संपराइअं पिकी क्रिया करे छे ते समये ऐर्यापिधकी क्रिया करे छे. ऐर्याप-पकरेइ, संपराइआए पकरणयाए इरियावहिअं पकरेइ. एवं खलु थिकी क्रिया करवाथी सांपरािवकी क्रिया करे छे अने सांपरािवकी एगे जीवे एगेणं समंएणं दो किरियाओ पकरैति. तं जहाः -इरिया- क्रिया करवाथी ऐर्यापथिकी क्रिया करे छे ए प्रमाणे एक जीव एक वहिअं च, संपराइअं च." से कहं एअं मंते ! एवं ?

३२५. प्र०-हे भगवन्! अन्यतीर्धिको ए प्रमाणे कहे छे समये वे किया करे छे-एक ऐर्यापधिकी अने बीजी सांपरायिकी. हे भगवन् ! ए ते ए प्रमाणे केवी रीते होय ?

१. आ वात श्रीभगवतीजीनी अवचूर्णिमां छे. २. आ वातने मळती निगतवार इकीकत श्रीतत्त्वार्थसूत्रना पांचमा अध्यायमां ३२, ३३,३४,३५ अने १६ मा सूत्रमां छे. १. आ गाथा श्रीविशेषावश्यकसूत्रमां, बीजा गणधरवादमां १६१३ मी छे. (पृ॰ ६८९. य॰ प्रं॰):-अनु॰

१. मूलच्छायाः -- अन्यतीर्थिका भगवन्! एवमाख्यान्ति, यावत्-एवं खलु एको जीवः एकेन समयेन द्वे किये प्रकरोति. तद्यथाः-ऐर्यापथिकी न, सांपरायिकी च. यं समयम् ऐर्यापथिकी प्रकरोति, तं समयं सांपरायिकी प्रकरोति. यं समयं सांपरायिकी प्रकरोति, तं समयम् ऐर्यापथिकी प्रकरोति. ऐर्याप-थिक्याः प्रकरणतया सांपरायिकी प्रकरोति, सांपरायिक्याः प्रकरणतया ऐर्यापथिकी प्रकरोति. एवं खल्ज एको जीवः एकेन समयेन द्वे किये प्रकरोति-तदायाः-ऐर्यापथिकी च, सांपरायिकी च. तत् कथमेतद् भगवन्! एवम् १-अनु॰

 ^{&#}x27;एक काळे एक जीव वे किया करे छे' ए प्रमाणे केटलाक महाशयोनुं मानवुं छे. आ ३२५ मुं सूत्र पण एक काळे वे किया करवानुं माननार अन्य दार्शनिको संबंधे लखायुं छे. आ श्रीभगवतीसूत्र ज्यारे हस्तीमां आन्युं हरो त्यारे (श्रीमहावीरना समान काळे अथवा त्यार पछी) 'एक काळे एक जीव वे किया करे छे' ए प्रमाणे माननाराओंनो एक मोटो पंथ हशे एम आ सूत्रथी समजी शकाय छे. 'एक काळे एक जीव वे आयुष्य उपाजी शके छे' एवं माननारं पण एक मत ते काळे हशे (ज्ओ पृ० २०४, प्रश्न-२९५) तथा ते मत अने आ मतने वहु अंतर होय एम जणातुं नथी. कारण के एक काळे वे आयुष्य उपार्जवानुं माननारने पण एक काळे वे किया करवानुं मानवुं ज जोइए, नहीं तो एक कियाथी जूदां जूदां वे आयुष्य बनी ज न शके. श्रीविशेषावस्यक सूत्रमां ' एक काळे वे किया थाय छे' एवा सिद्धांतने स्थापनार आचार्यनो सविस्तर हेवाल जणाव्यो छे. अमारा थारवा

३२५. उ०-गोयमा ! जं णं ते अन्नउत्थिमा एवं माइवसं-याए णेयव्वं, जाव-इरियावहिअं, संपराइअं वा.ं

३२५. उ०-हे गौतम ! जे ते अन्यतीर्थिको ए प्रमाणे कहे ति, तं चेव जाव-जे ते एवं आहिंसु, मिच्छा ते एवं आहिंसु. छे, यावत्-जे तेओए एम कहुं छे ते खोटुं कहुं छे. वळी हैं अहं पुण गोयमा ! एवं आइक्लामि-एवं खलु एगे जीवे एगस- गौतम ! हुं आ प्रमाणे कहुं छुं के, एक जीव एक समये एक भए एकं किरियं पकरेइ। परउरिथयवत्तव्वं णेयव्वं. ससमयवत्तव्व- क्रिया करे छे. अहीं परतीर्थिकतुं तथा स्वसमयनुं वक्तव्य कहेतुं यावत्-ऐर्यापथिकी अथवा सांपरायिकी किया करे छे.

४. पुनरिष अन्ययूथिकान्तरमतमुपदर्शयन् आहः—'अचउत्थिया णं' इत्यादि. तत्र च 'इरियावहियं' ति ईर्या गमनम् , तिर्देशयः पृथा मार्गः-ईर्यापथः, तत्र भवा ऐर्यापथिकी-केवलकाययोगप्रस्ययः कर्भबन्ध इसर्थः. 'संपराइयं च' ति संपरैति श्रमति प्राणी भवे एभिरिति संपरायाः कषायाः, तत्प्रत्यया या सा सांपरायिकी-कषायहेतुकः कर्मबन्ध इत्यर्धः. 'परजित्थयवत्तव्यं णेयव्यं' ति इह सूत्रे अन्ययू-धिकवक्तव्यं स्वयमुचारणीयम्, प्रन्थगौरवभयेन अलिखितत्वात् तस्य. तचेदम्-'जं समयं संपराइयं पकरेइ, तं समयं इरियाविहयं . पकरेइ-इरियाबहियापकरणयाए संपराइयं पकरेइ, संपराइयपकरणयाए इरियावहियं पकरेइ. एवं खलु एगे जीवे एगेणं समएणं दो किरि-याओ पकरेइ. तं जहा:-इरियावहियं, संपराइयं च' इति. 'ससमयवत्तव्ययाए णेयव्वं' 'सूत्रम्' इति गम्यम्. सा च एवम्:-''से कहमेअं भंते ! एवं ? गोयमा ! जं णं ते अन्नउत्थिया एवमाइक्खंति, जाव-संपराइयं च. जे ते एवमाहिंसु, मिच्छा ते एवमाहिंसु. अहं पुण गोयमा ! एवं आइक्लामि, एवं खलु एगे जीवे एगेणं समएणं एगं किरियं पकरेइ. तं जहाः—'' इत्यादि पूर्वोक्तानुसारेण

प्रमाणे अहीं ३२५ मां प्रश्न सूत्रमां जे मत जणाव्युं छे ते मतनो स्थापक अने श्रीविशेषावश्यकमां जणावेको ते ज मतनो स्थापक एक ज होय तो तेमां कांड्र प्रायः अणघटतुं नथी, एम धारीने अहीं शब्दशः तेनी हेवाल आपीए छीएः--

"अहाविसा दो वाससया तइआ सिद्धि गयस्स वीरस्स, दोकिरियाणं दिही उल्लगतीरे समुप्पण्णा. २४२४. अष्टाविंशस्यभ्यधिके दे वर्षशते तदा सिद्धिं गतस्य श्रीमहावीरस्य अत्रान्तरे द्वैत्रियनिह्नवानां दृष्टिरुल्छकतीरे समुत्पन्ना इति. नर्खेडजणवउल्लुग महिगरि धणगुत्त अज्ञगंगे य किरिया दो रायगिष्टे महातवोवतीरमणिनाए. २४२५. उल्लुका नाम नदी, तदुपल-क्षितो जनपदोऽप्युल्छका. उल्छकान बाधैकस्मिस्तीरे धूलिप्राकारावृतनगर-विशेषरूपं खेटस्थानम् आसीत्, द्वितीये तु उल्छकातीरं नाम नगरम्. अन्ये त्वाहु:-एतदेव उहुकातीरं धूलिप्राकाराष्ट्रतत्वात् खेटम् उच्यते. तत्र च महागिरिशिष्यो धनगुप्तो नाम. अस्याऽपि शिष्य आर्यगङ्गी नामाचार्यः. अयं च नद्याः पूर्वतटे, तदाचार्यस्त्वपरतटे. ततोऽन्यदा शरत्समये सूरिव-न्दनार्थं गच्छन् गङ्गो नदीमुत्तरति. स च खल्वाटः. ततस्तरयोपरिष्टादुष्णेन द्द्यते खल्ली. अधस्तान्तु नद्याः शीतजलेन शैलमुत्पद्यते. ततोऽत्रान्तरे कथ-मपि मिध्यात्वमोहनीयोदयादसौ चिन्तितवान्:-अहो! सिद्धान्ते युगपिक-याद्वयानुभवः किल निषिदः, अहं तु एकस्मिन्नेव समये शैल्यम्, औष्य्यं च वेदयामि, अतोऽतुभवविरुद्धत्वाद् नेदम् आगमोक्तं शोममानम् आभातिः इति विचिन्स गुरुम्यो निवेदयामासः ततस्तैर्वस्यमाणयुक्तिभः प्रज्ञापितो-ऽसी. यदा च खाप्रहमस्तबुद्धित्वाद् न किश्चित् प्रतिपद्यते. तदोद्धाव्य बाह्यः कृतो विहरन् राजगृहं नगरम् आगतः. तत्र च महातपस्तीरप्रभवनान्नि प्रश्रवणे मणिनागनाम्रो नागस्य चैत्यम् अस्ति. तत्समीपे च स्थितो गङ्गः पर्षतपुरस्तरं युगपिकयाद्वयवेदनं प्ररूपयति स्म. तच शुला प्रकृपितो मणिनागस्तम् अवादीतः-अरे दुष्टशिक्षक! किमेवं प्रज्ञापयसि, यतोऽत्रैव प्रदेशे समबस्तेन श्रीमद्वर्धमानस्वामिना एकिसम् समये एकस्या एव कियाया वेदनं प्ररूपितम्, तच इह स्थितेन मयापि श्रुतम्, तत् किं तती-ऽपि लष्टतरः प्रह्मपको भवान्, येनैवं युगपत् कियाद्वयवेदनं प्रह्मपयसि ? तस्परिखन एतां कृटप्ररूपणाम्, अन्यथा नाशियध्यामि त्वाम्. इत्यादितदु-दितभयबाक्यैर्यक्तिवचनैश्च प्रवृद्धोऽसौ मिश्याद्ष्कृतं दत्त्वा गुरुमूलं गत्वा प्रतिकान्त इति.—(श्रीविशेषावस्यके गा० २४२४, २४२५. ५० ९७९-९७२. य० प्रं०):-अनु०

'भगवंत श्रीमहावीर सिद्ध थया पछी २२८ वर्षे 'उल्लुकातीर' नामना नगरमां एक काळे वे कियाने जणावनार निह्नवोनो पंथ उत्पन्न थयो. 'उल्लुका' नामनी नदी छे, ते नदीवाळो देश पण 'उल्लुका' कहेवाय छे. ते उल्लुका नदीने एक कांठे धूळना गढथी विटाएलं एक खेटस्थान इतुं अने बीजे कांठे 'उल्खुकातीर' नामनुं नगर हतुं. बीजाओ तो कहे छे के:-'उल्लुकातीर' नगर ज धूळना किलावालुं छे माटे तेने ज खेटस्थान कहे-बाय. ते नगरमां महागिरिना शिष्य धनगुप्त अने तेना पण शिष्य आर्य गंग नामना आचार्य रहेता इता. ए आर्थ गंग नदीना पूर्वना कांठा उपर हता अने तेना गुरु पश्चिमना कांठा उपर हता. एक दिवसे शरद ऋतुमां पोताना गुरुने नांदना जना माटे ते आर्य गंग नदीमां उतयी. ते गंग आचार्य टालीआ हता-तेना माथामां टाल हती तथी उपर तडको पडतो होबाबी तेनी टालने ताप लाग्यो अने नीचे नदीनुं पाणी होवाधी तेने ठंडक लागी. तो आ समये कोइ रीते मिध्यात्वमोहनीयना उदयथी वेणे आ प्रमाणे विचार्युं के:-अहो ! आगममां तो 'एक काळे वे कियानो अतु-भवन थई शके' एम कह्युं छे अने हुं तो एक ज काळे ताप अने ठंडक अनुभवं छुं माटे आगमवाक्य अनुभव विरुद्ध होवाथी असंगत लागे छे. एम विचारीने तेणे पोतानो अभिप्राय गुरुप्रीने जणाव्यो. पछी गुरुए अनेक युक्तिओथी (जे युक्तिओ अहीं कहेवानी छे) तेने समजाब्यो पण तेणे पोतानो आग्रह मूक्यो नहीं. पछी तेने उघाडो पाडीने बहिष्कृत कर्यो अने ते विहार करतो करतो राजगृह नगरमां आव्यो. त्यां 'महातपत्तीरप्रभव' नामना झरणामां मणिनाग नामना नागनुं चैख हतुं. ते चैखनी पासे रहीने ते गंग आचार्ये सभानी समक्ष 'एक काळे वे किया अनुभवाय छे' एवा पोताना तिद्धांतने जाहेर कर्यों. ते सांभळीने गुस्से थएला मणिनागे तेने कह्युं के:-"अरे दृष्टशिक्षक! तुं आ शुं जणावे छे. कारण के एक वखते आ ज ठेकाणे पंघारेला श्रीमहावीर भगवंते एक समये एक ज कियानी अनुभव जणाव्यो हतो. अने ते वात अहीं रहीने में पण सांमळी हती. तो छुं तुं ते ध्रमण महावीर करतां पण लष्ट प्ररूपक थई गयो छे के जेथी एक काळे वे कियानो अनुभव होवानुं जणावे छे. माटे ए खोटी वात छोडी दे, नहीं तो तारो नाश करी नाखोश." ए प्रमाणे मणिनामनी

डरामणीथी अने युक्तिओथी ते ग्ंग आचार्यने बोध थयो, पछी तेणे पोतानी भुलनी माफी मागी अने गुहनी पासे जइ आछोचन कर्युं.-(श्रीविशेषावस्यक गा० २४२४, २४२५. पृ० ९७१-९७२. य० ग्रं०):-अनु०

9. मूलच्छायाः--गौतम ! यत् ते अन्यतीर्थिका एवगाख्यान्ति. तदेव थावत्-ये ते एवमाहुः, मिथ्या ते एवमाहुः-अहं पुनर्गीतम ! एवम् आख्यामि, एवं खलु एको जीवः एकसमये एकां कियां प्रकरोति. परतीथिकवक्तव्यं नेतव्यम्, खसमयवक्तव्यत्या नेतव्यम्. यावत्-ऐर्यापिकीम्, सांपरायिकी वाः-अनु०

अध्येयमिति. मिष्यात्वं च अस्य एवम्:-ऐर्यापधिकी क्रिया अकवायोदयप्रभवा, इतरा तु कवायप्रभवा इति कथमेकस्य एकदा तयोः संमवः ? विरोधाद् इति.

8. वळी फरीने पण बीजा अन्ययूथिकना मतने दर्शावतां कहे छे के:-['अन्नउत्थिआ णं' इत्यादि.] अने तेमां ['इरियाबहियं'ति] ईर्या एटेंड जबुं अने पथ एटल मार्ग अर्थात् जे जवानो मार्ग ते ईर्यापथ तेमां थएली जे किया ते ऐर्यापथिकी किया अर्थात् मात्र शरीरना व्यापारथी थतो कर्म-बन्ध. ['संपराइयं च' ति] जेनावडे प्राणी संसारमां भमे ते संपराय अर्थात् कषायः ते कषायोथी जे किया थाय ते सांपरायिकी-कषायोथी थतो कर्म-बंघ. ['परउत्थियवत्तव्वं णयव्वं' ति] आ सूत्रमां परतीर्थिकनुं मत पोतानी मेळे कहेतुं. कारण के पुस्तक वधी जवाना मयथी अहीं तेने लख्युं नथी. ते मतनो पाठ आ छे:-['जं समयं संपराइयं पकरेइ, तं समयं इरियावहियं पकरेइ; इरियावहियापकरणयाए संपराइयं पकरेइ, संपराइयपकरणयाए इरियावहियं पकरेइ. एवं खलु एंगे जीवे एगेणं समएणं दो किरियाओ पकरेइ. तं जहाः-इरियावहियं, संपराइयं च' इति] ['ससमयवत्तव्ययाए पे यव्वं'] अहीं 'सूत्र' ए अध्याहार्य छे. ते वक्तव्यता आ छे:-['से कहमेयं मंते! एवं? गोयमा! जं णं ते अन्नउत्थिया एवं आइक्खंति, जाव-संप-राइयं च. जे ते एवं आहिंसु, मिच्छा ते एवं आहिंसु; अहं पुण गोयमा! एवं आइनसामि, एवं सिछ एगे जीवे एगेणं समएणं एगं किरियं पकरेइ. तं जहा:-इत्यादि.] ए वधुं पूर्वे कह्या प्रमाणे जाणवुं. तेनी असंत्यता आ प्रमाणे छे:-ऐर्यापथिकी कियानुं कारण अकवाय-कवाय विनानी-स्थिति 🕏 हे मतनी असलका. अने सांपरायिकी कियानुं कारण कषायवाळी स्थिति छे. माटे ते बन्ने परस्पर विरुद्ध कियानी उत्पत्ति एक ज काळे एक जीवमां केम होइ शके? कारण के ते बन्ने किया परस्पर विरुद्ध छे.

एक काछे वे जिला मामनार अन्य-तीर्विक.

उपपातविरह.

३२६. प्र०—निरैयगई णं मंते ! केवतियं कालं विरहिआ उचवाएणं पण्णत्ता ?

३२६. उ०-गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं, उक्तोसेणं बारस मुहुत्ता. एवं वक्कंतीपयं माणिअव्वं निरवसेसं.

सेवं भंते !, सेवं भंते ति जाव-विहरइ.

३२६. प्र०---हे भगवन् ! निरय गति-नारकी-केटला काल सुधी उपपातवडे विरहित-उपपात विनानी-कही छे?

३२६. उ०-हे गौतम! जघन्ये एक समय सुधी अने उत्कृष्टे बार मुद्धर्त सुधी नारकी उपपात विनानी कही छे. अहीं ए प्रमाणे व्यक्तांतिपद आखं कहेतं.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे. एम कही यावत्-विहरे छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवर्दसुत्ते पढमसये दसमो उद्देसी सम्मत्तो.

५. अनन्तरं क्रिया उक्ता, क्रियावतां च उत्पादो भवति, इति उत्पादिवरहप्ररूपणाय आहः—'निरयगई' इसादि. 'वकंतीपयं' ति ब्युत्क्रान्तिजीयानामुत्पादः, तदर्थे प्रकरणं व्युत्कान्तिपदम्, तच्च प्रज्ञापनायां पष्टम्, तच अर्थलेशत एवं द्रष्टव्यम्-पञ्चन्द्रियतिर्यगातौ, मनुष्यगतौ, देवगतौ च उत्कर्षतो द्वादश मुहूर्ताः, जधन्यतस्तु एकसमय उत्पादिवरह इति. तथा—''चैउवीसई मृहुत्ता सत्त अहोरत्त तह य पन्नरस, मासो य दो य चउरो छम्मासा विरहकालो उ." ''उँकोसो रयणाईसु सन्वासु जहण्णओ भवे समयो, एमेव य उन्व-हण, संखा पुण सुरवरा तुल्ला." सा चेयम:--"ऐंगो य दो य तिण्णि य संखमसंखा च एगसमएणं, उचवज्जंते चइया उव्वहंता वि एमेव." तिर्यगाती च विरहकालो यथा:-"भिर्वमुहुत्तो निगर्लिदियाण समुच्छिमाण य तहेव, बारस मुहुत्त गन्मे उक्कोस, जहन्त्रओ समओ," एकेन्द्रियाणां तु विरह एव नास्ति. मनुष्यगतौ तु ''बारस महत्त गब्भे मृहत्त समुच्छिमेसु चउवीसं, उक्कोसिवरहकालो दोसु वि य जहन्त्रजो समओ" देवगतौ तु "मैवण-वण-जोइ-सोहम्मी-साणे चउवीस मुहत्ता ओ, उक्कोसविरहकालो पंचस् वि जहन्त्रओ समओ. णव दिण वीस मुहुत्ता बारस दस चेव दिण मुहुत्ताओ, वाबीसा अद्धं निय पणयाल असीइ दिवससयं, संखेजा मासा आणय-पाणयएसु तह आरणऽचुए वासा, संखेजा विनेया गेवेज्नेसुं अओ वोच्छं. हेडिमवाससयाइं मिन्स सहस्ताइं उवरिमे लक्खा, संखेजा

मूलच्छायाः—निरयगतिर्भगवन्! कियन्तं कालं विरहिता उपगातेन प्रश्नप्ता? गौतम! जधन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वाद्श मुहूर्तान्. एवं ब्युतकान्तिपदं भणितव्यं निरवशेषम्. तदेवं भगवन् ! तदेवं भगवन् इति यावत्-विहरतिः-अनु॰

१. प्र॰ छायाः-चतुर्विशतिर्मुहूर्ताः सप्त अहोरात्राणि तथा च पद्मदश, मासश्च द्वौ च चत्वारः षण्मासा विरहकालस्तु. २. उत्कृष्टो रत्ना (रत्नप्रभा)— दिषु सर्वाषु जधन्यतो भवेत् समयः, एवमेव च उद्वर्तनम्, संख्या पुनः सुरवरास्तुल्याः. ३. एकथ द्वौ च त्रयथ संख्याता असंख्याताथ एक-समयेन, उपपद्यन्ते च्यवमाना उद्वर्तमाना अपि एवमेव. ४. भित्रमुहूर्तो विकलेन्द्रियाणां सम्मूर्छिमानां च तथैव, द्वादश मुहूर्ता गर्से उरक्रष्टेन. अधन्यतः समयः. ५. द्वादश मुहूर्ता गर्भे मुहूर्ताः सम्मूछिमेषु चतुर्विश्वतिः, उत्कृष्टविरहकालः द्वयोरिप च जघन्यतः समयः. ६. भवन-वन (व्यन्तर)-ज्योतिषिक-सौधर्मेशाने चतुर्विश्वतिर्मुहुर्तास्तु, उत्कृष्टविरहकालः पद्यस्वपि जधन्यतः समयः. नव दिना विशतिर्मुहुर्ती द्वादश दश चैवं दिना सहूर्तोन्त, द्वाविशतिरर्धं चैव पश्चनावारिशद् अशीतिर्दिवसशतम्. संख्येया मासा आनत-प्राणतेषु तथा आरणा-प्रच्युते वर्षाणि, संख्येयानि विद्येयानि मैंवेयकेषु अतो वक्ष्य. अधस्तने वर्षशतानि मध्ये सहस्राणि उपरितने लक्षाणि, संख्येयानि विज्ञेयानि यथासंख्यं तु त्रिष्वपि. पत्यासंख्यभागः उत्कृष्टो भवति विरहकालस्तु, विजयादिषु निर्दिष्टः सर्वेषु जघन्यतः समयः. उपपातविरहकालः इत्येष वर्णितस्तु देवेषु, उद्वर्तनाऽपि एवं सर्वेषां भवति विह्नेया, जघन्येन एक समय उत्कृष्टेन तु भवन्ति पण्मासाः, विरहः सिद्धिगतेः उद्वर्तनवार्जेता नियमात्:-अनु०

विश्वेया ग्रहासंखेणं तु तिसुं पि. पालियाअसंखभागो उक्कोसो होइ विरहकालो ओ, विजयाईसु निरिद्दो सव्वेसु जहन्त्रओ समओ. उववायिवरहकालो इय एसो विश्वओ उ देवेसु, उवटणा वि एवं सव्वेसिं होइ विश्वेया. जहनेण एगसमओ उक्कोसेणं तु होति छम्मासा, विरहो सिद्धिगईए उवटणविज्ञया नियम'' ति.

इति गुरुगमभङ्गेः सागरस्याऽहमस्य रफुटमुपचितजाड्यः पत्रमाङ्गस्य सद्यः, प्रथमशतपदार्थावर्तगर्ते व्यतीतो विवरणवरपोतौ प्राप्य सद्धीवराणाम्,

स्रतादविरय. प्रशापना,

कर्षु हे के.

५. आगळना प्रकरणमां किया विषे हकीकत कही छे. अने कियावाळा जीवोनो उत्पाद-उत्पत्ति-धाय छे माटे हवे उत्पादना विरह विषे प्ररूपण करवा कहे छे के:-['निरयगई' इत्यादि.] व्युत्कांति एटले जीयोगो उत्पाद, अने ते संबंधी जे प्रकरण ते व्युत्कांतिपद ते व्युत्कांतिपद प्रज्ञापना सूत्रमां छट्टं छे. तेनो दुंको अर्थ आ प्रमाणे छे:-"पंचेंद्रियतिर्येचगतिमां, मनुष्यगतिमां अने देवगतिमां वधारेमां वधारे बार मुहूर्तनो अने ओछामां ओंछो एक समयनो उत्पाद विरह छे." कह्युं छे के, "रेलप्रमा वगेरे बधी नरकोमां अनुक्रमे वधारेमां वधारे उत्पादविरहनो काळ आ प्रमाणे छे:-(१) चोवीश मुहूर्त. (२) सात अहोरात्र. (३) पन्नर अहोरात्र. (४) एक मास. (५) वे मास. (६) चार मास अने (७) छ मास. तथा ओछामां ओछो उत्पादिवरह एक समयनो होय छे. ए प्रमाणे उद्धर्तनाना विरह संबंधी काळ विषे पण जाणवुं. अने नैरियकोनी संख्या तो देवोनी समान छे. ते संख्या आ छे:-एक, वे, त्रण, संख्येय अने असंख्येय जीवो एक समये उपजे छे, च्यवे छे अने उद्धर्ते छे." तिर्यचगितमां विरहकाळ आ प्रमाणे छ:-"विकलेंद्रियोनो अने संमूर्छिमोनो वधारेमां वधारे विरह्काळ भिन्न मुहूर्तनो छे. गर्भज जीवोनो वधारेमां वधारे विरह्काळ बार मुहूर्तनो होय छे. अने ए बधानो ओछामां ओछो विरहकाळ एक समयनो छे." एक इंद्रियवाळा जीवोनो विरहकाळ ज नथी. मनुष्यगतिमां तो आ प्रमाणे छे:-''गर्भज मनुष्योनो वधारेमां वधारे विरह्काळ बार मुहूर्तनो अने संमूर्छिम मनुष्योनो वधारेमां वधारे विरह्काळ चोवीश मुहूर्तनो छे. अने ते बन्ने जातना मनुष्योनो ओछामां ओछो विरहकाळ एक समयनो होय छे." देवगतिमां तो आ रीते छे:-"भवनपति, वानव्यंतर, ज्योतिषिक, सौधर्म अने ईशान; ए पांचेमां वधारेमां वधारे विरहकाळ चोवीश मुहूर्तनो छे. अने ओछामां ओछो विरहकाळ एक समयनो छे" "(३)नव दिवस अने वीश सुहूर्त, (४) बार दिवस अने दश सुहूर्त, (५) साडी बावीश दिवस, (६) पीस्ताळीश दिवस, (७) एंशी दिवस, (८) सो दिवस अने (९-१०) संस्थेय मास-एक वर्षनी अंदर; आनत अने प्राणतमां तथा (११-१२) आरण अने अच्युतमां संस्थेय वर्ष-सो वर्षनी अंदर, एटलो काळ जाणबी. तथा हवे प्रैवेयक विषे कहीश-नीचलामां संख्येय सी वर्ष, वचलामां संख्येय हजार वर्ष अने उपलामां संख्येय लाख वर्ष अनुक्रमे जाणवां ए त्रणेमां पूर्व प्रमाणे काळ जाणवो. विजय वगेरे विमानमां वधारेमां वधारे विरह्काळ पल्योपमनो असंस्य भाग जाणवो. अने बधामां सौथी ओछामां ओछो एक समयनो विरहकाळ जाणवो. ए प्रमाणे वर्णवेलो देवोमां उपपातविरहकाळ जाणवो. अने ए ज रीते उद्वर्तना पण बधानी जाणवी." "जघन्ये-ओछामां ओछो-एक समय अने वधारेमां वधारे छ मास सिद्धिगतिनो उपपात विरहकाळ जाणवो, अने ते सिद्धिगति उद्धर्तना विनानी ज हे अर्थात् त्यां गया पछी मरण होतुं नथी."

इति गुरुगमन्हेरे हुं वद्यो छेक मूढ निधिसम शुभसूत्र पांचमानी सुगृढ, प्रथम शतक खाडी, मेळवी धीयरोनी विवेरण वर नौका, शीघ्र अर्थी करीने.

प्रथम शतक समाप्त-

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्भुणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । असाकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो वाहको दान्ति-शान्त्योर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाप्तमुख्यः॥ १॥

^{9.} आ 'ब्युत्कान्तिपद' प्रज्ञापनासूत्रमां (क॰ आ॰ पृ॰ २८६-३१९) छे. तेमां अनेक बातो विकासवादने लगती तहन नवी जाणवा जेवी छे. २. आ बधी गाधाओ त्रैलोक्यदीपिका (संप्रहणी)मां छे. ३. आ बधा आंकडाओ नरकना सूचक छे. ४. आ बधा आंकडाओ खर्गना सूचक छे. ५. श्रीभगवतीजीनुं विवरण करतां श्रीअभयदेवसूरिजीए चूर्णि अने अवचूर्णि (जूओ पृ०९७८ मां१, २ जुं टिप्पण) नुं अवलंबन कर्यु छे अने तेथी ते वेवरणवर्षोती' ए वाक्यथी नावनुं रूपक आप्युं छे:-अनु०

शतक २.-उदेशक १.

उच्छास.--पृथिवी वगेरेना जीवोने सासोच्छ्वास छे !--हा.--तेओ सासोच्छ्वासमां शुं के अने शुं काढे !--एक जातनां (सासोच्छ्वासनां) अणुओ.--ते अणुओमां रूप, रस, गंध अने रपर्श पण छे.---शङ्कापना सत्र ----नैरियक,---छए दिशा ----पवनना जीवोने खासोच्छ्वास होयाँ--- हा ----जीव पवनमांथी नीकळीने पाछो अनेक बार पवनमां आंवे - हा .- तेनुं भरण केवी रीते थाय - आधात थवाथी .- सशरीर अने अशरीर .- पवनने चार शरीर .- सकर्मक सृतादी साधु .--प्राण.-भूत.-जीव - सस्त.-विहा.-वेत्ता.-अकर्मेक सतादी साधु.-सिक.-बुक.-पुरत.-पार्गत.-परपरागत.-श्रीगीतमविहार.-आर्य श्री-स्कंदक.-कृतंगका नगरी.-छत्रपटाशक चैल--श्रावस्ती नगरी.-गर्दमारु परिवाजक.-करवेदादि चार वेद.-शतिहास (पुराण)-निगंदु.-पष्टितंत्र.-गणितशास.—वेदना छ अंग-शिक्षा.—करण.—व्याकरण.—पिगळ.—निरुक्त.—ज्योति:शास्त्र.—पिगलक नामे श्रमण.—वैशालिकश्रावक.—कात्या-यनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक -- स्कंदक प्रत्ये पिंगलकना प्रश्नो -- लोकनो छेटो छे के नथी है-- जीवनो छेटो छे के नथी है-- सिक्किनो छेटो छे के नथी है--सिद्धनो छेडो छे के नथी !--कया मरणभी जीव वधे अने घटे !--संदक्ष परिवाजकतुं मीन.--- वे वण वार 'आक्षेपपूर्वक पना ए प्रश्नो.---संदक्षने थयल शंकादि .-- श्रीमहावीर पथार्यांनी वात .-- स्कंदकतो विचार .-- श्रीमहावीर पासे जह पूर्वोक्त प्रश्नना खुलासा लेवानी जिल्लासा .-- श्रीमहावीर ने सेववानी इच्छा.—तापसनो वेथ.— स्कंदक परिवाजक विषे श्रीमद्दावीर अने श्रीगीतम वचे वार्ताचत.—श्रीमद्दावीरना स्थान तरफ स्कंदकनुं गमन,— स्कंदक साधु प्रश्न.—श्रीगीतमना वर्माचार्य (महावीर) उपर स्कंदकतुं वहु मान,—व्याकृत्तभोजी (नित्याहारी) श्रीमहावीर.—तेओना शरीरनुं सौंदर्य.—श्रीमहावीरने मळ्या पछी स्कंदकने थएलो हर्ष.--स्कंदकना पूर्वोक्त प्रसीना खुळासा ----इन्य, क्षेत्र, काळ अने मान ----अमुक रीते लोक वगेरेनो छेडो छे अने अमुक प्रकार देनो छेढो नथी.--बालमरणः-पंडितमरणः--वालमरणना वारमेद--वलद्मरणः--वशाऽऽतंमरणः--अंतःशल्यमरणः--तद्भवमरणः---विरिपतनः---तरुपतनः--जलप्रदेश.--विषमक्षण.--शकावपात.--वेदानस.--गृद्धस्यष्ट.--प मरणोधी जीवनो संसार वधे.--पंडितमरणना दे भेद.---पादपोपसमन.---भनतप्रत्याख्यान,---निक्षीरम.---विन्दिरिम.--ए मरणोथी जीवनो संसार घटे,---स्कंदकप्रतिबोध.--धर्म सांभळवानी तेनी इच्छा.---धर्मनुं कथन.-श्रीमहाबी-रना प्रवचन उपर स्क्रंदकनी श्रदा-प्रीति.-तापस वेषनी परिलाग.-वळता संसारनी विचार.-श्रीमहावीर पासे साधु थवानी इच्छा.-श्रीसंदक साधु.-तेने श्रीमदावीरे आपेली शिखामण.--स्कंदकतु आध्यात्मक जीवन.--स्कंदकतुं अग्यार अंगोतुं भणतुं.-- इप करवा माटे श्रीमदावीरनी अनुमति.--श्रीस्कंदकनी घणी आकरी तपस्था.—भिश्चनी बार प्रतिमा अने तेनुं डंकुं स्वरूप.—गुणरानसंवासर तप अने तेनुं डंकुं स्वरूप.—आकरी तपस्था करवाथी स्कंदकन शरीरनी क्षीणता .-- श्रीमहावीर पासे अनशन करबुं' पत्रो श्रीरकंदकनी विचार .--श्रमापना .--विपुल पर्वत .--विपुल प्वत उपर धणा साधुश्रोनी साथै श्रीरकंदक .---भगवंतने वंदना .-फरीवार ततनो उचार .-एक मास सुधी अनशन .-समाधिपूर्वक श्रीस्कंदकतुं कालगमन .-तेनां पात्रो अने वस्त्रो साथ आधुओतुं पुनरागमन .-श्रीगौतमश्रश्च--ते स्वंदक वह गतिमां गया -अञ्युतकरप--वावीश सागरोपमनी आवरदा--मझाविदहमां मुक्ति,-श्रीस्वंदकनुं जीवन समाप्त.-

?.—गाहा:-जसास खंदए वि अ समुग्धाय पुढवि-दिअ अनउत्थि भासा य, देवा य चमरचंचा समयक्तित्तऽत्थिकाय वियसए.

१.—आ बीजा शतकमां दश उद्देशको छे. अने ते उद्देशकोमां नीचे प्रमाणेना अधिकारो छे:—प्रथम उद्देशकमां श्वासोच्छ्वास विषे अने स्कंदक नामना अनगार विषे अधिकार छे. बीजा उद्देशकमां समुद्धात विषे विवेचन छे. त्रीजा उद्देशकमां पृथिवी विषे विचार छे. चोथा उद्देशकमां इंद्रियो विषे विचार छे. पांचमा उद्देशकमां अन्यतीर्थिकनो अधिकार छे. छट्ठा उद्देशकमां भाषा संबंधे विवेचन छे. सातमा उद्देशकमां देवनो अधिकार छे. आठमा उद्देशकमां चमरचंचा नाम (देवनगरी)नी वात छे. नवमा उद्देशकमां समयक्षेत्रनुं खरूप छे अने दशमा उद्देशकमां अस्तिकाय संबंधे विवेचन छे.

९. मूलच्छायाः—गाथाः-उच्छ्वासः स्कन्दकोऽपि च समुद्धाताः पृथिवी-न्द्रियाणि अन्ययृथिका भाषा च, देवाश्र चमरचवा समयाः क्षेत्रम्-अस्तिकाया दिवीयग्रातेः-अनु०

२.—ते⁹ णं काले णं, ते णं समये णं रायगिहे णामं नयरे होत्था. वण्णओ. सामी समोसढे. परिसा णिग्गया. घम्मो कहिओ. पडिगया परिसा.

३. प्र०—ते णं काले णं, ते णं समये णं जेहे अंतेंवासी जाव-पञ्जुवासमाणे एवं वदासी:-जे इमे भंते ! बेहंदिया, तेहं-दिया, चडिरांदिया, पंचिदिया जीवा; एएसि णं आणामं वा, पाणामं वा, उस्सासं वा, निस्सासं वा जाणामो पासामो. जे इमे पुढवि-काइया, जाव-वणफहकाइया एपिदिया जीवा; एएसि णं आणामं था, पाणामं वा, उस्सासं वा, नीसासं वा न याणामो, न पासामो. एए णं भंते ! जीवा आणमंति वा, पाणमंति वा, उस्ससंति वा, नीससंति वा?

्रे. उ०—हंता, गोयमा! एए वि णं जीवा आणमंति वा, पाणमंति वा, उस्ससंति वा, णिस्ससंति वा.

४. प्र०—िक णं भंते ! एते जीवा आणमंति वा, पाणमंति षा, उस्ससंति वा, णीससंति वा ?

४. उ०—गोयमा! द्व्वओ णं अणंतपएसिआइं द्व्वाई, सेत्तओ असंसेज्जपएसोगाढाई, कालओ अन्नयरिटतीआई, भावओ वण्णमंताई, गंधमंताई, रसमंताई, फासमंताई आणमंति वा, पाणमंति वा, उस्ससंति वा, नीससंति वा.

५. प्र०—-जाई भावओ वण्णमंताई आणमंति वा, पाणमंति वा, उस्ससंति वा, नीससंति वा; ताई कि एगवण्णाई आणमंति वा, पाणमंति वा, जससंति वा, नीससंति वा ?

५. उ०-- आहारगमी णेयव्यो, जाव-पंचादिसं.

२.—ते काळे, ते समये राजगृह नामतुं नगर हतुं. वर्णक. स्वामी (श्रीमहावीरस्वामी) समवसर्या—पथार्या. तेओनी देशना सांभळवा सभा नीकळी—मळी. तेओए धर्म कह्यों. ते सांभळी समा विसर्जित थइ.

३. प०—ते काळे, ते समये भगवंतना मोटा शिष्य यावत्—पर्शुपासना करता आ प्रमाणे बोल्या:—हे भगवन्। जे आ वे इंद्रियवाळा, त्रण इंद्रियवाळा, चार इंद्रियवाळा अने पांच इंद्रियवाळा जीवो छे. एओना अंदरना अने बहारना उच्छ्वासने तथा अंदरना अने बहारना निःधासने जाणीए छीए, देखीए छीए. पण जे आ एक इंद्रियवाळा पृथिवीना जीवो छे, यावत्—(पाणीना, वायुना, अग्निना अने) वनस्पतिना जीवो छे. तेओना अंदरना अने बहारना उच्छ्वासने तथा अंदरना अने बहारना निःधासने जाणता नथी, देखता नथी. तो शुं हे भंगवन्! ते एक इंद्रियवाळा जीवो अंदरना अने बहारना उच्छ्वासने छे? तथा अंदरना अने बहारना निःधासने प्रोत्ता अने बहारना निःधासने मुके छे?

३. उ०—हे गौतम! हा, ए एक इंद्रियवाळा जीवो पण बहारना अने अंदरना उच्छ्वांसने ले छे तथा बहारना अने अंदरना निःश्वासने मुके छे.

४. प्र०—हे भगवन्! ते जीवो केवा प्रकारनां द्रव्योने बहारना अने अंदरना श्वासमा छे छे? तथा केवा प्रकारनां द्रव्योने बहारना अने अंदरना निःश्वासमा मूके छे?

8. उ०—हे गौतम! द्रव्यथी अनंत प्रदेशवाळां द्रव्योने, क्षेत्रथी असंस्य प्रदेशमां रहेळां द्रव्योने, क्षाळ्यी कोइ पण जातनी स्थितिवाळां (एक पळ रहेनारां के बे पळ रहेनारां वगेरे) द्रव्योने तथा भावथी वर्णवाळां, गंधवाळां रसवाळां अने स्पर्शवाळां द्रव्योने बहारना अने अंदरना श्वासमां ले छे. तथा तेवां ज द्रव्योने बहारना अने अंदरना नि:श्वासमां मुके छे.

५. प्र०—हे भगवन्! ते जीवो, भावथी वर्णवाळां जे इत्योने वहारना अने अंदरना श्वासमां ले छे तथा मृके छे ते द्रव्यो छुं एक वर्णवाळां छे ?

५. उ०—हे गौतम! अहां आहारगम जाणवो अने ते यावत्—पांच दिशा तरपायी श्वास अने नि:श्वासनां अणुओ मेळवे छे.

^{9.} मूलच्छायाः—तिस्मन् काले, तिस्मन् समये राजगृहं नाम नगरमभवत् . वर्णकः स्वामी समवस्तः पर्यद् निर्गताः धर्मः कथितः प्रतिगता पर्वत् तिस्मन् साले, तिस्मन् समये ज्येष्ठोऽन्तेवासी यावत्—पर्युपासीन एवम् अवादीतः—ये इमे भगवन् ! द्वीन्द्रियाः, त्रीन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः, पश्चिन्द्रियाः पश्चिन्द्रियाः पश्चिन्द्रियाः पश्चिन्द्रियाः पश्चिन्द्रियाः पश्चिम्द्रियाः प्रतिमाम् स्वानामं वा, प्राणामं वा, उच्छ्वासं वा, निःश्वासं वा जानीमः, न पर्यामः एते भगवन् ! जीवा आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, ज्य्ञ्चसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, विःश्वसन्ति वा, प्राणमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, उच्छ्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा, भावतो वर्णवन्ति, भावतो वर्णवन्ति, भावतो वर्णवन्ति, स्वनित्ते, स्पर्वन्ति, स्पर्वन्ति, स्पर्वन्ति, स्पर्वन्ति, स्पर्वन्ति, स्पर्वन्ति वा, प्राणमन्ति वा, अण्मन्ति वा, प्राणमन्ति वा, प्राणमन्

६, प्रo—िर्न णं भंते ! नेरइया आणमंति वा, पाणमंति वा. उस्ससंति वा, नीससंति वा ?

६. उ०—तं चेव जाव-नियमा छहिसि आणमंति ्वा, पाणमंति वा, उस्ससंति वा, निस्ससंति वा.

७.—जीव-एगिंदिया वाघाय-निव्वाघाया य माणियव्या. सेसा नियमा छहिसिं. ६. प्र०—हे मगवन्! नैरियको केवा प्रकारनां द्रव्योने बहारना अने अंदरना श्वासमां छे छे? अने केवा प्रकारनां द्रव्योने बहारना अने अंदरना निःश्वासमां मुके छे?

६. उ०—हे गौतम! ते संबंधे पूर्व प्रमाणे ज जाणतुं, अने यावत्-नियमे छए दिशामांथी बहारना तथा अंदरना श्वास अने निःश्वासनां अणुओने मेळवे छे.

७.—जीवो अने एकेंद्रियो संबंधे एम कहेतुं के, तेओने जो कांइ व्याघात—बाधक—अडचण—न होय तो तेओ बधी दिशा-ओमांथी श्वास अने निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे. अने जो तेओने कांइ अडचण होय तो ते छए दिशामांथी श्वास अने निःश्वासना अणुओ मेळवी शकता नथी, पण कोइ बार त्रण दिशामांथी, कोइ बार चार दिशामांथी अने कोइ बार पांच दिशामांथी श्वास अने निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे अने बाकी बधा जीवो चोक्कस छए दिशामांथी श्वास तथा निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे.

१. व्याख्यातं प्रथमं शतम्, अथ दितीयं व्याख्यायते. तत्राऽपि प्रथमोदेशकः, तस्य चाऽयम्—अमिसंबन्धः—प्रथमशताऽन्तिमोदेशकान्ते जीवानाम् उत्पादिनिरहोऽभिहितः, इह त्र तेषामेव उच्छ्वासादि चिन्छते इति एवंसंबन्धस्याऽस्य इदम् उपोद्धातस्त्राऽनन्तरं स्त्रम्— 'के इमे' इत्यादि. यदापि एकेन्द्रियाणाम् जागमादिप्रमाणाद् जीवत्वं प्रतीयते, तथापि समुच्छ्वासादीत्। साक्षाद् अनुप्वन्मात्, जीव-शरीरस्य च निर्वच्छ्वासादिरिष् कदाचिद् दर्शनात् पृथिव्यादिषु उच्छ्वासादिनिषया शङ्का स्याद् इति तिन्तरासाय, 'तेषाम् उच्छ्वासादिकम् अस्ति' इत्येतस्याऽऽगमप्रमाणप्रसिद्धस्य प्रदर्शनपरम् इदं स्त्रम् अवगन्तव्यम् इति. उच्छ्वासाधिकाराद् जीवादिषु पश्चविशतो पदेषु उच्छ्वासादिदव्याणां स्वरूपनिर्णयाय प्रश्नयन् आहः—'कि णं मंते ! जीवे' इत्यादि. 'किम्' इत्यस्य सामान्यनिर्देशत्वात् कानि किविधानि द्वयाणि इत्यर्थः. 'आहारगमो नेयव्यो' ति प्रज्ञापनाया अद्यविशतितमाऽऽद्वारपदोक्तस्त्रपद्धितिरहाऽध्येया इत्यर्थः, सा च इयमः—'देवचाइं, तिवचाइं, जाव—पंचवचाइं पि. जाइं वच्चो कालाइं ताई कि एकगुणकालाइं ? जाव—अनतगुणकालाइं पि' इत्यादिरिति. 'जीव—एगिं-दिया' इत्यादि. जीवा एकेन्द्रियाश्च 'वाधाय—निव्याधात कालाइं ताई कि एकगुणकालाइं ? जाव—अनतगुणकालाइं पि' इत्यादिरिति. 'जीव—एगिं-दिया' इत्यादि. जीवा एकेन्द्रियाश्च 'वाधाय—निव्याधात। स्त्रे एव दिशिताः. एकेन्द्रियाधित्राच्यः पूर्व द्रष्ट्यः, तदिभिञापस्य सूत्रे तथेव दश्यमानत्वात्, तत्र जीवा निर्वाधात—सञ्याधाताः सूत्रे एव दिशिताः. एकेन्द्रियास्तु एवमः—'पुँदविकाइया णं मंते ! कइदिसं आणमंति ० ? गोयमा ! निव्याधातः छिद्धिं, वाधायं पदुच सिय तिदिसिं' इत्यादि. एवम्—अक्षायादिषु अपि. तत्र निव्योधातेन षड्दिशम्, षड्व दिशो यत्र आनमानति, तत् तथाः व्याधातः प्रतीत्य स्थात् त्रिदिशम्, स्थात् चतुर्दिशम्, स्थात् प्रदिशम् आनमन्ति. यतस्तेषां छोकान्तवृत्तौ अछोकेन ज्यादिदिक्षु उच्छ्वासादिपुद्रलानां व्याधातः संमवित इति. 'सेसा नियमा छिदिसिं' ति शेषा नारकादित्रसाः पड्दिशम् आनमन्ति, तेषां हि त्रसनाङ्यनर्त्रतात्वात् व्यदिशम् उच्छ्वासादिपुद्रलन्यादिद्व इति.

१. प्रथम शतकनुं विवेचन थइ चून्युं. हुने द्वितीय शतकनुं विवेचन शह थाय छे. अने तेमां एण तेनो प्रथम उद्देशक विवेचाय छे. अने तेनो अभिसंबंध आ छे:—'पहेला शतकना छेछा उद्देशकने छेडे जीवोनी उत्पत्तिनो विरह कहा छे. अने आ स्थळ तो ते ज जीवो संबंधी उच्छ्वास वगेरे विषे चिंतन थवानुं छे' ए प्रमाणेना मंबंधवाळा आ पहेला उद्देशकनुं, उपोद्धात सूत्र पछी तुरत ज आ सूत्र छे:—['जे इमे' इत्यादि.] जो के पृथिवी, पाणी बगेरे (एक इंद्रियवाळा), जीवो छे—चैतन्यवाळा छे. ए वात आगम बगेरे प्रमाणोथी प्रतीत थाय छे. तो पण तेओने उच्छ्वास अने निःश्वास वगेरे होय छे के नहीं १ ए प्रमाणे शंका थवी, ए स्वामाविक छे. कारण के जेम मनुष्य, पशु वगेरेनो उच्छ्वास अने निःश्वास नजरे जणाय छे तेम पृथ्वी, पाणी बगेरेनो उच्छ्वास तथा निःश्वास नजरे जणातो नथी. शं०—कदाच एम कहेवामां आवे के, ज्यारे ते पृथ्वी वगेरे चैतन्यवाळा छे, एम प्रतीत यह शके छे, त्यारे तेओना उच्छ्वास विषे शंका थवानुं कारण नथी. कारण के जीवमात्रने उच्छ्वास अने निःश्वास होय छे ए वात आवाळगोपाळने प्रतीत छे. तो अहीं तेना (पृथ्वी वगेरेना) उच्छ्वास वगेरे विषे शंका थवानुं शुं कारण १ समा०—जो के जीव मात्रने उच्छ्वास तथा निःश्वास वगेरे होय छे, ए वात जगजाहेर छे. एण केटलाक जीवता जीवोनुं (डेडका वगेरेनुं) शरीर (घणी वार घणा काळ सुधी) उच्छ्वास अने निःश्वास विनानुं देखाय छे, माटे पृथ्वी वगेरेना जीवो पण तेवा प्रकारना छे के मनुष्यादिनी पेठे श्वासोच्छ्वासवाळा छे १ ए प्रमाणे

संवंच.

स्त्रतात्पर्य.

शंका.

समाधान.

^{9.} मूलच्छायाः — कि भगवन् ! नैरियका आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, उच्छूसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा ! तचैव यावत्-नियमेन षड्दिशम् आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, उच्छूसन्ति वा, निःश्वसन्ति वा. जीव-एकेन्द्रिया व्याघातात्, निव्योघाताच भणितव्याः, शेषा नियमात् षड्दिशम्ः-अनु॰

९. प्र॰ छायाः—द्विवर्णीनि, त्रिवर्णीनि, यावत्—पद्मवर्णीन्यपि. यानि वर्णतः कालानि तानि किमेकगुणकालानि १ यावत्—अनन्तगुणकालानि अपि. २. पृथिवीकायिका भगवन् ! कृतिदिशम्—आनमन्ति ॰ १ गौतम ! निर्वाघातेन षष्टिशम् , त्याघातं प्रतील स्मात् त्रिदिशम्:—अतु ॰

शंका थाय ते सुसंगत छे. तथा घणा काळ सुधी श्वासोच्छ्यासने नहीं छेनारा जीवोने पण कोइ काळे तो श्वासोच्छ्यास छेवो ज पडे छे अने ते आपणने नजरे देखाय छे. एण पृथिदी वगेरेना जीवोनो श्वासोच्छ्यास तो कोइ काळे नजरे जणातो ज नथी माटे एण 'तेओने-पृथिवी वगेरेना जीवोने-श्वासोच्छ्वास छे के केम ? ए संदेह थवो ए स्थाने ज छे. तो हुवे ते शंकाने दूर करवा सारु अने 'पृथिवी वगेरेना जीवोने उच्छ्वास वगेरे होय छे' ए प्रमाणेनी आगम प्रमाणथी प्रसिद्ध थएली वातने दर्शावनारुं आ सूत्र समजवुं. उच्छ्वास वंगेरेनो अधिकार होवाथी जीवादिक पश्चीश गदोमां उच्छ्वासादिकनां अणुओना स्वरूप संबंधी निर्णय करवा सारु प्रश्न करतां कहे छे के:-['किं⁹ पं मंते ! जीवे' इत्यादि.] उच्छ्वास तथा निःश्वासनां द्रव्यो केवा प्रकारनां होय हे ? ['आहारगमो नेयव्यो' ति] प्रैज्ञापनासूत्रमां कहेल अट्ठावीशमा आहारपदनां सूत्रो अहीं कहेवां. ते आ प्रमाणे छे:-''ने वर्णवाळां, त्रण वर्णवाळां अने यावत्-पांच वर्णवाळां पण. जे अणुओ वर्णथी काळां छे, ते शुं एकगुण काळां छे ? के यावत्-अनंतगुण काळां छे ? यावत्-ते अनंतगुण काळां पण हे छे इत्यादि ['जीव-एगिंदिया' इत्यादि] जीवो अने एक इंद्रियवाळा जीवो ['वाघाय-निव्याधार्यं ति] व्याधातवाळा अने निर्व्याधातवाळा कहेवा. तेमां व्याधात विनाना अने व्याधातवाळा जीवो सूत्रमां ज दर्शाच्या छे. एक इंद्रियवाळा जीवो तो आ प्रमाणे छे:- 'हे भगवन्! पृथिवीकायिकों केटली दिशाओमांथी श्वास अने निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे है हो गौतम! व्याघात न होय तो छए दिशामांथी अने जो व्याघात होय तो कदाच त्रण दिशामांथी श्वास तथा निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे'' इत्यादि ए प्रमाणे अष्काय वर्गेरेमां पण समजतुं. त्यां जो व्याघात न होय तो छए दिशामांथी अने जो व्याघात होय तो कदाच त्रण दिशामांथी, कदाच चार दिशामांथी तथा कदाच पांच दिशामांथी श्वास अने निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे. कारण के ते पृथिवीकायिक वरेरे छोकने छेडे पण रहे छे माटे त्र्यादि-त्रण वरेगरे-दिशामांथी श्वास अने निःश्वासनां अणुओ मेळववामां अलोकद्वारा तेओने व्याघात-अडचण-श्वाय छे. ['सेसा नियमा छिदिसिं' ं ति] बाकीना नैरियक वगेरे त्रस जीवो छए दिशामांथी श्वास अने निःश्वासनां अणुओ मेळवे छे. कारण के तेओ त्रसनाडीनी अंतर्भृत होवाथी तेओने छए दिशामांथी श्वास तथा निःश्वासनां अणुओ मळी शके छे.

प्रशापनाः
वासोच्छ्वासनां सः
णुओ केवां हैः
व्यावात-निर्व्याद्यातः
कया कथा जीवो केटली दिशाओमांथी सास अने
निःश्वासनां सणुओ मेटवे
छ है

वायु.

- ८. प्र०—वैाउयाए णं भंते ! वाउयाए चेव आणमंति वा, 'पाणमंति वा, उससंति वा, नीससंति ?
  - ८. उ०-हंता, गोयमा ! वाउआए णं जाव-नीससंति वा.
- १. प्र०—वाउयाए णं भंते ! वाउयाए चेव अणेगसयसह-स्तस्तुत्तो उदाइत्ता, उदाइत्ता तत्थेव भूजो भुजो पचायाइ ?
- ८. प्र०—हे भगवन्! वायुकाय वायुकायोने ज अंदरना अने बहारना श्वासमां ले छे ? तथा तेओने ज अंदरना अने बहा-रना नि:श्वासमां मुक्ते छे ?
- ८. उ० हे गौतम ! हा, वायुकाय वायुकायोने ज यावत्— अंदरना अने बहारना निःश्वासमां मूके छे.
- ९. प्र०—हे भगवन्! वायुकाय वायुकायमां ज अनेक लाखवार मरीने (बीजे जइने) पाछो त्यां ज (वायुकायमां ज) आवे—उत्पन्न थाय?

सिंचताऽऽहारेंद्री केवैति किं वा वि सब्वैतो चेव, किर्तिमां सैंब्वे खलु २८ मा आहारपदना प्रथम उद्देशकमां नीचे छखेला विषयो परत्वे पिर्णामे चेव बोद्धव्ये. एगिंदिंथसरीरादि छोमींहारे तहेव मणेभवली, विवेचन छे:-१. जीवो शुं जीववाळी वस्तु खाय छे के निर्जीव वस्तु खाय छे? २. जीवोने आहार लेवानो अभिलाष थाय छे के केम? ३. जीवोने केटले केटले वखते जमवानी जरूर पडे छे? ४. जे वस्तुओने जीवो जमे छे ते वस्तुओनुं खरूप शुं छे? ५. जीवो पोताना शरीरना दरेक मामद्वारा आहार लड़ शके छे? ६. जे अणुओने खावा माटे लीघां होय, तेमांनो केटलो भाग खवाय छे, केटलो भाग चलाय छे अने केटलो भाग नाश पामे छे? ७. खावा माटे लीघेलो वधो खोराक खनाय छे? ८. आहारनुं परिणाम शुं छे-खाघेलो खोराक शरीरमां केवे रूपे परिणमे छे? ९. एक इंदियवाळा, वे इंदियवाळा, त्रण इंदियवाळा, चार इंदियवाळा अने पांच इंदियवाळा जीवोनां शरीरनां अणुओने जीवो खाय छे? ९०. लोमाहार-इंवाटावती लेवाता आहार-नुं खरूप. ११. अने मनोभक्षो देवोना आहारनुं खरूप 'देवो खावानी इच्छा करे के तुरत ज धराइ जाय' ते केवी रीते छे? (आ प्रथम उद्देशक प्र-७१८ थी ७३६ सुधी क० आ० मां छे.)

आहीर भिवये सैनी लेस्सा दिही य संजर्य कैसाए, नार्णा जोर्गु—वजोगे ए आहार पदना बीजा उद्देशकमां नीचे जणावेल विषयो संवंधी विवे-वेदे य सरीर पक्षेत्ती. चन छे:—१. सामान्य आहार. १. मन्य जीवोनो आहार. ३. संबी जीवोनो आहार. ४. लेश्यावाळा जीवोनो आहार. ५. हिंधवाळा (सम्यग्दिष्ट, मिथ्यादिष्ट अने मिश्रदिश्वाळा) जीवोनो आहार. ६. संयमी जीवोनो आहार. ७. कथायवाळा जीवोनो आहार. ८. ज्ञानवाळा जीवोनो आहार. ९. योग(श्ररीस्योगादि)वाळा जीवोनो आहार. १०. उपयोगवाळा जीवोनो आहार. ११. वेद (पुरुषवेद वगेरे) वाळा जीवोनो आहार. १२. शरीरवाळा जीवोनो आहार. अने १३. पर्याप्तिवाळा जीवोनो आहार. (आ बीजो उद्देशक १९—७३६ थी ७५० सुधी क० आ० मां छे.)—प्रज्ञापना सूत्र मुद्रित, १९—७१८ थी ७५०:—अनु०

^{9. &#}x27;किम्' ए सामान्य निर्देश होवाथी उपर प्रमाणे अर्थ थयो छे:—श्रीअभय॰ २. प्रज्ञापनासूत्रमां आहारपद २८ मुं छे. तेना बे उद्देशक छे. तेमां प्रथम उद्देशकमां ११ बाबतनो समावेश छे अने बीजा उद्देशकमां मुख्य १३ बाबतनुं विवेचन छे. तेनुं संक्षिप्त खरूप आ छे:—

३. अहीं 'मतुप्' प्रस्य आवीने लोपाइ गयो छे. वळी जो के अहीं आ पाटनो उपर प्रमाणे निर्देश छे. तो पण 'निर्व्याधात' शब्दने पहेलो समः वो. कारण के सूत्रमां तेनो तेम ज निर्देश छे:—श्रीअभय॰

१. मूलच्छायाः—वायुकायो भगवन् ! वायुकायान् चैव आनमन्ति वा, प्राणमन्ति वा, उच्छ्वसन्ति वा, निःश्वसन्ति १ हन्त, गौतम ! वायुकाया य वत् निःश्वसन्ति वा. वायुकाया भगवन् ! वायुकाये चैव अनेकशतसहस्रक्तकोऽपहुत्य अपहत्य तत्रैव भूयो भूयः प्रत्यायाति १:-अनु

९. उ०—हंता, गोयमा ! जाव-पचायाइ. १०. प्र०—से मंते ! किं पुट्टे उदायाति, अपुट्टे उदायाति ?

१०. उ०-गोयमा । पुढ़े उदाति, नो अपुड़े उदाइ.

११. प्र०—से भंते ! किं ससरीरी निक्लमइ, असरीरी निक्लमइ ?

११. उ०-गोयमा ! सिय ससरीरी निक्लमइ, सिय असरीरी निक्लमइ.

१२. प्र०-से केणहेणं भंते । एवं वुचइ-'सिय ससरीरी निक्लमइ, सिय असरीरी निक्लमइ' ?

१२. उ०—-गोयमा ! वाउयायस्स णं चत्तारि सरीरया पण्ण-त्ता, तं बहा:-ओरालिए, वेउव्विए, तेयए, कम्मए. ओरालिय-वेउव्वियाइं विप्पजहाय तेयय-कम्मएहि निक्समइ, से तेणडेणं गोयमा ! एवं वुचइ-'सिय सरीरी, सिय असरीरी निक्समइ.

२. अथ एकेन्द्रियाणाम् उच्छ्वासादिमावात्, उच्छ्वासादेश्व वायुरूपत्वात् किं वायुकायिकानामपि उच्छ्वासादिना वायुना एव भवितव्यम् ? उत अन्येन केनाऽपि पृथिव्यादीनाम् इव तिह्नलक्षणेन ? इत्याऽऽशङ्कायां प्रश्नयन् आहः—'वाउयाए णं' इत्यादि. अथ उच्छ्वासस्याऽपि वायुत्वाद् अन्येन उच्छ्वासवायुना माव्यम्, तस्याऽपि अन्येनैव, एवमनवस्था. नैवम्, अचेतनत्वात् तस्य. किं च, योऽप्रमुच्छ्वासवायुः स वायुत्वेऽपि न वायुत्तंभविकौदारिक-वैकियशरीरक्षपः, तदीयपुद्गलानाम् आन-प्राणसंज्ञितानाम् औदारिक-वैकियशरीरक्ष्म्योऽनन्तगुणप्रदेशत्वेन सूक्ष्मतया एतच्छरीराऽव्यपदेश्यवात्, तया च प्रत्युच्छ्वासादीनामभाव इति नाऽनवस्था. 'वाउयाए णं मंते ।' इति. अयं च प्रश्नो वायुकायप्रस्तावाद् विहितः, अन्यथा पृथिवीकायिकादीनामपि मृत्वा स्वकाये उत्पादोऽस्त्रेव, सर्वेषामेषां कायस्थितरसंख्याततया, अनन्ततया च उक्तत्वात्. यदाहः—''असंखोसपिणीओस्तिप्पणीओ एगिदियाण चउण्हं, ता चेव ज अणंता वणस्सईए उ बोघव्याः'' तत्र वायुकायो वायुकाये एव।नेकशतसहस्रकृत्वः, 'उदाइत्त' ति अपद्वुत्य मृत्वा, 'तत्येव' ति वायुकाये एव, 'पश्चायाइ' ति प्रत्याजायते उत्पद्यते. 'पृष्टे उदाइ' ति रपृष्टः स्वकायशस्त्रेण, परकायशस्त्रेण वाऽपद्वति प्रियते. 'नो अपुट्टे' ति सोपक्रमा- ऽपेक्षमिदम्, 'निक्लमइ' ति स्वकलेवराद् निस्तरिति. 'सिय सरीरि' ति स्यात् कथंचित्, 'ओरालिय-वेउव्याइं विप्यजहाय' इत्यादि. अयमर्थः—औदारिक—वैकियाऽपेक्षया अशरीरी, तैजस—कार्मणाऽपेक्षया तु सशरीरी निष्कामित इति.

२. एक इंदियबाळा जीबोने उच्छ्वास बंगेरे होय छे अने ते उच्छ्वासादि वायुख्य छे. तो शुं वायुकायिक जीबोना पण उच्छ्वासादि वायुख्य छें के पृथिवी बंगेरेना उच्छ्वासादिनी पेठे वायुथी बिलक्षण छे १ ए आशंकानुं निराकरण करवा हवे प्रश्न करतां कहे छे के:- ['वाउयाए णं' इत्यादि.] शं० — पृथिवी पोते पृथिवीरूप छे अने तेनो श्वास, निःश्वास वायुख्य छे. ए ज रीते पाणी बंगेरेमां पण समजबुं. पण वायुमां तेथी जूदी ज रीति छे — वायु पोते वायुख्य छे अने तेनो श्वास अने निःश्वास पण वायुख्य छे. ज्यारे वायु वायुख्य छे तो पण तेने वायुख्य बीजा श्वास, निःश्वासनी जरूर रहे छे त्यारे वायुख्य श्वास, निःश्वासनी जरूर रहे ए घटतुं ज छे. अने जो एम थाय

९. उ०—हे गौतम! हा, यावत्—ते पाछो त्यां ज आवे. १०. प्र०—हे भगवन्! ते वायुकाय खजातिना अथवा परजातिना जीवो साथे अथडावाथी मरण पामे १ के कोइ साथे अथडाया सिवाय मरण पामे १

१०. उ०—हे गौतम! ते वायुकाय स्वजातिना के परजा-तिना जीवो साथे अथडावाथी मरण पामे. पण कोइ साथे अथ-डाया सिवाय ते मरे नहीं.

११. प्र०—हे भगवन्! ते वायुकाय मरीने ज्यारे बीजी गतिमां जाय छे त्यारे शुं ते शरीरवाळो थइने जाय छे है के शरीर विनानो यइने जाय छे है

११. उ०-हे गौतम! ते कथंचित् शरीरवाळो धइने जाय छे अने कथंचित् शरीर विनानो धइने जाय छे.

१२. प्र०—हे भगवन्! तेम कहेवानुं शुं कारण के, 'ते कथंचित् शरीरवाळो थइने जाय छे अने कथंचित् शरीर विनानो थइने जाय छे'!

१२. उ०—हे गौतम! वायुकायने चार शरीर कहां छे. ते आ प्रमाणे:—औदारिक, वैक्रिय, तैजस अने कार्मण. तेमां औदारिक अने वैक्रिय शरीरने छोडीने जाय छे माटे शरीर विनानो थइने जाय छे अने तैजस तथा कार्मण शरीरने साथे छइने जाय छे माटे शरीरवाळो थइने जाय छे. हे गौतम! ते कारणथी पूर्व प्रमाणे कहां छे.

वायुनो उच्छ्वान केबो 🕻

হাকা.

^{1.} मूलच्छायाः — हन्त, गौतम! यावत-प्रत्यायाति. स भगवन्। किं स्पृष्ट उद्दवति, अस्पृष्ट उद्दवति ? गौतम! स्पृष्ट उद्दवति, नो अस्पृष्ट उद्दवति, स भगवन्। किं स्पृष्ट उद्दवति, अस्पृष्ट उद्दवति, नो अस्पृष्ट उद्दवति, स भगवन्। किं सभगवन्। किं सशरीरी निष्कामिति. तद् केनाऽर्थेन भगवन्। एवम् उच्यते-स्थात् सशरीरी निष्कामिति, स्थाद् अशरीरी निष्कामिति. गौतम। वायुकायस्य चत्वारि शरीराणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथाः — औदारिकम्, वैकियम्, तजसम्, कार्मणम् औदारिकवैकिये विप्रहाय तजस-कार्मणाभ्यां निष्कामिति, तद्तेनाऽर्थेन गौतम। एवम् उच्यते –स्थात् सशरीरी, स्याद् अशरीरी निष्कामितः –अनु•

१. प्र॰ छायाः--असंख्यावसर्पिणी-उत्सर्पिण्यः एकेन्द्रियाणां चतुर्णाम्, ताथैव तु अनन्ता वनस्पतेस्तु वोद्धव्याः-अनु॰

तो ते श्वास, निःश्वासनो कोइ दिवस आरो ज न आवे-अनवस्था दृषण आवे. तो तेनुं केम ? समा०-श्वास, निःश्वासनी जरूर जीवने-चैतन्यवाळा शाणिने होय छे. पण जे निर्जीव होय छे तेने श्वास वगेरे होता नथी. वायु चैतन्यवाळो छे माटे तेने श्वास, निःश्वासनी जरूर छे. पण जे उच्छ्वास-न्यास, निःशासस्य-वायु छे ते तो निर्जीव-जड-छे माटे तेने बीजा श्वास विगेरेनी जरूर रहे तेम नथी अने तेथी अनवस्था पण आवती नथी. वर्ळी आ उच्छ्वास-श्वास, निःश्वास-वायुरूप छे पण ते वायुकायना औदारिक अने वैकियशरीररूप नथी. कारण के आन, प्राण नामवाळां उच्छ्वास-श्वास अने निःश्वास-नां पुद्रलो, ते औदारिक शरीरनां अने वैकिय शरीरनां पुद्रलो करतां अनंतगुण प्रदेशवाळां होवाथी सूक्ष्म छे माटे ते उच्छवास -श्वास, निःश्वासरूप-वायु ते आ चैतन्यवाळा वायुना शरीररूप नथी. तात्पर्य ए के, उच्छ्वास-श्वास, निःश्वासरूप-वायु जड छे माटे तेन श्वास, निःश्वासनी जरूर नथी अने तेम होवायी अनवस्था पण नथी. ['वाउयाए णं भंते!' इति] आ प्रश्न वायुकायनो प्रस्ताव होवाथी वायुकाय संबंधे कर्यों छे. नहीं तो आ प्रश्न पृथिवीकायिकादिकमां पण लागु पढे छे. कारण के पृथिवीकायिकादिको पण तेओनी कायस्थितिना असंस्थपणाने तथा अनंतपणाने ठीचे मरण पामीने पाछा पोताना कायमां जन्म ले छे. कह्युं छे के:-"एक इंद्रियवाळा चार प्रकारना जीयोनी कायस्थिति असंख्य अवसर्पिणी अने उत्सर्पिणी सुधी होय छे. अने वनस्पतिकायनी कायस्थिति तो अनंत अवसर्पिणी अने उत्सर्पिणी सुधी जाणवी." तेमां वायुकाय वायुकायमां ज अनेक लाखवार ['उदाइत्त'ति] मरीने ['तत्थेव'ति] वायुकायमां ज ['पचायाइ'ति] उत्पन्न थाय छे. ['पुट्टे उदाइ' ति] पोताना कायरूप शस्त्र साथे अथवा परकायरूप शस्त्र साथे अथडावाथी मरण पामे छे. ['नो अपुट्टे' ति] आ सूत्र सोपकमनी अपेक्षाए छे. ['निक्लमइ' ति] शरीरथी नीकळे छे. ['तिय सरीरि' ति] सात् एटले कशंचित्-कोइ प्रकारे-कोइ रीते, ['ओरालिय-वेउन्तियाइं विष्णजहाय' इत्यादि.] तेनो आ अर्थ छे:-आदारिक अने वैक्रिय शरीरनी अपेक्षाए शरीर विनानो यहने नीकळे छे, तथा तैजस अने कार्मण शरीरनी अपेक्षाए तो शरीरवाळो यहने नीकळे छे.

बाह्यको बायुमां जन्म.

बायुनुं मरणः

संश्रीर अने मश्रीर.

मृताऽदी अनगार.

१३. प्रo-मैडाई णं भंते ! नियंठे नो निरुद्धभवे, नो निरुद्धभवपवंचे, णो पहीणसंसारे, णो पहीणसंसारवेअणिच्ने, णो निष्टिअहकरणिजे पुणरिव इत्थत्थं हव्यं आगच्छइ ?

१३. उ०—हंता, गोयमा ! मडाई णं नियंठे, जाव-पुण-रवि इत्थत्थं हव्वं आगच्छइ.

१४. प्र०—से णं भंते ! कि ति वत्तव्वं सिया ?

१४. उ०-गोयमा ! 'पाणे' ति वत्तव्यं सिया, 'भूए' ति वत्तव्वं सिया, 'जीवे' ति वत्तव्वं सिया, 'सत्ते' ति वत्तव्वं सिया, 'विण्णु' ति वत्तव्वं सिया, 'वेयो' ति वत्तव्वं सिया; पाणे, भूए, जीवे, सत्ते, विण्णू, वेदे ति वत्तव्वं सिया.

१५. प्र०-से केणहेंणं 'पाणे' ति वत्तव्वं सिया, जाव-'विन् 'त्ति, 'वेयो' ति वत्तव्वं सिया ?

१५. उ०-गोयमा! जम्हा आणमइ वा, पाणमइ वा,

१३. प्र०—हे भगवन् ! जेणे संसारने निरोध्यो-रोक्यो-नधी. जेणे संसारना प्रपंचीने निरोध्या नथी, जेनो संसार श्लीण थयो नथी, बोच्छित्रसंसारे, णो वोच्छित्रसंसारवेअणिजे, नो निष्ठिअहे, नो जेनुं संसारवेदनीयकर्म क्षीण थयुं नथी, जेनो संसार व्युच्छित्र-छेदाएछो-नथी, जेनुं संसारवेदनीयकर्म ब्युच्छित्र नथी, जे सिद्ध-प्रयोजन-कृतार्थ-नथी अने जेनुं काम, समाप्त थएल कार्यनी पेठे पूर्ण नथी तेवो मृतादी (प्राप्तकभोजी) निर्प्रथ-अनगार-्शुं फरीने पण शीघ्र मनुष्यपुणुं वगेरे भावोने पामे ?

> १३. उ०—हे गौतम! हा, पूर्व प्रमाणेना खरूपवाळो निर्प्रथ यावत्-परीने पण शीघ्र मनुष्यपणुं बगेरे भावोने पामे.

> १४. प्र०-हे भगवन्! ते निर्प्रथना जीवने कया शब्दधी बोलावाय ?

> १४. उ० — हे गौतम ! ते कदाच 'प्राण' कहेवाय, कदाच 'भूत' कहेवाय, कदाच 'जीव' कहेवाय, कदाच 'सत्त्व' कहेवाय, कदाच 'विज्ञ' कहेवाय अने कदाच 'वेद' कहेवाय तथा कदाच 'प्राण' 'भूत' 'जीव' 'सत्त्व' 'विज्ञ' अने 'वेद' पण कहेवाय.

> १५. प्र० —हे भगवन् ! ते 'प्राण' कहेवाय अने यावत्-'विज्ञ' अने 'वेद' कहेवाय, तेनुं शुं कारण ?

१५. उ० हे गौतम! ते निर्प्रथनो जीव वहार अने अंदर उस्ससइ वा, णीससइ वा तम्हा 'पाणे' ति वत्तव्वं सिया. जम्हां श्वास तथा निःश्वास ले छे माटे ते 'प्राण' कहेवाय. तथा ते थवाना भूते, भवति, भविस्सति य तम्हा 'भूए' ति वत्तव्वं सिया. जम्हा स्वभाववाळो छे-थयो छे, थाय छे अने थरो-माटे 'भूत' कहेवाय. जीवेति, जीवत्तं, आउयं च कम्मं उवजीवति तम्हा 'जीवे' ति तथा जीवे छे अने जीवपणाने तथा आयुष्यकर्मने अनुभवे छे वत्तव्वं सिया, जम्हा सत्ते सुमाऽसुमेहिं कम्मेहिं तम्हा 'सत्ते' ति माटे 'जीव' कहेवाय. तथा शुभ अनें अशुभ कर्मोवडे संबद्ध छै

९. मूलच्छायाः--- मृतादी भगवन्! निर्प्रन्यो नो निरुद्धभवः, नो निरुद्धभवप्रपत्रः, नो प्रहीणसंसारः, नो प्रक्षीणसंसारवेदनीयः, नो व्यवच्छित्र-संसारः, नो व्यवच्छित्रसंसारवेदनीयः, नो निष्ठितार्थः, नो निष्ठितार्थकरणीयः पुनरिष इत्यर्थं शीघ्रम् आगच्छति ? हन्त, गौतम ! मृतादी निर्प्रन्यः, यावत्-पुनर्पि इलार्थ शीघ्रम् आगच्छति. तद् भगवन्! किम् इति वक्तव्यं स्यात् र गौतम। प्राण इति वक्तव्यं स्यात् , भूत इति वक्तव्यं स्यात् , जीव इति वक्तन्यं स्यात्, सत्त्व इति वक्तन्यं स्यात्, विज्ञ इति वक्तन्यं स्यात्, वेद्यिता इति वक्तन्यं स्यात्; प्राणः, भूतः, सत्त्वः, विज्ञः, वेद्यिता इति वक्तव्यं स्यात्. तत् केनाऽर्थेन प्राण इति वक्तव्यं स्यात् , यावत्-विज्ञः इति, वेद्यिता इति वक्तव्यं स्यात् ? गौतम! यसाद् आनमति बा, प्राणमति वा, उच्छ्वसति वा, निःश्वसति वा तस्मात् प्राण इति वक्तव्यं स्मात्, यस्माद् भूतः, भवति, भविष्यति च तस्माद् भूत इति वक्तव्यं स्वात्. यस्माद् जीवति, जीवत्वम् , आयुष्कं च कमें उपजीवति तस्माद् जीव इति वक्तव्यं स्मात्. यस्मात् सक्तः शुभाशुभैः कर्मेभिः तसात् सत्त्व इति:-अनु०

वैत्तव्वं सिया. जम्हा तित्त-कडु-कसायं-ऽबिल-महुरे रसे जाणइ माटे 'सत्त्व' कहेवाय छे. तथा कडवा, कषाएछा, खाटा अने जाव-वेदो ति वत्तव्वं सिया.

१६. प्रo-मडाई ण मंते ! नियंठे निरुद्धमने, निरुद्धमनप-वंचे, जाव-निद्विअद्वकरणिजे णो पुणरिव इत्यत्यं हव्वं आगच्छइ?

१६. उ०—गोयमा! मडाई णं नियंठे जाव-नो पुणरिव इत्थत्यं हव्वं आगच्छइ.

१७. प्रo —से णं मंते ! किं वत्तव्वं सिया ?

१७. उ०-गोयमा ! 'सिखे' ति वत्तव्वं सिया, 'बुखे' ति वत्तव्वं सिया, 'मुत्ते' ति वत्तव्वं सिया, 'पारगए' ति वत्तव्वं सिया, 'परंपरगए' ति वत्तव्वं सिया; 'सिखे, बुढे, मुत्ते, परिनिव्वुडे, अंतकडे, सव्वदुक्लपहीणे' ति वत्तव्वं सिया.

सेवं मंते !, सेवं मंते ! ति मगवं गोयमे समणं भगवं महा-बीरं बंदति, नमंसति, संजमेणं तवसा अप्याणं भावेमाणे विहरति.

तम्हा 'विन्यु' ति वत्तव्वं सिया, वेदेति य सुह-दुक्लं तम्हा मीठा रसोने जाणे छे माटे 'विज्ञ' कहेवाय छे अने सुख तथा 'वेदो' ति वत्तव्वं सिया, से तेणहेणं पाणे ति वत्तव्वं सिया, दु:खने मोगवे छे माटे 'वेद' कहेवाय छे. माटे ते हेतुथी ते निर्फ्रे थनो जीव 'प्राण' अने यावत्-'वेद' कहेवाय छे.

> १६. प्र०-हे भगवन्! जेणे संसारने रोक्यो छे, जेणे संसारना प्रपंचने रोक्यो छे, यावत्-जेनुं कार्य, समाप्त थएछ कार्यनी पेठे पूर्ण छे तेवो मृतादी निर्प्रेथ शुं फरीने पण शीव्र मनुष्यपणुं वगेरे भावोने न पामे ?

> १६. उ० —हे गौतम! हा, पूर्व प्रमाणेनो मृतादी निर्प्रथ यावत्-फरीने पण शीव मनुष्यपणुं वगेरे मात्रोने पामतो नथी.

> १७. प्र०-हे भगवन्! ते निर्प्रथनो जीव कया शब्दथी बोलावाय ?

> १७. उ० - हे गौतम ! ते 'सिद्ध' कहेवाय. 'बुद्ध' कहेवाय. 'मुक्त' कहेवाय. 'पारगत-पारने पामेलो'-कहेवाय. 'परंपरागत-अनुक्रमे-एक पगथिएथी बीजे अने बीजे पगथिएथी त्रीजे एवी रीते संसारना पारने पामेळो'-कहेवाय. अने ते 'सिद्ध' 'बुद्ध' 'मुक्त' 'परिनिर्नृत' 'अंतक्कत्' तथा 'सर्वेदु:खप्रहीण' कहेवाय.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे एम कही भगवान् गौतम श्रमण भगवंत महावीरने बांदे छे, नमे छे अने संयम तथा तपवडे आत्माने भावता विहरे छे.

३. वायुकायस्य पुनः पुनस्तत्रैव उत्पत्तिर्भवाते इत्युक्तम्, अथ कस्यचिद् मुनेरिप संसारचकाऽपेक्षया पुनः पुनस्तत्रैव उत्पत्तिः स्याद् इति दर्शयन् आह:-'मडाई णं मंते ! नियंठे' इत्यादि. मृतादी प्रासुकमोजी, उपलक्षणत्वाद् 'एषणीयादी च' इति दश्यम्. निर्प्रन्थः साद्यरित्यर्थ:, 'हव्वं' शीघ्रमागच्छति इति योग: किविधः सन्? इत्याह:-'नो निरुद्धभवे' ति अनिरुद्धाऽप्रेतनजन्मा चरमभवाऽप्राप्त इत्यर्थः, अयं च भवद्वयप्राप्तव्यमोक्षोऽपि स्यात्, इत्याहः-'नो निरुद्धभवपवंचे' ति प्राप्तव्यभवविस्तार इत्यर्थः. अयं च देव-मनुष्यभवप्रप-श्चाऽपेक्षयाऽपि स्यात्, इत्याहः—'णो पहीणसंसारे' त्ति अप्रहीणचतुर्गतिगमन इत्यर्थः, यत एवम् अत एव 'नो पहीणसंसारवेयणिजो' त्ति अप्रक्षीणसंसारवेद्यकर्मा, अयं च सक्तचतुर्गतिगमनतोऽपि स्यात्, इत्यत आहः—'नो वोच्छित्रसंसारे' ति अत्रुटितचतुर्गतिगमनाऽनुबन्ध इ्लर्थ:, अत एव 'नो वोन्छिनसंसारवेयणिजे' ति नो नैव, व्यवच्छिनम् अनुबन्धव्यवच्छेदेन चतुर्गतिगमनवेदं कर्म यस्य स तथा. अत एव 'नो निहियहें' ति अनिष्ठितप्रयोजनः, अत एव 'नो निहियहकरणि जें' ति नो नैव निष्ठितार्थानाम् इव करणीयानि कत्यानि यस्य स तथा. यत एवंविधोऽसौ अतः पुनरिप इति अनादौ संसारे पूर्व प्राप्तम्, इदानीं पुनर्विशुद्धचरणाऽवाप्तेः सकाशाद् असंभावनीयम् 'इत्थत्थं' ति इत्यर्थम् एतमर्थम् अनेकशस्तिर्यङ्-नर-नाकि-नारकगतिगमनलक्षणम्, 'इत्थत्तं' इति पाठाऽन्तरम्, तत्र अनेन प्रकारेण इत्थम्, तद्भाव इत्यंतं मनुष्यादित्वम् इति भावः. अनुस्तारलोपश्च प्राकृतत्वात्. 'हन्वं' ति शीत्रम्, 'आगच्छइ' चि प्राप्नोति, अभिधीयते च कघायोदयात् प्रतिपतितचरणानां चारित्रवतां संसारसागरपरिश्रमणम् यदाहः—''जैइ उवसंतकसाओ लहइ अणंतं पुणो वि पिडिवायं'' ति. स च संसारचक्रगतो मुनिजीवः प्राणादिना नामषट्केन कालभेदेन, युगपच वाच्यः स्याद् इति विभणिषुः प्रश्नयन् आहः-'से णं' इत्यादि. तत्र स निर्प्रनथजीवः, 'किं' शब्दः प्रश्ने, सामान्यवाचित्वाच नपुंसकलिङ्गेन निर्दिष्ट इति. एवम् अन्त्रर्थयुक्ततया इत्यर्थः,

१. मूलच्छायाः —वक्तव्यं स्यात् यसात् तिक्त-कडु-कषाय-अम्ल-मधुरान् रसान् जानाति तसाद् विज्ञ इति वक्तव्यं स्यात्. वेदयति च जुख-दुःखं तस्माद् वेदियता इति वक्तव्यं स्यात्. तत् तेनार्थेन प्राण इति वक्तव्यं स्यात् , यावत्-वेदियता इति वक्तव्यं स्यात्. मृतादी भगवन्! निर्प्रन्थो निरुद्धभनः, निरुद्धभनप्रपञ्चः, यानत्-निष्ठितार्थकरणीयो नो पुनरिष इत्यर्थं शीघ्रम् आगच्छति ? गौतम ! मृतादी निर्प्रन्थो यानत्-नो पुनरपि इलर्थ शीघ्रम् आगच्छति. तद् भगवन्! कि वक्तव्यं स्यात् ? गौतम। सिद्ध इति वक्तव्यं स्यात् , बुद्ध इति वक्तव्यं स्यात् , मुक्त इति वक्तव्यं स्यात्, पारगत इति वक्तव्यं स्यात्, परंपरागत इति वक्तव्यं स्यात् ; सिद्धः, बुद्धः, मुक्तः, परिनिर्दृतः, अन्तकृतः, सर्वदुःखप्रक्षीण इति वक्तन्यं स्थात् . तदेवं भगवन् ! तदेवं भगवन् ! इति भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतिः-अनु०

१. प्र० छायाः-यदि उपशान्तकषायः रुभते अनन्तं पुगरपि प्रतिपातम्. २. इयं पूर्वार्घस्याः गाथा श्रीविशेषावस्यके १३०९ (पृ० ५६९, य० प्रं०). तत्रेव तदुत्तरार्ध तु "न हु भे वीससियव्वं येवे वि कसायसेसम्म":-अनु ॰

वक्तव्यः स्यात् ! प्राकृतत्वाच स्त्रे नपुंसकिलङ्गताऽस्य इति—अन्वर्ययुक्तशब्दैरुच्यमानः किम् असौ वक्तव्यः स्याद् इति मावः. अत्रोत्तरम्—'पाणेति वत्तव्यं' इत्यादि. तत्र प्राण इति एतत् तं प्रति वक्तव्यं स्यात्, यदा उच्छ्वासादिमत्त्वमात्रम् आश्रित्य तस्य निर्देशः
क्रियते. एवं भवनादिधर्मविवक्षया भूतादिशब्दपञ्चकवाच्यता तस्य कालभेदेन व्याख्येया. यदा तु उच्छ्वासादिधर्मेर्युगपदसौ विवक्ष्यते
तदा प्राणः, भूतः, जीवः, सत्त्वः, विज्ञः, वेदियता इति एतत् तं प्रति वाच्यं स्यात्. अथवा निगमनवाक्यम् एव इदम्, अतो न युगपत् प्रस्वव्याख्या कार्या इति. 'जम्हा जीवे' इत्यादि. यस्माद् जीवः आत्माऽसौ—जीवित प्राणान् धारयति, तथा जीवत्वम् उपयोगलक्षणम्,
आयुष्कं च कर्म उपजीविति अनुभविति तस्माद् जीव इति वक्तव्यं स्याद् इति. 'जम्हा सत्ते सुहाऽसुहेहिं कम्मोहिं' ति सक्त आसक्तः,
शक्तो वा समर्थः. सुन्दराऽसुन्दरासु चेष्टासु, अथवा सक्तः संबद्धः, शुभाऽशुभैः कर्मभिरिति. अनन्तरोक्तस्यैवाऽर्थस्य विपर्ययम् आहः—
पाडाई' इत्यादि. 'पारगए' ति पारगतः संसारसागरस्य, 'भाविनि भूतवद्' इत्युपचाराद् इति. 'परंपरगए' ति परंपरया मिथ्यादृष्ट्यादिगुणस्थानकानाम्, मनुष्यादिसुगतीनां वा पारंपर्येण गतो भवाऽम्भोधिपारं प्राप्तः परंपरागतः.

मृतादी.

अनिश्द्सनव,

अतिरुद्धसवप्रपंच.

ANGI-IGAIL.

. अवि~~च्छिन्नसंसार~~.

अनिष्ठितार्थ-करणीय,

ं ३. आगळना प्रकरणमां 'वायुकायनी फरी फरीने वायुकायमां ज उत्पत्ति थाय छे' एम कखुं छे. माटे हवे 'कोइ मुनिनी एण संसार चकनी अपेक्षाए फरी फरीने त्यां ज उत्पत्ति थाय' ए वातने दर्शावतां कहे छे के:-['मडाई णं मंते! नियंठे' इत्यादि.] मृत एटले निर्जीव, अदी एटले खानार-मृतादी एटले प्राप्तुक पदार्थने जमनार, उपलक्षण होवाधी 'एषणीय पदार्थने खानार' एण लेवो. निर्मेष एटले साधु-['हव्वं'] एटले शीघ, (आवे छे) ए प्रमाणे वाक्यसंबंध छे. केवो थयो छतो? तो कहे छे के, ['नो निरुद्धभवे'ित] जेणे आवनार जन्मने रोक्यो नथी अर्थात् जेणे छेल्लो मय प्राप्त कर्यो नथी एवो. जेणे आवनार जन्मने रोक्यो नथी, एवो साधु तो वे भव पछी पण सुक्ति प्राप्त करवानो होय माटे कहे छे के, ['नो निरुद्धभवपवंचे' ति] जेणे भवनो निस्तार अटकाव्यो नथी-जे हजु अनेक भवी पामवानो छे ते. जेणे भवना वि-विस्तारने अटकाव्यो नथी, एवो साधु तो देवना अने मनुष्यना ज अनेक भवो पामवानो होय माटे कहे छे, ['नो पहीणसंसारे' ति] जेनो चार गतिमां फरवारूप संसार क्षीण थयो नथी एवो. एम छे माटे ज ['नो पहीणसंसारवेअणिजे' ति] जेनुं संसारवेदनीयकर्म क्षीण थयुं नथी एवो. जेनुं संसारवेदनीयकर्म क्षीण थयुं नथी, एवो साधु तो एक वार ज चारे गतिमां जनारो पण होय माटे कहे छे के, ['नो वोच्छिण्णसंसारे' ति] जेने चारे गतिमां अनेकवार जवानुं छे एवो. एवो छे माटे ज ['नो वोच्छिनसंसारवेअणिजे' ति] जेनुं संसारवेदनीय कर्म-चारे गतिमां अनेकवार रख-हवामां कारणभूत कर्म-द्रद्युं नथी एवो. एवो छ माटे ज ['नो निहिअहे' ति] जेनुं प्रयोजन असमाप्त-अधुरुं-छ एवो, माटे ज ['नो निहिअहकरणिजे' त्ति ने जेनां कार्यों पूरा थएल कार्योनी पेठे पूरां थयां नथी एवो. एवा प्रकारनो ए मुनि फरीने पण अर्थात् आ अनादि संसारमां पूर्वे अनेकवार मनुष्यपणुं वेगेरे प्राप्त थयुं हुतुं, पण हुमणां शुद्ध चारित्र प्राप्त थवाथी तेनी प्राप्ति असंभवती छे-सुक्त थवानुं संभवतुं छे एवा समये पण फरीथी ['इत्थ-त्थं' ति] एवी स्थितिने-अनेकवार तिर्यंच, मनुष्य, देव अने नारिकमां जवारूप अवस्थाने-['हृव्वं' ति] शीव्र ['आगच्छइ' ति] पामे. आ स्थळे 'इत्थरथं'ने बदले 'ईत्थत्तं' एवो बीजो पाठ पण छे. तेनो अर्थ:-एवा प्रकारे रहेवानुं-मनुष्य वगेरे प्रकारे रहेवानुं. क्रीधादिक कषायना उदये करी चारित्रथी चळी गएला-भ्रष्ट थएला-साधुने संसारमां रखडवुं पडे छे. ते विषे कह्युं छे के, ''जेना कोधादिक कषायो उपरामी गया के एवो जीव फरीने पण संसारमां अनंत प्रतिपातने-ठेबांने-पामे छे." 'संसारचकमां भमतो मुनिनो जीव प्राण वगेरे छ नामोवडे जूदे जूदे समये के एक ज समये बोलावी शकाय' ए वातने कहेवानी इच्छावाळा सूत्रकार प्रश्न करतां कहे छे के, ['से णं किं ति वत्तर्वं' इत्यादि.] अर्थात् जेवी व्युत्पत्ति छे तेवा अर्थवाळा प्राण, जीव वगेरे शब्दो ते मुनिने बोलाववामां वपराय-ए प्रमाणे ते मुनि 'प्राण' कहेवाय, 'जीव' कहेवाय-तेतुं इं कारण ?-कइ रीते ते मुनि उपर प्राण, जीव बगेरे शब्दोनो प्रयोग थइ शके ? अहीं उत्तर आ रीते छेः-['पाणिति वत्तव्वं' इत्यादि∙] ज्यारे ते मुनि मात्र उच्छ्वास, निःश्वासवाळो होय, एम कल्पीए, त्यारे ते 'प्राण' कहेवाय. (ए प्रमाणे ज्यारे ते मुनिमां भवनरूप-धर्म फल्पीए त्यारे ते 'भूत' कहेवाय) तथा ए रीते भवन (थवुं) वगेरे धर्मनी विवक्षा करवाथी 'भूत' इत्यादि पांच शब्दो ते मुनिने बोठाववामां जूदे जूदे काळे वापरी शकाय छे. अने ज्यारे एक ज काळे ते मुनिमां उच्छ्वास वगेरे धर्मी कल्पवामां आवे त्यारे तो ते मुनि 'प्राण' 'भूत' 'जीव' 'सत्त्व' 'विज्ञ' अने 'वेदयिता' कहेवाय. अथवा आ निगमन-उपसंहार-सूचक ज वाक्य छे माटे 'प्राण वगेरे शब्दो एक ज काळे वपराय' एवी व्याख्या न करवी. ['जम्हा जीवे' इत्यादि.] ते मुनि जीवे छे-प्राणोने धारण करे छे-तथा उपयोगस्य जीवपणाने अने आयुष्य कर्मने अनुभवे छे माटे ते 'जीव' कहेवाय. ['जम्हा सत्ते सुहासुहेहिं कम्मेहिं' ति] सारी अने नरसी चेष्टामां ते मुनि आसक्त छे के समर्थ छे माटे अथवा ते शुम अने अशुम कमीं साथे संबंधवाळो छे माटे 'सत्त्व' कहेवाय. हवे आगळ कहेली वातथी ज उलटी वातने दर्शावतां कहे छे के, ['मडाई' इत्यादि.] ['पारें-गए' ति] पारगत एटले संसारत्य समुद्रना पारने पामेल, ['प्रंपरनप' ति] प्रंपरायडे-मिथ्यादृष्टि वंगेरे गुणस्थानकोनी के मनुष्य वंगरे सुगतिनी परंपरावडे-संसाररूप समुद्रना पारने पामल ते परंपरागत.

प्ररंपरगत.

^{9.} अहीं प्राकृतनी शैलीयी अनुस्तार लोपायो छे:-श्रीअभय॰ २. आ अर्थ श्रीविशेषावर्यक सूत्रमां १३०९ मी गाथामां छे. (ए॰ ५६९, य॰ मं॰):-अनु॰ ३. आ शब्द प्रश्न सूचक छे. अने सामान्यवाचक होवाथी तेनो, नान्यतर जातिथी निर्देश कयों छे. ४. प्राकृत शैलीयी आ शब्दने नवुंसक्लिंगे मूक्यो छे. ५. आ मुनि 'पारगत' केम कहैवाय? कारण के ते पारने पामेलो नथी, पण पारने पामवानो छे. तो कहे छे के, 'थवानुं कार्य पण कोई वार 'थएछं' मनाय छे' एवा व्यवहारथी 'पार पामवानो छे' तो पण 'पारने पामेलो छे' एम कहुं छे:--श्रीअभय॰

आर्थ श्रीस्कंदक.

१८.—ते गं काले गं, ते गं समये गं तए गं समणे भगवं महा-

१८.—ते काळे, ते समये श्रमण भगवंत महावीर राजगृह नगरनी बीरे रायगिहाओं नगराओं, गुणसिलाओं चेइआओं पांडिनिक्समइ; पासे आवेटा गुणशिट चैत्यथी निकळ्या. तेओए बहारना देशमाँ पिंडिनिक्सिमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ. ते णं काले णं, विहार कर्यो. ते काळे, ते समये क्रतंगला नामनी नगरी हती. ते णं समये णं क्यंगला नामं नगरी होत्था. वण्णओ. तीसे णं वर्णक. ते कृतंगला नगरीना बहारना प्रदेशमां उत्तर अने पूर्व-क्यंगलाए नयरीए बहिया उत्तरपुरिथमे दिसिमाए छत्तपलासए दिशाना भागमां-ईशानकोणमां 'छत्रपलाशक' नामनुं चैत्य हतुं. णामं चेइए होत्या. वण्णओ. तए णं समणे भगवं महावीरे उप्प- वर्णक. ते वखते, उत्पन्न थएल ज्ञान अने दर्शनना धारण करनार ननाण-दंसणधरे, जाव-समोसरणं. परिसा निग्गच्छइ. तीसे णं श्रमण भगवंत महावीर (त्यां पथार्या) यावत्-समवसरण थयुं. क्यंगलाए नयरीए अदूरसामंते साबत्थी नामं नयरी होत्था. सभा निकळी. ते कृतंगला नगरीनी पासे श्रावस्ती नामनी नगरी वण्णओ. तत्थ णं सावत्थीए नयरीए गद्दभालस्स अन्तेवासी हती. वर्णक. ते श्रावस्ती नगरीमां कात्यायनगोत्रनो, गर्दभाल-खंदर *णामं कचायणस्सगोत्ते परिव्वायगे परिवसइ. रिजुब्वेद*— नामना परिव्राजकनो शिष्य स्कंदक नामनो परिव्राजक (तापस) ज्जुब्बेद-सामवेद-अह्व्वणवेद, इतिहासपंचमाणं, निधंदुछद्वाणं, रहेतो हतो. ते ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद अने अथर्वणवेद चउण्हं वेआणं संगोवंगाणं-सरहस्साणं, सारए, वारए, घारए, पारए, ए चार वेदोनो, पांचमा इतिहास-पुराणो–नो तथा छञ्छा निघंटु संडंगवी, सिंहतंतविसारए, संखाणे, सिक्खा-कप्पे, वागरणे, नामना कोशनो सांगोपांग अने रहस्य, सिंहत प्रवर्तक, याद करनार; छंदे, निरुत्ते, जोइसामयणे, अवेसु य बहूसु बम्हण्णएसु परिव्वा- तथा तेमां धती भूलोनो अटकावनार हतो. वेदादि शास्त्रोनो यएसु नयेसु सुपरिनिष्टिए या वि होत्था. तत्थ णं सावत्थीए धारक हतो. वेद वगेरेनो पारगामी अने छ अंगनो ज्ञाता हतो. नयरीए पिंगलए णामं नियंठे वेसालिअसावए परिवसइ. तए णं तथा पष्टितंत्र (कापिलीय शास्त्र)मां विशारद हतो. वळी गणित से पिंगलए णामं नियंठे वेसालिअसावए अनया कयाइं जेणेव शास्त्रमां, शिक्षा शास्त्रमां, आचार शास्त्रमां, व्याकरण शास्त्रमां, संदर कचायणसगोत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता संदगं छंद:शास्त्रमां, व्युत्पत्ति शास्त्रमां, ज्योतिष शास्त्रमां अने बीजा धणा कचायणस्तगोत्तं इणमक्लेवं पुच्छे:-मागहा ! किं सअंते लोए, ब्राह्मण तथा परिव्राजक संबंधी नीति तथा दर्शन शास्त्रोमां पण अणंते लोए ? सअंते जीवे, अणंते जीवे ? सअंता सिद्धी, अणंता घणो चतुर हतो. ते ज श्रावस्ती नगरीमां वैशालिक (श्रीमहावीर) सिद्धी ? सअंते सिद्धे , अणंते सिद्धे ? केण वा मरणेणं मरमाणे नो श्रावक (वचन सांभळनार माटे श्रावक) पिंगल नामनो जीवे बड़ति वा, हायति वा ? एतावं ताव आयक्लाहि. वुचमाणे निर्पंथ रहेतो हतो. ते वखते वैशालिकना वचनने सांमळवामां एवं, तए णं से खंदए कचायणसगोत्ते पिंगलएणं नियंडेणं, रसिक पिंगल नामना साधुए कोइ एक दिवसे, जे ठेकाणे कात्या-वेसालियसायएणं इणमक्लेवं पुच्छिए समाणे संकिए, कंलिए, यन गोत्रनो स्कंदक तापस रहेतो हतो, ते तरफ जइने तेने वितिगिन्छिए, भेदसमावने, कलुससमावने णो संचाएइ पिंगलयस्स आक्षेपपूर्वक आ प्रमाणे पूछ्युं के, हे मागध—(मगध देशमां नियंउस्स, वेसालिअसावयस्स किंचि वि पमोक्खमक्लाइउं, तुसि- जन्मेळ)! शुं लोक अंतवाळो छे के अंत विनानो छे? जीव णीए संचिद्वह. तए णं से पिंगलए नियंठे, वेसालीसावए खंदयं अंतवाळो छे के अंत विनानो छे १ सिद्धि अंतवाळी छे के अंत कचायणसगोत्तं दोचं पि, तचं पि इणमक्लेवं पुच्छे-मागहा! विनानी छे ? सिद्धो अंतवाळा छे के अंत विनाना छे ? तथा कया किं सअंते छोए, जाव-केण वा मरणेणं मरमाणे जीवे वडूति वा, मरणवडे मरतो जीव वधे अथवा घटे अर्थात् जीव केवी रीते मरे

१. मूलच्छायाः—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये ततः श्रमणो भगवान् महावीरो राजगृहाद् नगरात्, गुणशिलकान् चेत्यात् प्रतिनिष्कामति प्रतिनिष्कम्य बहिः जनपदिनहारं बिहरति. तस्मिन् काले, तस्मिन् समये कृतङ्गला नाम नगरी अभवत् वर्णकः. तस्याः कृतङ्गलाया नगर्या बिहः उत्तरपौरस्ले दिग्भागे छत्रपलाशकं नाम नैलाम् अभवत्. वर्णकः. ततः श्रमणो भगवान् महावीर उत्पन्नज्ञान-दर्शनधरः, यावत्-समवसरणम्. पर्वद निर्मेच्छति. तस्याः कृतङ्गलाया नगर्या अदूरसामन्ते श्रावस्ती नाम नगरी अभवत्, वर्णकः. तस्यां श्रावस्त्यां नगर्यो गर्दभालस्याऽन्तेवासी स्कन्दको नाम कालायनसगोत्रः परित्राजकः परिवसति. ऋग्वेद-यजुर्वेद-सामवेद-अथर्वणवेदानाम् , इतिहासपद्यमानाम् , निषण्डुषष्टानाम् , चतुर्णा वैदानां साङ्गोपाङ्गानाम्-सरहस्यानाम्, सारकः, वारकः, पारगः, षडङ्गवित्, षष्टितन्त्रविशारदः, संख्याने, शिक्षा-कन्पे, व्याकरणे, छन्दिसे, निरुक्ते, ज्योतिषामयने, अन्येषु च बहुषु ब्राह्मणकेषु, परिवाजकेषु नयेषु सुपरिनिष्ठितथाऽपि अभवतः तस्यां श्रावस्त्यां नगर्यां पिट्रालको नाम निर्वन्थो वैशालिकश्रावकः परिवसति. ततः स पिड्गलको नाम निर्शन्थो वैशालिकश्रावकोऽन्यदा कदाचिद् यत्रैव स्कन्दकः कालायनसगोत्रसात्रैय उपागच्छति, डपायम्य स्कन्दकं कालायनसगीत्रम् इदम् आक्षेपम् अप्राक्षीतः-मागध! किं सान्तो लोकः, अनन्तो लोकः? सान्तो जीवः, अनन्तो जीवः? सान्ता सिद्धिः, अनन्ता सिद्धिः ? सान्तः सिद्धः, अनन्तः सिद्धः ? केन वा मरणेन म्रियमाणो जीवो वर्धते वा, हीयते वा ? एतावत् तावद् आख्याहि. उच्यमान एवम् , ततः स स्कन्दकः कालायनसगोत्रः भिञ्चलकेन निर्मन्थेन, वैशालिकश्रावकेण इदम् आदेशं पृष्टः सन् शक्षितः, काह्नितः, विचिकित्सितः, भेदसमापन्नः, कछपसमापन्नो न शयनोति पिङ्गळस्य निर्प्रन्थस्य, वैशालिकधावकस्य किञ्चिद् अपि प्रमोक्षम् आख्यातुम्, तूष्णीकः संतिष्ठते. ततः स पिङ्गलको निर्मन्थः, वैशालिकथावकः स्कन्दकं कालायनसमोत्रं द्विकृत्नोऽपि, त्रिकृत्वोऽपि इदम् आक्षेतम् अप्राक्षीतः-मामध ! सान्तो खोकः, यावत्-केन वा मरणेन भ्रियमाणो जीवो वर्धते वाः-अनु०

है।यति वा ? एताव ताव आइक्लाहि. वुचमाणे एवं, तए णं से संकप्पे समुप्पज्जित्था-एवं खलु समणे मगवं महावीरे क्यंगलाए नयरीए बहिया छत्तपलासए चेइए संजमेणं, तवसा अपाणं भावेमाणे विहरइ. तं गच्छामि णं, समणं भगवं महावीरं वंदामि, नमंसामि. सेयं खलु मे समणं भगवं महावीरं वंदित्ता, नमंसित्ता, सकारिता, सम्माणिता, कलाणं, मंगलं देवयं, चेइअं पज्जुवा-सित्ता, इमाइं च णं एयारूवाइं अद्वाइं, हेऊइं, परिणाइं, कारणाइं, वागरणाइं पुच्छित्तए ति कट्टु एवं संपेहेइ, संपेहित्ता जेणेव परि-च, कंचिणअं च, करोडिअं च, भिसिअं च, केसरिअं च, छण्णालयं च, अंकुसयं च, पवित्तयं च, गणेतिअं च, छत्तयं च, फंचणिअ—करोडिअ—गिसिअ—केसरिअ∸छण्णालय—अंकुसय—पवि-क्यंगला नगरी, जेणेब छत्तपलासए चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव पहारेत्थ गमणाए. 'गोयमा !' इति समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी:-दच्छिसे णं गोयमा ! पुव्वसंगयं. कं णं भंते ! ? संदयं नाम. से काहे वा, कहं वा, केविचिरेण वा ? एवं खलु गोयमा ! ते णं काले णं, ते णं समये णं सावत्थी नामं नगरी होत्था. वण्णओ. तत्थ णं सावत्थीए पर्युपासना करीने आ ए प्रकारना अर्थीने, हेतुओने, प्रश्नोने,

तो तेनो संसार वधे अने घटे ? तुं आउला प्रश्नोनो तो उत्तर कहे. संदर् कद्यायणसगोत्ते पिंगलरणं णियंठेणं वेसालीसावएणं दोचं पि, (ए प्रमाणे स्कंदक तापसने ते पिंगलक नामना साधुए कह्यं.) तचं पि इणमक्सेवं पुन्छिए समाणे संकिए, कंखिए, वितिगिन्छिए, ज्यारे वैशालिक श्रावक पिंगलक निर्पर्थ ते स्कंदक तापसने पूर्व मेदसमावने, कलुससमावने णो संचाएह पिंगलस्त णियंउस्स, प्रमाणे पूछ्युं खारे ते स्कंदक तापस, 'ए प्रश्नोनो शु आ उत्तर वेसालिअसावयस्स किंचि वि पमोक्तं अक्लाइतुं, तुसणीए संचि- हशे के बीजो' एम शंकावाळो थयो, 'आ प्रश्नोनो जवाब मने हुइ. तए णं साबत्थीए नयरीए सिंघाडग, जाव-पहेसु महया केवी रीते आवडे' एम कांक्षावाळो थयो, 'हुं जवाब आपीश तेथी जणसंमद्दे इ वा, जणवृहे इ वा, परिसा निग्गच्छइ. तए णं तस्त 'पूछनारने प्रतीति यशे के केम ?' ए प्रमाणे अविश्वासु थयो, तथा संदयस्त कचायणस्तगोत्तस्त बहुजणस्त अंतिए एअं अहं सोचा, एनी बुद्धि बुंठी यह गइ अने ते क्वेशने पाम्यो. पण ते तापस, निसम्म इमे एयारूने अन्झत्थिए, चिंतिए, पात्थिए, गणोगए वैशालिक श्रावक पिंगलक साधुने कांइ पण उत्तर आपी शक्यों नहीं अने चुपचाप बेठो. ते वखते वैशालिक श्रावक पिंगलक साधुए कात्यायनगोत्रना स्कंदक परित्राजकने बे, त्रणनार एण पूर्व प्रमाणे आक्षेपपूर्वक पूछ्युं के हे मागध ! शुं छोका अंतनाळो छे ? यावत्-जीव केवी रीते मरे तो तेनो संसार वधे अने घटे ? तुं मारा ए प्रश्नोनो तो उत्तर आप. ज्यारे फरीने पण ते वैशालिक िंगल निर्पेथे ते स्कंदक तापसने पूर्व प्रमाणे कहां त्यारे पण ते स्कंदक तापस शंकावाळो थयो, कांक्षावाळो थयो, अविश्वासु थयो, व्वायगावसहे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तिदंडं च, कुंडिअं बुद्धिमंगने पाम्यो अने क्रेशने प्राप्त थयो. पण कांइ जवाब आपी शक्यो नहीं अने छानो मानो बेठो. ते वखते श्रावस्ती नगरीमां त्रण ख्णावाळा मार्गमां, मनुष्योनी गडदीवाळा मार्गमां, चाळती वाहणाउ य, पाउआओ य, घाउरत्ताओ य गेण्हङ, गेण्हित्ता वखते व्यूहरूपे गोठवाएल मनुष्योवाळा मार्गमां (श्रीमहावीर पासे परिव्वायावसहाओ पिडिनिक्खमइ. पिडिनिक्खिमित्ता तिदंड—र्क्नुडिअ— जवा माटे) सभा नीफळे छे. त्यां अनेक मनुष्योना मुखथी श्रीमहावीर आव्यानी वात सांमळी कात्यायनगोत्री स्कंदक तापसना त्तय-गणेत्तिअहत्थगए, छत्तो-नाणहसंजुत्ते, घाउरत्तवत्थगरिहिए मनमां पोताना विषे स्मरणरूप अने अभिछाषरूप आ प्रकारनो सावत्थीए नयरीए मज्झंमज्होणं निग्गच्छइ. निग्गच्छिता जेणेव विचार थयो के, श्रमण भगवंत महा्वीर कृतंगला नगरीनी बहार छत्रपटाशक नामना चैत्यमां संयम अने तपवडे आत्माने भावता विहरे छे. माटे हुं तेनी पासे जाउं, श्रमण भगवंत महावीरने वांदुं, नमस्कार करुं. अने श्रमण भगवंत महावीरने वांदीने, नमीने, तेओनो सत्कार करीने तथा तेओने सन्मान आपीने अने कल्याणरूप, मंगलरूप, देवरूप अने चैलरूप श्रीमहावीरनी नयरीए गद्दमालस्स अंतेवासी खंदए नामं कचायणस्सगोत्ते परिव्वायए कारणोने, व्याकरणोने पूछुं. तो मारुं कल्याण छे ए नक्षी छे.

१. मूलच्छायाः—हीयते वा ? एतावत् तावद् आख्याहि. उच्यमान एवम् , ततः स स्कन्दकः काखायनसगोत्रः पिक्नलकेन निर्प्रन्थेन वैशालिकश्रावकेण द्विकृत्वोऽपि, त्रिकृत्वोऽपि इदम् आक्षेपं पृष्टः सन् शक्दितः, कािह्वतः, विचिकित्सितः, भेदसमापन्नः कलुषसमापन्नो न शक्नोति पिक्नलकस्य निर्प्रनथस्य, वैशालिकथावकस्य किश्चिद्पि प्रमोक्षम् आख्यातुम्, तूष्णोकः संतिष्ठते. ततः श्रावस्यां नवर्या शङ्काटके, यावत्—पथिषु महता जनसंमर्देन इति वा, जनव्यूहेन इति वा, पर्वद् निर्गच्छति. तस्य स्कन्दकस्य कास्यायनसगोत्रस्य बहुजनानाम् अन्तिके एतम् अर्थे श्रुत्वा, निशम्य अयम् एतद्रूप आध्यात्मिकः, चिन्तितः, प्रार्थितः, मनोयतः संकल्पः समुद्रपद्यत-एवं खळ श्रमणो भगवान् महावीरः कृतज्ञलाया नगर्या बहिः छत्रपलाशके नैत्ये संयमेन, तपसा आत्मानं भावयन् विहरति. तं गच्छामि, श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दे, नमस्यामि, श्रेयः खलु मम श्रमणं भगवन्तं महावीरं विन्दित्वा, नमस्यत्वा, सत्कार्य, संसान्य, कल्याणम्, मङ्गलम्, दैवतम्, चैत्यं पर्युपास्य, इमान् एतद्रूपान् अर्थान् हेत्न्, प्रश्नान्, कारणानि, व्याकरणानि प्रष्टुम् इति कृत्वा एवं संप्रेक्षते, संप्रेक्ष्य येनैव परिवाजकाऽऽवसथम्, तेनैव उपागच्छति, उपागम्य त्रिदण्डं च, कुण्डिकां च, काधनिकां च, करोटिकां च, मृशिकां (वृधिकाम्)च, केशरिकां च,षण्नालकंच, अङ्कुशकं च,पवित्रकं च, गणेत्रिकां च, छत्रकं च, उपानहथ, पादुकाक्ष, धादुरक्ताक्ष गृहाति, गृहीत्वा परिमाजकाऽऽवसथात् प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्कम्य मिदण्ड-कुण्डिका-काश्चिनका-करोटिका-मृशिका-केशरिका-पण्नालक-अङ्कुसक-पवित्रक-गणेत्रिकाहरूतगतः, छत्रो-पानत्संयुक्तः, परिहितधातुरक्तवस्रः श्रावस्त्यां नगर्यो मध्यंमध्येन निर्मच्छति,निर्गम्य येनैव कृतङ्गला नगरी, येनैव छन्नप-खाशकं चैलाम्, येनैव अमणो भगवान् महावीरः, तेनेव प्रादीधरद् (प्रधारितवान्) गमनाय. 'गांतम!' इति अमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीतः - इक्ष्यति गौतम ! पूर्वसंगतम् कं भगवन् ! १ स्कन्दकं नाम. स कुत्र वा, कथं (केन) वा, कियिवरेण वा १ एवं अछ गीतम ! तिसान, काले, तस्मिन् समये श्रावरती नाम नगरी अभवतः वर्णेकः. तत्र श्रावस्त्यां नगर्यो गर्दभालस्य अन्तेवासी स्कन्दको नाम कालायनसगोत्रः परित्राजकः अह०

हर्व आगए.

શાહ સામચંદ એાતમચંદ જૈન જ્ઞાનભંડાર ત્રી હીરસ્રીશ્વરજી જગ. શ્વે. મૃ. પૂ. વપા. केन संघ - द्रस्य ઉपाश्य, ६१/६२, ६६वरी हाँड, बाउस जार्ड स्कूस सेन, મલાંડ (પૂર્વ), સુંબઇ-૪૦૦ ૦૬૪, કરાંક નંબર

पैरिवसइ. तं चेव, जाव-जेणेव ममं अंतिए, तेणेव ए पूर्व प्रमाणे ते स्कंदक तापसे विचारीने, ज्यां परिवाजकोनो मठ पहारेत्थ गमणाए. से अदूरागते, बहुसंपत्ते, अदाणपडिवचे, छे त्यां जड्ने त्यांथी त्रिदंड, कुंडी, रुद्राक्षनी माळा, करोटिका-अंतरा पहे वटह. अजीव णं दच्छिस गोयमा !. 'भंते !' त्ति माटीनुं वासण, एक जातनुं आसन-बेसणुं, केसरिका-वासणीने भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, साफसुफ राखवानो कपडानो कटको, त्रिगडी, अंकुशक-वृक्षो नमंसित्ता एवं वदासी:-पह् णं भंते ! खंदए कचायणसगोत्ते देवाणु- उपरथी पांदडा वगेरेने एकठां करवा सारु अंकुशना जेवुं एक वियाणं अंतिए मुंडे भिवत्ता णं, आगाराओ अणगारिअं पव्यइत्तए ? जातनुं साधन, वीटी, गणेत्रिका-एक प्रकारनुं कलाइनुं घरेणुं, छत्र, हुंता, पम्. जावं च णं समणे भगवं महावीरे भगवओ गोयमस्स पगरखां, पावडी अने धातु-गेरु-धी रंगेलां बस्त्रोने लइने नीकळे एयमहं परिकहेंद्र, तावं च णं से खंदए कचायणस्सगीते तं देसं छे, नीकळी त्रिदंड, कुंडी, ख्द्राक्षनी माळा, करोटिका, बेसणुं, केस-रिका, त्रिगडी, अंकुशक, बीटी अने एक जातनुं कलाइनुं घरेणुं, ए बधी वस्तुओने हाथमां ग़खी, छत्रने ओढी, पगरखां पहेरी तथा <u>धातुथी रंगेटां वस्त्रोने शरीर उपर पहेरी ते स्कंदक तापस श्रावस्ती</u> नगरीनी बचोबच नीकळे छे. नीकळी जे तरफ कृतंगला नगरी छे. जे तरफ छत्रपटाशक चैल छे, अने जे तरफ श्रमण भगवंत महा-वीर छे ते तरफ जवानो ते तापसे संकल्प कर्यो. (ते स्कंदक तापस श्रीमहावीर पासे जवा नीकळ्या. हवे ज्यां श्रीमहावीर विराज्या छे त्यां क्रूंबन्युं ते जणाने छे) 'हे गौतम ।' ए प्रमाणे आमंत्री श्रमण भगवंत महावीरे भगवान् गौतमने आ प्रमाणे कह्युं के:-हे गौतम! (आज) तुं तारा पूर्वना संबंधीने जोईश. (भगवान् गौतमे कहां के,) हे भगवन्! इं कोने जोईश ? (श्रीमहावीरे जणाव्यं के.) हे गौतम! तुं स्कंदक नामना तापसने जोईश. (भगवान् गौतमे कह्युं के,) हे भगवन्! हुं तेने क्यारे, केवी रीते अने केटला समये जोईश ? (श्रीमहावीरे फरमान्युं के,) हे गौतम । ते काळे, ते समये श्रावस्ती नामनी नगरी हती. वर्णक. त्यां श्रावस्ती नगरीमां गर्दभाल नामना तापसना, कात्यायनगोत्रीय शिष्य स्कंदक नामे परिवाजक रहेता हता. ए संबंधेनी बधी हकीकत आगळ कह्या प्रमाणे ज जाणवी यावत्—ते स्कंदक परि-ब्राजके जे तरफ हुं छुं ते तरफ-मारी पासे-आववाने संकल्प क्यों छे. अने ते स्कंदक परिव्राजक (ज्यां आपणे छीए ते ठेका-णानी) लगभग पासे पहोंचवा आव्या छे, घणो मार्ग ओळंगी गया छे, मार्ग उपर छे, वचगाळाना मार्गे छे. अने हे गौतम ! ते स्कंदक परिवाजकने तुं आज ज जोईश. पछी 'हे भगवन् !' एम कही भगवान् गौतमे श्रमण भगवंत महावीरने वांदी, नमी आ प्रमाणे कह्युं के:--हे भगवन्! ते कास्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक आप देवानुप्रियनी पासे मुंड थइने, अगार तजीने अणगारपणुं लेवाने शक्त छे ? हे गौतम ! हा, ते स्कंदक परिवा-जक मारी पासे अनगार थवा शक्त छे. ज्यारे श्रमण भगवंत महा-वीर, भगवान् गौतमने पूर्व प्रमाणेनी बात कहेता हता तेवामां ज ते कालायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक ते ठेकाणे-श्रीमहावीर पासे-शिघ आव्या.

^{1.} मूलच्छायाः—परिवसति. तचैव यावत्—येनैव मभ अन्तिके, तेनैव प्रादीधरद् गमनाय. सोऽद्रागतः, बहुसंप्राप्तः, अध्वप्रतिपन्नः, अन्तरा पथि वर्तते. सर्वेद इक्ष्यित गीत्म 1. 'भगवन् 1' इति भगवान् गीतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्राति, वन्दित्वा, नमस्रित्वा एवम् अवादीतः-प्रभुभगवन् ! स्कन्दकः कालायनसगोत्रो देवाऽनुप्रियाणाम् अन्तिके मुण्डो भूत्वा, अगाराद् अनगारितां प्रव्रजितुम् ? हन्त, प्रभुः. यावच श्रमणो भगवान् महावीरो भगवन्तं गीतमम् एतम् अर्थे परिकथयति, तावच स स्कन्दकः कालायनसगोत्रः तं देशं शीधम् आगतः-अनुः

तैए णं भगवं गोयमे खंदयं कचायणस्तगोत्तं अदूरागतं जाणित्ता सिप्पामेव अच्युहेइ, अच्युहित्ता सिप्पामेव पचुवग-च्छइ, जेणेव खंदए कचायणस्सगोत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता संदयं कचायणस्तगोत्तं एवं वयासी-हे खंदया ! सागयं, खंदया ! सुसागयं, खंदया ! अणुरागयं, खंदया ! सागयमणुरागयं. खंदया! से णूणं तुमं खंदया सावत्थीए नयरीए पिंगलएण णामं नियंडेणं वेसालिअसावयेणं इणमक्खेवं पुच्छिए-मागहा ! किं सअंते लोके, अणंते लोगे ? तं चेव जेणेव इहं, तेणेव हव्वमागए, से णूणं खंदया ! अहे समहे ! हंता, अत्थि. तए णं से खंदए कचायण-स्सगोत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी–से केसे णं गोयमा ! तहारूवे णाणीं वा, तवस्सी वा ? जेणं तव एस अहे मम ताव रहस्सकडे हव्वं अक्लाए, जओ णं तुमं जाणिस ? तए णं से भगवं गोयमे संदयं कचायणसागोत्तं एवं वयासी-एवं सतु संदया! मम घम्मायरिए, घम्मोवएसए, समणे भगवं महावीरे उप्पन्ननाण-दंस-णघरे, अरहा, जिणे, केवली, तीअ-पञ्चपत्र-मणागयवियाणए, सव्वण्णू , सव्वदरिसी , जेणं मम एस अहे तव ताव रहस्सकडे हुव्वं अक्लाए, जओ णं अहं जाणामि खंदया !. तए णं से संदए कचायणस्सगोत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी-गच्छामो णं गोयमा । तन घम्मायरिअं, धम्मोवएसयं, समणं भगवं महावीरं षंदामो, नमंसामो, जाव-पज्जुवासामोः अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंघं. तए णं से भगवं गोयमे खंदएणं कचायणसागोत्तेणं सिंद्धं जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव पहारेत्थ गमणाए. ते णं काले णं, ते णं समये णं समणे भगवं महावीरे वियहभोई या वि होत्था. तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स वियट्टमो-इस्स सरीरयं ओरालं, सिंगारं, कल्लाणं, सिवं, घत्रं, मंगलं, अणलं-किअविमृसिअं, लक्खण-वंजण-गुणोववेअं, सिरीए अईव अईव उवसोनेमाणं चिद्वइ. तए णं से खंदए कचायणस्सगोत्ते समणस्स भगवओ महावीरस्त वियष्टभोइस्त सरीरयं ओरालं जाव-अईव अईव उवसोभेमाणं पासइ, पासित्ता हड-तुद्वचित्तमाणंदिए, णंदिए, पीइमणे, परमसोमणसिए, हरिसवसाविसप्पमाणहियए जेणेव समणे

पछी भगवान् गौतम कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजकने पासे अविला जाणीने, तुरत ज आसनथी उमा थइ ते परिवाजकनी सामा गया. अने ज्यां कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक हता त्यां आव्या. तथा त्यां आवीने श्रीगीतमे कात्यायन-गोत्रीय स्कंदक परिवाजकने आ प्रमाणे कहां के:-हे स्कंदक! तमने सागत छे, हे स्कंदक ! तमने सुखागत छे, हे स्कंदक ! तमने अन्वागत छे, हे स्कंदक! तमने खागतअन्वागत छे. अर्थात् हे स्कंदक! पधारो, भले पधार्या. (ए प्रमाणे श्रीगीतमे स्कंदक परित्राजकने सन्मान्या.) पछी श्रीगौतमे ते स्कंदकने आ प्रमाणे कहां के, 'हे स्कंदक! श्रावस्ती नगरीमां वैशालिक श्रावक पिंगलक नामना निर्प्रथे तमने आ रीते आक्षेपपूर्वक पूल्युं हतुं के, हे मागध ! छोक अंतवाळो छे के अंत विनानो छे ! इत्यादि बधुं आगळनी पेठे कहेवुं. यावत्-तेना प्रश्नोधी मुंझाइने तमो अहीं शीघ्र आव्या.' हे स्कंदक ! कहो, ए वात साची के केम ? (श्रीस्कंदके कह्युं के,) हा, ए वात साची छे. पछी कास्यायन-गोंत्रीय ते स्कंदक परिवाजके भगवान् गौतमने आ प्रमाणे कह्युं के:—हे गौतम ! ए ते एवा, तेवा प्रकारना ज्ञानी अने तपस्वी पुरुष कोण छे, के जेओए ए मारी गुप्त वात तमने शीव कही दीधी? जेथी तमे मारी छानी वातने जाणो छो. त्यार पछी भग-वान् गौतमे कालायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजकने आ प्रमाणे कहां के:-हे स्कंदक! मारा धर्मगुरु, धर्मीपदेशक श्रमण भगवंत महावीर उत्पन्न ज्ञान अने दर्शनना धरनार छे, अहँत छे, जिन छे, नेवळी छे, भूत, वर्तमान अने भविष्यत्काळना जाणनार छे, तथा सर्वज्ञ अने सर्वदर्शी छे, जेणे मने तमारी गुप्त वात शीघ्र कही दीधी छे अने हे स्कंदक! जेथी हुं तेने (वातने) जाणुं छुं. पछी कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजके भगवान् गौतमने आ प्रमाणे क्छुं के:-हे गौतम ! तारा धर्माचार्य, धर्मीपदेशक अमण भगवंत महावीर पासे जइए अने तेओने वंदन करीए, नमन करीए यावत्-तेओनी पर्युपासना करीए. (पछी श्रीगौतमे कह्युं के,) हे देवानु-प्रिय! जेम तमने ठीक लागे तेम करो, विलंब न करो. पछी भगवान् गौतमे ते कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक साथे ज्यां श्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे त्यां जवानी संकल्प कर्यो.

१. मूलच्छायाः—तती भगवान् गौतमः स्कन्दकं कालायनसगोत्रम् अद्राऽऽगतं ज्ञात्वा क्षिप्रम् एव अम्युत्तिष्ठति, अम्युत्थाय क्षिप्रम् एव प्रत्युपगच्छति. येनैव स्कन्दकः कालायनसगोत्रस्तेनैव उपागच्छति, उपागम्य स्कन्दकं कालायनसगोत्रम् एवम् अवादीत्ः—हे स्कन्दक! लागतम्, स्कन्दक! खागतम्, स्कन्दक! खागतम्, स्कन्दक! खागतम्, स्कन्दक! खागतम्, स्कन्दक! खागतम्, स्कन्दक! लान्ते लोकः ? तच्च येनैव इह, तेनैव शीप्रम् आगतः, तद् नृतं स्कन्दक! अर्थः समर्थः ? हन्त, अस्ति. ततः स स्कन्दकः कालायनसगोत्रो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीत्—स क एव गौतम! तथाल्पो ज्ञानी वा, तपल्ली वा ? येन तव एपोऽथां मम तावद् रहस्यकृतः शीप्रम् आख्यातः, यतस्वं जानासि ? ततः स भगवान् गौतमः स्कन्दकं कालायनसगोत्रम् एवम् अवादीत्—एवं लल्ल स्कन्दक! मम धर्माऽऽवार्यः, धर्माप-देशकः, अभणो भगवान् महावीर उत्पन्नज्ञान—दर्शनघरः, अर्हः, जिनः, केवली, अतीत—प्रतुत्पना—उनागतिविज्ञायकः, सर्वेहः, सर्वेदशी, येन मम एपोऽर्यत्व तावद् रहस्यकृतः शीप्रम् आख्यातः, यतोऽहं जानामि स्कन्दक! ततः स स्कन्दकः कालायनसगोत्रो भगवन्तं गौतमम् एवम् अवादीत्—गच्छामे गौतम! तव धर्माऽऽवार्यम्, धर्मोपदेशकम्, अमर्ण भगवन्तं महावीरं वन्दामहे, नसस्यामः, यावत्—पर्युपास्महे. यथासुलं देवाऽनुप्रिय! मा प्रतियन्यः ततः स भगवान् गौतमः स्कन्दके काल्यायनसगोत्रेण सार्थं येनैव अमणो भगवान् महावीरः, तेनैव प्रादीधरद् गमनायः तत्सन् कल्याणम्, शिवम्, धन्यम्, भगवन्तं महावीरो व्यावृत्तभोजी वापि अभृतः ततः अमणस्य भगवतो महावीरस्य व्यावृत्तभोजिनः शरीरकम् उद्दारम्, शहरम्, कल्याणम्, शिवम्, धन्यम्, भगवतो महावीरस्य व्यावृत्तभोजिनः शरीरकम् उद्दारम्, यावत्—अतीवातीव उपशोभमानं विष्टति. ततः स स्कन्दकः काल्यायनसगोत्रः अमणस्य भगवतो महावीरस्य व्यावृत्तभोजिनः शरीरकम् उद्दारम्, वावत्नः, विष्तमः, प्रमणस्य भगवतो महावीरस्य व्यावृत्तभोजिनः शरीरकम् उद्दारम्, यावत्—अतीवातीव उपशोभमानं पश्यति, दृष्टा हृष्ट-तुष्टित्तमानन्दितः, निद्तः, प्रीतमनाः, परमत्तीमनस्तः, हर्पववावित्तेवे येनैव अम्रणोः—अनु०

भैगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता समणं भगवं ते काले, ते समये श्रमण भगवंत महावीर व्यादृत्तभोजी (हमेशा महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेइ, जाव-पज्जुवासइ.

'खंदया !' ति समणे भगवं महावीरे खंदयं कचायणसगीतं एवं वयासी-से णूणं तुमं खंदया! सावत्थीए नयरीए विंगलएणं नियंडेणं, वेसालियसावयेणं इणं अन्स्वेवं पुन्छए-मागहा ! किं सअते होए, अणंते होए? एवं तं चेव जाव-जेणेव ममं अंतिए तेणेव हव्वं आगए. से णूणं खंदया! अयमहे समट्टे ? हंता. अश्यि. जे वि य ते खंदया ! अयमेयारूवे अज्झ-त्थिए, चितिए, पत्थिए, मणोगए संकप्पे समुप्यजित्था-किं सअंते लोए, अणंते लोए०. तस्त वि य णं अयं अहे-एवं खलु मए खंदया! चडिवहे लोए पचते, तं जहा:-दव्यओ, सेत्तओ, कालओ, भावओ. दन्वओ णं एगे लोए सअंते, खेत्तओ णं लोए असंखेजाओ जोअणकोडाकोडीओ आयाम-विक्संभेणं, असंखे-जाओ जोअणकोडाकोडीओ परिक्खेवेणं पण्णत्ता, अस्थि पण से अंते. कालओ णं लोए ण कयाइ न आसी, न कयाइ न भवइ, न कयाइ न भविस्सइ; भविंसु य, भवित य, भविस्सइ य. धुवे, अंते. भावओ णं लोए अणंता वण्णपज्जवा, गंध—रस—फासपज्जवा. अणंता संठाणपज्जवा, अणंता गरुअलहुअपज्जवा, अणंता अगरु-जीवे स**अं**ते, खेत्तओ णं जीवे असंखेजपएसिए, असंखेजपएसोगाढे, पर्यवरूप छे, अनंत गुरुलघु पर्यवरूप छे तथा अनंत अगुरुलघु

जमनार) हता. ते व्यादृत्तभोजी श्रमण भगवंत महावीरनं उदार. शणगारेला जेवुं, कस्याणरूप, शिवरूप, धन्य, मंगलरूप, अलं-कारो-घरेणां-विना शोभतुं, सारां छक्षणो. व्यंजनो अने गुणोथी युक्त एवं शरीर शोभावडे अत्यंत शोभतुं हतुं. पछी ते कालायन-गोत्रीय स्कंदक परिवाजक, व्यावृत्तभोजी श्रमण भगवंत महावीरतं पूर्व प्रकारनुं उदार यावत्–शोभावडे अत्यंत शोभायमान शरीर जोइ हर्ष पाम्यो, तोष पाम्यो, आनंदयुक्त चित्तवाळो थयो, आनंद पांम्यो, प्रीतियुक्त मनवाळो थयो, परम सौमनस्यने पाम्यो तथा हर्षे करीने फुलाएल हृदयवाळो थइ ज्यां श्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे ते तरफ जइ, श्रमण भगवंत महावीरने त्रणवार प्रद-क्षिणा करी यावत्-तेओनी पर्युपासना करे छे.

पछी 'हे स्कंदक ।' एम कही श्रमण भगवंत महावीरे कालायन-गोत्रीय स्कंदक परिवाजकने आ प्रमाणे कहां के:-हे स्कंदक ! श्रावस्ती नगरीमां रहेता वैशालिकश्रावक पिंगलक नामना निर्प्रेथे तने आ प्रमाणे आक्षेप पूर्वक पूछ्युं हतुं के, 'हे मागध! शुं छोक अंतवाळो छे के अंत विनानो छे ? ए बधुं आगळ कहा। प्रमाणे जाणी लेवुं, यावत्-तेना प्रश्नोथी मुंझाइने तुं मारी पासे शीघ आव्यो छे.' हे स्कंदक! केम ए साची वात छे? (श्रीस्कंदके कह्युं के,) हा, ते साची वात छे. वळी हे स्कंदक! तारा मनमां जे आ प्रकारनो संकल्प थयो हतो के, 'शुं लोक अंतवाळो छे के अंत विनानो छे ?' तेनो पण आ अर्थ छे:-हे स्कंदक! में छोकने चार प्रकारनो जणाव्यो छे. ते आ प्रमाणे:-द्रव्यधी-द्रव्यलोक. क्षेत्रथी-क्षेत्रलोक. काळथी-काळलोक अने मावथी-भावलोक. तेमां जे द्रव्यलोक छे ते एक छे अने अंतनाळी छे. जे क्षेत्रलोक छे ते असंख्य कोडाकोडी योजन सुधी लंबाइ अने पहोळाइवाळो छे, तथा णियए, सासए, अक्लए, अव्वए, अविष्ठिए, णिचे; नित्य पुण से तेनो परिधि असंख्य योजन कोडाकोडीनो कहाो छे. अने वळी तेनो अंत-छेडो-छे. तथा जे काळलोक छे ते कोइ दिवस न हतो एम नथी, कोइ दिवस नथी एम नथी अने कोइ दिवस नहीं हशे एम पण अलहुअपज्जवा; नित्य पुण से अंते. सेत्तं खंदगा! दव्यओ नधी-ते हमेशा हतो, हमेशा होय छे अने हमेशा रहेशे-ते धुव, लोए सअंते, खेत्तओं लोए सअंते, कालओं लोए अणंते, भावओं नियत, शाधत, अक्षत, अव्यय, अवस्थित अने नित्य छे. वळी लोए अणंते. जे वि य ते खंदया! जाव-सअंते जीवे, अणंते तेनो अंत नथी. तथा जे भावलोक छे ते अनंत वर्णपर्यवरूप छे, जींने, तस्स वि य णं अर्थं अट्टे-एवं खलु जाव-दन्वओ णं एगे अनंत गंघ, रस अने स्पर्शपर्यवरूप छे, अनंत संस्थान (आकार)

१. मूलच्छायाः-भगवान् महावीरः, तेनैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति, यावत्-पर्युपास्ते 'स्कन्दक!' इति श्रमणो भगवान् महावीरः स्कन्दकं कात्यायनसगोत्रम् एवम् अवादीत्-तद् नूनं स्वं स्कन्दक! श्रावस्त्यां नगर्या विङ्गलकेन निर्धन्थेन, वैशालिकश्रावकेण इदम् आक्षेपं पृष्टः-मागध! किं सान्तो लोकः, अनन्तो लोकः? एवं तचैव यावत्-येनैव ममाऽन्तिके तेनैव शीघ्रम् आगतः. तद् नूनं स्कन्दक! अयम् अर्थः समर्थः ? हन्त, अस्ति. योऽपि च स स्कन्दक! अयम् एतद्रूप आध्यात्मिकः, चिन्तितः, प्राधितः, मनोपतः संकल्पः समुद्रपद्यत-किं सान्तो छोकः, अनन्तो छोकः. तस्याऽपि चाऽयम् अर्थः-एवं खल्ल मया स्कन्दक! चतुर्विधो छोकः प्रज्ञप्तः, तदाधाः-इत्यतः, क्षेत्रतः, काळतः, भावतः. द्रव्यतः एको लोकः सान्तः, क्षेत्रतो लोकोऽसंख्याता योजनकोटाकोट्य आयाम-विष्कम्भेण, असंख्येया योजनकोटाकोट्यः परिक्षेपेण प्रक्षप्ताः, अस्ति पुनस्तस्य अन्तः, कालतो लोको न कदाचिद् नासीत्, न कदाचिद् न भवति, न कदाचिद् न भविष्यति; अभूत् च, भवति च, भविष्यति च. धुवः, नियतः, शाक्षतः, अक्षतः, अवस्थितः, निलः; नास्ति पुनः तस्य अन्तः भावतो लोकः अनन्ता वर्णपर्यवाः, गन्ध-रस-सर्शपर्यवाः, अनन्ताः संस्थानपर्यवाः, अनन्ता गुरुकलघुकपर्यवाः, अनन्ता अगुरुकलघुकपर्यवाः; नास्ति पुनस्तस्य अन्तः. सद् एतत् स्कन्दक! दव्यतो छोकः सान्तः, क्षेत्रतो लोकः सान्तः, कालतो लोकोऽनन्तः, भावतो लोकोऽनन्तः. योऽपि च स स्कन्दक । यावत्-सान्तो जीवः, अनन्तो जीवः, तस्याऽपि चाऽयम् अर्थः-एवं खलु यावत्-द्रव्यत एको जीवः सान्तः, क्षेत्रतो जीवोऽसंख्येयप्रदेशिकः, असंख्येयप्रदेशाऽयगाउः —अनु॰

www.jainelibrary.org

औरिथ पुण से अंते, कालओ णं जीवे न कयाइ न आसी, जाव-निचे, नित्य पुण से अंते. भावओ णं जीवे अणंता णाणपज्जवा, मंगंता दंसणपञ्चवा. अणंता चारित्तपञ्चवा, अणंता अगुरुलहुप-ज्यवा, नित्थ पुण से अंते, सेचं दच्यओ जीवे सअंते, खेचओ जीवे सअंते, कालओं जीवे अणंते, भावओं जीवे अणंते. जे वि य ते खंदया ! (पुच्छा) इमेआरूवे चिंतिए जाव-किं सअंता सिद्धी, अणंता सिद्धी, तस्स वि य णं अयं अहे-मए खंदया ! एवं सलु चउब्विहा सिद्धी पण्णत्ता, तं जहाः-दव्यओ, खित्तओ, कालओ, मानओ. दव्यओं णं एगा सिदी सअंता, खेत्तओं णं सिद्धी पणयालीसं जोयणसयसहस्साइं आयाम-विक्खंभेणं, एगा जोयणकोडी वायालीसं च जोयणसयसहस्साइं तीसं च जोयणस-हस्साइं दोण्णि य अउणापत्रजोयणसए किंचि विसेसाहिए परि-क्लेवेणं, अश्थि पुण से अंते. कालओ णं सिद्धी न कयाइ न जासी, भावओ य जहा लोयस्स तहा भाणियव्या. तत्य दव्यओ सिदी सअंता, खेत्तओ सिदी सअंता, कालओ सिदी अणंता, भावओ सिद्धी अणंता. जे वि य ते खंदया ! जाव-कि अणंते सिद्धे तं चेव, जाव-दव्वओं णं एगे सिद्धे सअंते, खेत्तओं णं सिखे असंखेजपएसिए, असंखेजपएसोगाढे अस्थि पुण से अन्ते; कालओं णं सिद्धे सादीए, अपज्जवसिए, नित्थ पुण से अन्ते; भावओ णं सिद्धे अणंता णाणपज्जवा, अणंता दंसणपज्जवा, जाव-अणंता अगुरुलहुयपज्जवा, नित्थ पुण से अन्ते; सेत्तं द्व्यओ णं सिद्धे सअंते, खेत्तओ णं सिद्धे सअंते, कालओ णं सिद्धे अणंते, भावओ णं सिद्धे अणंते.

पर्यवरूप छे, बळी तेनो अंत नधी. तो हे स्कंदक! ते प्रमाणे द्रव्यलोक अंतवाळो छे, क्षेत्रलोक अंतवाळो छे, काळलोक अंत विनानो छे अने भावछोक्त अंत विनानो छे-छोक अंतवाळो छे अने अंत विनानो पण छे. वळी हे स्कंदक ! तने जे आ विकल्प थयो हतो के, हां जीव अंतवाळो छे के अंत विनानो छे! तेनो पण आ खुलासो छे:-यावत्-द्रव्यथी जीव एक छे अने अंतवाळो छे, क्षेत्रथी जीव असंख्य प्रदेशवाळो छे अने असंख्य प्रदेशमां अवगाढ छे, तथा तेनो अंत पण छे. काळथी जीव कोइ दिवस न हतो एम नधी, यावत्-निख छे अने तेनो अंत नधी. भावधी जीव अनंत ज्ञानपर्यायरूप छे, अनंत दर्शनपर्यायरूप छे, अनंत अगुरुलघु पर्यायरूप छे अने तेनो छेडो-अंत-नधी. तो हे स्कंदक! ए प्रमाणे द्रव्यजीव अंतवाळो छे, क्षेत्रजीव अंतवाळो छे, काळजीव अंत विनानो छे तथा भावजीव अंत विनानो छे. वळी हे स्कंदक ! तने जे आ विकल्प थयो हतो के, शुं सिद्धि अंत-वाळी छे के अंत विनानी छे ? तेनो पण आ उत्तर छे के:-हे स्कंदक ! में सिद्धि चार प्रकारनी कही छे, ते आ प्रमाणे:-द्रब्यथी सिद्धि एक छै अने अंतवाळी छे, क्षेत्रथी सिद्धिनी लंबाइ तथा पहोळाड पीस्ताळीश लाख योजननी छे. अने तेनो परिधि एक क्रोड, बेंताळीश लाख, त्रीश हजार, बसेंने ओगणपचास योजन करतां कांइक विशेषाधिक छे. तथा तेनो अंत-छेडो-पण छे. काळथी सिद्धि कोइ दिवस न हती एम नथी, कोइ दिवस नथी एम नथी अने कोइ दिवस ते नहीं हशे एवं पण नथी. तथा भावथी सिद्धि भावलोकनी पेठे कहेवी. तेमां द्रव्यसिद्धि अने क्षेत्रसिद्धि अंतवाळी छे, तथा काळिसिद्धि अने मावसिद्धि अंत विनानी छे-सिद्धि अंतवाळी पण छे अने अंत विनानी पण छे. वळी हे स्कंदक ! तने जे आ संकल्प थयो हतो के, सिद्धो अंतवाळा छे के अंत विनाना छे ! तेनो पण आ निवेडो छे:-अहीं बधुं आग-किनी पेठे कहेबुं यावत्-द्रव्यथी सिद्ध एक छे अने अंतवाळा छे, क्षेत्रथी सिद्ध असंख्य प्रदेशवाळा छे अने असंख्य प्रदेशमां अवगाढ छे. तथा तेनो अंत पण छे. काळथी सिद्ध आदिवाळा छे अने अंत विनाना छे-तेनो अंत नथी. भावधी सिद्ध अनंत ज्ञानपर्यवरूप छे, अनंत दर्शनपर्यवरूप छे, यावत्-अनंत अगुरुलघु पर्यवरूप छे अने तेनो अंत नथी अर्थात् इन्यथी अने क्षेत्रथी सिद्ध अंतवाळा छे तथा काळथी अने भावथी सिद्ध अनंत-अंत विनाना ~~छै-~~-सिद्धो अंतवाळा पण छे अने अंत विनाना पण छे.

^{9.} मूलच्छायाः—अस्ति पुनस्तस्य अन्तः, कालतो जीवो न कदाचिद् नासीत्, यावत्-नित्यः. नास्ति पुनस्तस्य अन्तः भावतो जीवः अनन्ता झानपर्यवाः, अनन्ता दर्शनपर्यवाः, अनन्ताः चारित्रपर्यवाः, अनन्ता अगुरुलधुपर्यवाः, नास्ति पुनः तस्य अन्तः, तदेतद् द्रव्यतो जीवः सान्तः, क्षेत्रतो जीवः सान्तः, कालतो जीवोऽनन्तः, भावतो अविदेऽनन्तः योऽपि च स स्कन्दक! (प्रच्छा) अयम् एतद्वृपः चिन्तितो यावत्-किं सान्ताः सिद्धिः, अनन्ता सिद्धिः, तस्याऽपि च अयम् अर्थः—मया स्कन्दक! एवं खलु चतुर्विधा सिद्धिः प्रज्ञता, तवयाः—द्रव्यतः, क्षेत्रतः, कालतः, भावतः, द्रव्यत एका सिद्धिः सान्ता, क्षेत्रतः सिद्धः पश्चवलारिशद् योजनशतसहस्राणि आयाम-विष्कम्भेण, एका योजनकोटिः, द्विचत्यारिशत् च योजनशतसहस्राणि, त्रिशत् च योजनसहस्राणि, द्वे च एकोनपद्याशयोजनशते किश्चद् विशेषाधिके परिक्षेपेण, अस्ति पुनः तस्य अन्तः कालतः सिद्धिः कदाचिद् नासीत्, भावतक्ष यथा लोकस्य तथा भणितव्या. तत्र द्रव्यतः सिद्धः सान्ता, क्षेत्रतः तिद्धः सान्ता, कालतः सिद्धः अनन्ता, भावतः सिद्धः अनन्ता. योऽपि च स स्कन्दक! यावत्–किम् अनन्ताः सिद्धः तच्चव, यावत्–द्रव्यत एकः सिद्धः सान्तः, क्षेत्रतः सिद्धः अनन्ता सिद्धः अनन्ता सिद्धः अनन्ता सिद्धः अनन्ता दर्शनपर्यवाः, अस्ति पुनः तस्य अन्तः, कालतः सिद्धः सादिकः, अपर्यवस्तिः, नास्ति पुनः तस्य अन्तः, भावतः सिद्धः सान्तः, क्षेत्रतः भावतः सिद्धः सान्तः, क्षेत्रतः सिद्धः सान्तः, भावतः सिद्धः सान्तः स

www.jainelibrary.org

के वि य ते खंदया ! इमेयारूवे अज्झत्थिए, चितिए, जाव-समुप्पजिंत्था-'केण वा मरणेणं मरमाणे जीवे वडुति वा, हायति वा' तस्स वि य णं अयमहै-एवं खलु खंदया ! मए दुविहे मरणे पनते. तं जहाः – गलमरणे य, पंडियमरणे य. से किं तं बालमरणे ? बालमरणे दुवालसविहे पत्रत्ते. तं जहाः-बलयमरणे, वसद्दमरणे, अन्तोसल्लमरणे, तन्भवमरणे, गिरिपडणे, तरुपडणे जलप्यवेसे, जलणप्यवेसे, विसमक्लणे, सत्थोवाडणे, वेहाणसे, गिद्धपट्टे. इचेतेणं संदया ! दुवालसविहेणं बालमरणेणं मरमाणे जीवे अणंतेहिं नेरइयमवन्गहणेहिं अप्याणं संजोएइ, तिरिय-मणुअ-देव-अणाइअं च णं अणवदरगं, चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरियद्दरं, सेत्तं मरमाणे बढ़ूइ, सेत्तं घालमरणे. से किं तं पंडियमरणे ? पंडियमरणे दुविहे पण्णत्ते, तं जहाः-पाओवगमणे य, भत्तपचंक्लाणे य. से किं तं पाओवगमणे ? पाओवगमणे दुविहे पनते, तं जहाः-नीहारिमे य, अनिहारिमे य नियमा अप्पडिकम्मे. सेत्तं पाओवगमणे. से किं तं भत्तपचक्खाणे ? भत्तपचक्खाणे दुविहे पत्रत्ते, तं जहाः-नीहारिमे य, अनीहारिमे य नियमा सपडिकम्मे, सेत्तं भत्तपचक्लाणे. इचेतेणं संदया ! दुविहेणं पंडियमरणेणं मरमाणे जीवे अणंतेहिं नेरइयभव-ग्गहणेहिं अप्पाणं विसंजोएइ, जाव-वीयीवयइ. सेतं मरमाणे हायइ. सेत्तं पंडियमरणे. इचेएणं खंदया ! दुविहेणं मरणेणं मरमाणे जीवे बहुइ था, हायइ वा. एत्थ णं से खंदये कचायणसगीते संबुद्धे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ; वंदित्ता, नमंसित्ता एवं चयासी:-इच्छामि णं भन्ते 1 तुब्झं अतिए केवलिपन्नत्तं धम्मं निसामित्तए. अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंघं.

वळी हे स्कंदक ! तने जे आ संकल्प थयो हतो के, जीव केवी रीते मरे तो तेनो संसार वधे अने घटे ! तेनो उत्तर आ रीते छ:-हे स्कंदक! में मरणना वे प्रकार जणाव्या छे. ते आ प्रमाणे:-एक बालमरण अने वीज़ं पंडितनरण. (प्र०) बालमरण ए जुं! (उ०) बालमरणना बार भेद कहा छे. ते आ प्रमाणे:-बलन्मरण (तरफडता तरफडता मरवुं); वसद्यमरण-वशार्तमरण (पराधी-नता पूर्वक रीबाइने मरतुं), अंत:शल्यमरण (शरीरमां कांइ पण शस्त्रादिक पैसी जनायी मरबुं अथवा सन्मार्गथी श्रष्ट यहने मरबुं), तद्भवमरण (जे गतिमांथी मरीने फरीने पाछुं ते ज गतिमां आवर्तु-मनुष्यरूपे मरीने करी पण मनुष्य थतुं), पहाडधी पडीने मरवुं, झाडधी पडीने मरवुं, पाणीमां डुबीने मरवुं, अग्निमां पेसीने मरवुं, झेर खाइने मरवुं, शस्त्रवडे मरवुं, झाड वगेरे साथे गळा-फांसो खाइने मरवुं अने गिध वगेरे जंगली जनावरो ठोले तेथी मरवुं. हे स्कंदक ! ए बार प्रकारना बालमरणवडे मरतो जीव पोते अनंतवार नैरियकभवोने पामे छे. तिर्थंच, मनुष्य अने देवगतिरूप, अनादि, अनंत तथा चारगतिवाळा संसाररूप वनमां ते जीव रखंडे छे अर्थात् ए प्रमाणे बार जातना मरणवंडे मरतो ते जीव पोताना संसारने वधारे छे. ए बालमरणनी हकीकत छे. (प्र०) पंडितमरण ए छुं ? (उ०) पंडितमरण बे प्रकारनुं कह्युं छे. ते आ प्रमाणे:-पादपोपगमन (झाडनी पेठे स्थिर रहीने मरवुं) अने भक्तप्रसाख्यान (खान पानना त्यागपूर्वक मरतुं). (प्र०) पादपो-पगमन ए हुं ! (उ०) पादपोपगमन वे प्रकारनुं कहुं छे. ते आ प्रमाणे:-निर्हारिम (जे मरनारनुं शब बहार काढी संस्कारवामां आवे ते मरनारनुं मरण निर्हारिम मरण) अने अर्निहारिम (पूर्वोक्त निर्होरिम मरणथी उलटुं जे, ते अनिर्होरिम मरण). ए बन्ने जातनुं पादपोपगमन मरण प्रतिकर्म विनानुं ज छे. ए प्रमाणे पादपोपगमन मरणनी हकीकत छे. (प्र०) भक्तप्रयाख्यान ए हुं ! (उ०) भक्तप्रसाख्यान मरण पण वे प्रकारनुं कहुं छे. ते आ प्रमाणे:-निर्हारिम अने अनिर्हारिम. ए बन्ने जातनुं भनतप्रत्याख्यान मरण प्रतिकर्मवाळुं ज छे. ए प्रमाणे भक्तप्रखाख्यान मरणनी हकीकत छे. हे स्कंदक ! ए बने जातना पंडित परणवडे मरतो जीव पोते नैरियक्तना अनंत भवने पामतो नथी, यावत्-संसाररूप बनने वटी जाय छे-ए प्रमाणे मरता जीवनी संसार घटे छे.

१. मूलच्छायाः—योऽपि च स स्कन्दक! अयम् एतद्र्षः आध्यात्मिकः, चिन्तितः, यावत्-समुद्रपयत-'केन वा मरणेन न्नियमाणो जीवो वर्षते वा, हीयते वा' तस्याऽपि च अयमर्थः-एवं खल्ज स्कन्दक! मया द्विषं मरणं प्रन्नस्य प्रवारः-वालमरणं च, पण्डितमरणं च. तत् किं तद् बालमरणम् कालमरणं द्वादशिषं प्रन्नसम्, तद्याः-वलन्मरणम्, वशार्तमरणम्, अन्तःशिल्यमरणम्, तद्भवमरणम्, गिरिपतनम्, तहपतनम्, जलप्रवेशः-जलनप्रवेशः विषमक्षणम्, शल्लाऽवपाटनम्, वैद्वानसम्, ग्रप्नसृष्टम्, इति एतेन स्कन्दक! द्वादशिषेच वालमरणेन न्नियमाणो जीवोऽनन्ते, नैर्रावक्षमवप्रदेणेः आत्मानं संयोजयित, तिर्यन्-मनुष्य-देवाऽनादिकं च अनवनताप्रम्, चातुरन्तं संसारकान्तारम् अनुपर्यटित, तदेतद् न्नियमाणो वर्षते, तद् एतद् वालमरणम्, अथ किं तद् पत्त् पादपोपगमनम् । पादपोपगमनम् विविधं प्रन्नसम्, तद्यथाः-निर्हारिमं च, अनिर्हारिमं च नियमेन अप्रतिकर्मे, तद् एतद् पादपोपगमनम्, अथ किं तद् भक्तप्रसाख्यानम् । भक्तप्रसाख्यानं द्विषियं प्रन्नसम्, तद्यथाः-निर्हारिमं च, अनिर्हारिमं च नियमेन अप्रतिकर्म, तद् एतद् पत्त्याख्यानम्, क्षय किं तद् भक्तप्रसाख्यानम् । भक्तप्रसाख्यानं द्विषयं प्रन्नसम्, तद्यथाः-निर्हारिमं च, अनिर्हारिमं च नियमेन सप्रतिकर्म, तद् एतद् भक्तप्रसाख्यानम्, इति एतेन स्कन्दकः विविधेन मरणेन नियमाणो जीवो वर्धते वा, हीयते वा. अत्र स स्कन्दकः कास्यायनसमोत्रः संवुद्धः अमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दिता, नमस्यित्वा एवम् अवादीतः-इच्छामि भगवन्। तव अन्तिके केवलिप्रहासं धर्मे निश्नितुम्, यथामुखं देवानुप्रिय! मा प्रतिबन्धः-असु॰

ए प्रमाणे पंडितमरणनी हकीकत छे. हे स्कंदक! ए-पूर्वोक्त बे प्रकारना-मरणवडे मरता जीवनो संसार वधे छे अने घटे छे. (आटली वात सांमळ्या पछी) ते कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परि-ब्राजक बोध पाम्यो अने तेणे श्रमण भगवंत महावीरने वांदी, नमी आ प्रमाणे कह्युं के:-हे भगवन् ! तमारा मुखथी केवळिए कहेळ धर्मने सांभळवाने इच्छुं छुं. (श्रीमहावीरे कहां के,) हे देवानु-प्रिय! जेम ठीक छागे तेम कर, विछंब न कर-

ं तैए णं समणे भगवं महावीरे खंदयस्त कचायणसगोत्तस्त, तीसे य महद्गमहालियाए परिसाए घम्मं परिकहेइ. धम्मकहा भाणिअव्वा. ्तए णं से खंदये कचायणसगोत्ते समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धर्मा सोचा, णिसम्म, हड्ड-तुहे जाव-हियहियए उड्डाए उद्देह, उद्वित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेंड, करित्ता एवं वयासी:-सद्हामि णं भन्ते ! णिग्गंथं पावयणं, पत्तियामि णं मन्ते ! णिग्गंथं पावयणं, रोएमि णं भन्ते ! णिग्गंथं पावयणं, अब्भुद्देमि णं भन्ते ! णिग्गंथं पावयणं; एवमेअं भन्ते !, तहमेअं भन्ते !, अवितहमेअं भन्ते !, असंदिखमेअं भन्ते !, त्तपित्ते णं भंते ! लोए जराए, मरणेण यः से जहाणामए केइ गाहावई अगारंसि जिल्लयायमाणंसि, जे से तत्थ भंडे भवइ,

त्यार पछी श्रमण भगवंत महावीरे कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजकने अने त्यां मळेळी मोटामां मोटी सभाने धर्म कह्यो. अहीं धर्मकथा कहेवी. पछी ते कालायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजक श्रमण भगवंत महावीरना मुखथी धर्मने सांभळी, अवधारी हर्ष पाम्यो, तोत्र पाम्यो, यावत्-विकसित हृदयनाळो थयो अने पछी तेणे उभा थइ, श्रमण भगवंत महावीरने त्रण प्रदक्षिणा दइ आ प्रमाणे कह्यु के:-हे भगवन् ! निर्प्रथना प्रवचनमां हुं श्रद्धा राखुं छुं. हे भगवन् ! निर्प्रथना प्रवचनमां हुं प्रीति राखुं छुं. हे भगवन् ! निर्प्रथनुं प्रवचन मने रुचे छे. हे भगवन् ! निर्प्रथना प्रवचननो हुं स्वीकार करं छुं. इच्छिअमेअं भन्ते!, पिंडिच्छिअमेअं भन्ते!, इच्छिअ-पिंड- हे भगवन्! ए ए प्रमाणे छे. हे भगवन्! ए ते रीते छे. हे भग-न्छि अमे अं भन्ते !, से जहे अं तुब्भे बदह ति कट्टु समणं वन् ! ते सत्य छे. हे भगवन् ! ते संदेह विनानुं छे. हे भगवन् ! भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदिता, नमंसिता उत्तर- ते इष्ट छे. हे भगवन्! ते प्रतीष्ट छे अने हे भगवन्! ए इष्ट, पुरिवयमं दिसीभायं अवकामइ, अवकामित्ता तिदंडं च, कुंडिअं प्रतीष्ट छे जे तमे कहो छो. एम करीने ते स्कंदक तापस श्रमण च, जाय-धाउरत्ताओ य एगंते एडेइ, एडित्ता जेणेव समणे मगवं भगवंत महावीरने वांदे छे, नमे छे; पछी उत्तर पूर्वनी दिशाना महावीरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं भागमां (ईशानखूणामां) जइने ते स्कंदक परिवाजके त्रिदंडने, तिक्लुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेइ, करित्ता जाव-नमंसित्ता एवं कुंडिकाने, यावत्-धातु-गेरु-रक्त वस्त्रोने एकांते मूक्यां अने पछी वैयासी:-आलिते णं भन्ते ! लोए, पलिते णं भन्ते ! लोए, आलि- ज्यां श्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे त्यां आवी, श्रमण भगवंत महावीरने त्रण वार प्रदक्षिणा करी ते स्कंदक परिवाजक **आ** प्रमाणे बोल्या:-हे भगवन्! घडपण अने मोतना दुःख्यी आ अप्पभारे, मोल्लगुरुए, तं गहाय आयाए एगंतमंतं अवक्रमइ. एस लोक-आ संसार-सळगेलो छे, वधारे सळगेलो छे अने ते एक . मे नित्थारिए समाणे पच्छा, पुराए हियाए, सुहाए, खेमाए, निस्से- काळे ज सळगेळो तथा वधारे सळगेळो छे. जेम कोइ एक गृहस्थ यसाए, आणुगामियत्ताए भविस्सइ. एवानेव देवाणुप्पिया! मज्झ होय अने तेनुं घर सळगतुं होय, तथा ते सळगता घरमां तेनो वि आया एगे मंडे इहे, कंते, पिए, मणुण्णे, मणामे, थेजो, बहु म्ल्यवाळो अने ओछा वजनवाळो सामान होय, ते सामानने वेस्सासिओ, संमए, अणुमए, बहुमए मंडकरंडगसमाणे; मा णं ते गृहस्थ बळवा देतो नथी. पण ते सामानने छड्ने एकांते जाय सीअं, मा णं उण्हं, मा णं खुहा, मा णं पिवासा, मा णं चौरा, छे. कारण के ते गृहस्थ एम विचारे छे के, जो धोडो पण

१. मूलच्छायाः - ततः श्रमणो भगवान् महावीरः स्कन्दकाय कालायनसगोत्राय, तस्यै च महातिमहलै वर्षदे धर्मं वरिकथयति. धर्मकथा भणितव्या तंतः स स्कन्दकः कास्यायनसगोत्रः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मै श्रुत्वा, निशम्य, हष्ट-तुष्टः यावत्-हतहदय उत्थानेन उत्तिष्ठति, उत्थाय अमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिण-प्रदक्षिणां करोति, कृत्वा एवम् अवादीतः-अद्धामि भगवन् ! नैर्प्रन्थं प्रावचनम् , प्रत्येमि भगवन् ! नैर्प्रन्थं प्रावचनम् , रोचये भगवन् ! नैर्भन्यं प्रावचनम् , अभ्युत्तिष्ठे भगवन् ! नैर्भन्थाय प्रावचनाय, एवमेतद् भगवन् !, तथा एतद् भगवन् !, अवितथम् एतद् भगवन् !, असंदिग्धम् एतद् भगवन् !, ईिसतम् एतद् भगवन् !, प्रतिस्तिम् एतद् भगवन् !, ईिसत-प्रतिष्तितम् एतद् भगवन् !, तद् यथेदं यूयं वद्य इति कुला श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा उत्तर-पीरस्ते दिग्भागे अवकामति, अवकम्य त्रिदण्डं च, कुण्डिकां च यावत्-धातु-रक्ताश्च एकान्ते एडयति, एडयिला येनैव ध्रमणो भगवान् महावीरः तेनैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति, कृत्वा यांवत्-नमस्यिला एवम् अवादीत्:-आदीप्तो भगवन् । लोकः, प्रदीप्तो भगवन् । लोकः, आदीप्त-प्रदीप्तो भगवन् । लोको जरया, मरणेन च. तद् यथा नाम कोऽपि गृहपतिः अगारे ध्मायमाने (दह्यमाने) यत् तत् तत्र भाण्डं भवति, अल्पभारम् , मूल्यगुरुकं तद् गृहीत्वा आत्मना एकान्तम् अन्तम् अवकामति. एतद् मे निस्तारितं सत् पथात् , पुरा हिताय, सुखाय, क्षेमाय, निःश्रेयसाय, अनुगामितायै भनिष्यति. एवमेव देनाऽनुश्रिय ! ममाऽपि खात्मा एकं भाण्डम् इष्टः, कान्तः, प्रियः, भनोक्षः, मनोऽमः, स्थैर्यम्, वैश्वासिकः, संमतः, अनुमतः, बहुमतः, भाण्डकरण्डकसमानः, मा(तम्) शीतम्, मा उष्णम् , मा क्षधा, मा विवासा, मा चौराः—अनु०

सैंभिय-सिनवाइय विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु ति कट्ट एस मे नित्थारिए समाणे परलोयस्त हियाए, सुहाए, खेमाए, नीसेसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सइ. तं इच्छामि णं देवाणुष्पिया! सयमेव पव्याविअं, सयमेव मुंडाविअं, सयमेव सेहाविअं, सयमेव सिक्खाविञं, सयमेव आयार—गोयरं विणय—वेणयिय—चरण-करण-जाया-मायावत्तियं धम्ममाइक्लिउं

तए णं समणे भगवं महावीरे खंदयं कचायणसगोत्तं सयमेव पव्यावेइ, जाव-धम्ममाइक्लइ-एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं, एवं चिट्ठिअन्वं, एवं निसीइअन्वं, एवं तुयद्विअन्वं, एवं भुंजिअन्वं, एवं भासिअन्वं, एवं उद्वाए उद्वाय पाणेहिं, भूएहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं संजमेणं संजमिअव्वं, अस्सि च णं अहे णो किंचि वि पमाइअव्वं. तए णं से खंदए कचायणसगोत्ते समणस्स भगवओ महावीरस्स इमं एआरूवं धम्मियं उवएसं सम्मं संपडिवज्जइ, तमाणाए तह गच्छइ, तह चिद्रइ, तह निसीअइ, तह त्यट्टइ, तह मुंगइ, तह भासइ, तह उद्वाए उद्वाय पाणेहिं,भूएहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं संजमेणं संजमेइ, अस्सि च णं अट्टे णो पमायइ. तए णं से खंदए कचा-यणसगोत्ते, अणगारे जाते, इरियासमिए, भासासमिए, एसणा-समिए, आयाणभंडमत्तनिनखेवणासमिए, उचार-पासवण-खेल-जल्ल-सिंघाणपारिद्वावणिआसिमए, मणसिमए, वयसिमए, काय-समिए, मणगुत्ते, वयगुत्ते, कायगुत्ते, गुत्ते, गुत्तिंदिए, गुत्तबंभयारी, चाई, लज्जू, धने, खंतिखमे, जिइंदिए, सोहिए, अणियाणे,

मां णं वाला, मा णं दंसा, मा णं मसया, मा णं वाइय-पित्तिय— सामान बचे तो मने ते आगळ पाछळ हितरूप, सुखरूप, सुश्चरू ळरूप, अने छेवटे कल्पाणरूप थरो. ए प्रमाणे ज हे देवानुप्रिय ! मारो पण आत्मा एक जातना सामानरूप छे अने ते इष्ट, कांत, प्रिय, सुंदर, मन गमतो, स्थिरतावाळो, विश्वासपात्रः समत, अंतुमत, बहुमत अने घरेणाना करंडिया जेवो छे, माट तेने टाढ, तडको, अख, तरष, चोर, वाघ के सर्प, डांस, मच्छर, वात, पित्त, श्रेष्म-सळेखम वगेरे अने सन्तिपात वगेरे अनेक प्रकारना रोगो अने जीवलेण दरदो तथा परिषह अने उपसर्गी नुकशान न करे अने जो हुं तेने पूर्वोक्त विशोधी बचावी छउ तो ते मारो आत्मा मने परलोकमां हितरूप, सुखरूप, कुशळरूप अने परंपराए कल्याणरूप थशे. माटे हे देवानुप्रिय ! हुं इच्छुं छुं के, आपनी पासे हुं प्रवाजित थाउं. मुंडित थाउं. प्रतिलेखनादि त्रियाओने शीख़ं. स्त्र अने तेना अर्थो भणुं; तथा हुं इच्छुं छुं के तमे आचारने, विनयने, विनयना फळने, चारित्रने, पिंडविशुद्ध्यादिक करणने, संयमयात्राने अने संयमना निर्वाहक आहारना निरूपणने अर्थात् एवा प्रकारना धर्मने कहो.

> पछी श्रमण भगवंत महावीरे पोते ज ते कात्यायनगोत्रीय स्कंदक परिवाजकने प्रवाजित क्यों अने यावत-पोते ज धर्म कहों के:-हे देवानुप्रिय! आ प्रमाणे जवुं, आ प्रमाणे रहेवुं. आ प्रमाणे बेसवुं, आ प्रमाणे सूवुं, आ प्रमाणे खावुं, आ प्रमाणे बोलबुं अने आ प्रमाणे उठीने प्राण, भूत, जीव तथा सत्त्वो विषे संयमपूर्वक वर्तवुं तथा भा बाबतमां जरा पण आळस न राखवी. पछी ते कात्यायनगोत्रीय स्कंदक मुनिए ते श्रमण भगवंत महावीरनो ए पूर्व प्रमाणेनो धार्मिक उपदेश सारी रीते स्वीकार्यो. अने जे प्रमाणे श्रीमहावीरनी आज्ञा छे ते प्रमाणे ते स्कंदक मुनि चाले छे, रहे छे, बेसे छे, सुबे छे, खाय छे, बोले छे तथा उठीने प्राण, भूत, जीव अने सस्वो तरफ दयापूर्वेक वर्ते छे तथा ए वाबतमां जरा पण आळस राखता नथी. हवे ते कासायनगोत्रीय स्कंदक अनगार थया, तथा ईयी-समित-चाळवामां सावधानतावाळा, भाषासमित-बोळवामां साव-धानतावाळा, एषणासमित-खान पान लाववानां अने लेवामां सावधानतावाळा, आदानमांडमात्रनिक्षेपणासमित-पोताना सामा-नने तथा पात्रोने लेवामां अने मूकवामां काळजीवाळा, उचार-

[ं] ९. मूळच्छायाः — मा व्यालाः, मा दंशाः, मा मशकाः, भा वातिक-पैत्तिक-श्रैष्मिक-सांनिपातिकविविधाः रोगाऽऽतष्टाः, परिषहोपसर्गाः स्प्रशन्तः इति, कृत्वा एष मे निस्तारितः सन् परलोकस्य हिताय, सुखाय, क्षेमाय, निःश्रेयसाय, अनुगामितायै भविष्यति. तद् इच्छामि देवाऽनुत्रिय! स्वयमेव प्रवाजितम्, खयमेव मुण्डितम् , खयमेव सेधितम् ,खयमेव शिक्षितम् , खयमेव आचारगोचरं विनय-वैनयिक-चरण-करण-यात्रा-मात्राप्रखयं धर्मम् आख्यातुम्. ततः श्रमणो भगवान् महावीरः स्कन्दकं कालायनसगोत्रं खयमेव प्रजाजयति, यावत्-धर्मम् आख्याति-एवं देवाऽनुप्रियः!गन्तव्यम् , एवं स्थातव्यम् , एवं तिसत्त-व्यम्, एवं त्वग्वतिंतव्यम्, एवं भोक्तव्यम्, एवं भाषितव्यम्, एवम् उत्थाय उत्थाय प्राणैः, भूतैः जीवैः, सत्त्वैः संयमेन संयमितव्यम्, अस्मिश्र अर्थे न किथिद् अपि प्रमदितव्यम् , ततः स स्कन्दकः कालायनसगोत्रः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य इमम् एतदूर्पं धार्मिकम् उपदेशं सम्यक् संप्रतिपचते, तम् आइया तथा गच्छति, तथा तिष्ठति, तथा निषीदति, तथा त्वग्वतिते, तथा भुद्धे, तथा भाषते, तथा उत्थाय उत्थाय प्राणैः, भूतैः, जीवैः, सत्त्वैः संयगेन संयमयति, अस्मिश्च अर्थे न प्रमादयति. ततः स स्कन्दकः कात्यायनसगोत्रीऽनगारी जातः, ईर्यासमितः, भाषासमितः, एपणासमितः, आदानभाण्डमात्रनिक्षेपणासमितः, उचार-प्रस्रवण-खेळ-जह-शिङ्घानकपरिष्ठापनिकासभितः, मनस्समितः, वचस्समितः, कायसमितः, मनोग्रुसः, वचोग्रुसः, कायगुप्तः, गुप्तः, गुप्तेन्द्रयः, गुप्तमदाचारी, लागी, ऋजः, धन्यः, सान्तिक्षमः, जितेन्द्रयः, शोधितः, अनिदानः-अनु

अप्पुस्सुए, अबहिल्लेसे, सुसामण्णरए, दंते, इणभेव निग्गंथं पावयणं पुरओ कार्ज विहरइ.

तए णं समणे भगवं महावीरे क्यंगलाओ नयरीओ, इत्तपलासयाओ चेइयाओ पाडिनिवलमइ, पडिनिवलामित्ता बहिया जाणवयविहारं विहरइ. तए णं से खंदए अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइ-यमाइयाइं एकारस अंगाइं अहिन्झइ, अहिन्झित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी:-इच्छामि णं भंते ! तुन्भेहिं अन्भणुण्णाए समाणे मासिअं भिक्खुपिडमं उनसंपञ्जिता णं निहरित्तए, अहासुहं देवाणुप्यिया ! मा पडिबंघं. तए णं से खंदये अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अन्भणुनाए समाणे हहे, जान-नमंसित्ता मासिअं भिनलुपडिमं उपसंपज्जिता णं विहरइ. तए णं से खंदये अणगारे मासिअं भिक्खुपिडमं अहासुत्तं, अहाकपं, अहामग्गं, अहातचं, अहासम्मं काएण फासेइ, पालेइ, सोभेइ, तीरेइ, प्रेइ, किटेइ, अणुपालेइ, आणाए आराहेइ; सम्मं कायेण फासित्ता जाव-आराहेत्ता, जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागन्छिता, समणं भगवं

प्रस्तवण-खेल-जल्ल-शिंघानकपरिधापनिकासमित-कळशे े जवामां भने नाडाछोड-वडी नीति अने छंधु नीतिने-करवामां, मुख तथा कंठनो मेल नाखवामां, कोइ पण जातनो मेल नाखवामां तथा नाकनो मेळ नाखवामां सावधान, मानसिक क्रियामां सावधान, वचननी क्रियामां सावधान, शरीरनी क्रियामां सावधान, मनने वश राखनार, वचनने वश राखनार, कायने वश राखनार, सर्वने वश राखनार, इंद्रियने वश राखनार, गुप्त ब्रह्मचारी, त्यागी, सरळ, धन्य, क्षमाथी सहन करनार, जितेंद्रिय, व्रत वगेरेना शोधक, निदान विनाना-कोइ प्रकारनी आकांक्षा विनाना, उतावळ विनाना, संयम सिवाय बीजे स्थळे चित्तने नहीं राखनार, सुंदर साधुपणामां कीन अने दांत एवा स्कंदक अनगार आ ज निर्प्रैथ प्रवचनने आगळ करी विहरे छे.

हुने श्रीश्रमण भगवंत महावीर ऋतंगला नगरीथी, छत्रपलाशक नामना चैत्यथी बहार नीकळी जनपद निहारे विहरे छे. स्यार बाद ते स्कंदक अनगार श्रमण भगवंत महावीरना तथारूप स्थविरो पासे सामायिक वगेरे अग्यार अंगोने शीखे छे अने शीखीने, ज्यां श्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे त्यां जड्ने, श्रमण भगवंत महावीरने वांदी, नमी आ प्रमाणे बोल्या के:-हे भगवन्! जो तमे अनुमति आपो तो मासिक मिक्षुप्रतिमाने धारण करी विचरवा इच्छुं छुं. (श्रीमहावीर बोल्या के,) हे देवा-नुप्रिय । जेम सुख थाय तेम करो, विलंब न करो. पछी श्रमण भगवंत महावीरनी अनुमित छड् ते स्कंदक अनगार हर्षवाळा धड् यावत्-श्रीमहावीरने नमी मासिक भिक्षुप्रतिमाने धारण करी विहरे छे. त्यार बाद ते स्कंदक अनगार मासिक मिक्षुप्रतिमाने सूत्रने अनुसारे, आचारने अनुसारे, मार्गने अनुसारे सत्यतापूर्वक अने सारी रीते कायवडे स्पर्शे छे, पाळे छे, शोभावे छे, समाप्त करे छे, पूर्ण करे छे, तेनुं कीर्तन करे छे, तेनुं अनुपालन करे छे अने तेने आज्ञापूर्वक आराधे छे; तथा तेने कायवडे स्पर्शनि, यावत्-जाव-नमंसित्ता, एवं वयासी:-इच्छामि णं भन्ते ! तुन्भेहिं अन्भ- आराधीने, ज्यां श्रीश्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे त्यां आवीने, णुषाए समाणे दोमासिअं भिष्खुपाडिमं उवसंपाजिता णं विहरित्तए, तेमने यावत्-नमीने श्रीरकंदक अनगार आ प्रमाणे बोल्या के:--अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पाडिबंधं, तं चेव. एवं तेमासियं, हे भगवन्! जो तमे अनुमति आपो तो हुं द्विमासिक भिक्षुप्रति-चाउम्मासियं, पंचमासियं, छम्मासियं, सत्तमासियं, पढमं सत्तरा- माने धारण करीने विहरवा इच्छुं छुं. (श्रीमहावीर बोल्या के,) इंदियं, दोचं सत्तराइंदियं, तचं सत्तराइंदियं, अहोराइंदियं, हे देवानुप्रिय! जेम सुख उपजे तेम करो, विलंब न करो. एगराइयं. तए णं से खंदए अणगारे एगराइयं भिष्खुपिडमं ए प्रमाणे त्रिमासिक, चतुर्मासिक, पंचमासिक, छमासिक, सप्त-

^{1.} मूलच्छायाः-अल्पीत्सुक्यः, अबहिलेंद्यः, सुश्रामण्यरतः, दान्तः, इदम् एव नैर्प्रन्थं प्रावचनं पुरतः कृत्वा विहरति. ततः श्रमणी भगवान् महावीरः कृतश्रलातो नगरीतः, छत्रपलाशतः चैसात् प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्कम्य बहिर्जनपद्विहारं विहरति. ततः स स्कन्दकोऽनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथारूपाणां स्थविराणाम् अन्तिके सामायिकादिकानि एकाद्श अङ्गानि अधीते, अधीत्य येनैव श्रमणी भगवान् महावीरस्तेनैव उपागच्छति, उपागम्य अमणं भगवन्तं महावीरं वन्दंते, नमस्यति, वन्दिरवा, नमस्यित्वा एवम् अवादीत्:-इच्छामि भगवन् ! युष्माभिः अभ्यनुक्षातः सन् मातिकी भिक्षप्रतिमाम् खपसंपच विहर्तुम् ,यथासुखं देवाऽनुत्रिय । मा प्रतिबन्धम् ततः स स्कन्दकोऽनगारः श्रमणेन भगवता महावीरेण अभ्यनुक्षातः सन् हृष्टः, यावत्-नम-स्पिरवा मासिकी भिक्षप्रतिमाम् उपसंपद्य विहरति. ततः स स्कन्दकोऽनगारो मासिकी भिक्षप्रतिमां यथासूत्रम् , यथाकरुपम् , यथामार्गम् , यथातथ्यम् , मधासम्यक् कार्येन सर्शयति, पारुयति, शोभयति, तीरयति, पूर्यति, कीर्तयति, अनुपारुयति, आज्ञया आराधयति; सम्यक् कार्येन सर्शयित्वा, या-बत्-आराध्य, येनैव श्रमणो भगवान् महावीरः, तेनैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं यावत्-नमस्यित्वा एवम् अवादीत्ः-इच्छामि भगवन्! युष्माभिरभ्यनुक्षातः सन् द्वैमारिकी भिक्षप्रतिमाम् उपसंपद्य विहर्तुम्, यथासुसं देवाऽनुप्रिय । मा प्रतियन्धम्, तत् वैव. एवं त्रैमासिकीम्, चातुर्मा-िकीम्, पश्चमासिकीम्, पण्मासिकीम्, सप्तमासिकीम्, अथमा सप्त रात्रिदिवा, द्वितीया सप्त रात्रिदिवा, वृतीया सप्त रात्रिदिवा, अहोरात्रिदिवा, एकरात्रिकी. ततः स स्कःदकोऽनगारः एकरात्रिकी भिक्षुप्रतिमाम्:--अनु०

औहासुत्तं, जाव-आराहेता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सगणं भगवं महावीरं जाव-नमंसित्ता एवं वयासी:-इच्छामि णं मन्ते 1 तुन्भेहिं अन्भणुनाए समाणे गुणरथणं संवच्छरं तवोकस्मं उवसंपजित्ताण विहरित्तए, अहासुहं देवाणु-णिया ! मा पडिबंधं.

तए णं से खंदर अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्मणुबाए समाणे जान-नमंसित्ता गुणरयणसंगच्छरतवोकम्मं जवसंपिकता णं विहरति. तं जहाः-पढमं मासं चउत्थं-चउत्थेणं अणिक्सित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुकुडुए सूराभिमुहे आयावणम्मीए आयावेमाणे, रति घीरासणेणं अवाउडेण यः एवं दोचं मासं छडं छडेणं अणिनिसत्तेणं दिया ठाणुकुडुए सूराभि-मुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे, रति वीरासणेणं अवाउडेण य. एवं तच्चं मासं अड्डमंअड्डमेणं, चउत्थं मासं दसमंदसमेणं, पश्चमं मासं बारसमंबारसमेणं, छद्वं मासं चलदसमंचलदसमेणं, सत्तमं मासं सोलसमंसोलसमेणं, अहमं मासं अहारसमंअहारसमेणं, नवमं मासं वीसइमंवीसइमेण, दसमं मासं बावीसइमंबावीसइमेण, एकारसमं मासं चउवीसइमंचउवीसइमेणं, बारसमं मासं छव्वीसइसं-छव्वीसइमेण, तेरसमं मासं अद्वावीसइमं अद्वावीसइमेण, चउइसमं मासं तिसइमंतिसइमेण, पण्णरसमं मासं वत्तीसइमंबत्तीसइमेण, सोलसं मासं चोत्तीसइमंचोत्तीसइमेणं अणिनिखत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुकुडुए सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे, रत्तिं *चीरासणेणं अवाउडेणं*; तए णं से संदये अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोक्तमं अहासुत्तं, अहाकपं, जाव-आराहेत्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता बहूहिं चउत्थ-छड्ड-

मासिक, प्रथम सात रात्री दिवसनी, बीजी सात रात्री दिवसनी, त्रीजी सात रात्री दिवसनी, चोथी अहोरात्रीनी अने पांचगी रात्री दिवसनी; ए प्रमाणे बार भिक्षुप्रतिमाने आराधे छे. तथा छेल्ही एक रात्री दिवसनी भिक्षुप्रतिमाने स्त्रानुसारे आराधी, ज्यां श्रीश्रमण भगवत महाबीर विराज्या छे त्यां आवी, श्रमण भगवंत महाबीरने नमी यावत्—ते स्कंदक अनगार आ प्रमाणे बोल्या के:—हे भगवन्! जो तमे अनुमति आपो तो हुं गुणरत्न संवत्सर नामना तपने धारण करीने विहरवा इच्छुं छुं. (श्रीमहावीर बोल्या के,) हे देवानुप्रिय! जेम ठीक पड़े तेम करो, विलंब न करो.

पछी ते स्कंदक अनगार श्रमण भगवंत महावीरनी अनुमति छइ, यावत्-तेमने नमी गुणरत् संवत्सर नामना तप कर्मने धारण करीने विहरे छे. ते (गुणरह तपनो विधि) आ प्रमाणे:-पहेला मासमां निरंतर उपवास करवा, अने दिवसे सूर्यनी सामी नजर मांडी ज्यां तडको आवतो होय तेवी जग्यामां-आतापनभूमिमां-उभडक बेसी रहेवुं. तथा रात्रीए कांइ पण वस्त्र ओढ्या के पहेर्या सिवाय वीरासने बेसी रहेवुं. ए प्रमाणे बीजे महीने निरंतर छट्ट-बबे उपवास-करवा अने दिवसे सूर्यनी सामी नजर मांडी तडकामां उभडक बेसी रहेवुं तथा रात्रे कांइ पण पहेर्या के ओढ्या सिवाय वीरासने बेसी रहेवुं. ए प्रमाणे त्रीजे मासे निरंतर भट्टम-त्रण उपवास-करवा. चोथे मासे दशम-चार चार उपवास-करवा. पांचमे मासे द्वादश-पांच पांच उपवास-करवा. छहे मासे चतुर्दश-छ छ उपवास-करवा. सातमे मासे घोडश-सात सात उपवास-करवा. आठमे मासे अष्टादश-आठ आठ उपवास-करवा. नवमे मासे विंशति-नव नव उपवास-करवा. दशमे मासे द्वाविंशति-दश दश उपवास-करता, अग्यारमे मासे चतुर्विज्ञति-अग्यार अग्यार उपवास-करवा. बारमे मासे षड्विंशति-बार बार उपवास-करवा. तेरमे मासे अष्टाविंशति-तेर तेर उपवास-करवा. चौदमे मासे त्रिंशत्-चौद चौद उपवास-करवा. पन्नरमे मासे द्वात्रिंशत्-पन्नर पन्नर उपवास-करवा. अने सोळमे मासे निरंतर चतुः स्त्रिंशत् -सोळ सोळ उपवास-करवा, अने सूर्यनी सामी नजर मांडी तडकावाळी जग्याए उमडक बेसी तडको लेत्रो तथा रात्रीए कांइ पण पहेर्या के ओढ्या सिन्नाय

^{9.} मूलच्छायाः—यथासूत्रम् , यावत्-आराष्य येनैव श्रमणो भगवान् महावीरः तेनैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं यावत्-नमिस्त्वा एवम् अवादीतः-ह्च्छामि भगवन् ! युष्पाभिरभ्यनुहातः सन् गुणरक्षं संवरसरं तपस्कमं उपसंपय विहर्तुम् , यथासुखं देवाऽनुश्रिय ! मा प्रतिवन्धम् ततः स स्कन्दकोऽनगारः श्रमणेन भगवता महावीरेण अभ्यनुहातः सन् यावत्-ममिस्त्वा गुणरक्षसंवत्सरतपस्कमं उपसंपय विहरतिः तथथाः-प्रथमं मासे वर्षुपेनुषेन अनिक्षिप्तेन तपस्कमंणा दिवा स्थानोरकुदुकः सूर्योभिमुख आतापनमूगो आतापयन् , रात्रो वीरासनेन अप्रावृत्तथः एवं हितीयं मासं वर्षुपेष्ठेन अनिक्षिप्तेन दिवा स्थानोरकुद्धकः सूर्योऽभिमुख आतापनमूगो आतापयन् , रात्रिं वीरासनेन अप्रावृतथः एवं तृतीयं मासम् अष्टममष्टमेन, चतुर्थे मासं द्यामंदशमेन,पष्यमं मासं द्वाद्वाद्वाद्वातमेन, वर्षु मासं वर्षुदेशंचनुदेशतमेन, सप्तमं मासं वोडशंबोऽशतिनेन, अष्टमं मासम् अष्टादशमष्टादशतमेन, नवसं मासं विशितिविद्यतिनेन, दशमं मासं द्वाविशतितमेन, एकादशतमं मासं चनुर्विशतितमेन. द्वादशतमं मासं वर्ष्ववितिविद्यतिनेन, प्रयमं मासं वर्ष्ववित्तिविद्यतिनेन, प्रयोदशतमं मासम् अष्टाविशतितमेन, चनुर्वेशततमेन, चनुर्वेशतमं मासं चनुर्विशवततमेन, प्रवित्वतमेन, वोडशतमं मासं चनुर्विशवततमेन अनिक्षित्तन तपस्कर्मणा दिवा स्थानोरकुद्धकः सूर्याभिमुखः आतापनभूमौ आतापयन् , रात्री वीराऽऽसनेन अप्रावृतः; ततः- स स्कन्दकोऽनगारो गुणरक्रसंवत्वरं तपस्कर्म यथासूत्रम् , यथाकल्पम् , यावत्—आराध्य येनैव श्रमणो भगवान् महावीरः, तेनैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यता बहुभिः—अनु०

अङ्गम-दसम-दुवालसेहिं, मासद्धमाससमणेहिं विचित्तेहिं तवो-कमोहि अप्पाणं भावेमाणे विहरइ.

😁 तए णं से संदर अणगारे तेणं उरालेणं, विउलेणं, पयत्तेणं, परगहिएणं, कल्लाणेणं, सिवेणं, धनेणं, मंगलेणं, . संस्तिरीएणं, उदग्गेणं, उदत्तेणं, उत्तमेणं, उदारेणं, महाणु-भागेणं तवोकमोणं सुक्के, लुक्ले, निम्मंसे, अहि-चम्मावणदे, किडिकिडियागूए, किसे, धर्मणिसंतए जाए यानि होत्था. जीवं-जीवेण गच्छइ, जीवंजीवेण चिद्वइ, मासं भासित्ता वि गिलाइ, मासं मासमाणे गिलाइ, मासं भासिस्सामीति गिलायति. से जहा-नामए कट्टसगडिया इ वा, पत्तसगडिया इ वा, पत्त-तिल-भंडगस-गडिया इ वा, एरंडकद्वसगडिया इ वा, इंगालसगडिया इ वा उण्हे दिण्णा सुका समाणी ससदं गच्छइ, ससदं चिद्वइ, एवामेव संदए वि अणगारे ससदं गच्छइ, ससदं चिद्वइ, उवचिए तवेणं, अव-चिए मंस—सोणिएणं, हुयासणे विव भासरासिपडिच्छण्णे तवेणं, तेएणं, तव-तेयसिरीए अतीव अतीव उवसोभेमाणे चिट्टइ. ते णं काले णं, ते णं समये णं रायगिहे नगरे समोसरणं. जाव-परिसा पडिगया. तए णं तस्स खंदयस्स अणगारस्स अण्णया कयाई पुष्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झात्थए, चितिए जाव-समुप्पजित्था-एवं खलु अहं इमेणं एयारूवेणं ओरालेणं जान-किसे, धमणिसंतए जाए, जीवंजीवेण गच्छामि, जीवंजीवेण चिद्वामि, जाव-गिलामि, जान-एवामेव अहं पि ससदं गच्छामि, ससदं चिट्ठामि, तं आर्थ ता मे उद्वाणे, कम्मे, बले, वीरिए, पुरिसकारपरकमे तं जाव-ता मे अध्य उड्डाणे, कम्मे, बले, वीरिए, पुरिसकारपरकामे, जाव-य मे धम्मायरिए, धम्मोयदेसए, समणे भगवं महावीरे रयणीए, फुलुप्पलकमलकोमलुम्मिलियम्मि अहापंडुरे

वीरासने बेसी रहेवुं. पछी ते स्कंदक अनगार गुणरत संवत्सर नामना तपकर्मने सूत्रानुसारे, आचारानुसारे यावत्-आराधीने ज्या श्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे त्यां आवी श्रमण भगवंत महावीरने वांदी, नमी अनेक उपवास, छह, अहम, दशम तथा द्वादशरूप तपकर्मवडे अने मासखमण तथा अर्धमासखमणस्व विचित्र तपकर्मवडे आत्माने भावता विहरे छे.

हवे ते स्कंदक अनगार पूर्वोक्त प्रकारना उदार, विपुल, प्रदत्त, प्रगृहीत, कल्याणरूप, शिवरूप, धन्यरूप, मंगळरूप, शोभायुक्त, उत्तम, उदात्त–उज्ज्वल, सुंदर, उदार अने मोटा प्रभाववाळा तपकर्मथी शुष्क थया, रूक्ष थया, मांसरहित थया, मात्र हाडकां अने चामडाथी ज अवनद्ध-ढंकाएळा-रह्या, चाले त्यारे हाडकां खडखडे एवा थया, दुबळा थया अने तेनां शरीर उपर बधी नाडीओ तरी आवी एवा थया. हवे ते मात्र पोताना आत्मबळथी ज गति अने स्थिति करे छे, तथा एवा दुर्बळ थइ गया छे के, बोली रह्या पछी अने बोलतां बोलतां तथा बोलवानुं काम पढे त्यारे पण ग्लानि पामे छे. जेम कोइ एक लाकडाथी भरेली सगडी होय, पांदडाथी भरेली सगडी होय, पांदडा, तल अने बीजा कोइ सुका सामानथी भरेली सगडी होय, एरडाना ठाकडाथी भरेली सगडी होय तथा अंगाराथी भरेली सगडी होय; ज्यारे ते बधी सगडीओने तडके सुकव्या पछी ढसडवामां आवे त्यारे ते सगडीओ अवाज करती करती गति करे छे अने अवाज करती करती उभी रहे छे. ए ज प्रमाणे स्कंदक अनगार पण ज्यारे चाले छे तथा उभा रहे छे त्यारे खडखड शब्द थाय छे अने ते अनगार तपथी पुष्ट छे, मांस तथा लोहिथी क्षीण छे अने राखना ढगलामां भारेल अभिनी पेठे तपवडे, तेजवडे तथा तप अने तेजनी शोभावडे बहु बहु शोभता रहे छे. ते काले, ते समये राजगृह नगरमां समवसरण थयुं. अने यावत्-(धर्म सांभळीने) सभा पाछी चाली गई. हवे कोइ एक दिवसे रात्रीने पाछले पहोरे जागता जागता धर्म विषे विचार करतां ते स्कंदक अनगारना मनमां आ प्रमाणे संकल्प जिणे सुदृत्थी अन्छिति (विहरह), तावता में सेयं कल्लं पाउप्प- थयो के:-हुं पूर्व प्रकारना उदार तपकर्मवर्ड यावत्-दुबळी यह गयो छुं अने मारी बधी नाडीओ बहार तरी आवी छे. तथा हुं

१. मूलच्छायाः—चतुर्थ-षष्ठा-८ष्टम-दशम-द्वादशैः, भासाऽर्धमासक्षमणैः विचित्रैः तपस्कर्मभिः आत्मानं भावयन् विहरति. ततः स स्कन्दकोऽनगारः द्देन उदारेण, विपुलेन, प्रयत्नेन (प्रदत्तेन) प्रगृहीतेन, कल्याणेन, शिवेन, धन्येन, मङ्गल्येन, सश्रीकेण, उदारेन, उदारेन, उत्तानेन, उदारेण, महानुभागेन तपस्कर्मणा शुष्कः, रूक्षः, निर्मासः, अध्यिचर्माऽवनदः,िकटीकिटीकाभूतः, क्रुशः, धमनीसंततो जातव्याऽपि अभूत्. जीवंजीवेन गच्छति, जीवंगीवेन तिष्ठति, भाषां भाषितुम् अपि रलायति, भाषां भाषमाणी रलायति, भाषां भाषिष्ये इति रलायति. अथ यथा नाम काष्ठशंकिटिका इति वा, पत्रशंकिटका इति वा, पत्र-तिल-भाण्डकशंकिटका इति वा, एरण्डकाष्ठशंकिटका इति वा, अशारशंकिटका इति वा उष्णे दत्ता शुष्का सती सशब्दं गच्छति, सशब्दं तिष्ठति, एवम् एव स्कन्द्कोऽि अनगारः सशब्दं गच्छति, सशब्दं तिष्ठति, उपचितः तपसा, अपचितो मांसशोणितेन, हुताशन इव भस्पराशिप्रतिच्छनः तपसा, तेजसा, तपस्तेजःश्रिया अतीव अतीव उपशोभमानः तिष्ठतिः तस्मिन् काले, तस्मिन् समये राजगृहे नगरे ·संभवसरणम्, यावत् - पर्पत् प्रतिगता. ततः तस्य स्कन्दकस्य अनगारस्य अन्यंदा कदाचित् पूर्वरात्राऽपररात्रकालसयये धर्मजागरिकां जाप्रतः अयम् एतद्रपः आध्यात्मिकः, चिन्तितो यावत्-समुद्रपद्यत-एवं खछ अहम् अनेन एतद्रूपेण उदारेण यावत्-कृशः, धमनीसंततो जातः, जीवंजीवेन गच्छामि, जीवंजीवेन तिष्ठामि, यावत-ग्लायामि, यावत-एवमेव अहमपि सशब्दं गच्छामि, सशब्दं तिष्ठामि, तद् अस्ति तावद् मम उत्थानम्, कर्म, बलम्, वीर्यम्, पुरुषकारपराक्रमः; तद् यावत् तावद् मम अस्ति उत्थानम्, कर्म, वलम्, वीर्थम्, पुरुषकारपराक्रमः, यावच मम धर्माचार्यः, धर्मोपदेशकः, अमणो भगवान् महावीरो जिनः शुभार्था (सहस्ती) आस्ते (विहरति), तावता मम श्रेयः, कर्ल्यं प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां फुह्रोत्पलकमस्रकोमस्रोन्मी-लिते ययापाण्डुरे:-अनु०

पैभाए, रत्तासोयप्पकासे, किंसुय-सुयमुह-गुंजदरागसरिसे, कमला- मात्र आत्मबळथी ज गति अने स्थिति करं छुं, यावत्–बोळतां गरसंडबोहए, उड्डियम्मि सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते समणं भगवं महावीरं वंदित्ता, नमांसित्ता जाव-पञ्जुवासित्ता, समणेणं भगवया महावीरेणं अन्भणुण्णाए समाणे सयमेव पंच महव्वयाणि आरोवेत्रा, समणा य समणीओ य खामेत्रा, तहा-रूवेहिं थेरेहिं कडाईहिं सर्दि विपुलं पञ्चयं सणियं सणियं दुरु-हित्ता यहघणसंनिगासं, देवसनिवातं पुढवीसिलापदृयं पडिले-हित्ता, दन्मसंथारगं संथरिता, दन्मसंथारोवगयस्स, संलेहणा-श्रोसणाश्रु**सिअस्स, भत्त-पाणप**डियाइविखयस्स, पाओवगयस्स, कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए ति कहु एवं संपेहेइ, संपेहित्ता कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव—जलंते जेणेव समणे मगवं महावीरे, तेणेव जाव-पज्जुवासइ.

बोलतां पण ग्लान थइ जाउं छुं. यावत्-ए सगडीओनी ज प्रमाणे हुं पण चालुं छुं अने बेसुं छुं त्यारे खडखड शब्द थाय छे. आवी स्थितिमां पण मने उत्थान छे, कर्म छे, बळ छे, वीर्य छे अने पुरुष-कारपराक्रम पण छे. तो ज्यां सुधी मने उत्थान, कर्म, वळ, वीर्य अने पुरुषकारपराक्रम पण छे अने ज्यां सुधी मारा धर्माचार्य, धर्मीपदेशक अने शुभार्थी श्रमण भगवंत महावीर जिन विहरे छे, त्यां सुधी अर्थात् श्रीमहावीरनी समक्ष मारं कल्याण छे माटे आवती काले प्रकाशबाळी रात्री थया पछी-मळसकूं थया पछी, कोमळ कमळ खील्या पछी तथा एक जातना हरिणनी आंखो उघड्या पछी, निर्मळ प्रभात थया पछी अने राता अशोकनी जेवा प्रकाश-वाळो, केसुडां, पोपटनी चांच अने चणोठीना अडघा भाग जेवो छाल, कमळना समूहवाळा वनखंडोने विकसावनारो, हजार किर-णोवाळो तथा तेजथी जळहळतो एवो दिनकर-सूर्य-उग्या पछी श्रीश्रमण भगवंत महावीर पासे जड्, तेमने वांदी, नमी तथा यावत्-तेओनी पर्युपासना करी, श्रमण भगवत महावीरनी अनुमति लइ, पांच महानतीने आरोपी, श्रमण तथा श्रमणीओ-साध्वीओ-ने खमावी, तेवा प्रकारना योग्य स्थविरो साथे विपुल पर्वत उपर धीमे धीमे चडी, मेघना समूहनी जेवा वर्णवाळा अने देवोने उत्तरवाना ठेकाणारूप पृथिवीशिलापृहक्तुं प्रतिलेखन करी, तेना उपर डाभनो संथारो पाथरी, आत्माने संलेखना तथा झोपणाथी युक्त करी, खान पाननो त्याग करी, दक्षनी पेठे स्थिर रही मारे काळनी अवकांक्षा न करतां विहरवुं जोइए. ए प्रमाणे विचार करी, प्रातःकाळ थया पछी यावत्-सूर्य उग्या पछी ज्यां श्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे, त्यां जइ यावत्-तेओनी पर्युपासना करे छे.

'संदया' ! इ समणे भगवं महावीरे संदयं अणगारं एवं. वयासीः-से णूणं तव खंदया ! पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि जाव- अनगारने आ प्रमाणे कह्युं केः-हे स्कंदक ! रात्रीना पाछला पहोरे सलु अहं इमेणं एयारूवेणं तवेणं ओरालेणं, विउलेणं तं थयो हतो के, हुं ए पूर्व प्रकारना उदार अने विपुल तपवडे बहु चेव जाव—कालं अणवकंखमाणस्त विहारित्तए ति कड् एवं दुबळो थयो छुं माटे (अहीं बधुं ए प्रमाणे कहेवुं) यावत्—मारे अहे समद्वे ? हन्ता, अत्थि. अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पाडि - मारा तरफ आव्यो छे. तो हे स्कंदक ! तुं कहे के ए साची वात

पछी 'हे स्कंदक' ! एम कही श्रमण भगवंत महावीरे स्कंदक. *जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—एवं* जागता जागता धर्म विषे चिंतन करतां तने आ प्रमाणे संकल्प संपेहेसि, (संपेहेति) संपेहिता क*लं पाउप्पभायाए जाव*– काळनी अवकांक्षा न करतां विहरतुं ए उचित छे. अने ए प्रमाणे जलंते जेणेव ममं अंतिए तेणेव हव्वमागए. से णूणं खंदया! तें विचार करी सवार थतां ज यावत्—सूर्य उग्या पछी तुं शीघ्र

मूलच्छायाः —प्रभाते, रक्ताऽशोकप्रकाशे, किंशुक-शुक्रमुख-गुजार्थरागसदृशे, कमलाकरखण्डवोधके, उत्थिते सूर्ये सहस्रर्भौ दिनकरे तेजसा ज्वलति (सति) भगवन्तं महावीरं वन्दित्वा, नमस्तित्वा यावत्-पर्युपास्य श्रमणेन भगवता महावीरेण अभ्यनुज्ञातः सन् खयमेव पश्च महावतानि आरोप्य अमणांख अमणींख क्षमयिला तथारूपैः स्थविरैः कृतादिभिः सार्थं विपुरुं पर्वतं शनैः रानैः दृरुह्य मेधघनसन्निकाशम्, देवसन्निपातं पृथिवीशिलापद्यकं प्रतिकेल्य, दर्भसंखारकं संखीर्य, दर्भसंखारकोपगतस्य संकेखना-जोषणाजुषितस्य, प्रलाख्यातभवत-पानस्य, पादपोपगतस्य, कालम् अनवकाहुमाणस्य विहर्तुम् इति कृत्वा एवं संप्रेक्षते, संप्रेक्ष्य कर्त्यं प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां यावत्⊸ज्वलति येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैव यावत्–पर्युपास्ते. 'स्कन्दक!' इति श्रमणो भगवान् महावीरः स्कन्दकम् अनगारम् एवम् अवादीतः--तद् नृनं तव स्कन्दक ! पूर्वरात्राऽपररात्रकालसमये यावत्-जाव्रतः अयम् एतद्रूप भाष्यात्मिको यावत्-समुद्रपदात-एवं खल अहम् अनेन एतद्र्रेण तपसा उदारेण, विपुलेन तचैव यावत्-कालम् अनवकाहुमाणस्य विहर्तुम् इति कृत्वा एवं संप्रेक्षसे, संप्रेक्ष्य कल्यं प्रादुष्प्रभातायां यावत्-ज्वलति येनैव ममाSन्तिके तेनैव शीधमागच्छति. तद् नूनं स्कन्दक । अर्थः समर्थः १ हन्त, अस्ति. यथासुखं देवाऽनुप्रिय i मा प्रतिबन्धम्:—अनु०

बन्धं. तेए णं से खंदए अणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अन्मणुत्राए समाणे हद्व-तुद्व० जाव-हयहियए उद्वाए उद्वेर, उद्दिता समणं भगवं महावीरं तिक्लुत्तो आयाहिणप्ययाहिणं करेइ, जाव-नमंसित्ता सयमेव पंच महत्वयाई आरुहेइ, आरु-हित्ता समणा य, समणीओ य खामेइ. तहारू वेहिं थेरेहिं कडाई-हिं सिद्धं निपुलं पञ्चयं सिणयं सिणयं दुरुहेइ, मेह्रघणसिनगासं, देवसनिवायं पुढविसिलावदृयं पिललेहेर, पिललेहिता उचार-षासवण-भूमिं पडिलेहेर, पडिलेहित्ता, दन्भसंथारं (संथरङ्ग) संपरिता, पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसचे करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजिंहं कट्ट एवं वयासीः-नमोऽत्यु णं अरिहंताणं, भगवंताणं, जाव-संपत्ताणं नमोऽत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव-संपाविउकामस्स. वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ में भगवं तत्थगये इहगयं ति कट्ट वंदइ, नमंसइ, नमंसित्ता एवं वयासी:-पुन्चिं पि मए समणस्स भगवओ महावीरस्त अंतिए सन्ने पाणाइवाये पचनस्ताए जावजीवाए, जाव-मिच्छादंसणसले पचक्ताए जावजीवाए. इयाणि पि य णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्वं पाणाइवायं पचक्सामि जावजीवाए, जाव-मिच्छादंसणसहां पचक्तामि. असण-पाण-खाइम-साइमेणं चउन्विहं पि आहारं पचक्खामि जावजीवाए, जं पि य इमं सरीरं इहं, कंतं, पियं, जाव-फुसन्तु ति कट्टु एअं पि णं चरमेहिं उस्सासनीसासेहिं वोसिरिस्सामि ति कट्टु संलेहणा-शृसणाशृतिए, भत्त-पाणपडियाइक्खिए, पाओ-वगए, कालं अणवकंखमाणे विहरइ.

छे ! (श्रीस्कंदके कहां के,) हा ए साची वात छे. (श्रीमहावीरे कह्युं के,) हे देवानुप्रिय ! जैम सुख थाय तेम करो, पण विलंब न करो, पछी ते स्कंदक अनगार श्रमण भगवंत महाबीरनी अनु-मति लड्ने हर्षनाळा, तोपनाळा यानत् निकसित हृदयनाळा थड्ने उभा थया. उभा धइ श्रमण भगवंत महावीरने त्रण वार प्रदक्षिणा करी यावत्-नमस्कार करी पोतानी मेळे ज पांच महावतोने आरोपे छे. आरोपी साधु अने साध्वीओने खमावे छे, खमावी तेवा प्रकारना योग्य स्थविरो साथे विपुष्टपर्वत उपर धीमे धीमे चडी, मेघना समूहनी जेवा प्रकाशवाळा अने देवना रहेठाणुरूप पृथिवीशिलापृहकने पिंडलेहे-चारे बाजु तपासे-छे, तेम करी वडी नीति अने छघु नीति करवाना स्थानने तपासे छे. पछी ते शिला-पट्टक उपर डामनो संथारो पाधरी, पूर्व दिशामां मुख राखी, पर्यंकासने बेसी, दशे नख सहित बन्ने हाथने भेगा करी-माधा साथे अडकावी-माथा साथे बने हाथने जोडी आ प्रमाणे बोल्या के:-अरिहंत, भगवंतने यावत्-अचळ खरूपने प्राप्त थएलाओने नमस्तार थाओ. तथा अचळ स्थानने पामवानी इच्छावाळा श्रमण भगवंत महावीरने नमस्कार थाओ. त्यां रहेला श्रमण भगवंत महावीरने अहीं रहेळो हुं वांदुं छुं, त्यां रहेळा श्रमण भगवंत महा-वीर अहीं रहेळा मने जुओ. एम करीने भगवंतने वांदी, नमी आ प्रमाणे बोल्या के:-में पहेलां पण श्रमण भगवंत महावीरनी पासे 'कोइ पण जीवनो विनाश न करवो-कोइ पण प्रकारे कोइने द्र:ख न देवुं' एवो नियम ज्यां सुधी जींदगी टके त्यां सुधी लींघो हतो अने यावत्-'वस्तुनुं ज्ञान, जेवी वस्तु होय तेवुं ज करवुं, पण तेथी जू दुं के उल दुं न समज दुं' एवो पण नियम ज्यां सुधी जीवुं त्यां सुधी पाळवानो निर्णय कर्यो हतो अने हमणां पण श्रमण

"वैभारिगरि थकी उतरी चिंदि निपुलिगिरिंद रे। पट परिमाण एह जिलहरु पूज कर्र जिनचंद रे॥ ६१॥ जयो०॥ चोमुख एक उदयगिरि पंच सोवनिगरि जाण रे। रयणिगिरि सिरि उपि दोय प्रासाद वसाण रे॥ ६२॥ जयो०॥ पंच ए पर्वत फरसीया" × × × वस्तु-विभारिगिरिवर विभारिगिरिवर उपि । श्रीजिनविंव सोहामणां एकसो पंचासं शुणीइ। नव विपुलिगिरि उपि उदयगिरि सिरि च्यार भणीइ। वीस सोवनिगरि उपि रयणिगिरि सिरि पंच।"—(श्रीसमेतिशिखररास, प्ट० ८ रा–रा–चीमनलाल डाह्माभाई):-अनु०

१. मूळच्छायाः—ततः स स्कन्दकोऽनगारः अमणेन भगवता महावीरेण अभ्यनुहातः सन् हृष्टनुष्टः यावत्-हृतहृदय उत्थया उतिष्ठति, अस्थाय अमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षिण-प्रदक्षिणां करोति, यावत्—नमस्थिता स्वयमेव पश्च महावतानि आरोहति, आरु अमणांध्व अमणांध्व समयति, तथारूपैः स्थविरैः कृतदिभिः सार्थं विपुलं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति, मेघघनसन्निकाशम्, देवसन्निपातं पृथिवीशिला-प्रकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेखयाति, प्रवादिपाय यावत्—संप्रति, नमस्यति, नमस्यति, नमस्यति, प्रवादिपाय यावत्—संप्रति भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके सर्वैः प्राणातिपातः प्रसाख्याति यावजीवम्, यावत्—मिध्यादर्शन-शिल्यं प्रसाख्याति एवं सर्वम् अशन-पान-खादिम-सादिमं चतुर्विधमिष आहारं प्रसाख्यामि यावजीवम्, यद् अपि च इदं शरीरम् इष्टम्, कान्तम्, प्रियम्, यावत्-स्पृत्रन्ति कृत्वा एतदिष चरमैः उच्छ्वासनिःश्वाते व्युत्सक्ष्यामि इति कृत्वा संलेखना—जोषणाज्यितः प्रसाख्यात्यन्त-पानः पादपोपगतः, कालम् अनवकाङ्क्षमाणो विहरतिः-अनु०

^{9.} राजगृह (जूओ प्र-१३ मांनुं १. गूजराती टिप्पण.) नगरथी अडधा गाउ जेटले छेटे पांच पहाडो आवेला छे:—१. विभारगिरि, २. वि-पुलगिरि, ३. उदयगिरि, ४. सुवर्ण(सोवन)गिरि, अने ५. रयण (रल)गिरि. (जूओ प्र-१७-मांनुं ने आ निशानीवालुं टिप्पण.) ते पांच पहाडोमां एक विपुल्पवंत नामनो पहाड छे. प्रायः श्रीस्कंदके पण आ पहाड उपर जइने अनशन कर्युं होय एम जाणी शकाय छे. 'श्रीसमेतिशिखररास' (ए रास विकम संवत् १६६१ मां श्रीविजयदेवसूरिना समये कल्याणविजय उपाध्यायना शिष्य जयविजये बनाव्यो छे अने तेमां जे हकीकत लखी छे ते प्रायः प्रथकारे नजरे जोएली छे.) नामना पुस्तकमां ए पहाडो संवंधे नीचे प्रमाणे जणाव्युं छे:—

तैए णं से खंदए अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एकारस अंगाइं बहुपडिपुण्णाइं दुवालसवासाइं सामण्णपरियागं पाउ।णित्ता, मासिआए संलेहणाए अत्ताणं झृसित्ता, भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता, आलोइयपडिक्रन्ते, समाहिपत्ते आणुप्व्वीए कालगए. तए णं ते थेरा भगवंतो खद्यं अणगारं कालगयं जाणित्ता परिनिव्वाणवित्तयं काउसग्गं करेंति, करित्ता पत्त-चीवराणि गिण्हंति, गेण्हित्ता विपुलाओ पव्वयाओ सणियं सणियं पचोसकंति, पचोसिकत्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, नमंसित्ता एवं वयासी:--एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी खंदए नामं अणगारे पगइभद्दए, पगइविणीए, पगइउवसंते, पगईपयण्-कोह—माण—माया–लोभे, मिउमइवसंपन्ने, अल्लीणे, भइए, विणीए. से णं देवाण्ियोहिं अन्भणुवाए समाणे सयमेव पंच महन्वयाणि आरोवित्ता, समणा य समणीओ य खामेत्ता, अम्हेहिं सिंदें विपूलं पञ्चयं तं चेव निरवसेसं जाव-आणुपुञ्वीए कालगए. इमे य से आयारभंडए. 'भंते'! ति मगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, नमंसित्ता एवं वयासी:--एवं खलु देवा-ण्णियाणं अन्तेयासी खंदए नामं अणगारे कालमासे कालं किचा कहिं गए, कहिं उवगए ? 'गोयमादि' ! समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वदासीं;-एवं खलु गोयमा ! मम अन्तेवासी खंदए णामं अणगारे पगइभइए, जाव-से णं मए अब्भणुन्नाए

भगवंत महावीर पासे ज्यां सुधी जीवुं त्यां सुधी 'कोइने कोइ पण प्रकारे दुःख न देवुं' अने यावत् 'वस्तुनुं ज्ञान, तेना स्वभाव उपरथी करवुं पण तेथी जूदुं न करवुं' एवा नियमो छउं छुं तथां सर्व प्रकारनी खावानी वस्तुनो, सर्व प्रकारना पाणीनो, सर्व प्रकारना मेवा, मिठाइनो अने सर्व प्रकारना मशाला तथा मुखवा-सनो—एम चारे जातना आहारनो ज्यां सुधी जीवुं त्यां सुधी त्याग कर्त छुं. वळी जे आ दुःखने न देवा लायक यावत्—इष्ट, कांत अने प्रिय मारुं शरीर छे, तेने पण हुं मारा छेल्ला धासोच्छ्वासे— मरवानी छेल्ली घडीए—त्याग करी दइश, एम करी तेणे संलेखना अने झूषणा करी, खान, पाननो त्याग करीं, तथा ते झाडनी पेठे स्थिर रही, कालनी अवकांक्षा न करतां विहरे छे—रहे छे.

हवे ते स्कंदक अनगार श्रमण भगवंत महावीरना तेवा प्रकारन स्यविरो पासे सामायिक वगेरे अग्यार अंगोने भणी, पूरेपूरां बार वर्ष सुधी साधुपणुं पाळी-साचवी-एक महीनानी संलेखनावडे आत्माने संयोजी, साठ टंक खाधा विनाना वीतावी, आलोचन अने प्रतिक्रमण करी, समाधि प्राप्त करी क्रमपूर्वक काळधर्मने-मरणने-पाम्या. पछी ते स्थविर भगवंती स्कंदक अनगारने मरण पामेळ जाणी, तेना परिनिर्वाण निमित्ते काउसग्ग-कायोत्सर्ग-एक प्रकारनं ध्यान-करे छे. अने तेनां वस्त्रो अने पात्रो ले छे. पछी ते विपुल पर्वत उपरथी धीमे धीमे उतरी, ज्यां श्रीश्रमण भगवंत महावीर विराज्या छे त्यां आवी, श्रमण भगवंत महावीरने वांदी, नमी ते स्थविरोए आ प्रमाणे कह्युं के:-आप देवानुप्रियना शिष्य स्कंदक नामना अनगार, जे प्रकृतिए-स्वभावे-भद्र, विनयी, शांत, ओछा क्रोध, मान, माया अने छोभवाळा, अलांत निरभिमानी, गुरुनी ओथे रहेनारा, कोइने संतापे नहीं एवा अने गुरुभक्त हता. तथा जे आप देवानुप्रियनी अनुमतिथी पोतानी मेळे ज पांच आरोपी, साधु-श्रमण-अने श्रमणी-साधी-ओने खमावी. अमारी साथे विपुछ पर्वत उपर आव्या हता (अहीं वधुं पूर्व प्रमाणे कहेवुं) यावत् -ते (स्कंदक अनगार) ऋमपूर्वक काळधर्मने पाम्या छे. अने आ तेनां उपकरणो-वस्त्र, पात्रो-छे. हवे 'भगवन् ।' एम कही भगवान् गौतमे श्रमण भगवंत महाबीरने वांदी, नमी आ प्रमाणे कह्युं के:-आप देवानुप्रियना शिष्य स्कंदक नामना अनगार कालमासे काळ करी क्यां गया छे अने क्यां

^{1.} मूलच्छायाः—ततः स स्कन्दकोऽनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथारूपाणां स्थविराणाम् अन्तिके सामायिकादिकानि एकादश अङ्गानि अधील बहुप्रतिपूर्णानि द्वादश्वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालियत्वा, मासिक्या संठेलनया आत्मानं जीपित्वा, पिश्मक्तानि अन-शनेन छित्वा, आलोचितप्रतिकान्तः, समाधिप्राप्तः आनुपूर्व्यां कालगतः. ततस्ते स्थविरा भगवन्तः स्कन्दकम् अनगारं कालगतं द्वात्वा पिरिनिर्वाण- महावीरसर्ये कुर्वन्ति, कृत्वा पात्र—चीवराणि गृह्णितं, गृह्णिता विपुलात् पर्वतात् शनैः शनैः प्रतिसंकामन्ति, प्रतिसंकम्य येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैव उपाणच्छति, श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति (वन्दित्वा,) नमस्यला एवम् अवादीतः—एवं खळु देवाऽनुप्रियाणाम् अन्तेवासी स्कन्दको नाम अनगारः प्रकृतिभद्रकः, प्रकृतिविनीतः, प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृतिप्रतनुकोध-मान—माया-छोभः, मृदुमार्दवसंपन्नः, आलीनः, भगकः, विनीतः. स देवानुप्रियैः अभ्यनुज्ञातः सन् खयमेव पच महान्नतानि आरोप्य, श्रमणांश्च, श्रमणांश्च क्षमयिला, अस्माभिः सार्घ विपुलं पर्वतं तचैव निरवरोषं यावत्—आनुपूर्वा कालगतः इदं च तस्य आचारभाण्डकम्, 'भगवन्।' इति भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यति, नमस्यति, नमस्यत्वा एवम् उवाचः—एवं खळु देवाऽनुप्रियाणाम् अन्तेवासी स्कन्दको नाम अनगारः कालमासे कालं छत्वा कुत्र गतः, कुत्र उपगतः श्वात्यः भया अभ्यन्ता भगवान् महावीरो भगवन्तं गौतमं एवम् अवादीत्—एवं खळु गौतम। मम अन्तेवासी स्कन्दको नाम अनगारः प्रकृतिभद्रकः, यावत्—स मथा अभ्यनुज्ञातः—अनु॰

किचा अचुए कप्पे देवताए उववने, तस्य णं अत्थेगइयाणं देवाणं वावीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णता, तस्स णं खंदयस्स वि देवस्स ंबावीसं सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता. से णं भन्ते ! संदए देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं, मवक्खएणं, ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता, कहिं गिच्छिहिइ, किहें उवविज्ञिहिइ ? ति. गोयमा ! महाविदेहे वासे सिज्झिहाते, बुज्झिहिति, मुचिहिति, परिणिव्वा-हिति, सव्बदुक्लाणं अन्तं करेहिति.

समाणे सयमेव पंच महत्वयाई आरुहेत्ता, ते चेव सन्वं अवसेसिअं उत्पन्न थया छे ! त्यारे 'हे गौतम वगेरे' एम आमंत्री श्रमण भगवंत नेयन्वं, जाव-आलोइअपडिकंते, समाहिपत्ते कालमासे कालं महावीरे भगवान् गौतमने आ प्रमाणे कह्युं के, हे गौतम! ते स्वभावे भद्र यावत्-गारा शिष्य स्कंदकं नामे अनगार मारी अनु-मतिथी पोतानी मेळे ज पांच महाव्रतोने आरोपी (अहीं बधुं पूर्व प्रमाणे ज कहेतुं) यावत्-आलोचन अने प्रतिक्रमण करी, समाधि पानी कालमासे काळ करी अच्युतकलामां देवपणे उत्पन्न थया छे. ते कल्पमां केटलाक देवोनुं बावीश सागरोपमनुं आयुष्य कह्युं छे अने ते स्कंदक देवनुं पण वावीश सागरोपमनुं आयुष्य छै. (श्रीगीतमे कहां के) हे भगवन्! ते स्कंदक देव, ते आयुष्यनो क्षय थया पछी, ते भवनो क्षय थया पछी अने ते स्थितिनो क्षय थया पछी ते देवलोकथी च्यवीने तुरत ज क्यां जरे अने क्यां उत्पन्न थशे ? हे गौतम ! ते स्कंदक देव पोतानुं आयुष्य पूरं कर्या पछी महाविदेह क्षेत्रमां सिद्ध थशे, बुद्ध थशे, मुक्त थशे, परि-निर्वाण पामशे अने सर्व दुःखोनो विनाश करशे.

अही श्रीस्कंदकनुं जीवनवृत्त पूरुं धयुं.

खंदओ सम्मत्ती.

 इह अनन्तरं संयतस्य संसारदृद्धि—हानी उक्ते, सिद्धत्वं च इति. अधुना तु तेषाम्—अन्येषां च अर्थानां व्युत्पादनार्थं स्कन्दक-चरितं विवक्षुरिदमाहः-'ते णं काले णं' इत्यादि. 'उप्पन्ननाण-दंसणघरे' इह यावत्-करणात् 'अरहा, जिणे, केवली, सव्वनू, सव्वद-रिसी, आगासगएणं छत्तेणं' इत्यादि समवसरणान्तं वाच्यमिति. 'गद्दभालस्स' ति गर्दभालाभिधानपरित्राजकस्य, 'रिजव्येद-जज्वेद-सामवेद-अथव्वणवेद'त्ति इह षष्ठीबंद्रुवचनलोपदर्शनाद् ऋग्वेद-यजुर्वेद-सामवेदा-ऽथर्वणवेदानामिति दश्यम्. इतिहासः पुराणम्, स पञ्चमो येषां ते—तथा तेषाम्, 'चउण्हं वेयाणं' ति विशेष्यपदम्. 'निग्धंदुछङ्गाणं' ति निघण्दुनीमकोशः. 'संगोवंगाणं' ति अङ्गानि शिक्षादीनि षट्, उपाङ्गानि तदुक्तप्रथञ्चनपराः प्रबन्धाः. 'सरहस्साणं' ति ऐदंपर्ययुक्तानाम्, 'सारए' ति सारकोऽध्यापनद्वारेण प्रवर्तकः, स्मारको वा-अन्येषां विस्मृतस्य सूत्रादेः स्मारणात्. 'वारए' ति वारकोऽशुद्धपाठनिषेधात्. 'धारए' ति कचित् पाठः, तत्र धारकोऽधी-तानामेषां धारणात्. 'पारए' ति पारगामी. 'षडङ्गवित्' इति षडङ्गानि शिक्षादीनि वक्ष्यमाणानि, 'साङ्गोपाङ्गानाम्' इति यदुक्तम् , तद् वेदपरिकरज्ञापनार्थम्, अथवा 'षडङ्गवित्' इत्यत्र तद्विचारकत्वं गृहीतम्, 'विद् विचारणे' इति वचनात्, इति न पुनक्कत्वमिति. 'सिट्टतंतविसारए' ति कापिळीयशास्त्रपण्डितः. 'संखाणे' ति गणितस्कन्धे सुपरिनिष्ठित इति योगः. षडङ्गवेदकत्वमेव व्यनिक्त-'सिक्ला-कप्पे' ति शिक्षा अक्षरस्वरूपनिरूपकं शास्त्रम्, कल्पश्च तथाविधसमाचारनिरूपकं शास्त्रमेव; ततः समाहारद्वन्द्वात् शिक्षा-कल्पे. 'वागरणे' त्ति शब्दशास्त्रे, 'छंदे' ति पद्मलक्षणशास्त्रे, 'निरुत्ते' ति शब्दब्युत्पत्तिकारकशास्त्रे, 'जोइसामयणे' ति ज्योति:शास्त्रे, 'बंगण्णएसु' ति ब्राह्मण-संबन्धिषु, 'पारिव्वायएसु' ति परिव्राजकसल्केषु नयेषु-नीतिषु, दर्शनेषु इत्यर्थः. 'नियंठे' ति निर्प्रन्थः, श्रमण इत्यर्थः. 'बेसालिअसावए' ति विशाला महावीरजननी, तस्या अपत्यमिति वैशालिको भगवान्, तस्य वचनं शृणोति तद्रसिकत्यादिति वैशालिकश्रावकः-तद्वचनामृतपान-निरत इत्यर्थः. 'इणमक्सेवं' ति एतमाक्षेपं प्रश्नम् , 'पुच्छे' ति पृष्टवान् , 'मागहः' ति मगधजनपदजातत्वाद् मागघः, तस्याऽऽमन्नणम्— हे मागध 1. 'बडूइ' त्ति संसारवर्धनात्. 'हायइ' ति संसारपरिहान्येति. 'एतावं ताव' इत्यादि. एतावत् प्रश्नजातं तावद् आख्याहि. उच्यमानः पृच्छपमानः, एवमनेन प्रकारेण, एतस्मिन्नाख्याते पुनरन्यत् प्रक्ष्यामि, इति हृदयम्. 'संकिए' इत्यादि, किमिदमिहोत्तरम्! इदं वा ? इति संजातशङ्काः. इदमिहोत्तरं न साधु, इदं च न साधु, अतः कथमत्रोत्तरं लप्स्ये, इति उत्तरलाभाकाङ्कावान् काङ्कितः. अस्मिनुत्तरे दत्ते किमस्य प्रतीतिरूपत्स्यते न वा ? इत्येवं विचिकित्सितः. भेदं समापनः-मतेर्भङ्गं किंकर्तव्यताव्याकुलव्यक्षणमापनः. कलुषसमापनः—नाहमिह किञ्चिद् जानामीखेवं खिवषयं कालुष्यं समापन्न इति. 'नो संचाएइ' ति न शक्नोति. 'पमोक्खं अक्खाइउं' ति प्रमुच्यते पर्यनुयोगबन्धनादनेन इति प्रमोक्ष उत्तरम्-आख्यातुम्-वक्तुम्.

१. मूलच्छायाः-- सन् खयमेव पञ्च महावतानि आरुह्य तच्चैव सर्वम्, अवशिष्टं ज्ञातव्यम्, यावत्-आलोचितप्रतिकान्तः, समाधिप्राप्तः कालमासे कालं कृत्वा अच्युते कल्पे देवतया उपपनः, तत्र अस्त्येककानां देवानां द्वाविंशतिः सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, तस्य स्कन्दकस्याऽपि देवस्य द्वाविशतिः सागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता. स भगवन् ! स्कन्दको देवस्ततो देवलोकाद् आयुःक्षयेण, भवक्षयेण, स्थितिक्षयेण अनन्तरं चयं सक्ता, कृत्र गमिष्यति, कृत्र उत्परस्वते ? इति. गौतम ! महाविदेहे वर्षे सेत्स्यति, भोत्स्यति, भोक्ष्यति, परिनिर्वास्यति, सर्वेदुःखानाम् अन्तं करिष्यति. स्कन्दकः समाप्तः-अनु०

^{9.} স০ তা:—-अर्हः, जिनः, फेवली, सर्वज्ञः, सर्वदर्शी, आकाशगतेन छन्नेणः-अनु०

8. आगळना शकरणमां संयमवाळा जीवना संसारनी वधारो, घटाडो अने सिद्धणुं-संसारनो सर्वथा नाश-ए बधुं कखुं छे अने हवे तो पर्वोक्त वात तथा बीजी वातोना व्युत्पादनने निमित्ते स्कंदकमुनिनुं चरित्र कहेवानी इच्छावाळा मूळकार आ सूत्र कहे छेः – (ते णं काले णं) इत्यादि.] ['उपान्ननाण-दंसणघरे'] आ पद साथे 'यावत्' शब्द मूकेलो छे माटे नीचे लखेलां पदो वधारे जाणवां:-['अरहा' (अरिहृंत), 'किणे'(जिन)'केवली' (केवलज्ञानी), 'सव्बस्' (सर्वज्ञ), 'सव्बद्दिसी' (सर्वदर्शी-वधुं जोनार), 'आगासगएणं छत्तेणं' (आकाशमां अद्धर रहेल छत्रयुक्त)] इत्यादि समवसरण सुचीनी वर्णना कहेवी. ['गदभालस्स'ति] गर्दमाल नामना परित्राजकनो. ['रिउँब्येद-अजुब्येद-सामवेद-अथब्वणवेद' ति] ऋखेद, यजुर्वेद, सामवेद अने अथर्वणवेद; ए चार वेदोनो, इतिहास एटले पुराण, ए पांचमुं छे अर्थात् वेद पछी एनं स्थान छे. ['चउण्हं वेयाणं' ति] ए विशेष्यरूप पद छे. ['निम्बंदुछहाणं' ति] निबंदु ए नामोनो कोश छे. ['संगोवंगाणं' ति] वेदनां छ अंगो छे. जेम के; शिक्षा, कल्प, व्याकरण, निरुक्त, छंदशास अने ज्योति:शास्र तथा वेदना अर्थोने जे मंथी विस्तारपूर्वक जणावे ते (मंथी) वेदना उपांगी कहेवाय छे. ['सरहस्साणं' ति] रहस्यवाळा ए वेदादिकने ['सारए' ति] मणावे छे माटे तेनो प्रवर्तक छे अथवा जे कोह बीजा लोको वेदादिकने विसरी गया छे तेने याद करावे छे माटे तेनो स्मारक-याद करावनार-छे. ['वारए' ति] जे कोइ लोको वेदादिकनो अशुद्ध उचार करे छे तेनो अटकावनार छे माटे वारक छे. कोइ स्थळे ['धारए' ति] एवो पाठ छे. तेनो अर्ध-भणेलां वेदादिक शास्त्रोने नहीं भूलनार. ['पारए' ति] वेदादिक शास्त्रनो पारंगत छे. 'यडङ्गवित्' एटले पूर्व प्रमाणे नामवाळां शिक्षा वगेरे छ शास्त्रोनो जाणनार. ते नामो संबंधे हमणां विवेचन करवामां आवशे. शं०-'सांगोपांग वेदोनो जाणनार' एम आगळ कहां छे, तो पछी अहीं 'छ अंगोने जाणनार' ए कहेवुं नकामुं छे. कारण के 'सांगोपांग' एम कहेवाथी ज छ अंगो आवी जाय छे. माटे एक ज वार्तने फरीथी कहेवामां पुनरुक्ति दोष छे. छतां शामाटे एम कह्युं ? समा०-आगळ जे 'सांगोपांग' एवं विशेषण कहां छे ते वेदोनो परिकर जणाववा कहां छे. अथवा 'षडङ्गवितें' ए शब्दनो अर्थ 'छ अंगोने जाणनार' एम न करवो पण 'छ अंगोने विचारनार' एवो अर्थ करवो. एवो अर्थ करवाथी पुनरुक्ति दोष आवशे नहीं: कारण के आ अर्थ पूर्वना अर्थ करतां जुद्दो छे. ['सिट्टतंतिवसारए' ति] कपिलना शास्त्रने जाणनार, ['संखाणे' ति] गणित शास्त्रमां प्रवीण, 'वेदना छ अंगोने जाणे छे' ए वातने प्रकट करे छै:- ['सिक्खा-कप्पे' ति] अक्षरना खरूपने जणावनारुं शास्र ते शिक्षा, तथाप्रकारना आचारमुं जणावनारुं शास्त्र ते कल्प, ते बन्ने शास्त्रमां, तथा ['वागरणे' ति] व्याकरण-शब्द-शास्त्रमां, ['छंदे' ति] कविताना खरूप सूचक शास्त्रमां-पिंगळमां, ['निरुत्ते' ति] शब्दनी ब्युत्पत्ति दर्शक शास्त्रमां, ['जोइसामयणे' ति] जोति:शास्त्रमां, ['बंभण्णएसु' ति] ब्राह्मण संबंधी, तथा ['परिव्यायएसु' ति] परिव्राजक संबंधी दर्शन शास्त्रमां ते स्कंदक परिवाजक प्रवीण हतो. ['नियंठे' ति] निर्धेथ एटले श्रमण. ['वेसालिअसावए' ति] विशाला एटले श्रीमहावीरनी माता अर्थात् त्रिशला देवी, तेनो पुत्र ते वैशालिक—भगवान् महावीरः तेना वचननो रसिक होवाथी जे तेनुं वचन सांभळे ते वैशालिकश्रावक—श्रीमहावीरना वचनरूप अमृतने वीवामां लीन-एवो पिंगलक नामनो साधु हतो. ['इणमक्खेवं' ति] एणे आक्षेपपूर्वक ए प्रश्नने ['पुच्छे'ति] पूछ्यो. ['मागह' ति] मगध देशमां. जन्मेलो माटे मागधः 'हे मागध!' ए शब्द संबोधनसूचक छे. ['बहुइ' ति] संसार वधवाथी वधे छे. ['हायइ' ति] संसार घटवाथी घटे छे. ['एतावं ताव' इत्यादि] एटला प्रश्नोने तो कहे अर्थात् एटलानो उत्तर आप्या पछी वळी बीजुं कांइ पूछीश, ए तात्पर्य छे ['संकिए' इत्यादि] आ प्रश्ननो हुं आ उत्तर छे के आ उत्तर छे? ए प्रमाणे शंकाने पामेल, आ प्रश्न माटे आ उत्तर सारो नथी अने आ उत्तर पण ठीक नथी. तो हुं पूछनारने जवाब केवी रीते दहरा १ ए रीते उत्तर मेळववानी आतुरतावाळो, हुं जे उत्तर आपीश तेथी पूछनारने संतोष यशे के केम-विश्वास आवशे के केम ? ए प्रमाणे डोळाइ गएल चित्तवाळो, 'हवे शुं करवुं' ए रीते मुंजवणमां पडेलो, 'अरे!!! हुं आ संबंधे कांइ जाणतो पण नथी ए प्रमाणे पोता उपर खिन्न थएलो ते स्कंदक तापस ['नो संचाएइ' ति] शक्यो नहीं ['पमोक्खं अक्खाइउं' ति] उत्तर कहेवाने अर्थात् ते कांइ' जवाब दइ शक्यो नहीं. प्रमोक्ष एटले जेवडे प्रश्नरूप बंधनथी छूटा थवाय ते-उत्तर.

आर्थ श्रीम्बंटक.

वेदाः पुराणः

निषंड जने शिक्षा बगेरे शंगी.

शंका. समाधानः

गणित संगेरे भनेत्र शास्त्रोः

वैशालिक मदावीर

प्रश्नपृच्छा.

शंकादि.

^{9.} आ पदनी छद्वी विभिन्ति लोपाएली छे:—श्रीअभय०. २. ''वर्ण-खराद्युचारणप्रकारो यत्रोपदिश्यते सा शिक्षा. (जे प्रंथमां वर्ण अने खरोने बोलवानी रीत शिखवाय ते प्रंथ शिक्षा-ऋग्वेदमान्य-शन्दिचितामणि पृ-१२५०):-अनु० ३. 'विद' घातुनो 'विचारवुं' पण अर्थ छे:-श्रीअभय०

१. प्र० छायाः—जनवोलो वा, जनकलकलो वा, जनोर्मिर्वा, जनोरकिलका वा, जनसंनिपातो वा, बहुजनः अन्योन्यम् एवमाख्याति-एवं खल्छ देवानुत्रिय । अमणो भगवान् महावीरः आदिकरः, यावत्-संप्राप्तुकामः, पूर्वानुपूर्वी चरमाणः, प्रामानुप्रामं द्रवन् कृतङ्गलायां नगर्या छत्रपलाकके चैरये यथाप्र-तिरूपनवप्रहमवप्रद्य संयमेन तपसा आरमानं भावयन् विहरति. तद् महाफलं खल्छ भो देवानुत्रिय । तथारूपाणाम् अर्हताम् , भगवतां नाम-गोत्रस्पाऽपि अवणतया, किमङ्ग पुनः अभिगमन-वन्दन-नमस्यन-प्रतिप्रच्छन-पर्युपासनत्या ? एकस्य अपि आर्यस्य धार्मिकस्य सुवननस्य अवणतया, किमङ्ग पुन-विपुलस्य अर्थस्य प्रहणतया ? तद् गच्छामो देवानुत्रिय । अमणं भगवन्तं महावीरं वन्दामहे, नमस्यामः, सरकारयामः, संमानयामः, कल्याणम्, मङ्गलम् , दैवतम् , चैल्यम् (इव) पर्युपास्पहे. एतद् अस्माकं प्रेल्य भवे हिताय, सुलाय, क्षेमाय, निःश्रेयसाय, अनुगामितया भविष्यति इति कृत्वा वहव उप्राः, उप्रपुत्राः, भोगाः, राजन्याः, क्षत्रियाः, ब्राह्मणाः, भटाः, योधाः, महकिनः, लेच्छिनः, अन्ये च वहवो राजे-श्वर-तलवर-माडिन्यक-कीद्रिन्यक-इभ्य-श्रेष्ठि—सेनापति—सार्थवाहप्रभृतयः उत्कृष्टि—सिंहनाद—वोल—कलकलरवेण समुद्रस्वभूतिमव (नगरम्) कुर्वाणाः श्रावस्तां नगर्यां मध्यंमध्येन निर्गच्छिन्तः—अनु०

www.jainelibrary.org

तं गच्छामो णं देवाणुप्पिया !, समणं भगवं महावीरं वंदामो, नमंसामो, सकारेमो, सम्माणेमो, कल्लाणं, मंगलं, देवयं, चेइअं, पञ्जूवासामो. एअ णो पेचे भवे हिआए, सुहाए, खेमाए, निस्तेयसाए, आणुगामिअत्ताए भविस्सइ ति कड्ड बहवे उग्गा, उग्गपुता, भोगा, राइना, सत्तिया, माहणा, भडा, जोहा, मल्लई, लेच्छई, अने य बहुने राई-सर-तलनर-माडंबिअ-कोडुं~~विअ-इन्न-सेट्~~टि-सेणावइ—सत्थवाहपभियओ जाव—अकिष्ठि—सीहनाय-बोल-कलयलरवेणं समुद्दरवभूयं पिव करेमाणा सावत्थीए नयरीए मज्झंमज्झेणं निग्गच्छन्ति.'' अस्यायमर्थः-श्रावस्त्यां नगर्याम्, यत्र 'महय' त्ति महान् जनसमर्दः तत्र बहुजनोऽन्योऽन्यस्यैवमाङ्यातीति वाक्यार्थः. तत्र जनसंमर्द उरोनिष्पेषः, इतिरुपप्रदर्शने, वा समुचये, पाठान्तरे 'शब्द' इति वा. जनव्यूहश्चकाद्याकारो जनसमुदायः. बोलोऽव्यक्तवर्णो ध्वनिः, कळकळः स एव उपलभ्यमानवचनविभागः. ऊर्मिः संबाधः, कल्लोळाकारो वा जनसमुदायः. उत्कलिका समुदाय एव छघुतरः. जनसंनिपातोऽपरापरस्थानेभ्यो जनानां मीलनम्, यथाप्रतिरूपमित्युचितम्, तथारूपाणां संगतरूपाणाम्, 'नाम-गोयस्स' ति नाम्रो याद्दन्छिकस्याऽभिधानस्य, गोत्रस्य च गुणनिष्पत्रस्य, 'सवणयाए' श्रवणेन 'किमंग पुण' ति किंपुनरिति पूर्वोक्तार्थस्य विशेषद्योतनार्थः, अङ्गेत्यामन्नणे. अभिगमनम्-अभिमुखगमनम्, वन्दनम्-स्तुतिः, नमस्यनम्-प्रणमनम्, प्रतिप्रच्छन्म्-शरीरादिवार्ताप्रश्नः, पर्युपासनम्-सेवा, तेपामभिगमनादीनां भावस्तत्ता-तया. आर्यस्येत्यार्यप्रणेतृकत्वात्, धार्मिकस्य धर्मप्रतिबद्धत्वात्. 'वंदामो' त्रि स्तुमः नमस्याम इति प्रणमामः, सत्कारयामः-आदरं कुर्मः, वस्त्रार्चनं वा, सम्मानयाम उचितप्रतिपत्तिभिः किंभूतम् ? इत्याह-कल्याणं कल्याणहेतुम् , मङ्गलम्-दुरितोपशमनहेतुम्, दैवतम् दैवम्, चैल्यम्-इष्टदेवप्रतिमा, चैल्यमिव चैल्यम्; पर्युपासयामः-सेवामहे. एतत् 'णे' ति नः-अस्माकम्, प्रेत्यभवे जन्मान्तरे, हिताय पथ्यान्ववत् , सुखाय शर्मणे, क्षेमाय संगतत्वाय, निःश्रेयसाय मोक्षाय, आनुगामिकत्वाय परंपर्या शुभानुबन्धसुखाय भविष्यति, इति कृत्वा-इति हेतोः. बहवः उमा आदिदेवावस्थापितरक्षकवंशजाताः, भोगाः-तेनैवावस्थापितगुरु-वंशजाताः, राजन्याः भगवद्वयस्यवंशजाः, क्षत्रिया राजकुलीनाः, भटाः शौर्यवन्तः, योधाः तेम्यो विशिष्टतराः, मलुकिनः, लेच्छिकनश्च राजिवशेषाः, राजानो तृपाः, ईश्वरा युवराजाः, तदन्ये च महर्षिकाः; तलवराः—प्रतृष्टनरपतिवितीर्णपट्टबन्धविभूषिता राजस्थानीयाः, माडम्बिकाः-सिन्नेशविशेषनायकाः, कौटुम्बिकाः-कतिपयकुटुम्बप्रभवो राजसेवकाः; उत्कृष्टिश्वानन्दमहाध्वनिः, सिंहनादश्व प्रतीतः, बोलश्च वर्णव्यक्तिवर्जितो महाध्वनिः, कलकलश्च व्यक्तवचनः स एव, एतल्लक्षणो यो रक्तिन समुद्ररवभूतिमव जलिशब्दप्राप्तमिव-तन्मय-मिवेत्यर्थ:, 'नगरम्' इति गम्यते इति. एतस्यार्थस्य संक्षेपं कुर्वजाह 'परिसा निग्गच्छइ' इति.

श्रावस्ती नगरीना जोबोर्नुं श्रीमश-वीर पासे वर्षुं.

५. ['मह्या जणसंमद्दे है वी, जणबूहे इ वा' इति] श्रावस्ती नगरीमां, 'ज्यां ['महय' ति] मनुष्योनी मोटी भीड छे त्यां घणा माणसो परस्पर एक बीजाने आ प्रमाणे कहे छे' ए प्रमाणे वाक्यनो अर्थ छे. बीजे स्थळे 'सह' 'शब्द'एबो पाठ छे. तेनो अर्थ-ज्यां माणसोनो घोंघाट छे. चक वगेरेना आकारवाळुं माणसोनुं टोळुं ते जनव्यूह. अस्पष्ट वर्णवाळो शब्द ते बोल. छूटां छूटां संभळाय तेवां वचनोवाळो अवाज ते कलकल. धक्काधक्की-संबाध-ते 'कर्मिः अथवा पाणीमां चालता तरंगोनी जेवं माणसोनं टोळं ते कर्मिः माणसोनुं नानुं टोळुं ते उत्कलिकाः जूदे जूदे ठेकाणे माणसोनो मेळो ते जनसंनिपातः घणां माणसो परस्पर आ प्रमाणे वात करे छे के, हे देवानुप्रियो! श्रमण भगवंत महावीर, जे आदिकर छे, अने यावत्-मुक्त थवाना छे ते अनुक्रमे विहार करता, गामे गामे फरता कृतंगला नगरीमां छत्रपलाशक नामना चैत्यमां उचित-यथाप्रतिरूप-अवग्रहने धारण करी संयम अने तपवडे आत्माने मावता विहरे छे. तो हे देवानुष्रियो । तेवा प्रकारना-संगतरूप-अरहंत भगवंतोनुं नामै तथा गोत्रें सांमळवाथी पण आपणुं कल्याण छे. तो पछी तेओनी सामे जवाथी, वंदन करवाथी, नमन करवाथी, तेओने कुशल समाचार पूछवाथी अने तेओनी सेवा करवाथी शा माटे कल्याण न होय? वळी एक पण आर्य-आर्य पुरुषे कहेल-अने सुधार्मिक वचन सांभळवाथी कल्याण थाय छे तो पछी तेवी घणी अर्थ सांभळवाथी शा माटे कल्याण न होय ? माटे हे देवानुप्रियो! आएणे श्रमण भगवंत महावीर पासे जइए अने तेओने वांदीए, नमीए, तेओनो सत्कार-आदर, अथवा वस्रधी सत्कार-अने उचित रीतेथी सन्मान करीए तथा कल्याणना हेतु-कल्याणरूप, पापनी शांतिमां निमित्त-मंगलरूप, दैवतरूप ते श्रमण भगवंतनी चैत्यनी-इष्ट देवनी मूर्तिनी-पेठे पूर्वपासना करीए. एम करतुं ए अमने बीजा भवमां पथ्य अञ्चनी पेठे हितरूप, सुखरूप, क्षेम-संगतत्व-रूप अने सुक्तिरूप तथा परंपराए कल्याणरूप घरो, एम विचारी घणा उँमो, उँमपुत्रो, भोगो, राजन्यो, क्षत्रियो, ब्राह्मणो, शूराओ-भटो, प्रख्यात शुरवीरो-योघाओ. महैकि, छेर्च्छैकि अने बीजा घणा राजाओ, सुवराजो तथा बीजा घणा महर्धिक तैलवरो, मीडेंबिको, वैतैद्वंबिको, इस्यो, शेठिआओ, सेनापतिओ अने सार्थवाहो वंगेरे उँक्रिष्टि, सिंहनाद, बोर्ड अने कैँककलरूप शब्दवंडे जाणे समुद्र न गाजतो होय एम नगरने गजावता श्रावस्ती नगरीनी बचोवच नीकळे छे. ए रीते सभा नीकळे छे:-['परिसा निम्मच्छइ' इति]

^{9. &#}x27;इति' सन्द उपप्रदर्शनसूचक छे. २. 'वा' शन्द समुचयसूचक छे. ३. कोइ पण प्रकारना अर्थनुं लक्ष्य राख्या विना—जेम इच्छा आवे तेम-पाडेली संहा ते नाम. ४. जे गुणयुक्त होय ते गोत्र. ५. श्रीआदीश्वरे स्थापेल रक्षकवंशमां थएला लोको. ६. श्रीआदिनाये स्थापेल गुरुवंशना पुरुवो. ७. भगवंतना मित्रना वंशमां थएला नरो. ८. राजकुलमां थएला ते. ९-१०. मलिक अने लेच्छिक, ए बन्ने एक जातना ऐतिहासिक राजवंशों छे. ११. राजाए जेओ उपर प्रसन्न थइने बंधावेल पटाधी शोभता एवा राजस्थानीय पुरुवो ते तलवर. १२. एक प्रकारना संनिवेशना मालिको. १३. फेटलाक कुटुंबना सामी अने राजाना नोकरो. १४. आनंदनो मोटो अवाज. १५. अस्पष्ट ध्वनिवाळो ते. १६. स्पष्ट वचनवाळो ते: -श्रीअभय॰

६. 'तए णं' ति ततोऽनन्तरम्, 'इमेआरूवे' ति अयं वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षः, स च कविना उच्यमानो न्यूनाऽधिकोऽपि भवति इत्यत आह-एतदेव रूपं यस्याऽसौ एतद्रूपः, 'अज्झत्थिए' ति आध्यात्मिक आत्मविषयः, 'चितिए' ति स्मरणरूपः, 'पत्थिए' ति प्रार्थितः अभिलाषात्मकः, 'मणोगए' ति मनसि एव यो गतः न बहिः, वचनेनाऽप्रकाशनात् स तथा. संकल्पो विकल्पः, ,'समुप्पिकत्य' ति समुत्पन्नवान् , 'सेयं' ति श्रेयः कल्याणम्. 'पुष्छित्तए' ति योगः. 'इमाइं च णं' ति प्राक्तत्वाद् इमान् अनन्तरोक्तत्वेन प्रत्यक्षाऽऽसन्नान् , चशब्दाद् अन्यांश्च 'एयारूवाइं' ति एतद्रूपान् उक्तत्वरूपान्, अथवा एतेषामेव अनन्तरोक्तानाम् अर्थानां रूपं येषां प्रष्टव्यतासाधम्यीत् ते तथा तान्-अर्थान् भावान् छोकसान्तत्वादीन् , तदन्यांश्व. 'हे उहं' ति अन्वय-व्यतिरेकछक्षणहेतुगम्यत्वाद् हेतवो छोकसान्तत्वादय एव, तदन्ये च अतस्तान्. 'पसिणाइं' ति प्रश्नविषयत्वात् प्रश्ना एते एव, तदन्ये वा, अतस्तान्. 'कारणाइं' ति कारणम् उपपत्तिमात्रम्, तदिषयत्वात् कारणानि एते एव तदन्ये वा, अतस्तानि. 'वागरणाइं' ति व्याक्रियमाणत्वाद् व्याकरणानि एते एव, तदन्ये वा, अतस्तानि. 'पु।च्छत्तए' ति प्रष्टुम् , 'ति कट्टु' इति ऋत्वा, अनेन कारणेन एवम्. 'संपेहेइ' ति एवम् उक्तप्रकारं भगवद्वन्दनादिकरणम् इत्सर्थः. संप्रेक्षते पर्याक्षोचयति. 'परिव्यायावसहे' ति परिव्राजकमठः. कुण्डिका कमण्डलः. काश्चनिका रुद्राक्षक्रता. करोटिका मृद्भाजनिवशेषः. भृशिका आसनविशेषः. केशरिका प्रमार्जनार्थे चीवरखण्डम्: षड्नालकं त्रिकाष्टिका. अङ्कुशकं तरुपलुक्पहणार्थम् अङ्कुशाऽऽकृतिः. पवित्रकम् अङ्गुलीयकम्, गणेत्रिका कलाचिकाऽऽभरणविशेषः. 'धाउरताओ' ति शाटिका इति शेषः. 'तिदंड' इत्यादि. त्रिदण्डिकादीनि दश हस्ते गतानि स्थितानि यस्य स तथा. 'पहारेत्य' ति प्रधारितवान् संकल्पितवान्, गमनाय गन्तुम्, 'गोयमाइ' ति गौतम ! इति एवम् आमन्न्येति शेषः, अथवा 'अयि' इति आमन्नणार्थ एव. 'से काहे व' ति अथ कदा कस्यां वेलायाम् इत्यर्थः. 'कहं व' ति केन वा प्रका-रेण साक्षाद् दर्शनतः, श्रवणतो वा. 'केविचरेण व' ति कियतो वा कालात्. 'सावत्थी नामं नयरी होत्थ' ति विभक्तिपरिणामाद् असी-त्यर्थः, अथवा कालस्याऽवसर्पिणीत्वात् प्रसिद्धगुणा कालाऽन्तरे एवाऽभवत् , नेदानीम् इति. 'अदूरागते' ति अदूरे आगतः, स चाऽविध्या-नाऽपेक्षयाऽपि स्यात् , अथवा दूरतरमार्गाऽपेक्षया क्रोशादिकम् अपि अदूरं स्याद् अत उच्यतेः—'बहुसंपत्ते' ईषद् ऊनः संप्राप्तो बहुसं-प्राप्तः, स च विश्रामादिहेतोराऽऽरामादिगतोऽपि स्यात्, अत उच्यतेः—'अद्धाणपिडवने' ति मार्गप्रतिपन्नः. किम् उक्तं भविति ? 'अंतरापहे वट्टइ' ति विवक्षितस्थानयोरन्तरालमार्गे वर्तते इति. अनेन च सूत्रेण 'कथं द्रश्यामि' ? इसस्य उत्तरम् उक्तम्, कथं ? यतो-ऽदूरागतादिविशेषणस्य साक्षाद् एव दर्शनं संभवति. तथा 'अजेव णं दच्छिसि' इंस्पेनेन 'कियिचिरात्' ? इत्यस्य उत्तरम् उक्तम्, 'काहे' इसस्य च उत्तरं सामर्थ्यगम्यम् यतो यदि भगवता मध्याह्यसमये इयं वार्ताऽभिहिता तदा मध्याह्यसमयस्योपिर मुहूर्ताद्यतिक्रमेण या वेळा भवति तस्यां द्रक्ष्यसि इति सामर्थ्याद् उक्तम्. अदूरागतादिविशेषणस्य हि तदेशप्राप्तौ मुहूर्तादिरेव कालः संभवति, न बहुतर इति. 'अगाराओं' ति निष्क्रम्य इति शेषः. अनगारितां साधुतां प्रवृजितुं गन्तुम्, अथवा विभिनतपरिणामाद् अनगारितया प्रवृजितुं प्रवृज्यां प्रतिपत्तुम्, 'अन्मुद्देति' ति आसनं सजति. यच भगवतो गौतमस्याऽसंयतं प्रति अभ्युत्थानं तद् भाविसंयतःवेन तस्य पक्षपातविषयत्वात्, गौतमस्य चाक्षीणरागत्वात् तथा भगवदाऽऽविष्कृततदीयविकल्पस्य तत्समीपगमनतस्तत्कथनाद् भगवद्शानाऽतिशयप्रकाशनेन भगवति अ-तीव बहुमानोत्पादनस्य चिकीर्षितत्वाद् इति. 'हे लंदयं' ति संबोधनमात्रम्, 'सागयं लंदय' ति खागतम्-शोभनम् आगमनं तद स्कन्दक! महाकल्याणनिधर्भगवतो महावीरस्य संपर्केण तव कल्याणनिबन्धनत्वात् तस्य. 'सुसागयं' ति अतिशयेन स्वागतम्, कथंचिद् एकाधौ वा शब्दौ एतौ. एकार्थशब्दोचारणं च क्रियमाणं न दुष्टम्, संश्रमनिमित्तलाद् अस्य इति. 'अणुरागयं लंदय'ति रेकस्याऽऽगमिकलाद् अन्वा-गतम् अनुरूपमागमनं स्कन्दकः! तव इति दृश्यम्, 'सागयमणुरागयं'ति शोभनत्वाऽनुरूपत्वलक्षणधर्मद्वयोपेतं तवाऽऽगमनम् इत्यर्धः.

्ष. ['तए णं' ति] त्यार बाद, ['इमेआलवे' ति] हमणां कहेवाशे माटे आ प्रत्यक्ष, कहेनार किव तेने ओछो वधतो पण कहे माटे कहे छे के-एवा ज प्रकारनो-एवी ज जातनो, ['अन्झित्थए' ति] आध्यात्मिक, ['वितिए' ति] स्मरणह्म, ['पियए' ति] अमिळायह्म, ['मणोगए' ति] मनमां थएठो, कारण के बहार जणावेठो नथी. एत्रो संकर्ण ['समुण्यज्ञित्थ' ति] उत्पन्न थयो. ['सेयं' ति] क्रस्थण ['पुन्छित्तए' ति] पूछ्युं ए अर्थात् पूछ्युं ए कल्याणने माटे छे. ['इमाइं चे णं' ति] हमणां कह्मां माटे प्रत्यक्षासन्न, ['प्याह्मवाइं' ति] कहेठ सह्त्यवाळां अथवा पूछ्यानी सरखाइने ठीधे आगळ कहेठ सहत्यवाळा अर्थोने 'शुं छोक अंतवाळो छे?' इत्यादि अने बीजा अर्थोने, ['हेऊइं' ति] जे अन्वये अने व्यतिरेकह्म हेतुथी जणाय ते हेतु-छोकसांतत्यादि अने बीजा अर्थोने, ['पिसणाइं' ति] ए जे प्रश्लोने अने बीजाने, ['कारणाइं' ति] कारण. एटठे उपपत्तिमात्र, ते उपपत्तिनो विषय होवाथी कारणोने—ते अने बीजा अर्थोने, ['पीसणाइं' ति] स्पष्ट करवा योग्य ते अने बीजा अर्थोने, ['पुन्छित्तए' ति] पूछ्याने, ['ति कट्टु'] एम करीने—ए कारणार्थी एमं ['संपेहेइ' ति] उत्तत प्रकारवाळा मगवद्वंदनादि संबंधे विचार करे छे. ['परिव्यायावसहे' ति] परिवाजकोनो—तापसोनो—मठ. कृण्डिका—कर्मेडछ-क्रमंडळ. कांचिनका—स्वाक्षनी माळा. करोटिका—एक जातनुं नाटीनुं वासण. भृशिका—एक जातनुं आसन. केसरिका—सम्पक्ष करवानुं छुगर्डा—छुगर्डानो कटको. पड्नाठक—त्रिकाटिका—त्रिगडी. अंकुशक—ग्रस उपरथी पांदडा छेवा माटे अंकुशना जेवुं एक प्रकारनुं साधन. पांचत्रक—वीटी. गणेत्रिका—एक जातनुं कलाइनुं घरेणुं. ['पाउरताओ' ति] पहेरवानां कपडा—शाटिका— ['तिदंड' इत्यादि.] विदंड वगेरे दश बस्तु

श्रीस्कंदकनो संकल्प.

शस्त्रिक्ती सामानः

www.jainelibrary.org

^{9. &#}x27;च' शब्द अन्यनी सूचक छे:-श्रीअभयः २. अमुक होय लारे अमुक होय ज एवो जे नियम ते अन्वय. ३. अमुक न होय खारे अमुक न ज होय एवो जे नियम ते व्यतिरेक:-अनुः

र्शका. समावान.

> . शीरकंदकतं

> > बहुमान्

जेण हाथमां राखी छे, एवा ते स्कंदक परिवाजके ['पहारेत्थ' ति] जवाने माटे संकल्प कर्योः ['गोयमाई' ति] 'हे गौतम!' ए प्रमाणे आमंत्रीने. ['से काहे व' ति] हवे ते कये वखते, ['कहं व' ति] कया प्रकार-जीवायी के सांमळवाथी, ['केवचिरेण व' ति] अने केंटला वखत पछी ते स्कंदकने हुं मळीश ? [एम श्रीगौतमे भगवंतने पूछ्युं हवे भगवंत तेनो उत्तर कहे छ) ['सावत्थी नामं नगरी होत्ये' ति] श्रावस्ती नामनी नगरी हैं, अथवा श्रावस्ती नामनी प्रसिद्ध गुणवाळी नगरी हती. शं० - ते श्रावस्ती नगरी हमणां पण छे तो तेने 'हती' एम शामाटे कही ! समाठ-जेवी असलना वखतमां ते नगरी हती तेवी अत्यारे नथी, कारण के अवसर्पिणीकाळ-पडतो काळ-छे माटे ते नगरी आगळना जेवी समृद्धियाळी न हो-वाथी अत्यारे छे, तो पण तेने 'हती' कही ['अदूरागते ' ति] पासे आव्यो छे, अवधिस्थाननी अपेक्षाए पण नजीक आवेलो होय अथवा घणी छेटी वाटनी अपेक्षाए 'एक गाउ' वगेरे मार्ग पण अदूर-नजीक-गणाय छे, माटे कहे छे; ['बहुसंपत्ते'] अत्यंत पासे आयी गएलो, एवो मनुष्य विसामी वगेरे कारणने लड़ने बगीचा बगेरेमां पण गयो होय माटे कहे छे; ['अद्धाणपडिवन्ने'ति] मार्ग उपर चडेली-रस्ते पडेली, तेनुं ताल्पर्य शुं छे ? तो कहे छे के, ['अंतरापहे वहह 'ति] ज्यां जवानुं छे अने ज्यांथी नीकळ्यो छे, ते बे स्थाननी वचेना मार्ग उपर छे. (आगळ श्रीगीतमे मगवंत महावीरने पूछ्युं हतुं के, हुं ते स्कंदकने कया प्रकारे जोइश है ते प्रश्नना उत्तर सारु ['अंतरापहे वट्टइ'ित] आ सूत्र कह्युं छे) आ सूत्रथी ते प्रश्ननो उत्तर केयी रीते मळे छे? तो कहे छे के, जे आवनार मनुष्य नजीकना मार्ग उपर होय तथा लगभग नजीक आवी गएलो होय तेनो मेळाप मळनार जणने साक्षात् ज थाय छे, तो आ स्कंदक परिव्राजक पण लगभग नजीक आवी गएलो छे तेथी ते श्रीगौतमने साक्षात् मळशे, ज्यार एम छे त्यारे 'हुं तेने केवी रीते मळीश? ते प्रश्ननो उत्तर 'ते, श्रीगौतमने साक्षात् मळशे' एवा तात्पर्यवाळुं सूत्र कहेवाथी ज कहेवाइ गयो. तथा 'हं तेने केटला समये जोईश ?' एवा प्रकारना श्रीगौतमना प्रश्ननो उत्तर ['अजेव णं दच्छिति']। आ सूत्रथी थाय छे अर्थात् 'तुं तेने आज ज जोईश' तथा 'द्वं तेने क्यारे-केटला वाय्ये-जोईश ?' ए प्रश्ननो उत्तर अनुमानथी ज जाणी शकाय तेम छे. जो श्रीमहावीर भगवंते आ स्कंदक संबंधी वात बपोरे कही होय तो बपोर पछीना समये-एक मुहूर्त पछी या थोडा वधारे समय पछी ते स्कंदक श्रीगौतमने मळवो जोइए. कारण के जे नजीकमां आवी पहोंचेल होय तेने आवता वधारे समय लागतो नधी, पण मुहूर्त या थोडो वधारे समय लागे छे. पण वधारे वखत लागी शके नहीं. ['अगाराओ' ति] घरथी 'नीकळीने' ए अध्याहार छे अर्थात् गृहवास मूकीने साधुएणाने प्राप्त करवा अथवा साधुएणे प्रव्रज्या छेवाने समर्थ छे ! ['अब्भुट्टेह' ति] उभा थाय छे-पोतानुं आसन छोडी दे छे. स्कंदक परित्राजक असंयत छे तो पण तेने बहु पासे आवेलो जाणीने श्रीगौतम भगवान् उभा थाय छे तेनुं कारण आ छे:-ते स्कंदक परिवाजक भविष्यत्काळमां साधु थवानो छे माटे तेना उपर श्रीगौतमने (पोते रागवाळा होवाथी) पक्षपात थाय छे तथा श्रीमहावीर भगवंते ते स्कंदक संबंधी जे कांइ वातचित श्रीगौतमने कहेली छे ते वातचित स्कंदकने कहेवाथी श्रीमहावीरनो ज्ञानातिशय प्रकट करवो अने ते द्वारा ते स्कंदकने श्रीमहावीर तरफ बहुमान थाय (माटे ते श्रीगीतम उमा थइने स्कंदक परिव्राजकनी सामा गया.) ['हे खंदय!'ति] ए संबोधन छे. ['सागयं खंदय!'ति] हे स्कंदक! तारुं आवतुं ठीक थयुं छे, कारण के महाक-ल्याणना सागर श्रीमहावीर भगनंतना संसर्गथी तने कल्याण थवातुं कारण छे. ['सुसार्गेंयं' ति] वधारे स्वागत छे. ['अणुरॉगयं खंदय!' ति] हे स्कंदक! तारुं आवनुं उचित थयुं छे. ['सागयमणुरागयं' ति] तारुं आगमन स्वागत अने अन्वागतरूप छे.

७. 'जेणेव इहं' ति यस्यामेव दिशि इदं भगवत्समवसरणम्, 'तेणेव'ित तस्यामेव दिशि. 'अत्थे समत्थे'ित अस्ति एवोऽर्थः— 'अहे समहे' ति पाठान्तरम्, काका च इदमध्येयम्, ततश्चार्थः किं समर्थः संगतः है इति प्रश्नः स्यात्. उत्तरं तु—'हंता, अिथ' सद्भूतोऽयमर्थ इत्यर्थः 'णाणी' इत्यादि. अस्याऽयम् अभिप्रायः—ज्ञानी ज्ञानसामर्थ्याद् जानाति, तपत्ती च तपस्तामर्थ्यात्, देवतासांनिध्याद् जानाति इति प्रश्नः कृतः 'रहस्तकडे'ित रहस्कतः प्रच्छनकृतः इदये एवाऽवधारितलात्, 'धम्मायिए'ित कृत एतत् ह्र स्याहः— "धम्मोवएसए'ित उत्पन्नज्ञान—दर्शनधरः, नतु सदा संग्रुदः, अर्हद् वन्दनायर्हलात्, जिनो रागादिजेतृत्वात्, केवली असहायज्ञानत्वात्, अत एवाऽतीत—प्रत्युत्पना—ऽनागतिवज्ञायकः. स च देशज्ञोऽपि स्याद् इत्याहः—सर्वज्ञः, सर्वदर्शाः 'वियहमोह'ित व्यावृत्ते, व्यावृत्ते, व्यावृत्ते सूर्ये मुक्के इत्येवंशीलो व्यावृत्तमोजी—प्रतिदिनमोजी इत्यर्थः. 'ओरालं'ित प्रधानम्, 'सिंगारं'ित श्रृङ्गारोऽलंकरणादिकृता शोभा, तद्योगात् श्रृङ्गारम् अतिशयशोभावद् इत्यर्थः. कत्याणं श्रेयः. शिवम् अनुपद्रवम्, अनुपद्रवहेतुर्वाः धन्यं धर्मधनलञ्चम्, तत्र वा साधु, तद् वाऽहिति. मङ्गल्यं मङ्गले हितार्थप्रापके साधु मङ्गल्यम्, अलंकतं मुकुटादिभिः, तिमूपितं वस्तादिभिः, तिन्नपेधाद् अनलंकतिविम् प्रविद्यते, तत्प्रवेशे च यद् जलं ततो निस्तरति तद् यदि द्रोणमानं भवति तदाऽसौ मानोपेत उच्यते. उन्मानं तु अर्धभारमानता. मातव्यपुरुषो हि तुलाऽररोपितो यदि अर्द्धभारमानो भवति तदा उन्मानोपेतोऽसौ उच्यते. प्रमाणं पुनः स्वाऽङ्गलेनाऽष्टोत्तराकृत्वरातो व्याद्यस्त, अथवा सहजं लक्षणम्, पथाद्यस्त समृतिओ उ जो णवओ, माणु—म्माणपमाणं तिविहं सलु लक्षणं एयं' व्यञ्जनं मष्य-तिलकादिकम्, अथवा सहजं लक्षणम्, पथाद्यस्त सं व्यञ्जनमिति. गुणाः सौभाग्यादयः, लक्षण—व्यञ्जनानां वा ये गुणास्तरिरेतं यत् तत् तत् तथा. उप-

^{1.} आ रूपमांथी 'अथि' अन्य्य पण नीकळी शके छे अने ते 'अथि' अव्यय आमंत्रणार्थक छे. २. विभिवतनो फेरफार धवाधी मर्तमान काळनो अर्थ थयो छे. ३. विभिवतना विपरिणामने लीधे आ रीते अर्थ थयो छे. ४. आ वर्षे शब्दो सरखा अर्थवाळा छे. सरखा अर्थवाळा शब्दोने बोलवा ए द्वित नथी, कारण के, एक सरखा शब्दोनुं उचारण मानसिक नेगने देखांडे छे. ५. अहीं ऋषिनो प्रयोग होवाथी रकार लागेलो छे:—श्रीअभय॰

१. प्र॰ छायाः -- जलद्रोणम् - अर्धभारं खमुखात् समुन्दिवृतस्तु यो नवकः, मानोन्मानप्रमाणं त्रिविधं खलु लक्षणमेतत्ः - अनु॰

अपइत इत्येतस्य स्थाने निरुक्तिवशाद् उपपेत भवति इति. 'सिरीए' ति लक्ष्म्या, शोभया वा. 'हह-तुह-वित्तमाणंदिए' ति हष्ट-तुष्टम् अत्यर्थ तुष्टम्, हृष्टं वा विस्मितम्, तुष्टं च तोषविच्तं मनो यत्र तत् तथा; तद् हृष्ट-तुष्टचित्तं यथा भवति एवम् आनन्दित ईषद् मुखसौम्यतादिभावैः समृद्धिमुपगतः, ततश्च 'नंदिए' ति नन्दितस्तैरेव समृद्धतरताम् उपगतः. 'पीईमणे' ति प्रीतिः प्रीणनम् आप्यायनं मनसि यस्य स तथा. 'परमसोमणितए' ति परमं सौमनस्यं सुमनस्कता संजातं यस्य स परमसौमनस्यितः, तद्दा यस्याऽस्ति इति परमसौ-मनसिकः. 'हिरसवसविसप्पमाणिहियय' विश्वते विसर्पद् विस्तारं व्रजद् हृदयं यस्य स तथा; एकार्थानि च एतानि प्रमोदप्रकर्षप्रतिपादनार्थानि इति.

७. ['जेणेव इहं' ति] जे दिशामां भगवंतनुं समवसरण छे ['तेणेव' ति] ते ज दिशामां. ['अत्ये समस्ये' ति] ए वात छे? ['अहे समहे' ति] एवं पाठांतर छे. तात्पर्य ए ज के, 'शुं ए बात संगत छे?' ए प्रमाणे प्रश्न करवो. तेनो उत्तर आ छे:-['हंता, अत्थि'] ए बात साची छे. ['णाणी' इत्यादि.] आ सूत्रनो अभिप्राय आ छे:-ज्ञानना बळे ज्ञानी परोक्ष वातने जाणे छे तथा तपना बळे अने देवनी सहायताथी तपसी पण परोक्ष वातने जाणे छे, तेथी पूर्वप्रमाणे प्रश्न करों छे. ['रहस्सकडे' ति] छाना करेला-मात्र मनमां ज अवधारेला छे माटे गुप्त. ['धम्मायरिए' ति] धर्माचार्य छे, धर्माचार्य छे तेनुं शुं कारण ? तो कहे छे के, ['धम्मोवएसए' ति] धर्मोपदेशक छे माटे. ज्यारथी भगवंत महावीरने (क्षायिक) ज्ञान अने दर्शन उत्पन्न थएछं छे त्यारथी तेओ संशुद्ध छे, पण हमेशा संशुद्ध नथी. श्रीमहावीर अर्हत छे, कारण के ते वंदनीय अने पूजनीय छे. तेणे राग वगेरे उपर जय मेळव्यो छे माटे जिन छे. ते, कोइनी गरज न पडे तेवा ज्ञानसुक्त होवाथी केवळी छे. अने ते केवळी छे माटे ज भूत, भविष्यत् तथा वर्तमान; एम त्रिकाळना विशेषे करीने जाणनार छे. जेने थोडुं थोडुं त्रिकाळज्ञान होय, ते पण त्रिकाळवेत्ता कहेवाय अने श्रीमहावीर तेवा नथी माटे कहे छे के, ते सर्वज्ञ छे, सर्वदर्शी छे. ['वियहमोइ'ति] जे जे दिवसे सूर्य व्यावृत्त थाय ते ते दिवसे आहार छेनार अर्थात् नित्य आहार छेनार ते व्यावृत्तभोजी. (१) (व्यावृत्ते, व्यावृत्ते सुर्थे सुङ्क्ते इत्येवंशीलो व्यावृत्तमोजी-प्रतिदिनमोजी इत्यर्थः) ['ओरालं' ति] उदार-प्रधान, ['सिंगारं' ति] घरेणां वेगेरेथी जे शोमा ते शृंगार-शणगार, अने तेनी जेवुं अर्थात् अत्यंत शोमावाळुं, कल्याणस्य उपद्रवरहित, अथवा शांतितुं कारण, धर्मरूप धनने पामेल, अथवा धर्मरूप धनमां साधु अथवा धर्मरूप धनने योग्य, मंगल्य-वांछित वस्तुने मेळववामां सारा साधनरूप, जे मुकुटादिवडे अलंकृत तथा वस्त्रादिवडे विभू-षित ते अलंकतिनभूषित कहेबाय अने जे तेवा नहीं ते अनलंकतिनभूषित, ['लक्खण-वंजण-गुणोवनेअं' ति] मान तथा उन्मान वगरेरूप लक्षण कहेवाय. माननुं खरूप आ छे:- एक पाणीनी कुंडी छलोछल भरेली होय, तेमां कोइ पुरुष प्रवेश करे अने जे पुरुषना प्रवेशथी ते कुंडी-मांथी एक द्रोण (बन्नीश शेर) जेटलुं पाणी बहार नीकळे ते पुरुष मानोपेत कहेवाय. उन्माननुं खरूप आ छे:-एक पुरुषने मोटा कांटा (त्राजवा) मां उमो राखी तोळीए अने तेनुं वजन अडधा भार (चार हजार तोळा) जेटलुं थाय तो ते पुरुष उन्मानीपेत कहेवाय. प्रमाणनुं खरूप आ छे:-जे पुरुष पोताना आंगळथी एकसो आठ आंगळ उंचो होय ते पुरुष प्रमाणोपेत कहेवाय. कहुं छे के, ''एक द्रोण पाणी नीकळे तो (मान), अडघो मार वजन थाय तो (उन्मान) अने जे पुरुष मुखनी उंचाइ करतां नवगणी-नव गुण-उंची होय अर्थात् मुखनी उंचाइ बार आंगळ गणाय छे तेना करतां नवगणी-एकसोने आठ आंगळ उंची-होय ते (प्रमाण). ए प्रमाणे लक्षण त्रण प्रकारनुं छे." शरीरमां जे मस अने तल शाय छे ते व्यंजन कहेवाय छे. अथवा जे सहज-जन्मधी होय ते लक्षण अने जे पाछळथी थएछं होय ते व्यंजन. सौमान्य वगेरे गुणो छे अथवा लक्षण अने व्यंजनना जे गुणो, तेथी जे युक्त ते लक्षण व्यंजनना गुणथी उपपेत कहेवाय. ['सिरीए ' ति] शोभावडे के लक्ष्मीवडे, ['हर्ड-तुंडचित्तमाणं-दिए' ति] हृष्टतुष्ट एटले अत्यंत तुष्ट अथवा हृष्ट एटले विस्मय पामेलुं अने तुष्ट एटले तोषवाळुं-जे रीते चित्त हृष्टं, तुष्ट थाय ते रीते आनंदित थएलो-थोडी थोडी मुखनी सौन्यता वगेरे भावोथी समृद्धिने पामेलो, एवो छे तेथी ['नंदिए' ति] ते ज भावोवडे वधारे समृद्ध थएलो, ['पीई-भणे' ति] प्रीतियुक्त मनवाळो, ['परमसोमणसिए' ति] परम सुमनस्कतावाळो, ['हरिसवसविसप्पमाणहियय' ति] हर्षवडे जेनुं हृद्य विशाळताने पामेलुं छे ते. ए बधा शब्दो सरखा अर्थवाळा छे अने अत्यंत हर्षने सूचववा सारु अहीं मूक्या छे.

८. 'दळ्ओ णं एगे लोए सअंते' ति पञ्चाऽस्तिकायमयैकद्रव्यकाद् छोकस्य सान्तोऽसौ. 'आयामविक्संभेणं' ति आयामो दैर्धम्, विष्कम्भो विस्तारः. 'परिक्तेवेणं' ति परिधिना. 'भिनंसु य' ति 'अभवत्' इत्यादिभिश्च पदैः पूर्वोक्तपदानामेव ताल्पर्यमुक्तम्. 'घुवे' ति धुवः, अचळकात्, स चाऽनियतरूपोऽपि स्यात्, अत आहः—'गिअए' ति नियतः एकत्करूपत्वात्, नियतरूपः कादाचि-कोऽपि स्यात्, अत आहः—'सासए' ति शाश्वतः प्रतिक्षणं सद्भावात्, स च नियतकाळापेक्षयाऽपि स्यात्, इत्यत आहः—'अक्खए' ति अक्षयः, अविनाशित्वात्, अयं च बहुतरप्रदेशापेक्षयाऽपि स्यात्, इत्यत आहः—'अव्वए' ति अव्ययः, तत्प्रदेशानामव्ययकात्, अयं च द्रव्यतयाऽपि स्यात्, इत्याह—'अविश्वपं प्रतिक्षतः, पर्यायाणामनन्ततयाऽवस्थितत्वात्. किमुक्तं भवति—नित्य इति. 'वण्णपज्वव' ति वर्णविशेषाः—एकगुणकाळवादयः, एवमन्येऽपि गुरुळघुपर्यवास्तिद्वशेषा बादरस्कन्थानाम्, अगुरुळघुपर्यवाः अण्नाम्, स्क्ष्मस्कन्थानाम्, अमृतीनां च. 'णाणपज्वव' ति ज्ञानपर्यायः ज्ञानविशेषाः, बुद्धिकृता वाऽविभागपरिच्छेदाः अनन्ता गुरुळघुपर्याः, औदारिका-दिशरीराणि आश्रित्य. इतरे तु कार्मणादिद्रव्याणि, जीवस्वरूपं चाश्रिलेति. 'जे वि य ते खंदया । पुच्छ' ति अनेन समप्रं सिद्धिप्रश्न-सूत्रम्, उपळक्षणत्वाच उत्तरसूत्रांशश्च सूचितः. तच द्वयम्प्येवम्—'जे वि य ते खंदया । इमेयारूवे जाव—कि सअन्ता सिद्धिप्रश्न-सूत्रम्, उपळक्षणत्वाच उत्तरसूत्रांशश्च सूचितः. तच द्वयम्प्येवम्—'जे वि य ते खंदया । इमेयारूवे जाव—कि सअन्ता सिद्धी,

न्यादुत्तमोजी श्री-मद्दावीर.

उक्षय.

म्यंजन धने गुण,

www.jainelibrary.org

अणंता सिद्धी ? तस्त वि य णं अयमहे-एवं खलु मए खंदया ! चउ व्यहा सिद्धी पत्रता, तं जहाः-दव्यओ, खेत्तओ, कालओ, भावओ' ति. 'दव्यओं णं एगा सिद्धि' ति इह सिद्धिर्यद्यपि परमार्थतः सकलकर्मक्षयरूपा, सिद्धाधारा, आकाशदेशरूपा वा, तथाऽपि सिद्धाधारा आकाशदेशप्रत्यासम्भलेन ईषत्प्राग्भारा पृथिवी सिद्धिरुक्ता. 'किंचि विसेसाहिए परिक्लेनेणं' ति किञ्चित्रयूना गञ्यूतिद्वयाधिके हे योजनशते एकोनपञ्चाशदुत्तरे भवत इति.

लोकविचार.

८. ['दव्यओ णं एगे लोए सअंते' ति] लोक, गांच अस्तिकायरूप एक द्रव्य होवाथी ए सांत-छेडावाळी-छे. ['आयामविक्खंभेणं' ति] आयाम एटले लंबाइ, विष्कंभ एटले पहोळाइ, ['परिक्खेवेणं' ति] परिधि-घेराबो-तेवडे, ['भविंसु य' ति] एटले धयुं- 'धयुं' वगेरे क्रियापदो द्वारा पूर्वोक्त पदोनुं ज तात्पर्य कहुं छे. ['धुवे' ति] अचल होवाथी धुव छे, धुव पदार्थ अनियतरूप पण होय माटे कहे छे के, ['णिअए' ति] एक खरूपवाळो होवाथी नियत छे, नियत पदार्थ कादाचित्क (चिरस्थायी नहीं पण अमुक काळ सुधी ज रहेनारो) पण होय माटे कहे छे के, ['सासए' ति] सर्वक्षणे विद्यमान होवाथी शाश्वत छे, शाश्वत पदार्थना शाश्वतपणानी पण हद होय छे माटे कहे छे के, ['अक्ख-ए' ति] अविनाशी होवाथी अक्षत छे, अक्षय वस्तु पण बहुतर प्रदेशनी अपेक्षाए होय, माटे कहे छे के, ['अन्वए' ति] तेना प्रदेशी अन्यय होवाथी अव्यय छे, कोई पदार्थ द्रव्यथी पण अव्यय होय माटे कहे छे के, ['अबहिए'ति] ते अवस्थित छे, कारण के तेना पर्यायो अनंत क्षे माटे ते अवस्थित छे. तात्पर्य ए ज के, ते नित्य छे. ['वण्ण-पजव' ति] एकगणुं काळुं चमेरे अने बीजा पण स्थूलस्कंघोना गुरुलघु पर्यायो तथा अणुओना, सूक्ष्मस्कंघोना अने अमूर्त वस्तुओना अगुरुलघु पर्यायो-वर्णपर्यायो. ['णाणपज्जव' ति] ज्ञानपर्यायो-ज्ञानविशेषो अथवा बुद्धिकृत निर्विभाग (जेनो बीजो भाग न यह शके तेवा) विभागो, औदारिक वगेरे शरीरोने आश्रीने अनंत गुरुलघुपर्यायो कार्मण वगेरे शरीरोने (द्रव्योने) तथा जीवने आश्री अगुरुलघुपर्यायो. ['जे वि य ते खंदया! पुच्छ' ति] आ सूत्रथी सिद्धिसंबंधी प्रश्ननुं अने तेना उत्तरसूत्रना अंशनुं सूचन कर्युं छे. ते बन्ने आ रीते छै:-'वळी हे स्कंदक! तने जे सिद्धिविषे संकल्प थयो हतो के, शुं सिद्धि अंतवाळी छे के अंत विनानी छे? तेनो पण आ अर्थ छे:-हे स्कंदक! में सिद्धिना चार प्रकार कथा छे, ते आ प्रमाणे:-द्रव्यसिद्धि, क्षेत्रसिद्धि, काळसिद्धि अने भावसिद्धिः ['द्व्वओ णं एगा सिद्धि' ति] खरी रीते विचारीए तो सर्व कर्मना क्षयरूप सिद्धि छे अथवा सिद्धना आधार एवा आकाशना भागरूप जे स्थळ ते सिद्धि छे. तो पण अहीं सिद्धि शब्दथी ईष्त्याग्मारा (सिद्धशिला) पृथवी लीधी छे, कारण के ते सिद्धना आधारभूत आकाशनी पासे आवेली छे. ['किंचि विसेसाहिए परिक्खेवेणं' ति] ते सिद्धशिलानो घेरावो १,४२,३०,००० (एक कोड, बेंताळीश लाख अने त्रिश हजार) योजन करतां कांइक विशेषाधिक छे. जे विशेषाधिक छे ते आ छे:-२४९ योजन उपर कांइक ऊणी ने गव्यूति छे अर्थात् सर्व मळीने १,४२,३०,२४९ योजन उपर कांइक ऊणी बे गव्यति जेटलो घेरावो छे.

^३ जीवविचार•

सिक्षियचार.

९. 'बलयमरणे' त्ति बलतो बुमुक्षापरिगतत्वेन बलवलायमानस्य, संयमाद् वा अक्ष्यतो गरणं तद् बलन्मरणम्. तथा, बक्षेन इन्द्रियवक्षेन, ऋतस्य पीडितस्य दीपकलिकारूपाऽऽक्षिप्तचक्षुषः शलभरयेव यद् मरणम्, तद् वर्शार्तमरणम्. तथा, अन्तःशस्य द्रव्यतोऽतुमृततोगरादेः, भावतः सातिचारस्य यद् मरणम्, तद् अन्तःशस्यमरणम्. तथा, तस्मै भवाय, मनुष्यादेः सतो मनुष्यादावेव बद्धायुषो यद् मरणम्, तत् तद्भवमरणम्, इदं च नर—तिरश्वामेवेति. 'सत्थोवाडणे' ति शस्त्रेण क्षुरिकादिनाऽवपाटनं विदारणं देहस्य यस्मिन् मरणे तत् शस्त्रावपाटनम्, 'विहाणसे' ति विहायसि आकाशे भवम्—वृक्षशाखाद्युद्धन्थनेन यत् तद् निकृत्तिवशाद् वैहानसम्, 'गिडपष्टे' ति गृप्तैः पक्षिविशेषैः, गृद्धेर्वा मांसलुच्यैः शृगालादिभिः, स्पृष्टस्य विदारितस्य, करि—करभ—रासभादिशरीरान्तर्गतस्वेन यद् मरणम्, तद् गृप्तमपृष्टं वा, गृद्धस्पृष्टं वा, गृद्धस्प

मरणविचारः

श्रम्भरणः

श्रशास्त्रमरणः

श्रीभशस्यमरणः

तद्भवमरणः

चकात्पाटम् वैदानस् गृहस्यष्टः ९. ['बलयमरणे'ति] कडकडती मुख लागेली होवाथी वळवळता—तरफडीयां मारता एवा जीवनुं अथवा संयमथी अष्ट थता जीवनुं जे मरण ते 'बलन्मरण' कहेवाय. तथा दीवानी कळीना रूपथी अंजाइ गएल आंखवाळा पतंगियानी पेटे इंद्रियना परवशपणाथी दुःखी थएल जीवनुं जे मरण ते 'वर्शातमरण' (वोसट्टमरण) कहेवाय. तथा इव्यथी—स्थूल दृष्टीए—शरीरमां पेसी गएल तोमर (एक प्रकारनुं अस्र) वगेरेना नहीं मिकळवाथी नीपजतुं जे मरण अने मावथी—खरी रीतिए—अतिचारवाळा—दृष्टित—जीवनुं जे मरण ते 'अंतःशाल्य मरण' कहेवाय. ते भवने माटे जे मरण ते 'तद्भवमरण' कहेवाय अर्थात् मनुष्यनो देह मूकीने फरीवार पण मनुष्य थनुं, तिर्यचनो देह मूकीने फरीवार पण तिर्यच थनुं ते 'तद्भवमरण' कहेवाय. आ मरणू मनुष्य अने तिर्यचोमां ज संभवे छे. पण देव अने नरकमां संभवनुं नथी, कारण के देव मरीने तुरत ज फरीवार देव यतो नथी अने नारकी पण मरीने तुरत ज फरीवार नारकी थतो नथी. ['सत्थोवाडणे'ित] छरी वगेरे शस्त्रद्वारा शरीरने फाडवायी नीपजानुं जे मरण ते 'शस्त्रवायाटन मरण' कहेवाय. ['विहाणसे'ित] आकाशमां थएछं अर्थात् झाड वगेरे साथे गळा फांसो बांधी नीपजानानुं जे मरण ते 'वैहीनस मरण' कहेवाय. ['विहाणसे'ित] हाथीना भवमां, उंटना भवमां अने गथेडा वगेरेना भवमां गिघ पक्षिओना ठोलवाथी

१. शा शब्द निस्वितवी बन्यो छे:-श्रीव्यमय०

अथवा 'ते सत्य छे' ए प्रमाणेनो तेमां विश्वास राखुं छुं. ['रोएमि'ति] ते निर्प्रथना प्रवचनमां रुचि कर छुं. ['अब्सुट्टेमि'ति] ते निर्प्रथ प्रवच ननो स्वीकार करुं छुं. हवे श्रद्धान वगेरे संबंधे उल्लेख दर्शावे छे:- निर्यथनुं प्रवचन सामान्य प्रकारे ए ए प्रमाणे छे, जेम ए तमे कहो छो. ['तह-मेअं' ति ं ते विशेष प्रकारे पण तेम छे. ['अवितहमेअं' ति] ए साचुं छे. ['असंदिद्धमेअं' ति] एमां शंका नथी. ['इन्छिअमेअं' ति] ए इष्ट छे. ['पडिच्छिअमेअं' ति] मेळववाने ए इष्ट छे. ['इच्छिअ-पडिच्छिअं'ति] ते एक ज काळे इष्ट अने भेळववाने इष्ट छे. ['ति कट्ट् 'ति] ए प्रमाणे करीने. अथवा ['एवमेअं भन्ते !'] इत्यादि बधां पदो यथायोग समान अर्थवाळां छे अने 'भगवंतना प्रवचन तरफ श्रीस्कंदकनो धणो आदर छे' ए वातन जणावयां अहीं मूक्यां छे. ['आलिने गं' ति] चारे बाजुशी सळगेलो छे, ['लोए' ति] जीवलोकं, ['पलिने गं' ति] वधारे सळगेलो छे, ए रीते ए लोक एक ज काळे न होय, पण कदाच भिन्न भिन्न काळे होय माटे कहे छे के ए लोक एक ज काळ सळगेलो अने वधारे सळगेलो छे. ['जराए मरणेण य'ति | जरा अने मरणरूप आगवडे ते लोक सळगेले छे. ['क्षियायमाणंसि' ति] धुंघवातुं होय के बळतुं होय त्यारे ['अप्पभारे' ति] ओला वजनवाळं, ['आयाए' ति] आत्मावडे (पोते) एकांत जग्याए जाय छे. ['पच्छा पुरा य' ति] अमुक काळ गया पछी के अमुक समय पहेलां-आगळ पाछळ-हमेशा ज. ['थेंजे' ति] स्थिरतावाळो होवाथी स्थैर्यरूप, विश्वासरूप प्रयोजनवाळो होवाथी वैश्वासिक, तेणे करेल सर्व कार्यो संमत, होवाथी संमत, बहु प्रकारे, बहु छोको द्वारा के घणो मानेछो ते बहुमत, कांइ बगाड करे अने बगाड कर्या पछी पण जेने मानवामां आये ते अनुमत, ['भंडकरंडसमाणे'ित] प्राह्म होवाधी आत्मा घरेणांना डावला (करंडिया) जेवो छे, माटे ते 'भांडकरंडसमान' कहेवाय ['मा ण सीअं'] इत्यादि पदोमां 'मा' शब्दनो निषेध अर्थ छे. आ स्थळे जेम ठीक लागे तेम 'स्पृशन्तु' क्रियापदनो संबंध करवो. अथवा 'ए आत्माने न स्पर्शे' एम व्याख्या करवी. ['वालए'ति] जंगली जनावरो अने सर्पो ['मा णं वाइअ-पित्तिअ-सिंभिअ-सन्निवाइअँ'ति] ['रोगायंक' ति] ने दरदो घणा लांबा काळ सुधी टके छे ते 'रोग' कहेवाय छे अने जे दरदो प्राणीनो जलदी नाश करे छे ते 'आतंक' कहेवाय छे, ['परिसहोवसम्म' ति] आ सूत्रनो ['मा णं'] ए पद साथे संबंध छे. 'स्पृशन्तु' एटले स्पर्श करें-थाय. ['ति कहु'] एम विचारीने. 'जेने पालन कर्ये छे' ए अध्याहार छे. ते छुं १ तो कहे छे के, ['एस मे' इत्यादि.] ['तं इच्छामि'ति] तेथी इच्छुं छुं के, ['सयमेव'ति] श्रीमगवंत पीते ज मने रजोहरण वेगरेरूप वेष दइने प्रश्रीजित-दीक्षित-करे अथवा मने दीक्षा हो, माथानो लोच करवापूर्वक मने मुंडित करे, पडिलेहण वंगेरे अनेक क्रियाओ शिखवीने मने सेहित करे, सूत्र अने तेना अर्थी भणावी मने शिक्षित करे, तथा श्रुतंज्ञानादि संबंधी जे अनुष्ठान-कालाध्ययन वगेरे-ते आचार, भिक्षा सारु फरवुं ते गोचर, ते बज़ेने श्रीमहावीर पोते ज कहे एम इच्छुं छुं, एम संबंध छे. विनय एटले नम्रता, जे विनयनुं फळ (कर्मक्षयादिरूप) ते वैनयिक, ब्रत वेगरे ते चरण, पिंडविशुद्धि वेगरे ते करण, संयम संबंधी जे यात्रा ते संयमयात्रा, अने ते संयमना निर्वाह माटे ज जे आहारनुं महण ते मात्रा-आहारमात्रा;

भावना,

श्रीसंदर्शनी

स्रीमगवंत प्रेते ज वधुं करे तो ठीक.

> ११. 'एवं देवाणुणिया! गंतव्वं' ति युगमात्रभून्यस्तदृष्टिनेत्यर्थः. 'एवं चिट्ठिअव्वं' ति निष्क्रमण-प्रवेशादिवर्जिते स्थाने संयमा-ऽऽ-स-प्रवचन-बाधापरिहारेण ऊर्ध्वस्थानेन स्थातव्यम्, 'एवं निसीइअव्वं' ति निषचव्यमुपवेष्टव्यम्, संदंशक-भूमिप्रमार्जनादिन्यायेनेसर्थः. 'एवं तुयद्विअव्वं' ति शियतव्यं सामायिकोचारणादिपूर्वकम्, 'एवं मुंजिअव्वं' ति घूमाङ्गारादिदोषवर्जनतः. 'एवं भासिअव्वं' ति मधुरा-दिविशेषणोपपन्नतयेति. 'एवं उत्थाय' एवमुत्थायोत्थाय प्रमाद—निदान्यपोहेन विबुध्य विबुध्य, प्राणादिशु विषये यः संयमो रक्षा, तेन संयन्तव्यं यतितव्यम्, 'एतमाणाए' ति एतदनन्तरम्, आज्ञया आदेशेन, 'इरियासामिए' ति ईर्यायां गमने, समितः सम्यक् प्रवृत्तः-ईर्यासमितः, सम्यक् प्रवृत्तत्वरूपं हि समितत्वम्. '*आयाणमंडमत्तनिक्लेवणासमिए'* ति आदानेन प्रहणेन सह भाण्डमात्राया उपकरण-परिच्छेदस्य, या निक्षेपणा न्यासः, तस्यां समितो यः सः तथा, 'उचार' इत्यादि. इह च 'लेले' त्ति कण्ठ-मुखक्षेण्मा, सिङ्घानंक च नासिकाश्लेष्मा. 'मणसमिए' ति संगतमनःप्रवृत्तिकः, 'मणगुत्ते' ति मनोनिरोधवान्, 'गुत्ते' ति मनोगुप्तत्वादीनां निगमनम्, एतदेव विशेषणायाहः-'गुत्तिंदिए' ति. 'गुत्तवंभयारी' ति गुप्तं ब्रह्मगुप्तियुक्तम्, ब्रह्म चरति यः सः—तथा, 'चाइ' ति संगत्यागवान्, 'लञ्जु' ति संयमवान् , रञ्जुरिव वा रञ्जुरवक्रवयवहारः, 'धन्ने' ति धन्यो धर्मधनं लब्धेसर्थः. 'संतिसमे' ति क्षान्सा क्षमते, न तु असमर्थतया, योऽसौ क्षान्तिक्षमः, जितेन्द्रयः, इन्द्रियविकाराभावात्, यच प्राग् 'गुतेन्द्रियः' इत्युक्तम्, तदिन्द्रियविकारगोपनमात्रेणाऽपि स्यादिति विशेषः. 'सोहिए' ति शोभितः-शोभावान्, शोधितो वा निराक्टतातिचारत्वात्, सौहदं मैत्री सर्वप्राणिषु, तद्योगात् सौहदो वा. 'अणियाणे' ति प्रार्थनारहित:, 'अप्पुस्तुए' ति अल्पौत्मुक्य:-त्वरारहित:, 'अबिहिल्लेसे' ति अविद्यमाना विहः संयमाद् विहस्तात्, लेश्या मनोष्टतिर्यस्यासावबहिर्लेश्यः, 'सुसामण्णरए' ति शोभने श्रमणत्वे रतः, अतिशयेन वा श्रामण्यरतः 'दंते' ति दान्तः ऋोधादिदम-नात्, इसन्तो वा राग-द्वेषयोरन्तार्थं प्रवृत्तत्वात्. 'इणमेव' ति इदमेव प्रत्यक्षम्, 'पुरजो काउं' ति अप्रे विधाय, मार्गानभिज्ञो मार्गज्ञनरिमव पुरस्कृत्य वा प्रधानीकृत्य, विहरति आस्ते इति.

ए विनय वगेरे जेमां रहे छे ते 'विनयादिष्टत्तिक' कहेवाय. अने तेवा धर्मने श्रीमहावीर पोते ज कहे एम इच्छुं छुं.

श्रीभगवंतनी श्रि-खामण. ११. ['एवं देवाणुष्पिया! गंतव्वं' ति] हे देवानुप्रिय! एक धूंसरा जेटली जग्यामां आगळ दृष्टि राखीने चालवुं. ['एवं चिट्ठिअव्वं'ित] हे देवानुप्रिय! जे जग्याए घणा लोको नीकळता न होय अने पेसता न होय ते जग्याए संयमने, आत्माने अने प्रवचनने बाधा न थाय ते प्रकारे उभडक रहेवुं—उभा रहेवुं. ['एवं निसीइअव्वं'ित] संखासा अने वेसवानी जग्याने प्रमार्जीने उपयोगपूर्वक बेसवुं. ['एवं तुयद्विअव्वं'ित]

^{9. &#}x27;णं' शब्द वाक्यना अलंकार माटे छे. २. अहीं पेली विभिवतनुं बहुबचन स्रोपाएलुं छे. ३. अहीं 'कत' प्रत्यय भावमां पण छेः-श्रीअभय ॰

र्यासमितादि विशे-

पणवाळा श्रीरकंदक,

सामायिक वगरेना उचारणपूर्वक शयन करतुं. ['एवं मुंजिअव्वं' ति] धूमांगार वगरे दोषने टाळीने शुद्ध आहार ठेवो. ['एवं मासिअव्वं' ति.] मीठाश वेगेरे गुणयुक्त बोळवुं. ए प्रमाण उठी उठीने-प्रमाद अने निद्राना त्यागपूर्वक जागी जागीने प्राणादिनी रक्षा करवामां यत करवो जोहरू ['एतमाणाए' ति] श्रीमहावीर भगवंते पूर्वोक्त शिखामणो दिधा पछी तेओनी आज्ञावढे, ['इरियासमिए' ति] चालवामां सावधानतावाळो, सारी प्रवृत्ति राखवी ते ज 'समितपणुं' छे. ['आयाणमंडमत्तिवन्खेवणासमिए' ति] उपकरणोने लेवां अने मूकवां तेमां सावधानतावाळो, ['उचार' इत्यादि.] अहीं ['खेले' ति] खेल एटले कंडनी अने मुखनी क्षेत्रमा, सिंघानक एटले नासिकानी क्षेत्रमा. ['मणसमिए' ति] जेनी मननी प्रवृत्ति संगत के ते, ['मणगुत्ते' ति] मनने वश राखनार, ['गुत्ते' ति] गुप्त छे, आ पद 'मनोगुप्त' वगेरे पदीना उपसंहाररूप छे. ए ज वातनी विशेषता माटे कहे छ के, ['गुतिदिए' ति] गुप्त इंद्रियवाळी. ['गुत्तवंगयारी' ति] त्रझचर्यनी गुप्तिपूर्वक ने त्रझचर्य पाळे ते गुप्तत्रझचारी कहेवाय. ['चाइ' ति) संगनो त्यागी-असंग ['रुज्जु'ति] संयमवाळो अथवा सीधी दोरडीनी पेठे सरल व्यवहारवाळो, ['धन्ने'ति] धर्मरूप धनने पामनार. ['खंतिखमे' त्ति] पोते नवळो छे माटे सहनशील छे एम नथी, पण पोतामां वळ छे छतां क्षमापूर्वक दुःखोने सहनार ते 'क्षांतिक्षम'. इंदियोना विकार न हीवाने लीचे जितंदिय. पहेलां जे 'गुरेंद्रिय' एवं निशेषण आप्यं इतुं तेनो एवो अर्थ पण थाय के 'इंद्रियोना निकारोने छूपावनार' माटे आ 'जितंद्रिय' ए विशेषण 'इंद्रियोना विकारना अमावने' सूचवया जणाव्युं छे अने तथी तेमां विशेष छे. ['सोहिए' ति] शोमित, शोधित, के सौर्हद. शोमावाळो ते शोभित, निर्दोष-व्रतोमां दोषो रहित-ते शोधित अने सर्व प्राणिमां मित्रतानी बुद्धिवाळो ते सौर्हदः ['अणियाणे'ति] कोइ जातनी प्रार्थना नहीं करनार-'जो मारं तप साचुं होय तो हुं चकवर्ती राजा थाउं के देव थाउं' एसी बुद्धि विनानो, ['अप्युस्सुएं' ति] उतावळी नहीं भीरो, ['अबहिह्नेसे'ति] संयम सिवाय बीजे ठेकाणे मनोवृत्ति नहीं राखनार, ['सुसामण्णरए'ति] सुंदर श्रमणपणामां उजमाळ अथवा श्रमणपणामां खूब उजमाळ, ['दंते' त्ति । क्रोधादि शत्रओनं दमन करनार अथवा बेना-राग अने द्वेषना-अंत-नाश-माटे प्रवृत्ति करनार ['इणमेव'ति] आ ज-प्रत्यक्ष, ['पुरओ काउं' ति] आगळ करीने अर्थात् जैम रस्ताने नहीं जाणनार पुरुष, रस्ताने जाणनार पुरुषने आगळ करीने चाले तेम आ श्रीस्कंदक अनगार, मगवंतना प्रवचनने आगळ करीने विहरे छे-रहे छे.

१२. 'एकारस अंगाइं अहिज्जइ' ति इह कश्चिदाह—ननु अनेन स्कन्दकचरितात् प्रागेव एकादशाङ्गनिष्पत्तिरवसीयते, पञ्चमाङ्गान्तर्भूतं च स्कन्दकचरितामिदमुपळम्यते इति कथं न विरोधः? उच्यते—श्रीमन्महावीरतीर्थे किल नव वाचनाः, तत्र च सर्ववाचनासु स्कन्दकचरितात् पूर्वकाले ये स्कन्दकचरितामिधेया अर्थास्ते चरितान्तरदारेण प्रक्षाप्यन्ते, स्कन्दकचरितोत्पत्ती च सुधर्मस्वामिना जम्बूनामानं स्विशिष्यमङ्गीकृत्याधिकृतवाचनायामस्यां स्कन्दकचरितमेवाश्रिय तदर्थप्ररूपणा कृता इति न विरोधः. अथवा सातिशयित्वाद् गणधराणामनागन्तकालभाविचरितनिबन्धनमदुष्टमिति. भाविशिष्यसंतानापेक्षयाऽतीतकालनिर्देशोऽपि न दुष्ट इति. 'मासिअ' ति मासपरिमाणम् , 'मिक्सुपिड-मं' ति मिक्षूचितमभिग्रहविशेषम् , एतत्त्वरूपं च—''गेच्छा विणिक्समित्ता पिडवज्जङ्ग मासिअं महापिडमं, दत्तेगभोयणस्य पाणस्य विषय जा मासं'' इत्यादि. नन्वयमेकादशाङ्गधारी पठितः, प्रतिमाश्च विशिष्टश्चतवानेव करोति, यदाह—''गच्छे चिय निम्माओ जा पुव्वा दस भवे असंपुण्णा, नवमस्य तईयवत्यू होइ जहन्नो सुयादिगमो'' इति कथं न विरोधः ! उच्यते—पुरुपान्तरविषयोऽयं श्चतिनयमः, तस्य तु सर्वविद्वपदेशेन प्रष्टत्तत्वाद् न दोष इति.

१२. तथा ['एक्कारस अंगाइं अहिज्जइ' ति] अग्यार अंगोने भणे छे. शं०-श्रीस्कंदक पीते साधु थया पछी अग्यार अंगोने भण्या छे माटे एम प्रतीत धाय छे के श्रीस्कंदक पीते साधु थया ते पहेलां अग्यार अंगो बनेलां होवां जोइए अर्थात् ज्योरे श्रीस्कंदक, परिव्राजक स्थितिमां हशे त्यारे अग्यार अंगो बनी गयां हशे. ज्यारे एम होय त्यारे श्रीभगवतीजी नामना पांचमा अंगमां (जे अंग, श्रीस्कंदक साधु थयां पहेलांनुं बन्युं छे—जे अंग बन्युं त्यारे श्रीस्कंदक, तापसनी स्थितिमां हशे ते श्रीस्कंदकनुं साधु तरीकेनुं जीवन केम होइ शके शकारण के जे प्रथमां जेनुं जीवन होय ते पुरुष ते प्रथमी पहेलां हयात होवो जोइए, आ जीवन संबंधे एम नथी माटे कांइ विरोध केम न होय शमाण-श्रीमहावीर भगवंतना तीर्थमां नव वाचना थएली छे अने ते दरेक वाचनाओमां स्कंदकनी पहेलां थएली, स्कंदकचरित्रना जेवी अनेक विनाओ आवे छे, ते बधी बिनाओ (ज्यां सुधी स्कंदकनी विचमानता नथी त्यां सुधी) बीजा कोइना चरित्रद्वारा जणावाय छे अने ज्यारे श्रीस्कंदक उत्पन्न थया त्यारे ते स्कंदकना जेवी बिनाने श्रीसुधर्मास्वामीए पौताना जंब नामना शिष्यने उद्देशीने आ चालु वाचनामां श्रीस्कंदकना चरित्रनो आधार लइने कही छे माटे विरोध जेनुं कांइ नथी. अथवा नाणधरो अतिशययुक्त जानवाला होय छे माटे सेविष्यत्कालनी बीना कहेवामां तेओने हरकत नथी अने जे अहीं 'भूतकाल' नो निर्देश कर्यों छे ते थनारा शिष्यसमूहने अपेक्षीन कक्षो छे माटे ते पण निर्देश कर्ये छे. ['मासिअं'ति] एक महिना जेटली—एक महिना सुधी ['भिक्खुपडिमं'] मिशुने (साधुने)

औस्कंदक<u>नं</u> अध्ययन

अने शंका.

समाधान.

भिक्षपतिमा.

^{1. &#}x27;धूमांगार' ए आहारसंबंधी दोव छे. तेतुं विवेचन आ छे:---

[&]quot;राग-होसेहिं धूमइंगाल" तथा "राग-देवाभ्यां प्रेमाऽप्रेमाभ्याम् आहारविषयाभ्यां × × चारित्रेन्थनस्य धूमायमानताकरणम्, अङ्गारकरणं च" इति—श्रीपद्याशके त्रयोदशमपद्याशके ४९ गाथायाम्:-अनु०

^{&#}x27;प्राप्त थएल आहारने प्रेमपूर्वक के द्वेषपूर्वक खाबो ते 'धूमांगार' दोष. कारण के तेवी रीते आहार लेवाथी चारित्रहप इंधणाने धूम लागे छे अथवा ते बळीने अंगाराहप थइ जाय छे माटे 'धूमांगार दोष' कहेवाय छे:-श्रीपंचाशकनुं तेरमुं पंचाशक, गाधा ४९:-अनुः

१. प्रव छायाः—गच्छाद् विनिष्कम्य प्रतिपराते मासिकी महाप्रतिमाम्, दत्त्येकभोजनस्य पानस्याऽपि एका यावद् मासम्. २. गच्छे एव निर्मातो यावत् पूर्वाणि दश भवेद् असंपूर्णानि, नवमस्य तृतीययस्तु भवति अधन्यः श्रुताधिगमः—अनु०

याग्य एक जातनो अभिग्रह-तप-तेने, ए मिधुरेपितमानुं स्वरूप आ रीते छे:-"गैच्छथी-साधुना-समुदायथी-नीकळीने-जूदा रहीने-एक महिना

१. साधुकोनी प्रतिमा विषे संक्षिप्त समजूती आ छे:-

प्रतिमायंत्र.

प्रतिमाः	समयः	निशेष विधिः			
૧ લી.	एक मास.	अन अने पाणीनी एक दत्ति छेवी.			
र जी.	वे मास.	अम अने पाणीनी बे दित होवी.			
३ जी.	त्रण मास.	,, त्रण,,			
४ थी.	चार मास.	" बार "			
५ मी.	पांच मास.	,, पांच ,,			
६ डी.	छ गास.	,, ₹ ,,			
७ मी.	सात मास.	,, सत ,,			
८ मी.	सात राश्री दिवस.	पाणी पीधा विना एकांतर उपवास करवा. पारणे अविल गामनी बहार रहेवुं, चत्ता के पडखे सूवुं अने उभडक वेसीने जे आवे ते सहवुं. ,, तथा उभडक रहेवुं अने वांका लाकडानी पेठे सुवुं वगेरे.			
९ मी.	,,				
१० मी.	,,	,, तथा गोदोहासन अने वीरासनः संकोचाइने बेसबुं.			
११ मी.	एक अहोरात्र.	पाणी विनानो छट्ट-वे उपवासं. गामनी बहार हाथने छंवावीने रहेवुं.			
१२ मी.	एक रात्री.	अट्टम-त्रण उपवास. नदी वगेरेने कांठे भेखड उपर रहेवुं, आंखो - पटपटाववी.			

साधुनी बार प्रतिमा विषे सविस्तर विवेचन श्रीहरिभद्रसूरिकृत श्रीपंचाशक नामना प्रंथमां अढारमा पंचाशकमां पहेलेथी वीश गाया सुधी आण्युं छे. माटे विस्तरहिच जिज्ञांसुओए ते ठेकाणेथी बार प्रतिमा विषेतुं विवेचन जोवुं:—अनु॰

२. आ गाथा श्रीहरिभद्रसूरिविरिवत श्रीपंचासक नामना श्रंथमां अढारमा पंचाशकमां सातमी छे. त्यां ते गाथानी टीकामां जे विवेचन छे तेनी सार आ छे:-

गच्छात् साधुसमूहाद् विनिष्क्रम्य तं विमुच्य इत्यर्थः. तत्र यदि आ-नायोदिरसौ तदा अल्पकालिकं साध्वन्तरे खपदनिक्षेपं कृत्वा छुभेषु द्रव्या-दिषु शरत्काले सकलसाध्वामन्त्रणपूर्वकं [उक्तं चः—"लामेइ तओ संघं सवालगुद्गं जहोचियं एवं, अचंतं संविग्गो पुन्वविरुद्धे विसेसेणं. जं किचि पमाएणं न सुद्गु भे विद्यं मए पुर्विंब, तं भे खामेमि अहं निस्सल्लो निक्कसा-को" सि.] प्रतिपद्यतेऽभ्युपगच्छति, मासिकीं मासप्रमाणाम्, महाप्रतिभां गुरुकप्रतिक्षाम्. तत्र च दित्रतिविच्छित्रदानरूपा, एका एक्षेत्र, भोजनस्य अन्नस्याऽक्षातोञ्छरूपस्य उत्तरेषणापश्चकाऽन्यतरोपात्तस्य अलेपकारिणः कृप-णादिभिर्वात्रस्य एकस्वामिसत्वस्यैव अगुर्विणी-बाट्यदसापीयमानस्त-नाभिद्यमानस्य एल (छ) काविष्क्रम्भणतः, तथा पानस्याऽपि पानकाऽऽहा-रस्य च एकेव तेन माह्या मासमेकं यावद् इति. साधुना टोळाथी वहार नीकळीने प्रतिमायहनादि करवातुं छे. जो प्रतिमाने वहनार कोइ आचार्य होय, तो तेणे पोताने स्थाने कोइ कामचलाउ साधुने निमयो अने पछी सारा द्रव्यादिना योगे शरत्कालमां बधा साधुने आमंत्रीने ने कार्य करतुं. कह्युं छे के, ''ते प्रतिमाने वहनार पुरुष, बाळ अने युद्धो सहित आखा संघने यथोचित रीते खमाने छे अने पोताना विरोधिओने तो विशेषतावडे खमाने छे. ते संविध पुरुष कहे छे के, जे कांइ मारा प्रमादथी तमारी साथे पहेलां सारी रीते न वर्तांयुं होय ते माटे हुं निखालस रीते अने कपाय रहित थइने तमने खमानुं छुं.'' एम कहीने ते पूर्वोक्त आकरा तपने स्वीकारे छे अने निर्दोष आहारपूर्वक रहे छे. तथा ते अन अने पाणीनी एक एक दित छे छे.

सुधी महाप्रतिमाने-मोटी प्रतिमाने-एक जातना तपने-स्वीकारे छे अर्थात् एक महिना सुधी अन्न अने पाणीनी एक दत्ती करे छे. दत्तिनुं स्वरूप आ छे:-दित्त शब्दनो अर्थ 'दान-देवुं' थाय छे. देनार ज्यारे अन्न के पाणीने देतो होय त्यारे देवाता अन्न के पाणीनी ज्यां सुधी एक धार होय अने ते एक धारमां आवे तेटलुं ज लेबुं तथा धार तुटी गया पछी जरा पण न लेबुं ते 'दत्ति' कहेवाय छे." इत्यादि. शं०-श्रीसंबंदक अनगार अग्यार अंगोने भण्या छे एम आगळ जणाव्युं छे. तो ते, प्रतिमाने केवी रीते करी शके ? कारण के जे विशेष प्रकारे श्रुतज्ञानना अभ्यासी होयं तेओ ज प्रतिमाने करी शके छे. कहुं छे के-" जेणे गच्छमां (साधुना समुदायमां) ज रहीने प्रतिमा करवा माटे (दुःख वरेरे सहवानो) सारो अभ्यास कर्यों होय, तथा जेने कांइक ओछा दशपूर्व सुधीनुं ज्ञान होय अने ओछामां ओछुं तो नवमा पूर्वनी तृतीय वस्तु सुधीनुं तो ज्ञान होवुं ज जोइए. तो ज ते प्रतिमाने करी शके छे" हवे ज्यारे शास्त्रमां कह्या प्रमाणे पूर्वोक्त प्रकारनो पुरुष ज प्रतिमा करी शके छे, तो श्रीरकंदक ते प्रतिमाने केवी रीते करी शके, कारण के तेओने कोइएण पूर्वनुं ज्ञान हतुं ज नहीं. माटे तेओनी प्रतिमा करवानी बीना विरोधवाळी केम न होय? समा०-'अमुक पूर्व सुधीना अम्यासवाळो पुरुष ज प्रतिमाने करी शके' एवो नियम बीजा पुरुषोने माटे छे, पण श्रीस्कंदकने ते नियम लागु पडतो नथी. कारण के सर्वज्ञ भगवंत श्रीमहावीरना उपदेशथी श्रीस्कंदके प्रतिमा करवानी प्रवृत्ति करी हती माटे कोइ जातनो दोष नथी.

१३. 'अहासुत्तं' ति सामान्यसूत्राऽनतिक्रमेण, 'अहाकप्यं' ति प्रतिमाकल्पाऽनतिक्रमेण, तःकल्पवस्वनतिक्रमेण वा, 'अहामग्यं' ति ज्ञानादिमोक्षमार्गानतिक्रमेण वा, क्षायोपशमिकमावाऽनतिक्रमेण वा, 'अहातचं' ति यथातत्त्वम्—तत्त्वाऽनतिक्रमेण—'मासिकी भिक्षप्रतिमा' इति शब्दार्थानतिलञ्चनेनेत्यर्थः. 'अहासम्मं' ति यथासाम्यम्-समभावाऽनतिक्रमेण, 'काएणं' ति न मनोरथमात्रेण, 'फासेइ' ति उचितकाले विधिना प्रहणात् , 'पालेइ' ति असऋदुपयोगेन प्रतिजागरणात् , 'सोहेइ' ति शोभयति पारणकदिने गुर्वादिदत्तरोषभोजनकरणात्, शोधयति वाऽतिचारपङ्गक्षालनात्, 'तीरेइ' ति पूर्णेऽपि तदवधौ स्तोककालावस्थानात्, 'पूरेइ'ति पूर्णेऽपि तदवधौ तत्कृत्यपरिमाणपूरणात्, 'किटेइ' ति कीर्तयति पारणकदिने इदं च इदं चैतस्याः कृत्यम्, तच मया कृतमित्येवं कीर्तनात्, 'अणुपालेइ' ति तत्समासौ च तदनुमोदनात्, किमुक्तं भवति इत्याह—आज्ञया आराधयति इति. एवमेताः सप्त सप्तमासान्ताः. ततोऽष्टमी-प्रथमा सप्तरात्रिदिवा सप्ताहोरात्रमाना, एवं नवमी, दशमी चेति, एतास्तिस्रोऽपि चतुर्थभक्तेनाऽपानकेनेति, उत्तानकादिस्थान-कृतस्तु विशेषः. 'राइंदिय' ति रात्रिंदिवा एकादशी अहोरात्रपरिमाणा, इयं च षष्ठभक्तेन. 'एगराइअं' ति एकरात्रिकी, इयं चाष्टमेन भवतीति.

प्रतिमानि रेंद्र न.

१३. ['अहासुत्तं'ति] सामान्य सूत्रमां कह्या प्रमाणे, ['अहाकणं'ति] प्रतिमाना कल्पमां कह्या प्रमाणे अथवा कल्पनी वस्तुओ जेम छे तेम, ['अहामग्गं'ति] ज्ञानादिरूप मोक्षना मार्गनी मर्यादापूर्वक अथवा क्षायोपशमिक भाव प्रमाणे, ['अहातचं' ति] तत्त्व प्रमाणे अर्थात् 'मासिकी भिक्षप्रतिमा' ए शब्दना अर्थ प्रमाणे, ['अहासम्मं'ति] सम भावपूर्वक, ['काएणं'ति] मात्र मनोरथ करवाथी ज नहीं, पण शरीरद्वारा प्रवृत्ति करवाथी, ['फासेइ'ति] उचित समये विधिपूर्वक ब्रहण करवाथी, ['पालेंड्'ति] वारंबार उपयोगपूर्वक सावधानता राखवाथी पाळे छे, ['सेहिंड्'ति] पारणाने दिवसे गुरू-बगेरेथी अपाएल शेष मोजन करवाथी व्रतने शोभावे छे, अथवा व्रतमां दूषणरूप कचरो न आववाथी व्रतने शोधे छे, ['तीरेइ'ति] तेनी मयोदा पूरी थया पछी पण थोडो काळ रहे छे, ['पूरेइ'ित] तेनी मयीदा पूरी थया पछी पण ते संबंधी कार्योनं परिमाण पूरुं करे छे, ['किटेइ'ित] पारणाने दिवसे ' व्रत संबंधी आ आ कार्य छे अने ते में कर्यु छे ' ए प्रमाणे कीर्तन करे छे, [' अणुपालेइ'ित] व्रत पूरुं थया पछी तेनी अनुमोदना (प्रशंसा)

१. आ गाया श्रीहरिभद्रसूरिविरचित श्रीपंचाशक नामना प्रथमां अढारमा पंचाशकमां पांचमी छे. त्यां ते गाथानी टीकामां जे विवेचन छे तेनो सार आ छे:—

कुणइ दुविहपरिकम्मं, आहारी-वहिमाइसु तहेव पिवकाए कप्पं." क्षाहारादिप्रतिकर्म दर्शियष्यते. परिकर्मपरिमाणं चैवमः-आसामायासु सप्तसु या यावरपरिमाणा तस्यास्तरप्रमाणमेव प्रतिकर्म. तथा वर्षासु नैताः प्रतिपद्यते, न च प्रतिकर्भ करोतिः तथा आद्यद्वयमेकत्रेव वर्षे तृतीय-चतुर्थौ चैकैकस्मिन् वर्षे. अन्यासां तु तिस्यामन्यत्र वर्षे प्रतिकर्मे, अन्यत्र प प्रतिपत्तिः. तदेवं नवभिवंषैंः आद्याः सप्त समाप्यन्ते इति. अय तस्य कियान् श्रुताधिगमः भवति । इत्याह्-यावत् पूर्वाणि, 'दश' इति प्रतीतम्-असंपूर्णीन किंचिद् जनानि, संपूर्णदशपूर्वघरो हि अमोघवचनरवाद् धर्मे-देशनया भव्योपकारित्वेन तीर्थनृद्धिकारित्वात् प्रतिमादिकल्पं न प्रतिपद्यते. भवेत् स्यात्, श्रुताधिगम इति योगः, उत्कृष्टश्वायम्, जघन्यस्य वस्यमाण-त्वात्. अध जघन्यमेव आहः-नवमस्य पूर्वस्य प्रखाख्याननामधेयस्य तृतीय-

वस्तु भाचाराख्यं तद्भागविशेषम्, 'यावत्' इति वर्तते. भवति स्यात्,

जधन्यः अरुपीयान् , श्रुताधिगमः श्रुतज्ञानम्-सूत्रतोऽर्थतश्र. एतच्छुतवि-

कलो हि निरतिशयज्ञानस्वात् कालादि न जानाति इति. (१-२७९,

गच्छ एव साधुसमुदायमध्य एव तिष्ठन् , निर्मोतः प्रतिमाकल्पपरिकर्भणि आहारादिविषये परिनिष्ठितः, आह नः--"पडिमाकप्पिअतुह्रो गच्छे चिअ

छे. तो तेणे साधुना टोळामां ज रहीने 'भिक्षप्रतिमा' संबंधी आचारो पाळवानी टेव राखवी जोइए-भिक्षप्रतिमा तप करती वखते जे जातनी नीरस आहार लेवातो होय या जेवी जातनुं ध्यान अने विचरण धतुं होय ते बधुं 'भिक्षुप्रतिमा' ने स्वीकार्या पहेलां पोतानी जात उपर अजमानवं जोइए, जेथी ते तपनो स्वीकार कर्यो पछी बरावर सादधानीथी तेनुं निर्वेहन थाय. आ ज प्रकारनी इस्तीकत बीजा प्रंथीमां पण कही छे. 'जे भिक्ष प्रतिमा जेटला काळ सुधी निर्वेहवानी होय तेटला काळ सुधी तेनो अभ्यास करवो जोइए' ए नियम शरुआतनी सात भिक्षुप्रतिमाओने लागु पडे छे. चौमासानी मोसममां ते भिक्षप्रतिमाओ लेवाती नथी, तेम तेनो अभ्यास पण थतो नथी. सात प्रतिमा पछीनी पेठी अने बीजी प्रतिमा (बन्ने)नो साथे एक वर्षमां अभ्यास धइ शके छे अने ते पछीनी शीजी प्रतिमाना अभ्यास माटे एक वर्षनी जरूर छे तथा चोथी प्रतिमा माटे पण एम छे. वीजी त्रण प्रतिमाओनो अभ्यास जूदे वर्षे थाय छे तथा तेनो अंगीकार पण जुदे वर्षे थाय छे-एक ज वर्षमां साथे तेनो अभ्यास अनै अंगीकार यह शकतो नथी. तो ए प्रमाणे शहुआतनी सात प्रतिमाओ नव वर्षीवडे समाप्त थाय छे. हवे जे साधु प्रतिमाने लड् तेनुं निर्वहन करवा इच्छे

जे साधुनी एवी भावना होय के, पोते 'भिक्षुत्रतिमा'ने वहवा इच्छे

श्रीजभवदेवस्रिभंगवतीविवरणप्रणेता.):-अनु• छ तेनो सास्राभ्यास केवा प्रकारनो-केटलो होवो जोइए, ते विषे जणावे छे-वधारेमां वधारे तो तेनो शास्राभ्यास लगभग दस पूर्व जेटलो (दसमुं पूर्व पूर्व महीं) होनो जोइए अने ोछामां ओछो तेनो शास्त्राभ्यास ननमा पूर्वनी त्रीजी वस्तु सुधी होनो जोइए. जे मुनि पूरेपूरां दसे पूर्व जाणती होय ते 'भिक्षुप्रतिमा' वगेरे आकरा तपने स्वीकारतो नथी. कारण के तेटला अभ्यासी मुनिनी वाणी अमोघ होय छे अने तेम छे माटे ते, तीथै-जिनशासन-नी वृद्धि करवापूर्वक लोककल्याणमां सिद्धहस्त-सिद्धवाक्-होय छे. अर्थात् ए मुनि पोतानी शिक्तनो उपयोग लोककल्याणमां ज करे छे.

३३ भ० सू०

(पृ-२७९, भगवतीविवरणप्रणेता श्रीअभयदेवसूरि.):-अनु • For Private & Personal Use Only

दरेक प्रतिमानी समय.

ञासनभेद.

करे छे-बतने बखाणे छे अर्थात् बतने आज्ञापूर्वक आराघे छे. ए प्रमाणे ए सात प्रतिमा सात मास सुधी चाले छे-पहेली प्रतिमा एक मास, बीजी प्रतिमा ने मास अने ए प्रमाणे सातमी प्रतिमा सात मास सुधी चाले छे. त्यार पछी आठमी प्रतिमा आवे छे ते 'प्रथमा ' कहेवाय छे. तेनं परिमाण सात रात्री दिवसमुं छे. अने नवमी तथा दशमी प्रतिमा पण ए ज प्रकारनी छे. तथा ए त्रणे (आठमी, नवमी, दशमी) प्रतिमामां चीविहारो (पाणि पीधा विनानो) उपवास करवो जोइए. वळी ए अणे प्रतिमामां ' उत्तानक ' वगेरे स्थानथी विशेषता छै-ए अणे प्रतिमामां बेसवानां आसनो जुदां जूदां छे माटे विशेषता छे. ['राइंदिय 'त्ति] अग्यारमी प्रतिमा अहोरात्र सुधी चाले छे अने तेमां छह (बे उपवास) करवानी छे. ['एगराइअं'ति] बारमी प्रतिमा एक रात्री सुधी चाले छे अने तेमां अहम (त्रण उपवास) करवानो छे.

१४. 'गुणरयणसंबच्छरं' ति गुणानां निर्वराविशेषाणाम् ,रचनं संवत्सरेण सत्रिभागवर्षेण यस्मिस्तपसि तद् गुणरचनं संवत्सरम् , गुणा एव वा रत्नानि यत्र स तथा गुणरत्नः, गुणरत्नः संवत्सरो यत्र तद् गुणरत्नसंवत्सरं तपः. इह च त्रयोदश मासाः, सप्तदशदिनाधिकाः तपः-कालः, त्रिसप्ततिश्च दिनानि पारणककाल इति. एवं चायम्-'भैचरस वीस चउन्बीस चेव चउन्बीस पचवीसा य, चउवीस एक्षवीसा घउवीसा सत्तवीसा य. तीसा तेत्तीसा वि य चउवीस छव्यीस अद्ववीसा य, तीसा बत्तीसा वि य सोलसमासेसु तवदिवसा. पैघरस दसद्व छ पंच चउर पंचसु य तिण्णि तिणि ति, पंचसु दो दो य तहा सोलसमासेसु पारणगा." इह च यत्र मासे अष्टमादितपसो यावन्ति दिनानि न पूर्यन्ते, तावन्ति अप्रेतनमासाद् आक्रष्य पूरणीयानि, अधिकानि च अप्रेतनमासे क्षेप्तन्यानि. 'चउत्थंचउत्थेणं' ति चतर्ध भक्तं यावद् भक्तं यज्यते यत्र तचतुर्थम्, इयं चोपवासस्य संज्ञा. एवम्, षष्टादिकमुपवासद्वयादेरिति. 'अणिक्लित्तेणं' ति अविश्रान्तेन, 'दिय' ति दिवा दिवसे इसर्थ:, 'ठाणुक्कडुए'ति स्थानमासनम् , उत्कुटुकमाधारे पुत्ताऽलगनरूपं यस्यासौ स्थानोत्कुटुक:, 'वीरासणेणं' ति सिंहास-नोपविष्टस्य भून्यस्त्वपादस्य अपनीतसिंहासनस्येव यदवस्थानम्, तद्वीरासनं तेन, 'अवाजडेण य' ति प्रावरणाभावेन च.

गुणरक संवस्तर तप वने तेर्नु सक्य.

१४. ['गुणरवर्णसंवच्छरं' ति] जें तप करवामां आवे त्यारे सोळ महिना सुधी एक जातनी निर्जरास्त्र गुणोनी रचना (उत्पत्ति) थाय ते तप 'गुणरथणसंबच्छर' कहेबाय, अथवा जे तपमां, गुणरूप रतनीवाळुं आखुं वर्ष वीतावाय छे ते तप 'गुणरयणसंबच्छर' कहेबाय. आ सपमां तेर मास अने सत्तर दिवस सुधी तप करवानुं छे अने तोंतेर दिवस पारणानी वखत छे. ते आ प्रमाणे छे:-"प्रथम-पहेला मासमां पत्तर दिवस, बीजा मासमां वीश दिवस, त्रीजा मासमां चोवीश दिवस, चोथा मासमां चोवीश दिवस, पांचमा मासमां प्रवीश दिवस, छद्वा मासमां चोवीश दिवस, सातमा मासमां एकवीश दिवस, आठमा मासमां चोवीश दिवस, नवमा मासमां सत्तावीश दिवस, दशमा मासमां श्रीश दिवस, अग्यारमा मासमां तेत्रीश दिवस, बारमा मासमां चोवीश दिवस, तेरमा मासमां छव्वीश दिवस, चौदमा मासमां अठ्यावीश दिवस, पन्नरमा मासमां त्रीश दिवस अने सोळमा मासमां बत्रीश दिवस तप करवाना छे. तथा प्रथम मासमां पन्नर दिवस, बीजा मासमां दश दिवस, त्रीजा मासमां माठ दिवस, चोथा मासमां छ दिवस, पांचमा मासमां पांच दिवस, छहा मासमां चार दिवस, सातमा मासमां त्रण दिवस, आठमा मासमां प्रण दिवस, नवमा मासमां त्रण दिवस, दशमा मासमां त्रण दिवस, अम्यारमा मासमां त्रण दिवस, तथा बारमा, तेरमा, चौदमा, पन्नरमा अने सोळमा मासमां पण ने ने दिवस पारणाना छे" शं०-आगळ जे तपना दिवसी गणाव्या छे तेमां एम पण कहां छे के कोई मासमां बन्नीश दिवस तप करवी, तो ए कथन केवी रीते संगत थाय, कारण के मासना दिवसो तो त्रीश ज होय छे ? समा०-जे मासमां अहम वगेरे तपना जेटला दिवसो पूरा न थता होय-खूटता होय-तेटला दिवसो आगळना मासथी खेंचीने पूरा करवा अर्थात् ने मासमां नत्रीश दिवस तप करवानुं कहुं होय, तो ते मासनी पासेना मासना ने दिवसो उपरना मासमां खेंची लेवा अने जे मासमां तप करतां वधारे दिवसो होय ते दिवसो तेनी पछीना मासमां मेळवी देवा अर्थात् कोइ मासमां एकवीश दिवस तप करवानुं कह्युं होय तो ते मासनुं तप पूरुं थया पछी नव दिवसो वधे छे माटे ते नव दिवसो ते मास पछीना मासमां मेळवी देवा. ['चउत्थंचउत्थेणं'ित] चउत्थ एटले चतुर्थ-उपवास. 'चतुर्थ' शब्दनो शब्दार्थ आ छेः-जे वतमां चोथा टंक सुधी जमाय नहीं ते वत 'चतुर्थभक्त' कहेवाय अर्थात् साधारण रीते एक दिवसना ने टंक गणाय छे अने ए ज प्रकारे त्रण दिवसोना मळीने छ टंक शाय छे. तो आजे एक टंक खाइ, बीजे दिवसे बन्ने टंक न खाइ अने चोधुं टंक आवे त्यां सुधी पण न जमवुं ते 'चतुर्थभक्त' कहेवाय. ए ज प्रमाणे 'छह्र' ए में उपवास तथा 'अट्टम' ए त्रण उपवासनी संज्ञा छे-जे व्रतमां छट्टा टंक सुधी जमाय नहीं ते 'छट्ट' अने जे व्रतमां आठमा टंक सुधी जमाय नहीं ते 'अट्टम' ए प्रमाणे सर्वत्र जाणवुं. ['अणिक्खित्तेणं'ति] निरंतर-विसामी लीघा विना-रोज, ['दिय' ति] दिवसे, ['ठाणुक्कुड्रए' ति] स्थान एटले आसन अने उत्कुद्रक एटले उभडक अर्थात् जे उभडक वेसे, किंतु नितंबना भागने जमीन साथे न अडकवा दे ते 'उत्कुद्रक आसनवाळी' 'स्थानोत्कुदुक' कहेवाय. ['वीरासणेणं'ति] वीरासनवेड, वीरासनवं स्वरूप आ छे:-जेम, कोइ एक मनुष्य सिंहासन उपर बेठेल होय अने तेणे तेना पग, नीचे मुकेला होय, ए वखते ते सिंहासन लइ लीघा पछी पेला बेठेल मनुष्यनुं जे आसन-बेसवानी रीत-ते 'वीरासन' कहेवाय. ['अवाउदेण य' ति] कांइ ओद्या के पहेर्या सिवाय.

अकुडकासन

वीरासन.

ातुर्थे.

[.] ९. प्र॰ छाः—पश्चदश विंशतिः चतुर्विंशतिरेव चतुर्विंशतिः पश्चविंशतिथ, चतुर्विंशतिः एकविंशतिः चतुर्विंशतिः सप्तविंशतिथः त्रिंशते त्रयक्षिशद् अपि च चतुर्विशतिः पर्विशतिरष्टाविंशतिश्व, त्रिंशद् द्वात्रिंशद् अपि च षोडशमासेषु तपोदिवसाः. २. पश्चदश दश अष्टी पद पत्र चरवारः पश्चमु च त्रयस्रय इति, पश्चम्र द्वी द्वौ च तथा योडवामाधेषु पारणकानिः-अनु॰

३. श्रीप्रवचनसारोद्धार नामना प्रथमां 'गुणरश्रसंवत्सर' नामना तपसंवंधी नीचे प्रमाणे हकीकत छे:---

[&]quot; गुणरयणवच्छरम्म सोलस मासा इवंति तवचरणे, एगंतरोववासा " 'गुणरत्नसंवत्सर' नामनुं तप करतां सोळ महिना छागे छे. वे तपमां पढमे मासम्मि कायन्ता. ठायन्तं उक्तइआसणेण दिवसे, निसाइ पुण निर्व पहेले महिने एकांतर उपवास करवा पडे छे. अने दिवसे, गायने दोहता बीरासणिएण तहा होअन्वं अवाबडेणं च. वीआइमासेस कुना एएतराह बुड्ढीए, गोबाळनी पेठे उत्कट आसने रहेर्नु पडे छे, तथा रात्रीए कांइ पण ओइया जा सोलसमे सोलस उपवासा हुंति मासम्मि. " के पहेर्या सिवाय वीरासने बेसी ध्यान ध्यावुं पडे छे. ए प्रमाणे पहेलो मास वीताववो पडे छे. बीजे मासे बने उपवास करी पारणुं अने ए रीते यावत्-सोळने मासे सोळ सोळ उपवास करीने पारणुं करवुं अर्थात् दर महिने एक एक उपवास वधारीने पारणुं करतुं." (श्रीप्रवचनसारोद्धार, द्वार-२०१, गाथा-५८०-५८१-५८२.):-अनु॰

१५. 'ओरालेणं' इत्यादि. औरालेन आशंसारहिततया प्रधानेन. प्रधानं चाल्पमपि स्यात् , इत्यत आह—विपुलेन विस्तीर्णेन बहुदिनत्वात्. विपुलं च गुरुभिरननुज्ञातमपि स्यात्, अप्रयत्नकृतं वा स्यात्, अत आह-'पयत्तेणं' ति प्रदत्तेन अनुज्ञातेन गुरुभिः, प्रयत्नेन वा प्रयत्नवता प्रमादरहि-तेनेत्यर्थः. एवंविधमपि सामान्यतः प्रतिपन्नं स्यात् , इत्याह-प्रगृहीतेन बहुमानप्रकर्षाद् आश्रितेन, तथा, कल्याणेन नीरोगताकारणेन, शिवेन शि-बहेतुना, धन्येन धर्मधनसाधुना, मङ्गल्येन दुरितोपशमनसाधुना, सश्रीकेण सम्यक्पालनात् सशोभेन, उदमेण उन्नतपर्यवसानेन उत्तरोत्तरं दृद्धि-मतां इलर्थः, उदात्तेन उन्नतभाववता, 'उत्तमेणं' ति ऊर्ध्व तमसः—अज्ञानात्, यत् तत् तथा, तेन-ज्ञानयुक्तेनेलर्थः, उत्तमपुरुषाऽऽसेवितत्वाद या उत्तमेन, उदारेण औदार्यवता नि:स्पृहत्वातिरेकात् , महानुभागेन महाप्रभावेण, 'सुक्रे'ति शुन्को नीरसशरीरत्वात् , 'लुक्से'ति बुभुक्षा-वरोन रूक्षीभूतत्वकत्वात्, अस्थीनि चर्मावनदानि यस्य सोऽस्थिचर्मावनदः, किटिकिटिका निर्मोसास्थिसंबन्धी उपवेशनादिकियासमुत्यः शन्द-विशेष:, तां भूत: प्राप्तो य: स किटिकिटिकाभूतः, ऋशो दुर्बछः, धमनीसंततो नाडीव्याप्त:-मांसक्षयेण दश्यमाननाडीकत्वात्, 'बीवंजीवेणं' ति भनुस्वारस्यागमिकत्वाद् जीवजीवेन जीवबलेन गच्छति, न शरीरबलेनेत्यर्थः. 'भासं भासित्ता' इत्यादौ कालत्रयनिर्देशः. 'गिलायात्ति'ग्लायति ग्लानो भवति. 'से जहा णाम ए'ति 'से'ति अथार्थः, 'यथा' इति दृष्टान्तार्थः, 'नाम' इति संभावनायाम्, 'ए' इति वाक्याळंकारे, 'कहसगडिअ'ति काष्ठ-भृताः शक्टिकाः-काष्टशकटिकाः, 'पत्तसगडिअ' ति पलाशादिपत्रभृता गन्नी, 'पत्तातिलगंडगसगडिअ'ति पत्रयुक्ततिलानाम् , भाण्डकानां च मृण्मयभाजनानां भृता गन्नीत्यर्थः, 'तिलसंडगसगडिय'त्ति क्वचित् पाठः, प्रतीतार्थश्व. 'एरंडकट्टसगडिअ'त्ति एरण्डकाष्ठमयी एरण्डकाष्ठभृता बा शक्टिकाः, एरण्डकाष्ट्रग्रहणं च तेषामसारत्वेन तच्छकटिकायाः शुष्कायाः सत्याः अतिशयेन गमनादौ सशब्दत्वं स्यादिति. अङ्गारशक-टिका अङ्गारमृता गन्नी, 'उण्हे दिना, सुका समाणी' इति विशेषणद्वयं काष्टादीनामार्द्राणामेव संभवतीति यथासंभवमायोज्यमिति. द्वताशन इव मस्मराशिप्रतिच्छनः 'तवेणं तेएणं' ति तपोलक्षणेन तेजसा. अयमभिप्रायः-यथा भस्मच्छन्नोऽग्निर्वहिर्दृत्या तेजोरहितः, अन्तर्वृत्या तु ज्बछति, एवं स्कन्दकोऽपि अपचितमांस-शोणितलाद् बहिर्निस्तेजाः, अन्तस्तु शुभध्यानतपसा ज्वलतीति. उक्तमेवार्थमाहः-'तव-तेज-'इत्यादि.

त्वप्रजेसा.

१५. ['ओरालेणं' इत्यादि.] उदार एटले प्रधान-कोइ पण जातनी आशा विनानं-तेवडे, कोइ प्रधान पदार्थ एवो होय के जे प्रधान होय अने अल्प पण होय, माटे कहे छे के, विपुल-धणा दिवस सुधी पहोंचे तेवुं होवाथी विस्तीर्ण-विशाल-तेवडे, कोइ विपुल एवुं पण होय के जेमां गुरुनी अनुमति न होय अथवा जेने शरु करवामां कांइ प्रयत्ननी जरूर न होय, माटे कहे छे के, ['पयत्तेणं' ति] गुरुए दीघेल-गुरुद्वारा अनुमति मेळवीने आचरेलं अथवा प्रमादने छोडीने प्रयत्पूर्वक करेलं-तेवडे, एवा प्रकारनं पण साधारणपणे स्वीकारेलं होय, माटे कहे छे के, प्रगृहीत-घणा मानपूर्वक आशरेलुं-तेवडे, तथा निरोगिपणाना कारणभूत-तेवडे, कल्याणना हेतुभूत-तेवडे, धर्मरूप धनमां साधुभूत-तेवडे, पापने शमाववामां निमित्तभूत-तेवडे. सारी रीते पाळेळं छे माटे शोभावाळं-तेवडे, जेनुं छेवट सारुं छे तेवडे, उत्तरीत्तर वधारावाळं-तेवडे, उन्नतभाववाळं-तेवडे, ['उत्तमेणं' ति] अज्ञान रहित-तेवहे, अर्थात् ज्ञानवाळा तपवहे, अथवा उत्तम पुरुषोए सेवेहुं छे माटे उत्तम-तेवहे, ते तपमां निःस्वार्थपणानो भाग वधारे होवायी ते उदार छे-तेवडे, महाप्रभाववाळा ते तपवडे श्रीस्कंदक अनगार ['सुक्के' ति] शुष्क थया अर्थात् शरीरमांथी रस कस जतो रहेवाथी सुकाइ गया, ['ठुक्खे' ति] भूखना प्रभावे छुखा-रुखा-थइ गया, चामडीथी ढंकाएल हाडकावाळा थया, जे मनुष्यना शरीरमां मांस न होय, पण मात्र हाडकौ होय, अने ज्यारे ते मात्र हाडकाना खोखावाळो मनुष्य बेसे, उठे के गति वंगरे कोइ एण किया करे त्यारे तेनो अवाज थाय छे अने ते अवाजने 'किटिकिटिका' कहे छे अर्थात् खट् खट् के कट् कट् ज्यारे श्रीस्कंदक अनगार हाले चाले छे त्यारे पण पूर्वोक्त प्रकारनो शब्द-अवाज-धाय छे माटे तेओने 'किटिकिटिकाभूत' कहा. वळी तेओ पातळा थया, तेओनी आकृति (शरीर) मांसरिहत होवाथी तेमां चारे तरफ नाडीओ ज जणाय छे-माटे नाडीव्यास थइ गया, ['^९जीवंजीवेणं' ति] शरीरना बळे नहीं, पण जीवना बळे चाले छे, ['भासं भासित्ता'] ए बधामां त्रणे काळ सूचव्या छे. ['गिलायत्ति'] ग्लानि पामे छे. ['से बहौ र्णीम ऐ' ति] ['कट्टसगडिअ' ति] लाकडाथी भरेली सगडीओ, ['पत्तसगडिअ' ति] खाखरा वगेरे झाहना पांदडाओथी भरेली सगडीओ-नानी गाडीओ, ['पत्ततिल-मंडगसगडिअ' ति] पांदडावाळा तलना झाडवाथी-तलसराओथी अने माटीना वासणोधी भरेली सगडीओ, ['तिलसंटगसगडिअ' ति] ए प्रमाणेनो पाठ बीजा कोइ पुस्तकमां छे अने तेनो अर्थ स्पष्ट छे-'तलना सांठाओधी -तलसराओधी-भरेली सगडीओ.' ['एरंडकहंसगडिअ' ति] एरडाना लाकडाथी बनेली के भरेली सगडीओ, एरडानां लाकडां पोलां होय छे माटे तेने सुकवीने सगडीमां भरी ज्यारे सगडी चलाववामां आवे त्यारे तेनो अवाज घणो थाय छे माटे अहीं एरडानां लाकडां ग्रहण कर्यों छे. अंगारशक-टिका एटले अंगाराधी भरेली सगडी, ['उण्हे दिशा, सुक्का समाणी'] लीलां लाकडांओने तपाववानी अने स्कववानी जरूर रहे छ माटे आ ने विशेषणो-'तडके मुकेली अने स्कवेली'-ज्यां लीलां लाकडांनो संभव होय त्यां व लगाडवां. राखमां भारेल अग्निनी पेठ ते स्कंदक अनगार ['तवेणां तेएणं' ति] तपरूप तेजवडे देदीप्यमान छे-जेम राखमां भारेलो अभि बहारथी तेज विनानो अने अंदरथी तो बळतो ज होय छे, तेम श्रीरकंदकतुं शरीर मांस अने छोही विनानुं यह गयुं छे माटे ते बहारथी निस्तेज लागे छे अने अंदरथी तो पवित्र तपवडे जाज्वल्यमान छे. कहेली ज वातने (फरीथी) कहे छे के, ['तव-तेअ'-इत्यादि.]

श्रीस्करकृती शारीरिक श्रीनता.

भीस्केदकतुं भंतर.

१६. 'पुञ्चरत्तावरत्तकालसमयांसि' ति पूर्वरात्रश्च रात्रेः पूर्वो भागः, अपरात्रश्च अपकृष्टा रात्रिः—पश्चिमस्तद्भाग इसर्थः, तल्लक्षणो यः कालसमयः—कालात्मकः समयः स तथा तत्र, अथवा 'पूर्वरात्रापररात्रकालसमये' इसत्र रेफलोपात् 'पुञ्चरत्तावरत्तकालसमयांसि' ति स्यात् धर्मजागरिकां जाग्रतः कुर्वत इसर्थः. 'तं अरिथ ता मे' ति तदेवमिष अस्ति तावत् मम उत्थानादि—न सर्वथा क्षीणिमिति भावः 'तं जाव ता मे अरिथ' ति तत् तस्मात् , यावत् 'ता' इति भाषामात्रे, मे मम अस्तिः, 'जाव' ति यावच 'सुहरिथ' ति शुभार्थी भव्यान् प्रति, सुहस्ती वा पुरुषवरगन्धहस्ती, एतच भगवत्साक्षिकोऽनशनविधिर्महाफलो भवतीत्मभिप्रायेण, भगवित्वांणे शोकदुःखभाजनं मा भूवमहम् , इत्यमिप्रायेण वा चिन्तितमनेनेति. 'कल्लं' इत्यादि. 'कल्लं' ति श्वः, प्रादुः प्राकाश्ये, ततः प्रकाशप्रभातायां रजन्याम् फुल्लोत्यलकमलकोमलो-

^{1.} अहीं 'अनुस्वार' ऋषिवचनथी थयो छे. २. आ शब्दनी 'अथ' अथे छे. ३. आ शब्द, दर्शतसूचक छे. ४. 'नाम' आ शब्द संभावनाद्शेक छे. ५. आ शब्द, साक्यमां अर्थकारक्ष छे:—श्रीअभय॰

न्मीलिते, फुलं विकसितम्, तच तदुत्पलं च फुलोत्पलम्, तच कमलश्च हरिणविशेषः-फुलोत्पल-कमलौ, तयोः कोमलमकठोरम्, उन्मीलितं दलानाम्,नयनयोश्च उन्मीलनं यस्मिस्तया तस्मिन्,अथेति रजनीविभातानन्तरम्,पाण्डुरे प्रभाते रक्ताशोकप्रकाशेन किञ्चकस्य,शुकमुखस्य,गुक्षा-र्धस्य च रागेण सदशो यः स तथा तस्मिन् , तथा, कमलाकराः हदादयस्तेषु खण्डानि नलिनीखण्डानि, तेषां बोधको यः स कमलाकरसण्डयोषकः, तस्मिन् उत्थितेऽभ्युद्रते, कस्मिन् १ इत्याह—'सूरे' पुनः किंभूते १ इत्याहः—'सहस्सरिसाम्मि' इत्यादि. 'कडाईहिं'ति, इह पदैकदेशात् पदसमुदायो हर्यस्ततः कृतयोग्यादिभिरिति स्यात् , तत्र कृता योगा प्रत्युपेक्षणादिव्यापाराः येषां सन्ति ते कृतयोगिनः, आदिशब्दात् प्रियधर्माणः, दृढधर्माणः, इत्यादि गृह्यते इति. 'विउल' ति विपुलम्-विपुलाभिधानम् , 'मेह्मणसंनिगासं' ति धनमेधसदशम्-सान्द्रजलदसमानं कालकमित्यर्थः, 'देवसंनिवायं'ति देवानां सिवपातः समागमो रमणीयत्वाद् यत्र स तथा तम् , 'पुढवीसिलापृष्टयं'ति पृथिवीशिलारूपः पृष्टकः आसनविशेषः— पृथिवीशिलापद्दकः, काष्ठशिलाऽपि शिला स्यात्, अतस्तद्भवच्छेदाय पृथिवीप्रहणम्. 'संलेहणा-सूसणासूसिअस्स'ति संलिद्यते क्रशीक्रियते-उनयेति संलेखना तपः, तस्या जोषणा सेवा, तया जुष्टः सेवितः, द्वाषितो वा क्षपितो यः स तथा तस्य, 'भत्त-पाणपिडयाइक्लिअस्स' ति प्रत्याख्यातभक्त-पानस्य, 'कालं'ति मरणम् , 'तिकड्'ति इति कृत्वा-इदं विषयीकृत्य, 'एवं संपेहेइ'ति एवम्-उक्तलक्षणमेव, संप्रेक्षते पर्यालो-चयति संगतासंगतिवभागतः. 'उचारपासवणभूभि पंडिलेहेइ'ति पादपोपगमनाद् आराद् उचारादेखस्य कर्तव्यत्वाद् उचारादिभूमिप्रत्युपेक्षणं न निरर्थकम् . 'संपालिअंकानिसन्ते' ति पद्मासनोपविष्टः, 'सिरसावत्तं' ति शिरसाऽप्राप्तमस्पृष्टम् , अथवा शिरसि आवर्तः-आवृत्तिरावर्तनं परिश्रमणं यस्यासौ सप्तम्यलोपात् शिरस्यावर्तः –तम् , 'साड्डिमचाइं' ति प्रतिदिनं भोजनद्वयस्य त्यागात् त्रिंशता दिनैः षष्टिर्भक्तानि सक्तानि भवन्ति. 'अणसणाए' ति प्राकृतत्वाद् अनशंनेन 'छेइत्त' ति छित्वा परिसञ्य, 'आलोइअपडिकंते' ति आलोचितं गुरूणां निवेदितं यदतिचारजातम् , तत् प्रतिक्रान्तमकरणविषयीकृतं येनासावाळोचितप्रतिक्रान्तः, अथवा आलोचितश्रासावाळोचनादानात् , प्रतिक्रान्तश्च मिथ्यादुष्कृतदानात् आलोचितप्रतिक्रान्तः. 'परिणिव्याणवित्तयं ' ति परिनिर्वाणं मरणम् , तत्र यच्छरीरस्य परिष्ठापनं तदिप परिनिर्वाणमेव, तदेव प्रत्येश हेतुर्यस्य स परिनिर्वाणप्रत्ययः-अतस्तम् , 'कहिं गए' ति कस्यां गतौ, 'कहिं उववने' ति क देवलोका-दी ? इति. 'एगइआणं' ति एकेषाम् . न तु सर्वेषाम् . 'आउक्लएणं' ति आयुष्ककर्मदलिकनिर्जरणेन, 'भवक्लएणं' ति देवभवनिबन्धनम्-त्तकर्मणां गत्यादीनां निर्जरणेन, 'ठिइक्लएणं'ति आयुष्ककर्मणः स्थितेर्वेदनेन; 'अणंतरं'ति देवभवसंबन्धिनम्, 'चरं' ति शरीरम्, 'चइत्त'ति त्यक्वा, अथवा 'चयं' ति च्यवं च्यवनम्, 'चइत्त' ति च्युत्वा कृत्वा अनन्तरं क्व गमिष्यति ? इत्येवमनन्तरशब्दस्य संबन्धः कार्यः.

भगवरसुधर्मसामित्रणीते श्रीभगवतीसुत्रे द्वितीयशते प्रथम उद्देशके श्रीअभयदेवसुरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

श्रीस्कंदकनो विचार

अनश्ननं कारण.

धनश्च,

शीस्यंत्यतं परलोक गमन.

१६. ['पुव्यरतावर तकालसमयंसि' ति] रात्रीनो पूर्व भाग अने रात्रीनो पश्चिम भाग-ते वखते धर्म जागरण करतां श्रीस्कंदकने विचार थयो के. ['तं अस्थि ता मे'ति] में आबुं आकरं तप कर्युं तो पण मारी उठवा, बेसवा वगेरेनी शक्ति तद्दन नाश पामी नथी, माटे ['तं जाव तो मे अस्थि' ति] ज्यां सुधी मारी शक्ति छे अने ['जाव' ति] ज्यां सुधी श्रमण भगवंत महावीर ['सुहत्यि' ति] शुभार्थी छे अर्थात् भव्योने लाभ दे छे अथवा उत्तम गंधहस्तीनी पेठे पुरुषोमां उत्तम तरीके जगतमां विद्यमान छे त्यां सुधी तेनी पासे जइ अनशन करूं. श्रीस्कंदके जे पूर्व प्रमाणे विचार कर्यों तेनुं कारण ए के, जो अनशननो विधि भगवंतनी साक्षिए करवामां आवे तो तेनुं मोटुं फळ थाय छे अथवा भगवंतनुं निर्वाण थया पछी मने शोकजन्य दुःख न थाय माटे भगवंत निर्वाण पामे ते पहेलां ज हुं तेओनी पासे जइने अनशन करूं.(पूर्वोक्त विचारनां आ वे कारणो जणाय छे.) ['कलं' इत्यादि.] काले--आवती काले प्रकाशथी रात्री उजळी थया पछी, विकसेल उत्पलनी पांखडीओ अने एक प्रकारना हरणनी आंखो कोमळतापूर्वक उछड्या पछी, घोळुं प्रभात श्या पछी तथा राता आसोपालवनी जेवो, केसुडांनी जेवो, पोपटनी चांच जेवो अने चणोठीना अडघा भाग जेवो लाल चोळ तथा कमळना धराओमां रहेलां कमलिनीनां खंडोने विकसित करनार, हजार किरणवाळो सूर्य उग्यापछी इत्यादि. ['कडाँईहिं'ति] जेओ पडिलेहण-प्रतिलेखन-वगेरे कियाओमां कुशळ छे, धर्मप्रिय अने धर्ममां दढ छे, तेओनी साथे ['विउल' ति] विपुल नामना पर्वत उपर, ['मेहघणसंनिगासं' ति] अंधारेल मेधनी जेवी अर्थात् काळी, ['देवसंनिवायं' ति] जेनी सुंदरताथी ज्यां देवो आवे छे एवी ['पुँढवीसिलापट्टयं' ति] काळी शिला उपर ['संलेहणा-इसणाद्मस-अस्स'ति] नेनाथी कृरा थवाय ते संलेखना अर्थात् एक जातनुं तप, ते तपनी सेवाथी जुष्ट भएल अथवा ते तपनी सेवाथी क्षपित थएल-तेना, ['भत्त-पाणपिडयाइक्खिअस्त' ति] जेणे जमवानुं अने पीवानुं छोडी दीधुं छे-तेना. ['कालं'ति] मरणने, ['ति कट्ट' ति] एम करीने-एतुं लक्ष्य राखीने, ['एवं संपेहेइ' ति] पूर्वे कहां ते संगत छे के असंगत छे एम समाठोचे छे. ['उचार-पासवणभूमि पडिलेहेइ' ति] पादपोपगमन अवस्था स्वीकार्या पहेलां तेने लघुरांका वगेरेनी जरूर रहे छे माटे ते सार जग्यानुं पडिलेहण करवुं उपयुक्त छे—नकामुं नधी. ['संपलिअंकनिसन्ने' सि] पद्मासने बेठेल, ['सिरसोवत्तं' ति] माथा साथे नहीं अडकेल अथवा माथामां आवर्तवाळुं-तेने. ['सिट्टभत्ताइं' ति] साठ टंक सुधी ['अणसणाए' ति] जम्या सिवाय ['छेइत्त' ति] वीतावीने ['आलोइअपडिक्कंते' ति] गुरुए जणावेल अतिचारोने नहीं करनार अथवा आलोचनाना दानथी आलोचित अने मिथ्यादुष्कृत देवाथी प्रतिक्रांत ते 'आलोचितप्रतिक्रांत' कहेवाय. ['परिणिव्याणयत्तियं' ति] परिनिर्वाण एटले मरण अथवा शरीरने परठवतुं ते, जेमां परिनिर्वाण निमित्त छे ते-तेने. ['कहिं गए' ति] कइ गतिमां, ['कहिं उववन्ने' ति] कया देवलोक वगेरेमां उत्पन्न थया छे १ ['एगइआणं' ति] बधानी नहीं, पण केटलाकनी, ['आउक्खएणं' ति | आयुष्य कर्मना द्ळिआंनी निर्जरा थवाथी, ['भवक्खएणं' ति] देवभवनां कारणभूत गत्यादि कमींतुं निर्भरण थवाधी, ['ठिइनखएणं' ति] आयुष्य कर्मनी स्थितिने मोगवी लेवाथी, ['अणंतरं' ति] देवतुं, ['चयं'ति] अरीर, ['चइत्त'ति] छोडीने अथवा ['चयं'ति] ['चइत्त'ति] देवभवथी च्यवीने तुरत ज क्यां जरे ? ए रीते 'अनंतर' शब्दनो संबंध करवो.

^{9. &#}x27;पूर्वरात्रापररात्र' आ शब्दमांथी, 'अपर' शब्दना 'र' नो लोप करवाथी पण उपलो शब्द बने छे. २. आ शब्द, भाषानी शोभारूप छे. ३. ज्यां पदनो एक भाग जणाव्यो होय त्यां ते एक भागधी पदनो समुदायं पण जाणी शकाय छे माटे अहीं 'क्रत' पदथी 'क्रतयोगी' पद जाणकुं. ४. अहीं काकडानी शिला न लेवाय माटे 'पृथिवी' शब्द मूक्यो छे. ५. आ शब्दमां सातमी विभक्ति पण छे:—श्रीअभय॰

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचिरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, द्यायी यः सद्धणानां परक्रतिकरणाद्वेतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो खाहको दान्ति-शान्तयोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं भारहा चासमुख्यः ॥ १ ॥

शतक २.-उद्देशक २.

समुद्धात केटला ?—सात.—वेदनासमुद्धात.—कथायसमुद्धात.—मरणसमुद्धात.—वैकियसमुद्धात.—तेजससमुद्धात.—आहारकसमुद्धात.—केविलसमुद्धात.—भावितआत्मा अनगार.—समुद्धातपद (प्रशापनास्त्र).—

१९. प्र०- मेइ णं भंते 1 समुखाया पनता ?

१९. उ०--गोमया ! सत्त समुग्धाया पत्रत्ता, तं जहाः--वेदणासमुग्धाये, एवं समुग्धायपदं छाउमार्थियसमुग्धायवज्ञं भाणि-यव्यं, जाव-वेमाणियाणं. कसायसमुग्धाया, अप्पाबहुयं.

२०. प्र०--अणगारस्स णं भंते ! भावियपणो केवलीसमुग्धाये जाव-सासतं, अणागयदं चिहंति ? २०. उ०--समुग्धायपदं नेयव्वं. १९. प्र०-हे भगवन्। केटला समुद्धातो कहा। छे!

१९. उ०—हे गौतम! समुद्धातो सात कहा छै. ते आ प्रमाणे:—वेदनासमुद्धात वगेरे—(कषायसमुद्धात, मारणांतिक-समुद्धात, वैक्रियसमुद्धात, तैजससमुद्धात, आहारकसमुद्धात अने केवलिसमुद्धात.) आ ठेकाणे प्रज्ञापना सूत्रमां आवेछं, छत्रीशमुं—छेलुं—समुद्धातपद जाणवुं, परंतु तेमां आवती छाब-स्थिकसमुद्धातनी हकीकत न कहेवी अने ए प्रमाणे यावत्—वैभानिको सुधी जाणवुं तथा कषायसमुद्धातो अने अल्पबहुत्व कहेवुं.

२०. प्र०—हे भगवन्! भावितात्मा अनगारने केवलिसमुद्धात यावत्—आखा भविष्यकाळ सुधी शाश्वतरीते रहे?

२०. उ०—हे गौतम! अहीं पण उपर कह्युं ते—समुद्धा-तपद—जाणवुं.

भगवंतसुद्दम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सये बीओ उद्देशे सम्मत्तो.

१. अथ दितीयः प्रारम्यते, अस्य चायमिमसंबन्धः—'केण वा मरणेणं मरमाणे जीवे वहुद्द ?' ति प्रागुक्तम् , मरणं च मारणान्तिकसमु-दातेन समवहतस्य, अन्यथा च भवतीति समुद्धातस्वरूपिमहोन्यते इति एवंसंबन्धस्यास्येदं सूत्रम्—'कइ णं भन्ते ! समुग्धाया' इत्यादि. तत्र 'हन् हिंसा-गत्योः' इति वचनाद् हननानि धाताः, 'सम्' एकीभावे, 'उत्' प्राबल्ये; ततश्च एकीभावेन प्राबल्येन च धाताः समुद्धाताः. अथ केन सह एकीभावः उच्यते, यदा आत्मा वेदनादिसमुद्धातगतो प्रवित, तदा वेदनाद्यनुभवज्ञाने परिणत एव भवतीति वेदनाद्यनुभवज्ञाने सहैकीभावः. अथ प्राबल्येन धाताः कथम् ? उच्यते, यसाद् वेदनादिसमुद्धातपरिणतो बहून् वेदनीयादिकमिप्रदेशान् काळान्तरातु-भवयोग्यान् उदीरणाकरणेन आकृष्य, उदये प्रक्षिप्य, अनुभूय निर्जरयति—आत्मप्रदेशैः सह श्विष्टान् शातयतीत्यर्थः, अतः प्राबल्येन धाताः इति. 'सत्त समुग्धाय' ति वेदनासमुद्धातादयः, एते च प्रज्ञापनायामिव द्रष्टच्याः. अत एवाह—'छाउमत्थिअ' इत्यादि.

^{9.} मूलच्छायाः-कित भगवन्। समुद्धाताः प्रक्षप्ताः १ गीतम। सप्त समुद्धाताः प्रक्षप्ताः, तद्यथाः-वेदनासमुद्धातः, एवं समुद्धातपदं छाद्यस्थिक-समुद्धातवर्जं भणितव्यम्, यावत्-वैमानिकानाम्, कथायसमुद्धाताः, अल्पवहुत्वम्, अनगारस्य भगवन्। भावितात्मनः केवलिसमुद्धातो यावत्-शाश्वतम् अनागतादं तिष्टन्ति ! समुद्धातपदं शातव्यम्:-अनु०

'छाउमित्थिअसमुन्धायवज्ञं'ति 'केंइ णं भन्ते ! छाउमित्थिअसमुन्धाया पण्णत्ता' ? इत्यादिसूत्रवर्जितम् . 'समुन्धायपयं' ति प्रज्ञापनायाः षद्त्रिंशत्तमं पदं समुद्धातार्थमिह नेतव्यम् , तचैवम्-''केइ णं भन्ते ! समुग्धाया पण्णत्ता ? गोयमा ! सत्त समुग्धाया पण्णता . तं जहा:-वेयणासमुन्घाए, कसायसमुन्घाए" इत्यादि. इह संप्रहगाथा-'वेयण-कसाय-मरणे वेउ व्विय-तेउए य आहारे, केवालिए चेव भवे जीव-मण-स्साण सत्तेव.' जीवपदे मनुष्यपदे च सप्त वाच्याः, नारकादिषु तु यथायोगिमत्यर्थः. तत्र वेदनासमुद्धातेन समुद्धत आत्मा वेदनीयकर्मपुद्ग-छानां शातं करोति, कषायसमुद्धातेन कषायपुद्गलानम्, मारणान्तिकसमुद्धातेन आयुष्यकर्मपुद्गलानम्, वैकुर्विकसमुद्धातेन समुद्धतो जीवः प्रदेशान् शरीराद् बहिर्निष्काश्य शरीर्विष्कम्भ-बाहल्यमात्रम् , आयामतश्च संख्येययोजनानि दण्डं निसृजति, निसृज्य च यथास्थूलान् वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्रलान् प्राग्बद्धान् शातयति, यथासूक्षांश्चाऽऽदत्ते. यथोक्तम्-''वेर्डेव्यियसमुग्धाएणं समोहत्रह, संखेलाई जोयणाई दंडं निसिरइ, अहाबायरे पोग्नले परिसाडेइ, अहासुहुमे पोग्नले आइयारी." एवं तैजसा-ssहारकसमुद्धाताविप व्याख्येयी. केवलिसमुद्धातेन तु समुद्धतः केवली वेदनीयादिकर्भपुद्गलान् शावयतीति. एतेषु च सर्वेष्वपि समुद्धातेषु शरीराद् जीवप्रदेशनिर्गमोऽस्ति. सर्वे चैतेऽन्तर्मुहृर्तमानाः, नवरम्-कैवलिकोऽष्टसामयिकः, एते चैकेन्द्रिय-विकलेन्द्रियाणामादितस्त्रयः, वायु-नारकाणां चत्वारः, देवानाम्, पञ्चेन्द्रियतिरश्चां च पञ्च, मनुष्याणां तु सप्त.

भगवृत्सुधर्मेखामिप्रणीते श्रीभगवतीसुत्रे द्वितीयशते द्वितीय उद्देशके श्रीअभयदेवसुरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

१. हवे बीजा उद्देशकनी शरुआत थाय छे अने तेनो संबंध आप्रमाणे छे:-'जीव केवी रीते मरे तो तेनो संसार वधे '?ए प्रकारनो प्रश्न आगळना उद्देशकमां कर्यो हतो अर्थात् ए प्रश्नना पेटामां मरण संबंधी बीना आवी जाय छे. ए मरण वे रीते थइ शके छे-एक तो मारणांतिकसमुद्धातपूर्वक धने बीज़ं मारणांतिकसमुद्घात सिवाय. माटे वांचनारने सहज संदेह थाय के, 'समुद्घात ए छुं?' तो ते शंकाने टाळवा सारु आ बीजा उद्देशकर्मा समुद्रघातनं खरूप कहेवानं छे- आ रीते पहेला अने बीजा उदेशकनो परस्पर संबंध छे अने तेनं पहेलुं सूत्र आ छे:-['कइ ण भंते! समुख्याया! इत्यादि.] समुद्धात शब्दनो आ अर्थ छे:--सम्-मळी जवुं, लीन थवुं के एकमेक थवुं. उत्-प्रबलता अने घात-हनन, हणवुं अर्थात् एकमेक थवापूर्वक प्रबलतावडे हनन ते समुद्धात. तेनुं सविस्तर विवेचन आ छे-जेम, कोइ एक जीव वेदनासमुद्धातवाळो होय तो ते वेदनाना अनुभव ज्ञाननी साथे एकमेक यह जाय छे. तेम यया सिवाय ते, वेदनासमुद्धातवाळो बनी शकतो नथी. एकमेक थया पछी आत्मा साथे संबद्ध थएलां वेदनीयकर्मनां पुत्रलो उपर ते जीव प्रबळतापूर्वक प्रहार करे छे भारो-हनन-चलावे छे अर्थात् जे वेदनीयकर्म काळांतरे वेदवा योग्य छेतेने उदीरणाकरण द्वारा खेंची उदयमां नांखी (तेने) आत्माथी सर्वथा जूदुं करी नांखे छे. आ प्रकारनं खरूप वेदनीयसमुद्घातवाळानुं के वेदनीयसमुद्घातनुं होय छे. ए ज रीते बीजा समुद्धाती माटे पण जाणतुं. तात्पर्य ए के, जेवा समुद्धातमां आत्मा वर्तती होय तेना अनुभवज्ञान साथे एकमेक थइ ते संबंधी कर्मीने आत्माथी सर्वथा जूदां करे छे, ए स्वरूप सामान्य समुद्धातनुं छे. ['सत्त समुख्याय'ति]ते वेदनासमुद्धात वगेरे सात समुद्धातो संबंधी सविस्तर विवेचन 'प्रजापना' सूत्रमां कहा। प्रमाण जाणवुं. ['छाउमियअससुन्धायवजं'ति] पण 'प्रजीपना' सूत्रमां कहेल ['कइ णं भेते! छाउमित्यअससुन्धाया पण्णता !-'हे मगवन्!

१ प्रव्छाः — कृति भगवन् । छादुमस्थिकसमुद्धाताः प्रज्ञप्ताः ? २. कृति भगवन् । समुद्धाताः प्रज्ञप्ताः गौतम् । सप्त समुद्धाताः प्रज्ञप्ताः. त्युशाः-वेदनासमुद्धातः, कषायसमुद्धातः. ३. वेदना-कषाय-मरणं वैकुर्विक-तैजसश्च आहारकः, केविकि एव भवेद् जीव-मनुष्याणां सतेद. ४. वैक्वविकसमुद्र्यातेन समबह्नित, संख्येयानि योजनानि दण्डं निस्जति, यथाबादरान् पुरूलान् परिशाटयति, यथासूक्ष्मान् पुरूलान् आददातिः---अतु•

"इह सप्त समुद्धाता भवन्ति, तद्यथा-'वेदन-कसाय-मरणे' ति.

समुद्धात सात छे:-वैदनासमुद्धात. कषायसमुद्धात. मरणसमुद्धात. वैदनं च, कवायश्च, मरणं च वेदन-कवाय-मरणम्. ××× तस्मिन् विवये वैकियसमुद्घात. तैजससमुद्घात. आहारकसमुद्घात अने केविकसमुद्-त्रयः समुद्राता भवन्ति, तराथा-वेदनासमुद्रातः, कथायसमुद्रातः, मरण- धातः स्थूल दृष्टिए जेम, कोइ एक पक्षी होय अने तेनी पांखो उपर ख्व समुद्धातथ. 'वेउन्विय'ति वैकियविषयथतुर्थः समुद्धातः. तैजसः पद्यमः धूळ चडी गइ होय लारे ते पक्षी पोतानी पांखोने पहोळी करी तेना समुद्धातः, षष्ठः 'आहार' इति आहारकशरीरविषयः. सप्तमः केवलिकः — उपरनी धूळ खंखेरी नाखे छे तेम आ आत्मा, पोता उपर चडेल कर्मना

समुद्धात विचार.

जैनदर्शनमां मुख्य आ वे वस्तुओ छे-एक भारमा अने बीखं कर्म. भारमा शुद्ध, सत्, चिद् अने आनंदमय छे. कर्म ए जड अणुरूप होद्र आत्माना मूळ स्वरूपने प्रकट थवामां नडतररूप छे. जैम जड पदार्थना अणुओ होय छे तेम आत्माना पण अणुओ जेने जैन परिभाषामां प्रदेशो तरीके ओळखवामां आवे छे. चेतनात्मक असंख्य अणुओना समुदायने आत्मा कहेवामां आवे छे. अहीं आ वात सास लक्ष्यमां राखवानी छे के, जड पदार्थना (आ स्थळे 'जड' शब्द पुद्रलमां संकेत्यो छे.) अणुओमां अने आत्मीय अणुओमां आ एक मोढुं अंतर छे-जिस जह अंगुओ विखराइ जइ तहन जूरां जूरां यह शके छे-एक एक यह अलग रही शके छे, तेम आत्मीय प्रदेशो कदी पण कोइ पण प्रकारे जुदा जूदा थइ शकता ज नथी-हमेशा ते प्रदेशो भेगा ज रहे छे. ते अणुओनो एक बीजानो संबंध अकृत्रिम अने अविनश्वर छे. वळी ते आत्मीय प्रदेशोमां संकोचशक्ति अने विकासशक्ति-ए वे शक्तिओ छे. संकोचशक्तिना प्रभावे आत्मा नानामां नाना कुंधुआना शरीरमां पण समाइ शके छे अने विकासशक्तिना प्रभावे आत्मा आखा ब्रह्मांडमां पण व्यापी शके छे. जेम एक दीवो चळतो होय अने तेनो प्रकाश आखा ओरडाने अजवाळतो होय. हवे जो ते दीवा उपर सुंडलो के पाली ढांकी देवामां आवे तो तेनो प्रकाश तेटला ज स्थानमां व्यापे छे. जेम प्रकाशमां संकोचावानी अने व्यापवानी शक्ति छे-जेटलुं स्थान मळे तेटला स्थानमां प्रकाश रही शके छे तेम आरमामां पण संकोचावानी अने व्यापवानी शक्ति छे-जेटलुं शरीर मळे तेटला शरीरमां आत्मा समाइ शके छे अर्थात् जे शरीर जेटल लांबुं, पहोलुं, उंचुं, ढुंकुं के जीचुं होय, ते शरीरमां रहेनारी आत्मा पण तेटलो ज लांबो, पहोळो, उंचो, टुंको के नीचो होय. (जुओ तत्त्वार्थसूत्र अ० ५, सू॰ १६.) आत्मा ए अमूर्त पदार्थ छे तो पण शरीरनी अपेक्षाए तेमां लंबाइ बगैरेने जणावी छे. केटलीएक वार केटलांक कारणोने लड्ने आतमा पोताना प्रदेशोने शरीरथी बहार पण प्रसरावे छे तथा पाछा संकोची ले छे अने ते कियाने जैन परिभाषामां 'समुद्धात' कहे छे. श्रीप्रज्ञापनासूत्रमां (क० आ० पृ० ७९३ घी ८४८ सुधी) आ समुद्धात विषे विवेचवा सारु 'समुद्घात' नामनुं छत्रीशमुं पद मुक्युं छे. तेमां समुद्धात संबंधी सविस्तर विवेचन छे. खां ते विवेचननी शरुआतमां जाणवा जेवी भाषात छखी छेः---

केवलिषु भवति. अथ समुद्धातः इति कः शब्दार्थः? उच्यते, सम् इति एकीभावे, उत् प्रावल्ये, एकीभावेन प्रावल्येन घातः समुद्धातः. केन सह एकी-भावगमनम् ? इति चेद् उच्यते, अर्थाद् वेदनादिभिः. यदा आत्मा चेदनादि-समुद्धातगतो भवति, तदा वेदनायनुभवज्ञानपरिणत एव भवति, नान्यज्ञा-नपरिणतः. प्राबल्येन कथं धातः? इति चेद् उच्यते, इह चेदनीयादि-समुद्धातपरिणतो बहुन् वेदंनीयादिकमेश्रदेशान् कालान्तराऽनुभवयोग्यान् उदीरणाकरणेन आकृष्य, उदयावलिकायां प्रक्षिप्य, अनुभूय निर्जरयति-भारमप्रदेशैः सह संक्षिष्टान् शातयतीति भावः ×× x तथाहि-वेदनासमु-द्धातः असद्वेयकर्माश्रयः, कषायसमुद्धातः कषायाख्यचारित्रमोहनीयकर्माश्रयः, मारणान्तिकसमुद्धातोऽन्तर्मुहूर्तश्चेषायुःकमीश्रयः, वैकुर्विक-तैजसा-SSहारक-समुद्धाता यथाकमं वैकियशरीर-तैजसशरीर-आहारकशरीरनामकर्माश्रयाः, केषलिसमुद्धातः सदसद्वेयशुभाशुभनामोचैनियोग्नकर्माश्रयः तत्र वेदनाः समुद्धातगत आत्मा असातवेदनीयकर्मपुद्गलपरिशातं करोति. तथाहि-वेदनापीडितो जीवः स्वप्रदेशान् अनन्तानन्तकर्मस्कन्थवेष्टितान् शरीराद् बहिरपि विक्षिपति, तैश्व प्रदेशैर्वदन-जठरादिरन्ध्राणि कर्मस्कन्धायपान्तरा-कानि च आंपूर्व आयामतो विस्तरतश्च शरीरमात्रं क्षेत्रम्-अभिव्याप्य अन्तर्भुहूर्तं यायद् अवितष्ठते. तस्मिश्च अन्तर्भुहूर्ते प्रभूताऽसातावेदनीयकर्म-पुत्रलपरिवातं करोति. कषायसमुद्घातसमुद्दतः कषायाख्यचारित्रमोहनीय-कर्मपुद्रलपरिशातं विधत्ते तथाहि-कषायोदयसमाकुलो जीवः प्रदेशान् महिविक्षिपति, तैः प्रदेशैः बदनो-दरादिरन्धाणि कर्मस्कन्धाद्यपान्तरालानि च **आपूर्य आयामतो विस्तरतश्च देहमात्रं क्षेत्रम् अभिव्याप्य वर्तते. तथाभृतश्च** प्रभूतान् कपायकर्मपुद्रलान् परिशातयति. एवं मरणसमुद्वातगत आयु:-कर्मपुद्गलान् परिशातयति, नवरम्-मरणसमुद्धातगतो विक्षिप्तस्त्रप्रदेशो बदनोदरादिरन्ध्राणि स्कन्धाद्यपान्तरालानि चाऽऽपूर्य विष्कम्भ-बाहुल्याभ्यां स्वशरीरप्रमाणम् आयामतः, खशरीरातिरेकतो जघन्यतोऽङ्घलासंख्येयभागम्, उत्कर्षतोऽसंख्येयानि योजनानि एंकदिशि क्षेत्रम् अभिव्याप्य वर्तते इति वक्तव्यम् . वैक्रियसमुद्धातगतः पुनर्जीवः प्रदेशान् शरीराद् वहिर्निष्कास्य बारीरविष्कम्भवाहत्यमानम् आयामतः संख्येययोजनप्रमाणं दण्डं निस्जति, निस्ड्य च यथास्थूलान् वैकियशरीरनामकर्मपुद्गलान् प्राग्वत् शातयति. ×× 🗙 🗙 🗙 एवं तैजसा-SSहारसमुद्धाताविष भावनीयौ. नवरम्-तैजससमुद्धातः तेजोलेश्याविनिर्गमकाले. स च तैजसनामकर्मपुद्रलपरिशातहेतुः. आहारक-समुद्धातगतन्तु आहारकशरीरनामकर्मपुद्रठान् परिशातयतीति. केवलिसमु-द्धातगतः केवली सदसद्वेद्यादिकमैपुद्रलपरिशातं करोति. ××× नैरयिकाणाम् भावाश्वलारो वेदनादिसमुद्धाताः. × × असुरकुमारादीनां सर्वेषामपि देवानां (आयाः) पत्र समुद्घाताः. ×× वायुकायवर्जएकेन्द्रिय-विकलेन्द्रियाणाम् भाबास्त्रयः समुद्धाताः. × × वायुकायिकानां पूर्वे त्रयो वैकियसमुद्धात-सहिताश्वत्वारः. x x पश्चेन्द्रियतिर्थग्योनिकानाम् (आयाः) पत्त. x x मनुष्याणां तु (आद्याः) षडिप. ×× (श्रीमलयगिरिसूरि, प्रज्ञापना, पृ० ७९३ ७९४--८२६. क० आ०):-अनु०

अणुओने खंखेरवा आ 'समुद्घात' नामनी किया करे छे. ज्यारे कोइ जीव वैदना (पीडा) थी रिवाय छे त्यारे ते अनंतानंत कमेंस्कंधोथी विंदाएला योताना प्रदेशोने शरीरथी बहारना भागमां पण प्रसराने छे. ते प्रदेशो मुखना अने जठर (होजरी) वगेरेना पोलाणमां तथा कर्मस्कंधादिना भांतरामां भराइ रहे छे तथा लंबाइ अने पहोळाइमां शरीर जेटली जग्यामां व्यापीने एक अन्तर्भुहूर्त सुधी ते प्रकारे जीव रहे छे अने तेटला काळमां ते, श्रशाता वेदनीय कर्मनां घणां पुद्रलोने (जे कर्म पुद्रलोनो रस बीजे वखते अनुभवमां आवनार छे तेने पण उदीरणाकरणवडे खेंची, उदयाविकामां नाखी वेदे छे)-पोता उपरथी खंखेरी नाखे छे-खेरवी नाखे छे. ए कियानुं नाम 'वेदनासमुद्धात' छे. ज्यारे जीव कषायना उदयथी घेराइ जाय छे-क्रोधादियुक्त दशामां होय छे-खारे ते पोताना प्रदेशोने बहारना भागमां प्रसरावे छे अने ते प्रदेशो मुख अने पेट वगेरेना पोलाणमां तथा कर्म स्कंधादिना धांतरामां भराइ रहे छे. तथा शरीर जेटली लांबी अने पहोळी जग्यामां व्यापीने ते प्रकारे जीव, एक अंतर्मुहूर्त सुधी रहे छे अने ए प्रमाणे रहीने एटला वखतमां कषायकमैनां घणां पुद्रलोने ते पोता उपरथी खेरवी नाखे छे अने ते किया 'कषायसमुद्घात'ना नामे ओळखाय छे. कोइ एक जीव पोतानुं चाल आयुष्य भोगवे छे अने ते आयुष्य भोग-वतां भोगवतां ज्यारे मात्र अंतर्मुहूर्त जेटछं शायुष्य बाकी रहे छे खारे ते, पोताना प्रदेशोने बहार प्रसरावे छे अने ते प्रदेशो मुख अने पेटना पोलाणमां तथा स्कंधादिना आंतरामां भराइ रहे छे तथा शरीर करतां ओछामां ओछी आंगळना असंख्येय भाग जेटली मोटी अने वधारेमां वधारे असंख्य योजन मोटी जग्यामां व्यापीने ते प्रकारे जीव, एक अंत-र्मुहूर्त सुधी रहे छे अने तेटला वखतमां ते, आयुष्य कर्मनां अनेक पुद्रलोने पोता उपरथी खेरवी नाखे छे, आ किया 'मरणसमुद्धात'ने नामे जैन परिभाषामां प्रसिद्ध छे. देवोमां, नारिकओमां, पवनमां अने केटलाक मनुष्य तथा पंचेंद्रिय तिर्येचोमां रूप फेरववानी शक्ति होय छे अधीत् पोताना शरीरने लांबुं करखुं, टुंकुं करखुं, पहोछुं करखुं, उंचुं करखुं, सांकडुं करवं, मुंदर लावण्यवालुं करवं के पोतानुं रूप बदली बीजें रूप धरवुं; ए प्रकारनी शक्ति होय छे. ते शिवतने माटे जैनशास्त्रमां 'विकिया' शब्दनी वपराश छे. अने ते शक्तिथी फारफेर थइ जे कांइ बने छे तेने 'वैकियशरीर' कहेवामां आवे छे. जेम कोइ एक प्रमत्त मुनि होय, तेतुं शरीर जीणै-प्राय थयुं होय. अने ते एवं इच्छे के मारे मार्ड शरीर सुंदर, पुष्ट अने एक देव सरखं बनाववं छे तो ते, पोताना प्रदेशोने बहार एक दंडना आकारमाँ प्रसराये छे. ते दंडनी पहोळाइ अने जाडाइ तो पोताना शरीर जेटली ज थवा दे छे. पण तेनी लंबाइ संख्येय योजन जेटली करे छे. तेम करीने ते, एक अंतर्भुहूर्त सुधी टके छे अने तेटला वखतमां वैकियशरीर नाम-कर्मनां स्थूळ पुद्रलोने (जेने लड्ने शरीरतुं सौंदर्य हीणुं थयुं छे) पोता उपरथी खेरवी नाखे छे अने वैक्रियशरीर नाम कर्मनां बीजां नवां तथा सूक्ष्म पुद्रहोंने (जेने छड्ने शरीरने धारे तेवुं करी शकाय छे) है छे. क्षा कियाने जैन पंडितोए 'वैकियसमुद्घात'नुं नाम दीधुं छे. तपस्विओने

तपस्या करतां जेम अनेक विभूतिओ मळे छे तेमांनी एक 'तेजोलेश्या' नामनी पण विभूति छे, जे तेजोलेश्याना प्रभावे अनेक गाम के अनेक देशोने तपस्वी सळगावी मूके छे. ज्यारे तेजोलेश्यानो विनिर्णम थाय छे त्यारे तैजससमुद्धात थाय छे अने ते समुद्धातथी तैजस नामकर्मनां पुत्लो आत्माधी छुटां पडी विखराइ जाय छे. ए प्रमाणे आहारकरमुद्धात विषे पण समज्ञ अर्थात् जैनशास्त्रकारोए पांच प्रकारनां शरीरो कहां छे. (जूओ तरवार्ष-सूत्र, अ॰ २, सू॰ ३० थी ३९) तेमां एक 'आहारक' नामनं पण शरीर छे. ते शरीर सर्व जीवोने नथी होतुं पण मनुष्योने अने तेमां पण चौदपूर्वना जाणनारने ज ते आहारकशरीर होय छे. ते चौदपूर्वा आहारकसमुद्धात करे छे अने ते द्वारा पोताना आत्मा उपर रहेलां आहारक शरीर नाम-कम्पनां पुत्रलोने विखेरी नाखे छे. हवे एक छेलो केवळिसमुद्धात छे. अने तेनुं स्पष्टीकरण आ छे:—जेने केवळहान होय ते ज केवळिसमुद्धात करी शके छे. मात्र आ एक ज समुद्धातनो वखत आठ समय जेटलो छे अने एटला वखतमां केवळी जीव, केवळिसमुद्धात द्वारा पोता उपर रहेलां आयुष्य सिवायनां त्रण अधाती कर्मनां पुत्रलोने खेरवी नाखे छे. ए प्रमाणे साते समुद्धात संबंधी संक्षिप्त विवेचन अहीं जपाब्धुं छे. विशेष जाणवानी इच्छावाळा महाशयोए उपर कह्युं ते प्रज्ञापनासूत्रनं समुद्धात पद जोतुं तथा स्थानांमसूत्रमां चोधुं स्थान (क॰ आ॰ १०० ३५०) भूळ अने टीका साथे गवेपतुं. 'समुद्धात' शब्दनो अर्थ टीकाना अनुवादमां विवेचायो छे माटे तेने अहीं फरीथी छल्यो नथी. एटलं जणाववानं छे के, केटला समुद्धात कोने होय है ते आ छे:—सात समुद्धातमांना पहेला चार, नैरियकोने होय छे. अधुद्धमार वगेरे देवोने पहेला पांच समुद्धात होय छे. वायुकाय—पवनना जीव-सिवाय बीजा एकेंद्रिय अने विकलेंद्रिय (बे इंद्रिय वगेरे) जीवोने पहेला त्रण समुद्धात होय छे. वायुकायन एवनना जीव-सिवाय बीजा एकेंद्रिय अने विकलेंद्रिय

प्रज्ञापना सूत्र.

समुद्धातनुं फळ.

समुद्धातकाळ. कया समुद्धातो कोने १ छाद्मस्थिकसमुद्धातों केटला कहा छे'] ए हकीकत अहीं जाणवानी नथी, माटे ज मूल स्त्रमां तेने निषेधी छे. ['समुग्धायपयं'ित] प्रज्ञापना स्त्रमां समुद्धात संबंधी विवेचनवालुं 'समुद्धातपद' नामनुं छत्रीशमुं पद छे. ते आ रीते छे:—'हे मगवन! समुद्धातों केटला कहा छे? हे गौतम! समुद्धातों सात कहा छे. ते आ रीते:—वेदनासमुद्धात, कपायसमुद्धात, कपायसमुद्धात, देल्यादि. आ स्थळे संग्रहगाथा छे:—वेदना, कपाय, मरण, वैकिय, तैजस, आहारक अने केवलिसमुद्धात (ए सात समुद्धात छे) अने ए साते, जीव अने मनुष्योमां होय छे. " नारक वेगेरेमां तो जे घटे ते होय छे. वेदनासमुद्धातवाळों जीव वेदनीयकर्मनां पुद्रलोनो नाश करे छे, कपायसमुद्धातवाळो जीव कपायनां पुद्रलोनो नाश करे छे, कपायसमुद्धातवाळो जीव पोताना प्रदेशोने शरीरथी वहार काढी तेनो, एक मोटो संख्येय योजन लांबो दंड बनावे छे, ते दंड कर्या पछी, आगळनां बांघेलां अने जाडां वैकियशरीरनामकर्मनां पुद्रलोनो नाश करे छे (नाश कर्या पछी) जेवां जोइए तेवां स्क्ष्म वैकियशरीरनामकर्मनां पुद्रलोने ले छे. कह्युं छे के, "जीव वैकियशरीरनामकर्मनां पुद्रलोनो नाश करे छे (नाश कर्या पछी) जेवां जोइए तेवां स्क्ष्म वैकियशरीरनामकर्मनां पुद्रलोने ले छे. कह्युं छे के, "जीव वैकियसमुद्धात करे छे, पछी संख्येय योजन लांबो दंड बनावे छे, त्यारबाद जांडां पुद्रलोने विखेरी नाखे छे अने जेवां जोइए तेवां स्क्ष्म पुद्रलो ले छे अने केवळिसमुद्धात अने आहफ्तममुद्धात विषे पण जाणहां. केवळिसमुद्धातवाळो केवळज्ञानी जीव वेदनीयकर्म वगेरे चार अधाती कर्मनां पुद्रलोनो नाश करे छे. ए बधा य समुद्धातमां शरीरथी बहार आत्माना प्रदेशो नीकळे छे. केवळिसमुद्धात सिवायना ए छ समुद्धातो काळ अंतर्मुह्त जेटलो छे अने केवळिसमुद्धातनो काळ मात्र आठ समयनो छे. एक इंदियवाळा, वे इंदियवाळा, त्रण इंदियवाळा अने चार इंदियवाळा जीवोने शरुवातो नांच समुद्धात, पवन अने नारिकओने चार समुद्धात, देव तथा एंचेंद्रिय तिर्यंचोने पांच समुद्धात अने मनुष्योने साते समुद्धाती संभवे छे.

अने छद्मस्थ मनुष्योने तो पहेला छ समुद्यात होय छे तथा छेलो-सातमो-समुद्यात केवळज्ञानिने होय छे. (श्रीमलयगिरिस्रि, प्रज्ञापना, प्र-७९३-७९४-८२६. क॰ आ॰) वळी 'कयो समुद्यात कोने होय?' 'कयो समुद्यात केटला वखत सुधी टके?' 'कयो समुद्यात कया कमैंने लीधे याय?' अने कया समुद्यातनुं कयुं फळ छे?' ए इकीकतने जणाववा माटे नीचे 'समुद्यातयंत्र' नामनो एक कोठो आप्यो छे तेनाथी उपरनी जिज्ञासाओ शांत थइ जशे माटे ते वात आ टिप्पणमां लखी नथी:—अनु॰

समुद्धातयंत्र.

-	समुद्घात.	- कोने होय !	केटलो समय ?	कया कर्मथी?	परिणाम.
9	वेदनासमुद्धात.	सर्वे छद्मस्य जीवने.	अंतर्मुहूर्त.	अशाता वेदनीय कर्मथी.	अशाता वेदनीय कमेंना अणुओनो नाश.
ર	क्षायसमुद्धात.	,,	"	कषाय नामना चारित्र मोहनीय कर्मथी.	कषाय कमैना अणुओनो नाश.
3	मरणसमुद्धात.	"	,,	आयुष्य कर्मथी.	आयुष्य कर्मना अणुओनो नाश.
8	वैकियसमुद्धात.	नैरियकोने, व्यंतरोने, ज्योतिष्कोने, वैमानिकोने, पंचेंद्रिय तियंचोने, पवनने अने छद्मस्थ मनुष्योने.	25	वैक्रियशरीर नामकर्मथी.	वैकिय शरीर नामकर्मना जूनां पुत्रलोनो नाश अने देनां नवां पुद्रलोनुं प्रहण.
ч	तैजससमुद्धात.	व्यंतरोने, ज्योतिष्कोने, वैमानि- कोने, पंचेंद्रिय तिर्यचोने अने छग्नस्थ मनुष्योने.	2)	तैजसशरीर नामकर्मथी.	तैजसगरीर नामकर्मनां पुद्रलोनो नाशः
Ę	आहारकसमुद्धात.	मनुष्यने-चतुर्दशपूर्वधरने.		वाहारकशरीर नामकर्मथी.	आहारकशरीर नामकर्मनां पुद्रलोनो नाश,
v	केवलिसमुद्धात.	मनुष्यने-केवळज्ञानवाळाने.	क्षाठ समय.	आयुष्य सिवायनां त्रण अघाती वर्मची.	आयुष्य सिनायनां श्रण भघाती कर्मपुद्गलोनो नाश.

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्धणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो चाहको दान्ति-शान्सोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाम्रमुख्यः ॥ १ ॥

Jain Education International

शतक २.-उद्देशक ३.

पृथिवीओ केटली छे ?-सात.-रतप्रमा.-शर्कराप्रमा.-वालुकाप्रमा.-पंकप्रमा.-धूमप्रमा.-तमप्रमा.-तमप्रमा.-सर्व जीवो नरकमां, पूर्व अनेकवार उत्पन्न थया छे ?--इा.--जीवामिगमसूत्रनो वीजो उद्देशक.--

२१. प्र०—कैइ णं भंते । पुढवीओ पण्णताओ ?

२१. उ०--जीवाभिगमे नेरइयाणं जो बितिओ उद्देसो सो

२२. प्र०—िकं सव्वपाणा उववचपुव्वा ?

२२. उ० — हंता, गोयमा । असई, अदुवा अणंतवसुत्तो. पुढवी-उद्देसो.

२१. प्र०--हे भगवन्! पृथिवीओ केटली कही छे?

२१. उ०-हे गौतम! जीवाभिगम सूत्रमां कहेलो, नैरियकोनो णेयच्यो. पुढवी ओगाहित्ता निरया संठाणमेव बाहलं, जाव ०--- बीजो उदेशक जाणवो. ते उदेशकमां पृथिवीओ संबंधी हकीकत छे, तथा नारको संबंधी, तेओनां संस्थान (शरीरना घाट) संबंधी, नरक पृथिवीनी जाडाइ संबंधी अने यावत्-बीजी पण हकीकतो छे:

> २२. प्र० - हे भगवन् ! शुं सर्व जीवो उपपन्नपूर्व छे अर्थात् शुं बधा जीवो रत्नप्रभा पृथिवीना त्रीश ठाख नरकोमां आवी गएला छे ?

२२. उ०-हे गौतम! हा, अनेकवार अथवा अनंतवार बधार जीवो रत्नप्रमा पृथिवीना त्रीश लाख नरकोमां आवी गया छे. यावत्-पृथिवी उदेशो कहेवो.

भगवंतसुहम्मसामिवणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सये तइओ उदेसी सम्मती.

१. अथ तृतीय आरम्यते, अस्य चाऽयम् अभिसंबन्धः-'द्वितीयोद्देशके समुद्धाताः प्ररूपिताः, तेषु च मारणान्तिकसमुद्धातः, तेन च समवहताः केचित् पृथिवीषु उत्पद्यन्ते' इति इह पृथिव्यः प्रतिपाद्यन्ते इत्येवंसंबन्धस्य अस्येदम् आदिस्त्रम्-'कः णं मंते ! पुढवीओ पण्णताओं' इत्यादि. इह च जीवाऽभिगमे नारकद्वितीयोद्देशके अर्थसंप्रहगाथाः-''पुढेवी ओगाहित्ता निरया संठाणमेव बाहलं, विक्लंभ-परिवसेवो वण्णो गंधो य फासो य." सूत्रपुरतकेषु च पूर्वार्धमेव लिखितम् , शेषाणां विवक्षितार्थानां यावच्छन्देन स्चितत्वाद् इति. तत्र · 'पुढिन' पृथिच्यो वाच्याः, ताश्च एवम्:-''केइ णं भंते ! पुढनीओ पण्णत्ताओ ? गोयमा ! सत्त, तं जहाः-रयणपभा'' इत्यादि. 'ओगाहित्ता निरय'। ते पृथिवीम् अवगाह्य कियदूरे नारकाः ? इति वाच्यम् तत्र, अस्यां रत्नप्रभाषाम्—अशीतिसहस्रोत्तरयोजनलक्षवाहल्या-याम् उपर्येकं योजनसहस्रम् अवगाहा, अधोऽपि एकं वर्जियत्वा, त्रिंशनरकलक्षाणि भवन्ति. एवं शर्कराप्रभादिशु यथायोगं वक्तव्यम्.

१. मूलच्छायाः—कति भगवन् ! पृथिव्यः प्रज्ञप्ताः ? जीवाभिगमे नैरयिकाणां यो द्वितीय उद्देशकः स ज्ञातव्यः. पृथिवीरवगाह्य निरयाः संस्थानम् एव बाहल्यम्, यावत्-. कि सर्वप्राणा उत्पन्नपूर्वाः ? हन्त, गीतम ! असकृद् अथवा अनन्तकृत्वः. पृथव्युद्देशकः--अनु०

१. प्र॰छायाः—पृथिवीरवगाद्य निरयाः संस्थानमेव वाहल्यम् , विष्कम्भ-परिक्षेपी वर्णी गन्धश्र स्पर्शेश्वः २. कति मगवन् ! पृथित्र्यः प्रक्षप्ताः ? गौतम ! सप्त, तरायाः-स्वप्रभाः-अनु०

संग्रणमेव' ति नारकसंस्थानं वाच्यम्, तत्र, ये आविलकोपविष्टास्ते वृत्ताः, त्र्यसाः, चतुरसाश्च, इतरे तु नानासंस्थानाः. 'बाह्हं' ति नरकाणां बाह्त्यं वाच्यम्, तच त्रीणि योजनसहस्राणि, कथम् ? अध एकम्, मध्ये शुनिरम् एकम्, उपि च संकोच एकम् इति. 'विक्संभ—परिक्लेवो' ति एती वाच्यो, तत्र, संख्यातविस्तृतानां संख्यातयोजन आयामः, विष्क्रमः, परिक्षेपश्च. इतरेषां तु अन्यया इति. तथा वर्णादयो वाच्याः, ते च असन्तमनिष्टाः, इत्यादि बहु वक्तव्यं यावद् अयमुदेशकान्तः. यदुत 'किं सव्वपाणा' इत्यादि. अस्य च एवं प्रयोगः—अस्यां रत्नप्रभायां त्रिश्चरकळक्षेषु किं सर्वे प्राणादय उत्पन्तपूर्वाः ! अत्रोत्तरम्—'असइं' ति असकृद् अनेकशः, इदं च वेळाइ-यादाविष स्यात् , अतोऽसन्तवाहुल्यप्रतिपादनायाऽऽह,—'अदुव' ति अथवा 'अणंतक्षुत्तो' ति अनन्तकृत्वोऽनन्तवारान् .

मगवरसुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशते तृतीय उद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

१. हवे त्रीजा उद्देशकनी शरुआत थाय छे अने बीजा तथा त्रीजा उद्देशकनो संबंध आ प्रमाणे छे:⊢'बीजा उद्देशकमां समुद्धात संबंधी हकीकत कही छे अने तेमां मारणांतिक समुद्धातें विषे पण जणाव्युं छे. तो ते मारणांतिक समुद्धात द्वारा समवहत थएला केटलाक जीवो पृथिवीओमां उत्पन्न थाय छे माटे ते पृथिवीओ संबंधी हकीकत आ उद्देशकमां कहेवी ए प्रसंगोपात्त छे 'ए रीते बीजा अने त्रीजा उद्देशकनो संबंध छे. आ त्रीजा उद्देशकनुं प्रथम सूत्र आ छे:-['कइ णं भंते ! पुढवीओ पण्णताओ' इत्यादि.] जीवाभिगमसूत्रमां अविला नारक संबंधी बीजा उद्देशकनी अर्थसंब्रह गाथा अहीं जणावी छे. ते आ छे:-["पुढवी ओगाहित्ता निरया संठाणमेव बाहलं, विक्लंभ-परिक्लेवो वण्णो गंधो य फासो य."] सूत्रपुत्तकोमां अडधी गाथा (पूर्वार्ध) ज रुखी छे, कारण के बाकीना इष्ट अर्थों 'यावत् ' सब्दथी सूचन्या छे. ते गाथानो अर्थ आ छे:--'पृथिवी' एटले पृथिवीओ कहेवी. ते आ रीते:-'हे भगवन् ! पृथिवीओ केटली कहीं छे ! हे गौतम ! पृथिवीओ सात कहीं छे. ते आ प्रमाणे:-रत्नप्रभा' इत्यादि. ['ओगाहित्ता निरय'ति] 'पृथिवीधी आगळ केटले दूर जतां नारको रहे छे 'ए वात कहेवी. ते आ रीते:-एक लाख अने एंशी हजार योजन जाडी रत्नप्रमा पृथिवीमां नीचेना हजार योजन छोडी दइए त्यारे त्रीश लाख नरको जावे छे तथा उपर एक हजार योजन आगळ जइए त्यारे त्रीश लाख नरको आवे छे अर्थात् रत्नप्रमा पृथिवीनी उपर अने नीचेना एक हजार योजन जेटला भागमां नरको नथी. ए प्रमाणे शर्कराप्रभा बगेरे पृथिवीओमां जेम घटे तेम जाणवुं. ['संठाणमेव 'ति] नारिकओना शरीरनो घाट कहेवो. जे नारिकओ आवलिकामां आवेला छे तेओनो धाट गोळ, त्रण खुणिओ अने चार खुणिओ छे तथा ते सिवायना बीजा नारिकओनो घाट अनेक प्रकारनो छे. ['बाह्छं'ति] नरकोनी जाडाह कहेवी. ते आ छे:-त्रण हजार योजन नरकपृथिवी जाडी छे. ते केवी रीते? तो कहे छे के, नीचे एक हजार योजन, वचमां एक हजार योजन शुषिर अने उपर एक हजार योजन संकुचित छे. ['विक्खंभ-परिक्खेवो' ति] विष्कंभ अने परिक्षेप, ए बन्ने कहेवा. जे पृथिवीओ संख्याता विस्तारवाळी छे तेनी लंबाइ, पहोळाइ अने घेरावो संख्यात योजन छे अने ते सिवायनी-बीजी-पृथिवीओनी लंबाइ वगेरे तेथी जूदी रीते छे. तथा 'वर्ण' बंगेरे नारिकमां कहेवा. ते वर्ण वंगेरे घणा ज खराब होय छे. इत्यादि आ उद्देशकना छेडा सुधी घणुं कहेवानु छे. ['किं सन्वपाणा' इत्यादि.] आ सूत्रनो प्रयोग आ रीते छे:– हुं सर्व जीवो, आ रत्नप्रभा पृथिवीना त्रीश लाख नरकोमां पूर्वे आवी गएला छे? अहीं उत्तर आ छे:– ['असइं 'ति] अनेकवार, बे, त्रणवारने पण 'अनेकवार ' कहेवाय माटे अहीं अत्यंत बाहुल्य जणाववा माटे कहे छे के, ['अदुव 'ति] अथवा ['अणंतक्खुत्तो'ित] अनंतवार अर्थात् जीवो अनंतवार नारिकमां आवी गएला छे-

9. जैनोना जुनामां जुना प्रंथो 'अंग' या 'उपांग' तरीके ओळखाय छे. आ 'जीवाभिगम' नामनुं सूत्र पण एक 'उपांग' छे. जे ठेकाणे जे पदार्थं प्रधानपणुं राखतो होय ते ठेकाणे ते पदार्थं, ठोकरूढिए 'अंग' तरीके ओळखाय छे अने ते पदार्थना संबंधी बीजा पदार्थोंने उपांग-अंगना सहायक-गणवामां आवे छे. जैनोना मुख्य बार शास्त्रों छे. ते 'अंग' कहेवाय छे अने तेने लगता बीजा केटलाक प्रंथो 'उपांग' तरीके ओळखाय छे. 'स्थानांग' सूत्र नामनुं एक शास्त्र छे, जे, बार अंगोमांनुं त्रीजुं अंग छे. (ज्ओ १०९ अने १९ मांनुं स्थानांग उपरन्नं टिप्पण) ते अंगनुं आ 'जीवाभिगम' नामनुं उपांग छे. आ 'जीवाभिगम' नामनुं उपांग छे. आ 'जीवाभिगम' नामनुं उपांग कोइ एक अमुक व्यक्तिए ज रच्युं एम नथी, पण अनेक स्थविरोए मळीने तेनी संकलना करी होय तेम तेना मूळपाठ उपरथी स्पष्ट जणाय छे:—

" इह खळ जिणमयं, जिणाणुमयं, जिणाणुळोमं, जिणप्पणीतं, जिणप् इतिअं, जिणवखायं, जिणाणुचिण्यं. जिणपण्णतं, जिणदेसिअं, जिणप्पसत्यं अणुचितिअ तं सहहमाणा, तं पतियमाणा, तं तं रोएमाणा थेरा भगवंतो जीवाजीवाभिगमं णामज्झयणं पण्णवइंसु"—(श्रीजीवाभिगमसूत्र, क॰ आ॰ पृ॰ ५.)

"आ संसारमां जे पदार्थ जिने मानेल छे, तेने-जिनने-अनुमत छे, तेने अनुकूळ छे, तेणे जेनुं प्रणयन कर्युं छे, प्ररूपण कर्युं छे, कथन कर्युं छे, जेने तेणे अनुचर्यों छे, जणाव्यों छे, उपदेश्यों छे अने प्रशस्त गण्यों छे तेने बुद्धिपूर्वक विचारीने तेमां श्रद्धा करता, प्रीति करता अने हिच करता स्थविर (बृद्ध साधु) भगवंतीए "जीवाजीवाभिगम नामनुं अध्ययन प्ररूप्युं छे-जणाव्युं छे"—(श्रीजीवाभिगमसूत्र, क० आ० पृ०५.)

आ पाठ उपरथी एम पण जणाय छे के, आतुं नाम तो 'जीवाजीवाभिगम अध्ययन' छे. पण ते नामने दुंकुं करीने तेने 'जीवाभिगम' ए नामथी ओळ- खनामां आवे छे. अने 'अध्ययन' ने बदले 'सूत्र' शब्द प्रयोजाय छे. वळी ए दुंकुं नाम पण कांइ अवीचीन नथी, कारण के ए दुंका नामने उल्लेख भीभगवतीजी जेवा प्राचीन प्रंथमां पण छे. ए 'जीवाभिगम' सूत्रमां जीव अने अजीव विषे तथा तेने छगती गीजी अनेक शवतो उपर विवेचन छे. तेमां अनेक रीतिए जीवना वे प्रकार, श्रण प्रकार, चार प्रकार, पांच प्रकार, छ प्रकार, सात प्रकार, आठ प्रकार, नव प्रकार अने दश प्रकार युक्तिपूर्वक वर्णव्या छे. उपर जे जीवाभिगमसूत्रना नारक संबंधी बीजा उद्शक्ती साक्षी आपी छे ते बीजो उद्शक, चार प्रकारना जीवोतुं प्रकपण करतां, नारिक ओना प्रकारण प्रसंगे जणाव्यो छे अने ते बीजो उद्शक (पृ० २४५ थी ३०९ सुधी क० आ०) मां छे तथा उपर जे संमह गाया आपी छे ते, ते उद्शक्तमां (पृ० ३०८ मां) छै:—अतु०

बेडारूपः समुद्रेऽखिलजल्चरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्गुणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । अस्माकं वीरवीरोऽजुगतनरवरो बाहको दान्ति—शान्सोर्, द्धात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाप्तमुख्यः ॥ १ ॥

जीवामिगम सहर.

पृथिबीओ. नारको क्यां ?

नारकोनो घाट. गाइस्य.

विष्कंभ-परिक्षेप.

सर्वे प्राणी पूर्वे शर- व 'कर्मा गया !

शतक २.-उद्देशक ४.

इंद्रियो केटली छे !--पांच.--रपरीइंद्रिय.--रसरंद्रिय.--प्राणइंद्रिय.--नेत्रइंद्रिय.--फर्णइंद्रिय.--प्रशापना सत्रनी इंद्रियसंबंधी प्रथम उद्देशक,--इंद्रियोना भेदी.--इंद्रियोनो आकार.-इंद्रियोनी जाडाइ.-इंद्रियोनो विषय वगेरे.-

२३. प्रव केंड्र णं मंते ! इंदिया पत्रता ?

२३. ७० - गोयमा । पंच इंदिया पण्णत्ता, तं जहा:-पढ-मिल्लो इंदियउद्देसओ नेयम्बो, संठाणं, बाहलं, पोहत्त, जान-अलोगो. स्पर्श (चामडी) वगेरे. अहीं प्रज्ञापना सूत्रमां कहेलो इंदिय संबंधी इंदियउद्देसो.

२३. प्र०--हे भगवन् ! केटली इंदियो कही छे! २३. उ०-हे गौतम! पांच इंदियो कही छे. ते आ प्रमाणे:--उदेशक कहेवो. तथा तेमां कह्या प्रमाणे इंदियोनो घाट, जाडाइ अने पहोळाइ पण कहेवी. तथा यावत्-अळोक सुधीना निवेचनवाळो आखो इंद्रियउदेशक कहेवो.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवइँसुत्ते बीए सये चउत्यो उद्देशो सम्मत्तो.

१. तृतीयोदेशके नारका उक्ताः, ते च पश्चेन्द्रियाः, इति इन्द्रियप्ररूपणाय आह चतुर्थोदेशकः. तस्य च आदिस्त्रम्—'कइ णं' इत्यादि. 'पढामिलो इंदियजदेसओ नेयव्वो'त्ति प्रज्ञापनायामिन्द्रियपदाभिधानस्य पञ्चदशपदस्य प्रथम उदेशकोऽत्र नेतव्योऽध्येतव्यः. तत्र च द्वारगाथा— ''संठीणं बाहलं पोहत्तं कइपएस ओगाढे, अप्पाबहु पुड-पविष्ठ विसय अणगार आहारे''. इह च सूत्रपुस्त्केषु द्वारत्रयमेव लिखितम्, शेषास्तु तदर्शा 'यावत्' शब्देन सूचिताः. तत्र संस्थानं श्रोत्रादीन्द्रियाणां वाच्यम्, तचेदम्-श्रोत्रेन्द्रियं कदम्बपुष्पसंस्थितम्. चक्षुरिन्दियं मसुरक-चन्द्रसंस्थितम्—मसुरकमासनविशेषः, चन्दः शशी, अथवा मसुरचन्द्रो धान्यविशेषदलम् । प्राणेन्द्रियम् अतिमुक्तकचन्द्रकसंस्थितम्— अतिमुक्तकचन्द्रकः पुष्पविशेषदलम् . रसनेन्द्रियं क्षुरप्रसंस्थितम् . स्पर्शनेन्द्रियं नानाकारम् .'बाहलं'ति इन्द्रियाणां बाहस्यं वाच्यम् , तचेदम्--सर्वाणि, अङ्गुलासंख्येयभागबाह्ल्यानि. 'पोहत्तं'ति पृथुत्वम् , तचेदम् -श्रोत्र -चक्षु -र्प्राणानामङ्गुलासंख्येयभागः, जिह्वेन्द्रियस्य अङ्गुलपृथक्त्वम् , स्पर्शनेन्द्रियस्य च शरीरमानम् . 'कङ्गएस' त्ति अनन्तप्रदेशनिष्णनानि पञ्चापि . 'ओगाढे' त्ति असंख्येयप्रदेशावगाढानि . 'अप्पावह्' ति सर्वस्तोकं चक्षुरवगाहतः, ततः श्रोत्र-प्राणेन्द्रिये क्रमेण संख्यातगुणे, ततो रसनेन्द्रियम् असंख्येयगुणम् , ततः स्पर्शनं संख्येयगुणम् इत्यादि. 'पुष्ट-पविष्ठ' ति श्रोत्रादीनि चक्ष्र्रहितानि स्पृष्टमर्थम् , प्रविष्टं च गृह्णन्ति. 'विसय' ति सर्वेषां जघन्यतोऽङ्कुलस्यासंख्येयभागो विषयः, उत्कर्षतस्तु श्रोत्रस्य द्वादश योजनानि, चक्षुषः सातिरेकं लक्षम् , शेषाणां नव योजनानीति. 'अणगारे' ति अनगारस्य समुद्घातगतस्य ये निर्जरापुद्रलाः, तान् न छद्मस्थो मनुष्यः पश्यतीति. 'आहारे'ति निर्जरापुद्रलान् नारकादयो न जानन्ति, न पश्यन्ति, आहारयन्ति चेति. एवमादि बहु वाष्यम् . अथ किमन्तोऽयमुदेशकः ! इत्याह-यावद् अलोकः-अलोकस्त्रान्तः, तचेदम्-"औलोगे णं भन्ते ! किणा

मूलच्छायाः—कित भगवन् ! इन्द्रियाणि प्रक्षप्तानि ! गौतम ! पश्च इन्द्रियाणि प्रक्षप्तानि. तथथाः-प्राथमिक इन्द्रियोहेशको झातृत्यः. संस्थानं वाहल्यं पृथुत्वं यावत्-अठोकः. इन्द्रियोद्देशकः.

१. प्र॰ छायाः—संस्थानं बाहल्यं पृथुत्वं कतिप्रदेशमवगाढम् , अस्पबहु स्पृष्ट-प्रविष्टं विषयः अनगार आहारः. २. अलोको भगवन् ! केन स्पृष्टः, कति-भिनी कार्यः स्ट्रष्टः ? गीतम ! नो धर्मास्तिकायेन स्ट्रष्टः, यानत्-नो आकाशास्तिकायेन स्ट्रष्टः, आकाशास्तिकायस्य देशेन स्ट्रष्टः, आकाशास्तिकायस्य प्रदेशैः स्प्रष्टः, नो प्रथिवीकायेन स्प्रष्टः, यावत्-नो अद्धासमयेन स्प्रष्टः, एकोऽजीवद्रव्यदेशः, अगुरुलघुकैरनन्तैः, अगुरुलघुकगुणैः संयुक्तः सर्वाकाशोऽनन्त-भागोनः—अनु०

फुडे, कइहिं वा काएहिं फुडे ? गोयमा ! नो धम्मत्थिकाएणं फुडे, जाव-नो आगासत्थिकाएणं फुडे; आकासत्थिकायस्स देसेणं फुडे, आगासाश्यिकायस्स पएसोहिं फुडे, नो पुढिवकायेणं फुडे, जाव-नो अद्धासमएणं फुडे, एगे अजीवदव्वदेसे, अगुरुलहुएहिं अणन्तेहिं, अगुरुलहुयगुणेहिं संजुत्ते सच्वागासे अणंतभागूणे" ति नाऽछोको धर्मास्तिकायादिना, पृथिव्यादिकायैः, समयेन च स्पृष्टः-व्याप्तः, तेषां तत्राऽसत्तात्, आकाशास्तिकायदेशादिभिश्च स्पृष्टः, तेषां तत्र सत्त्वात् , एकश्चासौ अजीवद्रव्यदेशः, आकाशद्रव्यदेशत्वात् तस्य इति.

भगवत्सुधर्मस्वामिप्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशते चतुर्थं उद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

इंद्रिय.

प्रशापनाः

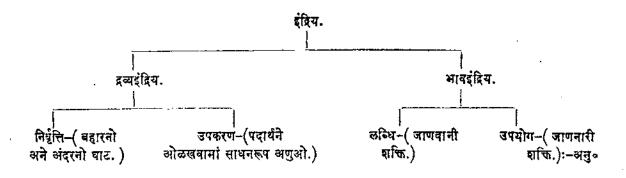
१. त्रीजा उद्देशकमां नारको संबंधी हकीकत कही छे. ते नारकोने पांचे इंद्रियो होय छे माटे हवे ैइंद्रियो संबंधी विवेचन करबुं ते क्रमधास छे. तो ते विवेचन करवा सारु आ चोथा उद्देशकनी शरुआत थाय छे अने तेनुं पेछुं सूत्र आ छे:-['कड़ णं' इत्यादि.] ['पढिमिह्रो इंदियउद्देसओ नेयव्यो ' ति] प्रैज्ञापना सुत्रमां आवेल, पन्नरमा इंद्रियपदनो प्रथम उद्देशक अहीं कहेवो. तेमां द्वारगाथा छेः⊣ "संठाणं बाह्छंपोहत्तं कइपएस ओगाढे, अप्पाबह पुट्ट⊸

जैन ऋषिओए इंद्रियोना भेदो आ प्रमाणे जणाव्या छेः—

तिर्वृत्ति-उपकरणे द्रव्येन्द्रियम्. लब्धि-उपयोगौ भावेन्द्रियम्. तत्र निर्वृत्तिः आकारः, सा च बाह्या अभ्यन्तरा च. तत्र बाह्या अनेकप्रकारा. अभ्यन्तरा पुनः क्रमेण श्रोत्रादीनां कदम्बपुष्प-धान्यमसूर-अतिमुक्तकः पुष्पचन्द्रिका-क्षुरप्र-नानाप्रकारसंस्थाना. उपकरणेन्द्रियं विषयप्रहणे समर्थम्-छेराच्छेदने खङ्गस्येव धारा-यहिमन् उपहते निर्शेतिसद्भावेऽपि विषयं न गृह्णाति (इन्द्रियम्) इति. लब्बीन्द्रियं यस्तदावरणक्षयोपशमः. उपयोगेन्द्रियं यः स्वविषये व्यापारः इति-(श्रीस्थानाङ्गे पद्यमे स्थाने पृ० ३९०, क० आ०):--अनु०

कहेवाय. जो ते उपकरण इंदिय न होय तो निर्दृत्तिइंदिय नकामी ज छे. इंद्रियहेतुक ज्ञानने रोकनारां कर्मोंनो क्षय अने उपशम ते अर्थात् जाणवानी शक्ति ते लब्धइंद्रिय अने ते शक्तिनो पोत पोताना विश्वयमां उपयोग,

ते उपयोगइंद्रिय.-श्रीस्थानांगसूत्र, पांचमु स्थान, (पृ० ३९०, क० आ०)

२. श्रीप्रज्ञापना सूत्रमां (क॰ आ॰ प्र॰ ४९९ थी ४५९ सुधी) आ इंदियपद पन्नरमुं छे. तेमां इंदियो विषे सविखर विवेचन छे--जैनदृष्टिए ते इंदि-यविज्ञानशास्त्र ज छे. त्यां इंद्रियो निये निवेचन करतां पहेलां जे उपोद्घात आप्यो छे ते आ छे:-

×× विशेषत इन्द्रियपरिणामनिरूपणार्थमिदम् आरभ्यते-अत्र च द्रौ उद्देशकी, तत्र च प्रथमोद्देशके ये अधीधिकाराः, तत्संबाहकम् इदं गाथा-द्वयम्-x x x प्रथमम् इन्द्रियाणां संस्थानं नक्तव्यम्. संस्थानं नाम आकारवि-शेषः. ततो बाइल्यं चक्तव्यम्, बाइल्यं नाम बहुरुता-पिण्डरवमिति भावः. त-दनन्तरं पृथुत्वं वक्तव्यम्, पृथुत्वं विस्तारः. तदनन्तरम् 🗙 🗙 कतिप्रदेश-म्-इन्द्रियम् ? इति वक्तव्यम्. ततः × × कतिप्रदेशावगाढम्-इन्द्रियम् ? इति याच्यम्. तदनन्तरम् अवगाहनादिविषयं कर्यशादिगुणविषयं चारुप-बहुत्वम्, ततः ××× स्पृष्टास्पृष्टविषयं सूत्रं वक्तव्यम्, तदनन्तरम् ××× प्रविधाप्रविष्ट्विषयचिन्ताविषयम्. ततो विषयपरिमाणम्. 🗙 🗙 तदनन्तरम् आदर्शविषयम्. + + + (श्रीमलयगिरि, प्रज्ञापनासूत्र, पृ० ४९९, ৰু আ ১)

विशेष प्रकारे इंद्रियोना परिणामने निरूपना आ प्रकरणनी शरूआत थाय छे. आ इंदियपदमां वे उद्देशक छे तेमां जे जे विषयो आवे छे ते नीचे प्रमाणे छे:-पहेलुं इंदियोना आकारसंबंधी नियेचन छे. पछी इंदियोनी जाडाइ कहेवानी छे. पछी इंदियोनी पहोळाइनुं विवेचन छे. पछी प्रत्येक इंदिय केटला प्रदेशवाळी छे ? ते विषे विवेचन छे. पछी प्रत्येक इंदिय केटला प्रदेशोमां अवगाढ छे ? ते विषे विवेचन छे त्यार पछी अवगाहना-दिविषयक अने 'कर्कश' वगेरे गुणविषय अल्पबहुलसंबंधी विवेचन छे. पछी 'विषयने (पदार्थने) अडकीने के अडक्या सिवाय इंदिय, पदार्थने ओळखी शके छे' ए निषे विवेचन छे. खार बाद 'प्रविष्ट के अप्रविष्ट विषयने इंदियो जाणे छे'ए संबंधी विवेक छे. पछी 'केटले छेटेबी इंदियो द्वारा चीज ओळलाय छे' ते संबंधे-विषयना परिमाण संबंधे-विवेचन है. पही 'काचमां पडतुं प्रतिविंव शुं छे ?' ए संबंधे विचार छे. (श्रीमलयगिरि, प्रज्ञा-पनासूत्र, प्र• ४१९, क॰ आ॰) त्यार पछी पण अनेक विषयो संबंधी

(इन्द्र एटले जीव, तेनुं जे निशान ते इंद्रिय) ते इंद्रियना मुख्य वे भेद छे:-एक द्रव्यइंदिय अने बीजुं भावइंदिय. तेमां द्रव्यइंदियना बे भेद छे:-निर्वृत्ति

अने उपकरण. निर्देति एटले आकार. ते आकार पण वे जातनी छे:-एक

अंदरनो अने बीजो बहारनो. तेमां अंदरना आकारनुं विवेचन 'इंद्रिययंत्र'

नामना कोठामां आप्युं छे. अने बहारनो आकार अनेक प्रकारनो छे. जेसं.

कोइ एक कापवानी वस्तुने कापवामां तरवारनी धार समर्थ छे तेम जे

इंदिय संबंधी अणुओ विषयने प्रहण करवामां समर्थ छे ते उपकरण इंदिय

विवेचनों छे पण ते चाल प्रसंग साथे संबद्ध न होवाथी अहीं लख्यां नथी. ते सिवाय आ संबंधे वधारे जाणया माटे जुओ पू-३९ मां आवेली पहेली गूजराती पादटीका. तथा स्थानांगसूत्रनुं पांचमुं स्थान (ऋ॰ आ॰ पृ॰ ३९०):-अनु॰

पविद्व विसय अणगार आहारे. "] अहीं सूत्रपुस्तकोमां त्रण द्वार ज लखेलां छे अने वाकीना अर्थी 'यावत्' शब्दथी सूचव्या छे. ते गाथानी अर्थ आ छे: श्रीत्र(कान) वगेरे इंद्रियोनी घाट केवी छे? ते जणाववुं.ते आ छे:-कदंबना फुलनी जेवी घाट कर्णेंद्रियनी छे. मसुरनी जेवी तथा चंद्रनी जेवी घाट नेजें-

इंट्रिययंत्र.

			_		
विष्यपरिमाण,	वधारेमां बधारे नव योजन जेदछे दूरयी आवेछा अणु- ओना स्पर्धेने जाणे.	), अणुओना रसने जाणे.	,, अषुओना गंघने जाणे.	* वधारेमां वधारे छाख योजन दूर रहेल पदार्थने जूए.	बधारेमां बधारे बार योजन जेटले दूरधी सावेला बब्दने सांसळे.
	अडकेला विषयने संख्यामां ओद्धं आंगळना अ- वधारेमां बधारे नव योजन प्रहुण करे. विह्य भाग जेटले दूरथी आ- जेटले दूरपी आवेला अफु- विह्या अणुओना सर्शने जाणे. ओना सर्शने जाणे.	,, अणुओना रसने जाणे.	,, अगुओना गंधने जाणे.	ओखामां ओखें सांगळमा असंस्थ भाग जेटके दूर रहेल हपने जूए.	ओछामां ओछुं भांगळना असंख्य भाग जेटले दूर्या आवेल अवाजने सांभचे.
विषयनुप्रहण कयाप्रकारे?	अडकेला विषयतुं महूण करे.			विषयने अङक्या सिवाय तेतुं प्रदूष करे.	अहकेला विषयतु प्रहुष करे.
केटला प्रदे शमां रहेली १	असंस्य प्रदेशमां रहेली,	ď		a .	2
केटला प्रदेशवाळी ?	अनेत प्रदेशवाळी.	•		,	*
पहोस्राई.	बरीर जेटली.	के आंगळथी नव आंगळ जेटली.	भांगळना असंह्य भाग जेटली.	•	^
बाहाई.	आंगळना असंस्य सरीर भाग जेटली.	Ö	î	2	÷
केबो आकार ?	अनेक जातनो आकार,	सजाया जेमो आकार.	अतिमुक्तक–चंद्र जेवो आकार.	मसूरनी डाक जेवो आकार.	कद्वना पुष्प अवो शाकार.
कोने होय ?	सर्व सरुमेक अविने.	बे इंद्रियवाळा–कर- मिआ–वगेरेने.	त्रण इंद्रियवाळा– कीर्डी–वगेरेने.	चार इंद्रियवाळा- ममरा-वगेरेने,	पाच इंद्रियवाळा- मनुष्य-वगेरेने.
इंद्रिय.	सर्वेहंद्रिय-वामडी —जेनाथी सर्वेद्धे झांव थाय ते.	(सर्नेहिय-जिभ- जेनाथी रसत्रे झान थाय हे.	ब्राणेदिय-नाक- जेनाथी गंधतुं ह्यान थाय हे.	नेजेदिय-आंख- जेनाथी रूपतुं ज्ञान घाय हे.	श्रोत्रेद्रिय-कान- जेनाथी अवाजने ज्ञान थाय ते.
	÷	, r	m	نر	ş.i

आंख द्वारा जोइ शकाय छे.-धास्त्रकारः-अनु॰ d d _ ਚਾ * भा नियम तेज विनानी वस्तु माटे छे. भने जे वस्तु, पीते तेजवाळी द्वीय ते तो लाख योजनथी पण वधारे दूर

इंद्रियोनी जासाह अने पहोळाह प्रदेशो. अवगाट. जश्यबद्धत्व.

स्पृष्ट अमे प्रविष्टः विषयः

> जहाँकने क्रोण जहन्युं है

द्रियनों छे. मसर शब्दना है अर्थ छे-मसूर एटले एक जातनुं आसन अथवा मसूर एटले एक जातनुं धान्य, (धान्यवक्षे अहीं सरखामणीमां मसरनी डाळ लेवानी है.) सजाया जेवो घाट जिहेंद्रियनो छे. अतिमुक्तकचंद्रनी जेवो घाट नासिकेंद्रियनो छे. अतिमुक्तकचंद्र एटले एक जातना फुलनी पांखडी. स्पर्शइंद्रियनो घाट अनेक प्रकारनो छे. ['बाहलं'ति] इंद्रियोनी जाडाइ कहेवी. ते आ रीते:-बधी इंद्रियो, आंगळना असंख्येयभाग जेटली जाडी छे. ['पोहत्तं'ति] इंदियोनी पहोळाइ कहेवी. ते आ प्रमाणे:-कर्णेंदिय, नेत्रेंद्रिय अने नासिकेंद्रियनी पहोळाइ आंगळना असंख्य भाग जेटली छे. जिह्नाइंद्रियनी पहोळाइ बेथी नव आंगळ जेटली छे. अने स्पर्शइंद्रियनी पहोळाइ शरीर जेटली छे. [' कइपएस' ति] पांचे इंद्रियो, अनंत प्रदेशथी बनेली छे. ['ओगाढे'ति] ते इंदियोः असंख्येय प्रदेशमां अवगाद छे. ['अप्पाबहु 'ति] नेत्रइंद्रियनी अवगाहना सौथी थोडी छे. तेथी संख्यातगणी अवगाहनावाळी कर्णइंद्रिय अने नासिकेंद्रिय कमपूर्वक छे. तथी जिहाइंद्रिय असंख्येयगणी अवगाहनावाळी छे. अने तेना करतां स्पर्शइंद्रिय संख्येयगणी अवगाहनावाळी छे. इत्यादि. ['पुटु-पविद्व' ति] नेत्र सिवायनी बीजी बधी इंद्रियो अडकेला अने प्रविष्ट थएला निषयनुं ग्रहण करे छे. ['निसय' ति] बधी इंद्रियोनो विषय ओछामां ओछो आंगळना असंस्य भाग जेटलो छे अर्थात् ओछामां ओछुं आंगळना असंस्येय भाग जेटले रहेला विषयने ते इंद्रियो जाणी शके छे. हवे वधारेमां वधारे ते इंद्रियोनो विषय जणावे छे:-कर्णइंद्रियनो वधारेमां वधारे विषय नार योजननो छे अर्थात् वधारेमां वधारे नार योज-नथी आवेला शब्दने कर्णइंदिय सांमळी शके छे. नेत्रइंद्रियनो वघारेमां वघारे विषय लाख योजन करतां वघारे छे-लाख योजन जेटले दूर रहेला पदार्थने ते जाणी (जोड़) शके छे. अने बाकी बधी इंद्रियोनो नघारेमां नघारे नव योजन जेटलो विषय छे-नव योजन जेटले दूर रहेला पदार्थने ते इंद्रियो, ओळखी शके छे. ['अणगारे 'ति] समुद्धातवाळी दशामां रहेल मुनिना निर्जरापुद्रलोने लग्नस्य मनुष्य जोइ शकतो नथी. ['आहारे'ति] नारको बगेरे ते निर्जरापुद्धलोने जोड़ के जाणी शकता नथी, पण तेन खाय छे. ए प्रमाणे घणुं कहेवानुं छे. आ उद्देशकने अंते शुं छे ? ते वातने हवे जणावे है, आ उद्देशकने छेंडे अलोक संबंधी सूत्र है. अने ते आ छे:-"है भगवन्! अलोकने कोण अडकेछं छे? अने केटला कायो अलोकने अडकेला छे हे गौतम ! अलोकने धर्मास्तिकाय अने यावत्—आकाशास्तिकाय अडक्या नथी. पण तेने आकाशास्तिकायनो देश अने प्रदेशो अडक्या छे. तेने पृथिवीकाय अडक्यो नथी यावत्-तेने अद्धासमय पण अडक्यो नथी. ते एक अगुरूठघुरूप अजीवद्रव्यदेश हे अने अनंत अगुरूठघु गुणोधी संयुक्त हे. तथा अनंत भाग कन सर्वोकाशरूप छे. अलोकने धर्मास्तिकाय तथा पृथिवीकाय वगेरे अडक्या नथी, तेनुं कारण ए के, तेओ त्यां नथी. तथा अलोकने आकाशास्तिकायना देश, प्रदेश वगेरे अहक्या छे तेतुं कारण ए के, तेओं त्यां छे. तात्पर्य ए के, अलोक, एक अजीवद्रव्यदेशरूप छे, कारण के ते, आकाशद्रव्यनो एक देश है.

बेडाह्यः समुद्रेऽखिलज्जलचरिते क्षार्भारे भवेऽस्मिन्, द्याया यः साहुणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवा तपस्तो । अस्माकं वीरवीरोऽजुगतनरवरो चाहुंको दान्ति-शान्त्योर्, त्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चासमुख्यः॥ १ ॥

शतकं २.-उद्देशक ५.

अन्यतीधिकमत. देवने सीओ न होय. एक ज जीव एक काळे वे वेदोने (वे स्थितिने) अनुभवे. — ते खोडुं छे. — देवने सीओ होय. — एक जीव एक काळ एक वेदने अनुभवे. — केटला वखत सुधी उदकनी गर्भ टके ? — एक समय अने छ मास. — केटला वखत सुधी तिर्यचयोनिकनी गर्भ टके ? — अंतर्मुहूर्त अने आठ वरस. — केटला वखत सुधी मनुष्यमो गर्भ टके ? — अंतर्मुहूर्त अने वार वरस. — कायभवस्य केटला काळ सुधी टके ? — अंतर्मुहूर्त अने वार मुहूर्त. — एक जीव एक भवे केटलानी पुत्र थाय ? — एक, वे, त्रण के वेधी नव लाख. — तेनुं कारण. — मैशुनधी थतो असंयम. — श्रीमहावीरविहार. — तुंगिका नगरी. — तुंगिका नगरीना श्रावको अने तेओने खेनारी. — तुंगिका नगरीना श्रावको अने तेओने खकरण. — त्रार्थनाथना स्थविर शिष्यो. — तेओनी पासे जवा माटे तुंगिकाना श्रावको अने तेओने तैयारी अने विनीतता. — ते स्थविरोनो धर्मोपदेश. — ते श्रावकोना प्रश्नो. — संयमनुं अने तपनुं श्रुं फळ ? — अनाश्रव. — व्यवदान. — देवो देवलेकमां थाय तेनुं श्रुं कारण ? — कालिकपुत्र — पूर्वतय. — मेधल स्थविर — पूर्वसंयम — आनंदरक्षित — कामिका. — काश्रवर स्थविर — संयक्तीनुं प्रतिगमन अने स्थविरोनो विहार. — श्रीमहाबीरने निवेदन अने खुलातो. — साधुतेवानुं श्रुं फळ ? — श्राक्षश्रवण. — तेनुं श्रुं फळ ! — विहान. — तेनुं श्रुं फळ ! — व्यवदान. — तेनुं श्रुं फळ ! — व्यवदान ! — व्य

२४. प्र०—अनर्उित्थया णं मंते ! एवं आइन्खंति, भासंति, पन्नवंति, परूर्वेति, तं एवं खलु नियंडे कालगए समाणे देवच्मू-एणं अपाणेणं से णं तत्थ णो अने देवे, नो अण्णेसिं देवाणं देवी-ओ अहिजुंजिय, अहिजुंजिय परियारेइ; णो अप्पिणिचियाओ देवीओ अहिजुंजिय अभिजुंजिय परियारेइ; अप्पणामेव अप्पाणं विज्ञिवय, विज्ञिवय परियारेइ; एगे वि य णं जीवे एगेणं समएणं दो वेदं वेदेइ, तं जहाः-इत्थिवेदं, पुरिसवेदं च; एवं परजिथयवत्तवया नेयव्वा, जाव-इत्थिवेदं च, पुरिसवेदं च; से कहमेयं मंते! एवं ?

२४. प्र०—हे भगवन्! अन्यतीर्थिको आ प्रमाणे कहे छे, माने छे, जणावे छे अने प्ररूपे छे के, "कोइ पण निर्प्रंध मर्या पछी देव धाय अने ते देव, त्यां बीजा देवो साथे के बीजा देवोनी देवीओ साथे पिरचारणा करतो—विषयसेवन करतो—नधी. तेम ज पोतानी देवीओने वश करीने तेओनी साथे पण परिचारणा करतो नथी, पण ते देव, पोते ज पोतानां नवां बे रूप करे छे. तेमां एक रूप देवनुं अने बीजुं रूप देवीनुं होय छे अने ते प्रमाणे बे रूप बनावी ते देव (कृत्रिम) देवी साथे परिचारणा करे छे. ए प्रमाणे एक जीव एक ज काळे बे वेदने अनुभवे छे. ते आ प्रमाणे:—पुरुषवेद अने स्त्रीवेद. ए प्रमाणे परतीर्थिकनी वक्तव्यता कहेवी अने ते यावत्—स्त्रीवेद अने ते प्रकृषवेद." हे भगवन्! ए ते ए प्रमाणे केम बने ?

^{9.} मूलच्छायाः—अन्ययूयिका भगवन्। एवम् आख्यान्ति, भाषन्ते, प्रहापयन्ति, प्ररूपयन्ति—तद् एवं खलु निर्प्रन्यः कालगतः सन् देवभूतेन आत्मना स तत्र नो अन्यान् देवान्, नो अन्येषां देवानां देवीः अभियुज्य, अभियुज्य परिचारयतिः नो आत्मीया देवीः अभियुज्य, अभियुज्य परिचारयतिः आत्मना एव आत्मानं विकुर्व्य, विकुर्व्य परिचारयतिः एकोऽपि च जीव एकेन समयेन द्विवेदं वेदयति, तद्यथाः—श्रीवेदं च, पुरुषवेदं च; एवं परयूपिकवक्तव्यता हातव्या, यावत्—श्रीवेदं च पुरुषवेदं चः तत् कथमेतद् भगवन् एवम् ?

१. 'जीन, एक काळे वे किया करे छे' एवा आशयना सूचक (२९५ मो अने २२५ मो प्रश्न) एम वे प्रश्नो आत्या छे अने आ बात पण तेवा ज आशयने व्यक्त करे छे:—अनुः

२४. उ०-गोर्यमा ! जं णं ते अन्नउत्थिया एवं आइवलंति, एवं आहिंसु. अहं पुण गोयमा ! एवं आइक्लामि, भासामि, पश्चमेमि, परूर्विमि-एषं खलु णियंठे कालगए समाणे अन्नयरेसु देव-लोएसु देवताए उचवत्तारी भवंति महद्भिएसु, जाव-महाणुभावेसु, दूरगतीसु, चिरद्वितीएसु. से णं तत्थ देवे भवइ महाड्डिए, जाव-दस दिसाओ उज्जोवेमाणे, पभासेमाणे जाय-पडिरूवे. तत्थ णं से अचे देवे, अषेति देवाणं देवीओ अभिजुंजिय, अभिजुंजिय परियारेह; अप्पणिचियाओ देवीओ अभिजुंजिय, अभिजुंजिय परियारेंइ; नो अप्पणामेष अप्पाणं विजन्तिय, विजन्तिय परियारेइ; एगे वि य णं जीवे एगेणं समएणं एगं वेदं वेदेइ, तं जहाः-इत्थिवेदं वा, पुरि-सवेदं वा; जं समयं इत्थिवेयं बेएइ णो तं समयं पुरिसवेदं वेदेइ, जं समयं पुरिसंवेयं वेएइ नो तं समयं इत्थिवेयं वेदेइ, इत्थिवेयस्स उदरणं नो पुरिसवेयं वेएइ, पुरिसवेयस्स उदयेणं नो इत्थिवेयं वेएइ, एषं खलु एगे जीवे एगेणं समएणं एगं वेदं वेदेइ, तं जहा:-इत्थीवेयं वा, पुरिसवेयं वा. इत्थी, इत्थिवेएणं उदिण्णेणं पुरिसं पत्थेइ. पुरिसो, पुरिसवेएणं उदिण्णेणं इत्थि पत्थेइ. दी वि ते अ-ण्णमण्णं परथेति. तं जहा-इत्थी वा पुरिसं, पुरिसे वा इरिंथ.

२४. उ० हे गौतम! जे ते अन्यतीर्थको ए प्रमाणे कहे छे, जाय-इत्थिवेदं च, पुरिसचेदं च. जे ते एवं आहिंसु, मिच्छं ते यावत्-स्त्रीवेद अने पुरुषवेद. ते अन्यतीर्थिकोए जे ए प्रमाणे कर्धु छे ते खोटुं कहां छे. वळी हे गौतम! हुं तो आ प्रमाणे कहुं छुं, भाषुं छुं, जणानुं छुं अने प्ररूपुं छुं के कोइ पण निर्प्रन्थ मर्या पछी कोइ एक देवलोकोमां उत्पन्न थाय छे, जे देवलोको मोटी ऋदिवाळा, यावत्-मोटा प्रभाववाळा, दूर जवानी शक्तिसंपन्न देवोवाळा अने लांबी आवरदावाळा होय छे. एवा देवलोकोमां जहने ते निर्भेथ मोटी ऋद्भिवाळो अने यावत्-दशे दिशाने अजवाळतो, शोभावतो, यावत्-अत्यंत देखावडो देव थाय छ अने त्यां ते देव बीजा देवो साथें तथा बीजा देवनी देवीओ साथे तेओने वश करीने परिचारणा करे छे अने पोतानी देवीओने वश करीने तेओनी साथे पण परिचारणा करे छे. पण पोते पोतानां बे रूप बनावीने परिचारणा करतो नथी. (कारण के) एक जीव एक समये एक वेदने अनुभवे छे. ते आ प्रमाणे:-स्त्रीवेद, के पुरुषवेद. जे समये स्त्रीवेदने वेदे छे ते समये पुरुषवेदने नथी वेदतो. जे समये पुरुषवेदने वेदे छे ते समये स्त्रीवेदने नथी वेदतो. स्त्रीवेदना उदयथी पुरुषवेदने नधी वेदतो. पुरुषवेदना उदयथी स्त्रीवेदने नथी वेदतो. माटे एक जीव एक समये एक वेदने वेदे छे. ते आ प्रमाणे:-म्बीनेद, के पुरुषनेद. ज्यारे स्त्रीनेदनो उदय थाय त्यारे स्त्री पुरुषने प्रार्थे छे अने ज्यारे पुरुषनेदनो उदय थाय त्यारे पुरुष स्त्रीने प्रार्थे छे अर्थात ते बन्ने परस्पर एक बीजाने प्रार्थे छे. ते आ प्रमाणे:--स्त्री पुरुषने प्रार्थे छे अने पुरुष स्त्रीने प्रार्थे छे.

१. अनन्तरम् इन्द्रियाणि उक्तानि, तद्वशाच परिचारणा स्याद् इति तनिरूपणाय पद्ममोदेशकस्य इदम् आदिस्त्रम्-'अण्णउत्थिए' इत्यादि. 'देवच्यूएणं' ति देवभूतेन आत्मना करणभूतेन नो परिचारयति इति योगः. 'से णं' ति असौ निर्धन्थदेवः, तत्र देवलोके, नी नैव, 'अचे' ति अन्यान् आत्मव्यतिरिक्तान् देवान् सुरान्, तथा नो अन्येषां देवानां संबन्धिनीर्देधीः 'आर्थजुंजिय' ति अभियुज्य वशीकृत्य, आक्षिष्य वा, परिचार्यति परिभुङ्के. 'णो अप्पिणिचिआओ' ति आत्मीयाः, 'अप्पणामेव अप्पाणं विउन्निअ' ति स्त्री-पुरुषरूपतया विक्रस-एवं च स्थिते, 'एगे वि य णं' इत्यादि. 'परजिश्वअवत्तवया णेयव्व' ति एवं चेयं झातव्याः-''जैं समयं इतिथवेयं वेएइ तं समयं पुरिसवेयं वेएइ, जं समयं पुरिसवेयं वेएइ तं समयं इत्थिवेयं वेएइ, इत्थिवेयस्स वेयणाए पुरिसवेयं वेएइ पुरिसवेयस्स वेयणाए इत्थिवेयं वेएइ, एवं खलु एगे वि य णं" इत्यादि. मिध्यात्वं च एषाम् एवम्-स्त्रीरूपकरणेऽपि तस्य देवस्य पुरुषत्वात् पुरुषवेद-सीव एकत्र समये उदयः, न स्त्रीवेदस्य; वेदपरिवृत्त्या वा स्त्रीवेदस्यैव, न पुरुषवेदस्योदयः, परस्परिवरुद्धत्वाद् इति. 'देवलोएसु' त्ति देव-जनेषु मध्ये, 'उववत्तारो भवंति' ति प्राकृतशैल्या, उपपत्ता भवतीति दश्यम्. 'महिड्डिए' इसत्र 'यावत्' करणाद् इदं दश्यम-धनेत्र ज्जुइए, महाबले, महायसे, महासोक्ले, महाणुभागे, हारविराइअवच्छे, कडय-तुडियधंभियभुए" त्रुटिका बाहुरक्षिका, "अंगर्ये-कुंडलम-हुगंड-कण्णपीठधारी" अङ्गदानि बाह्वाभरणविशेषान् , कुण्डलानि कर्णाभरणविशेषान् , मृष्टगण्डानि चोल्लिखितकपोलानि, कर्णपीठानि क-

९. मूलच्छायाः-गौतम । यत् ते अन्ययूथिका एवम् आख्यान्ति, यावत्-स्रीवेदं च, पुरुषवेदं च; यत् ते एवम् ऊचुः, मिश्या ते एवम् ऊचुः. अहं पुनर्गीतम! एवम् आख्यामि, भाषे, प्रज्ञापयामि, प्ररूपयामि-एवं खलु निर्प्रत्यः कालगतः सन् अन्यतरेषु देवलोकेषु देवतया उपपत्ता भवति महर्षिकेषु, यावत्-महाऽनुभावेषु, दूरगतिषु, चिरस्थितिषु. स तत्र देवो भवति महर्थिको यावत्-दश दिश उद्योतयन्, प्रभासयन्, यावत्-प्रतिरूपः, तत्र स थन्यान् देवान् , अन्येवां देवानां देवीः अभियुज्य , अभियुज्य परिचारयतिः आत्मीयाः देवीः अभियुज्यः अभियुज्य परिचारयतिः नो आत्मना एव आत्मानं विकुर्क्य, विकुर्व्य परिचारयति; एकोऽपि च जीव एकेन समयेम एकं वेदं वेदयति, तदाथाः-स्त्रीवेदं वा, पुरुषवेदं वा; यं समयं स्त्रीवेदं वेदयति नो तं समयं पुरुषनैदम्, यं सयमं पुरुषवेदं वेदयति नो तं समयं स्रीवेदं वेदयति; स्त्रीवेदस्य उदयेन नो पुरुषवेदं वेदयति, पुरुषवेदस्य उदयेन नो स्त्रीवेदं वैदयति; एवं खल एको जीव एकेन समयेन एकं वेदं वेदयति, तदाथाः-स्रीपेदं वा, पुरुषपेदं वा; स्नी, स्नोपेदेन उदीर्गेन पुरुषं प्रार्थयते, पुरुषः, पुरुषपेदेन उदीज़ेंन स्त्री प्रार्थयते, दी अपि ता अन्योन्यं प्रार्थयते, तद्यधाः-स्त्री वा पुरुषम्, पुरुषो वा स्त्रियम्:--अनु॰

१. प्र॰ छायाः --यं समयं स्नीवेदं वेदयति तं समयं पुरुषवेदं वेदयति, यं समयं पुरुषवेदं वेदयति तं समयं स्नीवेदं वेदयति, स्नोवेदस्य वेदनया पुरुषवेदं वेदयति, पुरुषवेदस्य वेदनया स्त्रीवेदं वेदयति, एवं खल एकोऽपि च. २. महायुतिकः, महावलः, महायशाः, महासीहयः, महानुभागः, हारविराजितवक्षाः, कटक-त्रुटिकास्तब्धभुजः. ३. अङ्गद-कुण्डलमृष्टगण्ड-कर्णपीठधारीः-अनु •

णांभरणविशेषान् धारयतीत्येवं शीळो यः स तथा, "विचित्तहत्थाभरणे, विचित्तमालामउलिमउडे," विचित्रमाला च कुसुमसृक्, मौळो मस्तके, मुकुटं च यस्य स तथा, इलादि यात्रत्—"रिंबीए, जुईए, पमाए, छायाए, अचीए, तेएणं, लेसाए, दस दिसाओ उज्जोएमाणे" ति तत्र ऋदिः परिवारादिका, युतिरिष्टार्थसंयोगः, प्रभा यानादिदीतिः, छाया शोभा, अर्चिः शरीरस्यरतादितेजोज्वाला, तेजः शरीराचिः, लेश्या देहवर्णः, एकार्था वैते; उद्योतयन् प्रकाशकरणेन, 'पमासेमाणे' ति प्रभासयन् शोभयन्. इह 'यावत्' करणाद् इदं दश्यम्—'पौसाइए'' द्रष्टृणां चित्तप्रसादजनकः, ''देरसाणिज्ञे'' यं पश्यचक्षुर्न श्राम्यति, ''अभिकेते" मनोज्ञरूपः, ''पिडिक्रवे"ति द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति रूपं यस्य स तथेति. एकेन एकदा एक एव वेदो वेदाते, इह कारणम् आहः—'इत्थी इत्थिवेएणं' इत्यादि.

१. आगळना प्रकरणमां इंद्रियो विषे हकीकत कही छे. जो ते इंद्रियो होय तो परिचारणा-विषयविठास-थइ शके छे माटे हवे परिचारणा संबंधी हकीकत जणाववा माटे पांचमा उद्देशकनुं आ आदिस्त्र छे:-['अण्णउत्थिए' इत्यादि.] ['देवन्मूएणं' ति] मरीने देव थएल निर्प्रथ, देवत्ववाळा आत्मावडे परिचारणा करतो नथी, एम संबंध करवो. ['से णं' ति] ए निर्धेयरूप देव, ते देवलोकमां पोताथी ['अन्ने' ति] जूदा देवोने तथा बीजा देवोनी देवीओने ['अभिजुंजिय'ति] वश करीने के आर्लिगीने परिचारणा-परिमोग-करतो नथी. ['णो अप्पिणिचित्राओ' ति] पोतानी देवीओ साथे विलास करतो नथी. पण ['अप्पणामव अप्पाणं विडिव्या' ति] पोते पोताने ज स्त्री अने पुरुषरूपे बनावीने विलास करे छे. ज्यारे एम छे त्यारे 'एंगे वि य णं' इत्यादि.] अर्थात् ['परउत्थिअवत्तवया णेयव्व'ति] परतीर्थिकनी वनतव्यता कहेवी. ते आ प्रमाणे छेः-''जे समये स्तीवेदने वेदे छे ते समये पुरुषवेदने वेदे छे अने जे समये पुरुषवेदने वेदे छे ते समये स्त्रिवेदने वेदे छे. स्त्रीवेदने वेदवाथी पुरुषवेद वेदाय छे अने पुरुषवेदने वेदवाथी स्त्रीवेद वेदाय छे अने ए प्रमाणे एक पण जीव एक काळे बे वेदने वेदे छे"इत्यादि. तेओनुं आ कथन जुठुं छे अने तेनी जुठाइ आ प्रमाणे छे:—ते देव पुरुषरूपे होवाथी तेने एक काळे पुरुषवेदनो ज उदय होइ शके छे, पण स्नीवेदनो उदय थाय ते असंमवतुं छे. ज्यारे ते देव स्नीनुं रूप धारण करे छे त्यारे तेने स्रीवेदनो ज उदय होह शके छे, पण पुरुषवेदनो उदय थाय ते अणघटतुं छे. ते ने वेदो एक ज काळे एक जीवने उदयमां होइ शकता नथी, कारण के ते बन्ने वेदो परस्पर एक बीजा विरुद्ध छे. जे वे वस्तुओ परस्पर विरुद्ध होय छे ते निरपेक्षपणें एक काळे एक ज ठेकाणे रही शकती नथी. जेम अं-धारुं अने अजवालुं. ['देवलोएसु'ति] देवलोकोमां ['उववत्तारो भवंति' ति] उत्पन्न थाय छे. ['महिड्डिए'ति] मोटी ऋदिवालो, अहीं 'यावत्' शब्द मू-केलो होवाथी आ प्रमाणे जाणबुं:-"मोटी चुर्तिवाळो, मोटा बळवाळो, मोटी कीर्तिवाळो, मोटा सुखवाळो, मोटा सामर्थ्यवाळो, हारथी शोमता हैयावाळो, कड़ां अने बहेरखांथी शणगारेल हाथवाळी, हाथनां घरेणांने अने काननां कुंडलोने धारण करनार, चळकता गालवाळी तथा कर्णपीठ-एक जातनां काननां घरेणांने पहेरनार, वळी विचित्र हस्तामरणवाळो, मस्तक उपर विचित्र माला (फुलनी माला) अने मुकुटने पहेरनार, वळी ऋदिवडे, युतिवडे, प्रभा-बढ़े, छायावड़े, अर्चिवड़े, तेजवड़े अने छेरयावड़े दशे दिशाने पोताना प्रकाशवड़े अजवाळतो. ऋदि परिवार वगेरे. इच्छित वस्तुनो संयोग ते श्रुति-बाहन बगरेनी शोभा ते प्रभा-शोभा ते छाया- शरीर उपर रहेल रत बगरेना तेजनी चळकाट ते अर्चि. शरीरनो चळकाट ते तेज. शरीरनो वर्ण ते लेक्या. अथवा ए बचा शब्दो समान अर्थवाळा छे. ''पभासेमाणे' ति विशाओने शोभावतो. अहीं 'यावत्' शब्द मुकेलो होवाथी. आ प्रमाणे जाणवंः—ते देव जोनारना चित्तने प्रसन्नता पमाडे तेवो छे, तेने बारंबार जोतां पण आंख थाकती नथी. तेनुं रूप मनने गमे तेवुं छे अने तेनुं रूप दरेक जोनारनी आंखे तरे छे एवो ए देव छे. मूळ वात ए छे के, एक जीव एक काळे एक ज वेदने अनुभवे छे. तेनुं कारण कहे छे के:-['इत्थी इत्थिवेएणं' इत्यादि.]

देवनी स्त्री विवे अन्यतीर्थिकोनी विचारः

एक काळे वे अनुभव.

तेनी असल्पता.

एक काळे एक अनुभव,

र्गर्भविचार.

२५. प्र०—उँदगगको णं भंते! 'उदगगको'ति कालओ केवचिरं होइ?

२५. उ० — गोयमा! जहण्णेणं एकं समयं, उक्कोर्सणं छम्मासा.

२६. प्र०—तिरिक्खजोणियगन्भे णं मंते ! 'तिरिक्खजोणिय-गन्भे' ति कालओ केवचिरं होई ?

२६. उ०—गोयमा ! जहणोणं अंतो मुहुत्तं, उद्योसेणं अद्व संवष्छराइं. २५. प्र०—हे भगवन्! उदकगर्भ ए केटला समय सुधी 'उदकगर्भ' रूपे रहे?

२५. उ० — हे गौतम! ते ओछामां ओछुं एक समय सुधी-अने वधारेमां वधारे छ महिना सुधी 'उदकगर्भ' रूपे रहे.

२६. प्र०—हे भगवन्! तिर्यग्योनिकगर्भ ए केटला समय सुधी 'तिर्यग्योनिकगर्भ' रूपे रहे ?

२६. उ०—हे गौतम! ते ओछामां ओछुं अंतर्मुहूर्त सुधी अने. वधारेमां वधारे आठ वरस सुधी 'तिर्यग्योनिकगर्भ' रूपे रहे.

^{1.} प्र॰ छायाः—विचित्रहस्ताभरणः, विचित्रमालामौलिमुकुटः. २. ऋद्या, युत्या, प्रभया, छायया, अर्विषा, तेजसा, छैर्यया दश दिश उद्दोतयन्. १. प्रासादीयः. ४. दर्शनीयः. ५. अभिरूपः: ६. प्रतिरूपः-अनु०

१. प्राकृतशैलीथी एक वचनने बदले बहुवचन थयु छे:-श्रीअभय०

१. आ संबंधे पृ-१८१ थी १८८ सुधी जुओ:-अनु०

^{1.} मूलच्छायाः—उदकामों भगवन्! 'उदकामी'इति कालतः कियचिरं भवति ! गौतम! जघन्येन एकः समयम्, उत्कृष्टेन षण्मासान्, तियेग्योनिकगर्भो भगवन्! 'तिर्यग्योनिकगर्भ' इति कालतः कियचिरं भवति ! गौतम ! जघन्येन अन्तर्मृहूर्तम्, उत्कृष्टेन अष्ट संवत्सराणिः—अनु॰

२७. प्र०—मैणुस्सीगच्मे णं मंते ! 'मणुस्सोगच्मे' ति काल-ओ केवचिरं होइ?

२७. उ०—गोयमा ! बहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संबच्छराइं.

२८. प्र०—कायमवत्थे णं मंते! 'कायभवत्थे' ति कालओ केवचिरं होइ?

२८. उ०—गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउ-वीसं संवच्छराइं.

२९. प्र०—मणुस्स-पंचेंदियतिरिक्लजोणियबीए णं भंते ! जोणियन्भूए केवतियं कालं संचिद्वइ ?

२९. उ०-गोयमा! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस मृहुत्ता.

२०. प्र०--एगजीवे णं भंते ! एगभवग्गहणेणं केवङ्याणं पुत्तत्ताए हव्यं आगच्छइ ?

३०. उ०—गोयमा ! जहनेणं इकस्स ना, दोण्हं ना, तिण्णि ना, उक्कोसेणं सयपुहुत्तस्स जीनाणं पुत्तत्ताए हव्वं आगच्छंति.

३१. प्र०--एगजीवस्स णं भंते! एगजीवभवग्गहणेणं केव-इया जीवा पुत्तत्ताए हव्यं आगच्छंति!

३१. उ०--गोयमा ! जहचेणं एको वा, दो वा, तिण्णि वा; उक्कोसेणं सयसहस्सपुहत्तं जीवा णं पुतत्ताए हव्वं आगच्छइ.

३२. प्र० से केणहेणं मंते । एवं वुचड़, जाव-हव्वं आगच्छड़?

३२. उ०—गोयमा ! इत्थीए पुरिसस्स य कम्मकडाए जो-णीए मेहुणयतिए नामं संजोए समुप्पज्जइ. ते दुहओ सिणेहं संचि-णंति, संचिणित्ता तत्थ णं जहण्णेणं एको वा, दो वा, तिण्णि वा; उद्योसेणं सयसहस्सपुहत्तं जीवा णं पुत्तत्ताए हव्वं आगच्छइ, से तेणहेणं जाव-हव्वं आगच्छइ.

२२. प्र०—मेहुणेणं भंते! सेवमाणस्य केरिसिए असंजमे कजड़?

२२. उ०—गोयमा ! से जहा नामए केई पुरिसे रूयनािठयं वा, बूरनािठयं वा तत्तेणं कणएणं समविद्धंसेज्जा, एरिसएणं गोयमा! मेहुणं सेवमाणस्स असंजमे कज्जइ.

सेवं भंते !, सेवं भंते ! जाव-विहरइ.

२७. प्र०—हे भगवन्! मनुषीगर्भ ए केटला समय सुवी 'मनुषीगर्भ' रूपे रहे !

२७. उ०—हे गौतम! ते ओछामां ओछुं अंतर्मुहूर्त सुधी अने ववारेमां वधारे बार वरस सुधी 'मनुषीगर्भ'रूपे रहे.

२८. प्र०—हे भगवन् ! कायभवस्थ ए केटला समय सुधी 'कायभवस्थ' रूपे रहे?

२८. उ० — हे गौतम! ते ओछामां ओछुं अंतर्मुहूर्त सुधी अने वधारेमां वधारे चोवीश वरस सुधी 'कायभवस्थ' रूपे रहे.

२९. प्र०—हे भगवन् ! मनुषी अने पंचेंद्रिय तिर्यचणी संबंधी योनिगत बीज (वीर्य) ते केटला काळ सुधी 'योनिभूत' रूपे रहे?

े २९. उ०—हे गौतम ! ते ओछामां ओछुं अंतर्मुहूर्त सुधी अने वधारेमां वधारे बार मुहूर्त सुधी 'योनिभूत' रूपे रहे.

३०. प्र०—हे भगवन् ! एक जीव एक भवमां केटला जणनो पुत्र (शीघ्र) थाय ?

३०. उ० — हे गौतम! एक जीव ओछामां ओछो एक जणनो, वे जणनो के त्रण जणनो अने वधारेमां वधारे बसेंथी नवसें जणनो (जीवोनो) पुत्र थाय.

३१. प्र०—हे भगवन्! एक जीवने एक भवमां केटला पुत्रो (शीव) थाय ?

३१. उ०—हे गौतम! ओछामां ओछा एक, वे के त्रण अने वधारेमां वधारे वेथी नव लाख जेटला पुत्र थाय.

३२. प्र०-हे भगवन्! तेम थवानुं शुं कारण ?

३२. उ० हे गौतम! स्त्री अने पुरुषने कर्मकृत (कामो-त्रेजित) योनिमां 'मैथुनवृत्तिक' नामनो संयोग उत्पन्न थाय छे. त्यार पछी ते बन्ने वीर्य अने छोहीनो संबंध करे छे अने पछी तेमां ओछामां ओछा एक, बे के त्रण अने वधारेमां वधारे बेथी नव छाख सुधी जीव पुत्र तरीके (शिष्ठ) उत्पन्न थाय छे. हे गौतम! ते माटे पूर्वप्रमाणे कहां छे.

३३. प्र०—हे भगवन् ! मैथुनने सेवता मनुष्यने केवा प्रका-रनो असंयम होय?

३३. उ०—हे गौतम! जेम कोइ एक पुरुष होय अने ते त-पावेळ सोनाना सरीयावडे रूनी नळीने के बूरनी नळीने बाळी नाखे. हे गौतम! तेवा प्रकारनो मैथुनने सेवता मनुष्यने असंयम होय.

हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन्! ते ए प्रमाणे छे एम कही यावत्-विहरे छे.

^{9.} मूलच्छायाः—मनुष्यगर्भो भगवन् ! 'मनुष्यगर्भ' इति कालतः कियिष्ठ भवति ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवरसराणि. कायभवस्थो भगवन् ! 'कायभवस्थ' इति कालतः कियिष्ठ भविति ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन चतुर्विशति संवरसराणि. मनुष्य-पन्नेन्द्रियतिर्थग्योनिकवीजं भगवन् ! योविकभूतं कियन्तं कालं संतिष्ठते ? गौतम । जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान्. एकजीवो भगवन् ! एकभवमहणेन कियता पुत्रतया शीघ्रम् आगच्छिति ? गौतम ! जघन्येन एकस्य वा, द्वयोर्वा, त्रयाणां वा; उत्कृष्णे शतप्रथम् अविवानां पुत्रतया शीघ्रम् आगच्छिति. एकजीवस्य भगवन् ! एकजीवभवश्वणेन कियन्तो जीनाः पुत्रतया शीघ्रम् आगच्छिन्त ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा; उत्कृष्णे शतसहस्वप्रथन्तं जीवाः पुत्रतया शीघ्रम् आगच्छिन्ति. तत् केनाऽथेन भगवन् ! एवम् उच्यते, यावत्-शीघ्रम् आगच्छिति ? गौतम ! द्वियाः पुरुषस्य च कर्मकृतायां योन्यां मैथुनवृत्तिको नाम संयोगः समुत्पयते. तौ द्विधा स्रेहं संचिनुतः, संचित्य तत्र जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा; उत्कृष्टेन शतसहस्वप्रथन्तं जीवाः पुत्रतया शीघ्रम् आगच्छिन्ति, तत् तेनाऽथेन यावत्–शीघ्रम् आगच्छिन्ति. मैथुनेन भगवन् ! सेवमानस्य कीदशः असंयमः कियते ? गौतम ! तद् यथा नाम कोऽपि पुष्ठां कतनालिकां वा, बूरनालिकां वा तत्तेन कनकेन समिन्ध्वंसेत, ईदशो गीतम ! मैथुने सेवमानस्य असंयमः कियते . तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! यावत्–विहरतिः—अत्

२. परिचारणायां किल गर्भः स्यात्, इति गर्भप्रकरणम्, तत्र 'उदगगन्मे णं' कचिद् 'दगगन्मे णं' ति दश्यते, तत्र उदकगर्भः काळान्तरेण जळप्रवर्षणहेतुः पुद्रलपरिणामः. तस्य च अवस्थानं जघन्यतः समयः, समयाऽनन्तरमेव प्रवर्षणात्, उत्क्रष्टतस्तु षण्मासान् नण्णां मासानाम् उपरि वर्षणात्. अयं च मार्गशीर्ष-पौषादिषु वैशाखान्तेषु सन्ध्याराग-मेघोत्पादादिलिङ्गो भवति. यदाहः-''पौषे समार्ग-शीर्षे सन्ध्यारागोऽम्बुदाः सपरिवेषाः नाऽत्यंर्थं मार्गशिरे शीतं पौषेऽतिहिमपातः" इत्यादि. 'कायभवत्ये णं भंते !' इत्यादि. काये जन-न्युद्रमध्यव्यवस्थितनिजदेहे एव यो भवो जन्म स कायभवः, तत्र तिष्ठति यः स कायभवस्थः. स च 'कायभवस्थ' इति एतेन पर्यायेण इत्यर्थ:. 'नजनीतं संवच्छरांइं' ति स्त्रीकाये द्वादरा वर्षाणि स्थित्वा, पुनर्भृत्वा तिस्मन् एव आत्मशरीरे उत्पद्यते द्वादशवर्षस्थितिकतया, इसेवं चतुर्विश्वतिवर्षाणि भवन्ति. केचिदाहु:-''द्वादश वर्षाणि स्थित्वा पुनस्तत्रैबाऽन्यबीजेन तच्छरीरे उत्पद्यते, द्वादशवर्षस्थितिरिति. 'एगजीवे णं मंते !' इत्यादि, मनुष्याणाम्, तिरश्चां च बीजं द्वादश मुहूर्तान् यावत्—योनिभूतं भवति, ततश्च गवादीनां शतपृथक्तवस्याऽपि बीजं गयादियोनिप्रविष्टं बीजम् एव, तत्र च बीजसमुदाये एको जीव उत्पद्यते, स च तेषां बीजसामिनां सर्वेषां पुत्रो भवति इति. अत उक्तम्-'इक्षोसेणं सयपुहुत्तरस' ति. 'सयसहरस—पुहुत्तं' ति मत्स्यादीनामेकसंयोगेऽपि शतसहस्रपृथक्वं गर्भे उत्पद्यते, विष्पद्यते च इति एकस्य एकमवग्रहणे लक्षपृथक्तं पुत्राणां भवति इति. मनुष्ययोनौ पुनरूपना अपि बहवो न निष्पद्यन्ते इति. 'इत्थीए पुरिसस्स य' इसे-तस्य 'मेहुणवित्तए नामं संजोए समुपज्जइ' इत्यनेन संबन्धः. कस्यामसौ उत्पद्यते ? इत्याह-'कम्मकडाए जोणीए' ति नामकर्मनियंतिता-यां योनी अथवा कर्म मदनोद्दीपको व्यापारः, तत्कृतं यस्यां सा कर्मकृता, अतस्तस्याम्, मैथुनस्य वृत्तिः प्रवृत्तिर्यस्मिन् असौ मैथुनवृत्तिकः मैथुनं वा प्रत्ययो हेतुर्यसम्मती, सार्थिके कप्रत्यये मैथुनप्रत्ययिकः. 'नामं'ति नाम-नामवतोरभेदोपचाराद् एतनामेत्यर्थः संयोगः-संपर्कः, ते इति स्त्रीपुरुषी 'दहुओ' ति उभयतः स्नेहं रेतः—शोणितलक्षणं संचिनुतः संबन्धयतः. 'मेहुणवत्तिए नामं संजोए' ति प्रागुक्तम् , अध मैथु-नस्यैवाऽसंयमहेतुताप्ररूपणसूत्रम्-'रूयनालिअं व' ति रूतं कार्पासविकारः, तङ्गृता नालिका शुविरवंशादिरूपा-रूतनालिका, ताम् एवं बूरनालिकामपि, नेयरम्-बूरं वनस्पतिविशेषाययवविशेषः. 'समिभधंसेज' ति रूतादिसमभिष्यंसनात्. इह चायं वाक्यशेषो दृश्यः-एवं मैथुनं सेवमानो योनिगतसत्त्वान् मेहनेनाभिध्वंसयेत् , एते च किल प्रन्थान्तरे "पञ्चेन्द्रियाः श्रूयन्ते" इति. 'एरिसिएणं' इसादि च निगमनमिति.

२. परिचारणा करवाथी ज गर्भ रहे छे माटे हवे गर्भ संबंधी प्रकरण शरु थाय छे. तेमां आ सूत्र छे:-['उदगगब्भे णं'] कोइ पुस्तकमां ['दगगब्भे णं'] एवो पाठ छे. काळांतरे पाणी वरसवामां हेतुरूप जे पुद्रलनो परिणाम ते 'उदकगर्भ' कहेवाय. तेनुं अवस्थान जधन्ये एक समय सुधी होय छे, कारण के ते एक समय रहा पछी तुरत ज वरसे छे. अने तेनुं वधारेमां वधारे अवस्थान छ मास सुधी होय छे, कारण के ते छ मास पछी वरसे छे. माग-शरु, पोष अने वैशाख सुधीना महिनाओमां देखातो संध्यानो रंग तथा मेघनो उत्पाद (वरसाद) वगेरे, ए उदकेगर्भनां निशानो छे. कह्युं छे के:-

केटका बखत सुधी उद्दर्भार्भ टके रि एक समय भने छ मास.

"चतारि द्गगन्मा पण्णता. तं जहाः-उस्सा, महिआ, सीमा, उसिणा. चलारि उदगगब्भा पण्णलाः तं जहाः-हेमगा, अब्भसंघडा, सीओसिणा, पंचहविआ. सिलोगो-माहे उ हेमगा गन्मा, फागुणे अन्मसंघडा, सीओ-सिणाओ य चिसे, वइसाहे पंचरुविआ."-(स्थानांगसूत्र क० आ० पृ० ३३९-३४०)'दगगब्भे' ति दकस्य उदकस्य गर्भा इव गर्भा दकगर्भाः-काला-न्तरे जलवर्षणस्य हेतवः-तरसंसूचका इति तत्त्वम्. अवश्यायः क्षपाजलम्, महिका धूमिका, शीतानि आखन्तिकानि, एवम् उच्णो धर्मः, एते हि यत्र दिने उरपन्नाः, तसाद् उरकर्षेण अव्याहृताः सन्तः पड्भिः मासैः उदकं प्रद्युवते. अन्येः पुनरेवमुक्तम्ः—"पवना–ऽभ्र−षृष्टि∙विद्युद्−गर्जित–शीतो⊸ ष्ण-रहिम-परिवेधाः, जलमत्स्येन सहोक्ताः दशधा चाम्बुप्रजनहेतुः." तथा-शीतवाताथ विन्दुध गर्जितं परिवेषणम् , सर्वगर्भेषु शंसन्ति निर्श्रन्थाः साधुद्शैनाः. तथा-सप्तमे सप्तमे मासे सप्तमे सप्तमेऽह्नि, गर्भाः पाकं नियच्छन्ति यादशास्तादशं फलम्. हिमं तुहिनम्, तदेव हिमकम्–तस्यते हैंमका:-हिमपातरूपा इखर्थ:. 'अन्मसंघड' ति अभ्रसंस्तानि मेघैः आका-शच्छादनानि इसर्थः, आस्यन्तिके शीतोष्णे, पश्चानां रूपाणां गर्जित-वि-युद्-जल-वाता-ऽभ्रलक्षणानां समाहारः पञ्चलपम्-तदस्ति येवां ते पश्च-रूपिका उदकगर्भाः. इह मतान्तरमेनम्-"पेथि समार्थशीर्षे संध्यारागोऽ-म्बुदाः, सपरिनेषाः, नालार्थं मार्गविरे शीतं पीयेऽतिहिमपातः. माघे प्रवली बायुः तुपारकळपद्यती रवि-शशाङ्की, अतिशीतं सघनस्य च भानोरस्तोदयौ धन्यी, फाल्गुनमारे रूक्षथण्डः पननोऽत्रसंप्छनाः स्निग्धाः, परिनेपाध सकलाः कपिललाम्रो रविश्व शुभः. पवनघनवृष्टियुक्ताः चैत्रे गर्भाः शुभाः सपरिवेषाः, घनपवनसिळलविद्युत्स्तनितैश्व हिताय वैशाखः'' इति.-(श्री-स्थानांगसूत्र, चतुर्य स्थान, क० आ० पृ० ३४०).

"काळांतरे पाणीने वरसवामां जे निमित्तरूप होय ते 'दकगर्भ' के 'उद-कगर्भ' कहेवाय. ते 'उदक्षगर्भ' चार प्रकारनो कह्यो छे. ते आ प्रमाणेः--ओस, धूमस, ख्व ठंडक अने ख्व तडको. आ चारमांनी कोइ वस्तु जे दिवसे थाय ते दिवसथी मांडीने वधारेमां वधारे छ मास पछी तो जरूर पाणीने नरसावे, जो ते अखंडित होय तो. वळी बीजाओए तो आम कत्तुं छे:-- "पाणीनी पेदाशमां दस जातनां निमित्त छे:-- पवन, वादळां, वरसाद, विजळी, माजविज, ठंडक, गरमी, किरण, परिवेष-सूर्व अने चंद्रनी फरतुं मेघनुं कुंडाळुं-अने जलमाछछुं." वळी ठंडो पवन, बिंदु, गर्जेना अने परिवेष; ए बधां बधी जातना मर्भोमां होय एम पवित्र निर्मेथो कहे छे. तथा जेवा प्रकारना गर्भी सातमे सातमे महिने अने सातमें सातमें दिवसे पाक पामें छे तेवुं फळ मळे छे. वळी उदकगर्भों चार प्रकारना कहा छे. ते आ प्रमाणे:—हिमपात, वादळाओथी आकाशनुं घेरावुं, घणी ठंडी अने गरमी तथा गाजवुं, विजळी, पाणी, पवन अने वादळां; ए बधाओनुं साथे होवुं अर्थात् पंचरूपी-पांचरूपे-होबुं• महामासमां हिमपात, फागण मासमां वादळांनो घेरावो, चैत्र मासमां अलंत ठंडी अने गरमी तथा वैशाख मासमां पंचरूपी गर्भ होय छे. अहीं मतांतर आ प्रमाणे छे:--"मागशर अने पौष मासमां संध्यानी रंग थवी, परिवेष सहित मेघो, मागशर मासमां बहु ठंडक नहीं अने षौष मासमां घणो हिमपात थाय, महा मासमां प्रबळ पवन अने सूर्य तथा चंद्रनी कांतिनुं सुपारद्वारा कलावित थवुं, अति ठंडक, मेघसहित सूर्यनुं उगवुं अने आथमबुं, फागण महिनामां लुखो चंड पवन, वादळांओनो क्रिग्ध संह्रन, सकल परिवेषो, सूर्यनुं कषिल अने ताम्र (लाल) रंगे होवुं, चैत्र मासमां पवन अने वृष्टिसिह्त परिवेषवाळा गर्भो होय छे तथा वैशाख मासमां धनः

श्रीस्थानांग नामना त्रीजा अंगमां मूळमां तथा टीकामां 'उदकगर्भ' संबंध आ प्रमाणे हकीकत छे:—

काय्मवस्य.

चौवीस वर्षः

मनुष्य अने तिर्यचना विजमां विजलवशक्ति. वार मुहूर्ते.

एक भवमां एक जी-वना बसेंथी नवसेंश पिता अने वेथी नव लाख पुत्र-

> मेथुनथी यतो असंयमः

''मागशर अने पोष महिनामां संध्यानो रंग थाय, मेघो कुंडाळावाळा देखाय, मागशर महिनामां बहु ठंड न पडे अने पोष महिनामां हिम बहु पडे'' (इत्यादि.) ए बधां उदकर्गर्भनां निंशानो छे. ['कायभवत्थे णं भंते ! इत्यादि.] माताना पेटमी वच्चे रहेल गर्भनुं शरीर ते 'काय' कहेवाय. ते शरीरमां जे उत्पन्न थवुं ते 'कायभव' कहेवाय अने तेमां ज जे जन्म्यो होय ते 'कायभवस्थ' कहेवाय. ते कायभवस्थ, कायभवस्थरूपे ['चउवीसं संवच्छराई' ति] चोवीश वर्ष सुधी रहे. ते, कया प्रकारे चोवीश वर्ष सुधी रहे छे ? ते वातनी खुलासी करतां जणादे छे के, जेम कोइ एक जीव होय अने तेवुं शरीर गर्भमां रचाइ गयुं होय. पछी ते जीव, ते शरीरमां पोतानी माताना उद्रमां बार वर्ष सुधी रही, मरण पामी पाछो पोते रचेल तेना ते शरीरमां उत्पन्न थइ फरीने पाछो बार वर्ष सुधी रहे. अने ए प्रकारे ते चोवीश वर्ष सुधी कायामवस्थरूपे रही शके छे, केटलाको कहे छे के,-''बार वर्ष सुधी रहीने, फरीने बीजा वीर्यवडे त्यां ज ते ज शरीरमां बार वर्षनी स्थितियुक्त यहने जन्मे, ए रीते चोवीश वर्ष गणाय." ['एगजीवे णं भंते !' इत्यादि.] मनुष्यो अने तिर्येचोनुं वीर्य बार मुहूर्त सुधी योनिभूत गणाय छे, अर्थात् बार मुहूर्त सुधी ते वीर्यमां संतानोत्पादिका शिक्त रहे छे. ज्यारे एम छे त्यारे बार मुहूर्त जेटला काळमां गाय बगेरेनी योनिमां पडेळुं बर्सेथी नवसें सांढ बगेरेनुं पण वीर्य, ते वीर्य ज गणाय अने ते वीर्यना समुदायमां जे एक जीव उत्पन्न थाय छे ते, ते बधा-थोनो (जेओनुं वीर्य योनिमां गएलुं छे) पुत्र कहेवाय. माटे ज कहुं छे के, ['उक्कोसेणं सयपुहुत्तस्स' ति] ['सयसहस्सपुहुत्तं' ति] माछलां विगरे ज्यारे एकवार संयोग करे के त्यारे पण तेना गर्भमां बेथी नव लाख जीवो पुत्ररूपे उत्पन्न थाय के अने जन्म पण ले के माटे एक जीवने एक मदमां नेधी नव लाख पुत्रो होइ शके छे. तथा मनुष्यस्त्रीनी योनिमां जो के घणा जीवो उत्पन्न थाय छे, पण तेओ जेटला उत्पन्न थाय छे तेटला बधा जन्मता ंनथी. ['इत्थीए पुरिसस्स य'] ए वाक्यनो ['मेहणवत्तिए नामं संजोए समुप्पज्जइ'] आ वाक्य साथे संबंध करवो. ए संयोग कयां उत्पन्न थाय छे ? तो कहे छे के, ['कम्मकडाए जोणीए' ति] नामकर्मथी बनेल योनिमां अथवा जेमां कामोत्तेजक किया थह छे ते योनिमां. मैथुनदृत्तिक एटले मैथु-ननी वृत्तिवाळो अथवा मैथूनप्रत्ययिक-मैथूनरूप हेतुवाळो.['नामं'ति] नाम अने नामवाळानो काल्पनिक रीते अभेद पण होइ शके छे माटे ते 'संयोग' नुं नाम 'मैथुनवृत्तिक' के 'मैथुनप्रत्यिक' कह्यं छे. संयोग एटले संपर्क-संबंध ते बन्ने-स्री अने पुरुष-उभयतः वीर्य अने लोहीनो संबंध करे छे' आगळना सूत्रोमां ['मेहुणवत्तिए नामं संजोए' ति] 'मैथुनवृत्तिक' के 'मैथुनप्रत्ययिक' नामनो संयोग थाय छे एम कह्युं छे माटे हवे मैथुनमां ज रहेलुं असंयमनुं हेतुपणुं प्ररूपवा आ सूत्र कहे छे:-['रूयनालिअं व' ति] रूतनालिका एटले जेमां रू भरेलुं छे तेयी पोला वांसडा वगेरेनी नळी ते-तेने, ए प्रमाणे बूरनालिका संबंधे पण समजवुं. विशेष ए के, बूर एटले एक जातनी वनस्पतिनो एक जातनी भाग. ['समभिषंसेज' ति] रू वंगरेनो नाश करवाथी तेनो ध्वंस करे. अहीं आ प्रमाणेंनुं वाक्य अध्याहत जाणवुं:-ए प्रकारे मैथुनने सेवती पुरुष पोताना मेहन-पुश्चिह-द्वारा योनिमां रहेल जीवोनो नाश करे छे. ''ते जीवो पांच इंद्रियवाळा छे'' एवी वात बीजा संधमां संभळाय छे. ['एरिसिएणं' इत्यादि.] ए उपसंहारसूत्र छे.

तुंगिका अने राजगृह नागरमां प्रश्लोत्तर.

३४.— तैए णं समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नगराओ,
गुणिसलाओ चेइयाओ पिडिनिक्खमइ, पिडिनिक्खमइत्ता बहिया जणवयिवहारं विहरइ. ते णं काले णं, ते णं समए णं, तुंगिया नामं
नयरी होत्था. वण्णओ. तीसे णं तुंगियाए नयरीए बहिया उत्तरपुरिथमे दिसीभागे पुष्पवतीए नामं चेइए होत्था. वण्णओ. तत्थ णं तुंगियाए नयरीए बहवे समणोवासया परिवसंति, अडूा, दित्ता,
वित्थिन-विपुलभवण-सयणा—ऽऽसण-जाण-वाहणाइण्णा, बहुधण-

३४.—सार पछी श्रमण भगवंत महावीर राजगृह नगरथी, गुण शिलक नामना चैत्यथी नीकळी बहार जनपदिवहारे विहरे छे. ते काळे, ते समये तुंगिका नामनी नगरी हती. वर्णक. ते तुंगिका नगरीम बहार—उत्तर अने पूर्वना दिग्भागमां पुष्पवती नामनुं चैत्य हतुं वर्णक. त्यां तुंगिका नगरीमां घणा श्रमणोपासको—श्रावको—रहेत हता. ते श्रमणोपासको आद्य—अढळक धनवाळा अने देदीप्यमान् हता. तेओनां रहेवानां भवनो—घरो—विशाळ अने घणां उंच हतां. तथा तेओनी पासे शयनो—पथारीओ, आसनो, गाडां वगेरे

'मेघमाला' नामना संस्कृत प्रथमा पण 'उदकगर्भ' विषे नीचे प्रमाणे जणाव्युं छे:---

"सर्ववर्णोस्तथा मेघा जायन्ते च पृथक् पृथक्, कार्तिके चैत्रमासे तु ईट्शं गर्भलक्षणम्, कार्तिके पुष्पनिष्पत्तिर्मागे स्नानं मतं किल, पौषे त्वत्र द्यमो बातो निल्लं माथो घर्नान्वितः, फाल्गुनःफल्गुवातः स्यात् चैत्रे किंचित् पथो-दितम्, वैशाखः पञ्चरूपी च ज्येष्ठश्चोष्मान्वितः श्चभः"—(मेघमाला, कर्ता विजयप्रभसूषि श्लोक-५-६-७).

"कार्तिक अने चैत्र मासमां वधा रंगचाळा मेघो जूदा जूदा पडी जाय ते 'उदकगर्भ'नुं निशान छे, कार्तिक महिनामां फुलनी उत्पत्ति, मागशरमां स्नान, पोष मासमां सुंदर नायु, महा मासमां नरसाद, फागण मासमां सुंदर पनन, चैत्र मासमां कांइक कांइक वादळां, वैशाख मासमां पचरंगी हालत अने जेठ मासमां गरमी पडे" ए बधां 'उदकगर्भ' ना निशानो छे. -(मेघमाला, कर्ता विजयप्रभस्ति, श्लोक-५-६-७):—अनु०

९. मूलच्छायाः-ततः श्रमणो भगवान् महावीरो राजगृहाद् नगरात्, गुणशिलकात् चैत्यात् प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्कम्य वहिः जनपद्विहारं विहरति. तस्मिन काले, तस्मिन् समये, तुङ्गिका नाम नगरी अभवत्. वर्णकः. तस्याः तुङ्गिकाया नगर्याः बहिः उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे पुष्पवती नाम चैत्यम्-अभवत्. वर्णकः. तत्र तुङ्गिकायां नगर्यां बह्वः श्रमणोपासकाः परिवसन्ति, आढ्याः, दीप्ताः, विस्तीर्ण-विपुलभवन-शयना-ऽऽसन-यान-वाहनाऽऽकीर्णाः, बहुधन-ः--अनु॰

9. आ तुंगिआ (तुंगिका) नगरी करे ठेकाणे छे ते माटे नीचेनी टुंकी हकीकत पण उपयोगी छे:-"असी क्षोस वली तिहां थकी पाटलिपुर विख्यात तर । ×× दस कोस नगरी तुंगिआ ए संप्रतिनाम विहार तर । "-(धीसमेतशिखररास, १०३-४, रा-रा-चीमनलाल डा॰) तासर्थ ए के, बनारसंधी (काशीथी) एंसी कोश दूर पाटलिपुर (पटणा) नामतुं शहेर छे अने खांथी दस कोश (गाउ) दूर तुंगिआ नामनी नगरी छे. आ वात लखाया आज ३११ वर्ष थयां छे:-अत॰

Jain Education International

www.jainelibrary.org

बहुजायरूव-रयया, आयोग-पयोगसंपउत्ता, विच्छिड्डियविपुल-भत्त-पाणा, बहुदासी-दास-गो-महिस-गवेलयपभूया, बहुज-णस्स अपरिभृया, अभिगयजीवा—ऽजीवा, उवलद्भपुण्ण-पावा, बासव-संवर-निज्ञर-किरिया-ऽहिकरणबंध-मोक्खकुसला, अस-हेज्जदेवा – ऽसुर – नाग –सुवण्ण – जक्ल – रक्लस – किन्नर – किंपुरुस — गरुल-गंघव्य-महोरगाईएहिं देवगणेहिं निग्गंथाओ पावयणाओ अणतिक्रमणिजा, णिग्गंथे पावयणे निस्तंकिया, निक्रंखिया, निध्व-तिगिच्छा, लब्द्वा, गहियहा, पुच्छियद्वा,अभिगयद्वा, विणिच्छियद्वा, अद्विमिंजपेमाणुरागरत्ता, अयमाउसो । निग्गंथे पावयणे अहे, अयं परमहे, सेसे अणहे. उतियफिलहा, अवंगुयदुवारा, चियत्तंतेउर-घरप्पवेसा, वहूहिं सीलब्वय—गुण—वेरमण—पचक्खाण-पोसहो—ववा-सेहिं चाउइस-इमु-दिइ-पुण्णमासिणीसु परिपुण्णं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा, समणे निग्गंथे फासु-एसणिज्ञेणं असण-पाण-खाइम-साइमेणं, वत्थ-पिडन्गह-कंबल-पायपुंछणेणं,पीढ-फलग-सेजा-संथारएणं, ओसह-भेसजेणं पडिलाभेमाणा अहापडिग्गहि-एहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणा विहरंति.

यानो अने बळद वगेरे वाहनो पुष्कळ हतां, तेओनी पासे धन, सोनुं अने रूपुं पण घणुं हतुं, तेओ व्याजनो व्यवसाय करी पैसाने बमणो, तमणो करवामां अने बीजी कळामां पण कुशळ हता, तेओने त्यां एठवाड घणो यतो हतो, कारण के तेओने घरे अनेक जणो भोजन करता हता, अथवा तेओने त्यां विविध प्रकारनां खाणां तथा पीणां हतां, तेओने त्यां अनेक चाकरो चाकरिडओ, गायो, पाडाओ अने घेटाओ रहेता हता, घणा माणसोधी पण तेओ गांज्या जाय तेवा न हता, तेओ जीव (चेतन) अने अजीव (जड) नें सारी रीते ओळखता हता, तेओने पुण्य अने पाप विषे स्याङ हतो, तेओ आसव, संवर, निर्जरा, क्रिया, अधिकरण बंध अने मोक्ष; एटलां वानामां कयुं प्राह्य छे अने कयुं अप्राह्य छे ए सारी पेठे जाणता हता, तेओ कोइ एण कार्यमां बीजानी आशा उपर निर्भर न हता, अथवा तेओ निर्प्रधना प्रवचनमां एवा तो चुस्त हता के समर्थ देवो, असुरो, नागो, ज्योतिष्को यक्षो, राक्षसो, र्किनरो, किंपुरुषो, गरुडो-सुवर्णकुमारो, गंधर्वो अने महोरग वगेरे बीजा देवो पण तेओने निर्प्रथना प्रवचनथी कोइ रीते चळावी शकता नहीं, तेओ निर्पंथना प्रवचनमां शंका अने विचिकित्सा विनाना हता, तेओए शास्त्रना अर्थीने मेळव्या हता, शास्त्रना अर्थीने चोक्सतापूर्वक प्रह्या हता, शास्त्रना अर्थीमां संदेहवाळां ठेकाणां पूछी निर्णीत कर्यों हतां, शास्त्रना अर्थीने अभिगम्या हता अने शास्त्रोना अर्थोनुं रहस्य तेओए निर्णयपूर्वक जाण्युं हतुं तथा तेओने निर्प्य प्रवचन उपरनो प्रेम हाडोहाड व्यापी गयो हतो, तेने छड़ने तेओ एम कहेता के-''हे चिरंजीव! आ निर्प्रेथनुं प्रवचन ए ज अर्थ अने प्रमार्थरूप छे अने बाकी बीजुं बधुं अनर्थरूप छे," वळी तेओनी उदारताने लीधे तेओना दरवाजाओनी पछवाडे रहेतो आगळिओ हमेशा उंचो ज रहेतो हतो अने तेओना दरवाजा हमेशाने माटे बधाने सारु उघाडा ज रहेता हता, वळी ते श्रावको जेने घरे के जेना अंत:-पुरमां जता तेओने प्रीति उपजावता, तथा शीलवत, गुणवत, विरमण, प्रसाख्यान, पौषध अने उपवासीवडे चौदश, आठम, अमास तथा पूनमने दिवसे परिपूर्ण पौषधने सारी रीते आचरता तथा श्रमण निर्प्रथोने निर्दोष अने प्राह्य खान, पान, खादिम, खादिम, बस्न, पात्र, कामळ, रजोहरण, पीठ-पाटियुं, शय्या, संथारो अने ओसड वेसड; ए बधुं आपी यथाप्रतिगृहीत तपकर्मवडे आत्माने भावता ते श्रावको विहरे छे.

१. मूलच्छायाः -बहुजातरूप-रजताः, आयोग-प्रयोगसंप्रयुक्ताः, विच्छिद्तिविपुलधकत-पानाः, बहुदासी-दास-गो-मिहिप-गवेलकप्रभृताः, बहुजनस्य अ-परिभृताः, अभिगतजीवा-प्रजीवाः, उपलब्धपुण्य-पापाः, आसव-संवर-निर्जर-क्रियाप्रिधकरणवन्ध-मोक्षकुरालाः, असहाय्यदेवा-प्रधुराग-सुवर्ण-यक्ष-रा-क्षस-किन्नर-प्रकारिक ताः, निष्किरिक ताः, निर्विचि-कित्साः, लव्धार्थाः, यहीतार्थाः, प्रधार्थाः, अभिगतार्थाः, विनिश्चितार्थाः, अस्य-मज्ञान्नेमाप्त्रन्ताः, इदम् आयुष्मन् । नैन्नेन्थं प्रवचनम्-अर्थः, इदम्-परमार्थः; रोषम् अनर्थः. उच्छितपरिघाः, अपावतद्वाद्वाराः, त्यकताप्त्रन्तःपुर-गृहप्रवेशाः, वहिभः शीलव्रत-पुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पौषधो-पवासः चतुर्दशी-अष्टमी-उद्दिश्च-(अमावस्या)-पूर्णमासीयु प्रतिपूर्णं पौषधं सम्यग् अनुपालयन्तः, अमणान् निर्मन्यान् प्रासुक-पणियेन अशन-पान-स्वादिम-स्वादिमेन, वस्न-पतद्धह-कम्बल-पादप्रोञ्छनेन, पीठ-फलक-शय्या-संस्तारकेन, औषध-भेषज्येन प्रतिलाभयन्तः यथाप्रतिगृहीतेः तपःकमिनः आत्मानं भावयन्तो विहरन्तः-अनु०

ते णं काँले णं, ते णं समये णं पासावचिजा थेरा भगवंतो जातिसंपन्ना, कुलसंपन्ना घलसंपन्ना, रूवसंपन्ना, विणयसंपन्ना, णाणसंपद्या. दंसणसंपना, चरित्तसंपन्ना, लज्जासंपना, लाघनसंपना, ओयंसी, तेयंसी, वचंसी, जसंसी; जिअकोहा, जिअमाणा, जिअमाया, जिअलोहा, जिअनिहा, जिइंदिया, जिअपरीसहा, जीविआसा-मरणमयविष्यमुका, जाव-कुत्तियावणभूआ; बहुस्सुया, बहपरिवारा, पंचाहिं अणगारसए। हिं संबि संपरिवुडा अहाणुपुर्व्यि चरमाणा, गामाणुगामं दूइज्जमाणा, सुहंसुहेणं विहरमाणा जेणेव तुंगिया नगरी, जेणेव पुष्पवईए चेइ ये तेणेव उवागच्छंति, उनागन्छिता, अहापाडिरूवं ओग्गहं ओग्गिण्हित्ता णं संजमेणं, तवसा अप्पाणं भावेभाणा विहरति. तए णं तुंगियाए नयरीए `सिंघाडग–तिअ–चउक-चचर-महापह-पहेस्, जाव-एगदिसाभि-महा णिजायंति. तए णं ते समणोवासया इमीसे कहाए लबहा समाणा हड-नुद्रा, जाव-सदावेति, एवं वयासिः-एवं खल् देवाणुष्पिया ! पासाविच्या थेरा भगवंतो जातिसंपना, जाव-अहापडिरूवं ओग्गहं ओग्गिण्हत्ता णं संजमेणं, तनसा अप्याणं भावेमाणा विहरांति.

तं महाफलं खलु देवाणुणिया ! तहारूवाणं थेराणं भगवंताणं नाम-गोयस्त वि सवणयाए, किमंग पुण अभिगमण-वंदण-नमसंण-पिडपुच्छण-पञ्जुवासणयाए, जाव-गहणयाए ? तं गच्छामो णं देवाणुण्पिया ! थेरे भगवंते वंदामो, नमंसामो, जाव-पञ्जुवासामो, एयं णे इहभवे वा, परभवे वा, जाव-आणुगामियत्ताए भविस्सति, 'इति कट्ट अण्णमण्णस्स अंतिए एयमद्वं पिडसुणेति. जेणेव सयाइं,

ते काळे, ते समये पार्श्वनाथना शिष्यो स्थविर भगवंतो अनुक्रमे विचरता, गामो गाम जता अने पांचसे साधुओ साथे विहार करता: जे तरफ तुंगिका नगरी छे अने जे तरफ पुष्पवती नामनुं चैत्य छे ते तरफ आव्या. त्यां आवीने यथाप्रतिरूप अवग्रहने धारण करीने संयम अने तपवडे आत्माने भावता विहरे छे. जे स्थविर भगवंतो जातिसंपन्न, कुलसंपन, बलसंपन रूपसंपन्न, विनयसंपन्न, श्लोन-संपन, दर्शनसंपन, चारित्रसंपन; ठजाळु, नम्रताबाळा, ओजस्वी, तेजस्वी, प्रतापी अने कीर्तिवाळा हता, वळी जेओए कोधने, मानने, मायाने, लोभने, निद्राने, इंद्रियोने अने परीषहोने जिती लीधा छे, तथा जेओने जीववानी दरकार नथी अने मरण संबंधी बीक पण नथी, वळी जेओ यावत् कुत्रिकापणरूप हता अर्थात् जेम कुत्रिकापणमांथी जे जोइए ते वस्तु मळी शके तेम तेओ पासे-थी जेवो जोइए तेवो बोध मळी शकतो, तथा ते अमणो बहुश्रुत अने बहुपरिवारवाळा हता. 'ए श्रमण निर्प्रथो तुंगिका नगरीमां आवीने यावत्-एक दिशा तरफ रहीने ध्यान करे छे' एवी वात तुंगिका नगरीमां सिंगोडानी जेवा आकारवाळा रस्तामां, त्रण शेरी मळे एवा रस्तामां, चार शेरी मळे एवा रस्तामां, अनेक शेरी मळे तेवा रस्तामां राजमार्गमां तथा सामान्य शेरीमां अर्थात् ठेक ठेकाणे यावत्-विस्तरी गइ. तेथी ते नगरीमां रहेनारा श्रमणोपासको पण ते वातने जाणी हर्षवाळा अने तोषवाळा थया, तथा तेओए एक बीजा श्रमणोपासकोने बोळावी परस्पर आ प्रमाणे वातचित करी:-हे देवानुप्रिय ! पार्श्वनाथना शिष्य-स्थिनर भगवंतो (जेओ 'जाति-संपन्न' वगेरे पूर्वीक्त विशेषणवाळा छे) यावत्-यथाप्रतिरूप अव-प्रहने धारण करी संयम अने तपवडे आत्माने भावता विहरे छे.

तो हे देवानुप्रिय! तथारूप स्थविर भगवंतोनुं नाम के गोत्र एण आपणे काने पडी जाय तो पण मोढुं फळ छे, तो पछी तेओनी सामे जवाथी, तेओने वांदवाथी, नमवाथी, कुश्चल समाचार पूछवाथी अने तेओनी सेवा करवाथी यावत्—प्रहणताथी तो कल्याण धाय तेमां नवाइ ज शी १ माटे हे देवानुप्रिय! आपणे बधा ते स्थविर भग-वंतो पासे जइए अने तेओने वांदीए, नमीए अने यावत्—तेओनी पर्युपासना करीए, ए काम आपणने आ भवमां अने परभवमां

^{9.} मूलच्छायाः—तस्मिन् काले, तस्मिन् समये पार्श्वपत्यीयाः स्थिति भगवन्तो जातिसंपन्नाः, कुलसंपन्नाः बलसंपन्नाः, रूपसंपन्नाः, विनयसंपन्नाः, ज्ञानसंपन्नाः, दर्शनसंपन्नाः, चारित्रसंपन्नाः, ल्ञासंपन्नाः, लाघवसंपन्नाः ओजस्विनः, तेजस्विनः, वर्चित्वनः, यशस्विनः, जितमोधाः, जितमायाः, जितमायाः, जितलोमाः जितिनद्भाः, जितिनद्भाः, जितपिषद्भाः, जीविताशा—मरणभयविश्मुक्ताः, यावत्—कुत्रिकापण्यूताः, बहुश्रुताः, बहुपरिवारः, पद्यभिः अनगारक्षतेः सार्थं संपरिवृताः यथाऽत्युर्वं चरन्तः, प्रामाऽनुत्रामं द्रवन्तः, सुखंसुखेन विह्ररन्तो येनैव तुन्निका नगरी, यनैव पुष्पवती वैत्यम्, तेनैव उपागच्छन्ति, उपानस्य यथाप्रतिल्पम् अवगृहम् अवगृह्य संयमेन, तपसा आत्मानं भावयन्तो विह्ररन्ति. ततः तुन्धिका नगरीः यद्याटक-त्रिक-चतुष्क-चत्वर-महापथ-पथिषु, यावत्-एकदिशाऽभिमुखा निध्यायन्ति. ततस्ते श्रमणोपासका अस्याः कथायाः रुद्धार्थाः सन्तो हृष्ट-तुष्टाः, यावत्—शव्दायन्ते, एवम्- अचुः विह्ररन्ति. तत् खलु देवाऽनुप्रियाः । पार्श्वपत्यां स्थविरा भगवन्तो जातिसंपन्नाः, यावत्—यथाप्रतिल्पम् अवग्रहम् अवगृह्य संयमेन, तपसा आत्मानं भवयन्ते। विह्ररन्ति. तद् खलु महाफलं देवाऽनुप्रियाः । तथाल्याणां स्थविराणां भगवतां नाम-मोत्रस्य अपि श्रवणतया, किमङ्गः पुनः अभिगमन- वन्दन-नमस्यन-प्रतिश्रच्छन-पर्युपासनतया, यावत्-प्रहणतया । तद् गच्छामो देवानुप्रियाः । स्थविरान् भगवतो वन्दामहे, नमसामः, यावत्-पर्युपासहे, एतद् नः इह्मवे वा, परमवे वा, यावत्-अनुगामितया भविष्यति, इति कृत्वा अन्योन्यस्य अन्तिके एतम्-अर्थ प्रतिश्चवन्ति, येनैव सकानिः-अनु०

१. कु एटले पृथ्वी, त्रिक एटले त्रण अने आपण—दुकान. जे दुकानमांथी देवलोक, मनुष्यलोक अने नागलोकनी वस्तु मळे ते दुकान 'कृत्रिकापण':—अनु॰

सैयाइं गिहाइं तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता ण्हाया, क्रयब-लिकम्मा, कयकोउय-मंगल-पायाच्छिता, सुद्धप्पवेसाइं, मंगल्लाइं, वत्थाइं पवरपरिहिआ, अप्प-महन्धाभरणालंकियसरीरा सएहिंतो स-एहिंतो गेहेहिंतो पिडिनिक्समंति. पिडिनिक्सिमंत्रा एगयओ मेलायंति. मेलायिता पायविहारचारेणं तुंगियाए नयरीए मज्झंमज्झेणं निग्ग-च्छंतिं. निग्गच्छित्ता जेणेव पुष्फवतीए चेइए तेणेव उवागच्छंति. ्उषागच्छित्ता थेरे भगवंते पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति, तं दव्वाणं विजसरणयाए, अचित्ताणं दव्वाणं जहा:-सचित्ताणं अविउसरणयाए, एगसाडिएणं उत्तरासंगकरणेणं, चक्तुप्पासं अंजलिप्परगहेणं, मणसो एगत्तीकरणेणं जेणेव थेरा मगवंतो तेणेव उवागच्छंति. उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ. करिता जाव-तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति. तए णं ते थेरा भगवंतो तेसिं समणोवासयाणं; तीसे महइमहालियाए चाउजामं धम्मं परिकहंति. जहा केसिसामिस्स, जाव-समणोवा-सियत्ताए आणाए आराहए भवंति जाव-धम्मो कहिओ.

त्तए णं ते समणोवासया थेराणं भगवंताणं अंतिए धम्मं संचा, निसम्म हृद्व-तुद्व ० जाव-ह्याहिअया तिक्खुत्तो आयाहि-णप्याहिणं करेंति. जाव-तिविहाए पज्जुवासणाए पञ्जुवासंति, पञ्जुवासित्ता एवं वयासिः-

३५. प्र०—संजमे णं भन्ते ! किंफले शतवे णं भन्ते ! किंफले ?

३५. उ०—तए ण ते थेरा भगवंतो ते समणोवासए एवं वयासि:—संजमे ण अज्ञो । अणण्हयफले, तवे वोदाणफले. तए णं ते समणोवासचा थेरे भगवंते एवं वयासि:—जइ णं भन्ते । संजमे अणण्हयफले, तवे वोदाणफले.

हितरूप छे तथा यावत्-परंपराए कल्याणरूप थरो, ए प्रमाणे वातचित करी ए बातनो एक बीजा कने स्वीकार करावे छे अने पछी तेओ पोत पोताने घरे जाय छे. घरे जइने स्नान करी, बलि-कर्म-गोत्रदेवीनुं पूजन-करी, कौतुक अने मंगलरूप प्रायश्वित्त करी, बहार जवाने योग्य अने मंगल्रूप शुद्ध बल्लोने उत्तमतापूर्वक पहेरी तेओ पोत पोताने घरेथी बहार नीकळे छे अने ते बधा एक ठेकाणे मळे छे, पछी पगे चालीने तुंगिका नगरीनी वचीवच नीकळे छे. अने जे तरफ पुष्पवती चैल छे लां आवी ते स्थविर भगवंतीने पांच प्रकारना अभिगमवडे अभिगमे छे अर्थात् स्थविर भगवंतीनी पासे जतां तेओ पोतानी पासे रहेलां सचित्त द्रव्योने कोरे मूके छे, अचित्त द्रव्योने साथे राखे छे, एक शाटिक उत्तरासंग करे छे (खेसने जनोइनी पेठे धारण करे छे), तेमने जूए के तुरत ज हाथ जोडे छे अने मनने एकाप्र करे छे, ए प्रमाणे पांच अभिगमो साचवी ते श्रमणोपासको ते स्थविर भगवंतोनी पासे जइ, त्रण प्रदक्षिणा दे छे अने यानत्-त्रण जातनी सेवावडे तेओनी पर्युपासना करे छे. पछी ते स्थिवर भगवंतीए ते श्रमणी-पासकोने तथा ते मोटामां मोटी सभाने चार महाव्रतवाळा धर्मनो उपदेश कर्यो अने केशिखामिनी पेठे यावत्-ते श्रमणोपासकोए पोतानी श्रमणोपासकतावडे ते स्थविर भगवंतोनी आज्ञानुं आराधन कर्युं अने ए प्रमाणे यावत्-धर्मकथा पूरी यइ.

ते श्रमणोपासको ते स्यविर भगवंतो पासेथी धर्मने सांभळी, अवधारी हर्षवाळा, तोषवाळा अने यावत्-विकसित हृदयवाळा थया अने तेओए ते स्यविरोने त्रणवार प्रदक्षिणा करी यावत्—त्रण जातनी सेवावडे ते स्थविरोनी पर्युपासना करी आ प्रमाणे कह्युं के:— ३५. प्र०—हे भगवन्! संयमनुं शुं फळ छे ! हे भगवन्! तपनुं शुं फळ छे !

३५. उ०—त्यार पछी ते स्वितर भगवंतीए ते श्रमणोपासकोने आ प्रमाणे कह्युं के:—हे आर्थी! संयमनुं फळ आस्त्रवरहितपणुं छे अने तपनुं फळ व्यवदान छे. (व्यवदान एटले कापनुं के साफ करतुं, अर्थात् कर्मोने कापनां के कर्मरूप किञ्चडधी मिलन आत्माने साफ करनो ए तपनुं फळ छे. आ उत्तरधी 'संयमने आराधनाथी

१. मूलच्छायाः—खकानि गृहाणि तेनैव उपागच्छन्ति, उपागम्य स्नाताः, कृतबलिकमीणः, कृतकीतुक-मङ्गल-प्रायधित्ताः, ग्रुदारमवेषाणि (ग्रुद्धप्रवेशानि) माङ्गलिकानि वल्लाणि प्रवर्षपरिहिताः, अल्प-महषांऽऽभरणाऽलंकृतशरीराः खकेम्यः, खकेम्यो ग्रहेम्यः प्रतिनिष्कामनित, प्रतिनिष्कामय एकतो मिलन्ति, मिलिला पादविद्वारचारेण तुङ्गिकाया नगर्या मध्यमध्येन निर्गच्छन्ति, निर्गम्य येनैव पुष्पवती चैलं तेनैव उपागच्छन्ति, उपागम्य स्थितान् मगवतः पद्मविषेन अभिगमेन अभिगच्छन्ति, तद्यथाः—सिवतानां द्रव्याणां व्यवसर्जनतया, अचितानां द्रव्याणाम्-अव्यवसर्जनतया, पुक्कािटकिन उत्तरासङ्गकरणेन, चक्षुस्सर्शम् अझल्पप्रवृद्धाणां कुर्वन्ति, कृतवा यावत्—त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपासने येनैव स्थिता भगवन्तस्तेनैव उपागच्छन्ति, उपागम्य त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणां कुर्वन्ति, कृतवा यावत्—त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपासने तत्तस्त्रिया भगवन्तस्तेन्यः प्रमणोपासकेम्यः, तस्त्रे महातिमहस्यै चातुर्यामं धर्म परिकययन्ति, यथा केशिखामिनः, यावत्—श्रमणोपासकतया आज्ञाया आराधका भवन्ति. यावत्—धर्मः कथितः, ततस्ते श्रमणो—पासकाः स्थिताणां भगवताम् अन्तिके धर्मे शुला, निशम्य हृष्ट—तुष्टाः यावत्—हृतहृद्धाः त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणां कुर्वन्ति, यावत्—त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपासते, पर्युपास्य एवम् कजुः-संयमो भगवन् । किंकलः १ तपो भगवन् । किंकलम् १ ततः स्थविरा भगवनतः तान् श्रमणोपासकान् एवम्-अवोचन्-संयम आरोः । अनाश्वफलः, तपो व्यवदानफलम्, ततस्ते श्रमणोपासकाः स्थितरान् भगवत एवम्-अवादिषुः—यदि भगवन् । संयम अनाश्वफलः, तपो व्यवदानफलम् । न्यन्

३६. प्र०--किंपत्तियं णं भन्ते ! देवा देवलोएस् उववजांति ?

३६. उ०—तस्थ णं कालियपुत्ते नामं थेरे ते समणो-े वासए एवं वयासि:-पुञ्चतवेणं अजो ! देवा देवलोएसु उवयजंति. तत्य णं मेहिले नामं थेरे ते समणोवासए एवं वयासिः-पुव्वसंजमेणं अज्ञो । देवा देवलोएसु उववज्जंति, तस्थ णं आणंदराक्तिए नामं थेरे ते समणोवासए एवं वयासि:-कम्मियाए अज्जो ! देवा देवलोएस उपवज्नंति. तस्थ णं कासवे नामं थेरे ते समणोवासए एवं वयासि:-संगियाए अजो । देवा देवलोएसु उववजांति. पुव्व-तवेणं, पुन्वसंजमेणं, कम्मियाए, संगियाए अज्ञो ! देवा देवलोएसु उपवज्जन्ति. सचे णं एस अहे, नो चेव णं आयभाववत्तव्वयाए.

-तए णं ते समणोवासया थेरेहिं भगवंतेहिं इमाइं एयारूवाइं वाग-रणाइं वागरिया समाणा हट्ट-तुड्डा थेरे भगवंते वंदति, नमंसंति, नमंसित्ता पसिणाइं पुच्छंति, पसिणाइं पुच्छित्ता अट्टाइं उवादियंति, जवादिएत्ता उद्वाए उद्वेन्ति, उद्वित्ता थेरे भगवंते तिक्खुत्तो वंदांति, नमंसंति, नमंसित्ता थेराणं भगवंताणं अंतियाज, पुष्फवतियाओ चेइयाओ पडिणिक्समंति, पडिनिक्सांभित्ता जामेव दिसिं पाउच्मूआ तामेव दिसिं पडिगया. तए णं ते थेरा अन्नया क्याइं तुंगियाओ पुष्फवतियाओ चेइयाओ पाडिनिगगच्छंति, बहिया जणवय-विहारं विहरंति.

ते णं काले णं, ते णं समये णं, रायगिहे नामं नगरे. जाव-परिसा पडिगया. ते णं काले णं, ते णं समये णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अन्तेवासी इंदम्ई नामं अणगारे, जाव-संखित्तः निपुलतेयलेस्ते छद्वंछद्वेणं अणिष्खित्तेणं तवोकम्मेणं, संजमेणं, तवसा अप्पाणं भावेमाणे जाव-विहरइ. तए णं से भगवं गोयमे छहक्त्रमणपारणमंसि पढमाए पोरिसीए सज्ज्ञायं करेइ, बीयाए पोरिसीए झाणं झियाइ, तइयाए पोरिसीए अतुरि-

देव थवाय छे' ए वात बंध बेसती आवती नथी माटे ते श्रमणी-पासको फरीथी पूछे छे के:-)

३६. प्र०-हे भगवन् ! देवो देवलोकोमां उत्पन थाय छे तेनुं चुं कारण?

३६. उ०--आ प्रश्ननो उत्तर देवा ते स्थविरोमांना कालि-कपुत्र नामना स्थविरे, ते श्रमणोपासकोने आ प्रमाणे कह्युं के:-हे आर्यो ! पूर्वना तपवडे देवो देवलोकोमां उत्पन्न थाय छे. पछी ते स्थविरोमांना मेधिल नामना स्थविरे ते श्रमणोपासकोने आ प्रमाणे कहां के:-हे आर्यों! पूर्वना संयमवडे देवो देवलोकोमां उत्पन्न धाय छे. पछी तेमाना आनंदरक्षित नामना स्थविरे ते श्रमणोपासकोने आ प्रमाणे कहां के:-हे आर्यो ! कर्मिपणाने लीधे देवो देवलोकमां उत्पन्न थाय छे अने पछी तेमांना काऱ्यप स्थविरे ते श्रमणोपासकोने आ प्रमाणे कह्युं के:-हे आर्यो ! संगिपणाने छीधे देवो देवलोकोमां उत्पन्न थाय छे अर्थात् हे आर्यो! पूर्वना तपवडे, पूर्वना संयमवडे, कर्मिपणाने लीघे अने संगिपणाने लीघे देवो देवलोकोमां उत्पन्न थाय छे. ए वात साची छे माटे कही छे पण अमे अमारा अभि-मानथी कहेता नथी.

पछी ज्यारे ते स्थिवर भगवंतीए ते श्रमणोपासकोने ए पूर्व प्रकारना जवाबो आप्या त्यारे तेओए हर्षवाळा अने तोधवाळा थड ते स्थविर भगवंतोने वांदी, नमी बीजा पण प्रश्नो पूछ्या अने तेओना अर्थोनुं प्रहण कर्युं, पछी उठीने ते स्थविरोने त्रण प्रदक्षिणा दइने, बांदी, नमी ते स्थविरो पासेथी अने पुष्पवती नामना चैलयी नीकळी तेओ ज्यांथी आऱ्या हता त्यां पाछा गया. अने ते स्थविरोए पण अन्य कोइ दिवसे तुंगिका नगरीथी, पुष्पवती नामना चैत्यथी बहार नीकळी जनपद विहारे विहार कर्यो.

ते काळे, ते समये राजगृह नामनुं नगर हतुं. यावत्-सभा पाछी फरी. ते काळे, ते समये अमण भगवंत महावीरना मोटा शिष्य इंद्रभृति नामना अनगार हता, जेओ यावत्-संक्षिप्त अने विपुल तेजोलेक्यावाळा हता अने जेओ निरंतर छह छहना तप-कर्म पूर्वक संयम अने तपबड़े आत्माने भावता यावत्-विहरे छे. पछी ते भगवान् गौतम छडना पारणाने दिवसे पहेली पौरुषीए स्वाध्याय करे छे, बीजी पौरुषीए ध्यान ध्यावे छे अने त्रीजी पौरु-

^{1.} मूळळायाः--किप्रलयं भगवन् । देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते ? तत्र कालिकपुत्रो नाम स्थविरः तान् श्रमणोपासकान् एवम्-अवादीत्ः-पूर्वतपसा कार्याः । देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते. तत्र मेथिलो नाम स्थविरः तान् श्रमणोपासकान् एवम् उवाचः-पूर्वसंयमेन आर्याः ! देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते. तत्र आनन्दरक्षितो नाम स्थविरः तान् श्रमणोपासकान् एवम् अवादीतः-कर्मितया आर्याः देवा देवलोकेषु उत्पदन्ते. तत्र काश्यपो नाम स्थविरः तान् श्रमणोपासकान् एवम् अवोचत्-:सङ्गितया आर्याः ! देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते, पूर्वतपसा, पूर्वसंयमेन, कर्मितया, सङ्गितया आर्याः ! देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते. सत्य एषोऽर्थः, नो चैव आत्मभावयक्तव्यतया. ततस्ते श्रमणोपासकाः स्थविरैः भगवद्भिः इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणानि व्याकृताः सन्तो हृष्ट-तुष्टाः स्थितिरान् भगवतो वन्दन्ते, नमस्यन्ति, नमस्यिला प्रश्नान् पृच्छन्ति, प्रश्नान् पृष्ट्वा, अर्थान् उपाद्दति, उपादाय उत्थया उत्थिति, ज्तथाय स्थविरान् भगवतः त्रिकृत्वो वन्दन्ते, नमखन्तिः, नमखिखा स्थविराणां भगवताम् अन्तिकात्, पुष्पवत्याः चैखात् प्रतिनिष्कामन्ति, प्रतिनिष्कम्य याम् एव दिशं प्रादुर्भूताः ताम् एव दिशं प्रतिगताः. ततस्ते स्यविरा अन्यदा कदाचित् तुङ्गिकायाः पुष्पवत्याः चैत्यात् प्रतिनिर्गच्छन्ति, बहिः जनपद्विहारं विहरिनतः तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, राजगृहं नाम नगरं यावत्-पर्यत् प्रतिगताः तस्मिन् काले, तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ज्येष्ठोऽन्ते-वासी इन्द्रभूतिर्नोम अनगारः, यावत् -संक्षिप्त-विपुलतेजोलेश्यः षष्ठंपष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपस्कर्मणा, संयमेन, तपसा आत्मानं भागयन् यावत्-विहरति. ततः स भगवान् गौतमः पष्टक्षमणपारणके प्रथमायां पौरुष्यां खाध्यायं करोति, द्वितीयायां पौरुष्यां ध्यानं ध्यायति, तृतीयायां पौरुष्याम् अत्यरितम्,:--अनु

येम—चवलम—संगते मुह्गोत्तियं पडिलेहेइ, पडिलेहिता भायणाइं, मत्याइं पडिलेहेइ, पडिलेहिता भायणाइं पमज्जइ, पमज्जिता भायणाइं उग्गहेइ, उग्गहित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, नमंसित्ता एवं द्वासि:—इच्छामि णं भन्ते ! तुन्मेहिं अन्भणुण्णाए छद्वक्तमण-पारणगंसि रायगिहे नगरे उच्च—नीअ—मन्झिमाइं कुलाइं घरसमु-दाणस्स भिक्लायरियाए अडित्तए, अहासुहं देवाणुप्पया ! मा पडिवंधं, तए णं भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अन्भणुनाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ, गुण-सिलाओ चेइयाओ पडिनिक्लमइ, पडिनिक्लिमित्ता अतुरियम—चललम—संगते, जुगंतरपलीयणाए दिद्वीए, पुरओ रियं सोहमाणे, सोहमाणे जेणेव रायगिहे णगरे, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता रायगिहे णगरे उच्च—नीअ—मन्झिमाइं कुलाइं घरसमुदाणस्स भिक्लायरियं अडइ.

तए णं से भगवं गोयमे रायगिहे नगरे जाव—अडमाणे बहुजणसदं निसामेइ. एवं खलु देवाणुिष्या! तुंगियाए नयरीए
ब्रहिया पुष्पवईए चेइए पासाविद्या थेरा भगवंतो समणोवासएहिं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं पुच्छियाः—''संजमे णं भन्ते!
किंफले, तवे णं किंफले? तए णं ते थेरा भगवन्तो ते समणोवासए
एवं वयासि:—संजमे णं अज्जो! अणण्हयफले, तवे वोदाणफले,
तं चेव जाव—पुन्वतवेणं, पुन्वसंजमेणं, कम्मियाए, संगियाए
अज्जो! देवा देवलोएसु उववज्जंति, सच्चे णं एसमड्डे, णो चेव णं
आयभाववत्तव्याए" से कहमेअं मचे एवं. तए णं समणे भगवं
गोयमे इमीसे कहाए लज्जड्डे समाणे जायसड्डे जाव—समुप्पन—
कोउहले अहापज्जत्तं समुदाणं गेण्हइ, गेण्डित्ता रायगिहाओ नयराओ पिडिनियलमइ, अतुरियं जाव—सोहेमाणे जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स

बीए शारीरिक तथा मानसिक चपळता रहित थइ असंश्रांत ज्ञान-वाळा ते गौतम भगवंत मुहपत्तीने पिडलेहे छे, पछी वासणोने अने बस्नोने पिडलेहे छे, वासणोने साफ करे छे अने धासणोने लड्ने श्रमण भगवंत महावीरनी पासे आवी, नमी, वांदी ते गौतम अनगारे आ प्रमाणे कहां के:—हे भगवन्! आजे छहुना पार-णाने दिवसे आपनी अनुमतिथी हुं राजगृह नगरमां उच्च, नीच अने मध्यम कुलोमां भिक्षा लेवानी विधिपूर्वक भिक्षा मेळववा सार फरवाने इच्छुं छुं. (भगवंते कहां के:—)हे देवानुप्रिय! जेम सुख धाय तेम कर, प्रतिबंध न कर. श्रमण भगवंत महावीरनी अनुमति मळ्या पछी भगवान् गौतम श्रमण भगवंत महावीरनी अनुमति मळ्या पछी भगवान् गौतम श्रमण भगवंत महावीरनी कनेथी, गुण— शिलक चैत्यथी नीकळे छे, नीकळी शारीरिक अने मानसिक उताव-ळने छोडी दइ असंश्रांत ज्ञानवाळा ते भगवान् गौतम युँगांतर—धुंस-रावा—दृष्टिधी ई्यीसमितिने शोधता शोधता राजगृह नगरमां आवी सां रहेल उच्च, नीच अने मध्यम कुलोमां भिक्षा लेवानी विधिपूर्वक भिक्षा लेवाने फरे छे.

सां राजगृह नगरमां भिक्षाने माटे फरता भगवान् गौतमे घणा माणसोना मोढे आ प्रमाणे सांभळ्युं के:—''हे देवानुप्रिय! तुंगिका नगरीथी बहार, पुष्पवती नामना चैत्यमां पार्श्वनाथना शिष्यो स्थिवर भगवंतो पधार्या हता अने त्यांना श्रावकोए तेओने आ प्रकारना प्रश्नो पूछ्या हता के:—हे भगवन्! संयमनुं शुं फळ छे? तपनुं शुं फळ छे? त्यारे ते स्थिवर भगवंतोए ते श्रमणोपासकोने आ प्रमाणे जवाब आप्यो के:—हे आर्यो ! आस्त्रवरहितपणुं ए सं-यमनुं फळ छे अने कर्मनो नाश करवो ए तपनुं फळ छे (ए बधुं पूर्व प्रमाणे कहेवुं) अने यावत्—पूर्वना तपवडे, पूर्वना संयमवडे, कार्मिणाधी अने संगिपणाने लीधे देवो देवलोकोमां उत्पन्न थाय छे. ए वात साची छे माटे कही छे पण अमारा अभिमानधी कही नथी, ए ते ए प्रमाणे केम मनाय ?'' ए प्रकारनी वात लोकोना मो- ढेथी सांभळी श्रमण भगवंत गौतम ते वातनी जिज्ञासामां श्रद्धावाळा थया अने यावत्—ते वातने माटे तेओने कुत्हल उपज्युं. हवे

^{9.} मूलाच्छयाः—अचपलम्, असंन्नान्तो मुखबिक्षकां प्रतिलेखयित, प्रतिलिख्य भाजनानि, वस्नाणि प्रतिलेखयित, प्रतिल्ख्य भाजनानि प्रमार्जयित, प्रमार्ज्य भाजनानि उद्गुहाति, उद्गुहा येनैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तेनैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते, नमस्यित, नमस्यिता एवम् अवादीतः— इच्छामि भगवन् । युद्माभिः अभयनुज्ञातः पष्टक्षमणपारणके राजगृहे नगरे उच्च-नीच—मध्यमानि कुलानि गृहसमुदानस्य भिक्षाचर्यया शिव्हान्त्र्य, यथासुखं देवाऽनुशिय । मा प्रतियन्थम्, ततो भगवान् गौतमः श्रमणेन भगवता महावीरेण अभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्, गुणिशिक्षात् चैरयात् प्रतिनिष्कामति, प्रतिनिष्काम्य अरवितिम्, अवपलम्, असंश्रान्तः युगान्तरप्रलोकनया दृष्या पुरतो रितं शोधयन् येनैव राजगृहं नगरं तेनैव उपागच्छति, उपागम्य राजगृहे नगरं उच्च-नीच—मध्यमानि कुलानि गृहसमुदानस्य भिक्षाचर्याम् अटिति ततः स भगवान् गौतमो राजगृहे नगरं यावत्—अटन् बहुजनशब्दं निस्मयिति. एवं खळु देवानुश्रियाः ! तुङ्गिकाया नगर्या बहिः पुष्पवर्या चैरये पार्यापरियाः स्थविरा भगवन्तः श्रमणोपासकैः इमानि एतद्भूपणि व्याकरणानि पृष्टाः—संयमो भगवन् ! किंकलः, तपः किंकलम् ! ततस्ते स्थविरा भगवनत्तः श्रमणोपासकान् एवम् अवादीतः—संयम आर्थाः ! अनाश्रवकलः, तपो व्यवदानफलम्, तत् चेव यावत—पूर्वतपसा, पूर्वसंयमेन, कर्मितया, सिहित्या आर्थाः ! देवा देवलोकेषु उत्पयन्ते. सलः एपोऽर्थः, नो चैव आरमभाववक्तव्यत्या, तत् कथम् एतद् मन्ये एवम् ततः श्रमणो भगवान् गौतम एतस्याः कथाया लब्धार्थः सन् जातश्रदः, यावत्—समुत्पश्चतृत्वले यथापर्याप्तं समुदानं गृहाति, ग्रमीला सहावीरसः—अनु०

^{9.} चालतां चालतां एक धुंसरा जेटली जग्या सुधिमां दृष्टि राखवी ते:--वानुः

अदूरसामंते गमणागमणाए पिडकमइ, एसण-मणेसणं आलो-एइ, आलोएता मत्त-पाणं पिडदंसेइ, समणं भगवं महावीरं जाव-एवं वदासि:-एवं खलु भन्ते! अहं तुब्मेहिं अभ्भणुत्राए समाणे रायगिहे नयरे उच्च-नीअ-मिज्झमाणि कुलाणि घरसमुदाणस्स मिनखाय-रियाए अडमाणे बहुजणसदं णिसामेमि, "एवं खलु देवाणुप्पिया! तुंगियाए नयरीए बहिया पुष्फवईए चेइए पासायचिज्ञा थेरा भगवंतो समणोवासएहिं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं पुच्छिआ:-संजमे णं भन्ते! किंफले, तवे किंफले? तं चेव जाव-सचे णं एसमद्दे, णो चेव णं आयभाववत्तव्वयाए."

तं पमूणं भन्ते । ते थेरा भगवंतो तेसिं समणीवासयाणं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं वागरेत्तए ? उदाहु अप्पमू ? सिमआणं भन्ते । ते थेरा भगवंतो तेसिं समणीवासयाणं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं वागरेत्तए ? उदाहु अस्सिमआ ? आउज्जिया णं भन्ते । ते थेरा भगवंतो तेसिं समणीवासयाणं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं वागरेत्तए ? उदाहु अणाउज्जिया ? पिठजिजया णं भन्ते । ते थेरा भगवंतो तेसिं समणीवासयाणं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं वागरेत्तए ? उदाहु अपाठिजिज्ञया ? पुन्वतवेणं अज्जो । देवा देवलीएसु उववज्जंति. पुन्वसंजमेणं, काम्भियाए, संगियाए अज्ञो ! देवा देवलीएसु उववज्जंति. पुन्वसंजमेणं, काम्भयाए, संगियाए अज्ञो ! देवा देवलीएसु उववज्जंति, सचै णं एसमहे, णो चेव णं आयभाववत्तव्वयाए. पमू णं गोयमा । ते थेरा भगवंतो तेसिं समणीवासयाणं इमाइं एयारूवाइं वागरणाइं वागरेत्तए, णो चेव णं अप्पमू, तह चेव णेयव्वं अवसोसिअं, जाव—पमू—सिमयं, आउ-ज्जिय—पाठिउज्जिया, जाव—सचे णं एसमहे, णो चेव णं

भगवन् गौतम जोइए तेटली—प्रती—भिक्षा मेळवीने, राजगृह नगरथी बहार नीकळी, धीरे धीरे यावत् ईर्यासमितिने शोधता शोधता गुणशिलक चैस्य तरफ श्रमण भगवंत महावीरनी पासे आव्या, आवीने तेओनी पासे रही जवा आववा संबंधी अतिचारोनुं चितन कर्युं, भिक्षा लेतां लागेला दोभोनुं आलोचन कर्युं, पली लावेलो आहार अने पाणी श्रमण भगवंत महावीरने देखाड्यो अने पछी तेओ (भगवान् गौतम) आ प्रमाणे बोल्या के:—हे भगवन्! ज्यारे हुं आपनी अनुमति मेळवी राजगृह नगरमां उच्च, नीच अने मध्यम कुळमां भिक्षा लेवानी विधिपूर्वक भिक्षा लेवाने फरतो हतो त्यारे में घणा माणसोने मोढेथी आ प्रमाणे सांमळ्युं के:—हे देवानु-प्रिय! तुंगिका नगरीथी बहार पुष्पवती नामना चैत्यमां पार्थनाथना शिष्यो स्थित भगवंतो पधार्या हता अने त्यांना श्रावकोए तेओने आ प्रकारना प्रश्नो पूळ्या हता के:—हे भगवन्! संयमनुं पाळ शुं छे! अने तपनुं फळ शुं छे! (ए बधुं पूर्व प्रमाणे कहेवुं अने) यावत्—ए वात साची छे माटे कही छे, एण अमारी बडाइने लीघे नथी कही."

तो हे भगवन् ! शुं ते स्थविर भगवंतो ते श्रमणोपासकोने एवा प्रकारनो जवाब देवा समर्थ छे ! के असमर्थ छे ! हे भगवन् ! ते स्यविर भगवंतो ते श्रमणोपासकोने एवा प्रकारनो जवाब देवाने अभ्यासवाळा छे ! के अनभ्यासी छे ! हे मगवन् ! ते स्थविर भग-वंतो ते श्रमणोपासकोने एवा प्रकारनो जवाब देवाने उपयोगवाळा छे ? के उपयोग विनाना छे ? हे भगवन् ! ते स्थविर भगवंती ते श्रमणोपासकोने (हे आर्यो ! पूर्वना तपवडे, पूर्वना संयमवडे, कर्मिपणाथी अने संगिपणाने लीधे देवो देवलोकमां उत्पन्न थाय छे, ए वात साची छे माटे कही छे, पण अमारी बडाईने लीधे कही नथी.) एवा प्रकारनो जवाब देवाने विशेषज्ञानी छे के साधारण छे! (श्रीमहावीरे कह्युं के:-) हे गौतम! ते स्थविर भगवंतो ते श्रमणोपासकोने तेवा प्रकारनो जवाब देवाने समर्थ छे, पण असमर्थ नथी. (बाकी बधुं ते ज प्रमाणे जाणवुं) यावत्-ते स्थविर भगवंतो तेवा प्रकारनो जवाब देवाने अम्यासवाळा छे, उपयोगवाळा छे अने विशेषज्ञानी छे अने यावत्-ते वात साची छे माटे कही पण आत्मानी वडाइने माटे कही नथी. वळी हे

^{9.} मूळच्छायाः—अदूरसामन्ते गमनागमनानि प्रतिकामित, एषणा—ऽनेषणम् आळोचयित, आळोच्य भक्त-पानं प्रतिदर्शयित, श्रमणं भगवन्तं महावीरं यावत्-एनम् अवादीतः—एवं खळ भगवन् ! युष्मािमः अभ्यनुज्ञातः सन् राजंगृहे नगरे उच्च-नीच-मध्यमिन कुळानि गृहसमुदानस्य भिक्षाचर्यया अटन् बहुजनशब्दं निशमयािम, एवं खळ देवाऽनुप्रियाः ! तुिक्तिकाया नगर्या चिहः पुष्पवत्यां चैत्ये पार्धापत्यीयाः स्थविरा भगवन्तः श्रमणोपासके इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणािन प्रष्टाः—संयमो भगवन् ! तिंप्पळः, तपः किंफलम् ? तचैव यावत्—सत्य एषोऽर्यः, नो चैव आत्मभाव—चवतव्यतया, तत् प्रभवो भगवन् ! ते स्थविरा भगवन्तः तेषां श्रमणोपासकानाम् इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणािन व्याकर्तुम् ! उताहो असिताः ? आयोगिकाः भगवन् ! ते स्थविरा भगवन्तः तेषां श्रमणोपासकानाम् इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणािन व्याकर्तुम् ! उताहो असिताः ? आयोगिकाः भगवन् ! ते स्थविरा भगवन्तस्तेषां श्रमणोपासकानाम् इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणािन व्याकर्तुम् ? उताहो अनायोगिकाः ? गायोगिका भगवन् ! ते स्थविरा भगवन्तस्तेषां श्रमणोपासकानाम् इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणािन व्याकर्तुम् ? उताहो अप्रायोगिकाः ? पूर्वतपसा आर्य ! देवा देवलोकेषु उत्पयन्ते, पूर्वसंयमेन, कर्मितया, संगितया आर्य ! देवा देवलोकेषु उत्पयन्ते. सत्य एषोऽर्यः, नो चैव आत्मभाववक्तव्यतया, प्रभवो गौतम ! ते स्थविरा भगवन्तस्तेषां श्रमणोपासकानाम् इमानि एतद्रूपाणि व्याकरणािन व्याकर्तुम्, नैवाऽप्रभवः. तथा चैव झातव्यम्, अवशेषकम्, यावत्-प्रमु—समिताः, आयोगिकः प्रायोगिकाः यावत्—सत्यः एषोऽर्यः, नो नैवः—अनु०

आयमाववत्तव्वयाए, अहं पि णं गोयमा ! एवमाइक्लामि, भासामि, पत्रविमि, परूवेमि—पुञ्चतवेणं देवा देवलोएसु उववज्जन्ति, पुञ्चसं-जमेणं देवा देवलोएसु उववज्जंति, कम्मियाए देवा देवलोएसु उववज्जंति, संगियाए देवा देवलोएसु उववज्जंति, पुञ्चतवेणं, पुञ्च-संजमेणं, कम्मियाए, संगियाए अज्ञो ! देवा देवलोएसु उववज्जंति, सच्चे णं एसमडे, णो चेव णं आयमाववत्तव्वयाए.

३७. प्र०—तहारूवं णं भंते ! समणं वा, मा**इ**णं चा पञ्जुवासमाणस्स किंफला पञ्जुवासणा १

३७. उ०—गोयमा ! सवणफला.

३८. प्र०-से णं मंते ! सवणे किंफले ?

३८. उ०--णाणफले.

३९. प्र०—से णं भंते ! णाणे किंफले ?

३९. उ०—विनाणफले.

४०. प्र०-से णं भंते ! वित्राणे किंफले १

४०. उ० पचक्लाणफले.

. 8?. प्र०--से णं भंते ! पचक्ताणे किंफले ?

४१. उ०—संजमफले.

४२. प्रवन्ति णं भंते ! संजमे किंफले ?

४२. उ०-*---अणण्ह्यफ्*ले.

४३. प्र०—एवं अणण्हये?

४३. उ०्—तवफले.

४४. प्र०--तवे १

४४. उ०-- योदाणफले.

४५. प्र०—से णं मन्ते ! बोदाणे किंफले ?

गौतम! हुं पण एम कहुं छुं, भाषुं छुं, जणावुं छुं अने प्ररूपुं छुं के, पूर्वना तपवड़े, पूर्वना संयमवड़े, कार्मिपणाथी अने संगिपणाने, लीधे देवो देवलोकोमां उत्पन्न याय छे अर्थात् हे आर्यो! 'पूर्वना तपवड़े, पूर्वना संयमवड़े, कर्मिपणाथी अने संगिपणाने लीधे देवो देवलोकोमां उत्पन्न थाय छे अने ए वात साची छे माटे कही छे पण अमारी बडाइ करवा कही नथी' ए प्रकारनुं ते स्थिवर भग-वंतोनुं कथन साचुं छे.

(हवे श्रीगौतमे पूछ्युं के:-)

३७. प्रo हे भगवन् ! तेवा प्रकारना श्रमण के ब्राह्मणनी पर्युपासना करनार मनुष्यने तेनी सेवानुं फळ शुं मळे !

३७. उ० — हे गौतमा तेओनी पर्युपासनानुं फळ श्रवण छे अर्थात् तेओनी पर्युपासना करनारने सत्शास्त्रने सांभळवानुं फळ मळे छे.

·३८. प्रo—हे भगवन्! ते श्रवणनुं फळ शुं छे ?

् ३८. उ०—हे गीतम! तेतुं फळ ज्ञान छे अर्थात् सांमळवाथी जाणवानुं बनी शके छे.

३९. प्र० — हे भगवन्! ते जाणवानुं फळ शुं छे !

३९. उ०—हे गौतम ! तेनुं फळ विज्ञान छे अर्थात् साधारण जाण्या पछी विवेचनपूर्वक जाणी शकाय छे.

४०. प्र०—हे भगवन्! ते विज्ञाननुं पळ शुं छे?

४०. उ०—हे गौतम तेनुं फळ प्रसाख्यान छे अर्थात् विशेष जाण्या पछी सर्वे प्रकारनी वृत्तिओ आपोआप शांत पढे छे.

११. प्र०—हे भगवन्! ते प्रसाद्याननुं फळ शुं छे!

४१. उ०—हे गौतम तेनुं फळ संयम छे अर्थात् प्रसाख्यान प्राप्त थया पछी सर्वस्वसागरूप संयम प्राप्त थाय छे.

४२. प्र०- हे भगवन्! ते संयमनुं फळ शुं छे!

४२. उ० हे गौतम! तेनुं फळ आस्त्रवरहितपणुं छे अर्थाट् विशुद्ध संयम प्राप्त थया पछी पुण्य के पापनो स्पर्श पण थतो नथी, पण आत्मा पोताना मूळ रूपमां ज रमण करे छे.

४३. प्र०-हे भगवन् ! ते आस्त्रवरहितपणानुं फळ शुं छे !

४३. ड॰—हे गौतम! तेनुं फळ तप छे.

88. प्र०-हे भगवन्! ते तपनुं फळ शुं छे!

88. उ०—हे गौतम! तेनुं फळ कर्मरूप मेलने साफ करवानुं छे.

४५. प्र॰ —हे भगवन्! कर्मरूप मेळ साफ थयाथी शुं थाय !

^{1.} मूळच्छायाः—अत्मभाववक्तव्यतया. अहमपि गौतम ! एवम् आख्यामि, भाषे, प्रहापयामि, प्रह्नप्यामि पूर्वतपसा देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते, पूर्वसंयमेन देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते, कर्मितया देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते, कर्मितया, पूर्वसंयमेन, कर्मितया, सिक्षतया आर्याः ! देवा देवलोकेषु उत्पद्यन्ते, सत्य एषोऽयः, नो चैव आत्मभाववक्तव्यतया. तथाह्नपं भगवन् ! श्रमणं वा, माहनं वा पर्युपासीनस्य किंकला पर्युपासना ! गौतम ! श्रवणकला. तद् भगवन् ! श्रवणं किंकलम् ! हानफलम्. तद् भगवन् ! हानं किंकलम् ! तिहानफलम्. तद् भगवन् ! विहानफलम्. तद् भगवन् ! विहानफलम्. तद् भगवन् ! स्वस्यस्य किंकलम् ! प्रसाख्यानफलम्. तद् भगवन् ! स्वस्यस्य किंकलम् ! प्रसाख्यानफलम्. तद् भगवन् ! स्वस्यक्तम् । संयमः किंकलः ! अनाश्रवफलः. एवम् अनाश्रवः ! तपःफलः. तपः ! व्यवदानफलम्. अय भगवन् ! व्यवदानं किंकलम् !:—अनु०

४५. उ०—(वोंदाणे) अकिरियाफले. ४६. प्र०—से णं भन्ते ! अकिरिया किंफला ?

४६. उ०—सिद्धिपज्जवसाणफला पत्रता गोयमा ।

गाहाः-

सवणे णाणे य विचाणे पचक्लाणे य संजमे, अणण्हये तवे चेव वोदाणे अकिरिया सिन्दी. 84. उ०—हे गौतम! ते थयाथी निष्त्रियपणुं प्राप्त थाय.

84. प्र०—हे भगवन्! ते निष्त्रियपणायी छुं छाम याय!

४६. प्र०—हे गौतम! तेनुं फळ सिद्धि छे अथित् अक्रियपणुं प्राप्त थया पछी छेवटे सिद्धि मेळवाय छे, एम कह्युं छे.
गाथा:—

(उपासनाथी) श्रवण, श्रवणथी ज्ञान, ज्ञानथी विज्ञान, विज्ञान-थी प्रत्याख्यान, प्रत्याख्यानथी संयम, संयमथी अनास्रव, अनास्रव-थी तप, तपथी कर्मनो नाश, कर्मना नाशथी निष्कर्मपणुं अने निष्कर्मपणाथी सिद्धि—अजरामरपणुं—प्राप्त थाय छै.

३. पूर्व तिर्यग्-मनुष्योत्पत्तिर्विचारिता, अथ देवोत्पत्तिविचारणायाः प्रस्तावनायेदमाह-'तए णं समणे-' इत्यादि. 'अडू' ति आढ्या धन-धान्यादिभिः परिपूर्णाः, 'दित्त' ति दीताः प्रसिद्धाः, दृप्ता वा दर्पिताः, 'वित्थिण्णविपुलमवण-सयणा-ऽऽसण-जाण-वाहणाइण्णाः विस्तीणीनि विस्तारवन्ति, विपुळानि प्रचुराणि, भवनानि गृहाणि, शयना—ऽऽसन—यान—वाहनैराकीणीनि येषां ते तथा, अथवा विस्तीणीनि विपुळानि भवनानि येषां ते, शयना-SSसन-यान-बाहनानि चाकीर्णानि गुणवन्ति येषां ते तथा, तत्र यानं मझ्यादि, बाहनं त्वश्वादि. 'बहुघण-बहुजायरूव-रयया' बहु प्रभूतम्, धनं गणिमादिकम्, तथा बहु एव जातरूपं सुवर्णम्, रजतं च रूप्यं येषां ते तथा, 'आओग-पओगसंपउत्ता' आयोगो द्विगुणादिवृद्ध्याऽर्धप्रदानम् , प्रयोगश्च कलान्तरम् , तौ संप्रयुक्तौ व्यापारितौ यैस्ते तथा, 'विन्छ-*ड्रिअविपुलमत्त-पाणा*' विच्छर्दितं विविधमुज्झितम् , बहुलोकभोजनतः उच्छिष्टावशेषसंभवात् , विच्छर्दितं वा विविधविच्छित्तिमद् विपुछं भक्तं च पानकं च येषां ते तथा, 'बहुदासी-दास-गो-महिस-गवेलयपभूआ' बहवो दासीदासा येषां ते, गो-महिष-गवेलकाश्च प्रभूता येषां ते तथा, गवेलका उरम्राः. 'बहुजणस्स अपरिभृआ' बहोर्लोकस्य अपरिभवनीयाः. 'आसव' इसादौ क्रियाः कायिक्यादिकाः, अधिकरणं गद्री-यन्नकादि. 'कुसल' ति आश्रवादीनां हेयोपादेयतास्वरूपवेदिनः, 'असहेज' इत्यादि. अविद्यमानं साहाय्यं परसाहाय्यकम्, अत्यन्तसमर्थत्वाद् येषां ते, 'असाहाय्यास्ते च देवादयश्व' इति कर्मधारयः, अथवा व्यस्तमेवेदम्, तेन असाहाय्याः आपदापि देवादि-साहायकानपेक्षाः-'स्वयं कृतं कर्म स्वयमेव भोक्तव्यम्' इत्यदीनमनोवृत्तय इत्यर्थः, अथवा पाखिण्डिभिः प्रारम्थाः सम्यक्वावचलनं प्रति न परसाहायकमपेक्षन्ते, स्वयमेव तत्प्रतिघातसमर्थत्वात्, जिनशासनात्यन्तभावितत्वाचेति. तत्र देवाः वैमानिकाः, 'असुरे' ति असुरकुमाराः, 'नागे' ति नागकुमाराः, उभयेऽप्यमी भवनपतिविशेषाः. 'सुवण्णे' ति सद्वर्णा ज्योतिष्काः, यक्ष-राक्षस-किन्नर-किपुरुषा व्यन्तरविशेषाः; 'गरुल' ति गरुडध्वजाः सुपर्णकुमारा भवनपतिविशेषाः. गन्धर्वाः, महोरगाश्च व्यन्तरविशेषाः. 'अणतिकमाणिज्ञ' ति अनतिक्रमणीया अचाछनीयाः. 'लब्ह' ति अर्थश्रवणात्, 'गाहिअह' ति अर्थायधारणात्, 'पुन्छिअह' ति सांशियकार्धप्रश्रकरणात्, 'अभिगाहिअह' ति प्रश्नितार्थस्याभिगमनात्, 'विणिच्छित्रह्र' ति ऐदंपर्यार्थस्योपलम्भाद् अत एव 'अडि-मिंजपेम्माणुरागरत्ता' अस्थीनि च कीकसानि, मिखा च तन्मध्यवर्ती धातु:-अस्य-मिङास्ताः प्रेमानुरागेण सार्वज्ञप्रवचनप्रतीतिरूपकुसुम्मादिरागेण रक्ता इव रक्ता येषां ते तथा, भथवा अस्थि-मिञ्जासु जिनशासनगतप्रेमानुरागेण रक्ता ये ते तथा, केनोल्लेखेन ? इत्याह-'अयमाउसो !' इत्यादि. 'अयं' इति प्राक्र-तत्वाद् इदम्, 'आउसी' ति आयुष्मन् ! इति पुत्रादेरामम्रणम्, 'सेसे' ति शेषं निर्प्रन्थप्रवचनव्यतिरिक्तं धन-धान्य-पुत्र-कलत्र-मित्र-कुप्रवचनादिकमिति.

देवीत्पत्ति, तुंगियाना श्रावकोनी ऋदि अने ध्यवसाय.

आयोग अने प्रयोग.

३. आगळना प्रकरणमां तिर्यचनी अने मनुष्यनी उत्पति संबंधे विवेचन थइ चून्युं छे. हवे देवनी उत्पति संबंधे विचार करवा साह आ सूत्र कहें छे के:—['तए णं समणे!' इत्यादि.] ['अद्धु' ति] धन अने धान्य वगेरे पदार्थोधी जेओ परिपूर्ण होय तेओ आह्य कहेवाय. ['दिन' ति] दीस अर्थात् प्रस्यात, अथवा हस एटछे गर्वित, ['विल्थिणविपुलभवण—सयणा—ऽऽसण—जाण—वाहणा—इण्णा'] जेओनां विशाळ अने उंचा धरो पथारी-ओधी, असनोथी, यानो—गाडांओ—थी अने वाहनो—वळद, अथ वगेरे—थी भरेलां छे, अथवा जेओनां घरो विशाळ अने उंचां छे तथा जेओनां शयनो, आसनो, यानो अने वाहनो सुंदर छे. ['बहुधण—बहुजायरूव—रयया'] जेओनी पासे घणुं धन, अने घणुं सोनुं रुपुं छे, 'धन' एटछे गणवा योग्य द्रव्य वगेरे. ['आओग—पओगसंपउत्ता'] बमणुं, तमणुं करवानो उद्देश राखी नाणुं धीरतुं ते आयोग अने कोइ जातनो कळाहुबर ते प्रयोग, ते ने कार्यमां तुंगिका नगरीना श्रावको चतुर हता. ['विच्छिचुअविपुलभत्त—पाणा'] जेओने त्यां घणा माणसो जमता होवाथी एटघाड घणो पहे छे, अथवा जेओने त्यां खाणुं, पीणुं घणुं अने विविध प्रकारनुं छे, ['बहुदासी—दास—गो—महिस—गवेळयण्पभूआ'] जेओए अनेक चाकर अने चाकरिं ओ राखी छे तथा अनेक गायो, पाडाओ अने घेटां पाळ्यां छे, ['बहुजणस्स अपरिभूआ'] जेओने हराववाने घणा मनुष्यो पण असमर्थ छे. ['आसव'] इत्यादि वाक्यमां कारिकी वगेरे ते किया अने गाढुं तथा संचो वगेरे ते अधिकरण. ['कुसल' ति] 'आश्रव वगेरे पदार्थोमां करो

^{ी.} मूलच्छायाः—(व्यवदानम्) अकियाफलम्, तद् भगवन् ! अकिया किंफला ! सिद्धिपर्यवसानफला प्रवसा गौतम ! गायाः—श्रवणं झानं च विज्ञानं प्रत्याख्यानं च संयमः, अनाश्रवः तपक्षेत्र व्यवदानम् अकिया सिद्धिः—शतु॰

पदार्थ छोडी देवा योग्य छे अने कयो पदार्थ ग्रहण करवा योग्य छे' हत्यादि हकीकतने सारी पेठे समजनारा, ['असहेजा' इत्यादि.] जेओ पोते शणा बळवान होवाथी बीजानी सहायताने छेता नथी अर्थात 'करेछुं कर्म करनारे ज भोगवयुं जोइए' एवी अडग मनोवृत्ति राखी दुःखना प्रसंगे एण जेओ देवादिकनी सहायता छेता नथी, अथवा अंत्यत सामर्थ्यने छीपे घणा बळवान देवनगेरेथी पण जेओ स्वप्रतिद्वाथी अवाल्य छे, अथवा ज्यारे पाखंडिओ तेओने सम्यक्त्यथी चळाववा तेओना उपर आक्रमण करे छे त्यारे जेओ पोतानुं सम्यक्त्य साचववा बीजानी सहायता छेता नथी, कारण के तेओ ते पाखंडिओने हठाववा समर्थ छे अने जिनशासनमां अत्यंत चुस्त छे. तेमां वैमानिको ते देवो, ['असुरे' ति] असुरकुमारो, ['नागे' ति] नागकुमारो, ए बन्ने एक जातना भवनपतिओ छे. ['सुरुणे' ति] सारा वर्णवाळा—ज्योतिषिक देवो ते सुवर्णो, यक्ष, राह्मस, किम्नर अने किंपुरुष; ए बधा एक जातना व्यंतरो छे. ['गरुठ' ति] गरुडनी निशानीचाळा सुर्पेणेकुमारो, तेओ एक जातना भवनपतिओ छे. गंधर्व अने महोरगो ए एक जातना व्यंतरो छे. ['अणातिक्रमणिज' ति] जेओ चळाववा जेवा नथी, ['छद्धर्ठ' ति] जेओ अर्थने सांभळवाथी छन्यार्थ छे, ['अभिगहिअट्ठ' ति] क्रें विह्नाळा अर्थोने पूछवाथी पृष्टार्थ छे, ['अभिगहिअट्ठ' ति] पूछेळा अर्थोने अभिगमन करवाथी अभिगृहीतार्थ छे, ['विणिन्छिअट्ठ' ति] रहस्तने प्राप्त करवाथी विनिश्चतार्थ छे, एवी जातना छे माटे ज ['अट्टि-मिंज-पेम्माणुरागरत्ता'] जाणे जेओनां हाडकां अने मजा, सर्वज्ञना वचन उपरना विश्वासरूप करुंचा वगेरेना रंगधी रंगाएळा न होय, अथवा हाडका अने मजामां जिनशासन संबंधी प्रेमानुरागथी जेओ रंगाएळा छे. केवा प्रकारना उछेखथी शतो कहे छे के, ['अयमाउसो' इत्यादि.] अर्थम्—आ, 'आउसो' एटळे हे चिरंजीव !, ['सेसे'ति] निर्प्रथना प्रचचनथी जुदुं जे कांड-पैसो, अनाज, पुत्र, स्री, माइबंध अने कुप्रयचन-बीजां शासो वगेरे.

8. 'असिअफालिह' ति ''उच्छितमुलतम्, स्कटिकिमिव स्फटिकं चित्तं येषां ते उच्छितस्फटिकाः—मौनीन्द्रप्रवचनावास्या परितुष्टमान-सा इस्रर्यः'' इति वृद्धच्याख्या. अन्यत्वाहः—''उच्छितः—अर्गठास्थानादपनीयोध्विक्ततो न तिरश्चीनः—कपाटपश्चाद्भागादपनीत इस्पर्यः, परिघोऽर्गछा येषां ते उच्छितपरिघाः, अथवा उत्सृतः गृहद्वारादपगतः, परिघो येषां ते उत्सृतपरिघाः—औदार्यतिशयाद् अतिशयदानदा-पित्वेन भिक्षुकाणां गृहे प्रवेशार्थमनर्गाठतमृहद्वारा इस्र्यः. 'अवगुअदुवारे' ति ''अप्रावृतद्वाराः कपाटादिभिरस्थगितगृहद्वारा इस्र्यः, सद्द्र्शनछानेन न कुतोऽपि पाखिष्टकाद्वाद्वाराः इस्र्यः. 'वियत्तंतेउर—घरण्यवेसा' 'चियतो' ति लोकानां प्रीतिकर एव अन्तःपुरे वा, गृहे वा प्रवेशो येषां ते तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्राऽनाशङ्कनीयास्ते इस्र्यःः अन्ये त्वाहः—''चियत्तो' ति लोकानां प्रीतिकरः, अन्तःपुर—गृह्योः प्रवेशः शिष्टजनप्रवेशनं येषां ते तथा, अतीधार्मिकतया सर्वत्राऽनाशङ्कनीयास्ते इस्र्यःः अन्ये त्वाहः—''चियत्तो' ति लाक्ष्मीतिकरः, अन्तःपुर—गृह्योः प्रवेशः शिष्टजनप्रवेशनं येषां ते तथा, अनीष्यांखताप्रतिपादनपरं चेत्यं विशेषणम् इति. अथवा 'चियत्तो' ति स्रकः, अन्तःपुर—गृह्योः परकीययोर्थथाकथंचित् प्रवेशो येस्ते तथा, 'बहुहिं' इस्यादि. शीष्टमतानि अणुनतानि, गुणागुणमतानि, विरमणानि औविस्रेन रागादिन्वत्त्रः, प्रसाख्यानि, पौषधं च यदा यथाविधं च ते कुर्वन्तो विहरन्ति तद् दर्शयनाह—'चाउद्दस' इस्रादि. इह उदिष्टा अमावास्याः 'पिलपुण्णं गोसहं' ति आहारादिभदात् चतुर्विधमपि सर्यतः. 'वत्य—पिलग्नह—कंवल—पायपुंछणेणं' ति इह पतद्वहं पात्रम् , पादप्रोञ्छनं रजोहरणम्. 'पीढ' इस्रादि. पीठमासनम्, फलकनवष्टम्भनफलकम्, शय्या वसतिः, बृहत्संस्तारको वा; संस्तारको वा छघुतरः, एषा समाहारद्वन्दः, अतस्तेन. 'अहापरिग्गहीएहिं' ति यथाप्रतिपन्नैः—न पुनर्हीसं नीतैः.

8. ['क्किस्प्रफिल्ट' ति]"उच्छित एटले उन्नत अने स्कटिक एटले स्कटिकनी जेवुं अर्थात् जेअोनुं मन स्कटिक रत्ननी पेठे उन्नत छ-मुनीदनं प्रव-चन प्राप्त करवाथी जेओनुं मन परितृष्ट छे." ए प्रमाणे वृद्धोनी व्याख्या छे. बीजाओ तो कहें छे के:—"उच्छित एटले उंचो करेलो, अर्थात् आगळीओने ठेकाणेथी दूर करीने उंचो करेलो—वांको पडेलो नहीं—वारणाना पाछला भागथी दूर करेलो, परिघ एटले आगळिओ, अर्थात् जेओनां वारणानी पाछल आगळिओ लाग्यो नथी अथवा पोतानी उदारताने लीचे पोताने त्यां मिश्रुकोने आववा जवा माटे जेओए घरना दरवाजा उघाडा राख्या छे." ['अवंगुअदुवारे' ति] "जेओना घरना दरवाजाओ कमाडधी असंवृत छे—सारो मार्ग (धर्म) प्राप्त थयो छे माटे कोइ पण पाछिडिथी बीता नथी—सारा मार्गनो लाम थवाथी उघाडे माथे रहे छे" ए प्रमाणे वृद्धोनी व्याख्या छे. बीजाओ तो कहे छे के:—"मिश्रुकोना प्रवेशने सार पोतानी उदारताने लइने जेओना दरवाजाओ खुक्षा छे." ['वियचंतेउर—धरप्यवेसा'] अंतःपुर के घरमां जेओना प्रवेशथी लोको खुश थाय छे अर्थात् जेओ अत्यंत धर्मचुक्त छे माटे तेओना उपर कोइने कोइ पण जातनी शंका ज नथी आवती. बीजाओ तो कहे छे के:—"जेओना अंतःपुर के घरमां कोइ सत्युक्श प्रवेश करे तो जेओने अपीति नथी थती, कारण के तेओने ईर्ब्या नथी. आ विशेषण 'तेओ अदेखा नथी' ए वातने स्वववा आप्युं छे. अथवा बीजाना अंतःपुर के घरे जवानुं जेओए मांडीवाळ्युं छे. ['वह्निं इत्यादि.] अणुनत ते शीलकत, गुणवत ते ग्रुण, उचिततापूर्वक ग्राम, हेष वगेरेथी निवर्तनुं ते विरमण. पौरधने करीने जेवी रीते रहे छे ते वातने जणावतां कहे छे के:—['चाउद्दर' इत्यादि.] अ ही'उदिद्य' शब्दनो अमावारया—अमास—अर्थ करवो. ['पडिपुण्णं पोसहं' ति] आहार वगेरेना भेदधी सर्वथा चारे प्रवारना पौषभने करीन जेवी रीते रहे छे ते वातने जणावतां कहे छे के:—['चाउद्दर' इत्यादि.] अ ही'उदिद्य' शब्दनो अमावारया—अमास—अर्थ करवो. ['पडिपुण्णं पोसहं' ति] आहार वगेरेना भेदधी सर्वथा चारे प्रवारना पौरधने. ['वत्थ-पटिले आधिता, सर्वथी, हासने नहीं पामेलां.

अस:हारव

असुरा**दिया** अनति-कमणीय.

छन्यायं. गृहीतार्थ, पृष्टार्थं इत्यादि.

उच्छित**परिष्**

4 अप्रावृतद्वार.

त्यक्त अंतःपुर मवेश.

९. प्राकृतरीलीने लीधे आ शब्दनी नान्यन्तर जाति जाणनी. २. आ शब्द पुत्र वगेरेना आमंत्रनो सूचक छे. ३. अहीं यथा शब्दनो द्वन्द्व समास करवानो छे:-श्रीअभय॰

५. 'थेरे' त्ति श्रुतदृद्धाः. 'रूपसंपच' ति इह रूपं सुविहितनेपथ्यम्, शरीरसुन्दरता वा; तेन संपन्ना युक्ता रूपसपन्नाः, 'लज्जा--लाधवसंपत्र' ति लजा प्रसिद्धा, संयमो वा; लाधवं द्रव्यतोऽल्पोपधित्वम्, भावतो गौरवलागः. 'ओयंसि' ति ओजितविनो मानसावष्ट-म्मनयुक्ताः, 'तेयांसे' ति तेजिलनः शरीरप्रभायुक्ताः, 'वचांसे' ति वर्चस्विनो विशिष्टप्रभावोपेताः, वचस्विनो वा विशिष्टवचनयुक्ताः, 'वसं-सि' ति ख्यातिमन्तः, अनुसारश्चेतेषु प्राकृतत्वात्. 'जीविआसा-मरणभयविष्यमुक्के' ति जीविताशया, मरणभयेन च विप्रमुक्ता ये ते तथा, इह 'यावत्' करणाद् इदं दश्यम्-"तवप्पहाणा, गुणप्पहाणा" गुणाश्च संयमगुणाः, तपः-संयमग्रहणं चेह तपः-संयमयोः प्रधान-मोक्षाङ्गताभिधानार्थम्, तथा ''करणप्पहाणा, चरणप्पहाणा'' तत्र करणं पिण्डविशुध्यादि, चरणं वत-श्रमणधर्मादि. ''निग्गहप्पहाणा'' निप्रहोऽन्यायकारिणां दण्डः, "निच्छयणहाणा" निश्चयोऽवर्यकरणाम्युपगमः, तत्त्वनिर्णयो वा. "महवणहाणा, अज्जवणहाणा" नतु जितकोधादित्वाद् मार्दवादिप्रधानत्वमवगम्यते एव, तत् कि 'मार्दव' इत्यादिना ? उच्यते, तत्र उदयविफलता उक्ता, मार्दवादिप्रधानत्वे तूदयाभाव एवेति. ''लाघवप्पहाणा''-लाघवं कियासु दक्षत्वम्. ''खंतिप्पहाणा, मुत्तिपहाणा, एवं विज्ञा-मंत-वेय-बंग-नय-नियम-सच-सोयपहाणा, चारुपण्णा'' सत्प्रज्ञा:. ''सोहि''-शुद्धिहेतुत्वेन शोधयः, सुदृदो वा मित्राणि जीवानामिति गम्यम्. ''अणियाणा, अप्पुरसुया, अबहिलेसा 'सुसामण्णरया, अन्छिद्वपसणवागरणा'' त्ति—अच्छिद्राण्यविरलानि निर्दूषणानि वा प्रश्नव्याकरणानि येषां ते तथा. 'कृत्ति आवणभ्य' ति कृत्रिकं खर्ग-मर्श-पाताललक्षणं भूमित्रयम् , तत्संभवं वस्तु अपि कृत्रिकम् , तत्संपादक आपणो हट्ट:-कुत्रिका-पणः-तद्भृताः. समीहितार्थसंपादनलन्धियुक्तत्वेन, सकलगुणोपेतत्वेन वा तदुपमाः, 'सर्बि' ति सार्धम्, सहेखर्थः. संपरिश्रताः-सम्यक् परिवारिता:-परिकरभावेन परिकरिता इसर्थ:. पश्चभिः श्रमणशतैरेव. 'सिंघाडग' ति शृङ्गाटकफळकारं स्थानकम्, त्रिकम्-रध्यात्रय-मीलनस्थानम्, चतुष्कम्-रथ्याचतुष्कमीलनस्थानम्, चत्वरं बहुतररथ्यामीलनस्थानम्, महापथो राजमार्गः, पन्था रथ्यामात्रम्, 'यावत्' करणात् 'बहुजणसदे इ वा' इत्यादिपूर्वमाख्यातमत्र दरयम्.

स्वदिर भगवंतीतुं वर्णन.

शंका. समाधान.

कुत्रिकारण जेवा.

शंगाटक. त्रिक.**चतुष्क. चलर.** महा**पक. पक्**.

५. ['धेरे' ति] स्थितरो श्रुतवृद्धो-ज्ञानवृद्धो, ['रूवसंपन्न'ति] अहीं रूप एटले सुविहित वेष अथवा शरीरनी सुंदरता, तेनाथी जे युनत ते रूपसंपन्न, ['लजा-लाघवसंपन्न' ति] लजा एटले लाज अथवा संयम, लाघव एटले द्रव्यथी ओली उपिध राखवी अने भावथी अभिमाननो त्याग करवो. ['औयं-सि'ति मननी स्थिरतावाळा-अडग वृत्तिबाळा. ['वैत्यंसि ति] तेजवाळा-शरीरनी प्रभावाळा, ['वैत्यंसि'ति] विशिष्ट सामर्थ्यवाळा अथवा प्रभावयुक्त वक्ता, ['जैसंसि' ति] प्रख्यातिवाळा, ['जीविआसा-मरणभयविष्यमुक्के' ति] जे साधुओ जीववानी दरकार विनाना छे अने मरणना भयथी रहित छे. अहीं 'यावत्' शब्द मूक्यो छे तेथी आ प्रमाणे समजवुं:-''ते साधुओ मुख्यपणे तपस्त्रिओ छे, गुणवंतो संयम संबंधी गुणधी सुक्त-छे, 'तप अने संयम ए बन्ने मुख्यपणे मोक्षनां कारण छे' ए वातने जणाववा सारु अहीं तप अने संयम ए बन्नेनुं महण कर्यु छे. तथा ते साधुओ करणप्रधान छे, चरणप्रधान छे. करण एटले पिंडविशुद्धि वगेरे अने चरण एटले व्रत अने साधुनो धर्म वगेरे. ''ते साधुओं निमहप्रधान छे अर्थात् अन्याय करनाराओने दंडवामां मुख्य तरीके छे. निश्चयप्रधान छे-'आ कार्य तो चोक्कस करवुं ज छे' एवी अडग वृत्तिवाळा अथवा तत्त्वनो निर्णय करवामां मुख्य छे. ते साधुओमां कोमळता अने सरळता ए बन्ने गुणो मुख्य छे. श०-ते साधुओए कोघ, मान वगेरे आंतर शबुओ उपर जय मेळव्यो छे' एम कहेवाथी ज 'तेओमां सरळता अने कोमळता छे' ए वात स्ततः जणाइ जाय छे तो पण तेने फरीथी अ**हीं** शा माटे कही ^१ समा०-जे स्थळे 'ते साधुओए क्रोध मान वगेरे आंतर शशुओ उपर जय मेळव्यो छे' एम कह्युं छे ते स्थळे एम सूचव्युं छे के, ते साधुओने कदाच क्रोधादिक कषायनो उदय थतो, पण ते कषायोदय तेओने कांइ करी शकतो न हतो अर्थात् ते कषायोदय नकामो ज छे. अने अहीं जे कखुं छे के, 'ते साधुओमां सरळता अने कोमळता छे' एथी तो एम सूचवाय छे के, तेओने कोघ वंगरेनो उदय ज थतो न हतो. ए रीते ए बन्ने विशेषणो भिन्न भिन्न अर्थना सूचक होवाथी सार्थक छे. तथा ते साधुओं किया करवामां कुशळ हता, तथा तेओ सुस्य रीते क्षमावाळा, सुक्तिवाळा, ए प्रमाणे विद्यावाळा, मंत्रवाळा, वेदवाळा, ब्रह्मचर्यवाळा, नयवाळा, नियमवाळा, सत्यवाळा अने पवित्रतावाळा छे, तेओ सारी बुद्धिवाळा छे, शुद्धिमां हेतुरूप छे अथवा सर्व जीवोना सुहत्-मित्र-रूप छे, 'अमने अमुक तपथी अमुक फळ मळे' एवी इच्छा विनाना-निदानरहित-छे, उतावळरहित-धीरा-छे, तेओनी चित्तवृत्ति संयम सिवाय बीजे स्थळे नथी, तेओ सारी रीते साधुएणामां लीन छे, तेओनां प्रश्नत्तरो अविरंल अथवा दोषरहित छे. तथा तेओ कुत्रिकापणभूत छे-स्वर्गलोक, मर्त्यलोक अने पाताललोक ए ने त्रण लोक ते 'कु (पृथ्वी)त्रिक' कहेवाय. ते त्रण लोकमां पदो थनारी वस्तु, जे दुकाने मळे ते दुकान 'कुत्रिकापण' कहेवाय, ते साधुओ आ कुत्रिकापणभूत छे अर्थात् इन्छित पदार्थने मेळवी आपवाम समर्थ छे, अथवा सर्व गुण संपन्न छे. एवा छे माटे ज तेओनी सरखामणी कुत्रिकापण साथे करी छे. ['सिईं' ति] साथे, संपरीष्टत एटले सारी रीते परिवरेला-सारा परिवार सहित पधारेला-पांचसे साधुओ साथे समवसरेला. ['सिंघाडग' ति] सिंगोडाना जेवो घाटवाळो मार्ग, ज्यां त्रण शेरीओ भेगी थाय ते त्रिक, ज्यां चार शेरीओ भेगी थाय ते चतुष्क-चोक, ज्यां अनेक शेरीओ भेगी थाय ते चत्वर, राजमार्ग ते महापथ-सरीयाम रस्तो, मात्र एक शेरी ते पंथ, अहीं 'यावत्'-शब्द मूकेळी होवाथी आगळनी हकीकत जाणवानी छे. ते आ छे:-'ते रस्ताओमां अनेक माणसोनो शब्द थतो हतो' इत्यादि.

ी. आ बधा शब्दोमां प्राकृतशैलीने लीधे अनुस्वार थयो छे:-श्रीअभय-

For Private & Personal Use Only

६. 'पडिस्णेति' ति अभ्युपगच्छन्ति. 'सयाइं' ति स्वकीयानि. 'कयबिकम्म' ति स्नानानन्तरं कृतं बिलकर्म यैः स्वगृहदेवतानां ते तथा. 'क्यकोउय-मंगल-पायाच्छत्त' ति कृतानि कौतुकमङ्गलान्येव प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नादिविवातार्थमवश्यं करणीयत्वाद् यैस्ते तथा, अन्येत्वाहु:-"पायान्छत्त' ति पादेन, पादे वा छुप्ताः चक्षुदींषपरिहारार्थं पादच्छुप्ता:-क्वतकौतुकमङ्गलाश्च ते पादच्छुप्ताश्चेति विग्रह:--तत्र कौतुकानि मषीतिलकादीनि, मङ्गलानि तु सिद्धार्थक-दध्य-क्षत-दूर्वाङ्करादीनि." 'सुद्धप्यावेसाइ' ति शुद्धातमानि वेष्याणि वेषोचितानि अथवा शुद्धानि च तानि प्रवेश्यानि च राजादिसभाप्रवेशोचितानि शुद्धप्रवेश्यानि 'वत्थाई पवराई परिहिय' ति कचिद् दृश्यते, कचिच 'वत्थाइं पवरपरिहिय' ति तत्र प्रथमपाठो व्यक्तः, द्वितीयस्तु प्रवरं यथा भवतीत्येवं परिहिताः प्रवरपरिहिताः. 'पायाविहारचारेणं' ति पादविहारेण न यानविहारेण यश्चारः गमनं स तथा तेन, 'अभिगमेणं' ति प्रतिपत्त्याऽभिगच्छन्ति—समीपं गच्छन्ति, 'साचित्ताणं' ति पुष्प-ताम्बूलादीनाम् 'विउसरणयाए' ति व्यवसर्जनया-लागेन, 'अचित्ताणं' ति वस्त्र-मुद्रिकादीनाम् 'अविउसरणयाए' ति अलागेन, 'एग-साडिएणं ति अनेकोत्तरीयशाटकानां निषेधार्थमुक्तम् , 'उत्तरासंगकरणेणं' ति उत्तरासङ्गः-उत्तरीयस्य देहे न्यासविशेषः. चक्षुस्पर्शे दृष्टिपाते. 'एगत्तीकरणेणं' ति अनेकावस्य अनेकालम्बनत्वस्य एकालकरणमेकालम्बनत्वकरणमेकालीकरणं तेन, 'तिविहाए पण्जुवासणाए' ति इह पर्युपासनात्रैविध्यं मनो-वाक्-कायभेदादिति. 'महइमहािल आए' ति आलप्रस्यस्य सार्थिकत्वाद् महाितमहत्याः. 'अणणहयफले' त्ति न आश्रवः अनाश्रवः, अनाश्रवो नवकर्मानुपादानं फलमस्येत्यनाश्रवफलः संयमः, 'गोदानफले' त्ति 'दाप् लवने' अथवा 'दैए शोधने' इति बचनाद् व्यवदानं पूर्वेक्कतकर्मवनगहनस्य ठवनम्, प्राक्क्कतकर्मकचवरशोधनं वा फठं यस्य तद् व्यवदानफठं तप इति. 'सिंपचियं' ति कः प्रत्ययः-कारेणं यत्र तत् किप्रत्ययम्-निष्कारणमेव देवा देवलोकेपूरपद्यन्ते, तपः-संयमयोहक्तनीत्या तदकारणत्वादित्यभिप्रायः. 'पुञ्चतवेणं' ति पूर्वतपः सरागावस्थाभावितपस्या, वीतरागावस्थाऽपेक्षया सरागावस्थायाः पूर्वकालभावित्वात्. एवं संयमोऽपि अयथाख्यात-चारित्रमित्यर्थ:, ततश्च सरागकृतेन संयमेन, तपसा च देवत्वावाप्तिः, रागांशस्य कर्मबन्धहेतुत्वात्. 'कम्मियाए' ति कर्म विद्यते यस्यासौ कर्मी, तद्वावस्तत्ता तया-कर्मितया, अन्ये वाहु:-''कर्मणां विकारः कार्मिका, तया अक्षीणेन कर्मशेषेण देवत्वावाप्तिरित्यर्थः" 'संगि-याए' ति संगो थस्याऽस्ति स संगी, तद्भावस्तत्ता तया-संगितया; तत्संगो हि इच्यादिषु संयमादि युक्तोऽपि कर्मबभाति ततः संगितया देवत्वावाप्तिरितिः आह चः-'पूर्व्वतव-संजमा होति रागिणो पिन्छमा अरागस्स, रागो संगो वृत्तो संगा कम्मं भवो तेणं.'' 'सचे णं' इलादि. सलोऽयमर्थः, कस्मात् १ इलाह—'नो चेव णं' इलादि. नैव आत्मभाववक्तव्यतयाऽयमर्थः—आत्मभाव एव स्वाभिप्राय एव न वस्तुतत्त्वम्, वक्तव्यो वाच्योऽभिमानाद् येषां ते आत्मभाववक्तव्याः, तेषां भावः आत्मभाववक्तव्यता अहंमानिता, तया-न वयमहंमानितया एवं ब्रमः, अपि तु परमार्थ एवायमेवंविध इति भावना.

६. ['पडिसुर्णेति' ति] स्वीकार करे छे. ['सयाइं' ति] पोतानां. ['कयबलिकम्म' ति] न्हाया पछी जेओए (ने श्रावकोए) पोताना गृहदेवता-ओनी पूजा करी हती, ['क्यकोउअ-मंगंल-पायच्छित्त' ति] जेओए खास करवां जेवां होवाथी दुःस्वम वगेरेना नाशने माटे कौतुक अने मंगळरूप प्रायश्चित्त कर्यों छे. बीजाओ तो कहे छे के, ''पायन्छित्त' एटले पादच्छुप्त अर्थात् नेत्रना रोगने दूर करवा माटे जेओ पोताना पगे अमुक जातनां तेलनुं विलेपन करे छे अने अओए कौतुक अने मंगल कर्युं छे." कौतुक एटले मचनुं तिलक वगरे. मंगल एटले सरसव, दहीं, चोखा अने धरोनो अंकुर वगेरे. ['सुद्धप्पावेसाइं' ति] चोक्खां अने वेषने (पहेरवाने) योग्य अथवा चोक्खां अने राजसभा वगेरे स्थळे पहेरीने जवा योग्य एवां ['वत्थाइं पवराइं परिहिअ' ति] उत्तम वस्रोने जेओए पहेरेलां छे. कोइ ठेकाणे ['वत्थाइं पवरपरिहिअ' ति] एवो पाठ छे. तेनो अर्थ आ छे:-जेओए वस्त्रोने उत्तम प्रकारे पहेर्यी छे. ['पायविहारचोरणं' ति] पगे चालीने, नहीं के गाडामां बेसीने, ['अभिगमेणं' ति] बहुमानपूर्वक पासे जाय छे. ['सचित्ताणं' ति] फूल अने तंबोळ वगेरेने ['विउसरणयाए' ति] छोडी दहने, ['अचित्ताणं' ति] कपडां अने वीटी वगेरेने ['अविउसरणयाए' त्ति] पासे राखीने, ['एगसाडिएणं' ति] एक खेस राखीने, नहीं के अनेक खेसो राखीने अर्थात् ['उत्तरासंगकरणेणं' ति] खेसने जनोइनी पेठ राखीने तथा ते साधुओंनी नजर पड़े के तुरत ज चित्तने ['एमत्तीकरणेणं' ति] एकाय करीने अर्थात् अनेक विषयमां भमता चित्तने एक विषयमां स्थिर राखीने, ['तिविहाए पञ्जुवासणाए' ति] मन, वचन अने कायपूर्वक सेवा करीने-ए त्रण प्रकारनी सेवावडे ते श्रावको ते साधुओनी अपासना करे छे. ['महइमैहालिआए' ति] ते साधुओए ते मोटामांमोटी साभामां धर्मनो उपदेश कर्यो. ['अणण्हयफले' ति] नवां कमींनुं प्रहण न करवुं ते अनाश्रव, जेनुं फळ अनाश्रव छे ते 'अनाश्रवफल' अर्थात् संयम, ['योदाँणफले' ति] व्यवदान एटले कर्मना गहन यननं कापतुं के जूनां कर्मी रूप कचरानुं शोधन करतुं, जे क्रियानुं फळ व्यवदान छे ते 'व्यवदानफल' अर्थात् तप. ['किंपत्तियं' ति] देवीने देवलोकमां उत्पन्न थवानुं शुं करण छे ? आगळ कहेल रीत प्रमाणे, संयम अने तप ए बन्नेमांनुं एक पण देव थवामां कारण नथी, त्यारे शुं देवो विना कारणे ज देवलोकमां उत्पन्न थाय छे ? ['पुच्चतवेणं' ति] जे तपश्चर्या रागवाळी स्थितिमां करी छे ते 'पूर्वतप' कहेवाय, कारण के रागवाळी स्थिति, राग रहित स्थितिथी पूर्व काळे होय छे. ए प्रमाणे संयम संबंधे पण जाणवुं अर्थात् अहीं 'संयम' एटले 'अयथाख्यातचारित्र' समजवुं.

यांच प्रकारना अभिगम.

धनाशयः ध्यवदानः देवोनी देवलोकमां उत्पत्तिनुं शुंकारणी पूर्वतपः

आवकोती स्वविदो-पासे जवासी तैयारी.

१. प्र॰ छायाः-पूर्वतपः - संयमा भवन्ति रागिणः, पश्चिमा आरागस्य, रागः संग उक्तः, संगात् कर्म, भवस्तेनः-अनु॰

१. अहीं 'आल' प्रत्यय खार्थनो सूचक छे. २. 'वोदाण' ए व्यवदान शब्दनुं प्राकृतरूप छे. ते 'व्यवदान' शब्द वे धातुओधी बनी शके छे. एक तो 'कापवा' अर्थवाळा 'दाप्' धातुधी अने 'साफ करवुं' अर्थवाळा 'देप्' धातुधी; माटे तेना वे अर्थ कर्या छे:-श्रीअसय०

कर्मिषणुं. संविषणुं.

तेनी सत्यता शायी! आस्मश्राधा विनाना-छ तेथी. ताल्पर्य ए के, रागनो भाग कर्म बंधनुं कारण होय ज छे गाटे रागवाळी स्थितिमां तथेल तप अने आचरेल संयम, ए बन्ने देव बवामां कारण छे. ['किम्मियाए' ति] कर्मवाळो होय ते 'कर्मी' अने तेनो जे स्वभाव ते किमिता—किमिएणुं—तेवडे. बीजाओ तो कहे छे के,—"कर्मनो विकार ते 'कार्मिका'—तेवडे अर्थात् कर्मना बाकी रहेल भागवडे देवपणुं पामी शकाय छे. ['संगियाए' ति] संगवाळो होय ते 'संगी' अने तेनो जे स्वभाव ते संगिता—संगिपणुं—तेवडे—द्रव्यादिकमां संयमादिथी युक्त पण संग कर्म बंधनुं कारण छे माटे ते संगिपणाधी देवपणुं पामी शकाय छे. कह्युं छे के:— ''रागवाळा प्राणिना तप अने संयम ते 'पूर्वतप' 'पूर्वसंयम' कहेवाय अने वीतरागना तप तथा संयम ते 'पश्चिमतप' अने 'पश्चिमसंयम' कहेवाय राग एटले संग, संगयी कर्म बंघाय छे अने तेनाथी संसार उपजे छे.'' ['सचे णं' इत्यादि.] आ बात साची छे, शाथी ? तो कहे छे के:— ['नो चेव णं' इत्यादि.] जेओ मात्र पोतानो अभिप्राय ज जणावे पण वस्तुस्वरूपने न कहे ते 'आत्मभाववक्तव्य' अर्थात् अभिमानी—तेपणुं अने तेवडे—अभे अमारी बडाइ जणाववा कांइ कहेता नथी, पण ए प्रमाणे साची वात छे माटे कहीए छीए एम भावना करवी.

७. 'अतुरिअं' ति कायिकत्वरारहितम्, 'अचवलं' ति मानसचापलरहितम्, 'असंभंते' ति असंभ्रान्तज्ञानः, 'धरसमुदाणस्स' गृहेषु समुदानं भैक्षं गृहसमुदानम्, तस्मै गृहसमुदानाय 'मिनखायरियाए' ति मिक्षासमाचारेण, "जुगंतरपलोजणाए' ति युगं यूपः तत्प्रमाणमन्तरं स्वदेहदेशस्य, दृष्टिपातदेशस्य च व्यवधानं प्रलोक्षयति या सा युगान्तरप्रलोकना, तया दृष्ट्या, 'रियं' ति ई्यां गमनम्, 'से कहमेअं मने एवं' ति अध कथम् एतत्—स्थविरवचनम् 'मन्ये' इति वितर्कार्थो निपातः एवम्—अमृना प्रकारेण, इति बहुजनवचनम् 'प्रमूणं' ति प्रभवः—समर्थाः, 'ते समिआ णं' ति 'सम्यग्' इति प्रशंसार्थो निपातः, तेन सम्यक्तवे व्याकर्तुं वर्तन्ते—अविपर्यासारते इत्यर्थः, समञ्चन्तीति वा सम्यञ्चः, समिता वा सम्यक्षप्रवृत्तयः, श्रमिता वा अभ्यासवन्तः, 'आजिअ' ति आयोगिकाः—उपयोगवन्तो ज्ञानिन इत्यर्थः—जानन्तीति भावः. 'पिलंजिअ' ति परि समन्तात्, योगिकाः परिज्ञानिन इत्यर्थः—परीजानन्तीति भावः.

अखरित वगेरे. युगांतर प्रछोकनः

ते एम केम हैं।
प्रभु. समितः
आयोगिकः
प्रायोगिकः

७. ['अतुरिअं' ति] शारीरिक चपलता सिवाय, ['अचवलं' ति] मानसिक वेग सिवाय, ['असंभंते' ति] असम्रांत ज्ञानवाळो, ['धरसमुदाणस्स'] समुदान एटले भिख, घरोने विषे जे भिख ते गृहसमुदान—तेने माटे, ['भिक्खायरियाए' ति] भिक्षा लेवानी विधिपूर्वक, ['ज़ुगंतरपलोअणाए' ति] चालती वखते पोताना शरीरनो भाग अने नजरे मळातो भाग, ए वे भागनी वचे धुंसरा जेटलुं जे अंतर ते 'युगांतर' कहेवाय, युगांतर सुची जोनारी नजर ते युगांतर प्रलोकना—तेवडे, ['रियं' ति] ईर्या अथवा गमन—जवुं. ['से कहमेअं भैन्ने एवं' ति] 'हवे ए स्थविरनुं वचन ए प्रमाणे केम होय १' ए प्रमाणे अनेक माणसोनुं कहेवुं छे. ['पमू णं' ति] ते साधुओ समर्थ छे ? ['ते सिमआ णं' ति] सम्यक्तव विषयक कथन करवामां समर्थ छे—विपरीत ज्ञान विनाना छे ? अथवा तेओ सारी प्रवृत्तिवाळा के अभ्यासिओ छे ? ['आउज्ञिअ' ति] उपयोग—ज्ञान—वाळा छे—शुं तेओ ए वातने जाणे छे ? ['पिलेउज्ञिअ' ति] सर्व प्रकारे ज्ञानवाळा छे ?

८. अनन्तरं श्रमणपर्शुपासनासंविधानकम् उक्तम्. अथ सा यत्फला तद्दर्शनार्थम् आह—'तहारूवं' इत्यादि. तथारूपम्—उचितत्वमावम्कंचनपुरुषम्, श्रमणं वा तपोयुक्तम्, उपलक्षणत्वादस्य उत्तरगुणवन्तर्नित्यर्थः. माहनं वा—स्वयं हनननिवृक्तत्वात् परं प्रति 'मा हन' इति वादिनम्, उपलक्षणत्वादेव म्लगुणयुक्तमिति भावः 'वा' शब्दौ समुचये, अथवा श्रमणः साधुः, माहनः श्रावकः. 'सवणफले' ति सिद्धान्तश्रवणफला, 'णाणफले' ति श्रुतं ज्ञानफलम्, श्रवणाद् हि श्रुतज्ञानमवाप्यते, 'विवाणफले' ति विशिष्टज्ञानफलम्, श्रुतज्ञानाद् हि हेयोपादेयविवेककारि विज्ञानमुत्पवाते एव, 'पचनसाणफले' ति विनिवृत्तिफलम्, विशिष्टज्ञानी हि पापं प्रत्याख्याति, 'संजमफले' ति कृतप्रत्याख्यानस्य हि संयमो भवत्येव, 'अणण्हयफले' ति अनाश्रवफलः, संयमवान् किल नवं कर्म नोपादत्ते, 'तवफले' ति अनाश्रवो हि लघुकर्मत्वात् तपस्यतीति. 'वोदाणफले' ति व्यवदानं कर्मनिर्जरणम्, तपसा हि पुरातनं कर्म निर्जरयति, 'अकिरियाफले'ति योगनिरोधफलम्,
कर्मनिर्जरातो हि योगनिरोधं कुरुते, 'सिद्धिपज्जवसाणफले' ति सिद्धिलक्षणं पर्यवसानफलम्—सकलफलपर्यन्तवर्तिफलं यस्याः सा तथा,
'गाह' ति संप्रहगाधा. एतल्लक्षणं चैतद् ''विषमाक्षरपादं वा'' इत्यादि छन्दःशास्त्रप्रसिद्धमिति.

साधुसेवानुं उत्तरी-चर फळ.

शासम्मवण. शानः विद्यानः भ्रत्याख्यानः संयमः अनामनः सपः व्यवदानः अफ्रियाः सिद्धिः ८. आगळना प्रकरणमां साधुसेवा विषेनी हकीकत कही छे अने हवे ते साधुसेवाथी शुं लाभ थाय छे ते वातने देखाडवा कहे छे के:—['तहारूवं' इत्यादि.] तथारूप—उचित स्वभाववाळा—कोइ पुरुषने अथवा तपस्व श्रमणने, आ वात उपलक्षणरूप होवाथी कोइ पण उत्तरगुणवाळाने, वी माहनने, जे पोते हिंसाथी अळगो होय अने बीजाने 'हणो नहीं' एम कहेनारो होय, ते 'माहन' आ वात उपलक्षणरूप होवाथी कोइ पण 'मूलगुणवाळाने' अथवा श्रमण ते साधु अने माहन ते श्रावक—तेने. ['सवणफलें' ति] शाखनुं श्रवण करनुं ए साधुओनी सेवानुं फळ छे. ['णाणफलें' ति] शाखनुं श्रवण करनाथी ज्ञान थाय छे—श्रुतज्ञान, सांभळवाथी ज थाय छे, ['विज्ञाणफलें' ति] श्रुतज्ञानथी विज्ञान थाय छे—श्रुतज्ञानथी 'आ चीज त्यजवा लायक छें' 'आ चीज राखवा लायक छें' ए प्रमाणे त्रिवेक करनारं विज्ञान थाय ज छे, ['पचक्खाणफलें' ति] विज्ञानथी निवृत्ति मळी शके छे अर्थात् जेने विशेष ज्ञान होय ते पापथी अटके छे, ['संजमफलें' ति] निवृत्ति पामनार मनुष्यने संयम होय ज छे, ['अणण्हयफलें' ति] संयमनुं फळ अनाश्रव छे अर्थात् संयमवाळो जीव ननुं कर्म बांधतो नथी, ['तवफलें' ति] आश्रव विनानो जीव हळुकर्मी होनाथी तप करे छे, ['बीदाणफलें' ति] व्यवदान एटले कर्मनुं खरी पडनुं, तप करवाथी जूनुं कर्म नाश पामे छे, ['अकिरियाफलें' ति] अने योग निरोध करवाथी सौथी छेवटनुं—छेहामां छेलुं—सिद्धि—मुनित—रूप फळ मळे छे. ['गाह' ति] गाथा एटले संग्रह गाथा. एनं लक्षण ''जेना पाद विषम अक्षरवाळा होय'' इत्यादि प्रकारे छेद:शास्त्रमां प्रसिद्ध छे.

१. आ शब्द वितर्कसूचक अव्यय छे. २. यम्ने 'वा' शब्द समुचयसूचक छे:-श्रीअभय •

राजगृहनो उनापाणीनो कुंड.

8७. प्रo-अंचलित्थया णं मंते । एवं आइक्खंति, भासंति, पन्नवेति, परूर्वेति-एवं खलु रायगिहस्स नयरस्स बहिया वेभारस्स पन्नयस्स अहे एत्थ णं महं एगे हरए अप्पे (अधे) पन्नत्ते, अणेगाइं जोयणाइं आयाम-विक्खंभेणं, नाणादुमखंडमंडितल्देसे, सिसरीए जाव-पिडरूवे. तत्थणं बहवे उराला बलाह्या संसेयंति, संमुच्छंति, वासंति; तन्बइरित्ते यणं सया सिमओ उसिणे, उसिणे आजकाए अभिनिस्सवइ. से कहं एअं मंते । एवं ?

४७.उ०-गोयमा । जं णं ते अन्नउत्थिया एवं आइक्लंति. जाय-जे ते एवं आइक्लंति मिच्छं ते एवं आइक्लंति, जाव-सन्नं नेयन्नं. अहं पुण गोयमा ! एवं आइक्लामि, मासामि, पन्नवेमि, परूनोमि-एवं खलु रायगिहस्स नयरस्स बहिया वेभारपन्नयस्स आदूरसामंते एत्थ णं महातवोवतीरप्भवे नामं पासवणे पन्नत्ते, पंच धणुसयाइं आयाम-विक्लंभेणं, णाणादुमखंडमंडितउद्देसे, सिस्सिरीए, पासादीए, दिसिणिजे, अभिरूते, पडिरूते; तत्थ णं बहवे उसिणजोणीया जीवा य, पोग्गला य उदगत्ताए वक्कमंति, विज्ञक्कमंति, चयंति, उविक्जंति. तन्नइरित्ते वि य णं सया समिअं उसिणे, उसिणे आजयाए अभिनिस्सवइ, एस णं गोयमा ! महातवोवतीरप्भवे पासवणे, एस णं गोयमा ! महातवोवतीरप्भवस्स पामवणस्स अट्ठे पन्नते.

सेवं भंते 1, सेवं भंते 1 ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ. ४७. प्रवन्हें भगवन् । अन्यतीर्थिको आ प्रमाणे कहें छे, आ प्रमाणे भाषे छे, जणावे छे अने प्ररूपे छे के:—'राजगृह नगरधी वहार वैभारपर्वतनी नीचे एक मोटो पाणीनो हद आवेलो छे. ते हदनी लंबाइ अने पहोळाइ अनेक योजन जेटली छे. तथा ते हदनो आगळनो भाग अनेक जातना वृक्षलंडोथी सुशोभित छे, शोभावाळो छे अने यावत्—ते, जोनाराओनी आंखोने ठारे तेवो छे. ते हदमां अनेक उदार मेघो संस्वेदे छे, संमूर्छे छे अने वरसे छे वळी तदुपरांत ते हदमांथी हमेशा उनुं उनुं अन्काय—पाणी—झर्या करे छे" हे भगवन् । ते ए ए प्रमाणे केवी रीते छे !

४७. उ०-हे गौतम! ते अन्यतीर्थिको जे कांइ कहे छे अने यावत्-ते अन्यतीर्थिकोए जे कह्युं छे ते (बधुं उपर प्रमाणे जाणवुं) खोटुं कह्युं छे. वळी हे गौतम! हुं तो आ प्रमाणे कहुं छुं, भाषुं छुं, जणावुं छुं अने प्ररूपुं छुं के, राजगृह नगरनी बहार वैभारपर्वतनी पासे 'महातपोपतीरप्रभव' नामनुं प्रस्तवण-झरणुं-छे. तेनी ठंबाइ अने पहोळाइ पांचसे धनुष्य जेटली छे, तेनो आगळनो भाग अनेक जातना वृक्षखंडोधी सुशोभित छे, सुंदर छे, प्रसन्तता पमाडे तेवो छे, दर्शनीय छे, रमणीय छे अने जोनारने संतोष उपजावे तेवो छे. ते झरणामां अनेक उष्ण-योनिवाळा जीवो अने पुद्रलो पाणिपणे उत्पन्न थाय छे, नाश पामे छे, च्यवे छे अने उपचय पामे छे. तदुपरांत ते झरणामांथी हमेश-उनुं उनुं पाणी झर्या करे छे. हे गौतम! ए 'महातपोपतीरप्रभव' नामनुं झरणुं छे अने ए 'महातपोपतीरप्रभव' नामना झरणानो अर्थ छे.

हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे, हे भगवन् ! ते ए प्रमाणे छे एम सही भगवंत गौतम श्रमण भगवंत महावीरने बांदे छे अने नमें छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सये पंचमो उद्देसो सम्मत्तो.

९. तथारूपस्यैव श्रमणादेः पर्युपासना यथोक्तफ्छा भवति, नाऽतथारूपस्य, असम्यग्भाषित्वात्. इति असम्यग्भाषितामेव केषाचिद् दर्शनाय आहः—'अवजित्थमा' इत्यादि. 'पव्ययस्स अहे' ति अधस्तात् तस्योपिर पर्वते इत्यर्थ. 'हरए' ति हृदः, 'अपे' ति अधाभि-धानः, क्वचित् तु 'हरए' ति न दृश्यते 'अध' इत्यस्य स्थाने 'अप्ये' ति दृश्यते. तत्र च आप्यः अपां प्रभवः हृद एव इति. 'ओएल'

१. मूळच्छायाः—अन्ययृथिका भगवन् एवम् आख्यान्ति, भाषन्ते, प्रज्ञापयन्ति, प्रक्रपयन्ति—एवं खंखु राजगृहस्य नगरस्य वहिः वंभारस्य पर्वतस्य अधोऽत्र महान् एको हदः आप्यः (अपः) प्रज्ञसः, अनेकानि योजनानि आयाम-विष्कम्भेण नानाहुमखण्डमण्डितोहेशः, सश्रीको यावत्-प्रतिरूपः तत्र वहवः उदारा बलाहकाः संस्वेदन्ते, संभूच्छेन्ति, वर्षन्तिः, तद्व्यतिरिक्तश्च सदा समितः उष्णः, उष्णः अप्कायोऽभिनिस्स्वति. तत् कथम् एतद् भगवन् ! एवम् शेगीतम ! यत् ते अन्ययृथिका एवम् आख्यान्ति, यावत्-ये ते एवम् आख्यान्ति मिथ्या ते एवम् आख्यान्ति, यावत्—सर्वं झातव्यम्. अहं पुनर्गातम ! एवम् आख्यामि, भाषे, प्रज्ञापयामि, प्रकृपयामि—एवं खळु राजगृहस्य नगरस्य विष्टः वैभारपर्वतस्य अवृरसामन्ते अत्र महातपोपतीरप्रभवो नाम प्रस्रवणः प्रज्ञसः, पश्च धनुःसतानि आयाम—विष्कम्भेण नानाहुमखण्डमण्डितोहेशः, सत्रीकः, प्रासादीयः,दर्शनीयः, अभिक्तः, प्रतिरूपः, तत्र वहव उष्णयोनिका जीवाध, पुद्रलाख उदक्तया अवकामन्ति, व्युत्कामन्ति, च्यवन्ते, उत्यवन्ते, तद्व्यतिरिक्तोऽपि च सदा समितम् उष्णः, उष्णोऽप्कायः अभिनिस्तवित, एप गीतम ! महातपोपतीरप्रभवस्य प्रस्रवणस्य अर्थः प्रज्ञमः. तदेवं भगवन् !, तदेवं भगवन् ! इति भगवान् गीतमः श्रमणं भगवन्तं महातीरं वन्तते, नमस्यतिः—अनु «

ति विस्तीर्णाः, 'बलाहय' ति मेघाः 'संसेआंत' ति संखियन्ते—उत्पादाभिमुखीभवन्ति, 'समुच्छंति' ति संमूर्छन्ति—उत्पद्यन्ते, 'तन्बइरिते य' ति हृदपूरणाद् अतिरिक्तश्च उत्कलित इसर्थः 'आजयाये' ति अप्कायः, 'अभिनिस्सवइ' ति अभिनिःसवित क्षरिति. 'भिच्छं ते एवं आइक्लंति' ति मिण्यात्वं चैतदाख्यानस्य विभङ्गपूर्वकत्वात् ; प्रायः सर्वज्ञवचनविरुद्धत्वात् , व्यावहारिकप्रत्यक्षेण प्रायोऽन्यघोप्राय्यान्व वगन्तन्यम्, 'अदूरसामंते' ति नातिदूरे, नाप्यतिसमीपे इसर्थः. 'एत्य णं' ति प्रज्ञापकेनोपदर्श्यमाने 'महातवोवतीरप्यभवे नामं पासवणे' ति आतप इवातप उष्णता, महांश्वासावातपश्चेति महातपः, महातपस्योपतीरं तीरसमीपे प्रभव उत्पादो यत्रासौ महातपोपतीरप्रभवः, प्रस्त्रवि क्षरतीति प्रस्त्रवणः—प्रस्यन्दन इसर्थः. 'वक्रमन्ति' उत्पद्यन्ते, 'विज्ञमन्ति' विनञ्चन्ति, एतदेव व्यत्ययेनाह—च्यवन्ते 'चेति' उत्पद्यन्ते चेति. 'उक्तमेवार्थं' निगमयन्नाह—'एस णं' इत्यादि. एषः—अनन्तरोक्तरूपः, एष वा अन्ययूथिकपरिकल्पितः 'आप्य'संज्ञः महातपोपतीरप्रभवः प्रस्त्रवण उच्यते. तथा एष योऽयमनन्तरोक्तः—'उत्पिणजोणीए' इत्यादि. स महातपोपतीरप्रभवस्य प्रस्त्वणस्याऽथोऽभिधानान्वर्थः प्रज्ञपः

मगवत्सुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीस्त्रे द्वितीयशते पश्चम उद्देशके श्रीअभयदेवस्रिविरचितं विवरणं समासम्.

काष सुद्विषे अन्य-तीर्थिकमतः वाध्यः

तेनी असलता.

महातपीपतीरप्रमन्:

ते धने धाप्य एक.

९. आगळना प्रकरणमां साधुसेवाना फळ संबंधी हकीकत कही छे, आगळ साधुसेवानुं जे फळ दर्शाव्युं छे ते फळ जेवा तेवा साधुओनी सेवाधी मळतुं नथी, पण तथा प्रकारना उत्तम संतपुरुवोनी सेवा करवाथी ज पूर्वोन्त प्रकारनुं फळ मळे छे. कारण के उत्तम साधुओ सर्वभाषक—सत्यवादी—होय छे अने हलका साधुओ झुठा बोला होय छे. हवे आ प्रकरणमां केटलाक झुठा बोला साधुओ विषे हकीकत जणावे छे के, ['अन्नउरिथआ' हत्यादि.] ['पव्ययस्स अहे' ति] पर्वतनी नीचे अर्थात् पर्वतनी उपरना भागमां नीचे, ['हरए' ति] ह्व-कुंड, ['अपे' ति] ते कुंडनुं नाम 'अघ' छे. कोइ पुस्तकमां तो ['हरए' ति] एवो पाठ नथी, अने ['अघ'] शब्दने बदले ['अप्ये' ति] एवो पाठ छे 'अप्य' एटले (पाणी अर्थवाळा 'अप्' शब्द उपरथी) आप्य अर्थात् पाणीनी पेदाशनुं स्थान हृद ज, ['ओराल' ति] उदार—विस्तारवाळा, ['वलाह्य' ति] मेघो ['संसेअंति' ति] पढवानी तैयारीमां होय छे, ['संसुच्लंति' ति] पढे छे, ['तव्यइरित्ते य' ति] ते कुंड भराइ गया उपरांत, तेमांथी उकळेलुं—उनुं—['आउयाये' ति] पाणी ['अभिनिस्सवह' ति] झरे छे. ['मच्छं ते एवं आहम्बंति' ति] तेओनं आ कथन खोटुं छे, कारण के तेओ विभंगञ्चानी छे, तथा घणुं करीन तेओनं कथन सर्वज्ञना वचनथी विरुद्ध छे अने व्यावहारिक प्रत्यक्ष (आंखधी थता प्रत्यक्ष) वडे पण प्रायः तेओना कहेवा करतां उल्युं जणाय छे. (आ कारणोधी तेओनं कथन खोटुं छे.) ['अदूरसामंते' ति] बहु दूर नहीं अने बहु नजीक पण नहीं—लगभग पासे, ['एरथ णं' ति] आ ठेकाणे (प्रज्ञापक द्वारा देखाडाता ठेकाणे) ['महातवोवतीरप्यभवे नामं पासवणे' ति] आतप—उष्णता, मोटो आतप ते महातप, जेनी पेदाश महातपनी पासे छे ते 'महातपोपतीरप्रभव' कहेवाय. जे झरे ते प्रवचण—झरणुं. ['वक्कमंति' ति] उत्पन्न थाय छे, ['विजक्कमंति' ति] विनाश पामे छे, ए ज वातने भिन्न प्रकारे कहे छे—नाश पामे छे अने उत्पन्न थाय छे. कहेली वातनो ज उपसंहार करता कहे छे के, ['एस णं 'हत्यदि.] ए—हमणां कहेल अथवा अन्यय्यूथिकोए कल्येलो जे 'आप्य' हद छे ते 'महातपोपतीरप्रभव' नामनं झरणुं कहेवाय. तथा हमणां कहेल ['उत्तिणजोणीए' इत्यादि.] ए सूत्रनो अर्थ ते 'महातपोपतीरप्रभव' नामना झरणांनो शब्दार्थ छे.

वेडारूपः समुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सष्टुणानां परक्रतिकरणाद्वैतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो वाहको दान्ति-शान्सोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाम्रमुख्यः ॥ १ ॥

१. आ झरणातुं नाम श्रीविशेषावस्यक सूत्रमां पण आवे छे:-

[&]quot; × रायिषिहे महात्वोतीर-मणिनाए" × राजगृहनगरमागतः तत्र "ते राजगृह नगरमां आव्यो अने त्यां महातपत्तीरप्रभव नामनां च महातपत्तीरप्रभवनान्नि प्रस्रवणे × × गा० २४२५. (य० प्रं० प्र०- झरणानी पासे"गा० २४२५. (य० प्रं० प्र-९७२):-अनु० ९७२):-अनु०

शतक २.-उद्देशक ६.

४८. प्र०-से पूर्ण भंते ! मचामि इति ओहारिणी भासा ? ४८. उ०-एवं भासापदं भाणियव्यं. ४८. प्र०-हे भगवन्! 'भाषा अवधारिणी छे' एम हुं मानुं ! ४८. उ०—हे गौतम! उपला प्रश्नना उत्तर माटे आखुं भाषापद जाणवुं. (भाषापद प्रज्ञापना सूत्रमां अग्यारमुं छे.)

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सये छही उदेसी सम्मत्तो.

१. पश्चमोदेशकान्तेऽन्ययृथिका मिध्याभाषिण उक्ताः, अथ षष्ठे भाषास्तरूपमुच्यते, तत्र सूत्रम—'से णूणं भन्ते ! मचामीति ओहारिणी भास' ति सेशब्दः अथशब्दार्थे, स च वाक्योपन्यासे. नृतमुपमानावधारणतर्कप्रश्नहेतुष्ठ, इहावधारणे. भदन्त ! इति गुर्वामध्रणे. मन्ये अवद्यं , इति एवम् , अवधार्यतेऽनयेत्यवधारणी अववोधवीजभूता इत्यर्थः भाष्यते इति भाषा, तद्योग्यतया परिणामित—निस्ष्ट—निस्ख्यमानद्रव्यसंहितिरिति हृदयम् , एव पदार्थः अयं पुनर्वाक्यार्थः—अथ भदन्त ! एवमहं मन्ये 'अवश्यमवधारणी भाषा' इति, एवम्—अमुना सूत्रक्रमेण भाषापदं प्रज्ञापनायामेकादशं भणितव्यमिह स्थाने. इह च भाषा द्रव्य—क्षेत्र—काल—भावैः, सत्यादिभिश्च भेदैः, अन्येश्व बहुमिः पर्यायैविचार्यते इति.

भगवसुधर्मस्वामिप्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशते वष्ठ उद्देशके श्रीअभयदेवस्रिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

१. पांचमा उद्देशकने छेडे अन्ययूथिकोने मिथ्यामाषी कहा छे. (मिथ्यामाषिपणुं के सत्यभाषिपणुं भाषा विना संभवी शकतुं नथी माटे) हवे आ छडा उद्देशकमां भाषाना स्वरूप संबंधे जणावे छे. तेमां पहेलुं सूत्र आ छेः-['से पूर्णं अमेते ! मन्नामि इति ओहारिणी भास' ति] मन्नामि मन्ये-मानुं १ इति ए प्रमाणे. जेना द्वारा अवधारण थाय ते अवधारणी अर्थात् ज्ञानमां कारणरूप बोळाय ते भाषा-शब्दपणे परिणमेळी,

भाषः

१. मूलच्छायाः-तद् नूनं भगवन्! मन्ये इति अवधारणी भाषा १ एवं भाषापदं भणितव्यम्:-अनु •

१. आ भाषापद (य॰ आ॰) प्रज्ञापना सूत्रमां पृ॰ ३६० थी ३९० सुधी छे. त्यां भाषा विषे अनेक नवी जाणवा जेवी वातो रुखी छे. विशेषार्थि मुभुक्षुओए ते भाग त्यांथी जोइ हेवो:-अनु॰

[ं] १. 'से' 'अध-हवे' अर्थवाळो छे अने ते वाक्यनी शरुआतमां मूकाय छे. २. 'नूनम्' आ शब्द उपमान, अवधारण, तर्क, प्रश्न अने हेतु अर्थमां छे. आ टेकाण तेनो अर्थ अवधारण-निर्णय-छे. ३. आ शब्द गुरुना आमंत्रणनो सूचक छे:---शीअभय०

शब्दपणे बहार कोढेली अने शब्दपणे बहार कढाती जे द्रव्यसंहति ते भाषा ए प्रमाणे शब्दार्थ छे. वाक्यनो अर्थ तो आ प्रमाणे छे:-हे भगवन् !

१. समस्त संसारमां 'भाषा' ए एक मोढं तत्त्व छे. जेने ठइने मनुष्योनो, सुशिक्षित (सारी रीते पढावेला) पंचेंदिय तिर्थवोनो (मेना, पोपट वंगेरेनो,) ने इंदियवाळा जीवोनो, त्रण इंदियवाळा जीवोनो, चार इंदियवाळा जीवोनो तथा अशिक्षित (नहीं पढावेला) पंचेंद्रिय तिर्यंचोनो अने देवो तथा दानवोनो व्यवहार चाले छे. एक इंद्रियवाळा पृक्षादिक प्राणी सिवाय जगतमां बीजुं एवं एक पण प्राणी नथी, के जे पोते कोइ पण प्रकारे बोलतुं न होय. ज्यारे आम छे लारे. भाषा ए शुं ! भाषा क्यांथी थइ ! भाषानो आकार केवो छे ! भाषा कया प्रकारे बोलाय छे ! इलादि प्रश्नोतुं उद्भवन विचारको माटे कोइ नवाइ जेवुं नथी. आ चालु उद्देशक अने तेमां साक्षी तरीके जणांवेल प्रज्ञापना सूत्रतुं भाषापद, आ संबंधे जूनी शैलीए पण कांइ प्रकाश पाडे तेवुं छे. अने ते हेतुथी ज सहीं तेनुं सविस्तर विवेचन आपयुं ते उपयोगी छे. जैनोनी पदार्थगणनामां प्रधानपणे एक जीव अने बीजो अजीव छे. जाणवं. अनुभववुं, याद करवुं अने यावत्-दुःखरिहत सर्वथा गुखमां रमण करवुं; ए बधा जीवना खाभाविक गुणो छे. जैन ऋषिओए अजीव तत्त्वने वे विभा-गमां वेच्युं छे-एक तो अरूपी अजीव अने बीजो रूपी अजीव. धर्मीस्तिकाय, अधर्मीस्तिकाय अने आकाशास्तिकाय ए त्रणे अरूपी अजीव छे. अने मात्र पुद्रलास्तिकाय ए हपी अजीव गणाय छे. आपणे जे शब्दोने बोलीए छीए के सांभलीए छीए ते शब्दोनं उपादान कारण पण ए पुद्रलास्तिकाय ज छे. नो के ए पुद्रलास्तिकायना (पुद्रलना) घणा भेदो संभवी शके छे, तो पण जो तैना संक्षेपपूर्वक भेदो पाडवा होय तो ते आठ प्रकारनं होइ शके छे:-भाषानां पुद्रलो (भाषावर्गणा,) मननां पुद्रलो (मनोवर्गणा), श्वासोच्छ्वासनां पुद्रलो (श्वासोच्छ्वासवर्गणा), औदारिक पुद्रलो (औदारिकवर्गणा,) वैकिय पुद्रलो (वैकियवर्गणा) आहारक पुद्रलो (आहारकवर्गणा), तैजस पुद्रलो (तैजसवर्गणा) अने कार्मण पुद्रलो (कार्मणवर्गणा). जगतमां आकार धरनारी जे कांइ जब चीज छे ते बधीनो समावेश आ आठ जातनां पुद्रलोमां ज याय छे. आ आठ सिवाय कोइ पण बीजी वस्तु नथी के जे पुद्रलहए होय. ए पुद्र-छना खाभाविक गुणो आ छे:-स्पर्श, रस, गंध, वर्ण (रूप), शब्द (अवाज), बंध (परस्पर संबंध), सूक्ष्मपणुं, स्थूलपणुं, कोइ जातना आकारे रहेवापणुं, कोइ रीते फाटवुं-नोखा धवुं-भेदावुं, अंधाई, छांयो, आतप अने उद्योत. (जूओ तत्त्वार्थाधिगमसूत्र, पंचम अध्याय, सूत्र २३-२४) पुद्गलमां प्रत्येक भणुष अणुए तथा छेक मोटा स्कंधोमां पण ते चौदे गुणो होय छे. मात्र विशेषता एटली ज के कोइ अणुमां के स्कंधमां असुक गुणतुं आधिक्य होय अने अमुक गुणनी ऊणप होय, या कोइ अणुमां के स्कंधमां अमुक गुणनी ज प्रवळता होय अने अमुक गुणनी अप्रवळता होय-गमे तेम होय पण प्रत्येक अणुमां पूर्वीक्त बधा गुणोतुं रहेठाण तो होय होयने होय ज. नैयायिक अने वैशेषिक विद्वानोनो एवो ख्याल छे के, सर्श वायुमां ज छे, रस पाणीमां ज छे, गंध पृथिवीमां ज छे, वर्ण अभिमां ज छे अने शब्द आकाशमां ज छे अर्थात् स्पर्श वगेरे वायु वगेरेना ज गुणो छे. सांख्य विद्वोनोर्नु एवं मत छे के, स्पर्शतन्मात्राथी वायु थयो छे, रसतन्मात्राथी पाणी थयुं छे, गंधतन्मात्राथी पृथिवी बनी छे, रूपतन्मात्राथी अप्ति बन्यो छे अने शन्दतन्मान न्नाथी आकाश बन्युं छे अर्थात् सर्शादिकना अणुओ वायु वगेरेनी उत्पत्तिमां कारणरूप छे. अमारा जाणवा मुजब 'तन्मात्रा', 'परमाणु' अने 'वगेणा' ए अणे शब्दोनो लगभग समान अर्थ छे. अस्तु. गमे तेम हो पण आदलं तो सुनिर्णात अ छे के ए बधा गुणोनो आश्रय कोइ एक आकारवंत जड तत्त्व . छे. अने आत्मा-जीव-तो मात्र तेनो अनुभविता अने साक्षी छे. आकाशतत्त्व पण जैनदृष्टिए वे जातनुं छे-जीवने उपयोगमां आवतुं आकाश (लोका-काश) अने बीजुं तेथी परनुं आकाश (अलोकाकाश) उपर बतावेल आठे जातना पुदलोना धरेथर ए लोकाकाशमां भराएला छे. आपणे जे शब्दो बोलीए छीए तथा सांभळीए छीए ते शब्दोना अणुओ पण ते ज लोकाकाशमां ठांसोठांस भराएला छे. जैनपरिभाषामां ते शब्दनां अणुओने 'भाषावर्गणानां पुरलो' कहेवामां आवे छे. ते अणुओनुं खरूप भा छे:-ते अणुओ लोकाकाशमां स्थित छे, अनंत प्रदेशवाळां छे, तेओ रहेवा माटे असंख्य प्रदेश जेटली जन्या रोके छे. ते एक समय सुधी अने असंख्य समय सुधी पण एक स्थळे टकी शके छे पण बधारे टकतां नथी. ते अणुओमां पांचे (काळो, नीलो, लाल, पीळो अने घोळो) वर्ण छे. वे (सुगंध अने दुर्गंध) गंध छे. जो के वधा मळीने आठ (कठण, कोमळ, भारे, हळवो, ठंडो, उनो, विकणो अने लुखो) स्पर्शों छे पण भाषानां अणुओमां फक्त चार (ठंडो, उनो, चिक्रणो अने छुखो) स्पर्श छे अने पांच (तिखो, कड़बो, कपाएलो, खाटो अने मधुर) रस छे. ते भाषानां अणुओमां पण ने जातनां अणुओ होय छे:-केटलांक भाषापणे प्रहणने योग्य अने केटलांक साधारण. भागळ जे स्वरूप कहेवामां आन्युं छे ते भाषाना साधारण अणुओतुं छे अने भाषापणे प्रहणने योग्य अणुओतुं तो आ खरूप छे:-भाषापणे प्रहणने योग्य अणुओमां कोइमां एक गंध अने कोइमां में गंध होय छे, कोइमां एक रंग, वे रंग, त्रण रंग, चार रंग के कोइमां पांचे रंग होय छे. कोइमां एक रस, वे रस, त्रण रस, चार रस अने कोइमां पांचे रस होय छे तथा कोइमां (एक स्पर्श तो कोइ अणुमां होतो ज नयी.) वे स्पर्श, प्रण स्पर्श अने कोइमां चारे स्पर्श होय छे. बोलनार जण लोकाकाशमां रहेलां सर्वे अणुओने भाषापणे वापरतो नथी. पण ज्यां तेनो आत्मा रहेलो छे त्यां (भाषाना-शब्दना) जे अणुओ रहेलां होय तेने ज बोलवानी वपराशमां छे छे. तेमां पण जे अणुओ एकदम आत्मानी लगोलग रहेलां छे ते अणुओने ज ऊंचेथी, नीचेथी, तिरछेथी, आदिथी, वचेथी के छेडेथी लड़ कमपूर्वक बपराशमां हे छे. ते अणुओनुं प्रहण आंतरे आंतरे थाय छे अने निरंतर पण भाय छे तथा ते अणुओने वापरी मूकी देवानो-योलीने बहार काहवानो-समय तो आंतरे आंतरे ज होय छे. जो कोइ बोलनार महाप्रयत्नवाळो होय तो तेणे बोलेल शब्दनां अणुओ छेक लोकने छेडे जह शब्दपणुं मूकी दह विस्तराइ जाय छे अने जो कोइ बोलनार मंद प्रयलवाळो होय तो तेणे काढेल शब्दनां अणुओ अमुक योजन सुधी जइ पछी शब्दपणुं छोडी दइ विखराइ जाय छे. तात्पर्य ए छे के, शब्दमां एवी पण गति उत्पन्न थइ शके छे के जेथी ते ब्रह्मांड पर्यंत पण पहोंची शके छे. शब्दनां अणुओ विषे आटली हुं एम मातुं के भाषा ए अवधारणी छे ? आ प्रमाणे सूत्रना कमपूर्वक अहीं आखुं भाषापद कहेवुं अने ए भाषापद प्रज्ञापना सूत्रमां अन्यारमुं छे. महापना.

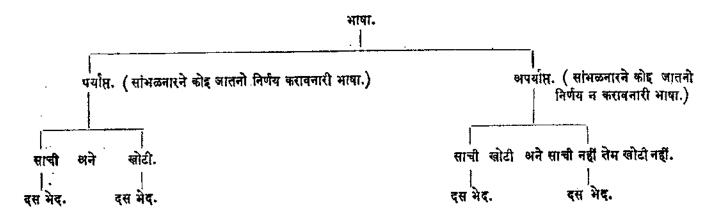
संक्षिप्त माहीती श्रीप्रज्ञापना सूत्रना अग्यारमा भाषापद (क॰ आ॰ प्ट॰ ३६०-३९०) उपरथी उद्धरी छे. वळी भाषाविषे सरस्रताए माहीती मळे ए माटे एक कोष्टक पण भाष्युं छे. ते आ छे:---

भाषाविचार कोष्टक.

भाषाना प्रकार.	भाषा तुं आदि कारण है	भाषानी स्टिप्ति शाथी ?		भाषानी अंत क्यां?	भाषाने बोलनारा कोण अने केटला ?	भाषाने नहीं बोल- नारा कोण अने केटला !	भाषाप्रहणनो केवो अने केटलो काळ १	भाषाने मूकवानो केवो भने केटलो काळ १	भाषानां अणुओ क्यांची सळे ?
सत्य भाषा.	जीव.	शरीरथी.	बज्रनी जेवो.	स्रोकने धेडे.	यिको, असुरकुमारो,	सिद्धो, शैलेशी प्रति- पन्न जीवो अने एक इंदियवाळा जीवो. भाषाने नहीं बोल-	फेवो-सांतर अने नि- रंतर. केटलो सांतर- ओछामां ओछो एक समय अने षधारेमां वधारे असंख्येय सम- य. केटलो निरंतर-ओ- छामां ओछा बे समय अने षधारेमां वधारे असंख्येय समय.	केटलो सांतर-ओ- छामां ओछा वे समय अने वधारे- मां वधारे असं- स्येय सामयिक अंतर्भुद्दुर्ते.	छए दिशासां- यी.
भसत्य भाषाः	* ,,	n	<i>»</i>	,	,, असत्यभाषी पूर्व करतां असंख्य- गुण छे.	."	1)	33	**
खम्बा ाषा.	,	»	n	33	,, सलमृषाभाषी पूर्व करतां असंख्य- गुण छे.	1)	,,	,	"
ासस्य ध्य- मृषा भाषा	,	, ,,	33	"	वे इंदियवाळा, त्रण इंदियवाळा, चार इंदियवाळा अने भिराक्षित पांच इंदियवाळा तिर्यंच असत्यअगृपाभाषी पूर्व करतां असं- ह्यगुण छे.	"		> 2	,

सखादि भेद. ते भाषा पदमां द्रव्य, क्षेत्र, काळ अने भाववडे तथा सैत्य वगेरे भेदोवडे वळी बीजा अनेक पर्यायोत्रडे भाषा संबंधे विचार कर्यो छे.

१. भाषाना भेदोतुं सूचक आ एक दक्ष छे:--

भा भेदो संबंधे सविस्तर ह्कीकत तो ते ज भाषा पदथी जाणवानी छे:--अनु•

वेडारूपः समुद्रेऽखिलजळचरिते क्षार्भारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सहुणानां परकृतिकरणाहैतजीवी तपस्ती । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो बाहको दान्ति–शान्त्योर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलिशववरं मारहा चाप्तमुख्यः ॥ १ ॥

शतक २.-उद्देशक ७.

देवो केटला प्रकारना छे !--चार प्रकार.---मवनवासी देवोनो त्यांनी वर्षा छे !--प्रशापना स्प्रतुं त्यानपद.---त्यगोंनो आधार.---विमानोनी जाढाई---विमान नोनी उंचाई---विमानोनो आकार.---जीवाभिगम स्प्रानो वैमानिक उद्देशक.---

४९. प्रo-कैतिविहा णं भंते ! देवा पत्रता ?

४९. उ०-गोयमा ! चजब्विहा देवा पबत्ता, तं जहाः-मवणवइ-वाणमंत-जोइस-वेमाणियाः

५०. प्र० कहि में भंते ! भवणवासीणं देवाणं ठाणा पत्रता ?

५०. उ०-गोयमा ! इमीसे रयणपमाए पुढवीए जहा-ठाण-पदे देवाणं वत्तवया सा माणियव्वा, णवरं-(भवणा पचता.) उववाएणं लोयस्स असंखेजइमागे एवं सव्यं भाणियव्वं, जाव-सिद्धगंडिया सम्मत्ता, कप्पाण पइहाणं बाहुळुचतं एव संठाणं, जीवाभिगमे जाव-वेमाणिउदेसो भाणियव्वो सव्वो. ४९. प्र०-हे भगवन् ! देवो केटला प्रकारना कहा। छै !

४९. उ०-हे गौतम ! देवो चार प्रकारना कहा छे. ते आ प्रमाणे:--भवनपति, वानव्यंतर, ज्योतिषिक अने वैमानिक.

५०. प्र०-हे भगवन् । भवनवासी देवोनां स्थानो कये ठेकाणे आवेळां छे !

५०. उ०-हे गौतम ! ते मवनवासी देवोनां स्थानो रत्नप्रमा पृथिवीनी नीचे छे इत्यादि बधुं स्थानपदमां कहेल देवोनी वक्तव्य-तानी पेठे कहेवुं. विशष ए के, (भवनो कहेवां) अने तेओनो उपपात लोकना असंख्य भागमां थाय छे, ए बधुं कहेवुं यावत्-सिद्धगृंडिका पूरी कहेवी. वळी कल्पोनुं प्रतिष्ठान, जाडाई, उंचाई अने आकार; ए बधुं जीवाभिगम सूत्रमां कहेल यावत्-वैमानिक उदेशकनी पेठे कहेवुं,

भगवंतसुद्दमसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सये सत्तमो उदेसो सम्मत्तो.

१. माषाविद्युद्धेर्देवलं भवतीति देवोद्देशकः सप्तमः समारम्यते, तस्य चेदमादिसूत्रम्—'कइ णं' इत्यादि. 'कइ णं' ति कित देवाः ! जाख-पेक्षयेति गम्यम्—कितिविधा देवा इति द्ध्यम्, 'जहा ठाणपए'ति यथा यत्यकारा याद्दशी प्रज्ञापनाया द्वितीयस्थानपदाच्ये पदे देवानां वक्ष-च्यता 'से'ति तथाप्रकारा मणितच्येति. 'नवरं—भवणा पचत्त' ति क्वचिद् दृश्यते, तस्य च फलं न सम्यगवगम्यते. देववक्तव्यता चैवम्—''इंमीसे रयणप्यमाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सवाहल्लाए, उनिर्दं एगं जोयणसहस्सं ओगाहेत्ता, हेट्टा चेगं जोयणसहस्सं वजेता, मज्झे अट्टहत्तरे जोयणसहस्से एत्थ णं भवणवासीणं देवाणं तत्त भवणकोडीओ, बावत्तरिं च भवणावासस्यसहस्सा भवन्तीतिमक्तायं'' इत्यादि. तद्वतमेवाभिधेयविशेषं विशेषेण दर्शयति—'उववाएणं लोयस्स असंत्रेजङ्गागे' ति उपपातो भवनपतित्वस्थानप्राप्त्याभिमुखम्, तेन उपपातमाश्रित्येवर्थः लोकस्य असंत्रेजद्ययतमे भागे वर्तन्ते भवनवासिन इति. 'एवं सन्त्यं माणिजन्वं' ति एवमुक्तन्यायेनान्यदिष मणितव्यम्—तचेदम्—''सर्गुग्धायेणं लोयस्स असंत्रेजङ्गागे''—मारणान्तिकादिसमुद्धातवर्तिनो भवनपत्यो लोकस्याऽसंत्येय एव भागे वर्तन्ते, तथा ''सर्हा-णेणं लोयस्स असंत्रेज भागे''—स्वस्थानस्य उक्तभवनावाससातिरेककोटीसप्तकलक्षणस्य लोकासंत्व्ययभागवर्तित्वादिति, एवमसुरकुमाराणाम्, एवं तेषामेव दाक्षिणात्यानाम्, बौदीच्यानाम्, एवं नागकुमारादिभवनपतीनाम्, यथौचित्येन व्यन्तराणाम्, ज्योतिष्काणाम्, वैमानिकानां च स्थानानि वाच्यानि कियद् दूरं यावत् ! इत्याह—'जाव सिन्धे' ति यावत्—सिन्धगण्डिका सिन्धस्थानप्रतिपादनपरं प्रकरणम्, सा चैवग्—'क्षेहं णं भन्ते ! सिन्धाणं ठाणा पण्णत्ता !'' इत्यादि. इह च देवस्थानाधिकारे यत् सिन्धगण्डकाभिधानम्, तत् स्थानाधिकारबलाद्

^{9.} मूलच्छायाः-कितिविधा भगवन् ! देवाः प्रज्ञप्ताः ! गीतम ! चतुर्विधा देवाः प्रज्ञप्ताः, तद्ययाः-भवनपति-वानव्यन्तर-ज्योतिष्क-वैमानिकाः, कुत्र भगवन् ! भवनवासिनां देवानां स्थानानि प्रज्ञप्तानि ! गीतम ! अस्याः रत्नप्रभायाः पृथिव्या यथा-स्थानपदे देवानां वक्तव्यता सा भणितव्या, नवरम्-भवनानि प्रज्ञप्तानिः उपपातेन लोकस्य असंख्येयभागे एवं सर्वं भणितव्यम्, यावत्-सिद्धिगण्डिका समाप्ता, कल्पानां प्रतिष्ठानं वादुल्यो-चलम् एव संस्थानम्, जीवासिगमे यावत्-वैमानिकोदेशको भणितव्यः सर्वः-अनु०

१. प्र॰ छायाः—अस्याः रानप्रभायाः पृथिव्या अशीरयुत्तरयोजनशतसङ्ख्याहरूयाया उपरि एकं योजनसङ्ख्यम् अनगाद्य, अधर्थकं योजनसङ्कं वर्षयिला, मध्ये अष्टासप्ततियोजनसङ्ख्याणि अत्र भवनवासिनां देवानां सप्त भवनकोटयः, द्वाविंशतिः। भवनाऽऽवासशतसङ्ख्याणि भवन्ति इति आख्यातम्, २. समुद्वातेन लोकस्य असंख्येयभागे. ३. स्वस्थानेन लोकस्य असंख्येये भागे. ४. कुत्र भगवन् ! सिद्धानां स्थानानि प्रज्ञप्तानि ?ः—अनु॰

इस्यवसेयम्. तथा इदमपरमिप जीवाभिगमप्रसिद्धं वाच्यम्. तद्यथाः—'कप्पाण पश्द्वाणं' कल्पविमानानामाधारो वाच्य इस्यर्थः, स चैवम्—'सीहम्मीसाणेसु णं भन्ते ! कप्पेसु विमाणपुढवी किंपइद्विया पण्णत्ता ? गोयमा ! घणोदिहिपइद्विया पण्णत्ता'' इस्यादि. आह चः—''घणेदिहि-पइद्वाणा सुरमवणा हुंति दोसु कप्पेसु, तिसु वाउपइद्वाणा तदुभयसुपइद्विया तिसु य. तेण परं उपितमा आगासंतरपइद्विया सब्वे'' ति तथा 'वाह्छे' ति विमानपृथिव्याः पिण्डो वाच्यः, स चैवमः—''सौहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु विमाणपुढवी केइयं बाहछेणं पण्णत्ता ? गोयमा ! सत्तावीसं जोयणसयाइं'' इस्यादि. आह चः—''सँत्तावीससयाइं आइमकप्पेसु पुढविवाहछं, एकिकहाणि सेसे दु दुगे य दुगे चउके य'' प्रैवेयकेषु द्वाविश्वतिर्योजनानां शतानि, अनुत्तरेषु तु एकविश्वतिरिति. 'उच्यतमेय'ति कल्पविमानोचत्वं वाच्यम् तचैवम्—''सोहम्मीसाणसु णं भंते ! कप्पेसु विमाणा केवइयं उचत्तेणं पत्रत्ता ? गोयमा ! पंच जोयणसयाइं'' इत्यादि. आह चः—''पंचसय उचतेणं आइमकप्पेसु होति उ विमाणा, एकेकवुद्धि सेसे दु दुगे य दुगे चउके य'' प्रैवेयकेषु दश योजनशतानि, अनुत्तरेषु तु एकादशेति. 'संठाणं'ति विमानसंस्थानं वाच्यम् , सचैवम्—''सोहम्मीसाणेसु णं भन्ते ! कप्पेसु विमाणा किंसंठिया पण्णत्ता ? गोयमा ! जे आवित्रयापिवृद्धा ते वद्धा, तंसा, चउरंसा; जे आवित्रयाबाहिरा ते णाणासंठिय'' त्ति. उक्तार्थस्य शेषमितिदिशनाह—'जीवाभिगम' इत्यादि. स च विमानानं प्रमाण-वर्ण-प्रभा-गन्धादिप्रतिपादनार्थः.

भगवरसुधर्मेस्वामित्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशते सप्तम उद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

१. आगळना उद्देशकमां भाषा विषे हकीकत कही छे. जो भाषानी विशुद्धि प्राप्त करी होय तो देवपणुं पामी शकाय छे माटे हवे देव संबंधी

हकीकत कहेवा आ सातमो उद्देशक प्रारंभाय छे अने तेनुंपहेलुं सूत्र आ छे:-['कइ णं' इत्यादि:] ['कइ णं' ति] देवो केटला छे अर्थात् देवो केटली जातना छे ? ['जहा ठाणपए' ति] प्रजापना सूत्रना बीजा 'स्थान' नामना पदमां जे प्रकारे देवोनी वनतव्यता कही छे ['से 'ति] ते प्रकारे अहीं कहेवी. ['नवरं-भवणा पन्नत्त' ति] एवी पाठ कोइ ठेकाणे देखाय छे. पण तेनी अर्थ ठीक प्रकारे जाणी शकाती नथी. देवनी वक्तव्यता आ प्रमाणे छे:- ''एंशी लाख योजन जाडी रत्नप्रमा पृथिवी उपर एक हजार योजन अवगाही, नीचे एक हजार योजन वर्जी अने वचे अठ्योतेर हजार योजन जेटली जग्यामां मवनवासी देवोना सात कोड अने बहींतर लाख भवनो छे एम कहुं छे." ते प्रकरणमां रहेल विशेष अर्थने विशेषतापूर्वक जणावे छे:—['उववाएणं लोयस्स असंखेजइभागे' ति] उपपात एटले भवनपतिनी पोतानी स्थान प्राप्ति संबंधेनी तत्परता, तेने आश्रीने लोकना असंख्येयतम भागमां भवनवासिओ रहे छे-['एवं सव्वं भाणिअव्वं' ति] ए प्रमाणे पूर्वोक्ता न्यायथी बीजुं पण कहेवुं. ते आ छे:-''समुद्रातवंडे लोकना असंख्येयभागे रहे छे अर्थात् मारणांतिकादि समुद्धातमां वर्तनारा भवनपतिओ लोकना असंख्येय ज भागमां रहे छे तथा पोतामा स्थानवडे लोकना असंख्येय भागमां रहे छे, कारण के तेओना सात कोड उपरना भवनावासी ठोकना असंख्येय भागे रहे छे. ए प्रमाणे असुरकुमारी संबंधे पण जाणवी. तथा दक्षिणना अने उत्तरना असुरकुमारो, नागकुमारादिक भवनपतिओ, यथोचितपणे व्यंतरो, ज्योतिष्को अने वैमानिको; ए वधानां पण स्थानो कहेवां. ते बधुं केटले सुधी कहेवुं ? तो कहे छे के, ['जाव सिद्धे' ति] सिद्धना स्थान विषेनी हकीकत जणावनार सिद्धगंडिका नामना प्रकरण सुधी. ते आ प्रमाणे:-''हे भगवन् ! सिद्धोनां स्थान क्यां कह्यां छे ?'' इत्यादि. शं०-देवस्थान संबंधी प्रकरणमां सिद्धस्थान संबंधी ह्कीकत कहेवानुं शुं कारण ? समा० सामान्य स्थाननं प्रकरण चालतं होवाथी कोइ एण स्थान संबंधे कहेवामां हरकत नथी. वळी आ बीजुं एण जीवाँभिगम सूत्रमां कहेलुं अहीं जाणवानुं छे. ['कपाण पइहाणं'] अर्थात् कल्पविमानीना आधार संबंधे कहेतुं. ते आ प्रमाणे:-''हे भगवन् ! सौधर्म अने ईशान कल्पमां विमाननी पृथिवी कोने आधारे रहेली छे ? हे गौतम ! ते घनोदिधने आधारे रहेली छे." इत्यादि. कह्युं छे के:- "बे कल्पोमां रहेलां देवभवनो घनोदिधने आधारे रहेलां छे. त्रणमां वायुने आधारे रहेलां छे, त्रणमां ते बन्नेने-घनोदधि अने वायुने-आधारे रहेलां छे, अने त्यार पछीना बधां उपरनां विमानो आकाशने आधारे रहेलां छे'' तथा 'बाहुछे'ति विमानपृथ्वीनी जाडाई कहेवी. ते आ प्रमाणे:-''हे भगवन्! सौधर्म अने ईशान कल्पमां विमानपृथिवीनी केटली जाडाई कही छे ? हे गौतम ! तेनी जाडाई सत्तावीशसे (२७००) योजन कही छे" इत्यादिः कह्यं छे के, "आदिना कल्पोमां २७०० योजन पृथिवीनुं बाहल्य (जाडाई) छे. बाकीनामां बेमां, बेमां, बेमां अने चारमां-एकएकसो योजन ओछां करवां.'' श्रेवेयकमां २२०० योजन अने अनुत्तरमां २१००योजन विमानपृथिवीनी जाडाई छे. ['उच्चतमेव' ति.] कल्पविमानोनी उंचाइ कहेवी. ते आ प्रमाणे:-''हे भगवन् ! सौधर्म अने ईशान कल्पमां विमानो केटलां उंचां छे ? हे गौतम! पांचसे योजन उंचां छे" इत्यादि कह्युं छे के, "आदिना कल्पोमां विमानोनी उंचाइ पांचसे योजननी छे. बाकीनामां-बेमां, बेमां, बेमां अने चारमां-एक एक सो योजननो उमेरो करवो" प्रैवेयकमां एक हजार योजन अने अनुत्तरमां ११०० योजन विमाननी उंचाई छे. ['संठाणं' ति] विमानोनो आकार कहेवो. ते आ प्रमाणे:-"हे भगवन्! सौधर्म अने ईशान कल्पमां विमानोनो आकार केवा प्रकारनो छे ! हे गौतम! जे विमानो आविलकाप्रविष्ट (हारबंध ?) छे ते गोळ, त्रिकोण अने चारखुणिआ छे अने जे विमानो आविलकाप्रविष्ट नथी ते अनेक प्रकारना आकारवाळा छे."कहेल

महापना. टीकाकारनी सम्यग् अनवगम.

जीवाभिगम.

बातना बाकीना भागने अतिदिशता कहे छे के:-['जीवाभिगम' इत्यादि.] विमानोनुं प्रमाण, रंग, कांति अने गंध वगेरेने जणाववा सारु ते अतिदेश कर्यों छे.

बेडारूपः समुद्रेऽखिळजळखरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सत्रुणानां परकृतिकरणाहैतजीवी तपसी । अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो वाहको दान्ति-शान्योर्, द्वात् श्रीवीरदेवः सक्ळशिववरं मारहा चाम्रमुख्यः ॥ १ ॥

^{9.} प्रव्छायाः—सौधर्मे—शानयोः भगवन् । कल्पयोः विमानपृथिवी किंप्रतिष्ठिता प्रज्ञाता । गौतम । घनोद्धिप्रतिष्ठिता प्रज्ञाता २. घनोद्धिप्रतिष्ठितानि सुरभवनानि भवन्ति द्वयोः कल्पयोः, त्रिषु वातप्रतिष्ठितानि, तदुभयसुप्रतिष्ठितानि त्रिषु च. तेन परम् उपरिमकाणि आकाशान्तरप्रतिष्ठितानि सर्वाणि इति. ३. सौधर्मे—शानयोः भगवन् । कल्पयोः विमानपृथिवी कियती बाह्ल्येन प्रज्ञाता । सप्तिविश्ततिः योजनशतानि. ४. सप्तिविशतानि आदिमकल्पयोः पृथिवीवाह्ल्यम्, एकैकहानि शेषे द्वयोः द्वयोध्य द्वयोध्यतुष्के च. ५. सौधर्मे—शानयोभगवन् । कल्पयोः विमानानि कियद् उचरवेन प्रज्ञाति । गौतम । पद्य योजनशतानि ६.पद्य शतानि उचरवेन आदिमकल्पयोः भवन्ति तु विमानानि, एकैकदृद्धि शेषे द्वयोः द्वयोधदृष्के च. ५. सौधर्मे—शानयोभगवन् । कल्पयोः विमाननि किसंस्थितानि प्रज्ञाति । गौतम । यानि आविकाप्रविष्ठानि तानि इत्तः विमानानि, त्रवाणि, चतुरक्षाणि; यानि आविक्रिशासानि तानि नानासंस्थानानि इति.

[ं] १. आ स्थानपद प्रज्ञापना सूत्रमां (क॰ आ॰ पृ॰ ७७–१३७) सुधी छे भने तेमांथी पृ॰ ९४ थी १३० सुधीनुं भहीं जाणवानुं छे. २. आ स्थळे जीवाभिमम सूत्रमां कहेळी (क॰ आ॰ ९००–९५५) पानानी हकीकत जाणवी:~अनु॰

शतक २.-उद्देशक ८

५१. प्र०—केहिं णं भंते ! चमरस्त असुरिदस्त असुर-कुमाररण्णो सभा सुहम्मा पण्णत्ता ?

५१. उ० —गोयमा ! जंवूदीवे दीवे मंदरस्त पव्ययस्स दाहिणेणं तिरियमसंखेजे दीव-समुद्दे वीइवइत्ता अरुणवरस्त दीवस्त बाहिरिल्लाओ वेइयंताओ अरुणोदयं समुद्दं बायालीसं जोयणसयसहस्ताइं. ओगाहित्ता, एत्थ णं चमरस्स असुरिन्दस्त असुरकुमाररण्णो तिगिच्छयकूढे नामं उप्पायपव्यए पत्रते, सत्तरस-एक्षवीसे जोयणसए उड्ढूं उच्चतेणं, चत्तारितीसे जोयणसए कोसं च उच्वेहेणं, गोथुभस्स आवासपव्ययस्त पमाणेणं नेयव्वं, नवरं— उवरिल्लं पमाणं मज्झे भाणियव्वं—[मृैले दसबावीसे जोयणसए विक्लंभेणं उवरिं सत्ततेवीसे जोयणसये विक्लंभेणं, मृते तिण्णि जोयणसए सहस्ताइं, दोण्णि य बत्तीसुत्तरे जोयणसए किंचि विसेसूणे परिक्लेवेणं, मज्झे एगं जोयणसहस्तं तिण्णि य इगुयाले जोयणसए

५१. प्र०—हे भगवन् ! असुरकुमारोना इंद्र अने तेओना राजा चमरनी सुधर्मा नामनी सभा क्यां कहेली छे—ते सभा कये ठेकाणे आवी छे !

५१. उ० — हे गौतम ! जंबुद्वीप नामना द्वीपमां रहेल मंदर (मेरु) पर्वतनी दक्षिण बाजुए तीरछा असंख्य द्वीप अने समुद्री ओळंग्या पछी अरुणवर नामनो द्वीप आवे छे, ते द्वीपनी वेदिकाना बायला छेडाथी आगळ वधीए त्यारे अरुणोदय नामनो समुद्र आवे छे, ए अरुणोदय समुद्रमां बेंताळीश लाख योजन उंडा उतर्या बाद—ते ठेकाणे असुरना इंद्र अने असुरना राजा चमरनो तिगिच्छ-कक्ट नामनो उत्पातपर्वत आवे (कह्यो) छे, तेनी उंचाई १७२१ योजन छे, तेनो उद्देध ४३० योजन अने एक कोश छे. आ पर्वतनुं माप गोस्तुम नामना आवासपर्वतना मापनी पेठे जाणवुं. विशेष ए के, गोस्तुमना उपरना मागनुं जे माप छे ते माप अहीं वचला भाग माटे समजवुं अर्थात् ते (तिगिच्छककूट) पर्वतनो विष्कंभ मूळमां १०२२ योजन छे, वचे (वचलो विष्कंभ) ४२४ योजन छे अने उपलो विष्कंभ ७२३ योजन छे. तेनो परिक्षेप

१. मूळच्छायाः -कुत्र भगवन् ! चमरस्य असुरेन्द्रस्य असुरकुमारराजस्य सभा सुधमां प्रक्षमा ! गीतम ! जम्बूदीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन तिर्यगर्सस्य वित्रज्य अक्षणवरस्य द्वीपस्य बाह्याद् वेदिकान्ताद् अरुणोद्यं समुद्रं द्विचरवारिशद्योजनशतसहस्राणि अवगाह्य, अत्र चमरस्य
असुरेन्द्रस्य असुरकुमारराजस्य तिगिच्छककूटो नाम उत्पातपर्वतः प्रक्षमः, समदश-एकविशतियोजनशतानि कर्ष्यम् उचरवेन, चतुर्श्विशद्योजनशतानि क्षीयां च उद्देषेन, गोस्तुमस्य आवासपर्वतस्य प्रमाणेन झातव्यम्, नवरम्-उपरितनं प्रमाणं मध्ये भणितव्यम्-मूले दशद्वाविशतियोजनशतानि विष्क्रम्भेण,
सध्ये चरवारि चतुर्विशतियोजनशतानि विष्क्रम्भेण, 'उपरि सप्तत्रयोविशतियोजनशतानि विष्क्रम्भेण; मूले त्रीणि योजनसहस्राणि, दे च द्वात्रिशतोशरे,
योजनशते किश्वद् विशेषोने परिक्षेपेण, मध्ये एकं योजनसहस्रं त्रीणि च एकचरवारिशद्योजनशतानिः—अनु॰

एतदन्तर्गतः पाठः पुस्तकान्तरगतः, यथ टीकाकृता दिश्तः-अनुक ३८ म॰ सू॰

किंचि विसेस्णे परिक्खेवेणं, उवरि दोनि य जीयणसहस्साइं, दोनि य छलसीए जोयणसए किंचि विसेसाहिए परिक्लेवेणं] मूले वित्थडे, मज्झे संखित्ते, उपि विसाले, मज्झे वरवइरविग्गहिए, महामउंदसंठाणसंठिए, सञ्बरयणामए अच्छे जाव-पडिरूवे, से णं एगाए पजमवरवेइयाए, एगेणं वणसंडेण य सन्वओ समंता संपरि-विखत्ते. पउमवरवेइयाए, वणसंबस्स य वण्णओ. तस्स णं तिगि-च्छक्डस्स उप्पायपव्ययस्स उपि बहुसम-रमणिजे भूमिभागे पत्रत्ते, वणाओ. तस्त णं बहुसम-रमणिजस्स भूमिभागस्त बहुमन्सदेसभागे एत्थ णं महं एगे पासायविसये पत्तते. अड्युइजाइं जोयणसयाइं उडूं उचत्तेणं, पणवीसं जोयणसयाइं विक्खंभेणं. पासायवण्णओ. उल्लोयमृमिवण्णओ. अङ्गजोयणाइं मणिपेढिया, चमरस्स सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं. तस्स णं तिभिच्छकूडस्स दाहिणेणं छकोडि-सए, पणवनं च कोडीओ, पणतीसं च सयसहस्साइं, पण्णासं च सहस्ताइं अरुणोदए समुद्दे तिरियं वीइवइत्ता अहे रयणपभाए पुढवीए चत्तालीसं जोयणसहस्साइं ओगाहिता, एत्थ णं चमरस्स असुरिंदस्स असुरकुमाररण्णो चमरचंचा ए नामं रायहाणी पण्णत्ता. एगं जोयणसयसहस्सं आयाम-विक्खंभेणं जंबूदीवप्पमाणा. पागारो दिवडूं जोयणसयं उडूं उचतेणं, मूले पनासं जोयणाइं विक्लंभेणं, उवरिं अद्भतेरसजोयणाईं विक्लंभेणं किवसीसगा अद्धजोयणा आयामेणं, कोसं विक्लंभेणं, देसूणं अद्यजीयणं उडूं उचतेणं. एगभेगाए बाहाए पंच पंच दारसया अड्राइजाइं जोयणसयाइं उड्रं उचत्तेणं, अद्धं विक्लंभेणं, उवारियले णं सोलसजोयणसहस्साइं आयाम-विक्लंभेणं, पनासं जोयणसहस्साइं पंच य सत्ताणउ य जोयणसए किंचि विसेस्णे परिक्सेवेणं सव्वप्यमाणेणं वेमाणियप-माणस्स अद्धं नेयव्वं. सभा सुहम्मा, उत्तरपुरात्थिमेणं जिणघरं,

मूळमां ३२३२ योजन तथा कांड्क विशेषोन छे, वचलो परिक्षेप १३४१ योजन तथा कांइक विशेषोन छे अने उपलो परिक्षेप २२८६ योजन तथा कांइक विशेषोन छे. ते मूळमां विस्तृत छे, वचे सांकडो छे अने उपर विशाळ छे. तेनो वचलो भाग उत्तम वज्र जेवो छे, मोटा मुकुन्दना घाट जेवो छे अने ते पहाड आखो रत्नमय छे, संदर छेतथा यायत्-प्रतिरूप छे. ते पर्वत उत्तम कमळनी एक वेदिकाथी अने एक वनखंडथी सर्व प्रकारे चारे बाजुथी विंटाएल छे. आ स्वळे ते वैदिका अने वनखंडनुं वर्णन जाणवुं. ते तिगिच्छक्ट नामना उत्पातपर्वतनो उपरनो भाग तद्दन सरखो-खाडा खडिया विनानो-अने मनोहर छे. तेनं पण वर्णन अहीं जाणवं.ते तहन सरखा अने रमणीय उपला भागनी बहु वच्चे-वच्चोवच-एक मोटो प्रासादावतंसक-महेल-महालय-छे. ते महेलनी उंचाई २५० योजन छे, तेनो विष्कंभ १२५ योजन छे. अहीं ते महेलनुं वर्णन करवुं. ते महेळना उपरना भागनुं (अगाशीनुं) वर्णन करवुं. आठ योजननी मणिपीठिका छे. चमरनुं सिंहासन परिवारसहित कहेवुं. हवे ते तिगिच्छकूट पर्वतनी दक्षिणे अरुणोदय समुद्रमां छसें क्रोड, पंचावन क्रोड, पांत्रीश लाख अने पचास हजार योजन तीरल्लुं गया पछी नीचे ुरत्नप्रभा पृथिवीनो ४० हजार योजन जेटलो भाग अवगाह्या पछी-ए ठेकाणे-असुरेन्द्र अने असुरना राजा चमरनी चमरचंचा नामनी राजधानी आवे छे. ते राजधानीनो आयाम अने विष्कंभ एक लाख योजन छे-ते राजधानी जंबुद्वीप जेवडी छे. तेनो किलो दोढसो योजन उंचो छे, ते किलाना मूळनो विष्कंभ पचास योजन छे, तेना उपरना भागनो विष्कंभ साडा तेर योजन छे, तेनां कांगरानी लंबाइ अडधो योजन छे अने पहोळाइ एक कोश छे तथा ते कांगरानी उंचाई अडधा योजनधी कांइक ऊणी छे. बळी एक एक बाहुमां पांचसे पांचसे दरवाजा छे अने तेनी उंचाई २५० योजन छे, उंचाई करतां अडधो विष्कंम छे. उवारियल ? (घरना पीठबंधनी जेवा माग) नो आयाम अने विष्कंभ सोळ हजार योजन छे. अने तेनो परिक्षेप ५०५९७ योजन करतां कांड्क विशेषोन छे. सर्व प्रमाणवडे वैमानिकना प्रमाण करतां अहीं बधुं अडधुं प्रमाण जाणबुं. सुधर्मा सभा. उत्तर

^{9.} मुलच्छायाः—िकिश्चद् विशेषोनं परिक्षेपेण. उपि द्वे च योजनसहसे, द्वे च षडशीतियोंजनशते किश्चिद् विशेषाऽधिके परिक्षेपेण. मूले विस्तृतः, मध्ये संक्षितः, मध्ये वरतज्ञविप्रहितः, महामुक्तन्दसंस्थानसंस्थितः, सर्वरत्नमयः अच्छो यावत्—प्रतिरूपः, स एक्या पदावरवेदिकया, एकेन वनखण्डेन च सर्वतः समन्ततः संपरिक्षितः, पदावरवेदिकायाः, वनखण्डस्य च वर्णकः. तस्य तिगिच्छक्टस्य उत्पात-पर्वतस्य उपि बहुसम-रमणीयो मूमिभागः प्रज्ञसः, वर्णकः. तस्य बहुसमरमणीयस्य मूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र महान् एकः प्रासादा-वतंसकः प्रज्ञसः. अर्थतृतीयानि योजनशतानि कथ्वम् उच्चत्वेन, पद्यविश्वतियोजनशतानि विष्कम्भेण, प्रासादवर्णकः. उद्योकमूमिवर्णकः. अष्टयोजनानि मणिपीठिका, चमरस्य सिद्दासनं सपरिवारं भणितव्यम्, तस्य तिगिच्छक्टस्य दक्षिणेन घटकोटिशतानि पद्यपद्याशत् च कोटयः, प्रश्चित्रश्च शतसहस्राणि, पद्याशत् च सहस्राणि अवगाद्य, अश्च चमरस्य असुरेन्द्रस्य असुरकुमारराजस्य चमरचद्या नाम राजधानी प्रज्ञता. एकं योजनशतसहस्रम् आयाम-विष्कम्भेण जम्बृद्वीपप्रमाणा. प्राकारो द्व्यर्थ. योजनशतम् कर्षम् उच्वतेन, मूले पद्याशद् योजनानि विष्कम्भेण, उपरि अर्थन्योजनानि विष्कम्भेण कपिशीर्षकाणि अर्थयोजनम् आयागेन, कोशं विष्कम्भेण, देशोनम् अर्थयोजनम् कर्षम् उच्चतेन, एकैकस्मिन् वाही पश्च पद्य द्वारशतानि अर्थतृतीयानि योजनशतानि कर्षम् उच्चतेन, अर्थ विष्क-क्रमेण उपरित्रले वोडसयोजनसहस्राणि आयाम-विष्कम्भेण, पद्यश्चाजनसहस्राणि पश्च च सप्तन्ततिश्च योजनशतानि किश्चिद् विशेषोनम्, परिक्षेपण सर्वप्रमाणेन वैमानिकप्रमाणस्य सर्थ झातस्यम्. सभा स्वर्भा, उत्तरपरिस्त्येन जिनगृहम् :—अनु०

नतोववायसमा, हरओ, अभिसेय, अलंकारो जहा विजयस्स. अने पूर्वमां जिनगृह, त्यार बाद उपपात समा, हद, अभिषेक

उनवाओं संकप्पो अभिसेय विभूसणा य वनसाओ, अचिणय सिद्धायण गमो वि य चमर परिवार इंड्रूनं. अने अलंकार; ए बधुं विजयनी पेठे कहेतुं.

उपपात, संकल्प, अभिषेक विभूषणा, व्यवसाय, अर्चनिका, अने सिद्धायतन संबंधी गम तथा चमरनो परिवार अने तेनुं ऋद्विसंपन्नपणुं.

मगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए संये अट्टमी उद्देशी सम्मत्तो.

१. अथ देवस्थानाऽधिकारात् चमरचञ्चाऽभिधानदेवस्थानादिप्रतिपादनाय अष्टमोद्देशकः,तस्य च इदं सूत्रम्-'किहं णं' इत्यादि. 'असुरिं-दस्स' ति असुरेन्द्रस्य, सचेश्वरतामात्रेणाऽपि स्यात् , इत्याह—असुरराजस्य वशवर्यसुरनिकायस्येत्यर्थः, 'उप्पायपन्वए'ति तिर्यग्छोकामनाय यत्रागसोत्पति स उत्पातपर्वत इति 'गोथुभस्स' इत्पादि. तत्र गोस्तुभो छवणसमुद्रमध्ये पूर्वस्यां दिशि नागराजावासपर्वतः, तस्य चादि— मध्याऽन्तेषु विष्कम्भप्रमाणमिदम्-"कैमसो विक्लंभो से दसवाबीसाइं जोयणसयाइं, सत्त सए तेवीसे, चत्तारि सए य चउवीसे." इहैव विशेषमाह-'नवरम्' इत्यादि. ततश्चेदमापनम्-''मूँले दसवावींसे जोयणसए विक्खंभेणं, मज्झे चत्तारि चउवींसे, उवरिं सत्ततेवीसे, मुले ति-ण्णि जोयणसहस्साइं, दोनि य बचीसुत्तरे जोयणसए किंचि विसेसूणे परिन्खेवेणं, मज्झे एगं जोयणसहस्सं तिण्णि य इगुयाले जोयणसए किंचि विसेस्णे परिक्लेवेणं, उवरिं दोण्णि च जोयणसहस्साइं, दोण्णि च छलसीए जोयणसए किंचि विसेसाहिए परिक्लेवेणं.'' पुस्तकान्तरे त्वेतत् सकलमस्येवेति. 'वरवङ्रविगगहिए' ति वरवज्रस्येव विप्रह आकृतिर्यस्य सः, स्वार्थिके कप्रत्यये सति वरवज्रविप्रहिको मध्ये क्षाम इत्यर्थः. एतदेवाह-'महामजंद' इत्यादि. मुकुन्दो वाद्यविशेषः, 'अच्छे' ति खच्छः-आकाशस्प्रटिकवद् 'यावत्' करणाद् इदं दृश्यम्-'सण्हे'-श्रह्णः-श्रह्णपुद्गलनिर्वृत्तत्वात् , 'लण्हे'-मसृणः, 'घट्ठे'-घृष्ट इव घृष्टः-खरशानया प्रतिमेव,'मट्ठे'-मृष्ट इव मृष्टः-सुकुमारशानया प्रतिमेव, प्रमार्जनिक्तयेव वा शोधितः, अत एव 'निरए'-नीरजा-रजोरहितः, 'निम्मले'-कठिनमलरहितः, 'निप्पंके'-आईमलरहितः, 'निकंकडच्छाए'--निरावरणदीप्तिः, 'सप्पमे'-सत्प्रमावः, 'सिमिरिईए'-सिकरणः, 'सउज्जोए'-प्रत्यासन्नवस्तूह्योतकः, 'पासाईए.'

१. आगळना उद्देशकमां देवनां स्थानो संबंधे हकीकत जणावाइ छे तो हवे आ उद्देशकमां 'चमरचंचा' नामना देवस्थान वगेरे संबंधे हकीकत जणावाय तो ते उचित छे अने ते संबंधी सूत्र आ छे:-['कहिं णं' इत्यादि.] ['असुरिंदैस्स' ति] असुरना इंद्र संबंधी, असुरेंद्रपणुं मात्र ऐश्वर्यथी पण संभवे छे, माटे कहे छे के, असुरना राजा संबंधी अर्थात् असुरनो समूह जेने ताबे रहेलो छे तेवा असुरेंद्र संबंधी. ['उप्पाय-पव्यए' ति] ज्यारे चमरने तिर्यग्लोकमां आवदुं होय छे त्यारे ते सौथी पहेलो एक पर्वत उपर आवे छे. ते पर्वतनुं नाम उत्पातपर्वत छे. 'उत्पात-पर्वत' शब्दनी ब्युत्पत्ति आ प्रमाणे छे:-तिर्यग्छोकमां जवा सारु ज्यां आवीने चमर उत्पतन करे-उडे-ते स्थळनुं नाम 'उत्पातपर्वत' कहेवाय. ['गोथुभस्स' इत्यादि.] लवणसमुद्रनी वचे पूर्व दिशामां गोस्तुम नामनो पर्वत नागराजनो आवासपर्वत छे, तेना आदि भागनुं, वचला भागनुं अने छेवटना भागनुं विष्कंभप्रमाण आ छे:- ''तेनो कमपूर्वक विष्कंभ आ छे:- १०२२ योजन, ७२३ योजन अने ४२४ योजन.'' अहीं ज विशेष बातने कहे छे के, ['नवरं' इत्यादि.] अहीं तात्पर्य आ प्रमाणे छे:-''तेना मूळनी विष्कंभ १०२२ योजन छे, वचला भागनी विष्कंभ ४२४ योजन छे अने उपरना भागनो विष्कंम ७२३ योजन छे. तेना मूळनो परिक्षेप ३२३२ योजन करतां कांइक विशेषीन छे, वचला भागनो परिक्षेप १३४१ योजन करतां कांइक विशेषोन छे अने उपला भागनो परिक्षेप २२८६ योजन करतां कांइक विशेषाधिक छे." बीजा पुरतकमां तो आ बधी हकीकत मूळमां ज छे. ['वरवइरविग्गहिए' ति] जेनो घाट उत्तम वज्रनी जेवो छे ते 'वरवज्रविप्रहित' अर्थात् वचे पातळो. ए ज बातने कहे छे के, ['महामउंद' इत्यादि.] मुकुंद एटले एक जातनुं वाजुं. ['अच्छे'ति] आकाशस्फटिकनी पेठे निर्मळ, अहीं 'यावत्' शब्द मूक्यो छे माटे आ प्रमाणे जाणवुं:--'सण्हें' चिकणा पुद्रहोधी बनेलो छे माटे चिकणो, 'लण्हें' सुंवाळो, 'घहें' शराण उपर घसेली-पालेस करेली-प्रतिमानी

उरपातपर्वत.

१. मूलच्छायाः--ततः उपपातसमा, हदः, अभिषेकः, अलंकारः, यथा विजयस्य. उपपातः संकल्पोऽभिषेको विभूषणा च व्यवसायः, अर्चनिका विद्वायतनं गमोऽपि च चमरपरिवारऋदलम्:--अनु॰

श्रीजीवाभिगमसूत्रे समुपदर्शितो विजयदेवाधिकारः अत्र संयोजनीयः, स च तत्र (क० आ० ५२१-६३२):-अतु०

^{&#}x27;त.' श्रीजीवाभिगमसूत्रमां मूळ्मां (क॰ क्षा॰ ५२१-६३२ सुधी) विजयदेव विषे अधिकार छे. लांधी ते अधिकारने अहीं जोडवानी छे:-अनु•

१. प्र॰ छायाः --कमशो निष्कम्भस्तस्य दशद्वाविंशतियोजनशतानि, सप्त शतानि त्रयोविंशतिथलारि शतानि च चतुर्विंशतिः, २. मूछे दशद्वा-विशतियों जनशतानि विष्कम्भेण, मध्ये चतस्रः चतुर्विशतिः, उपरि सप्तत्रयोविंशतिः, मूळे त्रीणि योजनसहस्राणि, द्वे च द्वातिंशदुत्तरे योजनशते किथिद् विशे-मोने परिक्षेपेण, मध्ये एकं योजनसहसं त्रीणि च एकचत्वारिशद् योजनशतानि किधिद् विशेषोनानि परिक्षेपेण, उपरि द्वे च योजनसहस्रे, द्वे च पडशीति-योजनशते किधिद् विशेषाधिके परिक्षेपेण:-अनु॰

पेठे घरेलो, 'महे' सुकुमाळ शराण उपर चडावेली प्रतिमानी पेठे शुद्ध अथवा प्रमार्जनिकाथी (सावरणीथी) ज जाणे साफ न कर्यो होय, एवो हे माटे ज 'निरए' निरज-रजविनानो, 'निम्मलें' मेल विनानो 'निप्पेके' गाराविनानो, 'निक्कंकडच्छाए' खुली कांतिवाळो, 'सप्पमें' सारा प्रभाव-बाळो, 'समिरिईए' किरणोवाळो, 'सउज्जोए' पडखेना पदार्थोनो उद्योत करनार, 'पासाईए' प्रसन्नता प्रमाडनार.

२. 'पजमनरिवहआए वणसंडरस य वण्णओ' ति वेदिकावर्णको यथा-''सौ णं पजमनरिवहया अद्धं जोयणं उडुं उचतेणं, पंच घणुसयाई विक्लंभेणं, सञ्चरयणामई, तिगिच्छकुडउवरितलपरिक्लेवसमा परिक्लेवेणं तीसे णं पउमवरवेइयाए इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते.'' वर्णक-व्यासो वर्णकविस्तरः, ''वर्यरामया नेमा'' इत्यादि. 'नेम' ति स्तम्भानां मूलपादाः. वनखण्डवर्णकस्त्वेवम्—''से^ड णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवालविवसंभेणं, पजमवरवेइया परिक्लेवसमे परिक्लेवेणं किण्हे किण्होमासे'' इत्यादि. 'बहुसमरमणिज्जे' ति असन्तसमो रम-णीयश्चेसर्थ: 'वण्णओ' ति वर्णकस्तस्य वाच्यः, स चायम्—''से वहा नाम ए आहिंगपुक्सरे इ वा''—आहिंगपुक्खरं मुरजमुखम् , तद्वत्सम-मिलर्थ:. "मुंइंगपुक्सरेइ वा, सरतले इ वा, करतले इ वा, आयंसमंडले इ वा, चंदमंडले इ वा" इत्यादि. पासायविंसए' ति प्रासादो-ऽवतंसक इव शेखरक इव प्रधानत्वात् प्रासादावतंसकः 'पासायववओ' ति प्रासादवर्णको वाच्यः, स चैवम्-''अब्सुग्गयम्सिय-पहसिए'' अम्युद्रतमभ्रोद्गतं वा यथा भवस्येवमुच्छ्रितः, अथवा मकारस्यागमिकत्वात् अम्युद्गतश्चासावुच्छ्तश्चेत्यम्युद्गतोछितः-अत्यर्थमुच इत्यर्थः. प्रथमैकवचनछोपश्चात्र दृश्यः, तथा प्रहसित इव प्रभापटछपरिगततया प्रहसितः, प्रभया वा सितः, शुक्रः, संबद्धो वा प्रभासित इति. 'मणिकणगरयणभतिचित्ते'-मणिकनकरत्नानां भक्तिभिर्विच्छत्तिभिश्चित्रो विचित्रो यः स तथा, इसादि. 'उल्लोयभृमिवण्णओ' ति उल्लोक्य-र्णकः-प्रासादस्योपरिभागवर्णकः स चैवम्-"तस्त णं पासायविद्यसम्यास्त इमेयारूवे उल्लोए पचत्ते, ईहामिग-उसभ-तुरग-नर-मगर-बिहुग-बिलाड-किनर-रुरु-सरभ-चमर-कुंजर-वण-बलय-पउमलयभित्तिचित्ते, जाव-सञ्चतवणिज्ञमए, अच्छे, जाव-पिडरूबे.'' भूमि-वर्णकस्तु एवम्-"र्तस्स णं पासायवर्डिसयस्स बहुसम-रमणिजे भूमिमागे पण्णत्ते, तं जहा-आर्तिगपुक्खरे इ वा" इसादि. 'सपरिवारं' ति चमरसंबन्धिपरिवारसिंहासनोपेतम्, तचैवम्-''तैस्स णं सिंहासणस्स अवरुत्तरेणं, उत्तरेणं, उत्तरपुरारिथमेणं एत्थ णं चमरस्स चउसङ्गी सामाणियसाहस्सीणं, चउसद्वी भदासणसाहस्सीओ पनताओं, एवं पुरित्थमे णं पंचण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं पंच भदासणाइं सपरिवाराइं, दाहिणपुरित्थमे णं अन्भितरियाए परिसाए चउव्यीसाए देवसाहस्सीणं चउव्यीसं महासणसाहस्सीओ, एवं दाहिणेणं मिज्यमाए अहावीसं भदासणसाहस्सीओ, दाहिणपचित्थमे णं बाहिराए बत्तीसं भदासणसाहस्सीओ, पचित्यमे णं सत्तणहं अणियाहिवईण सत्त भद्दासणाइं, चउदिसं आयरक्खदेवाणं चत्तारि भद्दासणसहस्तचउसद्दीओ'' चि 'तेत्तीसं भोम' चि, वाचनान्तरे दृश्यते तत्र "भौमानि विशिष्टस्थानानि नागराकाराणि" इसन्ये. 'उवारियलेणं' ति गृहस्य पीठबन्धकल्पम्.

२. ['यउमवरवेइआए वणसंडस्स य वण्णओ' ति] वेदिकानुं वर्णन आ रीते छे:-ते उत्तम पद्मनी वेदिकानी उंचाई अर्धु योजन छे, तेनो विष्कंभ पांचसे धनुष्य छे, ते आखी रत्नमय—रत्ननी बनेली-छे, तेनो परिक्षेप तिगिच्छकूटना उपरना भागना परिक्षेप जेटलो छे, ते उत्तम पद्मनी वेदिकानुं संक्षिप्त वर्णन आ प्रकारे छे:-['वयरामया नेमा' इत्यादि.] नेम एटले थांभलाना मूळ पाया. वनखंडनुं वर्णन आ प्रमाणे छे:-''ते वनखंडनो घरावो देशोन वे योजन छे, तेनो परिक्षेप पद्मवेदिकाना परिक्षेप जेटलो छे ते कृष्ण छे अने कृष्ण-कांतिवाळो छे'' इत्यादि. ['बहुसमरमणिजे' ति] तेनो भूमिभाग तद्दन सरखो अने रमणीय छे. ['वण्णओ' ति] ते भूमिभागनुं वर्णन करनुं अने ते आ प्रमाणे छे:-ते भूमिभाग मुरजमुख समान छे, तथा ते मृदंगपुष्करनी जेवो, सरोवरना तळियानी जेवो, आदर्शमंडळनी जेवो, हाथना तळीयानी जेवो, अने चंद्रमंडळनी जेवो छे'' इत्यादि. ['पासायवार्डसए' ति] प्रासादोमां शेखर जेवो अर्थात् सौथी सारो अने उंचो ग्रासाद, ['पासायवन्नओ' ति] ते प्रासादनो वर्णक कहेवो अने ते आ रीते

उनखंड

प्रासादवर्ण हे.

छे:—''ते प्रासाद वादळांनी पेठे उंची छे तथा ते प्रासाद अलंत चळकाट मारतो होवाथी जाणे हसतो होय एवो लागे छे अथवा ते प्रासाद कांतिथी घोळो छे अथवा ते प्रमासित छे, ते प्रासाद मणि, सोनं अने रलनी कारीगरीथी विचित्र छे'' इत्यादि. ['उछोअभूमिनण्णओ' ति] प्रासाद वाद उपरना मागनो वर्णक कहेनो. ते आ प्रमाणे छे:—ते उत्तम प्रासादनो उपरनो भाग आ प्रकारनो कहो छे, (ते आ—) ते उपरना मागमां वरु, वळद, घोडो, पुरुष, मगर, पक्षी, मिंदडो, किन्नर, सांबर, शरम, चमर, हाथी, वन, बलोयुं अने पद्मनी बेल; ए बघानां कारीगरीवाळी चित्र हतां यावत् ते आखो भाग साव सोनानो छे, ते खच्छ छे अने यावत्—देखावडो छे. भूमिनो वर्णक तो आ रीते छे:—''ते उत्तम अने उंचा प्रासादनो भूमिभाग तहन सरखो अने सुंदर छे—जेवुं सुरजनुं सुख होय तेवो छे' इत्यादि. ['सपरिवारं' ति] चमर संबंधी परिवारना सिंहासन सहित सिंहासन कहेवुं. ते आ प्रमाणे:—''ते सिंहासननी पश्चिमोत्तरे, उत्तरे अने उत्तरपूर्वे चमरना चोसठ हजार सामानिक देवोनां चोसठ हजार मद्रासनो छे. ए प्रमाणे पूर्वमां परिवारसहित पांच पट्टराणीओनां पांच भद्रासनो सपरिवार छे. दक्षिण अने पूर्वमां अंदरनी सभाना चोवीश हजार देवोना चोवीस हजार मद्रासनो छे. पश्चिम सात सहासनो छे अने चारे दिशामां आत्मरक्षक देवोनां चोसठ हजार मद्रासनो छे.''['तेतीसं भोम' ति] एवो पाठ बीजा पुत्तकमां देखाय छे. तेमां 'भौम' एटले ''नागराकार विशिष्ट स्थान'' ए प्रमाणे बीजाओनो मत छे. ['उवारियलेणं' इति] घरना पीठबंघ जेवो भाग.

३. 'सव्यण्माणं वेमाणिअप्पमाणस्स अबं नेयव्यं 'ति अयमर्थः-यत् तस्यां राजधान्यां प्राकार-प्रासाद-सभादिवस्तु, तस्य सर्वस्योच्छ्या-दिप्रमाणं सौधर्मवैमानिकविमानप्राकार-प्रासाद-सभादिवस्तुगतप्रमाणस्याधं नेतव्यम्, तथाहि-सौधर्मवैमानिकानां विमानप्राकारो योजनानां त्रीणि शतानि उद्यत्वेन, एतस्यास्तु सार्धं शतम्, तथा सौधर्मवैमानिकानां मूलप्रासादः पश्च योजनानां शतानि, तदन्ये चत्वारस्तत्परिवारम्ताः सार्धे हे शते, प्रत्येकं च तेषां चतुर्णामपि अन्ये परिवारभृताश्चलारः सपादं शतम्, एवमन्ये तत्परिवारम्ताः सार्धे द्विषष्टिः, एवमन्ये सपाद एकित्रंशत्, इह तु मूलप्रासादः सार्थे हे योजनशते, एवमर्थार्थहीनास्तदपरे, यावद् अन्तिमाः पश्चदश योजनानि, पश्च च योजनस्यार्थशाः, एतदेव च वाचनान्तरे उक्तम्—"चत्तारि परिवाडीओ पासायविह्नसगाणं अबबहीणाओ" ति, एतेषां च प्रासादानां चतस्त्रव्यिप परिपाटीश्र त्रीणि शतानि एकचत्वारिशदिधकानि मवन्ति, एतेन्यः प्रासादेन्यः उत्तरपूर्वस्यां विश्वि सभा सुधर्मा, सिद्धायतनम्, उपपातसभा, हदः, अभिषेकसभा, अलंकारसभा, व्यवसायसभा चेति, एतानि च सुधर्मासभादीनि सौधर्मवैमानिकसभादिन्यः प्रमाणतोऽर्धप्रमाणानि, ततश्चोन्छ्य इहैषां षड्त्रिशद् योजनानि, पञ्चाशद् आयामः, विष्कम्भश्च पञ्चविशतिरिति एतेषां च विजयदेवसंबन्धिनामिव "अणेगसंभस्तयसंनिविद्वा अच्युग्गयसुक्तयवइरवेइया" इत्यादिवर्णको वाच्यः तथा "दौराणां उपि बहवे अह अह मंगलज्वाया क्रत्ताहक्रता" इत्यादि. अलंकारश्चसभादीनां वाच्यः, सर्वे च जीवाभिगमोक्तं विजयदेवसंबन्धि चमरस्य वाच्यम्, यावदुपपातः उपपातसभायाम्, संकल्यश्चाभिनवोत्पत्रस्य 'कि मम पूर्व पश्चाद् वा कर्तुः श्रेयः,' इत्यादिरूपः, अभिषेकश्च अभिषेकसभायाम्, महर्था सामानिकादिवेवकृतः, विभूषणा च वस्रालकात्रता अलंकारसभायाम्, व्यवसायश्च व्यवसायसभायां पुस्तकवाचनतः, अर्चनिका च सिद्धायतने सिद्धप्रतिमादीनाम्, सुधर्मसभागमनं च सामानिकादिपरियारोपेतस्य चमरस्य, परिवारश्च सामानिकादिः श्विभान्तिवाच्यम्यति, एतव वाचनान्तरेऽर्यतः प्रायोऽवल्येनय प्यः

भगवरसुधर्मस्यामित्रणीते श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशते अष्टम उद्देशके श्रीअभयदेवसूरिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

३. ['सव्यपमाणं वेमाणिअपमाणस्स अद्धं नेयव्वं' ति] तेनो अर्थ आ छे:-ते राजधानीमां जे किल्लो, महेल तथा सभा वगेरे वस्तु छे तेनुं उंचाइ वगेरेनुं प्रमाण सौधर्म विमानना किल्ला, महेल अने सभाना प्रमाण करतां अड्धुं जाणनुं. ते आ प्रमाण:-सौधर्म देवलोकमां रहेनारा देवोना वि-मानोनी आसपास रहेल किल्लानी उंचाई त्रणसें योजन छे अने अहीं योजन छे तथा सौधर्म देवोनो मूळ महेल पांचसे योजन उंचो छे अने ते महेलना परिवाररूप बीजा चार महेलो छे, तेओनी उंचाई अदीसें योजन छे. ते चार महेलमांना प्रत्येक महेलनी आसपास बीजा चार चार महेलो छे अने तेओनी उंचाई स्वासो योजन छे, ए प्रमाणे ते चार महेलोमांना प्रत्येक महेलनी आसपास बीजा चार महेलो छे अने तेओनी उंचाई ६२॥ योजन छे, तथा ए प्रमाणे बीजा चार महेलो छे अने तेओनी उंचाई ११। योजन छे. अहीं तो मूळ महेलनी उंचाई २५० योजन छे, तेनी फरता बीजा महेलोनी उंचाई तेना करतां अङ्घी अङ्घी छे अने छेक छेवटना महेलनी उंचाई पन्नर योजन तथा एक योजनना पांच अष्टांश—छे. ए ज वातने वाचनांतरमां कही छे:-["चत्तारि परिवाडीओ पासायविडंसगाणं अद्धद्धहीणाओ" ति] चारे परिपाटिओमां ए बधा मळीने ३४१ प्रासादो छे. ए प्रासादोथी उत्तरपूर्वमां—ईशानखूणामां—सुधर्मा सभा, सिद्धायतन, उपपात सभा, हद, अभिषेक

१. प्र॰ छायाः—चतस्रः परिपाट्यः प्रासादावंतसकानाम् अर्थार्थहीनाः. २. अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टा अम्युद्रतसुकृतव्यवेदिकाः ३. द्वाराणाम् उपरि बहवः अष्टी अष्टी मङ्गलभ्वजाः छत्रातिच्छत्राः—अनु ०

जीवाभिगमः

समा, अलंकार समा अने व्यवसाय समा छे. ते वधानुं प्रमाण सौधर्ममां रहेनार वैमानिक देवोनी समा वगेरेना प्रमाण करतां अड्युं जाणवुं. तेथी तेओनी उंचाई ३६ योजन छे, लंबाई पद्मास योजन छे अने विष्कंम पद्मीश योजन छे. विजयदेवनी समा वगेरेनी पेठे ''ते समा वगेरे स्थानोमां अनेक थांमला छे, तेमां उंची अने सुंदर बज्रमय वेदिका छे'' ए प्रकारे ए बधानुं वर्णन करवुं. तथा ''दरवाजा उपर छत्र उपर छत्रने आकारे रहेला घणा आठ आठ मंगलध्वजो छे'' इत्यादि. वळी समादिकनो अलंकार कहेवो. विजयदेव संबंधी जे कांइ जीवाभिगममां कहुं छे ते बधुं अहीं चमरना विषे उपपात सुधी कहेवुं. उपपात सभामां. ते ताजा उत्यन्न थएल देवनो संकल्प आ प्रकारनो छे:—मारुं (करनारनुं) आगळ पाछळ शुं कल्याण छे ! इत्यादि. सामानिकादि देवोए मोटी ऋदिथी अभिषेक सभामां करेलो अभिषेक. कपडा अने घरेणांथी अलंकार सभामां करेलो शणगार. पुस्तकना वाचनथी ध्यवसाय सभामां करेलो व्यवसाय. सिद्धायतनमां सिद्धोनी मूर्ति वगेरेनुं पूजन. सामानिकादिक्त परिवारथी युक्त थइ चमरनुं सुधर्मा सभामां आवनुं. सामानिकादिक्त परिवार कहेवो. तेनुं महर्धिकपणुं आ छे:—['महिड्डिए'] इत्यादि शब्दोथी तेनुं महर्धिकपणुं कहेतुं. बीजी वाचनामां ए वधी वात अर्थथी जणाय ज छे.

बेडाहरःसमुद्रेऽखिलजलचरिते क्षारभारे भवेऽसिन्, दायी यः सहुणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपस्ती । अस्राकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो चाहको दान्ति-शान्सोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकलशिववरं मारहा वासमुख्यः ॥ १ ॥

शतक २.-उद्देशक ९.

समयक्षेत्र ए शुं र-अदी द्वीप अने वे समुद्र--श्रीजीवाभिगमस्त्रनी साक्षी.--

५२. प्र०- किमिदं मंते ! समयखेते ति पतुचिति ?

५२. उ०—गोयमा ! अङ्गृह्जा दीवा, दो य समुहा, एस णं एवइए समयखेतेति पवुचित, तत्य णं अयं जंबुद्दीवे दीवे सळ्वदीव-समुद्दाणं सञ्चन्यंतरे, एवं जीवाभिगमवत्त्रज्ञया नेयञ्चा, जाव-अन्भितरं पुक्लरद्धं जोइसविह्णं. ५२. प्र०-हे भगवन् ! आ समयक्षेत्र ए ह्यं कहेवाय !

५२. उ०—हे गौतम! अढी द्वीप अने वे समुद्र, एटलुं ए समयक्षेत्र कहेवाय, तेमां जे आ जंबूद्वीप नामनो द्वीप छे ते बधा द्वीप अने समुद्रोनी वचीवच छे. ए प्रमाणे अहीं बधुं जीवांभिगममां कह्या प्रमाणे कहेवुं. यावत्—अम्यंतर पुष्करार्ध. पण तेमां ज्योति-षिकनी हकीकत न कहेवी.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सबे नवमो उद्देशो सम्मत्तो.

४. चमरचञ्चालक्षणं क्षेत्रम् अष्टमोद्देशके उक्तम् , अथ क्षेत्राऽधिकाराद् एव नवमे समयक्षेत्रमुच्यते, इत्येवं संबन्धस्य अस्येदं सूत्रम्"किमिदं' इत्यादि. तत्र समयः कालः, तेनोपलक्षितं क्षेत्रं समयक्षेत्रम् , कालो हि दिन-मासादिक्तपः सूर्यगितसमिभव्यङ्गयो मनुष्यक्षेत्रे
एव, न परतः, परतो हि नादित्याः संचरिष्णव इति 'एवं जीवाभिगमवत्तव्यया नेयव्य' ति एषा चैवम्-"एँगं जोयणसहस्सं आयामविक्लंभेणं'' इत्यादि. 'जोइसविहूणं' ति तत्र जम्बूद्वीपादिमनुष्यक्षेत्रवक्तव्यतायां जीवाभिगमोक्तायां ज्योतिष्कवक्तव्यताऽप्यस्ति, ततस्तहिहीनं यथा मवत्येवं जीवाभिगमवक्तव्यता नेतव्यति, वाचनान्तरे तु 'जोइसअहविहूणं' ति इत्यादि बहु दश्यते, तत्र—"जेवुहीवे णं
सेते ! कह चंदा पमासिंसु वा, कह सूरीया तिवसु वा, कह नक्त्वता जोइं जोइंसु वा ? इत्यादिकानि प्रत्येकं ज्योतिष्कस्त्राणि, तथा,
"सें केणट्टेणं मंते ! एवं वृच्चइ जंबुहीवे ? गोयमा ! जंबुहीवे णं दीवे मंदरस्स पव्ययस्स उत्तरेणं लवणस्स दाहिणेणं जाव—तत्त्य
तत्य बहुवे जंबूरुक्तवा, जंबूवणा, जाव—उवसोभेमाणा विद्वति, से तेणहेणं गोयमा ! एवं वृच्चइ जंबुहीवे दीवे'' इत्यादीनि प्रत्येकमर्थस्त्राणि च सन्ति, तत्तश्चैतद्विनं यथा भवत्येवं जीवाभिगमवक्तव्यतया नेयमस्योदेशकस्य सूत्रम्, 'जाव—इमा गाह' ति संप्रहगाथा,
सा च, "अँरिहंतसमय—वायर—विज्—व्यणिया बलाहगा अगणी, आगर—निहि—नई—उवराग—निगमे बुह्वियणं च'' अस्याक्षार्थस्तत्रानेन
संबन्धेनायातः—जम्बूद्वीपादीनां मानुषोत्तरान्तानामर्थानां वर्णनस्यान्ते इदमुक्तम्—''जीवं च णं माणुमुत्तरे पव्यए तावं च णं अस्सिं लोए ति

१. मूलच्छाया—िकिमिदं भगवन् ! समयक्षेत्रम् इति प्रोच्यते ! गीतम ! अर्थतृतीया द्वीपाः, द्वी च समुद्रौ, एतद् एतावत् समयक्षेत्रम् इति प्रोच्यते, तत्राऽयं जम्बूद्वीपो द्वीपः सर्वद्वीप-समुद्राणां सर्वाऽभ्यन्तरे, एवं जीवाऽभिगमवक्तव्यता ज्ञातव्या, यावत्-अभ्यन्तरं पुष्कराऽर्घे ज्योतिषिकविहीनम्ः-अनु०

१. इयं च वक्तव्यता श्रीजीवाभिगमसूत्रे ज्योतिषिकोदेशके समस्ति. सा चेह नेया. तत्र (क० आ० ४३१-९००):--अनु०

१. आ बधी वक्तव्यता श्रीजीवाभिगमसूत्रमां ज्योतिधिक उद्देशकमां (क॰ आ॰ ४२१-९००) सुधी छे, त्यांथी तेने अहीं जोडवी:-अनु०

^{9.} प्र॰ छायाः—एकं योजनसङ्क्षम् आयामविष्कम्भेण. २. जम्बूद्वीपे भगवन् । कित चन्द्राः प्राभासिषत वा, कित सूर्याः अताप्सुर्वा, कित नक्षत्राः सुतिमयोतिषत वा ? ३. तत् केनार्थेन भगवन् । एवम् उच्यते जम्बूद्वीपः १ गौतमः ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य उत्तरेण छवणस्य दक्षिणेन यावत् तत्र तत्र तत्र वहवो जम्बुद्धाः, जम्बुवनानि यावत्—उपशोभमानानि तिष्ठन्ति, तत् तेनार्थेन गौतमः । एवम् उच्यते जम्बूद्वीपो द्वीपः. ४. अईत्—समय- यादर-विद्युत्—स्तनिता वलाहका अग्नयः, आकर-निधि—नदी—उपराग-निर्गमो दृद्धिवचनं च . ५. यावच मानुषोत्तरः पर्वतः तावच अस्मिन् छोक इति प्रोच्यदेः—अनु॰

पवुचइ"-मनुष्यलोक उच्यते इत्पर्थः. तथा 'अरिहन्ते' ति—''जावं च णं अरहंता, चक्रवष्टी जाव—सावियाओ मणुया पगईभइया विणीया तावं च णं अस्ति लोए ति पवुचइ" 'समय' ति—''जावं च णं समयाइ वा, आवित्याइ वा जाव-अस्ति लोए ति पवुचइ. एवं च जावं च णं बायरे विज्जुयारे, बायरे थणियसदे, जावं च णं बहवे उराला बलाह्या संसेयंति" 'अगणि' ति—''जावं च णं बायरे तेउयाए जावं च णं आगराइ वा निहीइ वा, नईइ वा," 'उवराग' ति—''चंदोर्वरागाइ वा सूरोवरागाइ वा तावं च णं अस्ति लोए ति पवुचइ," उपरागो प्रहणम्, 'निग्गमे वुद्धिवयणं च' ति—यावच निर्गमादीनां वचनं प्रज्ञापनं तावन् मनुष्यलोक इति प्रकृतम् तत्र ''जावं च णं चंदमसूरियाणं जाव—ताराह्वाणं अइगमणं, निग्गमणं, वुद्धि, निवुद्धी आधविज्ञइ तावं च णं अस्ति लोए ति पवुचइ'' ति, अतिगमनिम् होत्तरायणम्, निर्गमनं दक्षिणायनम्, वृद्धिर्दनस्य वर्धनम्, निवृद्धिस्तस्यैव हानिरिति.

भगवत्सुधर्मस्वामित्रणीते श्रीभगवतीस्त्रे द्वितीयशते नवम उद्देशके श्रीअभयदेवस्रिविरचितं विवरणं समाप्तम्.

थ. आगळना आठमा उद्देशकमां चमरचंचा नामना क्षेत्र संबंधी हकीकत कही छे, तो हवे क्षेत्रनो अधिकार चालतो होवाथी नवमा उद्देशकमां समयक्षेत्र संबंधी हकीकत कहेवानी छे अने ए प्रमाणेना संबंधवाळा आ नवमा उद्देशकनुं आदि सूत्र आ छे:-'किमिदं' इत्यादि. तेमां समय एटले काळ, ते काळथी उपलक्षित जे क्षेत्र ते 'समयक्षेत्र' कहेवाय. सूर्यनी गतिथी ओळखातो दिवस अने मासादिरूप काळ मनुष्यक्षेत्रमां ज छे, पण आगळ नथी, कारण के आगळ रहेनारा सूर्यों गतिवाळा नथी. ['एवं जीवामिरामवत्तव्यया नेयव्य' ति] ए प्रमाणे जीवाभिरामनी वक्तव्यता कहेवी अने ते आ प्रमाणे छे:-''एक हजार योजननो आयाम अने विष्कंभ छे'' इत्यादि. ['जोइसविहूणं' ति] ज्यां जीवाभिगम सूत्रमां जंबूद्वीप वगेरे मनुष्य क्षेत्रो संबंधी वक्तव्यता कही छे, त्यां ज्योतिषिको विषे पण हकीकत कही छे तो ते (त्यां कहेली,) ज्योतिषिको विषेनी हकीकत अहीं न कहेवी. बीजी वाचनामां तो ['जोइसअट्टविहूणं'ति] ए प्रकारनो घणो पाठ छे तेमां "हे भगवन ! जंब्द्वीप नामना द्वीपमां केटला चंद्रो प्रभासे छे १ केटला सूर्यो तपे छे १ अने केटलां नक्षत्रो झगमगे छे" १ इत्यादि एक एक ज्योतिषिक संबंधी सूत्रो. तथा "हे भगवन् ! तेम कहेवानुं शुं कारण के, आ द्वीप जंबद्वीप नामे छे हे गौतम मंदर पर्वतनी उत्तरे अने लवणसमुद्रनी दक्षिणे जंबद्वीप नामे द्वीप छे अने यावत त्यां त्यां–ते ते ठेकाणे– घणा जांबुडाना वृक्षो छे, घणां जांबुडानां बनो छे अने यावत् ते शोभता शोभता रहे छे माटे हे गौतम! ते हेतुथी आ द्वीपने जंबुद्वीप कस्रो छे" इत्यादि प्रत्येक अर्थसूत्रो छे. तो ए वात सिवायनी बीजी जीवाभिगममां कहेली वातवडे आ उद्देशकनां सूत्रो जाणवां यावत्⊸ि 'जाव इमा गाह्' ति] ए पद सुधी बधुं जाणवुं. अहीं एक संग्रह गाथा छे ते आ छे:-['अरिहंत' इत्यादि.] त्यां आ संबंधवडे एनो अर्थ प्रसंगप्राप्त छे:-जंबुद्वीप वंगेरेथी मांडी मीनुबोत्तर सुधीना वर्णनने छेडे आ प्रमाणे कह्युं छेः-'ज्यां सुधी मानुबोत्तर पर्वत छे त्यां सुधी आ लोक (मनुष्यलोक) कहेवाय छे.'' 'अरिहंते' ति ''ज्यां सुधी अर्हेत छे, चक्रवर्ती छे, यावत्-श्राविकाओ छे, मनुष्यो भोळा अने विनीत छे. त्यां सुधी आ लोक कहेवाय हे." 'समय' ति ''ज्यां सुधी समयो हे, आविकाओ हे, त्यां सुधी लोक कहेवाय हे" ''ए प्रमाणे ज्यां सुधी स्थूल विजळी हे, मेधना स्थूल ग**ट**-गडाट छे अने ज्यां सुधी स्थूल मेघो वरसे छे त्यां सुधी लोक कहेवाय छे'' 'अगिण' ति ''ज्यां सुधी स्थूल अधिकाय छे, ज्यां सुधी आगर, निधि, , नंदी छे त्यां सुधी लोक कहेवाय छे" 'उवराग'ति ''ज्यां सुधी चंद्रग्रहण तथा सूर्यग्रहण छे त्यां सुधी लोक कहेवाय छे." 'निम्गमे बुङ्गिवयणं च' ति ''ज्यां सुधी चंद्रोतुं, सूर्योतुं अने ताराओनुं अतिगमन, निर्गमन, वृद्धि अने निवृद्धि कहेवाय छे त्यां सुधी लोक छे'' अर्थात् ज्यां सुधी मनुष्यलोक छे. निर्मम एटले दक्षिणायन, अतिगमन एटले उत्तरायण, वृद्धिं एटले दिवस वधवो अने निवृद्धि एटले दिवस घटवो ते.

बेहारूपः समुद्रेऽखिळजळचरिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, द्यां यः सम्भूणानां परकृतिकरणाद्वैतजीवी तपसी। अस्माकं वीरवीरोऽनुगतनरवरो बाहको दान्ति-शान्सोर्, द्यात् श्रीवीरदेवः सकटशिववरं मारहा चाप्तमुख्यः ॥ १ ॥

^{9.} यावच अर्हन्तः, चकवर्तिनः यावत् श्राविका मनुजाः प्रकृतिभद्रकाः विनीताः तावच अस्मिन् लोक इति प्रोच्यते. २. यावच समया वा, आविकादयो ना यावत्-अस्मिन् लोक इति प्रोच्यते. एवं च यावच वादरो विद्यचारः, वादरः स्तनितशब्दः, यावच वहव उदाराः बलाहकाः संसेदन्ते. ३. यावच वादरः तेजःकायः, यावच आस्मिन् लोक इति प्रोच्यते वा, नदो वा. ४. चन्द्रोपरागा वा, सूर्योपरागा वा तावच अस्मिन् लोक इति प्रोच्यते. ५. यावच चन्द्र-सूर्ययोगीवत्-तारारूपाणाम् अतिगमनम्, निर्गमनम्, वृद्धः, निवृद्धः आख्यायते तावच अस्मिन् लोक इति प्रोच्यतेः-अनु॰

१. अहींथी वधी हकीकत श्रीजीवाभिगमसूत्रमां (४० आ० ७९२-८०३) सुधीना मानुषोत्तर पर्वतना अधिकारमां छेः --अनु०

शतक २.-उद्देशक १०.

सरितकाय केटला छे !--पांच.--धर्मास्तिकायमां केटला वर्ण वगेरे छे !--ते धर्णादिशी रहित अने अवस्थित छे.--धर्मास्तिकायना पांच भेद --- इव्यथी, क्षेत्रधी, काळथी. भावधी अने गुणयी. — प प्रमाणे वथा अस्तिकायी. —जीवमां केटका वर्ण वगेरे छे र ...तेमां वर्णादि नथी. .... गतिगुण धर्मास्तिकाय. .... स्थितिगुण अधर्मारितकाय.--अनगाइनागुण आकाशास्तिकाय.--वपयोगगुण जीवास्तिकाय.--प्रदणगुण पुद्रलारितकाय.--पुद्रलास्तिकायमां केटला वर्ण विहेर ?--पांच वर्णं पांच रस, वे गंध अने बाठ स्पर्श---धर्मास्तिकाथनो एक प्रदेश के अनेक प्रदेश धर्मास्तिकाय कहेवाय १---नहीं -- उदां सुधी एक पण प्रदेश फणी होय लां सुधी धर्मास्तिकाय न कहेवाय.—लाडवो आखो होय तो ज लाडवो कहेवाय, पण अडघो होय तो लाडवानो कटको कहेवाय.—ए प्रमाणे बधा अस्तिकायो.--आकाश, जीव अने पुद्रतना अनंत प्रदेशो छे.--जीव.---अत्थानादिक सहित जीवनो जीवभाव.---उपयोगलक्षण जीव.--आकाश.--माकाशना केटला प्रकार !--वे-लोकाकाश अने मलोकाकाश.--लोकाकाश जीवस्य, जीवदेशस्य, जीवपदेशस्य, अजीवस्य, अजीवदेशस्य अने अजीवप्रदेशरूप छे. - रूपी अजीवना चार प्रकार. -- स्कंष, स्कंषदेश, स्कंषप्रदेश अने परमाणुपुद्रल. -- अरूपी अजीवना पांच प्रकार. -- अलीकाकाश. --ते अजीवदृश्यदेश छे.—अगुरुलघु छे.—लोकाकाशमां केटला वर्ण वगेरे छे है—तेमां वर्णादिक नथी.—धर्मास्तिकाय वगेरेनुं प्रमाण तथा स्पर्शना — , थमंस्तिकाय केवडो मोटो रै--लोक जेवडो.--ए प्रमाणे लोकाकाश अने वथा अस्तिकाय.--धर्मास्तिकायना केटडा मानने अधीलोक अडके रै-अडध झाझेरा भागने.—तिरछो लोक केटला भागने अडके र्र—असंख्येय भागने.—ऊर्व्वलोक केटला मागने अडके र्र—अडप माठेरा भागने.—धर्मास्तिकाय साथे रत्तप्रभानी, घनोदियनी अने अवकाशांतरनी स्पर्शना.—ए प्रमाणे साते पृथ्वी.—जंबूदीपादिक दीप समुद्रो.—सौषर्ध करूप अने यादद्—ईवत्प्राग्भारा पृथिबी .- तेम न अधर्मास्तिकाय अने लोकाका :- गाथा .--

५३. प्र० — मेइ णं भंते ! अत्थिकाया पण्णत्ता !

५३. उ०-गोयमा ! पंच अत्थिकाया पण्णत्ता, तं जहाः-धम्मित्थिकाए, अधम्मित्थिकाए; आगासित्थिकाए, जीवित्थिकाए, प्रमाणे:-धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवा-पोग्गलियकाए.

५४. प्र०-धम्मत्थिकाए णं भंते ! कतिवण्णे, कतिगंघे कति-रसे, कतिफासे ?

५४. उ०-गोयमा ! अवण्णे, अगंधे, अरसे, अफासे; अरूवी, अनीवे, सासए, अवद्विए लोगदव्वे

५५. मू०-से समासओ पंचिवहे पण्णत्ते,तं जहाः-दव्यओ,

५३. प्र०-हे भगवन् ! अस्तिकायो केटला कहा। छे !

५३. उ० - हे गौतम! अस्तिकायो पांच कह्या छे. ते आ स्तिकाय अने पुद्रलास्तिकाय.

५४. प्र०-हे भगवन् । धर्मास्तिकायमां केटला रंग है, केटला गंध छे, केटला रस छे अने केटला सार्श छे ?

५४. उ०-हे गौतम ! धर्मास्तिकायमां रंग, गंब, रस के स्पर्श नथी अर्थात् धर्मास्तिकाय अरूपी छे, अजीव छे अने शाश्वत, अवस्थित लोकद्रव्य छे.

५५. मू०—संक्षेपथी कहीए तो धर्मास्तिकायना पांच प्रकार खित्तओ, कालओ, भावओ, गुणओ. दव्यओ णं धम्मित्यकाये छे. ते आ प्रमागे:-द्रव्यथी धर्मास्तिकाय, क्षेत्रधी धर्मास्तिकाय, एगे दब्बे, खेत्तओं णं लोगप्पमाणमेत्ते, कालओं न कयायि न कालथी धर्मास्तिकाय, भावथी धर्मास्तिकाय अने गुणधी धर्मास्तिकाय. आसि, न कयापि निर्थ, जाव-णिचे, भावओ अवण्णे, अगंधे, धर्मास्तिकाय द्रव्यधी एक द्रव्य छे. क्षेत्रधी ते छोकप्रमाण-अरसे, अफासे; गुणओ गमणगुणे. अहमत्थिकाए वि एवं चेव, जेवडो छोक छे तेवडो-छे. काळधी ते कदापि न हतो

१. मूलच्छायाः -- कति भगवन् ! अस्तिकायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम । पश्च अस्तिकायाः प्रज्ञप्ताः, तद्ययाः -- धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्ति-कायः, जीवास्तिकायः, पुद्गलास्तिकायः. धर्मास्तिकायो भगवन् । कतिवर्णः, कतिगन्धः, कतिस्तः, कतिस्तर्शः । गीतम । अवर्णः, अगन्धः, अरसः, असर्शः, अरूपी,अजीवः, शाश्वतः, अवस्थितो लोकद्रव्यम्. स समासतः पद्मविधः प्रज्ञतः, तद्यथाः-द्रव्यतः, क्षेत्रतः, कालतः, भावतः, गुणतः, द्रव्यतो धर्मादस्तिकायः एकं ब्रब्यम् , क्षेत्रतो व्लोकप्रमाणमात्रः, कालतो न कदाचिद् नासीत् , न कदाचिद् नास्ति, यायत्-निसः, भावतोऽवर्णः, अगन्धः, अरसः, अस्पर्शः; गुणतो गमनगुणः. अधर्माऽस्तिकायोऽपि एवं चैवः —अनु०

नेवरं-गुणओ ठाणगुणे. आगासत्थिकाए वि एवं चेव, नवरं-खेत्तओ णं आगासत्थिकाए लोयालोयप्पमाणमेत्ते, अणंते चेव जाव-गुणओ अवगाहणागुणे.

५६. प्र०-जीवश्यिकाए णं भंते ! कतिवण्णे, कतिगंधे कतिरसे, कतिफासे ?

५६. उ० — गोयमा । अवण्णे, जाव — अरूवी, जीवे सासए, अविष्ट ए लोगद्व्ये; से समास्ओ पंचिविहे पण्णत्ते, तं जहाः — द्व्यओ, जाव — गुणओ; द्व्यओ णं जीवित्यकाए अणंताइं जीव-द्व्याइं, खेत्तओ लोगप्पमाणमेत्ते, कालओ न क्याइ न आसी, जाव — निचे; मावओ पुण अवण्णे, अगंधे अरसे, अफासे; गुणओ उवओगगुणे.

५७. प्र०—पोग्गलिथकाए णं भंते ! कतिवण्णे, कतिगंध-रस-फासे ?

५७. उ०—गोयमा ! पंचवणो, पंचरसे, दुगंधे, अहफासे, रूवी, अजीवे, सासए, अविष्ठें अहे होगद्वे ; से समासओ पंचविहें पण्णते, तं जहाः—द्व्यो, सेत्तओ, कालओ, भावओ, गुणओ। द्व्यो णं पोग्गलिथकाए अणंताई द्व्याई, सेत्तओ लोयपमाण-मेत्रे, कालओ न क्याइ न आसी, जाव—णिचे; भावओ वण्णमंते गंध-रस-फासमंते. गुणओ गहणगुणे.

५८. प्र०-एगे भन्ते ! धम्मत्थिकायपदेसे धम्मत्थिकाये ति वत्तव्यं सिया !

५८. उ०—गोयमा । णों इणहे समद्वे. एवं दोणि वि, तिणि वि, चत्तारि वि, पंच, छ, सत्त, अह, नय, दस, संखेजा, असंखेजा.

एम नथी, कदापि नथी एम नथी अने यावत्—ते नित्य छे. भावशी ते रंग विनानो, गंघ विनानो, रस विनानो अने स्पर्श विनानो छे. गुणथी ते गतिगुणवाळो छे. ए प्रमाणे अधमीस्तिकाय संबंधे पण समजवुं. विशेष ए के, ते (अधमीस्तिकाय) गुणथी स्थिति-गुणवाळो छे. आकाशास्तिकाय संबंधे पण ए ज प्रकारे जाणवुं. विशेष ए के, ते आकाशास्तिकाय संबंधे पण ए ज प्रकारे जाणवुं. विशेष ए के, ते आकाशास्तिकाय क्षेत्रथी छोकाछोकप्रमाण—छोकाछोक जेवडो—छे अनंत छे अने यावत्—गुणथी ते अवगाहनागुणवाळो छे.

५६. प्र०—हे भगवन् । जीवास्तिकायमां केटला रंग छे, केटला गंध छे, केटला रस छे अने केटला स्पर्श छे ?

५६. उ०—हे गौतम! ते जीवास्तिकाय रंग विनानो छे अने यावत्—अरूपी छे, ते जीव छे, शाधत छे अने अवस्थित छोकद्रव्य छे. संक्षेपथी कहीए तो, ते जीवास्तिकायना पांच प्रकार कहा। छे. ते आ प्रमाणे:—द्रव्यथी जीवास्तिकाय अने यावत्—गुणथी जीवास्तिकाय. जीवास्तिकाय द्रव्यथी अनंत जीवद्रव्यरूप छे, क्षेत्रथी मात्र छोकप्रमाण—छोक जेवडो छे, काळधी ते कदापि न हतो एम नथी अने ते यावत्—नित्य छे. वळी भावथी ते जीवारितकाय रंग विनानो, गंध विनानो, रस विनानो अने स्पर्श विनानो छे तथा गुणधी ते उपयोगगुणवाळो छे.

५७, प्र०—हे भगवन् ! पुद्रलास्तिकायमां केटला रंग छे, केटला गंघ छे, केटला रस छे अने केटला स्पर्श छे!

५७. उ०—हे गौतम ! पुद्रलास्तिकायमां पांच रंग छे, पांच रस छे, बे गंघ छे अने आठ स्पर्श छे. ते रूपवाळो छे, अजीव छे, शाध्वत छे भने अवस्थित लोकद्रव्य छे. टुंकमां कहीए तो तेना पांच प्रकार छे. ते आ प्रमाणे:—द्रव्यथी पुद्रलास्तिकाय, क्षेत्रथी पुद्रलास्तिकाय, काळथी पुद्रलास्तिकाय, मावधी पुद्रलास्तिकाय अने गुणधी पुद्रलास्तिकाय. द्रव्यथी पुद्रलास्तिकाय अनंत द्रव्यक्ष्प छे, क्षेत्रथी ते मात्र लोक जेवडो छे, काळथी ते कदापि न हतो एम नथी अने पावत्—नित्य छे, भावधी ते रंगवाळो, गंधवाळो, रसवाळो अने स्पर्शवाळो छे तथा गुणथी ते प्रहणगुणवाळो छे.

५८. प्र०—हे भगवन् ! धर्मास्तिकायनो एक प्रदेश ते 'धर्मास्तिकाय' एम कहेवाय !

५८. हे गौतम ! ते अर्थ समर्थ नथी—अर्थात् धर्मास्तिकायनो एक प्रदेश ते 'धर्मास्तिकानं एम न कहेवाय. ए ज रीते वे प्रदेश त्रण प्रदेश, चार प्रदेश, पांच प्रदेश, छ प्रदेश, सात प्रदेश, आठ प्रदेश, नव प्रदेश, दश प्रदेश, संख्येय प्रदेश अने असंख्येय प्रदेशो पण 'धर्मास्तिकाय' एम न कहेवाय.

१. मूल्च्छायाः नवरम्-गुणतः स्थितिगुणः आकाशास्तिकायोऽपि एवं चैव, नवरम्-क्षेत्रत आकाशास्तिकायो लोका-ऽलोकप्रमाणमात्रः, अनन्तिषेष यावत्-गुणतोऽवगाइनागुणः जीवास्तिकायो भगवन् । कतिवर्णः, कतिगन्धः, कतिरसः, कतिस्यशः । गौतम । अवर्णः, यावत्-अरूपी, जीवः शायतः, अवस्थितो लोकप्रव्यम्; स समासतः पश्चविधः प्रकृतः, तद्यथाः-द्रव्यतः, यावत्-गुणतः, द्रव्यतो जीवास्तिकायोऽनन्तानि जीवद्रव्याणि, सेत्रतो लोकप्रमाणमात्रः, कालतो न कदाचिद् न आसीत्, यावत्-निलः, भावतः पुनः अवर्णः, अगन्धः, अरसः, अस्पर्थः, गुणतः उपयोगगुणः पुत्रलास्तिकायो भगवन् । कतिवर्णः, कतिगन्ध-रस-सर्थः । गौतम । पश्चवर्णः, पश्चरसः, द्विगन्धः, अष्टसर्थः, रूपी, अजीवः, शायतः, अवस्थितो लोकप्रव्यम्, स समासतः पश्चविधः प्रकृतः, तद्यशः-द्रव्यतः, क्षेत्रतः, कालतः, भावतः, गुणतः द्रव्यतः पुत्रलास्तिकायोऽनन्तानि द्रव्याणि, क्षेत्रतो लोकप्रमाणमात्रः, कालतो न कदाचिद् नासीत्, यावत्-निलः, भावतो वर्णवान्, गन्ध-रस-स्पर्शवान्, गुणतो प्रहणगुणः एको भगवन् । धर्माऽ-स्तिकायप्रदेशो धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यं स्थात् । गौतम । नाऽयम् सर्थः समर्थः एवं द्वी अपि, त्रयोऽपि, चलारोऽपि, पश्च, पद्, सप्त, अष्ट, नश्च, द्र्वा, संख्येयाः, असंख्येयाः, असंख्येयः, असंख्येयः, असंख्येयः, असंख्येयः, असंख्येयः, असंख

५९. प्र०—भंते । धम्मरिथकायपएसा 'धम्मरिथकाए' ति यत्तव्यं सिया !

५९. उ०-गोयमा ! णो इणहे समहे.

६०. प्र०--एगपएसूणे वि य णं भंते ! धम्मिरियकाए धम्मिरिथकाए ति वत्तव्वं सिया ?

६०. उ०--णो इणहे समहे.

६१. प्र०—से केणहेणं भंते ! एवं युचइ—एगे धम्मित्थका-यस्स पएसे नो धम्मित्थिकाये ति वत्तव्यं सिया, जाव-एगपएसूणे वियणं धम्मित्थिकाये नो धम्मित्यकाए ति वत्तव्यं सिया ?

६१. उ०—से णूणं गोयमा। लंडे चके ? सगले चके ? भगवं! सकले चके, नो लंडे चके; एवं छत्ते, चम्मे, दंडे, दूसे, आउहे, मोयए; से तेणड्डेणं गोयमा! एवं वुचइ एगे धम्मस्थिकायपदेसे णो धम्मस्थिकाए ति वत्तव्वं सिया, जाव-एगपएसूणे वि य णं धम्मस्थिकाए नो धम्मस्थिकाए ति वत्तव्वं, सिया.

६२. प्र०—से किं साइए णं भन्ते ! घम्मित्यकाए ति चत्तव्वं सिया ?

६२. उ०—गोयमा ! असंखेजा धम्मित्थकाए पएसा, ते सब्बे किसणा, पिडपुण्णा, निरवसेसा, एगगहणगिहिया एस णं गोयमा ! धम्मित्थकाए ति वत्तव्यं सिया, एवमहम्मित्थकाए वि, आगासित्थकाए वि, जीवित्थकाय—पोग्गलियकाए वि एवं चेव, नवरं-तिण्णं पि पदेसा अणंता भाणिअव्या, सेसं तं चेव.

५९. प्र०-हे भगवन् । धर्मास्तिकायना प्रदेशो ए 'धर्मास्ति-काय' ए प्रमाणे कहेवाय !

५९. उ०—हे गौतम! ए अर्थ समर्थ नथी-न कहेबाय. ६०. प्र०—हे भगवन्! ज्यां सुधी 'धर्मास्तिकाय' एक प्रदेश पण जणो होय त्यां सुधी 'धर्मास्तिकाय' ए प्रमाणे कहेबाय!

६०. उ०-हे गौतम ! ए अर्थ समर्थ नथी-न कहेवाय.

६१. प्र०—हे भगवन् । तेम कहेवानुं ह्युं करण के, 'धर्मा-स्तिकायनो एक प्रदेश अने यावत्—ज्यां सुधी एक प्रदेश ऊणो होय त्यां सुधी धर्मास्तिकाय न कहेवाय' !

६१. उ० हे गौतम ! चक्रनो भाग ते चक्र कहेवाय के आखुं चक्र ते चक्र कहेवाय ? हे भगवन् ! चक्रनो एक भाग ते चक्र न कहेवाय, एण आखुं चक्र ते चक्र कहेवाय. ए प्रमाणे छत्र, चर्म, दंड, वस्त्र, शस्त्र अने मोदक संबंधे पण जाणवुं अर्थात् ते बधुं आखुं होय तो ज छत्र वगेरे कहेवाय, एण तेनो एक भाग ते छत्र वगेरे न कहेवाय. हे गौतम ! ते कारणथी एम कह्युं छे के, धर्मा- स्तिकायनो एक प्रदेश अने यावत् ज्यां सुधी एक प्रदेश ऊणो होय सां सुधी धर्मास्तिकाय न कहेवाय.

६२. प्र०-हे भगवन् । त्यारे वळी कही के, 'धर्मास्तिकाय' ए प्रमाणे शुं कहेवाय !

६२. उ०—हे गौतम ! धर्मास्तिकायमां असंख्य प्रदेश छे. ज्यारे ते बधा, कृत्क-पूरेपरा, प्रतिपूर्ण, एक पण बाकी न रहे एवा अने एक शब्दथी ज कही शकाय तेत्रा होय त्यारे ते (असंख्य प्रदेश) धर्मास्तिकाय एम कहेबाय. ए प्रमाणे अधर्मास्तिकाय, आकाश्मास्तिकाय, जीवास्तिकाय अने पुद्गलास्तिकाय विषे पण ए ज प्रमाणे जाणवुं. विशेष ए के, त्रण द्रव्यना—आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय अने पुद्गलास्तिकायना—अनंत प्रदेशो जाणवा. बाकी बधुं ते ज प्रमाणे समजवुं.

१. अनन्तरं क्षेत्रम् उक्तम्, तचाऽस्तिकायदेशरूपम्, इत्यस्तिकायाऽभिधानपरस्य दशमोदेशकस्य आदिस्त्रम्-'कर् णं' इत्यादि. अस्ति—शब्देन प्रदेशा उच्यन्ते, अतस्तेषां काया राशयः, अस्तिकायाः, अथवा 'अस्ति' इत्ययं निपातः काळत्रयाभिधायी, ततोऽस्तीति सन्ति, आसन्, भविष्यन्ति च ये कायाः प्रदेशराशयः, ते अस्तिकाया इति. धर्मास्तिकायादीनां चोपन्यासेऽयमेव क्रमः, तथाद्वि—धर्माः स्तिकायादिपदस्य माङ्गलिकात्वाद् धर्मास्तिकाय आदावुक्तः, तदनन्तरं च तद्विपक्षत्वाद् अधर्मास्तिकायः, ततश्च तदाधारत्वाद् आकाशास्तिकायः, ततोऽनन्तत्वाऽमूर्तत्वसाधर्म्यान् जीवास्तिकायः, ततस्तदुपष्टम्भकत्वात् पुद्रलास्तिकाय इति. 'अवण्ण' इत्यादि. यत एवावर्णादिरत एवारूपी अमूर्तः, नतु निःस्वभावः, नतः पर्युदासदृत्तित्वात् शाधतो द्रव्यतः अवस्थितः प्रदेशतः 'लोगदव्वे' ति लोकस्य पश्चास्ति-कायत्मकस्यांशभूतं द्रव्यं लोकद्वयम्, भावत इति—पर्यायतः 'गुणओ' ति कार्यतः 'गमणगुणे' ति जीव—पुद्रलानां गतिपरिणतानां स्थल्पष्टम्भहेतुर्मत्स्यानां स्थलमिव इति. 'अवगा-पर्युपष्टम्भहेतुर्मत्स्यानां स्थलमिव इति. 'अवगा-

^{1.} मूलच्छायाः—भगवन् ! धर्माऽस्तिकायप्रदेशा धर्माऽस्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् ! गीतम ! नाऽयम् अर्थः समर्थः. एकप्रदेशोनोऽपि च भगवन् ! धर्माऽस्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् ! नाऽयम् अर्थः समर्थः. तत् केनाऽथंन भगवन् ! एवम् उच्यते—एको धर्मास्तिकायस्य प्रदेशो नो धर्मास्तिकायः इति वक्तव्यं स्यात् यावत्—एकप्रदेशोनोऽपि च धर्मास्तिकायो न धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् ! तत् कृतं गीतम ! खण्डं चक्रम् ! सक्तं चक्रम् , नो खडं चक्रम् , एवं छत्रम् , चर्म, दण्डः, दृष्यम् , आयुधम् , मोदकः , तत् तेनाऽयंन गीतम ! एवम् उच्यते एको धर्मास्तिकायप्रदेशो नो धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् , यावत्—एकप्रदेशोनोऽपि च धर्मास्तिकायो न धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् , यावत्—एकप्रदेशोनोऽपि च धर्मास्तिकायो न धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् , यावत्—एकप्रदेशोनोऽपि च धर्मास्तिकायप्रदेशाः , ते सर्वे छत्साः , प्रतिपूर्णाः , निरवशेपाः , एकप्र- इण्यहीताः , एव गीतम ! धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यं स्यात् , एवम् अधर्माऽस्तिकायोऽपि , आकाशास्तिकायोऽपि , जीवास्तिकायः , पुत्रलास्तिकायोऽपि , एवं चैव , नवरम्-प्रयाणामपि प्रदेशा अनन्ता भणितव्याः , शेषं तत् चैवः—अनु•

हणागुणे' त्ति जीवादीनामवकाशहेतुर्वदराणां कुण्डमिव. 'उवओगगुणे' ति उपयोगश्चैतन्यं साकारा-ऽनाकारभेदम्, 'गहणगुणे' ति प्रहणं परस्परेण संबन्धनं जीवेन वा औदारिकादिभिः प्रकारैरिति.

१. आगळना प्रकरणमां क्षेत्र विषे हकीकत कही छे अने ते क्षेत्र, अस्तिकायना एक देशरूप छे माटे हवे अस्तिकाय संबंधे विवेचन याय से ससंगत छे तो ते विवेचन करवा सारु आ दशम उद्देशक शरु थाय छे अने तेनुं आदि सूत्र आ छे:-['कइ ण' इत्यादि.] अस्ति एटले प्रदेश अने काय एटले समूह अर्थात् अस्तिकाय एटले प्रदेशोनो समूह. अथवा 'अस्ति' ए शब्द त्रणे काळनो सूचक निपात (अव्यय) छे. अर्थात् जे थाय छे, थया अने थशे एवा जे प्रदेशोनो समूह ते 'अस्तिकाय' कहेवाय- शरुआतमां जणाव्युं छे के, पांच अस्तिकायो छे अने ते आ छ।-धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय अने पुद्रलास्तिकाय शं० — आ पांच अस्तिकायोने लखवामां उपलो ज कम वपराये छे अने जे उपलो क्रम राख्यो छे तेतुं शुं कारण ? समा - 'धर्मीरितकाय' ए शब्दमां आदिमां 'धर्म' शब्द छे अने ते 'धर्म' शब्द मंगळसू-चक हे माटे बधां तत्त्वोमां पहेलुं तत्त्व धर्मास्तिकाय लेख्युं छे. त्यार बाद तेनाथी उलदुं छे माटे अधर्मास्तिकायने जणान्युं छे. आकाश तत्त्व, ए बन्ने तत्त्वना आशरारूप छे माटे तेने त्रिजुं जणाव्युं छे. ते आकाश अनंत अने अमूर्त छे तथा जीव पण अनंत अने अमूर्त छे, ए रीते ए वन्ने तत्त्वनी सरखाइ होवाने लीधे चोथुं जीवतत्त्व गण्युं छे अने ते जीव तत्त्वना उपयोगमां पुद्रल तत्त्व आवे छे माटे तेने सौधी छेहुं-पांचमुं-जणाव्युं छे. ['अवण्ण' इत्यादि.] धर्मी स्तिकाय वगेरे वर्णीदिरहित छे माटे ज अरूपी छे-अमूर्त-छे. ते बधा वर्णीदिरहित छे एटले तेमां कोइ पण जातनी धर्म (गुण) नथी एम नथी. कारण के 'अवर्ण' ए शब्दमां रहेलो आदिनो अकार जेम वर्णनी विद्यमानताना निवेधनो सूचक छे तेम ते साथे साथे एटलुं पण सुचवे छे के 'जो के तेमां वर्ण नथी पण बीजुं कांइ छे' अर्थात् नञ् पर्युदासमां वर्ते छे. ते धर्मास्तिकाय वर्गरे द्रव्यथी शाश्वत छे, प्रदेशथी अवस्थित छे, ['लोगदव्ये' ति] ते धर्मास्तिकाय लोकद्रव्य छे अर्थात् पांच अस्तिकायरूप लोकना अंशरूप द्रव्य छे. भावधी एटले पर्यायधी. ['गुणओ' ति] गुणधी एटले कार्यथी ['गमणगुणे' ति] गमन-गति-गुणवाळी छे. तात्पर्य ए छे के, जेम माछलाने चालवामां पाणी सहायता आपे छे तेम गतिकियामां परिणत थएल जीव अने पुद्रलने सहायता आपे छे माटे धर्मास्तिकाय तत्त्व गतिगुणवाळुं छे. ['ठाणगुणे' ति। स्थितिगणयुक्त छे अर्थात् जेम माछलाने उभा रहेवामां जमीन सहायता आपे छे तेम स्थितिकियामां परिणत थएल जीन अने पुद्रलने सहायता आपे छे माटे अधर्मास्तिकाय तत्व स्थितिगुणवाळुं छे. ['अवगाहणागुणे' ति] जेम बोरोने राखवा माटे कुंडुं आधारभूत छे तेवी रीते आकाश तत्त्व जीवादिने अवकाशनुं कारण छे माटे ते अवगाहना गुणवाळुं छे. ['उवओगगुणे' ति] उपयोग एटले चैतन्य-चित्शक्तिः तेना बे भेद छे:-साकार-आकारवाळो उपयोग अने निराकार-आकार विनानो उपयोग जीव तत्त्व चैतन्यगुणवाळुं छे. ['गहणगुणे' ति] महण एटले परस्पर संबंध, पुद्रल तत्त्व ब्रह्णगुणवाळुं छे कारण के औदारिकादि अनेक पुद्रलो साथे प्राणी-जीवनो संबंध छे अथवा प्राणधारी जीव औदारिकादि अनेक जातनां पुरुलोनुं महण कयी करे छे.

२. 'खंडे चक्के' इत्यादि. यथा खण्डं चर्कं चर्कं न भवति, खण्डचक्रमिस्येवं तस्य व्यपदिश्यमानत्वात्, अपि तु सकलमेव चर्कं चर्कं भवति, एवं धर्मास्तिकायः प्रदेशेनाप्यूनो न धर्मास्तिकाय इति वक्तव्यः स्यात्, एतच निश्चयनयदर्शनम्, व्यवहारनयमतं तु एकदेशेन ऊनमपि वस्तु वस्त्वेव, यथा खण्डोऽपि घटो घट एवेति, छिन्नकर्णोऽपि श्वा श्वेव, भणित च 'एकदेशिवक्रतमनन्यवत्' इति. 'से किं खाइ' ति अय किं पुनरित्यर्थः 'सन्त्वे' ति समस्ताः ते च देशाऽपेक्षयाऽपि भवन्ति, प्रकारकात्स्न्येंऽपि सर्वशन्दप्रवृत्तेरितिः अत आह—'किसण' ति कृत्साः—नतु तदैकदेशापेक्षया सर्वे इत्यर्थः ते च स्वस्त्रभावरहिता अपि भवन्ति इति, अत आह—प्रतिपूर्णाः—आत्मखरूपे-णाऽविक्तलाः ते च प्रदेशान्तरापेक्षया स्वस्त्रभावन्यूना अपि तथोच्यन्ते, इत्याह—'निरवसेस' ति निरवशेषाः—प्रदेशान्तरतोऽपि स्वस्त्रभावनाऽन्यूनाः तथा 'एगग्गहगगिहिअ' ति एकप्रहणेनैकशन्देन 'धर्मास्तिकाय' इत्येवं छक्षणेन गृहीता ये ते तथा—एकशन्दाभिधेया इसर्थः, एकार्था वैते शन्दाः. 'पएसा अणता भाणअव्य' ति धर्माऽधर्मयोरसंख्येयाः प्रदेशा उक्ताः, आकाशादीनां पुनः प्रदेशा अनन्ता वाच्याः, अनन्तप्रदेशिकत्वात् त्रयाणामपीति.

२. ['खंडे चक्के' इत्यादि,] जेम चक-पैडा-नो खंड-एक भाग-ते चक न कहेवाय, पण चक्रखंड कहेवाय अने जो आखुं चक्र होय तो ज ते चक्क कहेवाय, तेम ज ज्यां सुधी एक पण प्रदेशनी ऊणप होय त्यां सुधी ते धर्मीतिकाय न कहेवाय, पण ज्यारे पूरेपूरा प्रदेशों होय त्यारे ज ते धर्मीतिकाय कहेवाय अर्थात ज्यारे पूरेपूरी-आखेआखी वस्तु होय त्यारे ज ते वस्तु कहेवाय, पण जरा य अधूरी वस्तु वस्तु न कहेवाय, प प्रमाणे निश्चयनयनुं मत छे. व्यवहार नयनी दृष्टिए तो जराक अधूरी वस्तु पण आखी वस्तु छेखी शकाय छे, ते व्यवहार नय घडाना दुक्डाने पण घडों कहे छे अने जे क्तराना कान कपाया छे-जे कृतरों चूचों छे-ते पण कृतरों ज कहेवाय छे अर्थात् जे वस्तुनों कोई भाग विकृत थयीं होय तो पण ते वस्तु मूळवस्तु जेवी ज गणाय छे-'तेमां थएलो विकार मूळ वस्तुनी ओळखमां बाधक थतो नथी.' ए प्रमाणे व्यवहार नयनुं मंतव्य छे. ['से किं खाइ'ित] हवे शुं वळी. ['सव्ये' ति] सर्व एटले बधा, 'थोडा घणा पदार्थों होय तो पण ते बधा पदार्थों छे' एम कही शकाय छे, कारण के. 'सर्व' शब्द एक देशीय सर्वतानों पण सूचक छे. आ ब्यळे 'सर्व' शब्दनों पूर्वोंनत अर्थ न लेबाय माटे कहे छे के ['किसिण' ति] कृत्क एटले बधा-पूर्यूरा. नहीं के एक मामनी अपेक्षाए बधा, किंतु सर्व प्रकारे बधा. तेओ बधा होय, पण तेओ पोतपोताना स्वभावरहित होय माटे कहे छे के, तेओ बधा प्रतिपूर्ण प्रदेशों कहेवाय माटे कहे छे के, ['निरवसेस' ति] निरवशेष अर्थात् प्रदेशांतरधी पण स्वसभावथी न्यून नहीं. तथा ['एममहणगहिअ' ति] धर्मातिकायस्य एक शब्दथी कही शकाय तेवा. अथवा ए बधा शब्दों समान अर्थवाळा छे. ['पएसा अर्थता माणिअव्य' ति] धर्मातिकाय अने अधर्मातिकायना असंस्य प्रदेश कक्षा छे, वळी आव्हाश बगेरे त्रण तत्त्वना-आकाश, जीव अने पुद्रलना-तो अनंत प्रदेशों कहेवा, कारण के ए प्रणेना अनंत

अवर्ण.

लोक**द्रभ्य.** गमनगुण.

अवगाहनागुण-उपयोगगुण-महणगुण-

निश्चय भने व्यव-द्वार नय. लैकिक स्थाय.

जीव.

६३. प्रo— जीवे णं भन्ते ! सउद्वाणे, सकम्मे, सबले, सवी-रिए, सपुरिसकारपरिकमे, आयभावेणं जीवभावं उवदंसेतीति वत्तव्वं सिया !

६३. उ०—हंता, गोयमा! जीवे णं जाव-उवदंसेतीति वत्तव्वं सियाः

६४. प्रo से केणहेणं जाव-वत्तव्वं सिया ?

६४. उ०—गोयमा! जीवे णं अणंताणं आभिणिबोहियणा-णपज्जवाणं एवं सुयणाणपज्जवाणं ओहिमाणपज्जवाणं, मणपज्जवणाण-पज्जवाणं, केवलणाणपज्जवाणं, मइअनाणपज्जवाणं, सुअअण्णा-णपज्जवाणं, विद्मंगअण्णाणपज्जवाणं, चक्खुदंसणपज्जवाणं, अच-क्खुदंसणपज्जवाणं, ओहिदंसणपज्जवाणं, केवलदंसणपज्जवाणं उव-ओगं गच्छइ, उवओगलक्खणे णं जीवे से एएणहेणं, एवं वुचइ गोयमा! जीवे णं सउद्वाणे, जाव-वत्तव्वं सिया. ६३. प्र०—हे भगवन् ! 'उत्थानवाळो, कर्मवाळो, बळवाळो, वीर्यवाळो अने पुरुषकारपराक्रमवाळो जीव आत्मभाववडे जीव-भावने देखाडे' एम कहेवाय !

६३. उ०—हे गौतम! हा, 'तेवा प्रकारनो जीव यावत्— जीवभावने देखाडे' एम कहेवाय.

६४. प्र०—हे भगवन्! तेम कहेवानुं क्षुं कारण के, यावत्-'ते जीवभावने देखाडे' एम कहेवाय !

६४. उ०—हे गौतम! जीव, आभिनिबोधिक ज्ञानना अनंत पर्यवोना, ए प्रमाणे श्रुतज्ञानना अनंत पर्यवोना, अवधिज्ञानना अनंत पर्यवोना, मेनःपर्यवज्ञानना अनंत पर्यवोना, केवल्ज्ञानना अनंत पर्यवोना, मतिअज्ञानना अनंत पर्यवोना, श्रुतअज्ञानना अनंत पर्यवोना, विभंगअज्ञानना अनंत पर्यवोना, चक्षुदर्शनना अनंत पर्यवोना, अवधिदर्शनना अनंत पर्यवोना, अवधिदर्शनना अनंत पर्यवोना, अवधिदर्शनना अनंत पर्यवोना अने केवळ दर्शनना अनंत पर्यवोना उपयोगने प्राप्त करे छे—जीव ए उपयोगक्तप छे. हे गौतम! ते कारणधी एम कहुं छे के, 'उत्थानवाळो जीव यावत्—जीवभावने देखाडे' एम कहेवाय.

३. उपयोगगुणो जीवास्तिकायः प्राग्दर्शितः, अथ तदेशभूतो जीव उत्थानादिगुणः, इति दर्शयनाह—'जीवे णं' इत्यादि. इह च 'सउद्दाणे' इत्यादीनि विशेषणानि मुक्तजीवव्युदासार्थानि 'आयभावेणं' ति आत्मभावेन उत्थान—शयन—गमन—भोजनादिरूपेण आत्मपिणामिवशेषण 'जीवभावं' ति जीवत्वं चैतन्यम् उपदर्शयति प्रकाशयति इति वक्तव्यं स्यात्, विशिष्टस्य उत्थानादेविशिष्टचेतनापूर्वक-त्वादिति 'अणंताणं आमिणिबोहिअ' इत्यादि. पर्यवाः प्रज्ञाञ्चता विभागाः—परिच्छेदाः, ते चानन्ताः. आमिनिबोधिकज्ञानस्य, अतोऽ-वन्तानामामिनिबोधिकज्ञानपर्यवाणां संबन्धिनमनन्तामिनिबोधिकज्ञानपर्यवाणां संवन्धिनमनन्तामिनिबोधिकज्ञानपर्यवात्मक्षमित्यर्थः उपयोगं चेतनाविशेषं गच्छतीति योगः, उत्थानाद्यावात्मभावे वर्तमान इति द्वदयम्. अथ यदि उत्थानादि आत्मभावे वर्तमानो जीव आमिनिबोधिकज्ञानादि—उपयोगं गच्छति, तत् किमेता-वता एव जीवभावमुपदर्शयतीति वक्तव्यं स्यात्? इत्याशङ्कथाह—'उवभोग' इत्यादि. अत उपयोगळक्षणं जीवभावम् उत्थानादि आत्मभावेन उपदर्शयति इति वक्तव्यं स्यात् एव इति.

३. जीवास्तिकाय उपयोगस्य गुणवाळो छे एम आगळ देखाइयुं छे. हवे ते जीवास्तिकायना भागस्य एक जीव 'उत्थानादि गुणवाळो छे' ए वातने देखाडता कहे छे के, ['जीवे णं' इत्यादि.] अहीं जे ['सउद्वाणे']-'उत्थानवाळो' इत्यादि विशेषणो आप्यां छे तेनुं कारण ए के, आ स्थळे मुक्त जीव ठेवानो नथी. ['आयभावेणं' ति] उत्थान—उठतुं, शयन—स्तुं, गमन—जनुं अने भोजन—जमवुं, इत्यादिस्य एक प्रकारना आत्मपरिणाम द्वारा ['जीवभावं' ति] जीवपणाने—चैतन्यने देखाडे छे एम कहेवाय. कारण के ज्यारे विशिष्ट चेतना शक्ति होय त्यारे विशिष्ट उत्थानादि होय छे. ['अणंताणं आभिणिबोहिअ' इत्यादि.] पर्यवो एटळे बुद्धिश्री करेळा विभागो, आभिनिबोधिक ज्ञानना तेवा पर्यवो अनंत होय छे एथी उत्थानादि भावमां वर्ततो आत्मा आभिनिबोधिक—मति—ज्ञान संबंधी अनंत पर्यवोना उपयोगने आभिनिबोधिक ज्ञानना पर्यवस्य एक म्कारना चैतन्यने पामे छे ए तात्पर्य छे. शं० —हवे जो उत्थानादि आत्ममावमां वर्ततो जीव आमिनिबोधिकज्ञानादिकना उपयोगने पामे, तो ह्यं तेणो पोतानुं चैतन्य प्रकारमुं एम कहेवाय ! समा०— (मळकार ज कहे छे के,) ['उत्रओग' इत्यादि.] पूर्व प्रमाणे छे माटे उत्थानादिस्य आत्मभाव द्वारा उपयोगस्य जीवमावने दर्शावे छे एम कहेवाय.

चीरसीयांसस.

समाधान.

^{9.} मूलच्छायाः—जीवो भगवन् ! सोत्थानः, सकर्मा, सवलः, सवीर्यः, सपुरुषकातपराक्रमः, आत्मभावेन जीवभावम् उपदर्शयित इति वयतव्यं स्यात् ! इन्त गौतम ! जीवो यावत्-उपदर्शयित इति वयतव्यं स्यात् . तत् केनाऽर्थेन यावत् -वक्तव्यं स्यात् ? गौतम ! जीवोऽनन्तानाम् आभिनिवोधिकज्ञान-पर्यवाणाम्, एवं श्रुतज्ञानपर्यवाणाम्, अवधिज्ञानपर्यवाणाम्, मनःपर्यवज्ञानपर्यवाणाम्, केवलज्ञानपर्यवाणाम्, मत्यज्ञानपर्यवाणाम्, श्रुताऽज्ञानपर्यवाणाम्, विभन्नाऽज्ञानपर्यवाणाम्, चक्षुर्दर्शनपर्यवाणाम्, अवधिदर्शनपर्यवाणाम्, केवलदर्शनपर्यवाणाम् उपयोगं गच्छति, उपयोगलक्षणो जीवः सः अनेनार्थेन एवम् उच्यते गौतम ! जीवः सोत्थानः, यावत् -वक्तव्यं स्थातः— अनु०

आकाश.

६५. प्रo—केतिविहे णं मन्ते ! आगासे पण्णते ?

६५, उ०-गोयमा ! दुनिहे आगासे पण्णते, तं जहा-होयागासे य अलोयागासे यः

६६. प्रo-लोयागासे णं भंते ! किं बीवा, जीवदेसा, भीवप्पएसाः अजीवा, अजीवदेसा, अजीवप्पएसा १

६६. उ०-गोयमा ! जीवा वि, जीवदेसा वि, जीवप्पएसा वि; यमा एगिदिया, वेइंदिया, तेइंदिया चर्रिदिया, पंचिदिया, अणिदिया; वे जीवदेसा ते नियमा एगिदियदेसा, जाव--अणिदि-यदेसा, जे जीवपएसा ते नियमा एगिदियपएसा, जाव-अणिदिय-पएसा; जे अजीवा ते दुविहा पण्णत्ता, तं जहाः-रूवी य, अरूवी या जे रूबी ते चडिवहा पण्णता, तं जहाः-संघा, संघदेसा, कायस्य पएसा, अदासमये.

६७. प्र० अलोगगासे णं भंते ! कि जीवा, पुच्छा तह

६७. उ०--गोयमा ! नो जीवा, जाव-नो अजीवप्पएसा, एने अजीवदव्यदेसे, अगुरुयलहुए, अणंतेहि अगुरुयलहुयगुणेहिं संज्ते, सन्वागासे अणंतभागणे.

६८. प्र०—(लोयागासे णं भन्ते ! कतिवण्णे ? पुच्छा.)

६८. उ०—(गोयमा ! अवण्णे, अरसे, अगंधे जाव-अफासे. एगे अजीवदव्यदेसे अगुरुअलहुए, अणंतेहिं अगुरुअलहुअगुणेहिं संजुत्ते, सव्वागासस्स अणंतभागे.)

६५. प्र०—हे भगवन्! आकाशना केटला प्रकार कहा छे? ६५. उ० — हे गौतम ! आकाशना वे प्रकार कहा छे. ते था प्रमाणे:-लोकाकाश अने अलोकाकाश.

६६. प्रo — हे भगवन्! शुं लोकाकाश ए जीवो छे. जीवना देशों छे, जीवना प्रदेशों छे, अजीवों छे, अजीवना देशों छे के अजीवना प्रदेशो छे?

६६. उ०—हे गौतम! ते जीवो पण छे, जीवना देशो पण छे, अजीवा वि, अजीवदेसा वि, अजीवपाएसा वि. जे जीवा ते नि- जीवना प्रदेशो पण् छे, अजीवो पण छे, अजीवना देशो पण छे, अने अजीवना प्रदेशो पण छे. जे जीवो छे ते चोक्सस एकेंद्रियो छे, बेइंदियो छे, श्रीदियो छे, चतुरिदियो छे, पंचेंद्रियो छे अने अनिदियो छे. जे जीवना देशों छे ते चोक्सस एकेंद्रियना देशों छे अने यावत्-भनिद्रियना देशो छे. जे जीवना प्रदेशो छे ते चोक्सस एकेंद्रियना प्रदेशो छे. अने यावत्-अनिद्रियना प्रदेशो छे. जे अजीवो छे संधापसा, परमाणुपोग्गला; जे अरूवी ते पंचविहा पण्णता, ते वे प्रकारना कहा। छे. ते वा प्रमाणे:-रूपी अने अरूपी. जे रूपी तं जहा:-धम्मश्यिकाए, नो धम्मिरिथकायस्स देसे, धम्मिरिथकायस्स छे तेना चार प्रकार कहा छे. ते आ प्रमाणे:-स्कंध, स्कंधदेश, पएसा; अधम्मथित्काए, नो अधम्मित्यकायस्त देसे, अधम्मित्य- स्कंधप्रदेश भने परमाणुपुद्रल. जे अरूपी छे तेना पांच प्रकार कह्या छे. ते आ प्रमाणे:-धर्मास्तिकाय, नो धर्मास्तिकायनो देश, धर्मास्तिकायना प्रदेशो; अधर्मास्तिकाय, नो अधर्मास्तिकायनो देश अने अधर्मास्तिकायना प्रदेशो तथा अद्धासमय.

> 🧸 ६७. प्र०—हे भगवान् 🏿 छुं अञ्जेकाकाशः एःजीवो छे 🐔 इत्यदि पूर्व प्रमाणे पूछवुं.

६७. उ०-हे गौतम ! ते (अलोकाकाश) जीवो नथी यावत्-अजीवना प्रदेशो पण नधी. ते एक अजीवद्वयदेश छे, अगुरुलघु छे. तथा अगुरुलघुरूप अनंत गुणोधी संयुक्त छे अने अनंत भागधी ऊणुं सर्व आकाशरूप छे.

६८. प्र०---हे भगवान्! छोकाकाशमां केटला वर्ण छे: इत्यादि पूछवुं.

६८. उ०—हे गौतम । छोकाकाशमां वर्ण नथी, रस नथी, गंध नथी यावत्-स्पर्श नथी. ते एक अजीवद्रव्यदेश छे, अगुरुख्यु छे, अगुरुलघुरूप अनंत गुणोधी संयुक्त छे अने सर्व आकाशना अनंत भागरूप छे.

१. मूलच्छामाः—कतिविधं भगवन् । आकाशं प्रक्रसम् १ गौतम ! द्विविधम् आकाशं प्रक्रसम् , तराथाः—लोकाकाशं च, अलोकाऽऽकाशं च. लोका-SSकार्श भगवन् ! किं जीवाः, जीवदेशाः, जीवप्रदेशाः, अजीवाः, अजीवदेशाः, अजीवप्रदेशाः १ गौतम ! जीवा अपि, जीवदेशा अपि, जीवप्रदेशा अपि; अजीवा अपि, अजीवदेशा अपि, अजीवप्रदेशा अपि, ये जीवास्ते नियमाद् एकेन्द्रियाः, द्वीन्द्रियाः, त्रीन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः, पछेन्द्रियाः, अनिन्द्रियाः, ये जीवदेशास्ते नियमाद् एकेन्द्रियदेशाः, यावत्-अनिन्द्रियदेशाः; ये जीवप्रदेशास्ते नियमाद् एकेन्द्रियप्रदेशाः, यावत्-अनिन्द्रियप्रदेशाः; येऽजीवास्ते द्विविधाः प्रक्षप्ताः, तद्यथाः-इतिणश्च अइतिणश्च. ये इतिणस्ते चतुर्विधाः प्रक्षप्ताः, तद्ययाः-स्कन्धाः, स्कन्धदेशाः, स्कन्धदेशाः, एरमाणुपु-द्रलाः, वेऽरूपिणस्ते पश्चविधाः प्रज्ञाताः, त्रव्यथाः-धर्मात्विकायः, नो धर्मात्विकायस्य देशः, धर्मात्विकायस्य प्रदेशाः; अधर्मात्विकायः, नो अधर्मात्विकायंस्य देशः, अधर्मास्तिकायस्य प्रदेशाः, अद्वासमयः. अलोकाऽऽकाशं भगवन् ! कि जीवाः, प्रच्छा तथा जैव ! गौतम ! नो जीवाः, यावत्-नोऽजीवप्रदेशाः, एकः अजीवहव्यदेशः, अगुरुकलबुकः अनन्तैः अगुरुकलबुकगुणैः संयुक्तः, सर्वाऽऽकाशोऽनन्तभागोनः. लोकाकाशं भगवन्! कतिवर्णम् १ प्रच्छाः गीतम । अवर्णम्, अरसम्, अगन्धम्, यावत्-अस्पर्शम्, एकम्, अजीवद्रव्यदेशः, अगुरुकलघुकम्, अनन्तैः अगुरुकलघुकगुणैः संयुक्तम्, सर्वाकाशस्य अनन्तभागः-अ<u>ज</u>ु•

8. अनन्तरं जीवचिन्तासूत्रमुक्तम्, अथ तदाधारवेनाकाशचिन्तासूत्राणि 'कातिविहे णं मन्ते !' इत्यादीनि. तत्र लोका-ऽलोकाऽऽक्षांश्चार्लकाण्मं इदम्-धर्मादीनां वृत्तिर्द्ध्याणां भवति यत्र तत् क्षेत्रं तैर्द्ध्यः सह लोकाः. तदिपरितं हि अलोकाऽऽख्यम् इति. 'लोयागासे णुं' इत्यादी पद् प्रश्नाः—तत्र लोकाकाशेऽधिकरणे 'जीव' ति संपूर्णानि जीवद्र्य्याणि 'जीवदेस' ति जीवस्यैव बुद्धिपरिकल्पिता द्ध्याद्यो विभागाः 'जीवप्परस' ति तस्यैव बुद्धिपरिकल्पिता इत्याद्यो निर्विभागाः भागाः इत्यर्थः 'अजीव' ति धर्मास्तिकायादयः, ननु लोकाकाशे जीवा अजीवाश्चरते तदेश-प्रदेशास्तत्रोक्ता एव भवन्तीति, जीवाध्यातिरिकतत्वाद् देशादीनाम्, ततो जीवाऽजीवप्रहणे कि देशादिमहर्णेनिति, नैवम्, 'निरवयवा जीवादयः' इति मतव्यवच्छोदार्थत्वादस्येति. अत्रोत्तरम्—'गोयमा ! जीवा वि' इत्यादि. अनेन चाद्यप्रश्नत्रयस्य-निर्वचनमुक्तम्, अधान्त्यस्य प्रश्नत्रयस्य निर्वचनमाहः—'जे अजीवे' इत्यादि. 'रूती य' ति मूर्ताः पुद्रला इत्यर्थः 'अरूती य' ति अमूर्ता धर्मास्तिकायादय इत्यर्थः 'लंध' ति परमाणुप्रचयात्मकाः स्कन्धाः स्कन्धदेशा द्धादयो विभागाः स्कन्धप्रदेशास्तस्यैव निरंशा अंशाः परमाणुपुद्रलाः स्कन्धभावमनापनाः परमाणव इति, ततो लोकाकाशे रूपिद्ययापेक्षया 'अजीवा वि,' 'अजीवदेसा वि,' 'अजीवप्परसा वि,' इति एतदर्थतः स्थात्, अण्नाम्, स्कन्धानं चाऽजीवप्रहणेन प्रहणात्.

थ. आगळना प्रकरणमां जीवना विचार संबंधे सूत्र कह्युं छे. हवे आकाश संबंधी विचारनां सूत्रो कहेवानां छे. कारण के आकाश जीवना आधार-रूप छे. ['कतिविहे ण भंते !'] इत्यादि सूत्रो आकाश संबंधे छे. आकाशना वे विभाग छे:- लोकाकाश अने अलोकाकाश. ते बन्नेनुं खरूप आ छे:-ज क्षेत्रमां धर्मास्तिकाय वगेरे द्रव्यो रहे ते क्षेत्र ते द्रव्योसहित लोक-लोकाकाश-कहेवाय अने जे क्षेत्र तेथी उलटुं छे ते अलोक-अलोकाकाश-कहे-वाय. ['लोयागासे णं'] इत्यादि स्त्रमां छ प्रश्नो छे. तेमां लोकाकाशरूप अधिकरण-आधार-मां ['जीव' ति] संपूर्ण जीवद्रव्यो-जीवो-रहे छे. ['जीवदेस ' ति] जीवना देशो अर्थात् बुद्धिथी कल्पेला जीवना ज (मे त्रण वगरे) विभागो. ['जीवप्पएस' ति] जीवना प्रदेशो अर्थात् ते जीव-देशना ज बुद्धिथी कल्पेळा ज सूक्ष्म भागो-फरीबार जे भागना बीजा भाग न थइ शके तेवा भागो. ['अजीव' ति] अजीवो-धर्मास्तिकायः वगेरे. शं०-'छोकाकाशमां जीवो अने अजीवो छे' एम कहेवाथी ज 'जीवोना अने अजीवोना देशो अने प्रदेशो एण छोकाकाशमां छे' ए बात जणाय ते सहज ज छे, कारण के जीवना अने अजीवना देशो तथा प्रदेशो जीव के अजीवधी नोखा नथी-जीवो, जीवदेशो अने जीवप्रदेशो ए बधुं एक ज छे तथा अजीवो, अजीवदेशो अने अजीवप्रदेशो ए बधुं पण एक ज छे. माटे अहीं जीवदेशो वगेरेने जूदा शा माटे कहा। समा०-ए प्रमाणे शंका करवी युक्त नथी, कारण के जीवादिकनुं ग्रहण कर्या छतां जे तेना देशादिकनुं जूदुं ग्रहण कर्युं छे ते सकारण छे. ते कारण आ छे:-केटलाकोनुं मत एउं छे के, जीवो वगेरे अवयवरहित वस्तु छे, तो ते मतना निरासने माटे अने 'जीवो वगेरे सावयव वस्तु छे' ए वातने सूचववा माटे जीवदे-शादिकतं जूदं महण कर्ये छे. पूर्वे जे छ प्रश्नो कहा छे तेनो उत्तर आ छे:-['गोयमा! जीवा वि' इत्यादि.] आ सूत्रथी शहआतना त्रण प्रश्नोना उत्तरों जणाव्या छे. हवे छेला त्रण प्रश्नोना उत्तरों कहे छे, ['जे अजीवे' इत्यादि.] ['रूत्री य'ति] पुद्गलों मूर्त छे-रूपवाळा छे. ['अरूती-य' ति] धर्मास्तिकाय वगेरे अमूर्त छे-अरूपी छे. ['खंघ' ति] परमाणुना समृहरूप ते स्कंघो. वे, त्रण वगेरे स्कंघना भागो ते स्कंघदेशो. स्कंघ-देशना ज, जेना माग न थइ शके तेवा अंशो ते स्कंधप्रदेशो. स्कंधभावने नहीं पामेळा जे परमाणुपुद्रळो ते परमाणुओ. तेथी लोकाकाशमां स्ली द्रव्यनी अपेक्षाए ['अजीवा वि, अजीवदेसा वि, अजीवपाएसा वि'] 'अजीवो, अजीवदेशो अने अजीवप्रदेशो पण छे' ए वात अर्थात् समजाय तेम छे. कारण के अजीवनुं प्रहण करवाथी अणु अने स्कंघोनुं प्रहण पण थइ जाय छे.

५. 'जे अरूवी ते पंचित्ता' इत्यादि. अन्यत्र अरूपिणो दश्विधा उक्ताः, तद्यथः—आकाशास्तिकायः, तद्देशः, तद्प्रदेशश्वेति, एवं धर्माऽधर्मास्तिकायो, समयश्चेति दश, इह तु सभेदस्याकाशस्याधारत्वेन विवक्षितत्वात् तद्दाधेयाः सप्त वक्तव्या भवन्ति, न च तेऽत्र विवक्षिताः, वक्ष्यमाणकारणादः, ये तु विवक्षितास्तानाहः—'पश्च' इति कथमित्याहः—'धम्मित्यकाय' इत्यादि. इह जीवानां पुद्रलानां च बहुत्वादेकस्याऽपि जीवस्य पुद्रलस्य वा स्थाने संकोचादितथाविधपरिणामवशाद् बहवो जीवाः पुद्रलाश्च, तथा तद्देशाः, तत्प्रदेशाश्च संभवन्तीति कृत्वा जीवाश्च, जीवदेशाश्च, जोवपदेशाश्च; तथा रूपिद्रव्यापेक्षयाऽजीवाश्च, अजीवदेशाश्च, अजीवप्रदेशाश्चेति संगतम्, एकत्राप्याश्चये भेदवतो वस्तुत्रयस्य सद्भावाद् धर्मास्तिकायादौ तु द्वितयमेव युक्तम्, यतो यदा संपूर्णं वस्तु विवक्ष्यते तदा 'धर्माऽस्तिकायादि' इत्युच्यते, तदंशवि-वक्षायां तु तत्प्रदेशा इति, तेपामवस्थितरूपत्वात् ; तदेशकल्पनात्वयुक्ता, तेपामनवस्थितरूपत्वादिति. यदापि चानवस्थितरूपत्वं जीवादि-देशानामप्यस्ति, तथाऽपि तेषामेकत्राश्चये भेदेन संभवः प्ररूपणाकारणम्, इह तु तन्नास्ति, धर्मास्तिकायादेरेकत्वाद्, असंकोचादिधर्मत्वा-वेति, अत एव धर्मास्तिकायादिदेशनिषेधायाऽऽहः—''नो 'धर्मातिकायस्त देसे' तथा 'नो अधरमारिथकायस्त देसे' ति.

५. ['जो अरूवी ते पंचित्ता' इत्यादि.] बीजे ठेकाणे अरूपिओना दश प्रकार कहा छे. ते आ प्रमाणः-आकाशास्तिकाय, आकाशास्तिकायदेश, आकाशास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, धर्मास्तिकायपदेश, अधर्मास्तिकायपदेश अने समय शं०-ज्यारे बीजे स्थळे अरूपिना दश भेद कहा छे त्यारे अहीं पांच भेद कहा है पांच भेद कहा तेनुं हुं कारण ? समा०-अहीं त्रण भेदवाळा आकाशने आधार तरीके गण्युं छे माटे तेना त्रण भेद अहीं गण्या नथी. आकाशना त्रण भेद बाद करतां बाकी सात भेद रहे छे तेमां पण ते साते भेदनी अहीं विवक्षा नथी करी, तेनुं कारण आगळ उपर जणाशे. अने जे भेदोनी विवक्षा करी छे ते मेदोने कहे छे:-['पंच' इति] पांच. पांच केवी रीते ? तो कहे छे के, ['धम्मित्यकाय' इत्यादि.] बीबो अने पुद्रलो घणा छे माटे ज एम कहेवुं युक्त छे के, 'जीबो, जीबदेशो, जीबदेशो अने पुद्रलो, पुद्रलपदेशो.' अथवा जीवमां अने पुद्रलमां संकोचावानी अने विस्तरवानी-केलावानी-शक्ति छे माटे एक ज जीव या पुद्रल जेटली जग्यामां समाइ शके छे तेटली ज जग्यामां अनेक जीबो तथा अनेक पुद्रलो समाइ शके छे (तेथी घणा जीबो अने घणा पुद्रलो संभवी शके छे) माटे पण एम कहेवुं उचित छे के, 'जीबो, जीबदेशो अने जीवपदेशो तथा पुद्रलो, पुद्रलदेशो अने पुद्रलपदेशो.' तथा रूपिद्रव्यनी अपेक्षार 'अजीबो

बाकाशकीयां सर्

શંજા.

____

भन्यमत निरास.

स्कंप. स्कंपदेश. स्कंपपदेश.परमार्जुः

शंका. समापान.

७०. प्रo-अहोलोए णं भंते ! धम्मात्थिकायस्त केवइयं कुसति ?

७०. उ०-गोयमा! सातिरेगं यदं फुसति.

७१. प्र०—तिरियलोए णं भंते ! पुच्छा ?

७१. उ०-गोयमा ! असंखेजइमोर्ग फुसइ.

७२. प्र०—उड्डुलोए णं मंते ! पुच्छा ?

७२. उ०--गोयमा ! देसूणं अदं फुसइ.

७३. प्र०—इमा णं भंते! रयणप्यभापुढवी धम्मित्थकायस्स किं संस्रेज्जइमागं फुसइ, असंस्रेज्जइमागं फुसइ, संस्रेज्जे मागे फुसइ, असंस्रेज्जे भागे फुसइ, सब्वं फुसइ?

७३. उ०—गोयमा! णो संखेज्जइमागं फुसइ, असंखेज्जइ-मागं फुसइ; णो संखेजो, णो असंखेजो, नो सव्वं फुसइ.

७४. प्र०-इमीसे णं भंते ! रयणप्पमाए पुढवीए घणोदही धम्मित्थकायस्स पुच्छा-किं संखेजइभागं फुसइ ?

७४. ड॰—जहा रयणपमा तहा घणोदही, घणवाय-तणु-वाया वि.

७५. प्र०—इमीसे ण भंते! रयणप्पमाए पुढवीए उवासंतरे धम्मात्यिकायस्स किं संखेज्जङ्गागं फुसङ, असंखेजङ्गागं फुसङ; जाव-सञ्बं फुसङ?

७५. उ०—गोयमा! संखेज्जइभागं पुसइ, णो असंखेज्जइ-मागं पुसइ; णो संखेजे, णो असंखेजे, णो सव्वं पुसइ. उवा-संतराइं सव्वाइं, जहा रयणप्पभाए पुढ्वीए वत्तव्वया भणिआ, एवं जाव—अहेसत्तमाए, जंबूदीपाइया दीवा, लवणसमुद्दाइया समुद्दा, एवं सोहम्मे कप्पे जाव-ईसीपन्मारा पुढवी पुसइ, ते सव्वे वि असंखेज्जइ-भागं, सेसा पडिसेहियव्वा; एवं अधम्मित्थकाए, एवं लोयागासे वि. ७०. प्र०—हे भगवन्! धर्मास्तिकायना केटला भागने अधी-लोक स्पर्शे छे—अडके छे!

७०. उ० हे गौतम ! अघोलोक धर्मास्तिकायना अडधायी वधारे भागने अडके छे.

७१. प्रo हे भगवन्। धर्मास्तिकायना केटला भागने तिर्थ-ग्लोक स्पर्शे छे?

७१. उ० हे गौतम! तिर्थग्लोक धर्मास्तिकायना असंख्येय मागने अडके छे.

७२. प्र०—हे भगवन्! धर्मास्तिकायना केटला भागने ऊर्घ्यलोक सर्वो छे !

७२. उ०—हे गौतम! धर्मास्तिकायना देशोन-कांइक ओछा-अर्ध भागने ऊर्ध्वठोक अडके छे.

७३. प्रo—हे भगवन्! आ शुं रत्नप्रभा पृथिवी धर्मास्तिका-यना संख्येय भागने अडके छे, असंख्येय भागने अडके छे, संख्येय भागोने अडके छे, असंख्येय भागोने अडके छे के तेने आखाने अडके छे!

७३. उ० हे गौतम । ते संख्येय भागने अडकती नथी, पण असंख्येय भागने अडके छे. तथा ते संख्येय भागोने, असंख्येय भागोने अने आखाने पण अडकती नथी.

98. प्र०—हे भगवन्! आ रक्षप्रभा पृथिवीनो घनोदिध, धर्मास्तिकायना केटला भागने स्पर्शे छे—शुं संख्येय भागने स्पर्शे छे! इत्यादि पूछवुं.

७१. उ० हे गौतम! जेम रहप्रभा संबंधे कह्युं तेम घनो-दिध संबंधे पण जाणवुं अने ते ज प्रमाणे घनवात तथा तनुवात संबंधे पण समजवुं.

७५. प्रo हे भगवन् । आ रक्षप्रमा पृथिवीनुं अवकाशांतर शुं धर्मास्तिकायना संख्येय भागने अडके, असंख्येय भागने अडके के यावत्—तेने आखाने अडके ?

७५. उ० हे गौतम! ते संख्येय मागने अडके पण असंख्येय मागने न अडके, तथा संख्येय मागने न अडके, असंख्येय मागोने न अडके अने तेने आखाने पण न अडके. ए जरीते बधां अवकाशांतरो जाणवां. रत्नप्रमा संबंधे कहेळ वक्तव्यतानी पेठे यावत्—सातमी पृथिवी सुधी समजवं. तथा जंबूदीपादिक दीपो अने लवणसमुद्रादिक समुद्रो, सौधर्म कल्प, यावत्—ईपत्पाग्भारा पृथिवी; ते बधां य असंख्येय भागने स्पर्शे छे. बाकीना भागनी स्पर्शनानो निषेध करवो. ए प्रमाणे अधर्मास्तिकाय अने लोकाकाशने अडकवा विषे पण जाणवं.

^{1.} मूलच्छायाः—अधोलोको भगवन्! धर्मास्तिकायस्य कियन्तं स्पृशति ! गौतम! साितरेकमर्धे स्पृशति. तिर्यग्लोको भगवन्! पृच्छा ! गौतम! असंख्येय-भागं स्पृशति. कर्ध्वलोको भगवन्! पृच्छा ! गौतम! देशोनमर्थ स्पृशति. इयं भगवन्! रक्षप्रभापृथिवी धर्मास्तिकायस्य कि संख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयम्, नो असंख्येयम्, नो सर्वं स्पृशति. अस्य भगवन्! रक्षप्रभायाः पृथिव्या धनोद्धिः धर्मास्तिकायस्य पृच्छा—कि संख्येयभागं स्पृशति ! यथा रक्षप्रभा तथा धनोद्धिः, धनवात—तनुवातावि अस्य भगवन्! रक्षप्रभायाः पृथिव्या अवकाशान्तरं धर्मास्तिकायस्य कि संख्येयभागं स्पृशति, असंख्येयभागं स्पृशति, वावत्—सर्वं स्पृशति ! गौतम! संख्येयभागं स्पृशति, नो असंख्येयभागं स्पृशति, नो संख्येयम्, नो असंख्येयन्, नो सर्वं स्पृशति अवकाशान्तराणि सर्वाणि, यथा रक्षप्रभायाः पृथिव्याः वक्तव्यता भणिता, एवं यावत्—अधःसप्तम्याः, जम्बृदीपादिका द्वीपाः, ठवणसमुद्रादिकाः समुद्राः, एवं सौधर्मः कृत्ये यावत्—ईषत्राग्रमारा पृथिवी स्पृशति, ते सर्वेदि असंख्येयभागम्, शेषाः प्रतिवेदव्याः, एवमधर्मास्तिकायः, एवं लोकाकाशोऽपिः—अनु ॰

फ६. गोहाः-

पुढवोदही घण-तण् कप्पा गेवेजणुत्तरा सिद्धी, संवेजङ्गागं अंतरेसु सेसा असंवेजा. ७६. गाथा:-

पृथिवी, उद्धि, घनवात, तनुवात, कल्प, प्रैनेयक, अनुत्तरो अने सिद्धि. ए बधानां अंतरो धर्मास्तिकायना संख्येय भागने अडके छे अने बाकी बधा धर्मास्तिकायना असंख्य भागने अडके छे.

भगवंतसुहम्मसामिपणीए सिरीभगवईसुत्ते बीए सये दसमी उदेसी सम्मती.

७. अथाऽनन्तरोक्तान् धर्मीस्तिकायादीन् प्रमाणतो निरूपयनाह—'धम्मिरियकाए' इत्यादि. 'केमहालए' ति छप्तमावप्रत्ययाद् निर्देशस्य किं महत्त्वं यस्याऽसी किंमहत्त्वः, 'लोए' ति छोकः—छोकप्रमितत्वात्, छोकव्यपदेशाद् वा, उच्यते च—''पंचैरियकायमइयं लोयं'' इत्यादि. छोके चासी वर्तते, इदं चाऽप्रश्नितमप्युक्तम्, शिष्यहितत्वादाचार्यस्येति. छोकमात्रो छोकपरिमाणः, स च किञ्चिक्यूनोऽपि व्यवहारतः स्यात्, इत्यत आहः—छोकप्रमाणः—छोकप्रदेशप्रमाणत्वात् तत्यदेशानाम्, स चान्योन्यानुवन्येन स्थित इत्येतदेवाह्—'लोयफुडे' ति छोकेन छोकाकाशेन सकलस्वप्रदेशैः स्पृष्टो छोकस्पृष्टः. तथा छोकमेव च सकलस्वप्रदेशैः स्पृष्ट्य तिष्ठति इति. 'पुद्रलास्तिकायो छोकं स्पृष्ट्य तिष्ठति' इत्यनत्तरमुक्तमिति स्पर्शनाधिकारादधोछोकादीनां धर्मास्तिकायादिगतां स्पर्शनां दर्शयन् इदमाह—'अहोलेए णं' इत्यादि. 'साति-रंगं अदं'ति छोकव्यापकत्वाद् धर्माऽस्तिकायस्य, सातिरेकसतर्वज्ञप्रमाणत्वाच अधोछोकस्य. 'असंखेज्ञहमागं' ति असंख्यातयोजनप्रमाणस्य धर्मास्तिकायस्य, अष्टादशयोजनशत्तप्रमाणस्तिर्यग्छोकोऽसंख्यातमागवतीति तस्याऽसावसंख्येयं मागं स्पृशतिति. 'देसोणं अदं'ति देशोनसत्तर्व्यप्रमाणत्वाद् कर्ष्यछोकस्य इति. 'इमा णं मते!' इत्यादि. इह प्रतिपृथिवि पञ्च स्त्राणि, देवलोकस्त्राणि द्वादश, प्रैवेयकस्त्राणि श्रीणि, अनु-त्तरे—पद्याग्यारास्त्रहेदेयभागमिति निर्वचनम्, एतान्येव स्त्राणि अधर्मिस्तिकाय—छोकाकाशयोरिति. इहोक्तार्थसंप्रहगाथा मावितार्थव इति.

श्रीपञ्चमाङ्गे गुरुस्त्रपिण्डे शतं स्थितानेकशते द्वितीयम् । . अनैपुणेनापि मया व्यचारि तत्स्त्रयोगज्ञवचोऽनुवृत्त्या ॥ १ ॥

यमीस्तिकाय केवडोर्ड कोक जेवको,

स्पर्शताः

७. हवे हमणां कहेल धर्मास्तिकायादिकने प्रमाणयी निरूपतां कहें छे के, ['धन्मसिकाए' इत्यादि.] ['केमैहालए' ति] धर्मास्तिकाय केटलें महत्त्व छे—धर्मास्तिकाय केटलों मोटो छे ? ['लोए' ति] धर्मास्तिकाय ठोक जेवडो छे माटे अथवा ते संबंधे 'लोक' कहेवाय छे आचार्य शिष्यना हितैषी होवायी (तेओए) आ वातनो उत्तर पूळ्या विना पण आप्यो छे. ते लोकपरिमाण छे, कांइक ओछो होय तो पण व्यवहारथी लोकपरिमाण कहेवाय माटे कहे छे के, ते लोकप्रमाण छे—जेटला प्रदेशो लोकना छे तेटला प्रदेशो धर्मास्तिकायना पण छे. ते परस्पर मळीने रहेलो छे. ए ज वातने कहे छे के, ['लोयफुडे' ति] तेना बधा प्रदेशो लोकना छे तेटला प्रदेशो धर्मास्तिकायना पण छे. ते परस्पर मळीने रहेलो छे. ए ज वातने कहे छे के, ['लोयफुडे' ति] तेना बधा प्रदेशो लोकने अडकीने रहेलो छे ए वात हमणां कही छे माटे अर्थात स्पर्शनानो अधिकार होवाधी हवे धर्मास्तिकायादि संबंधी अधोलोकादिनी स्पर्शनाने देखाडतां आ सूत्र कहे छे के, ['अहोलोए णं' इत्यादि.]' ['सातिरेगं अर्ख' ति] कारण के धर्मास्तिकाय लोकने अडकीने अडकीने अर्थाले हें अने अधोलोकतुं प्रमाण सात रज्जु करतां कांइक वधारे छे. ['अहोलोए णं' इत्यादि.]' कारण के धर्मास्तिकायनुं प्रमाण असंस्थात योजन छे अने तिर्यन्तिकां प्रमाण असंस्था कार्ये ति कारण के धर्मास्तिकायनुं प्रमाण असंस्थात योजन छे अने तिर्यन्तिकां प्रमाण असंस्था अधोल साते पृथिवीनां मळीने पांत्रीत स्थात साते ए करतां कांइक लोखें हो प्रमाण संते शिक्त हो प्रमाण असंस्था अधाल साते पृथिवीनां मळीने पांत्रीत स्थात स्थात स्थान अर्थ स्थात साते हो करतां कांइक लोखें हो प्रमाण स्थान अर्थ स्थात साते हो स्थान अर्थ स्थान अर्थ हो प्रमाण अत्वत सिकायना संस्थ्य भागने अर्थ हो विषे वात स्थान अस्थिय मार्गने अर्थ हो विष्ठी अध्यास्तिकाय अने लोकाकाश संबंधे पण ए ज सूत्रो कहेवां. अर्ही कहेल अर्थ संग्रहरागांनां अर्थ स्था अर्थ स्थान अर्थ स्थान मार्गने अर्थ के छे पर बीजा बधा असंस्थय मार्गने अर्थ हो ए उत्तर छो विष्ठी अध्यास्तिकाय अने लोकाकाश संबंधे पण ए ज सूत्रो कहेवां. अर्थ क्री अर्थ संग्रहरागांनां अर्थ स्था अर्थ स्था अर्थ स्थान अर्थ स्थान अर्थ स्थान अर्थ स्था मार्गने अर्थ हो हो स्था पण ए ज सूत्रो कहेवां. अर्थ क्या बीज विष्ठ अर्थ संग्रहरागांनां अर्थ स्था मार्गने अर्थ हो ए पण ए ज सूत्रो कहेवां अर्थ स्था सार्यो स्था अर्थ स्था सार्यो करे स्था सार्यो स

नितरणकारनी निर-भिमानिया अने शतक समाप्ति- जेमां रहेलां शतको अनेक ऍ पंचमांग गुरुसूत्र युक्त, विचार्य तेन शतके द्वितीय सूत्रीज्ञवाक्ये चतुरौहहीणे.

द्वितीय शतक समाप्त.

बैडारूपः समुद्रेऽखिलजलचारिते क्षारभारे भवेऽस्मिन्, दायी यः सद्धणानां प्ररक्ततिकरणाद्वैतजीवी तपस्री । अस्माकं बीरवीरोऽनुगतनरवरो वाहको दान्ति-शान्सोर्, वृद्यात् श्रीबीरदेवः सकलशिववरं मारहा चाप्तमुख्यः ॥ १ ॥

१. मूलच्छायाः—गाथाः—पृथिव्युद्धी घन-तन् कल्पा प्रैवेयकाऽनुत्तरी सिद्धिः, संख्येयभागम्-अन्तरेषु शेषा असंख्येयाः-अनु •

१. प्र॰ छाः--पश्चास्तिकायमयं लोकम्:-अनु॰

[.] १. अहीं भावसूचकप्रस्यय-स्व-नो छोप यएछो छे:--श्रीअभय०. २. श्रीटीकाकारे आ विवरण, सूत्रज्ञ पुरुषोनां वाक्योने अनुसरीने कर्युं छे एम आ विशेषणश्री जाणवानुं छे. २. आ विशेषण श्रीविवरणकार--श्रीअभयदेवसूरि-नुं छे अने तेनुं तिरभिमानिपणुं सूचवे छे:--अनु०

श्रीभगवतीसूत्रमूल-टीकागतशब्दानाम अकारायनुक्रमेण सूचा ।

斯·	सं∙	गू॰	ã.	झा०	सं∙	મૂ•	A.
	अ		]		आ ह्यात	कहेलुं.	२३४
	•		_	, 1 ~~-~~ /	आस्या तुम्	कहेवाने.	45
復 .	~~श~~ ति	अति, घणुं.	३७	~~अक~~ ्षेव	आक्षेप	आक्षेप-	33
इ क्षमइ	अतिकामति		२९०	अकंत	अकान्त	नटार्थ.	38
र्इक् ममाण	अतिकामत्	अतिकमतो-जतो.	290	अकं तत्ता*	अकान्तता	नठाराई.	Ę
१इग सण*	अतिगमन	उत्तरायण-उत्तर दिशामां		~~थकंतस्सर~~	अकान्तंखर	नठारा अवाजवाळी.	96
		जवुं.	३०४	अकजमाण	अक्रियमाण	नहीं करातुं.	२ १
भई वं	~~এ~~ বীৰ	अत्यंत.	२३४	अकटु	अकृत्वा	नहीं करीने.	33
श् उ णाप् स	एकोनपचाशव्	ओगण पचास—(४९).	२३६	अकडा	अकृता	नहीं करेली.	3 €
अओ *	अ तः	हवे, पछी.	२२१	असम्म	अ कर्म	हलाववुं, चलाववुं इसादि	
प्रंकुसय	अङ्कुशक	झाड उपरथी पांदडाने				किया नहीं ते.	93
		लेवानुं अंकुशनी जेवुं एक	:	अकरणञो	अक रणतः	नहीं करवाथी.	39
		इथीयार.	२३२	अकामअण्हाणग	अकामा ऽलाउक	नहीं न्हावामां यता गुण	
अंग*	অশ্ব	ग्रंथरूप अवयव.	4	,		दोषोना ख्याल सिवाय	
अंग [*]	ার	कोमळताने सूचवनार	•			नहीं न्हावुं.	6
•		अव्यय.	२८	अकाम <u>छ</u> ुहा	अकाम श्चष्	भुख्या रहेवामां थता गुण	
अंगय [*]	अ क्षद	वाजुबंध.	२७२	-		दोषोना ख्याल सिवाय	
अं जलिप्परगह	अञ्जलिप्रमह	अंजलिनुं ग्रहण करवुं-	;			भुख सहवी.	٤
		हाथ जोडवा.	२७९	अकामतण्हा	अकामतृष्णा	तरम्या रहेवामा यता	
अंडभ	भण्डक	į į.	940			गुण दोषोना ख्याल सि-	
	भःत	नाश.	69	·	_	बाय तरच्या रहेवुं.	4
 अंत	अन्त ़	छेडो.	943	अकामनिज्ञरा *	अकामनिर्जरा	पोतानी ख्याल पूर्वक कि-	
((अंतक ड	भन्तकृत	जेणे दुःखनी नाश कर्यो			_	या विना कर्मोंनुं खरी जवुं.	
*****		छे ते.	225	क्षकामबंभचेरवास	अकामश्रद्धाचर्यशास	ब्रह्मचारी रहेवामां धता	
अंतकर	धन्तकर	सर्व दुःखोनो नाश करनार.	930			गुण दोषोना ख्याल सिवा- य अथवा सामग्रीनी ताण	
अंतकिरिया	अन्तिक्षया	सर्व दुःखना नाशनी				य अथवा सामग्रामा ताण होवाधी बहाचारी रहेतुं.	
-141 11/41		किया-निर्वाण.	106			ठंडी सहवामां यती लाभ	
अंतकिरियापय	अ न्तकियाप द	निर्वाण विषयक हकीक-		अकामसीत	अकामशीत	हानी समज्या सिवाय	
of/livit/4114		तने सूचवनारुं प्रशापना-				टाढ खमवी.	4
		सूत्रमां आवेलं २० मुं		अकिच	अकृत्य	अकृत्य-अकिया.	२९
		पद-प्रकरण.	906	अकिरिया अकिरिया	अक्रिया	निब्कियपणुं.	76
संतर	अन्तर	अंतरे.	963	अकिरियाफल	अ कियाफल	निष्कियपणानी लाम.	36
_{ગતર} अंतिअ [*]	अन्ति रू	पासे.	₹ ₹	अकोहत	अद्योधन	कोधपणुं नहींक्षमा.	२०
आतज अंतिमस रीरिक्ष	अन्तिमश्रीरिक	भारण करेलो देह, ए ज	**	अकार्य अभ्यमहिसी*	अप्रमहिषी	पृष्टराणी.	.
<i>ાંતનવા</i> (ાલ્મ	other districts.	जेनो छेलो छे ते.	930	अगिग*	अम्बर्गः अप्ति	अग्निकुमार—ते नामना	
अंतेडर	अन्तःपुर	राणीवास.	२७७	अगिग"	ગામ	देव.	•
जवडर अंतेवासि	अन्तेवासिन्	शिष्य.·	28			गन्बरहित.	3 •
अतपा ~~र~~ अंतोमुहुत	अन्तर्भृहूर्त	एक काळतुं माप. जुओ		अगंध	अगन्ध	अग्रि—आग.	39
अतासु ह ुत	<u>અન્યાસંદેવ</u>	पूर्व काळा जार. जूजा पृरुष्ठकानुं ५ मुं टिप्पण.		अगणिकाय	अ मिकाय	निंदा नहीं ते.	₹•
nia) water	आन्तमें हूर्तिक	पृण्डरमातु ५ सु १८५५ण. अंतर्भेहृतीमां बनेछं ते.	६९ ७२	अगरहा	अगही	विदा गहा चः घर.	23
अंतोसुहुत्तिय [।]			-	अगार	अगार		۹.
अंतोसहमरण	अन्तःशुल्यमरण	शरीर के आत्मामां कोइ		अगुरुलहुअ	अगुरुलघुक	गुरुलघु नहीं.	31
		जातना शस्यसहितपणे मरण.		अगुह्यल हुअ	अगुरुक् रधु क	अगुरुलघु. अगुरुलघु सामनार्ख्य	रा इंद
วรัสสาขาร	Andres e	भरण. केरीनी जेवी कुब्ज घाट-	२३७	अगुरुयलहुयगुण	अगुहकलघुकगुण	अगुरुलचु गुणवार्खुः. अगुरुलचु विकासमार्ख	
संव तुत्र स	आ श्रकुब्जक	कराना जना कुञ्ज घाट- वाळो गर्भ.		अगुरुअलतुअपव्यव		अगुरुउघु परिणामवा लुं .	
संदिल	अस्व		368	अगेहि	अगृधि	अलोलुप भाव.	२ १ ते
कारल अक्सक	अक्षत अक्षत	बाढुं.	२२९	अ ध	अध	राजगृह नगर पासे आवेद 'अध' नामे उना पाणी	
দা <i>শ হা দা</i>	जल्	आखं. नाशरहित.	२३५	l '		कुंड़.	13 Q

१. एतचिहिताः सर्वेऽपि शब्दाः टीकागता अवसेयाः-अनु•

474							•
সা•	सं०	गू०	यु०	प्रा० -	सं॰	ηο	र १
अव णिआ	अर्चनिका	खर्गमां रहेल सिद्धायतन-	•	अहुाइज	~~थ~~ र्घतृतीय	अड्ड ~~ो -(~~ २॥).	२ ९८
		देवमंदिर.	338	औववां _#	अन्य	बीज़ं.	33
अचंत*	अव्यन्त	घणुं, वधारे.	₹	अण्णउत्थिअ	अन्यतीर्थिक	बीजा तीर्थने माननार.	२०४
সহি[*]	अर्चिस्	कांति, नूर.	२७३	अ ज्णतर [*]	अन्यतर	बेमांथी कोइ एक.	46
अमु अ	~~अ~~ च्युत	'अच्युत' नामनो खर्ग.	106	क्षेठवां संवठी _{ईः}	अ न्योऽन्य	परसार.	26
এ ক্ত	अच्छ	~~લ~~ રછ–લરહું. ે	२९८	अण्णयर	अन्यतर	वेमांथी कोइ एक.	159
~~अ~~ च्छत्तय	अच्छत्रक	छत्र के छत्री ए केमांथी	•	अण्णहा*	अन्यथा	बीजी रीते-जूदे प्रकारे.	933
		कांइ न राखवुं.	200	अण्हाण्य	अस्रानक	स्नान न करवुं ते	२०७
अच्छिति	अस्ति	विद्यमान छे.	२४२	अणङ्क्षमभाण	अनतिक्रममाण	नहीं औळंगतो.	399
अच्छेचए	आसीत् .	इतो.	968	अणगार	अनगार :	साधु.	₹₹
अचक्खुदंसण	अचक्षुर्दर्शन	नेत्र सिवाय वीजी इंदिय		अण्डुः	अनर्घ	अनर्थ.	300
	-	के मन द्वारा थतुं सा-	,	भणण्ह्य	अनाम्नव .	कर्मोतं न सरवं-अना-	•
	•	मान्य हानः	705			स्रव.	२८३
अचारेत्ति*	अचरित्रिन्	चारित्ररहित.	۷٠	अणण्ह्यफल	अनासवफल	कमोंना न झरवारूप फल.	२७९
अचलिअ	अचलित	नहीं चळेल.	292	अणतिकमणिज्ञ	अनितकमणीव	नहीं ओळंगाय तेवुं.	२०७
भचलित	अचित	27	44	अणभिगम	अनिमगम _ः	विस्तारपूर्वेक ज्ञाननी	•
भचवल	अचपल	.चपल नहीं—स्थिर.	269			अत्राप्ति.	₹•७
भवित्त	अवित्त	चित्त विनानुं-निर्जीव.	209	अ णलंकि अ	अनलंकृत	नहीं शणगारेल.	२३४
अज	- आर्य	आर्य.	२०६	भणवकंखमाण	अनवकाह्यमाण	नहीं इच्छतो.	₹¥₹
ধত্ৰ	अद्य	भाज.	233	अणवकंखण-	. अनवका हुणवृत्तिक	इच्छा विनानी	_
अज्ञवपहाण*	आर्जवप्रधान	प्रधानपणे सरळतावाळी.		वत्तिथ		दृत्तिवाळो.	158
अज्ञिजा*	आर्थिका	साध्वी.	38	भणवग हर*	~~ध~~ नवकल्य	मजबूत.	45
-ा.च-ा. अज्झत्थविसो-	अध्यात्मविशोषियुक्त	अध्यातम संबंधी	•-	अणवदिभ*	अनवस्थित	ठेकाणा विनानो.	317
धिजुत्त*	of alternation of the	शुद्धिवाळो.	vv	अणबद्गा	अनवनतात्र	आदि अने अंत विनानो.	२३७
अज्झारियअ	आध्यात्मिक	आत्मा संबंधी किया	,	अणवयस्य	भनवनताम	23	61
*1 - 4)1(-1 -4	, 411.41	संदर्धः	२३२	अभ्याज्	अज्ञान	अज्ञान.	123
अजीव	अ जीव	अजीव.	950	अण्याणि	अज्ञानिन्	अज्ञानी,	949
यान अजीवदव्वदेस	अजीवद्रव्यदेश -	अजीव द्रव्यनो भाग.	₹ 9 0	अणाइअ	अनादिक	भादि विनानुं.	٠٠٠ ٤٩
अजीवदेस अजीवदेस	अजीवदेश अजीवदेश	अज़ीय-जडपदार्थ- नो	7,1-	अणाइसेसि*	अनतिशेषि न्	अतिशय रहित.	¥4
MAIAAA	ગયાત્રસ	भाग.	३१०	अणाउज्ञि अ	अनायोजितं अनायोजितं	नहीं जोडेलुं.	१८२
अजीवपप्स	अ जीवप्रदेश	अजीवनो प्रदेश-जस्थामां	415	अणाएजवयण	अनादेयव चन	कोइ न माने तेना	,-,
A1114.4 64	બ ળાવસવરા	रहेलो परमाणु जेटलो	· ·	जनारुव्यवन	<u> અમાસ્ત્રમ</u> સમ	बचनवाळो.	968
				210011124124	अनागतकाल	भविष्यत्काळ.	44
···	~~ <del>~</del>	भाग. आर्त प्यान.	₹ 9 +	अणागतकाळ	अनागत अनागत		
93 [*] >*	आर्त 		343	अणाग्य		" भविष्यत्काळ,	456
अह* **	अर्थ	प्रथमों के सूत्रमों अर्थः	94	अणागयद्वा	अनागताद्धा		२०१
भट् ~~ठ*~~	अ ष्ट	अाठ−(८).	49	अ णागार	अनाकार	आकार दिनार्नु.	943
अ ह	अर्थ	वात, कथन, क्षर्यं	303	अणाधाइज्जमाण	अनाघायसाण अनाघायसाण	नहीं सुंघातुं.	u i
¥द्वती स * **	अष्टत्रिंशत् 	आडत्रीश-(३८) .	385	अणाणुपुव्वी*	अनानुपूर्वी 	क्रम विनानुं.	§ •
भद्रफास [*]	अष्टसर्शे	भाठ स्पर्शवाळुं.	40	अणाणुपुव्वीकडा	अनानुपूर्वीकृता 	विना क्रमे करेल.	154
भहमं अहम	अष्टममप्टम	त्रण त्रण उपवास.	48.4	अणाभोगनि-	अनाभोगनिर्वर्तित	अजाणपणे धएलो.	40
अहमभ ~~रा~~	अष्टमभक्त	त्रण उपवास.	98	व्यक्तिश*	1	·	
श्रहमी - ०-′*	અ ષ્ટમી	भाठम.	२७७	अणायर*	अनादर	अपमान, अनाद्र.	138
अह्रविह ^{ं*} ़	अष्टविध	आठ प्रकारतुं.	Å	भगाया	अनार मा	आत्मा सिनाय बीजुं-जड.	932
अद्वस इ स्स [*]	अष्टसहस्र	आठ हजार-(८०००).	48	अणारेभ	अनारम्भ	कोइ जातना आरेभ	
भ ट्टह त्तर ^{‡्}	श्रष्टसति	अठ्योतेर—(७८).	354			विनाना.	υĘ
भद्रारस्*	अ ष्टाद्श	अढार—(१८).	Ve.	अणासाइज्जमाण	अनासाच मा न	नहीं चखातुं.	43
अद्वारसम	अष्टाद्शतम	आठ उपवास.	349	अणाहारिअ	अनाहारित .	अणखाधेल.	43
भट् <mark>टाबीस</mark>	अष्टाविंशति	अठ्यावीश—(२८).	983	अणाहारिज-	अनाहारिष्य माण ः	आहारना कार्यमा न	٠,
भद्वावीस इ म	अष्टार्विशतितम्	वेर उपवास.	389	स्समाण	•	आवे तेवां.	14.≹
গ ন্তি	अस्थि	हारकुं.	5¥5	अणिविसत	अनिक्षिप्त	निरंतर.	349
भ द्विमिजा	अस्थिम्बा	हाडकांनी वचलो भाग.	963	अणिच्छिगत्ता*	अनीप्सितता	पासवाने अनिच्छे डप णुं.	Ęŧ
अदु	आढ्य	भरपूर, धनाद्य.	२७६	अणि जि न्न	अनिर्जार्ण	निर्जरेल नहीं ते.	343
-	•		* 1	,	, · • •	1111 THE 1	, - 1

श्रा॰ .	सं०	गू०	४०	ग्रा॰	सं०	गु॰	ą
स्रणिन्द्र र	अनिर्यूढ	मोटा प्रंथमायी संक्षेप-		अणंतर*	अनन्तर	आंतरा विना नुं.	94
,		पूर्वक उद्धरेल नहीं ते.	२०७	अर्णतरोगाढ*	अनन्तरावगाढ	अण्यांतरे अयगाहेल.	ų
ल णिह	अतिष्ट	अनिष्ट.	386	अत्त [*]	भारमन्	आत्मा, जीब.	33
अणिहयां*	अनिष्टता	અનિષ્ટપર્ણે.	६२	अत्तकडा	आत्मकृताः	आत्मा द्वारा करेंछ,	35
भणिद्वस्सर	अनिष्टखर	अनिष्ट अवाजवाळो.	968	अत्ध*ं	अर्थ	प्रयोजन.	3,9
भ्रणिदाय	अनियत	नियत नहीं.	36	अत्यकंखिअ	अर्थका ह्नित	पैसानी कांक्षाबाळो.	90
मणिदिअ	अनिन्दिय	इंद्रियरहित मुक्त जीव.	390	अरथकामञ	अर्थका मक	पैसानी कामनावाळो.	96
प्रणिदिय	अनिन्द्रिय	इं द्रियरहित जीव.	969	अत्थपिवासअ	अर्थ िपास क	पैसानी पिपासावाळो.	96
अणिदिअदेस .	अनिन्द्रिय देश	अनिदियना भागी.	₹90°	अत्यमंत	अस्तमयत् 🐪	आथमतुं.	9 6
भणिदिअप्पएस	अनि <i>न्दियप्र</i> देश	अनिदियना प्रदेशो.	n	अत्थाह	अस्ताध	उंडुंताग विनानुं.	9.
म णियाण	अनिदान	कोइ पण प्रकारनी आ-		अ रिथ*	अ स्ति	विद्यमानता सूचक कि-	
		कांक्षा विनाना.	२३९	•		यापद के अव्यय.	ą
रणियाहिवइ*	अनीकाधिपति	सेनानो अधिपति.	रेक०	अ त्यिभ	अस्तिकाय	जीवास्तिकाय दगेरे मु ख्य	
प्रणिहुअ [*]	अ निभृत	चंचल.	390			द्रव्यो.	98
भणु	अणु	सूक्ष्म.	48	अत्थिकाय	अस्तिकाय	"	? ?
भणुरगह*	अनुप्रह	दया.	933	अ त्थित्त	अस्तित्व	ह्याती.	99
प्रेणुद्राण	धनुत्थान	उठवुं नहीं ते.	133	अ त्यु	अस्तु	थाओ.	93
भणुत्तर -	अनुत्तर	सौथी छेला.	989	अत्थेग इअ	अस् येकक	कोइएक.	93
भणुत्तर	अनुत्तर	'अनुत्तर'नामे देवविमान.	485	अतार	अतार	न तरी शकाय तेवुं.	90
પ્રશુદ્દિઅ [*]	अनुदित -	उदयमां नहीं आवेल.	920	अतीअ	अतीत	भूतकाळ-वीती गएल.	
प्रणुदि ~~जं~~ त*	अनुदीसमान	उदयमां नहीं आवतुं.	920	अ तीच	अतीव	घणुं.	,
ग्णुदि ण्य	अनुदीर्ण	अनुदीरेल.	48	अ तुरिअ	अलरित	न्यु- उतावळे नहीं.	24
ाणुत्रा*ं	अनुद्धा	अनुमति.	996	अ यिर	अ स्थिर	स्थिर नहीं.	39
गुपरिअट्ट र	अनुपरिवर्तते	भमे छे.	49	अ दिह	अदृष्ट	नहीं जोएल.	₹.
रणुपाले इ	अनुपालयति	साचवे छे, पाळे छे.	२४०	अदिण्या दाण	अदतादान	नहीं दिधेछं लेवुं—चोरी,	
रणुपालेमाण	अनुपालयत्	साचवतो, पाळतो.	२७७	अदुक् खा	अदु:खा	न्हा त्या एतुः चाराः दुःखरहितः	
मणुभाग	अनुभाग	कर्मनो रस. जूओ पृ०	,	अदूर अदूर	अदूर अदूर	यु:बराहतः पासे	39
		५१ नी ३ जी टिप्पणी.	939	अदूरसामंत अदूरसामंत	अदूरसामन्त		₹₹
ग्युभागकम्म	अनुभागकर्म		932	अदूरागत अदूरागत	अदूरागत	'' पासे आवेल.	3
गणुभाव	अनुभाव	'' कर्मनो रस्र.	۷۱۱	अपूरावरा अदंतधूवणय	अद्गतिष अदन्तधूपनक	दांतने साफ न करवा ते.	31
ग्णुमय *	धं नुमत	अनुमत.	926	अर्या <u>जू</u> नाय अद्ध	अर्थ	भड्युं,	
ग्णुराग	अनुरागः	अनुराग, प्रीति.	२७७	अद्धजोयण अद्धजोयण	अर्थयोजन		90
 स्णुरागय	अन्वागत	स्वागत.	२३४	अ द तेरस	अर्थत्रयोदश अर्धत्रयोदश	अडधो योजनः	34
.जु.व्य* (णुव्यय*	अणुवत	अणुवत, जीवन संबं धी	140			साडाबार—(१२॥).	35
.5	13.11	गडन्य, नानन उन्ना नाना नियमो.	909	अदद्रहीण	अर्घार्घहीन 	अडधुं अडधुं हीणुं. 	₹0
खु वक्य*	अनुपकृत	जेना उपर उपकार न		अद्भार*	अर्धभार 	चार हजार तोला.	२०
.3	-14124	थयो होय ते.		अद्भास सम् ण	अर्धमासक्षमण	अडधा मासना उपवासः	
गणुवधारि अ	अनुपधारित		323	अद्धा	अद्धा	समय.	96
311104	43141171	उपधारेल नहीं ते	.	अद्धाण	अध्वन्	रस्तो–मार्ग.	3
ग्णुस मय *	अनुसमय	अनवधारेल. निरंतर.	२०७	अदासमय	अदासमय	समय.	₹ 5
खित शित	अनेक अनेक		५७	अधम्म िय का य	अधर्मास्त्रिकाय	स्थितिमां सहाय आप-	
प्पेसणा ·		घणां.	७३			नार ते नामनुं एक जड	•
ागसमा विगंतिअ*	अनेषणा	भिक्षा करतां लागेल दोषो.	२८२			तत्त्व.	₹•
	अनैकान्तिकः	ऐकांतिक नहीं.	₹ :	अन *	अन्य	बीजुं.	3
रणोगाढ*	अनदगाढ	अवगाहेल नहीं.	48	अ श्चउतिथ	अन्यतीर्थिक 🐪	बीजा मतवाळी-	२६
गोवा ह्णय	अनुपानत्क	पगरखां पहेर्या सिवाय		अन्नयर द्वितीअ	अन्यतरस्थि तिक	कोइ एक स्थितिवाछुं.	२३
		चलावयुं.	२०७	अन्नयरसंठिय	अन्यत रसंस्थित	कोइ एक आकारे रहेल.	
ा णेत	भगन्त	अनंत.	94	अश्वयरी*	अन्यतरा	बेमांथी कोइ एक.	,
ाणंतवखु स	अनन्तकृतः	अनंतवार.	२६५	अन्नाणया	अज्ञानता -	अज्ञानपणुं.	₹.
णितगुणकव्खड*	अनन्तगुणकर्कश	अनंतगणुं कर्कश.	44	अन्नमन्धडता	अन्योऽन्यघटता	परस्पर संघट्टपर्धुं.	9,
ार्णतगुणलु ~~क्~~ ल*	अनन्तगुणस्क्ष	अनंतगणुं लुखुं.	45	अनागारी वयोग	अनाकारोपयोग अनाकारोपयोग	आकार विना तुं —सा -	•
ग्णंतपएसिअ *	अनन्तप्रदेशिकः	अनंत प्रदेशवालुं.	46	. 11 11 11 11 11 11	न्त वर्ष प्रसार हो केण्य ∤ण	मान्य ज्ञान.	₹.
ग्णंतनाम	अनन्तभाग	अनंत भाग.	ξ 9			भाष्य क्षानः भविष्यत्काळः	4,

प्रा¢	ti o	गू०	५०	সা৹	सं०	गू०	पृ०
अनिहारिम	अनिहारिम	कोइ पण जातना अग्नि-		अवंल	अबङ	बळरहित.	929
		दाहादिक संस्कारने न		अबहिहेस	अ बहिलं र् य	जेनी चित्तवृत्ति वहा	τ
		पामी शके तेवा पुरुषतुं		{ }		नथी रखडती ते.	२४०
		सर्ण,	२३७	अबाह*	अबाध	बाधरहित समय.	996
अनंतगुण*	अनम्तगुण	अनंतगणुं.	4¢	अवोहिया	अबोधिता	अज्ञान.	300
अत्प	आप्य	राजगृह पासे आवेळी	Ī	अब्भवखाणं*	अ भ्याख्यान	खोडुं आळ चडावबुं.	966
		पाणीयो भरेलो उना		अन्भक्षाणदाण*	अभ्याख्या नदान	33	956
		पाणीनो कुंड.	२८ \$	अध्भणुज्याञ	अभ्यनुज्ञात	जेने अनुमति मळी छेते.	
अप्प	'अल्प	योडुं.	82	अस्भणुत्राय	अ भ्यनु ज्ञा त	73	२४०
अप्प [*]	आरम न्	भाष्मा.	२४	~~अ~~ न्महिअ	अभ्यधिक	वधारे,	945
अप्यकम्सतरग	अल्पक र्मतरक	ओछा कर्मवाछुं.	33	अ ब्भंतर	अभ्यन्तर	अंदर, अंदरनुं.	३०३
अपम्बक्खाण-	अप्रखाख्यानकिया	कोइ पण जातनो नियम		अब्भितरिया	अभ्यन्तरिका	अंदरनी.	300
किरिया		न करवो ते.	45	अंब्सुग्गय*	अभ्युद्गत	उंचे गएल. 🕠	300
अप्पडिकम्म	अप्रतिकर्म	साफसूफ न करवुं ते.	२३७	अब्भुद्धिता	अभ्युत्थाय	~~भादरपूर्वक उठीने.~~	, २३४
अप्पहि वद्ध *	अप्रतिबद्ध	छु टो.	२५३	अब्भुद्धेइ.	अभ्युत्तिष्टति	आदरपूर्वक उठे छे.	२३४
अप्पडिबद्ध्या	अप्रतिबद्धता	छुटापणुं -	र०३	અ ચ્સુદ્રેમિ	अभ्युत्तिष्ठामि	आदरपूर्वक उद्घं छुं.	२३८
अ प्पडिह् य	अप्रतिहत	नहीं हणेलुं.	6.8	अन्भोदगमिआ	~~भा~~ भ्युपगमिकी	स्तीकार करवायी थएठी	i
अप्पडिद्यवर-	अप्रतिहतवरज्ञान-	क्यांइ न अटके तेवा ज्ञान				वेदना.	१३२
नाणदंस णधर	दर्शनधर	अने दर्शनवाळो.	90	अभयदय	अभयद्य	अभय देनार.	16
अप्पतर	अल्पतर	धणुं थोडुं.	44	अमवसिद्धिः	अभवसिद्धिक	मुक्तिने अयोग्य-अ-	
अप्पभार	अल्पभार	· ओछा वजन वा र्कु.	२३८			भव्य-जीव.	950
अप्पभु	अप्रभु	असमर्थ.	२८२	अभाव*	अभाव	अभाव.	944
अप्यमत्संजय	अप्रमत्तसंयत	प्रमादरहित संयमी-	७६	अ भासओ	अभाषमाण-अभा-	अणबोलतानुं.	२ 1४
अप्पवेअणतराग	अल्पवेदनतरक	ओछी वेदनावाळुं.	44		षमाणस्य		
अप्पवेस	आत्मवैश	पोतानो वेष-	२७९	अभासा	अभाषा	शब्दपंजे नहीं परिणमेलां	
अप्पसत्य*	अप्रशस्त	प्रशस्त नहीं.	996			शब्दनां अणुओ.	298
अप्पसरीर	अल्पशरीर	नाना शरीरवार्छुः	59	अभिक्खण	अभिक्षण	प्रत्येक क्षणे.	53
अप्पा*	आत्मन्-आत्मा	भारमा, जीव.	२०८	अभिग्यह्*	अभित्रह	नियम-प्रतिशा.	93
अप्पाबहुय	अल्पब हुक	થોકુંઘળું.	२६१ 🐪	अभिग च्छंति	अभिगच्छन्ति	(तेओ) सामे जाय छे.	२७९
अप्पिच्छा	अल्पेच्छा	थोडी इच्छा.	२०३	अभिग म	અમિ ग म	पामबुं.	२०७
अस्पिह्निय*	अल्पर्धि क	थोडी ऋदिवाळो.	3.68	अभिगमण	अभिगमन	सामे जवुं.	२७८
अप्पिचिय	आत्मीय 💮	पोतानुं .	२७१	अभिगय	अभि गत	त्राप्त.	२७७
अप्पिय	अप्रिय	प्रिय नहीं ते.	185	अभिगयद्र	अभिगता र्थ	जीवादिपदार्थ ने जाणनार.	२७७
अप्पियत्ता*	अथ्रियता	अप्रियपणुं.	६२	अभिनिविद्व	अभिनिविष्ट	भभिनिविष्ट—तीव्र(स-	
अप्पियसप्तर	अप्रियखर	अप्रियखरबाळो.	968			पणे निवेशेल.	148
अप्पुणरावितिय	अपुनराष्ट्रतिक	ज्यां गया पछी फरीबार	İ	अभिनिस्स वइ	अभिनिष्नवति	झरे छे.	265
		आववुं न पडे ते-निर्वाण.	96	अभिगुद्द	અમિમુ લ	सामे.	ąσ
अप्पुस्सुअ	अ ल्पोत्सुक्य	ओछी उतावळवाळो.	280	अभिरूद [#]	अभिरूप	~~य~~ ुंदर.	२७३
अपचक्खाण	भप्रसाख्यान	कोइ पण जातनी		अभिला व	अभिराप	वाक्यरचना.	३१२
		अटकायत नहीं ते.	290	अभिसमन्नागय	अभिसमन्दागत	उदयमां आववाने तैयार	
अग्रज्ञवसिअ	अपर्यवसित	पर्यवसानरहित.	२३६			थएल कर्म, मेळवेल.	148
अपमाय*	अप्रसाद े	प्रमाद नहींजागृति.	988	अभिसेअ 🕟	अभिषेक	अभिषेक करवातुं स्थान.	355
अपरिसेसिअ	अपरिशेषित	बधुं.	७२	अभिहाण*	अभिधान	नाम.	ą
अपलिउज्ञिय	अपरियोजित	नहीं योजेल.	२८२	अभंगय*	अभङ्गक	भांगारहित.	984
अपि*	अपि	पण.	२४:	अम्मापिइअ	अम्बावैतृक	मातापिता संबंधी.	943
अपुट्ट [*]	अस्षृष्ट	नहीं अडकेल.	49	अ मणा म	अमनोऽम	मनने अणगमतुं.	385
भ <u>पु</u> रिसक्कारपरक्कम	अपुरुषकारपराक्रम	અપુરુષાર્થે.	17.1	अमणामत्ता*	अमनोऽमता	मनने अणगमाप्णुं.	Ę Ą
अपुन्द*	अपूर्व	अपूर्व.	Ęo	अमणामस्सर	अमनोऽमखर	मनने अयममता अवा-	
अपोरसिय	अपीर्षेय	माथोडा करता वधारे उंडुं.	1	•		जवाळो.	968
अफास	अ स्पर्श	स्पर्शरहित.	३०५	अमणुत्रता [*]	अमनोज्ञता	असादर्य.	42
अफासाइजमाण	अस्पृर्यमान	नहीं अडकातुं.	७२	अमणुत्रस्सर	अमनोशस्त्रर	अ ष्ठंदर खरवाळो.	168
अ फुस	अस्पृर्य	नहीं अडकवा योग्य.	- 1	•	अमानत्व	निरभिमातिपशुं.	

য়া০	सं०	गू॰'	के ॰	সা•	सं०	सू०	Ã۰
मायत्त	अ मायल ं	निर्मायिपणुं.	२०३	अवचिज इ	अपचीयते	हीणुं याय छे.	२१४
मायि	अमायिन्	माया विनानो.	909	अव द्गिअ	अवस्थित	स्थिर.	३०५
मुच्छा	अमूर्छा	अनासकत भाव.	२०३	अवण्ण	अव र्ण	वर्ण्-रूप-रहित.	३०५
<u>म</u> ुंचता	अमुचत्-ता	नहीं मूकता.	388	अवणद्भ .	अवनद्	ढंकाएल.	२४२
เนื้	इदम्-अयम्	आ.	94	अवन्नवाइ [*]	अवर्णवादिन्	अवर्णवाद बोलनार—	•
(यल	अचल	अचल.	96			वांकुं बोलनार.	990
।यसिवण	अतसि वन	अळसीनुं वन.	82	अवरत्त	अपररात्र	रातनो पाछलो भाग.	२४२
1 र ६*	भरति	चेन न पड़े ते.	988	ध वरा	अपरा	बीजी.	१८२
 !रस	अरस	रसरहित.	इंबंध	अवरुत्तर*	अपरोत्तर	बायव्य ख्णो.	\$ 0 0
ग्रह *	अरथ	रथ विनानो-परिग्रह		अवलद्भि	अवलिध	अप्राप्ति.	२०७
		विनानो. 🧓	3	अ वसेसिअ	अवशेषित	बाकीनुं.	२४६
गरहंत [*]	अईत्	पूजाने योग्य.	3	अवहट्टु	अपहत्य	अवहरीने-लइ ल इने .	२०६
रह्या	अर्हत्—अर्हता	पूज्य पुरुषे.	932	अ वाउड	अप्राद्धत	जेणे कांइ ओड्युं के प-	
रहा	अर्हत्—अर्हन्	पूजाने योग्य.	२३४			हेर्यु नथी ते.	249
स्राग*	अराग	राग नहीं.	२८७	अविडकंतिअ	अब्युत्कान्तिक	उत्पत्ति सिवायनो काळ.	905
ारे*	अरि	शत्रु.	¥	अविउसरण	अन्युरसर्जन	पासे राखवुं.	२७९
 પ્ર રિમૂ अ*	अरिभूत	शत्रुभूत.	¥	अविग्गह्*	अविप्रह	वांकुं नहीं—सिधुं.	943
परिहंत [*]	अरिइन्त	(रागादि) शत्रुने इणनार.	३०३	अविरगह्गति	अविप्रहगति	सिधी गति.	906
भरिहंति*	अर्हेन्ति	(तेओ) योग्य छे.	ą	अवितह	अवित् य	स त्य.	२३८
गरूअ भरुअ	अह ज	रोय विनानुं.	96	अविद्राय	अविज्ञात	नहीं जाणेल.	300
रुणवर	अरुणवर	ते नामनो एक द्वीप.	२९७	अविर इ अ	अविरतिक	विरति विनानो.	44
. ५.५.५ स् रु णोद्य	अरुणोद्य	ते नामनो एक ससुद्र.	२९७	अविराते	अविरति	विरति नहीं.	290
ख्या ५५ स र हंत [*]	अरोहत्	नहीं उगतुं.	¥	अविरहिअ*	अविरहित	विरहरहित-निरंतर.	५७
गण्डप भरूवि	अरूपिन् -	रूपरहित द्रव्य-अमूर्त		अविराहिअसंजम	अविराधितसंयम	अखंड संयमवाळो.	906
		बस्तु.	३०५	अविराहिअ सं- जमासंजम		अखंड श्रावक धर्मवाळो.	
प्ररूविदन्व*	·अरूपि दव्य	» >> ->—	२०१	अमायजन अविरिय	अवीर्य	वीर्य विनानो.	•••
भ्रह्मीण	आछीन	गुरुने आशरे रहेनार.		अविसय*		वाय ।वनानाः अविषयः	154
प्रलोभ	भलोक	ज्यां कोइ पण जातनो एक		_	अविषय अभिकार केरण		153
		परमाणु नथी पण मात्र		अ विसुद्ध ~~हेस्सतराग~~	~~-~~ '	अविशुद्धलेश्याबाळो.	59
		आकाश छे ते स्थल.	950	अविद्युद्धवन्नतराग	अविशुद्धवर्णतरक 	अविशुद्धवर्णवाळो.	"
अलोअंत	अ लोकान्त	अलोकनो छेडो.	165	अविरिय	अवीर्य	अवीर्य. 	989
भ लोग	भलोक	अलोक.	२६७	अवेइता	अ विदित्वा	भोगव्या सिवाय.	355
प्रहोभह	अलोभल	અહોમવશું.	२०३	अस्संघयणि	असंह ननिन्	कोइ पण जातना शारी-	
अ लोया गास	अलोकाकाश	अलोकसंबंधी आकाश.	390	_	_	रिक बांधा विनानी.	144
ਮੁਲੰ	अलम्	थयुं ?	१३८	असंजय	असंयत	संयम्रहित.	9 (
प्रलंकार	अलं कार	घरेणां राखवातुं ठेकाणुं.	२९९	अस्समिअ	अश्रमित	श्रमरहित-अनभ्यासी.	२८२
भ रुंकिअ	अलंकृत	शणगारेल.	२७९	असइं	असकृत्	अनेकवार.	3 60
भव्दय	अव्यय	गाशरहित.	२३५	असठ*	अशठ	शठ नहीं-भलो.	934
भव्याबाह	अव्यावाध े	· बाधारहित.	94	अस•िण	असंशिन्	मन विनानो अकाम नि-	• .
भव्वावस	अव्यापन्न		963			र्भरावाळो जीव.	300
प्रब्वोगड	अव्या(ब्युत्)कृत	विशेष प्रकारे न कहेल.	२०७	असणवण	अशनवन	अशन नामना वृक्षनुं वन.	. 48
भव्बोच्छि न	अव्युच्छित्र	अनिर्णात.	२०७	अस्िणभूअः	असंशिभूत	मिश्यादष्टि जीव.	33
भवंगुअदुवार	अप्रावृत(अपाकृत)द्वार	धरना दरवाजाने बंध नह	(T	असन्निआउय	असंज्ञिआयुष्क	असंक्षि जीवतुं आयुष्य.	999
•		करनार.	२७७	असन्निभुअ	असंज्ञिभूत	असंज्ञिओने धती वेदना.	. 54
भवकमइ	अवकामति	जाय छे.	२३८	ससस्युअ*	असद्भूत	सद्भूत-साचुं-नहीं.	294
भवकामित्ता	अवकम्य	जइने.	२३८	असरीरि	अशरीरिन्	शरीर विनानुं.	969
अवक्रमेजा	अवक्रमेत्	जाय.	933	असवणया	अश्रवणता		· 404
अवकेखइ	अवकाहृति	इच्छे छे.	390	असहाय*	असहाय	असहाय-सहाय विनानुं.	
भवगाड [*]	अवगाढ	अवगाहेल.	46	असहेन	असहाय	<i>p</i>	२७।
	अवगादगाद	सारी रीते अवगाहेळ.	८५	अस्सायाचे-	असातावेदनीय -	" दुःख भोगववामां निमि-	
भवगाहणागुण	अवगाहनागुण	समावी लेवानो गुण.	३०६	यणिज	and at ma	सभूत कर्म.	د.
यसम्बद्धाः अवच	अवच	त्रतिकृळता.	300	असादज्ञ*	असावद्य	तिष्याप-पाप विनातं.	124
भवनिअ भवनिअ	अ पचित	अपचय (नाश) वार्लुः.	२४२	असासय	अशा धत	अस्थिर.	39

			<del></del> ,	<del></del>	<del></del>		
प्रा॰	सं०	गू०	£.	সাত	सं०	गू॰	ş
ासाहारण [*]	असाधारण	साधारण नहीं.	934	अहाकम्म	, यथाकर्म	कर्म प्रमाणे.	3
ासि	श्रसि	तरवार.	1953	अहातच ्	['] यथातथ्य	जेम छे तेम.	\$5
।सिउत्तरजोय-	अशीत्युत्तरयोजन-	एक लाख एंग्री हजार		अहाणुपुब्दी	यथानुपूर्वी	ऋम प्रमाणे.	4
ासयसह स्स	शतसद्ध	योजन.	२९५	अहानिगरण	यथानिकरण	साधनोने अनुसार.	1
ासिद	असिद्ध	संसारनो श्राणी.	950	अहापडिग्ग हिअ	यथाप्रतिगृहीत	जेवुं लीधुं छे तेबुं.	₹.
 सिद्धि	असिद्धि	संसार.	,	अहाप ज्ज ~~त~~	यथापर्याप्त	पूरतुं.	₹.
.।उ.दू ।सीइ [*]	~~थ~~ शीति	एंशी.	984	अहाप डिरूब	यथाप्रतिरूप	रेड. उचित.	₹
। जार ।सीतिभंग	अशीतिभन्न	एंशी भांगा.	949	अहा पांडुर	यथापाण्डुर	निर्मल-घोळुं.	3
		यादीमां नहीं आवेल ते.	1	अहासगा	यथामार्ग	मार्गने अनुसार.	3
१रसुभ	अस्मृत	नहीं सांमळेल ते.	1			मानम अनुसार. सूत्रने अनुसार.	
ासुअ *	अश्रुत	-	२०७	अहासुत	यथासूत्र		3
सुद्ध *	অয়ুদ্ৰ	अशुद्ध.	926	अहासम्म	यथासम्यक्	सम्यक् प्रकारे.	3
सुन्नकाल	अग्र् त्यकाल	नरकमां रहेल नारकिओ	]	अहासुह	यथासुख	सुख याय तेम.	3
		जे काळेन वधे तेम न		अहिओग*	अभियोग	वश करवानी विद्या के मंत्र	
		घटे ते काळ.	904	अहिकरण	अधिकरण	भधिकरण.	₹
सुभ	ઝ ગુમ	અગુમ−નઠાદં.	ષ્ક	अहिकिच	अधिकृत्य	अपेक्षीने.	
सुभस्सर	अशुभखर .	नठारा खरवाळो.	948	अहिगम	अधिगम	जाणबुं.	3
सुर *	असुर	एक जातना देव.	44	अहिगरणिआ	आधिकर णिकी	अधिकरणधी यती किया.	•
सुरकुमार	असुरकुमार	, 29	Ę vo İ	अहि जुंजिय	अभियुज्य	अभियोग करीने.	. 8
धुरकुमारावास	असुरकुमारावास	असुरोनुं रहेठाण.	943	अ हिज इ	अधीते	(ते) भणे छे.	7
~~पु~~ ह	ઝ શુમ	नठाई.	988	अहिजित्ता	<mark>अ</mark> धीत्व	मणीने.	3
धेलेसिपडि-	अशै छेशी प्रतिपश्क	शैलेशीने नहीं पामेल.		अहिज्झिअता*	~~अ~~ भिष्येयता	वारंवार अभिलाष यवी.	
णय	two protests	जुओ पृष्ट ५१ मां तुं ५ सुं		अहिंग*	अधिक	यघारे.	
• •	•	टिप्पण.	355	अहियासिचंति	अधिसह्यन्ते	सहवामां आवे छे.	3
सोअ	अशोक		***	अहे *	अध स्	नीचे.	
(11-1	असाक	अशोक नामनुं वृक्ष-आ-		अहे	अ य		
सोगवण		सोपालव.	२४३	अहोरत्त*		ह वे.	1
	अशोक्वन	अशोकनुं वन.	6A		अहोरात्र ो	रात दिवस.	4
पंखिजभाग ∹े	असंख्येयभाग	असंख्य भागः	७०	अहोराइंदिय	अहोरार्त्रि ~~दिव~~	"	*
संखे <u>ज</u>	असंख्येय	असंख्य.	३०६	अहोलोअ	अधोलोक	अधोडोक.	3
संखेजहमाग	असंख्येयभाग	असंख्य भाग.	₹9३	अहोसिर	अधःशिरस्	नमेल माधु राखनार.	
संखेज गुण	असंख्येयगुण	असंस्य गुण.	999			•	
संखेजपएस	असंख्येयप्रदेश	असंख्य प्रदेशबाळुं.	46		आ		
संखेजपएसि अ	असंस्येयप्रदेशिक	>>	२३५				
संखेजपएसोगाढ		असंख्य प्रदेशमां	. , .	आइ *	आदि	आदि, प्रथम.	
		समाएल.	२२ ¥	आइक्खइ*	आख्याति	(ते) कहें छे.	
. खेळमाग	असंख्येयभाग	असंख्य भाग.	ξ 9	आइक्खंति	आख्यान्ति	(तेओ) बहे छे.	3
पंजय	1 2 2 1 1 1 1 1	गण्डम् गानः	4.			/	
नंजयभविय-	अ संग्रत	~~ਸੰਗਰਨ ਕਿਤ~~		आइक्खास	आह्यामि	/हं\कहं सं	
	असंयत असंयत्भवा ~~रयोग~~ ्य	संयमरहित.	906	आइक्खामि आइक्सिनग*	आह्यामि आह्यानप	(हुं) कहुं छुं. कडेनाने	
•	असंयत असंयतभव्य स्व्यदेव	देव थवाने योग्य	į	आ इक्खित्त ए *	आ ख्यातुम्	कहेवाने.	
वदेव	असंयतभव्यद्रव्यदेव	देव थवाने योग्य संयम विनानो जीव.	906	भाइक्सित्र ः आइगर	आख्यातुम् आदिकर	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक.	
वदेव इंदिद	असंयतभव्य इव्यदे व असंदिग्ध	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनातुं.	१ ०८ २३८	आइक्खिल ए * आइग र आइहसम इ अ*	आस्या तुम् आदि कर आदिष्टसमयित	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना.	
वदेव वंदिद वंपुण्ण#	असंयतभव्यइव्यदेव असंदिग्ध असंपूर्ण	देव थवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूर्वं.	906	भाइक्सि ए * आइग र आइरसम इ भ* आइण्ण	आह्या तुम् आदि कर आदिष्टस्मयित आकीर्ण	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर.	
बदेव इंदिद्ध इंपुण्ण# संभंत	असंयतभव्यइव्यदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीष. संदेह विनातुं. अधूर्ष. संश्रमरहित.	१ ०८ २३८	भाइक्सिलए* आइगर आइइसम इ भ* आइण्ण आइम*	आह्या तुम् आ दिकर आदिष्टस्मयित आकीर्ण आदिम	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं.	3
बदेव इंदिद्ध इंदुण्ण* इंजम इंजम	असंयतमव्यइव्यदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त असंयम	देव थवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संभ्रमरहित. असंयम.	१ ०८ २३८ २५५	भाइक्सि ए * आइगर आइरसम इ भ* आइण्ण आइम* आइय	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि.	(4);4
बदेव इंदिद्ध इंपुण्ण# इंभंत इंजम	असंयतमव्यइव्यदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त असंयम असंयम असंवृत	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनातुं. अधूर्ष. संभगरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित.	906 २३८ २५५ २८9	भाइक्सिलए* आइगर आइइसम इ भ* आइण्ण आइम*	आह्या तुम् आ दिकर आदिष्टस्मयित आकीर्ण आदिम	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे हे.	(4);4
बदेव उंदिद इंपुण्ण# वंभंत उंजम	असंयतमव्यइव्यदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त असंयम	देव थवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संभ्रमरहित. असंयम.	906 २३८ २५५ २८९ २८४	आइविस्त्रस्य * आइगर् आइगर् आइग्रम्म इस् आइग्र्ण आइग्र् आइग्र आइय आइयस्ति *	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि.	(*)** **
वदेव वंदिद वंपुण्ण* वंभंत वंजम वंजुड वंसारसमावण्णग	असंयतमव्यइव्यदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त असंयम असंयम असंवृत	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनातुं. अधूर्ष. संभगरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित.	906 २३८ २५५ २८९ २८४	भाइक्सिए* आइगर आइगर आइग्ण आइग् आइम* आइय आइयि	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आददाति आया अप्काय	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे हे.	מי היי נו פי
वदेव वंदिद्ध संपुण्ण* संभंत वंजम वंजुड संसारसमावण्णग	असंयतमव्यद्वयदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त असंयम असंवृत असंसारसमापभक	देव थवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संभ्रमरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पामेल—	906 236 244 269 208	आइविस्त्रस्य * आइगर् आइगर् आइग्रम्म इस् आइग्र्ण आइग्र् आइग्र आइय आइयस्ति *	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आद्दाति आया	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे हे. पहेली.	(*)** **
वदेव इंदिद इंपुण्ण* इंभंत इंजुड इंसारसमावण्णम इंद्रा*	असंयतमव्यद्वयदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंश्रान्त असंयम असंवित अससारसमापभक अथ अथस्तात्	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संभगरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पानेल—	906 236 244 269 208 69	आइक्सिल्प्* आइगर आइइसमइभ* आइण्ण आइम* आइय आइयि आइयि आइयि	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आददाति आया अप्काय	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे हे. पहेली.	(4) 74 14 4 °
नदेव संदिद्ध संपुण्ण* संभंत संजम संजुड संसारसमावण्णग इस्मस्यिकाश	असंयतमव्यद्वयदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंभ्रान्त असंयम असंवृत असंसारसमापभक	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संभगरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पामेल— सिद्ध. हवे.	906 236 244 209 208 09 06 906 52	आइक्सिए* आइगर आइगर आइग्रम् आइग्रम आइग्र आइग्र आइय आइयि आइयि आइयि आइस्र आइस्र	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आददाति आया अपकाय अपकाय	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे छे. पहेली. पाणी. पाणी संबंधी-पाणीनो	4
वदेव वंदिद्ध वंपुण्ण* वंजम वंजम वंजुड वंसारसमावण्णग द्धिः इस्मरियकाश	असंयतमव्यद्वयदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंश्रान्त असंयम असंवित अससारसमापभक अथ अथस्तात्	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संश्रमरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पागेल— सिद्ध. हवे. अधर्मास्तिकाय.	906 244 244 248 498 496 496 496	आइविस्तर्गः आइगर आइगर आइग्ण आइम* आइय आइयि आइश आइशा आउद्याय * आउद्याय * आउद्याय *	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आद्दाति आया अप्काय अप्काय अप्कायिक	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे छे. पहेली. पाणी. पाणी संबंधी-पाणीनो जीव. आवरदानो नाश.	4 4 4
नदेव संदिद्ध संपुण्ण * संभंत संजम संजुड संसारसमावण्णग इन्मिकाभ इन्मिकाभ इन्मिकाभ इन्मिकाभ	असंदेग्धः असंदेग्धः असंपूर्णः असंत्रान्तः असंत्रमः असंहत असंसारसमापन्नकः अथ अथस्तात् अधस्तात्	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संभगरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पामेल— सिद्ध. हवे.	906 244 244 244 244 404 404 406 392 232 233	आइक्सिए* आइगर आइगर आइग्रम् आइग्रम आइग्र आइग्र आइय आइयि आइग्रि आइह्रा आउद्याय * आउद्याय * आउद्याय *	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आददाति आया अपकाय अपकायिक आयुःक्षय आयोगिक	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे छे. पहेली. पाणी. पाणी संबंधी-पाणीनो जीव. आदरदानो नाध.	4 4 4 4 4 4
नदेव संदेख संपुण्ण * संभंत संजम संजुड संसारसमावण्णग ह इसा * इम्म स्थिकाश इन्वणवेद	असंयतमव्यद्वयदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंश्रान्त असंयम असंवाद असंसारसमापभक अथ अधस्तात् अधमास्तिकाय अधर्यणवेद अथवा	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरं. संभ्रमरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पागेल— सिद्ध. हवे. नीचे. अधर्मास्तिकाय. ते नामनो एक वेद. अथवा.	906 236 244 208 208 06 906 27 27 28 28	आइविस्तर्गः आइगर आइगर आइग्ण आइम* आइय आइयि आइश आइशा आउद्याय * आउद्याय * आउद्याय *	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आद्दाति आया अप्काय अप्काय अप्कायिक	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे छे. पहेली. पाणी. पाणी संबंधी-पाणीनो जीव. आवरदानो नाश. शानी.	4 4 4 4
उजस्मान्यम् न्वदेव संदिद्धः संपुण्णः संमितः संजमः संजुडः संसारसमावण्णम इत्ताः इसारियञ्जाका इत्वण्वेदः इवा इसः	असंयतमव्यद्वयदेव असंदिग्ध असंपूर्ण असंत्रान्त असंयम असंवर्त असंसारसमापभक अथ अधसात् अधसात् अधमीस्तिकाय अधर्यणवेद	देव धवाने योग्य संयम विनानो जीव. संदेह विनानुं. अधूरुं. संश्रमरहित. असंयम. असंवरेल—संवररहित. संसारने नहीं पामेल— सिद्ध. हवे. नीचे. अधमीस्तिकाम. ते नामनो एक वेद.	906 244 244 244 244 404 404 406 392 232 233	आइक्सिए* आइगर आइगर आइग्रम् आइग्रम आइग्र आइग्र आइय आइयि आइग्रि आइह्रा आउद्याय * आउद्याय * आउद्याय *	आह्यातुम् आदिकर आदिष्टसमयित आकीर्ण आदिम आदिक आददाति आया अपकाय अपकायिक आयुःक्षय आयोगिक	कहेवाने. तीर्थनो प्रथम प्रवर्तेक. वर्तमान काळना. सांकडुं-भरपूर. पहेलुं. आदि. (ते) प्रहण करे छे. पहेली. पाणी. पाणी संबंधी-पाणीनो जीव. आदरदानो नाध.	

সাভ	सं•	ग्॰	ğο	য়া৹	सं०	गूँ०	র ৽
आ डह्	आयुध	হান্ত.	₹•७	आयरिअ	आचार्य	साधुसंघनो उपरी, जिन-	
আ করিব*	आकृष्य	खेंचीने .	48			प्रवचनना सूत्र अने अन	
आकासत्यकाय*	आकाशास्त्रिकाय	आकारा.	₹6 :	,		र्थनो जाणकार.	ź
आगच्छद्	आगच्छति	(ते) आवे छे.	94	आ यव	आत प	तडको.	959
आगम्स	आगम्य	आबीने.	945	थायवंत	आतपान्त	तडकानो छेडो.	958
आगय ं	भागत	आवेलो.	923	आया	आत्मन्-आत्मा	भारमा.	933
आगर्	आकर	साण.	68	आयाणसंडमत्त-	आदानभाण्डमात्र-	पात्रने लेवामां तया	
आगामि*	आगामिन्	आवतुं, आवनार.	२०२	निक्खेवर्णासमिश	निक्षे पणास मित	मुकवामां सावधान.	२३९
आगास	आकाश	आकाश, पोलाण.	370	आयाम	अायाम	रुंबाई.	345
थागासगअ*	आकाशगत	आकाशमां अद्धर रहेल.	₹¥	आयामणया	आयामनंता	खेंचाण, खेंचर्चु.	953
आगासत्यका अ *	आकाशास्त्रिकाय	आकारा.	२६८	आयामेत्ता	आयामियरना	खेंचीने, लांबुं करीने.	953
आगासपइद्रिअ	आकाशप्रतिष्ठित	आकाशने आधारे रहेल.	955	आयार*	आचार	आचार.	ų
आगासफलिह्*	आकाशस्पटिक	एक जातनो निर्मळ	₹¥	आयारं म	आत्मार्म्भ	पोते जाते आरंभ(किया)	
-11 11 11 11 11		रफटिक.	·		•	करनार.	υĘ
आघविज इ *	आख्यायते	कहेवामां आवे छे.	₹०४	आयारभंदअ	आचार भाण्ड क	आचारने सचवावनारी	२४५
आजीविञ	आजीविक	एक जातनुं पाखंड, नमपण				सामग्री.	
		रहेनार गोशालकनो शिष्य.	1	् आयावण भूमि	आतापन भूमि	साधुओने तपवानी जग्या.	२४९
आ डोवे इ	आ टोपयति	(ते) पवनद्वारा फूलावे छे.		आयावेमाण	आतापयत्	ताप हेतो.	389
आडोवेत्ता	आ टोप्य	पवनद्वारा फूलावीने.	900	आयाहिणपया हि ण ¹	^k आदक्षिणप्र दक्षिण	प्रदक्षिणा.	33
आणंदरक्खि अ	आनन्दरक्षित आनन्दरक्षित	ते नामनो पार्श्वनाथना	•	आरंभ [*]	आरम्भ	उपद्रव करवो, दुःख देवुं.	vv
जागपुरायलज	ગામમ <i>ન્</i> યાવા	वंशनो शिष्य.	२८०	आरंभिआ	आरम्भिकी	आरेमथी थएली किया.	93
आणमंति	आनमन्ति	(तेओ) अंतःश्वास छै छे.	228	आरण	आरण	एक खर्गनुं नाम.	983
·		स्वर्गतुं नाम.	F	आराह्अ	आराधक	आराधना करनार.	398
आणय 	आ नत	आज्ञायी.	4.5	आराहणा*	आराधना	आराधना.	٤٤
भाणाओ*	आ ज्ञातः		138	आराहिता*	आराष्य	आराधीने.	૮રૂ
आणा -	পায়া	आज्ञा–आण. रूने-०न्म	998	आराहेइ	आराधयति	(ते) आराधे छे.	२०७
भाणाम 	आना म	अंतःश्वास. /	२२४	आराहेता	आराध्य	आराधीने.	₹४0
आणुगामिअ(य)त	आनुगामि क स	(कल्याणरूपे) पाछळ ज-		आरिय	आर्थ	आर्य पुरुषोए कहेल.	963
		वापणुं,(कल्याणरूपे)परं-	1	आर द आहहेइ	आप आरोहति	(ते) चढे छे.	388
0.44	-	पराए जवापणुं.	२३८		आरोह्ण आरोह्ण	ता) य े छ. उपर चडवुं.	124
आणुपुव्वी*	आनुप्रवी	अनुकम,	Ę0	आहहण*		अरा पञ्जु. आरोपीने—चडावीने.	₹ 184
आणुपुब्विकडा	भानुपूर्वाकृता	कमवार करेली.	954	आरोवेत्ता *	आरो ^{ट्} य		
आतव	आ तप	ताप, तडको.	68	आलिंगपुक्खर*	आलिङ्गपुष्कर	मुरज(तबलां)ना मुखनी	
आदिज्ञवयण	आदेयवचन	जेनुं वचन बधा प्रहुण	ŀ	•	•	जेवुं सरखं.	३००
		करे एवी.	968	आहित ू	आदीस	सळगेल.	२३८
भादिह	आदिष्ट	कोइ जातना विशेषणवार्छु.	904	आहितपहि त	आदी सप्रदी प्त	वधारे सळगेल.	२३८
आदेस*	आदेश	आदेश.	396	आलोएइ	आलोचयति	(ते) आहोचे छे.	२८२
आपूरमाणी	आपूर्यमाणा	भराती .	949	आळोएता	आलोच्य	आलोचीने.	२८२
आभिणिबोहिअ-	आभिनिबोधिकश्चान	मतिझान-सर्वे इंद्रियजन्य		आ वलिआ*	आविलेका	एक जातनुं काळनुं माप,	
(य)णाण		शन.	949			'अंतोमुहुत्त' शब्द जुओ.	३०४
आभिणियोहिअ-	आभिनिबोधिकज्ञान-	मतिहाननं परिणाम.	३०९	आवलिआ पइ ट्ट*	आवलिकाप्रविष्ट	ओळबंध.	₹₹
(स)णाणपज्जव	पर्यव		`	आवलिआबाहिर*	आवलिकाबाह्य	ओळथी बहार.	))
भाभिओवि अ	आभियोगिक	विद्या अने मंत्रवडे थी-	ļ	आवसह	आवसय	मठ.	२३२
	•••	जाने वश करनार.	906	भावासपन्वय	आवास पर्वेत	एक प्रकारना देवोने रहे-	
आभोगनिव्यत्तिअ*	आभोगनिर्वर्तित	स्यालपूर्वक थएल.	40			वानो पर्वत.	२९७
आयंक	भातन्त्र	शीघ नाश करनार रोग.	- 4	आसण	आसन	धासन .	२७६
आयंसमंडल*	आद्शंमण्डल	गोळ भारिसो.	300	आसम	आश्रम	खागिओनुं रहेठाण.	6¥
भायक्खाहि	आ€याहि	(तुं) कहे.	239	आसव	आस्रव	पाप अने पुष्यनो मार्ग.	२७७
भायत	आयत		983	भासा	आशा	आशा.	२७८
आयभाव	भारमभाव	भारमपर्णुं.	108	भासायंति [#]	आखादयन्ति	(तेओ) चाखे छे.	§ 9
आयभाववस्तव्वया	भारमभावववतव्यता	आत्मपणा ~~शं~~ वंधी	140	आसि -	आसीत्	(ते) हतुं.	३०५
, • • •		प्रह्मण.	•••	आसी	आसीत्	"	२३५
		CON 1 10		-4. 411	an are seen	**	•
आयरमाण*	आचरत्	आचरतो.	ų	आ हंस्र	आहु:	(तेओए) कधुं,	308

Jain Education International

্মাণ	सं०	गूरु	Ãο	∵श•	सं०	गूर्	ंठें
आहाकम्म	आधावमें	र्तन साधुओ सा रु ज करे छ		इं न्स	इ भ्य	धनवंत, हाथीने ढांकी	
-		अन्नादि.	२१०			शकाय एटला धनवाली.	२४८
आ हार	आहार	भोजन,	५३	इय*	इति	ए प्रमाणे.	२२२
आहारअ*	आहारक	ते नामनुं एक शरीर.	. 946	\$ यर*	- इतर	बीजुं.	194
आ हारगम	आहारगम	आहार विषयक पाठ.	२२४	इयाणि	इदानीम्	हमणां.	लं३२
श्राहारट्ड*	~~आ~~ हारार्थ	आहारनो अभिलाप.	40	इरियायहिअ	ऐर्योपयिक	मार्गमां चालतां यएहो	1
~~था~~ हारहि	आहारार्थिन्	आहारनो अभिलाषी.	५३			व्यापार—किया.	199
आहारिजमाच	आहार्यमाण	खावामां खप आवती		इरियासमिअ	ई योसमित	सावधानतापूर्वक	
•	.*	वस्तु.		,		चालनार.	255
आहारिजस्समाण	आहारयिष्यमाण	खावामां आवनार वस्तु.			• इहगत	थ हीं रहेलो.	388 .
आहारिअ	आहारित	खावामां आवेल वस्तु .		इह्भविञ .	ऐहभविक :	आ भवतुं.	৬९
आहारदेसभ	आहारोद्देशक	प्रज्ञापना सूत्रना अह्या-		इहभवियाउग	इहभवायुष्क	था भवनी आवरदा.	२०४
		वीशमां पदमां आवेलुं			•		
		आहारसंबंधी हकीकतने			~~\$~~		
	^	जणावनारं प्रथम प्रकरण.		<u> </u>	\$		
आहारे इ	श्राहारयति 	(ते) खाय छे. (नेन्द्रे) काम के	१७५	\$ सर*	ईश्वर ~~२~~	•	386
आहारें ति	आहारयन्ति े	(तेओ) खाय छे।		ईसाण* 	ईशान 	ए नामनो वीजो देवलोक.	
भा होहि [*]	आधोऽवधिक	परिमित क्षेत्र विषयक		. ईसीप ब्सारा केराकिए*	ईषत्प्राग्भारा ******	सिद्धशिला. 	393
		अवधिज्ञानवाळो, 'ओहि'		ईहामिग *	इं हामृग	बरु.	३००
>		शब्दनो अर्थ जुओ.	936				
भाहोहिअ	**		१३७	•	उ		
	ਵ			₹,	3	तो.	¥۷
	इ			उक्रिद्रि*	उत्कृष्टि _.	आनंदनो महाष्वनि.	286
_#c ·	_		_	उद्दोस	उत्कृष्ट -	वधारेमां वधारे.	43
{*	₹	पूरक अव्यय.	300	उद्योसिया	ব ক্টেষ্টি	बधारावाळी स्थिति.	485
इ ओ —	इत:	अहींथी, हवेथी.	346	उरग*	उम्र	उग्र.	२४
(क मंग्राच्यामिश्रम	एक अक्टाकास्टीना	एक. अंगाराथी भरेली समडी.	. २७४	उग्गतव	उम तपस् ं	उप्र तपस्वी.	33
	- अङ्गारशक् टिका एकचरवारिंशत्	एकताळीश.	784	उरगपुत्त*	ভ্রপ্তর	उत्र जातना क्षत्रियनो पुर	
इ्गुयाल इच्छामि	एकपत्सारसप् इच्छामि	एकताकास. (हुं) इच्छुं छुं.	430 380	उंग्गह्*	, अवप्रह	अवप्रह्-नियम,आश्रय(?	). २४
६च्छाम इच्छिअ	इच्छाल इच्छित)	(8) રચ્છ છુ. ક્રુच्छेल, इष्ट.	२३८ २३८	उग्गहिता	उद्गृह्य	प्रहण करीने.	२८१
୍ (୮୯୫୬	इंग्सित }	₹ ⁰ 00. ₹2.	746	उ ग्गहेइ	उद्गृ ढ़ाति	ं (ते) प्रहण करे छे.	२८१
इच्छियत्ता	इच्छितता)	इष्ट्रपणुं.	٩ć	उचत	उच्चत्व .	उंचाई.	354
(1 - 0 · (1))	ईप्सितता 🕽	1-13 .	1-	उचार	उचार	विष्टा.	963
इच्छिअपडिच्छिश	इच्छितप्रतीच्छित 🕽	वधारे इष्ट.	२३८	उचारपासवणभूमि	उचारप्रस्रवणभूमि	पेशाव अने झाडानी जग्या	२४४
	ईिस्तप्रतीप्सित ∫			उचारेअ(य)व्व	उचारयितव्य	कहेवानुं.	336
₹ 8 *	इ ष्ट .	इष्ट, बहार्छ.	948	उच्छू ढस रीर	उ त्क्षिप्तशरीर	शरीरनी सारवार नहीं	
इट्टता	इ ष्टता	इष्टपणु.	६८			करनार.	33
इद्वत	ऋद्धत्व	ऋद्वणुं, समृद्धपणुं.	755	उज्ञो एइ	उद् योतयति	(ते) अजवाळे छे .	161
इहि	প ্যন্তি	ऋद्धि, दोलत.	808	उज्ञोवेमाण	उद् योतय मान	अजवायतो.	२७३
इत्थत*	इ त्थंत्व	आ प्रकारे.	२२९	उद्घा	उ त्था	उठवुं.	३७
इरथत्थ	इत्यर्थ	ए अर्थ.	२,२ ८	उ हाय	उ त्थाय	उटीने.	२३९
इ त्थी	स्रो		२७२	ब हाण	उत्थान	उठ्युं.	१२०
इत्थिवेद	स्त्रीवेद	स्त्रीधर्मनी सूचक प्रवृत्ति.	२७१	उद्वित्ता	उत्थाय	उठीने.	३७
इ तिहास .	इतिहास	पुराण शास्त्र.	२३१	ब ह्रिय	उत्थित .	उभी थएल.	२४३
इंदभूइ	इन्द्रभूति	ते नामना महावीरना		उद्वेह	उत्तिष्ठति	(ते) उभी थाय छे.	३७
		मुख्य शिष्य. जुओ १०		उहेति	उत्तिष्ठन्ति	(तेओ) उमा थाय छे.	२८०
		१६ तुं गणधर संबंधी		उह*	क र्ष	૩મું, ઉંનું .	५९
* D	.6. 1	१ छं टिप्पण.	₹₹	उंहुं जाणु	ऊ र्ध्वजानु	उभडक ये ठेल.	33
इंदिय	इन्द्रिय	इंद्रियो—आंख वगेरे.	२२३	उडुता*	ऊ र्षता	उंचाई.	44
•		10					
इंदियउ दे सअ	इन्द्रियउद्देशक	इंद्रियसंबंधी हसीकतने जणावनात् प्रकरण.	२६७	उद्धुलोअ उपह	ऊर्ष्वलोक दण	खर्ग-उपरनी छोकः गरम, गरभी,	३ ९३ २३८

মা৹	सं०	गू०	ह ॰	সা৹	सं०	गू०	A0
उत्तम	उ त्तम ·	उत्त म .	२४२	उप्पणपक्ख	उ रपन्नपक्ष [ा]	उत्पत्ति संबंधी पक्ष.	ሄጜ
उत्तर [*]	उत्तर	उत्तर, गौण प्रकृति.	६५	उप्पणसङ्ख	তব্দেপপ্তর	श्रद्धाळु.	३७
उत्तर*	~~उत्तर~~	उपर, वधारे.	38\$	उ प्पण्णसंसय 🗇	उत्पन्नसंश् य	संशयवाळा.	30
उत्तरओ	उत्तरतः	उत्तरथी.	383	उपल	. उत्पत्न	ड् प छुं.	२४२
उत्तरपुरत्यिम	~~उत्तरपौरस्~~ य	उत्तर अने पूर्वनी वचेनो	·	उप्परुपत्त*	उत्पलपत्र	उत्पलनुं पांदडुं.	२४
•		भाग-ईशान ख्णो.	4.5	उप्पाएता*	उ त्पाद्य	उपजावीने.	Ęo
उत्तरंवेउव्विय	उत्तर्वैक्रि म	वारंवार फेरबदली यह	}	उप्पायपन्वय(अ)	उत्पातपर्वत	एक पर्वत, जुओ पृण २९	
•		शके एवं गौण शरीर.	१४९			टीकानो अनुवाद.	२९७
उत्तरासंग	उत्तरासङ्ग	खेस.	२७९	ভ ি ণ "	उपरि	उ षर.	१७०
उत्तरिल्ल*	उत्तरीय	उत्तरमां रहेतुं.	€,९	ਤ ਮ*	उभ	बे.	₹४
उत्ताप भ	उ त्तान क	चत्तुं.	. 948	उभयकड ्	उभयकृत	बेथी थएल.	9 & 4
उदग	उद्क	पाणी.	989	उभयभविय	उभयभविक	वे भवमां साथे रहेनार्.	90
खद्ग्ग	उंदम	उत्तम.	२४२	उभयारंभ	उभयारम् भ	धेनो आरंभ.	७६
उद् गग न्भ	उदकग र्भ	पाणीनो गर्भ-वादळां.	२७३	उम्मग *	उन्मार्ग	खोटो रस्तो.	33
उद्ग त	उद् कल	पाणीपणुं, पाणीरूप.	२८ ९	उम्मत्तवाय*	उन्मत्तवाद(चा)	उन्मत्तनी वाणी.	396
उदत्त	उदात्त	उत्तम.	२४२	उम्माण *	उन्मान	तोळ्युं.	३५०
उदंत	उदका(उदा)न्त	पाणीनो छेडो.	958	उम्मिलिभ	उ न्मीलित	विकसेल.	२४२
उदय	उदय	कर्मनो उदय.	ષષ	उय ष्ट	उद्दर्त	अपवर्तन.	. 44
उद् यंत	उद् यत्	उदय पामतो.	969	उय हिंसु	उद्वर्तितवंस्तः	(तेओए) अपवर्तन कर्युं	. 48
उद्याणंतरप-	उदयानन्तरपश्चात्कृत	उदय पछी तुरत ज		उयहें ति	उद् र्तय न्ति	(तेओ) उद्घर्ते छे.	48
च्छाकड	A441-15/1-41/8-11	करेलुं.	939	उपटेस् उपटेस्पंति	उद्वर्तथिष्यन्ति	(तेओ) उद्वर्तशे.	48
उद् हि	उद् धि	उद्धिकुमार.	ξ S	उपट रवाय उरल*	उदार	चदार.	943
	उद्धि उद्धि						₹0%
उद्हि		समुद्र.	३ १३	उराल ~~`******~~	उदार _.	" बोलवुं.	990
उ द्वणता	उद्भवणता	उपद्रव करवी.	988	उँहाव* 'ो•*	उ लाप क्लोन		
उद्दवणया	,, C-AB-	(	993	ंटछोअ [*] —ो——े	उहाेच —ो——	चंदरवो. 	३००
उद हिपइ द्धिअ	उद्धिप्रतिष्ठित	(धन) उद्धिने आधारे		ज्लोयभूमि ÷०*	उछोचभूमि ——	चंदरवो बांधवानी जग्य।	
		रहेल .२)३-२	968.	उवइसंति* *	उपदिशन्ति 	(तेओ) उपदिशे छे.	4
उहाइ	उ इदाति	(ते) बनावे छे.	359	उवउत्त*	उपयुक्त	उपयोगवाळो.	38
उद्दाइ .	अपद्रवि.	(ते) मरण पामे छे.	२२७	उवएस	उपदेश	उपदेश.	२३९
उद्दाइला	अपृहुत्य	मरीने.	२२७	उ बओग	उपयोग	उपयोग∸ज्ञान.	९४३
उद्दायाति	अपृद्रवति [.]	(ते) मरण पामे छे.	२२७	उवओगगुण	उपयोगगु ण	उपयोगरूप गुण.	₹0€
उदार	उदार	उदार.	२४२	उद्योग लक्खण	उपयोगलक्षण		• ३०९
उदाहु	उताहो	अथवा.	४९	-उबक्रमिआ	औपक्रमिकी	उपक्रमथी थनारी किया	. १३२
उ ह्दि	उ द्दिष्ट	उद्शेल.	२७७	उ वगंअ	उपगत	प्राप्त थएल.	₹₹
उदि ण्ण	उदी णें	उदीरेल-उदयमां आणेल	. ८९	उवचिअ	उपचित	जामी गएल.	48
उदिन*	उदीर्ण	. ,,	920	उवचिषाइ	उपचीयते	(तेनाथी) उपचय	
उदीर्इ	उदीरयति	(ते) उदीरे छे.	920		•	पमाय छे.	२१४
उदीरणा *	उदीरणा	बलात्कारथी उदयमां		उवचिजाति	उपचीयन्ते	(तेओथी) उप चय	
		लावयुं.	६४	ŕ		पमाय छे.	48
उदीरणाभवियः	उदीरणाभव्य	उदीरणाने योग्य.	129	उवचिण इ	उपचिनोति	(ते) उपचय पाने छे.	ওৎ
उदीरिज्यमाण	उ दीर्यमाण	उदीरातुं.	ሄ ባ	उवि णंति	उपचिन्वन्ति 	(तेओ) "	998
उदीरिय	उदीरित	उदीरेल.	¥9	उवविणा इ	उप चिनोति	'उवचिणइ' शब्द जुओ.	१८२
उदी रिस्पंति	उदी रविष्यन्ति	(तेओ) उद्गीरशे.	328	उविगणिस्सं ति	उपचेष्यन्ति	(तेओ) उपचय पामशे.	
	- उदीरयन्ति	(तजा) जसरसः ,, चदीरे छे.		.उवन्विणिस <u>ु</u>	उपचितवस्त	(तेओए) उपचय कर्यो.	
उद िरंसु	उदीरित व न्तः	तेओए उदीरणा करी.	338	उन् नी वति	उपजीवति अपजीवति	(ते) प्राण धारण करे छे	
	•		110	•	•		
उद्देस	उद्देश	उद्देश—शास्त्रनुं एक 		उवज्ञाय 	उपाध्याय 	भणावनार, ओझा.	96
-2-		प्रकरण.	908	. च ०्वष्ट	उद्दर्त \$2	अपवर्तन. 	908
उद्देस	3>	स्थाननो आगळनो सामः	₹4%	उ ०्द ृह\$ [*]	उद्दर्तते	अपवर्ते छे.	30E
उ पंचिय	उपचित	વુષ્ટ.	२०७	उ व्यष्टण	उद्वर्तन	अपवर्तन.	AA
उ प्पजनार्णकाल*	उरप्दामानकाल	उपजतो पदार्थः	4रं	उ व्दहंत*	उद्दर्तमान	अपवर्तन पामतो.	२२९
उ प्यम्ण	उ त्पन्न.	पेदा थएछ.	930	उञ्बहमाण	**	22	५७६
उप्प्रणकोउह्ह	उ त्पन्नकुतूहरू	कुत्हली,	ં રૂહ !	खन्हणा [#]	उद्दर्तना	फेरफार.	२२ ३

' য়া০	सं०	गू॰	Ão	্লা •	सं०	ग्र्	Ž.
उदहाएखा	चपति ष्ठेत्:	उ पस्थित यायः	131	उ वास	ध वकाश	सवकाश-खाली जग्या.	140
~~ख~~ बद्वित	उपस्थित '	उपस्थित, हाजर.	200	उदासंतर	अव काशान्तर	आकाशनुं आंतरं.	353
उव त्थड	उ पस्तृत	उपरा उपर ढांकेल •	64	उ न्नेह	रुद्वेध	उँचाई.	२०४
उ वदंसेति	उपदर्शयति	(ते) देखाडे छे.	205	उस्सवणया	उच्छ्वणता	घास एकडुं करबुं.	353
उद धारि अ	उ पधारितः	अवधारेल.	२०७	उस्ससइ	उच्छ्यसति	(ते) उच्छ्वास हे छ .	963
उविति *	उ पयन्ति ।	(तेओ) पासे जाय छे.	२५३	उस्ससंति	~~उच~~ ्छ्वसन्ति	(तेओ) उच्छ्वास हे छे.	. 3.5
उवरम इ	उप स्मति ।	(ते) अटके छे.	940	उस्सास	उच्छ्वास	उच्छ्वास.	333
उवरमति	17	13	950	उसप्पिणी*	उ त्सर्पिणी	उत्सर्पिणी-चडतो-काळ	. २२७
उ वराग*	उपराग	चंद्र के सूर्येनुं प्रहण.	३०३	उसम	ऋषभ	बळद.	Į o e
उद िं	उपरि	उपर.	375	उसि ण	-दब्प	उत्तुं.'	२८९
उवरि तल	उपरितल	उपरनो माग.	००	उ विणजोणिय	उष्णयोनिक	अे न्रं उत्पत्ति स्थान उनुं	
उ वरिम भ	उपरिम क े	उपरतुं.	185		_	छे एवा जीवो.	२८९
उ वरिम्ग	n	27	45 8	उरिय	उच्छित	षणुं उचुं.	₹∘•
उवरिमगेविज्ञअ	उपरिम्मेवेयक	उपरनुं ग्रैवेयक विमानः	906	उसियफलिह	उ च्छ्तस्फटिक	र्फटिकनी पैठे उत्तम	
उव रिमतल	उपरिमतल	उपरनी भाग.	110		}	चित्तवाळो.	
उ वरिक्	उपरितन	ः उपरनुं.	196		उच्छ्तपरिष 🕽	उघाडा द्रवाजा राखनार	
उ वलद्ध	उपलब्ध	प्राप्त थएल.	२७७	उ सु	1 3	ं ब्राण.	173
ਰਕ ਲੰਮ*	उपलम्भ	प्राप्ति.	114				
उववजाइ*	उ पपद्यते	(ते) उपपन्न थाय छे.	908		ए		
उ वनजाति	,,	n	965	् एअ	एतत्	₹.	966
उद वजमाण	उपपद्यमान	उपप न्न थतुं.	106 .	एकवीस*	एकविंशति	एकवीश (२१).	२५८
उदवर्जते*	उपपद्यन्ते 🕚	(तेओ) उपप न्न थाय छे.	233	एक सि*	एकशः	एक वार.	175
उवयज्ञिहिद्	उ पपरस्यते	(ते) उपपन्न थरो.	3×¢	पुकारस	एकादश	अगियार. (११)	4 80
उववजेजा	उपपरेत	(ते) उपपन्न याय.	963	एकेक	• एकेक	एक एक.	48
उ व वहमाण	उपदर्तमान	अपवर्ततेतुं.	308	एकगुण*	एकगुण	एकगणुं.	٦٠ 4 <i>٤</i>
उन् य टे इ	सपवर्तते :	उद्दर्ते छे.	908	एकगुणकाल#	एउगुणकाल	एकपणुं काळुं.	१२५
उववण्ण [*]	उपपन	उपपन्न.	944	एग*	एक	एक. (१)	
उववसारो	उपपत्तृ–उपपत्तारः	उपपन्न थनार.	4	एगइय*	ए कक ्	कोइ एक.	\$ \$
उववत्ति*	उपपत्ति	उपपत्ति.	54	एगतिय*			99
उष वन्न	उपपन्न	उपपन्न.	945	एगगहणगहिश	" एक्ष्यहणगृहीत	" एक साथे टड् शकाय तेवा	
उ व वन्नग	उ पप मक	,,	909	एक्गुण*	एकगुण -	एकवर्णुं.	।. २०७ ५४
उववन्नपुरुव	उपपन्नपृ र्व	पहेलां उत्पन्न थएल.	२६५	एगगुण्कक्खड*	एकगुणकर्कश	एकगणुं कर्कश.	48
उववाय* •	उपपातं	देवोनो के नारकिनो अन्म.	904	एगत	एक त्व	एकपशुं.	73 4 0
<mark>उदवा्यविरहकाल</mark> *	उपपातविरहकाल	उपपात न होय ए दो काळ.	२२२	एगह	एकार्थ	५७५३. सरसा अर्थवाळुं.	)* ¥\$
उववायस भा	उपपातसभा	देवने जन्मवानुं स्थान.	355	एगफास*	एकसर्श	एक सर्शवार्द्ध.	५८ ४८
उददास	उपवास	उपदास.	२७७	एगमेग	एके क	एक एक.	
उद ये अ	उपेत	युक्त, सहित.	२३४	एगयओ	एक तः	एक एक साथे.	98 %
उवसग्ग [*]	उपसर्ग	पीडा.	20	एगवण्य एगवण्य	एकवर्ण '	एक दर्भ साथ. एक वर्णवार्द्ध.	२१ १
उदसंत*	उपशान्त	उपश्मेल.	१२७	एगवृश्च*	एकवर्ण एकवर्ण	· ·	१२४
उवसंतकसा भ *		जेना कषायो उपशमेला			-	»	५८
उपस्तकताम ः	उपशान्तकषाय	छे ते.	53	एगराइय .	एकरात्रिकी	एक रातमां पूरी धनारी	
उवसम [*]			970			किया-	340
उवसमः उवसमसम्म्	उपशम	उपश्म.	928	एगंततो -	एकेकतः	एक एकने.	313
उपसमसम्म [ः] उ यसामेइ	उपशमसम्यक् 	उपराम सम्यक्तः (२)	930	एगंतपंडिय	एकान्तपण्डित 	~~एं~~ यमी.	168
उवसामइ उवसोभमाण	उपशमयति 	(ते) उपशमावे छे.	939	. एगिंदिअ	एकेन्द्रिय 	एक इंदियवाळी जीव.	
	उपशोभमान	शोमतुं.	48	एगिदिअ देस	एकेन्द्रियदेश	एक इंदियवाळानो एक भा	
उबहित *	उपहित .	स्थापेल.	२०५	एगिदिअप एस	एकेन्द्रियप्रदेश	एक इंद्रियवाळानी एक	
उवाग च्छइ*	उपागच्छति	पासे आवे छे.	२४	14	•	अविभवत भाग.	₹ \$•
उदागच्छिता [*]	उपागम्य	पासे आवीने.	२४	एगुणपन्नास*	एकोनपद्याशत्	ओगणपचास. (४९)	. A A
उदाणह् ज्यारिक्टर	उपानह्	पगरखां. 	२३२	एडिता	.एडयिखा	मूकीने, छोडीने.	२३८
उवादिएता स्मानीगंति	उपादाय जगरीया <u>न</u> े	प्रहण करीने.	२८०	एडेइ	एडयति	्(ते) मुके छे, छोडे छे.	२३८
उषादीयंति उषरियल	उपादीय न्ते ज्यानिक	(तेओ) गृहीत थाय छे.	₹८•	एत्थ	भत्र	अ र्ही,	114
<u>असार्थल</u>	उपरितल	उपरनो भाग.	२९४	एय ।	एतत् _	Ų.	155

<u> </u>	<del></del>					····	
प्रा॰	सं॰	गू॰	Ãó	সা ং	सं॰	गु०	ã
एयारूव	एतद्भूष	एरूपवार्छ.	२३२	र्क	किम्-कम्	कोने.	२३
एरंडकट्टसगबिआ	एरण्डकाष्ठशकटिका	एरंडाना छाकडाथी भरेंडी	- 1	बं खपओ स	काङ्क्षाप्रदोष	काह्यप्रदोष, नीचेनो शब्द	
•-		सगडी-नानी गाडी.	२४२			નુઓ .	•
ए रिस अ	एतादशक	एवुं.	308	· कंखपदोस		काङ्घाप्रदोष.जुओ पृ०्२०४	. २०
एरिस*	एतादश	t,	३३	कंखामोहणि ~~ज~~	काङ्क्षामोहनीय	काङ्कामोइनीय. खुओ	
र्व	एव	निर्णय सूचक अव्यय.	48	.		प्ट॰ ११५.	99
एवं	ए वम् ्	ए रीते.	48	कंखिय	का हित	काह्नित. जुओ पूं• १९७.	
पुसणा	एषणा	सिक्षा माटे निर्दोष रीते		कचायणस्यगो ~~त~~	कात्यायनसगोत्र	कात्यायन गोत्रनो.	35
		-	२८२	কল্ট	ক্ষন্ত	नदीना पाणीथी वेराएछ	
एसणासमिश्र	एषणासमित	एषणा कियामां सावधान.	२३९	• •	•	झाडीवाळो प्रदेश.	99
एस णि ज्ञ	एषणीय	काळजी पूर्वक तपासीने		कंचणिशा	काञ्चनिका	रुदाक्षनी माळा.	₹₹
		आणेलो निर्दोष आहार.	२९०]	क च्च र	कियते	कराय छे.	95
	•		1	कज्त्तण*	कार्यस्य	कार्यपणुं.	39
	ओ	,		कर्जात	कियन्ते	(देओ) कराय छेः	२१
_			]	केज्रमाण	कियमाण	करातुं.	35
ओरगह	अ वब्रह्	अबप्रह्.	२७८	क्रचल*	द ज्ञल	काज् ळ.	*
थोगाढ *	अदगाढ	समाएल.	994	कजिस्सइ	करिष्यते	कराशे.	95
ओगाहण	अवगाहन	समाबुं.	48.5	कृह ~~ु*~~	कृत्वा	करीने.	₹
ओगाइणा	अवगाहना	**	386	षट्टसग डिआ	काष्ठशकदिका	लाकडाथी भरेली सगडी.	? ¥
धोगाहण ह्या*	अवगाह्नार्थता	समावानी अपेक्षा.	36	कट्टसेजा	काष्ट्रशय्या	सुवानुं लांधुं अने पातळुं	
ओगाइणाठाण	अवगाइनास्थान	शरीरना विभागो, जुओ पृ				पाटीयुं.	२०
		१४८, टीकानी अनुवाद.	186	कड	कृत	करेल.	•
ओगाहित्ता	अवगाह्य	समाइने, व्यापीने.	२९७	कृडय् [*]	ष्ठटक	क डुं.	३७
ओगाहे जा	अवगाह्येत्	समाय, व्यापे.	900	कडा इ	कृ तयोगिन्	जैनमुनिनी कियामां	•
स्रोगिण्ह् इ *	अवगृ ह्याति	अवप्रहे छे.	२४			कुशल.	3.8
ओगिण्डिता	अवगृह्य	अवग्रह करीने.	२४	कडि	कटि	₹ €.	90
ओभासे इ	अव भासयति	प्रकारो छे.	969	क डु	€द	तिखं,	२ २
ओ भासेति	,,	37	168	कडु(य)अ *	कटुक	,,	Ę
ओ यंसी	ओजखी	ओजवाळो.	२७८	षड्डिजमाण [*]	कृ ष्यमाण	खेंचातुं, शागळ लइ ज वा	
ओरा ल	उदार	उदार, मो ढुं.	33	कण्हलेस	कृ ष्णलेश्य	कृष्ण हैश्यावाळी.	Ţ
धोरा लिय [#]	औदारिक	मनुष्य वगेरेनुं स्थूल शरीर.	944	कण्हलेस्स	33	>	90
ओसन्न*	अ वसम	बहुलपणुं.	Ę o	क ण्ड् <i>छे</i> स्सा	कृष्णहेश्या	कृष्ण लेखाखराव	
ओसप्पिणी [*]	अवसर्पिणी	अवसर्पिणी काळ, जुओ		-		यृत्ति.	ŧo:
		१९ मां पानामां ५ मुं	[	कण्हा	कृ त्जा	षाची, ,,	94
		टि प्पण.	२२७	क्णपीढ*	कुर्णेवीठ	काननुं एक जातनुं घरेणुं.	
ओसह	ভ াষ্	औषध.	२७७	क्णअ	कनक	सोतुं.	२७
ओहारिणी	अवधारणी	ज्ञानमां कारणरूप भाषा.	359	कणय	22	2 3	₹
ओहि [*]	अवधि	अवधिज्ञान, ज्ओ पातुं		कृणायत	कर्णायत	खेंचीने कान सुधी आणेल.	. 15
		१३९, १ छं दिप्पण.	143	क त्थइ [*]	कुत्रापि	कोइ पण स्थळे.	13
ओहिदंसण पजव	अवधिद्श्नेनपर्यव	अवधिदर्शनना आकारी.		कतिकिरिय	कतिकिय	केटली कियावाळी.	15
ओहिनाणपज्जव	अवधिज्ञानपर्यं	अवधिज्ञानना आकारो.	305	कतिभाग	कतिभाग .	केटली भाग,	ų
भोहिय	ओधिक	साधारण.	990	~~दं~~ त*	कान्त	मनोहर.	94
ओहिया	औषिकी	साधारणतावाळी.	1914	कंसार	कान्तार	जंगल.	43
	*** * * * * * * * * * * * * * * * * * *			कंद्<प*	कन्दर्भ	काम.	99
	ৰূ		- 1	कंदप्पकहाकहण*	कन्द् र्षक् था क्यन	काम संबंधी वात कहेवी.	
	74			कंदप्पुवएस*	कन्दर्पोपदेश	काम संबंधी उपदेश देवी.	
फ अ [≉]	~~ই~~ ব	करेल.	₹ 0	कप-3ुमर्प कन्न [*]	कर्ण कर्ण	कान.	99
क ्र	श्रुत कृति	कर ः. केटछं.	153	कृत्प कृत्प	कर दहरप	भागर शास्त्र.	₹₹
	कास कृतिदिश्	कटछ. केटली दिशा तरफ.		कप्पंतर	कल्पान्तर	थाचारनी भिन्नता.	93
ਨਵਾਨੇ ਹੈ ^{ਹਰ}	WELT (TW #)	જાહ્યા પ્રસા દાદમા	163			•	
			اوعا	ਲ ਼ ਹੀਤਰਜਿਆ	कल्पोपय ~~ा ते का~~	स्टब्स-अ सत्तर विद्यास सर्थ	तिर
कड्माग*	कतिभाग	केटलो भाग.	69	कृष्पोववत्तिआ	रु ल्पोपपत्ति का	कल्प-अनुत्तर विमान सुर्थ स्वर्गीमां उत्पन्न धर्वः	
फहिंदसं* 'कहभाग* फहिंदि फसें			49 949 940	कृष्योववत्तिआ कृष्यड	कल्पापपात्तका कर्बर	कल्प-अनुत्तर विमान सुध खर्गीमां उत्पन्न थवुं. खराव नगर	ीना ् १ ९ ं ८

ंश्रा॰	सं०	गू०	٠ .	· মা ০	सं०	गू०ं	ं पृ
क्रम्स*	कर्मन्	कर्म-आत्मानी शक्तिनुं	•	कहकहकह*ं	कहकह कह	इसतां यतो अवाज.	99
	•	रोधक जडरूप तरव.	્ ૪	कहंं	क थम्	केम, कया प्रकारे.	२३
कम्मअ	कर्मक	कर्ममय शरीर.	944	कहिं	কুস	क्यां.	२ ९
दम्मक्डा	कर्मकृता	दर्मधी करेल.	908	कहिअ*	कथित	कहेल.	
कम्मग [#] ं	कर्मक	'क्रमाल' शब्द जुलो.	२०२	कहिं	কুস	क्यां.	1
हम्मण [*]	कार्मण	,	२०२	काअन्व	: कर्तव्य	करवा योग्य.	90
बन्मसा .	क्रमें ता	कर्मेष्णुं. 🗸	<i>ष</i> धं	काइया	कायिकी	शरीरथी थनारी किया:	95
कम्भद्रववगगणा	कर्मद्रव्यवर्गणा	कर्मद्रव्यनी वगणा-परमाणु	48	काउ	कापोत	एक प्रकारनी आत्मशृत्ति	
कम्भप्यइद्विय	कर्मप्रतिष्टित	कर्मने आधारे रहेल.	900			कापोत-छेश्या.	91
कम्मयगडि	कर्म प्रकृति	कर्मनो मूळ भेद, कर्मनो		काउं	कर्तुम्	करवाने.	91
1.7	2	स्तभाव.	939	क(उलेस्स	कापोत े श्य	कापोतलेश्यावाळो.	٩٠
कुम्नसंगहिअ	कर्मसंगृहीत	कर्मची संप्रहेल.	300	काउलेसा काउलेसा	ंकापोतले श्या	कापोतलेश्या.	90
कम्हा	कस्मात्	शाथी.	२१३	काउसम्म •	'कायोत्सर्ग	ध्यान करवां साह एव	
कम्सिया	कर्मिका	कर्मधी वनेली.	₹८.0	AN OCIANI	4441/44	प्रकारने आसनः	
कम ल	कमरुं	कमळ.	२४२	काऊण*		क्रारातु जातनः करीने.	ર ૪
क्य*	कृत.	करेल.	988	. "	कृत्वा 		
क्रय₹ [*]	कतर. करार	बेमांथी एक. 💈	૧૮	कामकंखिअ	कामकाङ्कित	कामनी इच्छावाळो.	94
क्यं गला	कृतङ्गरा	श्रावस्ती (सावत्थी) नग-	•	काम्कामअ	कामकामक	कामनी कामनावाळो.	9.
•		रीनी पासे आवेल ते		कामपिवासअ	कामपिपासक	कामनो तरस्यो.	9
	•	नामनी नगरी.	२३१	काय	कार्य	शरीर.	3
केया इं	कदाचित्	कोइ दिवस.	334	कायगुत्त	कायगुप्त	शरीरने वश राखनार.	₹:
_{पन्द} हर ^{्*}	कर	हाथ.	Ę	कायजोअ	काययोग,	शरीरथी थती किया.	9,
हर्ण इर्ण	करण	आहारशुद्धि वगे रे किया.	-	कायजोग	"	>>	२
हरण हरण	करण	करवुं.	309	कायजोगि	काययोगिन्	शरीरजन्य कियावाळी.	9
करण. इंस्णओ	करणतः	करवाथी.	298	काय भवत्य	काय भवस्थ	माताना पेटमां रहेल पोत	ाना
करणञा करणंट्यहाण*	करणप्रधान करणप्रधान	करणनी मुख्यतावाळो.	368		•	गर्भशरीरमां रहेनार.	3
करणत्पहाल	करणत्रयान करणवीर्य	करणना सुरुपतानाचाः किया करवानी शक्तिः		काययोगि	काययोगिन्	'कायजोगि' जुओ.	
	कर्णवाच	ह्य वीर्यः	986	कायसमिभ	कायसमित	शरीर प्रति निर्दोपपणे	
		करीने.	384		an a said a	सावधानता राखनार.	વ
करिताः	~~कुला~~ -	•		कारण*	कारण	कारण.	· .
करिंति	करन्ति	(तेओ) करें छे.	₹ 98	काल	- काल -	समय, वखत.	
करिस्संति	करिष्यन्ति	(तेओ) करशे. (२-२-)	930	, काल*	काल	काळुं.	1
क रिं यु	अ कार्षुः	(तेओए) कर्यु.	१३७	्र _{सार} काल	काल	मरण.	
करेह्*	करोति	(ते) करे छे.	990	काल कालओ*	कालतः कालतः	समयनी अपेक्षाए.	9.
कंरेंत*	कुर्वन्	करतो.	". §		कारवर् कारवर्त	समयना जनकारः मरण पामेलः	₹:
करेज	कुर्यात्	(ते) करे.	96\$.	कालगअ(य)			•
करेजाहि*	कुरु '	(तुं) कर.	984	कालमास	कालमास	मरवानी महिनो	
करेंति*	कुर्व स्ति ः	(तेओ) करे छे.	٠ ६	कालवन*	कालवर्ण	काळो वर्ण.	'
हरेंच	अकार्षुः	(तेओए) कर्युं.	१३७	कालसम्य	कालस मय	समय.	9
करेहिति	- करिष्यति	(ते) करशे.	२४६	कालासवेसिय पुत्त	कालास्यवैशिक पुत्र	ते नामना श्रीपार्भनायर्न	î .
हरोडिआ इंरोडिआ	करोटिका	एक जातनं माटीनं वासण				परंपराना मुनि.	4
	कल्य	भावती काल.	283	कालिआणुओग*	कालिकानुयोग	अमुक काळे ज वंचाय।	एचुं .
रुष्ठ . रुलयुष्ठ	करकत करकत	कलकल अवाज.	286	<u> </u>		शास्त्र-उत्तराध्ययन वर्गे	₹: -
		कलंह.	166	कालियभुत्त	फालिक पुत्र	ते नामना श्रीपार्श्वनायन	lt
হ ন্ত ্ত ৰুৱাণ	कलह कल्याण	कल्याण.	्रक्त २३२		_	परंपराना मुनि.	₹,
• .	*	मुलाजा. मुलीनता.	969	कावलिअ	कावलिक	कोळियारूप आहार.	; 9
ब हुस् इ.स.मामुख	केलुप करणसम्माणव	्मलानताः 'मलीनता वा ळुं.	759.	कासव	काश्यप	कर्यपथी चालेलं-फाश्य	प
कुलुससमा दन कुलुससमा	कल्लयसम्बद्धाः कपिशीर्षक	मलानदानाळु. कांगरां.	९२४ १९८	1	,	गोन्न-	R
क्रविसीसग ≭		•	-	काहे	कुत्र ः	यये ठेकाणे.	Ŗ
<u>इसाय*</u>	क षाय	रागादिक कवाय-	२६२	काह कि*	ङ्∙ किम्	प्रश्नसूचंक शब्द.	•
रुसायसमु ग्धाय ्	क्षायस मुद् धात	कषायसमुद्धात. जुओ प्र		किया किया	न्त्रन् कृत्वा	करीते.	-
ئم.			१६१	1	श्रुत्य। किश्चित्काल	थोडो काळ.	9
इसिण हेंद	क रस		\$00	किंचिकाल		(ते) दीर्तन करें छे.	ş
E2	कथम्	केम, कया प्रकारे.	930	) विदेहें	कीर्तयति -	(a) 41 a 1 a 1 a 1	7

प्रा॰	सं०	. गू०	ह ०	मा॰	सं०	गू०	ह ०
किडिकिडियाभूअ	किटिकिटिका भू त	चाले सारेहाडकां संसंडे		केवलिअ	केवलिक	,,	२६२
		एवो मनुष्य.	२४२	केवलिपनत	केवलिश्रहस	केवलिए जणावेल.	२३७
किण्ह	कृष्ण	कार्छ.	300	केविलसमुग्धाय	केवलिस मुद् घात	केवलितमुद्घात, जुओ	
किण्होभास	कृष्णावभास	काळी चमक (प्रकाश)		ــــــــــــــــــــــــــــــــــــــ	3	पृ॰ २६२ तुं १ छं टिप्पण ——	
_		बार्छ-	\$00	केस	केश 	वाळ.	923
केनर	किन्नर	एक जातना देव.	२७७	केसरिआ	केशरिका	साफ करवानी कपढानी	
कम्युरिस	किम्पुरुष	23	२७७	3	N _ N_	कटको-पुंजणी.	435
कैंफल	किंफल	कया फळवाळुं.	२७९	केसलोअ	केशलोच	वाळनो लोच-हाथे खेंचवुं.	
केब्बिसिअ(य)	किल्विषिक	मात्र भेखधारी साधु.	906	केसिसामि	केशिखामिन्	ते नामना श्रीपार्श्वनाथना	
केब्बिसया*	किल्बिपिका	किल्विषक मुनिनी मृत्ति.	990	->-*		शिष्य ः	२७९
केरिया [*]	किया	कियां.	९५	कोइ*	कोऽपि	कोइ एण.	Ę
केवण	~~कृ~~ पण	होभिओ.	२९०	कोउय*	कौतुक	सौभाम्यं प्राप्ति माटे ह्ना-	
केव्यिस	किल्विष	अपवित्र.	969			नादि करवुं. ———	990
केस′	~~ক~~ ূয়	दुबळुं.	२ ४३	कोउइङ	. कुत् हरू	कुतुह्रक.	२८९
केंसंठिय	किंसंस्थित	क्या आकारे रहेल.	२९६∵	कोट्ट	कोन्न	कोठली.	~~1~~ 3
कें सु य	किंशुक	केसुडुं.	२४३	कोडि	कोटि	कोड (संख्या).	२९८
ુ. ગેલિઆ*	कीलिका	खीली.	38	कोडुंबिय*	कौ दुम्बिक	कुटुंबनी उपरि.	२४८
ध ~~्य~~	किं खता	कयो सभावः	५३	कोमल	कोमल	कोमळ.	२ ४२
प्र विसत्ता	कीदशत <i>।</i>	कयो प्रकार.	130	कोमलतल*	कोमछत्तळ.	कोमळ तळियुं.	२४
_{हर्षे} इअ*	कौकुच्यित	काम संबंधी चाळा करनार.	990.	कोस	क्रोश	गांड.	२९७
		कुकडी.	960	कोह	क्रोध	क्रोध.	388
हक्कुडी ••••*	कुकुटी क्रकिस	गुंचळुं वळेल.	२३	कोहोवउत्त	क्रोघोपयुक्त	कोधवाळो.	388
हेचिअ [*] े—-	कुश्चित <del></del> -	हाथी.	-				
हेजर *	कुंजर		३०० २७२		~~. ख~~		
हंडल [#]	कुण्डल 	कुंडळ. ∸∙^				. 👟	
हेडिआ *	कुण्डिका . - >>	कुंडी. (२)३- >-	२३२ .	खओवसम*	क्षयोपशम् ,	क्षय अने उपशम.	938
हण इ * -	करोति	(ते) करे छे.	990	खओ वसमिभ *	क्षायोपश मिक	क्षय अने उपशमधी थएल	. १२७
रुत्तिआ वणभूअ	कुत्रिकाप णभूत	त्रणे लोकना पदार्थने		बत्तिअ	क्षत्रिय	क्षत्रिय.	२१०
		वेचनारी दुकान.	२७८ .	खंतिखम*	क्षान्ति क्षम	क्षमाथी सहनार.	२०
हुलसंप न्न	कुलसंपन्न	कुलीग-कुळवंत.	२७७	खंतिप्पहाण*	क्षान्तिप्र धान	प्रधानपणे क्षमा राखनार.	२८६
कुव्वइ [*]	करोति	(ते) करे छे.	990	खंदअ	स्कन्दक	ते नामना एक मुनि	
इस ल्	কু হান্ত	कुशळ.	२७७	ŀ		(वीरना शिष्य).	२२३
कुसुमिय	कु सुमित	फुलवाळुं.	83	खंप.	स्कन्ध	भाग.	२१५
कुसुंभ् वण	कुसुम्भवन	कसुंवानुं दन.	''	खंधत्ता	स्कन्धता	स्कंधपणु.	२१५
~~ू~~ इ.	कूट	जंगली पशुओने पकड-		खं धदेस	स्कन्धदेश	स्कंधनो भाग.	390
÷		वानो खाडो वगेरे.	959	संधपएस	स्कन्धप्रदेश	स्कंधनी साथे जोडाएठ	
के	किम्-कः	कोण ?	२० ६			परमाणु.	390
केड्य*	कियत्	केटलं.	396	संभ*	स्तम्भ	थांभलो.	३०१
^{भर्} केमहालअ	कियन्महा लय	केटखं मोटुं.	३१२	स्तय*	क्षय	नाश.	938
क्रान्हारस्य केरिस	कीदश	केंद्रं.	48	सरपुढवी*	खरपृथिवी	कठण जमीन.	y o
कारत केरीस	कारस कीरश	नेवुं.	२७४	खलु*	ख लु	चोकस.	34
	कयत् कियत्	न्युः केटछुं.	393	खविनंति*	सप्यन्त <u>े</u>	खपाय छे.	904
केवइअ ~~केवरम~~	कथत् कियत्	નાટછુ.	4 1 4 9 8 3	खा इ अ	ख्यात	प्रसिद्धपणुं.	300
केवइय [`]		<i>"</i>		i		खावानी चीज.	, २४४
के व इकाल	कियत्कालः	केटलो समयः	4.\$	खाइम	खादिम ्	ं खमावे छे .	
केवइयंकाल	कियत्कालः	, ,	· 43	खामेइ	क्षभयति		388
केवचिरं 	कियचिरम्	केटला लांवा वखत सुधी.		खामेत्ता	क्षमयिखा	समावीने.	₹¥₹
केवचिरण	किय ~~चिरेण~~	,,	२३२	खित्त	क्षेत्र	क्षेत्र, स्थळ.	Ęu
केवतियः	कियत्	केटलुं.	33.3	खिप्पं	क्षिप्रम्	शीघ्र.	9 0 3
केवल	केवल	एकछं.	१३७	खीम*	क्षीण	नाश पामेल.	134
केवलणाण#	केवलझान	केवलज्ञान:	949	खुद्दा	क्षुषा	मुख.	₹₹4
केवलेणाणप ज्जव	केवलज्ञानपर्यव	केवल झाननां परिवर्तनो.	305	खेड	खेट	धूळना गढवार्छ गाम.	41
	केवलदर्शन पर्यव	केवल दर्शननां परिवर्तनो.		खेत्तओ*	क्षेत्रत	क्षेत्रथी.	4
फे वले दं सणपज्जव	ALCA CANELLIA ALCA	And to defined a transfer	400			कल्याण.	२३८

প্রাহ	सं०	गू०	पृ०	'মাণ	सं०	गू०	पृत
	ग		•	गाहावड्	ग्रह(गाया)पति	घरधणी.	334
	•			गिण्हे*	गृहीयात्	प्रहण करे.	9;
गक्ष	गतः	गएस.	२४५	गिण्हंति	गृह्णनित	(तेओ) छे छे.	€80
गच्छ*	गच्छ	साधुनो संघ.	<i>p</i> .	गिद्धपट्ट	गृधस्9ृष्ट	गिधे ठोलेलुं.	4.3
गम्छड्*	गच्छति	(ते) जाय छे.	390	गिम्ह*	प्री म	उनाळो.	70
गच्छंति	गच्छन्ति	(तेओ) जाय छे.	155	गिरिपडण	गिरिपतन	पर्वतथी पडीने मरबुं.	43,
गण्छामि	. गच्छासि	(हुं) जाउं छुं.	२३२	गिलाइ	ग्लायति	(ते) ग्लानि पामे छे.	4.4
गच्छामी	गच्छामः	(अमे) जहए छीए.	£38	गिलायति	म्लायति	**	38.
गरिछ हिइ	गमिष्यति	(ते) जशे.	२४६	गुंजा	गुजा	चणोठी.	48
गंठि	प्रन्थि	गांठ.	940	गुण	गुण	गुण.	43
गंड*	गण्ड	गाल.	२७२	गुणओं -	गुणतः	गुणधी.	३०१
राण ~~*~~	गुण	समूह.	4	गुणकर*	गुणकर	गुणने करनार.	989
गणहर् [*]	गण्ध्र	साधुना संघना उपरि. जु	ओ	गुजप्पहाण#	गुणप्रधान	प्रघानपणे गुणी,	34
		प्ट॰ १६ तुं गणघर उपर	तुं	गुणपडिवन्न*	गुगप्रतिप न्न	गुणने पामेळ.	300
•		टिप्पण.	38	गुणरयणसंवच्छर	गुणर असंव त्सर	ते नामनुं एक तप, जुओ	Ì
गणेतिआ	गणेत्रिका	एक प्रकारनुं कलाइनुं			•	पृ० २५८ नुं ३ जुं टिप्पण	
		घरेणुं.	२३२	गुणसिल्ञ	गुणशिलक	ते नामनुं एक स्थान (अ	
য বি	गति :	गति.	950		_	खारे विहार प्रांतमा आ	
गंतव्य	शन्तव्य	जवा योग्य.	238			वेल नवादा स्टेशन पा-	
गह्माळ	गर्दभाङ	श्रीवीरनो समकाठीन ते				सेनुं गुणाया.)	93
•		नामनो एक परिवाजक.	२३१	गुत्त	ग्रस	शरीरादिकने वश राखनार	
संघ	गन्ध	गंघ.	, o	गुत्तवंभयारि	गुप्तमहाचारिन् गुप्तमहाचारिन्	सर्वथा सावधानपणे	
गंधओ*	गन्धतः	गंधथी.	46		GUIVE HELL	ब्रह्मचारी.	२३
गंधगुण*	शन्धगुण	गंधरूप गुण.	Ęo	गुतिदिय	गुप्तेन्द्रिय	इंदियोने वश राखनार.	२३ '
गंधव्द	गान्धर्व	गांधर्व (देव).	२७७	गुरुअ	गुरुक	भारे.	,,,
राधयज्ञव	गन्धपर्यव	गंधनो परिणामः	२३५	गुरुयलहुअ	गुरकल षुक	भारे इळ्जुं.	₹ 0
गंधमंत*	यन्धवत्	गंधवाछं.	40	गुरुलहुअ	गुरुल दुक	_	200
गुढम	गर्भ	गर्भ.	969	गुलु स्य	गुल्मितः	" वेरुडिओना जध्यावाळुं.	۷-
गब्भगअ(य)	गर्भगत	वर्भमा वएल-रहेल.	१८२	गूढहिय अ *	गूढहृदय	उंडा मनवाळी.	30
गम	गम	अमुक विषय संबंधी शाः		नेण्ह <u>इ</u>	गूड्स ा गृहाति	(ते) प्रहण करे छे.	च् ड्र
•••		छनो पाठ.	Ęw	गेण्हंति	रुकारा गृह्धन्ति ∙	(तेओ) प्रहण करे छे.	44
गम्मंती*	गम्यन्ते	जवाय छे.	33	गेव्हिता	रहीला गहीला	प्रहण करीने.	45,
शस्य	गमन	ज्ञतुं.	२३२	गोर्क्सा गेवेज्न*	रहाला शैवेय क	ते नामनुं देवनुं स्थान.	
गमणकाऌ [#]	गमनकाछ	जवानो काळ .	900	ग	ग् गो	गाय के बळद्.	301
	गमनगुण	समन गुणवाळो.	३०५	गा गोच्छिय	गा गुच्छित		ری
गमणगुण गमणिज्ञ	गमगु	जवा योग्य.	996	1		गुच्छावाळुं.	
यसम्बद्ध संद [*]	गनस्य	गएल.	३१२	गोथुम	गोस्तुभ े	एक पर्वत.	२९
	गत गद्दी	गर् ः. निंदा.	200	गोय	गोत्र 	गोत्र.	₹,
गरहा 	गहा गईते	ानपा. (ते) निंदे छे.	920	गोयम	गौतम	गौतम गोत्रनो.	X ,
गरहइ		(त) निद छ. (तमे) निदो छो.		गोयमसगुत्त	गौतमसगोत्र	»	₹
गरहह [`] *	गर्हत ९०-	•	२०६	गोयर	गोचर	भिक्षा संबंधी किया,	२१
गरिहामि* 	गर्हामि 	(हुं) निंदुं छुं.	२०८				
गरुअ	गुरुक	भारे. 	२००		ঘ		
गरअसहुअप जव	गुरुकलघुकपर्यव	भारे हळवा पर्याय.	२३५				500
गरुयत्त	गुरुकत्व	भारेपणुं.	355	घड्ड*	घृष्ट् <del></del>	घसेल, सुंवाळुं क रेल.	33'
गर्यलहुअ	गुरुकलघु रू	भारे इळवुं.	२००	घड*	घट	· घंडो.	२ १
गरल	गरुड	गर्ड.	२७७	घडता	घटता	संघहपणुं.	90
गवेलय	गवेलक	`घेटुं.	२७७	घण	घन	धनोद्धि, धनवात.	₹9° ±
गहेअव्य*	म हीतव्य	प्रहण करवा योग्य.	49	घणउदहि	य नोद्धि	घनोद्धि, एक प्रकार	
गाथा	गथा	गाथा.	५३			धन पाणी.	₹•
गाम	माम	गामई.	48	घणवाअ	धनवात	घनवात, एक प्रकारनी	•
गामकंटग	मामकण्टक	इंदियोने कांटारूप.	२०७			घन प्रवन.	96
शामाणुगाम*	प्रा मानुप्राम	गामेगाम.	२४	घणोदिह	घनोद्धि	धनोद्धि.	36.
गाहा	गाथा	गाथा.	998	घर	गृह	धर.	400

য়া০	सं०	गू०	Ão	য়াত	सं०	∙ सू≎ ∙	মূ ৫
घाइ [*]	धातिन्,	आत्मानी शक्तिनां घात	ñ	चतारि*	चतुर ~~्—च~~ त्वारि	चार.	Ę
. •	•	कर्मो.	338	चत्तालीस	चत्वारिंशत्	चाळीस.	485
घेप्पमाण	गृह्यमाण	घहण करातुं.	فإفع	चतुकिरिय	चतुष्किय	चार कियावाळी.	359
घोर	घोर	इंद्रियादिक प्रत्ये निर्दय.	३३	चंद*	चन्द	चांदो.	३०३
मोरगुण <u>च</u> ोरगुण	घोरगुण	असाधारण गुणवाळो.	₹ ₹	चंदस*	चन्द्रमस्	,,	\$ 0.8
यो र तवस्यि	घोरतपिख न्	घोर तपस्वी.	33	चंदमंडल*	चन्द्रमण्डल	चोदानुं मंडळ.	३००
धोरवंभ चेरवासि	धोरब्रह्मचर्यवासिन्	कठण ब्रह्मचर्यने पाळना	. 33	चंदोवराग*	चन्द्रोपराग	चंद्रतुं घरण-	. ၌ o A
				चंपयवण	चम्पक्वन	चंपातुं वन	4 ¥
	ঘ			चम्म	वर्मन्	चामडुं.	२ ४२
				चसरचंचा	चमरचन्ना	ते नामनी एक देवनग	री. २२३
च*	व ्	समुचयसूचक अव्यय.	3	चय	च्यव	माशः.	२४६
चइसा	च्युत्वा	च्यवीने.	२४६	चयंति	च्यवन्ते	नाश पामे छे.	२८९
~~य~~ ह्य*	च्युला(ध्यवमान(?))	च्यवीने,(च्यवती-मरती.	) २२१	चयमाण	च्यवमान	च्यवतो.	905
चउक्र*	चतुष्क	चोक.	२८	चरगपरिव्वायग	चरकपरिवाजक	घाडनी भिक्षावडे निव	ीइ
~~च~~ उक्क [*]	चतुष्क	चार.	२९६	_		करनार त्रिदंडिओ.	900
व उचता*	चतुश्रत्वारिंशत्	चुमाळीस.	185	चरण	चर्ण	चारित्र, चारित्र संबं	वी
चउट्टाणविसअ*	चतुःस्थानपतित	चार प्रकारना	96			कियाओ.	२३९
चर्य	चतुर्थे	चोधुं.	२०१	चरणपद्दाण*	चरणप्रधान	प्रधानपणे चारित्रवाळी.	. २८६
चउत्थअ	चतुर्थक	,,	209	चरणरहिअ*	चरणरहित	चारित्ररहित.	د ٩
चंडरथं चंडरथ	चतुर्थंचतुर्थ	एक एक उपवास.	२४१	चरणहीण*	चरणहीन	,,	990
चउत्थपअ	चतुर्थपद	चोधुं पद.	२०१	चरम	चरम	छेषुं.	963
च उत्प पद्	-	-	२०१	चरमाण*	चरमाण	चरतो, जतो.	78
नजरमन्द्र बद्धत्यम ~~स~~	" चतुर्थमक्त	" उपवास.	Ę¢	चरित्त	चरित्र	चारित्र.	vs
पदस्याः वडस्यी	चतुर्थी	चोधी.	943	चरित्तमोह*	चारित्रमोह	चारित्र विषयक मोह	
	चतुश्चितत् चतुश्चितत्	चोत्रीश.	943	नारतनाड्	नारवसाद	(मूडता).	Ęų
वउतिस [*] *	~~-~~ .	चौद.	58	चरित्तसंपश्र	चारित्रसंपन्न	चारित्रवाळो.	२७८
वउद्दस [*]	चतुर्देश चन्द्रीयसम्बद्धाः			चरिताचरित्त*	चारित्राचारि त्र	योडो संयम.	40
च उद् समंचउ द् सम	चतुर्देशतमचतुर्देशतम 		२४१	चरिति*	च रित्रिन्	चारित्रवाळो.	۷۰
चउिंदस [*]	चतुर्दिश 	चारे दिशा तरफ.	₹•0	चरितंतर -	चरित्रान्तर	चारित्रना भेदो.	984
चडिंदिसि 	चतुर्दिश	"	90.	चरिस*	चरम	छेलुं.	943
चडिंसि 	**	»,	944	चारम चलग*	भरत स्रलन	'चलन' संबंधी उद्देश	-
वउनाणोवगथ	चतुर्ज्ञानोपगत ———-	चार ज्ञानबाळो.	₹ ₹	ସ୍ ରଧା"	प्रश्न	सूचक घन्द-	
चउ फास 	चतुःस्पर्श	चार स्पर्श.	ષ્ટ	*********	· ************************************	चालतो.	89
चडभंगी*	चतुर्भन्नी — भ	चार विकल्प.	39	चलमाण	चलमान किन	चालेख.	نونو
चउभेद **	चतुर्भे द	चार भेद.	998;	चिल्लेअ	चलित :	साम.	. २३९
चउम्मुह [*]	चतुर्भुख	ज्यां चार शेरी भेगी थाय		चाइ	त्यागिन् । \$		7
•		ते मार्ग	२८	चाउजाम	चातुर्याम ^-	चार महावतवाळो संय	
चउरासीइ	चतुरशीति	चोराशी.	985	चाउइसी	चतुर्दशी	चौदश.	३७७
चंदरो .	चतुर्-चत्वारः	चार.	385	चाउम्मासिय	चातुर्मासि क	चार महिनानुं.	२४०
चउरंस ं	चतुरस्र	चोरस-चार खुणीउं.	२९६	चाउरंगिणी	चतुरक्षिनी	चार विभागवाळी.	964
चडरिंदिय	चतुरिन्दिय	चार इंद्रियवाळो जीव.	७३	चाउरंत	चातुरन्त	चार छेडावाछं.	69
चउव्दिह	चतुविंध	चार प्रकारतुं.	48	चामर*	चामर	चमर.	28
चउवीस	चतुर्विशति	चोवीश.	144	चारित्तपज्जव	चारित्रपर्यष	चारित्रनो परिणामः	२३६
चउवीसइ	चतुर्विग्रति	,,	229	चारुपण्ण*	ন্দাহস হ	सारी बुद्धिवाळो.	१८६
चडबीसइ मंच ड-	चतुर्विशतितम-	अग्यार अग्यार		चिअ	चित	संप्रहेल.	238
वीसइम	चतुर्विशतितम	उपवास.	289	च्छिरा	शिरा	सिरा-नाडी.	985
च उ सद्धि	चतुःष्ष्रि	चोसठ.	983	चिबंति	चीयन्ते	एकठां कराय छे.	48
चंक्*	चक	चक.	28	चिद्धइ	तिष्ठति	(ते) स्थित करे छे.	4¥
	चक्रवतिन्	र्यः सार्वभौम राजाः	३०४	चिहंति	तिष्ठन्ति	(तेओ) "	340
नकार प क्कवालदि ~~ष~~ खंभ*	•	गोळपणे घेरावी.	300	चिद्धिअ व्व	स्थातव्यं	स्थिति करवा योग्य	3 } 5
चित्रंदिय चित्रंदिय	चक्षुरिन्द्रिय	आंखरूप इंदिय.	422	चिहेना	तिष्ठेद	(वे) स्थिति करे.	953
चक्खुद्य	चक्षरान्त्रय चक्षर्यय	आखर राष्ट्रप. आंखने (ज्ञानने) आपन		चिह्नेमाण	तिष्टत्	स्थितिः करतुं.	998
चल्छ्रप्य चल् ख्रुफास	चक्षःस्पर्शे	आंखेग (शामम) जापम आंखे जोबुं,	389	चिणिस् पंति	चेध्यन्ति	(तेओ) वय करशे.	998
चक्रर [∦]	चलुर चलर	जास जातु. चार रखानो भेटो.	341 24	चिमि सु	अचेषुः	(तेओए) चय क्यी-	998
4347	7101	नार रक्षाचा गढाः	70	. 141.57		• •	

Jain Education International

330		श्रीरा	यचन्द्र	जिनागमसंघहे—	चिय-जाणया.		
সা৹	सं ः	गू०	Ão .	प्रा०	सं०	गू॰	y
विय	चित	एकडुं करेल.	48	छेदेता	छित्त्वा	छेदीने.	२४
चियत्त	स्यक्त	छोडी दीधेल.	२७७	छेवट्ट*	सेवार्त	बधां शरीरोमां सीयी खं	
चरिहति	चिरस्थिति	लांबी स्थितिवालुं.	२७२			लावांधादाळुं शरीर.	_ነ - ዓ५
चेरे	चिरम्	लांबा काळ सुधी.	903			A 11 11 31 8 41 21 11	17
चिह्नणा चिह्नणा	चिल्लणा	ते नामनी श्रेणिक राजा-	1-4	·	ज		
		नी राणी.	93	जइ*	यदि	जो.	Ę
चिति अ	चिन्तित	चिंतवेल,	२३२	जओ*	यतः	कारण कें.	7
बुअ	च्युत	च्यवेल	CA	जक्ख	यक्ष	यक्ष.	२५
बुलसी अ *	चतुरशीति	चोराशी.	948	ज ु ब्वे द	यजुर्वेद	यमुर्देद.	٠ ٦३
य्यवण	चूतवन	सांवानुं वन.	SR	जड*	- जड	जड.	8 S
बेइअ	चैख	चैत्य.	43	जण*	जन	मनुष्य.	17
वेव*	चैव	निश्वयसूचक अव्यय.	48	जणकलकल*	जनकलकल	मनुष्यनो घोंघाट.	ر ۶۷
बोत्तीस*	चतुक्तिशत् .	चोत्रीश.	948	जगगत्त*	जनकत्व :	जनकृष्णुं.	
वोत्तीस इमं	चतुश्चिश तमचतुश्चि-	सोळ सोळ उपवास.	२४१	जणवृह*	जनव्यूह	मनुष्यनुं टोकुं.	93
बोत्तीस इम	शत्तम			जगद्देष जगदोल*	जनबोल जनबोल	मनुष्यते ठाळु. मनुष्यनो गणगणाट.	3,8
वोइस*	चतुर्दश	चौद.	40	ſ		•	₹¥
चोइसपुब्दि	चतुर्दशपुर्विन्	चौद पूर्वने जाणनार.	₹ ₹	जणवय	जनपद	देश. 	 5 6
बोर	चौर	चोर.	२३८	जणवृह	जनन्यूह	मनुष्यनुं टोळुं.	23
	•	. ••••	***	जणसह्	जनशब्द	मनुष्यनो शब्द.	30
	सु	•		जणसंनिदाअ [*]	जनसंनिपात	मनुष्योनी भीड.	3,
SI.				जगसंमद्	जनसंमर्द	मनुष्योनी भीड.	3
5 [*]	षद्	छ.	vv	जणुक्कलिआ*	जनोत्कलिका	मनुष्योतुं नातुं टोकुं.	रा
छ डमत् य	छद्मस्थ	केवलगान विनानो जीव.	¥۷	जणुम्मि*	जनोर्सि	तरंगनी पेठे सनु ष्यो	नी
उक् रेडि	षट्वोढि	छ कोड.	356			संघ.	3,1
इ ह*	षष्ठ	छडुं.	94	जमलिय	यमछित	युगल,	•
छ <u>ड</u> ंछड	षष्ठबष्ठ	षवे उपवास.	289	जम्हा [*]	यस्मात्	जेथी.	,
छ् द्रभत्त	षष्ठभक्त	बे उपवास.	VY .	जयमाण*	यतमान	यन करती.	•
छङ्कंत	छर्देयत्	छोडतुं.	994	बरा	जरा	घडपण,	3
छण्यास्य :	षण्णालक	त्रिगडी.	२३२	জন্প	리 병	मेल.	
छत्त *	গুঙ্গ	छत्र.	48	ਕਲ [*]	जल	पाणी.	3,
छत्तय	छत्रक		२३२	जलणप्यवेस	उदलनप्रवेश	अभिमां बळी मस्बुं.	₹:
छत्तपळास अ	छत्रपराशक	" ते नामनुं एक रहेठाण.	२ ३१	जलप्यवेस	जलप्रवेश	पाणीमां डुवी मरबुं.	₹:
छताइच् छत *	छत्रातिच्छत्र .	उपर उपर छत्रना घाट	141	जलत	ज्वलत्	जळतुं-बळतुं.	۱. ۲۱
	- (J.,	जेवुं.	₹•٩	जस्स	यत्–यस्य	जेतुं.	٠ ٦
छ त्तीस [*]	षट्त्रिंशत्	अनुः छत्रीश.		जसंसि		_	
उत्तोह वण	छत्रीध वन		२४	ľ	, यशिखन्	जशवाळो.	3,
		छत्रीय नामना दृक्षतुं वन.		जह*	यथा	जेम.	i
छहि सि	षड्दिश	छ दिशा तरफतुं. 	988	जह्णा	जघन्य	ઓછામાં ઓેલું.	,
छन्नउइ	षण्णवति	छप्रुं.	988	जहण्णअ*	जघन्यक	"	3
छम्मास् [*]	षड्मास	्छ गास.	२२१	जह्िणया	जघन्यि का	ओछा मां ओछी	97
छ लसीअ	षडशीति	છાશી.	256	जहन्निया	,,	,,	91
छव्वीस*	षड्विंशति	छव्वीश.	२५८	जहा*	यथा	जैम.	;
छंद	छन्द	छंदशास्त्र.	२३१	जहासंख*	यथासंख्य	अनुक्रमे.	3
छाउमितयय-	छाधस्थिक -	छद्मस्थनो समुद्धात.	२६१	ुं जं*	यत्	जे.	,
समुग्धाय	समुद्घात			जंतु*	जन्त <u>ु</u>	जीव.	,
छा यंत	छा यान्त	छायानी छेडी.	954	जंपइ*	जल्पति (फद्ययति)	(ते) कहे छे.	91
छाया*	छाया	छाया.	२७३	जंबूदीव	जम्बूद्दीप	जंबूद् <u>दी</u> प.	
छायाला [*]	षदचलारिंशत्	छेताळीश.	988	जबूराय जंबूरक्ख*			₹
छावसरिः	षदसप्तिततम	छतिर. छोतेर.		जबूरक्खः जंबूदण्*	् जम्बूनु क्ष	जांबुतुं साट. जांबुतं सर	₹.
छिज्ञसाण	च्युवतावतम् छिद्यमान	छ।तर. छेदातुं.	988.	1 ' 1	जम्बू वन जन्म ~~्~~ डि	जांबु तुं वन. ८३५ व्य ाने ने	'a
छिद् त	छिद्रान्त छिद्रान्त		89	जागरइ	जांगर्ति इस्स्टर	(ते) जागे छे.	9:
छिदे जा	क्ष्यान्त छिन्दात्	छिदनो छेडो.	988	जागरमाण	जामत्	जागतुं. 	g.
 छित्र	ভিন্থান্ ভিন্ন	छेदे.	38\$	जाण	यान	यान-गाडुं.	₹
छिंदति		छेदेल. ४२४ २२ ४	¥٩	जाणअ	झायक ्	जाणचार.	₹.
रञ्जूष	छिनति .	(ते) छे दे छे .	988	ो जागया	श्चानताः	जाणवायणुं.	

<del></del>	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·						
য়াত	संव	गू०	प्रु०	ম ে	सं०	गू०	Ã0
जाणवअ*	जानपद	देशना मनुष्यो.	94	जोइ	ज्योतिस् -	ज्योतिषिक देव.	229
जाणंचि	जानासि -	(दुं) जाणे छे.	338	जोड ~~्*~~	ज्योतिस्	प्रकाश.	¥0₹
आगह	जानीत	(तमे) जाणे छो.	२०६	, जो इसिय *	ज्योतिषिक	एक जातना देव.	44
जाणामि	जानामि	(हुं) जाणुं छुं.	२३४	जोइंसु*	अद्योतिषुः	(तेओए) प्रकाशवाह्यं कर्	
जाणामो	जानीमः	. अमे जाणीए छीए.	२०६	जोइसामयण	ज्योतिषा मयन	ज्योतिषशास्त्र.	२३१
जाणिसा	बारवा	ं जाणीने.	२३४	जोग*	योग	किया.	990.
जाणिक्ष ्व	इ तव्य	जाणवा योग्य.	१५३	जोरग*	योग्य	योग्य.	934
जातिसंपन्न	जातिसंपन्न	जातिवंत.	२७८	जोगिअन्मूञ .	योनिकभूत	योनिभूत-योनिमां रहेलुं	ते.२७४
जायहर	जातरूप	सोनुं.	300	जोतिस	ज्योतिस् <u></u>	ज्योतिषिक देव.	949
जायकोउद्दन्न	जातकौतुद्द्	जेने कुत्हुल थयुं छे ते.	३७	ं जोयणकोडि	योजनकोटि	कोड योजन.	235
जायसङ्घ	जातश्र द	श्रद्धावाळा.	₹७	जोह्*	योध	लडवैयो.	2.86
जायसंसञ	जातसंशय	संशयवाळा.	υş				• • •
जाया	यात्रा	संयमरूप यात्रा.	२३९		झ		
`जाव	यावत्	ज्यां सुधी.	96		~*	•	•
जानइय	यावत्क	जेटर्छ.	169	झाण	ध्यान	ध्यान,	₹ ₹
जावजीव	यावज्ञीव	जीवे त्यां सुधी.	२४४	क्षियाइ	घ्यायति	(ते) ध्यान करे छे .	२८०
जावंत	यावत्	,,	•	झियायमाण	ध्मायमान	बळतुं, धुंघवातुं.	२३८
जाबतिय	थावत्क	. "	९६२	झूसिअ	ध्र षित	खपावेळ.	२४३
जिअकोह	जितकोध	क्रोध उपर जय मेळवना		झोसणा	झोषणा	खपानवानी किया.	38₹
जिअनिद	जितनिद	निद्राने जितनार.	206				·
जिअपरीसह	जितपरिषद्	परिषहोने जितनार,	२७८		ड		
जिसमाण	जितमान	मानने जितनार.	२७८	5.34			•
जिअमाय	जितमाय	मायाने जितनार.	२७८	ठवे*	स्थापयेत्	स्थापे, राखे.	१७३
जिअलोह	जितलो भ	लोभने जितनार,	२७८	ठाण	स्थान ·	ठेकाणुं.	96
जि इं दिभ	जितेन्द्रिय जितेन्द्रिय	इंद्रियोने जितनारः	२७८	टाणगुण	स्थानगुण	स्थितिरूप गुणवाळो.	३०६
जिइंदिय		•	२३९	ठाणपद्	स्थानपद	स्थान विषयक प्रकरण.	२९५
रजशस्य जिण*	" জিন	" राग द्वेषने जितनार.	\ \	ठिइ	स्थिति	स्थिति.	६८
¹⁹¹⁻¹ जिणघर	जिनगृह् जिनगृह्	जिनमंदिर.	२ ९८	. ठिइक्खक	स्थितिक्षय	स्थितिनो नाश.	२४६
जिंच्य जि र्देभदिय	जिह्वेन्द्रिय	जिह्ना इंदिय-जीभ.	७३	ठि ति	स्थिति	स्थिति.	६८
जिल्लादय जिल्लाम [*]	जित्तराग जितराग	रागने जितनार.	979	ठिति द्धा ण	स्थितिस्थान	स्थितिनुं ठेकाणुं.	943
जियराग जीव*	अवस्थाः जीव	जीव.	. Y				
जाव जीवन	जाय जीवरव	जान. जीवपर्णुं.	२२८		₹	.a.	
जानग जीवंजीव	जावत्प जीवजीव	जावन्तुः जीवनुं बळ.	383	इ ज् समाण	दद्यमान	सळनं	, Sub
	जीवास्ति काय	जावशु चळ. जीव.	२००		रस माग	बळतुं,	¥ባ
जीवरिथ काञ	जावारतकाय जीवप्रतिष्ठित	जाय. जीवने आधा रे रहे ल.	900		पा	•	
जीवपइद्विअ • केन्स्स्य *	जावश्राताष्ठत जी वह त	पशु पक्षिओना शब्दो.	990	. Arc	••		
जीवर ः ~~किल्लेक्टिक~~	जानक्त् जीवसंग्रहीत	पश्च पादाजाना शक्या. जीवे संप्रहेल.	71° \$40	प *	न	निषेध सूचक अव्यय.	•
जीवसंग हिअ चीचरियम	जाव ~~च~~ ष्टहाल जी वाभिगम	ते नामनुं एक शास्त्र. जुः		णगर	न⊹कर⊣नगर	कर विनातुं ते-नगर.	6¥
जीवाभिय म ्र	जावाक्ष्म	प्रवासम्बद्धाः साजाः स्वयः प्रवासम्बद्धाः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्वयः स्		णत्थि*	नास्ति	नथी.	₹ ₹
	जीवित	ष्ट्रवर्षम् । । । । । । । । । । । । । । । । । । ।	. २६७ २७८	णमा्मि*	नमामि .	नमस्कार कर्ष छुं.	Ę
जीविञ्ज				णमो	नमस्	नसंस्कार.	₹
जीवेति	जीवति ~~संदे~~	(ते) जीवे छे ।	42 6	णयर्	नगर	नगर-	93
~~য~~ ়ুহ	द्युंति	कांति. ं	२७३	णयंतर '	नयान्तर	भिन्न भिन्न नयो-अभिप्रा	यो.१२५
जुगप्प वर[*]	युगप्रवर	युगमां मुख्य-	928	णरअ*	न्रक	नरकभूमि.	₹₹
जुगंतरपलो यणा	युगान्तरप्र लोकना	चालतां चालतां एक धौंस		णव [*] .	नव	_र नव,	₹ ₹9
	_	रावा आगळ नजर राखर्व	ी. २८१	णव्अ*	नवक	नवगषुं.	२५०
जुजाइ*	युज्यते	जोडाय छे.	309	ण्हाय	झात	न्हाएल.	399
ন্ত ন*	युक्त	બો ~~હેત~~ .	4	णं	णम्	वावयमा शोसाहर अव्य	
जुय लय	युगलक	जोडुं.	१४२	णंदिअ	नन्दित	हर्ष पामेल.	1888 1888
जुवलिय	युगलित	p	۷8	णागकुमार	नागकुमार	एक जातना देव.	ત્વવ છપ્
	ज्येष्ठ	मोटो.	३३	जाग			
जेह			7.	- off of	ै शन	इति, केळवणी.	14.6
जेड जेण जोअण	येन योजन	जे तरफ. योजन.	३७	गाणडु	शन नानार्थ	शान, केळवणी. खुदा खुदा अर्थलाळुं.	ys ¥s

য়া•	सं०	गू०	प्रु	সা৹	ंसं०	गू०	पृ
णाणदंसणधर	क्रानदर्शनधर	ज्ञान अने दर्शनने धरन	ार. १३७		त		
णाणपञ्चव	े ज्ञानपर्यव	झानचुं परिणामः	२३६		``	· .	
णाणकळ	ं इानफल	जेनुं फळ ज्ञान छे ते.	. 343	₹	तद् .	ते (सर्वनाम)	1
णा णसंपन्न	हानसंपन	श्चानी.	२७८	तह्य	् नृतीय	त्रिजुं .	943
णाणाघोस 💮	नानाघोष	ं जुदा जुदा श्रवाजवाळी	. ¥\$	तईय*	तृतीय	19	340
णाणा धर णिज्य*	इ गनावरणीय	शानने ढांकनार कर्मे	933	तए*	ततः	स्यार बाद.	3.
जाजावंज् ण	नानाव्यञ्जन	जुदा जुदा व्यंजनवाळी	¥\$ "	तओ .	त्रि-त्रयः	त्रण.	967
जाणि :	ज्ञानिन्	शानवाळो.	949	तओ	ततः	स्यार पछी.	963
ા મ	नामन्	नाम.	93	तक	तर्क	तर्क-विचार.	924
णाय	इ त	जाणेल.	933	तच	तथ्य	साचुं.	7 Y 9
णासभ ^{े*}	नाशक	नाश करनार.	55	तसं	त्रि(तृतीय)कृत्यः	त्रणवार.	₹₹9
णिअइका	नियतिका	नियमित.	86	ंति वत्त	तिचेत्त	तेमां चित्तवाळो.	963
णिकाय	निकाय	समूह.	44	वण	तृण	तरणुं.	
णिकायण	निकाचन	कर्मने ख्ब सघनपणे बां		तणु	तनु	एक जातनी पातळी वा	9 5 3
णिकायि ति	निकाचयन्ति	(तेओ) कर्मने ख्ब सघन	।यणे	तशुय	तनुक	दरिद्र.	-
,		बांधे छे.	ષ્ઠ	तणुवास	त भु वात	एक जातनो पातळो वा	२ १०
णिका यिंसु	निकाचितवन्तः	(वेओए) कर्मने ख्व सं		तणुवाय	_	देक नारामा साराका द्वा	_
•		पेणे बांध्युं.	48	त स	ः तप्त	तपेत्र.	393
णिकाये स्पंति	निकाचयिष्यन्ति	(वेओ) कर्मने ख्व		तत्त्व व	तप्ततपस्	तपस्वी.	₹७४
		संघनपंगे बांधरो.	48	तत्ति*	तप्ति तप्ति		₹ ₹
णिउगया	निर्गता	बहार नीकळी.	96	तत्ति व्यवस्थाण	पन्त तत्तीबाध्यवसान	संताप. केन्द्र की की	4
<u> गिमा</u>	नित्य	हमेशा, धुव.	48	ततिअ*		े तेमां तीव परिणामघाळी 	
णि ज रेंति	निर्जरयन्ति	(वेओ) आत्म प्रदेशोर्य	ì	तात्रज तत्तो	ता वत् ततः	तेरछं.	७५
		कर्मने खंखेरे छे.	48			स्यार पद्धी.	943
णेज्ञायंति	निर्यान्ति	नीकळे छे.	२७८	तत्थ*	त त्र	वेगां.	999
पिचिण्य .	निर्जीर्ण	निर्जरेल, 'णिजरेंति' जु	ओ. ५४	तत्थगय	तत्रगत	सां रहेल.	२४४
শি ত ্তু	निर्यूढ	बीजा प्रयोमांथी तार्वे	ल. २०७	ततिअ	तृतीय ~~1~~	রি ন্ত ়	२०१
णिह्।*	निदा	निदा.	35	ततायप म ्	तृतीय पद	त्रिजं पद (प्रकरण).	. २०१
णिय ञ्ज	नियत ं	नियमेल.	२३५	त द ्झव सिअ	तदध्यषसित	तेना अध्यवसायवाळी.	१८३
णियंठ '	निर्भन्थ	साधु.	२७२	तदह्योदउत्त	तद्यीपयुक्त	तेने माटे उजमाळ.	१८३
णेवत्तिज माण	- निर्वर्खमा न	बळातुं.	958	तद् ष्पिअकरण	तद्पितकरण	देने माटे इंद्रियोनी भो	
णस् स संति	निःश्वसन्ति	(वेओ) निःश्वास हे हे.		•		आपनार.	363
णिसामेमि 🍴	निशाम्या मि	(हुं) सांभळुं छुं.	२८२	तदुभयकड	तदुभयकृत	ते वेए करेल.	364
षिसिद्ध	निसृष्ट	तजेल, फॅकेल.	983	तदुगयभविय	तदुभयभविक	ते वे भवतुं.	78
णि ~~सिर~~ ६	निस्जिति	(ते) तजे छे.	958	तदुभयारंभ	तदुभयारम्भ	ते बेए करेल भारम.	प र्
णेसिरणया	निसर्जनता	तंजवापणुं.	999	तप्दमया	तस्त्रयम्ता	तेनी शरुआत-पहुलवेर्छ	. 969
णेसिरति	नि स् जति	(ते) तजे छे.	953	तप्पाउगग	तत्रायोग्य	तेने योग्य.	985
णेह्त्प	निधत्तन	कर्मने सघन पणे बांधवुं		तब्भव*	तद्भव	ते भव.	906
णहतिसु	निधत्तितवन्तः	(तेओए) कर्मने सधनप		तब्भवमरण	तद्भवभरण	मयी पछी जेवा होइ।	Ę
, - •		बाध्युं.	પુષ્ઠ		•	तेवा यवुं.	२३७
णिइत्तेश्वंति	निधत्तयिष्यन्ति	(तेओ) कर्मने सधन-	-	तब्भावणाभाविभ	तद्भावनामावित	ते वासनाथी युक्त.	१८३
		पेणे बांधरो.	48	तम्भण	तन्मनस्	तेमां मनवाळो.	963
गीसपंति .	निःश्वसन्ति	(तेओ) निःश्वास हे छे.	ં પર	तम्हा*	तसात्	तेथी.	34
ग्र्णं	न् नम्	,निश्वयसूचक अव्यय.	89	तमतमा	तमतमा	ते नामनी सात्मी नरव	5. 9¥9
गे	अस्मद्-नः	अमार्ह.	२०६	त र	तइ	साड.	904
गेतब्ब	नेतव्य	जाणवा योग्य, लड्जव		तदपडण	तरुपतन	साडयी -यदवुं पहीने	
		योग्य.	 ₹०१	-	•	मरबुं.	द्रुष
गेयम्ब	नेतव्य	1	1988	तलवर*	तल बर ः	कोटवाळ.	3×4
णैर्य [*]	नैरयिक	नारकिनो जीव.	₹ ₹	तल्लेस	तहेश्य	तेमां छेश्यावाळी.	148
गेरइय	नैरयिक	नारकिनो जीव.	43	तब्ब इरिस	तह्यति रिक्त	तंडुपरांत.	
णेर इयसंसार -	नैरयिकसंसार-	नारकिने नरकमां रहेव		त िवह *	तद्विध	वडुक्सत. तेवुं.	349
संचिद्वणकाल	संस्थानकाळ	क (ळ.	 १०५	। तव	तपस्	तप.	39•
गेरइयाउ ध	नै रयिकायुष्क	नारकितुं आयुष्य.	969	तवणिज्ञ सय *	तपनी यमय	स्पन. सोनानुं.	40
णो	नो ु	नहीं.	48	तव्यक्षण#	तपः प्रधान	सामानु. सुस्यपणे तपस्वी.	
		•	14	ः शतःत्र स् य	धाः-तदा म्	छ ल्पपण तप स्या.	49

प्राo	सं०	गू॰	४०	ग्रा०	सं०	गू०	
तंबफल	तपःफल	जेतुं फळ तप छे ते.	२८३	तिनिद्	त्रिविघ	त्रण प्रकारतुं.	48
तन् [*]	तपस्	तपस्या.	२४	तिस इमंतिस इम	त्रिशत्तमत्रिशत्तम	चौद चौद उपवास.	389
हर्वस्सि	तपिलन्	तपस्वी.	-२३४	तीअ	अवीतः	वीतेलं, भूतकाळ.	२३४
त्रविंसु*	अ ताप् युः	(तेओ) तप्या.	३०३	तीतकाल	अतीत्काल	"	ye
विद	त्तपयति	(ते) तंपे–तपा वे–छे.	989	तीतद्धा	अतीता दा	**	904
तस [*]	त्रस	गतिशक्तिवाळा जीव.	৬৬	तीय*	- अतीत	12	२०३
तसकाय	त्रसकाय	,	390	तीयकाल	अतीतकाल	. "	40
नह ं	तथा	तथा, तेम.	षष	तीयद्वा	. अतीताद्वा	5)	209
तहा*	तथा	तेम.	२८	चीरेइ	तीरयति	पूर्व करे छे.	२४०
हारूव [*]	तथारूप	ते प्रकारना.	२८	तीस	त्रिशत्	त्रिश.	989
तहेव [#]	तथैव	तेम ज.	Ę9	तीसा	**	**	989
i स*	न्यस	त्रांसुं-त्रण खुणीयुं.	२९६	ਰ*	ਹ	तो.	93
तारारूव*	तारा रूप	ताराओ.	969	₫ ౾ *	ব্ৰছ	₫ ছ.	₹ ₹
: ाव *	ताप	तडको.	₹°¥	तुडिय*	त्रुटिक	एक जातनुं हाथनुं घरेणुं	
ताबइय	तावत्क	तेटलुं.	969	तुयदृइ	तोटति-लग्वर्तते	(ते) पथारीमां आळोटे छे	
तावता	तादता	तेटले.	र४२	तुयद्विअन्व	तोटितव्य	पथारीमां आळोटवुं.	. २३९
तावतिय	तावरक	तेटखं.	969	तुयहेज	तोटेव्	(ते) पथारीमां आळोटे.	
ताथस	तापस	तप करनार (नैदिक) साध्		तुरग*	तुर य	पोडो.	
ā *	इति	ए प्रमाणे.	२५८	तुल तुल	दुत्य दुल्य	पर्डा. सरखं.	300
., तिअ	নিক নিক	त्रणनुं टोळुं.	998	<i>७</i> ″ तुलसाहण [≭]			904
तिक्खुत्तो*	त्रिकृत्वः	त्रण वार.	33	तुसिणी अ	तुत्यसाधन तुष्णीक	सरखा कारणवाळुं.	294
तिकारु*	त्रिकाल	त्रणे काळ.	५२	_	_	चूग रहेवुं.	330
तेकिरिय	त्रिकिय विकिय	त्रण कियावाळी.		तुंगिया	तुष्टिका ्	ते नामनी एक नगरी,	
तेग*	त्रिक त्रिक	्रत्यासम्बद्धाः तरमेटो.	353	,		जुओ २१६ में पाने 'हुं	
तिथिण	त्र-त्रीणि	तर्भटा. त्रण.	२८ १४३			िका' उपरतुं प्रथम	
त ~~िस~~ *	तिक्त	कडवुं.		∋	· -aa	टिप्पण.	२७६
तेत्थ ~~ं~~ *	तीर्थ	४°३. तीर्थं.	Ęo 9v	तेइंदिय ~~*~~	ं त्रीन्द्रिय	त्रण इंदियवाळो जीव.	ષ્
तित् यगर	ंतीर्थकर -	तायः तीर्थनो करनारः	48	तेउ*	तेजस् >	आग-अप्ति काय.	96
ते दंड	त्रिदण्ड	तायमा करनार. त्रिदंड-वैदिक साधुओं	96	ं तेउ	तेजस्	तेजोलेश्या.	941
440	144.0	।त्रदंड-वादक साधुआ राखे छे ते.	222	तेउथ .	तेजस्क	तेजस शरीर 'तेय' शब्द	
तेदिषि*	त्रिदिशा	त्रण देशा.	२३२	 	5	ઝુઓ.	3 € 2
तेत्रि*	त्रि-त्रीणि	नगापसाः श्रणः	Ęo	तेडयाभ*	तेजस्काय - २००२	अग्नि.	301
तेफास*	ति-नाम त्रि ~~स्~~ पर्श	त्रण. त्रण स्पर्शवार्छुः	9	तेउलेस	तेजोछेर्य	तेजोलेश्यावाळो.	90
त्रगारा तेरिक्खअस–	तिर्यग सं क्षिआयु ष्क		46	तेउठेस्सा	तेजोलेश्या	तेजोलेश्या.	903
જાલ્યું વર્ષ ત્રિઆં ઝ	((पगचाञ्चला सुब्क	तियैचने योग्य असंहिधी		तेण	ते न	ते तरफ.	3
नजा उज तिरिक् खजोणि	तिर्थग्योनि	बंधाती आवरदा.	999	वेत्तीस.	त्रयस्त्रिशत्	तेत्रिश.	43
		तिर्यंचोतुं उत्पत्ति स्थान.	३३	तेमासिअ	त्रेमासिक	त्रण सासे थनारी	२४०
तिरिक्खजोणिय*	तिर्यग्योनिक,	तिर्यंच.	ও	तेय	तैजस	ते नामनुं शरीरसहचारी	
		तिर्यंचनी आवरदा.	999			सूक्ष्म शरीर.	40
	तिर्यस्योनिक गर्भ	तिर्यचनो गर्म.	३७३	तेय	तेजस्	त्रकाश.	२४३
यग रम	~ * •	•		तेयअ	तैजस	तेजस शरीर.	384
तिरिक्ख संसार -	तिर्वे व संसार–	तिर्यचनो संसारमां रहे-		तेय ~~ङेस्सा~~	· तेजोलेश्या	दाह उत्पन्न करनारी	
संचिद्धण कारु Ө≎	संस्थानकाल	वानो काळ.	904			एक जातनी शवित.	3 3
विरिक्खाउय ~~२.२.~~ *	तिर्यगायुष्क	तिर्यंचनुं भायुष्य.	999	तेयसा	तेजस् –देजसा	तेज्वहे.	38
तिरिय*	तिर्यक्	तिरछुं.	44	तेयंसि	तेजस्वी	तेजवाळो.	२७,
तिरियलो अ	तिर्यम्लोक	तिरछो लोक.	३ १३	तेरिच्छिय	तेरधीन	तिर्येच संबंधी.	906
तिरिया उ *	तिर्थगायुष्	तिर्यंचनुं आयुष्य.	33	तेवीस	त्रयोविं शति	त्रेवीश.	259
तिल	ਰਿਲ	तल.	٠٠ ٦ ٧٦		थ		
तिस्ना दण	तिलकवन	तिलक यृक्षनुं वन.	7°7		•	_	
तिलसंठग*	तिलसंस्थक	तलनो सांठो-तलसहं.	२५८	थणिय	स्तनित	ते नामना देव-	₹¥?
तेव्व	तीव	तीव.		थणियकुमार	स्तनितकुमार	,,,	Ę
तिव्व धम्माणु ⊸	तीवधर्मानुरागस्वत	भर्मना अनुराग ्यी खूब	۷۹ ۰	थणियसद्*	स्तनित शब्द	मेधनो शब्द-वरसादनो	
रागरत्त	2	रंगाएल.	0 - 2			મહમહાટ.	३०४
तिवश्न*	त्रिवर्ण	त्रण वर्णवालुं.	963	थवइय	स्तयकित	गुच्छावाळुं.	41
		ন ন ক্ৰথাপু•	२२५	ं थावर	स्यावर	सर्वथा गति विनानी जीव	. 900

• • •						G.	• •
प्रा०	सं०	गू०	व ०	মা ০	सं० .	गू०	Ãο
थिर	स्थिर	स्थिर.	२११	दाहिण*	दक्षिण	जमणुं.	Ę
थेज	स्थैर्य	स्थिरता.	२३८	दाहिणओ*	दक्षिणतः	दक्षिण-जुमणी कोरथी.	983
थेर	स्थविर	दृद्ध, अनुभवी .	२०६	दाहिणपचित्यम*	दक्षिणपश्चिमीय	दक्षिण अने पश्चिमनी व	
धो व	स्तोक	योडुं.	६७	दाहिणपुरत्थिम*	दक्षिणपीरस्त्य	दक्षिण अने पूर्वनी बच्चे	, <u> </u>
यं भिय*	स्तम्भित	स्तंभनी पेठे थएल-सज	ड	दिजाइ*	दीयते	(ते) देवाय छे.	६४
		थएल.	२७२	दिट्ट*	दिष्ट ं	अनुगम्बो-वनान्योः	६३
				दिद्धि	દ ષ્ટિ '	नजर.	983
	द			दिद्धिष्पद्दाण#	दष्टिप्रधान	प्रधानपणे दृष्टिमां-दर्श	į-
द्गग•भ*	द्कगर्भ	पाणीनो सर्भ-वादळ.	२७५	·		नमां-तत्पर.	६१
द ~~च~~ ्छसि	द्रक्ष्यसि	(तुं) जोईश.	२३२	दिण्म	दत्त	दिधेल.	` २४२
द <u>ङ</u> ्ख	द्राध	बळेलुं.	89	दिण*	दिन	दिवस.	२२१
र्व द्व्यसंथारग	दर्भसंस्तारक	डामनी पयारी.	२४३	दिणयर	दिनकर	सूर्य.	२४३
द त्ति*	दत्ति	एक प्रकारने वतः जुः		दित्ततव	दीप्ततपस्	दीपेल तपवाळो.	३३
4.0	7.11	पृ॰ २५७ मां दत्तिः	 २५५	दित्तरूव*	दीप्तरूप	दीपेल रूपवाळो.	96
दरसणिज*	दर्शनीय	जोवा योग्य-देखावडुं.	₹ ७ ३	दिया	दिवा	दिवस.	२४१
द्व [*]	द्रव्य <i>र</i>	पदार्थ-शरीरना अवयः	•	दिवड्ढ*	द्यर्ध	दोढ.	६९
4-4	NI	वृगेरे.		दिवस	दिवस	दिवस.	६ ८
दब्बओ*	द्रव्यतः	दगरः द्रव्यथी.	ą lea	दिवसपुहुत्त	दिवसपृथ ~~यस्~~ व	बेथी नव दिवस.	७५
द्व्वद्विअ*	म्प्यतः दव्यार्थिक	द्रव्यनो अर्था-प्राहक-न	4 ۷	दिसा	दिशा	दिशा.	983
dod1801	इच्यायक	द्रव्यना जया-आहक-न द्रव्य संबंधी अभिप्राय.		दिसिं*	दिशा	दिशा.	₹ ₹
				दिसीभाक्ष	दिग्भाग	दिशानो भाग.	93
द्व्वपएस	इव्यप्रदेश 	द्रव्यनो प्रदेश.	3 \$ 6	दीणस्सर	दीनखर	रांक खरवाळो.	968
दव्वलेस्सा	इत्य लेश्या	रंग, रूप.	ः २० १	दीप	द्वीप	द्वीप, बेट.	३१३
दर्विदिय	द्रव्येन्द्रिय	स्थूल इंद्रियो. जुओ २६८		दीव*	द्वीप	"	.\$9.
~ *		१ हुं टिप्पण.	969	दीवंत	द्वीपान्त	बेटनो छेडो.	958
द्विय*	इव्य	पदार्थ, वस्तु.	५२	दीहकाल	रीर्घकाळ टीर्घकाळ	लांबो काळ.	د ۶
द स	दश	द स.	५३	दीहमद	दीर्घाध्व	स्रांबा मार्गवाळो.	د ٩
दसगुण*	दशगुण	दसगणुं.	46	दीहीकरेंति	दीर्घा कुर्वन्ति	लांबो करे छे.	₹00
द्सगुणिअ*	दशगुणित	द्सगणुं.	956	3 *	fg	मे.	₹ ₹
द्सणच्छद्*	दशनच्छद	ओठ.	990	दुक्ख	दुःख	दुःख.	4.4
द समय*	दशमक	दसमुं.	२१८	दुक्खत्ता*	दुःखता	दुःखपणुं.	६२
दसमंदसम	दशमदशम	चार चार उपवास.	3¥3	दुक्खा	दु ःखा	दुःखवाळी दशा.	798
दसविह्*	दशविध	दस प्रकारनुं.	933	ुग* दुग*	्द्विक - द्विक	बे.	२९६
दइ	दह .	पाणीनो धरो.	.959	ुगंछावसिय दुगंछावसिय	.४. जुगुप्साप्र खय	धृणानुं कारण.	995
दहणया	दइनता	बाळवापणुं.	999	दुप्पएसाहिअ(य)	द्विप्रदेशाधि रू	वे प्रदेशथी वधारे.	984
दं ड*	दण्ड	दंड-लाकडीनी जेवो घा		दुपएसिअ -	द्विप्रदेशिक द्विप्रदेशिक	बे प्रदेशनुं.	२ १५
दंडग	दण्डक	नारिक बगेरे दंडक-ज्य		दुष्पणिहाण*	_{.स.} त्रप्रका दुष्प्रणिधान	च नवरायुः खराव चिंतनः	455
•	•	जीवने दंडाबुं पडे ते.	90	दुष्पास्त्र [*]		बे स्परीवाळुं.	५८
दंत	दान्त	शान्त.	२४०	1 -	द्विरूपर्श उपर्यं	ब स्वरापाञ्च- खराब स्पर्शवाळुं.	
दंस	दंश	डांस.	48	दुफास	दुःसर्श क्रिक्ट	खराय सरावाछ. दुर्गैधि.	826
रं दंसण	दर्शन	सम्यक्त.	95	दुव्भिगंघ*	दुरभिगन्ध		Ęø
दंसणंतर	दर्शनान्तर			दुम	हुस	झाड.	ጓሪ ዩ
५तगतर दंसणपञ्चव	दशनान्तर दर्शनपर्यव	दर्शनना भिन्न भिन्न प्रका		दुरस	दू रस	स्तराब रसवाछुं.	968
५ तगरज्ञ दंसणमोह*		दर्शनना परिणाम.	२३६	दुरुहिता	दुरुहा	उपर चडीने.	₹४३
५तणमार् दैसणमोहणि ~~ज~~ ः	दर्शनमोह 	दर्शन विषयक मोह.	६५	दुवण्ण	दुवे र्ण	सराव वर्णवाहुं.	968
दस्यमाहायम् "	दर्शनमोहनीय	दर्शन विषयक मुंसवणा		दुवालस	द्वादश	बार.	484
इंग्राणा Ө~~		नाखनार कर्म.	333	दुरूव	दूहप	खराब रूपवाळी.	308
दंसणरहिअ वंसणवासम्बद्ध	दर्शनरहित र्न्स स्टब्स्ट	दर्शन विनानो.	69	दुविह	द्विविध	बे जातनुं.	dx
द्ंसणवाषश्चय इंस्ट्राक्टरिक्ट	दर्शनव्यापश्रक	दर्शन रहित वेषधारी.	906	दुसमयाहिय	द्विसमयाधिक	वे समयथी वधारे.	385
दंसणावरणिक्य* मंग्रेन*	दर्शनावरणीय	दर्शनने ढांकनार कर्मे.	933	दुहुओ	द्विधा(तः)	बे तरफथी.	408
ष्यंत* कंगणगंतन	दर्शयत् -र्शन्य	देखाडतो.	ч	दुइता	दुःखता	दुःखपणुं.	ę۷
दं सणसंपन्न जन्म	दर्शनसंपन्न 	दर्शनथी युक्त.	२७८	दुहा	द्विधा	वे प्रकारे.	२१३
दास ~~च्या~~	दास —-^	चाकर.	२०७	दुहिअ	दु ःखित	दुःख पामेल.	968
दासी	दासी	चाकरडी.	२७७	' दुहिय	n	) ;	368

~				<del></del>			
মাণ	सं•	गू॰	ब ें	মা৹	सं०	η̈́ο	पृष
दू ड्जमाण*	द्रवसाण	जतो, गति करतो.	२४	धम्मायरिअ	धर्माचार्य	धर्मनो आचार्य.	२३४
₹₹.	दूर.	दूर.	30	धम्मोवएस	धर्मोपदेश	धर्मनो उपदेश.	२३१
दूरगति	दूरगति	दूर जवानी शक्तिबाळी.	२७२	घर इ *	धरति	(ते) धारण करे छे.	909
रू. इ.स	दूष्य	कपडुं.	३०७	घाउर त्त	घातु <i>रक्</i> त	गेरुथी रंगेल.	२३३
_ह ः र्सं त	दृष्यान्त	कपडानो छेडो.	988	धारअ	धारक	धारण करनार.	439
•~" देव [#]	देव	देव.	२०	घा रि *	धारिन्	**	२७ ३
रेवअसन्निआउथ -	देवअसंहिकायुष्क	असंज्ञी द्वारा बंधातुं देवतुं		धारेमाण	धारयमाण	धारण करती.	994
(		आयुष्य.	999	धुव े	भु व	ਜਿਬਕ.	२३७
देवता	देवता	देवपणुं.	6.8		_		
देवली अ	देवछोक	सर्ग.	968		न		
(बलोग	>	"	968	न#	न	न, नहीं.	•
(वय	दैवत	दैवत.	२३२	नई*	नदी	नदी.	३०४
देवसंनिवात	देवसंनिपात	देवोने भेगा चवानी जग्या.	२४३	नक्खत्त*	नक्षत्र	नक्षत्र.	307
रेवसंसार सं −	देवसंसार संस्थानकाळ	देवोने संसारमां रहेवानो		नरगभाव	नं प्रभाव	नप्रपणुं.	₹°!
चेद्रणकाल		काळ.	904	नगर	नगर्	नगर, शहेर. 'णगर' श	
देवाउय	देवायुष्क	देवनी आवरदा.	909	444	44(	जुओ.	त्यः २३
रेवी	देवी	देवनी स्त्री.	9.3	नगरी	नगरी	णुजा. नगरी.	
~~र~~ इस	देश	भाग.	993	गगर। निर्ध्य [≭]	नगरा नास्ति		₹₹,
र देसअ [#]	देशक	उपदेश देनार.	99			न थी.	Ę
देस यचक् लाण	देशप्रत्याख्यान	थोडी अटकायत.	990	नत्थित	नास्तिख	नथीपणुं. 	99
रेससइ *.	देशशब्द	'देश' एवो शब्द.	३१२	नमोकार*	नमस्कार	नमस्कार. ८२२२-२	4.2
रतस् देसिअ [*]	देशित	उपदेशेल.	900	नगंसइ [*]	नमस्यति	(ते) नमे छे.	₹.
राउप देसूण	देशोन	थोडुं ऊणुं.	393	नमंसति	33	".	۷
		थोडी अटकायत.	1	नमंसण*	नमस्पन	नमन करबुं.	•
देसोवरम >*	देशोपरम	याङा जटकायतः बे.	980	नर्मसणया*	नमस्यनता	नमस्कारपर्णु.	₹,
हो* 	द्वि-द्वौ		२५८	नमंसमाण	नमस्यमान	नमस्कार करतो.	₹
(चि	द्वि(तीय)कृत्वः	बे वार.	२३१	नमंसामि	नमस्यामि	$(\vec{g})$ नमुं $\vec{g}$.	२३
होण [#]	द्रोण	्बत्रीश शेर वजनतुं माप.	Į	नमंसामो	नमस्यामः	(अमे) नमीए छीए.	२३
रोमासिय	द्विमासिक	वे मासमां धनार.	२४०	नमंसिता*	नमस्यित्वा	नमन करीने.	Ę
रोस *	दोष-द्वेष	द्वेष.	933	नय्*	नय	एक जातनो (तटस्थ)	)
	S.T.					अमिप्राय.	₹04
	घ		}	नय	नय	मान्यता, विद्धांत.	२३ 9
वण	धन	धन, पैसो.	२७६	न् यण्*	नयन	आंख.	994
वणिय	बाढ म्	घणुं.	د۹	नयप्दाण*	नयप्रधान	प्रधानपणे नयने मानन	₹. ₹८(
ाग्र	धनुष्	वाम-छ फुटतुं माप.	२८९	नयर	नगर	नगर.	२८९
া স	धन्य	धन्य.	२३४	नयरी	~~_~~	~~-~~	
र म				गभप्र	नगरी	नगरी.	२३ '
रमकहा	धर्म .	धर्म.	- 1	ग भ प्त नर् [*]	नगरा नर	नगरा. पुरुषः	
•		धर्म.	96	•			4
∤ रुमकासञ	धर्मेकथा	धर्म. धर्मेसंबंधी वात.	१८ २३८	नर [*]	नर	पुरुष• नरक.	<i>44</i> ,
	धर्मेकथा धर्मकामक	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो.	96 336 963	नर [*] नरभ* नरग*	नर नरक नरक	पुरुष. नरक. "	\$. 9 <i>t</i> 4.
गम्मकंखिअ	धर्मेकथा धर्मकासक धर्मेकाङ्क्षित	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो.	90 903 908 -	नर [*] नरभ* नरग* नव	नर नरफ नरक नवन्	पुरुष. नरक. ,,, नद.	8. 8 <i>i</i> 3. 84.
गम्मकंखिअ	धर्मेकथा धर्मकामक	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी	96 936 963 968 -	नर [*] नरभ* नरग* नव नवम	नर नरफ नरक नवन् नवम्	पुरुष. नरक. ,,, नद. नदमुं.	જ ૧૬ ફ ૧૬
यम्मकंखिञ सम्मज्झञ*	धर्मकथा धर्मकासक धर्मकाङ्कित धर्मध्वज	धर्म. धर्मसंबंधी नात. धर्मनी इच्छानाळी. धर्मनी इच्छानाळी. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा.	96 346 963 968 -	नर [*] नरभ* नरग* नव नवम नह	नर नरफ नरक नवन् नवम नख	पुरुष - न रक . ,, नव . नव मुं . न ख .	ધ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ
यम्मकंखिअ यम्मज्झअ* यम्मजागरिया	धर्मकथा धर्मकासक धर्मकाङ्कित धर्मध्वज धर्मजागरिका	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार.	96 336 963 968 988	नर [*] नरभ [*] नरग [*] नव नवम नह नहसा	नर नरफ नरक नवन् नवम नख नखता	पुरुष - नरक. ,,, नद. नदमुं. नख, नख,	ષ ૧ <u>૫</u> ૨ ૧૫ ૧૮: ૧૮:
यम्मकंखिअ यम्मज्झअ* यम्मजायरिया यम्मत्थिकाश्च	धर्मकथा धर्मकास्क धर्मकाङ्कित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मी स्वंधी वारनो पदार्थ	96 963 968 988 989 989	नर [*] नरभ* नरग* नव नवम नह नहत्ता नाग	नर नरक नरक नवन् नवम नख नखता नस्म	पुरुष. नरक. नद. नदमुं. नख. नखएणुं. एक जातना देव.	34; 35; 34; 34; 34;
यम्मकंखिअ यम्मज्झअ* यम्मजायरिया यम्मत्थिकास यम्मत्थिकास्य	धर्मकथा धर्मकासक धर्मकाङ्कित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश.	90 928 908 908 908 908 900 900 900 900 900 90	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहस्ता नागकुमार	नर नरफ नरक नवन् नवम नख नख नखता नाग नागकुमार	पुरुष. नरक. ,,, नव. नवमुं. नख. नखपणुं. एक जातना देव.	ધ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ કુલ
वस्मकंखिअ वस्मज्झअ* वस्मजागरिया वस्मत्थिकाश्व वस्मत्थिकायपुरेस वस्मदश्व	धर्मकथा धर्मकास्क धर्मकाङ्क्षित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश धर्मद्	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश. धर्मने देनार.	94 94 94 94 94 94 94 94	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहस्ता नागकुमार नाण*	नर नरक नरक नवन् नवम नखता नखता नाग नागकुमार इान	पुरुष. नरक. ,,, नव. नवमुं. नख. नखपणुं. एक जातना देव. ,,,	34, 34, 34, 34, 34, 44,
वम्मकंखिअ वम्मज्झअ* वम्मजायरिया वम्मस्थिकाश वम्मस्थिकायपदेस वम्मदेश	धर्मकथा धर्मकामक धर्मकाङ्कित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश धर्मदेशक	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश. धर्मने देनार.	9 C P C P C P C P C P C P C P C P C P C	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहसा नागकुमार नाण*	नर नरफ नरफ नवन् नवम नख नखता नाग नागकुमार ज्ञान नानात्व	पुरुषः नरकः. ग् नवः. नवमुं. नखः, चखपणुं. एक जातना देवः. गुदाइ.	9 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4
वस्मकंखिअ वस्मज्झअ* वस्मजागरिया वस्मत्थिकाश्व वस्मत्थिकायपदेस वस्मदेसअ वस्मनायग	धर्मकथा धर्मकास्क धर्मकाङ्क्षित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश धर्मदेशक धर्मनायक	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश. धर्मने देनार. धर्मनो उपदेशक.	94 94 94 94 94 94 94 94	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहसा नाग नागकुमार नाण* नाणावह*	नर नरक नरक नवन् नवम नखता नाम नागकुमार ज्ञान नानात्व नानाविध	पुरुषः नरकः. ग् नदः. नदमुः. नखः. नखपणुं. एक जातना देवः. ,,, ज्ञान. जुदाइ. जुदा जुदा प्रकारनुं.	3 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4
यम्मकंखिअ यम्मज्झअ* यम्मज्यस्या यम्मत्यिकास्य यम्मत्यिकायपृदेस यम्मदेश यम्मदेशस्य यम्मनायग यम्मनायग	धर्मकथा धर्मकामक धर्मकाङ्कित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश धर्मदेशक धर्मनायक धर्मिपासक	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश. धर्मने देनार. धर्मनो उपदेशक. धर्मनो नेता.	9 C 9 C 3 9 C 8 9 C 8 9 C 8 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 8 C 9 C 9	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहत्ता नागकुमार नाण* नाणत नाणाविह* नाणंतर	नर नरक नरक नवन् नवम नख नखता नाम नामकुमार ज्ञान नामात्व नामाविध ज्ञानान्तर	पुरुषः नरकः गः नवः नवमुः नखः नख्पणुः एक जातना देवः गः ज्ञदाः जुदा जुदा प्रकारनुः जुदा जुदा ज्ञदां ज्ञदां	\$ 9 5 1 \$ 4 5 1 \$ 5 4
यम्मकंखिअ शम्मजझअ* शम्मजागरिया शम्मत्थिकाश शम्मत्थिकाश्यपदेस शम्मदेश शम्मदेश शम्मनाशग शम्मपिशासअ शम्मवरचाउरत—	धर्मकथा धर्मकास्क धर्मकाङ्क्षित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश धर्मदेशक धर्मनायक धर्मविपासक धर्मवरचातुरन्त-	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळी. धर्मनी इच्छावाळी. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश. धर्मने देनार. धर्मनो उपदेशक. धर्मनो नेता. धर्म माटे एक मोटा चक	9 C 9 C S 9 C S 9 C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C C S 9 C S	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहसा नागकुमार नाण* नाणाविह* नाणंतर नाम	नर नरक नरक नवम् नवम नखता नाम नागकुमार ज्ञान नानात्व नानाविध ज्ञानन्तर नाम	पुरुषः नरकः गः नदः नवमुं नखः नख्युं एक जातना देवः गः ज्ञानः ज्ञदा जुदा प्रकारनुं जुदा जुदा ज्ञानोः नामः	\$ 9 5 5 \$ 4 5 5 \$ 5 \$
वम्मकामश्र वम्मकंखिश्र वम्मकंखिश्र वम्मवागरिया वम्मविकाश्र वम्मविकाश्र वम्मविश्र वम्मविश्र वम्मवेस्थ वम्मविश्र वम्मविश्र वम्मविश्र वम्मविश्र वम्मविश्र वम्मविश्र	धर्मकथा धर्मकामक धर्मकाङ्कित धर्मध्वज धर्मजागरिका धर्मास्तिकाय धर्मास्तिकायप्रदेश धर्मदेशक धर्मनायक धर्मिपासक	धर्म. धर्मसंबंधी वात. धर्मनी इच्छावाळो. धर्मनी इच्छावाळो. एक (धर्म संबंधी) मोटी धजा. धर्म संबंधी विचार. धर्मास्तिकाय नामनो पदार्थ धर्मास्तिकायनो प्रदेश. धर्मने देनार. धर्मनो उपदेशक. धर्मनो नेता.	9 C 9 C 3 9 C 8 9 C 8 9 C 8 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 9 C 8 C 9 C 9	नर* नरभ* नरभ* नव नवम नह नहत्ता नागकुमार नाण* नाणत नाणाविह* नाणंतर	नर नरक नरक नवन् नवम नख नखता नाम नामकुमार ज्ञान नामात्व नामाविध ज्ञानान्तर	पुरुषः नरकः गः नवः नवमुः नखः नख्पणुः एक जातना देवः गः ज्ञदाः जुदा जुदा प्रकारनुः जुदा जुदा ज्ञदां ज्ञदां	\$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$ \$

प्रा०	सं॰	गू०	ã۰	भा०	सं०	गू०	S.
नाराय*	नाराच	बे लाकडाना संपुटनी		निम्मल*	निर्मेल	मेल विनानुं.	३ ९
		पेठे हाडकानो एक जातन	1	'निम्माअ [*]	निर्मित	्बनावेल,	24
		बांधी.	३४	निसित्त* .	निमित्त	निमित्त.	39
नावा	नावा	नान, होडी.	909	निम्मंस	निर्मास	मांस विनातुं.	ર ૪
निक्खमइ	निष्कामति	(ते) निकळे छे.	२ २७	नियद्विय	निर्वेर्तित	बनेल.	२ ५
निकुरुंब*	निकुरुम्ब	समूह.	२३	नियम	नियम	अवस्य-चोक्सस.	93
निकंकडच्छाय*	निष्कण्कटच्छाय	आंतरा विनानी छायाबा	જું. ૨ ૬૬	नियमप्पहाण*	नियमप्रधान	प्रधानपणे नियमोने	-
निकंखिअ	निष्काञ्चित	कांझा विनाना.	_ ३७७			साचवनार.	86
निरगम*	निर्यम	दक्षिणायन.	३०३	नियमंतर	नियमान्तर	अनेक नियमो.	931
निरगम्भ	निर्गमन	**	₹०४	नियंठ	निर्मन्थ	साधु.	२ २
तिरगय [*]	निर्गत	निकळेल.	900	निरअ	निरजस्	रज विनानुं-निर्मेळ.	28
निस्सहप्यहाण*	निप्रह्मधान	प्रधानपणे इंदियादिकने		निरय	निरय	नरक.	98
		निग्रंह करनार.	३०३.	निरयावास	निरयावास	नरकनो आवास.	98
नि गम	- निगम	मुख्यपणे वणिकोना रहे	•	निरवच*	निरपत्य	संतान रहित.	9.
		ठाणवाळुं गाम.	42	निरवसेस	निरवशेष	समग्र.	٠ ٦٦٠
निगोअ*	निगोद	नियोद.	900	निरुत्त	निरुक्त	शब्दोनी व्युत्पत्तिनुं दर्श	
निग्गंध*	निर्धेन्य -	साधु.	₹₹			साह्य.	₹ २३°
निषंदु	निघण <u>द</u>	ī	239	निरुद्धभव	निरुद्धभव	भव-संसार-ने रोकनार.	
^{प्रा} ड् नेच्छुभइ	निक्षिपति	(ते) फॅके छे.	963	। गरुक्षमप निरुद्धभवपवंच	निरुद्धभवप्र पद्य	संसारना विस्तारने रोकन	
गण्डुमर नेच्छुभित्ता	निक्षिप्य निक्षिप्य	र्भ कीने.	963	निरुविकट्ट*	निरुपविलष्ट	क्रेश विनानो.	
पण्छुरमसा निच्छयओ [≭]	निश्चयतः	निश्चयथी.	२०१	निक्षेविक*	निर्हेपित		Ęq
गच्छयजा नेच्छयणय*	त्यवतः निश्चयनय	सर्वथा सचाई दर्शावनार		गिल्लावज निलेदणकाल*	निर्हेपनकाल		909
યચ્છવપથ	गिष्यपगप	त्त्वया तचाइ दसायनार एक अभिप्राय.		। ।गहादशका छ ः	विलयवद्गाल	ज्यारे नरकमां एक पण	
<del></del>	<del></del>		209		<del></del>	रिक न होय एवी काळ	
निच्छयप्प हाण ~~२६~~ *	नि ख यप्रधान निचित	प्रधानपणे अङ्गनृत्तिवाळी करी-	•	निवत्तित	निवर्तित २	व ळेल.	93
निचिय* २—-		निविड. 	. २ ३	निव्दाघाअ *	निर्व्याघात	अडचण विनानुं. —	9
निज्ञर चे—	निर्जर(रा)	आत्माथी कर्मने जुदुं पाड		निव्वाण*	निर्वाण	मुक्ति.	•
निजरए	निर्जरयेत्	(ते) आत्मायी कर्मने		निवारिय*	निवारित	अटकावेल.	• १ २.
^		जुदां पाडे.	44	निविवतिगिच्छ	निर्विचिकित्स	फल संबंधी शंका विनान	
निचरफल	निर्जराफल	जेनुं फळ निर्जरा छे ते.	,	निव्बुद्धि	निवृद्धि	दिवसनी दुंकाइ यवी.	. ३०
निजरावेंति	निर्जरयन्ति	(वेओ) आत्माथी कर्मने	1	निसन्न	निषण्ण	बेठेल.	38
•		जुदां पाडे छे.	७५	निसम्म [*]	निशम्य	सांभळीने.	ą :
निञ्चरिज्ञमाण	निर्जीयमाण	आत्माथी कर्मने जुदां	* .	निस्स सइ	निःश्वसिति	(ते) निःश्वास है छे.	96
		पाडतो.	83	निसरिज्ञमाण	निस्ज्यमान	फॅकातुं.	953
निव्वरिस्पंति	निर्जरिष्यन्ति	(वेओ) आत्मायी कर्मने		निस्सास	निःश्वास	निःश्वास.	२ २१
		जुदां पाडशे.	998	निस्संकिय	निःशङ्कित	शंका विनानी.	301
निज्ञरेइ	निर्जरयति	(ते) आत्माथी कर्मने जुद	i i	निसामित्तए	निशमयि तु म्	सांभळवाने.	२३५
•		पांडे छे.	922	निसाभेइ	निशमयति	(ते) सांगळे छे.	24
निजरेति	'		922	निसिरइ*	निस्जिति	निसर्जे छे.	₹
नेज्ञ रेंति	" निर्जरयन्ति	<i>(</i> तेओ) ,,	998	नि सी अइ	निषीदति	(ते) वेसे छे.	3 34
नेजरें सु	निर्जरितवन्तः	(तेओ) निर्जर्या.	998	निसीइअव्व	निवत्तव्य	रेस. वेस.वुं.	9 3 ,
नेजिण्य	निर्जार्ण	विजेरेल.	¥9	निसीए ज	निषीदेत्.	(ते) वेसे.	36.
निजिन्न	निर्जार्ण	14470					
		"	48	निस्सेयस	निःश्रेयस ~~कि~~ र्	कल्याण.	33
निहिअह	निष्ठिता र्य	जेनी इच्छाओ पूरी थइ		निहत्त	निधत्त	जे कर्मने उद्वर्तना अने ३	
<del></del>		छे ते.	२२८			वर्तना करण सिवाय यी	
निहिअ हक्र्सणि ज्ञ े	निष्ठितार्थंकरणीय	"	३२८		_	करणो न फेरवी शके ते	
नित्यारिअ	निस्तारित	ब चावेल.	२३८	निहस	निकष	कसोटी उपर सोनानी क	स. ३
निहिट्ठ*	निर्दिष्ट	निर्देशेल.	२१८	निहारि म	निर्हारिम	जे मरनारनुं मृतक बह	ार
निद्देस*	निर्देश	निर्देश.	३१२			काडी संस्कारित करा	ाय
निंदामि*	. निन्दा मि	(हुं) निंदुं छुं.	२०८	·		तेनुं मरण.	२३
निद्ध*	स्निग्ध	चिकाशदार.	२१८	निहि	निधि	निधि.	₹ 0
निप्यं क	निष्पङ्क	गारा विनानुं.	२०९	गी ल*	नील	नीलो रंग.	Ę
निबंध इ	निवधाति	(ते) बांधे छ-करे छे.	908	नीललेस	नीललेश्य	नील लेखाबाळो.	ڻ.

मा॰	सं०	गू०	Ãо	সা৹	सं०	गृ॰	Lo
नीलकेस्स	नी ल ेर् य	नील लेश्यावाळो.	902	पञ्चवगच्छइ	प्रस्थुपगच्छति	(ते) सामे जाय छे.	२३४
नीला*	नीला	नीललेश्या.	948	पचोसिक्तता	प्रख्वशक्य	नीचे उतरीने.	384
नीडिया	नीलिका	3) .	१५२	पचोसकंति	प्रत्यवशक्तुवन्ति	(तेओ) नीचे उत रे छे.	२४५
गीससं ति	निःश्वसन्ति	(तेओ) निःश्वास छे छे.	59	पच्छा	पश्चात्	पछी.	356
नीसेस	निःश्रेयस्	कल्याण.	२३९ ः	पच्छिम	पश्चिम	पश्चिम, पाछळतुं.	118
नीसंक	निःशङ्क	शंका विनानुं.	924	पच्छोचवण्णग	पश्चादुपपनक	पाछळ उत्पन्न थएल.	43
नीहारिम	निर्हारि म	'निहारिम' शब्द जुओ,	२३७	पच्छोदवन्नक	पश्चादुपप न्न क		59
नेम*	नेम	थांभलानी मूळ पायी.	३००	पंच	पश्च .	पोच.	383
नेयव्व	नेतव्य	पामवा-जाणवा - जेवुं.	906	पंचिकरिय(अ)	पत्रकिय	पांच कियावाळी.	959
नेरइय	नैरयिक	नारकी.	٤	पंचितिसि	पश्चदिश्	पांच दिशा.	9 ६५
	नैरविकशसंहिषायुष्क	असंहिद्वारा बंधातुं नैरयि-		पंचम [*]	पश्चम	पांचमुं.	94
	Att the talk the	कने योग्य आयुष्य.	999	पंचमासिअ	पश्चमासिक	पांच मासमां पूरूं थनार.	
नेर इ याजय	नैरयिका युष्क	नारिकनुं आयुष्य.	333	पंचमि(मी)आ	पद्मिका	पांचमी.	१५२
નર ફ વાડન નેਲ*	नैल	गळीनो विकार.	₹₹	पंचमह न्ब इय	पश्चमहामतिक	पांच महावतवार्खे.	२०५
				पंचरस	पश्चरस	पांच रसवाळुं.	३०६
नेव `	नैव	नहीं ज.	386	पंचयण्ण	पश्चवर्ण	पांच वर्णवाळुं.	३०६
नेवाइय*	नैपातिक	निपातथी बनतुं.	₹ -	पंचदश्न*			२२५
नो	नो	नहीं.	48	पंचविह*	पश्चविध	पांच प्रकारनुं.	ч
·	•			र्पचिदिय*	पश्चेन्द्रिय	पांच इंद्रियबाद्धं.	49
	प			पंचिदियतिरिक्ख-	पश्चेन्द्रियतिर्थेग्यो निक	पांच इंद्रियवाळो	
पइहाण	प्रति ष्ठा न	आधार.	354	जोणिअ(य)	• • •	तिर्यंच.	954
पइद्विअ*	प्रतिष्ठित	उपर रहेल.	२९६	पञ्चत्त	पर्याप्त	पर्याप्तिवाळो.	943
पउमवरवेदया	पद्मवरवेदिका	उत्तम कमळनी वेदिका.	286	पश्चति	पर्याप्ति	पर्याप्ति-पूरी बनावट.	923
पउमलया(य)*	पद्मलता	पद्मनी वेल.	३००	पज्ञव	पर्यव	परिणाम.	956
पएस*	प्रदेश	वस्तु साथे जोडाएलो		पज्ञवसाण	पर्यवसान	अंत.	368
•	•	परमाणु.	994	पज्जुवासण	पर्युपासन ,	सेवा.	२७८
पएसकम्म	प्रदेशकर्म	प्रदेशरूप कमें.	933	पजनासणा	पर्युपासना	े सेवा.	२७९
पएसग्य	प्रदेशाम	प्रदेशाम-कर्मनां दळियांतुं		पज्जुनासंति	पर्युपासते	(तेओ) सेवा करे छे.	रंज्
•		परिणाम,	49	पज्जुवासमाण	पर्युपा(समान)सीन	पर्युपासना करतो.	३७
पञोग	प्रयोग .	जीवद्वारा थती किया.	990	पञ्जुवासामो	पर्युपा साहे	(अमे) पर्युपासना करीए	
पक्ख	पक्ष	पखवाडियुं,	Ęu		3 -	छीए.	२३४
पकरणया	प्रकरणता	करबुं.	२०४	पजुवासित्ता	पर्युपास्य .	सेवीने.	२३२
पकरिता*	प्रकृख	करीने.	33	पंजलिउड	प्राइन्धिपुट	हाथ जोडवा.	3 4
पकरेड्*	प्र करो ति	(ते) करे छे.	३३	π ξ*	पद्	पाटो.	3.4
पकरेति	tt.	•	965	पृष्टण	पट्टन	ज्यां अनेक ठेकाणेथी क	•
मकरें ति	,,, प्रकुर्वनित	" (तेओ) करे छे.	298			रियाणां वेचावां आवता	1
पकरेमाण	प्रकृर्वन्	करतो.	199			होय ते पत्तन.	64
पकास	प्रकाश	प्रकाश.	२४३	पहुविभ	प्रस्थापित	उदयपणे स्थापेल.	964
• पंक	पञ्च	गारी.	48	पडिउचा रेअव्द	प्रत्युचार यितव्य	बोलवुं.	હ
प्रसह	प्रमह प्रमह	जोडबुं, प्रहण करबुं.	२७९	पडिक्सइ	प्रतिकामति	(ते) प्रतिक्मे छे-आ•	
परगहिय	प्रगृहीत	प्रकर्षपूर्वक महण करवुं.	282	11041114		. , होचे छे.	- २८२
पगार्थ पगइ्डवसंत		शांत प्रकृतिवाळो.	१६७	पडिक्तंत	प्रतिकान्त	आलोचेल.	२४६
-	प्रकृत्युपशान्त प्रकृतिभद्रक	सार त्रकृतिवाळो. भद्र त्रकृतिवाळो.		पडिगया	प्रतिगता प्रतिगता	पाछी फरी-विसर्जित था	
पगइभइअ	•	नद्र प्रकृतिनाळा. कोमळ–नरम–प्रकृतिवाळो	984	पाडगया पडिगाह	त्रतिम ह	पात्र.	२७५
पगइमडभ	् प्रकृतिसृदुक <del></del>	•	•	<u> </u>	प्रतिच्छन्न .	ढांकेलुं.	282
पगइविणीक्ष	प्रकृतिविनीत 	नम्र प्रकृतिनाळो.	940	पडिच्छण्ण	त्रातच्छन त्रतीध्सित	का गड़ाः विशेष इच्छेलुं.	२३८
पगडि	प्रकृति	प्रकार, भेद.	939	पडिच्छिय -	त्रतास्त्रतः प्रतिदर्शयति	(ते) देखाडे छे.	263
मध्यस्याद	प्रस्याख्याति	(ते) नियम करे छे	990	पडिदंसेइ	प्रतिनिक्कम्य	नीकळीने.	२७९
' च क्लाण फल	प्रत्याख्या नफ ळ	जेतुं फळ प्रखाख्यान छे ते .		पडिनिक्खमिता	प्रतिनिष्कामन्ति प्रतिनिष्कामन्ति	(तेओ) नीकळे छे.	२७९
च क्खामि	प्रस्याख्यामि	(हुं) नियम कहं छुं.	388	पडिनिक्खमंति 	प्रातानकामान्त प्रतिनिर्गच्छन्ति	(तेओ) नीकळे छे.	२८०
चवखायपा वकम्म		अदकावेल पापकर्मवाळी.		पडिनिग्गच्छंति	प्रतिषयण्छान्त प्रतिप्रच्छन	कुशल (समाचार) पूछ नुं	
चरिथ म *	पश्चिम	पश्चिम.	300	पडिपुच्छण		मूहं.	₹•∨
बाया अ	प्रखायात	उत्पन्न थएल.	968	पडिपु॰ण	प्रतिपूर्ण स्वित्रद	२५ संवंधवाळु.	900
ञ्चुप्पन्न	प्रत्युत्पन्न	वर्तमान काळ संबंधी.	२३४	¹ पडिबद्ध	प्रतिबद <u>्</u>	4121121	•

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •		~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~	<u></u>	ran raday	·		
प्रा॰	सं०	गू॰	ã°	' মা৹	सं०	गू॰	पृ
पडिबंध	प्रतिबन्धं	व्याघात, विलंब-	२०७	पश्न*	पंचाशत्	पचास.	983
पडियाइविखय 🎺	प्रत्याख्यात	तंजेल.	२४ ३	पश्रत	प्रशस	जणावेल.	41
पडि रूव *	प्रतिरूप	योग्य.	48	पन्नरसं	पश्चद्श	पन्नर.	989
रिङ्लाभेमाण	प्रतिलाभयत्.	आपतो.	२७७	पन्नवणा	प्रज्ञापना	'पण्णवणा' शब्द जुओ.	41
पडिले हणा[‡]	प्रति लेखना	उपकरणोनी तपासणी.	৬৬	पन्नवीस	पश्चविंशति	पचीश.	389
पडिचेहिता	़ प्रतिलिख्य	उपकरणोने तपासीने.	२८१	पन्नास	पश्चाशत्	पचास.	384
पडिले हेइ	प्रतिलेखय ति	(ते) उपकरणोने तपासे	કે. ૨૮ ૧	पभाअ	प्रभात	प्रातःकाळ.	38
पडिलो म	प्रतिलो म	प्रतिकृत.	943	पभासंत*	प्रभासमान <u>-</u>	प्रकाश पाडती,	,•
पडिव ज्ञइ *	प्रतिपद्यते	खीकारे छे.	२५५	पभासिंसु*	प्रा भासिषत	प्रकाद्या.	30
पंडि वण्णअ[*]	प्रतिपश्रक	पामेल.	96	पभासेइ	प्रभासयति	प्रकारो छे.	95
पं डिसुर्गेति	प्रतिर म् ण्वन्ति	परस्पर स्वीकार करे छे.	306	पभासेमाण	त्रभासमान	प्रकाशतो.	३७:
पंडिसेहेअ(य)व्व	अतिषेद्धव्य	निषेधयुं.	323	पभियओ	प्र श्तयः	वगेरे.	3 8(
प डिसंवेदे इ	प्रतिसंवे रयति	अनुभवे छे.	305	पभु	प्रभु	सम्थे.	967
पडुच [*]	प्रत्युत	अपेक्षा करीने.	ę۰	पभूय(अ)	प्रभूत	घणुं.	300
पुडुष्पणा	प्रत्यु त्पन्न	वर्तमान.	१३७	पम्हगोर	पद्मगौर	पद्म जेवो धोळो.	₹:
पृ हुपणकाल	प्रत्युत्पन्न काल	वर्तमान काळ,	44	पम्ह्छेस	पद्मलेख	पद्म लेश्यावाळी.	U
पैडिअ	पण्डित	संयमी.	२ ११	पमञ्जइ	प्रमार्जयति	साफ करे छे.	२८
पंडिअवीरियत्ता	पण्डितवीर्यं ता	संयमिनुं आत्मबळ.	353	पमञ्जित्ता	प्रमाज् ये	साफ करीने.	36
पं डियत्त	पण्डितल	संयमिषणुं.	२११	पमत्त	प्रमत्त	प्रमादवाळी.	98
पंडियम र ण	पण्डितमरण	संयमिनुं मरण.	२३७	पमत्तजोग*	प्रमत्तयोग	प्रमादवाळी किया.	'
ग् ढम [*]	प्रथम	पहेळुं.	996	गमत्तसंजय	प्रमत्त संयत	प्रमादवाळो संयमी.	4
पढमञ	त्रथमक	पहेलुं.	५३	पमाइअब्ब	प्रमदितव्य	बेदरकारी राखवी.	33
प् ढमिल्ल	प्राथंसिक	,,	306	पमाण	त्रमाण	साप.	२९
100144 _*	प्रहास	जणावेल.	94	पमाणत्ता	त्रमाणता	_	. 34
रणायंति	प्रज्ञायन्ते	जणावाय छे.	980	पमाणंतर	प्रमाणान्तर	भिन्न भिन्न प्रमाणी.	93
र्ण्य वणा	प्रहापना	ते नामनुं आर्य श्रीर्याम	π-	पमाद	प्रमाद	प्रमाद.	13
	•	चार्यनुं बनावेछ (समवा	य	पमायइ	प्र मा ग्रति	प्रमाद करे छे.	33
		नामना चोथा अंगनुं) उप	गि. ५३	पमोक्ख	प्रमोक्ष	जवाब.	83
पण्णव्यंत*	प्रज्ञापयत्	जणावतो.	५२	पय*	पद	विभक्तिवाळो शब्द.	
पण्णवेंति	प्र हापय न्ति	जणावे छे.	२०४	पयणु	प्रतनु	થોકું.	9 Ę
प्रणा	সর্	इति.	924	पयत्त	प्रदत्त	दीघेल.	38
पण्णास	पद्याशत्	पचास.	336	पयत्थ*	पदार्थ	, पदनो अर्थ.	
पणतीस	पश्चित्रंशत्	पांत्रीश.	356	पयाहिणावत्त*	प्रदक्षिणावर्त	आगळ पाछळ व ळेल.	3
पण्मए [*]	प्रणमति	प्रणाम करे छे.	Ę	पयोग	प्रयोग	कोइ जातनी कळा.	१७
पणमित्ता	प्रणम्य	प्रणाम करीने.	Ę	पर*	पर	बीजो.	¥
प्णमिय [*]	प्रणत	नमी गएल.	83	परउत्थिय वत्तव्य	परतीर्थिक वक्तव्य	बीजा मतवाळातुं कथन	. २२
पणयाल*	पथचलारिं शत्	पिस्ताळीश.	२२९	परकड	परकृत	बीजाए करेल.	99
प्रणयालीस	,,	; ;	२३६	परधरप्पवेस	परगृहप्रवेश	बीजाना घर मां पे सबुं.	३०
ग् गवन	पश्चपश्चाशत्	पंचावन,	२९८	परतिस्थिअ*	परतीर्थिक	बीजा मतवाळो.	२१
ग्णवीस	पथ्वविंशति	पचिश.	२९८	परदञ्च	परद्रव्य	्बीजो पदार्थं.	39
मत	प्राप्त	पामेल.	२४६	परधणविलो बण	परधनविलोप न	बीजाना धननो ना श .	95
ग त्त	पात्र	पात्र.	२४५	परपरिवाअ*	परपरिवा द	मिश्रपणे बीजाना गुणदे	
पत्त	पत्र	पांदडुं.	२४२		•	कहेवा.	95
पत्तइअ(य)	प्रस्थित	विश्वसा, प्रीत.	300	वरेपरमञ्ज	परंपरगत	अनुकमे गएल-पार पामे	ल.२२
ात्तसगडिआ	पत्रशकदिका	पांदडायी भरेली सगडी	. २४२	परंपरोगाढ*	परंपरावगाड	परंपराए मळेल-	4
यत्तिया मि	प्र त्येमि	विश्वास करं छुं.	२०७	परभदिअ*	परभविक	परभवतुं.	V
पत्तियाहि	प्रत्येहि	विश्वास कर, शीति कर-	२०७	परभवियाउग	परभविकायुष्क	बीजा भवतुं आयुष्य.	२०
पत्थेइ	प्रार्थयते	(ते) प्रार्थना करे छे.	२७२	परमकण्हा	प्रमृहुज्या	अत्यंत कृष्ण खेर्या.	14
पत्थेंति	प्रार्थयन्ते	(तेओ) प्रार्थना करे छे.		परमञ्ज	परमार्थ	परमार्थरूप.	84
परिष्य	प्राथित	प्रार्थेल, अभिलवित.	२३२ ,	परमसोमणसिञ	परमसौमनस्यित	परम सीमनस्यदाळी.	२३
पद	पद	पद.	48	परमाणुपोग्गल	परमाणुपुद्गल	परमाणु पुद्गल.	२१
प्देस	प्रदेश	'पएस' शब्द जुओ.	₹90	परमाहोहिअ	परमाधोवधिक	परम आघोवधिक. 'भा	
पदेसाहिय(अ)	प्रदेशाधिक	प्रदेशथी वधारे.	386	1		ફિબ' શન્દ્ર જુઓ.	93

সাও	सं०	गू॰	पृ०	সা৹	सं०	गू॰	Бo
पराइणति -	पराजयते	हरावे छे.	988	पञ्चाविसः	- प्रवाजितं	दीक्षानुं ग्रहण.	२३९
पराणीय	परानी क	बीजानुं सैन्य.	963	पन्वाचेइ	प्रवाजय ति	(वे) दीक्षा दे छे.	२३९
ररायण*	परायण	तत्पर.	925	पवडइ	प्रपत्तति ः	(ते) पडे छे.	901
र ार्ग	परारम्भ	परने अथवा परवडे आरं	₹	पवयणमाइ	प्रवचनमातृ	धर्मने साचवनारी (माठे	
	•	करनार-	ওছ্		·	मातारूप) आठ रीतिओ	
ा रिक्खेव	परिक्षेप	घेरावो.	२६५	पदर	प्रवर	सारी रीते, सार्थ.	२७९
ारिकहेइ	परिकथयति	कहे छे.	२३३	पबह	प्रवह	जेनाथी उत्पन्न थाय ते.	920
1रिकि लेसित्ता	परिक्रिश्य	दुःखी करीने	82	पविद्व*	प्रविष्ट	ਧੇਠੇਲ.	२६७
। रिकिलेसंति	परिक्रिश्यन्ति	(तेओ) दुःखी करे छे.	83	पविणेति	प्रविनय ति	(ते) विणे छे-दूर करे छे	
गरिग्यह	परिश्रह	परित्रह.	966	पवित्तय	पवित्रक	वींटी.	२३२
परिचाय*	परिलाग	परित्याग-	948	पञ्चिति	प्रोच्यते .	(ते) कहेवाय छे.	₹ • ₹
गरिहावणि आ -	परिष्ठापनि कासमित	दिशाए जबुं वगेरे कियामां	•	पवेइय	प्रवेदित	जणावेल.	998
प्रमिञ		सावधान-	२३९	पवेदित			998
परिणमंति	परिणमन्ति	(तेओ) परिणाम पामे छे.	48	पवेस*	" प्रवेश	" प्रवेश	9.03
परिणमिस्पंति	परिणंस्यन्ति	(तेओ) परिणाम पामशे.	ધ્ય	पलिअ*	पत्य	प्रत्योपम-एक जातनुं	, , ,
परिणय	परिणत	परिणाम पामेल.	43	11.00	101	काळतुं माप.	२२२
परिणाम*	परिणाम	परिणाम.	938	पलिउज्ञिश	परियुक्त	परियोगवाळा-ते विषयन	
परिणामिज्ञमाण	परि णम्यसाण	परिणाम पामतुं.	949	- 14/५%(आव्य	11/34/1	पारयागवाळा—त ।वष्यत जाणनार्	
परिणामिय	परिणामित	परिणाम पामेल.	945	पलिओवम*	पल्योपम	पत्योपम्.	२८१ ७५
परिणार्मेति	परिणमयन्ति	(तेओ) परिणाम पामे छे	59	प्रतित	. प्रस्तायम् प्रदीप्त	सळगेल.	
परिण्याय	परिज्ञाय	जाणीने.	२०७	1			234
:रिणिव्वायंति	परिनिर्वान्ति	परिनिर्वाण पामे छे.	930	पलोद्य	प्रलोटति	(ते) बदले छे. 	399
ारिणि ॰वाहिति	परिनिर्शास्य ति	निवाण पासशे.	२४६	पसत्थ	प्रशस्त	प्रशंसावाळुं.	36
गरित्तीक रेंति	परितीकुर्वन्ति	ढुंक करें छे.	955	पसवण	प्रस् वन	जणबुं, प्रसद्युं.	968
। ।रिदाह	परिदाह	संताप.	68	पसिण	प्रश्न	प्रश्न-	२३३
गरपार गरिनिज्वाइ	परिनिर्वाति परिनिर्वाति	निर्वाण पामे छे.	٤٩	पतिणापसिण*	प्रश्नाप्रभ	खप्रविद्या वगेरे.	119
। रायन्या र । रिनिन्दाणवत्तिय	परिनिर्वाण प्रत्यय	निर्वाण निमित्तक.	२४५	पह*	पथ	मार्ग.	30
परिनिब्बुड	परिनिर्श् <u>व</u> त	निर्वाण पामेल.	₹06	पहट्ठ*	प्रहष्ट	हर्षे पामेल.	3
गरिपील इ त्ता*	परिपीड्य	पीलीने.	Ęo	पहसिभ*	प्रहसित	चळकतो माटे इसतो.	300
गरपाल इ ता गरिपुण्य	परिपूर्ण	पूर्व, भरेल.	२७७	पद्दारेत्थ	प्रधारित(वत्)वान्	धारणा करी.	२३३
यारपुरम परियारेइ	परिचारयति	परिभोग करे छे.	209	पहिन्नमाण	प्रहीयमाण	हास पामतुं.	¥
पारवा रइ परिवृज्ञिक्ष*	परिवर्जित परिवर्जित	रहित.		पहीण	प्रहीण	हास पामेल.	83
परिवर्ण अन्त परिवर्णे अन्त	परिवाजत परिवर्णयित च्य	•	३९	पहीण संसार	प्रहीण संसार	हसेल-हास पामेलं	
		कहेवा योग्य, (२) -२ २-	\$ \$			संसारवाळो.	336
परिवसइ	परिवसति परिचरि	(ते) रहे छे.	२३१	पहीणसंसारवे-	प्रहीणसंसार वेद नीय	हरेल-हास पामेल - संसा	ι₹
परिवाडि 	परिपा टि परिवाजक	अनुका.	939	अणिज		संबंधी वेदनीयवाळो.	334
परिव्वायग		परिवाजक, तापस.	२३ १	पहु	त्रभु	समर्थ.	333
परिव्वायगावसह	परिवाजका वसथ	तायसनो मठ.	२३२	पाउआ	पादुका	चाखडी.	२३३
परिव्वायावसह	परित्राजा वसथ		२३२	पाउणह	त्राप्नोति	(ते) पामे छे.	300
परिविद्धंसित्ता*	परिविध्वंस्य	नाश करीने.	Ę÷	पाउणिता	प्राप्य	खीकारीने.	₹•७
परिसह [*]	परिषह	भुख, तर्ष वगे रेतुं दुःख.	२०	पाउपभाग	त्रादुष्प्रभात	प्रकटेल प्रभात-परोढियुं.	. २४३
रिसहदत्तिय	परिषद्दप्रत्यय	परिवह निमित्तक.	905	पाउब्भूअ*	प्रादुर्भूत	प्रादुर्भवेल-आवेल.	ই ই
परिसा	पर्वेत्	सभा.	96	पाउसिया	प्राद्धे(दो)षिकी	प्रदेषथी थनारी एक	
परिसाडइता*	परिशाद्ध्य	सडावीने, खेरवीने.	ę۰		. ,	जातनी फिया.	953
परिसाडेड्*	परिशाटयति	(ते) सडावे छे, खेरवे छे.	२६२	पाओवगमण	पादपोपगमन	इ क्षनी पेठे स्थिर रहीने	
मरिसेसि ध *	परिशेषित	बाकीतुं.	Ę٩		·	मरबुं ते.	२३्∨
गरिहिअ	परिहित	पहेरेल.	२३२	पागार	प्राकार	किलो.	336
रह्नें ति	प्ररूपयन्ति	(तेओ) प्रह्मे छे.	२०४	प्रण*	त्राण	काळतुं एक जातनुं माप-	
परूवेमि	प्ररूपयामि 	(हुं) प्रह्युं छुं.	२०४			नीरोगी, युवान पुरुषने	
प्रवृ द्ध [#]	ম র্গান	दीक्षित थएल.	48			एक उछु।स अने निःश्वास,	
प ब्ब इ त्तए	प्रवितुम्	दीक्षा छेवाने.	२३३	पाणमंति	श्राणमन्ति	(तेओ) श्वास छे छे.	43
पञ्चत	पर्वत	पर्वत.	999	पाणय	श्राणत	ते नामनो खर्गः	983
पञ्चतविदुरम	पर्वतिविदुर्ग	डुंगरावाळी प्रदेश.	989	पाणंय अ	भागत क	**	२२१
पुरुवय	पर्वत	पहाड.		1			

	 सं•		ह॰	সা০	सं•	र्गे०	पृ०
সা •	•		999	पुण्यत्यमाण	पूर्णप्रमाण	पूरेपूरूं.	900
पाणाइवायवेरमण 	प्राणातिपातवि रमण	जीवहिंसाथी अटकबुं.	448	पुण्णमासिणी -	पूर्णमासिनी	पूनम.	२७७
पाणाम 	प्राणाम पाणि	श्वास. हाथ.	953	पुण ~~*~~	पुनः	मळी.	4
पाणि *		_	1)4 1)4	पुणरवि पुणरवि	पुनरप्रि	फरी पण.	२२८
पाय* 	पात्र <del></del>	पात्र. आवश्यक किया,	२७९	पुत्तजीवपडि बद्धा	पुत्रजीवप्रति बद्धा	पुत्रना जीव साथे प्रतिषदः	
पाय रिछत्त	प्रायश्चित्त ~~व्यक्तीयस्~~		248	पुत्तजीव फुडा	पुत्रजीवस् <u>श</u> ्टा		943
पायविहार ^-*	पादविहार ी	पगे चालवुं.		पुतजीवरसहरणी	पुत्रजीवरस हर णी	पुत्रना जीवने रस	• •
पायपीढ [#]	पादपीठ		. २ ४	3001464664	34-04/08/06	पहोंचाडनारी.	963
पायपुंछण	पादप्रोञ्छन	रजोहरण.	२७७	संबद्धाः	पुत्र ता	पुत्रपणुं .	30¥
पारअ	पारग	पार पामनार, पार पानेल	3	पुतत्ता. सर्व	पूर्ण	पूर्त.	900
	· <u>·</u>	सुक्त थएल.	२३१	पुत्र प्रवस्था	रूप पुण्यकाम	पुण्यनी इच्छावाळो.	963
पारगञ्ज	्र पारगत	पारगत.	२२९	पुत्रकाम पुत्रकंखिअ	पुण्यकाङ्कित -	पुण्यनी कांक्षानाळी.	968
पारणग *	े पारणक	पार्खुं. (२) करे	१५८	•	पूर्णप्रमाण पूर्णप्रमाण	पूरेपूर्ह.	909
पालेइ	पालयति	(ते) पाळे छे₊ —	२४०	पुत्रव्यमाण प्रकारिकास	पूर्णप्रनारम पुरुवपिपासक	पुण्यनो तरम्यो.	968
पाव .	पाप	पाप.	२७७	पुत्रपिवासक 	पुष्पवती पुष्पवती	ते नामनुं एक चैला.	२७६
पावयण*	प्रवचन	सिद्धांत-प्रंथ.	33	पुष्फवती >*	_	आगळ.	48
पावयणंतर	प्रावचनान्तर	प्रवचनने जाणनार भिन्न		पुरओ* 	पुरतः	_	५५
		भिन्न पुरुष.	934	पुरक्खड	पुरस्कृत -^	आगामी	
पास	पास	फांसो, पासछो,	959	पुरत्य	पीर ~~स्~~ त्य 	पूर्वमां.	288
पासवण	प्रस्वण	मूत्र-	१८२	पुरा	पुरा	आगळ. 	२३८
पासवणभूमि	प्रस वणभूमि	मूतरवानी जग्या.	388	युरिम*	पूर्व	पूर्व.	936
पासा इ य*	प्रा सादीय	प्रसन्नता पमाडनार.	२७३	पुरिस*	पुरुष	युरुष-	925
पासामी	पश्यामः 💮 🗇	(अमे) जोइए छीए.	२२४	पुरिसकारप रकम	युरुषकारपरा केम	पुरुषार्थं.	920
पासाय -	प्रासाद	महालय-महेल.	२९८	पुरिसकारपर क्रम	,,	33	994
पासायवर्डि सय	प्रासादावतं सक	मोटो महेल.	२९८	पुरिसलक्खणधर*	पुरुषलक्षणधर	पुरुषना चिह्नोने धारण	
पासावचिज्ञ	पार्श्वापत्सीय	पार्श्वनाथना वंशमा थएल	. २७८			करनार.	24
पासिल्लअ	पार्श्वीय	पडखा भेर.	968	पुरिसवरगंधइत्थि	पुरुषवरगन्ध इ स्तिन्	पुरुवोमां उत्तम गंधहस्ती	
पि*	ं अपि	qq.	¥			जेवो.	94
पिइ्यंग	पैतृकाङ्ग	पिता संबंधी अंग.	963	पुरिसवरपुंडरीअ	पुरुषवरपुण्डरीक	पुरुषोमां उत्तम कमळ जेव	को. १८
पिउसुक	पितृशुक	पितानुं वीर्य.	969	पुरिसवेद	पुरुषवेद	पुरुषलसूचक शक्ति.	२७१
पिंग लअ	पिङ्गलक	ते नामनो एक जैन बिध्य		पुरिसवेर	पुरुषवैर	पुरुषनुं वेर.	353
पिंडि	पिण्डी	छंबी.	2¥	पुरिस्तम	पुरुषोत्तम	उत्तम पुरुष.	94
प ~~िर~~ ी	~~पित~~	व ~~ित्त~~ .	142	पुल्ब	पू र्व	पूर्व.	953
19रा पित्तियं	पैतिक -	पिसथी थएल.		पुन्दत द	पू र्वतपस्	पूर्वतुं तप.	840
		ŕ	२३९		पूर्वसन्न	रात्रीनो पूर्वभाग,	२४३
पिवासा	पिपासा - २२	तस्य.	२३८	पुरुवरत्त	पूर्वसंगत पूर्वसंगत	पूर्वनो स्नेही.	437
मी इमण	श्रीतिमनस्	त्रेमयुक्त मनवाळो.	438	पुन्वसंगय		पूर्वनो संयम.	26
पीत	पीत	पीळुं.	90	पुब्दसंजम	पूर्वसंयम 	• •	
पुच्छा	प्र च्छा	प्रश्न.	48	पुरुवाणुपुरुवी*	पूर्वानुपूर्वी 	सागळ आगळ अनुक्रम.	
पुच्छिअद्व	~~પ~~ ૃષ્ટાર્થ	जेओए अर्थ पूछेलो छे ते.		पुन्वाहारिय	पूर्वाहत	पूर्वे आहरेल.	43
पुच्छित्रए	प्रहुम्	पूछवाने.	२३२	पुब्बोववश्णग	पूर्वीपप नक	प्रथम उत्पन्न थएल.	97
पुच्छिता	पृ ष्ट्वा	पूछीने.	२८०	पुब्बोचवन्नग	,"	3),	9,
.પુ च्छे	अप्राक्षीत्	પૂ છલું.	२३१	पुहत्तिय	पृथक्लित	बहुल.	9,
पुच्छेजा*	<u>प्</u> टच्छेत्	પૂજે.	86	पुहुत्त	पृथ क्त व	बेथी नव सुधीनी संख्या.	. \$
पुच्छंति	प्र च्छन्ति	(तेओ) पूछे छे.	२८०	पूआ(य)*	पूजा	पूजा.	1
पुष्त*	पूज्य	पूजना योग्य.	3	पूरिता	पूरियत्वा	पूरीने.	90
93 *	स्पृष्ट	अडकेल.	49	पूरेइ	पूरयति	पूरीने.	30
पुढवाइ*	<u>प्</u> रियादि	पृथिवी वगेरे.	4६	पेस	प्रेत्य	परलोक.	۲.
पुढविकाइय	ष्ट्रियेवीकायिक	पृथिवीना जीवो.	3,6	पेज	प्रेम	प्रेम.	95
पुढविसिखापद्	- पृथिवीशिलापृष्ट	पाषाणनी मोटी शिला.	२४३	पेम	प्रेम .	31	२७
पुढवी	<u> 2</u> थिवी	पृथिवी.	900	पेसुन्न	पै शुन्य	नाडी करवी-अछता	
पुढवीकाइय	<u>पृ</u> थिवीकायिक	प्टथ्वीनो जीव.	ξ 5		-	दोषो कहेवा.	98
पुढवीपइद्विय	2थिवीप्रतिष्ठित	पृथिवीने आधारे रहेल.		पोग्यल	पुद्गल	पुद्गल-रूपवाळी जड	
		arrest training signs		***	→ 3	♥ \	4

সা ০	सं०	गू०	पृ०	সা ০	सं०	गू०	ह.
पो ग्गलस्थिकाय	पुद्गलासिकाय	पुद्रल-रूपवाळी जड वस्तु.	२००	ਬਲਿ [*] .	बलि	ते नामनो एक इंद्र.	Ę
शेराण*	पुराण	ज्नुं.	Ę۰	बलिकम्म	वलिकर्म 🕆	गृह-गोत्र-देवीनुं पूजन.	२७९
गोरिसी	पौरुषी	जे काळे पुरुषप्रमाण छाय	•	बह्वे*	वहु-बह्वः	घणा.	33
		आवे ते काळ.	360	बहिया	बहिर्	बहार.	93
गेसह	पीषध	पौषध वत.	२७७	बहिं	**	**	953
ोहत्त	पृ शुत्व	पहोळाई.	२६७	वहुजण	वहुजन	घणा माणसो.	२३३
				बहुतर	ब हुत र	वधारे.	39
	फ		:	बहुप्पस	बहुप्रदेश	घणा प्रदेशवालुं-घणा कर्म दळियावालुं.	नि! ् ८१
क्लगसे जा	फलकशय्या	. पातळा अने लांवा लाकडान	ft .	बहुपडिपुण्ण	बहुप्रतिपूर्ण	पूरेपूरूं.	२ ४७
		पथारी.	२७७	बहुपरिवार	बहुपरिवार	घणा परिवारवाळी.	200
क्रांस	स्पर्श	स्पर्श.	y0	बहुँमअ	बहुमत	ब हुमत	230
कासगुण [*]	सर्शगुण	सर्शरूप गुण.	Ş٠	बहुमज्झदेसभाग	बहुमध्यदेशभाग	अधवचे.	२९८
फास प जव	स्पर्शपर्यव	स्पर्श पर्याय.	२३५	बहुमाणपुरुव*	बहुमानपूर्व	बहुमान पूर्वक.	. ३९
फासमंत*	स्पर्शवत्	सर्शवाळुं.	46	बहुमोह	बहुमोह	घणा मोहवाळी.	२०:
फासादि ~~ं~~ ति	स्पर्शय <i>न्ति</i>	(तेओ) स्पर्शे छे.	vo.	बहुयर*	बहुतर	वधारे.	998
फा सित्ता	स्प्रष्ट्वा	स्पर्शनि-आचरीने.	२४०	बहुसम	बहुसम	तद्दन सरखं.	390
फासिंदिय	स्पर्शेन्द्रिय	स्पर्रोदिय-चामडी.	υą	बहुस्सुअ(य)	बहुश्रुत	बहुश्रुत-बहुज्ञानी.	300
फासिंदियत्ता	रूपर्शेन्द्रियता	स्परींद्रियपणुं.	963	बहुसंपत्त	•डुउः बहुसंप्राप्त	बहु संप्राप्त-धणो नजीक	•
फा सु	प्रासुक	निर्जीव.	390	18414	38 GAILL	भावेल.	23
गाउ फासेइ	स्पर्शयति	(ते) स्पर्शे छे-अडके छे.		 बाय र	बादर	मोडं.	47
मुह्द सुद्	स्पृष्ठ]	स्पर्शेल.	•	बायरअगणि*	बादराऽभि	स्थूल अग्निः	30
3,5	~~रेफुट~~ }	स्फट.	ولع	बायरक्खंध	बादरस्कम्ध	स्थूल भाग.	२०
	<u>फ</u> ुल	विकसेल.	282	बायरथणिय	बादरस्तनित	स्थूल मेघनो शब्द.	30)
ुक्त इसइ	स्पृशति	(ते) स्पर्शे छे.	983			स्थूल मेघ.	\$ 0 ;
ऽ. ५. ५ फुसण*	स् पर्शन	स्पर्श-अडकतुं.	३१२	बायस्वला हअ(ग)* बायस्विज*	बादरविद्युत्.	स्थूल विजळी.	
_{3∙∵} . फुर्सतु	स्पृशन्तु	स्पर्श करे.	२३९	वायरायण वायालीस	यादरामधुर् द्वाचलारिश र	बेंताळीश.	30;
रुप्ड कुसमाण	स्पृशत्	अडकतुं.	942	1	•	बार.	२ ३(
₃ ,रना * कुसित्ता*	स्पृष्ट्वा	अडकीने.	३ ९२	बारस*	द्वादश	प्रथम शतकना नवमा उ	
3167.711	,ς a ,	-10 kr (1		बाल	ब(रु	शकनो प्रथम शब्द.	€
	ब्				बालक	बाळक-स्थाग विनानो पुरुष	
10*	.	X	51.3	बालअ		वाळ-अज्ञान-जीदनुं तप	
ब ~~र्ज्स~~ ेति*	बध्यन्ते	बंधाय छे.	२५३	बारुतव*	बालतपस्		
ग रिथ	बस्ति	मसक.	900	बारुपंडिअ	बालपण्डित	केटलेक अंशे खागी अने	
वत्तीस	द्वात्रिंशत्	बनीश.	२९७		•	केटलेक अंशे अखागी.	95
बत्तीसइमं बत्तीसइम	द्वात्रिंशत्तमद्वात्रिं शत्त म	पत्रर पत्रर उपवास.	२४१	बालपंडिअ(य)	बालपण्डितवीर्यता	बारुपंडित नुं	
बद्ध	बद	बांधेल.	900	वीरियत्ता		वीर्यपणुं.	35
i ≒*	बन्ध	पुष्य के पापनी बंध.	₹₹	बालमरण	बालमरण	बाळ-अज्ञानी-जीव नुं	
धिइ	बधाति	(ते) बांधे छे.	63			मरण.	₹ ₹
बंध इत्ता	बद्धा	बांधीने.	940	बालविरीयसा	बालवीर्यता	अज्ञानी जीवतुं वीर्यपणुं.	93
बंधण	बन्धन	बंधन.	२१०	बालिअत्त	बालकल	वालकपणुं.	31
वेयणता	बन्धनता	बंधनपशुं.	988	बालिय	बालता		301
बंधणया	,,	· >>	998	बावत्तरि	द्वासप्तति	बहोतेर.	.98
बंधंति	बभ्रन्ति	(रोओ) बांधे छे.	930	बावीस	द्वाविंशति	वावीश.	Ę
बंधु जीवगवण	बन्धुजीवकवन	बपोरीयातुं वन.	68	बावीसइ	द्वाविंशति	वावीश.	v
वंभचेरवास	ब्रह्मचर्यवास	ब्रह्मचारी रहेवुं.	१३७	बावीसइमंबावी-	द्वाविंशतितमद्वाविं-	दस दस उपनास्.	38
वंभप्पहाण*	ब्रह्मप्रधान	मुख्यपणे ब्रह्मचारी.	२८६	सइम्	शतितम		
बंभ लोअ	ब्रह्मलोक	ते नामनो एक खर्म.	908	वाहा	बाहु	वाहु-यांय.	33
गं भी*	ब्राह्मी	ते नामनी मुख्य लिपि.	ą	वाहिराअ*	बह्य	वहारतुं.	३०
बम्हणअ	ब्रह्मनय	ब्राह्मणनो सिद्धांत.	२३१	वाहिरिल्ल	"	» .	38
ब ल	वल	बल.	980	याहुल	बाहुत्य	बहुरुपणुं.	361
• बलय म स्प	वलद्गरण	वळवळता जीवतं मरण.	२३७	विईअ	द्वितीय	बीजुं.	90
	बलसंपत्र	बलधी युक्तः	२७८	बिलाड*	बिडाल	विलाडो.	₹०
यलसंपन्न	314714	3 17 14 21 2 1 3 7	, - ~~-~~				

						·····	····
সাত	सं०	गू०	पृ०	গ্লা ৬	सं०	गू०	ह०
ु ज्झ इ	बुध्यते	बोध पामे छे.	٧٩	भवित्ता	भूरवा	थइने.	१३७
- गुज्झंति	बुध्यन्ते	(तेओ) ,,	१३७	भ यियव्व	भक्तव्य	विकल्पवा योग्य.	388
ु ज्झिसु	बुद्धवन्तः	बुद्ध थया.	१३७	भविस्सइ	भविष्यति	(ते) इशे.	. २३५
ु ज्झिहिति	भोत्स्यति	(ते) बोध पामशे.	२४६	भविस्सति	"	? ;	935
द	बुद्ध	तत्त्वनो जाणनार.	96	भविंसु	अभूवन्	(तेओ) थया इता.	434
, इह	बुध	पंडित.	ધ્યુ	भवे	भनेत्	(ते) होय-थाय.	५५
र् (रनालिय	बूरनालिका	बूरनी नळी (बूर -एक		भाणिअन्व	भणितव्य	कहेवा योग्य.	993
		जातनी वनस्पतिः)	२७४	भाणियन्त्र .	,,	ı	५३
इंदिय*	द्वीन्द्रिय	बे इंद्रियदाळो जीव.	48	भायण*	भाजन	स्थान.	900
.स.५५ तेघव् व	बोद्धव्य	जाणवा योग्य.	१०२	भाव*	भाव	ं भाव.	3
ાવ-વ કોਲ [*]	बोल	अव्यक्त शब्द.	२४८	भावओ*	भावतः	भावधी.	46
तर ोहअ	बोधक	जणावनार.	96	भावणा*	भावना	भावना.	990
गह्य गेहिअ	बोधित	जणावेल.	२०७	भावसाहु*	भावसाधु	संपूर्णपणे साधु.	ધ્ય
।।।ह्य	411471	** ***	•	भावकेस्सा भावकेस्सा	भाव े श्या	आत्मानी वृत्ति.	٦ २ ० १
	भ	-		भाविअ भाविअ	भाषित	भावित-सहित.	963
46		<u> د ه</u>		भाविदिय भाविदिय	भावेन्द्रियं	उपयोग.	
મ ર્અ *	भक्त	विकल्पे करतुं.	990	1	भावयत् भावयत्	भावता-वासित करता.	969
ग् वओ *	भगवत्-भगवतः	भगवंतनुं.	3 8	भावेमाण*		मायता-पासतः करता. मोलनारनी.	58
गव्या	भगवत्-भगवता	भगवाने.	94	भासओ	भाषमाण(स्व)		238
ग [*]	भङ्ग	विकल्प.	384	भासइ	भाषते	(ते) बोले छे. (ने.न)	२३९
गंतर	भङ्गान्त र	जुदा जुदा विकल्प.	354	भारंति	भाषन्ते	(तेओ) ,,	3 08
ाजइ	भज्यते	भंगाय छे.	२११	भासमार्ग	भाषमाण	बोलतो.	्२४२
ह*	अष्ट	¥ē.	٤٩	भासा*	भाषा	भाषा-शब्दना परमाणुः	
E	भद	लडवैयो.	3,88	भासासमय	भाषासमय	बोलवानी समय.	२१४
ड	भाव्ड	वस्तु.	२३८	भासासमिअ(य)	भाषास मित	बोलवामां सावधान.	२३९
इक्रंडग	भाण्डकरण्डक	घरेणांनी करंडियो.	२३८	भासिअव्व	भाषितव्य	बोलवातुं.	२३९
ं डगसगडि छा .	भाण्डकशकटिका	माटीना वासणोथी भरेल	ी	भासिअ	भाषित	बोलेल.	२१४
		सगडी-नानी गाडी.	२४२	भासिज्ञमाणी	भाष्यमाणा	बोलेली.	२ १४
ाण्णेति [*]	भण्यन्ते	भणाय छे.	३१२	भारिता	भाषित्वा	बोलीने.	२४२
रणिअ ^{**}	भणित	फहेल.	६१	भासिस्सा मि	भाषिष्ये	(हुं) बोलीश.	२४३
ग् णिज्जा [≭]	भणेत्	फ हे.	398	मिक्खुपडिमा	मिश्चप्रतिमा	एक प्रकारनुं साधुनुं वत	. 9¥0
न णि य*	भणित	कहेल.	996	सिंग*	મજ	भगरो, एक जातनो की	डो. २३
मत्त	भक्त	भात-आहार.	२४३	मिजं ति	भियन्ते	(तेओ) मेदाय छे.	43
मत्ति*	भवित	सेवा.	35	मिजमाण	भियमान	भेदातुं.	85
गं ते* .	भगवत्-भगवन्	हे भगवन्!	94	भिज्ञियता	ह्यता	सुंदरपणुं.	Ę
 मह्अ	भद्रक	भद्र-भलो.	950	भिन्न	भिन्न	मेदाएल,	8
नद्रासण [≭]	भद्रासन	एक जातनुं सादं आसन		भिन्न मुहुत्त *	मिन्नमुहू ~~र्त~~	अन्तर्मुहूर्ते.	901
^{7दा त.} गन्नड् [#]	भण्यते	कहेवाय छे.	998	भिसिआ	वृषिका	एक जातनुं आसन.	२३१
^{। त.} र स्मर् [#]	भ्रम र	भनरो.	₹. 7₹	भु जत र	भूयस्तर	वधारे.	61
^{१न६} ~~१~~ य	भय भय	भकस्मात् थनार-वीजर्ळ	-	मुंज इ	भुङ्क्ते	(ते) खाय छे.	63.
14	ग्प	पडवी वगेरे-बीक,	ग २ ०	भुंजि अव्य	भोक्तव्य	खावा योग्य.	23
732009	*******	विकल्प.		भुजी	भूयः	वारंवार.	પ્
स्यपा 	भजना		949	भुम [*]		भवां.	39
नेव *	भव	जन्म, जन्मांतर.	86	-	भू	एक जातनुं रहा.	
स्वरगह्ण* **	भवशह्ण	संसारनुं प्रहण.	٤٤.	भुयमोयग*	भुजमोचक 		٦
नव्ण [#] ः	भवन	भवनपति-एक जातना वे		भुवि	अभृत्	(ते) थयुं -हतुं.	3 \$ 1
भ्वण	भवन	घर.	२७६	મૂ અ *	भूत	थएल-रहेल.	•
म वणवड्	भवनपति	भवनप्रति.	२९५	भूइकम्म*	भूतिकर्ग	ताव वगेरे रोगवाळाने	
मवण वासी *	भवनवासिन् (	"	ę٩	1		भूति देवी.	29
भवति	भवति	(ते) होय छे.	२२८	भूत	भृत	थएल−र हे्ळ.	२२
भवंति	भवन्ति	(तेंओ) ,,	२१५	भूमिभाग	भूमिभाग	भूमिभाग.	35
भवधारणिज	भवधारणीय	जीवतां सुधी संसारमां ध		भूमिसेजा	भूमिशय्या	भोय पथारी.	701
	. •	योग्य शरीर.		,	भवत्-भवताम्	क्षापने.	₹०∜
		ચાન્ય શાસાર.	985	મે	ય) સંત્રુ સાધારા છા	व्यापण.	7.

						·	
মা০	सं०	ग्०	ã٥	प्रा॰	सं०	गू॰	Дo
मेद _ं	· भेद	भेद.	998	स णु ~~र~~ स	सनुष्य .	म नुष्य.	৬%
मेदसमा दश	भेदसमापन	भेदने पामेल.	२३१	मणुस्सलोग	मनुष्यलोक	मनुष्यलोक.	6.8
भेदिय	भेदित	भेदाएल-भेदवार्छ.	५४	मणुस्ससंसार संचि-	मनुष्यसंसारसंस्थान-	संसारमां रहेवानी	
भेय	भेद	भेद.	998	हणकाल	काल	मनुष्यनी काळ.	904
भेयअ*	भेदक	भेद.	922	मणुस्सानास	मनुष्यावास	मनुष्यनो आवास.	१५८
भेसज	भेषज	औषघ.	२७७	मणुस्तीगन्भ	मनुषीगर्भ	मानव स्त्रीनो गर्भ.	२७४
भोग*	भोग	भोग-ते नामनो क्षत्रियवं	त.२४८	मणोगअ	म नोगत	मननां रहेल.	२३२
भोगकामञ	भोगकामक	भोगनी कामनावाळी.	963	मणोसिला*	मनःशिला	मणसिल.	وف ،
मोगर्कखिंअ	भोगकाहित .	भोगनी काह्वावाळो.	963	मंत*	मन्त्र	मंत्र,	990
भोगपिवासअ	भोगपिपासक	भोगनो तरष्यो.	963	मत्थुलुंग	मस्तुछङ्ग	भगज,	943
मोम*	भौम	एक जातनुं स्थान.	३००	मंद	मन्द ्र	मंद.	43
भोयण*	भोजन	भोजन,	२५५	मद्वपद्याण	मार्दवप्रधान	मुख्यपणे कोमळतावाळी	
				मनुस्स*	मनुष्य	माणस.	903
	म			मनुस्सअसनिआ-	मनुष्याऽसंरयायु ष्क	असंहिए बांधेल मनुष्यने	
			_ [		નલ-નાઝલનાઉન્સ		
मइअशाणपज्जन	मतिअज्ञानपर्यव	मतिअज्ञाननो आकार.	३०९	उय(अ) :		योग्य आयुष्य.	999
म्इनाणि :	मतिज्ञानिन्	मतिज्ञानवाळो.	940	मयंतर	मतान्तर	भिन्न भिन्न मत.	924
मइब्भेस*	मतिश्रंश	बुद्धिनी भ्रष्टता,	999	मरइ	म्रियते	(ते) मरे छे.	36\$
मइमेअ*	ग तिमेद	मतिनो भेद.	२१८	मरणभय	मरणभय	मरणनो भयः	२७८
मडभ*	मृदुक	कोमळ.	२४	मरमाण	म्रियमाण	मरतो.	२३१
म्डड*	सुकुट	मुकुट.	२७३	म्ल	मल	मल.	58
मक्कडबंध [#]	मर्कटबन्ध	एक जातनो हाडकांनो बां	घो.३४	महर् [*]	महकि	ते नामनी एक क्षत्रियनी	1
म रगः*	मार्ग	मार्ग.	\$ \$			जाति.	२४८
म्गगतो	मार्गतः	पाछळथी.	993	मसंग	मशक	मच्छर.	48
म रगंतर	. मार्गान्त र	भिन्न भिन्न मार्गी,	924	मसय	2)	,,	215
मृग्यद्य	मार्गदय	मार्ग देनार.	94	मंस	मांस	मांस.	163
मगर*	मकर	मसर.	३००	मंसु	्रमश्र	दाढीमूछ.	963
मंगल*	गङ्गल	. मंगळ.	4	मह इमहा लिया*	महातिमह्ती	मोटामां मोटी.	₹\$
मंगलज्झय*	मङ्गलप्वज	मंगळरूप ध्वज.	309	महस्य	महार्घ :	मों छुं.	209
प्रंजरी	मझरी	कॉर.	. 82	महचपरिसा [*]	महाचीपर्वत्	मोटी पूजावाळी सभा.	₹\$
 मज्झ	मध्य	वचे.	900	महजुइअ(य)	महाद्युतिक	मोटी द्युतिवाळो.	905
 मज्झम अ	मध्यमक	बचलो.	983	महिंद्दअ(य)	महर्धिक	मोटी ऋदिवाळो.	905
गर्क्स मज् स	सध्यंसध्य	वचोदच.	२३२	मह ब्बल	महाबल	मोटा बळद्राळी.	909
मण्झम [*]	स ध्यम	वचलो.	300	मह्या .	महत्-महता	मोटावडे.	२३ ३
मण्डाम मण्डाह			900	महत्वय*	महावत	मोढुं वत-सर्वथा खागर्	
	"	)) NUC. =====	1	11 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	-1 Q +- C 4	व्रतः	१४३
मह <del></del>	मृष्ट ~~-~~	साफ-चळकर्तुं. मरेल.	२७२	महाकम्मतर	महाकर्मतर	नाटां कर्मवाळो.	34
मड 	मृ त		89		महाकर्मतर क		** * 9
मंडंब	मडम्ब	सौधी दूर रहेल स्थान.	58	महाकम्मतरा ग		'' मोटा प्रभाववाळो.	484
महा इ १० –	मृतादि	निर्जीव वस्तुने खानार.	२२७.	महाणुभाग	महानुभाग सहाराष्ट्र	मोटा सामर्थवाळी.	905
मंदित	मण्डित	શોમેજું. —	२८९	महाणुभाव 	महानुभाव 		
मण्	मन्स्	मन.	१२५	महातवोवती-	महातपोपतीरप्र भव	राजगृह पासेना पर्वतमा जे कार्क कर कर्ण	
मणगुत	मनोग <u>ु</u> प्त	मनने वश राखनार.	२३९	रप्यसव		वे नामनुं एक झरणुं.	२८९
मणजोअ	मनौयोग	मननी किया.	949	महापद्	म हापथ	मोटो मार्ग.	२८
मणजोिंग .	मनोयोगिन्	मनना व्यापारवाळो.	949	महापडि मा*	महाप्रतिमां	मोटी प्रतिमा-	२५५
मणप्रज्ञवणाण	मनःपर्यवज्ञान	मननी वृत्तिने जाणनारं		महाबल [#]	महाबल	मोटा बळवाळो.	२७३
		शान.	३०९	महामउंद	महाभुकुन्द	एक जाततुं वार्जुः	२९८
मण्य*	म नाक्	थोडुं.	934	महायस	म ह(यशस्	मोटो यशखी.	306
रणयोगि*	मनोयोसिन्	'मणजोबि' शब्द जुओ.		महाव्व्य [*]	महावत	मोडुं नत.	3-5
ग्गसमिय	मनःसमित	मननी कियामां सावधान	r.२३९	महावि देह	महावि देह	ते नामनुं एक क्षेत्र.	२४६
गणिपेडिआ .	म णिपीठिका	मणिनी पीठिका.	२९८	महावीर*	सहावीर -	महावीर जिन.	34
ग् णुभाउभ(य)	सनुजायुष्क	मनुष्यनुं आयुष्य.	999	महावैयण	महावे दन	मोटी वेदनावाळो.	\$3
मणुत्र *	मनो ज्ञ	सुंदर.	944	महासरीर	महाश् रीर	मोटा शरीरवाळो.	13
मणुय*				महासोक्ख*	महास <u>ौ</u> एय	मोटा सुखवाळो.	३७३

সা৹	संव	. गू०	प्र०	भ्रा∙	सं०	गू०	Ão
महिङ्खिय	महर्धिक	मोटी ऋदिवाळो.	908	मिय वह	मृगवध	मृगने मारवी.	999
महिस	. महिष	पाडो.	ঽ৬৬	मियवित्ती अ	मृ गगृत्तिक	मृगद्वारा दृत्ति–आजीविका	
महुर	मधुर	मधुर.	२२९			–चलावनार्.	389
ч. П.	मा	नहीं.	२३८	भियवेर	मृगवैर	मृगसंबंधी वैर.	983
गाइ	मायिन्	मायावाळो.	96	मियसंकप्प	मृगसंक ल्प	मृगने मारवानो संकल्प	
माइअं(यं)ग	मातृअङ्ग	मातानुं शरीर.	923		_	करनार.	350
	म यूरित	मॉरवाळुं	48	मि ~~र्~~ सकाल	मिश्रकाल ः	मिश्रकाळ.	900
नाइल [#]	मायानत्	मायावाळुं.	લંલ	मीसअ*	मिश्रक	मिश्र.	901
गुडश्रीय	मातृओजस्	मातानुं ओज.	969	मीसकाल	मिश्रका ल	मिश्रकाळ.	900
	मातृजीवप्रतिबद्धाः	माताना जीव साथे		मीसिया	सिश्चिका -	मिश्रतावाळी.	943
•••••••	•	प्रतिबद्ध.	१८२	मुइंगपुक्खर*	मृद <u>ङ</u> ्गपुष्कर	मृदङ्गनो उपलो भाष.	ĝοι
गडजी वफुडा	मातृजीवस्पृष्टा	माताना जीव साथे	;	मुइत्ता	सुक्तवा	मूकीने•	900
		भडकेल.	968	मुक्ख*	मोक्ष	मोक्ष.	3;
।।उजीवरसहरणी	मातृजीवरसहरणी	मातानां जीवने रसने	• •	गुचं ति	मुच्यन्ते	(तेओ) मुक्त थाय छे.	934
*	THE WATER A	पहोंचाडनार.	943	मुचिहिति	मोक्ष्यते	(ते) मुक्त यशे.	२४६
ागह	भागध	मगध देशमां थएल.	239	मुंड	भुण्ड	मुंड−साधु.	२३:
। गर्डविय	माडम्बिक	मडम्बनी मालिक.	286	भुंडभाव	सु ण्डभाव	मुंडपणुं.	300
। ।	मान	मान.	944	मुंडाविभ	स् ण्डित	मुंडाएल.	₹₹
	मानस	मानसिक.	44	मुणिंद्*	सु नीन्द्र	सुनिमां इंद्र जेवा.	93
।णोवउत्त	मानोपयुक्त -	अहंकार सहित.	988	मुत्त	मुक् त	मोक्ष पामेल.	9.
ाया	माया	माया.	388	मुत्तिपहाण*	मुक्तिप्रधान	प्रधानपणे मुक्ति तरफ	
तयामोस	मायामृषाः	कपटपूर्वक खोटुं.	999	3	G. C. C.	चाहवाळो.	२८
ायावत्ति अ	मायात्रस्य	माया निसित्तक.	48	मुद्ध*	मूर्धन्	मार्थुः	3
।।यावत्तिय	भात्राप्रखय ं	संयमोपयोगी आहार		मुयइ	सुधति	(ते) मूके छे.	90
	•	निमित्तक.	२३९	मुसावाअ	मृ षावाद	. खोर्टुं बोलवुं.	95
गयोव उत्त	मायोपयु ~~व~~ त	मायाचाळो.	988	सुह	मुख	मोढ़ं.	96
त्ररण*+	मार्ग	मारबुं, मरावबुं.	954	गुहतूर्भ*	मुखतूर्यै	मोढायी वाजुं बगाडवुं:	99
ारणता	मारणता	,	153	मुह्योत्तिअ	मुखबक्षिका	मुहपत्ती.	20
गरणयो -	).	3 }	953	मुहुत्त	सुहूर्त	एक जातना काळनुं माप	•
गरेइ	मारयति	(ते) मारे छे.	. 953	गुहुत्तपुहुत्त गुहुत्तपुहुत्त	मुहूर्तपृथक्त र	बेथी नव मुद्दूर्त.	131
गरेति	22	33	953	मूल	मूल	मूळ.	35
गरा*	माला 💮	माळा.	२७३	₩ ₩	्रू युष्मद् −मम	मार्च.	1
नास [#]	मास :	महिनो.	υ¥	मेडिभूअ*	मेधि भू त	भाधार जेनो.	ŧ
ास खमण ः	मासक्ष्मण	महिनाना उपवास.	२४२	मेत्त*	मात्र	थोडुं.	93
शसिक्ष	मा सिक	महिनामां थनार.	२४०	मेलायंति मेलायंति	मान मेलयन्ति	भेगा थाय छे.	ą,
ग्रहण*	भाराण	ब्राह्मण.	~~३~~ ३	मेलायता मेलायता	मेलयित्वा मेलयित्वा	भेगा थड्ने.	२७
मेंअ(य)	मृग	मृग.	959	मेह	मेघ	मेघ.	१४
मेच्छ *	मि ध्या	खोडुं.	२७२	मे हिल मे हिल	मेथिल .	ते नामनो पार्श्वनायन	
मेच्छत्त*	मिध्याल	मिथ्याल-जीव अने देह		411674		वंशनो साधु.	२८
		भिन्नता संबंधी अज्ञान,		मेहुण	मैथुन	मैथुन.	96
मेच्छदि <u>डि</u>	मिथ्यादष्टि	मिध्यात्ववाळो.	९ २	भेडुणवत्तिय -	मैधुनप्रखय	मैधुननिमित्तक व्यापार.	२७
मेच्छा	मिध्या	खोडुं.	२०४	मोक्ख सोक्ख	गडुग-उत्त ् मोक्ष	मोक्ष.	93
मेच्छा दिद्वि	मिध्यादृष्टि	मिध्यात्ववाळो.	949	मानल मोक्खका मक	मोक्षका मक	मोक्षनी कामना नाळो.	96
मिच्छादं सण	मिथ्या दर्शन	मिध्याल.	949	मोक्खकं खिक्ष	मास्यकाम् मोक्षकाहित	मोक्षनी कांक्षावाळी.	96
	मिध्यादर्शनप्रखया	मिध्यालनिमित्तक.	. 53	माक्खका खन मोक्खपिवास अ	माक्षणा हु त मोक्षपिपास रू	मोक्षनो तरष्योः	96
मिच्छादंसणसङ्ख रिक्टांसणसङ्ख	मिथ्यादर्शन शल्य	मिथ्यालरूप शस्य.	955		मन्तापपातक सुक्ता	मृकीने.	Ę
भिच्छादंसणसङ्घवे- 		_	- د مد	मोत्तृण [*]	-	मूकावनारः मूकावनारः	9
(भण ~~``~~ *	रमण .	क्षटकबुं.	155	मोयभ	मोचक गौल्यास्क	भूकावनारः किंमतथी भारे	ર ર ે
भिच्छानाण* ~~भिच्यानाण~~	सिध्याज्ञान रिकास	मिथ्यात्व.	922	मोलगुरुअ कोन्न*	मोल्यगु रुक मोन	मोह.	99
मिज्ञमाण रिज्ञमणिकण	म्रियमाण सम्बद्धाः	मरतो.	¥¶	मोह*	मोह मोहनीय	भाइतीय.	43
भियपणिहाण	मृगप्रणिधान	मृगना वध संबंधी विचा	•	मोहणिज्ञ			۱۲ ۹۷
		रवाळो.	939	मोहपत्तिय	मु खबन्निका	सुद्दती.	76

प्रा॰	सं०	गू०	पृ०	সা ৹	सं∘	गू०	8.
	य				स्र		
य* ~~'~~ -	च 	समुचयसूचक अव्यय. (तेओ) जाणे छे.	3.5	स्वस्य*	रुक्ष ं	लाख (१०००००).	739
याणंति	जानन्ति ्	(લબા) બાય છે.	२०६	लक्खण*	सक्षण	चिह्न.	34
	· र	•		लजासंप न	लजासंप त्र	लजालु-लाजाळ.	२७८
₹अ	रत	रमेल-तत्पर.	२४०	लज	<u>ক্ত্</u> য }	संयमी. 	
रइ*	रति	प्रोति.	9 ६ ६		रज्जु ∫	दोरीनी पेठे सरळ.	23.0
रक्खण [#]	रक्षण	बचाव-साचवर्त्रुं.	903	ल ण्ह *	श्रह्ण	सुंवाळुं, चिकणुं. चेचे	355
रंक्खस	राक्षस	राक्षस.	.२७७	लंतक	छान्तक	ते नामनो एक खर्ग.	909
रज्जकंखिअ	राज्यकाहित	राज्यनी कांक्षावाळी.	963	लहडू	लब्धार्थ	अर्थने पामेल.	ર હ ા
रज्ञकामध	राज्यकामक	राज्यनी कामनावाळी.	963	लदावलद्धि ~~=ि-११~~	लब्ध्यपल ब्धि	लाम अने अलाम.	300
रज्जपित्रासभ	राज्यपिपासक	राज्यनो तरच्यो.	963	लद्भिवीरिय *	लब्धिवीर्य 	सत्तामां रहेल वीर्य.	.956
र्ष्णो*	राजन्-राह्यः	राजानो.	Ę	ल व*	छ ब	सात स्तोकनो एक स्टब्स्	
₹π*	रक्त	रक्त-आसवत.	२३		•	(काळनुं माप).	Ęq
रति	रात्री	रात.	२४१	लवइय	लवित	अंकुरावाळुं.	41
रमणिजा	रमणीय	छंद र.	२९८	लहर्*	लभ ते	(ते) मेळवे छे.	931
रयणपमा	रत्नप्रभा	रव्रप्रभा नरक.	383	लहुअ	रुघुक	हळ्युं, नानुं.	२००
र्यणा*	रला-(र लप्रभा)	**	२२१	्र स्रहुअ(य)त	लघुकत्व	हळवापणुं.	151
रयणामय	रन्नमय	रलनुं.	२९८	लाउवण	अ लाबुवन	तुंबडानुं वन	ሪን
रयणी	रजनी	रात.	२४२	लाघविश	लाघविक	लघुताई-अल्पोपिपणुं.	403
रयय	रजत	रूपुं.	200	लाघवप्पहाण	लाघवप्रधान	प्रधानपणे लाघववाळो-	
₹स	रस	₹स.	40.	}		निरभिमानी.	२८१
रसगुण*	रसगुण	रसह्य गुण.	. ६ ०	लाघवसंपन्न	लाघवसंप न्न	लाघववाळो.	२७८
रसतो	र सतः	रसथी.	46	लिंगतर	लिङ्कान्त र	भिन्न भिन्न वेष.	350
रसपञ्चव	र सपर्य व	रसनो पर्याय.	434	लिवि .	लिपि	अक्षर.	1
रसमंत*	रसवत्	रसवाळुं.	45	लुक्ख	रूक्ष	छुखं.	Ę
रसविगति	रसविकृ ति	रसरूप विकारी पदार्थ.	969	लेम्बर्*	लिच्छकि	ते नामनो एक ऐतिहासि	क
रहस्स **	रहस्य ——	रहस्य.	२३४		•	राजवंश.	२४८
राअ [*]	राजन्	राजा.	386	लेस्सा*	~~हेड्~~ या	छेश्या-संकर्मक आत्मार	f
राइंदिय *	रात्रिंदि व	रात दिवस.	२४०			वृत्ति.	91
राइत्र* राग	राजन्य	क्षत्रिय.	२४८	हेसा*	रेस्या	**	ড়
राग रा यगिह	राग ै	राग.	१२२	छेह्*	हे ख	स्टब्दुं.	1
रायहाणी'	राजगृह् राजधानी	राजगृह नगर. राजधानी.	۶۶ ۲	ਲੀ अ *	रोक रोक	होक.	
राया	राजन्-राजा	राजा.	93	!			1
रासि	राशि	राशि-ढगर्लो•	? ¥ ₹	लोगदव्य	स्रोकद्रव्य	लोकरूप द्रव्य.	₹o∤
रिजुब्बेद	ऋग्वे द	ऋग्वेद.	२३१	स्रोगनाह	लोकनाथ	लोकनो नाथ.	9.
रिद्ध*	গু ৱ	समृद्ध.	96	लोगप्पमाण	लोकप्रमाण	लोक जेवडुं.	₹°'
रिदि*	গ্যুব্ধি	न्द्रदि.	२७३	लोगप्यमाणमे त	लोकप्रमाण मात्र	**	3 = 9
रिय	ऋत	साचुं.	२८१	लोगपईव	लोकप्रदीप	े ठोकमां दीवा जेवो.	9.
रिसह*	ऋषभ	पारो.	₹ĸ	छोगप ज्जोयगर	लोकप्रयोत कर	लोकमां उद्धोत करनार	. 9
₹ अ [*]	रुत	शब्द.	990	लोगहिअ	लोकहित	लोकने हितरूप.	9.
रपख*	न क्ष	झाड.	३०३	1	•	~	
₹	₹ ₹	एक जातनुं जनावर.	३००	लोगुत्तम 	लोकोत्तम कोकारकेका	लोकमां उत्तम.	ዓ ‹
रूयनालिआ	खतनालिका	रूयों भरेली नळी.	२७४	लोमाहार	लोगा(रोगा) हार	६ं नाडायी लेनातो आ हा 	
रुवसंपन्न	·रूपसंपन्न	रूप युक्त.	२७८	लोयद्विति —ो—	होकस्थिति नोज	लोकनी स्थिति.	9 € 4
रूवि चेन्द्र-	रूपिन्	रूपवाछं.	३०६	लोय जेजातमण	होक जेक्सप्रकार	लोक. चोक्ची चेचचं	291
रोइअ जेलक	रोचित.	रोचेल.	२०७	लोयप्पमाण	लोकप्रमाण जोकप्रक	लोकनी जेवडुं. चोकने स्टब्लेन	३१३
रोएमि रोपक्षि	रोचयामि	(हुं) रुचि राखुं छुं.	२०७	लोयफुड चेग्गोच	लोकस्पृष्ट जोनगरन	लोकने अडकेल. सोकनी जेवतं	₹9 :
रोएहि ~~न~~ ेप	रोचय	(तुं) हिच राखः	२०७	लोयमेत्त जोगाराम	लोकमात्र चोजानगर	लोकनी जेवडुं.	39:
रीग केल	रोग ->	रोग. ·	`२३९	लोयाका स	लोकाका श	लोकमां रहेल आकाश.	393
रोम रोयइ	रोमन् रोचते	र्वंबाढुं. (~~२२~~) ~~== २~~	963	छोयागास	<i>"</i>	" ~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~	39:
रावर रोह	राचत रोह	(तेने) रूचे छे.	१३२	लोयालोय पमाण —>	लोकालो कप्रमाण ->->-	लोक अने अलोक जेटलुं 	
vig	716	ते नामना एक साधु.	१६७	े लोहिय	लोहित	ତା ଟ.	90

•							
য়াঙ	सं०	ηο	५ ०	গা ০	सं०	गू०	<u>पृ</u>
	a ·	•		वंदइ*	वन्दते	(ते) वांदे छे.	ą:
		77		वंदण ^क	वन्दन	वंदन-वांदबुं.	۹,
≈ *	इव	पेडे. ^	२१८	वंदति	वन्दते	(ते) वांदे छे.	ای.
रह ्	ब च् ्	वाणी.	934	वंदामि	बन्दे	(हुं) बांदुं छुं.	₹३1
इ जो अ	वचोयोग	बोलवानी किया.	949	वंदामो	वन्दामहे	(अमे) वांदीए छीए.	२३
इजोगि	वचोयोगिन्	बोलनार.	949	वंदिता*	वन्दित्वा	वांदीने.	3
रइता*	उक्त्वा	बोलीने.	३३	वधअ	बधक	वध करनार.	95
बह्योगि [*]	वचोयोगि न्	'वइजोमि' जुओ.	944	বস	वर्ण	'वण्ण' जूओ.	٠.,
इर	वज	वज्र.	२९८	वन्नगुण*	वर्णगुण	वर्णहर गुण.	
व्हरवे ह या [*]	वञ्जवेदिका	वज़नी वेदी.	३०१	[			Ę
द्वरोस हनाराय (३	भ)*वज्रर्षभना राच	शरीरना मजबूतमां मज-		वनवज्झ	वर्णवध्य	'वण्णवज्झ' जूओ.	96
•		बूत बांधानुं नाम.	948	বন্নিअ*	वर्णित	वर्णवेल,	33
। इंतीपय	व्युतकान्ति पद	प्रशापना सूत्रमां आवेलुं		दय*	व्रत	वत-नियम.	१२
		उत्पत्ति संबधी एक प्रकरण	.२२ १	वयगुत्त	वचोगुप्त	वचनने संयममां राखन	ार.२३
क्समइ	अवकाम्यति, अवकार	मति (ते) उत्पन्न थाय छे.	929	वयण*	बदैन	मुख.	99
क्षमन्ति	अवकामन्ति	(तेओ) "	265	वयरामय*	वज्रम्य	वज्रनुं बनेल.	३०
क्रममाण	अवकासत्	उत्पन्न थतुं.	969	वयसमिक्ष .	वचःसमित	बोलवामां सावधानता	
~~च~~ ्छ*	वक्षस्	है युं-छाती.	२७२	{		राखनार्.	२३
ज #	वज	र् _उ उत्सार दञ्ज.	. 38	वयासी*	अवादीत्	'वदासी' जूओ.	ą
ল ল	वर्ज्य	हेय-वर्जवानुं.	49	वर*	- वर	उत्तम.	٠ ۶
ज्ज द्विसहनाराय−		'बइरोसइनाराय'		्र. वरवइरविगाहिस	न्। वरवञ्जविम हि त		`
			३३	परपश्रापगाह्य	परपञ्जापमा ह्त	उत्तम वज्रथी बनेल देहवाळुं.	20
ध्यण* 	संहनन	ज्ञो.		वलय	~~22.31~~	पर्वाछ. गोळाकार नदीनो वांक	२९ भ
जण	व्यञ्जन	मस, तल, लाखं वगेरे. 	२३४	404 	ब्लय	म्बाकार तदाना नाड चुको भाग,	ा १९
जिल्ल (ग)	वर्जि त	वर्जित.	२२२	वलय*	~~1111 11~~		
ब्रेता [*]	वर्जयस्या	वर्जीने.	308	i	व लय ———	गोळ, बलोयुं. ———-	ş
!& [*]	वृत्त	गोळ.	२९६	ववहार*	व्यवहार	व्यवहार.	₹ 9
१ इइ	वर्तृते	- (ते) वर्ते छे.	२३३	वसट्टमरण	वशार्तमरण	इंद्रियादिमां आसक्त थ	
ाहुइ	वर्धते	,, वधे छे.	२३७			एल जीवनुं मरण.	33
ा दुति	**	) ;	२३१	वह	वध	व्य.	95
डिंसगधर	अवतंसक धर	शेखर-मुकुट-ने धारण		वा*	वा	अथवा.	Я
Jeg:		करनार.	68	वाअ*	वाद	वायु.	ч
[ग्रि]	वर्ण	वर्ण-रंग.	३०५	बाइ*	बादिन्	बोलनार-वाद करनार.	93
ा ण्य अ	वर्णक	वर्णनसूचक प्रकरण.	93	वाइय	वातिक	वातजन्य रोग.	२३
ण्णप् जव	वर्णेपर्यव	वर्णरूप परिणाम.	२३ ५	वाउ*	वा यु	बायु.	Ę
ण्णमंत *	वर्णवत्	वर्णवाळुं.	46	वाउकाइय	वायुकायिक	चायुनो जीव.	94
(ण्णवज्झ(ज्ज)	वर्णवच्य, वर्णवज्ये	वर्णहीन.	968	वाउकुमार	वायुकुमार	ते नामना देव.	98
ाणावास [*]	वर्णकव्यास	विगतवार वर्णन.	३००	वाउप्प इहाण *	वायुप्रतिष्ठान <u>्</u>	वायुने आधारे रहेनार.	
ण्णेयव्द	वर्णयितव्य	वर्णववा योग्य.	७०	[		-	
[पा ~~*~~	वन	वानव्यंतर देव.		वाउया (आ)अ	वायुकाय	वायु.	२ ३
ण ज	वन	यागण्यतर ६५. वन–वगडो.	२२१	व ाउयाय *	वायुकाय	<i>p</i>	94
 जप्फइकायिय	वनस्पतिकायि क		989	वाएड ~~्*~~	वाचयति	(ते) वंचावे छे.	
		वनस्पति संवंधी जीव.	3 3 8	वागरण	व्याकरण	शब्दशास्त्र.	33
[णविदुग्ग	वनदिदुर्ग	अनेक जातना वृक्षोवार्छु 		वागरण	व्याकरण	विशेष स्फुट फरवा योग	प्
*		चन. ————	989			वात.	२३
(ण्स्स इ[*]	वनस्पति	वनस्पति.	७७	वागरिय	व्याकृत	विशेष स्फुट करेख.	२८
वणस्स इकाइय	वनस्पतिकाथिक	'बणप्फइकायिय' जूओ.	444	वाधाय	व्याघात -	अडच्ण.	٧
ाणसंड	वनखंड	वनखंड.	२९८	बा णमंत	वानव्यन्तर	एक जातना देव.	24
ात्थ	वस्र	वस्त्र.	२३२	वाणमंतर	"	>>	
त्थु*	~~यस्~~ तु	वस्तु.	923	वामेइ	वमयति	(ते)उंधुं वाळे ~~छे-ठ~~ डवे	छे.१५
(सब्ब	वश्तव्य	कहेवानुं.	936	वामेत्ता	वमयित्वा	ठलवीने.	9
क्तव्वया	नकतव्यता	,,,	२७१	वाय*	चाद	वाद.	3,9
वंत	बान्त	वसन.	922	वाय	वात	चायु.	91
वंतरिय*	व्यन्त रिक	व्यंतर देव.	990	वायपइद्विय	नातप्रतिष्ठित वातप्रतिष्ठित	नायुने आधा रे रहेल.	91
षदह	बदत ्	(तमें) बोलों छो.		वाया*		_	
बदामो	वदामः	(अमे) बोलीए छीए.	२०७	1	वाच्-दाचाः	बा णीवडे.	91
वदासी	अवादीत्	(जन / बालाए छाए. (ते) बोल्यो.	700	वारअ	वारक	भूलोने अटकावनार.	33
	~ 0 e • ¶ (VL	કલ ક્લાલ્યાં.	२०६	^१ दाल	व्याल	सर्व वगेरे क्टूर जनावर.	. २३

সাত	सं०	गू०	ढ ०	भा _०	सं॰	गृ∘	प्रद
शलुया*ः	बालुका	वेछु.	৩০	वित्राणफल	विज्ञानफल	जेनुं फळ विज्ञान छे ते.	२८३
शवजंति*	विपद्यन्ते	(तेओ) नाश पामे छे.	938	विन्नाय	विज्ञात	विशेष जाणेल.	937
वास	दास	रहेवुं.	२०७	विनेय*	विज्ञेय	विशेष जाणवा योग्य.	124
वासंति	वर्ष ित	(तेओ) बरसे छे.	२८९	विप्पजहाय	विप्रहाय	छोडी दईने.	22
याससह स्स	वर्ष स हस्र	हजार वर्षे.	६९	विष्पमुक्त*	विप्रमुक्त	छुटो-रहित.	t
वास	व र्ष	भरत वगेरे क्षेत्र.	9६८	विष्परिणमिस्सति	विपरिणंस्यति	(ते) विपरिणाम पामशे.	
बाह्य	बाह् न	बळद वगेरे.	२७६	विष्पारेणाम इत्ता *	विपरिणमय्य	विपरिणाम पमाडीने.	Ę
वाहणा	उपानह्	पगरखां.	२३२		विपुल	राजगृह नगरी पासे आ-	-
व ~~ि~~ *	અ પિ	पण.	Ę			येलो एक पर्वत.	388
विआहपण्यात्ति*	व्याख्या (वि वाह) प्रहप्ति	भगवतीसूत्र.	9	विद्भंग*	বিশন্ধ.	एक जातनुं अविशद ज्ञान	
विउक्संति	ब्युरका मन्ति	(तेओ) नाश पामे छे.	२८९	विच्मंगअण्याणपञ्जव		विभंग अज्ञाननां परिणामो	
विउल [#]	विपुल	घणुं.	२४७	विब्संगि*	विभङ्गिन्	विभंगवाळो.	- \ - २ १
वेउव्बइ	विकुर्वति	बीजुं रूप धारण करे छे.	963.	विभूसिय	विभूषित	` श्रोभा पामेल.	337
विउ व्विय	विकुर्वित	विकुर्वेल.	२७१		विमान विमान	विसान.	
विडवित्ता	बिकुर्व्य	विकुर्वण करीने.	963	_	₹		983
विउसस्य	ट्यु त्सर्ग	स्याग करवो.	२०६	वियद्दछ डम	व्यायृत्तछद्म	शठता विनानो.	9.4
विजसरणया	व्युत्सर्जनता	छोडी देवुं.	२७९		व्यागृतभोजि न्	हमेशा 'जमनार(१).	938
વહારાવા વેલ્લંમ*	विष्कम् स	पहोळाई.	२६५	वियाणअ	विज्ञायक	जाणकार.	२३४
वपासम विकिणा	विकीर्ण	भरेल.	747	वियाणइ	विजानाति	(ते) विशेषपणे जाणे छे.	84
वि रगह *	बिग्रह	स्थूल शरीरमां रह्या सिवा		वियाणाहि*	विजानीहि	(तुं) जाण.	₹₹
•		सूक्ष्म शरीर साथे जीवनी		वियाहिअ*	न्य । ७ या ७ य	कहेल.	Ę٩
		बांकी गति.	१५२	विरह*	विरद्द	विरह.	44
वेग्यहग इ	विश्रह गति	72	906	विरहकाल*	विरहकाल	विरहनो समय.	339
वेग्गहि य	विमहित	शरीरसहित.	२९८	विरहिअ	विरहित	विरहवाळुं.	२२९
वेग च्छंत*	विगच्छत्	नाश पामतुं.	५२	विराइय*	विराजित	ચોમેહું.	२७३
ोगयय**	विगतक	नाश पामेल.	43	विराह्अ*	विराधक	विराधना करनार-	3
रेगल*	विकल	अधूरो-पूरी पांच इंद्रियो	• • • •	विराहिअ संजम	विराधित संयम	संयमनी विराधना करनार	(.904
		विनानो जीव.	944	विराहिअसंजमा	विराधितसंयमा	श्रावक धर्मनी विराधना	
वेगलेंदिय*	विकलेन्द्रिय	<i>)</i>	900	संजम	संयम	करनार.	904
वेगहा*	विकथा	अनुपयोगि वात.	35	विवरिय*	विपरीत	उलदुं.	
वेच्छड्डिअ	विच्छदिं <i>त</i>	वधारे छोडेल.	२७७	विविद्य	विविध	विविध•	
र्वाचत*	विचित्र	विचित्र.	२७३	विवेग विवेग	विवेक विवेक	विवेक.	२३ ० २०१
वे ज ए*	विद्यते	(ते) विद्यमान छे.	209		विसर्पमाण हृद्य	हर्षथी उछळता हृदयना ळी	
वेजय*	विजय	ते नामनं सर्गनं विमान.		विस भक्खण	विषम क्षण	हरपा उठळता हरपराळा झेर खावुं.	
देजय	विजय	ते नामनो एक देव.	285		•		331
वेजापहाण	विद्याप्र धान	प्रधानपणे विद्यादाळो.	4		विषमायुः	विषम आवरदावाळो.	33
वेज्जुकुमा रेंद	विद्युत्कुमा रेन्द्र		२८६	विसमीववन्नग	विषमीपप प्रक	साथे उत्पन्न नहीं थएल.	
वज्जुयार *	विद्यु द्धार	एक जातना देव.	989	विसय*	विषय	विषय.	43
नण्डनार वेणअ	विनय विनय	विजळीनी इयाती.	३०४	विसारअ	विशारद	पंडित.	२३९
नगज नेणमिय	विनत	विनय.	३७	विसुद्ध ~~हेस्~~ सतर ग	विशुद्ध <i>लेश्यतरक</i>	विशुद्ध लेखावाळी.	95
	******	नमी गएल-फळोथी लची गएल.		विसुद्धवन्नतस्ग	विशुद्ध वर्णतरक	विशुद्ध वर्णवाळो.	97
वेषय	विनय	लचा गएल. विनयः	234	विसेस*	विशेष	विशेष.	3
वेणिक्खमित्ता*	विनिष्कम्य	लग् <i>य.</i> नीकळीने.	235	विसेसहीण*	विशेषहीन	वधारे हीणुं.	996
वेणिच्छियह	विनिश्चितार्थं		२५५	विसे सू ण	विशेषोन	वधारे ऊष्ठं.	350
वेणिहास	विनिधात	अर्थनो निध्य करनार.	२७७	विसेसेइ*	विशेषयति	(ते) विशेष करे छे.	५३
वणीअ	विनीत विनीत	नाश.	168	विसंजो एइ	विसंयोजयति	(ते) छूटो थाय छे .	3 34
. ५५. बेशीय*	षनात पिनी ~~त~~	विनयवाळो.	950	विहर इ	विहरति	ं (ते) रहे छे, विहार करे हैं	
ते श् तु	विश्व विश्व	**	३०४	-	विहरमाण विहरमाण	(त) रहे छ, विद्वार कर र विहरती.	७. ५५ २४
पेत् धड	विस्तृत [.]	जाणकार-पंडित.	२२८	<u>-</u>		विहरताः तेओ विह रे छे.	
देशिय	विस्तीर्ण	विस्तरेल.	₹ \$८	•	विहर ित विदर्श	•	₹ ७ ७
वेतिकि च्छिञ	विचिकि <i>त्सित</i>	n residence s	२७६	विहरित्त ् विश्वीचा	विहर्तुम् _{विहरा}	विहरवाने. विहरीने.	389
र्वतिगिछिक्ष		फल संबंधी संशयबाळी.	924		विह्रस किस्मानिक	_{(विशे}) नाश करे छे.	303
भेत ~~िक~~ त	". व्यतिकान्त	" वीतेल.	338	विहाडेंति* विकास	विधटयन्ति विधान	(तआ) नास कर छ. भेद, विधान-	248
विश्वेता ।	विध्येत्	पावल. (ते) विधे.	२१४	विहाण*		सद, विधानः विशेष गवेषणः	•
पंदर्सणया	विध्वसनता	नाश	853		विधानमार्गण विहार	विशय गव्यण. विहार.	५ ८ २३१
इस् <i>रा</i>	विद्यान		\$8\$				

•				·			-
মাণ	सं०	गू०	Ã٥	য়া০	सं०	गू०	४०
वीअरागसंजय	वीतरागसंयतः	रागद्वेष रहित संयमी.	900	वेहाणस	वैहायस	झाड वर्गेरे साथे गळा~ फांसो खाइने मरवुं.	33.0
वीइवइत्ता	व्यतित्रज्य	आगळ जईने.	२९७	वोगड			२३७
वीइवयइ	व्यतिवजित	(ते) भमे छे	٤٤	वागड वोच्छं*	व्याकृत वक्ष्ये	गुरुए विशेष-प्रका रे कहे ल कहीश.	
गिति वयंति	व्यतित्रज ित	(तेओ) "	₹००	याण्ड वोच्छित्र		कहारा. नाश पामेल.	229
ीरास ण	वीरास न	नीचे पंग राखीने सिंहास	न ।		व्युच्छित्र 		१८३
	•	उपर बेठेल पुरुष जेवुं		वोच्छित्रसंसार	व्युच्छित्र संसार	जेनो संसार नाश पामेल के के	
~~} }~~	चीर्य -	आसन. वीर्य-	340 340	20		छे ते.	२२८
ीरिय (अ)	वार्थ वीर्यता	पाय- वीर्यता.		वोच्छित्रसंसार-	व्युच्छिन्नसंसार वेदनीय		
वीरियत्ता ००		वायता. वीर्यनो लाम-बीर्यनी सप्ता	939	वेअणिज्ञ		पाम्युं छे ते.	२२८
त्रीरिय लद्धि	वीर्यलब्धि			वोदाण	व्यवदान	कमेरूप मेलनी शुद्धि.	२८३
वीरियवज् स	वीर्यव ध्य	वीर्यहीण.	988	बोदाणफल	व्यवदानपरु	जेनुं फळ व्यवदान छे ते.	. २७९
ीस* •	विंशति	वीश.	२२१	वोयसि ज्यमाण	व्यवकृष्य माण	घसातुं, हीणु यतुं .	963
ीसइ मंवीसइम	विंशतितम विंशतितम	नव नव उपवास.	२४१	बोलहमाण	व्यवलोव्यत्	पाणीथी छलोछल भरेलो.	900
ीस सा	विश्वसा	स्तभावः	990	वोसहमाण	विकसत्	विकसतो-वधतो.	900
ुचंति [≭]	उच्चन्ते	कहेवामां आवे छे.	3	वोसिरामि [#]	ब्युतस्जामि	छोडुं छुं.	२०८
बुचमाण	उच्यमान	कहेवातो.	२३१	वोसिरिस्सामि	व्युत्स्रक्ष्यामि	छोडीश.	२४४
हि [#]	वृद्धि	दिवसनं वधवं.	१२९	41101440111	3.04.11.1	4. - ( ), ,	,,,,
[िहृदयण [#]	ષૃદ્ધિવચન	यृद्धि संबंधे कहेवुं.	३०३		स		
া ভ	वेद	ऋग्वेद वगेरे वेद.	२३१				
इअ	वेदित	अनुभवेल.	४९	सअ (य)*	शत	प्रायः दश उद्देशकवाळी	
ड्बमा ण	वैद्यमान	अनुभवातुं.	89			शतक नामनो भगवती	
इयंत ं	वेदिकान्त	वेदिकानो छेडो.	280			सूत्रनो भाग.	२१८
डिव्बिय(अ)	वै कुविंक	रूपांतरो धइ शके एवं	1	सक्ष(य)	शत	सो (१००).	२३६
		शरीर.	988	सर्थत	सान्त 🕝	अंतवाळुं.	339
ोडव्विय स द्धि अ	ं वेकुर्विकल िंधक	वैकुविंक शरीरनी लब्धि-	1	सइंदिअ (य)	, सेन्द्रिय	इंद्रियवाळुं.	१८१
		बाळो.	963	सउज्जोअ*	सोद्द्योत	उद्द्योत सहित.	355
। उ व्वियस मुग्धाय	वैकुर्विकस मुद्धात	वैकुर्विकसमुद्धात.	963	सउद्घाण	सोत्थान	उत्थान सहित.	३०९
एइ	वेदयति	· (ते) वेदे छे.	۷٩	सकरा	शर्करा	शर्करात्रभा नामे बीजी	
! एंति	वैदयन्ति	(तेओ) वेदे छे.	१२५	444	दा करा	नारकी.	Vo
ो एमा ण	वेदयसान -	अनुभवतो.	932	सकम्म	सकमेन्	कर्म सहितः	₹०९.
एमो	वेदयामः	अनुभवीए छीए.	924	संक ^{ट्} प	संकल्प	संकल्प.	२३२
)णयिय	वैनियक	विनय संवंधी.	२३९	रुकम संकम	संक्रम	एकमां बीजुं मळतुं.	લુલ્
र द	वेद	अनुभववुं-भोगववुं.	44	<i>च</i> कम सद्गार [*]	चन्न सत्कार	सत्कार.	₹
।५ · द	वेद	'वेअ' शब्द जूओ:	1	सकारिता	सत्कार्य	सत्कार करीने.	२३२
		=	२३१				
दिणा	वेदना	वेदना.	398	सकारेमो*	सत्कुर्मः	(अमे) सत्कार करीए.	384
दिणासभुग्घाय	वेदनास सुद्धात	वेदनासमुद्धात.	२६१	संकामण	संक्रमण	एकमां बीजं मळवुं.	48
दिय	वेदित	वेदेल. ४२-२५ २-२	998	संकामिसु	समकमयन्	संकमाव्युं.	dx
दिस्पंति	वेत्स्यन्ति	(तेओ) वेदशे.	998	संकार्नेति	संक्रमयन्ति	(तेओ) संक्रमावे छे.	48
देह	वेदयति	(ते) वेदे छे.	939	संकामेस्संति 🦠	संक्रमयिष्यन्ति	(तेओ) संकमावशे.	48
देति	चेद यति	(ते) ,,	२२९	संकिय(अ)	शङ्कित	शंकावाळुं.	998
देंति	वैदयन्ति	(तेओ) वेदे छे.	998	संकिलिस्सं ति*	संक्लिश्यन्ते	क्लेशित थाय छे.	र५३
देस्सइ	वेर्स्यति	(ते) वेदशे.	१३२	संकोयण [*]	संकोचन	संकोचवुं-टुंकुं करवुं.	3
	अवेत्सुः	तेओए वेद्युं.	398	संखा*	संख्या	संख्या.	२ २१
माणिभ	वैमानिक	विमानवाळो देव.	924	संजाइअ	संख्यातीत -	असंख्य.	84
माणियावास*	वैमानिकावा स	वैमानिकोनुं रहेठाण.	960	· •	संख्यान संख्यान	गणित.	२३१
माणिउद्देस	वंगानिकोद्श	वैमानिक संबंधी उद्देशक.	२९५	संखाण <del></del>		संक्षिप्त.	
माय*	विभात्रा	अनियत काळ.	२१८	संखित	सं क्षिप्त		996
य	वेद	जाणनार-वेदनार.	२२८	संखेज.	संख्येय	संख्याथी मपाय ते.	३०६
यणा*	वेदना	वेदनासमुद्धात.	२६२	संखेजगुण *	संख्येयगुण	संख्येयगणुं.	५८
यणा*	वेदना	पोडा.	33	सरगकंखिअ	खर्गका हित	खर्गनी कांक्षावाळी.	858
यप्पद्दाण *	वेदप्रधान	प्रधानपणे हानवाळी.	26	स्रगकामक्ष	खर्गकामक	खर्गनी कामनावाळो.	१८३ -
रम्भ	वैराग्य	वैराग्य,	२५३	सम्मधिवास्रअ	खर्भिपासक	खर्गनो पिपा यु-तरप्यो.	948
रमण	विरमण	अटकवुं.	२७७	सग	खक	पोतानुं.	996
स्सासिअ	वैश्वासिक	विश्वासपात्र.	२३८	सगडिया	शकदि का	सगडी.	२४२
_	<u> </u>			सगल*	सक्ल	बधुं.	934
साढिभ .	वैशालिक	विशाला नगरीमां थएल -	1	Hills.	(f. dr. e.	٠,٠	• 7 -

য়াঁও	सं०	र्गू॰ पृ	, য়া৽	सं०	गू॰	प्रव
	 संग्राम	संप्राम-लडाई. १८३	सत्थोवाड	रण शस्त्रावपाटन	शस्त्रथी फाडवुं.	330
गम 	संप्रामय ते	(ते) लडाई करे छे. १८	٠	' सत्	विद्यमान.	981
गामे इ	समानमप सङ्गिता	संगिपणुं. २८०	. ا ا ساد ا		निरंतर.	4
वि शा >		अंग अने उपांग सहित. २३	1	संस्तीर्ण	परस्पर संश्वेषथी आच्छादि	त.८\
गो वंग	साङ्गोपाङ्ग	शरीरनो बांघो.	. }		(ते) संथरे छे.	281
चय्प 	संहनन			संस्तृणोति		•
वायत्ता*	ं सं धातता		. Address		संयरीने.	38
a	· सत्य	साचुं.	(141/4)		संधारो.	२७
चप्पशुण	संख <u>प्रधान</u>	प्रधानपणे सत्य कहेनार. २८१	, ,,,,	হা ভব্		₹9.
चाएइ	शयनोति	(ते) शके छे. २३	ने सइहामि	श्रद्धामि	हुं श्रद्धा करं छुं.	₹•
चिद्रइ	संतिष्ठते 💮	,, बेसे-रहे-छे. ,,	सरहाहि		श्रद्धा राख.	₹ 0
चिणं ति	संचिनुतः	(तेओ वे) एकडं करे छे. २०)	४ सइहिअ	श्रदित	श्रद्धा करेल.	२०
चिणिता ं	संचिख	एक हुं करीने. "	20		(तेओ) बोलावे छे.	30
वित्त	सचित्त	सजीव. २७	९ सद्धि*	सार्धम्	साथे.	ેર
	स्वाध्यायः		प् संधिज्ञम		संघातुं.	98
ज्हाश [*] *	संयम संयम		तावभाग			• •
ज म *			् । सायत	संधि(हि)त	संधायुं.	"
जमफल	संयम्फल	जेनुं फळ संयम छे ते. २८		संहा	संज्ञा.	२०
जमिश्रव्य	संयमितव्य	संयम. २३	. 3119	संज्ञिन्	संज्ञावाळुं.	94
जय	संयत	संग्रमवाळो. 🐧	.	र सनिकाश	षासे.	२४
जया संजय	संयतासंयत	श्रावफ-केटलेक अंशे सं-	सन्निभू अ	r सं क्षिभू त	सम्यक्तवाळो.	3
		यमवाळो अने केटलेक	सन्निवाइ	य सानिपातिक	संनिपात जन्य रोग.	₹₹
		अंशे अस्यमी. ९			निवेशेल.	३०
जायकोउ ह ल	संजातकुत् हल	कुत्हलवाळो. ३	अ सप्पडिह		प्रतिक्रमण सहितः	२०
जायसङ्ख	संजातश्रद	_	संस्पान		प्रभा सहित.	२९
_		संशयवाळो. ३	1 11			
जायसं सक्ष	संजातसंशय		1 (1710-7		संस्कार सहित.	२३
जुत	संयुक्त	संयुक्त. ३१		_	परिवार् सहितः	35
जोइअ	संयोजित	संयोजेल. १६	८ संपउत्त	संप्रयुक्त	संप्रयोजेल.	२७
जोएअ(य)व्य	संयोजयित व्य	संयोजना योग्य. "	संपडिव	जइ संप्रतिपद्यते	(ते) खीकारे छे.	33
जोएइ	संयोजयति	(ते) संयोजे छे. २३		संपन्न	संपन्न.	96
हाण [*]	खस्थान	पोर्तानुं स्थान. २ ९	५ संपराइय		कषाय जन्य किया.	29
हे. इ	ષષ્ટિ	साठ (६०).	५ संपरिकि		घेराएल-विटाएल.	33
	षष्टितन्त्र विटितन्त्र	सांख्य मतनुं शास्त्र. २३	1 2141613	द्वरा इ संपरिवृत	परिवरेल.	30
द्वितंत 		हारीरनो आकार-घाट. १४		ड <i>च</i> नारहत		
াত্য	संस्थान		7 7770		सारी रीते पद्मासन	₹¥
टाणपञ्च व	संस्थानपर्यव	संस्थानना परिणाम. २३	(414	काम संप्राप्तुकाम	पामवानी इच्छावाळो.	9
ं ठिय	संस्थित	अमुक घाटे रहेल. 📑 🤻	रे सपरिस	कारपरक्षम संपुरुषकारपराक्रम	पुरुषकार पराक्रम सहित.	३०
(इंगवि	षडङ्गवित्	बेदनां छ अंगोने जाणनार. २३	१ संपेहिस		सारी रीते विचारीने.	२३
ाड ड	खण्ड	સંંહ. ૨૪	े । यसाईरा	। ५,७२५ संप्रेक्षते	(ते) सारी रीते विचारे छे.	
। उ । दसील	शटशील	·	्र । सापहरू		(0) (0) (0) (441.0)	. ``` ?8
	श्चद्वप		् । सपद्वात		/4\	38
ण्ह्	•		ु सपहास		(g) "	
[णवृष्	शणवन		। सहसञ्ज	* सद्भूत	साचुं.	39
100fl*	उं ज्ञा	आहार वगेरे चार संज्ञा. १६		सबल	बळसहित.	şe
क्षि	संज्ञा	पदार्थ संबंधी सामान्य झान ११२	11/3/24	संबुद	संबुद्ध.	23
िणभूअ	संशिभृत		रे ग्रंभवर	* संभवति	संभवे छे.	90
रिणवेस	सनिवेश	भरवाडनी झोक वगेरे स्थान. ८	४ सभा	सभा	सभा.	२९
णियं	হান:	धीमे. २४	१३ सम्स	सम्यक्	सारी रीते.	94
स्त	सप्त	सात (७)•	७ सम्मअ	`	सम्मानेल.	3
 स्त् ~~*~~	सत्त्व	प्राणी. १२	५ सम्मत्त		समाप्त.	3
 (तम	सप्तम	सातमुं. १६	८ समादं		देह अने भारमानी जुदा	
त्सः। तिमासिय	सप्तमासिक	सात मासमा थनार २४	1 (1441/4)	त्या सम्भव्यस्य	·विवेक.	ે ૧
त्त्रस्य स्तर्	सप्तदश	सत्तर (१७). २९		A	देह अने आत्माने पृथ य	
		<u>.</u>	्र प्रश्वाप	ड्डि सम्यग्दष्टि		
त्तवभवण	सप्तपर्णवन		·8		समजनार.	9
स्वीसा*	सप्तविंश्ति	सत्यावीश (२७). २५		सम	सरखं.	
तत्त्वहत्त्व र *	सप्तसप्ति		९ समञ	समय	समय.	•
ता णउ	सप्तनवति	सत्ताणुं (९७). २९	८८ समइअ		समयमां थनार.	•
तावीस	सप्तविंशति	'सत्तवीसा' जूओ. १४	😮 समकम	म समकर्मन्	सरखा कर्मवाळो.	•
।ति ।ति	शक्ति	एक जातनुं शस्त्र-वरछी. १९		रिय समिक्तम	सरखी क्रियावाळी.	•
त्तुस्ये ह	सप्तोत्सेघ		३ समग्त		बधुं.	,
19176		सार्थवाह-साथने साथे		रंससंठाण समचतुरस्रसंस्थात्		t
स्थवाह्*	सार्थवाह्	27162212 21622 31642	: 2017 ≥1.2	经基金银行 化二氯甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基甲基	વેલા વાળા સાંસ્થા છેલ	

प्रा <mark>॰</mark>	सं०	गु०	Ã٥	प्रा•	सं०	गू०	£
समचडरंससंठिय*	समचतुरस्रसंस्थित	बधी बाजुए शरीरना		समुद्द*	खमुख	पोतानुं मुख.	રૃષ
		सरखा घाटवाळो.	348	समूसिय*	समुच्छित	उंचो.	
मिद्र	समर्थ	समर्थ.	906	समीववन्नग	समोपपन्नक	साथे उत्पन्न थएल.	- 21 - 3
(मण [*]	श्रम्ण '	साध्	94	समोसढ	समवस्त	समवसरेल-पंधारेल.	55
सर्गी	श्रमणी	साध्याः	₹¥₹.	समोसरण	समवसर ण	महात्मानुं पधारनुं	9
मणोवासय	श्रमणोपास क	श्रावक.	२७६	समोइणित्ता	समवहत्य	समुद्घात करीने.	92
ामणोवासिय ता	श्रमणोपासकता	श्रावकपणुं.	२७९	समोहन्नइ	समवहन्ति	(ते) समुद्धात करे छे.	
मं ता	समन्तात्	ं चारे बाजुः	989	सय	शत शत	सो (१००).	२६ <i>९</i> ४
मिनिद्धया .	समस्रिभता	सरखी चिकाश.	२१८	सर्य	खयम्	पोते.	
मभरघडता	समभरघटता	भरेला घडानी पेठे.	900	। संयंकड	स्वयंकृत	पात. पोते करेल.	₹ ₹
म सिधंसे ज	समभिष्वंसेत	नाश करे.	953	। संयच्छिह	सम्बद्धाः शतच्छिद्	पात करल. सो काणांवाळुं.	3
मिथंसेति	समभिष्वंसयति	(ते) नाश करे छे.	-	•			90
ाभय ।भय	समय	(त) गाश कर छ. समय.	828	सयण	खजन	पोतानो मनुष्य, कुटुंब.	२७
ामय ।मयक्खेल	त्तमय समयक्षेत्र	समय. समयक्षेत्र.	358	सयपुहुत	शतपृथक्ल	वसेंथी नवसें.	२७
भयपद्धाः भयाहिय	समयाधिक समयाधिक	समयथी वधारे.	३०३	स्यल*	सकल	बधुं.	
म्बराह्य महक्षया*	समहक्षता	समय्या वयार. सरखी छुखाश.	3 8₹	सयसहस्स	शतसङ्ख	एक लाख.	38
			२९८	सयसहस्सपुहुत्त	शतसहस्र प्रथक्त्व	वे लाखधी नव साख.	२७
मलेस्स 	समलेश्य	सरखी लेश्यावाळो.	93	सया	सदा	हमेशा.	90
मवधंसेज्ञ	समवध्वंसेत	भ्वंस करे.	२७४	सयासव	सदाश्रव)	इमेशा झरतुं,	
मब्ज	समवर्ण	सरखा वर्णवाळो.	९ २		शताश्रव	सो काणांवाळुं.	90
मवेयण	समवेद्न	सरखी पीडावाळो.	९ २	सरणद्अ	शरणदय	शरण देनार.	9.
मसरीर	समशरीर	सरखा शरीरवाळो.	59	सरतल*	सरस्रल	तळावनुं तळियुं.	ą
म्मामिच्छा दंसण	सम्यग्निथ्यादर्शन	सम्यक्त्व अने मिथ्यात्व.	949	सरभ*	शरभ	अष्टापद-एक जनावर.	
म्मामिच्छदिह्ये	सम्यग्मिथ्यादृष्टि	सम्यक्त अने मिध्यात्व-		,			**
	•	बाळो.	९२	सरस्ताई*	सरखती	सरस्रती-वाणी.	₹
म्माणित्ता 🕝	सम्मान्य	सम्मान करीने.	२३२	सरइस्स	सरहस्य	रहस्यवाळुं.	₹ ₹
म्माणेमो*	सम्मानयामः	ं (अमे) सम्मान करीए	741	सरागसंजय	सरागसंयत	रागसहित संयमी.	90
,	W 41 (114)	छोए.	२४८	सरित्तय	सदक्लच्	सरखी चामडीवाञ्च.	14
माइण्ण*	समाचीर्ष	सारं आवरेल.	926	सरिव्वय	सहावयस्	सरखी उमरवाळुं.	,,
माउअ	समायुष्क	सरखा आयुष्यवाळो.	53	सरिस*	सदश	सरखं.	२१
माउत	समायुक्त	सारी रीते आयुक्त.	१७३		ग सहरभाण्ड मात्रोपकरण	सरखी सामग्रीवाळुं.	95
	समान-सत्	विद्यमान.	963	सरिसय	सदशक	सरखं.	,,
माणी	सती	विद्यमान.		सरीर	शरीर	शरीर.	93
	समापन्नक	पामेल.	२४२	सरीरय	शरीरक -	, ,	98
मावस	समापन	समापन-पामेल.	946	सरीरसंघायत्ता	शरीरसंघातता	शरीरनो संघात.	
मावन्नअ	समापन्नक		906	सब्द*	सर्व	सर्व.	"
		,,	**	्रान्य सञ्बद्धो	सर्वतः		
माहार माहि	समाऽऽहार समाधि	सरखा आहारवाळा.	89	सन्वक्षरसं नियाइ	सवतः सर्वोक्षरसंनिपातिन्	बधी बाजुर्थी.	4
		समाधि.	484			सर्व अक्षरने जाणनार.	3
मि अ	समित	सारी रीते-माप सहित.	२१४ .	सन्वगुरु*	सर्वेगुर	बधाथी गुह.	.ર •
मिद्द*	समृद्ध	समृद्ध.	96	सञ्बजहम्र*	सर्वेजघन्य .	सौथी ओ्छुं.	38
मिय	समित	मापवाळुं.	१७३	सञ्बद्धसिद्ध	सर्वार्थसिद्ध	एक स्वर्ग.	90
मिरिई भ *	समरिचिक	किरणसहित.	233	सञ्दण्षु	सर्वेज्ञ .	सर्वने जाणनार.	٩
मु ग्ग *	समुद्ग	करं डियो.	२५३	सन्बद्धा	सर्वोद्धा	षधो काळ.	36
पु ग्धाय	समुद्धात	समुद्धात.	769	सन्बद्दन	सर्वेदव्य :	बधां द्रव्यो.	२०
मुच्छं ति	सम्मूर्छन्ति	सम्मूर्छे छे.		सव्ददरिसि	सर्वेदर्शिन्	सर्वने जोनार.	9
યુ ~~વ્~~ યા મુચ્ચિ ઇમ	सम्मूर्छिम	सन्पूछ छ. माता अने पिताना संयोग	२८९	सब्बदुक्खप्पहीण	सर्वदुःख प्रहीण	सर्व दुःखरहित.	30
3	4.304	चावा जन ।पताना स्थान सिवाय जन्मतो जीव.		सब्वपएस	सर्वप्रदेश	बधा प्रदेश.	20
मु ह	समुद्र		900	सन्वपञ्चव	सर्वेपर्यव	बधा पर्याय.	
_{उ.र} मुह्रव*	समुद्रस्व	समुद्र. समुद्र जेवो शब्द.	390	सञ्बद्धणया*	सर्वाद मता	सर्वात्मपणुं.	,, E
~~ु~~ द्य [‡]	समुदय	-	386	1	*सर्वभाषानुगामिनी	वधी भाषाने अनुसरनार	
मुदाण -	समुदान	समुदान. मिक्षानो समृह.	₹ 9₹	I	-		
उ ^२ • सुप्पज्ञड्*	समुत्पद्यते	(ते) उत्पन्न थाय छे.	3 29	सब्बलहु	सर्वेल घु	सौथी रुघु.	२०
गुप्पजित्था	समुद्रपद्यतः समुद्रपद्यतः		40	सदण	श्रवण	सांभळवुं.	२८
उ गन्त्या मुप्पणको उह्ह		उत्पन्न थयुं. इत्यनस्यो	२३२	सवणफला	श्रवणफला	जेतुं फळ सांभळवुं छे ते.	. ,,
मेत्तकास श्च उत्तरनका उर	समुत्पन्नकुतू ह् छ	कुत्ह्लवाळो.	30	स्वणया*	धवणता	सांभळवुं.	₹
સુપ્વવ્ય ત્તવ્યુ મુપ્વવ્યા તંત્તવ્ય	समुत्पन्नश्रद्ध	श्रद्धावाळो. 	₹७.	संबच्छर	संवरसर	दर्ष.	3,4
_	समुत्पन्न संशय	संशयवाळो.	,,	संवर	संवर	इंद्रियो अने कषायनो	٠.
सुप्पन्न(ण्ण) सुस्सासनीसास	समुत्पन	उत्पन्न थएल.	२८९			अ टकाव.	93
रास्त्रास्त्रगास्थास	समोच्छासनिः श्वास	सरखा उच्छ्वा स अने		संबरइ	संग्रणोति	(ते) संवर करे छे.	99
G. W. W. W. W.	-	निःश्वासवाळो.		. संबरेमाण	e. C 11674	(11) 1111 111 111 111 111 111 111 111 11	1.7

	<del></del>					<del></del>	
মাত	सं०	गू०	র্ম ০	সা৹	सं०	गू०	Σο
सब्बुाव	सर्वाप	बधायी व्यापेल.	१६२	साहणिता	संहत्य	चोंटोने.	૨૧૪
स्विस्थ*	स्वविषय	पोतानो विषय.	963	साहस्सी*	सहस्री	हजार.	28
सविसय	39 ,	>>	३ १२	साहु	साधु	साधु.	1.3
सबीरिय	सर्वीर्थ	वीर्य सहित.	988	साहेंति*	साधयन्ति	(तेओ) सा धे छे.	Łą.
	संवृत	संवरेल.	२०३	सिक्खा	शिक्षा	शिक्षाशास्त्र.	२३१
संयुड				सिक्खाविअ	शिक्षित	शिखवबुं-शिक्षा.	235
संवेगजायसङ्ख	संवेगजातश्रद्ध	संवेगथी श्रद्धावाळो.	१८३	सिंगार	राङ्गार	शणगार.	२३४
ससइ	सशब्द	शब्द सहितः	२४२	सिंघाडग*	श्रहाटक	शिंगोडाना घाट जेवी	•
ससमय	स्वसमय	पोतानो सिद्धांत.	२२०			मार्ग-ज्यां त्रण शेरी भेळी	•
ससरीर	सशरीर	शरीर सहित.	969			थाय ते मार्ग.	26
ससह*	सशस्य	शस्य सहित.	33.	सिज्झड्	सिध्यति	(ते) सिद्ध थाय छे.	69
संसअ*	. सं शय	शंका.	933	सिज्झंति [*]	सिध्यन्ति	(तेओ) 🗸 🚜	69
संसा*	शंसा	प्रशंसा.	330	सिज्झि हिति	सेत्स्यति .	(ते) सिद्ध थशे.	२४६
संसारकेता र	संसारकान्ता र	ंसंसाररूप वन. *	ረዓ	सिज्झि स्पंति	सेत्स्यन्ति	(तेओ) ,,	930
सं सारसंचिह णकारु	संसारसंस्थानकाल	संसारमां रहेवानो काळ.	904	सिज्झिसु	असैत्सुः	(,,) सिद्ध थया.	<i>,</i>
संसारसमावण्णग 	संसारसमापत्रक	संसारी जीव.	ષ્ફ	सिडिल	হিথিত	होलुं.	" 49
संसारसमावण्णया	संसारसमापत्रता	संसारिपणुं.	988	सिणेह	स्रेह	वीर्य अने लोही रूप सेह.	२७४
संसारसमा वन्न ग	संसारसमापत्रक	संसारी जीव.	νę	सिगेह सिगेह	ल स्रेह	चिकाशः	900
सस्सिरीय	सश्रोक	रुक्षी के शोभा सहित.	282	सिणेहकाय(अ)	क्रह स्रहकाय	सूक्ष्म पाणी.	303
			1	सिद्ध सिद्ध	सहकाय सिद्ध	सूर्य अयाः सिद्धः	_
संसिद्ध ~~१००४ - १~~	संस्थ कंटनेन्ट े	संसर्गवाळुं.	929	ाराज्य सिद्धगंडिया	सिद्धगण्डिका .	लक. सिद्धसंबंधी एक प्रकरण.	३ २९५
संसेयंती *	संस्वेदन्ते 	संस्वेदे छे.	ई०४	सिद्धत्थवण	सिद्धार्थवन	धोळा सरसवनुं वन.	222
सहस्स*	सहस्र	हजार.	७१	i		_	
सहस्सरस्सि	सहस्र रि म	सूर्य.	२४३	सिद्धायण	सिद्धायत न	सिद्धोनुं मंदिरः	२९९
सहसंबुद्ध	सहसंबुद्ध	जन्मधी हानी.	96	सिद्धि	सिद्धि	निर्वाण.	Ę
सहस्सार	सहसार	एक खर्ग.	909	सिद्धिगइनामधेय	सिद्धिगतिनामधेय	जेनुं नाम सिद्धि के ते-	96
सहायत्त*	सहायत्व	सहायता.	Ę	सिद्धिपज्जवसाणफरु	' सिद्धिपर्यवसा नफला.	जेतुं छेवटतुं फळ निर्वाण	
साइम	स्वादिम	खादवाळुं.	288			छे ते किया.	२८४
साइरेग	साति रेक	वधारासहित.	Ęv	सिय	स्यात्	कदाचित्.	Vo
सागय	खागत	भादर मान.		सिया	"	थाय.	68
सागयम्णुरागय ।	खागता ऽन्वागत	जापुर नागः	२३४	सिरअ*	शिरज, शिरोज	वाळ.	२३
सागर* सागर*	सागर	भागरोपम.	) ;	सिरी	श्री	श्री.	C.R.
			७५	सिरीभग वइ	श्रीभगवती	भगवतीसूत्र.	999
सागर	सागर	समुद्र.	१६८	सिव	शिव	निर्वाण.	96
सागरंत	सागरान्त	समुद्रनो छेडो.	368	सिसिर	शिशिर	शियाळो.	943
सागरोव म	सागरोपम	काळनुं एक माप.	४३	सीय*	शीत	ठंडुं.	Ę o
सागार	साकार	आकारवाळुं.	343	सीलव्वय	शीलवत	शीलवत.	२७७
सागारोवओग	साकारोपयोग	आकारवाळो उपयोग.	२०१	सीस	शीर्थ	माथुं.	968
साडिअ	शाटिक	कपडुं-वस्त्र.	२७९	सीहणाय*	सिंहनाद	सिंह जेवो अवाज .	286
सातिरेग	सातिरेक	'साइरेग' जूओ.	Ęڻ	सीहासण*		सिंहासन.	28
पादीअ	सादिक	आदिसहित.	२३६	सुभ* सुभ*	सिंहासन **=	भास्त्र.	્રે
सामण्णपरियाग	श्रामण्यपूर्या य	साधुपणानो पर्याय.	284	મુ ગ	श्रुत	चितवल.	२०७
सामन्त्रपरियाग			200	(	स्मृत शत	सामळेल.	
सामवेद	,, सामवेद	" सामवेद.	239	सुभ	श्रुत 		***
सामाइय(अ)*	सामायिक			सुअणाण पन्नव	श्रुतज्ञानपर्यव	श्रुत ज्ञाननुं परिणाम.	३०९
		सामायिक.	924	सुक	शुब्क	सुकुं.	२४२
सामाणिअ [*]	सामानिक	समान स्थितिबाळो (देव).	३००	सुक्कलेस	शुक्ललेख	शुक्ललेश्यावाळी.	46
सायगर्भ*	सातगुर्क	सुखनो अभिमानी.	990	सुक्रलेस्सा*	शुक्लखेश्या	शुक्ललेश्या.	948
सः(४)र*	सागर	सागरोपम.	६८	सुक्य *	ग्रुक त	साहं करेल.	₹ ∘ 3
सारभ	स्मारक	सारण करावनार.	२३१	सुक्तिल*	गु क्ल	धोळुं.	46
सारीर*	द्यारीर	ंशरीरनुं.	33	सुकुमाल*	सुकुमार -	सुंबार्डु,	38
सावअ	श्रावक		२३ दे	सुहुअर .	सुष्रुतर	वधारे सारु.	41
सावज्ञचागरूद*	सावयसागहर	सावद्य (सपाप)नो खाग.	938	सुणेअव्व*	श्रोतव्य	सांभळवा योग्य.	35
साबत्थी	श्रावस्ती	ऋतंगला नगरीनी पासे		सुत्त *	सूत्र	सूत्र.	£ ?
		आवेल (श्रावस्ती) नगरी.	239	सुत्तत्थवि उ *	सूत्राधंवित्	सूत्र अने अर्थने जाणनार	. 4
षाविआ#	श्राविका	श्राविका.	308	सुद	शुद	शुद्ध.	848
सासञ	शाश्वत	निख रहेनार.	399	मुद्धप्पवेस	शुद्धारमवेष	शुद्ध वेष.	
सासय	शार्वत		936	सुद्धा *	शुद्धा	एक जातनी पृथ्वी	**
सा द्ध*	साधक	" साधनार.	144	ले मा	⊅≉।	कुंबारी पृथ्वी	40
साह इ	साभोति	(ते) साथे छे.					
सा द्द शंति	संहन्येते		86	_	शून्यकाल 	श्रूत्यकाळ.	904
distant.	च्रुन्थप	(तेओ बे) चोंटे छे.	२१३	सुन्नदा	श् न्या दा	23	3.0

प्राo	सं०	गू० ं	पृ०	মাণ	सं०	गू०	
सुपइहिय¥	सुत्रतिष्ठित	सारी रीते रहेल,	२ ९६	सो*	तद्–सः	ते.	
उपरिनिद्धि क	सुपरिनिष्ठित	सारो निपुण.	२३ 9	सोइंदिय	श्रोत्रेन्द्रिय	कान,	3
ु ब्सिगंघ	सुरभिगन्ध	सुरभिगंध.	90	सोइंदियत्ता*	श्रोत्रेन्द्रियता	_	vý
³⁾⁻¹¹ 14 3भ	. शुभा - शुभा	द्धाराज्यः द्युमः	२२८			कानपणुं.	63
³ । इय	श्रुत	^{छन.} सांभळेल.		सोचा*	श्रुत्वा	सांभळीने.	*
ऽन 3यणाणी [#] ः	अत्रानिन् श्रुतज्ञानिन्	-	937	सोणिअ	शोगित •	लोही.	963
		श्रुतज्ञानवाळो.	१५७	सोभेइ	शोभयति	(ते) शोभावे छे.	śλ
युनाण	श्रुतज्ञान	श्रुतज्ञान.	346	सोयपहाण#	शौचप्रधान	प्रधानपणे चोक्खाइवाछुं.	368
रुयमु इ	शुक्सुख	पोपटनुं मुख.	२४३	सोयवित्राणावरण*	· श्रोत्रवि हानावरण	कानना झानने अटकाव-	
रुभवण*	सुरभवन	देव-सुर-नुं भवन.	२९६			नार.	933
रुवर [*]	सुरवर	उत्तम देव.	२२ १	सोयावरण*	श्रोत्रावरण	काननुं आवरण.	
इ रूवत्ता	सुरू पता	सुरूपपणुं.	६८	सोलस*	षोडश	सोळ (१६).	,, (9)
ख ्	खिपिति	(ते) सुवे छे .	928	सोलसम	षोडशतम	सोळमुं.	
, वृण्ण [*]	सुवर्ण	सुवर्णकुमार देव.					२४९
द्वण्यत्ताः । इवण्यत्ताः	सुवर्णता		68	सोलसमंसोलसम	षोडशत मधोडशतम	सात सात उपवास.	"
_		सुवर्णपणुं.	ĘC	सोहम्म	सौधर्म	प्रथम खर्ग.	900
युवश्रकुमार	सुवर्णकुमार	'सुवण्ग' जूओ.	**	सोहमाण	शोभमान	शोभतुं.	364
उ वमाणी	खपती	सूर्ती.	968 '	सोहिअ	शोभितं}	शोभेल,	
पु व्यय	सुवचन	सुवचन.	963	{	शोधित∫	शोधेल.	२३९
रुविभ त्त ः	स् विभक्त	जुदुं जुदुं.	43	-	,		•
रुसागय	सुखागत	साहं आदरमान.	२३४	1	ह		
उसामण्य	सुश्रामण्य	सार्वं साधुपणुं.	२४०	 *		. •	
ु इस्सूसमाण	-			₹5*	हष्ट	हप्ट-खुशी.	33
	शुष्माण	सेवा करतो.	३७	हत्थगअ	हस्तगत	हायमां आवेल.	२३ ३
<u>इ</u>	ग्र म	सार्ह. —:-	υĘ	हत्याभरण*	हस्ताभरण	हाथनुं घरेणुं.	२७३
₹ ***	<u>सु</u> ख	सु ख.	२२९	₹*	- असद्अ हम्	₹.	•
इ ला	स् खता	सुखपणुं.	६२	हैता*.	इन्तृ-हन्ता [।]	इणमार.	,
इह स्थी	सुहस्तिन्]	पुरुषोमां उत्तम हस्ती/सेवा,		ह्ता	ह न्त	स्वीकार सूचक अव्यंय	٧,
	शुमार्थिन् }	भव्यो प्रत्ये शुभना अर्थी.	२४२	हरअ	हद	धरो,	२९व
इहम्म	सुधर्म	श्रीमहावीरना पट्टधर गण-		हरद	,	>>	900
	-	धर. ते माटे १४ मा पाना	nî	इरिवत्तिय	हीप्रखय	ठजानिमित्तक.	ه ن و
		'ते संबंधी टिप्पण ज्ञो.		हरिसवस	हर्ष वश	हर्षने आधीन.	
<u>र</u> ुइम्मसामि	सुधर्मखा मिन्		48	1			331
	જીવનલા નન્ સુ ધર્મા	'सहम्म' शब्द ज्ञो.	999	हव्वं	हव्यम्	शीव्र.	340
रहम्मा स्टेस्ट		ते नामनी देवसभा.	२९७	इस्सकालः	हस्तकाल	दुंको काळ.	69
इ हं स्ह	सुखंसुख	सुखपूर्वक.	२७८	ह सइ [*]	इ सति	(ते) हसे छे.	990
र्ह ~~िअ~~	सुवित	सुखनाळो.	968	इसण*	हसन	इसदुं.	990
रुहिय	>>	<i>n</i> ·		हस्सीकरेंति	हस्वीकुर्वन्ति	(तेओ) दुंक करे छे.	२००
हुम	सूक्ष		,, 9v3	हाय इ	जहाति	(ते) हीन थाय छे.	२३∨
Ĭí	सूर्य	् सूक्ष्म. सूर्थे.	•	हायति			₹ °
[रिअ		(F.1.	२४५	हार *	,, हार	" हार.	२७:
रू र्रीय*	,,	1)	969	्र हालि ह	हारिद्र		
	,,	57 8 •	३०३			हळदर जे बुं .	90
रूरोवराग*	(सूरो) सूर्योपराग	सूर्यंतुं प्रहण.	३०४	हिअय	हृदय	हृदय.	२३ ३
- "	तत्	ते.	89	हिय	हित	हित.	२३०
।हि [*]	श्रेष्टिन्	शेठ.	286	हिंसअ*	हिंस क	हिंसा करनार.	939
णिअ	श्रेणिक	श्रेणिक नामनो राजगृहनो	100	. हु*	खलु	निश्वयसूचक अन्यय.	939
		अस्ति प्रस्ति स्वयुद्धना		हुंड*	- हुण्ड	तद्दन वांका चुंका आका-	
		राजा, ते माटे १३ में		8	3.0		
नेन्न	∆	पाने टिप्पण जूओ.	93	±0.**		स्वाळुं शरीरः	90
	सैन्य	सेना.	963	हुंति*	भवन्ति	(तेओ) थाय छे.	38.
ोय [*]	श्रेयस्	कल्याण.	२८	हुयासण	हुताशन	अप्रि.	38.
ोयाल*	एष्यरकाल	भविष्यत् काळ.		हेउ	हेतु	हेतु-कारण.	29.
तेलेसिप डिवण्णय	शैं छेशी प्रतिपनक	शैलेशीने पामेल.	Ęq	हेड़ा*	अध:	हेठळ.	25
नेलेसिप डिवश्नय	<i>० ≅आसस्त</i> इ र्थक्ष	गण्यान पामल.	358	हेडिंम	अधस्तन	हेठळनुं.	98
	**	<u>"</u>	,,	हेडिल		gowg.	
वेबमाण *	सेवमान	" सेवतो.	ર્વેહ		».	" (2) 5	95
~~9ेस*~~	शेष	बाकीनुं.	98	हों इ*	भवति	(ते) याय छे.	
प्रेहाविअ	सेधित	प्रतिलेखनादि किया संबंधी	. , ,	होज	भवेत्	थाय.	94
	~~-~~	न्यवस्थानसम्बद्धाः स ब्ध		होजा	n	))	981
सेंभिय	खे ष्मिक	शिक्षण. श्रेष्मनो व्याधि.	२३९	होत्था	अभृत्	(ते) थयो.	9
		0775-k (*)		['] होंति	भवन्ति	. .	-